ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
(ΠΑΛΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

Η ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΘΥΜΑΤΟΣ, ΩΣ ΘΥΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΔΑΒΙΟΣ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: **881** – email: **kdavios@yahoo.gr**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΛΕΚΤΩΡ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Χ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Αθήνα, Αύγουστος 2017,

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά τον ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Το βλέμμα της βαδίζει στη βροχή,
βαριές πατημασιές καημού
τον βρόχινό του δρόμο
γεμίζοντας. Κοιτάζει…
Κι όλο αλλάζει στάση,
σαν κάτι πιο μεγάλο της,
ένα ανυπέρβλητο,
να ‘χει σταθεί
μπροστά σ’ εκείνο που κοιτάζει. […]
Και ξαφνικά,
σαν κάποιος να της έγνεψε «όχι»,
κάνει να πάει μέσα.

Κική Δημουλά, Μια Μετέωρη Κυρία

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Κάθε μέρα μετά το σχολείο, η Maria πουλούσε ψωμί στο δρόμο για να συμπληρώσει το περιορισμένο εισόδημα της οικογενείας της. Όταν αντιλήφθηκε ότι ούτε το δικό της εισόδημα αυτό ήταν ικανοποιητικό, η 15 ετών κοπέλα ήρθε σε επαφή με τη Sofia, μια 35 ετών γυναίκα, που κατοικούσε στο ίδιο χωριό στη Λατινική Αμερική, όπου το νεαρό κορίτσι σταματούσε συχνά για να την επισκεφθεί. Οι δύο γυναίκες ανέπτυξαν μία φιλία και το έτος 2004, η Sofia έκανε στην ανήλικη κοπέλα μία πρόταση: της υποσχέθηκε μία επικερδή εργασία στην πρωτεύουσα, που θα της επέτρεπε να ζει αξιοπρεπώς και επιπλέον να στέλνει χρήματα στη φτωχή της οικογένεια. Η Maria δέχθηκε την πρόταση και, μετά από παρότρυνση της Sofia, δεν είπε τίποτα στους γονείς της, ότι θα έφευγε.

Όταν ήρθε η μέρα τού ταξιδίου, η Sofia έδωσε στη Maria να πιει ένα ποτό, το οποίο της προκάλεσε ζαλάδα και έπειτα την αναισθητοποίησε εντελώς. Όταν ξύπνησε, βρισκόταν μαζί με τη Sofia σε ένα ταξί, που τις οδηγούσε σε ένα άγνωστο εστιατόριο στην περιοχή τής πρωτευούσης. Αφού έφθασαν εκεί, η Sofia είπε στη Maria να μπει μέσα στο εστιατόριο και να καθαρίσει και έπειτα, ο ταξιτζής την οδήγησε, μαζί με άλλα τρία κορίτσια, σε έναν ξενώνα. Ο οδηγός ταξί αυτός καλούσε μέσα στον ξενώνα τα κορίτσια ένα ένα με τη σειρά. Η Maria ήταν η τελευταία και όταν μπήκε εκεί, ο ταξιτζής τη βίασε.

Απελπισμένη, πληγωμένη και αδύναμη να σταματήσει αυτό που συνέβαινε, η Maria οδηγήθηκε πίσω στο εστιατόριο, όπου εξαναγκαζόταν να δουλεύει για ένα μήνα, μέχρι την επιστροφή τής Sofia, η οποία ισχυριζόταν ότι ήταν η μητέρα της και συγκέντρωνε στα χέρια της όλους τους μισθούς τής νεαρής κοπέλας. Ακολούθως, τη μετέφερε σε ένα άλλο εστιατόριο στην πόλη. Εκεί, η Maria για ακόμη μία φορά, αναγκαζόταν να εξυπηρετεί πελάτες, αλλά σύντομα ο εξαναγκασμός σε εργασία έλαβε διαστάσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης, και η κοπέλα αναγκαζόταν να παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, σε ένα κρυφό δωμάτιο στο βάθος τού εστιατορίου. Ο κύκλος δεν έκλεισε, αλλά επαναλήφθηκε μερικές εβδομάδες αργότερα: η Sofia επέστρεψε, κατακρατούσε τους μισθούς τής Maria και τη μετέφερε σε άλλο μαγαζί, όπου αυτή τη φορά αναγκαζόταν να χορεύει στους πελάτες, δίχως να έχει μαζί τους, όμως, σεξουαλικές επαφές. Ο υπεύθυνος του μαγαζιού, που υποπτεύθηκε την

πραγματική σχέση των δύο γυναικών, ειδοποίησε άμεσα τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες, όμως, δεν προέβησαν σε ουδεμία ενέργεια.

Όταν, μία νύχτα, ο θείος τής Maria έτυχε να επισκεφθεί το μαγαζί αυτό, όπου εκείνη χόρευε, μαζί του έφθασε και η ελπίδα σωτηρίας της. Αναγνωρίζοντας την κοπέλα, ειδοποίησε τους γονείς της, οι οποίοι απευθύνθηκαν για βοήθεια σε μία ένωση προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η οργάνωση απελευθέρωσε τη Maria, και υπέβαλε μήνυση εναντίον των δραστών. Έτσι, το Δεκέμβριο του 2005, η έμπορος της Maria, η Sofia, καταδικάσθηκε σε 10 έτη κάθειρξης και κατέβαλε 250 $ (sic!), τα οποία έλαβε η Maria ως αποζημίωση. Ο οδηγός ταξί δεν καταδικάσθηκε και ο δικαστής τον απήλλαξε από τις κατηγορίες, επειδή οι καταθέσεις τής Maria και της Sofia ήταν αντιφατικές και, επιπλέον, η Maria αδυνατούσε να εντοπίσει τον ξενώνα όπου βιάσθηκε. Ο δικαστής δεν προσπάθησε, πάντως, να καλέσει μάρτυρες από τα μαγαζιά στα οποία δούλεψε η κοπέλα ή τον ξενώνα.

Αυτό το κείμενο αποτελεί τη μαρτυρία μίας κοπέλας[1], η οποία κατέστη θύμα σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και ασφαλώς είναι μόνο ένα από τα εκατομμύρια θύματα εμπορίας ανθρώπων που διακινούνται σε όλο τον κόσμο, αλλά την ίδια στιγμή, είναι και ένα από τα ελάχιστα θύματα που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές και οργανισμούς. Αποτυπώνει δε μόνο έναν από τους πολλούς τρόπους με τους οποίους λειτουργεί το έγκλημα αυτό, ακολουθώντας πάντα τον περίφημο νόμο τής οικονομίας και της αγοράς: *προσφορά και ζήτηση*.

Ορισμένοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι η δουλεία αποτελεί ένα θεσμό που γεννήθηκε, αναπτύχθηκε και ανήκει πλέον στο παρελθόν. Όμως, η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Αλήθεια είναι ότι, αν και η δουλεία ανεφάνη στο μακρινό παρελθόν, εξακολουθεί να υπάρχει, μόνο που πλέον ονομάζεται εμπορία ανθρώπων, ή όπως διεθνώς λέγεται, *trafficking in human beings* ή *human trafficking*. Αυτό το διαχρονικό φαινόμενο, με την εκδοχή και τη διαδικασία διακίνησης εμπορεύματος, έχει αρχαίες ρίζες στην ιστορία. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που εντυπωσιάζει η επιβίωση του φαινομένου χιλιάδες χρόνια μετά. Αποτελούσε και αποτελεί μία αδιάπτωτη δραστηριότητα για τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους. Αν και αντιφατικό με τις ανθρωπιστικές θεωρίες και αντιλήψεις, η εμπορία

[1] Βλ. *UNODC*, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009, σελ. 1.

ανθρώπων πηγάζει κατ' αρχάς από την εννοιολογική σύλληψη της ανταλλακτικής αξιοποίησης οιουδήποτε πράγματος και όντος, που ευρίσκεται αυτοφυές ή αναπαράγεται στον κόσμο.

Ασφαλώς, με το πέρασμα των χρόνων, εμφανίζει διαφορετικές πτυχές, εξελίσσεται και μεταμορφώνεται άνευ, όμως, της αλλοίωσης του πυρήνα του: η προσβολή τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η απομείωση του ανθρώπου σε αντικείμενο προς πώληση. Οι επίκαιρες δε διαστάσεις τού trafficking το καθιστούν το τρίτο μεγαλύτερο οργανωμένο έγκλημα, μετά την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών και την εμπορία όπλων, και την ίδια στιγμή το ταχύτερα αναπτυσσόμενο έγκλημα στον κόσμο. Αποτελεί ένα πολύπτυχο φαινόμενο, που διεκδικεί περήφανα για τον εαυτό του τον τίτλο τής *σύγχρονης μορφής δουλείας*[2], με δικαιικές (και ουχί μόνο) προεκτάσεις, που εξελίσσεται ιδίως ως μορφή διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και βάλλει κατά εκατομμυρίων ανθρώπινων υπάρξεων.

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις κατέστησαν αδήριτη την ανάγκη αντιμετώπισης και την προσπάθεια καταστολής τής εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζεται, από το έτος 1900, στο επίκεντρο του νομοθετικού ενδιαφέροντος. Οι κατασταλτικές πολιτικές άρχισαν δειλά να δίνουν τη θέση τους σε μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση του trafficking. Αυτό το νέο κεφάλαιο που άνοιξε, δεν παραγκώνισε τα εργαλεία καταστολής τής δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος. Αλλά προσέθεσε νέους μηχανισμούς στο οπλοστάσιο της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και ανάδειξε τον άνθρωπο (το θύμα), ο σεβασμός των δικαιωμάτων του οποίου υπερέχει της διαφύλαξης της δημόσιας τάξεως.

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας, που διαρθρώνεται σε δύο κύρια μέρη, αποτελεί η παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου τής εμπορίας ανθρώπων και της

[2] Βλ. ομοίως αντί πολλών *Συκιώτου Αθ.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 17, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 157 επ., *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία ανθρώπων*, Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ., *Ταμιχτσής Ι.*, Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία συνοπτική παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 1236 επ., *ΣυμβΠλημΧαν 48/2002*, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 415 επ., *ΤριμΠλημΑθ 2648/2008*, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 59 επ.

προστασίας των θυμάτων, αλλά και η ανάδειξη των σύγχρονων διαστάσεων του trafficking, διαμέσου της έρευνας των επίσημων εγκληματολογικών στατιστικών.

Αναλυτικά, το ***πρώτο*** κύριο μέρος περιλαμβάνει τρία ειδικότερα κεφάλαια. Αρχικά, στο *πρώτο* κεφάλαιο, λαμβάνει χώρα μία προσπάθεια εννοιολογικής οριοθέτησης της εμπορίας ανθρώπων και αναφέρονται όλως εν συντομία τα κριτήρια διάκρισης αυτής από το έγκλημα της παρανόμου μετανάστευσης. Αναλύεται, επίσης, η άρρηκτη σύνδεση του διασυνοριακού χαρακτήρα τής εμπορίας ανθρώπων με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα. Ακόμη, επιχειρείται μία παρουσίαση του διαχρονικού χαρακτήρα τού φαινομένου και, διαμέσου μίας ευσύνοπτης ιστορικής εξέλιξης, αναδεικνύονται και αναλύονται οι σύγχρονες κυρίως μορφές τής εμπορίας ανθρώπων και έπειτα, αναφέρονται οι ουσιωδέστεροι παράγοντες και οι γενεσιουργοί αιτίες, που οδηγούν στην αδιάκοπη εξέλιξη και ανάπτυξη του φαινομένου.

Ακολούθως στο *δεύτερο* κεφάλαιο, επιχειρείται μία παρουσίαση και ανάλυση των διεθνών και ενωσιακών κινήσεων και τάσεων, που περιλαμβάνουν τη θέσπιση νομοθετικών κειμένων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, μία εντατική προσπάθεια που εντοπίζεται ήδη στις αρχές τού 1900. Ακόμη δε, γίνεται μία σύντομη αναφορά στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο καλούνταν σε εφαρμογή για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, πριν από την τυποποίηση του αυτοτελούς ποινικού αδικήματος του άρ. 323Α, αλλά και την ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος μετά τον ν. 3064/2002 και τις τροποποιήσεις που επήλθαν στην εθνική έννομη τάξη, με την εισαγωγή μεταγενέστερων νόμων.

Αργότερα, το *τρίτο* και τελευταίο κεφάλαιο, αφιερώνεται στην προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, και συγκεκριμένα στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο της προστασίας και της αρωγής των θυμάτων αυτών. Αναλυτικά, ο γράφων επικεντρώνεται στον ορισμό τής έννοιας του θύματος, που συναντάται στα διεθνή και εθνικά νομοθετικά κείμενα και ύστερα γίνεται λόγος για τη σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων. Οι διεθνείς και εθνικές προβλέψεις για την αρωγή και την προστασία των θυμάτων αυτών αναφέρονται και αναλύονται στο παρόν μέρος και αναδεικνύονται τα πιο ουσιώδη ερμηνευτικά και νομικά προβλήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή τους.

Αμέσως το επόμενο ***δεύτερο*** μέρος, περιλαμβάνει την εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων και την εγκληματολογική έρευνα. Αφού

αναφερθεί η μεθοδολογία και οι προκλήσεις, με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος κανείς στην προσπάθεια καθορισμού του προφίλ τού σύγχρονου trafficking, λαμβάνει χώρα η έρευνα, οι στόχοι της οποίας διορθώνονται σε δύο επίπεδα: από τη μία πλευρά, λαμβάνει χώρα μία ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων, με σκοπό να παρουσιασθεί μία (όσο κατά το δυνατόν) ολοκληρωμένη εικόνα τού trafficking και του προφίλ των δραστών και των θυμάτων, και από την άλλη, εκτίθενται ορισμένα στατιστικά δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας, επί τη βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας. Ασφαλώς, δεν παραβλέπεται να αναλυθούν τα αποτελέσματα της έρευνας και να αναδειχθούν τα προβλήματα και οι προκλήσεις που ανακύπτουν στη μελέτη τού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων.

Κωνσταντίνος Γ. Δάβιος Φιλάρετος, Αύγουστος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ **I**

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ **XIII**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εννοιολογική οριοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και το νομικό πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων και της προνοιακής μεταχείρισης των θυμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ **3**

1. Αρχικές επισημάνσεις 3

I. Η εννοιολογική οριοθέτηση και οι μορφές του φαινομένου 3

II. Διάκριση από την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών 8

III. Η εμπορία ανθρώπων ως οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα 14

2. Οι διαστάσεις του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων 26

I. Σύντομη ιστορική εξέλιξη 26

II. Σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου 29

III. Οι γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ **50**

1. Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο 52

I. Τα πρώτα διεθνή νομοθετικά κείμενα 52

II. Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών 54

III. Συμβούλιο της Ευρώπης 61

2. Ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο 66

I. Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Σύμβαση Europol) 66

II. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 67

III. Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ 70

IV. Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε και η Δήλωση των Βρυξελλών 71

V. Νομικά δεσμευτικά κείμενα 72

VI. Συμπέρασμα 80

3. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί 83

4. Άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα ευρύτερου ενδιαφέροντος 87

5. Καταληκτικές παρατηρήσεις 92

6. Εθνικό νομοθετικό πλαίσιο 94

I. Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων προ του ν. 3064 του 2002 94

II. Η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με την εισαγωγή του ν. 3064 του 2002 (καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών) και με τις τροποποιήσεις που επέφεραν οι μεταγενέστεροι νόμοι 100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ 103

1. Αρχικές επισημάνσεις 103

I. Η προστασία τού θύματος εμπορίας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων 103

II. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος 107

III. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος της εμπορίας ανθρώπων 108

IV. Διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων 111

2. Η σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η αρωγή των θυμάτων αυτών 112

I. Η σημασία αναγνώρισης 112

II. Η αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων 113

A. Οι διεθνείς προβλέψεις 113

Β. Η μεταχείριση των θυμάτων από την ελληνική έννομη τάξη προ της ενσωμάτωσης των διεθνών ρυθμίσεων 114

Γ. Η πρώτη εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για την προστασία των θυμάτων 113

Δ. Οι διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003 115

Ε. Το καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων 118

1. Η προθεσμία περίσκεψης και η άδεια διαμονής 118

2. Η αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων 122

3. Άλλες διατάξεις σχετικές με την προστασία των θυμάτων 125

I. Προστασία των θυμάτων μαρτύρων 125

II. Η αποζημίωση των θυμάτων από το ελληνικό δημόσιο 126

III. Αναστολή της προθεσμίας παραγραφής 129

4. Συμπέρασμα 130

5. Συγκριτικό δίκαιο 132

I. Το δίκαιο της Ιταλίας 133

Α. Το νομικό καθεστώς 133

Β. Συμπέρασμα 135

II. Το δίκαιο του Βελγίου 137

Α. Το νομικό καθεστώς 137

Β. Συμπέρασμα 140

III. Το δίκαιο της Ολλανδίας 141

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ **146**

1. Οι προκλήσεις στην έρευνα της εμπορίας ανθρώπων 146

2. Η παρούσα μελέτη 153

I. Η μεθοδολογία της έρευνας 153

II. Ποσοτική προσέγγιση του φαινομένου 159

Α. Γενικά 159

Β. Οι δράστες, τα θύματα και οι μορφές εκμετάλλευσης 161

1. Το προφίλ των δραστών 161

2. Το προφίλ των θυμάτων 167

3. Οι μορφές εκμετάλλευσης 173

III. Η εμπορία ανθρώπων και η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας 180

Α. Το προφίλ των δραστών 181

Β. Το προφίλ των θυμάτων 193

Γ. Οι μορφές εκμετάλλευσης 207

Δ. Η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων 211

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων τής έρευνας 219

I. Η έρευνα στα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία 219

II. Η έρευνα στη στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας 227

III. Το πρόβλημα του σκοτεινού αριθμού και η προσπάθεια προσδιορισμού του 233

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 238

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 245

1. Βιβλιογραφία 245

2. Αρθρογραφία 249

3. Συμβολές σε συλλογικά έργα 254

4. Αλλοδαπές πηγές 257

5. Διαδικτυακές πηγές 263

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ 264

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Οι κύριες περιοχές προορισμού των διαπεριφερειακών ροών εμπορίας ανθρώπων (με μπλε χρώμα) και από πού κυρίως προέρχονται, χρονική περίοδος 2010 έως 2012 160

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Οι διωχθέντες δράστες κατά φύλο και περιοχή, το έτος 2014 ή πιο πρόσφατα 162

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Οι καταδικασθέντες στη χώρα τής υπηκοότητάς τους δράστες, ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2014, ή πιο πρόσφατα 166

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014 168

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2011 169

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Οι άνδρες θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα. 170

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014 171

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα 172

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2010 έως 2012 172

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων, χρονική περίοδος 2007 έως 2014 174

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2010 έως 2012 174

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2012 έως 2014 175

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι δράστες ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 182

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι δράστες ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 183

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Τα ποσοστά των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών ανά έτος, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 187

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Οι δράστες ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2011 έως 2015 189

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι δράστες ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2013 έως 2015 191

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Οι δράστες ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης), χρονική περίοδος 2013 έως 2015 193

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 195

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τα θύματα ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 197

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τα θύματα ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015 200

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τα θύματα ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015 202

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Τα ανήλικα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007, 2011 και 2013 έως 2015 206

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Τα θύματα ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης) ανά έτος, χρονική περίοδο, 2013 έως 2015 207

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Τα θύματα ανά υπηκοότητα και ανά μορφή εκμετάλλευσης, ανά έτος, χρονική περίοδος 2013 έως 2015 209

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
α.ν.	αναγκαστικός νόμος
αντιπρβλ	αντιπαράβαλε
ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	άρθρο
αριθ.	αριθμός
Αρμεν	Αρμενόπουλος
βλ.	βλέπε
ΔΑερ	Διαρκές Αεροδικείο
Διάτ.	Διάταξη
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ΔΟΜ	Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση, Επίσημη Εφημερίδα[i]
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
εισ. πρότ.	εισαγγελική πρόταση
εκδ.	έκδοση, εκδόσεις
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΜΕΔ	Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου
επ.	επόμενα
επιμ.	Επιμέλεια
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ετυμ.	ετυμολογία
Εφ	Εφετείο
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΚΙΔ	Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας
κ.λπ.	και λοιπά
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΜΚΟ	Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση

ΜΟΔ	Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο
μτφρ.	μετάφραση
ν.	νόμος
ν.δ.	νομοθετικό διάταγμα
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ολ.	Ολομέλεια
παρ.	παράγραφος
παρατ.	παρατηρήσεις
π.δ.	προεδρικό διάταγμα
ΠειρΝ	Πειραϊκή Νομολογία
περ.	περίπτωση
περίλ.	περίληψη
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλημ	Πλημμελειοδικείο
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
ΠραξΛογΠΔ	Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου
πρβλ.	παράβαλε
Σ.	Σύνταγμα
σημ.	σημείωση
σελ.	σελίδα
στ.	στοιχείο
σχ., σχολ.	σχόλιο, σχόλια
Τιμ. (Τόμ.)	Τιμητικός (Τόμος)
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
τόμ.	τόμος
Συμβ	Συμβούλιο
Υπερ	Υπεράσπιση
υποσημ.	Υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ed., éd.	editor(s), éditeur(s)
et. al. (:alii)	and others
EU	European Union
FD	Framework Decision
ibid.	ibidem
ILO	International Labour Organization
n.c.n.p.s.l.	nullum crimen nulla poena sine lege
N/A	Not Available
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
PTSD	Post - Traumatic Stress Disorder
R	Recommendation
UN	United Nations
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
USA	United States (of) America
v.	versus

[i] Σε υποσημειώσεις νομοθετικών κειμένων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εννοιολογική οριοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και το νομικό πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων και της προνοιακής μεταχείρισης των θυμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Αρχικές επισημάνσεις

Ι. Η εννοιολογική οριοθέτηση και οι μορφές του φαινομένου

Ο μέσος καθημερινός άνθρωπος τείνει να ταυτίζει και να συνδέει στο μυαλό του το θύμα εμπορίας ανθρώπων με το θύμα τής σωματεμπορίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, θεωρώντας εσφαλμένως, ότι το θύμα εμπορίας είναι το άτομο που προάγεται εξαναγκαστικά στην πορνεία. Άλλαις λέξεσι, στο μυαλό του υπάρχει το στερεότυπο μίας ψηλής ξανθιάς, νέας και όμορφης γυναίκας, συνήθως ρωσικής ή ουκρανικής καταγωγής, που προσφέρει σε *πελάτες* τις σεξουαλικές της υπηρεσίες, και εάν δεν εκδίδεται οικειοθελώς (οπότε γίνεται λόγος για πορνεία), τότε εξαναγκάζεται από τον προαγωγό της (όπως λέγεται) με βίαια μέσα.

Αλήθεια είναι όμως, ότι πρέπει να αποστασιοποιηθεί κανείς από την ανωτέρω περιγραφόμενη γενίκευση, όταν ακούει για την εμπορία ανθρώπων. Η σωματεμπορία δε δημιουργήθηκε ως έγκλημα με την επιστημονική συζήτηση για το trafficking, απλώς θεωρείται μία μόνο από τις πολλαπλές μορφές που δύναται να λάβει η εμπορία ανθρώπων, και πράγματι υπήρχε ήδη πολύ πριν από την υιοθέτηση του Ποινικού Κώδικα[1]. Άρα, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί μία ευρύτερη έννοια, που περιλαμβάνει τις πράξεις που έχουν σκοπό την εν γένει εκμετάλλευση του ανθρώπου (και όχι μόνο τη σεξουαλική του εκμετάλλευση) και την υποβίβαση αυτού σε εμπορεύσιμο είδος.

Ο επιστημονικός διάλογος εμβαθύνει ολοένα και περισσότερο στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων. Ο όρος *εμπορία* ανθρώπων, να σημειωθεί κατ' αρχάς ότι, θεωρείται στην επιστήμη πιο δόκιμος από τον όρο *διακίνηση*[2] και ο λόγος έγκειται

[1] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 685 επ.

[2] Ομοίως, διχογνωμία επικρατεί και σχετικά με τους αγγλικούς όρους *trafficking* και *smuggling*, για μία ανάλυση της οποίας βλ. αντί πολλών *Salt J.,* Trafficking and Human Smuggling: A European

στο γεγονός ότι η διακίνηση αφορά αποκλειστικά και μόνο στη μεταφορά (νόμιμη ή παράνομη) του θύματος, ενώ η εμπορία, αντιθέτως, περιγράφει την ακριβή φύση τού εγκλήματος αυτού, που δεν είναι άλλη από την υποβίβαση του ατόμου σε εμπορεύσιμο είδος[3] και την παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων του.

Αν και οι νομοθετικές προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο σχετικά με την καταπολέμηση του φαινομένου τού trafficking θεωρούνται αξιότιμες και εντατικές, δεν έχει πάντως υιοθετηθεί ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός για την έννοια της εμπορίας ανθρώπων. Ο κύριος ανασταλτικός παράγοντας στην ομοιόμορφη αυτή εννοιολογική προσέγγιση, εντοπίζεται στις παγκόσμιες διαστάσεις και τις διαφορετικές, συνεχώς εξελισσόμενες μορφές που αυτό δύναται να προσλαμβάνει. Αυτή εξάλλου η αδυναμία τής νομοθετικής σύγκλισης οφείλεται μεταξύ άλλων και στην απροθυμία πλείστων χωρών να συμμετέχουν σε συντονισμένες και επίσημες δράσεις για την καταπολέμηση του trafficking.

Έτσι, παρατηρείται στην πραγματικότητα μία εννοιολογική και σημασιολογική απόκλιση μεταξύ του ορισμού που υιοθετούν οι εθνικές έννομες τάξεις και αυτού που συναντάται στα παγκόσμια διεθνή νομοθετικά κείμενα. Από τα διεθνή κείμενα, ο ορισμός που δίδεται στο Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[4] χαρακτηρίζεται αρκετά γενικός και πλήρης, καλύπτοντας ολόκληρο το φάσμα των μορφών εκμετάλλευσης του ανθρώπου και είναι αυτός που κατ' εξοχήν χρησιμοποιείται[5] για την οριοθέτηση και την νομική περιγραφή τής πράξης τής εμπορίας ανθρώπων.

Perspective, σελ. 33 επ., *Maggy L.*, Introduction: Understanding Human Trafficking, σε: Human Trafficking, σελ. 10 επ.

[3] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Έμφυλη εγκληματικότητα: μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης, σε: Κουράκη Ν., Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ. 83 επ.
Άποψη με την οποία συντάσσεται και ο γράφων.

[4] Αναλυτικά περί αυτού, βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 1. ΙΙ.** του παρόντος.

[5] Βλ. αντί πολλών *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 17, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 17, *Iselin B., Adams M.*, Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling, σελ. 1, *Gallagher A.*, Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties, FRM (Foreced Migration Review), 12, σελ. 25 επ., *Aronowitz A.*, Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it, European Journal on Criminal Policy and

Ούτως, σχετικά ορίζεται[6] ότι ως *«διακίνηση προσώπων νοείται η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος»*.

Ο ορισμός αυτός εμπεριέχει τα κύρια στοιχεία, που απαιτούνται για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος και ειδικότερα:

- την ενέργεια, που συνίσταται στη *στρατολόγηση, μεταφορά, απόκρυψη ή αποδοχή προσώπων,*
- το μέσο, που μπορεί να περιλαμβάνει τη *χρήση απειλής, βίας ή άλλων μέσων εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, κατάχρησης εξουσίας, εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης τού θύματος*, αλλά και την *παροχή ή λήψη αμοιβής* και
- το σκοπό τού δράστη, δηλαδή την αποκόμιση οικονομικού οφέλους (: κέρδους) από την εκμετάλλευση. Αυτά τα μέσα (κατά την ερμηνεία τού εν λόγω άρθρου) θεμελιώνουν πραγματικά ελαττώματα που ακυρώνουν την (ενδεχομένως παρεχόμενη) συναίνεση του θύματος.

Ακριβώς σε αυτήν την εκμετάλλευση εντάσσονται κατά κύριο λόγο[7] οι εξής **μορφές** εγκληματικής συμπεριφοράς[8]: η σεξουαλική εκμετάλλευση (άλλως σωματεμπορία), η εργασιακή εκμετάλλευση υπό την έννοια της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας[9], η αφαίρεση οργάνων και ιστών και άλλων στοιχείων τού

Research, 9, σελ. 163 – 195, *Winterdyk J., Perrin B., Reichel Ph.*, Human Trafficking: Exploring the International Nature, Concerns, and Complexities, σελ. 5.

[6] Βλ. άρ. 3 του Πρωτοκόλλου.

[7] Ενόψει βέβαια της δυναμικής εξέλιξης και της ποικιλομορφίας της εν λόγω εγκληματικής συμπεριφοράς, δε δύνανται a priori να αποκλεισθούν άλλες μορφές εκμετάλλευσης του ανθρώπου που ίσως συνιστούν εμπορία ανθρώπων.

[8] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 18 επ., *Πανάγος Κ.,* Εμπορία ανθρώπων: Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερη αναφορά στα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους, Νομική Επιθεώρηση 35, 2008, σελ. 101 επ.

[9] *«Καταναγκαστική εργασία είναι κάθε εργασία ή υπηρεσία που απαιτείται από ένα άτομο με την απειλή οποιασδήποτε ποινής και για την οποία το άτομο δεν προσφέρεται οικειοθελώς»* (άρ. 2 της Σύμβασης 29 ΔΟΕ).

ανθρωπίνου σώματος, επαιτεία[10], η εμπορία βρεφών για παράνομες υιοθεσίες[11] και το εμπόριο μητέρων που εξαναγκάζονται να μένουν έγκυες για να προωθούνται τα βρέφη σε παράνομες υιοθεσίες[12], η παιδική πορνογραφία[13], η στρατολόγηση ανηλίκων για τέλεση τρομοκρατικών ενεργειών και εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους.

Οι ανωτέρω μορφές συμπεριφοράς έχουν κοινό το στοιχείο τής εκμετάλλευσης του ανθρώπινου σώματος και των ιδιοτήτων του, με τρόπο που το θύμα δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως ανθρώπινη ύπαρξη, αλλά αποστερείται της προσωπικής του ελευθερίας και της αξιοπρέπειας. Ουσιαστικά, καθίσταται αντικείμενο που λειτουργεί ως μέσο παραγωγής, αλλά ακόμα δε και ως *προϊόν συναλλαγής*. Αυτή η εννοιολόγηση της εμπορίας ανθρώπων στον ως άνω ορισμό που δίδεται, αναδεικνύει τα βασικά εννοιολογικά γνωρίσματα της εγκληματικής τούτης πράξης, και συγκεκριμένα:

- **Εκμετάλλευση:** Αυτό το στοιχείο τής εκμετάλλευσης του θύματος αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της εμπορίας ανθρώπων[14]. Άρα, η εκμετάλλευση λαμβάνει το χαρακτήρα τής διαρκούς και συστηματικής χρήσης των ανθρώπων ως πράγματα, με δεδομένο ότι αποτελούν ένα *μη αναλώσιμο προϊόν*, το οποίο μπορεί να προσφέρει συνεχές και αδιάκοπο κέρδος στον εκμεταλλευτή έμπορο (δράστη). Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα προσπορισμού διαρκούς οικονομικού οφέλους από τη συνεχή χρήση των υπηρεσιών τού ανθρώπου και από τη μεταπώληση αυτού[15]. Άλλαις λέξεσι και επιστρατεύοντας την ορολογία των οικονομικών επιστημών, μπορεί να ειπωθεί ότι, οι έμποροι από την αδιάκοπη πολυχρησία και εκμετάλλευση των θυμάτων τους, αντλούν

[10] Το αδίκημα της επαιτείας αυξήθηκε σημαντικά με τη μαζική είσοδο και ανηλίκων στην Ελλάδα, βλ. *Χλούπης Γ.*, Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 922 επ. και ιδίως 925, *Κουράκης Ν.*, Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

[11] Βλ. την τηλεοπτική εκπομπή *Σε Πρώτο Πλάνο*, παράνομες υιοθεσίες παιδιών που άλλαξαν χέρια, ονόματα και ζωές σε μία στιγμή, 27.05.2015, που μεταδόθηκε από το ελληνικό τηλεοπτικό κανάλι ΑΝΤ1.

[12] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 19.

[13] Πρόκειται για μία μορφή οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής τού ανηλίκου, που θίγει την ατομική του αξιοπρέπεια και θέτει σε κίνδυνο την μετέπειτα εξέλιξή του, βλ. *Σπινέλλη Κ., Τρωϊάνου Α.*, Δίκαιο Ανηλίκων. Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, σελ. 197.

[14] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[15] Το μεγαλύτερο κέρδος των εμπόρων δεν αντλείται από τη διακίνηση των ανθρώπων, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

ένα *καθαρό κέρδος*[16] και δε αντικείμενο της εκμετάλλευσης αυτής αποτελεί ακριβώς το ίδιο το ανθρώπινο σώμα και το σύνολο των οργάνων του.

- **Έλλειψη συναίνεσης και εξαναγκασμός:** Ακολούθως, επιπλέον γνώρισμα της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί και η έλλειψη της συναίνεσης από πλευράς τού θύματος, η οποία ακόμα και αν έχει δοθεί, δεν είναι έγκυρη. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων της Επιτροπής Κατάρτισης της Σύμβασης κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος σχετικά με το ζήτημα της συναίνεσης, επικράτησε[17] η (ενδιάμεση) άποψη, ότι σε κάθε περίπτωση η συναίνεση του θύματος είναι αδιάφορη, όταν αποσπάστηκε με παράνομα μέσα. Αντιθέτως, εξαίρεση σε αυτό αποτελούν οι περιπτώσεις των ανηλίκων θυμάτων, κατά τις οποίες η χρήση παράνομων μέσων για την απόσπαση της συναίνεσης δεν απαιτείται και η τελευταία θεωρείται ούτως ή άλλως και εξ υπαρχής αδιάφορη για το χαρακτηρισμό τής εγκληματικής συμπεριφοράς, που στρέφεται κατά τούτων, ως εμπορίας.

Ορίζεται συγκεκριμένα στο άρ. 3 του Πρωτοκόλλου ότι:

«(β) Η συναίνεση του θύματος της εμπορίας ανθρώπων προς το σκοπό εκμετάλλευσης που ορίζεται στην υποπαράγραφο (α) του παρόντος άρθρου, είναι αδιάφορη στην περίπτωση που έχει χρησιμοποιηθεί οιοδήποτε από τα μέσα που αναφέρονται στην υποπαράγραφο (α)[18] .

(γ) Η στρατολόγηση, μετακίνηση, μεταφορά, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή ενός ***ανηλίκου*** *με σκοπό την εκμετάλλευση, θεωρείται εμπορία ανθρώπων, ακόμη και αν αυτό δεν περιλαμβάνει κάποιο από τα μέσα που αναφέρονται στην υποπαράγραφο (α)»*[19].

---

[16] Η εκμετάλλευση αυτή μπορεί να λαμβάνει διάφορες μορφές οι οποίες ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία του θύματος, τη ζήτηση των υπηρεσιών τους στη χώρα προορισμού και τον τομέα τής δραστηριότητας του εκμεταλλευτή. Οιουδήποτε είδους εκμετάλλευση πάντως, σεξουαλική, εργασιακή ή σωματική, αποσκοπεί στον παράνομο προσπορισμό οικονομικού κέρδους, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

[17] Ειδικότερο αντικείμενο διαβούλευσης αποτέλεσε το εάν η εμπορία ανθρώπων έπρεπε να τιμωρείται ανεξάρτητα από την συναίνεση του θύματος. Οι δύο (ακραίες απόψεις) που υποστηρίχθηκαν ήταν οι εξής: από τη μία πλευρά, υποστηρίχθηκε ότι η εμπορία ανθρώπων πρέπει να τιμωρείται στην περίπτωση που παράνομα μέσα χρησιμοποιήθηκαν για την απόσπαση της συναίνεσης του θύματος. Από την άλλη πλευρά, ζητήθηκε να ορισθεί ρητώς ότι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την πορνεία ή άλλου είδους σεξουαλική εκμετάλλευση πρέπει να τιμωρείται σε κάθε περίπτωση και ανεξάρτητα με το αν το θύμα είχε συναινέσει στην εκμετάλλευσή του, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 19 – 20.

[18] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«(b) The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;».*

[19] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«(c) the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation, shall be considered trafficking in*

Ο εξαναγκασμός αποτελεί τον παράγοντα, που καθιστά τη συναίνεση άκυρη (δηλαδή, η τελευταία θεωρείται ως μη δοθείσα). Αποτελεσματικά, στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, ο εξαναγκασμός δεν περιορίζεται απλώς και μόνο στη χρήση σωματικής βίας (ή έστω στην ψυχολογική υποταγή), αλλά περιλαμβάνει και την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης τού θύματος. Αυτό το στοιχείο τής συγκεκριμένης μη έγκυρης συναίνεσης δύναται να ελεγχθεί διαμέσου της αξιολόγησης των εναλλακτικών επιλογών τού θύματος στον τόπο προέλευσης: κατά πόσον δηλαδή το εν λόγω πρόσωπο διέθετε ηθικά και κοινωνικά εναλλακτικές επιλογές[20].

ΙΙ. Διάκριση της εμπορίας ανθρώπων από την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών

Ουσιώδες χαρακτηριστικό τής εμπορίας ανθρώπων αποτελεί το στοιχείο τής μετακίνησης των θυμάτων από μία χώρα σε ορισμένη άλλη (χώρα προέλευσης, origin, source country και χώρα προορισμού, destination country)[21]. Ο χαρακτήρας αυτός του εγκλήματος καθιστά τη σχέση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων και της παράνομης διακίνησης μεταναστών (διεθνώς *migrants smuggling*, ή απλώς *smuggling*) ιδιαιτέρως στενή[22], με αποτέλεσμα, οι πράξεις αυτές να συγχέονται εννοιολογικά και η νομική τους διάκριση να καθίσταται πολλάκις άκρως δυσχερής. Ο επιστημονικός κόσμος, πάντως, δέχεται παγίως ότι δεν πρόκειται περί ταυτοσήμων

---

persons even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article», ο τονισμός τού γράφοντος.

[20] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 22, άρ. 1 της Απόφασης – Πλαισίου 2002/629/ΔΕΥ στο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 2. V.** του παρόντος.

[21] Άλλωστε, και ο διεθνώς αποδεκτός όρος *trafficking* (που αποδίδει την εμπορία ανθρώπων) εμπεριέχει ακριβώς την έννοια της μετακίνησης *(traffic = μετακινώ, διακινώ).*

[22] Πρβλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ., και ιδίως 219 – 220. Ο συγγραφέας, με αφορμή το άρ. 53 παρ. 5 ν. 2910/2001 (βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 6. Ι. Α.** του παρόντος), επισημαίνει ότι η πρώτη προσπάθεια (έμμεσης) ποινικής τυποποίησης της εμπορίας ανθρώπων εντοπίζεται στο σώμα τού βασικού νόμου για τη μετανάστευση, γεγονός που δεν είναι καθόλου τυχαίο, αφού *παρόλες τις συναφείς προσπάθειες δογματικής αλλά και εγκληματολογικής οριοθέτησης μεταξύ των δύο φαινομένων smuggling και trafficking και οι δύο συμπεριφορές συνδέονται άρρηκτα με το μεταναστευτικό φαινόμενο.*

όρων[23], αλλά για δύο ξεχωριστά αδικήματα που διαφέρουν[24] τόσο ως προς την νομική φύση τους, όσο και ως προς το κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισής τους.

Οπότε, για την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών, χρησιμοποιείται[25] το πλείστον ο ορισμός που υιοθετείται[26] από το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας μεταφοράς μεταναστών διά ξηράς, αέρος και θαλάσσης[27] που ορίζει τη διακίνηση λαθρομεταναστών ως την *«εξασφάλιση, προκειμένου να αποκομισθεί, άμεσα ή έμμεσα χρηματικό ή άλλο υλικό όφελος, της παρανόμου εισόδου ενός προσώπου στο έδαφος ενός συμβαλλομένου κράτους, του οποίου το πρόσωπο δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος»*[28].

Άρα σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό για την στοιχειοθέτηση του αδικήματος της παράνομης διακίνησης μεταναστών απαιτούνται τα εξής στοιχεία[29]:

- η ενέργεια, που συνίσταται στην *εξασφάλιση της παράνομης εισόδου ενός προσώπου σε ένα κράτος*. Αυτή περιλαμβάνει όλες τις αναγκαίες πράξεις που λαμβάνουν χώρα, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της εισόδου στη χώρα προορισμού. Οι πράξεις αυτές συνίστανται περεταίρω στις προπαρασκευαστικές και διαδικαστικές ενέργειες της παράνομης εισόδου στη χώρα (π.χ. οργάνωση σχεδίου, προμήθεια ή κατάρτιση πλαστών εγγράφων, μεταφορά αλλοδαπών, κ.λπ.),
- ο σκοπός, που αφορά στην (άπαξ) *αποκόμιση άμεσου ή έμμεσου χρηματικού ή άλλου υλικού οφέλους*.

Μέσα τέλεσης: Από τη συγκριτική ερμηνεία των ως άνω προαναφερομένων ορισμών[30], διαφαίνεται η σημαντικότερη εκ των διαφορών των εν λόγω αδικημάτων, η οποία εντοπίζεται στο στοιχείο τού *μέσου*. Αφενός στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, τα θύματα έχουν υποστεί ένα από τα μέσα που τυποποιούνται στον νόμο

[23] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, 200 επ.

[24] Εμφανίζουν πάντως και κοινά στοιχεία: αυτό της εισόδου, προώθησης και εξόδου προσώπων προς, εντός και από την επικράτεια ενός κράτους κατά παράβαση των κανόνων που έχουν τεθεί σχετικά. Επίσης, σε αμφότερα εντοπίζονται κοινά γενεσιουργά αίτια στις χώρες προέλευσης και στη ζήτηση των υπηρεσιών των υποκειμένων τους στις χώρες προορισμού, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 14.

[25] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 16, *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 2., *Gallagher A.*, ό.π., σελ. 27.

[26] Βλ. Άρ. 3 του Πρωτοκόλλου.

[27] Συμπληρώνει τη Σύμβαση του ΟΗΕ, βλ. αναλυτικά στο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 1. Ι. ΙΙ.** του παρόντος.

[28] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«The procurement, in order to obtain, directly or indirectly a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a state Party of which the person is not a national or a permanent resident».*

[29] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 16.

[30] Βλ. ανωτέρω και τον ορισμό που δίδεται για την εμπορία ανθρώπων στο Πρωτόκολλο *για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών.*

ρητώς, δηλ. *απειλή, βία, εξαναγκασμό, κ.λπ.* Αντίθετα, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών δεν προβλέπεται από τον νόμο το στοιχείο τού *μέσου*, και έτσι το συγκεκριμένο έγκλημα δύναται να τελεσθεί με τη χρησιμοποίηση οιουδήποτε μέσου από το δράστη. Αξίζει να σημειωθεί πάντως, ότι και ο ορισμός της εμπορίας ανθρώπων καλύπτει ένα αρκετά ευρύ φάσμα μέσων, τα οποία μπορεί να μετέρχεται ο δράστης για να τελέσει το συγκεκριμένο έγκλημα και συνδυαστικά με τις *άλλες μορφές εξαναγκασμού* (ως μέσα τέλεσης του εγκλήματος), καλύπτεται a priori σχεδόν οιαδήποτε πράξη τού δράστη, η οποία είναι δυνατόν να έχει ως συνέπεια την περαιτέρω περιγραφόμενη εκμετάλλευση του θύματος, και άνευ πρακτικής δυνατότητας να εκφεύγουν του ρυθμιστικού πεδίου τής διάταξης συμπεριφορές που δεν περιγράφονται ρητώς (καθώς θα μπορούν να χαρακτηριστούν, είτε ως ένα από τα περιγραφόμενα μέσα, είτε έστω ως ένα *άλλο εξαναγκαστικό μέσο*).

Έννομο αγαθό: Ακολούθως, επιπρόσθετη διαφορά εντοπίζεται στο προσβληθέν από την πράξη διακίνησης *έννομο αγαθό*. Άρα, και συγκεκριμένα στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, η πράξη στρέφεται κατά προσώπου[31] και άρα προσβάλλεται ατομικό έννομο αγαθό (συγκεκριμένα αυτό της προσωπικής ελευθερίας). Αντίθετα, η δε περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών στρέφεται κατά της δημοσίας τάξεως και όχι κατά του διακινούμενου προσώπου (μετανάστη) και προσβάλλει υπερατομικό έννομο αγαθό (και συγκεκριμένα αυτό της πολιτειακής εξουσίας)[32].

Συναίνεση του προσώπου: Αναφορικά με τούτη, στις περιπτώσεις τής παρανόμου διακίνησης μεταναστών, η *συναίνεση* του διακινουμένου προσώπου συνάγεται και επιπλέον είναι ελεύθερη. Άλλως, ο παρανόμως διακινηθείς μετανάστης έχει συναινέσει απολύτως και από την αρχή στην διακίνησή του[33] και ακριβώς σύμφωνα με αυτή (του τη συναίνεση) αναπτύσσεται μία συμβατική (δηλαδή *πελατειακή*) σχέση ανάμεσα στο διακινητή και το διακινούμενο. Άρα, στο πλαίσιο της συναίνεσης αυτής, ο παρανόμως διακινηθείς μετανάστης διατηρεί τόσο τη γνώση,

[31] Βλ. ομοίως *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[32] Για το έννομο αγαθό στην παράνομη διακίνηση μεταναστών και τις υποστηριζόμενες απόψεις βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, σελ. 14 επ, *Μπέκας Γ.*, Τα εγκλήματα μεταφοράς λαθρομεταναστών, σε: Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, Προσφορά τιμής στην Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, σελ. 334 επ., ομοίως *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[33] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 91 – 92, *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 19.

όσο και τον έλεγχο της διακίνησής του. Αντιθέτως, στην εμπορία ανθρώπων η συναίνεση του θύματος, που τυχόν έχει δοθεί, προκειμένου να εισέλθει ή να εξέλθει ή να κινηθεί στις επικράτειες των χωρών από τις οποίες προέρχεται ή διαμέσου των οποίων μετακινείται ή προς τις οποίες τελικά καταλήγει, ελλείπει (και εάν δεν ελλείπει είναι ούτως ή άλλως, όπως αναφέρθηκε, μη έγκυρη)[34].

Ας μη λησμονεί κανείς, ότι στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων τα θύματα εξάλλου (μπορεί να)[35] εξαναγκάζονται για τις παραπάνω πράξεις μεταφοράς τους (εισαγωγή στη χώρα προορισμού, κ.λπ.) και ο έμπορος έχει απόλυτη κυριαρχία πάνω στο θύμα και ως εκ τούτου, ελλείπει το βουλητικό (ή το γνωστικό σε περίπτωση μη έγκυρης συναίνεσης) στοιχείο των θυμάτων για τη διακίνησή τους. Όπως περιγράφεται γλαφυρά, *κανείς δεν μπορεί να συναινέσει στον εξαναγκασμό ή την αξιοποίησή του σε συνθήκες δουλείας*[36]. Αντιθέτως, οι παρανόμως διακινούντες μετανάστες επιδιώκουν ακριβώς να προβούν στις ενέργειες αυτές, ευρισκόμενοι σε πλήρη γνώση και βούληση για τις εν λόγω πράξεις. Ο προορισμός, συνεπώς, των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αποτελεί οιοσδήποτε τόπος, στον οποίο το διακινούμενο πρόσωπο καθίσταται θύμα εκμετάλλευσης, ενώ στην περίπτωση των λαθρομεταναστών ο προορισμός τού παρανόμως διακινούμενου προσώπου δεν είναι άλλος από τον επιδιωκόμενο από το διακινούμενο πρόσωπο τόπο προορισμού[37]. Ο *τόπος προορισμού* περεταίρω και σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, μπορεί να είναι διεθνής (όταν εμπλέκονται περισσότερες από μία χώρες) ή και εντός των συνόρων μίας και μόνο χώρας (σε τοπικό επίπεδο, εσωτερικό, internal trafficking). Αντίθετα στην παράνομη διακίνηση μεταναστών, εμπλέκονται οπωσδήποτε και σε κάθε περίπτωση παραπάνω της μίας χώρες [αφού γίνεται λόγος για (παράνομη) μετανάστευση]. Ο σκοπός είναι η παράνομη μετακίνηση των προσώπων από ένα κράτος σε ένα άλλο, στο οποίο το πρόσωπο αυτό δεν έχει νόμιμο δικαίωμα διαμονής[38].

Ταυτότητα του θύματος: Ουσιώδη διαφορά εντοπίζεται και στο ενδιαφέρον τού διακινητή για την *ταυτότητα* και τα *χαρακτηριστικά* τού θύματος. Ούτως, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών, ο λαθρέμπορος δεν ενδιαφέρεται ούτε για την

[34] Βλ. ανωτέρω.
[35] Άλλως παρέχουν την προαναφερόμενη μη έγκυρη συναίνεση.
[36] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.
[37] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 18 επ.
[38] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 4.

ταυτότητα, ούτε για τα χαρακτηριστικά τού ατόμου που διακινεί, αλλά παρέχει απλώς και μόνο μία επί πληρωμή υπηρεσία. Αυτή η ταυτότητα του θύματος δε συνδέεται ούτως ή άλλως με το σκοπό τής εν λόγω εγκληματικής πράξης (που είναι μόνο η αποκόμιση άμεσου ή έμμεσου χρηματικού ή άλλου υλικού οφέλους από τη διακίνηση του προσώπου). Όμως, στην εμπορία ανθρώπων τα πράγματα αλλάζουν και τα χαρακτηριστικά του θύματος είναι ακριβώς α υ τ ά που το καθιστούν ελκυστικό στο διακινητή (έμπορο) και σχετίζονται με την *αγορά* στην οποία θα απευθυνθεί (άρα γίνεται λόγος για ένα εύκολο θύμα): εντεύθεν, η ταυτότητα του διακινουμένου προσώπου σχετίζεται άμεσα με το σκοπό τής εκμετάλλευσης αυτού[39], αποτελώντας μάλιστα ένα από τα κύρια στοιχεία που διαμορφώνουν τη βούληση του δράστη για τη διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος κατά συγκεκριμένων (υποψήφιων) θυμάτων.

Προσπορισθέν κέρδος: Ουσιώδης είναι και η διαφορά, η οποία συσχετίζεται με το χαρακτήρα τού προσπορισθέντος *κέρδους*. Αν και στην εμπορία ανθρώπων, το χρηματικό όφελος μπορεί πράγματι να απορρέει άπαξ από την απευθείας πώλησή τους σε κάποιον άλλον, ασφαλώς το μέγιστο κέρδος παράγεται από την αδιάκοπη και συστηματική εκμετάλλευση, την οποία υφίσταται το θύμα, αμέσως μετά την άφιξή του στον τόπο προορισμού[40]. Ακριβώς τούτου επωφελούνται οι δράστες, και τα ίδια τα θύματα αποτελούν αντικείμενα της ποικιλόμορφης και συνεχούς εκμετάλλευσης και υποβιβάζονται σε εμπορεύσιμο είδος. Αντιθέτως, στην περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών, το προσπορισθέν όφελος αρκείται στο (άπαξ) αντίτιμο της μετακίνησης του διακινούντος, διαμέσου των συνόρων των χωρών, διασφαλίζοντας μία σχέση *παροχής και αντιπαροχής*.

Εκμετάλλευση του θύματος: Αναφέρθηκε ανωτέρω, ότι το στοιχείο τής *εκμετάλλευσης* του θύματος[41] αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της εμπορίας ανθρώπων με το χαρακτήρα τής διαρκούς χρησιμοποίησης του θύματος ως πράγμα *(προϊόν).* Η ab initio πρόθεση του εμπόρου ανθρώπων είναι να αξιοποιήσει το

[39] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 6, όπου οι συγγραφείς αναφέρουν ως παραδείγματα την ελκυστική εξωτερική εμφάνιση των κοριτσιών και τη σωματική δύναμη των ανδρών, παράγοντες που καθιστούν το θύμα στόχο των εμπόρων ανθρώπων.

[40] Βλ. *Sampani C.*, Human Trafficking (Sexual Slavery). Does the international legislation give a sufficient response to a globally committed crime?, σελ. 353.

[41] Προτείνεται ως ασφαλέστερο κριτήριο διάκρισης των δύο εγκλημάτων σε σχέση με αυτό της συναίνεσης του θύματος ή της νομικής φύσης αυτών των αδικημάτων, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 26 in fine.

πρόσωπο και το κέρδος ή το όφελος από την εκμετάλλευσή του, η οποία αποτελεί μέρος τής όλης διαδικασίας τής πράξης εμπορίας ανθρώπων. Η δε *πελατειακή σχέση* που δημιουργείται, εντοπίζεται μεταξύ του εμπόρου και των ενδεχόμενων εκμεταλλευτών των θυμάτων, δίχως τα τελευταία να αποτελούν με οιονδήποτε τρόπο συμβαλλόμενα *μέρη* στη *σχέση* αυτή.

Όμως, στη διαφορετική περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών, δεν απαιτείται η συνδρομή τής εν λόγω εκμετάλλευσης του διακινουμένου προσώπου[42], αλλά αντίθετα η σχέση τού διακινητή και του διακινουμένου παύει μετά τη διέλευση των συνόρων τής χώρας προορισμού[43]. Οι διακινητές παρανόμων μεταναστών μεταφέρουν απλώς και μόνο τα διακινούμενα πρόσωπα, με σκοπό την προώθηση αυτών στο κράτος προορισμού και πέραν των εθνικών συνόρων, στα πλαίσια εκπλήρωσης της *σύμβασης*, σηματοδοτώντας την ολοκλήρωση της μεταξύ τους σχέσης. Ασφαλώς συναντάται πλήθος περιπτώσεων, κατά τις οποίες ο διακινητής φαίνεται να «εκμεταλλεύεται» μεν τους διακινούμενους παρανόμως μετανάστες απαιτώντας περισσότερα χρήματα, ή δε διεκπεραιώνει τη μετακίνησή τους κατά τρόπο ασφαλή, κ.λπ. Αυτό, όμως, δε συσχετίζεται με την *εκμετάλλευση* του προσώπου, υπό την έννοια που τούτη περιγράφεται στην πράξη τής εμπορίας ανθρώπων: *στο τέλος της ημέρας θα υπάρχει μία παράνομη, αλλά ουσιαστικά εμπορική σχέση, μεταξύ του διακινητή και του λαθρομετανάστη*[44]. Άρα, στην παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών, και σε αντίθεση με την εμπορία ανθρώπων, η *πελατειακή σχέση* εντοπίζεται ανάμεσα στο διακινητή και το διακινούμενο, ο οποίος αποτελεί *συμβαλλόμενο μέρος* τής σχέσης αυτής.

Αιτιώδης συνάφεια: Ακόμη, υποστηρίζεται ότι απαραίτητος όρος τής αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εκμετάλλευσης του θύματος και της διακίνησης αυτού. Ειδάλλως, δε διαπράττεται το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Άλλαις λέξεσι, *η εκμετάλλευση πρέπει να αποτελεί το σκοπό τής διακίνησης και ταυτόχρονα την συνέπειά της*[45]. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι περιπτώσεις προσώπων που έχουν

---

[42] Βλ. ομοίως *Χλούπης Γ.*, Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, σελ. 152. Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι η περίπτωση των παράνομων μεταναστών και η συναλλαγή τους με τρίτους (χωρίς να υφίσταται κάποιο είδος εκμετάλλευσης η εξαναγκασμού), οι οποίοι διευκολύνουν την μετάβασή τους σε ένα κράτος προορισμού, αποτελεί παράνομη διακίνηση μεταναστών, αν και χαρακτηρίζεται (κυρίως από τον τύπο) εσφαλμένα ως *«δουλεμπόριο»* (: εμπορία ανθρώπων).

[43] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

[44] Όπως περιγράφεται από τους *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[45] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24, παράδειγμα από την εν λόγω συγγραφέα: η περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο που διακινείται παρανόμως, εισέλθει σε μία χώρα και σε μεταγενέστερο χρόνο καταστεί

διακινηθεί παρανόμως και εν συνεχεία καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης στη χώρα προορισμού, να στοιχειοθετούν το έγκλημα της παράνομης διακίνησης μεταναστών και όχι αυτό της εμπορίας ανθρώπων, εάν δεν αποδειχθεί η προαναφερομένη αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του εκμεταλλευτή και του διακινουμένου θύματος.

Συμπέρασμα: Οι διαφορές ανάμεσα στις ως άνω εγκληματικές συμπεριφορές φαίνονται εκ πρώτης όψεως εμφανείς, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο. Όμως, επί του πρακτέου, τα όρια είναι αρκετά ρευστά και δυσδιάκριτα, καθιστώντας πλειστάκις δυσχερή το διαχωρισμό των πράξεων αυτών και κατ' επέκταση τη διάκριση των εκάστοτε θυμάτων (εμπορίας ανθρώπων και παρανόμου διακίνησης μεταναστών). Ασφαλώς, η σημασία τής (ορθής) διάκρισης των ανωτέρω πράξεων έγκειται κυρίως στην ενεργοποίηση των αντίστοιχων προστατευτικών διατάξεων για τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και αντιστοίχως για εκείνα της παρανόμου διακίνησης μεταναστών, οι οποίες προβλέπονται από τις εθνικές νομοθεσίες (της πλειοψηφίας) των κρατών προορισμού, και παρέχουν στα πρώτα κατά πολύ μεγαλύτερη προστασία. Αλήθεια είναι ότι τα υποκείμενα των ανωτέρω πράξεων αντιμετωπίζονται από το νόμο με εκ διαμέτρου αντίθετες προσεγγίσεις: οι παράνομοι μετανάστες μεν υφίστανται άκρως αυστηρά διωκτικά μέτρα (λ.χ. απέλαση) και δε τα αναγνωρισμένα θύματα εμπορίας ανθρώπων απολαμβάνουν τα μέτρα στήριξης και αρωγής που προβλέπονται στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία[46] (μεταξύ άλλων και τη χορήγηση άδειας διαμονής).

III. Η εμπορία ανθρώπων ως οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα

Αναμφισβήτητα τα τελευταία χρόνια, έχουν πραγματοποιηθεί ραγδαίες ανακατατάξεις στο διεθνές κοινωνικό και πολιτικό σκηνικό, με κύριους άξονες την κατάρρευση καθεστώτων, τη διάλυση κρατών και τη δημιουργία νέων, την τάση τού παγκοσμίου πληθυσμού να μετακινείται, την εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων, τη διευκόλυνση των επικοινωνιών, αλλά και την έντονη οικονομική άνοδο που παρουσίασε ο Δυτικός Κόσμος.

Οι βιομηχανικές κοινωνίες ακολούθησαν μία συνεχόμενη αναπτυξιακή πορεία και άνοδο του βιοτικού επιπέδου, σε τόσο σημαντικό βαθμό, ώστε να εμφανιστούν τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, αντιθέσεις και συγκρούσεις με τις αναπτυσσόμενες και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Αναπόφευκτο επακόλουθο αυτών των συνθηκών ήταν η εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς, η

θύμα εκμετάλλευσης της πορνείας, δε στοιχειοθετείται η εμπορία ανθρώπων, εκ του λόγου ότι η παράνομη διακίνηση δεν έγινε με σκοπό την εκμετάλλευση της πορνείας. Αντίθετα, έχει τελεστεί το έγκλημα της παράνομης διακίνησης μεταναστών, της παράνομης εισόδου και παραμονής στη χώρα, όπως και το αδίκημα της μαστροπείας.

[46] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 25 – 26, *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 8.

μεταλλαγή των μορφών που προϋπήρχαν και, κυρίως, η ανάδειξη του εγκλήματος σε φαινόμενο με διεθνή χαρακτήρα.

Έτσι, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα απειλεί ολοένα και περισσότερο το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό υπόβαθρο όλων των κρατών, ασκώντας επικίνδυνη διαβρωτική επίδραση σε κάθε τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας και υπονομεύοντας τα θεμέλια των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων. Η διείσδυση του οργανωμένου εγκλήματος στην οικονομική και κοινωνική ζωή ενός κράτους, σε συνδυασμό με την πρακτική τού ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, δηλαδή των εσόδων από τις παράνομες δραστηριότητες, προκαλεί εξαιρετικά ζημιογόνες επιδράσεις σε ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο.

Αν και τα εγκλήματα τρομοκρατίας και παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών και όπλων αποτελούσαν τις παραδοσιακές μορφές τού οργανωμένου εγκλήματος, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται εντόνως η συνεχής αύξηση των φαινομένων εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια δράσης και υπό τον έλεγχο των οργανωμένων ομάδων εγκληματιών[47] και, σε συνδυασμό με την παράνομη μετανάστευση, το trafficking αποτελεί μία κυρίαρχη μορφή εγκληματικής συμπεριφοράς, που βρίσκεται σχεδόν ολοκληρωτικά υπό τον έλεγχο του οργανωμένου εγκλήματος. Αλήθεια αποτελεί ότι η ροή των παράνομων μεταναστών στο σύνολο των κρατών τής ευρωπαϊκής ηπείρου, δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες εκμετάλλευσης, ευνοώντας την έκδοσή τους σε διάφορες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης και τον εγκλωβισμό τους σε εξαναγκαστικές εργασίες. Ούτως, η εμπορία ανθρώπων (ως έγκλημα αλλά και) ως φαινόμενο της κοινωνικής πραγματικότητας, συνδέεται άρρηκτα πλέον με τη δράση τού οργανωμένου εγκλήματος[48] (άλλως με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα)[49].

Ασφαλώς, για την κατανόηση της ιδιαίτερης αυτής σχέσης ανάμεσα στις ως άνω εγκληματικές συμπεριφορές, απαιτείται, σε πρώτο στάδιο, να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις, αναφορικά με το οργανωμένο έγκλημα ως σύγχρονη μορφή

[47] Βλ. *Salt J.*, ό.π., σελ. 41.

[48] Βλ. *Adepoju A.*, Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 84.

[49] Κατά μία άποψη, ο όρος *«οργανωμένο έγκλημα»* δεν είναι ορθός, διότι ενδέχεται να παραπέμψει στην οργάνωση της τέλεσης μίας και μόνο αξιόποινης πράξης, γι' αυτό κρίνεται σκόπιμο να χρησιμοποιείται αντ' αυτού ο όρος *«οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα»*, βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, Εγκληματολογία, σελ. 215 επ.

εγκληματικότητας[50]. Αρχικά, η διατύπωση ενός ακριβούς και κοινής αποδοχής ορισμού τής έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος[51] αποτελεί ουσιώδες ζήτημα του σύγχρονου ποινικού δικαίου: η διαφορετικότητα με την οποία εκδηλώνεται το εν λόγω φαινόμενο ανά τις επικράτειες των χωρών αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη διαμόρφωση μίας ενιαίας εννοιολογικής οριοθέτησης αυτού[52].

Όμως, η Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Οργανωμένου Διακρατικού Εγκλήματος[53] είναι ικανή να θεωρηθεί η πιο συστηματική προσπάθεια για την εξεύρεση ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα. Αναλυτικά, η εν λόγω Σύμβαση χρησιμοποιεί την έννοια *«οργανωμένη εγκληματική ένωση» (organized criminal group)* και στο άρ. 2, ως τέτοια ορίζεται «*η δομημένη ομάδα τριών ή περισσοτέρων ατόμων με διαρκή δομή και η οποία ενεργεί με σκοπό την τέλεση ενός ή περισσοτέρων εγκλημάτων με σκοπό να αποκτήσει άμεσα ή έμμεσα οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος».* Ακολούθως, με τον όρο *«διαρθρωμένη ένωση»* εννοείται η ένωση που δε συγκροτείται τυχαία, για την άμεση τέλεση μίας αξιόποινης πράξης και η οποία δε χρειάζεται να έχει τυπικά καθορισμένους ρόλους για τα μέλη της, ούτε συνέχεια στη συμμετοχή των μελών αυτών ή ιεραρχημένη διάρθρωση.

Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη δε, το άρ. 187 ΠΚ[54] (Εγκληματική οργάνωση) ορίζει την εγκληματική οργάνωση ως ομάδα με δομημένη και διαρκή δράση, αποτελούμενη από τρία ή περισσότερα άτομα, η οποία επιδιώκει τη διάπραξη περισσοτέρων (και συγκεκριμένων) κακουργημάτων, που απαριθμούνται στην παρ. 1 του άρθρου, μεταξύ των οποίων προβλέπεται και η εμπορία ανθρώπων (αρ. 323Α ΠΚ).

Οι δυσχέρειες που ανακύπτουν ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό τού οργανωμένου εγκλήματος αντιμετωπίζονται με τρόπο εμπειρικό και περιγραφικό.

[50] Βλ. αναλυτικά *Δημητράτος Ν.*, Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 299 επ.

[51] Για την προσπάθεια διατύπωσης ενός ευρωπαϊκού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα, βλ. *Συκιώτου Α.*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 202.

[52] Βλ. *Κριθαράς Θ.*, Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 892 επ., *Vouyoucas C.*, Le crime organisé à l' étranger, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 787 επ.

[53] Τέθηκε σε ισχύ το Σεπτέμβριο του 2003.

[54] Όπου στο παρόν αναφέρεται το άρθρο άνευ μνείας νομοθετήματος, νοείται ο ισχύον ελληνικός Ποινικός Κώδικας.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται, η έννοια της οργανωμένης εγκληματικότητας προσεγγίζεται συνήθως ως έννοια «τύπου»[55], με απαρίθμηση διαφόρων κατά το μάλλον ή ήττον αόριστων στοιχείων. Όμως, ο τύπος αυτός δε δύναται να ορισθεί, υπό την έννοια ότι δεν είναι δεκτικός ενός πλήρους ορισμού, αλλά μόνο να περιγραφεί, λόγον δι' ον δεν περιέχει λογικώς απαραίτητα στοιχεία, αλλά μπορεί να απαρτίζεται από στοιχεία διαβαθμίσιμα[56].

Ουσιώδη στοιχεία, που συναπαρτίζουν την υπό ανάλυση έννοια να αναφερθούν τα εξής[57]:

- Οργάνωση με διαρθρωμένη ιεραρχία, αυστηρή κατανομή καθηκόντων και εσωτερικό κανονισμό επιβολής εξοντωτικών κυρώσεων για τα μέλη που αθετούν ή και παραβιάζουν τους βασικούς (άγραφους ως επί το πλείστον) κανόνες τής οργάνωσης. Αρχικά, κατά κανόνα, υπάρχει ένας ολιγάριθμος σκληρός πυρήνας μελών τής οργάνωσης και περαιτέρω ένα τεράστιο δίκτυο *συνεργατών*[58] από διάφορες κοινωνικές διαστρωματώσεις[59]. Ακολούθως, το κέντρο βάρους εντοπίζεται στη διάρθρωση ενός συστήματος λειτουργίας τής οργάνωσης, με τη θέσπιση ιεραρχικών δομών, στην κατανομή αρμοδιοτήτων και καθηκόντων μεταξύ των μελών[60] και στη συντονισμένη δράση τους, που κατευθύνεται από τη βούληση του συνόλου αυτών, για την πραγμάτωση των στόχων και των σκοπών τής οργάνωσης. Αυτή η βούληση είναι εν τοις πράγμασι δεσμευτική για καθένα από τα μέλη, δίχως να απαιτείται για τη διαμόρφωσή της η συμμετοχή όλων στο σχεδιασμό των εγκλημάτων, αρκεί όμως, κάθε μέλος να γνωρίζει ότι συνεισφέρει, διά της ασκήσεως των ανατεθειμένων σε αυτό καθηκόντων, στην πραγμάτωση των στόχων της[61].

---

[55] Για την οποία βλ. *Μυλωνόπουλος Χ.*, Γενικό, Τόμ. Ι, σελ. 85 και 86, και ιδίως την υποσημ. [97] σχετικά τη γερμανική βιβλιογραφία.

[56] Βλ. *Μυλωνόπουλος Χ.*, Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 101 επ. και ιδίως 106.

[57] Βλ. *Κουράκης Ν.*, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1017 επ.

[58] Βλ. *Bagley B.*, Globalization and Transnational Organized Crime: The Russian Mafia in Latin America and the Caribbean, Mama Coca, στο διαδικτυακό τόπο: www.mamacoca.org.

[59] Δεσμεύονται με τον «νόμο της σιωπής».

[60] Οι ρόλοι είναι διακριτοί: κάποιος είναι ο αρχηγός (που έχει τον ηγετικό ρόλο), άλλος ή άλλοι εκτελούν, άλλος ή άλλοι υποστηρίζουν, βλ. *ΣυμβΕφΘεσ 289/2005*, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 952 επ., με εισ. πρότ. *Μιχαηλίδη Ε.*

[61] Βλ. *ΣυμβΕφΑθ 969/2007*, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ.

Αυτή η ιεραρχία δικαιολογείται και από τη διαπίστωση ότι καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερές για τις διωκτικές αρχές, να ανακαλύψουν την ηγετική ομάδα αυτών των οργανώσεων[62].

- Ορθολογικός σχεδιασμός και σταθερή επιδίωξη μίας αθέμιτης δραστηριότητας, που έχει στόχο τη μαζική διάπραξη εγκλημάτων και μεγάλα οικονομικά ή άλλα οφέλη[63]. Άρα, η εγκληματική οργάνωση δε σχηματίζεται περιστασιακά, ούτε συγκροτείται ad hoc για την άμεση διάπραξη ενός εγκλήματος[64], αλλά προέχει ο τρόπος λειτουργίας της, που διέπει σε τόσο έντονο βαθμό την εγκληματική δράση, ώστε τα πρόσωπα που τη διεκπεραιώνουν να είναι δευτερευούσης σημασίας, υπό την έννοια ότι μπορούν να αντικατασταθούν ή να εναλλαχθούν (πραγματοπαγής χαρακτήρας)[65]. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, το ενδιαφέρον τής εγκληματικής οργάνωσης να εντοπίζεται εν προκειμένω στον τρόπο οργάνωσης της δραστηριότητας των δραστών και στην αντικειμενική ορθολογικότητα, που επιβάλλει η κάλυψη των αναγκών τής παράνομης αγοράς[66].

- Απειλές, χρησιμοποίηση βίας, απειλής βίας ή άλλων μέσων εκφοβισμού προς επίτευξη των σκοπών της εγκληματικής οργάνωσης. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι τα μέσα αυτά συνήθως λαμβάνουν χώρα, μόνο εάν άλλα λιγότερο βίαια μέσα (λ.χ. δωροδοκίες) δε μπορούν να οδηγήσουν την οργάνωση στο επιθυμητό (εγκληματικό) αποτέλεσμα.

- Άφθονοι οικονομικοί πόροι και μέσα, που προέρχονται συνήθως από παράνομες δραστηριότητες (όπως ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, κ.λπ.), ύπαρξη εξελιγμένης τεχνολογίας και τεχνικών γνώσεων και εμπειρίας, πολιτικής επιρροής, αλλά και νομικού επιτελείου, διαμέσου των οποίων επιδιώκεται η

[62] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία), σελ. 168.

[63] Ενδεικτικά, στις δυτικές χώρες, το διάστημα 1997 έως 2000, το κέρδος από την εμπορία ανθρώπων ανήλθε στα 118.000.000 ευρώ, όταν το 65% των θυμάτων εκμετάλλευσης δεν πληρώνονταν καθόλου, βλ. *Hughes D., Desinova T.*, The transnational political criminal nexus of trafficking in women from Ukraine, Trends in Organized Crime, 6 (3 – 4), σελ. 2 – 21.

[64] Βλ. *ΕφΑθ 699, 780, 809, 3244/2003*, ΠοινΧρ, 2004, 933 επ., *ΣυμβΕφΘεσ 93/2003*, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 412 επ., με εισ. πρότ. *Ραπτόπουλου Π.* και παρατηρήσεις *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*

[65] Βλ. *ΣυμβΕφΑθ 969/2007*, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ., αντιπρβλ. τις συμμορίες οι οποίες συγκροτούνται σε προσωποπαγή κυρίως βάση, βλ. ομοίως αντί πολλών *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 23.

[66] Βλ. ομοίως *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 35.

επίτευξη των αθέμιτων σκοπών τής οργάνωσης και η τέλεση αξιοποίνων πράξεων. Οι εγκληματικές οργανώσεις συνδέονται συχνά με φορείς δημόσιας εξουσίας σε επίπεδο συνδιαλλαγής και χρησιμοποιούν τη διαφθορά[67] αυτών ως ένα σημαντικό όπλο για τη δράση, αλλά και την ασφάλειά τους[68].

Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες διακρίνονται από τα προαναφερόμενα ουσιώδη στοιχεία και σε συνδυασμό με την ιδιαιτέρως περίπλοκη φύση τής εμπορίας ανθρώπων (στην οποία εμπλέκονται ισχυρά δίκτυα δραστών) καθιστούν πλέον την τέλεση του εν λόγω εγκλήματος δυνατή μόνο στα πλαίσια της οργανωμένης αυτής δράσης[69]. Από τη στρατολόγηση του θύματος, την προώθηση και μεταφορά τους, έως τελικά την με οιονδήποτε τρόπο εκμετάλλευση τούτου υπό καθεστώς εξαναγκασμού και εν γένει ελέγχου, όλη η αλυσίδα τής εν λόγω εγκληματικής πράξης χαρακτηρίζεται από μία αυστηρή οργάνωση με τέλεια δομή, που καθιστά δυσχερέστερο τον εντοπισμό των διακινητών δραστών και τους αποφέρει τεράστια *έσοδα* ετησίως.

Ο κατεξοχήν τέλειος χαρακτήρας τού οργανωμένου εγκλήματος καθιστά, εν τούτοις, την παράνομη διακίνηση ανθρώπων (είτε με τη μορφή τής παράνομης μετανάστευσης είτε της εμπορίας ανθρώπων) ένα από τα πλέον σημαντικά διασυνοριακά εγκλήματα και ιδίως όσον αφορά στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών[70] και την καταναγκαστική εργασία, συνιστώντας ταυτόχρονα μία από τις πιο *κερδοφόρες διεθνείς επιχειρήσεις.* Ο όρος διασυνοριακό[71] έγκλημα περιγράφει το τελούμενο έγκλημα κατά μήκος των συνόρων των κρατών[72]. Αποτελεί, ως επί το

---

[67] Βλ. *Kleveman L.*, The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia, Altantic Books, London.

[68] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 167.

[69] Σημειωτέον, (μεταξύ άλλων και) η σωματεμπορία και το παράνομο εμπόριο ανθρωπίνων ιστών και οργάνων περιλαμβάνονται στον κατάλογο των εγκλημάτων, που εντάσσονται, κατά το άρ. 2 της Σύμβασης Europol, στις μορφές τής βαριάς διεθνούς οργανωμένης εγκληματικότητας.

[70] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 149.

[71] *Διακρατικό* είναι το έγκλημα στην τέλεση του οποίου εμπλέκονται δύο ή περισσότερες χώρες, ενώ όταν οι χώρες είναι όμορες, γίνεται λόγος για *διασυνοριακό* έγκλημα, βλ., *ΣυκιώτουΑθ.*, ό.π., σελ. 206 και υποσημ. [51].

[72] Σύμφωνα με τον ορισμό που δίδεται στο άρ. 1 περ. β' του ν. 2865/2000 (με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Συμφωνία συνεργασίας για την πρόληψη και καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος, καθώς και τον καταστατικό χάρτη οργάνωσης και λειτουργίας του Περιφερειακού Κέντρου της πρωτοβουλίας Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης για την καταπολέμησή του, που υπεγράφη στο Βουκουρέστι, το έτος 1999), ως διασυνοριακό έγκλημα νοείται αυτό που *«αφορά όλες τις παραβάσεις ή τις απόπειρες παράβασης των εθνικών νόμων και κανονισμών που έχουν ως σκοπό την οργάνωση, διεύθυνση, βοήθεια ή διευκόλυνση διεθνών εγκληματικών δραστηριοτήτων».*

πλείστον, η εμπορία ανθρώπων μία εγκληματική δραστηριότητα από εκείνες[73] που διαθέτουν διασυνοριακό χαρακτήρα, ακριβώς λόγω της φύσης τού ίδιου τού αδικήματος, που απαιτεί την πραγματική – ή κατά μεταφορική έννοια – *διάσπαση* των συνοριακών γραμμών[74].

Αναλυτικά, το έγκλημα της εμπορίας εξαρτάται (ως επί το πλείστον) από τρεις κατηγορίες χωρών: τις χώρες προέλευσης των θυμάτων (source, origin country, κυρίως οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Ασίας), τις χώρες διαμετακόμισης ή διόδου (transit country) και τις χώρες προορισμού των θυμάτων (destination country, κυρίως οι χώρες τής Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής). Ασφαλώς, κάποιες χώρες ενδέχεται να πληρούν τους όρους για παραπάνω από μία ή ακόμη και για όλες τις τρεις κατηγορίες (και ενδέχεται να γίνεται λόγος για εσωτερικό, internal trafficking). Οι επιμέρους, πάντως, πράξεις τής εμπορίας τελούνται κατά κανόνα στις επικράτειες περισσοτέρων από μίας χωρών[75].

Ο βασικός λόγος που δικαιολογεί συνήθως τον ανωτέρω διαχωρισμό, εντοπίζεται στο ιδιαίτερο status, το οποίο χαρακτηρίζει την εκάστοτε κατηγορία κρατών, και αυτό αποτελεί ακριβώς το κίνητρο των εμπόρων για τις ενέργειες και τις πράξεις τους, που συνίστανται στη διακίνηση και την εκμετάλλευση των θυμάτων. Ούτως, το κοινωνικό και οικονομικό κατά κύριο λόγο καθεστώς (η φτώχια, η ανεργία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, έλλειψη πληροφόρησης κ.λπ. που καθιστούν τα θύματα ευάλωτα) αποτελούν για τις χώρες προέλευσης παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την προσφορά και προκαλούν τον εντοπισμό των θυμάτων από τους δράστες και τη μετέπειτα στρατολόγηση των πρώτων (δηλαδή, λαμβάνει χώρα μία αμιγής παραγωγή θυμάτων) και συγχρόνως αποτελούν στοιχεία που ευνοούν τη μετακίνηση αυτών στις χώρες προορισμού (η αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών του θύματος, η αναπτυγμένη βιομηχανία και τεχνολογία, η κοινωνική πίεση, κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, η δε γεωγραφική ευπάθεια ορισμένων χωρών (όπως της Ελλάδος, η οποία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί την κεντρική είσοδο για την Ευρώπη και της Τουρκίας, που αποτελεί τη φυσική γέφυρα μεταξύ Ανατολής και

[73] Έτσι και η εισαγωγή όπλων, η λαθρεμπορία, η διακίνηση παραχαραγμένων νομισμάτων, το ξέπλυμα του βρώμικου χρήματος.

[74] Βλ. *Παύλου Σ.*, Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας στην αντιμετώπισή του, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 776 επ., και ιδίως 777.

[75] Χώρες από τις οποίες προέρχεται ή διαμέσου των οποίων μετακινείται ή προς τις οποίες τελικά καταλήγει το θύμα.

Δύσης[76], κ.ά.) και η ύπαρξη διαφθοράς (συνεργασία των δημοσίων και αστυνομικών αρχών με τους δράστες[77], κ.λπ.) συνιστούν γνωρίσματα των χωρών από τις οποίες διέρχονται τα θύματα.

Συμπέρασμα: Ο διασυνοριακός, ως εκ τούτου, χαρακτήρας τού οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί μία από τις κύριες παραμέτρους, υπό την έννοια ότι ο κύριος όγκος τής οργανωμένης εγκληματικότητας έχει διεθνή χαρακτήρα[78]. Άρα, καθίσταται σαφές, ότι και η εμπορία ανθρώπων ως έγκλημα με κατεξοχήν διασυνοριακό χαρακτήρα, έχει ως κύρια προϋπόθεση την τέλεση από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, που διαθέτουν κατάλληλα μέσα (τόσο οικονομικά, όσο και τεχνικά, κ.λπ.) και τέλειες διασυνδέσεις στις χώρες, από όπου τα θύματα προέρχονται και έπειτα διακινούνται.

Αναμφισβήτητα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες και υπό τις κρατούσες συνθήκες διεθνοποίησης (την ανάπτυξη της τεχνολογίας, την έλλειψη συνόρων και κρατικού ελέγχου, την ανυπαρξία κανόνων διεξαγωγής των συναλλαγών, την έλλειψη σύγχρονης οργανωτικής υποδομής και επαρκούς θεσμικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των σύγχρονων μορφών εγκληματικότητας, την εξέλιξη των οικονομιών των σύγχρονων κρατών σε αυτόνομα οικονομικά συστήματα, κ.λπ.)[79], έχει ενισχυθεί σε ασύλληπτο βαθμό η δράση των οργανωμένων εγκληματικών οργανώσεων και έχουν δημιουργηθεί τεράστιες ευκαιρίες για την άντληση παρανόμου πλουτισμού[80].

Οι σύγχρονες εγκληματικές οργανώσεις, επιπλέον, διαθέτουν ισχυρά δίκτυα με διεθνή συνεργασία που εκφεύγουν της εθνικής δραστηριότητας. Οι οργανωμένες τούτες ομάδες, που επιδίδονται στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, διακρίνονται από έναν πυρήνα δραστών, που εδρεύει σε μία συγκεκριμένη χώρα και συγχρόνως

---

[76] Βλ. *Chassagne P., Gjeloshaj K.,* La corruption, condition essentielle du trafic des êtres humains, Confluences Méditerranée, 42, Eté 2002, σελ. 135.

[77] Καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής η μετακίνηση μεγάλου αριθμού θυμάτων χωρίς να γίνουν αυτά αντιληπτά στη χώρα διαμετακόμισης. Αυτό αποτελεί και το ανυπέρβλητο εμπόδιο των διακινητών (βλ. *Chassagne P. – Gjeloshaj K.*, ό.π., σελ. 137). Έτσι κρίνεται απαραίτητη η παρεμβολή διαφόρων δημοσίων φορέων (λ.χ. των διωκτικών αρχών) για να την ανεμπόδιστη μεταφορά (αλλά πλείστες φορές) και την παραμονή για ένα σύντομο χρονικό διάστημα στη χώρα διαμετακόμισης, των θυμάτων.

[78] Βλ. αναλυτικά *Μυλωνόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 101 επ.

[79] Αναλυτικά για τους λόγους που διευκολύνουν την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 25 – 28.

[80] Βλ. *Ράικος Δ.*, Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: από τη σκοπιά του διοικητικού δικαίου, σελ. 4.

διαθέτουν πλήθος συνεργατών σε άλλα κράτη, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η ασφαλής (για τους σκοπούς της εγκληματικής οργάνωσης) μετακίνηση των προσώπων από τη χώρα προέλευσης, στη χώρα τού τελικού προορισμού[81].

Η παρατηρούμενη, εν τέλει, άμεση συνάφεια της εμπορίας ανθρώπων με το οργανωμένο έγκλημα έχει οδηγήσει επιπλέον σε μία ποιοτική μεταβολή τού φαινομένου: η μεμονωμένη, δηλαδή, εγκληματική δράση (και η δράση στα πλαίσια απλών[82] συμμοριών)[83] στο εσωτερικό των συνόρων ενός μόνο κράτους (εσωτερικό, internal trafficking)[84] έχει πλέον ως ένα βαθμό αντικατασταθεί από διεθνή δίκτυα εμπορίας ανθρώπων με περίπλοκη και τέλεια δομή και οργάνωση, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μία απέραντη *βιομηχανία*, στην οποία εμπλέκονται πλείστες χώρες. Άλλαις λέξεσι, το εθνικό (δηλαδή τοπικό) στοιχείο τής εμπορίας ανθρώπων, τρόπον τινά αποσυνδέεται, ενώ ταυτόχρονα ευνοείται ο διασυνοριακός χαρακτήρας τού εγκλήματος, με αποτέλεσμα η τέλεση της πράξης αποκλειστικά κατά μήκων των συνόρων μίας και μόνο χώρας (αν και ορισμένες φορές συμβαίνει) να αντικαθίσταται από την τέλεση αυτής στο έδαφος παραπάνω του ενός κρατών. Αυτή η σύνδεση αποδεικνύει περαιτέρω την ανάγκη τής νομοθετικής επέκτασης των ποινικών (ουσιαστικών και δικονομικών) ρυθμίσεων που αφορούν το οργανωμένο έγκλημα και στο πεδίο δράσης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων[85].

---

[81] Βλ. *Chassagne P., Gjeloshaj K.,* ό.π., σελ. 136.

[82] Οι οποίες (συμμορίες) συνιστούσαν κατά περίπτωσιν «ήπιες» μορφές οργανωμένου εγκλήματος προσωποπαγούς χαρακτήρα, βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 23.

[83] Για τη διαφορά συμμορίας και εγκληματικής οργάνωσης, βλ. αντί πολλών *ΣυμβΕφΑθ 2584/2003*, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 362 επ., με εισ. πρότ. *Αθανασόπουλου Ν.*, *Αναγνωστόπουλος Α.*, σε: Χαραλαμπάκη Α. – Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, σελ. 646 – 648., *Βαρθακοκύλης Α.*, Το οργανωμένο έγκλημα και οι τρόποι αντιμετώπισής του, σελ. 48 επ., *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 34 επ., *Μαγκλιβέρας Κ.*, Εμπορία ανθρώπων: ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων: (συγχρόνως ανάλυση του νόμου – προτύπου του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων), σελ. 65 επ., *Κωστάρας Α.*, Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 79.

[84] Δεν πρέπει πάντως να παραβλέπεται η ύπαρξη του εσωτερικού trafficking, λόγω αφενός της αυξημένης εσωτερικής ζήτησης που παρατηρείται σε χώρες με έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και αφετέρου διότι αποτελεί το λιγότερο δαπανηρό τρόπο χρήσης των θυμάτων (δεν απαιτούνται υψηλά κόστη μετακίνησης), βλ. *Τσιλιάκου Μ. – Γιωτάκος Ορ.*, Trafficking: Το φαινόμενο της εμπορίας και εκμετάλλευσης ανθρώπων, σε: Βιασμός, σελ. 109.

[85] Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη, να αναφερθεί ενδεικτικά το άρ. 187 παρ. 1, στο οποίο συμπεριελήφθη με τον ν. 3064/2002 η πράξη της εμπορίας ανθρώπων.
Για τη διεθνή και ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική κατά του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, Τόμ. Ι, Τεύχος Α, σελ. 30 – 46.

Ελλάδα: Αναφορικά με την ελληνική επικράτεια, η εμπορία ανθρώπων τελείται σε ένα αξιόλογο ποσοστό (τής τάξεως του 35%) από εγκληματικές οργανώσεις[86]. Αυτές οι εγκληματικές οργανώσεις αποσκοπούν κατ' αρχήν στη σεξουαλική και την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και διακρίνονται σε: αυτές που εμπλέκονται αποκλειστικά στη στρατολόγηση των θυμάτων στο κράτος προέλευσης και την έπειτα πώληση αυτών σε εγχώριες οργανώσεις, σε αυτές που εμπλέκονται στη στρατολόγηση, αλλά και στην εκμετάλλευση των θυμάτων στην Ελλάδα ή (και) στη μεταπώληση αυτών σε άλλες εγχώριες οργανώσεις και τέλος, στις εγχώριες οργανώσεις, οι οποίες εκμεταλλεύονται τα θύματα και τα διακινούν εντός της ελληνικής επικράτειας. Οι εγκληματικές οργανώσεις ενεργούν κατά κύριο λόγο στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, κ.ά.), αλλά και σε συνοριακές περιοχές (στα νησιά Κέρκυρα, Ρόδο, Κω, κ.ά.), όταν το απαιτούν οι δραστηριότητές τους.

Από τις ετήσιες εκθέσεις του Αρχηγείου τής ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα (κυρίως των ετών 2004, 2005[87], 2011. 2012, 2013, 2014 και 2015), οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι οι εγκληματικές οργανώσεις εμπορίας ανθρώπων εμφανίζουν, με το πέρας του καιρού, όλο και πιο ανομοιογενή σύνθεση, αναφορικά με την καταγωγή των μελών τους, αποκτώντας έναν πολυεθνικό χαρακτήρα: από τη μία πλευρά, αυξάνεται η εγκληματική συνεργασία προσώπων, τα οποία κατάγονται από διαφορετικά κράτη και από την άλλη, συρρικνώνονται οι εγχώριες εγκληματικές οργανώσεις.

Οι κυριότερες εγκληματικές οργανώσεις εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζονται κατά τα τελευταία έτη, είναι αυτές που ενεργούν συγχρόνως στα κράτη προέλευσης, διέλευσης, αλλά και προορισμού των θυμάτων και αυτές που, την ίδια στιγμή, έχουν τη δυνατότητα ελέγχου όλων των σταδίων τής διαδικασίας: από τη στρατολόγηση δηλαδή των θυμάτων, την προμήθεια πλαστών ταξιδιωτικών εγγράφων και τη διαμετακόμιση των πρώτων, μέχρι την υποδοχή και την εκμετάλλευση των θυμάτων αυτών στην ελληνική επικράτεια. Οι υπερεθνικές αυτές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν μεγάλο αριθμό θυμάτων και κατανέμουν στα μέλη τους συγκεκριμένους και ευθείς ρόλους: έτσι, ορισμένα μέλη ασχολούνται με την προσέλκυση και στρατολόγηση των θυμάτων (ιδίως οι γυναίκες, μέλη των οργανώσεων) και άλλα αναλαμβάνουν τη μεταφορά και την υποδοχή τους στην ελληνική επικράτεια και την έπειτα εκμετάλλευση των θυμάτων.

Αυτά τα θύματα τις περισσότερες φορές εξαπατώνται στο κράτος προέλευσης από τους επιφορτισμένους με αυτό το ρόλο δράστες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται την ευάλωτη (συνήθως

[86] Αναλυτικά, την περίοδο των ετών 2004 έως 2008 εξαρθρώθηκαν από τις αστυνομικές αρχές 97 εγκληματικές οργανώσεις και κυκλώματα, εμπλεκόμενες στην εμπορία ανθρώπων και στη σωματεμπορία, όταν το σύνολο των υποθέσεων που επελήφθησαν ήταν 276. Αυτό σημαίνει ότι 35% του συνολικού αριθμού των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων τελέσθηκαν στα πλαίσια δράσης και υπό τον έλεγχο των εγκληματικών οργανώσεων, βλ. Στατιστικά Στοιχεία Εμπορίας Ανθρώπων Ετών 2004 έως 2008, στο διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr.

[87] Μέσα στο έτος 2005 πραγματοποιήθηκαν 139 έρευνες σε υποθέσεις που έφεραν στοιχεία οργανωμένου εγκλήματος. Σε αυτές κατηγορήθηκαν 579 άτομα ως μέλη εγκληματικών οργανώσεων, από τα οποία 116 θεωρήθηκαν ως μέλη - κλειδιά. Από το σύνολο των παραπάνω υποθέσεων, 76 παρουσίαζαν ιεραρχική δομή. Η πλειοψηφία των οργανώσεων αποτελούνταν από 3 έως 8 άτομα. Το 2005 φαίνεται ότι οι ομοιογενείς – εγχώριες οργανώσεις ανήλθαν σε 67, ενώ οι ετερογενείς σε 62. Παράλληλα οι αλλοδαπές ήταν 34, ενώ αυτές που είχαν μεικτό χαρακτήρα (συμμετοχή αλλοδαπών και ημεδαπών) ήταν 33, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 208.

οικονομική ή κοινωνική) κατάσταση των θυμάτων, με το πρόσχημα της ανεύρεσης εργασίας σε θέσεις οικιακών βοηθών ή ως καθαρίστριες στο κράτος προορισμού. Όμως, τα θύματα απατώνται και εξαναγκάζονται τελικά στην πορνεία και οι δράστες μετέρχονται πράξεων βίας και απειλών, βιασμών και άλλων εξαναγκαστών μέσων, που σκοπό έχουν να υποβάλουν τα πρώτα σε πλήρη έλεγχο και να τα καθιστούν αδύναμα να διαφύγουν της επιρροής τους. Αυτή η σεξουαλική τους εκμετάλλευση λαμβάνει χώρα σε οίκους ανοχής, *πεζοδρομιακή* πορνεία, αλλά και με εκτέλεση κατ' οίκον ερωτικών ραντεβού ή σε ξενοδοχεία[88]. Αξίζει δε να αναφερθεί, ότι παρατηρείται μία έντονη αύξηση της συμμετοχής των γυναικών δραστών, εν συγκρίσει με προηγούμενα έτη, οι περισσότερες εκ των οποίων υπήρξαν προηγουμένως θύματα εκμετάλλευσης (happy, smiling trafficking) και πλέον ενεργούν ως μέλη των εγκληματικών οργανώσεων και μάλιστα σε ιδιαίτερα ισχυρές θέσεις (ειδικά στο στάδιο τής προσέλκυσης και στρατολόγησης των θυμάτων). Αυτό υποδεικνύει επιπλέον μία περίπλοκη διανομή ρόλων στις εγκληματικές οργανώσεις.

Αν εστιάσει κανείς στις ενέργειες των εγκληματικών οργανώσεων, οδηγείται επιπλέον στο συμπέρασμα ότι ορισμένες από αυτές, εκτός της σωματεμπορίας, εκμεταλλεύονται οικονομικά την εργασία των θυμάτων (συνήθως στον τομέα της αγροτικής παραγωγής). Οι ομάδες εργασιακής εκμετάλλευσης των θυμάτων αποτελούνται κυρίως από Ρουμάνους, αλλά και ημεδαπούς, οι οποίοι, με το πρόσχημα για επί αμοιβή εργασία και εκμεταλλευόμενοι την οικονομική τους κατάσταση, προσελκύουν τα θύματα για να έρθουν στην Ελλάδα. Ασφαλώς, τα θύματα εν τέλει οδηγούνται σε αγροτικές περιοχές, όπου διαμένουν σε παραπήγματα υπό συνθήκες εξαθλίωσης και εξαναγκάζονται σε αμέτρητες ώρες αγροτικής εργασίας, για την οποία δεν πληρώνονται, ενώ οι δράστες χρεώνουν υπέρογκα ποσά τη διατροφή τους (των θυμάτων), με αποτέλεσμα να τους ελέγχουν ευκολότερα. Άλλες εγκληματικές οργανώσεις ασχολούνται με τον εξαναγκασμό των θυμάτων στην επαιτεία και ιδίως των ανηλίκων και των ατόμων με ορισμένη αναπηρία καταγόμενων από κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Οι δράστες στερούν την τροφή από τα θύματα, προκειμένου τα τελευταία να προκαλούν στους τρίτους τον οίκτο κατά την επαιτεία.

Ακόμη, ορισμένες εγκληματικές οργανώσεις ενεργούν στο εμπόριο βρεφών και αποτελούνται κατά κύριο λόγο από δράστες βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής: οι εγκληματικές ομάδες αυτές εντοπίζουν έγκυες γυναίκες (κυρίως υπηκόους Βουλγαρίας) στους τελευταίους μήνες κύησης, τις διακινούν στην ελληνική επικράτεια, όπου γεννούν τα βρέφη τους και, εκμεταλλευόμενοι την αντίξοη οικονομική τους κατάσταση και την ευάλωτη θέση τους, πείθουν ή εξαναγκάζουν τα θύματα να παραδώσουν τα νεογέννητα τέκνα τους, προβαίνοντας σε παράνομες υιοθεσίες από άτεκνα ζευγάρια ημεδαπών. Άλλα κυκλώματα εμπορίας παιδιών λειτουργούν εν είδει «εταιρείας», τα μέλη της οποίας είναι κρίκοι μιας αλυσίδας, για να σφίξουν τον κλοιό γύρω από το *αντικείμενο* εκμετάλλευσης. Ασφαλώς, η συνεργασία διαφόρων ειδικοτήτων οδηγεί στην τελική φάση, που δεν είναι άλλη από την πώληση του παιδιού. Ορισμένες φορές, ιδιώτες γιατροί είναι στην κορυφή τής ιεραρχίας. Αυτοί μαθαίνουν από πρώτο χέρι αν μια εγκυμοσύνη ανύπανδρης γυναίκας ή με οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα μέλλουσας μητέρας, είναι ανεπιθύμητη. Άρα, στο δίλημμα της τεχνητής διακοπής τής

[88] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2015, σελ. 66 επ., στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

εγκυμοσύνης (άμβλωσης), ο ιατρός προτείνει το δέλεαρ της ανταλλαγής του με αντίτιμο χρηματικό ποσό. Ορισμένο άτομο έχει αναλάβει την *έρευνα αγοράς* για να εντοπίσει ένα ενδιαφερόμενο άτεκνο ζευγάρι και η συμφωνία κλείνεται με ένα αρκετά υψηλό τίμημα. Όταν γεννηθεί το παιδί, η οικογένεια το παίρνει κοντά της και ένας δικηγόρος αναλαμβάνει την νομική κάλυψη. Ακολούθως, το δικαστήριο επικυρώνει την υιοθεσία με τη συναίνεση της μητέρας. Ακολούθως σε άλλες περιπτώσεις, μετά τη γέννηση του παιδιού, η θετή μητέρα είναι παρούσα στο μαιευτήριο και η καταγραφή του παιδιού γίνεται απευθείας στο όνομα της θετής. Αλήθεια είναι ότι η δράση των οργανώσεων αυτών έχει κλιμακωθεί τα τελευταία έτη, με διάρκεια και έκταση στα κράτη προέλευσης των θυμάτων, αλλά και στην Ελλάδα, όπου πραγματοποιούνται οι παράνομες αυτές υιοθεσίες[89].

[89] Μόνο το έτος 2011, έγιναν 27 συλλήψεις δραστών για εμπόριο βρεφών, οι 19 εκ των οποίων ήταν βουλγαρικής καταγωγής, βλ. Ετήσια Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα, 2011, σελ. 32, στο διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr.

2. Οι διαστάσεις τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων

Ι. Σύντομη ιστορική εξέλιξη

> *Και πολλούς άνδρες που η απάτη ή ο νόμος τούς πούλησε μακριά από τη θεόκτιστη γη τους, απόβλητοι σκλάβοι, τούς έφερα πίσω στην Αθήνα, ναι, και κάποιους, εξόριστοι από την πατρίδα τους μέσω του καταπιεστικού δρόμου τού χρέους, μιλώντας, όχι πια την αγαπημένη αθηναϊκή διάλεκτο, μα που περιπλανούνταν πέρα και μακριά, τους έφερα και πάλι, και αυτούς που είχαν πέσει στη δουλεία. Μαζεμένοι κάτω από το αυστηρό βλέμμα του δεσπότη τους, τους απελευθέρωσα.*
>
> *Αριστοτέλης*, Αθηναίων Πολιτεία, 12:4

Αν κάποιος μελετήσει την ιστορία, θα παρατηρήσει ασφαλώς ότι η εμπορία ανθρώπων δεν αποτελεί ένα πρωτότυπο, σύγχρονο φαινόμενο, αλλά συναντάται σε όλες τις ιστορικές περιόδους και κοινωνίες. Ο διαχρονικός τής χαρακτήρας είναι δεδομένος. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας[90], και ο πανάρχαιος και διαπολιτισμικός αυτός θεσμός τής δουλείας εμφανίσθηκε και αναπτύχθηκε[91] σε όλους τους πολιτισμούς[92] και σε όλα τα στάδια της εξέλιξης της ανθρωπότητας[93] με ποικίλες εκφάνσεις[94].

[90] Στην αρχαία ελληνική γλώσσα, συναντώνται πλείστοι όροι με την έννοια του δόλου: ο δούλος αποκαλείται ως «*δμώς*» για τους αιχμαλώτους, που ελήφθησαν ως λάφυρο και αποτελούσαν περιουσιακό είδος (λ.χ. *Όμηρος*, *Οδύσσεια*, α: 408). Επιπλέον, συναντάται ο όρος «*ανδράποδον*» (κατά την κλασσική εποχή), που κυριολεκτικά σημαίνει αυτός που έχει πόδια ανθρώπου ή «*οικέτης*» (για τους κατ' οίκον δούλους).

[91] Όμως, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται συχνά στη δουλεία στην Αρχαία Ελλάδα, όχι επειδή ήταν σκληρότερη, αλλά επειδή η διεθνής κοινότητα θεωρεί αυτονόητο ότι μία χώρα που διέθετε ανεπτυγμένο πολιτισμό και γέννησε τη δημοκρατία, δε θα έπρεπε να ανέχεται τη δουλεία, βλ. κύριο λήμμα: *δουλεία*, στο διαδικτυακό τόπο www.wikipedia.org.

[92] Σε αυτούς που αναπτύχθηκαν στη μεσογειακή λεκάνη κατά την αρχαιότητα, σε αυτούς της Μέσης Ανατολής (Αίγυπτο, Ασσυρία, Βαβυλώνα, κ.λπ.), αλλά και στον ελληνικό και μετέπειτα στο ρωμαϊκό πολιτισμό.

[93] Όχι όμως και στις πρωτόγονες κοινωνίες, γιατί σε αυτές δεν υπήρχαν αρχικά τάξεις ή κοινωνική διαστρωμάτωση.

[94] Αιχμάλωτοι πολέμου, πώληση παιδιών ως δούλοι από ελεύθερους γονείς λόγω ανέχειας, δανεισμός τού σώματος στο δανειστή εξαιτίας οφειλών.

Ο κύριος πυρήνας τού θεσμού αυτού συνίσταται στον υποβιβασμό τού ανθρώπου σε αντικείμενο και στη χρησιμοποίηση αυτού ως παραγωγικό μέσο, ενώ η υποδούλωση των ανθρώπων εθεωρείτο επί δεκάδες αιώνες μία απολύτως νόμιμη κατάσταση. Ανάμεσα στα θύματα αυτά συναντώνται αιχμάλωτοι πολέμου[95] (όχι μόνο άνδρες, αλλά και παιδιά) και μέλη τής ίδιας τής κοινωνίας, προς ικανοποίηση των αναγκών της. Ακόμη δε, η δουλεία προβλεπόταν ως μέσο ποινικής κύρωσης ή και τρόπο ικανοποίησης των αστικών υποχρεώσεων των μελών. Αυτοί, οι οποίοι, εν καιρώ ειρήνης, όφειλαν χρήματα (και δεν εδύναντο να εξοφλήσουν) ή υπέπιπταν σε ορισμένα σοβαρά για την εποχή αδικήματα, υποχρεώνονταν να *πωλήσουν* τον εαυτό τους ή να διαπραγματευθούν την ελευθερία τους, πωλώντας την οικογένειά τους. Οι δούλοι, κατά περιόδους μάλιστα, αντιπροσώπευαν μέχρι και το ήμισυ (!) του πληθυσμού των διαφόρων κοινωνιών τής αρχαιότητας. Αποτελούσαν συχνά ιδιωτική περιουσία, ή και δημόσια, και χρησιμοποιούνταν κατά κόρον για την εκτέλεση ενός μεγάλου φάσματος εργασιών, υπό απάνθρωπες ασφαλώς συνθήκες διαβίωσης.

Οι πρώτες αναφορές σε δούλους συναντώνται στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και συγκεκριμένα στις μυκηναϊκές επιγραφές τού 15ου αιώνα, κατά τον οποίον στα ελληνόφωνα βασίλεια της εποχής, ορισμένοι άνθρωποι αποτελούσαν ιδιοκτησία άλλων ανθρώπων ή των ιερέων. Ο όρος *δόερος*[96] (ετυμ. *do-e-ro*) δήλωνε κατ' εξοχήν τους υποβιβασμένους σε αντικείμενα ανθρώπους[97].

Ακολούθως, στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία η εισροή των δούλων ήταν τεράστια. Ο δούλος για τους Ρωμαίους, αποτελούσε αντικείμενο, πράγμα *(res)*, η δε παρουσία τους ήταν ποιοτικά έντονη, αφού ανευρίσκονταν δούλοι με εξαιρετικά προσόντα και γνώσεις. Όμως σταδιακά, η επικράτηση της χριστιανικής θρησκείας[98], ως επίσημης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οδήγησε στη βελτίωση της θέσης των δούλων και στην

[95] Η προδιαγεγραμμένη μοίρα των ηττημένων έκανε πολλούς πολεμιστές και αμάχους να αυτοκτονούν προτού συλληφθούν αιχμάλωτοι. Αν ζούσαν, στο εξής δε θα είχαν το δικαίωμα να φύγουν από το σπίτι ή το αγρόκτημα του αφέντη τους, βλ. ό.π., www.wikipedia.org.

[96] Η λέξη δουλεία προέρχεται από το επίθετο δούλος, που προήλθε από την αρχαιότερη λέξη *δόελος* ή αλλού *δόερος* (οι οποίες προφέρονταν ασυναίρετες) και που πιθανόν με τη σειρά τους προήλθαν από το ρήμα *δέω* (δένω), βλ. λήμμα: δουλεία, σε: *Συμεωνίδης Χ., Ξενής Γ., Φλιάτουρας Α.*, Λεξικό αρχαίας ελληνικής γλώσσας, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 2007.

[97] Βλ. *Κυρτάτας Δ.*, Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις, Μνήμων, 1989, σελ. 183 – 184.

[98] Ο χριστιανισμός δεν καταδίκασε την άσκηση της δουλείας. Ο δούλος κατά το χριστιανισμό βρίσκεται στην κατάσταση αυτή από θέλημα του Θεού, βλ. λήμμα: δουλεία, *Εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ*, εκδ. Γ. Αξιωτέλλης, Τόμ. 4, σελ. 1131 επ..

ανθρώπινη αντιμετώπισή τους (δίχως εν τούτους να λάβει χώρα η οριστική κατάργηση του θεσμού τής δουλείας).

Όμως, κομβική χρονική περίοδος για την ανάπτυξη του δουλεμπορίου αποτελεί η εποχή τής αποικιοκρατίας. Αναλυτικά, η ανακάλυψη της Αμερικής αποτέλεσε χρυσοφόρα πηγή πλουτισμού για πολλούς λαούς τής ευρωπαϊκής ηπείρου[99], με τη διά της βίας μεταφορά εκατοντάδων χιλιάδων Αφρικανών στη Νέα Ήπειρο: η μεταφορά τού φθηνού εργατικού δυναμικού (δηλαδή το δουλεμπόριο, που βασίσθηκε κατ' εξοχήν στην εκμετάλλευση ανθρώπων, τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την εξαναγκαστική εργασία) αποτελεί κυρίαρχο παράγοντα, που επηρέασε την παγκόσμια μεταναστευτική κίνηση, προς όφελος του δουλεμπορίου[100]. Ομοίως, την ίδια εποχή, στη Βόρεια Αμερική, εμφανίσθηκε το φαινόμενο της υποχρεωτικής εργασίας υπό τη μορφή τής αναγκαστικής σύμβασης εργασίας σε αποικίες. Άτομα καταγόμενα από τη Δυτική Ευρώπη (και κυρίως από τη Μεγάλη Βρετανία) υποχρεώνονταν σε εξαναγκαστική εργασία κάθε μορφής[101]. Ακολούθως, περί τον 18ο και 19ο αιώνα, οι νότιες Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εφήρμοσαν την πρακτική τού δουλεμπορίου στο πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης, το οποίο διαδέχεται αργότερα η βίαιη ή εξαναγκαστική μετανάστευση εργατικού δυναμικού[102].

Αυτή η αδιάκοπη στρατολόγηση ομάδων εργατών, για να χρησιμοποιηθούν σε οιασδήποτε μορφής σκληρή εργασία και σε συνδυασμό με τις εξευτελιστικές και απάνθρωπες συνθήκες κάτω από τις οποίες η τελευταία ελάμβανε χώρα, συνετέλεσαν, όπως είναι λογικό, στην ανάπτυξη μίας φυσιολογικά έντονης αντίδρασης κατά του θεσμού τής δουλείας, η οποία είχε ως συνέπεια (περί το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα) την υιοθέτηση της καθολικής απαγόρευσης της δουλείας στις εθνικές νομοθεσίες των νοτίων Πολιτειών τής Αμερικής, και σταδιακά σε ορισμένες χώρες τής Δυτικής Ευρώπης. Ουσιώδη παράγοντα στην κατάργηση αυτή αποτέλεσε η επικράτηση των φιλελεύθερων ιδεών τού Διαφωτισμού[103] και της Γαλλικής Επανάστασης.

---

[99] Πορτογάλους, Ολλανδούς, Γάλλους, Εγγλέζους, Ισπανούς.

[100] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία σύντομη παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1236 επ.

[101] Σε ορυχεία, φυτείες και κάθε είδους βαριά εργασία, βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

[102] Για την οποία βλ. αναλυτικά *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

[103] Η στάση των Διαφωτιστών απέναντι στο ζήτημα της δουλείας ήταν αρκετά αντιφατική: Ο *Montesqieu* (Γαλλία) θεωρούσε ότι η δουλεία μπορεί να είναι δικαιολογημένη σε κάποιες κλιματικές

Όμως, λόγω της έκρηξης της παραγωγής αγαθών, που επέφερε η Βιομηχανική Επανάσταση από τα μέσα τού 19ου αιώνα, επήλθε η γιγάντωση της εργασιακής εκμετάλλευσης υπό καθεστώς ανελευθερίας και καταπίεσης. Αλλά και η οικονομική ανάπτυξη που παρατηρήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο περί τις αρχές τού 20ου αιώνα, συνδυαστικά με την πολιτική σταθερότητα και την παρατεταμένη περίοδο ειρήνης, οδήγησαν στην περαιτέρω ανάπτυξη του φαινομένου τής εμπορίας λευκής σαρκός. Όπως είναι γνωστό, η εμπορία ανθρώπων υπό τη μορφή τής εργασιακής, αλλά και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συνεχίστηκε και μετά τη λήξη τού Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Εν τέλει, το καθεστώς τής δουλείας απαγορεύθηκε με διεθνείς συμβάσεις στο πλαίσιο της κοινωνίας των Εθνών (το έτος 1926, με τη Σύμβαση της Γενεύης) και έπειτα η εξάλειψή της αποτέλεσε προτεραιότητα και θεμελιακό σκοπό τού ΟΗΕ. Όμως, παρά τις αξιότιμες προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμια κλίμακα για την καταπολέμηση της δουλείας, η εμπορία ανθρώπων (ως σύγχρονης μορφής δουλεία) ευρίσκεται σε ραγδαία ανάπτυξη την τελευταία εικοσαετία[104].

ΙΙ. Σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου

Όσον αφορά στη σημερινή της, σύγχρονη εκδοχή, η εμπορία ανθρώπων άρχισε να εμφανίζεται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και πλέον έχει καταφέρει να προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις, διεκδικώντας τον τίτλο ενός από τα πιο κερδοφόρα εγκλήματα στον κόσμο (μαζί με την εμπορία ναρκωτικών και τη διακίνηση όπλων). Ο αριθμός των θυμάτων που πωλούνται και αγοράζονται με σκοπό το κέρδος από την οιασδήποτε μορφής εκμετάλλευσης, αυξάνεται πλέον ακατάπαυστα.

Ασφαλώς, στις χώρες τής Βαλκανικής χερσονήσου, η ραγδαία αύξηση του αριθμού των θυμάτων σημειώθηκε στη δεκαετία τού 1990 και ουσιαστικά μετά την κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Ακολούθησε η εξαθλίωση της οικονομίας των

ζώνες (όταν το κλίμα διαφοροποιεί σε κάποιο βαθμό την ανθρώπινη φύση). Ο *Locke J.* (Αγγλία) υποστήριζε ότι αν η βαθύτερη ανθρώπινη φύση είναι κοινή και συνδεδεμένη με ορισμένα αναπαλλοτρίωτα φυσικά δικαιώματα, τότε η δουλεία πρέπει να καταγγέλλεται ως ανήθικη και αντίθετη στο λόγο.

[104] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

χωρών τού ανατολικού μπλοκ, με συνέπεια τη διόγκωση της μετανάστευσης και την ενίσχυση του οργανωμένου εγκλήματος, του οποίου τα κέρδη άρχισαν να αυξάνονται από *οτιδήποτε μπορούσε να πωληθεί.*

Ανέκαθεν, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διακινούνταν ως επί το πλείστον με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, ενώ ήδη από τα τέλη τού προηγούμενου αιώνα, λόγω των παγκόσμιων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, πλήθος γυναικών άρχισαν να ακολουθούν οικειοθελώς το μονοπάτι τής πορνείας, με την ελπίδα να κερδίσουν χρήματα και να επιστρέψουν αργότερα στις χώρες καταγωγής τους. Όπως είναι φυσικό, οι περισσότερες από αυτές έφτασαν στο σημείο να πέσουν θύματα εξευτελιστικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης από τους εμπόρους τους[105].

Αν και το εμπόριο με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση[106] (λ.χ. προμήθεια φθηνού οικιακού προσωπικού, κ.λπ.) βρίσκεται σε ιδιαίτερη άνθηση, δε συγκρίνεται με την ανάπτυξη που χαρακτηρίζει την εμπορία, που σκοπό έχει την σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων[107], η οποία αποτελεί πλέον την πιο συνήθη μορφή εμπορίας ανθρώπων με ποσοστό 79%[108], αποφέροντας 22.600.000.000 ευρώ ετησίως στους εκμεταλλευτές. Αλήθεια είναι, ότι το *κέρδος* από την άπαξ μόνο πώληση ενός εργάτη είναι κατά πολύ μικρότερο, σε αντιδιαστολή με αυτό που αποφέρει ένα θύμα στο διακινητή του, μέσω της συνεχούς σεξουαλικής του εκμετάλλευσης. Αυτό που προκαλεί έκπληξη πάντως, είναι το γεγονός ότι ένας αξιόλογος αριθμός δραστών εμπορίας ανθρώπων είναι γυναίκες: τα πρώην θύματα γίνονται θύτες και το γυναίκειο φύλο διαδραματίζει τόσο κυρίαρχο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων, παρά σε οιοδήποτε άλλο έγκλημα, ενώ σε ορισμένες χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας, η εμπορία γυναικών από γυναίκες αποτελεί τον κανόνα[109].

---

[105] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 27.

[106] Σε τουλάχιστον 13.000.000 ανέρχονται τα θύματα της καταναγκαστικής εργασίας (αριθμός στον οποίο συμπεριλαμβάνεται η εμπορία ανθρώπων και η πώληση παιδιών) παγκοσμίως, αποφέροντας στους εκμεταλλευτές τους περίπου 30.000.000.000 ευρώ το χρόνο. Το 56% των θυμάτων είναι γυναίκες και νεαρά κορίτσια και το 40% παιδιά κάτω των 18 ετών, βλ. *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

[107] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research in Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 246.

[108] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

[109] Βλ. την παρουσίαση της Παγκόσμιας Έκθεσης του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων, ό.π.

Έτσι, τα τεράστια κέρδη που αποκομίζουν οι έμποροι από την παράνομη αυτή δραστηριότητα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι πελάτες ανταποκρίνονται άμεσα στις νέες μορφές των παρεχόμενων από τα θύματα σεξουαλικών υπηρεσιών, οδηγούν στην αδιάκοπη εκμετάλλευση των τελευταίων, υπό καθεστώς απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης. Οι δράστες εκμεταλλεύονται τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων στις χώρες προέλευσης, υποσχόμενοι ένα ευοίωνο μέλλον, το οποίο, όμως, δεν είναι άλλο από την εξώθηση αυτών στην εξαναγκαστική πορνεία. Ο πιο συνήθης τρόπος εξώθησης των θυμάτων αποτελεί η διαφήμιση των υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου και σχετικών περιοδικών και η χρήση κινητής τηλεφωνίας, το απόρρητο των οποίων διευκολύνει το έργο τους. Ασφαλώς, τα θύματα βρίσκονται υπό τη διαρκή επιρροή και τον έλεγχο των δραστών, που, με τη χρήση σωματικής βίας, απειλών και κατακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων τους, προσπαθούν να κάμψουν την οιαδήποτε αντίσταση των θυμάτων και να εξασφαλίσουν τη σιωπή τους.

Οι συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων είναι αναμφισβήτητα άθλιες, πολλάκις κάτω από τα όρια επιβίωσης, καταρρακώνοντας στο μέγιστο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα ατομικά τους δικαιώματα: επιτηρούνται αδιάκοπα από τους δράστες, βρίσκονται έγκλειστα σε διαμερίσματα, ακόμη δε εξαναγκάζονται σε κατάχρηση αλκοόλ και χρήση ναρκωτικών ουσιών, ενώ υπόκεινται σε σωματική και ψυχολογική βία[110] και βασανισμούς νουθεσίας (που μπορεί να περιλαμβάνουν από βιασμούς και σωματικές βλάβες, μέχρι θανατώσεις). Οι πλέον τολμηρές και τυχερές γυναίκες, εάν καταφέρουν να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών και να προσφύγουν στις αρμόδιες αρχές, στην καλύτερη περίπτωση θα αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της (συνήθως) παράνομης διαμονής τους στη χώρα. Οι δε περισσότερο ευάλωτες και τρομαγμένες, δεν καταφέρνουν να αποδράσουν, με αποτέλεσμα να

Με βάση στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από 155 χώρες, η έκθεση κάνει την πρώτη παγκόσμια αποτίμηση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων και των μεθόδων καταπολέμησής του. Αναφέρεται, επίσης, στους διαφορετικούς τύπους εμπορίας ανθρώπων, στα νομικά μέτρα που έχουν ληφθεί, ενώ περιέχει πληροφορίες για συγκεκριμένες χώρες όσον αφορά τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις εμπορίας προσώπων, τον αριθμό των θυμάτων αλλά και των ποινικών διώξεων.

[110] Βλ. *Calandruccio G.*, A review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 279.

μεταπωλούνται ξανά και ξανά, από έμπορο σε έμπορο[111], εάν στο μεταξύ δεν έχουν αυτοκτονήσει.

Από τις σύγχρονες μορφές της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ξεχωρίζει πλέον το φαινόμενο του *happy trafficking*, το οποίο άρχισε σχετικά προσφάτως να παρατηρείται, δηλαδή η λεγόμενη *χαμογελαστή εμπορία ανθρώπων*, κατά την οποία το θύμα δεν εξαναγκάζεται (από ένα ορισμένο χρονικό σημείο και έπειτα) να εκπορνευθεί, αλλά καθίσταται *συνεταίρος* του δράστη. Ούτως, φαίνεται τη βαρβαρότητα και τις μεθόδους άσκησης βίας και συστηματικής κακοποίησης, να έχουν διαδεχθεί περισσότερο εκλεπτυσμένες και διακριτικές τεχνικές ελέγχου των θυμάτων: η ελάχιστη οικονομική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους, συνδυαστικά με έναν υποτυπώδη (και πλαστό τις περισσότερες φορές) βαθμό ελευθερίας, φαίνεται να διανοίγουν το δρόμο για μία προοπτική απελευθέρωσης, στην περίπτωση στρατολόγησης καινούριων θυμάτων. Αφενός λίγα χρήματα (5 έως 7 ευρώ ημερησίως)[112] και αφετέρου ένα ρεπό είναι συχνά αρκετά, για να παύσει το θύμα να διεκδικεί την απελευθέρωσή του και τη συνεργασία του με τις διωκτικές αρχές[113].

Ακόμα, τις τελευταίες δεκαετίες (κυρίως από το 1990 και έπειτα) παρατηρείται εντόνως η ιδιαίτερη αυξητική τάση τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης με θύματα νεαρούς άνδρες και ανήλικα αγόρια, που προορίζονται στις χώρες τής Δυτικής Ευρώπης (όπως τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία). Αυτό το φαινόμενο παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθιση, προφανώς εξαιτίας της ζήτησης των συγκεκριμένων *υπηρεσιών* των θυμάτων, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα είναι ελλιπώς ενημερωμένη σχετικά, αποτελώντας ευκολότερο στόχο. *Έπειτα, η ψυχολογική κατάσταση που ο ομοφυλοφιλικός σεξουαλικός βιασμός στο θύμα και ο φόβος τής κοινωνικής προκατάληψης που τον περιβάλει, αποτελούν μηχανισμούς χειραγώγησης του θύματος από τους εκμεταλλευτές του*[114].

---

[111] Βλ. *Kav La 'Oved,* UN Commission on Human Rights, 59th Session 17 March – 24 April, National. NGOs Report to the Annual UN Commission on Human Rights: Evaluation of National Authorities Activities and Actual Facts on the Trafficking in Persons for the Purpose of Prostitution in Isreal, Kav La 'Oved, 6 April, στο διαδικτυακό τόπο: www.kavlaoved.org.il.

[112] Ποσό το οποίο σε καμία περίπτωση δεν αντιστοιχεί στο ποσό που εισπράττει ο εκμεταλλευτής τους, βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, ό.π., σελ. 110.

[113] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ.

[114] Βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, ό.π., σελ. 109.

Ακολούθως, αναφορικά με την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, σε ιδιαίτερη έξαρση τις δύο τελευταίες κυρίως δεκαετίες, ευρίσκεται το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την παροχή οικιακών υπηρεσιών[115]. Αυτά τα θύματα είναι στην πλειοψηφία τους ανήλικα κορίτσια και γυναίκες, γεγονός που την ίδια στιγμή αντικατοπτρίζει την παγκόσμια αντίληψη περί κατανομής τής οικιακής εργασίας και της φροντίδας προσώπων στο γυναικείο φύλο. Αυτά τα θύματα, κατά κανόνα, διακινούνται μεταξύ της ιδίας ηπείρου, λόγου χάρη μεταξύ των χωρών τής Αφρικής[116] ή της Ασίας (από την Ινδονησία στη Μαλαισία), ενώ μετακινήσεις θυμάτων για τον ίδιο σκοπό παρατηρούνται και στις χώρες τής Ευρώπης, αν και τα σχετικά δεδομένα είναι αρκετά περιορισμένα. Ακολούθως, στις αναπτυγμένες χώρες, παρατηρείται η εκμετάλλευση των θυμάτων με σκοπό την φροντίδα ατόμων με ειδικές ανάγκες και την περίθαλψη ηλικιωμένων προσώπων[117].

Ασφαλώς, το γεγονός ότι η φύση τής οικιακής εργασίας είναι άκρως ιδιωτική, παρέχει γόνιμο έδαφος στην εξάπλωση αυτού του είδους trafficking από οργανωμένα πρακτορεία προσλήψεων, αλλά και από μεμονωμένους εργοδότες. Αυτά τα πρακτορεία προσλήψεων χρεώνουν υπέρογκες αμοιβές για τα θύματα εκμετάλλευσης και δεν εκπληρώνουν συμβάσεις που αναφέρουν ότι θα βρουν άλλον εργοδότη, σε περίπτωση που ανακύψουν οιασδήποτε φύσεως προβλήματα[118].

Αυτά τα θύματα εργάζονται υπό καθεστώς δουλείας, άνευ αποδοχών, με την αιτιολογία ότι δουλεύουν για να πληρώσουν τα έξοδα μετακίνησης στην εκάστοτε χώρα, ενώ υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εργοδότες απολύουν τα θύματα, όταν έρθει η στιγμή να πληρώσουν τους μισθούς τους, αποφεύγοντας με τον τρόπο

---

[115] Τα δίκτυα που επιδίδονται στο εμπόριο με σκοπό την προμήθεια οικιακού προσωπικού και εργατών θεωρούνται οι «φτωχοί συγγενείς» των δικτύων τού οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 30.

Το κύριο πρόβλημα σχετικά με την μορφή εκμετάλλευσης αυτή είναι ότι σπανίως αναγνωρίζεται ως μία μορφή καταναγκαστικής εργασίας. Λόγου χάρη, στις περισσότερες χώρες τού περσικού κόλπου, ένας τέτοιος νόμος θα χαρακτηρίζονταν ως παραβίαση της ιδιωτικής ζωής τού ατόμου, και σε αυτές τις χώρες οι οικιακοί βοηθοί θεωρούνται μέλη τής οικογένειας (βλ. *Mattar M.*, Monitoring the status of severe forms of trafficking in foreign countries: sanctions mandated under the US Trafficking Victims Protection Act, Brown Journal of World Affairs, X (1), σελ. 159 – 178).

[116] Βλ. *Mattar A.*, Trafficking in persons, especially women and children in countries ok Middle East: the scope of the problems and the appropriate legislative responses, Fordham International Law Jouranl, 26, 2003, σελ. 721.

[117] Βλ. *Ehrenreich B., Hoschchild A.*, Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy, Granta, 2003.

[118] Βλ. *Anderson B., O' Connell Davidson J.*, Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multy – Country Pilot Study, 15, IOM, 2003, σελ. 14 – 15.

αυτό τις οικονομικές τους ευθύνες[119]. Οι εργοδότες έχουν τον πλήρη έλεγχο των θυμάτων, που περιλαμβάνει από την καταστροφή και κατακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων (όποτε υπάρχουν) και τον εξαναγκασμό σε αμέτρητες ώρες εργασίας, μέχρι τη σεξουαλική τους κακοποίηση από τα αρσενικά μέλη του σπιτιού[120].

Αξίζει δε αναφοράς η θλιβερή διαπίστωση ότι η περισσότερο απάνθρωπη εκδοχή τής εμπορίας ανθρώπων αντικατοπτρίζεται στην πλευρά των ανήλικων θυμάτων, τα οποία υφίστανται στο μέγιστο ολόκληρη τη βαρβαρότητα του trafficking. Από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την παιδική πορνογραφία[121], μέχρι τις παράνομες υιοθεσίες, την εμπορία βρεφών[122] και την εμπορία παιδιών που

[119] Βλ. *Kelly L.*, Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, 2002, *Chammartin G.*, Women Migrant Workers' Protection in Arab League States, ILO, 2003.

[120] Βλ. *Anderson B., O' Connell Davidson J.*, Demand for Trafficked Persons Labour/Services, Draft Final Report.

[121] Στο 20% του γενικού πορνογραφικού υλικού πρωταγωνιστούν ανήλικα παιδιά (βλ. *Κόκουβας Γ.*, Παιδική Πορνογραφία: Τι να προσέχουμε, πώς να προστατευτούμε;, 01.11.2010, στο διαδικτυακό τοπο www.in2life.gr). Υπολογίζεται ότι περισσότερο από 1.000.000 πορνογραφικές εικόνες ανηλίκων διακινούνται στο διαδίκτυο κα 200 νέες εικόνες ταχυδρομούνται ηλεκτρονικά σε ημερήσια βάση (βλ. *Δημόπουλος Χ.*, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, σελ. 13 επ). Εκτιμάται, σύμφωνα με το Γραφείο του ΟΗΕ για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC), ότι 50.000 νέες εικόνες κακοποίησης παιδιών αναρτώνται ετησίως στο διαδίκτυο. Το κέρδος δε που αποφέρει η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, υπολογίζεται ότι κυμαίνεται από περίπου 180.000.000 μέχρι 900.000.000 ευρώ το χρόνο, ενώ σύμφωνα με άλλες πηγές αγγίζει τα 2.700.000.000 ευρώ ετησίως (βλ. *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου,* Σειρά Ομάδας Νέων, Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Επιστημονική Εποπτεία: Κιούπης Δ., Επιμέλεια: Ιωαννίδου Α., σελ. 6). Η τιμή ενός πορνογραφικού βίντεο κυμαίνεται από 46 έως 60 ευρώ, εάν είναι αντιγραφή και 763 ευρώ εάν είναι πρωτότυπο. Στην περίπτωση που η ταινία περιλαμβάνει τη δολοφονία παιδιού (snuff films), τότε η τιμή μπορεί να φτάσει και τα 3.500 ευρώ, ενώ στην Ελλάδα τα 5.000 ευρώ (βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, Πορνογραφία και Διαδίκτυο, σε: Βιασμός, σελ. 102 – 103). Από 500 ευρώ ξεκινά η ζωντανή μετάδοση (live streaming) σε βάρος παιδιών ηλικίας από 5 έως και 11 ετών αυστηρά και ο βιασμός και ο βασανισμός αποτιμώνται από τους δράστες στα 2.000 ευρώ και πάνω, ενώ αν ο *πελάτης* επιθυμεί ιδιαίτερα βίαια ξεσπάσματα σε βάρος παιδιών, η τιμή είναι δυνατόν να φτάσει ακόμη και τα 10.000 ευρώ (βλ. *Εφημερίδα* ESPRESSO, Ζουν ανάμεσά μας…, 06.07.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.espressonews.gr).

[122] Σε 5.500.000 ανέρχονται τα παιδιά που έχουν πουληθεί παγκοσμίως μέσα στο διάστημα ενός έτους. Σε αρκετές περιπτώσεις βρέφη πωλούνται προς περίπου 18.000 ευρώ από την Νότια και Κεντρική Αμερική. Στη Γουατεμάλα, περίπου 30 υποθέσεις το χρόνο αφορούν παράνομες υιοθεσίες από ψεύτικες μητέρες. 70 παιδιά χάθηκαν τα τελευταία 2 χρόνια στην Ελλάδα και βρέθηκαν μόνο τα 48. Κάθε 2 λεπτά αναφέρεται μία εξαφάνιση παιδιού στην Ευρώπη. 250.000 παιδιά εξαφανίζονται ετησίως στην ΕΕ, με το εμπόδιο παιδιών να σημειώνει άνοδο 27% (βλ. την τηλεοπτική εκπομπή *Σε Πρώτο Πλάνο*, ό.π.). Η δεδομένη συνδρομή διαφθαρμένων δημοσίων υπαλλήλων και υψηλών κρατικών λειτουργών κρίνεται σημαντική και απαραίτητη. Το έτος 2000, εξαρθρώθηκε κύκλωμα από την Αλβανία το οποίο έστελνε εγκύους ιερόδουλες στη Γερμανία προκειμένου να γεννήσουν εκεί τα παιδιά τους και να τα πουλήσουν σε εύπορα ζευγάρια Δυτικοευρωπαίων έναντι σχεδόν 33.000 ευρώ το ένα.

υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία από μέλη των οικογενειών τους υπό τη μορφή τής πώλησης αγαθών στους δρόμους, της επαιτείας[123] ή ακόμα και της διάπραξης μικροκλοπών[124], όλες αυτές οι μορφές trafficking εναντίον ανήλικων θυμάτων ευρίσκονται σε έντονη έξαρση τα τελευταία χρόνια.

Οι ανήλικοι χρησιμοποιούνται είτε απευθείας με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, είτε για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, δηλαδή καθίστανται αντικείμενα εκμετάλλευσης με έμμεσο τρόπο, το οποίο διανέμεται μέσω του διαδικτύου με προφανείς τρόπους. Από τα 14 του ήδη χρόνια, ένα κορίτσι αντιμετωπίζεται ως ενήλικο, τόσο από τους σωματέμπορους όσο και από τους πελάτες, βιώνοντας την πλήρη καταπάτηση των δικαιωμάτων του και την διάπραξη άλλων βάναυσων εγκληματικών εναντίον του πράξεων (βιασμούς, ξυλοδαρμούς, κ.λπ.).

Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί ότι η εισβολή τού διαδικτύου στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων έχει ευνοήσει με το δικό της τρόπο σε ασύλληπτο βαθμό την εξάπλωση του εσωτερικού και του διεθνούς trafficking. Από το 2000 έως σήμερα, ο αριθμός των χρηστών τού διαδικτύου έχει εμφανίσει εκπληκτική άνοδο της τάξεως του 936% (!)[125]. Ακόμη, εκτιμάται δε ότι, τη στιγμή που γράφονται τούτες οι γραμμές, οι χρήστες τού διαδικτύου ανέρχονται σε περισσότερους από 3.500.000.000

Οι εισαγγελικές αρχές εκτιμούσαν ότι στην υπόθεση εμπλέκονταν αρκετές κλινικές και τουλάχιστον ένα νοσοκομείο. Στην Ελλάδα έρχονται συνήθως οι έγκυες γυναίκες από τα Βαλκάνια που έχουν συμφωνήσει να δώσουν τα παιδιά τους για υιοθεσία (βλ. Σύμφωνα με έρευνα του ιταλικού παραρτήματος της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Σώστε τα Παιδιά», που δημοσιεύτηκε στον τύπο, βλ. *Πανάγος Κ.*, ό.π., σελ. 102). Οι τιμές των εμβρύων κυμαίνονται από 6.500 ευρώ για το κορίτσι και μέχρι 13.500 ευρώ για το αγόρι (βλ. Βλ. *Χλούπης Γ.*, Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006).

[123] Σύμφωνα με εκτιμήσεις των αρμοδίων επιχειρησιακών υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας, κάθε ανήλικος, ο οποίος επαιτεί στους φωτεινούς σηματοδότες θα πρέπει να συγκεντρώνει το ποσό των 900 περίπου ευρώ μηνιαίως. Έχει διαπιστωθεί, ότι οργανωμένες ομάδες στην Αλβανία στρατολογούν ή σε ορισμένες περιπτώσεις μισθώνουν από τους γονείς τους ανήλικους ομοεθνείς τους, τους μεταφέρουν λαθραία στην Ελλάδα, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου άλλα μέλη της ομάδας φροντίζουν για τη συντήρηση και τη μεταφορά τους σε διάφορα σημεία και τους υποχρεώνουν να επαιτούν, ενώ άλλα άτομα της ομάδας παραλαμβάνουν τις εισπράξεις τους. Στις περιπτώσεις τις επαιτείας, εκτιμάται ότι αρκετά άτομα έχουν υποστεί εσκεμμένα ακρωτηριασμό για να αυξήσουν το αίσθημα οίκτου και κατά συνέπεια τα κέρδη τους, βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ. και ιδίως 925, *Κουράκης Ν.*, Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

[124] Βλ. Το άρθρο *Ζει και ... βασιλεύει το εμπόριο ανθρώπων στην Ελλάδα*, στον διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr.

[125] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.internetworldstats.com.

παγκοσμίως[126], ενώ υπολογίζεται ότι το έτος 2020, ο αριθμός αυτός θα ξεπερνάει τα 4.100.000.000[127].

Αν και οι παραδοσιακοί τρόποι εμπορίας ανθρώπων αδιαμφισβήτητα παραμένουν εν ισχύ, οι διαδικτυακές τεχνολογίες προσφέρουν στους εμπόρους τη δυνατότητα να προσεγγίσουν έναν τεράστιο (υποψήφιο) αριθμό θυμάτων και να απευθυνθούν σε πλήθος πελατών πέραν των γεωγραφικών τους ορίων[128]. Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνεται[129], *πολλά από όσα συνέβαιναν κάποτε στους δρόμους, πραγματοποιούνται τώρα πίσω από κλειστές πόρτες, και το διαδίκτυο χρησιμοποιείται ως τρόπος πρόσληψης και διαφήμισης της πορνείας νεαρών κοριτσιών*. Ασφαλώς να σημειωθεί ότι η χρήση τού διαδικτύου για την προσέλκυση των θυμάτων, δεν αποτελεί μία νέα μορφή εμπορίας ανθρώπων, αλλά προσθέτει απλώς μία σύγχρονη δυνατότητα, έναν νέο τρόπο στρατολόγησης θυμάτων, στο ήδη υπάρχον οπλοστάσιο των διακινητών[130].

Οι δράστες, επωφελούμενοι ακριβώς των πλεονεκτημάτων (δηλαδή του χαμηλού κόστους, της ταχύτητας, της δυσκολίας εντοπισμού, κ.λπ.) και ασφαλώς της ανωνυμίας που προσφέρει το διαδίκτυο[131], έχουν στη διάθεσή τους ένα αποτελεσματικό και απεριόριστο μέσο, με πλήθος δυνατοτήτων και αναρίθμητων επιλογών, για τη στρατολόγηση των θυμάτων τους. Από online γραφεία εύρεσης εργασίας (τα οποία φαινομενικά αναζητούν μοντέλα[132] και κινούνται γύρω από το χώρο τού θεάματος) και τουριστικά πρακτορεία μέχρι αγγελίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Twitter, Facebook, MySpace, Instagram, κ.λπ.), όλα τα ανωτέρω

[126] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.internetlivestatistics.com.

[127] Βλ. Review, Infographic: The number of internet users by 2020, στο διαδικτυακό τόπο www.gemalto.com.

[128] Βλ. *Latonero M.*, Human Trafficking Online. The Role of Social Networking Sites and Online Classfields, σελ. IV, στο διαδικτυακό τόπο www.techlologyandtrafficking.usc.edu.

[129] Βλ. *Agbonkpolor K.*, Starting out young in the world's oldest profession: children prostitutes in L.A., Patt Morrison, Southern California Public Radio, 2010, στο διαδικτυακό τόπο www.scpr.org.

[130] Βλ. *Sykiotou Ath.*, Trafficking in Human Beings: Internet Recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, 2007, σελ. 13.

[131] Βλ. *Kunze E.*, Sex Trafficking Via The Internet: How International Agreements Address The Problem And Fail To Go Far Enough, στο διαδικτυακό τόπο www.suffolk.edu, σελ. 241 επ. και ιδίως 242.

[132] Βλ. σχετικές ιστορίες θυμάτων σε *Konkol M.*, Cook County Sheriff Sues Craigslist for Sex Ads, CHICAGO SUN-TIMES, 6, 2009, *Celizic M.*, Former Teen Sex Slave Says Trafficking Common, TODAY-show.com, 13, 2009, στο διαδικτυακό τόπο www.webcitation.org.

αξιοποιούνται από τους εμπόρους για να προσελκύσουν τα ανυποψίαστα θύματα και τελικά να τα εκμεταλλευτούν.

Οι έμποροι κάνουν χρήση διαφόρων εξελιγμένων διαδικτυακών τεχνολογιών και μέσων [όπως το deep Web, τα communication-Usenet newsgroups, το World Wide Web, την ηλεκτρονική αλληλογραφία (e-mail), τη ζωντανή επικοινωνία εικόνας και ήχου (live chat), τα ενημερωτικά δελτία (bulletin), τους πίνακες μηνυμάτων (message boards), τις κάμερες για ζωντανή μετάδοση εικόνας και βίντεο (live video chat), τη ζωντανή μετάδοση (live streaming), τους peer-to-peer διακομιστές, τα προγράμματα κοινής χρήσης αρχείων (file sharing), τις εφαρμογές κινητών τηλεφώνων (mobile apps), κ.ά.] και προσελκύουν τα θύματα αποκτώντας την εμπιστοσύνη τους, με σκοπό αρχικά να τα στρατολογήσουν και έπειτα να τα εκμεταλλευθούν ευθέως για τον εαυτό τους (όπως λ.χ. πορνογραφία), οπότε είναι ταυτόχρονα έμποροι και πελάτες, ή να τα προωθήσουν σε τρίτους (πελάτες), μέσω της διαφήμισης, με σκοπό την εκμετάλλευση των σεξουαλικών τους (κυρίως) υπηρεσιών. Ασφαλώς, ουδεμία από αυτές τις νέες τεχνολογίες είναι από μόνη της επιβλαβής και ούτε πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοια, αλλά για τους εγκληματίες που αναζητούν εύκολους τρόπους εκμετάλλευσης των θυμάτων τους, παρέχουν ασφαλώς αποτελεσματικές, αλλά και ανώνυμες μεθόδους[133].

Όμως, η εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος δε σταματάει εδώ. Από τα πρώτα ήδη χρόνια, κατά τα οποία άρχισε να γίνεται πραγματικότητα το όνειρο των μεταμοσχεύσεων, το κύριο πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπισθεί ήταν η έλλειψη διαθέσιμων οργάνων τού σώματος[134]. Ειδικά δε τον τελευταίο καιρό, παρατηρείται

---

[133] Βλ. *Council of Europe*, Group of Specialists on the Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation, Φεβρουάριος, 17, 2003, σελ. 107.

[134] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία: βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ.*, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ., *Κοσμάτος Κ.*, Οι «ευπαθείς» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» ομάδες του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 348 επ., *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ., *η ίδια,* Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου – Αναζητώντας τη χρυσή τομή, σε: Μεταμοσχεύσεις, σελ. 25 επ., *Κωνσταντινίδης Α.*, Η ποινική αντιμετώπιση των μεταμοσχεύσεων, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 481 επ., *Βάρκα – Αδάμη Α.,* Το δίκαιο των μεταμοσχεύσεων, *Πατσουράκου Ν.*, Το πρόβλημα της χρησιμοποίησης μελών του σώματος του κληρονομούμενου για μεταμόσχευση κατά τη νέα ισχύουσα νομοθεσία, ΕλλΔνη, 1987, σελ. 549 επ., *Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ.*, Η συναίνεση από πλευράς ενήλικα δότη στην post mortem μεταμόσχευση από τον ν. 2737/1999 μέχρι και τον ν. 4075/2012, ΠοινΔικ, 2014, σελ. 975

μία έντονη ζήτηση των ανθρωπίνων οργάνων για την πραγματοποίηση μεταμοσχεύσεων και μάλιστα ιδιαιτέρως μεγαλύτερη από την υπάρχουσα προσφορά τους[135]. Αυτή η ολοένα και εντονότερη δυσαναλογία μεταξύ της απαντώμενης μικρής προσφοράς και της αυξανόμενης ζήτησης[136] προσφέρει γόνιμο έδαφος για την εξάπλωση της παράνομης εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων[137] και των παρανόμων μεταμοσχεύσεων[138], ενώ η κατάσταση αυτή συνεχώς επιδεινώνεται με την ίδια ταχύτητα που εμφανίζει η βελτίωση των τεχνικών δυνατοτήτων για την αντιμετώπιση σοβαρών ασθενειών.

επ., *Χατζηκώστας Κ.*, Ο νόμος 2737/1999 και οι "post mortem" μεταμοσχεύσεις – Μία κριτική προσέγγιση, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 388 επ., *Νούσκαλης Γ.*, Το σχέδιο της απόφασης – πλαισίου για την καταστολή πράξεων σχετικά με την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 485 επ., *Πλιώτας Β.*, Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 200 επ., *Κιούπης Δ.*, Εμπόριο ανθρώπινων οργάνων. Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο και ο ρόλος του διαδικτύου, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 1629 επ., *Goodwin M.,* Black Markets. The Supply and Demand of Body Parts, Cambridge University Press, *Territo L., Matteson R.,* The International Trafficking of Human Organs: A Multidisciplinary Perspective*, López – Fraga M., et. al.,* A needed Convention against trafficking in human organs, The Lancet, 383, June 28, 2014, σελ. 2187 επ.

Για το ελληνικό νομικό πλαίσιο που ισχύει για τις μεταμοσχεύσεις βλ. **Τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και Βιοϊατρική** που υπεγράφη στο Οβιέδο στις 04.04.1997 (κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2619/1998) και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής που ψηφίσθηκε στις 24.01.2002 και προσαρτήθηκε σε αυτήν και ιδίως τα άρ. 21 και 25, τον **ν. 3984/2011** (δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων και άλλες διατάξεις) και ιδίως τα άρ. 5, 32 παρ. 2 έως 5 και 36 παρ. 1, τον **ν. 3305/2005** (εφαρμογή της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής) και ιδίως το άρ. 26 παρ. 2, τον **ν. 3418/2005** (Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας) και ιδίως το άρ. 32, που αφορά στις μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων.

[135] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, ό.π., σελ. 304 επ., *Πλιώτας Β.*, ό.π., σελ. 200 επ.

[136] Οι ανάγκες της Ελλάδας ανέρχονται σε 1.000 μοσχεύματα το χρόνο. 20.000 Αμερικανοί ασθενείς και 9.000 Γάλλοι τυφλοί περιμένουν μοσχεύματα. Στη δυτική Ευρώπη βρίσκονται σε λίστα αναμονής για μεταμοσχεύσεις νεφρού ή άλλων οργάνων 40.000 άνθρωποι, βλ. *Παπαδοπούλου Ε.*, Εμπορία οργάνων σώματος στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 233. Για περαιτέρω στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις μεταμοσχεύσεις βλ. το διαδικτυακό τόπο www.eom.gr.

[137] Βλ. *Κιούπης Δ.*, ό.π., σελ. 1629.

[138] Φαίνεται πως περίπου 10.000 μεταμοσχεύσεις στη μαύρη αγορά γίνονται κάθε χρόνο εντός της ΕΕ (βλ. *Λινάρδου Γ.*, Στοιχεία – σοκ για το εμπόριο οργάνων: μέχρι 1,2 δισ. δολάρια τα κέρδη ετησίως, 21.05.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr). Τα κέρδη δε από το παράνομο εμπόριο οργάνων έχουν εκτοξευθεί λίγο παραπάνω από 1.000.000.000 ευρώ το χρόνο. Υπολογίζεται ότι 15.000 με 20.000 νεφρά πωλούνται παράνομα σε όλο τον κόσμο κάθε χρόνο ενώ περίπου 7.000 νεφρά αποκτώνται παράνομα από συμμορίες ετησίως (βλ. *Εφημερίδα ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*, Βρετανία: Οι αρχές ανακάλυψαν δύο άτομα, λίγο πριν τους πάρουν τα όργανα, 09.03.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.prototothema.gr). Ο ΟΗΕ εκτιμά ότι το 5% έως 10% των μεταμοσχεύσεων νεφρών που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο είναι αποτέλεσμα του εμπορίου οργάνων (βλ. *Εφημερίδα ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*, New York Times: Εμπόριο οργάνων στην Ελλάδα της κρίσης, 02.07.2012, στο διαδικτυακό τόπο www.prototothema.gr).

Όπως είναι αναμενόμενο, η δωρεά οργάνων χάριν αλτρουισμού και άνευ ανταλλάγματος αντικαθίσταται από τη διεξαγωγή παρανόμων εμπορικών συναλλαγών με αντικείμενο το πολυπόθητο όργανο, κύτταρο ή ιστό και συγχρόνως εκδηλώνονται τάσσεις εκμετάλλευσης που στρέφονται αφενός προς τους πιθανούς δότες των οργάνων, στους οποίους συγκαταλέγονται εν δυνάμει όλοι οι υγιείς άνθρωποι και αφετέρου προς τους λήπτες που διατίθενται να πληρώσουν υπέρογκα χρηματικά ποσά για να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για τη ζωή τους όργανα[139].

Όπως εύστοχα επισημαίνεται, *καθώς η αγορά και τα κέρδη διευρύνονται, η εμπορία των ανθρώπινων οργάνων έχει αρχίσει να αποτελεί πλέον δραστηριότητα και του οργανωμένου εγκλήματος, παίρνοντας έτσι την πιο αποκρουστική μορφή της: την εμπορία των ίδιων των ανθρώπων για την εξασφάλιση των οργάνων τους*[140], ούτως ώστε θυσιάζονται στο βωμό τής ζωής και της επιβίωσης αδίστακτες πρακτικές απαγωγής, εκμετάλλευσης, ακόμα δε και θανάτωσης ανθρώπων από εγκληματικές οργανώσεις με διεθνείς διασυνδέσεις και επιχειρηματική δομή για την εξασφάλιση τεράστιων εσόδων.

Από τις αρχές δε της δεκαετίας τού 1980, άρχισε ήδη να παρατηρείται μία περίεργη μετακίνηση ανθρώπων, που έγινε γνωστή ως *μεταμοσχευτικός τουρισμός*[141] *(transplant tourism).* Αιτία δεν αποτελεί μόνο η ραγδαία εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης στον τομέα τής βιοϊατρικής, αλλά και το επιεικές, έως ανύπαρκτο πολλές φορές, νομοθετικό πλαίσιο ορισμένων κρατών, αναφορικά με το ζήτημα των μεταμοσχεύσεων. Άνθρωποι ταξιδεύουν από τις πλούσιες χώρες του δυτικού κόσμου και της Ασίας προς την Ινδία, το Ισραήλ, την Αίγυπτο, τις Φιλιππίνες και τα Βαλκάνια, προκειμένου να αγοράσουν και να δεχτούν μοσχεύματα από φτωχούς δότες, οι οποίοι είναι διατεθειμένοι και έτοιμοι να πωλήσουν ένα τους όργανο για μερικές χιλιάδες δολάρια και να λύσουν το πρόβλημα της επιβίωσής τους[142]. Οι

---

[139] Το στοιχείο τής συναίνεσης είναι αυτό που διακρίνει τη δωρεά οργάνων από την εξαναγκαστική ή λόγω παραπλανήσεως αφαίρεσή τους από το σώμα, βλ. αναλυτικά *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ. και ιδίως σελ. 582, *Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ.*, ό.π., και για ειδικότερα ζητήματα συναίνεσης βλ. απόφαση ΕΔΔΑ υπόθεση *Petrova v. Latvia* (2014), *Goodwin M.*, ό.π., σελ. 63 επ.

[140] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, ό.π., σελ. 304.

[141] Βλ. *Πλιώτας Β.*, Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 201.

[142] Βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στην Ισπανία, τον Μάιο του 2013, κατά την οποία μία απελπισμένη γυναίκα 34 ετών συνελήφθη κατά την προσπάθειά της να πωλήσει το ένα νεφρό της 19

περισσότεροι λήπτες επιστρέφουν σπίτι τους άνευ επαρκούς ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ασφαλώς μη ανταποκρινόμενοι στη συμβατότητα του οργάνου τού δότη. Αντίστοιχους κινδύνους και προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι δότες που, εκλιπαρώντας κυριολεκτικά για το χρηματικό αντάλλαγμα, παραμερίζουν την υγεία τους και ο θάνατος πλείστες φορές αποτελεί μονόδρομο[143].

Αναφορικά με τον ελληνικό χώρο, γνωστότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων αποτελεί αυτή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης[144], η οποία λαμβάνει χώρα από τη Βαλκανική χερσόνησο και αφορά ιδίως γυναίκες και ανήλικα κορίτσια. Αναλυτικά, η εξαναγκαστική πορνεία μεγιστοποιήθηκε με ταχύτατους ρυθμούς στην Ελλάδα, γεγονός στο οποίο συνέβαλαν οι διεθνείς συγκυρίες και οι παγκόσμιες κοινωνικές αλλαγές, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πληθυσμών, κυρίως γυναικών και παιδιών, ευάλωτων προς κάθε είδους εκμετάλλευση. Αίσθημα έκπληξης προκαλεί το γεγονός ότι, κατά την χρονική περίοδο του 1990 έως το 2000, εκτιμάται ότι η εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα έφτασε σε τόσο τεράστια μεγέθη, που κατάφερε στην κυριολεξία να εκτοπίσει την παραδοσιακή μορφή πορνείας, που προϋπήρχε για δεκαετίες, ενώ σήμερα υπολογίζεται ότι περίπου 20.000 γυναίκες (συμπεριλαμβανομένων και 1.000 κοριτσιών ηλικίας 13 έως 15 ετών) παραμένουν στην ελληνική επικράτεια και είναι θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης[145].

Όπως οι έρευνες μαρτυρούν, η πλειοψηφία των θυμάτων, σε ποσοστό 95%, προέρχονται από χώρες τής Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και της Βαλκανικής χερσονήσου: συγκεκριμένα η Ρουμανία, Ουκρανία, Μολδαβία, Βουλγαρία, Ρωσία, Αλβανία, Πολωνία, Λευκορωσία, Λιθουανία και το Καζακστάν αποτελούν τις συνήθεις χώρες προέλευσης των θυμάτων αυτών[146], λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν στα κράτη αυτά. Οι δράστες που εμπλέκονται στην εν λόγω εγκληματική δραστηριότητα είναι τόσο ημεδαποί, όσο και αλλοδαποί (κυρίως Ρουμάνοι, Αλβανοί, Βούλγαροι και

ετών αδελφή της προς 400.000 ευρώ. Οι αστυνομικές αρχές εντόπισαν τα ίχνη της μετά από δημόσια ανακοίνωση (!) της ιδίας σε κολόνες κεντρικών δρόμων της Μαδρίτης, ΣΟΚ: Πωλούσε μέσω αγγελίας το νεφρό της αδελφής της προς 400.000 ευρώ!, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr.

[143] Βλ. *Munksgaard B.*, Organ Trafficking and Transplant Tourism: A commentary on the Global Realities, American Journal of Transplantation, 2008, σελ. 925 επ.

[144] Για μία αναλυτική επισκόπηση της πορνείας και την εξελικτική της πορεία στην Ελλάδα βλ. *Λάζος Γ.*, Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, σελ. 205 επ.

[145] Βλ. A21 Campaign, στο διαδικτυακό τόπο www.a21.gr.

[146] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 37.

Μολδαβοί[147]) και δρουν κυρίως μετά από σύσταση ομάδων 5 με 6 περίπου ατόμων, των οποίων η διάλυση είναι εύκολη, σε περίπτωση που τούτο κριθεί αναγκαίο, λόγω συνδρομής υπονοιών στο πρόσωπό τους από τις αρμόδιες αρχές. Οι Έλληνες δράστες μεν, αναλαμβάνουν τη μεταφορά και φύλαξη των θυμάτων και την ανεύρεση πελατών, οι δε αλλοδαποί δρουν κυρίως στις χώρες προέλευσης. Ασφαλώς, η επιλογή των θυμάτων δεν είναι τυχαία: στόχος τους αποτελούν οι ευπαθείς ομάδες τού πληθυσμού (δηλαδή οι γυναίκες και τα παιδιά), που αντιμετωπίζουν στη χώρα προέλευσης μία σειρά κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και έτσι, καθίστανται πιο ευάλωτες στη στρατολόγησή τους.

Ακολούθως, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι μεγάλο μέρος τής εμπορίας ανθρώπων σχετίζεται με την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, γεγονός που με τη σειρά του συνδέεται άρρηκτα με την αθρόα λαθρομετανάστευση. Όπως είναι γνωστό, η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά χώρα προέλευσης των μεταναστών, ενώ στις αρχές τής δεκαετίας τού ενενήντα, μετατράπηκε σε χώρο προορισμού (νόμιμων ή μη) μεταναστών, κυρίως λόγω των γενικών πολιτικών ανακατατάξεων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων[148]. Οι περισσότεροι αλλοδαποί που εισέρχονται παρανόμως στην Ελλάδα, δεν εισέρχονται κατά κανόνα μόνοι τους, προς ανεύρεση μίας καλύτερης ζωής με μεμονωμένες *συμβάσεις μεταφοράς*, αλλά εξωθούνται προς τη μετανάστευση από τους διακινητές, με τελικό σκοπό να χρησιμοποιηθούν από αυτούς για να τροφοδοτήσουν τις μεγάλες δυτικές αγορές με φθηνά εργατικά χέρια[149]. Αυτά τα θύματα προέρχονται κυρίως από χώρες όπως το Αφγανιστάν, Μπαγκλαντές, Πακιστάν, τη Ρουμανία, Πολωνία, Αλβανία και την Ινδία.

Ομοίως, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έξαρση των παρανόμων υιοθεσιών και της εμπορίας ανηλίκων παιδιών που υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία, ενώ η μαζική είσοδος και ανηλίκων στην ελληνική επικράτεια, οδήγησε σε θεαματική αύξηση του αδικήματος της επαιτείας[150]. Οι ασυνόδευτοι *ανήλικοι*, προερχόμενοι κυρίως από το Αφγανιστάν, *έχουν πλημμυρίσει τους δρόμους τής Πάτρας, παιδιά από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Πολωνία έχουν γεμίσει τις ελληνικές πόλεις. Πουλάνε*

[147] Βλ. επίσης Εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Μολδαβία, παράδεισος σωματεμπόρων, του Τζίμα Σ., 08.01.2006, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr.

[148] Βλ. *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

[149] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 37.

[150] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ. και ιδίως 925.

χαρτομάντιλα, πλένουν τζάμια αυτοκινήτων στα φανάρια. Όλες αυτές οι περιπτώσεις είναι κομμάτια του παζλ του trafficking[151].

Όμως, παρά τις αξιοσημείωτες προσπάθειες των διωκτικών αρχών, αλλά και τις εκάστοτε νομοθετικές παρεμβάσεις, η ελληνική επικράτεια παραμένει γνωστή ως το *κέντρο τής εμπορίας ανθρώπων στην Ευρώπη*[152] και εξακολουθεί να αποτελεί χώρα προέλευσης, διέλευσης και προορισμού θυμάτων παράνομης διακίνησης, λόγω της γεωγραφικής τής θέσης, που την καθιστά την κύρια είσοδο στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Δύσης και Ανατολής, γεγονός που επηρεάζει ασφαλώς τη ραγδαία εξάπλωση και ανάπτυξη του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων.

III. Οι γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου

Οιοδήποτε εγκληματικό φαινόμενο δεν εμφανίζεται και ούτε εξαπλώνεται τυχαία, αλλά συνιστά αποτέλεσμα πλήθους παραγόντων. Ομοίως, και η εμπορία ανθρώπων οφείλει την εμφάνιση και τη ραγδαία ανάπτυξη που έχει σημειώσει, σε διάφορες αιτίες και παράγοντες, που εντοπίζονται αφενός στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες των χωρών προέλευσης και προορισμού των θυμάτων και αφετέρου στην αύξηση της ζήτησης των *υπηρεσιών*, που οι δραστηριότητες της πρώτης καλούνται να προσφέρουν.

Ο πολιτικός και κοινωνικός παράγοντας: Αμφότερα το έτος 1986, κατά το οποίο ξεκίνησε η πολιτική τής περεστρόικα στην πρώην Σοβιετική Ένωση και έπειτα το έτος 1989 με την πτώση του τείχους τού Βερολίνου, σηματοδοτούν την αφετηρία πρωτοφανών κοινωνικών επαναστάσεων και πολιτικών μεταβολών στις χώρες τού πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού (Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, κ.λπ.), που διαμόρφωσαν το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Δυτική Ευρώπη. Οι παράγοντες της οικονομικής κρίσης και των πολιτικών καταστάσεων των χωρών τής Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής (η ανεργία, η πτώση βιοτικού επιπέδου, η γενικότερη πολιτική αστάθεια, η υποβίβαση της θέσης τής γυναίκας, κ.λπ.),

[151] Βλ. τη δήλωση του *Εσδρά Δ., επικεφαλούς τού ΔΟΜ*, στην Εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Σε έξαρση το σύγχρονο δουλεμπόριο, 10.04.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr.
[152] Βλ. *Τι είναι η εμπορία ανθρώπων;*, 1109 – Γραμμή Πληροφόρησης για την Εμπορία Ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο www.1109.gr.

τοποθετούν στο κοινωνικό περιθώριο ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού, το οποίο εξωθείται στη μετανάστευση, με σκοπό την αναζήτηση μίας καλύτερης τύχης και την εξασφάλιση των βασικών αναγκών διαβίωσης, σε κράτη με πολιτική σταθερότητα και οικονομία. Ούτως, διαμορφώνεται το κατάλληλο πλαίσιο, που θα αποτελεί την προσφορά από τις χώρες προέλευσης των μελλοντικών θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων από οργανωμένες ομάδες, οι οποίες εκμεταλλεύονται τις εν λόγω καταστάσεις[153].

Οικονομικός παράγοντας: Οι άθλιες οικονομικές συνθήκες, που επικρατούν σε πολλά κράτη τής υφηλίου, θέτουν εν αμφιβόλω ακόμη και την ίδια την επιβίωση του πληθυσμού τους. Οι δε οικονομικές ανισότητες, που παρατηρούνται ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες τής Αφρικής και της Ασίας, το χάσμα δηλαδή μεταξύ πλούσιων και φτωχών λαών, αλλά και πλούσιων και φτωχών πολιτών τής ίδιας χώρας, οδηγεί σε χειροτέρευση των οικονομικών συνθηκών και σε επέκταση των περιφερειακών ανισοτήτων, με αποτέλεσμα την πλήρη υποβάθμιση και παράλληλα την περιθωριοποίηση των ανθρώπων στις φτωχές περιοχές των χωρών αυτών. Ασφαλώς, η εν λόγω ανισότητα δεν περιορίζεται μόνο σε οικονομικό επίπεδο, αλλά αφορά την εν γένει ποιότητα ζωής και το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων: τρία δισεκατομμύρια (3.000.000.000) άνθρωποι στον πλανήτη αγωνίζονται να ζήσουν με λιγότερο από δύο ευρώ την ημέρα[154]. Αυτή η αδιαμφισβήτητη ανάγκη για επιβίωση φαίνεται να συνιστά τον πρωταρχικό παράγοντα που οδηγεί στη θυματοποίηση[155]: οι φτωχοί είναι αναγκασμένοι να καταφύγουν σε πλάγιες μεθόδους και πωλούν τα κορμιά τους ή ακόμη και τα σώματα των παιδιών τους[156].

Αναφορικά με τις χώρες προέλευσης, η φτώχια συνιστά μάλλον τον πιο ουσιώδη παράγοντα που ενισχύει την ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων[157]. Όμως, θεωρείται ότι έχει πάψει πάντως πλέον να αποτελεί την κύρια αιτία που οδηγεί στο trafficking, και αυτό διότι, αν και η απόλυτη ένδεια αρχίζει να υποχωρεί, η εμπορία ανθρώπων, εν αντιθέσει, ενισχύεται σε παγκόσμιο επίπεδο και δε μπορεί να

[153] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1244.
[154] Η χαρακτηριζόμενη "απόλυτη φτώχια".
[155] Δεν είναι τυχαίο ότι τέσσερις από τις πλέον σημαντικές πηγές θυμάτων εμπορίας (Αλβανία, Μολδαβία, Ρουμανία και Ουκρανία) αποτελούν ταυτόχρονα τις φτωχότερες χώρες στην Ευρώπη, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 103.
[156] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 102.
[157] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 87.

καταπολεμηθεί αποκλειστικά με μέτρα κατά της φτώχειας, παρά το γεγονός ότι αυτά παραμένουν *τα βασικά συστατικά μίας ολιστικής πολυεπίπεδης απάντησης κατά του φαινομένου τής εμπορίας*[158].

Εύκολο και γρήγορο κέρδος: Αποτελεί πραγματικότητα ότι τα εισοδήματα από την εμπορία ανθρώπων είναι σταθερά και πλέον υψηλότερα από τη διακίνηση ναρκωτικών ή από κάποιο άλλο συναφές παράνομο εμπόριο. Όντως, το κέρδος από την πώληση ενός παράνομου *προϊόντος* (π.χ. όπλα ή ναρκωτικά) είναι τεράστιο. Αλλά γίνεται άπαξ. Όμως, το εμπόριο ανθρώπων, που συνίσταται στη συνεχή και αδιάκοπη (εργασιακή ή σεξουαλική) εκμετάλλευση του θύματος, δύναται να αποφέρει στο δράστη υπέρογκα ποσά *κέρδους* ετησίως, με κατά πολύ χαμηλότερο ρίσκο και ελάχιστο *κόστος* και *έξοδα*. Ο συγκεκριμένος παράγοντας, και δη και όταν εξετάζεται από την πλευρά τού δράστη, μπορεί να παρέχει την ενδεχόμενη αιτιολογία τής δημιουργίας τού εγκλήματος της εμπορίας[159].

Εμπόλεμες συρράξεις και συγκρούσεις (πολιτικές, εθνικές, θρησκευτικές): Οι ιδιαιτέρως επαχθείς εσωτερικές αναταραχές, σε συνδυασμό με τους εμφύλιους πολέμους, που λαμβάνουν χώρα ήδη από το έτος 1990 σε παγκόσμιο επίπεδο, διαμορφώνουν ένα τεράστιο πληθυσμιακό προσφυγικό ρεύμα από ανθρώπους, οι όποιοι αναγκάζονται να εκπατρισθούν. Άνθρωποι εγκαταλείπουν τη χώρα τους εξαιτίας εσωτερικών και διεθνών ενόπλων συρράξεων, ή ακόμη εκ του λόγου ότι διώκονται από το κράτος προέλευσής τους λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, ή των πολιτικών πεποιθήσεων ή κοινωνικών φρονημάτων τους. Ούτως, σε κράτη, όπου επικρατούν περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων, παραβιάζονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και είναι φυσικό και αναπόφευκτο, οι άνθρωποι που διαβιούν υπό αυτές τις συνθήκες, να προσπαθούν να μετακινηθούν, με σκοπό να ζήσουν τουλάχιστον αξιοπρεπώς. Οι δε περιοχές, στις οποίες το εμπόλεμο στοιχείο (ή αυτές που διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, ευρισκόμενες σε μία φάση αναδιοργάνωσης και ανοικοδόμησης) είναι έντονο, χαρακτηρίζονται από πλήρη κατάλυση του κράτους δικαίου και της νομιμότητας, με αποτέλεσμα να καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής η εφαρμογή των νόμων και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[160]. Οι εξόριστοι αυτοί άνθρωποι αποτελούν τα εξιλαστήρια θύματα στο

[158] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 104.
[159] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 104.
[160] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 95.

οργανωμένο έγκλημα για την παράνομη εμπορία τους, με οιονδήποτε σκοπό εκμετάλλευσης.

Μεταναστευτική πολιτική των κρατών: Η έλλειψη επαρκών μεταναστευτικών οδών δυσχεραίνει την ήδη ευάλωτη κατάσταση των ανθρώπων, που αποφασίζουν (ή εξαναγκάζονται) να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να μετακινηθούν σε άλλη. Αποτέλεσμα τούτου, αποτελεί το γεγονός να καθίσταται οι άνθρωποι αυτοί εύκολη λεία για τα οργανωμένα κυκλώματα εμπορίας. Οι σύγχρονες μεταναστευτικές πολιτικές χαρακτηρίζονται κατά το μάλλον ή ήττον περιοριστικές, αναφορικά με τα ζητήματα και το εύρος μετακίνησης πληθυσμών που επιτρέπουν: η σχετική έλλειψη επαρκών και νόμιμων μεταναστευτικών πολιτικών, που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, οδηγεί στην ανάπτυξη των οργανωμένων κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα οποία είναι πρόθυμα να προσφέρουν τις *υπηρεσίες* τους σε όποιους επιθυμούν να μετακινηθούν σε άλλη χώρα. Οι χώρες προορισμού, ως εκ τούτου, ενέχουν ιδιαιτέρας ευθύνης για την ενίσχυση του trafficking, από τη στιγμή που δε φαίνεται να αντιμετωπίζουν θετικά την προοπτική υιοθέτησης λιγότερο αυστηρών και περισσότερο ευέλικτων μεταναστευτικών πολιτικών ως μέτρο καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων[161]. Αυτό το ίδιο νομοθετικό πλαίσιο του κράτους υποδοχής καθιστά δυσχερή την νόμιμη μετακίνηση και εργασία, ενόψει της υιοθέτησης αυστηρών μεταναστευτικών πολιτικών και εργατικών κανόνων.

Έτσι, ίσως μία περισσότερο ορθολογική πολιτική μετανάστευσης των χωρών προορισμού με την προοπτική τής εισόδου και νόμιμης (και μόνιμης) παραμονής, που θα έδινε το δικαίωμα στους ανθρώπους που μετακινούνται σε αυτές τις χώρες να προσφέρουν την εργατική τους δύναμη στην αγορά εργασίας, θα επέτρεπε σε μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων να αποφύγουν τις επιπτώσεις τής εμπορίας, εμπλεκόμενοι στα παράνομα οργανωμένα διεθνή δίκτυα διακίνησης. Ασφαλώς, η ιδέα για τη δημιουργία μία ενιαίας Ευρώπης σε *απόρθητο φρούριο για τους μετανάστες και λαθρομετανάστες στα πλαίσια τής πολιτικής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φαίνεται να διαμορφώνει ένα απαγορευτικό κλίμα μεταναστευτικής εισόδου για την πλειονότητα (αν όχι πλειοψηφία) των εθνικών μεταναστευτικών πολιτικών*[162].

[161] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 101.
[162] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1244.

Αναρίθμητα κενά στη νομοθεσία ή μη εφαρμογή της: Οι αξιόλογες νομοθετικές προσπάθειες που καταβάλλονται σε παγκόσμιο επίπεδο για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, προτείνουν πράγματι σημαντικά μέτρα πρόληψης και καταστολής[163]. Όμως, αυτό δεν είναι αρκετό, καθότι η εφαρμογή τους εξαρτάται πλήρως από τη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας του προβλήματος από τις εθνικές κυβερνήσεις. Αλήθεια είναι ότι τα κράτη τα οποία αποτελούν χώρες προέλευσης των θυμάτων εμπορίας, είτε αρνούνται την πραγματικότητα και παραμελούν την υποχρέωσή τους να αναφέρουν και να διώξουν ποινικά την εμπορία ανθρώπων, είτε δεν έχουν συνείδηση του προβλήματος, ενώ τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης πολλών χωρών υποτιμούν τη σοβαρότητα αυτού του εγκλήματος[164]. Οι δε χώρες που αποτελούν προορισμό των θυμάτων αυτών, δε φαίνονται πάντα πρόθυμες να θέσουν σε εφαρμογή στο εθνικό τους δίκαιο τις συμβάσεις που έχουν υπογράψει ή – στην καλύτερη των περιπτώσεων – ολιγωρούν να εκσυγχρονίσουν τις νομοθεσίες τους, αναφορικά με το φαινόμενο αυτό[165]. Οι περισσότερες χώρες, επιπλέον, χαρακτηρίζονται από χαλαρή και ήπια νομοθεσία και οι ποινές είναι κατά πολύ χαμηλότερες για την εμπορία ανθρώπων, παρά λόγου χάρη για το εμπόριο ναρκωτικών[166]. Οι δράστες, συνεπώς, προτιμούν να επιδίδονται στο εμπόριο ανθρώπων, παρά στο εμπόριο όπλων ή ναρκωτικών, καθότι η ενδεχόμενη καταδίκη τους θα επισύρει αρκετά χαμηλότερη ποινή[167].

---

[163] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.** του παρόντος.

[164] Κατά το διάστημα 2007 – 2008 **δύο στις πέντε** χώρες που καλύπτει η Παγκόσμια Έκθεσης του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων (ό.π.) δεν κατέγραψαν ούτε μία καταδικαστική απόφαση για το εν λόγω έγκλημα. Οι χώρες αυτές είτε εθελοτυφλούν, είτε δε διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα είτε και τα δύο.

[165] Βλ. *Έμκε – Παπαδοπούλου Η.*, Παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών και παιδιών στις χώρες της ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας, σελ. 370.

[166] Ομοίως και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο: οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων *(άρ. 323Α και 351 ΠΚ)* στη βασική τους μορφή απειλούν ποινή **καθείρξεως** μέχρι δέκα (10) έτη (δηλ. **από 5 έως 10 έτη**) και **χρηματική** ποινή δέκα έως πενήντα χιλιάδων ευρώ **(10.000 – 50.000 €)**. Η δε διακίνηση ναρκωτικών στη βασική της μορφή, τόσο κατά τον (προϊσχύοντα) νόμο 3459/2006 όσο και κατά τον πλέον ισχύοντα ν. 4139/2013, απειλεί κατά πολύ α υ σ τ η ρ ό τ ε ρ η ποινή **καθείρξεως** τουλάχιστον δέκα ετών (δηλ. **από 10 έως 20 έτη**) και χρηματική ποινή δύο χιλιάδων εννιακοσίων έως διακοσίων ενενήντα χιλιάδων ευρώ **(2.900 – 290.000 €)** και ποινή **καθείρξεως** τουλάχιστον οκτώ ετών (δηλ. **από 8 έως 20 έτη**) και **χρηματική** ποινή έως τριακόσιων χιλιάδων ευρώ **(έως 300.000 €)** αντίστοιχα.

[167] Βλ. *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Σε έξαρση το σύγχρονο δουλεμπόριο, 10.04.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr, την καταγεγραμμένη στα στοιχεία τού ΔΟΜ ομολογία ενός εμπόρου ανθρώπων, όταν ερωτήθηκε γιατί δεν εμπορεύεται όπλα ή ναρκωτικά, ο οποίος δήλωσε: *«Εμπορεύομαι ανθρώπους για τον απλούστατο λόγο ότι το εμπόρευμα είναι πολύ φθηνότερο από ένα καλάσνικοφ ή ένα κιλό ηρωίνης, κινδυνεύω λιγότερο αν πουλήσω άνθρωπο παρά αν πουλήσω ναρκωτικά ή όπλα, και επιπλέον το εμπόρευμα είναι αυτοκινούμενο, το κλωτσάς και προχωράει»*.

Ακολούθως, και η δικαστηριακή πρακτική αποτελεί παράγοντα για την ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων, διότι καλούνται πολλές φορές τα δικαστήρια να εφαρμόσουν μία παρωχημένη νομοθεσία και με όλα τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν. Οι μάρτυρες είναι αμφισβητήσιμοι και ο *πελάτης* αόρατος, τα δε θύματα (κυρίως οι γυναίκες και τα ανήλικα παιδιά) κυριεύονται από το φόβο απειλών και εκφοβισμού, καθιστώντας τη διερεύνηση των σχετικών εγκλημάτων δυσχερέστερη για τις διωκτικές αρχές. Αυτά έχουν ως άμεση συνέπεια οι καταδίκες να είναι ελάχιστες έως μηδαμινές ή – σε καλύτερη περίπτωση – οι ποινές απέναντι στους κατηγορουμένους να χαρακτηρίζονται από επιείκεια και εν τέλει να ενθαρρύνεται και να ισχυροποιείται ακόμα παραπάνω η δράση των εμπόρων[168].

Παγκοσμιοποίηση: Όπως ακριβώς στην νόμιμη παγκόσμια αγορά η παγκοσμιοποίηση προωθεί το ελεύθερο εμπόριο και την ομογενοποίηση, έτσι και στην παράνομη αγορά αξιοποιείται η παγκοσμιοποίηση για την προώθηση του παρανόμου εμπορίου και τη στρατηγική συμμαχία και συνεργασία των εγκληματικών οργανώσεων[169]. Οι σύγχρονες οικονομικές δομές βασίζονται πλέον στην ολοένα αυξανόμενη διεθνοποίηση των οικονομιών και την άρση των πάσης φύσεως προληπτικών ελέγχων των κεφαλαίων, ενώ η ελεύθερη διακίνηση των τελευταίων, παράλληλα με την απρόσκοπτη μεταφορά και κυκλοφορία εμπορευμάτων και προσώπων, διευκολύνουν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων και γενικώς τη συγκάλυψη της δραστηριότητας των δραστών. Οι συνθήκες και οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης σε τοπικό επίπεδο (οι κοινωνικοί αποκλεισμοί, η αποδιοργάνωση, η ανομία, κ.λπ.) έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του φαινομένου τού trafficking από εγκληματικές οργανώσεις διασυνοριακού χαρακτήρα, των οποίων μοναδικό κίνητρο αποτελεί η μεγιστοποίηση του *κέρδους*.

Κρίση αξιών και υλιστικό πνεύμα της σύγχρονης εποχής: Αναμφισβήτητα, η παρατεταμένη πλέον κρίση αξιών σε επίπεδο θεσμών και κοινωνικής λειτουργίας συντείνει στην κατάρρευση παραδοσιακών αρχών και προτύπων ηθικής συμπεριφοράς[170]. Ο κοινωνικός ιστός αποδιοργανώνεται, με συνέπεια την αλλοίωση σε κοινώς αποδεκτές και δοκιμασμένες μακροχρόνια μορφές θεσμικής λειτουργίας. Αυτή η αποσύνθεση συμπαρασύρει, επιπλέον, την ίδια την κοινωνική και ηθική

[168] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1245.
[169] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 241.
[170] Βλ. *Ζαχαρής Ε.*, Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, ΠοινΧρ, 2005, 481 επ.

ιδεολογία τού κράτους δικαίου και δημιουργεί μία γκρίζα περιοχή νομιμότητας όπου κυριαρχεί το ηθικό ημίφως[171]. Ακόμη, η επιδίωξη υλικού κέρδους αντί παντός ανταλλάγματος (ακόμη και του εγκλήματος) και η επικράτηση της ιδεολογίας κατανάλωσης των πάντων, που εκτρέφει άνευ αντίρρησης τις αναπτυγμένες κοινωνίες, με την κυριαρχούσα άποψη ότι *όλα αγοράζονται και έχουν μία τιμή*, αποτελεί το κοινωνικό υπέδαφος, επάνω στο οποίο ανθεί και διευρύνεται το σύγχρονο έγκλημα. Ακολούθως, η κυρίαρχη ιδεολογία ότι ακόμα και το σώμα τού ανθρώπου μπορεί να αποτελέσει εμπόρευμα με συγκεκριμένη *τιμή*, οδηγεί αφενός στην εξυπηρέτηση των διακινητών και αφετέρου στην ενίσχυση της εκμετάλλευσης της ανθρώπινης ύπαρξης, μέσω της ίδιας της διακίνησης.

Άλλοι παράγοντες: Άλλοι καθόλου ευκαταφρόνητοι επιμέρους παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην εμφάνιση και ενισχύουν την εξάπλωση του υπό ανάλυση φαινομένου θεωρούνται και οι εξής: η ανισομερής σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης των υπηρεσιών που προσφέρουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (η ανάγκη μεν υπάκουου φθηνού εργατικού δυναμικού και η φιλοδοξία για εύκολο και γρήγορο κέρδος και δε η εμπορευματοποίηση του γυναικείου σώματος και η εν γένει οικονομική κατάσταση των θυμάτων)[172] , η διαφθορά[173], που εκδηλώνεται είτε με την ενεργητική της μορφή (συμμετοχή και κάλυψη), είτε με παθητικό τρόπο (πλημμελή εκτέλεση καθηκόντων και κάλυψη των δραστών) των πολιτικών και διωκτικών αρχών που εμπλέκονται σε θέματα έκδοσης και θεώρησης αδειών και εν γένει συνοριακού ελέγχου[174], η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η διευκόλυνση στις μεταφορές και τις επικοινωνίες που στοχεύουν στην προσέλκυση των θυμάτων (αγγελίες στον ηλεκτρονικό τύπο, εξέλιξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) και ευνοούν την παιδική πορνογραφία, ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που μέσω εικόνων (διαδίκτυο και τηλεόραση) υποβιβάζουν τη θέση της γυναίκας, παρουσιάζοντας μία σχεδόν πορνογραφική εικόνα της και μέσω του τύπου (και κυρίως πλέον του ηλεκτρονικού) διαφημίζεται ουσιαστικά η σεξουαλική

[171] Βλ. *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 28.

[172] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 105.

[173] Για τη διαφθορά γενικά, βλ. άρ. 2 Ευρωπαϊκής Αστικής Σύμβασης κατά της Διαφθοράς (Στρασβούργο 1999) για τον ορισμό, περαιτέρω αναλυτικά βλ. αντί πολλών *Λάζος Γ.*, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, σελ. 17 επ., *Πανούσης Γ.*, Διαφθορά - Διαπλοκή και πολιτική μηχανή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1015 επ.

[174] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1245.

τής εκμετάλλευση (ροζ αγγελίες), η δημιουργία διασποράς, καθώς πλήθος κρατών συνορεύουν με εστίες εθνικών κρίσεων και πολιτικών και κοινωνικών εντάσεων με αποτέλεσμα να δέχονται ανομοιογενείς πολιτισμικά εθνότητες στις απρόθυμες να τις εντάξουν κοινωνίες τους[175].

[175] Βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Αναφέρθηκε ανωτέρω ότι, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο και ένα οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα, που λαμβάνει ολοένα και περισσότερο ανησυχητικές διαστάσεις. Αυτή η περίπλοκη φύση τού φαινομένου απαιτεί την ανάγκη τής καταπολέμησης και αντιμετώπισης του trafficking, αντιμετώπιση που καθίσταται δυνατή κυρίως με τη διαμόρφωση, αλλά και τη συνεπή εφαρμογή ενός ομοιόμορφου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο αποτελεί δημιούργημα της διακρατικής συνεργασίας, και δη και με γνώμονα τις συνεχώς εξελισσόμενες πολιτικές, οικονομικές, αλλά και κοινωνικές συνθήκες.

Οι ανωτέρω ανάγκες φαίνεται να ικανοποιούνται σε πρώτο επίπεδο, από τους επίσημους διεθνείς και οργανισμούς, με την κατάρτιση σχετικών κειμένων και συμβάσεων και τη θέσπιση ρυθμίσεων για την καταστολή τού φαινομένου. Από το 1900, αρχίζουν ήδη να λαμβάνουν χώρα από το διεθνή νομικό κόσμο γενναίες και αξιόλογες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, στα πλαίσια, όμως, της πορνείας και της προστασίας των γυναικών και των παιδιών, ως ευάλωτα και εύκολα θύματα των εμπόρων. Οι τάσεις αυτές σταδιακά εξελίσσονται και εμπλουτίζονται, καλύπτοντας τις όποιες ελλείψεις, και έχουν κύριο σκοπό τους να εντοπίσουν εν συνόλω τον υπερεθνικό χαρακτήρα τού trafficking και να καταφέρουν να ανταποκριθούν στη ραγδαία ανάπτυξη και στις συνεχώς εξελισσόμενες μορφές που το φαινόμενο αυτό λαμβάνει.

Ο εθνικός νομοθέτης σε δεύτερο επίπεδο, και εμφανώς επηρεασμένος από το διεθνές νομοθετικό πλαίσιο, εναρμονίζεται (κατά το μάλλον η ήττον) με τις παραπάνω παγκόσμιες κινήσεις και μεταφέρει στην εσωτερική έννομη τάξη, τους σχετικούς διεθνείς κανόνες και τις κατευθύνσεις με τη δέσμευση εφαρμογής τους. Ομοίως, παρατηρείται και σε εθνικό επίπεδο η προοδευτική μετατόπιση του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις προσπάθειες αντιμετώπισης των διαχρονικών φαινομένων πορνείας, στις προσπάθειες καταπολέμησης όλων των σύγχρονων μορφών εμπορίας ανθρώπων.

Αξίζει να πραγματοποιηθεί, στις σελίδες που ακολουθούν, μία ευσύνοπτη παρουσίαση του θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου τής εμπορίας ανθρώπων, επί τη βάσει των προβληματισμών και των θέσεων που διατυπώθηκαν αναφορικά με το φαινόμενο αυτό και, διαμέσου μίας διαχρονικής επισκόπησης των κανόνων, αναφορικά με την εννοιολογική προσέγγιση μεν και την πρόληψη και καταπολέμηση δε της εμπορίας ανθρώπων, που έχουν αποτυπωθεί σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, αναζητούνται οι κύριοι πυλώνες των νομοθετικών αυτών κινήσεων.

1. Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο

Ι. Τα πρώτα διεθνή νομοθετικά κείμενα

Ο διασυνοριακός αυτός χαρακτήρας και η πολυπλοκότητα του φαινομένου τού trafficking, σε συνδυασμό με τη διαχρονική του παρουσία, είχαν ήδη γίνει αντιληπτοί από τη διεθνή κοινότητα, από τις απαρχές τού προηγούμενου αιώνα. Αδήριτη κατέστη, ως εκ τούτου, η ανάγκη θέσπισης των πρώτων διεθνών κανόνων για την πρόληψη, αλλά και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, κανόνες οι οποίοι αποτέλεσαν την εναρκτήρια προσπάθεια για την ανάπτυξη μίας πλούσιας διεθνούς νομοθετικής δραστηριότητας.

Αρχικά, το εμπόριο δούλων και η λήψη μέτρων με σκοπό την καταπολέμηση και πάταξη αυτού, αποτέλεσαν το αντικείμενο των πρώτων διεθνών νομοθετικών κειμένων, τα οποία ξεκίνησαν να εκδίδονται ήδη από το 1807 έως το 1890[1]. Ακολούθως, άρχισε να διαπιστώνεται η τάση σταδιακής μετακύλισης του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις προσπάθειες παρεμπόδισης του εμπορίου δούλων, στις προσπάθειες αντιμετώπισης της διεθνούς σωματεμπορίας και εν συνεχεία όλων των σύγχρονων μορφών εμπορίας ανθρώπων.

Έτσι, η **Διεθνής Συμφωνία για την Καταστολή της Εμπορίας Λευκής Σαρκός (International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic)**[2] κατέχει τα πρωτεία τής θεσμικής αυτής προσπάθειας αντιμετώπισης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, η οποία υιοθετήθηκε το έτος 1904, στο Παρίσι της Γαλλίας, και είχε ως βασικό σκοπό[3] της την προστασία των ευρωπαίων (λευκών) γυναικών και των ανηλίκων θηλυκού γένους από τα κυκλώματα σωματεμπόρων, η ύπαρξη των οποίων κατέκλυζε την τότε ευρωπαϊκή πραγματικότητα[4]. Όμως, η εν

[1] Βλ. αναλυτικά *Magliveras K.*, Combating Trafficking in Persons: the Role and Action of International Organisations, σελ. 11 – 13.

[2] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 7.

[3] Συγκεκριμένα, η εν λόγω Σύμβαση στόχευε στην αντιμετώπιση της διακίνησης των γυναικών τής Βρετανίας σε οίκους ανοχής στην Ευρώπη και τη διακίνηση των Ευρωπαίων γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 1 επ.

[4] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 1 επ.

λόγω Συμφωνία δεν περιείχε ουδεμία πρόβλεψη για την τιμώρηση των εν λόγω δραστών τής διακίνησης γυναικών, παρά μόνο περιοριζόταν αποκλειστικά στη λήψη αστυνομικών και διοικητικών μέτρων, ούτως ώστε να καθίσταται ευχερής ο εντοπισμός, η εξακρίβωση των στοιχείων και ο επαναπατρισμών των θυμάτων και, για το λόγο αυτό, κρίθηκε άκρως ανεπαρκής και αναποτελεσματική.

Απόρροια αυτού, αποτέλεσε η υπογραφή τής **Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Εμπορίας Λευκής Σαρκός**[5], στην ίδια πόλη και έξι έτη αργότερα (το 1910), την οποία 13 κράτη επικύρωσαν και δεσμεύθηκαν να εφαρμόσουν[6]. Αυτή η Σύμβαση επιχείρησε πρωτίστως να καλύψει το προαναφερθέν κενό, το σχετικό με την ατιμωρησία των δραστών, και, εν συνεχεία, προέβλεψε υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών για την τυποποίηση της εμπορίας λευκής σαρκός ως αυτοτελές έγκλημα, οι δράστες (αυτουργοί) του οποίου έπρεπε να τιμωρούνται ανεξαρτήτως της ποινικής ευθύνης τους κατά τα εθνικά δίκαια[7].

Ακολούθως, στη Γενεύη το έτος 1921 υιοθετήθηκε, υπό την αιγίδα τής Κοινωνίας των Εθνών, η **Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Γυναικών και Παιδιών**[8], η οποία καλούσε τα κράτη - μέλη στη δίωξη ατόμων που διακινούσαν παιδιά, στη θέσπιση νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για χορήγηση αδειών σε γραφεία εξεύρεσης εργασίας, και στην προστασία γυναικών και παιδιών (και αρρένων ανηλίκων) που μετακινούνταν ως μετανάστες.

Αργότερα, το έτος 1933, υπεγράφη η **Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Ενήλικων Γυναικών**[9], με την οποία επαναλήφθηκαν οι προβλέψεις

---

[5] International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic.

[6] Βέβαια, ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός» (δηλ. λευκών γυναικών), τον οποίο επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τα παραπάνω νομοθετικά κείμενα και συνεπώς να απαγορεύσουν, είχε ως συνέπεια, οι ίδιες αυτές Συμβάσεις, λόγω της συγκεκριμένης λεκτικής διατύπωσης, να αποτελέσουν το επιχείρημα των πλούσιων ρατσιστών δουλεμπόρων, ότι η εμπορία γυναικών από *άλλες* φυλές (των οποίων οι γυναίκες δεν ήταν *λευκές*) για σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση ήταν καθόλα νόμιμη (αφού δεν ενέπιπταν στο προστατευτικό πεδίο των εν λόγω κειμένων, το οποίο απαγόρευε μόνο το «εμπόριο *λευκής* σαρκός»), βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, Ιδρυτική Συνάντηση του Ελληνικού Δικτύου της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, Θεσμική Αντιμετώπιση του Trafficking σε Διεθνές Επίπεδο, στο διαδικτυακό τόπο www.poreiagynaikon.gr.

[7] Όμως, δεν προβλεπόταν συγκεκριμένο πλαίσιο ποινής.

[8] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children.
Σημ.: Η εν λόγω σύμβαση κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν.δ. της 20.10.1992 (ΦΕΚ Α, 220/03.11.1922).

[9] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age.
Σημ.: Κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον α.ν. 360/1936 (ΦΕΚ Α, 233/18.06.1937).

των προηγουμένων συμβάσεων και υποχρέωνε τα κράτη - μέλη να διώκουν και να τιμωρούν άτομα που διακινούσαν γυναίκες, ανεξαρτήτως του εάν η γυναίκα είχε εκφράσει τη συγκατάθεσή της ή όχι[10].

Ασφαλώς, τα ανωτέρω πρώτα νομοθετικά κείμενα είχαν ως κύριο μειονέκτημα ότι συνέδεαν εννοιολογικά την εμπορία ανθρώπων αποκλειστικά και μόνο με την πορνεία και την εν γένει γενετήσια εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, αποτυγχάνοντας να ανταποκριθούν στην ταχεία εξάπλωση του φαινομένου και στις συνεχώς εξελισσόμενες μορφές του[11]. Από την άλλη πλευρά, πρέπει ασφαλώς να επισημανθεί ότι καταφέρνουν να εντοπίσουν, κατά τρόπο συνολικό, το διασυνοριακό χαρακτήρα τού φαινομένου και να διαμορφώσουν ένα νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με την ποινική αντιμετώπιση των πράξεων της εμπορίας ανθρώπων, υπό τη μορφή τής διεθνικής σωματεμπορίας, ενώ συγχρόνως ενδιαφέρονται για τη λήψη μέτρων προστασίας και στήριξης των θυμάτων αυτών και κυρίως εκείνων, που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού (δηλ. τις γυναίκες και τα παιδιά).

ΙΙ. Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

Αξιοσημείωτη είναι και η δράση τού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, στα πλαίσια της οποίας ενσωματώθηκαν οι κεντρικοί άξονες των παραπάνω Συμβάσεων. Ούτως, το έτος 1949, εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση **η Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Εμπορίας Προσώπων και της Εκμετάλλευσης της Πορνείας των Άλλων**[12], η οποία υπεγράφη το ίδιο έτος, και αποτελεί την πρώτη νομοθετική προσπάθεια αντιμετώπισης του

[10] Ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός», αντικατεστάθη με τον όρο «διακίνηση γυναικών», γεγονός το οποίο, όμως, απλώς λειτούργησε στο διαχωρισμό τής διεθνικής σωματεμπορίας από την εγχώρια πορνεία, και στο να εστιασθεί το ενδιαφέρον στα διεθνή δίκτυα. Συνεπώς, η διεθνική διακίνηση γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση, θεωρήθηκε άνευ ετέρου παράνομη, χωρίς όμως να λάβουν χώρα συζητήσεις για τις συνθήκες δουλείας και τη συνεχόμενη εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών στα εγχώρια δίκτυα σωματεμπορίας και πορνείας, βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, ό.π.
Πάντως στο άρ. 1 της Σύμβασης συναντάται ο ορισμός της σωματεμπορίας των ενηλίκων γυναικών: *«είναι τιμωρητέος ποινικώς πας όστις προς ικανοποίησιν αλλοτρίων παθών προήγαγε, παρέσυρεν, ή παρεπλάνησε και την εικεία έτι συγκαταθέσει, γυναίκα ή νεανίδα ενήλικον επί σκοπώ ανηθίκου εκμεταλλεύσεως αυτήν εν άλλη χώρα και εάν ακόμη αι διάφοροι πράξεις, αι συνιστώσαι την παράβασιν, ετελέσθησαν εις διαφόρους χώρας».*
[11] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 2.
[12] Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, αναλυτικότερα βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 28 επ.

φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια του ΟΗΕ, με σκοπό αφενός την ποινικοποίηση των αδικημάτων που αυτή προβλέπει και αφετέρου την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για την δίωξη αυτών. Ουσιώδες να αναφερθεί είναι ότι, στο εν λόγω νομοθετικό κείμενο, παρατηρείται μία ουσιώδη διεύρυνση: ως θύμα τής σχετικής συμπεριφοράς ορίζεται κάθε πρόσωπο (και όχι μόνο η γυναίκα[13] ή οι ανήλικοι).

Όμως, κύρια μειονεκτήματα[14] της Σύμβασης αυτής. αποτελούν, κατά πρώτον, η παράλειψη εννοιολογικής οριοθέτησης της εμπορίας ανθρώπων, και κατά δεύτερον, τα αδικήματα τα οποία τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται να ποινικοποιήσουν, σχετίζονται κυρίως με τη διακίνηση προσώπων για σεξουαλική (και μόνο) εκμετάλλευση[15] και τη μαστροπεία, δίχως να εμπίπτουν στο προστατευτικό τής πεδίο οι υπόλοιπες μορφές εμπορίας ανθρώπων[16], αν και οι τελευταίες είχαν ήδη αρχίσει (και όχι δειλά) να κάνουν παγκοσμίως την εμφάνισή τους.

Άρα, το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής τής Σύμβασης του 1949, σε συνδυασμό με τη μονοδιάστατη προσέγγιση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων και την απουσία ενός κοινού και σαφούς ορισμού τού εγκλήματος, είχαν ως αποτέλεσμα την επικύρωση αυτής από ένα ελάχιστο μόνο αριθμό κρατών (74), καθιστώντας την άκρως αναποτελεσματική για την προστασία των θυμάτων και την εν γένει καταστολή τής διεθνικής σωματεμπορίας. Αναγκαία, έτσι, κρίθηκε η άμεση επέμβαση και η υιοθέτηση ενός επίσημου διεθνούς νομικού πλαισίου, ανταποκρινόμενο στην πολύπλευρη φύση του εν λόγω φαινομένου και στην ταχεία εξάπλωση αυτού.

Η Σύμβαση του Παλέρμο[17]**:** Ακριβώς στην ως άνω αδήριτη ανάγκη ανταποκρίνεται πλέον η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά του

[13] Οι γυναίκες πάντως δεν αντιμετωπίζονται ως *ανεξάρτητες οντότητες με ελεύθερη βούληση και δικαιώματα, αλλά ως αντικείμενα που χρειάζονται προστασία από «τα κακά της πορνείας»*, βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, Η διεθνική σωματεμπορία – Trafficking, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στον διαδικτυακό τόπο www.kethi.gr, σελ. 21 επ.

[14] Για τα οποία βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 29 – 30.

[15] Η Σύμβαση φαίνεται να εκλαμβάνει την πορνεία ως τη μοναδική έκφανση της εμπορίας ανθρώπων, αντιμετωπίζοντας τους δύο όρους τρόπον τινά ως συνώνυμους.

[16] Όπως η εμπορία για καταναγκαστική εργασία, το εμπόριο οργάνων, κ.λπ.

[17] United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος[18], η οποία υπεγράφη το Δεκέμβριο του έτους 2000, στο Παλέρμο της Ιταλίας, έπειτα από διετείς διαβουλεύσεις των κρατών, και συνοδεύθηκε από τρία Πρόσθετα Πρωτόκολλα: το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από την ξηρά, τη θάλασσα και τον αέρα, το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, και το Πρωτόκολλο κατά της παρανόμου κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, τμημάτων και συστατικών τους, και πυρομαχικών.

Το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[19] αποτελεί την ουσιωδέστερη διεθνή νομοθετική κίνηση του ΟΗΕ, προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων. Οι κύριοι σκοποί αυτού του διεθνούς νομοθετικού κειμένου, όπως αποτυπώνονται στο άρ. 2, αποτελούν η πρόληψη και η καταστολή τής εμπορίας ανθρώπων (και ιδίως των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων), η προώθηση της διακρατικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και η αρωγή και προστασία των θυμάτων[20], εντός ενός πλαισίου σεβόμενου πλήρως τα δικαιώματα αυτών.

Αυτό το Πρωτόκολλο, προς επίτευξη των παραπάνω στόχων, κινείται με γνώμονα τρεις κύριους άξονες[21]: τη λήψη μέτρων καθολικού πλέον χαρακτήρα από τις χώρες προέλευσης, αλλά και διέλευσης και προορισμού των θυμάτων, την τυποποίηση στις εγχώριες έννομες τάξεις μίας σειράς εγκληματικών πράξεων που αφορούν την εμπορία ανθρώπων και την υιοθέτηση της αρχής τής προστασίας των θυμάτων των πράξεων αυτών, με παράλληλο σεβασμό των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Αυτό το υπό ανάλυση κείμενο αποτελεί την πρώτη επίσημη διεθνής νομοθετική κίνηση, η οποία προσπαθεί να προσδιορίσει εννοιολογικά το έγκλημα της εμπορίας

[18] Σημειωτέον, στη Σύμβαση δεν πραγματοποιείται ρητή αναφορά των αδικημάτων που μπορεί να συνιστούν οργανωμένες εγκληματικές πράξεις, αλλά επελέγη ο προσδιορισμός των παραγόντων, οι οποίοι *καθορίζουν* το οργανωμένο έγκλημα, βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 31 επ.

[19] Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

[20] Η προαναφερόμενη Σύμβαση του 1949 δε μεριμνούσε για την αρωγή και προστασία των θυμάτων, παρόλο που στο προστατευτικό πεδίο της εμπεριέχονταν απολύτως οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, παιδιά).

[21] Βλ. *Magliveras K.*, ό.π., σελ. 63 επ.

ανθρώπων. Αρχικά, το άρ. 3 ορίζει ότι, ως *«διακίνηση προσώπων νοείται η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον*[22]*, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος»*[23].

Αυτή η ευρύτητα στη διατύπωση του ορισμού, με την τυποποίηση κάθε πιθανής εκδοχής διακίνησης ανθρώπων[24], σε συνδυασμό με την ενδεικτική απαρίθμηση των μορφών εκμετάλλευσης (οι οποίες δεν απαιτείται να διαπιστώνονται ως αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά αρκεί η συνδρομή τους ως υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή ως σκοπός τού δράστη), επιτρέπει αβίαστα την υπαγωγή κάθε μορφής συμπεριφοράς, που τείνει προς την εμπορευματοποίηση του ανθρώπινου σώματος[25]. Άρα, φαίνεται να παρέχει μία άκρως ουσιαστική βάση τουλάχιστον για την αναμόρφωση της νομοθεσίας σε κάθε κράτος.

---

[22] Η αρχική σκέψη τής ρητής απαρίθμησης στο κείμενο των συγκεκριμένων μορφών εκμετάλλευσης που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, τελικά αντικατεστάθη με την άποψη να περιληφθεί μόνο γενική αναφορά στις μορφές εκμετάλλευσης. Διά του λόγου τούτου, προσετέθη η λέξη *«τουλάχιστον»* (στο πρωτότυπο κείμενο: *«at a minimum»*) προκειμένου να μην περιορισθεί το πεδίο εφαρμογής τού Πρωτοκόλλου και να διασφαλισθεί ότι οι μορφές εκμετάλλευσης που δεν αναφέρονται ρητώς στο κείμενο, δε βρίσκονται εκτός του πεδίου εφαρμογής του, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 36.

[23] Αν και στον ορισμό τής εκμετάλλευσης αναφέρεται μόνο η αφαίρεση οργάνων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνεται κάθε παράνομη αφαίρεση όχι μόνο οργάνων, αλλά και ιστών, κυττάρων και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος, βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 124, άποψη η οποία (μετά από τροποποιήσεις) υιοθετείται και στον ελληνικό ποινικό κώδικα (βλ. κατωτέρω το άρ. 323Α).
Σημειωτέον, η εν λόγω αφαίρεση αποτελεί εκμετάλλευση μόνο όταν δε γίνεται για θεραπευτικούς λόγους. Οι προπαρασκευαστικές εργασίες αναφέρουν ότι η αφαίρεση οργάνων από παιδιά με τη συναίνεση των γονέων τους ή κηδεμόνων τους, η οποία γίνεται αποκλειστικά για ιατρικούς και θεραπευτικούς λόγους, δεν πρέπει να συντελεί εκμετάλλευση, βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ.

[24] Σε αρχικό στάδιο, το πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, όπως προκύπτει από την μελέτη των πρώτων Σχεδίων του, περιοριζόταν στην εμπορία γυναικών και παιδιών. Τα κράτη, όμως, (όλως ορθώς) συναίνεσαν στην επέκταση του πεδίου εφαρμογής σε όλα τα ανθρώπινα όντα, για την αποφυγή εύλογων συνεπειών, με έμφαση πάντως στην προστασία γυναικών και παιδιών, ομάδες οι οποίες αποτελούν ασφαλώς ευκολότερο στόχο εμπορευματοποίησης, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 35.

[25] Βλ. *Andrees B., N. J. van der Linden M.,* Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 58.

Ακολούθως, προβλέπεται η δέσμευση των κρατών να ποινικοποιήσουν τις συμπεριφορές (σε επίπεδο αντικειμενικής και υποκειμενικής υποστάσεως), οι οποίες ανάγονται στην έννοια της εμπορίας ανθρώπων, της απόπειρας και της συμμετοχικής δράσεως σε αυτές, καθώς και της τέλεσης αυτών στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος (άρ. 5).

Όμως, εκτός από την ποινικοποίηση των συμπεριφορών, οι οποίες μπορεί να αποτελέσουν εμπορία ανθρώπων, στον πυρήνα των κατασταλτικών πολιτικών τού υπό ανάλυση νομοθετικού κειμένου, εντοπίζεται ο ρόλος των διωκτικών αρχών, για την αποτελεσματικότητα των οποίων απαιτείται η διακρατική συνεργασία και η πρακτική εκπαίδευση και κατάρτιση του προσωπικού τους (άρ. 10). Ούτε οι προσπάθειες για την πρόληψη του φαινομένου ελλείπουν, από τη στιγμή που με γνώμονα την κατασταλτική προσέγγιση, το Πρωτόκολλο αυτό εστιάζει ειδικώς στην πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων, εισάγοντας με το άρ. 9 ένα σύνολο μέτρων, η ενσωμάτωση των οποίων στην εκάστοτε εγχώρια νομοθεσία καθίσταται άκρως αναγκαία και αυστηρώς υποχρεωτική για τα συμβαλλόμενα κράτη. Ουσιώδεις είναι και οι ρυθμίσεις, οι οποίες αφορούν στην παροχή προστασίας, αρωγής και κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 6 έως 8). Απαιτείται ιδιαίτερη αναφορά και στο άρ. 14 παρ. 2, στο οποίο καθιερώνεται η απαγόρευση διακριτικής μεταχείρισης των θυμάτων, με την πρόβλεψη ότι τα μέτρα που έχουν θεσπισθεί, οφείλουν να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο που να μη συνιστά δυσμενή διάκριση των ατόμων, λόγον δι' ον αυτά αποτελούν θύματα εμπορίας[26].

[*] Το Πρωτόκολλο του Παλέρμο τέθηκε σε ισχύ στης 21.12.2003. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και τα τρία προσαρτημένα σε αυτήν Πρωτόκολλα, με τον ν. 3875/2010[27].

Συμπέρασμα: Αν ήθελε κανείς να προβεί σε μία σύντομη κριτική επισκόπηση του ως άνω Πρωτοκόλλου, αξίζει να αναφερθεί ότι το υπό κρίση νομοθετικό κείμενο δεν αρκείται απλώς σε διατάξεις για την ποινική καταστολή της εμπορίας ανθρώπων, αλλά παράλληλα προνοεί για την παροχή στήριξης και μέριμνας στα θύματα[28]. Ασφαλώς όμως, πρέπει να επισημανθεί η στενότητα του πεδίου εφαρμογής του, λόγω της θέσης του ως συμπληρωματικού νομοθετικού κειμένου προς τη

[26] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.** του παρόντος.
[27] ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010.
[28] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, σελ. 35.

Σύμβαση κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Εξάλλου, το εν λόγω Πρωτόκολλο εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εγκλημάτων με διακρατικό - διασυνοριακό χαρακτήρα[29] που έχουν τελεσθεί στα πλαίσια οργανωμένης[30] εγκληματικής ομάδος[31], και, κατά συνέπεια, δεν καθίσταται σαφές, εάν μπορεί να εφαρμοσθεί σε όλες τις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων (διακρατικής και εθνικής, οργανωμένης και μη). Έτσι, η εμπορία ανθρώπων, η οποία τελείται από ένα ή δύο άτομα, πράγματι δεν περιλαμβάνεται, όπως το ίδιο ισχύει και για την εμπορία που τελείται εντός των συνόρων ενός κράτους (και άρα δεν έχει διεθνικό χαρακτήρα)[32]. Άλλη αδυναμία τού Πρωτοκόλλου θεωρείται η υιοθέτηση μίας έντονης κατασταλτικής προσέγγισης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, εις βάρος της ανθρωποκεντρικής πτυχής του, καθώς η πλειοψηφία των ρυθμίσεων, οι οποίες συνθέτουν το προστατευτικό πλαίσιο των θυμάτων, παράγουν χαλαρές υποχρεώσεις προς τα κράτη και έτσι φαίνεται να εξουδετερώνεται η αποτελεσματικότητα αυτών[33].

Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού[34]: Η εν λόγω Σύμβαση[35] υπογράφηκε στις 20.11.1989 και τέθηκε σε ισχύ ένα έτος αργότερα (02.09.1990)[36]. Αναγνωρίζει για πρώτη φορά τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των παιδιών και εμπεριέχει διατάξεις ως προς την υποχρέωση των κρατών - μελών να προστατεύσουν τους ανηλίκους και να προασπίσουν τα δικαιώματά τους[37]. Ακόμη, στη Σύμβαση προσαρτήθηκε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία (2000) και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο σε σχέση με την ανάμιξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη. Οι διατάξεις τους περιλαμβάνουν προβλέψεις για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών εστιάζοντας στην αποφυγή και καταστολή τής κακοποίησης, της εκμετάλλευσης και της σεξουαλικής ή

[29] Ως **έγκλημα διακρατικού χαρακτήρα** ορίζεται το έγκλημα το οποίο τελείται σε περισσότερα του ενός κράτη, αυτό που τελείται σε ένα κράτος αλλά σημαντικό τμήμα της προπαρασκευής, του σχεδιασμού, της καθοδήγησης ή του ελέγχου του λαμβάνει χώρα σε άλλο κράτος, αυτό που τελείται σε ένα κράτος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα που συμμετέχει σε εγκληματικές δραστηριότητες σε περισσότερα του ενός κράτη, και αυτό που τελείται σε ένα κράτος αλλά έχει σημαντικές επιπτώσεις σε άλλο, βλ. άρ. 3 παρ. 2 της Σύμβασης.

[30] Ως **οργανωμένη εγκληματική ομάδα (συμμορία)** νοείται η δομημένη ομάδα τριών ή περισσοτέρων προσώπων που υπάρχει για κάποια χρονική περίοδο και ενεργεί με κοινό σκοπό τέλεσης ενός ή περισσοτέρων σοβαρών εγκλημάτων ή εγκλημάτων που θεσπίζονται σύμφωνα με τη Σύμβαση, προκειμένου να πορισθεί αμέσως ή εμμέσως οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, βλ. άρ. 2 στ. α) της Σύμβασης.

[31] Βλ. άρ. 4.

[32] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 123.

[33] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 132.

[34] Convention on the Rights of the Child, βλ. το κείμενο σε *Πιτσελά Α.*, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, (Διεθνή και Ευρωπαϊκά), Δίκαιο Ανηλίκων, σελ. 174 επ.

[35] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2100/1992.

[36] Βλ. αναλυτικά *Πιτσελά Α.*, ό.π., σελ. 89 επ.

[37] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 192., *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 68 επ., άρ. 35 της Σύμβασης.

άλλης βίας[38], καλώντας τα κράτη - μέλη να εξασφαλίσουν ότι οι ως άνω αξιόποινες πράξεις και δραστηριότητες θα καλύπτονται πλήρως στο ποινικό τους δίκαιο[39].

Το Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία έχει ιδιαίτερη συνάφεια με την εμπορία ανθρώπων, καθότι προβλέπει την απόλυτη απαγόρευση[40] της πώλησης παιδιών[41], της παιδικής πορνογραφίας[42] και πορνείας[43] και περιέχει ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των παραπάνω πράξεων και για τις σχετικές υποχρεώσεις των συμβαλλομένων κρατών ως προς την πρόληψη και δίωξη των εν λόγω αδικημάτων[44], την τιμωρία των δραστών και την προστασία και στήριξη των ανηλίκων θυμάτων. Ακόμη δε, επιβάλλεται στα συμβαλλόμενα κράτη να ποινικοποιήσουν την πώληση παιδιών με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, την εμπορία οργάνων, την καταναγκαστική εργασία και το σεξουαλικό τουρισμό με θύματα ανηλίκους.

Αξίζει ιδιαιτέρας αναφοράς η διάταξη από την οποία πηγάζει υποχρέωση των κρατών προς θέσπιση ευθύνης[45] νομικών προσώπων σε περίπτωση που τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία αποτελούν όργανα των πρώτων, τελούν για λογαριασμό τους μία ή περισσότερες από τις παραπάνω πράξεις (άρ. 3 παρ. 4). Ακολούθως, το φάσμα τής ποινικής προστασίας των ανηλίκων εκτείνεται και στο ποινικό δικονομικό δίκαιο: τα

---

[38] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ibid., σελ. 17., *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 192 επ., *Scarpa S.*, Trafficking in human beings: Modern Slavery, σελ. 106 επ., *Πιτσελά Α,* Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1150 επ.

[39] Βλ. αναλυτικά *Γώγος Κ.*, Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, σε: Νάσκου, Περράκη Π., Χρυσόγονου Κ., Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού», σελ. 362 επ.

[40] Βλ. άρ. 1.

[41] Ως τέτοια ορίζεται κάθε πράξη ή συναλλαγή, με την οποία ένα παιδί μεταβιβάζεται από ένα πρόσωπο ή ομάδα προσώπων σε άλλο πρόσωπο έναντι αμοιβής ή άλλου τιμήματος.

[42] Περιλαμβάνει κάθε αναπαράσταση με οποιοδήποτε μέσο ενός παιδιού που εμπλέκεται σε πραγματικές ή προσομοιωμένες γενετήσιες δραστηριότητες ή οποιαδήποτε αναπαράσταση των γενετικών οργάνων ενός παιδιού πρωταρχικά για γενετήσιους σκοπούς.

Το βασικό εννοιολογικό στοιχείο της έγκειται στη χρήση τής εικόνας ενός παιδιού προς πρόκληση γενετήσιας διέγερσης, δίχως να έχει σημασία η πραγματική συμμετοχή του στις σκηνές που αποτυπώνονται στο πορνογραφικό υλικό.

[43] Στην έννοια αυτής εντάσσεται η χρησιμοποίηση ενός παιδιού σε γενετήσιες δραστηριότητες[*] έναντι αμοιβής ή άλλου τιμήματος.

[*] Άρα όχι μόνο στη συνουσία καθεαυτή, αλλά και σε οιαδήποτε επιχείρηση ασελγών πράξεων ή και άσεμνων χειρονομιών, οι οποίες κατατείνουν στη γενετήσια διέγερση των προσώπων που συμμετέχουν σε αυτές ή τις επιχειρούν.

[44] Βλ. άρ. 3 παρ. 1.

[45] Δεν αναφέρεται αποκλειστικά σε ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, αλλά αρκείται στην αναγνώριση αστικής ή διοικητικής ευθύνης των τελευταίων.

κράτη υποχρεούνται να θεσπίσουν τις απαραίτητες διατάξεις προς θεμελίωση της δικαιοδοσίας των δικαστικών αρχών, για τη δίωξη και εκδίκαση των αξιοποίνων αυτών πράξεων (άρ. 4 παρ. 1 και 2).

Ακόμη, εμπεριέχονται διατάξεις σχετικά με την έκδοση των προσώπων που φέρονται ως δράστες των εγκλημάτων αυτών και λειτουργούν, είτε συμπληρωματικά προς τις υφιστάμενες μεταξύ των κρατών διακρατικές συνθήκες έκδοσης, είτε ως νομιμοποιητική βάση για την έκδοση, σε περίπτωση έλλειψης σχετικών νομικών κειμένων (άρ. 5 παρ. 1 και 2). Όμως, η έκδοση των παραπάνω προσώπων τελεί σε κάθε περίπτωση υπό τις προϋποθέσεις και λαμβάνει χώρα με τη διαδικασία που ορίζονται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους (άρ. 5 παρ. 3).

Αξιοσημείωτες είναι οι διατάξεις που αναφέρονται στην υποχρέωση των κρατών προς λήψη μέτρων που αφορούν στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών (άρ. 8).

Συμπέρασμα: Από τα ανωτέρω συνεπάγεται ότι στο πεδίο εφαρμογής τού εν λόγω Πρωτοκόλλου εμπίπτει η εμπορία ανθρώπων στο μέτρο που αφορά σε ανήλικα θύματα. Αξίζει δε να παρατηρηθεί ότι σύμφωνα με τη διατύπωση του άρ. 3 για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της πώλησης παιδιών, δεν απαιτείται το στοιχείο τής διακρατικής μετακίνησης (εν αντιθέσει με το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών)[46]. Άρα, το νομοθετικό αυτό κείμενο δημιουργεί ευρύτερο πεδίο εφαρμογής και, συμπεριλαμβάνοντας την εμπορία παιδιών που πραγματοποιείται εντός των εθνικών συνόρων, καλύπτει μεγαλύτερο φάσμα αδίκων πράξεων[47].

ΙΙΙ. Συμβούλιο της Ευρώπης

Από τη δεκαετία ήδη του 1980, το Συμβούλιο της Ευρώπης επικέντρωσε το ενδιαφέρον των πρωτοβουλιών του στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, με γνώμονα το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αρχικά, για την υλοποίηση του παραπάνω σκοπού, τα δύο βασικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, υιοθέτησαν πλήθος Συστάσεων (Recommendations) με ρυθμιστικό πεδίο την εμπορία ανθρώπων και σκοπό την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης αυτών. Οι

[46] Πρβλ. άρ. 4 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και βλ. αμέσως παραπάνω το **Συμπέρασμα**.
[47] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, σελ. 193.

επόμενες συστάσεις βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για την αντιμετώπιση του φαινομένου[48]:

R (1991) 11 σχετικά με την σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία, την πορνεία και την εμπορία παιδιών και νεαρών ενηλίκων (concerning sexual exploitation pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults),

R (1996) 1099 για τη σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών (on sexual exploitation of children),

R (1996) 1286 για την ανάπτυξη ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα παιδιά (on a European strategy for children),

R (1997) 1325 για τη διακίνηση και εμπορία γυναικών και την καταναγκαστική πορνεία (on traffic in women and forced prostitution),

R (2000) 11 για την ανάληψη δράσεως ενάντια στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική τους εκμετάλλευση (on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation),

R (2000) 1450 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη βία κατά των γυναικών στην Ευρώπη (on violence against women in Europe),

R (2001) 16 για την προστασία των παιδιών ενάντια στη γενετήσια εκμετάλλευση (on the protection of children against sexual exploitation),

R (2001) 1523 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή βία (on domestic slavery),

R (2002) 5 της Επιτροπής Υπουργούν σχετικά με την προστασία των γυναικών κατά της βίας (on the protection of women against violence),

R (2002) 1545 για την εκστρατεία ενάντια στην παράνομη διακίνηση γυναικών (campaign against trafficking in women),

---

[48] Παρουσιάζονται με αύξουσα χρονική προτεραιότητα.
Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 128, διαδικτυακός τόπος www.coe.int, Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, KNoB, 2002, σελ. 2154.

R (2003) 1610 για την μετανάστευση συνοδευόμενη με την εμπορία γυναικών και την πορνεία (on migration connected with trafficking in women and prostitution),

R (2003) 1611 για την εμπορία οργάνων στην Ευρώπη (on trafficking in organs in Europe).

R (2004) 1663 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή δουλεία: οικιακή υποτέλεια και «νύφες κατά παραγγελία» (on domestic slavery: servitude, au pairs and "mail – order brides") και

R (2006) 8 για την παροχή συνδρομής στα θύματα εγκλημάτων (on assistance to crime victims).

Αυτά τα κείμενα, τα οποία εμπεριέχουν νομοθετικά και εκτελεστικά μέτρα που είναι αναγκαία να ληφθούν από τα κράτη - μέλη στα πλαίσια της αποτελεσματικής αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, αναδεικνύουν μεν το ανθρωποκεντρικό πνεύμα με το οποίο προσεγγίζεται το φαινόμενο της εμπορία ανθρώπων, στερούνται όμως νομικής δεσμευτικότητας[49].

Σύμβαση για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων[50] **(Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings)**[51]: αυτή η Σύμβαση, η οποία υπεγράφη το έτος 2005 στη Βαρσοβία, αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη συμβατική προσπάθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, στο κείμενο της οποίας αποτυπώνεται μία εξαιρετική απόπειρα ανάδειξης της ανθρωποκεντρικής[52], αλλά και της κατασταλτικής διάστασης του φαινομένου. Αν και η Σύμβαση δανείζεται τον ορισμό τής εμπορίας ανθρώπων από το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, έχει ευρύτερο πεδίο εφαρμογής από το τελευταίο, φιλοδοξώντας να ρυθμίσει το φαινόμενο με τρόπο σφαιρικό και όσο το δυνατόν πληρέστερο. Αναλυτικότερα, περιλαμβάνει περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων τελούμενες εντός των συνόρων ενός κράτους (internal trafficking) και άνευ της

[49] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 126.

[50] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α, 266/10.12.2013).

[51] Το κείμενο αυτής στο διαδικτυακό τόπο www.coe.int.

[52] Η ανθρωποκεντρική αυτή θεώρηση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων απορρέει από την αναγνώριση ότι η εμπορία ανθρώπων συνιστά καθόλα παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προσβολή τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Βλ. Αιτιολογική Έκθεση της Σύμβασης, και αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 248 επ.

απαιτούμενης προϋπόθεσης της τέλεσης του εγκλήματος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα[53], επιλύοντας τρόπον τινά τα προαναφερόμενα ζητήματα που ανέκυπταν κατά την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου[54].

Οι κύριοι στόχοι τής Σύμβασης (άρ. 1) είναι η πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με ταυτόχρονη κατοχύρωση της ισότητας των φύλων, η διασφάλιση των προϋποθέσεων αποτελεσματικής έρευνας και δίωξης, αλλά και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για τη δράση ενάντια στην εμπορία ανθρώπων, ενώ ενσωματώνεται και η πρόβλεψη της αρχής τής μη διάκρισης των θυμάτων (άρ. 3).

Αναφορικά με τα ζητήματα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, αξίζουν μνείας τα άρ. 18 έως 26, στα οποία προβλέπεται η ποινικοποίηση των πράξεων, που συνιστούν το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 18), της εν γνώσει χρήσης των υπηρεσιών του θύματος αυτής (άρ. 19), των πράξεων οι οποίες έχουν άμεση σύνδεση με ταξιδιωτικά ή αποδεικτικά τής ταυτότητας ενός προσώπου έγγραφα, κατά τρόπο που διευκολύνεται η τέλεση πράξεων εμπορίας ανθρώπων (άρ. 20), της συμμετοχικής δράσης και της απόπειρας στις παραπάνω πράξεις (άρ. 21), ενώ επιπροσθέτως προβλέπεται η αναγνώριση αστικής, διοικητικής και ποινικής ευθύνη των νομικών προσώπων (άρ. 22 και 23). Ακόμη, διαμορφώνονται επιβαρυντικές περιστάσεις (άρ. 24) και προβλέπεται η συνεκτίμηση τυχόν προηγουμένων καταδικών για συναφή εγκλήματα (άρ. 25).

Αξίζει αναφοράς ότι, στη Σύμβαση φαίνεται να δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διαμόρφωση ενός πλέγματος προστασίας και αρωγής[55] για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, εισάγοντας ευρύτερες ρυθμίσεις προς όφελος αυτών, εν συγκρίσει με το Πρωτόκολλο του Παλέρμο[56]: έτσι, υπό το ανθρωποκεντρικό αυτό πρίσμα, περιλήφθησαν διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, θέτοντας αυστηρές υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα κράτη να παράσχουν σε αυτά (τα θύματα) αυξημένη προστασία. Αναλυτικά, σε πρώτο στάδιο, προβλέπεται

[53] Βλ. άρ. 2 και 4.

[54] Βλ. ανωτέρω.
«This Convention shall apply to all forms of trafficking in human beings, whether national or transnational, whether or not connected with organized crime». Ο τονισμός του γράφοντος.

[55] Βλ. αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π. σελ. 94 επ.

[56] Βλ. ομοίως *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

η διαδικασία αναγνώρισης[57] των θυμάτων ως τέτοιων (άρ. 10), γεγονός που αποτελεί την προϋπόθεση για την ενεργοποίηση του προστατευτικού πλαισίου. Ακολούθως, προβλέπεται η αρωγή αυτών, η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την εξασφάλιση διαμονής και την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, την υπό προϋποθέσεις χορήγηση άδεια διαμονής, καθώς επίσης προβλέπεται η χορήγηση προθεσμίας περίσκεψης διάρκειας τουλάχιστον τριάντα (30) ημερών[58] για τα θύματα, για τα οποία οι αρμόδιες αρχές πιθανολογούν βασίμως ότι αποτελούν θύματα εμπορίας ανθρώπων (άρ. 13)[59], με σκοπό να ξεφύγουν από την σφαίρα επιρροής των δραστών (εκμεταλλευτών εμπόρων τους) και να μπορέσουν να ανακάμψουν σωματικώς και ψυχολογικώς άνευ του φόβου τής άμεσης απέλασης.

Ακόμη, μία σημαντική πτυχή της προστασίας των θυμάτων αποτελεί η ρήτρα[60] της μη επιβολής ποινικών κυρώσεων σε θύματα, για τις παράνομες δραστηριότητες στις οποίες προέβησαν, δυνάμει ασφαλώς εξαναγκασμού, και συνεπεία ακριβώς του γεγονότος ότι αποτέλεσαν θύματα εμπορίας ανθρώπων (άρ. 26)[61].

[*] Η εν λόγω Σύμβαση κυρώθηκε και ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013[62].

[57] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 260.

[58] Χρονικό διάστημα το οποίο (επι)κρίθηκε ως υπερβολικά σύντομο, αλλά υιοθετήθηκε εν τέλει στο κείμενο της Σύμβασης, παρά την ευρέως εκφρασθείσα σύσταση για παράταση της προθεσμίας στους τρεις (3) μήνες, προκειμένου να ικανοποιείται η ratio της ρύθμισης, η οποία δεν είναι άλλη από την ανάκαμψη του θύματος, βλ. περεταίρω *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 267.

[59] Αναλυτικά για την προθεσμία περίσκεψης, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 265 επ.

[60] Η ratio της ρήτρας τούτης, εντοπίζεται στην ανάγκη διασφάλισης των δικαιωμάτων τού θύματος και στην αποφυγή περαιτέρω θυματοποίησης αυτού, ενώ παράλληλα ενθαρρύνεται η συμμετοχή τού θύματος στην ποινική διαδικασία, με σκοπό τη δίωξη και τιμωρία των δραστών.

[61] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 256.

[62] ΦΕΚ Α, 266/10.12.2013.

2. Ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο

Όπως είναι αναμενόμενο, η αδιάλειπτα αυξανόμενη εμφάνιση των φαινομένων ανθρώπινης εκμετάλλευσης δε θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορη και ανεπηρέαστη την ΕΕ, που άρχισε να καταβάλει έντονες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του trafficking, υιοθετώντας, και μάλιστα ήδη από τις αρχές τής δεκαετίας τού 1990, ένα σαφές και πλήρες ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο, ανοικτό σε παρεμβατισμούς και προσαρμογές, με γνώμονα τις διεθνείς νομοθετικές προσπάθειες καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και συνειδητοποιώντας την ουσία και τις δυσμενείς επιπτώσεις που επιφέρει στα θύματα.

Ασφαλώς, η άρρηκτη διασύνδεση της εμπορίας ανθρώπων με τη δράση τού οργανωμένου εγκλήματος και την κατάφωρη προσβολή των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενέτεινε τις προσπάθειες της από κοινού αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, με την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών - μελών και την υιοθέτηση πλήθους (δεσμευτικών και μη) νομοθετικών κειμένων.

I. Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Σύμβαση Europol)[63]

Αρχικά, η πρώτη προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού τής εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια της ΕΕ, εντοπίζεται στην υπό ανάλυση Σύμβαση, η οποία υπογράφηκε στις 26.07.1995 στις Βρυξέλλες[64]. Ο ορισμός που εμπεριέχεται στο εν λόγω κείμενο, όπως αυτός συμπληρώθηκε αργότερα με την απόφαση του Συμβουλίου της 03.12.1998, έχει ως εξής: *«εμπορία ανθρώπων είναι η υπαγωγή προσώπου στην πραγματική και παράνομη εξουσία άλλων προσώπων, με χρήση βίας, απειλής, με κατάχρηση σχέσης εξάρτησης ή με δόλο, με σκοπό ιδίως την εκμετάλλευση της πορνείας, άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης και βίας κατά ανηλίκων ή την εμπορία έκθετων παιδιών. Στις εν λόγω μορφές εκμετάλλευσης συγκαταλέγεται και η παραγωγή, πώληση ή κατ' άλλο τρόπο διανομή πορνογραφικού υλικού στο οποίο εμφανίζονται παιδιά».*

[63] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 133 επ., *η ιδία*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 210, Κυριαζή *Τ.*, ό.π., σελ. 55, *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 164.
[64] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2605/1998.

Ο ορισμός αυτός, πράγματι, είναι ευρύτερος εν συγκρίσει με τους ορισμούς που περιέχονται στα αντίστοιχα διεθνή, αλλά και ευρωπαϊκά κείμενα: η ευρύτητα αυτή εντοπίζεται ιδίως στο γεγονός ότι δεν απαιτείται η μεταφορά ή διευκόλυνση εισόδου από τρίτη χώρα, ενώ επιπλέον δεν προϋποθέτεται η πράξη να λαμβάνει χώρα με σκοπό την προσπόριση οικονομικού οφέλους, αλλά ούτε τυποποιούνται συγκεκριμένες πράξεις διακίνησης. Εν ολίγοις, η νομοθετική επιλογή αυτή αποτυπώνει τελικά τόσο το αποτέλεσμα, όσο και την απαξία τής συμπεριφοράς τού δράστη, συστεγάζοντας έτσι οιαδήποτε πρακτική εμπορίας ανθρώπων.

ΙΙ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Ακολούθως, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στα πλαίσια της εντατικής και αδιάλειπτης δραστηριοποίησής του αναφορικά με την αντιμετώπιση του trafficking, έχει προχωρήσει στην έκδοση μεγάλου αριθμού Ψηφισμάτων, καλώντας τα όργανα της ΕΕ και τα κράτη - μέλη να προβούν σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις και ενέργειες για την καταπολέμηση του φαινομένου. Αξίζει ενδεικτικά[65] να αναφερθούν τα ακόλουθα Ψηφίσματα (Resolutions)[66], σχετικά με:

- την εμπορία ανθρώπων (on trafficking in human beings), 1996[67],
- τους ανηλίκους θύματα βίας (on minors who are victims of violence), 1996[68],
- τα μέτρα προστασίας των ανηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (on measures to protect minors in the European Union), 1997[69],
- την ανακοίνωση της Επιτροπής για το παράνομο και βλαβερό περιεχόμενο στο Internet (on the Commission communication on illegal and harmful content on the Internet), 1997[70],
- την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών (on the protection of children and their rights), 1997[71],

[65] Βλ. και *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 235, υποσημ. 5
[66] Παρουσιάζονται κατά αύξουσα χρονική προτεραιότητα.
[67] ΕΕ C 032 της 05.11.1996, σελ. 88 επ.
[68] ΕΕ C 320 της 28.10.1996, σελ. 190 επ.
[69] ΕΕ C 020 της 20.01.1997, σελ. 170 επ.
[70] ΕΕ C 150 της 19.05.1997, σελ. 170 επ.

- την ανακοίνωση της Επιτροπής για την καταπολέμηση του παιδεραστικού τουρισμού και το Μνημόνιο για τη συμβολή της ΕΕ στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της παιδεραστίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών (on the Commission communication on combating child sex tourism (COM(96)0547 C4-0012/97) and the aide- memoire on the European Union's contribution to reinforcing the prevention of the sexual abuse and exploitation of children), 1997[72],

- τη βία κατά γυναικών και το πρόγραμμα Daphne[73] (on violence against women and the Daphne programme), 1999[74],

- τον αγώνα κατά του οργανωμένου εγκλήματος που σχετίζεται με το παράνομο εμπόριο (on the fight against organised crime linked to illegal trafficking), 2000[75],

- τις πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδίως γυναικών (on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women), 2003[76],

- την εμπορία παιδιών και τα παιδιά στρατιώτες (on trafficking in children and child soldiers), 2004[77],

- την πρωτοβουλία τής Ελληνικής Δημοκρατίας για την έκδοση της απόφασης – πλαισίου του Συμβουλίου όσον αφορά την πρόληψη και καταστολή της εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων και ιστών (on the initiative of the Hellenic

---

[71] ΕΕ C 371 της 08.11.1997, σελ. 210 επ.
[72] ΕΕ C 358 της 24.11.1997, σελ. 37 επ.
[73] Το πρόγραμμα *Daphne*, όπως και τα προγράμματα *Stop, Phare, Tacis, Equal* και *Agis*, αποτελούν τις σημαντικότερες εκ των χρηματοδοτουμένων από την ΕΕ δράσεις, οι οποίες επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το οργανωμένο έγκλημα και την εμπορία ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα: σε επίπεδο πρόληψης, δίωξης των δραστών, προστασίας των θυμάτων. Στηρίζονται κυρίως στη συνεργασία μεταξύ των διεθνών οργανισμών, των κρατικών φορέων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, τόσο εντός των συνόρων των κρατών - μελών, όσο και μεταξύ γειτονικών κρατών που δεν αποτελούν απαραιτήτως κράτη - μέλη της ΕΕ, βλ. αναλυτικά *Δίκτυο Αριάδνη κατά της Εμπορίας Ανθρώπων*, Καταπολεμώντας την Εμπορία Ανθρώπων, Προβλήματα και Προοπτικές, σελ. 72 επ., *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 163.
[74] ΕΕ C 175 της 21.06.1999, σελ. 233 επ.
[75] ΕΕ C 377 της 29.12.2000, σελ. 363 επ.
[76] ΕΕ C 260 της 29.10.2003, σελ. 4 επ.
[77] ΕΕ C 074 E της 24.03.2004, σελ. 854 επ.

Republic with a view to adopting a Council framework decision concerning the prevention and control of trafficking in human organs and tissues), 2004[78],

- την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Θεσσαλονίκης σχετικά με την ανάπτυξη μίας κοινής πολιτικής για την παράνομη μετανάστευση, την παράνομη διακίνηση και την εμπορία ανθρώπων, τα εξωτερικά σύνορα και την επαναπροώθηση των παρανόμως διαμενόντων (on the communication from the Commission to the European Parliament and the Council in view of the European Council of Thessaloniki on the development of a common policy on illegal immigration, smuggling and trafficking of human being, external borders and the return of illegal residents), 2004[79],

- τις στρατηγικές για την πρόληψη της εμπορίας γυναικών και παιδιών, ευάλωτων στη σεξουαλική εκμετάλλευση (on strategies to prevent the trafficking of women and children who are vulnerable to sexual exploitation), 2006[80],

- την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων (on preventing trafficking in human being), 2010[81],

- τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία καθώς και τον αντίκτυπό τους στην ισότητα των φύλων (on sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality), 26.02.2014[82] και

- τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στο διαδίκτυο (on child sexual abuse online), 11.03.2015[83].

[78] ΕΕ C 082 E της 01.04.2004, σελ. 580 επ.
[79] ΕΕ C 092 E της 16.04.2004, σελ. 400 επ.
[80] ΕΕ C 287 E της 24.11.2006, σελ. 75 επ.
[81] ΕΕ C 341 E της 16.12.2010, σελ. 18 επ.
[82] Βλ. διαδικτυακός τόπος www.europarl.europa.eu.
[83] Βλ. ibid.

ΙΙΙ. Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ

Ακολούθως, επί τη βάσει των Ψηφισμάτων τού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την εμπορία ανθρώπων και σχετικά με τους ανηλίκους θύματα βίας[84] (18.01.1996 και 19.09.1996 αντίστοιχα), το Συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε την Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ[85] τον Φεβρουάριο του 1997, που σχετίζεται με την αντιμετώπιση και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, δυνάμει της οποίας τα κράτη - μέλη διατύπωσαν συμφωνία να προβούν σε αναθεώρηση των σχετικών ποινικών τους νομοθεσιών, με σκοπό να διασφαλίσουν την ποινικοποίηση ορισμένων τύπων συμπεριφοράς και να ενθαρρυνθεί παράλληλα η διακρατική συνεργασία[86].

Αναλυτικά, το εν λόγω νομοθετικό κείμενο ορίζει την εμπορία ανθρώπων ως οιαδήποτε συμπεριφορά διευκολύνει την είσοδο, διέλευση, διαμονή ή έξοδο από το έδαφος κράτους - μέλους, για κερδοσκοπικούς σκοπούς και με την προοπτική τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κακοποίησής τους. Όσον αφορά ειδικότερα στα παιδιά, η έννοια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης εμπεριέχει την παρότρυνση ή τον εξαναγκασμό παιδιού να συμμετάσχει σε οιαδήποτε αθέμιτη σεξουαλική δραστηριότητα, την εκμετάλλευση παιδιού με σκοπό την πορνεία ή τη συμμετοχή του σε άλλες αθέμιτες σεξουαλικές πρακτικές, την εκμετάλλευση παιδιού με τη συμμετοχή του σε πορνογραφικές παραστάσεις και υλικό, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής, πώλησης και διανομής ή άλλων μορφών εμπορίας παρόμοιου υλικού, καθώς και της κατοχής τέτοιου υλικού. Από την άλλη πλευρά, η σεξουαλική εκμετάλλευση ενηλίκου, νοείται τουλάχιστον η εκμετάλλευση ενηλίκου για σκοπούς πορνείας (Τίτλος Ι).

Αν και η υπό ανάλυση Κοινή Δράση αποτέλεσε ένα αξιόλογο νομοθετικό κείμενο εκείνης της περιόδου, επικρίθηκε έντονα λόγω του στενού προστατευτικού πεδίου της και της περιορισμένης εννοιολογικής προσέγγισης της εμπορίας ανθρώπων, καθότι εστίαζε αποκλειστικά σε πράξεις διευκόλυνσης της εισόδου, της διέλευσης, της διαμονής και της εξόδου των θυμάτων μόνο από το έδαφος κράτους - μέλους, ενώ ο σκοπός τέλεσης του εν λόγω εγκλήματος περιορίζεται στην από

[84] Βλ. αμέσως παραπάνω.
[85] ΕΕ L 063 της 04.03.1997, σελ. 2 επ.
[86] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 169 – 170.

κερδοσκοπία σεξουαλική μόνο εκμετάλλευση ή την κακοποίηση[87]. Από τον ανωτέρω ορισμό, διαπιστώνεται με ευχέρεια ότι αυτός δε φαίνεται να καλύπτει την από κερδοσκοπία εκμετάλλευση ανθρώπων σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, σε δουλεία ή παρόμοιες πρακτικές με τη δουλεία, ούτε την αφαίρεση οργάνων του σώματος.

IV. Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε και η Δήλωση των Βρυξελλών

Ακολούθησε, έπειτα, η Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο Ταμπέρε της Φιλανδίας, το έτος 1999[88], με κύριο άξονα συζήτησης την αντιμετώπιση των ζητημάτων δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων. Αυτή η Σύνοδος ανήγαγε την εμπορία ανθρώπων σε ζήτημα ουσιώδους προτεραιότητας και έθεσε τις κύριες κατευθύνσεις για την καταπολέμηση του φαινομένου, υιοθετώντας τα λεγόμενα **Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε**. Αυτό το νομοθετικό κείμενο αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το μετέπειτα δικαιοπαραγωγικό έργο τής ΕΕ, μολονότι στερείται νομικής δεσμευτικότητας[89].

Δήλωση των Βρυξελλών[90]**:** Ακόμη μία ουσιώδης κίνηση της ΕΕ ενάντια στο φαινόμενο της εμπορία ανθρώπων, αποτελεί η Διάσκεψη που έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες, το έτος 2002[91], στα πλαίσια της οποίας έγινε δεκτή ως τελικό πόρισμα, η Δήλωση των Βρυξελλών για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Ασφαλώς, η αξία τού εν λόγω κειμένου έγκειται στη διακήρυξη της ανάγκης για μία συνεκτική και περισσότερο συντονισμένη προσέγγιση του φαινομένου τού trafficking, δίδοντας έμφαση στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των θυμάτων, όπως αυτά προστατεύονται τόσο από το διεθνές δίκαιο, όσο και από το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων τής ΕΕ και τα οποία παραβιάζονται άνευ ετέρου με τις αδίστακτες πρακτικές εμπορίας ανθρώπων.

---

[87] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 132 – 133, *Δημήτραινας Γ.,* Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, σελ. 102 επ.

[88] 16.10.1999.

[89] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 40 και ιδίως την υποσημ. [81]: τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε, στα οποία τίθενται οι βασικές κατευθύνσεις που οφείλει να ακολουθήσει η νομοθεσία τής ΕΕ αναφορικά με την ποινική δικαιοσύνη, είναι αυτά τα οποία προέκυψαν από την παραπάνω Σύνοδο.

[90] Βλ. εκτενώς *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*. ό.π., σελ. 173.

[91] 18.09.2002.

V. Νομικά δεσμευτικά κείμενα

Ακολούθως, στα πλαίσια της δράσης τής ΕΕ ενάντια στο trafficking, υιοθετήθηκε πλήθος νομικών δεσμευτικών κειμένων[92], τα οποία είχαν ως κύριο στόχο τους την άμεση ή έμμεση αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, είτε κατά τρόπο συνολικό, είτε απλώς εστιάζοντας σε ορισμένες ειδικές πτυχές του. Αξίζουν ιδιαιτέρας μνείας τα ακόλουθα[93]:

Απόφαση 2001/87/ΕΚ[94] της 08.12.2000, αναφορικά με την υπογραφή τής Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά με την καταπολέμηση του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Πρόσθετων Πρωτοκόλλων, που αφορούν στην καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων και ειδικότερα γυναικών και παιδιών και της μεταφοράς μεταναστών διά ξηράς, αέρος και θαλάσσης εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας[95] (Council Decision 2001/87/EC on the signing, on behalf of the European Community, of the United Nations Convention against transnational organised crime and its Protocols on combating trafficking in persons, especially women and children, and the smuggling of migrants by land, air and sea).

Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ[96] της 19.07.2002, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων[97] (Council framework Decision 2002/629/JHA on combatting trafficking in human beings): αναλυτικά, η σπουδαιότητα της αποφάσεως – πλαισίου αυτής εντοπίζεται στη λειτουργία της ως εργαλείο για την υιοθέτηση ενός κοινού τρόπου προσέγγισης της εμπορίας ανθρώπων από τις νομοθεσίες των κρατών - μελών. Ο στόχος τής εν λόγω αποτελεί η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών - μελών, ιδίως όσον αφορά στην αστυνομική και δικαστική συνεργασία για ποινικά θέματα, σχετικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

---

[92] Βλ. όμως *Μυλωνόπουλος Χ.*, Γενικό, Τόμ. Ι, σελ. 18 επ. αναφορικά με το *δημοκρατικό έλλειμμα* και τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων – πλαισίων, με τις εκεί παραπομπές στη βιβλιογραφία.

[93] Βλ. αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 171, *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 42.

[94] ΕΕ L 030 της 01.02.2001, σελ. 44.

[95] Υπεγράφη από τον Ευρωπαίο Επίτροπο *Antonio Vittorino*.

[96] ΕΕ L 203 της 01.08.2002, σελ. 1 επ., βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 42 επ. και 104.

[97] Η έκδοση αυτής αντικατέστησε την **Κοινή Δράση 97/154/ΔΕΥ**, η οποία αποτελούσε το κύριο μέχρι τότε νομοθετικό εργαλείο για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 10.

Αναλυτικότερα, στην Απόφαση – Πλαίσιο συναντάται η πρόβλεψη για τη λήψη των κατάλληλων και αναγκαίων μέτρων για την ποινικοποίηση των πράξεων που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, καθώς και για την ποινικοποίηση της ηθικής αυτουργίας, της συνέργειας ή της απόπειρας διάπραξης των πράξεων αυτών (άρ. 1 και 2), ενώ επιπλέον προβλέπονται και επιβαρυντικές περιστάσεις τού εγκλήματος[98].

Ορίζεται συγχρόνως ένα πλαίσιο απειλούμενων ποινών[99] (άρ. 3), προβλέπεται η θέσπιση ποινικής ή αστικής ευθύνης για τα νομικά πρόσωπα, συμπληρωματικής αυτής του φυσικού προσώπου[100] (άρ. 4 και 5), τίθενται οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια της δίωξης και τα κριτήρια αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας[101] (άρ. 6), αλλά και οι όροι παροχής προστασίας και συνδρομής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων προβλέποντας τη διευκόλυνση της πρόσβασης αυτών στη δικαιοσύνη (άρ. 7).

Συμπέρασμα: Έτσι, παρατηρείται γενικά μία σημαντική διεύρυνση στην τυποποίηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, εν συγκρίσει με το Πρωτόκολλο του ΟΗΕ, από τη στιγμή που ο ορισμός που εμπεριέχεται στην Απόφαση – Πλαίσιο αυτή δεν περιορίζεται μόνο στο επίπεδο του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά καλύπτει οιονδήποτε τρόπο τέλεσης, οργανωμένο ή μη. Από την άλλη πλευρά, είναι στενότερος ως προς το αντικείμενο που ρυθμίζει, για το λόγο ότι δεν περιλαμβάνει κάθε μορφής εκμετάλλευση στον ορισμό τής εμπορίας (συγκεκριμένα δεν περιλαμβάνεται η αφαίρεση οργάνων ή η εμπορία βρεφών και έκθετων παιδιών), παρά μόνο την εργασιακή και τη σεξουαλική[102]. Όμως, η υπό ανάλυση Απόφαση – Πλαίσιο επικρίθηκε έντονα ιδίως επειδή δεν έκανε ουσιώδεις προόδους σε σχέση με τις υφιστάμενες ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου του ΟΗΕ, παρόλο που είναι μεταγενέστερη, ενώ αφήνει ευρύ περιθώριο διαφοροποίησης στα κράτη - μέλη να προσδιορίσουν τα επί μέρους ζητήματα, βάσει των εσωτερικών θεσμών και των παραδόσεών τους, ως προς την πορνεία, κ.λπ.

Ο εγχώριος νομοθέτης πάντως, κατά τη μεταφορά τής Αποφάσεως – Πλαισίου στην εσωτερική ελληνική έννομη τάξη με τους ν. 3064/2002 και ν. 3625/2007, αποδείχθηκε αρκετά συνεπής ως προς την ενσωμάτωση ορισμένων προβλέψεων, εισήγαγε, εν τούτοις, μερικές γλωσσολογικές αποκλίσεις

[98] Το ενδεχόμενο με το έγκλημα να έχει τεθεί σε κίνδυνο η ζωή τού θύματος, η τέλεση του εγκλήματος εναντίον θύματος ιδιαιτέρως ευάλωτου, η χρήση σοβαράς μορφής βίας, η πρόκληση ιδιαιτέρως σοβαράς σωματικής βλάβης στο θύμα, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 135.

[99] Οι κυρώσεις που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες πρέπει να είναι *«αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές»*.

[100] Το νομικό πρόσωπο φέρει ευθύνη, εφόσον το αδίκημα διαπράττεται προς όφελός του από άλλο πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου ή ασκεί εξουσία λήψης αποφάσεων.

[101] Σκοπός αποτελεί η αποφυγή του ενδεχομένου να μην τιμωρηθεί το αδίκημα, λόγω σύγκρουσης αρμοδιοτήτων. Έτσι προβλέπεται, μεταξύ άλλων, η αρχή τής εδαφικότητας και η αρχή τής προσωπικότητας του δράστη. Η τελευταία είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα κράτη που αρνούνται την έκδοση των υπηκόων τους διότι, στην περίπτωση αυτή, πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διώκουν τους υπηκόους τους για αδικήματα που διαπράχθηκαν στην αλλοδαπή.

[102] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 134 – 135.

αναφορικά με τους χρησιμοποιούμενους για την περιγραφή των τρόπων και των μέσων τέλεσης της εμπορίας ανθρώπων όρους και υπερέβη τα ελάχιστα προβλεπόμενα όρια στους τομείς τής δικαιοδοσίας και των επαπειλούμενων ποινών, ενώ ακόμη, υπήρξαν και ρυθμίσεις οι οποίες δεν ενσωματώθηκαν ουδόλως στην ελληνική έννομη τάξη[103].

Απόφαση – Πλαίσιο 2002/946/ΔΕΥ[104] της 28.11.2002 για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου για την πρόληψη υποβοήθησης παράνομης εισόδου (Council framework Decision 2002/946/JHA on the strengthening of the penal framework to prevent the facilitation of unauthorised entry, transit and residence).

Οδηγία 2002/90/ΕΚ[105] της 28.11.2002 για τον ορισμό τής υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (Council Directive 2002/90/EC defining the facilitation of unauthorised entry, transit and residence).

Απόφαση – Πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ[106] της 22.12.2003, για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (Council framework Decision 2004/68/JHA on combatting the sexual exploitation of children and child pornography).

Οδηγία 2004/81/ΕΚ[107] της 29.04.2004, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές[108] (Council Directive 2004/81/EC on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities): η εν λόγω Οδηγία ήρθε να καλύψει τα κενά τής ανωτέρω απόφασης – πλαισίου[109], συνιστώντας ουσιαστικά το πρώτο κείμενο στα πλαίσια της ΕΕ, από το οποίο

[103] Βλ. αναλυτικά και *Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th.,* The FD on combating trafficking in human beings – Evaluating its fundamental attributes as well as its transposition in Greek criminal law, in: A. Weyembergh and V. Santamaria, The evaluation of European criminal law, 2009, σελ. 145 επ.
[104] ΕΕ L της 05.12.2002, σελ. 328 επ.
[105] ΕΕ L της 05.12.2002, σελ. 328 επ.
[106] ΕΕ L 13 της 20.01.2004, σελ. 44 επ.
[107] ΕΕ L 261 της 06.08.2004, σελ. 19 επ.
[108] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 44 και 105 επ.
[109] Βλ. παραπάνω την **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**.

απορρέουν σαφείς νομικές υποχρεώσεις προς τα κράτη - μέλη[110], ως προς τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την π ρ ο σ τ α σ ί α των θυμάτων.

Ανάμεσα στα ουσιωδέστερα ζητήματα που αυτή ρυθμίζει, εντοπίζεται η επιβολή στα κράτη - μέλη τής υποχρέωσης να θεσπίσουν συγκεκριμένο και ειδικό νομικό καθεστώς για τη χορήγηση τίτλων διαμονής περιορισμένης διαρκείας σε υπηκόους τρίτων χωρών, που υπήρξαν θύματα εμπορίας ανθρώπων, ακόμη και αν αυτά εισήλθαν παρανόμως στην ενωσιακή επικράτεια (άρ. 3 παρ. 1), υπό την προϋπόθεση πάντως να συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές για τη δίωξη και τιμώρηση των δραστών. Ακολούθως, εφαρμόζεται ένα πλέγμα προστατευτικών ρυθμίσεων για το θύμα (άρ. 9 έως 12). Αυτή η προαναφερόμενη συνεργασία τού θύματος με τις διωκτικές αρχές αποτελεί την έννοια - κλειδί τής ρύθμισης[111] για τη χορήγηση της άδειας παραμονής (άρ. 8), η οποία (συνεργασία) θα πρέπει να αποτελεί προϊόν ελεύθερης βουλήσεως και ώριμης αποφάσεως του θύματος. Ακριβώς διά του λόγου τούτου, προβλέπεται ενημέρωση του θύματος για την σχετική ευχέρεια που από τον νόμο παρέχεται (άρ. 5), όπως επίσης και η δυνατότητα χορήγησης προθεσμίας περίσκεψης, η οποία θα επιτρέψει στο θύμα να συνέλθει και να ξεφύγει από την επιρροή των δραστών του αδικήματος, ούτως ώστε να αποφασίσει σχετικά με τη συνεργασία του ή μη με τις αρμόδιες αρχές (άρ. 6 παρ. 1)[112].

Συμπέρασμα: Αν ήθελε πάντως να προβεί κανείς σε μία σύντομη εξέταση των υπό κρίση διατάξεων, συνάγεται ευχερώς το συμπέρασμα ότι η Οδηγία αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προόδου σε ενωσιακό επίπεδο, και κυρίως ως προς την προσέγγιση της ανθρώπινης διάστασης του φαινομένου, δημιουργώντας το ελάχιστο αναγκαίο υπόβαθρο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων. Όμως, εγείρεται ένας ουσιώδης προβληματισμός: η τιθέμενη προϋπόθεση της συνεργασίας των θυμάτων με τις διωκτικές αρχές στη δίωξη, έχει ως αναγκαία συνέπεια να αφεθούν απροστάτευτα τα θύματα, τα οποία δεν επιθυμούν ή από φόβο αρνούνται τη συνδρομή με τις αρχές της δίωξης, απροστάτευτα. Άρα, υπό το πρίσμα αυτό, η Οδηγία παρελκύει από την αρχή τής μη διάκρισης των

---

[110] Ο έλληνας νομοθέτης συμπεριέλαβε προστατευτικές για τα θύματα διατάξεις σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της εν λόγω Οδηγίας στον (προϊσχύοντα) ν. 3386/2005 *περί «χορήγησης και ανανέωσης άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών»* (βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ του νόμου, άρ. 46 έως 52).

[111] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 219.

[112] Πράγματι το θύμα της εμπορίας ανθρώπων έχει ανάγκη από ένα εύλογο χρονικό διάστημα ώστε να ανακάμψει σωματικώς και ψυχολογικώς, ανακτώντας τον έλεγχο του εαυτού του, χωρίς το φόβο και την ανησυχία της άμεσης απέλασης, ενώ παράλληλα αναμένεται να αποκτήσει ψυχολογική σταθερότητα, η οποία θα οδηγήσει και στην ενίσχυση της αξιοπιστίας του κατά την κατάθεση αυτού. Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1430.

θυμάτων και δε φαίνεται εν τέλει να επιτυγχάνει τον κύριο σκοπό της, την παροχή δηλαδή αναγκαίας προστασίας σε όλα ανεξαιρέτως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων[113].

Απόφαση 2008/604/ΕΚ[114] της 22.07.2008 της Επιτροπής, για το διορισμό των μελών της ομάδας εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων (Commision Decision 2008/604/EC on the appointment of members of the group of experts on trafficking in human beings).

Οδηγία 2011/36/ΕΕ[115] της 05.04.2011, για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της (Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims): η υπό αναφορά Οδηγία αντικαθιστά την Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ και αποτελεί την κορωνίδα των πολυετών προσπαθειών τής ΕΕ για την καταστολή τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων. Από το Προοίμιο ήδη της Οδηγίας, διαφαίνονται οι βασικοί στόχοι της, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την υιοθέτηση μίας ολοκληρωμένης πλέον, *ολιστικής και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσέγγισης*[116] για την αντιμετώπιση του φαινομένου τού trafficking, υιοθετώντας μία ευρύτερη αντίληψη ως προς τις συμπεριφορές και πράξεις, οι οποίες πρέπει να θεωρούνται εμπορία ανθρώπων, περιλαμβάνοντας ορισμένες *πρόσθετες μορφές εκμετάλλευσης*[117].

Αν ήθελε κανείς να επιχειρήσει τη συστηματοποίηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας, διακρίνονται διατάξεις που άπτονται του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (αντικειμενική υπόσταση, ποινικοποίηση συμμετοχικής δράσεως, προβλεπόμενες κυρώσεις, ευθύνη νομικών προσώπων, κ.ά.)[118], ενώ εντάσσονται και διατάξεις ποινικού δικονομικού δικαίου (μη άσκηση δίωξης στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, ρυθμίσεις δικαιοδοσίας, κ.ά.)[119]. Αυτή η Οδηγία επίσης, και με γνώμονα την ευαίσθητη και ευάλωτη θέση των θυμάτων, εισάγει διατάξεις αναφορικά με την προστασία τους (παροχή συνδρομής και στήριξης, προστασία των θυμάτων στο

[113] Έτσι υποστηρίχθηκε ότι με τον τρόπο αυτό φαίνεται να αντιμετωπίζεται το θύμα απλώς ως ένα εργαλείο εξυπηρέτησης της ποινικής διαδικασίας, βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1428, **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.** του παρόντος.
[114] ΕΕ L 194 της 23.07.2008, σελ. 12 επ.
[115] ΕΕ L 101 της 15.04.2011, σελ. 1 επ.
[116] Βλ. Σκέψη (7).
[117] Βλ. Σκέψη (11).
[118] Βλ. Άρ. 2 έως 7.
[119] Βλ. Άρ. 8 έως 10.

πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, στήριξη και προστασία των παιδιών θυμάτων, αποζημίωση αυτών, κ.ά.)[120] και τέλος, ενσωματώνει ρυθμίσεις που αφορούν στην εφαρμογή προληπτικών μέτρων[121] και στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τής δράσης των κρατών - μελών[122].

Όσον αφορά στο επίπεδο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, επήλθαν αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο[123]. Στο άρ. 2 της Οδηγίας, βάσει του οποίου τίθεται η υποχρέωση στα κράτη - μέλη να τυποποιήσουν ως ποινικό αδίκημα την εμπορία ανθρώπων, συναντάται ο ορισμός αυτής: *«η πρόληψη, μεταφορά, διακίνηση, στέγαση ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης εξουσίας επί των προσώπων αυτών,* ***με*** *την απειλή της χρήσης βίας ή τη χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας, ή ευάλωτης θέσης ή με πληρωμή ή αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης του προσώπου κατέχοντας εξουσία επί ενός άλλου,* ***με σκοπό*** *εκμετάλλευσης»*[124] (παρ. 1).

Ακολούθως, προσεγγίζεται επιπλέον το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου τής *καταχρήσεως της ευάλωτης θέσης* του θύματος, ως *«η κατάσταση στην οποία το σχετικό πρόσωπο δεν έχει άλλη πραγματική ή παραδεκτή επιλογή από το να υποστεί την συγκεκριμένη κατάχρηση»*, αλλά και της έννοιας τής *εκμετάλλευσης* ως «*τουλάχιστον*[125]*, την εκμετάλλευση της εκπόρνευσης άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την καταναγκαστική παροχή εργασίας ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της επαιτείας, τη δουλεία ή άλλες πρακτικές παρεμφερείς προς τη δουλεία, την οικιακή δουλεία, την εκμετάλλευση εγκληματικών δραστηριοτήτων ή την αφαίρεση οργάνων»*[126] (παρ. 3).

Αντιπαραβάλλοντας την Οδηγία με την προαναφερόμενη απόφαση – πλαίσιο, εντοπίζεται μία σημαντική διεύρυνση του εννοιολογικού ορίζοντα της εμπορίας ανθρώπων, σε πλήρη ασφαλώς αντιστοιχία με τις επιταγές των ευρωπαϊκών και

[120] Βλ. Άρ. 11 έως 17.
[121] Βλ. Άρ. 18.
[122] Βλ. Άρ. 19 έως 20.
[123] Βλ. αμέσως ανωτέρω την **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**.
[124] Ο τονισμός του γράφοντος.
[125] Άρα, αναφέρονται ενδεικτικά και όχι περιοριστικά.
[126] Θα πρέπει να περιλαμβάνεται κάθε παράνομη αφαίρεση όχι μόνο οργάνων, αλλά και ιστών, κυττάρων και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος.

διεθνών προτύπων. Ουσιώδες είναι ότι εισάγονται πρόσθετες μορφές εκμετάλλευσης του ανθρώπου, πέραν της εργασιακής και της σεξουαλικής, και συγκεκριμένα η εκμετάλλευση εγκληματικής δραστηριότητας, η αφαίρεση οργάνων τού σώματος, κ.λπ. Όσον αφορά δε στην καταναγκαστική επαιτεία, η ίδια η Οδηγία τονίζει ότι αυτή οφείλει να εκλαμβάνεται από τα κράτη - μέλη ως μορφή καταναγκαστικής εργασίας ή υπηρεσιών[127] και να συμπεριλαμβάνεται στη μορφή εμπορίας αυτή.

Ακόμη δε, ορίζεται και διευκρινίζεται η έννοια της εκμετάλλευσης εγκληματικών δραστηριοτήτων, ως εκμετάλλευση του προσώπου για τη διάπραξη (τουλάχιστον) μικροκλοπών, κλοπών σε καταστήματα, λαθρεμπορίου ναρκωτικών και άλλων δραστηριοτήτων που *«υπόκεινται σε κυρώσεις και ενέχουν οικονομικά οφέλη»*[128]. Ακολούθως, προβλέπονται και διακεκριμένες παραλλαγές τού εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 4 παρ. 2), όταν αυτό στρέφεται εις βάρος ενός *«ιδιαίτερα ευάλωτου θύματος»*[129] ή τελείται στα πλαίσια εγκληματικής οργανώσεως, κ.ά. Ιδιαίτερα για τις ποινικές κυρώσεις τίθεται υποχρέωση στα κράτη - μέλη να τιμωρούν τη βασική μορφή τού εγκλήματος με στερητική τής ελευθερίας ποινής τουλάχιστον 5 ετών (άρ. 4 παρ. 1) και τις διακεκριμένες περιπτώσεις αυτού, με ανώτατο όριο της ποινής τουλάχιστον 10 ετών (άρ. 4 παρ. 2). Άρα, παρατηρείται μία επαύξηση και αυστηροποίηση των ποινών, εν συγκρίσει με το προηγούμενο νομικό καθεστώς, εξαιτίας της προφανούς ανησυχίας των κρατών - μελών, σχετικά με την ανάπτυξη και την ταχεία εξέλιξη του trafficking[130].

Ακολούθως, στα πλαίσια του δικονομικού ποινικού δικαίου, η έναρξη και η έκβαση της ποινικής διαδικασίας δεν εξαρτώνται από τη βούληση[131] του θύματος (άρα, τα εγκλήματα να διώκονται αυτεπαγγέλτως), προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιτυχής διερεύνηση και εξιχνίαση του εγκλήματος και η δίωξη των υπευθύνων (άρ. 9 παρ. 1). Αμέσως στην επόμενη διάταξη (άρ. 10), εισάγονται καινοτόμοι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας: συγκεκριμένα, θεμελιώνεται προαιρετική δικαιοδοσία ενός

[127] Όπως ορίζονται στη Σύμβαση 29 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, 1930 για την καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 11.
[128] Βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 11.
[129] Ως *«ευάλωτο θύμα»* ορίζεται τουλάχιστον το παιδί, ενώ αυτό δύναται να προσδιορίζεται και από παράγοντες όπως το φύλο, η εγκυμοσύνη, η αναπηρία, κ.ά., βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 12.
[130] Βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 12.
[131] Μήνυση, έγκληση, κατάθεση.

κράτους, σε περίπτωση τέλεσης του αδικήματος από πρόσωπο ή εις βάρος προσώπου που έχει τη συνήθη διαμονή του στο έδαφος του κράτους (άρ. 10 παρ. 2).

Άξιες μνείας είναι και οι διατάξεις που αναφέρονται στο προστατευτικό πλέγμα για την αρωγή των θυμάτων και την εν γένει στήριξη αυτών. Αναλυτικά, παρέχεται συνεχής συνδρομή σε όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και **δίχως** πλέον η συνεργασία τους με τις αρχές να αποτελεί από τον νόμο προϋπόθεση για την ενεργοποίηση των σχετικών διατάξεων. Αυτή η πρωτότυπη ρύθμιση έρχεται σε συμφωνία με τις εύλογες αντιρρήσεις και τους προβληματισμούς, που είχαν διατυπωθεί εντόνως, όσον αφορά στην εξάρτηση της προστασίας τού θύματος από τη συνεργασία του με τις αρχές της δίωξης[132] (άρ. 11 παρ. 1 έως 3)[133].

Επιπροσθέτως και σε επίπεδο πρόληψης, η Οδηγία καλεί τα κράτη - μέλη να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη μείωση της ζήτησης που ευνοεί τις μορφές εκμετάλλευσης οι οποίες συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων, όπως και να προβαίνουν σε ενημερωτικές εκστρατείες και γενικώς σε ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης μέσω του διαδικτύου (άρ. 18). Εν κατακλείδι, τα κράτη - μέλη οφείλουν να διαμορφώσουν συστήματα παρακολούθησης και εν γένει ελέγχου τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων, διεξάγοντας εκτιμήσεις σχετικά με τις τάσεις αυτού (άρ. 19).

Απόφαση 2011/502/ΕΕ[134] της 10.08.2011 της Επιτροπής[135], για τη Σύσταση Ομάδας Εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων[136] (Commission Decision 2011/502/EU on setting up the group of experts on trafficking in human beings): η Ομάδα Εμπειρογνωμόνων συστάθηκε αρχικά το 2003, με σκοπό την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και απαρτίζεται από 21 μέλη[137]. Αφενός, έχει καθήκον να επικουρεί την Επιτροπή κατά την εφαρμογή και ανάπτυξη των δράσεως αυτής και κατά τον προσδιορισμό και καθορισμό των

[132] Όπως λ.χ. στην **Οδηγία 2004/81/ΕΚ**, βλ. παραπάνω.
[133] Προβλέπεται και νομική στήριξη στα θύματα (άρ. 12).
[134] ΕΕ L 207 της 12.08.2011, σελ. 14 επ.
[135] Βλ. το πλήρες κείμενο στον διαδικτυακό τόπο eur-lex.europa.eu.
[136] Η εν λόγω καταργεί (άρ. 7) την **Απόφαση 2007/675/ΕΚ** της 17.10.2007 (ΕΕ L 277 της 20.10.2007, σελ. 29 επ.) της Επιτροπής, για τη Σύσταση Ομάδας Εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, η οποία κατήργησε (άρ. 7) την **Απόφαση 2003/209/ΕΚ** της 25.03.2003 (ΕΕ L 79 της 26.03.2003, σελ. 25 επ.) της Επιτροπής, για τη σύσταση συμβουλευτικής ομάδας υπό την επωνυμία «ομάδα εμπειρογνωμόνων για την εμπορία ανθρώπων».
[137] Αντιπρόσωποι των δημοσίων φορέων των κρατών μελών τής ΕΕ και Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων της ΕΕ, προερχόμενα από την Europol, καθώς και Εμπειρογνώμονες του ακαδημαϊκού τομέα εξειδικευμένοι στο μη κερδοσκοπικό τομέα.

ενδεχόμενων σχετικών μέτρων και δράσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο σε όλη την κλίμακα της πολιτικής τής καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, και αφετέρου, να εξασφαλίζει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών - μελών, για θέματα που αναφέρονται στην εμπορία ανθρώπων, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάπτυξη της πρόληψης και της καταπολέμησης του φαινομένου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα τής εκμετάλλευσης της εργασίας.

Οδηγία 2012/29/ΕΕ[138] της 25.10.2012, σχετικά με τη θέσπιση ελαχίστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας (Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime): η εν λόγω Οδηγία αντικαθιστά αφενός την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ[139] της 15.03.2001[140], σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, και στοχεύει μεν να εξασφαλίσει στα θύματα καλύτερη νομική προστασία και να βελτιώσει την υποστήριξη των συμφερόντων τους, ανεξαρτήτως από το κράτος - μέλος στο οποίο τυγχάνει να βρίσκονται, και εισάγει δε ρυθμίσεις κυρίως στο χώρο τού ποινικού δικονομικού δικαίου, οι οποίες διασφαλίζουν την υποστήριξη και την αρωγή των θυμάτων, δίχως να θίγονται στο ελάχιστο οι διατάξεις τής προαναφερόμενης Οδηγίας 2011/36/ΕΕ.

VI. Συμπέρασμα

Αρχικά, στο πλαίσιο δράσης τής ΕΕ καταβάλλονται αξιότιμες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του trafficking, με την έκδοση πλήθους νομοθετικών κειμένων, τα οποία δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εννοιολογική οριοθέτηση των πράξεων, που συνιστούν εμπορία ανθρώπων και συγχρόνως επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στις υποχρεώσεις των κρατών - μελών ως προς τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την στήριξη και προστασία των θυμάτων εμπορίας.

[138] ΕΕ L 315 της 14.11.2012, σελ. 57 επ.
[139] ΕΕ L 082 της 22.03.2001, σελ. 1 επ.
[140] Βλ. αναλυτικά *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 137 και ιδίως σελ. 138.

Οι κύριες κατευθύνσεις των παραπάνω νομοθετικών κειμένων, σε γενικές γραμμές είναι οι εξής[141]: αρχικά, η τυποποίηση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων με αυστηρές ποινικές κυρώσεις, οι οποίες να συνοδεύονται από άλλες παρεπόμενες ποινές (λόγου χάρη τη δήμευση των πραγμάτων που αποκτήθηκαν από το έγκλημα, κυρώσεις για τους *πελάτες* των θυμάτων εμπορίας, κ.λπ.). Ακολούθως, η ποινική αντιμετώπιση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των ανηλίκων, της υποχρεωτικής στράτευσης με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, της παιδικής πορνογραφίας και της εν γένει χρησιμοποίησης ανηλίκων σε δημόσια ή ιδιωτικά θεάματα με επιδειξιακό χαρακτήρα. Ακόμη, ενοποιείται το όριο ηλικίας των ανηλίκων που θα προστατεύονται από πράξεις εμπορίας και σεξουαλικής εκμετάλλευσης, στα δεκαοκτώ (18) έτη και θεσπίζονται διοικητικές κυρώσεις για τα εμπλεκόμενα νομικά πρόσωπα, ανεξάρτητα της ποινικής ευθύνης που ενέχουν τα φυσικά πρόσωπα (οι αυτουργοί των εγκλημάτων). Και τέλος δε, η θέσπιση κανόνων που θα καθιστούν εφικτή την προστασία των θυμάτων καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, αλλά και μετά από αυτήν, όπως και η ρύθμιση των ζητημάτων που σχετίζομαι με τον επαναπατρισμό των θυμάτων πράξεων εμπορίας.

Οι ελλείψεις των πρώτων νομοθετικών κειμένων (κυρίως σε επίπεδο εννοιολογικής προσέγγισης των συμπεριφορών που συνιστούν εμπορία ανθρώπων, αλλά και σε επίπεδο αρωγής των θυμάτων αυτής) αρχίζουν σταδιακά να καλύπτονται από μεταγενέστερα κείμενα, τα οποία διευρύνουν ανελλιπώς το υφιστάμενο νομικό καθεστώς, με κύριο στόχο τους την υιοθέτηση μίας πληρέστερης και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσέγγισης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, διαμέσου ενός συνόλου ρυθμίσεων ενισχυτικών τής πρόληψης, της καταστολής και της παροχής προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Ακόμη δε, παρατηρείται το γεγονός ότι στον ευρωπαϊκό χώρο, και εν αντιθέσει με το διεθνές νομοθετικό τοπίο, δεν υιοθετείται ένα γενικό συμβατικό κείμενο που να αφορά στην αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και να εσωκλείει και την εμπορία ανθρώπων. Αντιθέτως, εξεδόθησαν ορισμένα ειδικά νομοθετήματα ανά κατηγορία αδικημάτων (για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της εμπορίας

[141] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 158 επ.

ανθρώπων, κ.λπ.), γεγονός το οποίο μεθοδολογικά φαίνεται να είναι προσφορότερο, αλλά και πιο αποτελεσματικό. Αυτά τα εφαρμοστέα κείμενα αποτελούν δέσμευση για τα κράτη - μέλη, με πιο συγκεκριμένες, ειδικές και λεπτομερείς διατάξεις, εν συγκρίσει με αυτές που περιέχονται στα αντίστοιχα διεθνή[142].

[142] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 41.

3. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί

Ασφαλώς, η εμπορία ανθρώπων προσέλκυσε το ενδιαφέρον και άλλων διεθνών οργανισμών, εκτός των οργάνων του ΟΗΕ και της ΕΕ, που συνεισέφεραν πολύτιμα στην αντιμετώπιση του trafficking, αλλά και στην προστασία των θυμάτων, σε επίπεδο νομοθετικής ρυθμίσεως και υλοποίησης πλήθους αναπτυξιακών δράσεων, οι πιο αξιομνημόνευτοι εκ των οποίων (οργανισμών) είναι οι εξής:

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας[143] **(ΔΟΕ)**[144]**:** η ΔΟΕ ιδρύθηκε το έτος 1919, με σκοπό τη ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, ενώ αργότερα, το έτος 1946, αποτέλεσε τον πρώτο εξειδικευμένο φορέα τού ΟΗΕ. Ασφαλώς, η ΔΟΕ υπήρξε πρωτοπόρος στη διεκδίκηση της αξίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που περιλαμβάνουν τα αστικά, τα πολιτικά, τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά δικαιώματα, όπως αυτά αντανακλώνται στο Προοίμιο του Καταστατικού της.

Αυτή η διεθνής οργάνωση έχει συνάψει πλήθος συμβάσεων στα πλαίσια του νομοθετικού της έργου, και αναφορικά με την εμπορία ανθρώπων οι κυριότερες είναι οι εξής: η Σύμβαση 29 (1930) περί αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας[145], η Σύμβαση 105 (1957) αφορώσα την κατάργηση της καταναγκαστικής εργασίας[146], η Σύμβαση 143 (1975) για τους εργαζόμενους μετανάστες[147] και ιδιαιτέρως η Σύμβαση 182 (1999) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους[148].

Αξίζει αναφοράς ο ορισμός για την αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, που δίνεται από τη Σύμβαση 29, στο άρ. 2 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο, ο όρος τής αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας δηλώνει οιαδήποτε εργασία ή υπηρεσία

---

[143] International Labour Organization (ILO).

[144] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 109 επ., για την απαρχή και την εξέλιξη της ΔΟΕ, βλ. το διαδικτυακό τόπο www.ilo.org.

[145] Κυρώθηκε με το ν. 2079/1952, (ΦΕΚ Α, 108/25.04.1952).

[146] Κυρώθηκε με το ν.δ. 4221/1961, (ΦΕΚ Α, 173/19.09.1961).

[147] Αποτελεί την πρώτη Σύμβαση της ΔΟΕ που χρησιμοποίησε τον όρο *εμπορία ανθρώπων (trafficking).*
Η Ελλάδα δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση αυτή.

[148] Κυρώθηκε με το ν. 2918/2001, (ΦΕΚ Α, 119/15.06.2001).

απαιτείται από κάποιο άτομο, με απειλή οιασδήποτε ποινής και για την οποία, το εν λόγω άτομο δεν προσεφέρθη οικεία βουλήσει[149].

Οι Συμβάσεις τής ΔΟΕ έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ανθρωποκεντρική προσέγγιση και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων υπό το πρίσμα τής εκμετάλλευσης της εργασίας. Ασφαλώς, η νομοθετική τους αξία έγκειται ιδίως στη θεώρηση του trafficking ως μορφή παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελώντας πολύτιμες πηγές δικαίου για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και δεσμεύοντας επίσης τα κράτη να ποινικοποιήσουν συμπεριφορές, που άπτονται της καταναγκαστικής εργασίας, και να προβλέψουν συγκεκριμένες και ειδικές διατάξεις για τα πρόσωπα (θύματα) που εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής τους.

Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης[150] (ΔΟΜ)[151]: ο εν λόγω Οργανισμός ιδρύθηκε το έτος 1951, με αποκλειστικό στόχο του τη διαχείριση της μετακίνησης μεταναστών στην Ευρώπη, αποτελώντας τον κορυφαίο πλέον διακυβερνητικό οργανισμό στον τομέα τής μετανάστευσης, συνεργαζόμενος με κυβερνητικούς, διακυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς εταίρους. Από το έτος 1994 ήδη, ανέλαβε ενεργό δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, την οποία αναγνώρισε ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ περιέλαβε την οργάνωση προγραμμάτων πρόληψης του trafficking και παροχής στήριξης και προστασίας στα πρόσωπα που αποτελούσαν θύματα, κυρίως σε αυτά που συνιστούν τις ευάλωτες ομάδες που προορίζονται σε σεξουαλική εκμετάλλευση (γυναίκες και παιδιά)[152].

Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη[153] (ΟΑΣΕ)[154]: ιδρύθηκε το έτος 1975[155] και αντιμετώπισε κατ' αρχάς την εμπορία

[149] Μετάφραση του γράφοντος από το πρωτότυπο: *«forced or compulsory labour shall mean all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily»*.

[150] Η αρχική ονομασία του Οργανισμού ήταν Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe. Το 1980 μετονομάστηκε σε Intergovernmental Committee for Migration, και το έτος 1989 απέκτησε το σημερινό του όνομα, International Organization for Migration (IOM).

[151] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 113, 114., για την Ελλάδα βλ. το διαδικτυακό τόπο greece.iom.int.

[152] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 161.

[153] Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

[154] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 114, και το διαδικτυακό τόπο www.osce.org.

ανθρώπων ως μορφή τού οργανωμένου εγκλήματος, που πλήττει τα κράτη - μέλη τού οργανισμού. Όμως έπειτα, προσέγγισε το φαινόμενο από την ανθρωποκεντρική του διάσταση, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στην αρωγή των θυμάτων. Αν και ο εν λόγω Οργανισμός έχει συμβουλευτικό και συντονιστικό ρόλο, και δεν νομιμοποιείται να επιβάλει στα κράτη - μέλη του την υιοθέτηση συγκεκριμένων κανονιστικών πλαισίων, επιδεικνύει ουσιώδες έργο αναφορικά με την έρευνα και την αναπτυξιακή βοήθεια, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Το Κέντρο για την Πρόληψη του Διεθνούς Εγκλήματος[156] **(CICP) και το Ερευνητικό Ινστιτούτο για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη**[157] **(UNICRI):** οι δύο αυτοί Οργανισμοί έχουν σχεδιάσει ένα πρόγραμμα συνδρομής των κρατών - μελών τού ΟΗΕ για την αντιμετώπιση της διακίνησης ανθρωπίνων όντων. Από τα πιο ουσιώδη σημεία τού προγράμματος ξεχωρίζουν η συλλογή πληροφοριών, οι οποίες σχετίζονται με τις μεθόδους διακίνησης και οι πιο αποτελεσματικοί τρόποι καταπολέμησης του φαινομένου[158].

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ): η γνωμοδότηση αυτής της Επιτροπής (1998) σχετικά με την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης των παιδιών και του σεξουαλικού τουρισμού[159], αμφισβητεί τη δυνατότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων μέσω ποινικών διατάξεων, η οποία αποτελεί τη βασική κατευθυντήρια γραμμή των διεθνών κειμένων και του εν γένει νομοθετικού πλαισίου. Αναλυτικά, στην εν λόγω γνωμοδότηση τονίζεται ότι *η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή εκτιμά ότι το ευρέως διαδεδομένο και ανησυχητικό φαινόμενο της κακοποίησης, εκμετάλλευσης και κακομεταχείρισης παιδιών απαιτεί την εκ βάθρων επανατοποθέτηση και κινητοποίηση της κοινωνίας. Ο στόχος συνίσταται στο να αναληφθεί δράση πέραν της δημόσιας κατακραυγής και της αντίδρασης διά νόμου ή των αποσπασματικών πολιτικών που βασίζονται στη μείωση τον συνεπειών.* Αναφέρει περαιτέρω δε ότι *η πολιτική της δημόσιας κατακραυγής και η ηθικολογική, νομικίστικη και αστυνομική αντιμετώπιση του προβλήματος, δεν είχαν ως αποτέλεσμα μεγαλύτερο σεβασμό των μηχανισμών του νόμου και της τάξης ή*

[155] Το αρχικό του όνομα ήταν Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Το 1995 πήρε την σημερινή του ονομασία.
[156] Centre for International Crime Prevention.
[157] United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.
[158] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 161, το διαδικτυακό τόπο www.unric.org.
[159] ΕΕ C 284 της 14.09.1998, σελ. 92 επ.

αποτελεσματικούς μηχανισμούς δράσης και λειτουργίες πρόληψης. ***Αποδεικνύονται ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές, με συνέπεια το πρόβλημα να εντείνεται, καταλαμβάνοντας απειλητικές διαστάσεις***[160]*. Οι συνεχιζόμενες σε διεθνές επίπεδο διακηρύξεις, συνέδρια, κινητοποιήσεις, που αποκαλύπτουν την έκταση και την τραγικότητα του προβλήματος, χωρίς όμως να συνοδεύονται από χειροπιαστά μέτρα και αποτέλεσμα στην καταστολή και την πρόληψη, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην κοινή γνώμη, η οποία διατρέχει τον κίνδυνο είτε να εθιστεί στην ύπαρξη του προβλήματος και να αποδεχθεί να ζει με αυτό είτε να αποδεχθεί ότι η κοινωνία αδυνατεί να το αντιμετωπίσει.*

Αυτό που, σύμφωνα με την ΟΚΕ, οφείλει να αποτελεί το κέντρο ενδιαφέροντος όλης τής διεθνούς προσπάθειας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων[161], είναι η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών τού trafficking με ένα ευρύ πρόγραμμα πρόληψης, που προϋποθέτει άκρως ουσιαστικές παρεμβάσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, συνδυαστικά την ίδια στιγμή με ένα πλήρες πρόγραμμα αντιμετώπισης της φτώχειας, της ανεργίας και της ανισότητας ανάμεσα στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.

[160] Ο τονισμός του γράφοντος.

[161] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 220.

4. Άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα ευρύτερου ενδιαφέροντος

Όπως τονίσθηκε, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί αναμφισβήτητα ένα φαινόμενο άμεσα συνυφασμένο με την έκδηλη παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η κατάφωρη παραβίαση ανεδείχθη ανωτέρω διάμεσου των διατάξεων των ειδικών νομοθετικών κειμένων (και ιδίως εκείνων που συνθέτουν το προστατευτικό πλαίσιο για τα θύματα), κύριος στόχος των οποίων αποτελεί η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Οπωσδήποτε, το νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του trafficking συμπληρώνεται και από διεθνείς συμβάσεις ευρύτερου περιεχομένου, στον πυρήνα των οποίων εμπίπτει η εν γένει προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναμφισβήτητα, η αξία των νομοθετικών αυτών κειμένων στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων είναι απολύτως δεδομένη: και μόνο η ύπαρξη του trafficking, αποτελεί κατάφωρη παραβίαση των διεθνώς κατοχυρωμένων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων[162].

Αναλυτικά, πρόκειται για διεθνείς συμβάσεις τις οποίες η Ελλάδα έχει υπογράψει και κυρώσει με νόμο, καθιστώντας τες, ως εκ τούτου, εσωτερικό της δίκαιο και προσδίδοντας στις διατάξεις τους την αυξημένη τυπική ισχύ που απορρέει από το άρ. 28 παρ. 1 εδ. πρώτο τού Συντάγματος. Από τις πλέον σημαντικές, ιδιαιτέρας μνείας αξίζουν οι ακόλουθες:

Αρχικά, στα πλαίσια της δραστηριότητας των Ηνωμένων Εθνών υπεγράφη:

Η Διεθνής Σύμβαση της Γενεύης περί εμπορίας των δούλων (Slavery Convention) (1926)[163]: σε αυτή, ορίζεται μεν η δουλεία και το εμπόριο σκλάβων και δίδονται δε κατευθυντήριες γραμμές για την κατάργηση αυτών.

Η Συμπληρωματική Σύμβαση για την κατάργηση της δουλείας, του δουλεμπορίου και των παρεμφερών με τη δουλεία πρακτικών (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Istitutions and

[162] Τα δικαιώματα αυτά τυγχάνουν συνταγματικής προστασίας και στην ελληνική έννομη τάξη (άρ. 2 παρ. 1, άρ. 5 παρ. 1 και 2, άρ. 7 παρ. 2, άρ. 21 παρ. 1 και 3, άρ. 22 παρ. 4 Σ.), βλ. *Αμπατζή Λ.*, Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 56 επ.
[163] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4473/1930 και ενσωμάτωσε το άρ. 323 παρ. 2 ΠΚ.

Practices Similar to Slavery) (1957)[164]: συμπληρώνει την ανωτέρω Σύμβαση, διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής της και συμπεριλαμβάνοντας πλέον πρακτικές, εξομοιούμενες με τη σκλαβιά και την καταναγκαστική εργασία[165].

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Universal Declaration of Human Rights) (1948): αναγνωρίζεται κυρίως η πανανθρώπινη αξία ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως και αδιακρίτως είναι ελεύθεροι και ίσοι, αποτελώντας σε βάθος χρόνου τη βάση για την υπογραφή Συμβάσεων περί των δυσμενών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και της παράνομης εμπορίας ανθρώπων[166].

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (International Covenant on Civil and Political Rights) (1966)[167]: ανακηρύσσει το σεβασμό στην αξία του ανθρώπου και αναγνωρίζει την αδιακρίτως ισότητα αυτών.

Η Διεθνής Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW) (1979)[168]: απαγορεύει όλες τις μορφές διακρίσεων κατά των γυναικών και επιβάλει στα συμβαλλόμενα κράτη να λάβουν μέτρα για την εξάλειψη αυτών[169].

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Εργαζομένων Μεταναστών και των Μελών των Οικογενειών τους (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families) (1990).

Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών (Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) (1999)[170].

---

[164] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1145/1972.
[165] Βλ το άρ. 1 της Συμπληρωματικής Σύμβασης.
[166] Βλ. τον διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org, και αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.,* Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, σελ. 10.
[167] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2462/1997.
[168] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1342/1983.
[169] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 186 επ.
[170] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2952/2001.

Ακολούθως, στον ευρωπαϊκό χώρο θεμελιώδη κείμενα αποτελούν:

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Charter of Fundamental Right of EU) (2000)**:** ο σκοπός τού νομοθετικού αυτού κειμένου ήταν να καταστούν περισσότερο αντιληπτά τα θεμελιώδη δικαιώματα και πιο αποτελεσματική η προστασία τους σε ενωσιακό επίπεδο[171]. Ακολούθως, προβλέπεται ρητώς η απαγόρευση της δουλείας και της ειλωτείας, της καταναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας και η απαγόρευση της εμπορίας ανθρωπίνων όντων (άρ. 5 παρ. 3).

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθερίων (ΕΣΔΑ) (The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms) (1950)[172]: ακριβέστερα, στο άρ. 4 ΕΣΔΑ προβλέπεται η απαγόρευση οιασδήποτε μορφής δουλείας και καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας.

Αναλυτικότερα, το ΕΔΔΑ εξέτασε για πρώτη φορά το ζήτημα των παραγόντων που πρέπει να συντρέχουν για τη θεμελίωση της δουλείας και την εννοιολογική διάκριση μεταξύ δουλείας, ειλωτείας και καταναγκαστικής εργασίας στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων, στην υπόθεση *Siliadin v. France* (2006)[173]. Αρχικά, το Δικαστήριο, εξετάζοντας την αντικειμενική υπόσταση του άρ. 4 ΕΣΔΑ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, από τα πραγματικά περιστατικά, δεν προκύπτει ότι η αιτούσα τελούσε σε συνθήκες δουλείας, διότι οι δράστες δεν εξασκούσαν πάνω της δικαιώματα ιδιοκτησίας[174]. Όμως, κατά το ΕΔΔΑ, η αιτούσα τελούσε σε καθεστώς ειλωτείας, καθώς της είχαν αποστερήσει την αυτονομία της και επιπλέον την είχαν υποβάλει σε εξαναγκασμό. Αναγνωρίστηκε ακόμα, ότι η αιτούσα είχε καταστεί θύμα καταναγκαστικής εργασίας, από τη στιγμή που εξαναγκαζόταν να παρέχει την εργασία της παρά τη βούλησή της, λόγω φόβου σύλληψης εξαιτίας της παράνομης παραμονής της στη χώρα και του νεαρού τής ηλικίας της[175]. Έτσι, το Δικαιοδοτικό Όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης φαίνεται να εφήρμοσε *stricto sensu* τον ορισμό τής δουλείας που περιέχει η Σύμβαση κατά της Δουλείας (1926) και χρησιμοποίησε το στοιχείο τής ιδιοκτησίας ως τη μοναδική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας. Ωσαύτως υποστήριξε, βάσει του συλλογισμού αυτού, ότι η στέρηση της προσωπικής αυτονομίας δεν επαρκεί για τη στοιχειοθέτηση της δουλείας, διότι δε συνεπάγεται άνευ ετέρου την άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας[176].

---

[171] Βλ. αντί πολλών *Παπαδημητρίου Γ.*, Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ibid., σελ. 212.

[172] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2329/1953 και μετά τη μεταπολίτευση με το ν.δ. 53/1974.

[173] Βλ. αναλυτικά για το σχολιασμό της υπόθεσης *Cullen H.*, Siliadin v. France: Positive obligations under article 4 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2006, 6, σελ. 585 επ.

[174] Βλ. παρ. 122.

[175] Βλ. παρ. 109 – 129.

[176] Βλ. παρ. 122.

Όμως, η υπόθεση που ουσιαστικά δοκίμασε τις αντοχές τού Δικαστηρίου τού Στρασβούργου αναφορικά με την εμπορία ανθρώπων, ήταν αυτή τής *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010), απόφαση η οποία αποτελεί σταθμό στη νομολογία του, ως προς το άρ. 4 ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ στην απόφαση αυτή, για πρώτη φορά ερμηνεύει τον εννοιολογικό πυρήνα τής δουλείας κατά τρόπο διασταλτικό, ακολουθώντας το σκεπτικό τής απόφασης *Prosecutor v. Kunarac* του Εφετείου του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας δε συνιστά αποκλειστική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας, και εντάσσει ασφαλώς την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής του άρ. 4, προσδιορίζοντας τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από την απαγόρευση της δουλείας σε περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων.

Άξια μνείας είναι η άποψη του Δικαστηρίου ότι, δεδομένων των διαστάσεων που έχει προσλάβει το φαινόμενο του trafficking και του ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί ζωντανό κείμενο που πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών, η εμπορία ανθρώπων οφείλει να εξετάζεται στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής τού άρ. 4 και όχι της κάθε μίας ξεχωριστά από τις πρακτικές που περιγράφονται σε αυτό. Ούτως, στο σκεπτικό τής απόφασης αναφέρεται ρητώς: *η εμπορία ανθρώπων, λόγω της φύσης της και του σκοπού εκμετάλλευσης, βασίζεται στην άσκηση εξουσιών που συνδέονται με την ιδιοκτησία. Πρόσωπα γίνονται αντικείμενο μεταχείρισης, ως εμπορεύματα, αγοράζονται και πωλούνται και εξαναγκάζονται να παρέχουν υπηρεσίες έναντι μικρής ή καθόλου αμοιβής, συνήθως στη βιομηχανία του σεξ αλλά και αλλού. Η εμπορία ανθρώπων ενέχει στενή επιτήρηση της δράσης των θυμάτων, των οποίων οι κινήσεις συχνά περιορίζονται. Επίσης, περιέχει τη χρήση βίας και απειλών κατά των θυμάτων που ζουν υπό άσχημες συνθήκες. […] Η ίδια η εμπορία ανθρώπων, σύμφωνα με τον ορισμό των άρθρων 3 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης,* ***εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της Σύμβασης***[177].

Από τις δύο ως άνω αποφάσεις του Δικαστηρίου, διαπιστώνεται ευχερώς η προοδευτική συνειδητοποίηση της ανάγκης υιοθέτησης μίας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στην αντιμετώπιση του trafficking[178]. Η απόφαση *Rantsev* έχει καθοριστική σημασία για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, ως παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τού ανθρώπου και ειδικότερα ως σύγχρονης μορφής δουλεία. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας διασταλτικά την έννοια της δουλείας και υπό το πρίσμα μίας τελολογικής ερμηνείας τού συνόλου των διατάξεων της ΕΣΔΑ, εντάσσει την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής τής εν γένει απαγόρευσης της δουλείας, θεωρώντας δε περιττή τη διάκριση μεταξύ των τριών επί μέρους πρακτικών του άρ. 4.

Εν κατακλείδι, ως προς το ζήτημα των υποχρεώσεων των κρατών σύμφωνα με το άρ. 4 ΕΣΔΑ και την προστασία των θυμάτων εμπορίας, έκρινε ότι πέραν της υποχρέωσης να ποινικοποιήσουν τις άδικες πράξεις που συνιστούν ειδικά παράβαση του αδικήματος αυτού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου γενικά, τα συμβαλλόμενα κράτη ενέχουν ευρύτερες θετικές υποχρεώσεις δικονομικής φύσεως. Σε αυτές περιλαμβάνεται η υποχρέωση να διερευνούν αποτελεσματικά υποθέσεις

[177] Ο τονισμός του γράφοντος, βλ. παρ. 281 και 282.

[178] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου & Ρωσίας, ΠοινΔικ, 2010 σελ. 568 επ. και ιδίως σελ. 579.

εμπορίας, να υιοθετούν μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία των προσώπων από τους κινδύνους εμπορίας και εκμετάλλευσης, η υποχρέωση να παρέχουν ασφάλεια στα θύματα που βρίσκονται στο έδαφός τους, να υλοποιούν προγράμματα πρόληψης και καταπολέμησης του trafficking και να εκπαιδεύουν το προσωπικό των αρμοδίων αρχών. Ακόμη, το ΕΔΔΑ ακολουθεί (και στις δύο ως άνω αποφάσεις) ως προς το άρ. 4, την πάγια θέση του περί εμμέσης και όχι ευθείας τριτενέργειας των δικαιωμάτων, αναγνωρίζοντας δηλαδή την υποχρέωση του κράτους να επέμβει σε σχέσεις ιδιωτών, ούτως ώστε να προστατεύσει τα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο αυτό[179].

Αναφορικά με τους ανηλίκους, το νομοθετικό πλαίσιο περιλαμβάνει ενδεικτικά:

Την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Declaration of the Rights of the Child) (1959)[180]: αναγνωρίζει σε όλα τα παιδιά ανεξαιρέτως και αδιακρίτως τα δικαιώματα που περιέχονται στην Διακήρυξη, καλώντας τις εθνικές κυβερνήσεις να επιδιώκουν την τήρηση αυτών με νομοθετικά μέτρα σύμφωνα με τις αρχές τις Διακήρυξης[181].

Την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών (European Convention of the Exercise of Children's Rights) (1996)[182]: η εν λόγω έχει ως στόχο την προστασία των ύψιστων συμφερόντων των παιδιών, παρέχοντας μια σειρά από διαδικαστικά μέτρα για να επιτρέψει στα παιδιά να ασκήσουν και να προωθήσουν τα δικαιώματα που τους ανήκουν[183].

[179] Βλ. αντί πολλών απόφαση *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1984), *X and Y v. The Netherlands* (1985), *Groppera Radio AD and others v. Switzerland* (1990).
[180] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2101/2001.
[181] Βλ. Προοίμιο.
[182] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2502/1997.
[183] Βλ. Περίληψη (Summary).

5. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Από την ενδελεχή εξέταση των ανωτέρω κειμένων, που συνθέτουν το διεθνές και ευρωπαϊκό θεσμικό νομοθετικό πλαίσιο ενάντια στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, όπως αυτά παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν, είναι δυνατόν να καταλήξει κανείς σε ορισμένα ωφέλημα συμπεράσματα, αναφορικά με την σε παγκόσμιο επίπεδο προσέγγιση του trafficking και την προσπάθεια αντιμετώπισης και καταστολής του.

Αρχικά, διαπιστώνεται η σταδιακή μετακύλιση του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις δράσεις παρεμπόδισης του εμπορίου δούλων προς τις προσπάθειες καταπολέμησης το πρώτον της διεθνικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανθρώπων (σωματεμπορίας), και εν συνεχεία όλων των σύγχρονων μορφών διακίνησης και εμπορίας τού ανθρωπίνου σώματος (εκμετάλλευση της εργασίας, αφαίρεση οργάνων τού σώματος, κ.λπ.). Ούτως, επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων (εκτιμώντας τα μέσα με τα οποία τελείται και τον τρόπο οργάνωσης των εμπόρων), συνιστά αναμφισβήτητα μία μορφή οργανωμένου εγκλήματος, που λαμβάνει επί μάλλον και μάλλον απειλητικές διαστάσεις. Αυτά τα νομοθετικά κείμενα καταβάλλουν έντονες προσπάθειες να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις τής παγκόσμιας κοινότητας για τη συστολή τού φαινομένου. Αποτέλεσμα τούτου, αποτελεί το γεγονός να διαφαίνεται στο θεσμικό πλαίσιο των ανωτέρω κειμένων, η επικράτηση της κατασταλτικής προσέγγισης, ως προς την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και να προσεγγίζεται το φαινόμενο κυρίως υπό το πρίσμα τής δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος[184].

Όμως, οι αδυναμίες τής κατασταλτικής αυτής προσέγγισης και η ανεπάρκεια της αποτελεσματικής αντιμετώπισης του trafficking δεν άργησαν να αναγνωρισθούν. Απόρροια αυτού αποτέλεσε η ανελικτική αναπροσαρμογή τού θεσμικού πλαισίου και με σκοπό την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με την προσπάθεια υιοθέτησης ανθρωποκεντρικών στοιχείων, προσέγγιση η οποία κατέστη καθόλα αναγκαία. Όλα τα διεθνή και ευρωπαϊκά όργανα, αν και προσέγγιζαν τα ζητήματα της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων με διαφορετικές μεθόδους εργασίας[185] και

[184] Έτσι, συστήνονται όργανα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, π.χ. η *Europol*.

[185] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 303, η οποία κάνει λόγο για μία *πολυδιάσπαση στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων*.

ανάλογα με τα όρια τής αρμοδιότητας που είχαν, επιβεβαιώνουν την ανάγκη λήψης ειδικών μέτρων για την αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών του φαινομένου, συμβάλλοντας ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό στην προώθηση της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης.

Αυτή η προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων άρχισε με τον τρόπο αυτό να κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος (αρχικά σε επίπεδο διακηρύξεων και κειμένων χωρίς νομική δεσμευτικότητα), καθιστώντας σαφές ότι αποτελούσε μονόδρομο για τη δραστική και αποτελεσματική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων: εντοπίζεται σταδιακά (και ειδικότερα στα πρόσφατα νομοθετικά κείμενα[186]) ένα προστατευτικό ρυθμιστικό πλέγμα διατάξεων, που πρωτεύοντα και κύριο στόχο τους έχουν την προστασία των δικαιωμάτων τού ανθρώπου και την στήριξη των θυμάτων, με τη σκέψη ότι αυτά αποτελούν άτομα των οποίων τα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί. Άλλαις λέξεσι, η κινητοποίηση του ποινικού οπλοστασίου και η προσφυγή στο δραστικό μέσο της ποινής επιτελούν επικουρικό ρόλο στην ολιστική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων.

[186] Η πρώτη συμβατική προσπάθεια στην οποία ορίζεται ρητώς ότι η εμπορία ανθρώπων συνιστά παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων, αποτελεί η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων του έτους 2005, βλ. ανωτέρω.

6. Εθνικό νομοθετικό πλαίσιο

Αν και το διεθνές και το ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο κατά της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί, όπως αναλύθηκε, ένα όντως εξαιρετικό και αρκετά πλήρες θεσμικό δημιούργημα για την αντιμετώπιση του φαινομένου, τούτο ασφαλώς θα πρέπει να συνεπικουρείται από τις προσπάθειες του εκάστοτε εθνικού νομοθέτη[187]. Όπως είναι αναμενόμενο, η ραγδαία εξάπλωση του trafficking με σκοπό την οιαδήποτε εκμετάλλευση του ανθρώπου, δεν άργησε να αγγίξει και τα σύνορα της ελληνικής επικράτειας. Άρχισε, λοιπόν, πολύ σύντομα και η Ελλάδα να αποτελεί χώρα διέλευσης και προορισμού για θύματα που διακινούνται, ιδίως με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση και τον εξαναγκασμό τους σε εργασία.

Ο εγχώριος νομοθέτης λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαστάσεις του φαινομένου που αναπτύσσονται διαρκώς, αλλά και τις επιταγές των διεθνών και ευρωπαϊκών νομοθετικών διατάξεων και κειμένων, ενσωματώνει στην ελληνική έννομη τάξη τον ν. 3064/2002 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών[188], ο οποίος συνιστά την πρώτη ουσιαστική και σε εθνικό επίπεδο προσπάθεια για την αντιμετώπιση του trafficking, αλλά και την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

I. Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων προ του ν. 3064 του 2002

Αναφορικά με το νομικό καθεστώς που καλούνταν σε εφαρμογή προ της εισαγωγής τού ν. 3064, τούτο περιείχε διατάξεις, οι οποίες μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τις κυριότερες μορφές τής εμπορίας ανθρώπων, αν και αυτή δεν τυποποιούνταν ρητώς ως αυτοτελές έγκλημα. Οι ρυθμίσεις αυτές που εφαρμόζονταν, ανιχνεύονται σε πλήθος διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων. Αναλυτικά, το **άρ. 322 ΠΚ (Αρπαγή)**[189], το άρ. **323 ΠΚ (Εμπόριο δούλων)**

[187] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 142.
[188] ΦΕΚ Α, 248/15.10.2002.
[189] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Βαθιώτης Κ.*, Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΘεσ 1598/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 563 – 564, *ο ίδιος*, Η ολιγοχρόνια κατακράτηση του θύματος ως μέσο για την

[190], το **άρ. 17 ν. 2639/1998 περί ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, κ.λπ.**[191], το **άρ. 385 ΠΚ (Εκβίαση)**, το **άρ. 409 ΠΚ (Παραμέληση αποτροπής από επαιτεία ή αλητεία)**[192], τα οποία επιστρατεύονταν στις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση του θύματος, ενώ πληρέστερη αντιμετώπιση διαπιστώνεται σχετικά με την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, η οποία αντιμετωπιζόταν με τα **άρ. 327 ΠΚ (Απαγωγή με σκοπό ακολασίας), 336 ΠΚ (Βιασμός)**[193]**, 349 παρ. 3 ΠΚ (Μαστροπεία)**[194] και **351 παρ. 1**

ανάκτηση της ελευθερίας του δράστη, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 584 επ., *Μαγκάκης Γ. – Α.*, Σκέψεις πάνω στην έννοια του εγκλήματος της «αρπαγής», ΝοΒ, 1981, σελ. 244 επ., *Μαργαρίτης Λ.*, Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΙωαν 41/1994, Υπερ 1995, σελ. 337 επ., *Στοΐλα Α.*, σε: Χαραλαμπάκη Αρ., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος ΙΙ, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ. 2549, *ΣυμβΠλημΚαλαμ 92/2011*, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 309 επ. με εισ. πρότ. *Πετειναρέλη Γ.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*, *ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011*, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 490 επ., με εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*, *ΣυμβΠλημΞαν 29/2008*, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1207 επ., με εισ. πρότ. *Λαμπρίδη Δ.*, *ΣυμβΠλημΚαστ 77/1998*, Υπερ, 1998, σελ. 1279 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* και παρατ. *Παύλου Σ.* (= ΠοινΧρ, 1998, σελ. 927 επ. = ΠοινΔικ, 1998, σελ. 34 επ. = Αρμεν, 1998, σελ. 988 επ.).

[190] Για τα προβλήματα της διάταξης βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 227, *Δημήτραινας Γ.*, ό.π., σελ. 132 και 137, *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ, οι οποίοι σημειώνουν ότι τα ελληνικά δικαστήρια ουδέποτε εφήρμοσαν το άρθρο αυτό, *Μανωλεδάκης Ι.*, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, υπό το άρ. 323, *Αναγνωστόπουλος Α.,* σε: Χαραλαμπάκη Αρ., Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, σελ. 1334, *ΣυμβΠλημΘεσ 185/2003*, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 504 επ., με εισ. πρότ. *Τσορμπατζόγλου Ο.* και παρατηρήσεις *Χαρίση Κ.*.

[191] Άρ. 17 ν. 2639/1998 περί ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, σύσταση σώματος επιθεώρησης εργασίας και άλλες διατάξεις, όπως αντικατεστάθη με το άρ. 3 του ν. 3385/2005, και πριν καταργηθεί [το άρθρο καταργήθηκε με το άρ. 33 παρ. 14 ν. 3996/2011 (ΦΕΚ Α, 170/05.08.2011), και πλέον ισχύει το άρ. 28 ν. 3996/2011 για κάθε παραβίαση των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας]: *«Ποινικές κυρώσεις: 1. Κάθε εργοδότης, που παραβαίνει τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας, που αφορούν στους όρους και τις συνθήκες εργασίας και συγκεκριμένα τα χρονικά όρια εργασίας ή την αμοιβή ή την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών ή με χρηματική ποινή τουλάχιστον εννιακοσίων (900) ευρώ ή και με τις δύο αυτές ποινές. 2. Ειδικές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας που προβλέπουν βαρύτερη ποινική μεταχείριση εξακολουθούν να ισχύουν».*
Για διοικητικές κυρώσεις, βλ. *άρ. 16* του νόμου.

[192] Προ της τροποποίησης αυτού με το άρ. 2 παρ. 7 ν. 3189/2003., βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 29 επ.

[193] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. την αναφερόμενη βιβλιογραφία σε *Στοΐλα Α.*, ό.π., σελ. 2687 – 2688.

[194] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Γαρδίκας Κ.*, Εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρ, 1952, *Γάφος Η.*, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τόμ. Ε, passim, *Παρασκευόπουλος Ν.*, Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών – Ιστορική, συγκριτική, νομολογιακή και δογματική έρευνα, passim, επίσης βλ. *ΑΠ 1918/2001*, ΝΟΜΟΣ, η οποία επικυρώνει την παραπομπή των κατηγορουμένων για μαστροπεία, παράνομη κατακράτηση, βιασμό, παράνομη προώθηση στο εσωτερικό της χώρας λαθρομεταναστών με σκοπό το παράνομο κέρδος, δέχεται ότι *«οι δράστες υποχρέωσαν **με βία** αλλοδαπές, τις οποίες **διεκπεραίωναν λαθραία** στο ελληνικό έδαφος σε συνεργασία*

περ. β) και γ) ΠΚ (Σωματεμπορία)[195], **άρ. 353 ΠΚ (Πρόκληση σκανδάλου με ακόλαστες πράξεις)**[196], και όταν οι πράξεις αυτές είχαν θύμα αλλοδαπό, μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με τις διατάξεις του **ν. 2910/2001**[197].

Όταν δε η πράξη τής εμπορίας ανθρώπων είχε θύμα ανήλικο πρόσωπο, εφαρμόζονταν, επιπροσθέτως, τα **άρ. 324 ΠΚ (Αρπαγή ανηλίκων), άρ. 328 ΠΚ (Εκούσια απαγωγή), άρ. 339 ΠΚ (Αποπλάνηση παιδιών), άρ. 342 ΠΚ**

με λαθρεμπόρους, να συνευρίσκονται με πελάτες, ***καρπώνοντας*** *οι ίδιοι την αμοιβή. Τις* ***κατακρατούσαν*** *σε ξενοδοχεία και διαμερίσματα, ενώ τις* ***εξανάγκαζαν*** *με* ***σωματική βία σε συνουσία*** *και με τους ίδιους»*[*].

[*] Οι τονισμοί του γράφοντος.

Βλ. σχετικά *ΑΠ 992/2001*, ΝΟΜΟΣ, *ΑΠ 1083/2002*, ΝΟΜΟΣ.

[195] Υπό τη μορφή που ίσχυε – προ της τροποποίησης με το άρ. 8 ν. 3064/2002: *«1. Όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: ... β) με τη βία, με απατηλά μέσα, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία, γ) με τα προαναφερόμενα μέσα κατακρατεί παρά τη θέλησή της σε οίκο ανοχής μια γυναίκα ή την εξαναγκάζει να παραδοθεί σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση ενός έτους μέχρι τριών μηνών και με χρηματική ποινή, αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης».*

Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 34 επ., *η ίδια*, Εμπορία ανθρώπων. Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 430 – 431, *η ίδια*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, passim, *Μαγκάκης Γ. – Α.*, Τα εγκλήματα περί την γενετήσιαν και την οικογενειακήν ζωήν, σελ. 27, *ΑΠ 239/1964*, ΠοινΧρ, 1964, σελ. 513 επ., *ΑΠ 526/2002*, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ., *ΑΠ 208/2002*, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177, *ΑΠ 1244/2006*, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ., *ΑΠ 526/2002*, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ., *ΑΠ 208/2002*, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177, *ΑΠ 1999/2005*, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 534, *ΑΠ 942/2005*, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 52, *ΑΠ 1244/2006*, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ., *ΑΠ 1/2007*, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 911, *ΑΠ 638/1999*, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 229.

[196] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, σελ. 283 επ. και τις εκεί υποσημ., *η ίδια,* Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 30, *η ίδια,* Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 224, *Ανδρουλάκης Ν.*, Άσεμνο και Ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μία συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών), ΠοινΧρ, 1983, σελ. 209 επ., *Κωστάρας Α.*, Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, 2007, σελ. 415 επ., *ΑΠ 707/2000*, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 936, *ΑΠ 984/2000*, ΝΟΜΟΣ.

[197] Άρ. 53 παρ. 5 ν. 2910/2001, προ της κατάργησής του με το άρ. 11 παρ. 7 ν. 3064/2002: *«Όταν η παραβίαση των διατάξεων του παρόντος νόμου γίνεται με σκοπό την προαγωγή αλλοδαπών σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον δύο εκατομμυρίων δραχμών. Σε περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικος ή ανήλικο, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή τουλάχιστον πέντε εκατομμυρίων δραχμών. Το παραπάνω αδίκημα θεωρείται σε κάθε περίπτωση αυτόφωρο και εκδικάζεται με τη σχετική διαδικασία ... Οι προβλεπόμενες στην παρούσα παράγραφο ποινές δεν αποκλείουν τη σωρευτική επιβολή άλλων ποινών σε περίπτωση συνδρομής άλλων διατάξεων της ποινικής νομοθεσίας».*

Ο εκ μέρους του εργοδότη σκοπός προαγωγής των παράνομα (χωρίς άδεια εργασίας) απασχολούμενων αλλοδαπών στην πορνεία θεμελίωνε διακεκριμένη περίπτωση (άρ. 53 παρ. 5 του νόμου) του εγκλήματος της απασχόλησης αλλοδαπού, που στερείτο άδεια παραμονής. Αυτή η διάταξη εισάγει ουσιαστικά για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη την έννοια της εμπορίας ανθρώπων, αναλυτικά και κριτική για τον νόμο αυτό, βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 216 και 217.

(Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια)[198]**, άρ. 347 παρ. 1 περ. β) ΠΚ (Ασέλγεια παρά φύση), άρ. 349 παρ. 1 και 2 περ. α) ΠΚ (Μαστροπεία)** καθώς και **το άρ. 10 ν. 2447/1996**[199].

Οι εν λόγω διατάξεις προστατεύουν την παιδική ηλικία που περιλαμβάνει την ιδιαίτερη ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανηλίκου. Οι δε πράξεις παραγωγής και διακίνησης πορνογραφικού υλικού με ανηλίκους μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με επάρκεια, σύμφωνα με τον **ν. 5060/1931** περί ασέμνων δημοσιευμάτων[200], ενώ οι πράξεις τής σεξουαλικής χρησιμοποίησης και της εκμετάλλευσης των ανηλίκων, αντιμετωπίζονταν με το νομοθετικό πλαίσιο αυτό, επικουρικά με τα προαναφερθέντα άρ. του ΠΚ.

Αν και όντως υπήρχαν ποινικές διατάξεις, στο ρυθμιστικό πεδίο των οποίων μπορούσε να υπαχθεί εννοιολογικά η εμπορία ανθρώπων, τουλάχιστον ως προς τις βασικότερες μορφές της, τούτες κρίθηκαν ανεπαρκείς και ιδιαιτέρως επιεικείς[201] για την πλήρη αντιμετώπιση και καταστολή του, εγείροντας ουσιώδη ζητήματα. Από τα προβλήματα που ανέκυπταν, το κυριότερο όλων συνδέεται με τη δυσχέρεια υπαγωγής των σύγχρονων, πολύπλοκων και ραγδαίως εξελισσόμενων μορφών συμπεριφοράς που συνθέτουν την εν λόγω πράξη, στις συναφείς ποινικές διατάξεις που καλούνταν σε εφαρμογή[202]. Οι ρυθμίσεις αυτές παρουσίαζαν περιορισμένη, θα έλεγε κανείς,

---

[198] Όπως αυτά ίσχυαν πριν το έτος 2002.
Αναλυτικά για τις εν λόγω διατάξεις βλ. αντί πολλών *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, σελ. 195 επ., 207 επ., *Μαργαρίτης Λ.*, Η συρροή ανάμεσα στα εγκλήματα του βιασμού και της αποπλανήσεως παιδιών είναι φαινομενική ή αληθής;, Αρμεν, 1981, σελ. 75 επ.

[199] *«1. Εκείνος που, έχοντας υιοθετήσει ανήλικο, τον μεταχειρίζεται σε ασχολίες ανήθικες ή επικίνδυνες για τη σωματική ή την πνευματική του υγεία, τιμωρείται, εφόσον δεν συντρέχει αξιόποινη πράξη, που τιμωρείται βαρύτερα, με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και με χρηματική ποινή μέχρις ενός (1) εκατομμυρίου δραχμών. 2. Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με χρηματική ποινή μέχρι πεντακοσίων χιλιάδων μεταλλικών δραχμών τιμωρούνται: εκείνος που δίδει σε υιοθεσία το παιδί του, καθώς και εκείνος που μεσολαβεί στην υιοθεσία, αποκομίζοντας οι ίδιοι ή προσπορίζοντας σε άλλους αθέμιτο όφελος. 3. Εκείνος που τελεί κατ' επάγγελμα ή με πρόθεση κερδοσκοπίας τις αξιόποινες πράξεις, που προβλέπονται από τις δύο προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρ., τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή μέχρι πέντε (5) εκατομμυρίων δραχμών».*

[200] Προβλεπόμενη ποινή φυλάκισης ένα μήνα έως πέντε έτη και χρηματική ποινή για κάθε παραγωγή ή διάθεση πορνογραφικού υλικού, ενώ προβλέπεται και η δήμευση όλων των αντικειμένων που έχουν χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή, όπως και των ίδιων δημοσιευμάτων.

[201] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 166, *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

[202] Βλ. *Χαραλαμπάκης Α.*, Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 97 επ., *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 228, *Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα

εφαρμογή στην πράξη και ελάχιστα (έως καθόλου) είναι πλέον σε θέση να αντιμετωπίζουν τα αυξανόμενα κοινωνικά φαινόμενα, που συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων, αλλά και με την αντιμετώπιση των θυμάτων των πράξεων αυτών. Ασφαλώς, υπήρχαν προβλήματα, τα οποία έπρεπε να αντιμετωπισθούν σε νομοθετικό επίπεδο με κατάλληλη (ανα)προσαρμογή των διατάξεων στα νέα δεδομένα, και με σεβασμό στο δογματικό σύστημα του ελληνικού ποινικού δίκαιου[203].

Από την άλλη πλευρά, η διαπίστωση της ύπαρξης του νομοθετικού αυτού πλαισίου έδωσε το έναυσμα να υποστηριχθεί και η (σχεδόν) αντίθετη άποψη στη θεωρία, και να τεθεί με τον τρόπο αυτό υπό αμφισβήτηση η αναγκαιότητα της θέσπισης του νέου νόμου (και ειδικώς της εισαγωγής τού άρ. 323Α ΠΚ), με το συνακόλουθο επιχείρημα ότι τα οιαδήποτε κενά προέκυπταν, μπορούσαν να αντιμετωπισθούν (επαρκώς;) με διορθωτικές επεμβάσεις στις ισχύουσες διατάξεις τού ποινικού δικαίου[204].

Όμως, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων υπήρξαν και επιπλέον παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στην ανάγκη θέσπισης ενός ολοκληρωμένου και πιο αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου στην εθνική έννομη τάξη. Οι διατάξεις που αναφέρθηκαν ανωτέρω προέβλεπαν σχετικά ελαφριά ποινική μεταχείριση των δραστών (σε πλημμεληματική μορφή), και σε συνδυασμό με τους θεσμούς τής μετατροπής τής στερητικής τής ελευθερίας ποινής σε χρηματική και της υφ' όρων

εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 664, *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 35 και 142, η οποία υπογραμμίζει ότι μέχρι το 2002 εξεδόθησαν ελάχιστες δικαστικές αποφάσεις σχετικές με το έγκλημα της εμπορία ανθρώπων.

[203] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

[204] Βλ. αντί πολλών *Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th.*, ό.π., σελ. 186, *Δημήτραινας Γ.*, ό.π., σελ. 128 επ., *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 29 επ.

Η *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.* (ibid., σελ. 225 και 226) υπογραμμίζει ότι, ίσως η αναγκαιότητα ενός εκσυγχρονισμού της ποινικής νομοθεσίας με σκοπό της αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων να είναι αναμφίβολη, *αλλά η εμπειρία έχει καταδείξει ότι το πρόβλημα δεν οφείλεται κατά κύριο λόγο σε έλλειψη ή ανεπάρκεια του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, αλλά στην πρωτοφανή ολιγωρία κατά την εφαρμογή των σχετικών νόμων. Για το λόγο αυτό δεν μπορεί κανείς να ελπίζει ότι με μόνη τη θέσπιση νέων ή αυστηρότερων ακόμα ποινικών διατάξεων θα μπορέσει πράγματι να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπισή του (φαινομένου)*, αναφέροντας μία έρευνα που έλαβε χώρα στα δικαστήρια των Αθηνών, κατά την 5ετία 1991 – 1995, όπου εκδικάστηκαν κατά μέσο όρο 6 υποθέσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης το χρόνο, όταν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, καταμετρήθηκαν 214 διαφορετικοί τίτλοι πορνογραφικών εντύπων αναρτημένοι σε περίπτερα της Αθήνας και του Πειραιά, πρβλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

απόλυσης του δράστη[205], δε φαίνεται να συμφωνούν με την αυξημένη ποινική απαξία της πράξεως[206]. Αναμφίβολο είναι, εξάλλου, ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα πολύπλοκο φαινόμενο το οποίο, πέραν της εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής των θυμάτων, υποθάλπει στους κόλπους του ένα ολόκληρο συνονθύλευμα από άλλα επαχθή εγκλήματα, όπως *τη διαφθορά, την πλαστογραφία, την εκβίαση, την πορνογραφία ανηλίκων*[207], συνιστώντας ένα από τα σημαντικότερα υπερεθνικά εγκλήματα με πλήρως οργανωμένο χαρακτήρα[208], του οποίου η αντιμετώπιση δεν ήταν ικανή να εξαντλείται στις υπάρχουσες διατάξεις του ποινικού νόμου.

Ουσιωδέστερο όλων είναι το γεγονός ότι η εμπορία ανθρώπων, ανεξάρτητα από τον απεχθή της χαρακτήρα, επιφέρει εξαιρετικές συνέπειες στα θύματα. Οι παραπάνω διατάξεις αντιμετώπιζαν (επαρκώς ή μη) σε κατασταλτικό και μόνο επίπεδο το φαινόμενο. Όμως, το νομοθετικό έλλειμμα εντοπίζεται ιδίως όσον αφορά στην ανθρωποκεντρική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων: έτσι, η πλήρης ανυπαρξία προστατευτικών για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διατάξεων οδήγησε στην αδήριτη ανάγκη διαμόρφωσης ενός ορισμένου και αποτελεσματικού ρυθμιστικού πεδίου για τα θύματα αυτά, με σκοπό την παροχή προστασίας και αρωγής και την εν γένει στήριξη αυτών.

Από τα ανωτέρω, και δεδομένων των αντίστοιχων διεθνών και ευρωπαϊκών κινήσεων ενάντια στο φαινόμενο του trafficking, με πλήθος νομοθετικών κειμένων (δεσμευτικών ή μη) και σε συνδυασμό με τη *διεθνή κατακραυγή τής χώρας μας για την ελλιπή αντιμετώπιση του προβλήματος*[209], ανεδείχθη αναπόφευκτη η ανάγκη αναμόρφωσης και ενίσχυσης του εθνικού ποινικού οπλοστασίου, επί τη βάσει της διεθνούς δικαιοπαραγωγικής δραστηριότητας.

---

[205] Βλ. *Μωραΐτης Χ.*, Ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, σελ. 135.

[206] Βλ. *Μαργαρίτης Λ.*, Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 181 επ.

[207] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, ό.π.

[208] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ 149.

[209] Βλ. Σκεπτικό τής *ΣυμβΠλημΑμαλ 90/2003*, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2031 επ., με εισ. πρότ. *Τριανταφύλλου Π. – Δ.,* της πρώτης δικαιοδοτικής κρίσης που εφήρμοσε τον νέο νόμο.

ΙΙ. Η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με την εισαγωγή του ν. 3064 του 2002 (καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών) και με τις τροποποιήσεις που επέφεραν οι μεταγενέστεροι νόμοι

Ο ν. 3064 του 2002, εναρμονιζόμενος κατά βάση με την Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων[210], ουσιαστικά μεταφέρει σε επίπεδο εσωτερικής νομοθεσίας, τις τάσεις που καταγράφονται και τις κατευθύνσεις που επικρατούν στον παγκόσμιο νομικό κόσμο, αναφορικά με την αντιμετώπιση – μεταξύ άλλων και – της εμπορίας ανθρώπων. Αυτών των κειμένων κοινή συνισταμένη αποτελεί η βούληση για την αυστηρή καταστολή των πράξεων της εμπορίας ανθρώπων, ενόψει της *σοβαρής καταπάτησης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επιφέρουν σε βάρος των θυμάτων*[211].

Ο εν λόγω νόμος επιφέρει ουσιώδεις και ριζικές αλλαγές, σε σχέση με την αντιμετώπιση του trafficking και, αποτελούμενος από δύο μέρη, εστιάζει μεν στην κατασταλτική του πλευρά και δε στην παροχή αρωγής και προστασίας στα θύματα των εν λόγω εγκληματικών πράξεων: στο πρώτο μέρος, τυποποιούνται οι νομοτυπικές μορφές των αδικημάτων που συνιστούν εμπορία ανθρώπων (είτε με την προσθήκη νέων διατάξεων στον ΠΚ είτε με την τροποποίηση την ήδη υπαρχουσών) και παράλληλα στο δεύτερο μέρος, προβλέπονται τα μέτρα στήριξης και αρωγής των θυμάτων των πράξεων αυτών[212].

Ανάμεσα στις αξιοσημείωτες μεταβολές στις οποίες προέβη ο νόμος (κυρίως στα άρθρα του Δεκάτου Ενάτου Κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα) [213], εισάγεται στην

[210] Βλ. 2002/629/ΔΕΥ, όπως αναλύθηκε ανωτέρω στον οικείο τόπο.

[211] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 221.

[212] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 954 επ. Εκτενώς για την προστασία των θυμάτων βλ. αμέσως επόμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

[213] Αξιοσημείωτες αλλαγές λαμβάνουν χώρα και στις διατάξεις που προστατεύουν τα ανήλικα θύματα: ο νόμος προβλέπει ευρύτερη προστασία και προβαίνει σε σημαντική διεύρυνση του αξιοποίνου των σχετικών διατάξεων (άρ. 348 παρ. 3, άρ. 349 παρ. 1 ΠΚ), ενώ ταυτόχρονα τυποποιείται ρητώς η ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής (άρ. 351Α ΠΚ) και η πορνογραφία ανηλίκων (άρ. 348Α ΠΚ), για την οποία εκτενώς βλ. αντί πολλών *Δημόπουλος Χ.*, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, σελ. 13 επ., *Πολυζωΐδου Β.*, Το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλίκων: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο της νέας Οδηγίας 2011/93/ΕΕ και η εθνική έννομη τάξη, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1014 επ., *Μπουρμάς Γ.*, Προσπάθειες εννοιολογικού προσδιορισμού της κατοχής ηλεκτρονικών δεδομένων με

ελληνική έννομη τάξη το άρ. **323Α** με τον τίτλο **Εμπορία Ανθρώπων**, και έτσι αντιμετωπίζονται πλέον και οι πιο σύγχρονες μορφές τού trafficking, ιδίως μάλιστα εκείνες που λαμβάνουν χώρα με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος και την εξαναγκαστική ή απατηλή εκμετάλλευση της εργασίας των προσώπων. Αυτή η νομοθετική παρέμβαση αντανακλά τις τάσεις των διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων, σχετικά με την αντιμετώπιση των φαινομενολογικών εξελίξεων της εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, ο **ν. 3625 του 2007 (κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις)**[214], έπειτα ο **ν. 3875 του 2010 (κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις)**[215], και τέλος ο **ν. 4198 του 2013 (πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και προστασία των θυμάτων αυτής και άλλες διατάξεις)**[216], παρεμβαίνουν και τροποποιούν με τη σειρά τους στο άρ. 323Α, το οποίο στην ισχύουσα μορφή του έχει ως εξής:

Άρθρο 323Α Ποινικού Κώδικα (Εμπορία ανθρώπων)[217]

1. Όποιος, με τη χρήση βίας, απειλής βίας ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με απαγωγή, προσλαμβάνει, μεταφέρει, προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον

χαρακτήρα παιδικής πορνογραφίας, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 322 επ., *Κουράκης Ν.*, Η πορνογραφία ανηλίκων στο διαδίκτυο (άρθρο 348Α ΠΚ). Τα όρια μιας δικαιοκρατικής και εφικτής ποινικής καταστολής της, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 14 επ., *ο ίδιος,*, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 349, *Καρανικόλας Γ.*, Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: Προβληματισμοί γύρω από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348Α ΠΚ, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 965 επ., *Πανάγος Κ.*, Οι «πρωταγωνιστές» του εγκλήματος της πορνογραφίας ανηλίκων: οι περιπτώσεις του ανήλικου δράστη και του εικονικού θύματος, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 43 επ., Απόφαση του Συμβουλίου για την καταπολέμηση της παιδικής πορνογραφίας στο Ίντερνετ (ΕΕ L 138/09.06.2000), *ΑερΑθ 137/2006*, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 461 επ., *ΣυμβΠλημΔραμ 14/2013*, ΝΟΜΟΣ, *ΣυμβΠλημΡεθυμ 104/2012*, (ΝΟΜΟΣ), *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ορ.*, Πορνογραφία και Διαδίκτυο, σε: Βιασμός, σελ. 97 επ. με αναφορές σε στατιστικά στοιχεία και έρευνες που αποδεικνύουν την εξάπλωση του φαινομένου της παιδικής πορνογραφίας, *των ιδίων*, Παιδική πορνογραφία στα διαδίκτυο, σε: Ο κύκλος της κακοποίησης, σελ. 127 επ.

[214] ΦΕΚ Α, 209/24.12.2007.

[215] ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010.

[216] ΦΕΚ Α, 215/11.10.2013.

[217] Με αναλυτικά όλες τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί έως σήμερα. Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. την αναφερόμενη βιβλιογραφία σε *Στοΐλα Α.*, ό.π., σελ. 2565 – 2566.

πρόσωπο, με σκοπό την αφαίρεση κυττάρων, ιστών ή οργάνων του σώματός του ή για να εκμεταλλευτεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

(Όπως αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η λέξη «ιστών» και η φράση «για να εκμεταλλευθεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του» και έπειτα τροποποιήθηκε με το άρ. 40 του ν. 3984/2011 με το οποίο προσετέθη η λέξη «κυττάρων», και όπως εν συνεχεία αντικαταστάθηκε εκ νέου από το άρ. 2 παρ. 3 του ν. 4198/2013, με το οποίο προσετέθη ουσιαστικά η λέξη «απαγωγή» και η «απειλή» αντικατεστάθη με την «απειλή βίας»).

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου, το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2, ή τα έσοδα από την επαιτεία του προσώπου αυτού, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

(Όπως αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η φράση «ή τα έσοδα ... αυτού»).

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου,

(Όπως η περ. α) αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 5 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η φράση «ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου»).

β) τελείται κατ' επάγγελμα,

γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη, ή

δ) είχε ως αποτέλεσμα την ιδιαίτερα σοβαρή βλάβη της υγείας του παθόντος ή εξέθεσε τη ζωή αυτού σε σοβαρό κίνδυνο.

(Όπως η περ. δ) αντικατεστάθη από το άρ. 2 παρ. 4 του ν. 4198/2013 με το οποίο αντικατεστάθη η φράση «τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος» με τη φράση «την ιδιαίτερα σοβαρή ... σοβαρό κίνδυνο»).

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ.

6. Με ισόβια κάθειρξη τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο.

(Όπως η παρ. 6 του παρόντος προσετέθη με το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3625/2007)

(Όπως το άρθρο προσετέθη με το άρ. 1 του ν. 3064/2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

1. Αρχικές επισημάνσεις

Δεν μπορούμε να στηριχθούμε στους σιωπηλούς,

για να μας πουν ότι υποφέρουν.

Hanan Ashrawi

Ι. Η προστασία τού θύματος εμπορίας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Όπως υπογραμμίσθηκε, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, για όποιο σκοπό και να τελείται, θίγει τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[1] των θυμάτων. Από τη στιγμή τής δημιουργίας του, το Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διακηρύττει τη θεμελιώδη ανηθικότητα και παρανομία ενός ατόμου να οικειοποιηθεί την νομική προσωπικότητα, την εργασία, την ίδια την υπόσταση ενός άλλου προσώπου. Είναι το Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αυτό που πολεμά τις διακρίσεις με βάση το φύλο ή τη φυλή, τις οιασδήποτε φύσεως πεποιθήσεις, που έχει επικηρύξει την αναγκαστική εργασία, τη δουλεία, την παράνομη κράτηση των ατόμων. Ασφαλώς, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν κεντρικό – αν όχι τον κεντρικότερο – ρόλο στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

[1] Βλ. αναλυτικά αντί πολλών *Cassese A.*, Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, σελ. 441 επ., GUTENBERG, 2005, *Ruffert M., Walter C.*, § 12 The Institutional Organisation of International Human Rights Protection, σε: Institutionalised International Law, Gemeinschaft mit Verlag C.H. Beck und Hart Publishing, 2015, *UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)*, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, New York and Geneva, 2010, *Gallagher A.*, The International Law of Human Trafficking, 1η έκδ., Cambridge University Press, 2010, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Από το Προοίμιο ήδη του Πρωτοκόλλου για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία τής εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, επιβεβαιώνεται η ανωτέρω διαπίστωση περί κατάφωρης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων trafficking και αναφέρεται σχετικά ότι η αποτελεσματική δράση για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδίως των γυναικών και των παιδιών, απαιτεί μία διεξοδική διεθνή προσέγγιση στις χώρες προέλευσης, διαμετακόμισης και προορισμού, η οποία περιλαμβάνει μέτρα για την πρόληψη του εγκλήματος, την τιμώρηση των δραστών και την προστασία των θυμάτων εμπορίας, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ακόμη, ένας από τους σκοπούς τού ως άνω Πρωτοκόλλου αποτελεί η προστασία και η παροχή συνδρομής στα θύματα εμπορίας, με απόλυτο σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του trafficking είναι ακριβώς εκείνη που αναγνωρίζει ότι το πρόσωπο που έχει υποστεί πράξεις εμπορίας, αποτελεί θύμα με ανθρώπινα δικαιώματα.

Ακολούθως, η Ύπατη Αρμοστεία των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR) τονίζει ότι η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί τόσο αιτία, όσο και συνέπεια της εμπορίας ανθρώπων. Άρα, είναι σημαντικό να τεθεί η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο επίκεντρο των μέτρων που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταπολέμηση του trafficking. Αυτά τα μέτρα δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ή να θίγουν την αξιοπρέπεια των θυμάτων.

Αρχικά, το πρώτο βήμα προς την αναγνώριση των διακινουμένων προσώπων ως θύματα, των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να προστατευθούν, είναι η επίσημη αναγνώρισή τους ως θύματα εμπορίας ανθρώπων. Αν και το προαναφερόμενο Πρωτόκολλο δεν κάνει ρητώς λόγο για την προστασία των θυμάτων, υπογραμμίζεται από την OHCHR[2] ότι η αδυναμία αναγνώρισης ενός θύματος εμπορίας ανθρώπων ως τέτοιο, ενδέχεται να οδηγήσει σε περεταίρω άρνηση των δικαιωμάτων του. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίσουν πως η εν λόγω αναγνώριση θα πραγματοποιηθεί και για το λόγο τούτο καλούνται τα κράτη, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί και οι ΜΚΟ να αναπτύξουν κατευθυντήριες γραμμές

[2] Βλ. *OHCHR*, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Guideline 2, παρ. 1, στο διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org.

και διαδικασίες για τις αρμόδιες κρατικές αρχές, όπως την αστυνομία, και για όσους εμπλέκονται στη διερεύνηση, κράτηση, σύλληψη και μεταχείριση των παρανόμων μεταναστών, ούτως ώστε να επιτρέπεται η ταχεία και ακριβής αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας[3].

Αν και η εμπορία ανθρώπων συνδέεται άρρηκτα με τα δικαιώματα του ανθρώπου, η αντιμετώπιση της εγκληματικής αυτής ενέργειας δε γίνεται πάντα υπό αυτό το πρίσμα: λόγου χάρη, η διασυνοριακή διακίνηση προσώπων μπορεί ενίοτε να αντιμετωπιστεί σύμφωνα με τους κανόνες κάθε κράτους σχετικά με την μετανάστευση. Ακόμα, δεν είναι λίγες οι φορές, όπου περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της ποινικής καταστολής και διαφύλαξης της δημόσιας τάξης (π.χ. ως παράνομοι μετανάστες).

Όμως, την τελευταία δεκαετία έχει διαμορφωθεί συναινετικά ανάμεσα στα κράτη και τα υπόλοιπα υποκείμενα της διεθνούς κοινότητας, η πεποίθηση ότι η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων οφείλει να γίνει μέσα από το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αρκετές αποφάσεις τής Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ και η δράση του Συμβουλίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κυμαίνονται προς τούτη την κατεύθυνση. Αυτή η προσέγγιση, με άξονα τα ανθρώπινα δικαιώματα, έχει πρακτικές συνέπειες, από τη στιγμή που θέτει την προβληματική γύρω από την αντιμετώπιση του trafficking στο εννοιολογικό και κανονιστικό πλαίσιο του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων[4]. Ασφαλώς, μία τέτοια ανάλυση προϋποθέτει τον εντοπισμό των επιμέρους παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες προκύπτουν σε κάθε στάδιο τής διακίνησης ενός προσώπου, αλλά και τον προσδιορισμό τής ευθύνης των κρατών και των υποχρεώσεων που απορρέουν από το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων έναντι αυτών.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται[5], σε μία μεθοδολογία δικαιωμάτων εισάγεται η έννοια του στοιχείου τού συγκεκριμένου στα ανθρώπινα δικαιώματα: έτσι, η (αναμφισβήτητη) αντίληψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να είναι καθολικά

[3] Βλ. UNODC, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009, σελ. 40 επ.

[4] Βλ. UN Human Rights, Office of the High Commissioner, Human Rights and Human Trafficking Fact Sheet No. 36, New York and Geneva, UN, 2014, σελ. 7 – 9.

[5] Βλ. *Tulkens F.*, Droits de l' homme et droits des femmes. De ressources à mobiliser, σε: Τιμητικό Τόμο, Β, για την Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, σελ. 1423 επ.

για όλους, δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι πρέπει να είναι συγχρόνως αφηρημένα, διότι στην περίπτωση αυτή θα υπάρχει σαφής δυσκολία, όταν πρόκειται να συναντήσουν συγκεκριμένα πρόσωπα. Άρα, πρέπει να αποκωδικοποιεί κανείς τις ανάγκες των θυμάτων (in concreto κάθε περίπτωση), δηλαδή οι ανάγκες που προκύπτουν από το πεδίο να μετουσιώνονται σε δικαιώματα. Έτσι, για τη ριζοσπαστική θυματολογία, τη φεμινιστική προσέγγιση και τον αριστερό ρεαλισμό η έννοια των δικαιωμάτων των θυμάτων είναι ευρεία, από τη στιγμή που δεν αφορά μόνο τη ζωή, την ασφάλεια, την ακρόαση, την νόμιμη εκπροσώπηση από συνήγορο, αλλά και δικαιώματα οικονομικά, κοινωνικά και λοιπά, συμπεριλαμβανομένων δικαιωμάτων στέγασης, υγιεινής μέριμνας, παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, επαγγελματικής κατάρτισης, αποκατάστασης της ζημίας από το έγκλημα, επιστροφής στη χώρα προέλευσης, δηλαδή μέτρα καθοριστικά για την μετέπειτα πορεία ένταξης του θύματος. Όλα τα δικαιώματα είναι αδιαίρετα και πρέπει να δίνεται έμφαση και προτεραιότητα σε αυτά[6].

Ασφαλώς, η σημασία τού να αναγνωρισθεί ο κλάδος των δικαιωμάτων τού ανθρώπου ως ο κεντρικός άξονα ανάπτυξης της πολιτικής που σχετίζεται με την εμπορία ανθρώπων είναι συγχρόνως απαραίτητο και απαιτητικό. Απαραίτητο διότι το να κατασταθεί το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων κινητήρια δύναμη της πολιτικής για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, συνεπάγεται ότι επιχειρήματα, που τοποθετούν ανεπιτήδευτα το φαινόμενο του trafficking στα στενά πλαίσια της μεταναστευτικής πολιτικής ή της προστασίας τής δημόσιας τάξης, δεν είναι αποδεκτά. Απαιτητικό, όμως, λόγον δι' ον ένα παραδοσιακό σύστημα προστασίας με βάση τα δικαιώματα, δε μπορεί να ξεφύγει από τις πολιτικές, νομικές, διαρθρωτικές αδυναμίες τού διεθνούς συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων[7].

Οι ανωτέρω επισημάνσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, ειδικά εάν αναλογισθεί κανείς ότι σε πλήθος περιπτώσεων τα θύματα δεν αντιλαμβάνον, αλλά ούτε χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως τέτοια[8].

---

[6] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ. και ιδίως σελ. 1429.

[7] Βλ. *Gallagher A.*, ό.π., σελ. 4.

[8] Βλ. *Brennan D.*, Methological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 41, *τα θύματα δε δηλώνουν ότι*

ΙΙ. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος

Όπως τονίσθηκε ανωτέρω, σκοπός του νόμου του 2002 δεν αποτέλεσε μόνο η τυποποίηση ως αυτοτελούς εγκλήματος των νομοτυπικών μορφών των εγκληματικών πράξεων που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, αλλά επιπλέον η προστασία των θυμάτων των εγκλημάτων αυτών. Ο ίδιος ο νόμος εισάγει, έτσι, ένα προστατευτικό πλέγμα διατάξεων, προβλέποντας μέτρα στήριξης και αρωγής των θυμάτων των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων. Όμως, προ της ανάλυσης των επιμέρους διατάξεων αυτών, ας απαντηθεί το ερώτημα *ποιο είναι τελικά το θύμα εμπορίας ανθρώπων;*

Ο προσδιορισμός τού θύματος εγείρει ουσιώδη ζητήματα, λόγον δι' ον η έννοια του θύματος ενδιαφέρει το ποινικό δίκαιο πολύ λιγότερο από ό,τι εκείνη τού εγκληματία: το μεν ουσιαστικό ποινικό δίκαιο ενδιαφέρεται για το *φορέα τού εννόμου αγαθού* που προσεβλήθη από το έγκλημα[9] (και συνήθως το ποινικό δίκαιο δεν ασχολείται με το να δίνει τον ορισμό τού θύματος, διότι θεωρείται αυτονόητο ότι από την περιγραφή τού εγκλήματος, προκύπτει με σαφήνεια κατά ποίου στρέφεται αυτό, σύμφωνα με την αρχή της *lex certa*), το δε ποινικό δικονομικό δίκαιο αναγνωρίζει μόνο το θύμα ως *παθόντα*, δηλαδή ως άτομο που υπέστη συγκεκριμένη και ορισμένη βλάβη από το έγκλημα και δικαιούται να παραστεί στην ποινική δίκη με την ιδιότητα του πολιτικώς ενάγοντος[10]. Από αυτό το πνεύμα, επηρεασμένη είναι η έννοια του θύματος, η οποία καθορίστηκε στην Προπαρασκευαστική Συνάντηση του 7ου Συνεδρίου του ΟΗΕ[11], κατά την οποία *«θύμα είναι το πρόσωπο το οποίο υπέστη φυσική ή ψυχική βλάβη ή κάκωση, υλική απώλεια ή ζημία ή άλλη κοινωνική μείωση»*[12], ως αποτέλεσμα μίας εγκληματικής συμπεριφοράς.

είναι θύματα εμπορίας, πολλές φορές δε μιλούν καν για αυτό, και χαρακτηρίζουν τον διακινητή τους ως "το αγόρι τους" ("boyfriend").

[9] Βλ. *Μανωλεδάκης Ι.*, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου.

[10] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, Εγκληματολογία, σελ. 250.

[11] Με ειδικό θέμα: *«Τα θύματα του εγκλήματος»*, Ottawa, 1984.

[12] Απλώς κατά ελάχιστα διευρυμένος, αλλά στην ουσία ο ίδιος ορισμός υιοθετήθηκε εν τέλει από το 7ο Συνέδριο του ΟΗΕ, το οποίο μάλιστα προχώρησε στη διατύπωση «Διακήρυξης Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης για τα θύματα του Εγκλήματος και της Κατάχρησης Εξουσίας».
Παρόμοιο ορισμό δίνει και η Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, στο άρ. 1 στ. α), σύμφωνα με το οποίο *«θύμα είναι το φυσικό πρόσωπο το οποίο υπέστη ζημία, συμπεριλαμβανομένης σωματικής ή ψυχικής βλάβης, συγκινησιακής δοκιμασίας ή οικονομικής απώλειας, που προκαλείται απευθείας από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν την ποινική νομοθεσία ενός κράτους μέλους*.

Αντίθετα, ο σκοπός τής επιστήμης τής Εγκληματολογίας προσδίδει στην έννοια του θύματος ένα κατά το μάλλον ή ήττον ευρύτερο περιεχόμενο, ορίζοντας ότι *κάθε πρόσωπο κατά του οποίου άμεσα ή έμμεσα στρέφεται (γενικά ή συγκεκριμένα) το έγκλημα, εφόσον η τροποποίηση της δικής του συμπεριφοράς θα μπορούσε να το αποτρέψει, ανήκει στην κατηγορία των θυμάτων και συνεπώς αποτελεί αντικείμενο έρευνας και μελέτης από την Εγκληματολογία*[13].

ΙΙΙ. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος της εμπορίας ανθρώπων

Από τα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι μέχρι και πριν 15 περίπου έτη, αν και είχαν αρχίσει, όπως αναλύθηκε στον οικείο τόπο, αξιόλογες νομοθετικές προσπάθειες καταπολέμησης του trafficking, δε δινόταν κανένας ορισμός για το θύμα τής εμπορίας ανθρώπων, ούτε σε υπερεθνικό, αλλά ούτε σε εθνικό επίπεδο. Όμως, όταν η εμπορία ανθρώπων άρχισε να λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις, και για το λόγο αυτό να γίνεται αντικείμενο έντονου νομοθετικού ενδιαφέροντος και να αντιμετωπίζεται συστηματικά με διεθνείς συμβάσεις και κείμενα, τα πράγματα άλλαξαν: έτσι, συναντά κανείς πλέον ειδικό ορισμό τού θύματος εμπορίας ανθρώπων σε πλήθος νομοθετικών κειμένων.

Αρχικά, για το θύμα εμπορίας ανθρώπων γίνεται λόγος στη **Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων** (2005)[14] και συγκεκριμένα στο άρ. 4 στ. ε), το οποίο ορίζει ότι *«ως θύμα ορίζεται οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο υπόκειται σε εμπορία ανθρώπων, όπως αυτή ορίζεται στη Σύμβαση»*, δηλαδή στο στ. α) του ιδίου άρθρου, σύμφωνα με το οποίο *«εμπορία ανθρώπων ορίζεται η στρατολόγηση, μεταφορά, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, που γίνεται με απειλή ή άσκηση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη ή κατάχρηση εξουσίας ή εκμετάλλευση ιδιαίτερα ευάλωτης θέσης ή με προσφορά ή πρόσληψη χρημάτων ή προνομίων, με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης αυτών των προσώπων στον έλεγχό τους από άλλο πρόσωπο για λόγους εκμετάλλευσης. Στον όρο εκμετάλλευση περιλαμβάνεται τουλάχιστον η εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, η αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, η δουλεία και οι παρεμφερείς πρακτικές καθώς και η αφαίρεση οργάνων»*.

[13] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 251.
[14] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013.

Ο ίδιος ορισμός συναντάται και στο άρ. 3 του **Πρωτόκολλου για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών** του ΟΗΕ του 2000.

Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι θύμα εμπορίας μπορεί να είναι οιοδήποτε φυσικό πρόσωπο (ενήλικο ή ανήλικο, ανήρ ή θήλυ) υφίσταται οιασδήποτε φύσεως εκμετάλλευση, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένα μέσα, μέσω των οποίων το θύμα έχει στρατολογηθεί, κ.λπ. (σημειωτέον, τα μέσα ισχύουν μόνο για τα ενήλικα θύματα, διότι για τους ανήλικους το έγκλημα στοιχειοθετείται, σε διεθνές τουλάχιστον επίπεδο[15], ανεξαρτήτως των μέσων που έχουν χρησιμοποιηθεί).

Ακολούθως, η **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**[16], παρόλο που δε δίνει τον ορισμό γενικά του θύματος, προσδιορίζει ποιο είναι το *ιδιαίτερα ευάλωτο θύμα* στο άρ. 3 παρ. 1 εδ. β), γ) και δ) ορίζοντας ότι *«β) ένα θύμα θα θεωρείται ιδιαίτερα ευάλωτο όταν αυτό είναι κάτω από την ηλικία της σεξουαλικής ενηλικίωσης σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και το έγκλημα έχει τελεστεί με σκοπό την εκμετάλλευση της πορνείας ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας, γ) αν το έγκλημα έχει τελεστεί με χρήση σοβαρής βίας ή έχει προκαλέσει ιδιαίτερη βλάβη στο θύμα ή δ) αν το έγκλημα έχει τελεστεί στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, όπως ορίζεται στην Κοινή Δράση της ΕΕ 98/733/ΔΗΑ, ανεξάρτητα από το επίπεδο των αναφερόμενων εκεί σχετικών κυρώσεων»*.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η εν λόγω Απόφαση – Πλαίσιο, δεν εξηγεί το λόγο για τον οποίο ένα θύμα είναι ιδιαίτερα ευάλωτο εάν γίνει χρήση βίας εναντίον του, υποστεί σοβαρή βλάβη ή τελεστεί το έγκλημα στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, γεγονός που εγείρει εύλογες απορίες. Ο χαρακτηρισμός τού θύματος ως ευάλωτου αναφέρεται (υποτίθεται) σε ένα στοιχείο (βιολογικό, ψυχολογικό, κοινωνικό) που έχει το θύμα, και είναι αυτό ακριβώς που εκμεταλλεύεται ο δράστης. Όμως, στις εν λόγω περιπτώσεις, η χρήση βίας, η σοβαρή βλάβη και η τέλεση της πράξης στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, θα μπορούσαν

[15] Πρβλ. άρ. 323Α παρ. 4 περ. α) ΠΚ, όπου ο Έλληνας νομοθέτης απαιτεί τη συνδρομή ενός εκ των ρητώς τυποποιούμενων στον νόμο μέσων και στην περίπτωση κατά την οποία η πράξη εμπορίας στρέφεται κατά ανηλίκου, διάταξη που διαφοροποιείται από τις αντίστοιχες προβλέψεις του διεθνούς και ενωσιακού νομοθετικού πλαισίου.

[16] Βλ. και το προηγούμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

ίσως να αποτελέσουν επιβαρυντικές περιστάσεις, αλλά δεν είναι στοιχεία τού *ευάλωτου*, ούτως ώστε το θύμα να παρασυρθεί για το λόγο αυτό (η βία αποτελεί το μέσο που χρησιμοποίησε ο δράστης, η ιδιαίτερη βλάβη το αποτέλεσμα της εγκληματικής πράξης και η εγκληματική οργάνωση αναφέρεται στον τρόπο δράσης των δραστών)[17]. Ακολούθως, στην Απόφαση – Πλαίσιο γίνεται χρήση αόριστων εννοιών, όπως αυτής της *«σοβαρής βίας»* και της *«ιδιαίτερης βλάβης»* που έχει υποστεί το θύμα, δίχως τούτες να προσδιορίζονται περαιτέρω[18].

Αυτά τα ζητήματα έρχεται να επιλύσει, μία δεκαετία σχεδόν αργότερα, η **Οδηγία 2011/36/ΕΕ** (που αντικαθιστά την ανωτέρω Απόφαση - Πλαίσιο), η οποία, όσον αφορά στα ευάλωτα θύματα, ορίζει ότι «*μεταξύ των ιδιαίτερα ευάλωτων προσώπων θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται τουλάχιστον όλα τα παιδιά, ενώ άλλοι παράγοντες που μπορούν να ληφθούν υπόψη κατά την αξιολόγηση του ευάλωτου χαρακτήρα των θυμάτων είναι, παραδείγματος χάριν, το φύλο, η εγκυμοσύνη, η κατάσταση της υγείας και η αναπηρία»* [Προοίμιο σκ. υπ' αριθ. 12 και άρ. 4 παρ. 2 στ. α)].

Αναφορικά δε με την εθνική έννομη τάξη, ο ορισμός τού θύματος εμπορίας ανθρώπων εντοπίζεται στο **π.δ.**[19] **233/2003**[20] (το οποίο εξεδόθη κατ' εξουσιοδότηση του ν. 3064/2002) στο άρ. 1 παρ. 2, κατά το οποίο *«ως θύματα των […] εγκλημάτων [(μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α] χαρακτηρίζονται όσα πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους»*.

Ακολούθως, περαιτέρω ρητώς ορισμός του θύματος εμπορίας ανθρώπων συναντάται στον **ν. 4251/2014**[21] στο άρ. 1 παρ. 1 στ. ια)[22], σύμφωνα με το οποίο *«θύμα εμπορίας ανθρώπων είναι τόσο το φυσικό πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, ώστε να θεωρηθεί θύμα οποιουδήποτε από τα εγκλήματα που*

[17] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 684 επ. και ιδίως σελ. 688.
[18] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 688.
[19] Εφεξής «π.δ.».
[20] *«Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 324Α 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα»*.
[21] *«Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*.
[22] Βλ. και τον προϊσχύοντα νόμο 3386/2005, ιδίως άρ. 1 παρ. 1 στ. ι).

προβλέπονται στα άρθρα […] 323Α […], πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη για αυτό[,] όσο και εκείνο σε βάρος του οποίου τελέστηκε κάποιο από τα παραπάνω εγκλήματα για τα οποία κινήθηκε η ποινική δίωξη, ανεξάρτητα από το εάν αυτό έχει εισέλθει στη χώρα νόμιμα ή παράνομα».

Αυτό, λοιπόν, είναι το θύμα εμπορίας ανθρώπων. *Με ποιον τρόπο, όμως, ένα θύμα χαρακτηρίζεται επισήμως ως τέτοιο;*

IV. Διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων

Αρχικά, να τονισθεί ότι κατά τη Θυματολογία, για να χαρακτηρισθεί ένα πρόσωπο ως *θύμα*, θα πρέπει εκτός από τη βλάβη που έχει υποστεί, αυτή να δύναται να πιστοποιηθεί, δηλαδή να μπορεί να εντοπισθεί από τρίτο άτομο και να μην αφήνεται μόνο στον ισχυρισμό τού θύματος, όπου η βλάβη ενδέχεται να βρίσκεται στη σφαίρα τής φαντασίας, για την οποία (βλάβη), όμως, το άτομο δεν απαιτείται να έχει πάντα συνείδηση.

Αναφορικά με το ισχύον νομικό πλαίσιο[23], ο χαρακτηρισμός ενός προσώπου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων υπό την ανωτέρω έννοια του άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) ν. 4251/2014, αποδίδεται με πράξη τού αρμοδίου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, τόσο αμέσως μετά την κίνηση της ποινικής δίωξης για έγκλημα που προβλέπεται (μεταξύ άλλων και) στο άρ. 323Α, όσο και πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη για το αδίκημα. Σε αυτή την τελευταία περίπτωση, για την έκδοση της εν λόγω πράξης απαιτείται έγγραφη γνωμοδότηση, που συντάσσεται από δύο επιστήμονες με ειδικότητα ψυχιάτρου, ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού, που υπηρετούν σε συγκεκριμένες στο π.δ. αναφερόμενες δημόσιες υπηρεσίες, σε άλλες υπηρεσίες ή διεθνείς οργανώσεις ή σε άλλους εξειδικευμένους και αναγνωρισμένους από το κράτους φορείς προστασίας και αρωγής [άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) εδ. δεύτερο και τρίτο ν. 4251/2014].

[23] Βλ. και το άρ. 10 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων.

2. Η σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η αρωγή των θυμάτων αυτών

Ι. Η σημασία αναγνώρισης

Αρχικά, η σημασία τής αναγνώρισης ενός προσώπου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων έγκειται στην αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών τής πρωτογενούς θυματοποίησης, που αναφέρεται στην άμεση ή έμμεση σωματική, ψυχολογική, υλική ή κοινωνικής φύσεως βλάβη ή ζημία, την οποία υπέστη το θύμα από την αξιόποινη πράξη[24], στην προστασία των θυμάτων από μελλοντική θυματοποίηση και στην αποτροπή τού κινδύνου τής δευτερογενούς[25] και ακόμη της επαναλαμβανομένης[26] θυματοποίησης.

Οι επιπτώσεις της θυματοποίησης είναι πολλαπλές[27]: συνέπειες σωματικές, ψυχολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, δικαστικές, θύματα που έχουν υποστεί ψυχικό τραυματισμό, τόσο από τις εις βάρος τους βίαιες πράξεις και εγκληματικές ενέργειες των δραστών, όσο και από την πολιτισμική διαφορά με τη χώρα προορισμού. Όταν καταθέτουν, θυμούνται ξανά τις τραυματικές αυτές εμπειρίες, ενώ η στάση των αρχών και των εν γένει κοινωνικών φορέων οδηγεί σε περαιτέρω επαχθείς συνέπειες. Ακριβώς όπως στην εγκληματολογία υπάρχει η θεωρία της ετικέτας (labeling theory), έτσι και για τα θύματα υπάρχει μία αντίστοιχη θεωρία ετικέτας, μία παράλληλη διαδικασία που εν προκειμένω αφορά θύματα που έχουν ήδη απολέσει την αυτοεκτίμησή τους, η δε αντιμετώπιση από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (συμπεριφορά που τείνει σε καχυποψία, ως αναξιόπιστα, κ.λπ.), οδηγεί σε μία περαιτέρω απομόνωση, απόρριψη και κοινωνική ετικέτα. Ούτως, η επίσημη

[24] Βλ. *Πιτσελά Α.,* Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1158.

[25] Η *δευτερογενής (ή δεύτερη) θυματοποίηση* σχετίζεται με την περιγραφή τής θυματοποίησης που προκαλείται εκ των υστέρων από τον τρόπο αντιμετώπισης του θύματος από τις αρμόδιες (συνήθως αστυνομικές) αρχές και τους φορείς κοινωνικού ελέγχου, βλ. *Συκιώτου Α.*, Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 31.

[26] Η *επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση* έχει την έννοια ορισμένης κατάστασης κατά την οποία το αυτό πρόσωπο υποφέρει από περισσότερα του ενός εγκληματικά συμβάντα σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1429.

[27] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π.

αναγνώριση ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων υποδηλώνει ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή αποτελεί έκφραση εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου στο πρόσωπο αυτού, ενδυναμώνοντας τις σχέσεις εμπιστοσύνης με αυτούς που θα το προσεγγίσουν (αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές), γεγονός που συνεπάγεται την αξιοποίηση του θύματος στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας η συμβολή του οποίου είναι κατά το μάλλον ή ήττον καθοριστική στο στάδιο τής προδικασίας, αλλά και αργότερα στα πλαίσια της ποινικής δίκης, όπου δύναται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να παρασταθεί ως πολιτική αγωγή.

Ασφαλώς, η περαιτέρω πρακτική σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων έγκειται στην επερχόμενη ενεργοποίηση των νομοθετικά προβλεπομένων ρυθμίσεων που συνδέονται με την προστασία και την αρωγή του.

ΙΙ. Η αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Α. Οι διεθνείς προβλέψεις

Αρχικά, ένα αξιοσημείωτο πλέγμα διατάξεων αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας, συναντάται σε πλήθος διεθνών νομοθετικών κειμένων. Αναλυτικά, στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο, στα άρ. 6 (Αρωγή και προστασία των θυμάτων διακίνησης προσώπων) και άρ. 7 (Καθεστώς των θυμάτων διακίνησης προσώπων στα κράτη υποδοχής), αναφέρεται ότι τα κράτη - μέλη οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για να προστατεύσουν την ιδιωτική ζωή των θυμάτων διακίνησης, να παρέχεται στα θύματα αυτά αρωγή, η οποία περιλαμβάνει κατάλληλη στέγαση, εκπαίδευση, ψυχολογική και υλική υποστήριξη, αλλά και αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν, και γενικά να υιοθετούνται νομοθετικά μέτρα που επιτρέπουν στα θύματα να παραμείνουν στην επικράτεια του κράτους, προσωρινά ή μόνιμα, λαμβάνοντας υπόψη, στο μέτρο που αρμόζει, παράγοντες ανθρωπισμού και ευσπλαχνίας.

Όμοιες περίπου νομοθετικές προβλέψεις προστασίας των θυμάτων αυτών εμπεριέχονται και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, στο άρ. 12, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων πρόσβαση σε ιατρική θεραπεία, υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, ενημέρωση των θυμάτων για τα δικαιώματα που έχουν, καθώς και πρόσβαση στην εκπαίδευση, ενώ δεν εξαρτά

την οιαδήποτε βοήθεια προς το θύμα από την προθυμία του να ενεργήσει ως μάρτυρας. Άλλες, παρομοίου περιεχομένου προστατευτικές διατάξεις, για την αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων εισάγει και η Οδηγία 2011/36/ΕΕ (συνδυαστικά με την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ), στα άρ. 11 έως 17.

Β. Η μεταχείριση των θυμάτων από την ελληνική έννομη τάξη προ της ενσωμάτωσης των διεθνών ρυθμίσεων

Ακόμη και πριν ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη οι διεθνείς ρυθμίσεις για την προστασία των θυμάτων, τα πρόσωπα εις βάρος των οποίων είχαν τελεσθεί πράξεις εμπορίας, είχαν δυνητικά τα δικαιώματα που παρέχονται σε όλους τους αμέσως παθόντες από μία αξιόποινη πράξη. Ανάλογα με το έγκλημα, για το οποίο επρόκειτο, το θύμα μπορούσε να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον στην ποινική διαδικασία, ασκώντας έτσι όλα τα δικαιώματα που από τον νόμο παρέχονταν (ακρόασης, πληροφόρησης, άσκησης ενδίκων μέσων, κ.λπ.). Όμως, τα συγκεκριμένα δικαιώματα σπανίως ασκούνταν, κυρίως λόγον δι' ον τις περισσότερες φορές τα θύματα αντιμετώπιζαν, αμέσως μετά τη με οιονδήποτε τρόπο σύλληψη των υπευθύνων, το άμεσο ενδεχόμενο να απελαθούν διοικητικά, ενόψει της συνηθέστατα παράνομης διαμονής (ή και εισόδου) τους στην ελληνική επικράτεια. Αντιμετώπιζαν αρκετές φορές μάλιστα (και αντιμετωπίζουν και σήμερα) ποινική ευθύνη για το έγκλημα της παράνομης εισόδου ή και της άσκησης της πορνείας χωρίς τις απαιτούμενες διοικητικές διατυπώσεις, με τις πιθανές καταδίκες να συνεπάγονται δυνητικά και τη δικαστική τους απέλαση, σύμφωνα με το άρ. 74 ΠΚ[28].

Γ. Η πρώτη εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για την προστασία των θυμάτων

Οι πρώτες σχετικές ρυθμίσεις τού εθνικού νομοθέτη εντάχθηκαν στον ν. 2910/2001[29] και στο άρ. 187Β ΠΚ. Οι προβλέψεις δεν αφορούσαν ασφαλώς ευθέως τα εγκλήματα που σχετίζονται με την εμπορία ανθρώπων (αφού η τελευταία τυποποιήθηκε στην ελληνική έννομη τάξη ως αυτοτελές έγκλημα ένα χρόνο αργότερα). Αναφορικά με το άρ. 187Β ΠΚ, οι διατάξεις εντάσσονταν σε ένα ευρύτερο πλέγμα μέτρων που αποσκοπούσαν στην καταστολή τού οργανωμένου εγκλήματος και η παρεχόμενη προστασία αφορούσε αδιακρίτως στα θύματα εγκληματικής οργάνωσης. Από την άλλη

[28] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ. και ιδίως σελ. 224.

[29] Βλ. άρ. 44 παρ. 7, όπως ίσχυε προ της τροποποίησης: *«Η απέλαση αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία μπορεί με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών και έγκριση του εισαγγελέα εφετών να αναστέλλεται μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέλθηκαν. Αν η καταμήνυση αποδειχθεί ψευδής, απέλαση εκτελείται. Για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή της απέλασης χορηγείται, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, άδεια παραμονής στους αλλοδαπούς, κατά παρέκκλιση των διατάξεων του παρόντος».*

πλευρά, στο άρ. 44 παρ. 7 του ν. 2910/2001, η παρεχόμενη προστασία αφορούσε στα θύματα *«πράξεων προαγωγής σε πορνεία»*.

Δ. Οι διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003

Η γενική διαμόρφωση ενός προστατευτικού πλέγματος για τα θύματα εμπορίας συναντάται στο άρ. 12 του ν. 3064/2002 (όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 3 του ν. 3875/2010[30] και έπειτα με το άρ. 16 παρ. 1 του ν. 4267/2014[31]), σύμφωνα με το οποίο στα θύματα των εγκλημάτων (μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α παρέχεται προστασία, η οποία αφορά ιδίως στην προστασία τής ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας του, αν υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για τα αγαθά αυτά. Ακολούθως, παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο, αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη και την ψυχολογική στήριξή τους, καθώς και για την εξασφάλιση νομικού συμπαραστάτη και διερμηνέα. Αναφορικά με τους ανήλικους, λαμβάνεται μέριμνα για την ένταξή τους σε προγράμματα σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική τους κατάρτιση (παρ. 1). Ακόμη, στην ίδια παράγραφο, προβλέπεται η έκδοση σχετικού προεδρικού διατάγματος[32], εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος τού εν λόγω νόμου, στο οποίο καθορίζονται αναλυτικά οι φορείς, τα μέσα και ο τρόπος παροχής τής άνω προστασίας, αρωγής και μέριμνας, καθώς και κάθε σχετικό θέμα (παρ. 1 in fine).

Αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα δε με την παρ. 2 του ιδίου άρθρου, κατά τη διάρκεια της προστασίας ή αρωγής, οι αλλοδαποί θύματα, κατά την έννοια του παρόντος νόμου, δεν απελαύνονται. Απόφαση απέλασης που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται.

Ορίζεται δε, στο άρ. 13 του ιδίου νόμου (όπως αντικαταστάθηκε με το άρ. 16 παρ. 2 του ν. 4267/2014), ότι οι αλλοδαποί που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και είναι θύματα των εγκλημάτων (μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α, επαναπατρίζονται

---

[30] *«Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010).

[31] *«Καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και άλλες διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 137/12.06.2014).

[32] Με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης.

χωρίς να θίγεται η αξιοπρέπειά τους με ασφαλή τρόπο, με την επιφύλαξη των διατάξεων του προηγούμενου άρθρου, ενώ για τον επαναπατρισμό συγκεκριμένα των ανηλίκων θυμάτων, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη τού αρμόδιου Εισαγγελέα Ανηλίκων, ύστερα από έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων. Ασφαλής τρόπος επαναπατρισμού, μπορεί να νοηθεί η με συνοδεία εκπροσώπων των αρμόδιων φορέων και αρχών μεταφορά μέχρι τη χώρα προορισμού και παραπομπής των θυμάτων στους εκεί ειδικούς οργανισμούς[33].

Ο νόμος αυτός θέτει στο επίκεντρο την προστασία των θυμάτων και ειδικότερα της ζωής, της φυσικής ακεραιτότητας και της ατομικής και γενετήσιας ελευθερίας τους, προβλέποντας τη στέγαση, τη σίτιση, την οικονομική αρωγή, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την ψυχολογική στήριξη, καθώς και την νομική συνδρομή και παροχή διερμηνέα. Ουσιώδους σημασίας για την αποτελεσματική προστασία τους αποτελεί η ύπαρξη πρόβλεψης για την κατάλληλη στέγαση και μάλιστα ανεξαρτήτως της βούλησης των θυμάτων συνεργασίας με τις αρχές, τέτοιας που να προσφέρει ασφάλεια στα θύματα και θα εξασφαλίζει τη διαμονή τους, σε ειδικά κέντρα με προδιαγραφές ασφαλείας, και όχι σε χώρους κράτησης, ώστε να μην λαμβάνουν χώρα φαινόμενα εισόδου και απαγωγής των θυμάτων από δράστες[34].

Όμως, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί η προφανώς αόριστη αναφορά τής διάταξης σε *«σοβαρό κίνδυνο»* για τα αγαθά των θυμάτων, που τίθεται ως εκ του νόμου προϋπόθεση[35] για την παροχή προστασίας σε αυτά, διατύπωση που γεννά εύλογα ερμηνευτικούς προβληματισμούς: *πόσο σοβαρός πρέπει να είναι ο κίνδυνος αυτός, με τι κριτήρια θα προσδιορισθεί και από ποιον, και εν τέλει, πώς θα αντιμετωπισθούν τα θύματα που βρίσκονται αναπόφευκτα σε μία κατάσταση μεταξύ σοβαρού και μη σοβαρού κινδύνου;*

Ακολούθως, δυνάμει του άρ. 1 του π.δ. 233/2003 (όπως η παρ. 1 αυτού αντικατεστάθη με το άρ. 16 παρ. 3 του ν. 4267/2014), το οποίο εξεδόθη σε εκτέλεση του άρ. 12 ν. 3064/2002, προκειμένου να ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία η

[33] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 152, *Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 665.

[34] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 150.

[35] Όμοια αναφορά συναντάται και στην Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ 2001/220/ΔΕΥ για το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες.

Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου 2001/220/ΔΕΥ της 15.03.2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, στο ανήλικο θύμα τού εγκλήματος (μεταξύ άλλων και) του άρθρου 323Α, παρέχεται προστασία και αρωγή, κατά το άρθρο 12 του ν. 3064/2002, καθώς και κατά τα οριζόμενα στο παρόν διάταγμα.

Εντεύθεν, ως μέτρα προστασίας και αρωγής στο θύμα προβλέπονται η παροχή στέγης μετά κατάλληλων μέτρων για την ασφάλεια των θυμάτων (άρ. 4 π.δ.), η πρόσβαση σε δημόσια σχολεία στα οποία λειτουργούν τάξεις υποδοχής ή φροντιστηριακά τμήματα, κ.λπ. (άρ. 5 π.δ.), η επαγγελματική τους κατάρτιση μέσω εγγραφής τους στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και σε εκπαιδευτικά προγράμματα (άρ. 6 π.δ), άμεση ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη από τις δημόσιες υπηρεσίες υγείας (άρ. 7 π.δ.), και τέλος, εξασφαλίζεται από ειδικές δημόσιες υπηρεσίες νομική υποστήριξη και διερμηνέας στα θύματα που αγνοούν την ελληνική γλώσσα (άρ. 8 π.δ.).

Ακόμη, στην ευρύτερη νομοθετική μέριμνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι προβλέψεις του ν. 3226/2004[36], με τον οποίο αναμορφώθηκε ο θεσμός τής νομική βοήθειας και στο πλαίσιο της ποινικής δίκης. Αναλυτικά, σύμφωνα με τις εν λόγω ρυθμίσεις, το σύνολο των θυμάτων εγκλημάτων κατά της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας εμπίπτει στον κύκλο των προσώπων, στα οποία παρέχεται δωρεάν νομική βοήθεια, εφόσον συντρέχουν οι θεσπιζόμενες προϋποθέσεις, που συνίστανται κατά κύριο λόγο στην πιθανολόγηση της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης του αιτούντος.

Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα παροχής νομικής βοήθειας για τη σύνταξη και υποβολή έγκλησης, όπως και για την παράσταση πολιτικής αγωγής, και γενικά εξασφαλίζεται στο θύμα συνήγορος εωσότου περατωθεί η σχετική διαδικασία. Οι ρυθμίσεις αυτές συγκεκριμενοποιούν τη σχετική πρόβλεψη του άρ. 12 του ν. 3064/2002 για την εξασφάλιση νομικού συμπαραστάτη, αφού οι διατάξεις τού ανωτέρω π.δ. (που εξεδόθη ένα έτος αργότερα) δεν είχαν συμβάλει στην υλοποίηση της ουσιώδους αυτής όψης τής παρεχόμενης προστασίας.

[36] *«Παροχή Νομικής Βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις»,* (ΦΕΚ Α, 24/04.02.2004).

Ε. Το καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων

1. Η προθεσμία περίσκεψης και η άδεια διαμονής

Ουσιώδες κρίνεται να αναφερθεί το καθεστώς των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, υπηκόων τρίτων χωρών, στο οποίο αναφέρονται οι διατάξεις των άρ. 49 έως 56 του ν. 4251/2014[37], σχετικά με τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής, δεδομένου ότι τα άτομα αυτά ευρίσκονται κατά κανόνα παρανόμως στην ελληνική επικράτεια.

Αυτά τα άτομα, που έχουν καταστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων, έχουν ανάγκη από μία χρονική περίοδο, ώστε να καταφέρουν να συνέλθουν και έτσι να αποφασίσουν συνειδητά εάν θα συνεργαστούν με τις αρμόδιες αρχές. Αν δεν συνεργαστούν με τις αρχές, έχοντας τυπικά τελέσει αξιόποινες πράξεις, κινδυνεύουν να απελαθούν. Αυτό το παρεχόμενο εκ του νόμου χρονικό διάστημα, η προθεσμία περίσκεψης, είναι εκείνο που θα τακτοποιήσει και θα ρυθμίσει το καθεστώς τους προσωρινά και αποτελεί παράλληλα την περίοδο που θα θεωρήσουν και τη θέση τους σε σχέση με το ρίσκο που παίρνουν για τη ζωή τους, αλλά και τη ζωή των οικογενειών τους στη χώρα προέλευσης[38].

Άρα, σκοποί τής προθεσμίας περίσκεψης είναι, κατ' αρχάς, να αποκτήσει το θύμα μία ψυχολογική σταθερότητα, η οποία θα συνεπάγεται και την περαιτέρω ενίσχυση της αξιοπιστίας του ως μάρτυρας (reliable witness). Οι μηχανισμοί τού τραύματος επηρεάζουν αδιαμφισβήτητα τη μαρτυρία τού θύματος, την αναγνώρισή του ως θύμα, αλλά και την ικανότητα να πάρει αποφάσεις, υφίσταται μία ψυχική ανισορροπία και σύγχυση, που δυσκολεύει το θύμα να παρέχει σαφή και σταθερή κατάθεση στις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, ενώ ακόμα εμποδίζεται πολλές φορές να θυμηθεί με ακρίβεια τα γεγονότα, κατασκευάζοντας ασυνείδητα στοιχεία που συμπληρώνουν τα κενά μνήμης του, κάτι που οδηγεί σε αντιφάσεις και ασάφειες. Ασφαλώς, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση συμπτωμάτων PTSD (μετατραυματική εμπειρία του στρες), λόγον δι' ον έχουν υποστεί άπειρες βίαιες πράξεις (βιασμούς, έντονες απειλές κατά της ζωής και της σωματικής τους ακεραιότητας, απομόνωση, επαναλαμβανόμενες σωματικές βλάβες), που οδηγούν σε μία ψυχολογική κατάρρευση, που εμπεριέχει τουλάχιστον

[37] *«Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 80/01.04.2014).
[38] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1430.

έντονο φόβο και απώλεια της βούλησης[39]. Ακολούθως, η προθεσμία περίσκεψης στοχεύει στην ενδυνάμωση των σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των θυμάτων και αυτών που θα τα προσεγγίσουν, αφού τα θύματα δεν εμπιστεύονται στις αστυνομικές αρχές, μεταφέροντας εμπειρίες από τις χώρες προέλευσης σχετικά με την αστυνομική διαφθορά.

Έτσι, σε πολίτες τρίτων χωρών που έχουν χαρακτηρισθεί θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά δεν υπάγονται στην περίπτωση του άρ. 1 παρ. 2 π.δ. (δηλαδή, δεν έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική τους ακεραιότητα ή δεν υφίσταται κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους), παρέχεται με πράξη τής αρμόδιας εισαγγελικής αρχής προθεσμία περίσκεψης τριών (3) μηνών[40], ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των εις βάρος τους εγκλημάτων και να αποκατασταθούν ψυχικά, με σκοπό να μπορέσουν να λάβουν συνειδητά ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις διωκτικές αρχές (άρ. 49 παρ. 1 ν. 4251/2014). Ειδικά για τους ανήλικους θύματα εμπορίας ανθρώπων, είναι δυνατή η παράταση της ως άνω προθεσμίας για δύο (2) ακόμη μήνες, με απόφαση της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής και με κριτήριο την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ανηλίκου (άρ. 49 παρ. 2 ν. 4251/2014).

Αυτή η νομοθετική πρόβλεψη περί προθεσμίας περίσκεψης στα ανωτέρω θύματα, αποτυπώνει με σαφήνεια το συγκερασμό των δύο προσεγγίσεων του φαινομένου, της καταστολής μεν, την οποία εξυπηρετεί η αποτελεσματική λειτουργία του ποινικού συστήματος, και δε της θυματολογίας, την οποία αναδεικνύει ο

[39] Βλ. αναλυτικά για τις ψυχολογικές επιπτώσεις των θυμάτων αντί πολλών *Poppy Project*, When women are trafficked: Quantifying the Gendered Experience of Trafficking in the UK, 2004, στο διαδικτυακό τόπο: www.poppy.ik.com, *Rousseaux F.*, The psychological impact of sexual slavery of trafficked women: parallels with torture, sexual abuse and domestic violence, Violence Against Women: An Australian Feminist Journal, July: 4 - 13, 2003.
Σε ακραίες μάλιστα καταστάσεις, η βία που ασκείται στα θύματα και τα ψυχολογικά συμπτώματα μετά το trafficking μπορούν να συγκριθούν με τη βία και τις ψυχολογικές αντιδράσεις που έχουν περιγραφεί στα θύματα βασανιστηρίων, βλ. *Zimmerman, C., Yun, K., Watts, C., Shvab, I., Trappolin, L., Treppete, M., et al.*, The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study. London: London School of Hygiene & Tropical Medicine and the Daphne Programme of the European Commission, 2003, *Zimmerman C., Hossain M., Watts C.*, Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, / Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 – 335 και ιδίως σελ. 331.

[40] Η προθεσμία περίσκεψης διεθνώς ρυθμίζεται στο άρ. 13 της **Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης** για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, όπου ορίζεται ότι πρέπει να είναι τουλάχιστον 30 ημερών, και στο άρ. 6 παρ. ιβα) της **Οδηγίας 2004/81/ΕΚ**, όπου αναφέρεται ότι η διάρκεια και ο χρόνος έναρξης της προθεσμίας περίσκεψης καθορίζονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[41]. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι, προ των τροποποιήσεων που επέφερε ο ν. 3875/2010 στον ν. 3386/2005 (ο οποίος και ίσχυε προ της κατάργησης της πλειοψηφίας των άρθρων αυτού από το μεταγενέστερο ν. 4251/2014), η προθεσμία περίσκεψης είχε χρονική διάρκεια ενός (1) μηνός, και διά του λόγου τούτου είχε επικριθεί ως εξαιρετικά βραχεία για την εξασφάλιση της διαφυγής τού θύματος από τη σφαίρα επιρροής του δράστη[42] και τη λήψη ανεπηρέαστης απόφασης για τη συνεργασία τού πρώτου με τις αρμόδιες αρχές. Αυτή η αύξηση της χρονικής διάρκειας της χορηγούμενης για τη συνεργασία με τις αρχές προθεσμίας σε τρεις (3) μήνες, κρίνεται αναμφίβολα θετική και καθόλα απαραίτητη για την αποτελεσματική ψυχολογική ανάκαμψη του θύματος.

Ακολούθως, κατά τη διάρκεια δε της προθεσμίας περίσκεψης αυτής, τα ως άνω θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενήλικα ή ανήλικα, απολαμβάνουν εκ του νόμου ένα καθεστώς προστασίας, από τη στιγμή που δεν απομακρύνονται από την επικράτεια, ενώ τυχόν απόφαση επιστροφής, που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται (άρ. 49 παρ. 3 ν. 4251/2014). Αναγνωρίζεται, επιπλέον, το δικαίωμα των θυμάτων αυτών για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης και σε άλλους συνεργαζόμενους φορείς και υπηρεσίες, και στα ίδια πρόσωπα διασφαλίζονται ικανές συνθήκες διαβίωσης, εφόσον αυτά δε διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς πόρους (άρ. 51 παρ. 1 και 2 ν. 4251/2014). Οι δε αρμόδιες εισαγγελικές, δικαστικές και αστυνομικές αρχές μεριμνούν για την προστασία και ασφάλεια των προαναφερόμενων θυμάτων, για την παροχή σε αυτά υπηρεσιών μετάφρασης και διερμηνείας όταν αγνοούν την ελληνική γλώσσα, για την ενημέρωση αυτών σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους και με τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, καθώς και για την παροχή κάθε αναγκαίας νομικής βοήθειας (άρ. 51 παρ. 3 ν. 4251/2014).

Οι αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές ή άλλοι αρμόδιοι φορείς κοινωνικής στήριξης, γνωστοποιούν στον υπήκοο τρίτης χώρας και θύμα εμπορίας ανθρώπων ότι δικαιούται εκ του νόμου να υποβάλλει αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής, παρέχοντας σε αυτόν την αναγκαία προς τούτο ενημέρωση (άρ. 50 παρ. 1

[41] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1428 και 1429.

[42] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 305, *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1212.

ν. 4251/2014), ενώ όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανήλικους, προβλέπεται η λήψη πρόσθετων μέσων προστασίας, όπως διορισμός επιτρόπου, κ.λπ. (άρ. 50 παρ. 2 ν. 4251/2014).

Αφού παρέλθει η προθεσμία περίσκεψης ή ακόμη και πριν την πάροδο αυτής, σε περίπτωση που το πρόσωπο έχει επιδείξει σαφή βούληση συνεργασίας με τις αστυνομικές αρχές, οι αρμόδιες εισαγγελικές αρχές, κατόπιν εξέτασης των προβλεπομένων εκ του νόμου προϋποθέσεων, δηλαδή της σκοπιμότητας της παράτασης διαμονής του εν λόγω προσώπου στην ελληνική επικράτεια προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας, της επιθυμίας του για συνεργασία και της διακοπής των σχέσεών του με τους φερόμενους ως δράστες, συντάσσουν σχετική έκθεση υπό την επιφύλαξη λόγων δημοσίας τάξης και ασφάλειας. Ακολούθως, εξετάζεται η αίτηση για χορήγηση άδειας διαμονής και η τελευταία εκδίδεται με διάρκεια δώδεκα (12) μηνών με δυνατότητα ανανέωσης για ισόχρονο διάστημα με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών (άρ. 53 ν. 4251/2014). Αυτή η άδεια διαμονής διασφαλίζει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην ιατροφαρμακευτική και ψυχολογική περίθαλψη, αλλά και στις προϋποθέσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης (άρ. 54 ν. 4251/2014).

Ουσιώδης ρύθμιση αποτελεί και το νεοεισαχθέν άρ. 19Α παρ. 1 περ. α) ν. 4251/2014, (όπως αυτό προσετέθη με το άρ. 8 παρ. 25 ν. 4332/2015[43], ο οποίος ενσωμάτωσε στην εθνική έννομη τάξη την Οδηγία 2011/36/ΕΕ). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, χορηγείται, με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, άδεια διαμονής για λόγους ανθρωπιστικής φύσεως σε πολίτες τρίτων χωρών που βρίσκονται στην Ελλάδα και είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά δεν υπάγονται στις διατάξεις των άρθρων 49 – 53 του ν. 4251/2014, εφόσον υφίσταται σχετική πράξη χαρακτηρισμού από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πρωτοδικών. Η διάρκεια ισχύος της αρχικής άδειας διαμονής είναι ετήσια, παρέχει δικαίωμα εξαρτημένης εργασίας – παροχής υπηρεσιών ή έργου και μπορεί να ανανεώνεται κάθε φορά για δύο έτη μόνο με την προϋπόθεση ότι συνεχίζεται η σχετική ποινική διαδικασία, ενώ εάν δεν εκκρεμεί ποινική διαδικασία η άδεια διαμονής ανανεώνεται μόνο για ένα έτος.

[43] *«Τροποποίηση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας…»*, (ΦΕΚ Α, 76/09.07.2015).

Όπως είναι σαφές, η σημασία τής εν λόγω διάταξης έγκειται στην αντιμετώπιση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα οποία έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους, δηλαδή αυτά που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις των άρ. 49 – 53 του ν. 4251 (άρ. 49 παρ. 1 ν. 4251/2014 συνδυαστικά με το άρ. 1 παρ. 2 π.δ. 233/2003). Αρχικά, για τα εν λόγω θύματα, εκδίδεται η πράξη χαρακτηρισμού από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Εισαγγελέα Εφετών, ανεξαρτήτως της συνεργασίας τους με τις διωκτικές αρχές [άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) ν. 4251/2014] και έπειτα χορηγείται σε αυτά άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (άρ. 19Α ν. 4251/2014).

2. Η αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων

Αν και οι ανωτέρω νομοθετικές προβλέψεις φαίνεται εκ πρώτης όψεως να μη δημιουργούν προβλήματα και να ρυθμίζουν πλήρως το σχετικό καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, εκείνο που διαπιστώνεται αναφορικά με το κρίσιμο ζήτημα της αναστολής τής διοικητικής απέλασης και της κατ' εξαίρεση άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας, είναι πως ο εθνικός νομοθέτης ακολουθεί τη λογική τής εξάρτησης της προστασίας τού θύματος από τη βασιμότητα και τον ουσιαστικό χαρακτήρα τής συνεργασίας του με τις αρμόδιες αρχές[44].

Ο αντίλογος που υποστηρίζεται κατά της ανωτέρω διαπίστωσης είναι ότι, δεν εξαρτάται τελικά η προστασία τού θύματος από τη συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, από τη στιγμή που, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003, η κίνηση της ποινικής δίωξης εις βάρος των φερόμενων δραστών δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων για την αρωγή των θυμάτων που προβλέπονται στις διατάξεις των νόμων αυτών, και τα θύματα (πρέπει να) απολαμβάνουν ούτως ή άλλως της προστασίας που παρέχεται, παρά μόνο λόγω της νομικής τους φύσης ως θύματα εμπορίας ανθρώπων και ανεξάρτητα με το αν συνεργαστούν και συμβάλουν στην κίνηση της ποινικής δίωξης. Αλήθεια είναι πως, ούτε ο ν. 3064/2002 ούτε το π.δ. 233/2003 θέτουν τέτοια προϋπόθεση, διαπίστωση που εντούτοις δεν αλλάζει σημαντικά το τοπίο, από τη

[44] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

στιγμή που για την πλειοψηφία των θυμάτων υπηκόων τρίτων χωρών, στοιχειώδη και πρακτική εν τέλει προϋπόθεση για την εξασφάλιση της πραγματικής προστασίας τους είναι ασφαλώς η αναστολή τής επαπειλούμενης απέλασης και η διασφάλιση άδειας διαμονής, για τη συνέχιση της παραμονής τους στη χώρα. Άρα, η ουσιαστική προστασία τού θύματος, η οποία έγκειται στην αναστολή τής επαπειλούμενης απέλασης και στη διασφάλιση άδειας διαμονής, φαίνεται εν τέλει να εξαρτάται πλήρως από την ενδεχόμενη συνεργασία τού θύματος με τις αρμόδιες αρχές για τη δίωξη των δραστών του.

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί αναφορικά με την νομοθετική αυτή επιλογή, είναι πως τούτο ουδόλως δεν επιβαλλόταν από τις διεθνείς ρυθμίσεις που επιχειρήθηκε να ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη με τις ως άνω διατάξεις. Αναλυτικά, κατά τα οριοθετούμενα στο Πρωτόκολλο της Σύμβασης του Παλέρμο, στο κάθε κράτος πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να επιτρέπει στα θύματα διακίνησης να παραμένουν στην επικράτειά του προσωρινά ή μόνιμα σε ορισμένες περιπτώσεις (άρ. 7 παρ. 1), λαμβανομένων υπόψη ανθρωπιστικών παραγόντων (άρ. 7 παρ. 2), όπως επιβάλλει το άρ. 14, που καθιερώνει την αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων[45].

Όμοια κατεύθυνση δίνεται και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2005, στην οποία συναντάται ρητός αποκλεισμός τής εξάρτησης της προστασίας από τη βούληση του θύματος να καταθέσει (άρ. 12 παρ. 6), αλλά και από την Οδηγία 2011/36/ΕΕ, η οποία αναφέρει ότι τα κράτη - μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι η παροχή συνδρομής και στήριξης σε θύμα δεν εξαρτάται από την προθυμία του θύματος να συνεργαστεί σε ποινική έρευνα, δίωξη ή δίκη (άρ. 11 παρ. 3).

Αλλά και η Οδηγία 2004/81/ΕΚ προέβλεπε μεν ως κανόνα την ως άνω εξάρτηση, ρυθμίζοντας τις προϋποθέσεις για την έκταση της χορηγούμενης άδειας διαμονής ανάλογα με τη συμβολή τού θύματος στη διευκόλυνση της έρευνας και της δικαστικής δοκιμασίας, δεν απέκλειε εντούτοις τη θέσπιση ευνοϊκότερων διατάξεων,

[45] Βλ. άρ. 14 παρ. 2: *«Τα μέτρα που αναφέρονται στο Πρωτόκολλο τούτο ερμηνεύονται και εφαρμόζονται κατά τρόπον, ώστε να μη γίνονται διακρίσεις σε πρόσωπα, για το λόγο ότι αποτελούν θύματα διακίνησης προσώπων. Η ερμηνεία και εφαρμογή των μέτρων αυτών πρέπει να είναι σύμφωνη με τις διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές της μη διάκρισης».*

παρόλο που το μοντέλο που εισήγαγε ήταν πράγματι δύσκολο να αγνοηθεί παντελώς από τα κράτη - μέλη[46].

Ο ν. 4332/2015, που προσέθεσε το άρ. 19Α στον ν. 4251/2014, σχετικά με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, φαίνεται (ευτυχώς) πάντως να βελτιώνει κατά το μάλλον ή ήττον το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, παρέχοντας σε ορισμένα θύματα εμπορίας ανθρώπων και συγκεκριμένα σε αυτά, τα οποία έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής, ανεξάρτητα της συνεργασίας τους με τις αρμόδιες αρχές, τοποθετώντας με σεβασμό στο επίκεντρο την προαναφερόμενη αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων.

[46] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

3. Άλλες διατάξεις σχετικές με την προστασία των θυμάτων

Ι. Προστασία των θυμάτων μαρτύρων

Ακόμη ένα σημαντικό μνείας ζήτημα αφορά στην προστασία των θυμάτων μαρτύρων: προς αποφυγή τής περαιτέρω βλάβης τού θύματος, λόγω της ανάμειξής του στην ποινική διαδικασία, από ενδεχόμενη εκδίκηση ή εκφοβισμό του δράστη[47], ο νομοθέτης έλαβε πρόνοια και έθεσε ειδικά μέτρα προστασίας τού θύματος, όπως προβλέπεται στη νομοθεσία των περισσότερων χωρών τής Ευρώπης, κενό το οποίο υφίστατο και είχε κατ' επανάληψη επισημανθεί[48].

Αναλυτικά, κατά το άρ. 9 παρ. 6 ν. 2928/2001[49] (όπως η παρ. 6 προσετέθη με το άρ. 8 παρ. 4 ν. 3875/2010), *«κατά την ποινική διαδικασία για τις αξιόποινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων κατά τα άρθρα […] 323Α […] μπορεί να λαμβάνονται μέτρα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις παραγράφους 2 έως 4, για την αποτελεσματική προστασία από πιθανή εκδίκηση ή εκφοβισμό του θύματος αυτών των πράξεων, όπως αυτό χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις των περιπτώσεων ι) και ια) της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του ν. 3386/2005, των οικείων του θύματος ή των ουσιωδών μαρτύρων, ακόμη και όταν οποιαδήποτε από τις προαναφερόμενες αξιόποινες πράξεις δεν έχει τελεσθεί στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 187 παρ. 1 του ΠΚ»*[50].

Όπως ο νόμος ορίζει, τέτοια μέτρα (κλιμακούμενα ανάλογα με την εκτίμηση του κινδύνου που αντιμετωπίζουν) αποτελούν η φύλαξη με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό τής αστυνομίας, η κατάθεση με χρήση ηλεκτρονικών μέσων ηχητικής και

---

[47] Κατά το παρελθόν, εγκληματικές οργανώσεις έχουν στραφεί εναντίον μαρτύρων με πράξεις εκφοβισμού ή εκδίκησης.

[48] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, ΤΝΠ ΔΣΑ.

[49] *«Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων»*, (ΦΕΚ Α, 141/27.06/2001).

[50] Αναλυτικά για την προστασία των μαρτύρων κατά το άρ. 9 ν. 2928/2001 βλ. αντί πολλών *Βαθιώτης Κ.*, Η προστασία των μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του νόμου 2928/2001, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1045 επ., *Δαλακούρας Θ.*, Προστασία μαρτύρων: Ένα δικαιοκρατικό στοίχημα, ΠοινΔικ, 2004, σελ. 1166 επ. (= σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, σελ. 365 επ., 2005), τη Σύσταση R 97/2013 του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορά τον εκφοβισμό τού μάρτυρα και τα δικαιώματα της υπεράσπισης, το Ψήφισμα του Συμβουλίου της ΕΕ της 23.11.1995 σχετικά με την προστασία των μαρτύρων στο πλαίσιο της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος.

οπτικής ή μόνο ηχητικής μετάδοσής της, η μη αναγραφή στην έκθεση εξέτασης του ονόματος[51], του τόπου γέννησης, κατοικίας και εργασίας, του επαγγέλματος και της ηλικίας, η μεταβολή των στοιχείων της ταυτότητας, κ.λπ., τα οποία (μέτρα) διατάσσονται με αιτιολογημένη διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα πλημμελειοδικών (άρ. 9 παρ. 2).

Αυτά τα μέτρα προστασίας, να επισημανθεί ότι, διέπονται από τις αρχές τής αναγκαιότητας, της αναλογικότητας και της εκούσιας συμμετοχής, δηλαδή λαμβάνονται με τη σύμφωνη γνώμη τού μάρτυρα, δεν περιορίζουν την ατομική του ελευθερία πέρα από το αναγκαίο για την ασφάλεια αυτού μέτρο και πάντως διακόπτονται εάν ο μάρτυρας το ζητήσει εγγράφως ή δε συνεργάζεται για την επιτυχία τους.

ΙΙ. Η αποζημίωση των θυμάτων από το ελληνικό δημόσιο

Ουσιώδης σημασίας ζήτημα αποτελεί και η αποζημίωση του θύματος για την υλική ζημία ή την ηθική βλάβη που υπέστη από το έγκλημα. Οι δυνατότητες που προσφέρονται για αυτή του την αντιμετώπιση είναι δύο: είτε η αποζημίωση του θύματος από τον ίδιο τον εγκληματία[52], είτε η αποζημίωση τούτου από το κράτος.

Όσον αφορά στη δεύτερη, η οποία απασχολεί το παρόν κεφάλαιο, η αποζημίωση από το κράτος προετάθη για πρώτη φορά από την ιταλική Θετική Σχολή (*Ferri*, 1882), υλοποιήθηκε δε σε αρκετές νομοθεσίες, μετά το 1963, κυρίως για τα θύματα των εγκλημάτων βίας[53], στα πλαίσια της αντεγκληματικής πολιτικής. Ακολούθως, καταρτίστηκε διεθνής Σύμβαση για την αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας το έτος 1983, μετά το έντονο ενδιαφέρον τού Συμβουλίου της Ευρώπης[54].

---

[51] Η προβλεπόμενη υποχρέωση αποκάλυψης του πραγματικού ονόματος του μάρτυρα, αν το ζητήσει διάδικος ή ο εισαγγελέας, είναι επαρκής εγγύηση για την προστασία των δικαιωμάτων τού κατηγορούμενου. Άλλωστε, ως πρόσθετη εγγύηση ορίζεται ότι αν δεν αποκαλυφθούν τα στοιχεία ταυτότητας του μάρτυρα, μόνη η κατάθεσή του δεν είναι αρκετή για να θεμελιώσει καταδίκη του κατηγορουμένου, βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, ό.π.

[52] Η οποία ρυθμίζεται με τις ουσιαστικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, άρ. 914 επ. ΑΚ, και με τις δικονομικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, περί πολιτικής αγωγής, άρ. 67 επ. ΚΠΔ.

[53] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 264.

[54] Βλ. Απόφαση (77) 27 για την αποζημίωση των θυμάτων τού εγκλήματος.

Αλήθεια είναι ότι τα θύματα εγκληματικών πράξεων συχνά δε μπορούν να λάβουν αποζημίωση από τον δράστη τής αξιόποινης πράξης, για το λόγο ότι είτε αυτός ενδέχεται να μην διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να ικανοποιήσει το θύμα, είτε επειδή δε μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, ή διότι δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά και να του επιβληθεί ποινή. Άρα, σε αυτές τις περιπτώσεις, λόγοι αναγόμενοι στις αρχές τής κοινωνικής δικαιοσύνης, συνοχής και αλληλεγγύης επιβάλλουν την επέμβαση του κράτους και την πρόβλεψη υποχρέωσης κρατικής αποζημίωσης στα θύματα εγκληματικών πράξεων.

Η εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης πρέπει να λαμβάνει δεόντως υπ' όψιν και τις ανάγκες των θυμάτων αξιόποινων πράξεων στην ΕΕ. Αυτή η ανάγκη, δηλαδή το να θεσπιστούν στοιχειώδεις ρυθμίσεις για την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, ιδίως όσον αφορά στην πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και στο δικαίωμα αποζημίωσής τους, τονίσθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στο Τάμπερε της Φινλανδίας στις 15 και 16 Οκτωβρίου 1999.

Έτσι, προς το σκοπό αυτό, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθέτησε, στις 15 Μαρτίου 2001, την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ (σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες), με την οποία παρέχεται, μεταξύ άλλων, η δυνατότητα στα θύματα εγκληματικών πράξεων να αξιώσουν αποζημίωση από το δράστη, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Ακολούθως, η εν λόγω Απόφαση – Πλαίσιο αντικατεστάθη τον Οκτώβριο του 2012 με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, σχετικά με τη θέσπιση ελαχίστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας, η οποία βελτιώνει την υποστήριξη των συμφερόντων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και εισάγει ρυθμίσεις, οι οποίες διασφαλίζουν την παροχή προστασίας και την αρωγή τους.

Ακόμη, το Συμβούλιο υιοθέτησε στις 29 Απριλίου 2004 την Οδηγία 2004/80/ΕΚ[55] (για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, Council Directive 2004/80/EC, relating to compensation to crime victims), με την οποία θεσπίστηκε ένα σύστημα συνεργασίας για τη διευκόλυνση της αποζημίωσης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων από πρόθεση σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα από το κράτος - μέλος, στο έδαφος του οποίου έχει τελεστεί το εν λόγω αδίκημα, σε περιπτώσεις που ο δράστης είτε δε διαθέτει τους απαιτούμενους προς

[55] ΕΕ L 264 της 06.08.2004, σελ. 15 επ.

τούτο πόρους, είτε δε μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, είτε δε μπορεί να διωχθεί ποινικά[56].

Ο εθνικός νομοθέτης, εναρμονίζεται με τις ρυθμίσεις τής προαναφερθείσας Οδηγίας, και εισάγει στην ελληνική έννομη τάξη τον νόμο 3811/2009[57], κατά το άρ. 3 παρ. 1 (όπως η παρ. 1 αντικατεστάθη με το άρ. 17 παρ. 1 του ν. 4267/2014) του οποίου, *«θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση ή των άρθρων […] 323Α […] που έχουν τελεστεί στην ημεδαπή, τα οποία έχουν την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα ή στο έδαφος άλλου κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δικαιούνται, κατόπιν αιτήσεώς τους, εύλογης και προσήκουσας*[58] *αποζημίωσης από το Ελληνικό Δημόσιο»*. Έγκλημα βίας θεωρείται κάθε αξιόποινη από πρόθεση πράξη, που τελείται με χρήση σωματικής βίας ή απειλής σωματικής βίας και είχε ως επακόλουθο το θάνατο ή τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος και κάθε αξιόποινη από πρόθεση πράξη που τελείται με χρήση σωματικής βίας ή απειλής σωματικής βίας και τιμωρείται με κάθειρξη (άρ. 3 παρ. 4)[59].

Οι αρμόδιες ανακριτικές, προανακριτικές και εισαγγελικές αρχές είναι υποχρεωμένες να ενημερώνουν ρητώς και με σαφήνεια τα θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση, σχετικά με το ενδεχόμενο δικαίωμα τους για υποβολή αίτησης αποζημίωσης, όπως επιπλέον και για τις ειδικότερες διατυπώσεις άσκησής του (άρ. 4 παρ. 3), τα οποία (θύματα) υποχρεούνται να υποβάλουν, εντός εύλογου χρόνου, όλα τα κατά την κρίση τής αρμόδιας Αρχής Αποζημίωσης συμπληρωματικά στοιχεία και δικαιολογητικά έγγραφα (άρ. 5).

Αυτή η (εύλογη) αποζημίωση αναφέρεται μόνο στην αμέσως προκληθείσα από το έγκλημα βίας περιουσιακή ζημία, εξαιρουμένης της ηθικής βλάβης[60], δηλαδή μπορεί να καλύπτει τα ενδεχόμενα ιατρικά έξοδα και νοσήλια, την απώλεια εισοδήματος, για εύλογο χρονικό διάστημα και τα έξοδα κηδείας, ενώ λαμβάνεται υπ' όψιν και συνεκτιμάται η τυχόν συνυπαιτιότητα του θύματος, το εάν δηλαδή το θύμα

[56] Βλ. Προοίμιο της Οδηγίας, σκ. 10.

[57] *«Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση (Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004) και άλλες διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α 231/17.12.2009).

[58] Άρα, όχι πλήρους.

[59] Στην έννοια του εγκλήματος βίας περιλαμβάνεται και η απόπειρα αυτού.

[60] Ρύθμιση η οποία βρίσκεται σε συμφωνία και με το άρθρο 4 της μη κυρωθείσας ακόμα από τη χώρα μας Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων παραβάσεων βίας του Νοεμβρίου του 1983.

τής εγκληματικής πράξης συνετέλεσε από δικό του πταίσμα στην πρόκληση της βλάβης ή στην έκτασή της. Ακόμη, η αποζημίωση δεν καλύπτει την εκ μέρους του θύματος, συγγενούς του ή τρίτου καταβολή λύτρων στους δράστες[61] (αρ. 8 παρ. 2).

ΙΙΙ. Αναστολή της προθεσμίας παραγραφής

Ουσιώδης διάταξη για τη γενικότερη προστασία των θυμάτων αποτελεί και το άρ. 113 παρ. 6 ΠΚ (όπως τούτη προσετέθη με το άρ. 2 παρ. 2 του ν. 3625/2007), κατά το οποίο η προθεσμία παραγραφής μίας σειράς εγκλημάτων (μεταξύ αυτών και του άρ. 323Α) όταν στρέφονται κατά ανηλίκων προσώπων, αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του θύματος και για ένα έτος (1) μετά, εάν πρόκειται για πλημμέλημα και για τρία (3) έτη μετά, εάν πρόκειται για κακούργημα (δηλαδή μέχρι τα 19 ή τα 21 του έτη αντίστοιχα).

Αυτή η διάταξη παρέχει την ευχέρεια καταγγελίας εκ μέρους του θύματος εγκλημάτων που τελέσθηκαν εις βάρος του όταν αυτό ήταν ανήλικο, ακόμα και μετά την ενηλικίωσή του. Αποφεύγονται, με τον τρόπο αυτό, περιπτώσεις παραγραφής για το χρόνο κατά τον οποίο το θύμα, όντας ανήλικο, ήταν πιθανό να αποτραπεί από την καταγγελία τού εις βάρος του εγκλήματος, για διάφορους (κυρίως ψυχολογικούς) λόγους: εξαιτίας της εξάρτησής του από το δράστη, της ανωριμότητάς του για την ορθή αξιολόγηση της αξιόποινης πράξης, αλλά ακόμη και λόγω δισταγμού, φόβου, και μετατραυματικών εμπειριών (PTSD)[62].

[61] Στην περίπτωση που λ.χ. πρόκειται για εμπορία ανθρώπων που έχει τελεσθεί και συρρέει με την αρπαγή (άρθρο 322 ΠΚ) ή την αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324 ΠΚ), κ.λπ.

[62] Όπως συμβαίνει λ.χ. στις περιπτώσεις θυμάτων με το *σύνδρομο της Στοκχόλμης (Stockholm Syndrome)*, για το οποίο βλ. αντί πολλών *Argus J.*, Stockholm Syndrome, *Βαλανδρέα Γ.*, Το σύνδρομο της Στοκχόλμης, ΠοινΔικ, 2001, σελ. 67 επ.

4. Συμπέρασμα

Αν και η εθνική έννομη τάξη έχει κατά το μάλλον ή ήττον εναρμονισθεί με τις διεθνείς προβλέψεις των εκάστοτε νομοθετικών κειμένων και συμβάσεων, τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με την εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων, θέτουν σε έντονη αμφισβήτηση την ολοκληρωτική και ικανοποιητική προστασία τού θύματος εμπορίας ανθρώπων.

Ειδικά το ζήτημα της εξάρτησης της προστασίας τού θύματος από την σαφή βούληση συνεργασίας του με τις αρμόδιες διωκτικές αρχές, προξενεί προφανή προβλήματα σε θεωρητικό, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο. Εύλογα, λοιπόν, έχει επισημανθεί ότι η ωφελιμιστική αυτή μεταχείριση του θύματος, κάθε άλλο παρά τιμά τον νομοθέτη, αφού δύσκολα θα γίνει κατανοητό, για ποιο λόγο ένα θύμα που δε γνωρίζει, λόγου χάρη, τους θύτες του ή φοβάται απλώς να τους καταγγείλει, δεν είναι άξιο της προστασίας τής πολιτείας[63]. Ακόμη, ευλόγως εκφράζονται φόβοι για τον κίνδυνο ψευδών καταγγελιών, προκειμένου να επιτευχθεί το καθεστώς νόμιμης διαμονής στην ελληνική επικράτεια[64].

Ακολούθως δε, η δυσκολία εναρμόνισης των ανωτέρω νομοθετικών επιλογών με τις θεμελιώδεις αρχές τού ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού αναδεικνύει τον προβληματικό χαρακτήρα τους. Όπως έχει επισημανθεί πολλάκις από τη θεωρία[65], ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τής ποινικής δίκης είναι ο *υποθετικός* χαρακτήρας τού αντικειμένου της, δηλαδή ότι μπορεί εν τέλει να καταλήξει στη μη ύπαρξη δικανικής πεποίθησης ως προς την ενοχή τού δράστη, ή ακόμη περισσότερο στη βεβαιότητα ότι η προς κρίση πράξη ουδέποτε έλαβε χώρα. Αυτός ο χαρακτήρας τής ποινικής δίκης συνδέεται άρρηκτα με το τεκμήριο αθωότητας και διατρέχει το μηχανισμό της σε όλη του την πορεία, διασύνδεση που εκφράζεται κανονιστικά ακόμη και όταν έχει διαγνωσθεί αυθεντικά μία πρώτη βεβαιότητα για την αναγκαιότητα επιβολής της ποινής.

Όμως, οι ανωτέρω νομοθετικές προβλέψεις καθιστούν αμφίβολο το σεβασμό στις παραδεδομένες αυτές αρχές. Η ανάθεση της σχετικής με την προστασία τού

[63] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

[64] Βλ. *Ζαχαριάδης Α.*, Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187Β ΠΚ), σε Τιμ. Τόμ. Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. ΙΙ, σελ. 775.

[65] Βλ. αντί πολλών *Ανδρουλάκης Ν.*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, σελ. 44 – 45.

θύματος από την απέλαση αρμοδιότητας στην εισαγγελική αρχή, συνεπάγεται την παρεμβολή, σε μία πρώιμη χρονική στιγμή τής ποινικής διαδικασίας, μίας κρίσης που συνδέεται αναπόφευκτα και ευθέως με την ενοχή ή την αθωότητα του υποτιθέμενου δράστη, και μάλιστα δε σε ένα στάδιο, κατά το οποίο τούτος δεν έχει καν κληθεί να ασκήσει το στοιχειώδες δικαίωμα ακρόασης.

Αυτή η διάταξη, περί συνεργασίας του θύματος, προφανώς ετέθη για λόγους διευκόλυνσης της αποδείξεως του εγκλήματος, το οποίο πράγματι είναι δυσαπόδεικτο τις περισσότερες φορές και τα θύματα εμπορίας είναι ο κύριος μάρτυς κατηγορίας. Όμως, αν και αναμφισβήτητα υπάρχουν και άλλα εγκλήματα, των οποίων η απόδειξη είναι εξίσου δυσχερής, δεν έχει υιοθετηθεί παρόμοια, εκβιαστική θα έλεγε κανείς, διάταξη για τα θύματα. Η δυσκολία τής απόδειξης ενός εγκλήματος, δεν είναι σε καμία περίπτωση λόγος, ο οποίος νομιμοποιεί τη διακριτική μεταχείριση των θυμάτων[66].

[66] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ.684 επ. και ιδίως σελ. 693.

5. Συγκριτικό Δίκαιο

Ο εντοπισμός τού θύματος εμπορίας ανθρώπων, η ενημέρωση αυτού για την νομική τού κατάσταση, για τυχόν συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, για την αρωγή και την προστασία που δικαιούται, όπως και τις συνέπειες μιας τέτοιας συνεργασίας, ειδικά όσον αφορά στο θέμα τής χορήγησης σε αυτό άδεια διαμονής και εργασίας, αλλά και άλλων τινών παροχών, αποτελούν ζητήματα που έχουν κατά καιρούς απασχολήσει το διεθνή νομοθέτη, αλλά και τους εθνικούς νομοθέτες πλήθους χωρών[67].

Οι νομικές ατέλειες του ελληνικού θεσμικού πλαισίου, που ανωτέρω επισημανθήκαν, ειδικά αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και δη και με το ζήτημα της εξάρτησης της προστασίας αυτής από την ενδεχόμενη συνεργασία τους (των θυμάτων) με τις αρμόδιες αρχές, δεν έχουν ουσιαστικά οδηγήσει σε μία ριζική αλλαγή τού υπάρχοντος νομικού συστήματος (αν και η εισαγωγή νεότερων νόμων το έχει κατά το μάλλον ή ήττον βελτιώσει), παρά το γεγονός ότι τούτες έχουν απασχολήσει ήδη από την αρχή τής εισαγωγής τους στην ελληνική έννομη τάξη και επικριθεί εντόνως από τη θεωρία[68].

Ακριβώς εξαιτίας της ανωτέρω διαπίστωσης, συνδυαστικά με το ότι πολλές εκθέσεις[69] που συντάσσονται από διεθνείς και ελληνικές οργανώσεις αναφορικά με

[67] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 778 επ.

[68] Βλ. αντί πολλών *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 693, *Κούρτης Β.*, Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, σε: Ζ. Παπασιώπη – Πασιά. Σκέψεις και προβληματισμοί, σελ. 95 επ., *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 213 επ.

[69] Βλ. αντί πολλών η Έκθεση της *Διεθνούς Αμνηστίας* του έτους 2007, «Ελλάδα: προάσπιση των δικαιωμάτων γυναικών και κοριτσιών θυμάτων εμπορίας με σκοπό της σεξουαλική εκμετάλλευση», στο διαδικτυακό τόπο: www.amnesty.org.gr, η Έκθεση της *Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* του έτους 2007, «Θέσεις και Προτάσεις της ΕΕΔΑ στο θέμα εμπορίας ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα», στο διαδικτυακό τόπο www.nchr.gr, το Υπόμνημα Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) της *Ομάδας Γαλατσίου*, «για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα της 26.03.2005», στο διαδικτυακό τόπο www.greekhelsinki.gr, τις ετήσιες Εκθέσεις του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ για την εμπορία ανθρώπων (Trafficking in Persons Report), στο διαδικτυακό τόπο www.state.gov, στο Σύστημα διαβάθμισης που διατηρεί το Γραφείο παρακολούθησης και καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων των ΗΠΑ, η Ελλάδα κατατάσσεται στη δεύτερη βαθμίδα από το έτος 2004 – 2009, ενώ βρισκόταν στην Τρίτη κατά τη χρονική περίοδο 2001 – 2003, αναλυτικά για το σύστημα διαβάθμισης και για τα στοιχεία που παρατίθεται για κάθε κράτος

την κατάσταση των θυμάτων εμπορίας σε διάφορες χώρες του κόσμου, κατατάσσουν την Ελλάδα χαμηλότερα, εν συγκρίσει με άλλες χώρες τής ΕΕ (και όχι μόνο), κρίνεται σκόπιμο να λάβει χώρα μία συνοπτική παράθεση ορισμένων αλλοδαπών ουσιαστικών νομοθεσιών, οι οποίες φαίνεται να προσεγγίζουν το ζήτημα αυτό, της προστασίας των θυμάτων trafficking με περισσότερη, θα έλεγε κανείς, ευαισθησία.

Ι. Το δίκαιο της Ιταλίας

Α. Το νομικό καθεστώς

Όπως η Ελλάδα, έτσι και η Ιταλία, λόγω της ευπαθούς γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί μία από τις κύριες εισόδους στην Ευρώπη για πλήθος (κυρίως παρανόμων) μεταναστών, ανάμεσα στους οποίους υπάρχουν πολλά θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί χώρα προορισμού, αλλά και διέλευσης των θυμάτων εμπορίας με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική (γυναίκες και παιδιά θύματα, καταγόμενες από τη Νιγηρία, το Μαρόκο, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, κ.λπ., αλλά και από την Ανατολική Αφρική και την Κίνα), όπως και την εργασιακή τους εκμετάλλευση (άνδρες θύματα, οι οποίοι χρησιμοποιούνται κατά κανόνα στον αγροτικό τομέα στην Νότια Ιταλία, καταγόμενοι από την Ινδία, το Πακιστάν, αλλά και την Νότια και Ανατολική Ευρώπη)[70].

Από το έτος 1998 ήδη, η Ιταλία[71] επικεντρώθηκε στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων, δημιουργώντας ένα μοντέλο, το οποίο χτίσθηκε πάνω στα θεμέλια της διαπίστωσης, ότι οιαδήποτε αποτελεσματική στρατηγική κατά του trafficking είναι απαιτητό και απαραίτητο να βασίζεται αφενός σε μία πολυεπίπεδη και ολοκληρωμένη προσέγγιση, με επίκεντρο την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τού θύματος (ανθρωποκεντρική προσέγγιση).

που λαμβάνει από τις ΗΠΑ οικονομική βοήθεια ή βοήθεια ασφαλείας και που τυγχάνει να είναι χώρα προέλευσης, διέλευσης ή/και προορισμού για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, βλ. *Αλεξίου Ν.*, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σελ. 351 επ.

[70] Βλ. *Presidenza del Consiglio dei Ministri*, Dipartimento per le Pari Oppurtunità, Trafficking in human beings, σελ. 2, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu, *Department of State USA*, Trafficking in Persons Report, 2016, σελ. 215.

[71] Συγκεντρωτικά για το ιταλικό δίκαιο, βλ. *Πασιά Ε*, σε: ό.π., Βιβλίο ΙΙ, ό.π., σελ. 255 επ. και ιδίως σελ. 283 επ.

Έτσι, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, και μάλιστα αδιάφορα εάν συνεργάζονται ή όχι με τις αρμόδιες αρχές, υιοθετεί το ιταλικό δίκαιο. Αναλυτικότερα, στο άρ. 18[72] του ν.δ. 286/1998, για τα μέτρα αναφορικά με τη μετανάστευση και την κατάσταση των αλλοδαπών[73], όπως ισχύει[74], προβλέπεται η χορήγηση ειδικής άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων για λόγους κοινωνικής προστασίας (ανθρωπιστικούς λόγους). Ο κύριος στόχος τού νόμου είναι να επιτρέψει στα θύματα εμπορίας ανθρώπων να ξεφύγουν από την επιρροή των δραστών και να τους προσφέρει τη δυνατότητα να ξεκινήσουν μια νέα ζωή στην Ιταλία ή στη χώρα προέλευσης. Η χορήγηση της ειδικής αυτής άδειας διαμονής είναι ανεξάρτητη από την καταγγελία των δραστών στις αρμόδιες αρχές, ενώ η μόνη απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της άδειας, είναι να πληρούνται οι προϋποθέσεις τού νόμου, δηλαδή η συμμετοχή στο πρόγραμμα αρωγής του άρθρου 18 και η ολοκλήρωσή του.

Η άδεια διαμονής μπορεί να εκδοθεί βάσει δύο διαδικασιών: αρχικά, μέσω της δικαστικής οδού, δηλαδή όταν το θύμα έχει αναφερθεί στην αστυνομία ή όταν έχει ξεκινήσει η ποινική διαδικασία, οπότε σε αύτη την περίπτωση θα του παράσχει εκείνη βοήθεια, παραπέμποντάς το, εν συνεχεία, σε μία συνεργαζόμενη με αυτήν ΜΚΟ (άρα από τη στιγμή αυτή αρχίζει άμεσα η δικαστική διερεύνηση και ο αρμόδιος εισαγγελέας θα ζητήσει να του χορηγηθεί άδεια διαμονής). Ακόμη, το θύμα έχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει την κοινωνική οδό, ήτοι να απευθυνθεί απευθείας σε μία ΜΚΟ, η οποία εξ' ονόματος αυτού θα φροντίσει να του χορηγηθεί αυτή ή άδεια.

[72] Βλ. άρ. 18: *«Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που είναι αλλοδαποί λαμβάνουν ειδική άδεια παραμονής για περίοδο έξι μηνών, ανεξάρτητα από το αν καταθέσουν»*.

[73] *«Testo unico delle disposizioni concerneti la disciplina dell' immigrazione e norme sulla condizione dello straniero».*

[74] Μολονότι αρχικά εφαρμόσθηκε για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευσης, πλέον εφαρμόζεται και στα θύματα όλων των μορφών εκμετάλλευσης. Μάλιστα, από το έτος 2007 και έπειτα, το άρ. 18 εφαρμόζεται, σε περίπτωση ομοιότητας, ακόμη και στους πολίτες κρατών - μελών τής ΕΕ, οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση σοβαρού και επικείμενου κινδύνου. Άρα, σήμερα και οι ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να συμμετάσχουν σε προγράμματα αρωγής και κοινωνικής ενσωμάτωσης που προβλέπονται στο άρθρο αυτό για τη μετανάστευση και που μέχρι το έτος 2007 προβλεπόταν μόνο για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Αυτή η τροποποίηση έλαβε χώρα προκειμένου να μη στερηθούν των προγραμμάτων αυτών θύματα βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής, που απολάμβαναν τέτοιας προστασίας, εξαιτίας του ότι η χώρα τους εντάχθηκε στην ΕΕ, βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 789, υποσημ. [35].

Αμφότερα τα παραπάνω είδη αδειών διαμονής χορηγούνται από την τοπική Questura (Αστυνομική Διεύθυνση)[75].

Οι προϋποθέσεις για την έκδοση άδειας διαμονής συνοψίζονται ως εξής: πρώτον, το θύμα να έχει υποστεί βία ή σοβαρή εκμετάλλευση και να υφίσταται κίνδυνος για την προσωπική του ασφάλεια, λόγω της προσπάθειας να απαγκιστρωθεί από τους θύτες του. Ακολούθως, η προαναφερθείσα κατάσταση να μπορεί να εντοπιστεί κατά τη διάρκεια αστυνομικών ερευνών ή διαδικασιών ή κατά τη διάρκεια παροχής βοήθειας από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες ή ΜΚΟ. Και τέλος, η αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής μπορεί να γίνει τόσο από τον Εισαγγελέα (εάν έχει ήδη ξεκινήσει δίωξη), όσο και από τις κοινωνικές υπηρεσίες ή από τις ΜΚΟ.

Αυτή η άδεια διαμονής εκδίδεται για έξι (6) μήνες και μπορεί να ανανεωθεί για ένα (1) επιπλέον έτος, δίχως να υποχρεώνει το θύμα να επιστρέψει στην πατρίδα του, ενώ τούτη μπορεί έπειτα να μετατραπεί σε άδεια διαμονής για εκπαίδευση ή εργασία, επιτρέποντας στον αλλοδαπό να παραμείνει στην Ιταλία, σύμφωνα με τον νόμο που διέπει την παραμονή των αλλοδαπών στην ιταλική επικράτεια. Οι ανήλικοι θύματα λαμβάνουν αυτόματα άδεια παραμονής μέχρι τη συμπλήρωση της ηλικίας των 18 ετών και φιλοξενούνται σε ειδικά κέντρα ανηλίκων ή στα κέντρα που έχουν ιδρυθεί για την παραμονή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Β. Συμπέρασμα

Ο Ιταλός νομοθέτης, πράγματι από νωρίς αντιλήφθηκε ότι στα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων προέχει η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του θύματος από τη δίωξη των εμπόρων, αντιμετωπίζοντας το θύμα πραγματικά ως "θύμα" και όχι ως παράνομο μετανάστη, πετυχαίνει να το προστατεύσει ως ένα άτομο που χρήζει αρωγής και βοηθείας. Αυτή η προστασία που χορηγείται εν τέλει στο θύμα με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, προσφέρεται ανεξάρτητα από το εάν το θύμα θα μηνύσει (άλλως, καταγγείλει) τους δράστες του. Έτσι, το ιταλικό δίκαιο επιτυγχάνει δύο πράγματα: αφενός να κερδίσει την

[75] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 790.

εμπιστοσύνη τού θύματος και αφετέρου να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις εκείνες για την μετέπειτα συνεργασία του στο δικαστικό αγώνα που θα ακολουθήσει[76].

Έτσι, στην Ιταλία φαίνεται πάντως να λειτούργησε από την αρχή ορθά η όλη διαδικασία και προσπάθεια για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά και για την προστασία των θυμάτων, λόγον δι' ον η χώρα αυτή είναι αρκετά έμπειρη όσον αφορά στην καταστολή τέτοιου είδους εγκληματικών πρακτικών, όπως ακριβώς είχε καταβάλει προσπάθειες να καταπολεμήσει την ιταλική μαφία[77].

Αν και άλλες ευρωπαϊκές νομοθεσίες είχαν και εκείνες εισάγει στην εθνική έννομη τάξη τους νόμους που προσφέρουν αρωγή στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, η ιταλική νομοθεσία υπέχει λόγω της ελαστικότητας που τη διέπει: το κυριότερο plus είναι ακριβώς ότι δίνει έμφαση στο θύμα και στις ανάγκες του, του οποίου τα ανθρώπινα δικαιώματα και η αξιοπρέπεια θεωρεί ότι καταπατώνται στο έπακρο και του ζητά να συνεργασθεί μαζί του, ούτως ώστε να διωχθούν οι δράστες του, μόνο όμως, εφόσον το θύμα το αποφασίσει, δίχως να του το επιβάλει (ευθέως ή εμμέσως). Αυτός, ίσως, να είναι και ο λόγος που η ιταλική νομοθεσία αποτελεί αναμφισβήτητα υπόδειγμα για τις υπόλοιπες νομοθεσίες. Ακριβώς επειδή παρέχει στο θύμα τη δυνατότητα να αναλάβει σωματικά και ψυχικά, χωρίς να κριθεί για τις πράξεις του[78].

Επιπλέον, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στο ιταλικό δίκαιο ο νομοθέτης από την αρχή επέλεξε να εμπλέξει τις ΜΚΟ στην προστασία τού θύματος, δίνοντας τους πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια αντιμετώπισης του trafficking, με το να έχουν δικαίωμα ακόμη και να συμμετέχουν στη δικαστική διαδικασία. Αυτό το γεγονός είναι και ένα από τα *δυναμικά στοιχεία* που χαρακτηρίζουν το άρ. 18.

Ακόμη, θα πρέπει να τονισθεί ότι σύμφωνα με το ιταλικό δίκαιο, παρέχεται η δυνατότητα στο θύμα να νομιμοποιήσει το καθεστώς τους αργότερα, σε περίπτωση που αρχίσει να εργάζεται ή να σπουδάζει, οπότε και μπορεί να λάβει άλλου είδους άδεια διαμονής, ιδίως στην περίπτωση που εντάχθηκε στο ιταλικό περιβάλλον. Αυτό

[76] Βλ. *Aghatise E.,* Trafficking for prostitution in Italy, Concept paper for the Expert Group Meeting on "Trafficking in women and girls", 18 – 22 Νοεμβρίου 2002, Glen Cove, New York, USA, EGM/TRAF/2002/ ep. 4, σελ. 15 επ., *Vaz Cabral G.,* La traite des êtres humains. Réalités de l' esclavage contemporain, La Découverte, Paris, 2006, σελ. 197 επ.

[77] Βλ. *Giammarino M. G.*, Keynote Speech in "Ensuring Human Rights Protection in countries of destination: breaking the Cycle of Trafficking", Conference Report, Helsinki , 23 – 24 Σεπτεμβρίου 2005, OSCE/ODIHR, 2005, σελ. 30 επ.

[78] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 789.

σημαίνει ότι τα θύματα μπορούν να παραμείνουν στην ιταλική επικράτεια, όπως ακριβώς κάθε αλλοδαπός που εγκαταστάθηκε νόμιμα στη χώρα. Αυτή η ανανέωση της άδειας διαμονής (: μετατροπή) είναι ανεξάρτητη από το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας, κάτι που ενέχει ιδιαιτέρας σημασίας στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος αθωώθηκε ή έπαυσε η δίωξη για οιονδήποτε λόγο.

Αξίζει, εντούτοις, να σημειωθεί ότι στην πράξη, η ιταλική κυβέρνηση επιχειρεί σε ένα μέτριο επίπεδο την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων[79]. Αν και, όπως ανωτέρω μνημονεύθηκε, τα θύματα δεν είναι υποχρεωμένα να συνεργασθούν με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή η παρεχόμενη στα θύματα προστασία με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, δεν εξαρτάται από το εάν το θύμα καταγγείλει τους δράστες του, ορισμένες ιταλικές ΜΚΟ και διεθνείς οργανισμοί αναφέρουν ότι οι επιληφθείσες αρχές δίνουν ιδιαίτερη προτίμηση σε εκείνα τα θύματα, τα οποία συνεργάζονται με αυτές για τη δίωξη των δραστών. Ακόμη, αναφέρεται ότι ένας μεγάλος αριθμός θυμάτων δεν αναγνωρίζονται λόγω της ασυνεπούς εφαρμογής εκ μέρους των αρμοδίων υπαλλήλων των κριτηρίων αναγνώρισης και αντιμετωπίζονται ως παράνομοι μετανάστες.

ΙΙ. Το δίκαιο του Βελγίου

Α. Το νομικό καθεστώς

Ομοίως και το Βέλγιο, είναι μία από τις χώρες προορισμού, αλλά και διέλευσης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, με σκοπό την εργασιακή και τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Ανήλικα κορίτσια και γυναίκες, κατά κανόνα από την Νιγηρία, τη Ρωσία, την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία καθίστανται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και οι άνδρες καθίστανται θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης στον αγροτικό τομέα, κ.ά.

Ο Βέλγος νομοθέτης, αλλά και σύσσωμη η βελγική κοινότητα αντέδρασαν γρήγορα και άμεσα στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων και στην προστασία των θυμάτων. Αναλυτικά, τα πορίσματα μίας κοινοβουλευτικής εξεταστικής επιτροπής που είχε αναλάβει τη διερεύνηση της εμπορίας ανθρώπων, ως αποτέλεσμα ορισμένων

[79] Βλ. *Department of State USA*, ό.π., σελ. 215 – 216.

τραγικών γεγονότων, οδήγησαν στη θέσπιση του νόμου τής 13ης Απριλίου 1995, που περιέχει διατάξεις για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της παιδικής πορνογραφίας. Ο ίδιος νόμος παρείχε επίσης ένα νομικό υπόβαθρο για τη δίωξη της παρανόμου διακίνησης λαθρομεταναστών. Ακολούθως, στις 10 Αυγούστου 2005, τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για την εμπορία ανθρώπων (νόμος της 10ης Αυγούστου 2005 για την τροποποίηση διάφορων διατάξεων με σκοπό την ενίσχυση της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και κατά των πρακτικών των δραστών).

Έτσι, το Βέλγιο προσήρμοσε την εθνική τού νομοθεσία στις νέες διεθνείς και ευρωπαϊκές πράξεις που εγκρίθηκαν τα τελευταία χρόνια. Ο νέος νόμος κάνει σαφή διάκριση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων, αφενός, και του λαθρεμπορίου ανθρώπων, αφετέρου, και ορίζει τα εγκλήματα αντίστοιχα στον Ποινικό Κώδικα (νέο άρθρο 433 επ.) και στον νόμο της 15ης Δεκεμβρίου 1980, σχετικά με την είσοδο στην επικράτεια, τη διαμονή, τη διαμονή και την απομάκρυνση αλλοδαπών (άρθρο 77Α επ.)[80].

Αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, ήδη από το έτος 1993, είχε εισαχθεί στο βελγικό δίκαιο ειδικό καθεστώς για την παροχή συνδρομής και προστασίας στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αν και το ολοκληρωμένο σύστημα ενσωματώθηκε σε υπουργική εγκύκλιο το έτος 1994 και σε δύο επόμενες υπουργικές οδηγίες, των ετών 1997 και 2003.

Ο νόμος της 15ης Σεπτεμβρίου 2006 σχετικά με την τροποποίηση του νόμου περί αλλοδαπών τής 15ης Δεκεμβρίου του 1980, αποτελεί συνέπεια της εναρμόνισης της Οδηγίας 2004/81/ΕΚ στο βελγικό δίκαιο και παρέχει την νομική βάση τού καθεστώτος για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, και στα τέλη του έτους 2008, το ολοκληρωμένο σύστημα προστασίας των θυμάτων ενσωματώθηκε σε νέα υπουργική εγκύκλιο της 26ης Σεπτεμβρίου 2008, σχετικά με την καθιέρωση διεπιστημονικής συνεργασίας όσον αφορά στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και ορισμένων σοβαρών μορφών διακίνησης λαθρομεταναστών. Ο κύριος στόχος τής τελευταίας εγκυκλίου αποτελεί ο προσδιορισμός των διαδικασιών όσον αφορά στον εντοπισμό, την παραπομπή, την υποδοχή και τη συνδρομή θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

[80] Βλ. Βέλγιο, 2. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Ακολούθως, όπως και στην Ιταλία ομοίως και στο Βέλγιο, ο ρόλος των ΜΚΟ είναι κυρίαρχος και άκρως σημαντικός. Οι εξειδικευμένες ΜΚΟ συνεργάζονται με τις υπόλοιπους εμπλεκόμενους φορείς και τις αρμόδιες αρχές και όλοι τους βρίσκονται υπό τον έλεγχο της διυπουργικής ομάδας, που συντονίζει την όλη προσπάθεια στην πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και στην προστασία των θυμάτων αυτής, ενώ συμβουλευτικό ρόλο έχει το Κέντρο για την Ισότητα Ευκαιριών και τον Αγώνα ενάντια στο Ρατσισμό.

Αυτό το Κέντρο έχει ρόλο διαμεσολαβητή μεταξύ των εκπροσώπων των διαφόρων Υπουργείων που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση του trafficking, των αρμόδιων εισαγγελικών και αστυνομικών αρχών και της υπηρεσίας μετανάστευσης. Ακόμη, θέτει κοινές προδιαγραφές στα τρία Ειδικά Κέντρα που υπάρχουν στο Βέλγιο και εξειδικεύονται σε θέματα εμπορίας ανθρώπων και τα οποία επιχορηγούνται από το κράτος (Payoke στην Αμβέρσα, Pag-Asa στις Βρυξέλλες και Sürya στη Λιέγη). Τα εν λόγω Κέντρα, πέραν της παροχής καταλύματος, ψυχοσωματικής προστασίας και κάθε άλλου είδους αρωγής και προστασίας προς τα θύματα, έχουν δικαίωμα μέχρι και να ενεργήσουν εξ ονόματος των ιδίων των θυμάτων και για λογαριασμό τους, είτε σχετικά με την υποβολή αιτημάτων αδειών διαμονής, είτε επικουρώντας τα στην όλη διαδικασία που λαμβάνει χώρα, είτε συνδράμοντας στην παράσταση πολιτικής αγωγής στην επακολουθήσασα δίκη[81].

Όσον αφορά στην άδεια διαμονής, αφού τα θύματα εμπορίας ανθρώπων αναγνωρισθούν ως τέτοια, μέσα σε 24 ώρες η Υπηρεσία Αλλοδαπών (Office des Entrangers) τους παρέχει με πράξη (ordre de sortie) περίοδος περίσκεψης 45 ημερών, κατά την οποία θα αποφασίσουν εάν θα συνεργασθούν με τις αρχές, δηλαδή να προβούν σε καταγγελία των δραστών στις αρμόδιες αρχές, ή εάν δηλώσουν την επιστροφή τους στη χώρα προέλευσης[82]. Ασφαλώς, κατά τη διάρκεια της χρονικής αυτής περιόδου, το θύμα έχει πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες προς παροχή αρωγής.

[81] Βλ. *Nuyts G.*, Country Report: Belgium "Awareness – raising of judicial authorities concerning trafficking in human beings", IOM, 2005.

[82] Εάν το θύμα δε συνεργασθεί με τις αρχές, είτε απέχει από τη μήνυση είτε την αποσύρει, τότε διατάσσεται η απέλαση αυτού από τη χώρα, εκτός εάν το θύμα καταθέσει αίτηση για άδεια διαμονής σύμφωνα με τη διαδικασία STOP, που αφορά τις «εξαιρετικές περιστάσεις» του άρ. 9 παρ. 3 του νόμου περί αλλοδαπών, βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 793, υποσημ. [51].

Όταν η περίοδος αυτή παρέλθει, το θύμα υποβάλλεται στο ειδικό καθεστώς θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και απολαμβάνει την προστασία που εκ του νόμου προβλέπεται στο πλαίσιο αυτό, προστασία που περιλαμβάνει τη στέγαση, την ψυχολογική υποστήριξη, την νομική βοήθεια, κ.λπ.

Αφού οι δράστες καταδικασθούν, το θύμα μπορεί να αποκτήσει μόνιμη άδεια διαμονής στη βελγική επικράτεια, για τη χορήγηση της οποία συνεκτιμάται η συνεισφορά τού θύματος στην αποδεικτική διαδικασία και η ενσωμάτωση αυτού στη βελγική κοινότητα, ενώ μπορεί επίσης να λάβει άδεια απεριόριστης διαμονής, ανεξάρτητα της καταδίκης των δραστών, υπό την προϋπόθεση να διαπιστωθεί (από τον Εισαγγελέα ή έναν Ειδικό Ελεγκτή) ότι το θύμα είναι πράγματι θύμα εμπορίας ανθρώπων. Όταν δε η καταδικαστική απόφαση για το δράστη καθυστερήσει πάνω από δύο (2) έτη, τότε η άδεια διαμονής στο θύμα μπορεί να μετατραπεί σε άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους[83].

Β. Συμπέρασμα

Αξίζει να τονισθεί ότι, όπως και στο ελληνικό δίκαιο (μετά βέβαια από την εισαγωγή του ν. 4052/2014), οι σχετικές ρυθμίσεις με την άδεια διαμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών, που είναι θύματα εμπορίας ή παράνομης διακίνησης λαθρομεταναστών, που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές, καλύπτον αμφότερα τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (traites des êtres humains) και τα θύματα παράνομης διακίνησης λαθρομεταναστών (traffic des êtres humains), κάτι που, όμως, το βελγικό δίκαιο αναγνώριζε πολύ πριν την ενσωμάτωση της ανωτέρω Οδηγίας στην έννομη τάξη του.

Ο Βέλγος νομοθέτης κάλυπτε μάλιστα περισσότερα πρόσωπα από ό,τι η Οδηγία, ως επωφελούμενα της προστασίας του, από τη στιγμή που περιελάμβανε και τα θύματα σοβαρών μορφών διακίνησης μετά από αποκομιδή κέρδους[84]. Άλλαις λέξεσι, στην έννοια του θύματος ο Βέλγος νομοθέτης εντάσσει και τα πρόσωπα που υποβοηθήθηκαν να εισέλθουν παρανόμως στη βελγική επικράτεια, εφόσον η είσοδος αυτή έλαβε χώρα με αποκομιδή κέρδους των διακινητών από την εξευτελιστική

[83] Βλ. *De Witte J.* (ed.), Rapport du Centre pour l' égalité des chances de la lute contre le racisme "Les victims sous les protecteurs", Ιούλιος, 2006.
[84] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 792.

εκμετάλλευση των θυμάτων, όταν δηλαδή αυτά ωθήθηκαν σε παροχή εξαναγκαστικής εργασίας υπό συνθήκες αντιτιθέμενες προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δίνοντας μεγάλη σημασία στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τού θύματος και ειδικά σε αυτό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Όπως και στο ελληνικό δίκαιο και σε αντίθεση με το ιταλικό, το βελγικό δίκαιο ζητά πάντα τη συνεργασία τού θύματος και η άδεια διαμονής χορηγείται στο θύμα εφόσον τούτο συμφωνήσει να συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές, μετά από αίτημα που υποβάλλει εξ ονόματος αυτού το Κέντρο υποδοχής, στο οποίο το θύμα υποχρεωτικά οδηγείται. Όμως, ο εν λόγω μηχανισμός προστασίας τού θύματος είναι δομημένος τόσο σωστά, παρέχοντας ένα πλέγμα δικαιωμάτων και παροχών που μπορεί να βοηθήσει το θύμα να σταθεί γρήγορα στα πόδια του, ώστε και το δίκαιο του Βελγίου, υπό άλλη οπτική γωνία από ό,τι εκείνο της Ιταλίας, να θεωρείται μία εξαιρετική νομοθεσία για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά ασφαλώς και την προστασία των θυμάτων.

ΙΙΙ. Το δίκαιο της Ολλανδίας

Η Ολλανδία αποτελεί χώρα προέλευσης, διέλευσης, αλλά και προορισμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ο ολλανδός νομοθέτης είναι από τους πρώτους που εισήγαγε στην εθνική έννομη τάξη του την απαγόρευση της εμπορίας ανθρώπων, το έτος 1911. Όμως, το προϋφιστάμενο άρ. 250Α του ολλανδικού Ποινικού Κώδικα αντικατεστάθη από το εκτενέστερο άρ. 273ΣΤ (F), το έτος 2005, ούτως ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι μορφές εμπορίας ανθρώπων. Αρχικά, η ολλανδική νομοθεσία για την εμπορία ανθρώπων ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την πορνεία, εντούτοις έπειτα διευρύνθηκε η έννοια της εμπορίας ανθρώπων, ούτως ώστε να περιλαμβάνει όλες τις μορφές εκμετάλλευσης (εργασιακή εκμετάλλευση, εμπόριο οργάνων, κ.λπ.).

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρχές, στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στο ολλανδικό μοντέλο, το οποίο είχε εισάγει ήδη από το έτος 1988 τη χορήγηση άδειας διαμονής βραχείας διαρκείας για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, η ίδια ρύθμιση επεκτάθηκε και για τους μάρτυρες, οι οποίοι είναι πρόθυμοι να παράσχουν πληροφορίες σχετικές με υποθέσεις εμπορίας.

Από το έτος 2005[85], χορηγείται άδεια προσωρινής διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων που αναγνωρίσθηκαν ως τέτοια, αλλά και σε πρόσωπα που πιθανολογείται ότι είναι θύματα trafficking, προκειμένου έπειτα να καταγγείλουν τους εμπόρους τους[86], ενώ ακόμη χορηγείται το δικαίωμα για εργασία, όπως επίσης και η δυνατότητα για οικογενειακή συνένωση με τα ανήλικα τέκνα τους, για όσο χρονικό διάστημα θα ισχύει η άδεια διαμονής τους.

Η άδεια διαμονής χορηγείται από τη στιγμή που το θύμα αποφασίσει να συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή μετά την πάροδο της χορηγουμένης προθεσμίας περίσκεψης των τριών (3) μηνών, και έχει διάρκεια ενός (1) έτους, με δικαίωμα ανανέωσης έως τρία (3) έτη[87], ενώ το θύμα μπορεί να υποβάλει αίτηση για συνέχιση της παραμονής του στην ολλανδική επικράτεια, ακόμη και μετά το πέρας των τριών ετών και ακόμη και εάν η ποινική υπόθεση εκκρεμεί ή εάν απαλλάσσεται ο δράστης από τις κατηγορίες. Ακολούθως, κατά τη διάρκεια της προθεσμίας περίσκεψης, αλλά και της παραμονής τού θύματος στην ολλανδική επικράτεια μετά τη χορήγηση άδειας διαμονής, η κυβέρνηση παρέχει στα θύματα την απαραίτητη νομική, οικονομική και ψυχολογική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης, της ιατρικής περίθαλψης, των παροχών κοινωνικής ασφάλισης και της εκπαίδευσης.

Άδεια διαμονής μπορεί να χορηγηθεί επίσης για ανθρωπιστικούς λόγους, όταν η συνεργασία τού θύματος με τις αρχές δεν οδήγησε σε ποινική δίωξη ή σε καταδίκη, εάν ασφαλώς μεμονωμένα γεγονότα και περιστάσεις το καθορίζουν. Από τη στιγμή δε που θα υπάρξει αμετάκλητη δικαστική απόφαση για το δράστη, το θύμα έχει δικαίωμα να αιτηθεί άδεια μόνιμης διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους.

Η σχετική με τη χορήγηση άδειας διαμονής απόφαση εκδίδεται από την Υπηρεσία Μετανάστευσης και Πολιτογράφησης για λογαριασμό τού Υπουργού

[85] Βλ. την Υπουργική Απόφαση της 09.03.2005 επί θεμάτων αλλοδαπών και ένταξης, για την τροποποίηση της απόφασης του 2000, Εφημερίδα της Ολλανδικής Κυβέρνησης, 16.03.2005, αριθ. 53, σελ. 15.

[86] Βλ. *Κούρτης Β.*, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), σελ. 300 επ.

[87] Βλ. Ολλανδία, 2. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Δικαιοσύνης, μέσα σε 24 ώρες, γεγονός που σημαίνει ότι η χορήγηση της άδειας δεν εξαρτάται από την απόφαση των αρμοδίων αρχών για την έναρξη της σχετικής έρευνας[88].

Αυτό το σημείο τής ολλανδικής νομοθεσίας είναι άκρως σημαντικό (ιδίως εάν συγκριθεί με την ελληνική πρακτική), λόγον δι' ον στηρίζεται από τη μία πλευρά στη μείωση του χρόνου και των όποιων εμποδίων για την προστασία τού θύματος και από την άλλη, στη δημιουργία αισθήματος ασφάλειας προς το θύμα, ούτως ώστε το τελευταίο να παρέχει στη συνέχεια πληροφορίες για τη δίωξη που θα ακολουθήσει. Ο Ολλανδός νομοθέτης με τον τρόπο αυτό (σχεδόν ομοίως με τον Ιταλό) φροντίζει να αποκτήσει την εμπιστοσύνη τού θύματος, με σκοπό τούτο να συνεργασθεί μαζί του, γνωρίζοντας πως εάν προχωρήσει σε καταγγελία του δράστη που το εκμεταλλεύθηκε, δε θα έχει πλέον το φόβο τής άμεσης απέλασης από τη χώρα[89].

Ουσιώδης είναι και ο ρόλος τού Κέντρου Συντονισμού για την Εμπορία Ανθρώπων (Coordination Centre for Human Trafficking, CoMensha[90]), το οποίο αποτελεί μία ΜΚΟ, που λαμβάνει κρατική χρηματοδότηση, συνεργάζεται στενά με τις αρμόδιες αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές, με σκοπό την παροχή προστασίας και συνδρομής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και την καταγραφή πιθανών θυμάτων και τη συλλογή σχετικών πληροφοριών γύρω από το φαινόμενο του trafficking. Όταν οι αρμόδιες αρχές υποψιασθούν ότι ένα πρόσωπο αποτελεί θύμα εμπορίας, οφείλουν να ειδοποιήσουν την CoMensha, όπως επίσης τα θύματα μπορούν να την προσεγγίσουν ευθέως.

Από το έτος δε 2008, η ολλανδική κυβέρνηση ίδρυσε καταφύγια για τα θύματα βίας, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και τον Ιούνιο του 2010, άρχισε ένα πιλοτικό πρόγραμμα τριών νέων καταφυγίων, ειδικά εξοπλισμένων για να παρέχουν αρωγή και προστασία στα θύματα εμπορίας ανθρώπων[91].

[88] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 794.
[89] Βλ. *Van Liempt I.*, Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas, σε: C. L. Van den Anker, Doomernik J. (επιμ.), Trafficking and Human Rights, 2006.
[90] Βλ. και το διαδικτυακό τόπο mensenhandel.nl.
[91] Βλ. Ολλανδία 3. Εφαρμογή της Πολιτικής κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

1. Οι προκλήσεις στην έρευνα της εμπορίας ανθρώπων

Η κοινωνική επαγρύπνηση και το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών για την εμπορία ανθρώπων, δεν υπήρξαν ποτέ εντονότερα[1]. Ιδίως δε την τελευταία δεκαετία, κύρια προτεραιότητα πλήθους ερευνητών έχει καταστεί η μελέτη και η ανάλυση του trafficking σε παγκόσμιο, αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Ασφαλώς, σε μία προσπάθεια καθορισμού τού προφίλ τού σύγχρονου trafficking, έρχεται κανείς αντιμέτωπος με μία σειρά προκλήσεων, λόγον γι' ον η εμπορία ανθρώπων δεν αποτελεί ένα φαινόμενο που περιορίζεται σε μία μόνο μορφή, ούτε παραμένει στάσιμο, αλλά μεταλλάσσεται και εξελίσσεται ραγδαίως. Αυτή η πολυπλοκότητα του trafficking δεν εξαντλείται στο γεγονός τής εναλλαγής των τρόπων εκδήλωσης (σεξουαλικής, εργασιακής εκμετάλλευσης, εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων), αλλά εντοπίζεται εξίσου στην ανάλυση αυτού. Έτσι, η σύγχρονη εμπορία ανθρώπων εμφανίζεται να υπόκειται σε διαφορετικές αναλύσεις, ανάλογα με το πλαίσιο της έρευνας: το trafficking εξετάζεται στα πλαίσια ανάλυσης της έμφυλης διάστασης, στα πλαίσια της κοινωνικής ανισότητας και της επικράτησης συνθηκών ακραίας φτώχειας, αλλά και ως ηθικό πρόβλημα.

Οιουδήποτε είδους ανάλυση και να αποφασίσει να ακολουθήσει κανείς, ένα είναι σίγουρο: οι παγκόσμιες διαστάσεις τού φαινομένου, συνδυαστικά με τη δυσχέρεια συλλογής στοιχείων και δεδομένων, καθιστούν ιδιαιτέρως περίπλοκο το σχηματισμό συνολικής εικόνας για τις ακριβείς διαστάσεις και την εξέλιξη της εμπορίας ανθρώπων[2]. Ακριβείς πληροφορίες ως προς την έκταση και τα χαρακτηριστικά τής εμπορίας ανθρώπων δε μπορούν να προκύψουν, κυρίως εξαιτίας

[1] Βλ. *Laczko F.*, Introduction. Data and research on human trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 6.

[2] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 82.

της ανυπαρξίας εκτενών και αξιόπιστων συστημάτων συλλογής συγκριτικών δεδομένων[3].

Αλήθεια είναι ότι τα εμπόδια που ανακύπτουν και οι προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι ερευνητές είναι διττής φύσεως και εντοπίζονται στον εν γένει χαρακτήρα τού υπό έρευνα φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων (γεγονός που καθιστά πράγματι άκρως δυσχερή τη διερεύνηση), αλλά και στους τρόπους που τα συναφή δεδομένα συλλέγονται[4] και τη μεθοδολογία που ακολουθείται[5].

Αναλυτικά, ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές στη μελέτη της εμπορίας ανθρώπων, είναι ότι δεν υπάρχει κοινή συμφωνία αναφορικά με το τι πρέπει να μελετηθεί. Αν και ο ορισμός στο Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[6] παρέχει μία κύρια κατεύθυνση (τουλάχιστον ως προς την νομική έννοια της εμπορίας ανθρώπων), οι ερευνητές αποκλίνουν για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να ορισθεί και να μελετηθεί η εμπορία ανθρώπων[7]. Οι συζητήσεις εντοπίζονται σε ζητήματα παράνομης μετανάστευσης και πορνείας, και τη σχέση τους με την εμπορία ανθρώπων. Αυτή η σύγχυση – και ορισμένες φορές εξομοίωση – των ανωτέρω εννοιών, συνεπάγεται την ποιοτική διαφορά των εκάστοτε ερευνών που διεξάγονται, και την ίδια στιγμή απομακρύνει το ερευνητικό ενδιαφέρον από μία σειρά άλλων ερωτημάτων (όπως λ.χ. γιατί έχει δοθεί ελάχιστη προσοχή στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος;, ή πώς τα μέλη τής κοινωνίας ορίζουν την εμπορία ανθρώπων και την εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος;), ερωτήματα που έχουν άμεσες επιπτώσεις στο εάν τα θύματα αναζητούν εν τέλει βοήθεια και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα απαντήσουν σε ερωτήσεις των αρμοδίων υπηρεσιών και αρχών, που έχουν στόχο να διακρίνουν εάν τα πρόσωπα

[3] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 31.

[4] Η έρευνα για την εμπορία ανθρώπων έχει επικριθεί εντόνως στο παρελθόν για το λόγο ότι δεν περιέγραφε τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 6.

[5] Βλ. *Calandruccio G.*, A Review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 288.

[6] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.** του παρόντος.

[7] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 11, *Anderson, B., O'Connell Davidson J.*, Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multi-Country Pilot Study, IOM, Geneva.

αυτά έχουν καταστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων ή «απλώς» παράνομης μετανάστευσης[8].

Άλλο επιπλέον ιδιαίτερο πρόβλημα είναι ότι τα θύματα trafficking αποτελούν, όπως ορίζεται εγκληματολογικά, μέρος ενός «κρυμμένου πληθυσμού» (hidden population). Ο κρυμμένος πληθυσμός ορίζεται από τους ερευνητές ως μία ομάδα προσώπων, το μέγεθος και τα όρια των οποίων είναι άγνωστα και για τα οποία δεν υπάρχει πλαίσιο δειγματοληψίας[9]. Αυτό έχει ως συνέπεια να καθίσταται σχεδόν αδύνατο να αντληθεί από τα πρόσωπα αυτά ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τού πληθυσμού[10] και έτσι, για τις εμπειρικές μελέτες, εμφανίζει άλλες προκλήσεις και απαιτεί διαφορετικές προσεγγίσεις από εκείνες που χρησιμοποιούνται συνήθως για τους μάλλον ευκόλως παρατηρούμενους πληθυσμούς.

Ακολούθως, ένα σημαντικό μέρος των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων πλειστάκις παραμένουν ανεξιχνίαστα ή καν δεν αναφέρονται στις αστυνομικές αρχές, εκ του λόγου ότι τα θύματα διστάζουν ή δεν είναι σε θέση να το πράξουν, εξαιτίας του φόβου για την ασφάλεια και τη ζωή τους ή των οικείων τους[11]. Ακόμη δε και όταν τα θύματα πλησιάσουν τις αστυνομικές αρχές ή μετακινηθούν στις ασφαλείς αρμόδιες υπηρεσίες παροχής προστασίας και αρωγής (ΜΚΟ, κ.λπ.), δε μιλούν για τις εμπειρίες που βίωσαν από το έγκλημα. Αντίθετα, αναζητούν βοήθεια για έτερα ζητήματα, όπως για θέματα μετανάστευσης ή ενδοοικογενειακής βίας[12]. Ο λόγος, πέραν του φόβου αντιποίνων, εντοπίζεται και στο γεγονός ότι τις περισσότερες φορές τα θύματα δεν εμπιστεύονται την αστυνομία και πιστεύουν, αντίστροφα, ότι η αστυνομία δεν τους εμπιστεύεται, ούτε πιστεύει τις ιστορίες τους, μεταφέροντας εμπειρίες από τις χώρες από όπου προέρχονται, σχετικά με την αστυνομική

[8] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 238.

[9] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 18.

[10] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 5.

[11] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 12.

[12] Βλ. *Brennan D.*, Methodological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the Field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 41, *«Καμία από τις γυναίκες δεν μου λέει "είμαι θύμα εμπορίας ανθρώπων", αλλά αντί αυτού λένε "χρειάζομαι βοήθεια για να μην απελαθώ"»*, ή ακόμα τα θύματα *«μιλούν για κακοποίηση, πράγματα όπως "ο φίλος μου με χτύπησε", αλλά δε μιλούν ποτέ για εμπορία ανθρώπων»*.

διαφθορά[13]. Ουσιώδη ρόλο διαδραματίζουν και οι εκάστοτε πολιτικές των χωρών, οι οποίες οδηγούν σε ποινικοποίηση των θυμάτων (για πράξεις όπως την παράνομη είσοδο στην επικράτεια ή την παράνομη πορνεία), αντί σε προστασία τους, συγχρόνως με το ενδεχόμενο της δεύτερης θυματοποίησης, που θα προκύψει ακριβώς από αυτή την αντιμετώπιση του θύματος από τους αρμόδιους φορείς, και τον μετέπειτα στιγματισμό τους, δηλαδή το κοινωνικό στίγμα (όπως ακριβώς λειτουργεί και η θεωρία τής ετικέτας για τον εγκληματία)[14]. Όλα αυτά καθιστούν τα θύματα απρόθυμα να απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές και να καταγγείλουν τους δράστες τους, ή και να αρνηθούν να συνεργαστούν ή ακόμη να δώσουν αναξιόπιστες απαντήσεις που θα διευκολύνουν τη δίωξη των τελευταίων, με σκοπό να προστατέψουν την ιδιωτική ζωή τους[15].

Ακόμη, υπογραμμίζεται η έλλειψη συγκρίσιμων περιφερειακών δεδομένων και η έλλειψη ανταλλαγής δεδομένων μεταξύ των κρατών, εκ του λόγου ότι, από τη μία πλευρά, τα κράτη δεν είναι διατεθειμένα να μοιραστούν εμπιστευτικές πληροφορίες και, από την άλλη, ελλείπουν τυποποιημένες κατευθυντήριες γραμμές για τη συλλογή των δεδομένων αυτών (τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο). Αυτή η τρέχουσα ad hoc και κατακερματισμένη προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων από τα κράτη, επιτρέπει ουσιώδη κενά πληροφοριών, με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις τού φαινομένου να βασίζονται σε αναξιόπιστα δεδομένα και – στην καλύτερη των περιπτώσεων – σε μερικώς ενημερωμένες εκτιμήσεις[16].

Άλλη δυσχέρεια στη συλλογή αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για την εμπορία ανθρώπων αποτελεί η χαμηλή προτεραιότητα που πλήθος κρατών δίνουν στο φαινόμενο αυτό, παραλείποντας να θεσπίσουν συγκεκριμένους νόμους για την αντιμετώπιση του trafficking και την προστασία των θυμάτων. Αν οι χώρες δεν έχουν προβλέψει διατάξεις αποκλειστικά για την εμπορία ανθρώπων, η τελευταία

[13] Βλ. *Brennan D.*, ό.π., σελ. 42, *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ. και ιδίως σελ. 1430.

[14] Βλ. *Calandruccio G.*, ό.π., σελ. 288 – 289, *Langberg L.*, A Review of Recent OAS Research on Human Trafficking in Latin American and Caribbean Region, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 132, όπου η συγγραφέας τονίζει ότι οι ερευνητές τής εμπορίας ανθρώπων στις χώρες αυτές αντιμετωπίζουν ακριβώς τις ανωτέρω δυσκολίες στη συλλογή αξιόπιστων δεδομένων για τα εγκλήματα αυτά.

[15] Βλ. *Heckathorn D. D.*, Respondent-driven sampling: a new approach to the study oh hidden populations, σε: Social Problems, 44 (2), σελ. 174 επ.

[16] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 11, *Europol*, Knowledge Product, Trafficking in Human Beings in the European Union, 2011, σελ. 3.

συγκαταλέγεται (και κατά την έρευνα) αναγκαστικά σε άλλες εγκληματικές πράξεις (πορνεία, παράνομη μετανάστευση, κ.λπ.). Ειδικά δε στις αναπτυσσόμενες χώρες, η ικανότητα συλλογής τέτοιων δεδομένων μπορεί να είναι άκρως δυσχερής έως αδύνατη. Ακόμη, όμως, και στις χώρες τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, η κλίμακα και η φύση τής εμπορίας ανθρώπων δεν είναι εύκολο να καθοριστεί, από τη στιγμή που τούτη η εγκληματική δραστηριότητα κρύβεται πίσω από και μέσα σε άλλα εγκλήματα, όπως την παράνομη μετανάστευση, την πορνεία ή τις εργασιακές διαφορές[17]. Αυτό οδηγεί στο ανεπιθύμητο αποτέλεσμα πλείστες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων να μη διερευνώνται ή να καταγράφονται ως τέτοιες, και επομένως τα στοιχεία που προκύπτουν από τις σχετικές έρευνες για το trafficking να είναι ελλιπή και αναξιόπιστα[18].

Αξίζει δε να τονισθεί, ότι η έρευνα για την εμπορία ανθρώπων τείνει να επικεντρώνεται (και ίσως όχι αδικαιολόγητα) σε μεγάλο βαθμό σε συγκεκριμένες μορφές εκμετάλλευσης (κυρίως στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών[19]), αγνοώντας – ή στην καλύτερη των περιπτώσεων παραμελώντας – άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, εξίσου ουσιώδεις[20], όπως την εργασιακή εκμετάλλευση και το εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων τού σώματος. Αλήθεια είναι ότι ο κύριος όγκος τής υπάρχουσας βιβλιογραφίας επικεντρώνεται στην εμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, γεγονός που αν και συνέβαλε στην ανάπτυξη σαφέστερων ορισμών και στην αποκάλυψη των μηχανισμών εμπορίας ανθρώπων, παρουσιάζει μόνο μία μερική και μη αντιπροσωπευτική εικόνα[21].

Ασφαλώς, η έμφαση στην εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους λόγους. Ο βαθμός δυσκολίας τής έρευνας της εκάστοτε μορφής εκμετάλλευσης πράγματι είναι ποιοτικά διαφορετικός: η έρευνα

[17] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 12.
[18] Βλ. *Europol*, ό.π., σελ. 3.
[19] Λόγου χάρη, οι ερευνητικές προσπάθειες στη Δυτική Αφρική επικεντρώνονται στη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα μικρά παιδιά, τα οποία προσλαμβάνονται και μεταφέρονται πέρα από τα σύνορα και αργότερα καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης για να εργαστούν στη γεωργία και τις οικιακές υπηρεσίες, αλλά και για τις γυναίκες που διακινούνται στη βιομηχανία τού σεξ, βλ. *Adepoju A.*, Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 84.
[20] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 9.
[21] Βλ. *Andrees B., N. J. van der Linden M.*, Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 55.

στο πεδίο τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι ευκολότερη από εκείνη του εμπορίου ανθρωπίνων οργάνων, καθώς οι γυναίκες που ασκούν πορνεία βρίσκονται σε γνωστές περιοχές και έτσι μπορούν σχετικά εύκολα να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Ακόμα και οι γυναίκες σε καταστάσεις σοβαρής εκμετάλλευσης δε μπορούν ποτέ να είναι εντελώς αόρατες στην αρένα τής πορνείας, από τη στιγμή που οι διακινητές τους πρέπει να πουλήσουν τις γυναίκες σε τρίτους (πελάτες)[22]. Επιπλέον, πολλές κυβερνήσεις[23] είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες και υποστηρίζουν (τεχνικά και οικονομικά) κατά το πρώτον τις έρευνες σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, εις βάρος της διερεύνησης άλλων μορφών εκμετάλλευσης, για το λόγο ότι οι γυναίκες και τα παιδιά αποτελούν τις πιο ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού.

Αναμενόμενο είναι δε ότι η πλειοψηφία των δημοσιευμένων μελετών λέγουν ελάχιστα, αν μη τι άλλο, αναφορικά με τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων που παρουσιάζουν, περιορίζοντας αυτό το μέρος σε μια σελίδα ή σε ένα σύντομο προσάρτημα[24], ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις είναι προφανές ότι οι ερευνητές έχουν περιορισμένη κατάρτιση στον τομέα τής έρευνας, που αποδεικνύεται από μια σειρά παραλείψεων, μεταξύ των οποίων η έλλειψη κριτικής αξιολόγησης των επίσημων στατιστικών, η μη αξιοποίηση ποιοτικού υλικού με άλλο τρόπο εκτός από επεξηγηματικό τρόπο και καμία ανάλυση γύρω από τους περιορισμούς τής μεθόδου και των δεδομένων[25]. Αυτή η προσέγγιση δε μπορεί να οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα για τις πραγματικές διαστάσεις τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων.

Από τα ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι τελικά πολλές έρευνες σχετικά με το trafficking κινούνται κυρίως στα πλαίσια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των γυναικών και βασίζονται σε σχετικά μικρά δείγματα θυμάτων, τα οποία συνήθως εντοπίζονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, τις ΜΚΟ ή τους διεθνούς

[22] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 26.

[23] Για την έμφαση των αμερικανικών ερευνών στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, βλ. *Gozdziak E., Collett E.*, Research on Human Trafficking in North America: A Review of Literature, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 99 επ. και ιδίως σελ. 117.

[24] Βλ. *Kelly L.*, Journeys of Jeopardy: A review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, Geneva.

[25] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 236 – 237.

οργανισμούς. Ασφαλώς, η πραγματική αναλογία των υποβοηθούμενων θυμάτων προς το συνολικό αριθμό των θυμάτων trafficking είναι μάλλον άγνωστη, πράγμα που σημαίνει ότι οι έρευνες που βασίζονται μόνο σε υποθέσεις, ίσως να μην είναι αντιπροσωπευτικές του συνολικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Οι προαναφερόμενες δυσχέρειες στη συλλογική αξιόπιστων δεδομένων, προκαλούν ζητήματα κατά την προσπάθεια των ερευνητών να περιγράψουν μία πλήρη και εναργή εικόνα για το trafficking.

2. Η παρούσα μελέτη

Ι. Η μεθοδολογία της έρευνας

Όπως πολλάκις έχει διατυπωθεί, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας, ένα παγκόσμιο φαινόμενο που εξυπηρετεί τους απεχθείς σκοπούς των δραστών και που έχει πλέον προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Αποτελεί την ίδια στιγμή ένα ειδεχθές έγκλημα, που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και συνεπάγεται την κατάφορη και διαρκή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανάγοντας τον άνθρωπο σε αντικείμενο εκμετάλλευσης και εμπορεύσιμο είδος. Από την άλλη πλευρά, επιφέρει πλήθος επαχθών συνεπειών (σωματικών και ψυχικών) στα θύματα αυτής της εκμετάλλευσης, των οποίων η εμφάνιση αρχίζει από τη στιγμή που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης και που παραμένουν μάλιστα ακόμη και όταν τούτα διαφύγουν της επιρροής των διακινητών τους[26].

Από τα τις ανωτέρω διαπιστώσεις, φαίνεται να προκύπτει επιτακτική η ανάγκη μελέτης και προσδιορισμού τής έκτασης της εμπορίας ανθρώπων και επιπλέον του τρόπου μεταχείρισης των θυμάτων εμπορίας από τους αρμόδιους φορείς. Οι στόχοι τής παρούσας έρευνας διαρθρώνονται σε δύο επίπεδα: σε πρώτο επίπεδο, λαμβάνει χώρα μία ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων, ούτως ώστε να παρουσιασθεί μία (όσο κατά το δυνατόν) ολοκληρωμένη εικόνα των καταγεγραμμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων. Ακολούθως, σε δεύτερο επίπεδο, εκτίθενται και αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων, αλλά και την προστασία των θυμάτων στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας.

Όσον αφορά στη μεθοδολογία, τούτη αποτελεί καθοριστικό κεφάλαιο για την έρευνα, λόγον δι' ον σε αυτό αναλύεται λεπτομερώς η διαδικασία που ακολουθήθηκε από τον ερευνητή για την περάτωση αυτής, στην παρούσα εργασία για το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων. Αναλυτικά, επί του παρόντος, επιλέχθηκε να αναπτυχθεί η έρευνα αποκλειστικά με βάση τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές, οι οποίες

[26] Βλ. *Zimmerman C., Hossain M., Watts C.*, Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 – 335 και ιδίως σελ. 327 και 331, βλ. και αμέσως προηγούμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

χαρακτηρίζονται ως εμφανής εγκληματικότητα[27]. Ο όρος τής εγκληματολογικής στατιστικής αναφέρεται συνήθως σε στοιχεία σχετικά με τις χρονικές, τοπικές, ποσοτικές και ποιοτικές καταγραφές τής εγκληματικότητας, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών (λ.χ. ηλικία, φύλο, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, εθνικότητα, θρήσκευμα κ.λπ.), στην καταμέτρηση των εγκληματιών από την αστυνομία, την εισαγγελία, τα ποινικά δικαστήρια και τους φορείς εκτέλεσης των ποινών και των μέτρων έξω από τα ιδρύματα (π.χ. υπό όρων αναστολή, χρηματική ποινή, κ.ά.), αλλά και μέσα σε αυτά (π.χ. θεραπευτικά ιδρύματα, σωφρονιστικά ιδρύματα ανηλίκων, φυλακές, απολύσεις, κ.λπ.).

Η συλλογή των δεδομένων αυτών έχει κύριο στόχο τη δημιουργία γνώσεως προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για τη σχεδίαση στρατηγικών, ελέγχου τής εγκληματικότητας[28]. Ασφαλώς, η γενικότητα αυτή του όρου απαιτεί διευκρινίσεις για να γίνεται κατανοητό σε τι είδους στοιχεία λαμβάνει χώρα η εκάστοτε αναφορά: έτσι, η εγκληματολογική στατιστική διακρίνεται συνήθως σε στατιστική τής αστυνομίας, στατιστική συλλήψεων, στατιστική των ποινικών δικαστηρίων ή καταδίκων, στατιστική των φυλακών ή σωφρονιστική στατιστική, στατιστική τής εισαγγελίας και στατιστική των μη στερητικών της ελευθερίας ποινών και μέτρων.

Όμως, πρέπει να αναφερθεί ότι για όλα τα είδη τής εγκληματολογικής στατιστικής έχουν διατυπωθεί επικρίσεις και επιφυλάξεις, με κύριο όλων την αδυναμία τους να παρέχουν αξιόπιστες πληροφορίες και να περιγράψουν την εγκληματικότητα που πραγματικά εκδηλώνεται σε μία χώρα ή σε έναν τόπο σε ένα συγκεκριμένο χρόνο[29], και εξαιτίας τούτου έχει υποστηριχθεί ότι οι εγκληματολογικές στατιστικές μπορούν να χρησιμεύσουν μόνο ως «ενδείκτες»[30]. Αυτό το τμήμα τής εγκληματικότητας που ερευνούν οι εγκληματολογικές στατιστικές (την εμφανή εγκληματικότητα, που διακρίνεται περαιτέρω σε δικαστικά διαπιστούμενη και δήλη εγκληματικότητα[31]), δεν αποτελεί παρά ένα μόνο μέρος τής πραγματικής έκτασης της εγκληματικότητας, του συνόλου δηλαδή των εγκλημάτων

[27] Βλ. αντί πολλών *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 96 επ., *Σπινέλλη Κ.*, Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, σελ. 135, η εγκληματολογική στατιστική αποτελεί την παλαιότερη θετικιστική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου και η γαλλική εγκληματολογική στατιστική την παλαιότερη στατιστική αυτού του είδους, βλ. ό.π. και ιδίως υποσημ. [136].
[28] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π. σελ. 136 και ιδίως υποσημ. [140].
[29] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π. σελ. 137, πρβλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 27.
[30] Βλ. *Sutherland E. G., Cressey D. R.,* Criminology, σελ. 15 επ.
[31] Βλ. αναλυτικά *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 97 επ.

που διαπράττονται σε δεδομένη τοπικά και χρονικά κοινωνία[32]. Ουδεμία στατιστική παρέχει τον πραγματικό όγκο τής εγκληματικότητας, το σύνολο του οποίου μεταφράζεται από τους εγκληματολόγους ως ένα «παγόβουνο»[33]: συγκεκριμένα, η κορυφή τού παγόβουνου αποτελεί την εγκληματολογική στατιστική, δηλαδή τα διαπραχθέντα εγκλήματα που έχουν περιέλθει στη γνώση των αρμόδιων φορέων και αρχών (στην αστυνομία, κ.λπ.), ενώ η πλατιά βάση τού παγόβουνου αποτελεί τα εγκλήματα που διαπράττονται και δεν περιέρχονται στη γνώση των επισήμων φορέων με οιονδήποτε τρόπο, και άρα δεν έχουν καταγραφεί, όπως ακριβώς συμβαίνει και με το παγόβουνο, η πλατιά βάση του οποίου βρίσκεται κάτω από τη στάθμη τής θάλασσας και δεν είναι ορατή[34].

Αυτή η σκοτεινή περιοχή τής εγκληματικότητας (αφανής εγκληματικότητα, κρυμμένη, hidden, undetected, cachée, Unbekannte εγκληματικότητα, σκοτεινός αριθμός) έχει εντελώς άγνωστη έκταση και αποτελεί ένα από τα παλαιά και πάντα επίκαιρα προβλήματα της εγκληματολογίας και έχει πολλές διαστάσεις. Αναφέρεται η αβεβαιότητα που δημιουργείται από την άγνοια του πραγματικού όγκου τής εγκληματικότητας[35]. Ο σκοτεινός αριθμός αβάσιμα υπολογίζεται συνήθως στο 80% (ή και παραπάνω, αναλόγως με το έγκλημα, κ.λπ.) του συνολικού όγκου τής εγκληματικότητας[36].

Αναφορικά με την παρούσα έρευνα, και τα δύο προαναφερόμενα επίπεδα διαρθρώνονται με βάση τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές. Αναλυτικά, η ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων (πρώτο επίπεδο) πραγματοποιείται διαμέσου της αναφοράς και ανάλυσης των στατιστικών στοιχείων που παρατίθενται και εξετάζονται από τις παγκόσμιες εκθέσεις για την εμπορία ανθρώπων τού Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime)[37] των ετών 2012, 2014 και 2016, με έμφαση στην πρόσφατη έκθεση του 2016, και καλύπτουν δεδομένα για το

[32] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π. σελ. 104.
[33] Βλ. *Hall Williams J. E.*, Criminology and Criminal Justice, σελ. 156, *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138, *Tierney J.*, Criminology: Theory and Context, σελ. 19 επ.
[34] Ο *Radzinowitz* είχε υπολογίσει για την Αγγλία ότι η κορυφή του παγόβουνου (τα περιερχόμενα στη γνώση της αστυνομίας εγκλήματα) αποτελεί μόνο το 15% των τελούμενων εγκλημάτων, βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138.
[35] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 139.
[36] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 104.
[37] Στο εξής UNODC.

trafficking από το έτος 2003 έως το έτος 2014, ενώ μερικά στοιχεία αναφέρονται και στο έτος 2015. Οι εκθέσεις βασίζονται σε μια αναλυτική ερμηνεία ενός μεγάλου αριθμού ανιχνευμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων σε όλο τον κόσμο.

Οι στατιστικές πληροφορίες συλλέχθηκαν από το UNODC από 137 χώρες, με δύο τρόπους: αφενός μέσω ενός σύντομου, αποκλειστικού ερωτηματολογίου[38] το οποίο διανεμήθηκε στις κυβερνήσεις των κρατών και αφετέρου μέσω της συλλογής επίσημων πληροφοριών από τα κράτη αυτά (εθνικές αστυνομικές εκθέσεις, εκθέσεις των αρμόδιων Υπουργείων Δικαιοσύνης, εθνικές εκθέσεις για την εμπορία ανθρώπων κ.λπ.). Οι επίσημες στατιστικές από τις εθνικές αρχές αντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο από το 90% των πληροφοριών που συλλέγονται για τις παγκόσμιες εκθέσεις του UNODC.

Οι αριθμοί που αναφέρονται στις εκθέσεις από την εκάστοτε χώρα αντιπροσωπεύουν τους επίσημα εντοπισμένους δράστες (από τις αστυνομικές αρχές, κ.λπ., δηλαδή τους υπόπτους, τα πρόσωπα κατά των οποίων έχουν κινηθεί ποινικές διώξεις και τους καταδικασθέντες) και τα θύματα, τα οποία έχουν έρθει σε επαφή με τους αρμόδιους φορείς (εισαγγελικές αρχές, κοινωνικές υπηρεσίες, ΜΚΟ, διεθνείς οργανισμούς, κ.λπ.). Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από διεθνείς οργανισμούς ή ΜΚΟ που εντοπίζουν, προστατεύουν ή συνδράμουν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων στον επαναπατρισμό τους ήταν καθοριστικής σημασίας σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ειδικά οι εθνικές αρχές δεν ανέφεραν σχετικά δεδομένα ή στις χώρες, όπου αποτελούν τους μοναδικούς φορείς που αναφέρουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Όλες οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν, ανεξάρτητα από την πηγή ή τη μέθοδο, διασκεδάστηκαν στις εκάστοτε εθνικές αρχές για επαλήθευση προ της δημοσίευσης των εκθέσεων. Ορισμένες χώρες δεν καλύπτονταν από τη συλλογή δεδομένων: αυτές οι χώρες είτε δεν απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, είτε οι ερευνητικές προσπάθειες του UNODC για τον εντοπισμό επίσημων εθνικών δεδομένων στις χώρες αυτές, σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, δεν απέδωσαν κανένα αποτέλεσμα.

[38] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016 (εφεξής UNODC, 2016), Annex III, κατηγορία Annexes (Παραρτήματα), στο διαδικτυακό τόπο www.unodc.org/glotip.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το UNODC[39], η υποβολή των σχετικών δεδομένων από τα κράτη δεν είναι ομοιόμορφη. Αν και το ερωτηματολόγιο παρείχε ένα πρότυπο σύνολο δεικτών, πολλές χώρες αναφέρονται μόνο σε εν μέρει δείκτες: έτσι λόγου χάρη, ορισμένες χώρες ενδέχεται να παρέχουν ιθαγένεια για αμφότερα τους δράστες και τα θύματα, άλλες χώρες μόνο για τα θύματα και άλλες αναφέρουν μόνο το φύλο ή την ηλικία των θυμάτων ή δεν αναφέρονται ειδικότερα στις μορφές εκμετάλλευσης. Αποτελεσματικά, οι αριθμοί των στατιστικών δεδομένων που αποτελούν τη βάση για τις διάφορες αναλύσεις ποικίλλουν.

Ακολούθως, για την εγκυρότητα και την ασφάλεια των στατιστικών δεδομένων, οι αρμόδιοι ερευνητές τού UNODC μελετούν την εκάστοτε σχετική εθνική νομοθεσία, με σκοπό να καθορίσουν το κατά πόσον οι αρχές των κρατών δίνουν προτεραιότητα σε ορισμένες μόνο μορφές εμπορίας ανθρώπων: επί παραδείγματι, ορισμένες χώρες μπορούν μόνο να ποινικοποιήσουν την εμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση, τη διακρατική διακίνηση ή την εμπορία παιδιών. Οι χώρες αυτές θα ανιχνεύσουν μόνο ορισμένα θύματα. Αυτά τα δεδομένα δεν είναι συμβατά με δεδομένα από κράτη που ποινικοποιούν όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως ορίζονται στο Πρωτόκολλο του ΟΗΕ για την εμπορία ανθρώπων και επομένως, παραλείπονται από τις εθνικές και τις παγκόσμιες αναλύσεις τα δεδομένα που προέρχονται από χώρες, οι οποίες ποινικοποιούν μόνο ορισμένες μορφές εμπορίας ανθρώπων[40].

Αναφορικά με τα στοιχεία για την εμπορία ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων στην Ελλάδα (δεύτερο επίπεδο), η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας. Η εν λόγω επιλογή εδράζεται στο γεγονός ότι οι πληροφορίες για τα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και τα θύματα είναι άκρως περιορισμένες και παρέχονται κυρίως από τις στατιστικές έρευνες της αστυνομίας[41]. Αποτελεσματικά, η προσέγγιση των εθνικών διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων εκπληρώνεται με την επισκόπηση και ανάλυση των στατιστικών δεδομένων που παρέχονται από τις αρμόδιες αστυνομικές υπηρεσίες για τους δράστες, αλλά και τα θύματα εμπορίας, για την περίοδο που καλύπτει τα έτη 2003 έως 2015, με ιδιαίτερη έμφαση στη δεκαετία τού 2010.

[39] Βλ. UNODC, 2016, Annex I, Methodology and Coverage, ibid.
[40] Βλ. επίσης τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο προφίλ των κρατών, ibid.
[41] Βλ. το διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr για τα στατιστικά δεδομένα για την Ελλάδα.

Αν και, όπως αμέσως παραπάνω τονίσθηκε, ουδεμία στατιστική παρέχει τον πραγματικό όγκο τής εγκληματικότητας, η στατιστική τής αστυνομίας ορισμένης χώρας θεωρείται ότι αποτελεί μία κατά το μάλλον ή ήττον καλύτερη ένδειξη για το μέγεθος της εγκληματικότητας της χώρας αυτής, εκ του λόγου ότι βρίσκεται εγγύτερα στο χρόνο τέλεσης του εγκλήματος[42]. Άλλαις λέξεσι, η στατιστικής τής αστυνομίας είναι εγγύτερα στον πραγματικό αριθμό των εγκλημάτων, από τη στιγμή που περιέχει όλα τα εγκλήματα, τα οποία περιέρχονται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε γνώση των αρμοδίων αστυνομικών αρχών.

Ασφαλώς, όμως, η στατιστική αυτή δεν (πρέπει να) θεωρείται εντελώς αξιόπιστη, κυρίως λόγον δι' ον ο πραγματικός αριθμός των τελούμενων εγκλημάτων είναι πολύ μεγαλύτερος (σκοτεινός αριθμός). Από τη μία πλευρά, θύματα δεν προχωρούν σε καταγγελίες και μηνύσεις, για διάφορες αιτίες και από την άλλη, ορισμένοι αστυνομικοί δεν καταγγέλλουν όλους τους υπόπτους και ειδικά εκείνους οι οποίοι έχουν κάποια οικονομική κάλυψη[43].

Ακολούθως, η αστυνομία δεν ενδιαφέρεται πάντα στον ίδιο βαθμό για να καταγράφει όσα εγκλήματα περιέρχονται εις γνώση της. Έτσι, ενδέχεται κάποιο χρόνο να επιτευχθεί μεγαλύτερος ζήλος, με σκοπό να αυξηθεί ο αριθμός των δηλουμένων εγκλημάτων και έτσι να αυξηθούν οι παρεχόμενες πιστώσεις, ή αντίστροφα, να έχουν αυξηθεί οι πιστώσεις, να υπάρχει περισσότερο αρμόδιο προσωπικό ή τεχνικά μέσα και έτσι να αυξάνονται τα καταγραφόμενα εγκλήματα[44]. Επίσης, ενδέχεται η αστυνομία να συρρικνώνει τεχνητά τον αριθμό των εγκλημάτων ή ορισμένων εγκλημάτων για να καθησυχαστεί η κοινή γνώμη ή για να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητα της αστυνομίας στην πρόληψη του εγκλήματος, κ.λπ.

[42] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 137.
[43] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138.
[44] Βλ. το παράδειγμα της Νορβηγίας, *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 23 και 24.

ΙΙ. Ποσοτική προσέγγιση του φαινομένου

Α. Γενικά

Αυτό που πρέπει να αναφερθεί εκ προοιμίου, είναι ότι η εμπορία ανθρώπων λαμβάνει χώρα σε ολόκληρη την υφήλιο[45] και δεν αφήνει κανένα κράτος ανεπηρέαστο. Αναλυτικά, την περίοδο 2012 έως 2014, ανιχνεύθηκαν ανά τον κόσμο περισσότερες από πεντακόσιες (500) διαφορετικές ροές εμπορίας ανθρώπων (trafficking flows)[46] και το χρονικό διάστημα 2010 έως 2012 είχαν εντοπισθεί πεντακόσιες δέκα (510)[47].

Αν και πολλές περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων δε συνεπάγονται τη διέλευση διεθνών συνόρων (το 42% των θυμάτων που εντοπίζονται διακινούνται εγχώρια), το εσωτερικό (internal) trafficking έχει κατά το μάλλον ή ήττον εκτοπιστεί από την τέλεση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων κατά μήκων δύο ή περισσοτέρων χωρών, γειτονικών, ή ακόμη και διαφορετικών ηπείρων (περισσότερα από 6 στα 10 θύματα έχουν διακινηθεί σε τουλάχιστον μία διαφορετική χώρα από εκείνη που προέρχονται)[48], όπως υπογραμμίσθηκε και στον οικείο τόπο[49].

[45] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2014 (εφεξής UNODC, 2014), σελ. 7.
[46] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 5.
[47] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 7.
[48] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 8.
[49] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 1. ΙΙΙ.** του παρόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Οι κύριες περιοχές προορισμού των διαπεριφερειακών ροών εμπορίας ανθρώπων (με μπλε χρώμα) και από πού κυρίως προέρχονται, χρονική περίοδος 2010 έως 2012

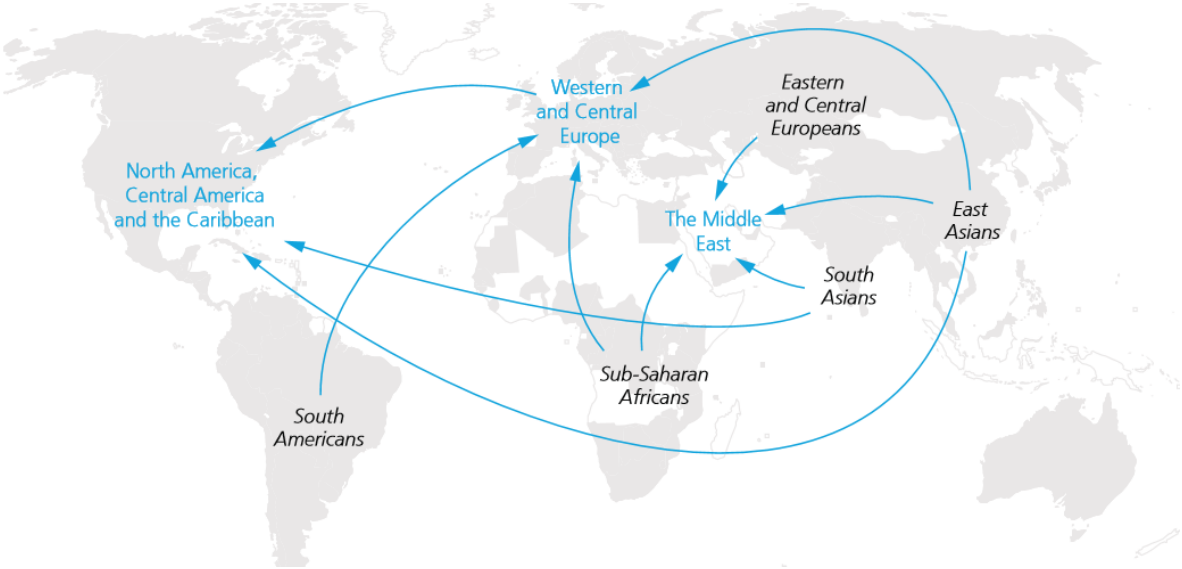

Source: UNODC

Σημ. Τα βέλη δείχνουν τις ροές που αντιπροσωπεύουν ποσοστό του 5% και άνω των συνολικών θυμάτων που εντοπίστηκαν στις περιοχές προορισμού.

Από το ανωτέρω διάγραμμα, φαίνεται ότι η Νότια και Κεντρική Αμερική, η Δυτική και Κεντρική Ευρώπη και η Μέση Ανατολή, αποτελούν τις κυριότερες περιοχές[50] προορισμού των θυμάτων εμπορίας, τα οποία προέρχονται από την Νότια Αμερική, την Υποσαχάρια Αφρική, την Νότια και την Ανατολική Ασία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη: τα θύματα διακινούνται στην Νότια και Κεντρική Αμερική από την Νότια και την Ανατολική Ασία και από τη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη, στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη από τις χώρες τής Νότιας Αμερικής, της Υποσαχάριας Αφρικής και της Ανατολικής Ασίας, και τέλος στη Μέση Ανατολή από την Υποσαχάρια Αφρική, την Νότια και Ανατολική Ασία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη.

Αναλυτικά, τα θύματα τείνουν να διακινούνται από τις φτωχές χώρες στις πιο εύπορες (σε σχέση με τη χώρα προέλευσης). Οι εύπορες περιοχές, όπως η Δυτική και Νότια Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική και η Μέση Ανατολή, ανιχνεύουν θύματα από ένα

[50] Με την όρο *περιοχή* (μτφρ. του αγγλικού όρου *region*) νοείται στο παρόν το σύνολο των χωρών, στο οποίο διαιρούνται όλες οι χώρες που καλύπτονται από την έρευνα, συνθέτοντας μία ευρύτερη περιοχή, και οι οποίες ομαδοποιούνται με κριτήριο τη γεωγραφική τους εγγύτητα (πρβλ. ≈ *ήπειρος*).

μεγάλο αριθμό χωρών από όλο τον κόσμο. Από την άλλη πλευρά, τα θύματα εμπορίας από χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής και της Ανατολικής και Νότιας Ασίας διακινούνται σε ένα ευρύ φάσμα προορισμών: 69 χώρες συνολικά αναφέρουν ότι έχουν εντοπίσει θύματα από την Υποσαχάρια Αφρική, μεταξύ 2012 και 2014, τα οποία εντοπίστηκαν κυρίως στην Αφρική, τη Μέση Ανατολή και τη Δυτική και Νότια Ευρώπη.

Β. Οι δράστες, τα θύματα και οι μορφές εκμετάλλευσης

1. Το προφίλ των δραστών

Ασφαλώς, προκειμένου να κατανοηθεί το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, είναι απαραίτητο να γνωρίζει κανείς ποιοι είναι οι δράστες. Η ανάλυση των χαρακτηριστικών, της υπηκοότητας και του φύλου, των εμπόρων μπορεί να συμβάλει στην ευρύτερη κατανόηση του προφίλ των διακινητών και των δικτύων τους, αλλά και του τρόπου λειτουργίας τους.

Όπως συμβαίνει και με κάθε άλλο έγκλημα, έτσι και στην εμπορία ανθρώπων η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες (περίπου 6 στους 10 δράστες είναι αρσενικού γένους), πρότυπο που επικρατεί διεθνώς σε όλα τα κράτη. Όμως, δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι ο αριθμός των γυναικών δραστών αποτελεί επίσης ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, ειδικά εάν αναλογισθεί κανείς ότι υπάρχουν ελάχιστα εγκλήματα (ειδικότερα μεταξύ των εγκλημάτων βίας) με τόσο υψηλό ποσοστό γυναικείας συμμετοχής. Αν και τα ακριβή δεδομένα ενδέχεται να διαφέρουν, παρατηρείται ότι σχεδόν όλες οι περιοχές αναφέρουν ως επί το πλείστον άνδρες δράστες. Οι χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας και της Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής αποτελούν εξαίρεση, όπου η πλειοψηφία των (διωχθέντων) δραστών είναι γυναίκες (βλ. το κατωτέρω διάγραμμα).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Οι διωχθέντες δράστες κατά φύλο και περιοχή, το έτος 2014 ή πιο πρόσφατα

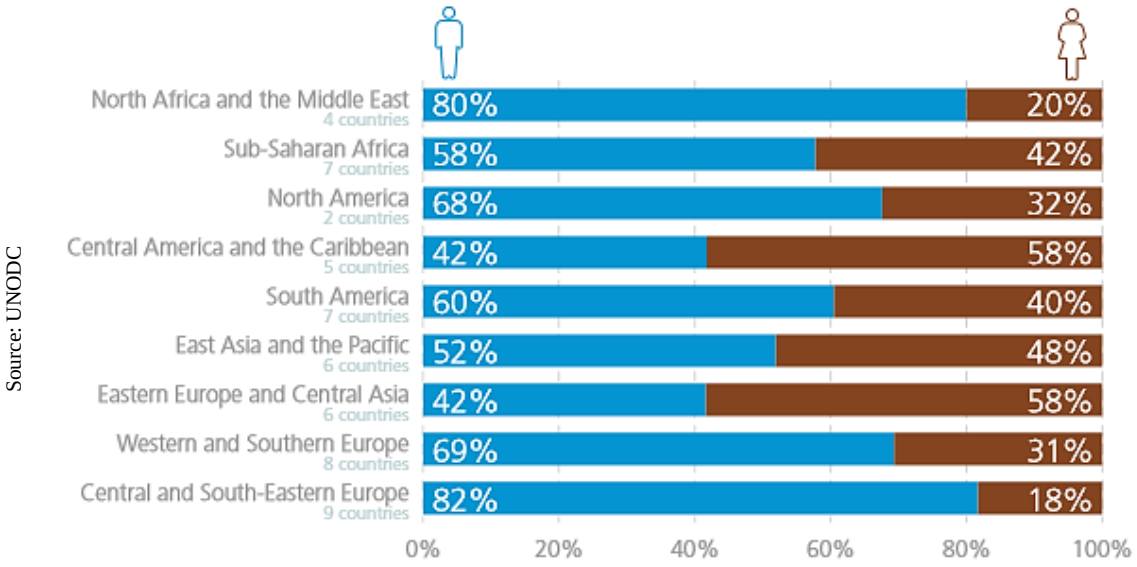

Source: UNODC

Αυτό που συνάγει κανείς ως πρώτη παρατήρηση είναι ότι σχεδόν σε όλες τις περιοχές οι άνδρες δράστες αντιπροσωπεύουν κατά τι υψηλότερο εκ του ήμισυ ποσοστό τού συνόλου των δραστών (που κυμαίνεται από 52% έως 69%), με δύο ακραίες εξαιρέσεις: την Νότια Αφρική και τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική και την Νοτιοανατολική Ευρώπη, όπου οι άνδρες δράστες αντιπροσωπεύουν το 80% έως 82% και την Ανατολική Ευρώπη, την Κεντρική Ασία και την Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική, όπου οι άνδρες σημειώνουν ποσοστά μικρότερα από αυτά των γυναικών, της τάξεως του 42%.

Από τα περίπου 6.800 άτομα που καταδικάσθηκαν για εμπορία ανθρώπων κατά την περίοδο 2012 έως 2014 (σύμφωνα με τα διαθέσιμα αρχεία), το 63% ήταν άνδρες και η κατανομή ανά φύλο ανά γεωγραφική περιοχή είναι παρόμοια με αυτή που παρατηρείται για τις διώξεις. Οι χώρες τής Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, της Ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού, της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής καταδικάζουν περισσότερους από 70% άνδρες εμπορίας ανθρώπων, ενώ στις χώρες της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης το ποσοστό ξεπερνά το 80%. Αναφορικά με τα έτη 2012 έως 2014, συναντά κανείς παρόμοιες αναλογίες μεταξύ των ανδρών και γυναικών υπόπτων και δραστών, και οι γυναίκες κυμαίνονται από 28% έως 38% στα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας: 38% των υπόπτων, 32% των διωχθέντων και 28% των καταδικασθέντων δραστών ήταν γυναίκες (σύνολο δραστών περίπου 5.750).

Όμως, παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες, η συμμετοχή των γυναικών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων είναι εκπληκτικά υψηλή, εν συγκρίσει με άλλα εγκλήματα. Αυτή η διαπίστωση ισχύει για όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, στην έρευνα, την δίωξη και τις καταδίκες, στα οποία το ποσοστό των γυναικών υπόπτων και δραστών παρέμεινε υψηλό τα τελευταία χρόνια. Αναφορικά με τα αναλυτικά ανά φύλο στοιχεία για την έρευνα των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων, τούτα χρονολογούνται μόλις από το 2011 και φαίνεται ότι από τότε έχει αρχίσει να παρατηρείται μία ελαφρά μείωση του ποσοστού των γυναικών υπόπτων για το έγκλημα αυτό. Αντιθέτως, τα στοιχεία για τις διώξεις, η χρονολόγηση των οποίων εντοπίζεται από το έτος 2007, παρουσιάζουν σταθερή αύξηση των γυναικών δραστών, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα στοιχεία τα σχετικά με τις καταδίκες των δραστών. Το 2014, οι γυναίκες περιελάμβαναν περισσότερο του ενός τρίτου (1/3) του συνόλου των δραστών και στα τρία στάδια της ποινικής δικαιοσύνης.

Όσον αφορά ειδικότερα το ρόλο των γυναικών σε εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων, η στατιστική έρευνα που δημοσιεύθηκε από το UNODC στην Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων τού έτους 2012, συμπεραίνει ότι οι ενήλικες γυναίκες εμπλέκονται συχνότερα στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών[51]. Οι ποιοτικές δε μελέτες δείχνουν ότι τα ανήλικα θύματα κυρίως στρατολογούνται ή φυλάσσονται από γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας. Η ανάλυση που παρουσίασε το UNODC το έτος 2014, έδειξε ότι οι γυναίκες που εμπλέκονται σε οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις, συμμετείχαν κυρίως στις χαμηλότερες ιεραρχικά βαθμίδες τής οργάνωσης, όπως στην πρόσληψη και στρατολόγηση των θυμάτων, ενώ οι άνδρες κατέχουν εξέχοντες και ηγετικούς ρόλους, εμπλεκόμενοι στην οργάνωση των εγκλημάτων και στην όλη διαδικασία τής εκμετάλλευσης των θυμάτων[52]. Ακόμη, η έρευνα που διεξήχθη για την εμπορία ανθρώπων σύμφωνα με τα αρχεία των δικαστηρίων, αναφέρει ότι οι γυναίκες δράστες συμμετείχαν στο 54% των 155 υποθέσεων που εξετάστηκαν για τους σκοπούς τής μελέτης. Οι γυναίκες ενεργούσαν είτε μόνες, είτε μαζί με άλλες γυναίκες στο 21% των περιπτώσεων, διαδραματίζοντας κύριο ρόλο στη διακίνηση θυμάτων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι

[51] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2012 (εφεξής UNODC, 2012), σελ. 30.
[52] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 27 επ.

υπόλοιπες περιπτώσεις (33%) αφορούν στη συνεργασία των γυναικών με άνδρες δράστες[53].

Οι γυναίκες διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων που τελείται εκτός της εγκληματικής οργάνωσης, αλλά στα πλαίσια μεμονωμένης δράσης, δύο προσώπων, συχνά ζευγαριού, που στρατολογούν και εκμεταλλεύονται από κοινού τα θύματα[54]. Οι γυναίκες δράστες, κυρίως στις περιπτώσεις αυτές, είναι εκείνες που προσελκύουν ευκολότερα τα θύματα, εκ του λόγου ότι η εικόνα ενός ζευγαριού είναι περισσότερο πειστική και την ίδια στιγμή πιο καθησυχαστική για τα υποψήφια θύματα, από ό,τι η εικόνα ενός μόνου άνδρα διακινητή.

Άλλο ένα επαναλαμβανόμενο στοιχείο που παρατηρείται στις περιπτώσεις γυναικών δραστών είναι η επικράτηση των πρώην θυμάτων να γίνονται δράστες (happy trafficking)[55]. Έτσι, τα θύματα τής εμπορίας ανθρώπων αναγκάζονται, εκτός από το να διαπράττουν εγκληματικές πράξεις, όπως η εμπορία ναρκωτικών, επιπλέον να στρατολογούν έτερα θύματα, κυρίως για σεξουαλική εκμετάλλευση[56]. Από τη μία πλευρά, τα κίνητρα των θυμάτων για να προβούν στις πράξεις προσέλκυσης άλλων θυμάτων ενδέχεται να είναι η μείωση του χρέους τους προς τους εμπόρους, ακόμα δε και η λήξη τής δικής τους εκμετάλλευσης. Από την άλλη, και δη και οι δράστες ασφαλώς επωφελούνται, από τη στιγμή που μπορούν να στρατολογήσουν επιπλέον θύματα και επίσης να διασφαλίσουν τη μυστικότητα και την ανωνυμία τους, λόγον δι' ον τα θύματα που καθίστανται δράστες, είναι λιγότερο πιθανόν να απευθυνθούν στις αρμόδιες διωκτικές αρχές και να αποκαλύψουν την ταυτότητα και τις ενέργειες των δραστών (καθώς με τον τρόπο αυτό θα ομολογούσαν και τη δική τους παράνομη συμμετοχική δραστηριότητα).

---

[53] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 35.

[54] Όπως συνέβη στην Αρμενία, όπου ένα ζευγάρι έπεισε δύο κορίτσια να μετακομίσουν στη Ρωσική Ομοσπονδία, με σκοπό την σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι διακινητές και τα θύματα ζούσαν σε μία αρμενική πόλη κοντά στα ρωσικά σύνορα. Ένα από τα δύο θύματα αρνήθηκε να φύγει, ενώ το άλλο κατέστη θύμα εκμετάλλευσης για δύο εβδομάδες σε ένα ρωσικό χωριό, βλ. UNODC, 2016, σελ. 36 και ιδίως υποσημ. [24].

Ομοίως, μία κοπέλα από τη Ρουμανία κατέστη θύμα σεξουαλικής εκμετάλλευσης στη Δανία, για περίπου 6 μήνες, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [25].

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, οι γυναίκες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη στρατολόγηση των θυμάτων.

[55] Βλ. ανωτέρω **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 2. ΙΙ.**

[56] Βλ. *Lo Iacono E.*, Victims, Sex Workers and Perpetrators: Grey Areas in the Trafficking of Nigerian Women, Trends in Organized Crime, 17, 2014, σελ. 110.

Αυτό ασφαλώς δε μεταφράζεται ότι οι γυναίκες που καταδικάσθηκαν για εμπορία ανθρώπων υπήρξαν όλες ορισμένη στιγμή θύματα ή ότι οι γυναίκες δράστες εκπροσωπούν χαμηλού επιπέδου θέσεις στην αλυσίδα τής όλης εκμετάλλευσης. Οι δικαστικές υποθέσεις έχουν δείξει στην πραγματικότητα ότι ορισμένες εγκληματικές οργανώσεις αποτελούνται μάλιστα μόνο από γυναίκες δράστες[57].

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών εμπορίας, την περίοδο 2012 έως 2014, κατά μέσο όρο 75% των καταδικασθέντων δραστών ήταν υπηκοότητας. Οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να προέρχονται από κράτη που συνορεύουν με το κράτος όπου διακινούν τα θύματα, ή να είναι τουλάχιστον σχετικά κοντά γεωγραφικά, δίχως όμως τούτο να αποτελεί κανόνα. Έτσι, την ίδια χρονική περίοδο, οι αλλοδαποί δράστες κατάγονταν είτε (σε ποσοστό 14%) από κράτος της ίδιας περιοχής τής χώρας καταδίκης, είτε (σε ποσοστό 11%) από κράτος διαφορετικής περιοχής. Ομοίως και την περίοδο 2010 έως 2012, λίγο περισσότεροι από 6 στους 10 δράστες που καταδικάσθηκαν παγκοσμίως είναι πολίτες τού κράτους που επέβαλε την καταδίκη, ενώ το 35% είναι αλλοδαποί, οι οποίοι σε ποσοστό 22% κατάγονταν από χώρα τής ίδιας περιοχής τής χώρας καταδίκης και σε ποσοστό 14% κατάγονταν από άλλες χώρες. Αυτό σημαίνει, ότι σε μία συγκεκριμένη χώρα στην Ευρώπη φερ' ειπείν, είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι οι πλειοψηφία των εμπόρων ανθρώπων θα είναι πολίτες τής χώρας αυτής, η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα θα αποτελείται από άλλους Ευρωπαίους και τέλος, ένα μικρό ποσοστό θα είναι μη Ευρωπαίοι αλλοδαποί δράστες.

Όπως υπογραμμίζει το UNODC, το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών είναι υψηλό, εν συγκρίσει με αυτό που συνήθως παρατηρείται για άλλα εγκλήματα, για τα οποία οι αλλοδαποί δράστες γενικά αποτελούν το 10% των καταδικασθέντων[58]. Ασφαλώς δε, το υψηλό ποσοστό αυτό συμμετοχής των αλλοδαπών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη, δεδομένου ότι το trafficking αποτελεί ένα από τα εγκλήματα που έχουν κατ' εξοχήν διασυνοριακό χαρακτήρα.

[57] Όπως συχνά συμβαίνει λ.χ. στη Ρωσία, βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στη Ρωσία, όπου 3 γυναίκες στρατολογούσαν ανήλικα κορίτσια με σκοπό τα τελευταία να καθιστούν θύματα εμπορίας ανθρώπων στη Μέση Ανατολή, βλ. UNODC, 2016, σελ. 36 και ιδίως υποσημ. [30].
[58] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 24 και ιδίως υποσημ. [4].

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Οι καταδικασθέντες στη χώρα τής υπηκοότητάς τους δράστες, ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2014, ή πιο πρόσφατα

Source: UNODC

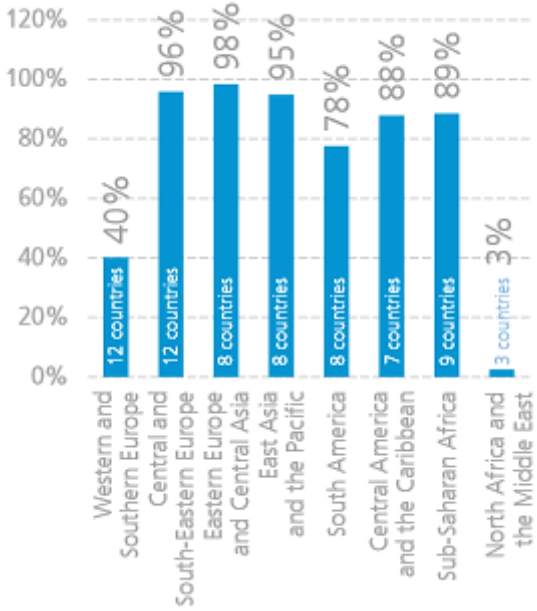

Από το ανωτέρω διάγραμμα, συνάγεται ότι σε όλες σχεδόν τις περιοχές, με δύο εξαιρέσεις, οι δράστες που έχουν την ίδια υπηκοότητα με το κράτος καταδίκης, αποτελούν την πλειοψηφία των καταδικασθέντων δραστών στις περιοχές αυτές. Αντιθέτως, στη Δυτική και Νότια Ευρώπη, οι αλλοδαποί δράστες αντιπροσωπεύουν το 60% των καταδικασθέντων παραβατών, και στη Μέση Ανατολή σχεδόν όλοι οι καταδικασθέντες δράστες (97%) είναι διαφορετικής υπηκοότητας από το κράτος στο οποίο καταδικάσθηκαν.

Ακόμη, εάν εστιάσει κανείς στην υπηκοότητα των αλλοδαπών δραστών καταδικασθέντων για εμπορία ανθρώπων στις χώρες προορισμού των θυμάτων, συμπεραίνει ένα γενικό κανόνα: ότι οι υπηκοότητες των δραστών αντικατοπτρίζουν σε γενικές γραμμές την εκάστοτε υπηκοότητα των θυμάτων που εντοπίστηκαν στις χώρες αυτές[59]. Άλλαις λέξεσι, η υπηκοότητα των δραστών συνδέεται άρρηκτα με την υπηκοότητα των θυμάτων τους. Αλήθεια είναι ότι ο κοινός πολιτισμός και η ίδια γλώσσα, η ίδια εν γένει εθνικότητα, ενδέχεται να αποτελεί παράγοντα εμπιστοσύνης από την πλευρά των θυμάτων στους δράστες, ειδικά σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα πρώτα αναζητούν ευκαιρίες εργασίας σε άλλη χώρα. Από τη μία πλευρά, λοιπόν, οι δράστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να προσελκύσουν και μετέπειτα να

[59] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 46, UNODC, 2016, σελ. 37.

στρατολογήσουν ένα υποψήφιο θύμα που μοιράζεται την ίδια γλώσσα και πολιτισμό με αυτόν και από την άλλη, το θύμα θα εμπιστευτεί ευκολότερα έναν ομοεθνή του, όταν αναζητήσει ένα καλύτερο μέλλον στο εξωτερικό. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο σε περιπτώσεις γυναικών που στρατολογούν άλλες γυναίκες. Εκείνο, μάλιστα, που προκαλεί έκπληξη είναι το γεγονός ότι σε πλήθος τέτοιων περιπτώσεων τα θύματα δεν είναι πρόθυμα να συνεργασθούν με τις αρμόδιες αρχές, εκ του λόγου ότι συνεχίζουν να εμπιστεύονται τους ομοεθνείς εμπόρους τους.

Αποτελεσματικά, παρατηρείται πολλές φορές η ύπαρξη ενός εθνικού ή γλωσσικού συνδέσμου ανάμεσα στους διακινητές και στα θύματα. Αυτός ο σύνδεσμος μπορεί να αναφέρεται στους οικογενειακούς ή συναισθηματικούς δεσμούς, στο κοινό φύλο, στην κοινή εθνικότητα, στην ίδια πατρίδα ή στην κοινή γλώσσα ή εν γένει στον ίδιο πολιτισμό.

2. Το προφίλ των θυμάτων

Όσον αφορά στα θύματα, την περίοδο των ετών 2010 έως 2014 εντοπίστηκαν παγκοσμίως 95.017 θύματα σε 106 κράτη (τα έτη 2010 έως 2012, εντοπίστηκαν 31.766 θύματα σε 80 κράτη και τα έτη 2012 έως 2014, 63.251 σε 106 κράτη)[60]. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με αβίαστη σιγουριά είναι ότι μία γρήγορη ματιά στους αριθμούς των θυμάτων που καταγράφονται στις εκθέσεις τού UNODC για την εμπορία ανθρώπων, επιβεβαιώνει τον κανόνα πως η συντριπτική πλειοψηφία των διακινουμένων θυμάτων που εντοπίζονται παγκοσμίως είναι γένους θηλυκού (είτε ενήλικες γυναίκες, είτε ανήλικα κορίτσια) σε ποσοστό 71%[61], από τότε που το UNODC άρχισε να συλλέγει δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων (από το έτος 2003). Οι ενήλικες γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος τού συνόλου των θυμάτων με ποσοστό 50%.

[60] Να σημειωθεί ότι, περίπου για το 1% των θυμάτων που εντοπίστηκαν και αναφέρθηκαν στο UNODC κατά την περίοδο 2012 έως 2014, δεν ήταν δυνατό να διαπιστωθεί η μορφή εκμετάλλευσης που είχαν υποστεί, είτε επειδή το θύμα εντοπίστηκε πριν από την εκμετάλλευση, είτε επειδή δεν καταγράφηκε στο έντυπο. Αυτά τα θύματα δεν εξετάζονται στην κατωτέρω έρευνα, βλ. UNODC, 2016, σελ. 33.

[61] Το έτος 2014, από τα 17.752 θύματα που εντοπίσθηκαν σε 85 διαφορετικές χώρες και για τα οποία αναφέρθηκαν το φύλο και η ηλικία, το 70% ήταν γυναίκες και κορίτσια.

Αναφορικά με την αναλογία των ενηλίκων και των ανηλίκων θηλυκών θυμάτων, τούτη ενδέχεται να μην παραμένει ορισμένες φορές ίδια και έτσι να εντοπίζονται λιγότερες ενήλικες γυναίκες, αλλά περισσότερα ανήλικα κορίτσια. Ο αριθμός των ενηλίκων γυναικών θυμάτων έχει μειωθεί ουσιωδώς, κυρίως εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία, όπου οι ενήλικες γυναίκες αποτελούσαν έως και το 74% του συνολικού αριθμού των θυμάτων και από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των ανηλίκων κοριτσιών έχει αυξηθεί. Αυτή η τάση δε μεταβάλλει αξιόλογα το γενικό τοπίο για τα θηλυκού γένους θύματα, ο συνολικός αριθμός των οποίων παραμένει στα υψηλότερα ποσοστά, λόγον δι' ον η μείωση των ενηλίκων θυμάτων αντισταθμίζεται από τον αυξανόμενο εντοπισμό ανηλίκων κοριτσιών (που αποτελούν πλέον το 20% του συνολικού αριθμού των θυμάτων).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014

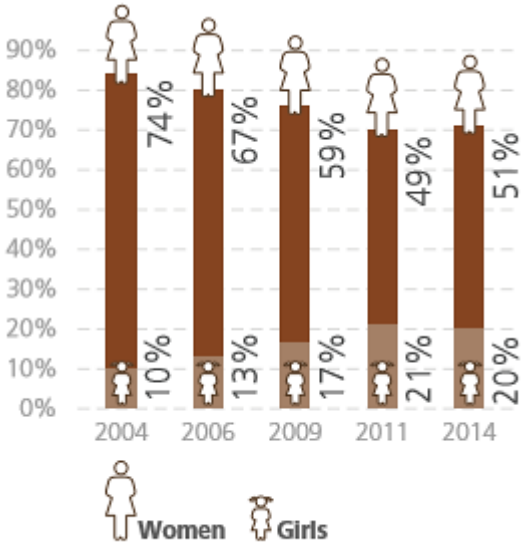

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2011

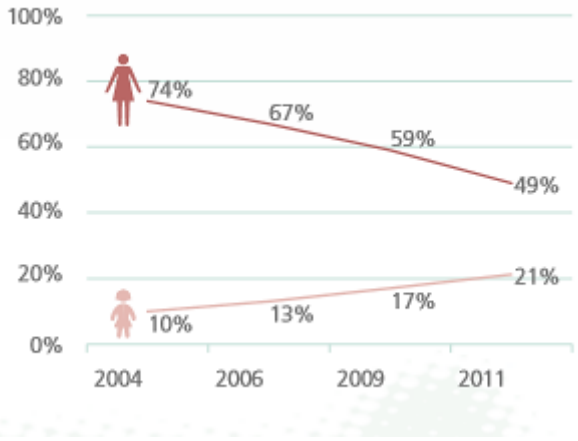

Source: UNODC

Αναφορικά δε με τον ανδρικό πληθυσμό των θυμάτων, κατά την περίοδο 2010 έως 2012, το ποσοστό των ανδρών μεταξύ του συνολικού αριθμού των θυμάτων που εντοπίστηκαν κυμάνθηκε μεταξύ 25% και 30%, γεγονός που αποδεικνύει μία αύξηση εν συγκρίσει με τα έτη 2006 και 2009. Ομοίως, κατά την περίοδο 2012 έως 2014, 1 στα 5 θύματα που εντοπίσθηκαν διεθνώς ήταν άνδρες. Ο κύριος λόγος συνδέεται μάλλον με την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των ανιχνευόμενων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων σε πλήθος κρατών, στις οποίες πρωταγωνιστούν οι άντρες θύματα.

Οι άνδρες θύματα εμπορίας διακινούνται κυρίως για τον ανωτέρω σκοπό (την εργασιακή εκμετάλλευση και την καταναγκαστική εργασία), αλλά εντοπίζονται, σε περιορισμένο βαθμό, περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με θύματα άνδρες με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας τους ή και για διάπραξη εγκλημάτων[62].

[62] Το έτος 2014, το 85,7% των ανδρών θυμάτων διακινήθηκαν με σκοπό την εκμετάλλευσης της εργασίας τους, το 6,8% για σεξουαλική εκμετάλλευση, το 1% για αφαίρεση των οργάνων τους και το 6,5% για άλλες μορφές εκμετάλλευσης (διάπραξη εγκλημάτων, εκμετάλλευση της επαιτείας, κ.λπ.), βλ. UNODC, 2014, FIG. 6, σελ. 25.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Οι άνδρες θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα

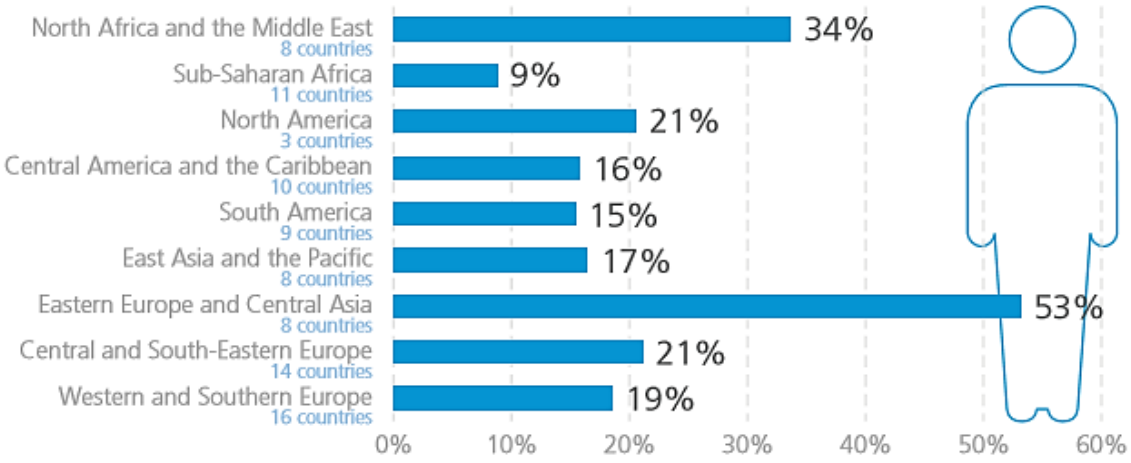

Source: UNODC

Έτσι, σε ορισμένες περιοχές, οι άνδρες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως λόγου χάρη στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, όπου το ποσοστό των ανδρών υπερβαίνει το 50%, όπως και στις χώρες τής Μέσης Ανατολής και της Νότιας Αφρικής, όπου οι άνδρες αποτελούν ποσοστό μεγαλύτερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο (περίπου το 1/3 του συνόλου των θυμάτων που εντοπίσθηκαν στις χώρες αυτές). Αντίθετα, σε άλλες περιοχές, όπως τη Δυτική, την Νότια και την Κεντρική Ευρώπη, την Αμερική και την Ανατολική Ασία, τα ποσοστά των ανδρών θυμάτων εμπορίας είναι σχετικά σταθερά και κυμαίνονται από 15% έως 20% του συνόλου των θυμάτων, ενώ στην Υποσαχάρια Αφρική, όπου η εμπορία ανηλίκων παιδιών εντοπίζεται σε υψηλά επίπεδα, οι ενήλικοι άνδρες αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 9%.

Ο αριθμός, επιπλέον, των ανηλίκων θυμάτων έχει και αυτός αυξηθεί σημαντικά εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) αποτελούν πλέον τη δεύτερη (μετά τις γυναίκες) μεγαλύτερη ομάδα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: η εμπορία παιδιών (θύματα κάτω των 18 ετών), κυμαίνεται από 28% έως 34% του συνολικού αριθμού των θυμάτων, για την περίοδο 2010 έως 2014, όταν το 2004 αποτελούσε το 13% των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014

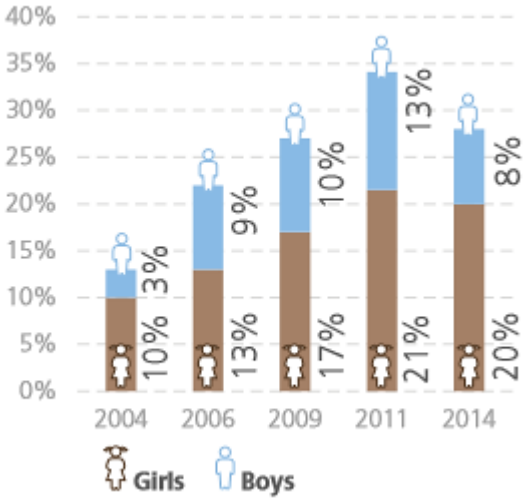

Source: UNODC

Αξίζει, όμως, να αναφερθεί, ότι σε ορισμένες περιοχές παρατηρείται μία αυξομειωτική τάση τού ποσοστού των ανηλίκων θυμάτων: λόγου χάρη, στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή παρατηρήθηκαν αυξητικές τάσεις των ανηλίκων θυμάτων κατά την περίοδο 2010 έως 2012, οι οποίες δεν παρέμειναν σταθερές, και τα επόμενα δύο έτη, το ποσοστό των ανηλίκων θυμάτων μειώθηκε σημαντικά (από 62% σε 44,5% στις περιοχές αυτές). Ομοίως, στην Αμερική, παρατηρείται αύξηση της εμπορίας ανθρώπων με θύματα ανηλίκους: κατά την περίοδο 2010 έως 2012, οι ανήλικοι αποτελούσαν το 31% του συνολικού αριθμού των θυμάτων, το οποίο αυξήθηκε κατά 9% μέσα σε δύο μόνο έτη. Όμως, σε άλλες περιοχές, τα ποσοστά των ανηλίκων θυμάτων παραμένουν κατά το μάλλον ή ήττον σταθερά: στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες τού Ειρηνικού, το ποσοστό των ανηλίκων θυμάτων κυμαίνεται από 32% έως 36% και στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία από 18% έως 19,5%.

Ασφαλώς, το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και η αναλογία ενηλίκων και ανηλίκων θυμάτων εξακολουθούν να παρουσιάζουν έντονες διαφορές στις εκάστοτε περιοχές: στις χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής εντοπίζονται, από το 2003[63] ακόμα, κατά πολύ περισσότερα ανήλικα θύματα (64%) εν συγκρίσει με τα ενήλικα θύματα. Οι χώρες τής Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής εντοπίζουν κατά το πλείστον ανήλικα θύματα σε ποσοστό 62% του συνόλου των θυμάτων. Από

[63] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 25.

την άλλη πλευρά, στα πιο εύπορα κράτη τής Βόρειας Αμερικής, της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής η εμπορία ανθρώπων τελείται κατά το πλείστον εις βάρος ενήλικων θυμάτων και αναφέρονται σχετικά μικρά ποσοστά ανηλίκων θυμάτων, της τάξεως του 20% έως 25%. Ομοίως, στην Νότια Αμερική και στην Ανατολική Ασία, τα ποσοστά των ανηλίκων θυμάτων κυμαίνονται από 32% έως 39%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα

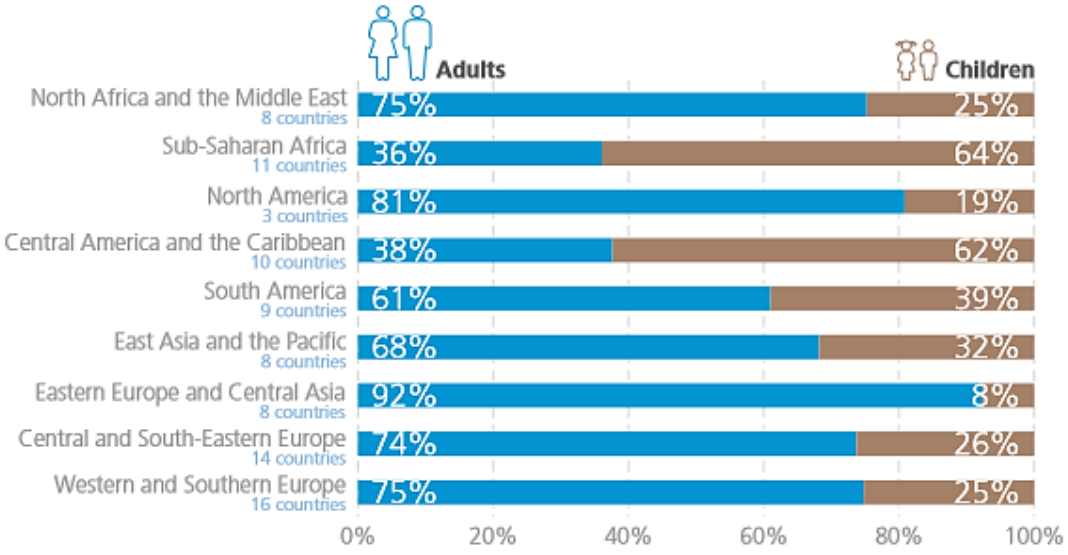

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2010 έως 2012

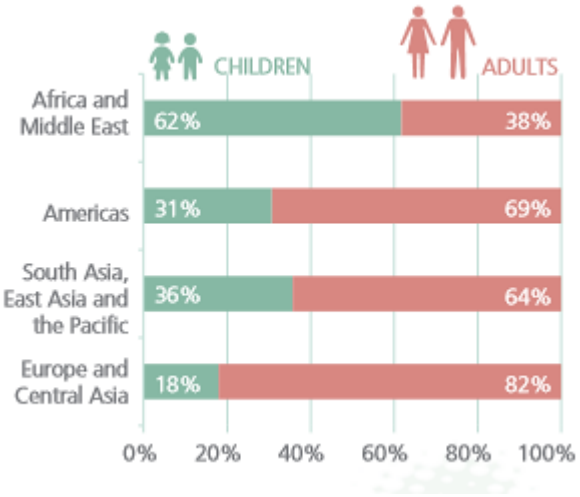

Source: UNODC

3. Οι μορφές εκμετάλλευσης

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω[64], η εκμετάλλευση του ανθρώπου ενδέχεται να λαμβάνει πολλές μορφές στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και οι δράστες προσπαθούν να εξάγουν από τα θύματα όσο το δυνατόν υψηλότερο κέρδος. Αν και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων ανέκαθεν αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί την κυριότερη μορφή trafficking, η εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και την καταναγκαστική εργασία έχει αυξηθεί ουσιωδώς τα τελευταία χρόνια (40% περίπου των θυμάτων που εντοπίστηκαν μεταξύ του 2010 και του 2012 διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία), όπως ομοίως αυξάνεται και η εμπορία ανθρώπων για άλλους σκοπούς, δηλαδή την εκμετάλλευση της επαιτείας, την εμπορία βρεφών, τη στρατολόγηση ανηλίκων για ένοπλες συρράξεις, την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, κ.λπ. Οι τελευταίες μορφές, αν και μπορεί να αποτελούν ουσιώδη προβλήματα σε ορισμένα κράτη, εξακολουθούν από διεθνή άποψη να παραμένουν σχετικά περιορισμένες.

Από το έτος 2007 έως το 2010, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διακινούνταν με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση σε ποσοστό 59%, για εργασιακή εκμετάλλευση 32% και για άλλες μορφές εκμετάλλευσης σε ποσοστό 9%. Αναφορικά με την περίοδο 2011 έως 2014, η σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 54%, η εργασιακή εκμετάλλευση 39% και οι άλλες μορφές εκμετάλλευσης 7%.

[64] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 2. ΙΙ.** του παρόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων, χρονική περίοδος 2007 έως 2014

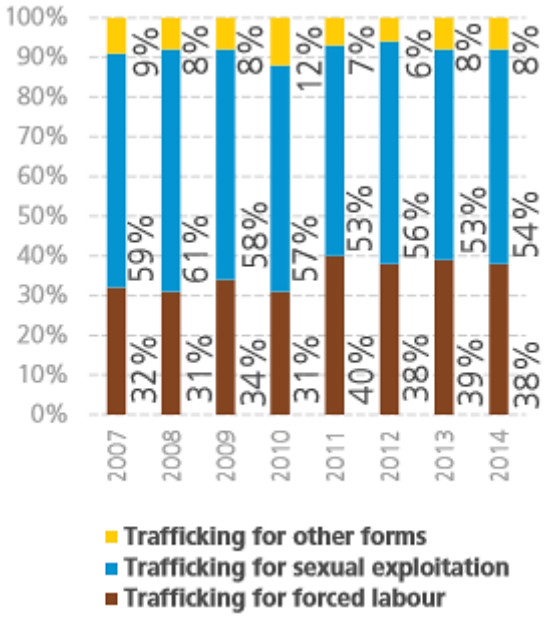

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2010 έως 2012

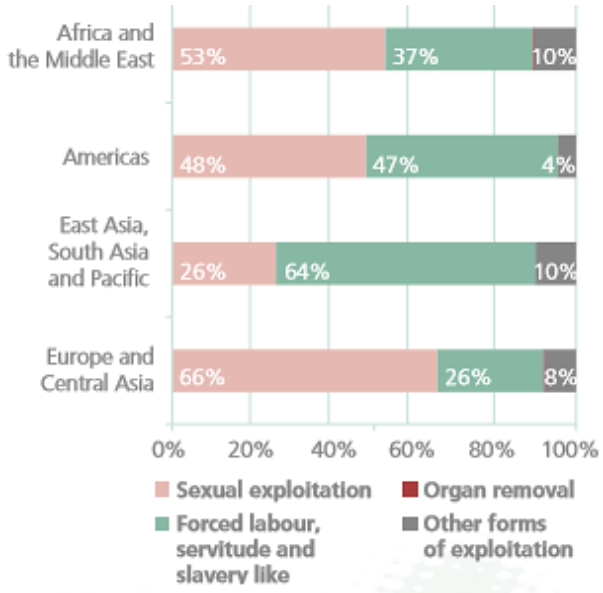

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2012 έως 2014

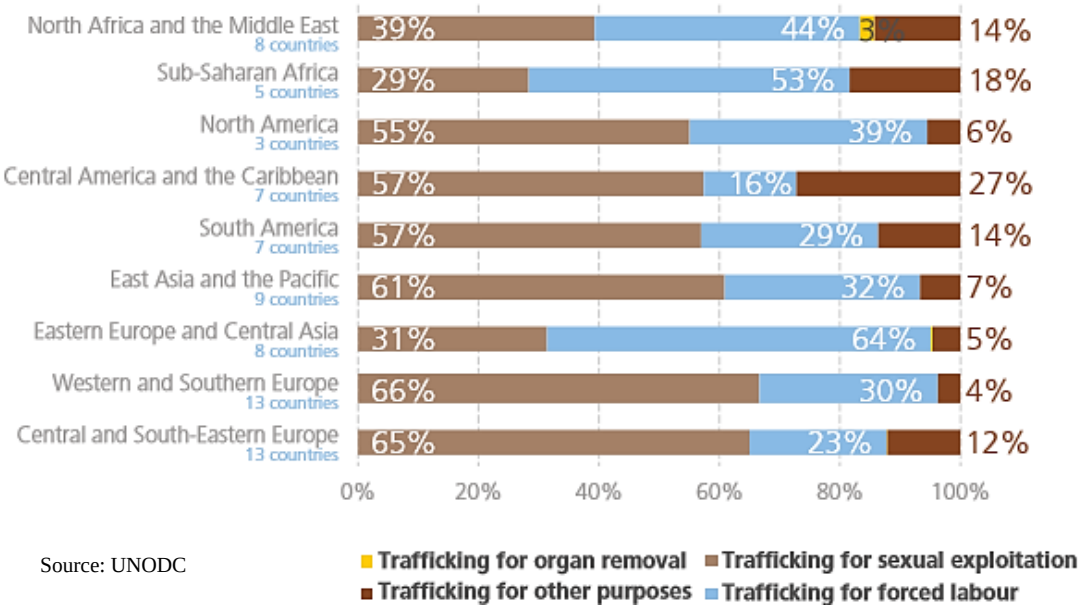

Source: UNODC

Από τα ανωτέρω διαγράμματα (υπ' αριθ. 9 και 10), για τη χρονική περίοδο 2010 έως 2014, συμπεραίνεται ότι τα θύματα, με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, ανέρχονται ανά περιοχή εντοπισμού σε ποσοστό 43,5% του συνόλου των θυμάτων στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή, 52,5% στην Αμερική, 43,5% στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες τού Ειρηνικού και σε ποσοστό 60% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Όσον αφορά στην εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, τούτα ανέρχονται σε ποσοστό που πλησιάζει το 43% στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή, 37,5% στην Αμερική, 48% στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες του Ειρηνικού και 32,5% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, ενώ τα εναπομείναντα σε κάθε περιοχή ποσοστά καλύπτουν τις υπόλοιπες μορφές εκμετάλλευσης (συμπεριλαμβανομένης της αφαίρεσης οργάνων τού σώματος).

Αρχικά, επιβεβαιώνεται ότι τα θύματα διακινούνται παγκοσμίως κυρίως με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, σε ποσοστό που αγγίζει το 51%[65] και για την εργασιακή εκμετάλλευση το ποσοστό πλησιάζει το 39%. Από τη μία πλευρά, η σεξουαλική εκμετάλλευση παραμένει σχεδόν σταθερή σε υψηλά ποσοστά τής τάξεως του 51% (2010 έως 2012) και περίπου του 48,5% (2012 έως 2014). Όμως,

[65] Μόνο την περίοδο 2012 έως 2014, ανιχνεύθηκαν σχεδόν 23.000 θύματα που διακινήθηκαν για σεξουαλική εκμετάλλευση, βλ. UNODC, 2016, σελ. 26.

παρατηρείται ότι μέσα σε τέσσερα (4) μόνο έτη, η εργασιακή εκμετάλλευση έχει αυξηθεί και αντιπροσωπεύει πλέον ένα αξιόλογο ποσοστό, εν συγκρίσει ιδίως με την προηγούμενη δεκαετία: την περίοδο 2010 έως 2012 άγγιζε το 37% και την περίοδο 2012 έως 2014 έφθασε σχεδόν το 44% του συνόλου των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων.

Αναλυτικά, παρατηρούνται ορισμένες περιφερειακές διαφορές, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των θυμάτων, οι οποίες είναι αρκετά έντονες στην ανάλυση των διαφόρων μορφών εκμετάλλευσης: λόγου χάρη, ο μεγάλος αριθμός των ανδρών που εντοπίστηκαν στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, συνδέεται με το γεγονός ότι τα θύματα στις περιοχές αυτές διακινούνται ως επί το πλείστον για καταναγκαστική εργασία, και οι άνδρες είναι γενικά οι πρώτοι που καθίστανται θύματα τέτοιας εκμετάλλευσης[66]. Ο αριθμός αυτός των θυμάτων, σε ποσοστό 64% του συνολικού αριθμού των θυμάτων που εντοπίστηκαν στις περιοχές αυτές, αποτελεί διεθνώς το υψηλότερο ποσοστό εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων. Άλλες περιοχές που σημείωσαν υψηλά ποσοστά για τα θύματα με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση αποτελούν οι χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής (53%) και αμέσως μετά η Νότια Αφρική και η Μέση Ανατολή (44%).

Οι χώρες τής αμερικανικής ηπείρου κυριαρχούνται από την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, η οποία είναι ελαφρώς πιο έντονη στην Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική, ενώ η Βόρεια Αμερική, λόγω της ανάπτυξης του τομέα τής βιομηχανίας, έχει υψηλό ποσοστό (39%) θυμάτων που διακινούνται για εκμετάλλευση της εργασίας τους. Αναφορικά με την Νότια Αμερική, το 29% των θυμάτων διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία. Όμως, να σημειωθεί ότι για τα κράτη αυτά, εξαιτίας των διαφορών που εντοπίζονται στην νομοθεσία και στα συστήματα καταγραφής των εγκλημάτων, τα στατιστικά δεδομένα που προκύπτουν δεν είναι μάλλον αρκετά ασφαλή[67]. Ομοίως συμβαίνει και στα κράτη τής Ευρώπης, όπου η σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων αγγίζει το 66%.

Η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους αποτελεί μία ευρεία κατηγορία που περιλαμβάνει πλήθος δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης και

[66] Οι λίγοι άνδρες που διακινούνται για σεξουαλική εκμετάλλευση εντοπίζονται στη Δυτική και Νότια Ευρώπη και την Αμερική.
[67] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 29.

εμφανίζεται σε πολλούς τομείς τής οικονομίας και της βιομηχανίας (κλωστοϋφαντουργία, κατασκευές, εστίαση, υπηρεσίες καθαρισμού, κ.λπ.) και περιλαμβάνει κυρίως θύματα άνδρες, αλλά και γυναίκες[68]. Ακόμη, μία μορφή εκμετάλλευσης της εργασίας που εντοπίζεται ευρέως είναι η (εξαναγκαστική) παροχή οικιακών υπηρεσιών, η οποία έχει αναφερθεί από πολλά κράτη ανά τον κόσμο, όπως την Ανατολική Ασία, όπου οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των εντοπισμένων θυμάτων που διακινούνται για καταναγκαστική εργασία (συνήθως υπό τη μορφή τής παροχής οικιακών υπηρεσιών)[69], αλλά και τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Ασφαλώς, η εμπορία για καταναγκαστική εργασία λαμβάνει επίσης χώρα σε εποχιακές γεωργικές εργασίες, όπως η συλλογή μούρων στις σκανδιναβικές χώρες ή η συλλογή οπωροκηπευτικών στις μεσογειακές χώρες. Επιπροσθέτως, τα θύματα εμπορίας για καταναγκαστική εργασία έχουν ανιχνευθεί στον κλάδο τής αλιείας στη Νοτιοανατολική Ασία και την Αφρική, στις υπηρεσίες εστίασης και στα εστιατόρια σε πλήθος κρατών, στον τομέα των κατασκευών και στον καθαρισμό. Επιπλέον, τα θύματα διακινούνται επίσης για καταναγκαστική εργασία στα ορυχεία[70].

Ακόμη, ένας περιορισμένος αριθμός περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση των οργάνων τους διαπιστώθηκε τις χρονικές περιόδους αυτές, κυρίως στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή και την Νότια Αμερική: περίπου 120 θύματα ανιχνεύθηκαν (στην πλειοψηφία τους άνδρες), μεταξύ των ετών 2012 και 2014, σε σχεδόν 10 χώρες σε διάφορες ηπείρους, τα οποία είχαν διακινηθεί με σκοπό αφαίρεσης οργάνων τους, ενώ κατά την περίοδο 2010 έως 2012, αναφέρθηκαν τέτοιες περιπτώσεις από 12 χώρες, τα θύματα των οποίων αποτελούν περίπου το 0,2% του συνολικού αριθμού των θυμάτων.

---

[68] Αν και με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι η καταναγκαστική εργασία περιλαμβάνει άνδρες θύματα, μία προσεκτικότερη ανάλυση των δεδομένων για τα θύματα καταναγκαστικής εργασίας αποκαλύπτει ότι το 1/3 περίπου των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους είναι γυναίκες, βλ. UNODC, 2014, σελ. 35.

[69] Οι δράστες ενδέχεται να αποτελούν μέλη τής οικογένειας που ενεργούν ατομικά ή ως συναυτουργοί, ή να αποτελούν άτομα που προσελκύουν τα θύματα από χώρες τού εξωτερικού με την υπόσχεση ενός καλύτερου και ευοίωνου μέλλοντος: χαρακτηριστική η περίπτωση που έλαβε χώρα στην Αργεντινή, όπου μια κοπέλα εισήχθη στη χώρα από τα αγροτικά μέρη του Πλωματικού κράτους τής Βολιβίας από τη θεία της, η οποία υποσχέθηκε στους γονείς τού θύματος ότι θα παρείχε στην κοπέλα την κατάλληλη εκπαίδευση στην Αργεντινή. Όμως, η κοπέλα κατέστη θύμα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την παροχή οικιακών υπηρεσιών, βλ. UNODC, 2016, σελ. 27.

[70] Λόγου χάρη, για εξόρυξη διαμαντιών στη Δυτική Αφρική, χρυσού και άλλων ορυκτών στην Κεντρική Αφρική, βλ. UNODC, 2016, σελ. 31.

Ακολούθως, εντοπίζονται και άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων (εκτός της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και της αφαίρεσης οργάνων των σώματος). Αυτές σημειώνουν αυξητική τάση και αντιπροσωπεύουν το 8,25% του συνόλου των θυμάτων μεταξύ των ετών 2007 και 2014 (όταν το 2006, αυτό το ποσοστό άγγιζε δειλά το 3%), ενώ το 76% αυτών των θυμάτων που διακινούνται είναι γυναίκες. Οι άλλες μορφές αυτές μπορεί να είναι: εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας των θυμάτων, τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων (κυρίως κλοπών σε καταστήματα - μικροκλοπών), εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, (παιδική) πορνογραφία[71] (συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου), οι παράνομες ανθρώπινες θυσίες (σε τελετουργίες), και η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες.

Ο πιο συχνά αναφερόμενος άλλος σκοπός εκμετάλλευσης είναι η επαιτεία. 1.000 σχεδόν θύματα εμπορίας ανθρώπων για εκμετάλλευση της επαιτείας τους εντοπίσθηκαν σε περίπου 20 χώρες το διάστημα 2012 έως 2014, αντιπροσωπεύοντας το 2% του συνολικού αριθμού θυμάτων. Ορισμένοι δράστες στοχεύουν στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας τού δρόμου, όπως πολλάκις συμβαίνει στην Ευρώπη, αλλά παρατηρούνται και φαινόμενα εκμετάλλευσης της επαιτείας ατόμων με αναπηρία (με ακρωτηριασμένα άκρα, κ.λπ., αλλά και με ψυχικά νοσήματα[72]).

Ακόμη, έχουν αναφερθεί περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την τέλεση παρανόμων δραστηριοτήτων, αν και οι τελευταίες είναι μάλλον δυσχερές να ανιχνευθούν. Αυτές οι περιπτώσεις αφορούν παιδιά, αλλά και ενήλικες, που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης στην καλλιέργεια κάνναβης, ή διακινούνται με σκοπό να τελούν κλοπές σε καταστήματα, ληστείες και άλλες εγκληματικές

[71] Κυρίως με περισσότερα θύματα αγόρια από ό,τι κορίτσια, βλ. UNODC, 2016, σελ. 28.

[72] Βλ. την περίπτωση την περίπτωση της Μολδαβίας, όπου δύο διακινητές διακινούσαν έναν ενήλικα με προβλήματα ψυχικής υγείας από το χωριό τους στη Μόσχα, όπου το θύμα αναγκαζόταν να επαιτεία υπό την απειλή βίας και οι δράστες καταδικάστηκαν σε ποινή κάθειρξης 8 ετών από το Centru District Court του Κισινάου, UNODC, 2016, σελ. 31 και ιδίως υποσημ. [11].
Επίσης, στην Αυστρία, ένα θύμα με σωματική αναπηρία αναγκάσθηκε από τρεις συμπολίτες του να επαιτεί για χρονικό διάστημα τεσσάρων ετών στους δρόμους διαφόρων αυστριακών πόλεων, και οι δράστες το απειλούσαν ότι εάν δε συλλέγει 300 έως 500 ευρώ την ημέρα, θα υφίσταντο πράξεις έντονης βίας, απομόνωσης και στέρησης τροφής, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [12].

ενέργειες, να διακινούν παράνομα ναρκωτικές ουσίες, κ.λπ. και έχουν αναφερθεί στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, την Νότια Αμερική και την Αφρική, αποτελώντας το 1% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων[73]. Ο αριθμός αυτός είναι πιθανόν μεγαλύτερος, αν αναλογισθεί κανείς τη δυσκολία τής ανίχνευσης τέτοιων περιπτώσεων εμπορίας.

Επιπλέον μορφές εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν την υπό έρευνα περίοδο, περιλαμβάνουν τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, η οποία εντοπίζεται κυρίως σε κράτη στα οποία το εμπόλεμο στοιχείο είναι έντονο ή τα οποία διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, ευρισκόμενα σε φάση αναδιοργάνωσης και ανοικοδόμησης, όπως σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής.

Ακόμη, περιπτώσεις εμπορίας παιδιών για παράνομες υιοθεσίες έχουν αναφερθεί από χώρες τής Ευρώπης, της Αφρικής, της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, της Κεντρικής και Ανατολικής Ασίας. Από την άλλη πλευρά, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό ανθρώπινες θυσίες και την αφαίρεση οργάνων τού σώματος εντοπίζεται σε χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής.

Αξίζει να αναφερθεί και η εμπορία ανθρώπων για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, περιπτώσεις της οποίας εντοπίζονται σε ορισμένες χώρες τής Νοτιοανατολικής και Ανατολικής Ευρώπης, της Νότιας Αμερικής και της Μέσης Ανατολής, όπως επίσης ότι πολλά κράτη αναφέρουν και περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που συνδυάζουν δύο μορφές εκμετάλλευσης (trafficking for mixed exploitation, λ.χ. σεξουαλική εκμετάλλευση και εκμετάλλευση της εργασίας των

[73] Βλ. την περίπτωση δύο θυμάτων από την Πολωνία, τα οποία διακινήθηκαν στη Σουηδία, με την ψευδή υπόσχεση για διαμονή τους στη χώρα προορισμού και εργασία σε κατασκευαστική εταιρία. Όταν έφθασαν στον προορισμό τους, τα θύματα αναγκάστηκαν από τους δράστες να τελούν κλοπές σε καταστήματα, υπό την απειλή βίας. Εν τέλει, τα εν λόγω θύματα κατάφεραν να δραπετεύσουν και να επιστρέψουν στην Νορβηγία. Οι δράστες καταδικάσθηκαν από το District Court του Szczecin σε ποινή φυλάκισης 6 μηνών έως 1 έτους.
Επιπλέον στη Νορβηγία, οι αρχές ανέφεραν μία υπόθεση δύο εμπόρων που στρατολόγησαν θύματα στη Ρουμανία με σκοπό να τα εκμεταλλευθούν στη Νορβηγία, αναγκάζοντας αυτά να κλέβουν βενζίνη, υφιστάμενα απειλές κατά της ζωής τους. Ο ένας διακινητής συνελήφθη στην προσπάθεια να φέρει δύο ακόμα θύματα από τη Ρουμανία. Η υπόθεση απασχόλησε το District Court του Όσλο και οι δράστες καταδικάσθηκαν σε ποινή φυλάκισης από 10 έως 30 μήνες, βλ. UNODC, 2016, σελ. 32 και ιδίως υποσημ. [13] και [14].

θυμάτων[74] ή εξαναγκαστική παροχή οικιακών υπηρεσιών και σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων[75]).

ΙΙΙ. Η εμπορία ανθρώπων και η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας

Από τη στιγμή που εισήχθη στην εθνική έννομη τάξη ο ν. 3064/2002 και το άρ. 323Α για την εμπορία ανθρώπων στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα το έτος 2002, η τελευταία άρχισε να εμφανίζεται στα στατιστικά δεδομένα τής αστυνομίας ως αυτοτελή αξιόποινη πράξη. Από το έτος 2003, οι αστυνομικές αρχές παρέχουν στατιστικά στοιχεία όσον αφορά στους δράστες και στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Αναλυτικά, τα στατιστικά στοιχεία που παρέχονται από τις αστυνομικές αρχές, αναφέρουν πληροφορίες για την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, συλλογικά με την εργασιακή εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας και την αφαίρεση οργάνων τού σώματος των θυμάτων, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό το σύνολο των δραστών και των θυμάτων των πράξεων του άρ. 323Α, αλλά και του (τροποποιημένου με τον ν. 3064) άρ. 351 ΠΚ. Από το έτος δε 2013 και έπειτα, άρχισε να γίνεται διάκριση των δραστών ανά κατηγορία αδικήματος και των θυμάτων ανά είδος εκμετάλλευσης και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται από το έτος αυτό και έπειτα, περιέχουν ιδιαίτερες και αξιόλογες πληροφορίες για κάθε κατηγορία. Οι δράστες και τα θύματα διαχωρίζονται ανά υπηκοότητα. Ακόμη, σε ορισμένα έτη, παρέχονται δεδομένα για την προστασία και την αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

---

[74] Λόγου χάρη, όπως συμβαίνει στη Δομινικανή Δημοκρατία, όπου κοπέλες αναγκάζονται να εργάζονται σε μπαρ και ταυτόχρονα να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, βλ. UNODC, 2016, σελ. 33 και ιδίως υποσημ. [15].
Βλ. ομοίως την περίπτωση που έλαβε χώρα στο Μεξικό, κατά την οποία ένα ανήλικο κορίτσι 17 ετών, με οικογενειακά προβλήματα, εγκατέλειψε το σπίτι της και έγινε εύκολος στόχος των διακινητών, οι οποίοι την εκμεταλλεύθηκαν ως σερβιτόρα σε μπαρ και την ανάγκαζαν να παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, ενώ τα κέρδη της παρακρατούνταν (όπως συμβαίνει πάντα) από τους ιδιοκτήτες τού μπαρ. Η υπόθεση κρίθηκε από το Judicial District του Queretaro και οι δράστες καταδικάστηκαν σε ποινή κάθειρξης 15 ετών και 5 μηνών, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [16].

[75] Βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στην Νότια Αφρική, όπου ένας άνδρας ζήτησε από την εργαζόμενη γυναίκα του να στρατολογήσει 3 κορίτσια και να τα προσλάβει να εργασθούν για αυτόν. Η γυναίκα στρατολόγησε 3 ανήλικα κορίτσια και ο άνδρας τις εκμεταλλευόταν μεν για παροχή οικιακών υπηρεσιών και δε σεξουαλικά. Η εν λόγω περίπτωση κρίθηκε από το Δικαστήριο της Mpumalanga και οι δράστες καταδικάσθηκαν σε ισόβια κάθειρξη.

Αν ήθελε κανείς να προβεί σε μία συνολική έρευνα και εκτίμηση της εικόνας των δραστών και των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, για την περίοδο των ετών 2003 έως 2015, από μία γρήγορη ματιά στα στατιστικά δεδομένα τής αστυνομίας συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι δράστες ανήλθαν συνολικά σε 2.464 και τα θύματα σε 1.308. Αμέσως κατωτέρω αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα για τους δράστες, αλλά και τα θύματα, για την ίδια χρονική περίοδο των ετών 2003 έως 2015.

Α. Το προφίλ των δραστών

Όπως αναφέρθηκε αμέσως ανωτέρω, οι δράστες για την περίοδο της έρευνας, ανήλθαν συνολικά σε 2.464. Όσον αφορά στον αριθμό αυτό, τούτος αντιπροσωπεύει τους καταγεγραμμένους από τις αστυνομικές αρχές δράστες, δηλαδή τους υπόπτους. Από τη στατιστική τής αστυνομίας δεν προκύπτουν πληροφορίες για τους δράστες κατά τον οποίων κινήθηκε ποινική δίωξη, ούτε για τους καταδικασθέντες δράστες.

Αναλυτικά, το έτος 2003 η αστυνομία κατέγραψε 284 δράστες, το έτος 2004 288 δράστες, το 2005 204, το 2006 206 δράστες, για το έτος 2007 τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα, το έτος 2008 162 δράστες, το 2009 303 δράστες, το 2010 246 δράστες, το 2011 220, το έτος 2012 171 δράστες, το 2013 142 δράστες, το 2014 125 δράστες και το έτος 2015 ο αριθμός των δραστών ανήλθε σε 115 δράστες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι δράστες ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΔΡΑΣΤΕΣ**
2003	284
2004	288
2005	204
2006	206
2007	-
2008	162
2009	303
2010	246
2011	220
2012	171
2013	142
2014	125
2015	115
ΣΥΝΟΛΟ	**2.464**

Σημ. Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι δράστες ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ**																							
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ	ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	ΒΕΛΓΙΟ	ΒΟΣΝΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΔΟΜΙΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΣΤΟΝΙΑ	ΙΝΔΙΑ	ΙΡΑΚ	ΙΡΑΝ	ΙΤΑΛΙΑ	ΚΑΖΑΝΚΣΤΑΝ	ΚΙΝΑ	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΛΕΤΟΝΙΑ
2003	0	0	0	0	22	3	0	0	0	1	0	0	2	0	0	166	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
2004	0	0	7	0	22	0	0	1	0	15	0	0	0	0	0	207	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0
2005	0	0	0	0	13	1	0	0	0	12	0	0	0	0	0	133	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2006	0	0	0	0	28	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	142	0	0	3	0	0	1	0	0	0	0
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	0	0	0	0	13	0	0	0	0	10	0	0	1	0	0	70	0	2	1	1	0	1	0	1	0	1
2009	0	0	0	0	31	0	5	1	0	43	1	1	4	0	0	129	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	0	22	0	0	0	0	30	0	0	3	0	0	78	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0
2011	2	1	0	0	17	2	0	0	0	30	0	0	0	0	1	83	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
2012	1	0	0	0	33	0	0	0	0	39	0	0	0	1	0	38	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1
2013	3	0	0	0	19	0	0	0	0	34	0	0	0	0	12	44	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0
2014	7	0	0	0	11	0	0	0	1	23	0	0	3	0	0	46	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2015	11	0	0	2	15	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**24**	**1**	**7**	**2**	**246**	**6**	**5**	**2**	**1**	**266**	**1**	**1**	**13**	**1**	**13**	**1.171**	**2**	**5**	**5**	**1**	**1**	**8**	**9**	**1**	**3**	**2**

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ																								ΣΥΝ.
ΛΙΒΑΝΟΣ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΜΑΡΟΚΟ	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΜΟΛΒΑΔΙΑ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	ΠΟΛΩΝΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΩΣΙΑ	ΣΕΡΒΙΑ	ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	ΣΟΜΑΛΙΑ	ΣΥΡΙΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ	ΤΟΥΡΜΕΚΙΣΤΑΝ	ΤΣΕΧΙΑ	ΤΥΝΗΣΙΑ	/
0	5	0	0	8	0	0	0	3	12	0	0	2	20	30	0	0	3	0	0	0	4	0	0	0	**284**
0	0	0	0	4	0	0	0	4	5	0	0	0	5	10	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	**288**
0	0	0	0	3	0	5	0	0	1	1	0	0	28	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	**202**
2	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0	0	0	9	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**206**
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**
0	3	0	1	4	0	6	0	1	1	0	0	1	32	7	1	1	0	0	0	2	0	1	0	0	**162**
0	2	0	0	3	0	2	0	1	4	0	0	2	47	15	1	0	1	5	0	2	1	0	1	0	**303**
0	4	0	0	7	0	7	0	11	2	4	2	0	44	25	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	**246**
0	0	0	0	0	2	0	3	0	3	0	0	0	57	17	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	**220**
0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	10	0	0	32	3	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	**171**
0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	**142**
0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	2	0	0	17	3	0	0	0	0	0	3	3	0	2	0	**125**
0	0	0	0	8	1	0	1	0	1	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	**115**
2	**14**	**1**	**1**	**39**	**3**	**34**	**4**	**20**	**31**	**17**	**2**	**5**	**331**	**117**	**3**	**1**	**4**	**5**	**1**	**9**	**16**	**1**	**3**	**3**	**2.464**

Σημ. **I.** Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A). **II.** ΣΥΝ. = ΣΥΝΟΛΟ

Από τους ανωτέρω (υπ' αριθ. 1 και 2) πίνακες συνάγονται ορισμένα ουσιώδη συμπεράσματα σχετικά με τους δράστες τού εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια. Αρχικά, οι δράστες εμπορίας ανθρώπων κυμαίνονται από 303 (το 2009, έτος κατά το οποίο εντοπίσθηκαν οι περισσότεροι δράστες) έως 115 (το έτος 2015, κατά το οποίο εντοπίσθηκαν οι λιγότεροι). Οι δράστες, αν και το έτος 2003, έφτασαν τους 284, το έτος 2015 μειώθηκαν στους 115. Από το έτος 2003 έως το 2015 παρατηρείται συνολικά μία σταδιακή πτώση τού αριθμού των δραστών αυτών, με εξαίρεση την περίοδο 2009 έως 2011, όπου παρατηρεί κανείς μία έξαρση του αριθμού των εν λόγω δραστών.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών, παρατηρεί κανείς ότι η συμμετοχή των ημεδαπών (Ελλήνων) δραστών είναι αρκετά υψηλή, σε αριθμό 1.171 συνολικά για ολόκληρη την υπό έρευνα περίοδο, αλλά και κατά έτη και ιδίως έως το 2009 (129 ημεδαποί δράστες). Αξιοσημείωτη δε, είναι και η συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών, οι οποίοι κυμαίνονται από 64 (το έτος 2006) έως 168 (το έτος 2010) και σε σύνολο είναι 1.293 για όλα τα έτη της υπό ανάλυσης περιόδου. Οι αλλοδαποί δράστες προέρχονται κυρίως από τα γειτονικά κράτη των Βαλκανίων, ιδίως την Αλβανία και την Βουλγαρία (σε σύνολο για όλα τα έτη 512 δράστες αλβανικής και βουλγαρικής καταγωγής, 246 και 266 δράστες αντίστοιχα), αντιπροσωπεύοντας ποσοστό που πλησιάζει 40% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών και το 20,7% του συνόλου των δραστών για την υπό έρευνα περίοδο.

Ακολούθως, έντονη είναι και η συμμετοχή των Ρουμάνων και των Ρώσων δραστών, οι οποίοι συνολικά για την υπό έρευνα περίοδο αγγίζουν τους 448 δράστες (331 δράστες ρουμανικής και 117 δράστες ρωσικής καταγωγής), αντιπροσωπεύοντας το 34,6% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών και το 18,1% του συνόλου των δραστών. Αποτελεσματικά, οι αλλοδαποί δράστες αλβανικής, βουλγαρικής, ρουμανικής και ρώσικης καταγωγής καλύπτουν την πλειοψηφία των αλλοδαπών δραστών, σε ποσοστό 74,2% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών δραστών και περίπου 40% του συνόλου των δραστών.

Άλλης καταγωγής δράστες που συμμετέχουν εντόνως στην εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, είναι Μολδαβοί (σε σύνολο για όλα τα έτη 39 δράστες), Νιγηριανοί (34 δράστες), Ουκρανοί (31 δράστες), από το Ουζμπεκιστάν (20 δράστες), Τούρκοι (16 δράστες) και Λιθουανοί (14 δράστες). Οι δράστες αυτοί

αποτελούν το 12% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών. Από την άλλη πλευρά, ανάλογα το έτος, συναντάται αμυδρή συμμετοχή δραστών που κατάγονται από άλλα κράτη τής Ευρώπης, όπως τη Γεωργία, τη Βοσνία, την Εσθονία, τη Λευκορωσία, αλλά και της Ασίας, όπως την Αρμενία, το Καζακστάν και την Κίνα.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι παρατηρείται μία αξιοπρόσεκτη συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών (σε ποσοστό 52,5% κατά μέσο όρο για όλα τα υπό έρευνα έτη) εν συγκρίσει με εκείνη των ημεδαπών (47,2%), σε τέτοιο βαθμό που οδηγεί σε διάψευση της ανωτέρω διαπίστωσης του UNODC, δηλαδή ότι οι ημεδαποί δράστες εμπορίας ανθρώπων αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων δραστών[76], όπως εξάλλου θα περίμενε κανείς. Αναλυτικά, από τον κατωτέρω (υπ' αριθ. 3) πίνακα, προκύπτει ότι έως και το έτος 2006, επιβεβαιώνεται τούτη η διαπίστωση του UNODC, και η πλειοψηφία των δραστών που συμμετείχαν στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων ήταν ημεδαποί, σε ποσοστό που κυμαινόταν από 58,5% (το έτος 2003) έως και 72% (το αμέσως επόμενο έτος). Αντίθετα όμως, από το έτος 2008 και έπειτα, οι ημεδαποί δράστες αντιπροσωπεύουν κατά τι χαμηλότερο εκ του ήμισυ ποσοστό τού συνόλου των δραστών.

Από την άλλη πλευρά, τα ποσοστά της συμμετοχής των αλλοδαπών δραστών αποτελούσαν το 33,7% του συνολικού αριθμού των δραστών για την περίοδο 2003 έως 2006. Ακόμα δε, και αυτό το ποσοστό των αλλοδαπών είναι κατά τι υψηλό εν συγκρίσει με αυτό που παρατηρείται παγκοσμίως για το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων (οι αλλοδαποί δράστες εμπορίας ανθρώπων, όπως αναφέρθηκε, αποτελούν παγκοσμίως το 25% με το πολύ 35% στα κράτη όπου εντοπίζονται), αλλά και εν συγκρίσει με αυτό που εκτιμάται για άλλα εγκλήματα, για τα οποία οι αλλοδαποί δράστες γενικά αποτελούν λίγο περισσότερο του 10% του συνόλου των δραστών.

Ο ανωτέρω κανόνας διαψεύδεται για δεύτερη φορά, εάν παρατηρήσει κανείς τα αμέσως επόμενα έτη, 2008 έως 2015: την περίοδο αυτή, τα ποσοστά των αλλοδαπών δραστών έναντι του συνόλου των δραστών, όχι μόνο αυξάνονται σταδιακά ανά έτος, αλλά οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να αποτελούν την πλειοψηφία των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, αγγίζοντας το 69,6% το έτος 2015, ακόμη δε ξεπερνώντας το 77,8% το έτος 2012 (βλ. τον πίνακα αμέσως κατωτέρω). Αλλά και εάν εστιάσει κανείς σε ολόκληρη την εικόνα της υπό έρευνα χρονικής

[76] Βλ. στο αυτό **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**, υπό **2. ΙΙ. Β. Ι.**

περιόδου, διακρίνει ότι οι αλλοδαποί δράστες αποτελούν κατά μέσο όρο πάνω από τους μισούς συνολικά δράστες εμπορίας ανθρώπων (52,5%), ξεπερνώντας τους ημεδαπούς, σε αριθμό κατά 122 δράστες και σε ποσοστό κατά 5%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Τα ποσοστά των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών ανά έτος, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ (%)
2003	284	166	118	58,5	41,5
2004	288	207	81	71,9	28,1
2005	202	133	69	65,8	34,2
2006	206	142	64	68,9	31,1
2007	-	-	-	-	-
2008	162	70	92	43,2	56,8
2009	303	129	174	42,6	57,4
2010	246	78	168	31,7	68,3
2011	220	83	137	37,7	62,3
2012	171	38	133	22,2	77,8
2013	142	44	98	31,0	69,0
2014	125	46	79	36,8	63,2
2015	115	35	80	30,4	69,6
ΣΥΝΟΛΟ	**2464**	**1171**	**1293**	**47,5**	**52,5**

Σημ. Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A).

Αναφορικά με το φύλο των δραστών, τα σχετικά στοιχεία που παρέχονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, χρονολογούνται μόλις από το έτος 2013, έτος κατά το οποίο οι δράστες άρχισαν να διαχωρίζονται στη στατιστική τής αστυνομίας (εκτός της υπηκοότητας και) βάσει του φύλου. Από τους κατωτέρω (υπ' αριθ. 4 και 5) πίνακες, επιβεβαιώνεται το παγκόσμιο πρότυπο ότι, όπως και σε οιοδήποτε έγκλημα σε οιαδήποτε χώρα, έτσι και στην εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, η

πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες, σε ποσοστό που υπερβαίνει αρκετά το ήμισυ και κυμαίνεται από 63,7 έως 83,2 %, ανάλογα το υπό έρευνα έτος.

Ασφαλώς, οφείλει κανείς να επισημάνει την έντονη συμμετοχή των γυναικών δραστών στην εμπορία ανθρώπων. Αν και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται δεν καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό διάστημα (παρά μόνο 3 έτη), φαίνεται ότι ο αριθμός των γυναικών που συμμετέχουν στο εν λόγω έγκλημα, ειδικά εάν συγκριθεί με τον αριθμό αυτών που συμμετέχουν σε άλλες παράνομες πράξεις, είναι αρκετά υψηλός, με το ποσοστό τής συμμετοχής τους να φθάνει μέχρι και το 36,3 % (το έτος 2014) του συνόλου των δραστών. Οι αυξομειώσεις που παρατηρούνται στα ποσοστά της θηλυκής συμμετοχής είναι λογικές, αλλά δεν είναι ευχερές να συναχθούν περαιτέρω συμπεράσματα αναφορικά με την αναλογία των ανδρών και των γυναικών δραστών, λόγον δι’ ον οι σχετικές πληροφορίες είναι δυστυχώς ελλιπείς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Οι δράστες ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ**																					
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΦΥΛΟΥ	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑΣ		ΑΙΘΙΟΠΙΑ		ΑΛΒΑΝΙΑ		ΒΟΣΝΙΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΓΕΩΡΓΙΑ		ΔΟΜΗΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΚΙΝΑ		ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ		ΜΑΡΟΚΟ	
ΦΥΛΟ	/	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
2013	0	3	0	0	0	17	2	0	0	26	8	0	0	12	0	41	3	5	4	0	0	0	1
2014	0	3	4	0	0	6	5	1	0	11	12	0	3	0	0	37	9	0	0	0	1	0	0
2015	11	0	0	1	1	15	0	0	0	13	4	0	0	0	0	24	11	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**11**	**6**	**4**	**1**	**1**	**38**	**7**	**1**	**0**	**50**	**24**	**0**	**3**	**12**	**0**	**102**	**23**	**5**	**4**	**0**	**1**	**0**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ	**11**	**10**		**2**		**45**		**1**		**74**		**3**		**12**		**125**		**9**		**1**		**1**	

ΤΣΕΧΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	2	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΤΟΥΡΚΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**4**
	ΑΝΔΡΕΣ	1	3	0	**4**	
ΣΥΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**4**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	3	1	**4**	
ΡΩΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	3	0	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	9	10	**22**	**57**
	ΑΝΔΡΕΣ	14	8	13	**35**	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	2	0	**2**	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	1	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	1	**1**	
ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	0	**1**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	1	0	**1**	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	2	0	3	**5**	**10**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	5	**5**	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι δράστες ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ (ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (%)
2013	119	23	142	83,2	16,8
2014	75	50	125	63,7	36,3
2015	73	31	104*	70,2	29,8
ΣΥΝΟΛΟ	**257**	**92**	**349**	**73,6**	**26,4**

* από το ανωτέρω σύνολο έχουν εξαιρεθεί 11 δράστες αγνώστου φύλου.

Ουσιώδες να αναφερθεί καταληκτικά είναι και το μέρος τής συμμετοχής των δραστών στην εμπορία ανθρώπων, αναλογικά με τις μορφές εκμετάλλευσης. Άλλαις λέξεσι, *σε ποιες μορφές εκμετάλλευσης δραστηριοποιούνται οι έμποροι ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια;* Αναφορικά με το εν λόγω ερώτημα, απάντηση μπορεί να δοθεί μόνο από την έρευνα των ετών 2013 έως 2015, όταν δηλαδή η στατιστική τής αστυνομίας άρχισε να διακρίνει τους δράστες (και) ανά κατηγορία αδικήματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Οι δράστες ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης), χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**			
/	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΉ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ
2013	79	26	14	23
2014	108	10	4	0
2015	97	11	9	0
ΣΥΝΟΛΟ	**284**	**47**	**27**	**23**

Αυτό που παρατηρεί κανείς εστιάζοντας στον ανωτέρω πίνακα είναι ότι περισσότεροι από 2 στους 3 δράστες εμπορίας ανθρώπων επιδίδονται στην σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων. Αμέσως μετά, η επόμενη μορφή εκμετάλλευσης που απαντάται στους εμπόρους ανθρώπων είναι η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και τέλος η εκμετάλλευση της επαιτείας και ο συνδυασμός σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης των θυμάτων.

Β. Το προφίλ των θυμάτων

Αναφορικά με τα θύματα, η στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας, ομοίως όπως και για τους δράστες, αρχίζει να καταγράφει στατιστικά στοιχεία από το έτος 2003.

Αναλυτικά, έως και το έτος 2010, τα σχετικά δεδομένα για τα θύματα κατηγοριοποιούνται βάσει μόνο της υπηκοότητας των θυμάτων, δίχως να λαμβάνουν χώρα περαιτέρω διακρίσεις στο φύλο ή την ηλικία των θυμάτων, (με εξαίρεση το έτος 2007, κατά το οποίο παρέχονται πληροφορίες και για το φύλο, αλλά και την ηλικία των θυμάτων). Από το έτος δε 2011, τα στοιχεία για τα θύματα είναι πληρέστερα και παρέχουν πληροφορίες (εκτός της υπηκοότητας) για το φύλο και την ηλικία (ενήλικα και ανήλικα θύματα) των θυμάτων που κατέστησαν θύματα εμπορίας ανθρώπων. Έτσι, τα περισσότερο πρόσφατα δεδομένα ενδέχεται να περιγράψουν με μεγαλύτερη ευκρίνεια και λεπτομέρεια το προφίλ των θυμάτων.

Αρχίζοντας την έρευνα, αυτό που εκ πρώτης όψεως παρατηρεί κανείς σχετικά με τα θύματα για όλη την υπό ανάλυση χρονική περίοδος είναι το εξής (βλ. υπ' αριθ. 7 πίνακα): τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που υπέστησαν οιασδήποτε μορφής εκμετάλλευσης, ανέρχονται συνολικά σε 1.292. Όλη την υπό μελέτη χρονική περίοδο, παρατηρούνται ορισμένες αυξομειώσεις στον αριθμό των θυμάτων ανά τα έτη, αλλά την τελευταία κυρίως περίοδο εκτιμάται ότι ο αριθμός των θυμάτων μειώθηκε σταδιακά και μάλιστα κατά το ήμισυ το έτος 2015 εν συγκρίσει με το πρώτο έτος της έρευνας, 2003. Από την άλλη πλευρά, τα έτη 2004, 2005 και 2009, ο αριθμός των θυμάτων ξεπέρασε τα 120, όταν τα υπόλοιπα έτη τα θύματα δεν ξεπερνούσαν τα 100.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ**
2003	93
2004	181
2005	137
2006	83
2007	99
2008	78
2009	125
2010	92
2011	97
2012	94
2013	99
2014	64
2015	50
ΣΥΝΟΛΟ	**1.292**

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των θυμάτων (βλ. υπ' αριθ. πίνακα 8), να τονισθεί εκ προοιμίου ότι σε ορισμένα στοιχεία (κυρίως έως το 2008) τα οποία παρέχονται από την στατιστική τής αστυνομίας γίνεται αναφορά σε "χώρα προέλευσης" των θυμάτων. Αυτό μεταφράζεται είτε ως ότι τα (αλλοδαπά ανάλογα με τη "χώρα προέλευσης") θύματα ευρίσκονταν ήδη στην Ελλάδα και κατέστησαν από τους δράστες θύματα εκμετάλλευσης, είτε ως ότι τα θύματα διαμετακομίσθηκαν (: μεταφέρθηκαν) από το (σύμφωνα με τον πίνακα) κράτος προέλευσής τους στην ελληνική επικράτεια και κατέστησαν θύματα εκμετάλλευσης. Αναμφισβήτητο είναι ότι τα θύματα κατέστησαν θύματα εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια. Όμως, εκ του λόγου ακριβώς ότι στα παρεχόμενα στοιχεία δεν έχει διευκρινισθεί σε τι αφορά η "χώρα προέλευσης" των θυμάτων, για την παρούσα έρευνα λαμβάνονται υπ' όψιν αμφότερες οι ως άνω ερμηνείες τού όρου "χώρα προέλευσης", ούτως ώστε να εξετάζονται τα αλλοδαπά θύματα που βρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια προ της εκμετάλλευσης αυτών από τους δράστες, αλλά και τα θύματα τα οποία

μεταφέρθηκαν από τη "χώρα προέλευσής" τους στην ελληνική επικράτεια και κατέστησαν έπειτα θύματα εμπορίας ανθρώπων (και στους σχετικούς πίνακες γίνεται λόγος για "χώρα καταγωγής"). Εξάλλου, τα δεδομένα δεν είναι δυνατόν να αναφέρονται αποκλειστικά στη δεύτερη κατηγορία θυμάτων, λόγον δι' ον περιέχουν και ημεδαπά θύματα ελληνικής καταγωγής, τα οποία ούτως ή άλλως ευρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια και δε μπορεί να γίνει λόγος για μεταφορά τους και επιπλέον, από το έτος 2009 γίνεται λόγος για "υπηκοότητα" των θυμάτων (και όχι "χώρα προέλευσης").

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τα θύματα ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																						
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ	ΑΥΣΤΡΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΓΑΛΛΙΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΔΑΝΙΑ	ΔΟΜΙΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΡΥΘΡΑΙΑ	ΕΣΤΟΝΙΑ	ΙΡΑΚ	ΚΑΖΑΝΚΣΤΑΝ	ΚΙΝΑ	ΚΑΜΕΡΟΥΝ	ΚΙΡΓΙΖΙΑ	ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	ΛΕΤΟΝΙΑ
2003	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
2004	0	0	0	9	1	1	10	0	0	0	2	0	1	0	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2005	0	0	0	2	2	0	9	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2	1	0	1	0	0	0	1	0
2006	0	0	0	4	0	0	6	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
2007	0	0	0	1	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2008	0	0	0	5	0	0	23	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2009	0	0	0	5	0	0	28	1	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	6	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	2	1	0	17	2	0	30	0	0	0	0	0	0	0	1	83	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2012	0	0	0	8	0	0	21	0	0	0	2	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2
2013	0	0	1	1	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	7	2	0	0	0	0	4	1	0	0	0
2014	0	0	0	4	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	1	0	0	0
2015	0	0	0	2	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**2**	**1**	**1**	**65**	**5**	**1**	**228**	**1**	**1**	**1**	**6**	**1**	**1**	**1**	**9**	**104**	**4**	**1**	**1**	**3**	**4**	**2**	**1**	**1**	**4**

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ																								**ΣΥΝ.**
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΜΑΡΟΚΟ	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΜΟΛΒΑΔΙΑ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	ΠΟΛΩΝΙΑ	ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΩΣΙΑ	ΣΕΡΒΙΑ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΣΟΜΑΛΙΑ	ΣΟΥΔΑΝ	ΣΥΡΙΑ	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	ΤΣΕΧΙΑ	ΦΥΡΟΜ	/
7	4	0	2	10	0	2	0	0	4	14	0	0	0	1	10	31	0	0	0	0	0	0	3	0	**93**
8	4	1	3	10	0	3	2	0	5	21	0	0	1	0	41	50	0	0	0	0	0	1	3	0	**181**
3	3	0	1	7	0	8	1	0	1	12	0	0	0	0	53	28	0	0	0	0	0	0	0	0	**137**
1	2	0	0	5	0	3	0	0	0	5	0	0	1	0	20	25	1	0	0	0	1	0	0	0	**83**
0	1	0	0	2	0	5	0	0	0	3	0	0	0	0	43	18	0	0	0	1	0	0	0	0	**99**
0	1	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	25	19	0	0	0	0	0	0	0	0	**78**
0	3	0	0	2	0	10	0	3	2	1	0	0	0	0	21	12	1	3	0	0	0	0	0	0	**125**
0	3	0	0	1	0	10	0	0	2	0	1	1	0	0	29	13	1	0	0	0	0	0	0	0	**92**
0	0	0	0	0	2	0	0	3	0	3	0	0	0	0	57	17	0	0	1	0	0	0	0	0	**97**
0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	44	8	0	0	0	0	0	0	0	1	**94**
0	0	1	0	3	35	1	0	0	0	0	0	0	2	0	20	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**99**
0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	2	0	0	0	22	3	0	0	0	0	0	0	2	0	**64**
0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	4	0	0	1	0	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**50**
19	**21**	**2**	**6**	**44**	**38**	**51**	**3**	**7**	**14**	**65**	**3**	**1**	**5**	**1**	**407**	**226**	**3**	**3**	**1**	**1**	**1**	**1**	**8**	**1**	**1.292**

Από τον ανωτέρω πίνακα, παρατηρεί κανείς ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων είναι αλλοδαποί, σε ποσοστό 92% και οι Έλληνες θύματα αποτελούν το υπόλοιπο 8% του συνόλου των θυμάτων. Αυτό το υψηλό ποσοστό των αλλοδαπών θυμάτων οφείλεται κυρίως στην κατάσταση στην οποία ευρίσκονται τα εν λόγω θύματα: οι αλλοδαποί, ειδικά όταν είναι και παράνομοι μετανάστες, αποτελούν μία ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα, από τη στιγμή που έχουν περιορισμένη ή καθόλου πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά και δυσκολεύονται ή αδυνατούν σε πολλά επίπεδα και σε διάφορους τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (π.χ. στέγη, εργασία, ικανοποιητικό εισόδημα, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση, κ.ά.). Έτσι, είναι πολύ πιο εύκολο, λόγω των αναγκών τους, να καταστούν θύματα των εμπόρων, οι οποίοι τους παρέχουν (ψευδείς) υποσχέσεις ευκαιριών εργασίας και ένα ευοίωνο μέλλον.

Ακολούθως, τα περισσότερα θύματα προέρχονται (κυρίως) από τις γειτονικές με την Ελλάδα χώρες τής Ευρώπης και συγκεκριμένα τη Βουλγαρία (228 θύματα συνολικά όλη την υπό έρευνα χρονική περίοδο), τη Ρουμανία (407 θύματα συνολικά), την Αλβανία (65 θύματα), την Ουκρανία (65 θύματα), τη Μολδαβία (44 θύματα) και τη Λιθουανία (21 θύματα), αλλά και τη Ρωσία (226 θύματα). Αυτά τα θύματα αποτελούν σχεδόν το 82% του συνόλου των θυμάτων και το 89% του συνόλου των αλλοδαπών θυμάτων.

Άλλα θύματα προέρχονται από τη Λευκορωσία (19 θύματα), το Μπαγκλαντές (38 θύματα), τη Νιγηρία (51 θύματα) και το Ουζμπεκιστάν (14 θύματα) και τέλος, ένας ελάχιστος αριθμός θυμάτων προέρχονται από έτερα κράτη τής Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής ή της Νότιας Αμερικής, όπως το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία, την Ερυθραία, τη Λετονία, την Ουγγαρία, την Τσεχία, την Κίνα, την Ταϊλάνδη, το Καμερούν, τη Βραζιλία, κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τα θύματα ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ																											
/	ΑΛΒΑΝΙΑ		ΑΡΜΕΝΙΑ		ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΓΕΡΜΑΝΙΑ		ΓΕΩΡΓΙΑ		ΔΑΝΙΑ		ΔΟΜΗΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΕΡΥΘΡΑΙΑ		ΕΣΤΟΝΙΑ		ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ		ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ		ΚΑΜΕΡΟΥΝ		ΚΙΝΑ		ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
2005	0	2	0	2	0	0	0	9	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1
2007	0	1	0	0	0	0	10	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	0	2	0	0	0	0	7	22	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	0	8	0	0	0	0	3	18	0	0	0	2	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2013	0	1	0	0	0	1	5	15	0	0	0	0	0	0	0	7	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	4	0	0
2014	0	4	0	0	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
2015	0	2	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**0**	**20**	**0**	**2**	**0**	**1**	**25**	**109**	**0**	**1**	**0**	**2**	**0**	**1**	**0**	**8**	**5**	**13**	**0**	**2**	**0**	**1**	**0**	**1**	**0**	**1**	**0**	**2**	**0**	**4**	**0**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ	**20**		**2**		**1**		**134**		**1**		**2**		**1**		**8**		**18**		**2**		**1**		**1**		**1**		**2**		**4**		**1**	

ΦΥΡΟΜ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	1	0	0	0	**1**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΤΣΕΧΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	0	2	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΣΟΥΔΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΡΩΣΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	28	18	7	8	1	3	1	**66**	**66**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	24	22	32	29	8	18	7	**140**	**257**
	ΑΝΔΡΕΣ	29	21	21	15	12	4	15	**117**	
ΠΟΛΩΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	2	0	1	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	2	0	**2**	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	12	3	2	0	0	1	0	**18**	**18**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	0	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	0	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	8	5	0	5	1	2	0	**21**	**21**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	0	0	0	0	**1**	**36**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	35	0	0	**35**	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	7	2	0	0	3	0	4	**16**	**16**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΜΑΡΟΚΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	1	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	1	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	0	0	0	0	0	0	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΕΤΟΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	2	0	0	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τα θύματα ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ (ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (%)
2005	29	108	137	21,2	78,8
2007	31	68	99	31,3	68,7
2011	28	69	97	28,9	71,1
2012	18	76	94	19,1	80,9
2013	52	47	99	52,5	47,5
2014	10	54	64	15,6	84,4
2015	17	33	50	34,0	66,0
ΣΥΝΟΛΟ	**185**	**455**	**640**	**28,9**	**71,1**

Όσον αφορά στο φύλο των θυμάτων, εστιάζοντας στους ανωτέρω (υπ' αριθ. 9 και 10) πίνακες, καταλήγει κανείς στο αναμενόμενο συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των θυμάτων που διακινούνται στην ελληνική επικράτεια είναι γένους θηλυκού, σε ποσοστό 71,1% σε όλη την υπό μελέτη χρονική περίοδος (σε όσα έτη τα δεδομένα είναι διαθέσιμα), επαληθεύοντας τις αντίστοιχους αριθμούς που παγκοσμίως καταγράφονται. Οι γυναίκες, ανάλογα το έτος, αποτελούν το 70% με 80% του συνόλου των θυμάτων, αλλά εντοπίζονται και δύο ακραίες εξαιρέσεις: το έτος 2014, το ποσοστό των γυναικών θυμάτων εκτοξεύθηκε στο 84,4%, ενώ το αμέσως προηγούμενο έτος το ποσοστό αυτών αποτελούσε μόλις στο 47,5% του συνόλου των θυμάτων, διαπίστωση που διέψευσε για πρώτη φορά για τα ελληνικά δεδομένα τον παγκόσμιο κανόνα περί αναλογίας ανδρών και γυναικών θυμάτων στην εμπορία ανθρώπων. Οι γυναίκες από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αντιπροσωπεύουν το 54,7% του συνολικού αριθμού των θηλυκών θυμάτων.

Αναφορικά δε με τον ανδρικό πληθυσμό των θυμάτων, αποδεικνύεται ότι και το ποσοστό αυτών εντοπίζεται σε υψηλά ποσοστά που όμως δεν υπερβαίνουν το 30%. Ανάλογα το υπό έρευνα έτος, 1 στα 4 θύματα είναι άνδρες, με εξαίρεση το έτος 2013, κατά το οποίο ο αριθμός των ανδρών θυμάτων υπερέβη αυτόν των γυναικών και κατά τι περισσότερα από τα μισά θύματα ήταν αρσενικού γένους. Οι άνδρες από το Μπαγκλαντές και τη Ρουμανία αποτελούν περισσότερο του 82% του συνολικού αριθμού των ανδρών θυμάτων.

Ακολούθως, σε όσες υπηκοότητες θυμάτων εντοπίζονται θύματα και από τα δύο φύλα, η αναλογία ανδρών και γυναικών θυμάτων είναι κατά μέσο όρο 2 στα 5 συνολικά θύματα: λόγου χάρη, οι άνδρες θύματα από τη Βουλγαρία αποτελούν το 1 από τα 5 συνολικά θύματα, από την Ελλάδα το 2 από τα 5 και από τη Ρουμανία το 4 από τα 5 συνολικά θύματα. Ασφαλώς, στην υπό έρευνα περίοδο, συναντώνται και υπηκοότητες θυμάτων στις οποίες πρωταγωνιστεί το ένα μόνο φύλο, όπως τα 18 θύματα γυναίκες από την Αλβανία, οι 9 γυναίκες θύματα από τη Μολδαβία, οι 38 γυναίκες θύματα ρωσικής καταγωγής και οι 35 άνδρες θύματα από το Μπαγκλαντές που εντοπίσθηκαν το έτος 2013.

Όσον αφορά στην ηλικία των θυμάτων εμπορίας, τα διαθέσιμα στοιχεία αφορούν τα έτη 2005, 2007, 2011, 2013 έως 2015 και παρέχουν πληροφορίες ως προς την ανηλικότητα και την ενηλικότητα των θυμάτων, άνευ περαιτέρω ηλικιακών

διακρίσεων. Όπως φαίνεται στον κατωτέρω (υπ' αριθ. 11) πίνακα, για τα έτη 2005, 2011 και 2013, τα διαθέσιμα στοιχεία εμπεριέχουν πληροφορίες μόνο για την ανηλικότητα των θυμάτων, δίχως να αναφέρεται το φύλο τους και τα στοιχεία των υπολοίπων ετών καλύπτουν την ανηλικότητα, αλλά και το φύλο των θυμάτων. Αναλυτικά, στα υπό έρευνα έτη, ο αριθμός των ανηλίκων θυμάτων ανήλθε σε 49 συνολικά ανήλικα θύματα. Όπως και παγκοσμίως, έτσι και στην ελληνική επικράτεια, η πλειοψηφία των εντοπισμένων ανηλίκων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι κορίτσια. Ο αριθμός των αγοριών θυμάτων είναι αρκετά μικρός. Οι ανήλικες κοπέλες κατάγονται στην πλειοψηφία τους από τη Ρουμανία.

Αντιθέτως με τα δεδομένα που επικρατούν παγκοσμίως, σύμφωνα με τα οποία οι ανήλικοι αποτελούν, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το 28% με 34% του συνολικού αριθμού των θυμάτων και εν συγκρίσει με την υπόλοιπη Ευρώπη, όπου ο αριθμός των ανηλίκων θυμάτων εμπορίας υπερβαίνει το 25% του συνόλου αυτών, στην ελληνική επικράτεια ο αριθμός αυτός εντοπίζεται (ευτυχώς) σε σχετικά περιορισμένο επίπεδο και κυμαίνεται κατά μέσο όρο σε ποσοστό τής τάξεως του 9% του συνόλου των θυμάτων (στα υπό έρευνα έτη).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Τα ανήλικα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007, 2011 και 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																				**ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ**
/	ΑΛΒΑΝΙΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ		ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ		ΝΙΓΗΡΙΑ		ΟΥΓΓΑΡΙΑ		ΡΟΥΜΑΝΙΑ			
ΦΥΛΟ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	/
2005	0		1		0		0		0		0		0		3		**4**
2007	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	**4**
2011*	0		1		1		0		0		0		1		10		**13**
2013*	0		0		1		0		1		0		0		5		**7**
2014	0	1	0	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	**14**
2015	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	**7**
ΣΥΝΟΛΟ**	**0**	**2**	**0**	**2**	**1**	**4**	**0**	**1**	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**0**	**2**	**12**	**25**
ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ	**2**		**4**		**7**		**1**		**1**		**1**		**1**		**32**		**49**

* Δεν αναφέρεται το φύλο των ανηλίκων θυμάτων.

** Έχουν αφαιρεθεί τα θύματα των ετών 2011 και 2013 για τα οποία δεν αναφέρονται πληροφορίες για το φύλο τους.

Γ. Οι μορφές εκμετάλλευσης

Ακριβώς όπως παγκοσμίως, ομοίως και στην Ελλάδα, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων αποτελεί την κυριότερη μορφή trafficking και αμέσως έπειτα ακολουθεί η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Τα θύματα ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης) ανά έτος, χρονική περίοδο, 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**				
/	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΉ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	**ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ**
2013	30	55	6	8	99
2014	48	5	11	0	64
2015	30	11	9	0	50
ΣΥΝΟΛΟ	**108**	**71**	**26**	**8**	**213**

Όπως αποδεικνύει ο ανωτέρω πίνακας, για τα υπό έρευνα έτη, τα θύματα που διακινήθηκαν με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση ήταν 108, έναντι των 71 που κατέστησαν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης και καταναγκαστικής εργασίας. Αναλυτικά, τα θύματα που διακινήθηκαν στην ελληνική επικράτεια με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση καλύπτουν λίγο περισσότερο εκ του ήμισυ (50,7%) του συνολικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ακολούθως, η εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων κατέχει τη δεύτερη θέση στην κατάταξη των μορφών εμπορίας ανθρώπων, με ποσοστό θυμάτων 38% του συνολικού αριθμού των θυμάτων. Ακολουθεί η εκμετάλλευση της επαιτείας, που καλύπτει ένα σχετικά μικρό ποσοστό τής τάξεως του 12,2% και εντοπίζεται και ένας ελάχιστος αριθμός θυμάτων, τα οποία διακινήθηκαν με σκοπό την σεξουαλική και συγχρόνως την εργασιακή τους εκμετάλλευση (σε ποσοστό 3,8%).

Αξίζει δε να αναφερθεί, ότι η στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας κατηγοριοποιεί τα θύματα ανά υπηκοότητα και φύλο ή ανά υπηκοότητα και μορφή εκμετάλλευσης, άνευ παράστασης ταυτόχρονα της υπηκοότητας και της μορφής εκμετάλλευσης ανά φύλο, δηλαδή δεν προκύπτει από τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται, εάν τα θύματα που διακινήθηκαν με σκοπό τη σεξουαλική ή την εργασιακή τους εκμετάλλευση, κ.λπ., ήταν άνδρες ή γυναίκες, παρά μόνο διακρίνεται η υπηκοότητα σε σχέση με το φύλο ή η υπηκοότητα αναλογικά με τη μορφή εκμετάλλευσης. Αυτό το κενό εμποδίζει τη συναγωγή ορισμένων και αξιόπιστων συμπερασμάτων σχετικών με το φύλο των θυμάτων στην εκάστοτε μορφή εκμετάλλευσης.

Από τα στατιστικά αυτά δεδομένα παρά ταύτα, μπορεί να αντιληφθεί κανείς ότι το σύνολο των θυμάτων (με ολιγάριθμες εξαιρέσεις) που διακινούνται με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση, κατάγονται από τη Ρουμανία και το Μπαγκλαντές. Από την άλλη πλευρά, στη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων εντοπίζονται διακινούμενα θύματα από πλήθος κρατών, μεταξύ άλλων την Αλβανία, την Ελλάδα, τη Μολδαβία, την Νιγηρία, την Ουκρανία, την Πολωνία, την Τσεχία, κ.λπ., αν και ο κυριότερος όγκος των θυμάτων κατάγονται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (βλ. πίνακα υπ’ αριθ. 13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Τα θύματα ανά υπηκοότητα και ανά μορφή εκμετάλλευσης, ανά έτος, χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	**ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																																
	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ			ΑΛΒΑΝΙΑ			ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ			ΔΟΜΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ			ΕΛΛΑΔΑ			ΚΑΜΕΡΟΥΝ			ΚΙΝΑ			ΜΑΡΟΚΟ			ΜΟΛΔΑΒΙΑ			ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ			ΝΙΓΗΡΙΑ		
ΕΤΟΣ	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	1	0	0	1	4	2	9	18	11	0	0	0	2	4	3	1	1	0	3	0	0	1	0	0	3	0	4	0	0	0	1	2	0
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	6	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0	1	0	0	0
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	**1**			**7**			**50**			**7**			**14**			**2**			**4**			**1**			**7**			**36**			**3**		

ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	**ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																		
/	ΟΥΚΡΑΝΙΑ			ΠΑΚΙΣΤΑΝ			ΠΟΛΩΝΙΑ			ΡΟΥΜΑΝΙΑ			ΡΩΣΙΑ			ΤΣΕΧΙΑ			**ΣΥΝΟΛΟ**
ΕΤΟΣ	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	/
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	1	4	0	2	0	1	0	1	6	11	4	1	3	1	0	2	0	**108**
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	1	0	0	13	3	10	0	0	0	0	0	0	**72**
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	8	0	0	0	0	0	0	**25**
ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**8**
ΣΥΝΟΛΟ	**5**			**2**			**3**			**64**			**5**			**2**			**213**

Από τα προς έρευνα στοιχεία, δε φαίνεται να έχουν εντοπισθεί θύματα εμπορίας ανθρώπων προς άλλους σκοπούς, όπως την αφαίρεση οργάνων του σώματος, ή τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων, την εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, ή την (παιδική) πορνογραφία, τις παράνομες ανθρώπινες θυσίες, ούτε η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες, μορφές που διεθνώς συναντώνται σε ορισμένο βαθμό.

Οι αυξομειώσεις δε που παρατηρούνται στα υπό μελέτη έτη, δεν είναι ικανές να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα όσον αφορά στην αύξηση ή μείωση της εκάστοτε μορφής εκμετάλλευσης, λόγον δι' ον τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα καλύπτουν μία βραχεία περίοδο τριών (3) μόνο ετών.

Δ. Η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Όπως αναφέρθηκε στον οικείο τόπο, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων θίγει τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων και επιφέρει στα τελευταία πλήθος άμεσων και έμμεσων συνεπειών. Η παροχή προστασίας και αρωγής στο θύμα trafficking και η εφαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών ρυθμίσεων και προβλέψεων αποτελούν επιτακτική ανάγκη και ταυτόχρονα σκοπός ενός κράτους δικαίου, που υπηρετεί την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, με τη συνεργασία των ΜΚΟ και άλλων φορέων προστασίας των θυμάτων και των δικαιωμάτων τους, επιχειρούν την υλοποίηση του ως άνω σκοπού και της ανάγκης προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Αναφορικά με την προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων, την υπό έρευνα περίοδο των ετών 2003 έως 2014 (εξαιρείται το έτος 2015 για το οποίο δεν παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας σχετικές πληροφορίες), από τα 1.242 θύματα που εντοπίσθηκαν, τα 540 αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, η οποία τους παρασχέθηκε από την πολιτεία (43,5% του συνόλου των θυμάτων που εντοπίσθηκαν) και 228 εξ αυτών χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων με πράξη τού πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των προστατευτικών διατάξεων του ν. 3064/2002 (18,4% του συνολικού αριθμού των θυμάτων).

Ακολούθως, για 275 θύματα (22,1%) έδρασαν οι αρμόδιες υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και οι ΜΚΟ, με τη συνεργασία των επιληφθέντων υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας, αλλά και προς όφελος 263 θυμάτων ενήργησαν οι αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (πρεσβείες και προξενεία), οι οποίες, με τη συνεργασία τού ΔΟΜ Ελλάδος και των αρμόδιων αστυνομικών αρχών, επιβοήθησαν στον ασφαλή επαναπατρισμό τους (21,1%). Ο ΔΟΜ, σε συνεργασία με τις αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας, έδρασε για 175 περιπτώσεις θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (14,1% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων).

Αξίζει δε να υπογραμμισθεί στο σημείο αυτό, ότι πλειονότητα των θυμάτων ευρισκόταν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια και για το λόγο αυτό δήλωσαν στις επιληφθείσες αστυνομικές υπηρεσίες ότι δεν επιθυμούν να τεθούν υπό την προστασία τής πολιτείας και ορισμένα εξ αυτών ανεχώρησαν για τις πατρίδες τους, ενώ ένας μικρός αριθμός παρέμεινε στην Ελλάδα.

Αναλυτικά, κατά το έτος 2003, από τα 93 θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν, τα 28 (6 θύματα κατάγονταν από τη Μολδαβία, 3 από το Ουζμπεκιστάν, 10 από τη Ρωσία, 7 από την Ουκρανία και 2 από τη Ρουμανία) τέθηκαν υπό την προστασία τής πολιτείας και τους παρασχέθηκε αρωγή και προστασία με ειδικές διατάξεις των αρμόδιων εισαγγελέων, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002 και για 1 θύμα εξεδόθη διάταξη από τον αρμόδιο εισαγγελέα, για αναστολή τής απέλασης του θύματος, σύμφωνα με τον τότε ισχύοντα νόμο για την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια (άρ. 44 παρ. 7 ν. 2910/2001). Ακολούθως, με τη συνεργασία τής Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας και της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, φιλοξενήθηκαν στο Κέντρο Στήριξης Οικογένειας (ΚΕΣΟ) 8 θύματα και 6 θύματα στους Γιατρούς τού Κόσμου. Τα υπόλοιπα θύματα δήλωσαν εγγράφως ότι δεν επιθυμούν την παροχή προστασίας και αρωγής εκ μέρους της πολιτείας και έτσι άλλα αναχώρησαν για τις πατρίδες τους, με τη συνδρομή του ΔΟΜ Αθηνών, και άλλα φιλοξενήθηκαν σε φιλικά τους σπίτια.

Ακολούθως, το έτος 2004, εντοπίσθηκαν 181 θύματα εμπορίας ανθρώπων, στα 46 εκ των οποίων παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από τους αρμόδιους φορείς τής πολιτείας και από ΜΚΟ. Ακόμη, για 25 θύματα αλλοδαπούς (7 υπηκόους Αλβανίας, 3 υπηκόους Βουλγαρίας, 1 υπήκοο Λιθουανίας, 2 υπηκόους Μολδαβίας, 3 υπηκόους

Ουζμπεκιστάν, 6 υπηκόους Ουκρανίας, 2 υπηκόους Ρουμανίας, 1 υπήκοο Ρωσίας) εξεδόθη διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλαση, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας, για την παροχή τής σχετικής προστασίας και αρωγής στα θύματα, συνεργάσθηκαν με τις αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (πρεσβείες και προξενεία) σε 12 περιπτώσεις θυμάτων από τη Ρουμανία, τα οποία μεταφέρθηκαν στις προαναφερόμενες αρχές και, μετά από συνεργασία με τον ΔΟΜ Ελλάδος, έλαβε χώρα ο ασφαλής επαναπατρισμός τους, ομοίως όπως συνέβη και για 5 επιπλέον θύματα (καταγόμενα 2 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία και 1 από το Ουζμπεκιστάν), τις περιπτώσεις των οποίων επιλήφθηκε εξολοκλήρου ο ΔΟΜ. Οι υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν ακολούθως με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας και με τη Γενική Γραμματεία Υγείας – Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την παροχή προστασίας και αρωγής σε 31 θύματα (7 υπηκόους Αλβανίας, 4 υπηκόους Βουλγαρίας, 2 υπηκόους Λιθουανίας, 2 υπηκόους Μολδαβίας, 6 υπηκόους Ουκρανίας, 8 υπηκόους Ρουμανίας, 2 υπηκόους Ρωσίας) από ΚΟ (όπως το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας, ΕΚΑΚΒ) και ΜΚΟ (Γιατροί του Κόσμου, ΚΕΣΟ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΚΑΘΒ, ΑΡΣΙΣ).

Αναφορικά με το έτος 2005, από τα 137 θύματα που εντοπίσθηκαν από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, παρασχέθηκε αρωγή και προστασία σε 57, από τις μονάδες αρωγής και προστασίας τής πολιτείας και από ΜΚΟ και για 20 θύματα εξεδόθη διάταξη του αρμόδιου εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλαση αυτών, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με τις αντίστοιχες της καταγωγής των θυμάτων αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα, σε 33 περιπτώσεις θυμάτων, για την παροχή προστασίας στα θύματα (32 θύματα από τη Ρουμανία και 1 θύμα από τη Βουλγαρία) και έλαβε χώρα συνεργασία με τον ΔΟΜ, σε 12 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύμα από τη Βουλγαρία, 2 θύματα από τη Λιθουανία, 2 θύματα από τη Μολδαβία, 1 θύμα από την Ουκρανία, 4 θύματα από τη Ρουμανία και 2 θύματα από τη Ρωσία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους. Οι αρμόδιες υπηρεσίες τής αστυνομίας συνεργάσθηκαν, επιπροσθέτως, με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής (ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ), αλλά και με ΜΚΟ (ΕΚΚΥΘΚΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ) με τη συνδρομή τής Γενικής Γραμματείας Ισότητας και της Γενικής Γραμματείας Υγείας – Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), σε 19 περιπτώσεις θυμάτων.

Ακολούθως, το έτος 2006, εντοπίσθηκαν 83 θύματα εμπορίας ανθρώπων, από τα οποία 39 αιτήθηκαν αρωγή και προστασία, η οποία τους παρασχέθηκε από την πολιτεία. Από το σύνολο αυτό, 34 χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων (όλα δηλαδή τα χαρακτηρισθέντα ως θύματα εμπορίας ανθρώπων άτομα, εκτός από 1 θύμα βουλγαρικής καταγωγής και 4 θύματα ρωσικής καταγωγής), με πράξη τού αρμόδιου εισαγγελέα και έτυχαν των ευεργετικών διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάστηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής, αλλά και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΚΑΘΒ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΙΡΑ) υπό το συντονισμό τού Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε 37 περιπτώσεις (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από την Κιργιζία, 5 θυμάτων από τη Μολδαβία, 2 θυμάτων από την Νιγηρία, 3 θυμάτων από την Ουκρανία, 7 θυμάτων από τη Ρουμανία, 13 θυμάτων από τη Ρωσία και 1 θύματος από τη Σερβία). Επιπλέον, συνεργάσθηκαν με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 22 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 2 θυμάτων από την Ουκρανία, 13 θυμάτων από τη Ρουμανία και 3 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τον ΔΟΜ, σε 20 περιπτώσεις για τον ασφαλή επαναπατρισμό των θυμάτων (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 4 θυμάτων από τη Μολδαβία, 2 θυμάτων από την Ουκρανία, 2 θυμάτων από τη Ρουμανία, 6 θυμάτων από τη Ρωσία και 1 θύματος από τη Σερβία).

Έπειτα, το έτος 2007, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας ανήλθαν 100 σε αριθμό, 35 εκ των οποίων (7 θύματα από τη Βουλγαρία, 3 θύματα από τη Νιγηρία, 3 θύματα από την Ουκρανία, 12 από τη Ρουμανία και 10 θύματα από τη Ρωσία) αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, που τους παρασχέθηκε από την πολιτεία. Από τα 35 αυτά θύματα, τα 17 αναγνωρίσθηκαν με πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας που επελήφθησαν των θυμάτων συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής, αλλά και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΚΑΘΒ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΙΡΑ, ΝΕΑ ΖΩΗ), υπό το συντονισμό τού Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε 29 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 3 από την Νιγηρία, 3 από την Ουκρανία, 14 από τη Ρουμανία και 5 θυμάτων από τη Ρωσία). Οι ως άνω υπηρεσίες συνεργάσθηκαν επίσης με τις διπλωματικές αρχές των χωρών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 28 περιπτώσεις θυμάτων (13 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 3 θυμάτων από την Νιγηρία, 11 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία), αλλά και με ΔΟΜ, σε 15 περιπτώσεις θυμάτων (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 9 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία) για τον ασφαλή επαναπατρισμό των τελευταίων.

Αμέσως το επόμενο έτος, 2008, υπήρξαν 78 θύματα εμπορίας ανθρώπων, από τα οποία 36 (2 από την Αλβανία, 9 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία, 1 από την Ουκρανία, 11 από τη Ρουμανία, 12 θύματα από τη Ρωσία) ζήτησαν και τους παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία. Από αυτά, τα 16 (1 από την Αλβανία, 1 θύμα από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία, 1 από την Ουκρανία, 3 θύματα από τη Ρουμανία και 9 θύματα από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως τέτοια με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ), υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 26 περιπτώσεις θυμάτων (3 θυμάτων από την Αλβανία, 2 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 2 από τη Λιθουανία, 1 θύματος από την Ουκρανία, 11 θυμάτων από τη Ρουμανία και 7 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 32 περιπτώσεις θυμάτων (2 θυμάτων από την Αλβανία, 6 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Γαλλία, 1 θύματος από τη Λιθουανία, 2 θυμάτων από την Νιγηρία, 1 θύματος από την Ουγγαρία και 1 από την Ουκρανία, 12 θυμάτων από τη Ρουμανία και 6 από τη Ρωσία) και με τον ΔΟΜ, σε 4 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύματος από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία και 2 θυμάτων από τη Ρωσία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους.

Ακόμη, το έτος 2009, εντοπίσθηκαν 125 θύματα εμπορίας ανθρώπων, στα 121 των οποίων παρασχέθηκε η αιτούμενη αρωγή και προστασία από την πολιτεία (5 θύματα από την Αλβανία, 27 από τη Βουλγαρία, 1 από τη Βραζιλία και 1 από τη Γεωργία, 2 θύματα από την Ελλάδα, 3 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 8 θύματα από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 50 από τη Ρουμανία, 12 θύματα από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 από τη Σλοβακία). Από τα ως άνω θύματα, 69 (5 θύματα από την Αλβανία, 11 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 θύμα από τη Βραζιλία και 1 από τη Γεωργία, 2 θύματα από την Ελλάδα, 3 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 7 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 16 θύματα από τη Ρουμανία, 12 από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 θύματα από τη Σλοβακία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 81 περιπτώσεις θυμάτων (5 θυμάτων από την Αλβανία, 22 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Βραζιλία, 1 από τη Γεωργία και 1 από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 8 από την Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 18 θυμάτων από τη Ρουμανία, 11 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 θυμάτων από τη Σλοβακία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 116 περιπτώσεις θυμάτων (των 5 θυμάτων από την Αλβανία, 26 θυμάτων από τη Βουλγαρία, του 1 θύματος από τη Βραζιλία και τη Γεωργία, 2 θυμάτων από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 θυμάτων από τη Μολδαβία, 10 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 θύματος από το Ουζμπεκιστάν, 1 θύματος από την Ουκρανία, 46 θυμάτων από τη Ρουμανία, 11 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 θύματος από τη Σερβία και 3 θυμάτων από τη Σλοβακία) και με τον ΔΟΜ, σε 107 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από την Αλβανία, 22 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Βραζιλία, 1 από τη Γεωργία και 2 από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 2 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 50 θυμάτων από τη Ρουμανία, 10 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 από

τη Σερβία και των 3 θυμάτων από τη Σλοβακία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους.

Ακολούθως, έντονη είναι η δράση των αρμόδιων υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας και την επόμενη δεκαετία και συγκεκριμένα το έτος 2010, εντοπίσθηκαν 92 θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα 64 των οποίων αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, που τους παρασχέθηκε από την πολιτεία (4 θύματα από την Αλβανία, 17 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 θύμα από τη Μολδαβία, 5 από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από το Πακιστάν, 20 από τη Ρουμανία, 13 από τη Ρωσία και 1 από τη Σερβία). Από τα ανωτέρω θύματα, 30 (2 από την Αλβανία, 4 από τη Βουλγαρία, 1 από τη Μολδαβία, 4 θύματα από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 5 από τη Ρουμανία και 12 θύματα από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 33 περιπτώσεις θυμάτων (3 θυμάτων από την Αλβανία, 9 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Μολδαβία, 4 από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από το Πακιστάν, 4 από τη Ρουμανία, και 9 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 4 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύματος από τη Βουλγαρία και 3 θυμάτων από τη Ρουμανία) και με τον ΔΟΜ, σε 11 περιπτώσεις θυμάτων (8 θυμάτων από τη Βουλγαρία και 3 θυμάτων από τη Ρουμανία).

Επιπλέον, το έτος 2011 εντοπίσθηκαν 97 θύματα εμπορίας και στα 51 εξ αυτών (σε 12 θύματα από τη Βουλγαρία, σε 1 από την Ουκρανία και σε 38 θύματα από τη Ρουμανία) παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία. Από τα ανωτέρω θύματα, 9 (1 από τη Βουλγαρία και 1 από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 4 από τη Ρουμανία και 3 από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 19 περιπτώσεις θυμάτων (8 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Δομινικανή

Δημοκρατία, 1 από το Μπαγκλαντές, 4 από τη Ρουμανία και 5 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 16 περιπτώσεις θυμάτων (6 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 1 από την Ουγγαρία, 7 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία) και με τον ΔΟΜ, σε 1 περίπτωση θύματος από τη Ρουμανία.

Ακολούθως, για τα έτη 2012 και 2013, τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία των αστυνομικών αρχών παρέχουν σχετικές πληροφορίες μόνο για τα θύματα στα οποία παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία, άνευ περεταίρω λεπτομερειών για την αναγνώριση των θυμάτων ή τη συνεργασία των αρμοδίων αστυνομικών υπηρεσιών με ΜΚΟ, κ.λπ. Έτσι, το έτος 2013, από τα 99 θύματα που εντοπίστηκαν, 39 από αυτά απήλαυσαν την προστασία και την αρωγή τής πολιτείας και κατάγονταν από την Αλβανία (1 θύμα), από την Νιγηρία (2 θύματα), τη Λεττονία (2), τη Βουλγαρία (4), τη Ρωσία (5) και τη Ρουμανία (25 θύματα).

Αναφορικά με το έτος 2013, παρασχέθηκε αρωγή και προστασία σε 24 θύματα (14 θύματα από τη Ρουμανία, 4 θύματα από τη Βουλγαρία, 3 θύματα από την Κίνα, 2 από τη Μολδαβία και 1 θύμα από την Πολωνία).

Ακόμη, για το έτος 2014, οι πληροφορίες τής στατιστικής τής αστυνομίας αναφέρονται μόνο στα θύματα τα οποία αναγνωρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων με διάταξη του αρμόδιου εισαγγελέα και ήταν 7 σε αριθμό (1 από τη Βουλγαρία, 1 από την Ελλάδα, 1 θύμα από την Νιγηρία, 3 θύματα από τη Ρουμανία και 1 θύμα από τη Ρωσία) από τα 64 θύματα που εντοπίσθηκαν συνολικά το έτος αυτό.

Όσον αφορά, εν τέλει, στο έτος 2015, η στατιστική τής αστυνομίας δεν παρέχει ουδεμία πληροφορία για τα 50 θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν, σχετική με την αναγνώριση των θυμάτων, την παροχή προστασίας και αρωγής σε αυτά ή τη συνεργασία των αρμόδιων αστυνομικών υπηρεσιών με ΜΚΟ, κ.λπ. για την προστασία τους ή τον επαναπατρισμό τους.

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων τής έρευνας

Ι. Η έρευνα στα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία

Από τα στατιστικά στοιχεία και τους αριθμούς που εκτέθηκαν ανωτέρω, συνάγεται το αρχικό συμπέρασμα ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα έγκλημα που έχει προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις και ο αριθμός των θυμάτων που πωλούνται και αγοράζονται με σκοπό την εκμετάλλευση οιασδήποτε μορφής, αυξάνεται αδιάπαυστα (31.766 θύματα που εντοπίσθηκαν παγκοσμίως το έτος 2012, έναντι 95.017 το έτος 2014). Ασφαλώς, το trafficking αποτελεί ένα έγκλημα με διεθνείς προεκτάσεις, που τελείται από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες και δεν αφήνει ανεπηρέαστο κανένα κράτος τού κόσμου.

Αν και οι έμποροι δράστες ενεργούν μεμονωμένα, ιδιαίτερα όταν το έγκλημα αφορά έναν ελάχιστο αριθμό θυμάτων, που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης σε ένα μόνο κράτος, οι πράξεις διακίνησης έχουν τις περισσότερες φορές πολύπλοκο και σύνθετο χαρακτήρα και εμπλέκεται πλήθος δραστών από διαφορετικές χώρες, οι οποίοι δρουν στα πλαίσια οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, επιτρέποντας τη διαμετακόμιση των θυμάτων από τα ενδεή στα εύπορα κράτη τού κόσμου. Ο τρόπος δράσης αυτός, παρόλο που οδηγεί σε αύξηση των κερδών των δραστών, την ίδια στιγμή συνεπάγεται και αύξηση του κόστους, αλλά και των κινδύνων ανίχνευσης από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές. Απαιτεί, επίσης, περισσότερη και καλύτερη οργάνωση, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου εξαιρετικός αριθμός θυμάτων καθίστανται θύματα εμπορίας.

Αρχικά, αναφορικά με τις παγκόσμιες διαστάσεις τής εμπορίας ανθρώπων, από τα στοιχεία που παρουσιάσθηκαν καθίσταται αναμφισβήτητο ότι ο αριθμός των (υπόπτων και καταδικασθέντων) δραστών, αλλά και τον θυμάτων trafficking έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη. Οι δράστες είναι στην πλειοψηφία τους άνδρες, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 65%. Οι άνδρες εμπλέκονται κατά κύριο λόγο στην οργάνωση των εγκλημάτων και στην επερχόμενη εκμετάλλευση των θυμάτων. Όμως, παρατηρείται ότι αυξημένη είναι και η συμμετοχή των γυναικών δραστών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα σε εκπληκτικό βαθμό, εν συγκρίσει με άλλες παράνομες πράξεις. Οι γυναίκες, εν αντιθέσει με τους άνδρες δράστες, εμπλέκονται ιδίως σε εγκληματικές οργανώσεις για την εμπορία ανηλίκων κοριτσιών

και αναλαμβάνουν ρόλους σχετικά με την προσέλκυση και στρατολόγηση των θυμάτων.

Αν εξετάσει μάλιστα κανείς το φύλο και την ηλικία των δραστών και τα συγκρίνει με το φύλο και την ηλικία των θυμάτων, οδηγείται στην παρατήρηση ότι τα κράτη με υψηλά ποσοστά δραστών θηλυκού γένους, αποτελούν χώρες στις οποίες εντοπίσθηκε ένας μεγάλος αριθμών ανηλίκων κοριτσιών θυμάτων. Αυτό ενδέχεται να επιδεικνύει ότι οι γυναίκες έμποροι εμπλέκονται συχνότερα στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών.

Αναφορικά με την ανωτέρω διαπίστωση (για την υψηλή συμμετοχή των γυναικών στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών), μία πιθανή εξήγηση είναι ότι γυναίκες ενδέχεται να διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους στην όλη διαδικασία εμπορίας ανθρώπων · ρόλους, οι οποίοι μπορεί ίσως να είναι περισσότερο ορατοί και επομένως να εντοπίζονται πιο εύκολα από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές. Οι γυναίκες δράστες μάλλον χρησιμοποιούνται κυρίως ως υπεύθυνες για την προσέλκυση και τη στρατολόγηση των θυμάτων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, για τον προφανή λόγο ότι οι άλλες γυναίκες (υποψήφια θύματα) τις εμπιστεύονται ευκολότερα από ό,τι θα εμπιστεύονταν έναν άνδρα (δράστη).

Οι γυναίκες, επίσης, μάλλον είναι πιο πιθανόν να αναλαμβάνουν ρόλους φυλάκων, συλλεκτών εσόδων (ταμιών) ή υποδοχέων σε μέρη όπου λαμβάνει χώρα η εκμετάλλευση (σε οίκους ανοχής, κ.λπ.). Αυτοί οι δευτερεύοντες, μη ηγετικοί ρόλοι που αναλαμβάνουν οι γυναίκες δράστες στην όλη διαδικασία της εμπορίας και της έπειτα εκμετάλλευσης των θυμάτων, φαίνεται να είναι εκείνοι που απαιτούν την πιο συχνή επαφή και αλληλεπίδραση με τα θύματα. Αυτό με τη σειρά του είναι ικανό να αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο σύνδεσης των θυμάτων με τους δράστες τους και επομένως της ανίχνευσης των γυναικών παραβατών, από τη στιγμή που η διερεύνηση των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις μαρτυρίες των θυμάτων.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι πολίτες τού κράτους στο οποίο εντοπίζονται ή καταδικάζονται (σε ποσοστό 75%). Αυτό υποδηλώνει ότι σε ένα συγκεκριμένο κράτος τής Ευρώπης λόγου χάρη, είναι αναμενόμενο οι περισσότεροι δράστες να

κατάγονται από το κράτος αυτό. Όμως, στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών στο εκάστοτε κράτος είναι αρκετά υψηλό εν συγκρίσει με το αντίστοιχο ποσοστό τής τάξεως του 10% που παρατηρείται στη συμμετοχή τους σε άλλα εγκλήματα

Ουσιώδες να αναφερθεί είναι και ο ομοιόμορφος κανόνας που εντοπίζεται σε όλα τα κράτη, δηλαδή ότι οι υπηκοότητες των εμπόρων αντικατοπτρίζουν την εκάστοτε υπηκοότητα των θυμάτων trafficking. Άλλαις λέξεσι, οι υπηκοότητες των δραστών που εντοπίζονται σε κάθε κράτος είναι όμοιες με αυτές των θυμάτων. Αυτό οφείλεται ιδίως στον κοινό πολιτισμό, την κοινή γλώσσα και την ίδια πατρίδα, παράγοντες οι οποίοι είναι ικανοί να ευνοήσουν την ανάπτυξη μίας σχέσης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, που εν τέλει θα οδηγήσει στην εκπλήρωση του σκοπού τού πρώτου, δηλαδή τη στρατολόγηση και την έπειτα εκμετάλλευση του υποψηφίου θύματος.

Ακολούθως, αναφορικά με τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, διαπιστώνεται ότι η εμπορία ανθρώπων απειλεί κατ' αρχήν τις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, τις γυναίκες και τους ανηλίκους. Οι γυναίκες και οι ανήλικοι αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων διακινούμενων θυμάτων, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 70% του συνόλου των θυμάτων trafficking. Όμως, και ο αριθμός των αρρένων θυμάτων έχει αυξηθεί τον τελευταίο καιρό, ιδίως σε κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης, κυρίως εξαιτίας της αντίστοιχης αύξησης του αριθμού των ανιχνευόμενων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

Οι ανήλικοι αποτελούν την επόμενη (μετά τις γυναίκες) μεγαλύτερη ομάδα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, το ποσοστό των οποίων έχει αυξηθεί κατά 20% μέσα σε μία δεκαετία. Αυτό που πρέπει να τονισθεί είναι το προφίλ των ανηλίκων θυμάτων παρουσιάζει έντονες διαφορές στις εκάστοτε περιοχές: οι ανήλικοι, δηλαδή, σε ορισμένα (εύπορα κατά κύριο λόγο) κράτη αποτελούν το 20% έως 30% του συνόλου των θυμάτων και σε άλλα, το ποσοστό αυτών αγγίζει γενναίως το 65%.

Όπως επισημαίνει το UNODC[77], με τις υπάρχουσες γνώσεις, είναι μάλλον άκρως δυσχερές να δοθεί μία λεπτομερής και ακριβής εξήγηση για τα διαφορετικά περιφερειακά στοιχεία που προκύπτουν, αναφορικά με τον εντοπισμό των ανηλίκων

[77] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 25 επ.

θυμάτων. Αν ήθελε κάποιος να προβεί σε μία εις βάθος ανάλυση, θα όφειλε να εξετάσει πλήθος παραγόντων και να ερευνήσει ταυτόχρονα τον αντίκτυπο και τις συνέπειες που αυτοί επιφέρουν στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα θυμάτων.

Ασφαλώς, μία αρχική σκέψη συναρτάται αφενός από το γεγονός ότι οι ανήλικοι αποτελούν μία ευπαθή και ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα, που καθίσταται ευκολότερος στόχος των δραστών και αφετέρου από την αυξημένη ζήτηση παιδιών για τη σεξουαλική και την εργασιακή τους εκμετάλλευση, που αποφέρουν κατά πολύ υψηλότερο κέρδος στους εμπόρους, εξαιτίας των ιδιαίτερων *υπηρεσιών* που προσφέρουν. Ούτως, οι έμποροι εκμεταλλεύονται με ευκολότερο τρόπο τα ανήλικα θύματα, λόγον δι' ον είναι περισσότερο ευάλωτα, ελέγχονται και κυριαρχούνται άνευ ιδιαιτέρας προσπάθειας και είναι λιγότερο πιθανόν να απαιτήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας ή να επιχειρήσουν να διαφύγουν της επιρροής των διακινητών τους. Οι δε πελάτες είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερα χρηματικά ποσά για την εκμετάλλευση ενός ανηλίκου (ιδίως στον τομέα τού σεξ και της πορνογραφίας).

Αλήθεια είναι ότι οι αυξημένες περιπτώσεις εμπορίας παιδιών συνδέονται και με τη διαθεσιμότητα (availability) των ανηλίκων θυμάτων στις εκάστοτε περιοχές. Οι χώρες με λιγότερο πληθυσμό παρατηρείται ότι τείνουν να έχουν υψηλότερα ποσοστά εμπορίας ανηλίκων παιδιών, γεγονός που ενδέχεται να υποδηλώνει με τη σειρά του, ότι σε κράτη, στα οποία ο πληθυσμός των παιδιών είναι μεγάλος, οι διακινητές αποκτούν τη δυνατότητα να στοχεύσουν ευκολότερα τους ανήλικους και να τους καταστήσουν θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Αναμφισβήτητα όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η δυσχέρεια (ακόμα και απουσία) πρόσβασης στην εκπαίδευση, οι φυλετικές διακρίσεις, η έλλειψη εθνικών πολιτικών προστασίας των ανηλίκων, η σχετική (ανεπαρκής) νομοθεσία (όποτε υπάρχει) και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των κρατών, τα μεταναστευτικά ρεύματα ανήλικων αποτελούν επιπλέον παράγοντες που πρέπει να συνεκτιμώνται για την εξήγηση εκάστοτε περιφερειακών διαφορών στην εμπορία παιδιών. Οι δράστες

θα αντιμετωπίσουν λιγότερα εμπόδια σε κράτη, όπου το έννομο αγαθό της παιδικής ηλικίας και της ανηλικότητας δεν προστατεύεται επαρκώς[78].

Όσον αφορά στις μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων, η σεξουαλική εκμετάλλευση αποτελεί την κυριότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων, που παρόλα αυτά παραμένει σε σταθερά, αλλά υψηλά ποσοστά. Όμως, σε ιδιαίτερη έξαρση εντοπίζεται η εργασιακή εκμετάλλευση και η καταναγκαστική εργασία των θυμάτων, ομοίως όπως αυξάνεται και η εμπορία ανθρώπων για άλλους σκοπούς, δηλαδή την εκμετάλλευση της επαιτείας, την εμπορία βρεφών, τη στρατολόγηση ανηλίκων για ένοπλες συρράξεις, την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, τις παράνομες υιοθεσίες, κ.λπ.

Οι μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων, που εντοπίζονται διεθνώς, δεν είναι ομοιόμορφες σε όλα τα κράτη και τις περιοχές, αλλά παρουσιάζονται αρκετά έντονες περιφερειακές διαφορές: έτσι, τα κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά καταναγκαστικής εργασίας των θυμάτων. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται σε οικονομικούς παράγοντες. Από τη μία πλευρά, στις χώρες προέλευσης των θυμάτων επικρατεί ένα υψηλό επίπεδο φτώχιας, οικονομική κρίση και όξυνση της ανεργίας, που ευνοούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανάδειξη του καπιταλιστικού συστήματος. Από την άλλη πλευρά, στα κράτη προορισμού των θυμάτων, όπως συμβαίνει φερ' ειπείν στη Ρωσία, ένα κράτος που αποδέχεται πλήθος μεταναστευτικών κυμάτων, υπάρχει μία μεγάλη αγορά εργασίας, διαφοροποιημένη οικονομία, ασήμαντο ποσοστό ανεργίας και μία εν γένει ανάγκη για εργαζομένους σε πλήθος τομέων της οικονομίας. Όλα τα ανωτέρω ευνοούν τις μετακινήσεις πληθυσμών από τα κράτη που επικρατούν δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, στη Ρωσία και άλλα εγγύς κράτη τής Κεντρικής Ασίας.

Από την άλλο πλευρά, στα εύπορα αυτά κράτη, η έλλειψη επαρκούς και εναργούς νομοθετικού πλαισίου για την εμπορία ανθρώπων και τη μετανάστευση, παραλλήλως με την επίσημη διαφθορά και την έκταση της γκρίζας αγοράς, τούτα αποτελούν παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα κλίμα

[78] Βλ. UNICEF (2009). Reversing the trend: Child trafficking in East and Southeast Asia, UNICEF (2009). Risks and Realities of Child Trafficking and Exploitation in Central Asia, στο διαδικτυακό τόπο www.unicef.org.

εκμετάλλευσης και ανάπτυξης της καταναγκαστικής εργασίας[79]. Αν και η Ρωσία, λόγου χάρη, έχει υπογράψει και επικυρώσει το Πρωτόκολλο του Παλέρμο και έχει θεσπίσει νόμους που απαγορεύουν όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, οι νόμοι αυτοί έχουν νομοθετικά κενά, τα οποία εύκολα αξιοποιούνται από τους εμπόρους, καθιστώντας άνιση την εφαρμογή τους. Αποτελεί η ελλιπής σύνταξη του νόμου, με τον τρόπο αυτό, μία πρόκληση για τους αδίστακτους εργοδότες και εμπόρους, ούτως ώστε να γίνονται περισσότερο δημιουργικοί όσον αφορά στις μεθόδους εκμετάλλευσης των θυμάτων. Ακόμη, οι αρχές επιβολής τού νόμου τείνουν να εστιάζουν ιδίως στις περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης των θυμάτων, παραβλέποντας τις άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, αν και η Ρωσία αποδέχεται πλήθος αλλοδαπών εργαζομένων και έχει διενεργήσει διμερείς συμβάσεις για τη μετανάστευση εργατικού δυναμικού με πολλές κυβερνήσεις των εγγύς γειτονικών κρατών, δεν έχει δημιουργήσει μία αντίστοιχη υποδομή στις αρμόδιες κυβερνητικές υπηρεσίες για να επεξεργαστεί, να καταχωρίσει και να τοποθετήσει τους νεοεισερχόμενους. Αυτό οδήγησε φυσικά σε άνοδο της παράνομης μετανάστευσης, με τους μετανάστες να καταφθάνουν και να εργάζονται άνευ κατάλληλης νομιμοποίησης.

Από την άλλη πλευρά, τα κράτη τής αμερικανικής ηπείρου, της Ανατολικής Ασίας και της Ευρώπης κυριαρχούνται από την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων. Αυτό οφείλεται στην αυξημένη ζήτηση σεξουαλικών υπηρεσιών στα κράτη αυτά, στις φυλετικές διακρίσεις, αλλά και στην ανοχή στην πορνεία. Αλήθεια είναι ότι κυριαρχεί μία τάση ομαλοποίησης της πορνείας, καθιστώντας την περισσότερο μία επιχείρηση παρά ένα έγκλημα, και οι γυναίκες να ονομάζονται "*εργαζόμενες*" και οι χρήστες "*πελάτες*". Όπου υπάρχει ανοχή στην πορνεία, αυξάνεται η ζήτηση για θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση[80].

Οι κυριότερες χώρες προέλευσης των θυμάτων εμπορίας ήταν παραδοσιακά η Ταϊλάνδη και οι Φιλιππίνες, αλλά οι πιο πολύτιμες και περιζήτητες πλέον γυναίκες στη διεθνή σωματεμπορία κατάγονται από την Ουκρανία, τη Ρωσία και άλλες χώρες

[79] Βλ. *Rocco P.*, Central Asian Migrant Workers and Forced Labor in the Russian Federation, στο διαδικτυακό τόπο humantraffickingcenter.org, σελ. 4 επ.

[80] Βλ. *Bullard H. E.*, Human Sex Trade in Eastern Europe: Causes, Perpetrators, and Solutions, University of Tennessee – Knoxville, στο διαδικτυακό τόπο trace.tennessee.edu, σελ. 7 επ.

της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, όπως τη Λετονία και τη Λευκορωσία. Η Ουκρανία είναι σήμερα το δεύτερο μεγαλύτερο κράτος στην Ευρώπη και την ίδια στιγμή ένας από τους μεγαλύτερους *προμηθευτές* γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση και πορνεία στον κόσμο. Οι Ουκρανές γυναίκες διακινούνται προς τη Ρωσία, την Πολωνία, την Τουρκία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Λίβανο, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Γερμανία, την Αυστρία, την Κύπρο, την Ελλάδα, τη Σερβία, το Μαυροβούνιο, την Ισπανία, την Ουγγαρία και το Ισραήλ με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση.

Άλλη μορφή trafficking που εντοπίζεται είναι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων τού σώματος. Αν και η εμπορία ανθρώπων με το σκοπό αυτό έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη, δεν ευρίσκεται σε κρίσιμο επίπεδο, όπως συνάγεται από τα σχετικά δεδομένα. Ο περιορισμένος αριθμός των εντοπισμένων περιπτώσεων αφαίρεσης οργάνων διαπιστώθηκε κυρίως στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, τη Βόρεια Αφρική και την Νότια Αμερική. Ορισμένα κράτη σε αυτές τις περιοχές έχουν – στην καλύτερη των περιπτώσεων – ένα επιεικές νομοθετικό καθεστώς επί των μεταμοσχεύσεων, έως και ανύπαρκτο. Άλλαις λέξεσι, ενδέχεται να μην απαγορεύεται η προσφορά οργάνων έναντι οικονομικού ανταλλάγματος και να επιτρέπεται από τρίτους. Αυτό ευνοεί τους εύπορους ασθενείς, οι οποίοι ταξιδεύουν ανά τον κόσμο με σκοπό την αγορά και έπειτα μεταμόσχευση του πολυπόθητου αναγκαίου οργάνου (μεταμοσχευτικός τουρισμός). Ας επισημανθεί για παράδειγμα το Ιράν, όπου η αγορά και η πώληση των νεφρών είναι νόμιμη[81]. Ασφαλώς, εννοείται ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων η αφαίρεση οργάνων και η επερχόμενη μεταμόσχευση γίνονται παρανόμως και συνδυαστικά με άλλες παράνομες πράξεις (αρπαγή, κ.λπ.).

Αυξητικές τάσεις σημειώνουν και οι υπόλοιπες μορφές εμπορίας ανθρώπων (εκτός της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και της αφαίρεσης οργάνων των σώματος), δηλαδή η εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας των

[8181] Αν και το Ιράν είναι το μόνο έθνος που επιτρέπει την νόμιμη αγορά και πώληση οργάνων, θέτει περιορισμούς στο εμπόριο οργάνων αυτό, σε μια προσπάθεια περιορισμού τού μεταμοσχευτικού τουρισμού. Οι αγοραπωλησίες αφορούν το Ιράν και δεν επιτρέπεται στους αλλοδαπούς να αγοράζουν τα όργανα ιρανών πολιτών. Ακόμη, τα όργανα μπορούν να μεταμοσχευθούν μόνο μεταξύ ατόμων της ίδιας εθνικότητας: ο Ιρανός, για παράδειγμα, δε μπορεί να αγοράσει νεφρό από πρόσφυγα από άλλη χώρα. Έτσι, το σύστημα είναι κατά κάποιο τρόπο φιλανθρωπικό και εθελοντικό και εκείνοι που επιφορτίζονται με την αντιστοίχιση δωρητών και ασθενών δεν πληρώνονται για το έργο τους, βλ. *Griffin A,.* Iranian Organ Donation: Kidneys on Demand, British Medical Journal, 334 (7592), 2007, σελ. 502 επ., *Hippen B. E.*, Organ Sales and Moral Travails: Lessons from the Living Kidney Vendor Program in Iran, Cato Institute: Policy Analysis, 614, 2008.

θυμάτων, τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων (κυρίως κλοπών σε καταστήματα), η εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, η εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, την (παιδική) πορνογραφία (συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου), τις παράνομες ανθρώπινες θυσίες (σε τελετουργίες), και η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες. Από αυτές, οι πιο συχνά εμφανιζόμενες μορφές εκμετάλλευσης είναι η επαιτεία, αντιπροσωπεύοντας ένα ποσοστό τής τάξεως του 2% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων, και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την τέλεση παρανόμων δραστηριοτήτων. Αναλυτικές πληροφορίες ως προς αυτές δεν παρέχονται από τα υπό έρευνα διεθνή στατιστικά στοιχεία.

Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι η στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις. Όπως είναι αναμενόμενο, η εν λόγω μορφή εμπορίας εντοπίζεται σε αναπτυσσόμενα κράτη, στα οποία είναι έντονο το εμπόλεμο στοιχείο ή τα οποία διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, όπως σε χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Οι στρατιωτικές δυνάμεις και οι εθνικοί στρατοί στρατολογούν παρανόμως ανήλικα παιδιά και τα τοποθετούν σε θέσεις πραγματικών στρατιωτών έως και κατασκόπων. Ασφαλώς, εξαιτίας των αναταράξεων και του χάους που επικρατεί σε ένα κράτος που δημιουργεί τέτοιους στρατούς, πολλά από τα εγκλήματα διαπράττονται εκτός νομικού και κυβερνητικού ελέγχου.

Οι ανήλικοι θύματα της στρατολόγησης, είτε απήχθησαν, είτε αναγκάστηκαν να στρατολογηθούν με απειλές κατά των οικείων τους και υποχρεούνται να διαπράττουν πλήθος εγκλημάτων, πολλές φορές και κατά των οικογενειών τους. Όταν ένας τέτοιος στρατιώτης, μετά τη λήξη του πολέμου, καταφέρνει, έχοντας επιβιώσει, να επιστρέψει στην πατρίδα του, απορρίπτεται από την κοινωνία εξαιτίας αυτού που αναγκάσθηκε να πράξει. Αν και υπάρχουν περιπτώσεις με καταδίκες δραστών που στρατολογούν ανηλίκους με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συγκρούσεις, έχει σημειωθεί αύξηση της μορφής εμπορίας αυτής σε πλήθος αφρικανικών κρατών.

Όπως συνέβη το έτος 2006, όταν ο Kanyanga Biyoyo, διοικητής τού στρατού των επαναστατών *Mundudu-40*, καταδικάσθηκε από το δικαστήριο του Κονγκό, σε πέντε (5) έτη κάθειρξης για εγκλήματα πολέμου, συμπεριλαμβανομένης της παρανόμου στρατολόγησης ανηλίκων. Ακολούθως, το ίδιο έτος, η κυβέρνηση του Κονγκό συνέλαβε και παρέπεμψε στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο τον ηγέτη ενός επαναστατικού κινήματος, Thomas Lubanga, ο οποίος κατηγορήθηκε για στρατολόγηση ανηλίκων (κάτω των 15 ετών) και τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συγκρούσεις. Αν και έχουν καταγραφεί παρόμοιες καταδίκες, πλήθος δραστών παραμένουν ατιμώρητοι, ιδίως όσοι θεωρούνται λιγότερο γνωστοί από τη διεθνή κοινότητα. Όλως ενδεικτικά να αναφερθεί ότι η UNICEF εκτιμά ότι περισσότερα από 300.000 παιδιά ηλικίας κάτω των 18 ετών (ορισμένες μάλιστα φορές και ηλικίας 7 έως 8 ετών) καθίστανται θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη στρατολόγηση και τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, σε πάνω από 30 χώρες παγκοσμίως[82].

ΙΙ. Η έρευνα στη στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας

Αναλύοντας, σε επόμενο επίπεδο, την εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, εάν εστιάσει κανείς στο προφίλ των δραστών, συναντά ορισμένες αυξομειώσεις αναφορικά με τον αριθμό τους, ιδίως τα έτη 2008 και 2009 (162 έναντι 303 δραστών) και μία εν γένει πτωτική τάση τού αριθμού δραστών εμπορίας, έως το έτος 2015. Αυτές οι αυξομειωτικές διαφορές που παρατηρούνται ενδέχεται να οφείλονται είτε στο γεγονός ότι οι δράστες ενεργούν με καλύτερη οργάνωση (σε όλους τους τομείς) και δίκτυα, οπότε δεν εντοπίζονται εύκολα από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, είτε στο ότι η αστυνομία δεν ενδιαφέρεται στον ίδιο βαθμό για να καταγράφει όσα εγκλήματα περιέρχονται εις γνώση της, είτε στο ότι τα θύματα δύσκολα προβαίνουν σε καταγγελίες και έτσι να μην ερευνώνται από τις αρμόδιες αρχές τα σχετικά εγκλήματα[83], είτε στο γεγονός ότι μειώνονται στην πραγματικότητα τα φαινόμενα εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια.

[82] Βλ. *Bullard H. E.*, ό.π., σελ. 4 επ.

[83] Βλ. *Ροτζιώκου Ι.* (εκπρόσωπος τύπου τής ΕΛ.ΑΣ.), δήλωση σε εκπομπή τού ραδιοφωνικού σταθμού Αθήνα 9.84, Οι σκοτεινοί δρόμοι του trafficking και τα κενά στην εφαρμογή της νομοθεσίας, 19.10.2016, στο διαδικτυακό τόπο www.athina984.gr.

Όπως, αναφέρει δε η αστυνομία[84], αυτή η γενική φθίνουσα πορεία τού αριθμού των υποθέσεων και των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, ενδέχεται να οφείλεται στους εξής παράγοντες: στη μείωση της ζήτησης, η οποία ενδέχεται με τη σειρά της να οφείλεται από τη μία πλευρά, σε ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για μη αποδοχή των υπηρεσιών των θυμάτων trafficking και από την άλλη, σε καθαρά οικονομικά αίτια (μείωση, εξαιτίας οικονομικών συγκυριών τής αγοραστικής δύναμης των κατοίκων στην Ελλάδα), στην αποδόμηση εγκληματικών οργανώσεων, αλλά και στις συλλήψεις μεμονωμένων δραστών από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές, στην εκπαίδευση του αστυνομικού προσωπικού σχετικά με τη διερεύνηση υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων, για άμεση και στοχευόμενη εκδήλωση δράσεων, όσον αφορά μεμονωμένες περιπτώσεις δραστών και εις βάθος συστηματική έρευνα για αποδόμηση εγκληματικών οργανώσεων, και τέλος στην αλλαγή τού τρόπου δράστης των δραστών.

Αν ήθελε, πάντως, να καταλήξει κανείς σε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με την ως άνω διαπίστωση, θα όφειλε να αναλύσει την εμπορία ανθρώπων επιπλέον υπό το πρίσμα τής μετανάστευσης (νόμιμης και παράνομης) στην ελληνική επικράτεια και να ερευνήσει τον αντίκτυπο των μεταναστευτικών ρευμάτων στην ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων, ανάλυση που δεν είναι δυνατόν να λάβει χώρα στα πλαίσια της παρούσης έρευνας. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με ασφάλεια είναι ότι η έκρηξη της εμπορίας ανθρώπων (όπως τα έτη 2008 και 2009) συνδέεται άρρηκτα (αλλά και έως ένα βαθμό) με την παράνομη μετανάστευση και τη μαζική είσοδο πλήθους μεταναστών στην ελληνική επικράτεια.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών εμπορίας ανθρώπων, όπως και σε κάθε έγκλημα έτσι και εδώ η συμμετοχή των ημεδαπών δραστών είναι αρκετά υψηλή, της τάξης του 47,5% του συνόλου των δραστών της υπό έρευνα περιόδου. Όμως, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, το ποσοστό αυτό δεν είναι όσο μεγάλο θα ανέμενε κανείς, με τη λογική ότι κατά κανόνα οι ημεδαποί δράστες αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων δραστών στα περισσότερα κράτη διεθνώς. Αντιθέτως στην Ελλάδα, οι αλλοδαποί δράστες είναι αυτοί που στην πλειοψηφία τους επιδίδονται στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα από το έτος 2008 έως το 2015, οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να αντιπροσωπεύουν τους δράστες εμπορίας

[84] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2014, σελ. 43 επ., στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, με ποσοστά που υπερβαίνουν το 60% ή και το 75% του συνολικού αριθμού των δραστών, ανάλογα με το υπό έρευνα έτος.

Οι αλλοδαποί δράστες προέρχονται κυρίως από τα εγγύς κράτη των Βαλκανίων, την Αλβανία και τη Βουλγαρία (σε ποσοστό 40% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών δραστών) και άλλοι είναι ρουμανικής και ρωσικής καταγωγής (σε ποσοστό 34,6%), αντιπροσωπεύοντας συνολικά σχεδόν το 75% του όλου αριθμού των αλλοδαπών δραστών. Αυτές οι υπηκοότητες πρωταγωνιστούν στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων (όπως και σε έτερα εγκλήματα), λόγον δι' ον το μεγαλύτερο ποσοστό (65,7%) των αλλοδαπών που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, προέρχονται από τα ανωτέρω κράτη[85]. Άρα, είναι αναμενόμενο σε ένα κράτος όπου παρατηρούνται σε αρκετά μεγάλα ποσοστά αλλοδαποί ορισμένων υπηκοοτήτων (όπως συμβαίνει με τους Αλβανούς, Ρουμάνους, κ.λπ. στην Ελλάδα), αντίστοιχα το μεγαλύτερο μέρος από τους αλλοδαπούς δράστες που γενικά εντοπίζονται, να προέρχεται από ακριβώς αυτά τα κράτη. Αντίστροφα, οι υπηκοότητες των δραστών που συναντώνται περισσότερο στην αλλοδαπή εγκληματικότητα, εμπίπτουν με τις υπηκοότητες των αλλοδαπών που γενικά εντοπίζονται συχνότερα σε ένα ορισμένο κράτος.

Όσον αφορά στο φύλο των δραστών, από τα ελάχιστα δεδομένα των δύο ετών που παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, όπως συμβαίνει και διεθνώς, είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αρσενικού φύλου. Από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των γυναικών δραστών είναι και αυτός εκπληκτικός, ιδίως εάν συγκριθεί με τον αριθμό αυτών σε άλλα εγκλήματα, όπως στα εγκλήματα κατά της ζωής ή σε εγκλήματα βίας[86].

Αναλύοντας την υπηκοότητα των θυμάτων, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι ένας εκπληκτικός αριθμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, σε ποσοστό 92%, είναι αλλοδαποί. Αυτός ο αριθμός αποτελείται από ένα «μωσαϊκό» αλλοδαπών, οι οποίοι κατάγονται από κράτη διαφορετικού ιστορικού, πολιτικού και κοινωνικού επιπέδου. Από θύματα καταγόμενα από τα γειτονικά Βαλκανικά κράτη (Αλβανία,

[85] Βλ. Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Απογραφή πληθυσμού, 2011.

[86] Για μία συνολική διερεύνηση της γυναικείας εγκληματικότητας, βλ. *Θεοδωροπούλου Μ.*, Η γυναίκα ως δράστης και η αντιμετώπισή της από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 129, Β, 2009, σελ. 125 επ.

Βουλγαρία, κ.λπ.) μέχρι και θύματα από τη Βόρεια Αμερική (Δομινικανή Δημοκρατία) και την Ασία (Πακιστάν, Ταϊλάνδη, κ.λπ.), θύματα που προέρχονται από αναπτυγμένες χώρες, αλλά και αναπτυσσόμενες, από εύπορα, αλλά και διεφθαρμένα κράτη, όλα εντοπίζονται στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Ασφαλώς, η Ελλάδα εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, που την καθιστά την κύρια είσοδο στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Δύσης και Ανατολής, γεγονός που επηρεάζει την κατάσταση αυτή. Όμως, η συντριπτική πλειοψηφία των εντοπισμένων θυμάτων προέρχονται από κράτη με μικρότερο βιοτικό επίπεδο από αυτό της Ελλάδος, τα οποία χαρακτηρίζονται από μία οικονομική και κοινωνική αστάθεια.

Ο αυξημένος αριθμός αλλοδαπών θυμάτων trafficking, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο οικονομικό και κοινωνικό καθεστώς στο οποίο ευρίσκεται αυτή η ομάδα τού πληθυσμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η δυσκολία τής κοινωνικής ένταξης, η καθόλου – ή στην καλύτερη των περιπτώσεων περιορισμένη – πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά, η αδυναμία σε πολλούς τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (εργασία, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση, κ.λπ.). Όλα τα ανωτέρω τους περιάγουν σε ευάλωτη θέση και αρκετά ευκολότερα (σε σχέση με τους ημεδαπούς) καθίστανται θύματα των εμπόρων, οι οποίοι δεν εμποδίζονται να τους εκμεταλλευθούν.

Όπως αναφέρθηκε, τα περισσότερα θύματα προέρχονται κυρίως από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Αλβανία, την Ουκρανία, τη Μολδαβία, τη Λιθουανία και τη Ρωσία και αποτελούν σχεδόν το 90% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών θυμάτων. Από τη σύγκριση της υπηκοότητας των θυμάτων και της υπηκοότητας των δραστών, αυτό που παρατηρείται είναι ότι θύματα και δράστες προέρχονται σε ως έγγιστα ίσο ποσοστό από τα ίδια κράτη: έτσι, εντοπίζεται ένας μεγάλος αριθμός δραστών από τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, την Νιγηρία, και τη Ρουμανία, κ.ά. που σχεδόν εμπίπτει με τον αριθμό των θυμάτων που προέρχονται αντίστοιχα από τα κράτη αυτά (266 δράστες Βούλγαροι και 228 θύματα βουλγαρικής καταγωγής, 39 Μολδαβοί δράστες και 44 θύματα καταγόμενα από τη Μολδαβία, 331 Ρουμάνοι δράστες και 407 θύματα ρουμανικής καταγωγής, κ.λπ.).

Αυτή η διαπίστωση συνδέεται κατά κύριο λόγο με την ύπαρξη ενός εθνικού ή πολιτισμικού συνδέσμου ανάμεσα στους δράστες και στα θύματα που συνίσταται στην κοινή εθνικότητα, την κοινή γλώσσα, τον ίδιο πολιτισμό. Ο εθνικός αυτός

δεσμός ευνοεί τους δράστες, με αποτέλεσμα να τους είναι ιδιαιτέρως πιο εύκολο να προσελκύσουν και να στρατολογήσουν ομοεθνή τους θύματα, τα οποία θα τους εμπιστευθούν, παρά θύματα με τα οποία δεν έχουν ορισμένα κοινά πολιτισμικά στοιχεία. Ασφαλέστερα συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν από μία έρευνα μεμονωμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, δηλαδή περιπτώσεων με δράστες ρουμανικής, κ.λπ. καταγωγής και τη σύγκριση αυτών με την υπηκοότητα των θυμάτων των ιδίων περιπτώσεων.

Ασφαλώς παρατηρούνται και ορισμένες έντονες δυσαναλογίες ανάμεσα στον αριθμό των δραστών και των θυμάτων όμοιας εθνικότητας: ορισμένες από αυτές αφορούν στους ημεδαπούς δράστες και θύματα (1.171 δράστες έναντι 104 θυμάτων) και στους δράστες και θύματα αλβανικής καταγωγής (246 δράστες έναντι 65 θυμάτων).

Αξίζει εν συντομία να αναφερθεί ότι η πλειοψηφία των θυμάτων και των δραστών εμπορίας ανθρώπων προέρχεται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, γεγονός το οποίο συνδέεται ουσιωδώς με τη γεωγραφική εγγύτητα που έχουν με την Ελλάδα, με την ένταξη των κρατών αυτών στην ΕΕ, κάτι που επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και την ύπαρξη ομοεθνών τους σε πολλές περιοχές τής Ελλάδας.

Αναφορικά με το φύλο των θυμάτων, όπως και διεθνώς παρατηρείται, ο μεγαλύτερος αριθμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, σε ποσοστό 71,1%, είναι γένους θηλυκού. Οι άνδρες θύματα κατέχουν ένα αξιόλογο ποσοστό, που δεν υπερβαίνει το 29%. Οι ανήλικοι αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό τής τάξεως του 9% του συνόλου των θυμάτων για τα υπό έρευνα έτη, για τα οποία παρέχονται σχετικά στατιστικά δεδομένα, διαπίστωση που δεν ακολουθεί (ευτυχώς) τον παγκόσμιο, ούτε τον ευρωπαϊκό κανόνα για τα ανήλικα θύματα εμπορίας, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 28% με 34% και το 25% του συνόλου των θυμάτων, αντίστοιχα.

Οι μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων στην ελληνική επικράτεια καλύπτουν τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την εργασιακή εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας και τη συγχρόνως σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευσης. Ο αριθμός των θυμάτων που διακινούνται με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση είναι ο μεγαλύτερος και αμέσως μετά εντοπίζεται η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

Αυτό ενδέχεται να οφείλεται στο γεγονός ότι τα θύματα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι ευκολότερο να εντοπισθούν από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές.

Όσον αφορά στην εκμετάλλευση της εργασίας των θυμάτων, μέχρι και το έτος 2012, οι υποθέσεις εργασιακής εκμετάλλευσης αφορούσαν την εργασία των θυμάτων στον αγροτικό τομέα. Από το έτος 2013, άρχισαν να εντοπίζονται περιπτώσεις εμπορίας γυναικών, με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση στην παροχή οικιακών υπηρεσιών[87].

Ο πιο ουσιώδης παράγοντας που ευνοεί την εργασιακή των θυμάτων εξακολουθεί να αποτελεί η ζήτηση των αντίστοιχων υπηρεσιών, ιδίως στις γεωργικές περιοχές της Ελλάδος, όπου (για την εργασιακή εκμετάλλευση) οι ανάγκες για εργατικό δυναμικό δεν καλύπτονται από τον ημεδαπό πληθυσμό. Αλλά και η σεξουαλική εκμετάλλευση ευνοείται από τη ζήτηση των σεξουαλικών υπηρεσιών των θυμάτων, όμως στα μεγάλα (κυρίως) αστικά κέντρα, όπου εντοπίζεται και η εκτενέστερη «δεξαμενή» υποψηφίων πελατών. Αλήθεια είναι ότι η ζήτηση για τις ανωτέρω υπηρεσίες, αν και ελαττωμένη τα τελευταία χρόνια, δεν παύει να υπάρχει, υποβοηθούμενη την ίδια στιγμή από την ανοχή τής κοινωνίας σε αυτές τις συμπεριφορές, που εκφράζεται αναμφισβήτητα με τη μορφή τού περιορισμένου ενδιαφέροντος από πλευράς των πολιτών για τα εν λόγω ζητήματα.

Άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως με σκοπό την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τις παράνομες υιοθεσίες, ψεύτικους γάμους, κ.λπ. δεν παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας. Όμως, μία ματιά σε δημοσιεύματα και άρθρα εφημερίδων[88], σε δελτία τύπου τής αστυνομίας[89] και στις εκθέσεις τής αστυνομίας για

[87] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2013, σελ. 30, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

[88] Βλ. λ.χ. ΕΡΤ, 474 ελληνοποιήσεις με «λευκούς» γάμους – παράνομες υιοθεσίες εξετάζει η ΕΛ.ΑΣ., 21.07.2017, στο διαδικτυακό τόπο www.ert.gr, *Εφημερίδα* ΤΑ ΝΕΑ, Εξαρθρώθηκε κύκλωμα υιοθεσιών βρεφών που δρούσε πανελλαδικά, 24.09.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.tanea.gr, *Εφημερίδα* ΤΟ ΒΗΜΑ, ΕΛ.ΑΣ.: Συλλήψεις για παράνομες υιοθεσίες βρεφών, 17.10.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.tovima.gr.

[89] Βλ. λ.χ. Δελτίο τύπου τής ΕΛ.ΑΣ., Εξακριβώθηκε η δράση 6μελους κυκλώματος που δραστηριοποιούνταν σε παράνομες υιοθεσίες σε Βόρεια Ελλάδα και Αττική, 22.12.2016, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr, ό.π., Εξαρθρώθηκε εγκληματική ομάδα, τα μέλη της οποίας προέβαιναν σε παράνομες υιοθεσίες βρεφών, 17.10.2014, ό.π., ό.π., Εξακριβώθηκε η δράση συμμορίας τα μέλη της οποίας ενέχονται σε παράνομη υιοθεσία βρέφους, 02.12.2016, ό.π., ό.π., Συνελήφθησαν 4 άτομα στην Κατερίνη για παράνομη υιοθεσία βρέφους, 24.10.2016, ό.π.

το οργανωμένο έγκλημα[90], ανατρέπει αυτή την πραγματικότητα: έτσι, έχουν κατά καιρούς εντοπισθεί περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό παράνομες υιοθεσίες και αφαίρεση οργάνων τού σώματος[91], που έχουν απασχολήσει τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, αλλά δεν έχουν συμπεριληφθεί στην υπό έρευνα στατιστική τής αστυνομίας ετών 2003 έως 2015.

Όσον αφορά στην προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας, οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, με τη συνεργασία τού ΔΟΜ, των ΜΚΟ και άλλων φορέων προστασίας των δικαιωμάτων των θυμάτων, μεριμνούν για την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων και εφαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών προβλέψεων και ρυθμίσεων. Όπως συνάγεται από τις πληροφορίες που παρέχει η στατιστική τής αστυνομίας, το 43,5% του συνόλου των εντοπισμένων θυμάτων αιτήθηκαν προστασία από την πολιτεία, η οποία τους παρασχέθηκε. Ουσιώδη ρόλο στην παροχή τής προστασίας αυτής στα θύματα trafficking συντέλεσαν οι αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (οι πρεσβείας και τα προξενεία), ο ΔΟΜ Ελλάδος και πολλές ΜΚΟ.

Ο υπόλοιπος αριθμός των θυμάτων, που δεν απήλαυσαν την προστασία τής πολιτείας, δήλωσαν, σύμφωνα με τις αστυνομικές αρχές, ότι δεν επιθυμούσαν να τεθούν υπό την προστασία τού κράτος. Άλλα αναχώρησαν για τις πατρίδες τους και άλλα παρέμειναν στην ελληνική επικράτεια (το καθεστώς διαμονής τους ήταν νόμιμο). Αν και το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο είναι αρκετά ικανοποιητικό για την προστασία των θυμάτων, η τελευταία δύσκολα θα παρεχόταν, άνευ της κινητοποίησης και της συνεργασίας των ανωτέρω οργανισμών.

ΙΙΙ. Το πρόβλημα του σκοτεινού αριθμού και η προσπάθεια προσδιορισμού του

Ο αριθμός των περιπτώσεων που καταγράφηκαν από τις αρμόδιες αρχές τού εκάστοτε κράτους, μπορεί να αποτελεί δείκτη τής λειτουργικότητας του μηχανισμού

[90] Βλ. λ.χ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2014, σελ. 41, ό.π., ό.π., 2012, σελ. 30, ό.π., Έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2011, σελ. 31, ό.π.

[91] Βλ. λ.χ. *Εφημερίδα* NewsBomb, Αποκάλυψη – σοκ για τη δολοφονία της Άννυ, Η σεξουαλική κακοποίηση και το εμπόριο οργάνων, 13.05.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr, ό.π., Αρπάζουν παιδιά και πουλάνε τα όργανά τους, 20.12.2013, ό.π.

επιβολής τού νόμου σε μία ορισμένη χώρα, αλλά είναι απίθανο να είναι μία αντιπροσωπευτική εκτίμηση του πραγματικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων[92].

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, για κάθε έγκλημα, υπάρχει μια μεγάλη και άγνωστη «σκοτεινή φιγούρα» εγκληματικής δραστηριότητας, που ποτέ δεν ανιχνεύεται επισήμως. Αυτό οδηγεί στο αναμενόμενο αποτέλεσμα, οι αριθμοί που αναφέρθηκαν στην παρούσα έρευνα και ανάλυση της εμπορίας ανθρώπων, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, να μην αντικατοπτρίζουν σε ουδεμία περίπτωση την πραγματική έκταση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά να αποτελούν ένα μόνο δείγμα τού πληθυσμού δραστών και θυμάτων, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως για την ανάλυση των αντίστοιχων μοντέλων εμπορίας ανθρώπων (των δραστών, των θυμάτων, των μορφών εκμετάλλευσης, των ροών, κ.λπ.) και για τη σχεδίαση στρατηγικών, ελέγχου τής εγκληματικότητας.

Ουσιώδη ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας τής έκτασης της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί ο σκοτεινός αριθμός τού εγκλήματος αυτού, του οποίου η σημασία τονίσθηκε και ανωτέρω. Αν και υπάρχουν, όπως αναφέρθηκε, ουσιώδη μεθοδολογικά προβλήματα που συνδέονται με την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των εγκληματολογικών στατιστικών εν γένει, όπως ότι ορισμένα αδικήματα καταγράφονται με ακρίβεια, άλλα υπερεκτιμώνται, άλλα υποτιμώνται, ενώ άλλα απουσιάζουν, με αποτέλεσμα η εικόνα που παρουσιάζεται να είναι παραπλανητική και να μην είναι αντιπροσωπευτική τού συνόλου, ωστόσο οι εγκληματολογικές στατιστικές είναι σημαντικές προκειμένου να μελετηθεί η τάση ενός φαινομένου (εν προκειμένω του trafficking) μέσα στο χρόνο.

Η εκτίμηση του «σκοτεινού αριθμού» οιουδήποτε εγκλήματος στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην ικανότητα διεξαγωγής δειγματοληπτικών ερευνών σχετικά με το έγκλημα. Οι έρευνες αυτές έχουν ως βάση την υπόθεση, ότι τα θύματα υφίστανται εγκλήματα που είναι διακριτά και χρονικά προσδιορίσιμα και σύντομης διαρκείας. Αντιθέτως, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων παρουσιάζει, εξαιτίας της ίδιας της φύσης του, μία ιδιαίτερη πρόκληση στην εκτίμηση, λόγον δι' ον είναι ένα έγκλημα αορίστου διαρκείας. Ακριβώς το ζήτημα της διαρκείας τού εγκλήματος περιπλέκει

[92] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 24, *Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Α.*, Confront, Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά, Εθνική Έκθεση: Ελλάδα, σελ. 25.

ακόμη περισσότερο την εκτίμηση και επομένως τον υπολογισμό τού «σκοτεινού αριθμού» τού trafficking. Αυτή η πρόκληση εντείνεται από το γεγονός ότι τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων απομονώνονται ορισμένες φορές εξαιτίας του στίγματος, που συνδέεται με τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση ή της ντροπής που νιώθουν εξαιτίας του γεγονότος ότι έχουν καταστεί θύματα εκμετάλλευσης.

Η μελέτη των *Datta* και *Bales*[93], κάνοντας χρήση ενός συνόλου δεδομένων, βασισμένων σε μέρος τυχαίων δειγματοληπτικών ερευνών των *Pennington J. et al. (2009)*[94], προβαίνει σε μία προσπάθεια υπολογισμού τού (εκτιμώμενου πραγματικού) αριθμού των θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων σε 37 κράτη τής ευρωπαϊκής ηπείρου, με την ταυτόχρονη σύγκριση αυτού με τις αναφερόμενες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων για τις ίδιες χώρες. Αναλυτικά, με γνώμονα τα ευρήματα της ανωτέρω έρευνας, δύο ακόμη ερευνών που έλαβαν χώρα η μία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η άλλη στο Λονδίνο και τα επίσημα αναφερόμενα από τα κράτη τής ΕΕ και από άλλες επίσημες πηγές δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων, και με συγκεκριμένη μεθοδολογία[95], που εκτενώς περιγράφουν στη μελέτη τους, δημιουργούν πέντε βασικές υποθέσεις (key assumptions). Οι υποθέσεις αυτές αποτελούν τα θεμέλια πάνω στα οποία οικοδομούν ένα σύνολο δεδομένων σχετικών με την αναλογία των (εκτιμώμενων) θυμάτων εμπορίας ανθρώπων σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού σε κάθε μία από τις 37 υπό έρευνα ευρωπαϊκές χώρες και έπειτα, υπολογίζουν το σκοτεινό αριθμό των θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων σε ποσοστό %.

Έτσι, υπολογίζουν ότι, για την Ελλάδα το έτος 2012, για το οποίο αναφέρθηκαν επισήμως 97 θύματα εμπορίας, εκτιμώνται 1.400 θύματα και ο σκοτεινός αριθμός των θυμάτων ανέρχεται σε 93,4% (!). Ομοίως, υπολογίζουν το σκοτεινό αριθμό θυμάτων και για τα υπόλοιπα 36 ευρωπαϊκά κράτη. Αξίζει δε να αναφερθεί στο σημείο αυτό,

---

[93] Βλ. *Datta M. N., Bales K.*, Slavery in Europe: Part 1, Estimating the Dark Figure, Human Rights Quarterly, 35, 2013, σελ. 817 επ. = στο διαδικτυακό τόπο www.kevinbales.net.

[94] Αυτή η έρευνα πραγματοποιήθηκε το έτος 2006 σε 5 κράτη, τη Λευκορωσία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, τη Ρουμανία και την Ουκρανία: οι ερευνητές απηύθυναν ερωτήσεις σχετικές με την εμπορία ανθρώπων (λ.χ. «πόσα μέλη τής στενής οικογενείας σας ταξίδεψαν στο εξωτερικό, επειδή τους προσφέρθηκε εργασία, αλλά κατά την άφιξη κατακρατήθηκαν και αναγκάστηκαν να εργαστούν σε μια επιχείρηση για ουδεμία ή ελάχιστη αμοιβή;», κ.ά.) σε ένα ευρύ δείγμα πληθυσμού και βάσει μεταβλητών (όπως τον εθνικό πληθυσμό τής εκάστοτε χώρας, τον εκτιμώμενο αριθμό των οικογενειών σε κάθε κράτος, κ.ά.) υπολόγισαν το (εκτιμώμενο πραγματικό) ποσοστό των θυμάτων εμπορίας στην εκάστοτε χώρα.

[95] Βλ. αναλυτικά *Datta M. N., Bales K.*, ό.π., σελ. 825 επ.

ότι για όλες τις χώρες για τις οποίες υπολογίσθηκε ο σκοτεινός αριθμός, ο τελευταίος υπερβαίνει το 90% (σχεδόν για όλες τις χώρες, με ελάχιστες εξαιρέσεις) ή ακόμα πλησιάζει και το 100% των θυμάτων εμπορίας, κάτι το οποίο συνεπάγεται τη διαπίστωση ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων δεν έχουν αναφερθεί ή εντοπισθεί από τις αρμόδιες αρχές[96].

Ακολούθως, οι αριθμοί που αναφέρουν επίσημοι διεθνείς και εθνικοί οργανισμοί (ILO, UNICEF, κ.ά.) για την εμπορία ανθρώπων είναι εκπληκτικοί, ειδικά αν συγκριθούν με τους αριθμούς των δραστών και των θυμάτων, που εντοπίζονται και αναφέρονται από τις αρμόδιες αρχές και τους επίσημους φορείς: όλως ενδεικτικά, να αναφερθεί ότι 45.800.000 άτομα ευρίσκονται διεθνώς υπό καθεστώς δουλείας, τη στιγμή που γράφονται τούτες οι γραμμές[97]. 4.000.000 άτομα περίπου καθίστανται αντικείμενο εμπορίας κάθε χρόνο[98]. Από αυτά, το 1.000.000 περίπου είναι παιδιά[99]. 1% με 2% μόνο των θυμάτων διασώζονται και μόνο 1 στους 100.000 δράστες που εμπορεύονται ανθρώπους, καταδικάζεται[100]. Οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων υπολογίζεται ότι αποφέρουν 25.700.000.000 ευρώ[101] κέρδος ετησίως στους διακινητές: ένας διακινητής κερδίζει περίπου 30.000 ευρώ για κάθε θύμα και ετησίως 100.000 ευρώ[102]. 21.000.000 άνθρωποι είναι θύματα καταναγκαστικής εργασίας. Από αυτούς, τα 11.500.000 είναι γυναίκες και ανήλικα κορίτσια και 9.500.000 εκατομμύρια άνδρες και αγόρια[103]. 500.000 θύματα (συνεπεία βίας, απειλής, απάτης ή εξαγοράς από την οικογένεια) εισέρχονται μόνο στη Δυτική Ευρώπη ετησίως[104].

Άλλη μία σκέψη που αξίζει να αναφερθεί συνδέεται με την ποιότητα – και όχι την ποσότητα – των θυμάτων που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές. Αναλυτικά και δεδομένου πως είναι άγνωστος ο λόγος, για τον οποίο εντοπίζονται οι

[96] Βλ. ibid., Table: 3, σελ. 828.
[97] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.freedomunited.org.
[98] Βλ. Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης [R (2002) 1545 της 21.01.2002], όπου σημειώνεται ότι μόνον κατά το έτος 2001 είχαν μετακινηθεί μόνον από χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης 500.000 γυναίκες με σκοπό την έκδοσή τους.
[99] Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ (διαδικτυακός τόπος www.un.org), της UNICEF (διαδικτυακός τόπος www.unicef.org) και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.
[100] Βλ. A21 Campaign, για την εμπορία ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο www.a21.gr.
[101] Βλ. A21 Campaign, ό.π., *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 28.
[102] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π.
[103] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.ilo.org.
[104] Σύμφωνα με Εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

συγκεκριμένες (και όχι άλλες) περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές και τις ΜΚΟ σε ένα σύνολο περιπτώσεων trafficking, είναι άκρως δυσχερές να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό οι εντοπισμένες αυτές περιπτώσεις είναι αντιπροσωπευτικές τού συνόλου των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, και τι παραμέτρους εισάγουν κατά την εκτίμηση των δεδομένων. Αν επικεντρώσει κανείς την έρευνα που επιθυμεί να διεξάγει μόνο στα συγκεκριμένα θύματα, τούτη δε θα είναι προβληματική μόνο όσον αφορά στην εκτίμηση και ανάλυση της τάσης των θυμάτων, αλλά ίσως ακόμη περισσότερο στη συναγωγή συμπερασμάτων για τα κύρια χαρακτηριστικά των θυμάτων εμπορίας.

Οι περιπτώσεις που καταγράφονται από τις αρμόδιες αρχές είναι ορισμένες – αν όχι τις περισσότερες – φορές αρκετά διαφορετικές από όλες τις άλλες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που λαμβάνουν χώρα, αλλά δεν εντοπίζονται, εκ του λόγου ότι διερευνήθηκαν, ανακαλύφθηκαν και αντιμετωπίστηκαν σοβαρά από την αστυνομία.

Οι περιπτώσεις που εντοπίζονται ενδέχεται να επηρεαστούν αρκετά από την ικανότητα των αστυνομικών και των διωκτικών αρχών να αναγνωρίζουν τις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, όταν τις αντιμετωπίζουν: λόγου χάρη, ορισμένες ομάδες τού πληθυσμού (φερ' ειπείν γυναίκες ηλικίας 18 έως 20) ενδέχεται να θεωρούνται ότι βρίσκονται σε σοβαρότερο κίνδυνο να καταστούν θύματα εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, κάνοντας με τον τρόπο αυτό τις αρμόδιες διωκτικές αρχές να εστιάζουν την προσοχή τους στις περιοχές, όπου παρατηρούνται οι ορισμένες αυτές ομάδες. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται ένα υψηλότερο ποσοστό ανίχνευσης των ομάδων αυτών. Οι προκαταλήψεις αυτές, σπανίως καθίστανται αντικείμενο ενδελεχούς έρευνας και οιαδήποτε αναφορά σε χαρακτηριστικά των θυμάτων, όπως η ηλικία ή η εθνικότητα, που προσδιορίζονται από τις εκάστοτε διωκτικές αρχές, ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτική γενικά για θύματα, που διακινούνται σε ορισμένο κράτος[105].

[105] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 25.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εμπορία ανθρώπων είναι μία σύγχρονη μορφή δουλείας, που τις περισσότερες των περιπτώσεων υποθάλπει στους κόλπους της ένα συνονθύλευμα άλλων ειδεχθών εγκληματικών πράξεων. Αποτελεί ένα πολύπτυχο φαινόμενο με πολιτικές, δικαιικές, κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις. από εκείνα που εξελίσσονται ταχέως και λαμβάνουν συνεχώς νέες και διαφορετικές μορφές. Αποτελεί την ίδια στιγμή ένα από τα πλέον σημαντικά διασυνοριακά εγκλήματα και ιδίως όσον αφορά τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και την καταναγκαστική εργασία, από τη στιγμή που σπανίως εξαντλείται εντός των συνόρων μίας χώρας, αλλά πλήττει τα περισσότερα κράτη τού κόσμου, συνιστώντας μία από τις πιο *κερδοφόρες παράνομες διεθνείς επιχειρήσεις*.

Ο πολύπλοκος χαρακτήρας τού φαινομένου και η διαχρονική του παρουσία είχαν γίνει αντιληπτοί από τη διεθνή κοινότητα από τις απαρχές ήδη του προηγούμενου αιώνια. Αυτή η διαπίστωση έκρινε απολύτως αναγκαία την πρόληψη και αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων και οδήγησε σε πλήθος διεθνών νομοθετικών κειμένων, που κύριο σκοπό τους ανεδείκνυαν την ποινική αντιμετώπιση των πράξεων του εγκλήματος αυτού. Έτσι, φαίνεται ότι με τον καιρό, διαμορφώθηκε μία κοινή συναίνεση των κρατών σχετικά με τους καταλληλότερους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου. Αποτελεί κοινώς αποδεκτή θέση των κρατών ότι η εμπορία ανθρώπων οφείλει να ενσωματωθεί στις ποινικές νομοθεσίες των χωρών, όπως επίσης και ότι οι διακινητές και οι άλλοι εμπλεκόμενοι σε εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων δράστες θα πρέπει να διώκονται ποινικά και να τιμωρούνται. Ακόμα, ενόψει της καταστολής τού φαινομένου, οι συνοριακοί έλεγχοι οφείλουν να ενισχυθούν, ενώ για τις περιπτώσεις όπου η εμπορία ανθρώπων ενέχει και το διασυνοριακό στοιχείο, είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία των κρατών και των αρμοδίων αρχών για την αποτελεσματική δίωξη των δραστών.

Ασφαλώς όμως, οι αδυναμίες τής κατασταλτικής αυτής προσέγγισης του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων, οι οποίες άρχισαν να εντοπίζονται ιδίως στον τομέα τής πρόληψης και της προστασίας των θυμάτων, δεν άργησαν να εμφανισθούν. Οι διατάξεις πλήθους νομοθετικών κειμένων αντιμετώπιζαν σε κατασταλτικό και

μόνο επίπεδο το trafficking. Αλήθεια είναι, εντούτοις, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην καταπολέμηση του trafficking και το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων είναι ένα από τα εγκλήματα που θίγουν τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ανωτέρω πρωταρχία τής ποινικής καταστολής και της ασφάλειας των συνόρων έφερε στην επιφάνεια αρνητικά σχόλια σχετικά με τον παραγκωνισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην προσπάθεια των κρατών να καταπολεμήσουν και να πατάξουν το trafficking. Οι κυβερνήσεις συχνότερα στις προσπάθειες που κατέβαλλαν να συλλάβουν τους εμπόρους και να κινήσουν τις ποινικές διαδικασίες εις βάρος τους, έθεταν σε δεύτερη (ακόμη δε και σε τρίτη) μοίρα την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Όμως, η ορθή και αποτελεσματική αντιμετώπιση ενός φαινομένου όπως της εμπορίας ανθρώπων δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο μέσω της θεώρησης αυτής ως ενός αποκλειστικώς ποινικού μεγέθους, που προσεγγίζεται με αμιγώς κατασταλτικές στρατηγικές. Από πολύ νωρίς σημειώθηκε η ανάγκη να ενισχυθεί η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του φαινομένου τού trafficking, δίχως ασφαλώς αυτό να μεταφράζεται ως ολιστική απαξίωση των κατασταλτικών μεθόδων, που προτείνονται από το σύστημα αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος. Οι αμυδρές (ακόμη και ανύπαρκτες) προστατευτικές για τα θύματα διατάξεις και η ανάγκη τής ανθρωποκεντρικής αντιμετώπισης του trafficking οδήγησαν στην εισαγωγή ενός ορισμένου και αποτελεσματικού προστατευτικού πεδίου διατάξεων για τα θύματα εμπορίας με σκοπό την παροχή στήριξης, προστασίας και την αρωγή τους, υπό τη σκέψη ότι η εμπορία ανθρώπων, ανεξάρτητα από τον απεχθή της χαρακτήρα, επιφέρει στα τελευταία επαχθείς και βαρύτατες σωματικές και ψυχικές επιπτώσεις.

Ουδεμία αμφιβολία υπάρχει ότι το trafficking θα παραμείνει για πολλά χρόνια ακόμα στην ατζέντα των διεθνών οργανισμών, ως ένα φαινόμενο η αντιμετώπιση του οποίου όχι μόνο επείγει, αλλά επιπλέον είναι αναπόφευκτη. Ακόμη, δεν υπάρχει, δυστυχώς, αμφιβολία ότι οι αριθμοί γύρω από το trafficking θα συνεχίσουν να αποτελούν μία ψυχρή και σκληρή υπενθύμιση της ευθύνης όλων των κρατών απέναντι στα θύματα.

Η μέχρι σήμερα πορεία τής αντιμετώπισης του φαινομένου συνεπάγεται αναπόδραστα τη διαπίστωση μίας σειράς δεδομένων: ότι η εμπορία ανθρώπων είναι

μία περίπλοκη εξίσωση, η λύση της οποίας δεν μπορεί να δοθεί, παρά λαμβάνοντας υπ' όψιν όλους τους παράγοντες που την συναποτελούν. Οι μονοδιάστατες πολιτικές δε χωρούν. Άρα, είναι ιδιαιτέρως ευτυχές το γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα έφτασε σε αυτό το συμπέρασμα (σχετικά) γρήγορα, ενισχύοντας το ρόλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και διαμέσου της συντονισμένης δράσης διεθνών οργανισμών και των οργάνων τής ΕΕ, ανέπτυξε μία ρηξικέλευθη δυναμική γύρω από το φαινόμενο. Αν και η ποινική καταστολή των εγκληματιών εμπόρων ευρίσκεται πάντα στο επίκεντρο οιασδήποτε πολιτικής και σχεδίου δράσης, εξίσου δε ουσιώδη λόγο, έχει η προστασία και αρωγή των θυμάτων, η κατανόηση των αναγκών τους, η αναγνώριση ότι τα δικαιώματα τους έχουν παραβιαστεί και η επανόρθωση της βλάβης που υπέστησαν από το έγκλημα.

Έτσι, σε αυτό το σύστημα, προκρίνεται ιδιαίτερα ο ρόλος τού κράτους, τόσο στο βαθμό τής καταστολής τού trafficking, όσο και στο μέτρο επανόρθωσης των θυμάτων. Ομοίως, η υπόθεση του ΕΔΔΑ *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010), αν και προκάλεσε αρκετές αρνητικές κριτικές, αποτελεί μια απόφαση - σταθμό, από τη στιγμή που τονίζει τον νέο ρόλο τού κράτους, αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας προσώπων. Η ευθύνη τού κράτους να αναγνωρίσει και να προστατεύσει τα θύματα εμπορίας ανθρώπων έρχεται να προστεθεί στον πίνακα, που συνθέτει την πλήρη εικόνα τής αντιμετώπισης του trafficking και συγχρόνως εκθρονίζει ρητορικές, που στηρίζονται αποκλειστικά στην απόδοση ευθύνης σε αόρατα εγκληματικά κυκλώματα.

Ο ρόλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διαδικασία αντιμετώπισης του φαινομένου τού trafficking είναι πρωταγωνιστικός για πολλούς λόγους, οι οποίοι δε θα επαναληφθούν εδώ. Όμως, παρά τα πλεονεκτήματα και τη θετική πρακτική των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι σε διάστημα μικρότερο της εικοσαετίας, έχουν να επιδείξουν αξιοσημείωτο έργο, ο ρόλος τής ποινικής καταστολής παραμένει ουσιώδης. Όπως δυστυχώς μαρτυρούν οι στατιστικές, ο αριθμός των υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων που φτάνουν να δικαστούν από εθνικά δικαστήρια είναι πολύ μικρός, όπως επίσης και ο αριθμός των προσώπων που τελικά καταδικάζονται για το έγκλημα της διακίνησης προσώπων. Από την άλλη δε πλευρά, ο αριθμός των δραστών και των θυμάτων αυξάνεται κατακόρυφα σε διεθνές επίπεδο.

Η σύνθετη φύση τού φαινομένου τού trafficking μοιάζει να δημιουργεί προβλήματα, σχετικά με την αντιμετώπιση των επιμέρους περιπτώσεων. Οι καταστάσεις, όπως παρουσιάζονται στην πρακτική και εκτός των βιβλίων θεωρίας, σπανίως έως καθόλου διακρίνονται ξεκάθαρα, από τη στιγμή που πλείστες φορές τα όρια είναι τόσο λεπτά και ρευστά, που δυσχερώς διακρίνονται «με γυμνό μάτι». Η σύγχυση που επικρατεί γύρω από τους όρους τής εμπορίας ανθρώπων, της παρανόμου μετανάστευσης και της (παράνομη ή νόμιμης) πορνείας μπορεί εύκολα να δημιουργήσει αμφιβολίες, ως προς το σε ποια κατηγορία εμπίπτει ένα ορισμένο περιστατικό, και άρα σε ποιο προστατευτικό σύστημα. Ακολούθως, την ίδια στιγμή, είναι η σύνθετη φύση τής εμπορίας ανθρώπων αυτή που έχει οδηγήσει τη διεθνή κοινότητα να χρησιμοποιήσει όλα τα εργαλεία που της παρέχονται, δημιουργώντας ένα πλέγμα μηχανισμών προστασίας ισχυρό και ικανό να ανταπεξέλθει στις όποιες προκλήσεις.

Όπως φαίνεται, το ενδιαφέρον τής διεθνούς κοινότητας στο φαινόμενο της διακίνησης προσώπων παραμένει, ευτυχώς, σταθερό. Όμως, το αυτό συμβαίνει και με τους αριθμούς των θυμάτων. Ασφαλώς, το νομικό πλαίσιο που έχει δημιουργηθεί κυρίως τα τελευταία χρόνια είναι επαρκές για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του trafficking. Αυτό που λείπει είναι η τεχνογνωσία γύρω από την εφαρμογή του, η εκπαίδευση των αρμόδιων φορέων, η ενεργός συμμετοχή των κρατών μέσω της καταγραφής στοιχείων και παροχής στατιστικών δεδομένων σχετικά με τα περιστατικά που συμβαίνουν στην εκάστοτε επικράτεια, ούτως ώστε να μπορέσει η διεθνής κοινότητα να αξιολογήσει εις βάθος χρόνου τις πολιτικές δράσης που εφαρμόζονται, τα οφέλη και τα μειονεκτήματα αυτών.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος που έχει να αντιμετωπίσει η διεθνής κοινότητα, αλλά και η ΕΕ, είναι ο αποσυντονισμός των δράσεων μέσω σπασμωδικών κινήσεων, ενόψει της μεταναστευτικής κρίσης, της οποίας κομμάτι αποτελεί και η εμπορία ανθρώπων. Οι διαρκώς αυξανόμενες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, δοκιμάζουν σκληρά τις αντοχές τού συστήματος, την ευελιξία των διεθνών οργάνων, αλλά και τα ίδια τα κράτη, τα οποία ευρίσκονται αντιμέτωπα με έκτακτες καταστάσεις. Ουσιώδες είναι να αποφευχθεί σε αυτό το πνεύμα η υιοθέτηση αυστηρών πολιτικών μετανάστευσης, οι οποίες συχνά θυσιάζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου, στο βωμό τής δημοσίας τάξεως.

Η έως σήμερα πορεία τής διεθνούς κοινότητας αποδεικνύει ότι υφίσταται πολιτική βούληση για την αντιμετώπιση του φαινομένου τού trafficking. Όμως, η δυσκολία εφαρμογής είναι άθροισμα πλήθους παραγόντων και απαιτεί συντονισμένη δράση τόσο από τους διεθνείς οργανισμούς, όσο και από τους φορείς τής κοινωνίας των πολιτών. Οι δράσεις, σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να διατηρήσουν μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο ότι η διεθνής έννομη τάξη υπάρχει για να εξυπηρετεί πρωτίστως τον Άνθρωπο.

Όσον αφορά στην ερευνητική προσέγγιση, αν και εκατοντάδες, χιλιάδες άνθρωποι γίνονται θύματα trafficking κάθε χρόνο, παρόλα αυτά είναι εκπληκτικά δύσκολο να ανακαλύψει κανείς καταγεγραμμένες εμπειρίες θυμάτων. Ακριβείς πληροφορίες ως προς την έκταση και τα χαρακτηριστικά τής εμπορίας δε μπορούν να προκύψουν, κατ' αρχήν εξαιτίας της ανυπαρξίας εκτενών και αξιόπιστων συστημάτων συλλογής συγκριτικών δεδομένων. Ασφαλώς, δεν είναι περίεργο που ευρήματα ερευνών που έχουν διενεργηθεί, δημοσιοποιούνται άμεσα, ακόμη και με μικρό αριθμό περιστατικών. Η ανάγκη στοιχείων είναι εμφανής και η ανάγκη παρεμβάσεων εμφανέστερη.

Όλοι δε οι μελετητές συμφωνούν ότι η ακριβής έκταση της εμπορίας ανθρώπων παραμένει άγνωστη. Ο «σκοτεινός αριθμός» τού trafficking, σύμφωνα με υποθετικές έρευνες, για τα περισσότερα κράτη είναι τόσο μεγάλος, που ενδέχεται να υποδηλώνει μία κρίση δημοσίας τάξεως, αλλά και επιβολής τού νόμου. Αυτό σημαίνει ότι είναι αδιανόητο να σημειώνονται ποσοστά θυμάτων που υφίστανται ορισμένης μορφής εκμετάλλευσης, αλλά δεν εντοπίζονται, της τάξεως άνω του 90%, σε πλήθος κρατών τής Ευρώπης. Αν όντως συμβαίνει αυτό, θα αποτελούσε πολιτικό σκάνδαλο, μία πλήρης αποτυχία τού συστήματος δικαιοσύνης, και κατ' επέκταση θα προκαλούσε δημόσια ανησυχία. Αναμφισβήτητα δε, προσφέρεται γόνιμο έδαφος και ουσιώδες υλικό για μικροκοινωνιολογικές έρευνες πεδίου, τα αποτελέσματα των οποίων θα τροφοδοτήσουν τον επιστημονικό διάλογο και εν συνεχεία θα βελτιώσουν ακόμη περισσότερο την αντεγκληματική πολιτική σε επίπεδο πρόληψης, αλλά και καταστολής.

Αυτό που εν κατακλείδι αξίζει να επισημανθεί είναι ότι ασφαλώς η (έστω) νομική αρτιότητα ενός συνόλου ποινικών διατάξεων που καλούνται να

αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του trafficking σε επίπεδο καταστολής, το συνονθύλευμα των νομοθετικών προβλέψεων με τις συνεχείς και δαιδαλώδεις τροποποιήσεις και αντικαταστάσεις για την προστασία και αρωγή των θυμάτων, η κύρωση διεθνών συμβάσεων και δεσμευτικών νομοθετικών κειμένων που επιχειρεί να καταδείξει τη φιλοδοξία των κρατών (και της Ελλάδος) ότι πρόκειται για νομοθετικά πολιτισμένα κράτη, όλα τα παραπάνω δεν είναι ικανά από μόνα τους να οδηγήσουν στην καταστολή τής εμπορίας ανθρώπων, εάν δεν αναλαμβάνεται ορισμένη συντονισμένη δράση εκ μέρους της πολιτείας σε επίπεδο πρόληψης, εάν δεν αντιμετωπίζονται οι γενεσιουργές αιτίες που οδηγούν πραγματικά στην εξάπλωση του trafficking και εάν τα θύματα δεν αντιμετωπίζονται ως άτομα των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν καταπατηθεί και που έχουν ορισμένες ανάγκες, οι οποίες δεν είναι άλλες από την προστασία και στήριξη της πολιτείας και όχι ασφαλώς να αντιμετωπίζονται ως δράστες και παράνομοι μετανάστες, που τέλεσαν ορισμένο έγκλημα.

Ο πολιτισμός των ανθρώπων είναι υπόθεση κάθε κράτους ξεχωριστά. Όπως οιοδήποτε παράνομο εμπόριο, έτσι και η εμπορία ανθρώπων δεν ευδοκιμεί, εάν δεν υπάρχουν άνθρωποι έτοιμοι να υποβιβάσουν τον άλλον σε εμπορεύσιμο είδος, και πελάτες ευμενώς διακείμενοι να αγοράσουν το *προϊόν* της. Αλήθεια είναι ότι στην εμπορία ανθρώπων, θύμα δεν καθίσταται μόνον ο άνθρωπος που γίνεται εμπόρευμα στα χέρια των διακινητών του, που λησμονούν, για χάρη μερικών χιλιάδων ευρώ, το σεβασμό τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος, οι αξίες και τα ιδανικά του οποίου τίθενται σε πλήρη αμφισβήτηση.

Ο επίλογος του παρόντος θα μπορούσε να ανήκει σε μία γυναίκα, θύμα trafficking που, αποκαλύπτοντας την ιστορία της, είπε: *«μου έκλεψαν τη ζωή… και δε θα την πάρω ποτέ πίσω»*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ*

1. Βιβλιογραφία

Αλεξιάδης Σ., Το φαινόμενο της εγκληματικότητος. Προβλήματα και προοπτικαί, Θεσσαλοννίκη, 1973.

Ο ίδιος, Εγκληματολογία, Σάκκουλας, 2004.

Αμπατζή Λ., Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2008.

Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Ά., Confront, Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά, Εθνική Έκθεση: Ελλάδα, στο διαδικτυακό τόπο www.eliamep.gr.

Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, Π. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Βαρθακοκύλης Α., Το οργανωμένο έγκλημα και οι τρόποι αντιμετώπισής του, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001.

Γάφος Η., Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Δ, Σάκκουλας, 1963.

Ο ίδιος, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Ε, Σάκκουλας, 1965.

Δημόπουλος Χ., Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία), Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ο ίδιος, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Δίκτυο Αριάδνη κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, Καταπολεμώντας την Εμπορία Ανθρώπων, Προβλήματα και Προοπτικές, Σάκκουλας, 2007.

ΕΛ.ΑΣ., Αρχηγείο, Εκθέσεις για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, των ετών 2004, 2005, 2011. 2012, 2013, 2014 και 2015, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σειρά Ομάδας Νέων, Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Επιστημονική Εποπτεία: Κιούπης Δ., (επιμ. Ιωαννίδου Α.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2007.

Κουράκης Ν., Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Τόμ. ΙΙ, Πραγματολογική προσέγγιση και επιμέρους ζητήματα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Ο ίδιος, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2012.

Κυριαζή Τ., Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Κωστάρας Α., Έννοιες και θεσμοί του Ποινικού Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008.

Λάζος Γ., Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, Καστανιώτη, 2002.

Ο ίδιος, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Ληξουριώτης Ι., Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Λίβος Ν., Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, Τόμ. Ι, Τεύχος Α, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Λυντέρης Χ., Το ποινικό δίκαιο των μεταμοσχεύσεων, Σάκκουλας, 2004.

Μαγκάκης Γ. – Α., Τα εγκλήματα περί την γενετήσιαν και την οικογενειακήν ζωήν, Αφοί Σάκκουλα, 1967.

Μαγκλιβέρας Κ., Εμπορία ανθρώπων: ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων: (συγχρόνως ανάλυση του νόμου – προτύπου του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων), Ακαδημία Αθηνών, 2014.

Μανωλεδάκης Ι., Η διαλεκτική έννοια των εννόμων αγαθών, Σάκκουλας, 1973.

Ο ίδιος, Ερμηνεία κατ' άρ. των όρων του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, Σάκκουλας, 1996.

Ο ίδιος, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Σάκκουλας, 1998.

Ο ίδιος, Η προστασία των αδυνάτων στο Ποινικό Δίκαιο, Μελέτες για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, 1978 – 2005, Σάκκουλας, 2005.

Μπέκας Γ., Όπλα – Πυροχομαχικά – Εκρηκτικά, Ο νόμος 2168/1993 και η Υπ. Απόφ. αρ. 3009/2/23α/1994, Π.Ν. Σάκκουλας, 2000.

Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Τόμ. Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Μωραΐτης Χ., Ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Ντζιώρας Δ., Εγχειρίδιον Ειδικού Ποινικού Δικαίου – Εγκλήματα κατά του Ατόμου, 1972.

Παπαδημητρίου Γ., Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Παπαζήση, 2001.

Παπανδρέου Π., Παπαθανασίου Κ., Διαγράμματα Ποινικού Κώδικα (επιμ. Χαραλαμπάκης Α.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία – δράστη;, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπανικολάου Α. – Ε., Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση: μια προσέγγιση του ζητήματος ιδίως σε αξιόποινες πράξεις του νόμου περί ναρκωτικών, Αντ. Σάκκουλας, 2012.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, (Βιβλίο Ι: Νομοθεσία, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, Βιβλίο ΙΙΙ: Διεθνείς και ευρωπαϊκές προσπάθειες, Βιβλίο IV: Νομολογία, Βιβλίο V: Ελληνικό Δίκαιο), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008.

Παρασκευόπουλος Ν., Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών – Ιστορική, συγκριτική, νομολογιακή και δογματική έρευνα, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1979.

Ο ίδιος, Φρόνημα και καταλογισμός στο ποινικό δίκαιο, Σάκκουλας, 1987.

Παρασκευόπουλος Ν., Κοσμάτος Κ., Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Κώδικα νόμων για τα Ναρκωτικά (ν. 3459/2006), Σάκκουλας, 2006.

Παρασκευόπουλος Ν., Φυτράκης Ε., Αξιόποινες σεξουαλικές πράξεις, Σάκκουλας, 2011.

Πιτσελά Α., Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, (Διεθνή και Ευρωπαϊκά), Δίκαιο Ανηλίκων, Σάκκουλας, 2006.

Η ίδια, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Σάκκουλας, 2004.

Ράικος Δ., Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, Σάκκουλας, 2006.

Σακελλαροπούλου Β., Η ποινική αντιμετώπιση του ιατρικού σφάλματος, Σάκκουλας, 2011.

Σπινέλλη Κ., Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Σπινέλλη Κ., Τρωϊάνου Α., Δίκαιο Ανηλίκων. Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1992.

Συκιώτου Α., Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, Σάκκουλας, 2005.

Η ίδια, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Η ίδια, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

Τσακλάγκανου Γ., Ιδρυτική Συνάντηση του Ελληνικού Δικτύου της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, Θεσμική Αντιμετώπιση του Trafficking σε Διεθνές Επίπεδο, στο διαδικτυακό τόπο www.poreiagynaikon.gr.

Η ίδια, Η διεθνική σωματεμπορία – Trafficking, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στον διαδικτυακό τόπο www.kethi.gr.

Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο., Βιασμός, Αρχιπέλαγος, 2008.

Των ιδίων, Ο κύκλος της κακοποίησης, Αρχιπέλαγος, 2008.

Τσόλκα Ο., Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, Π. Ν. Σάκκουλας, 2012.

Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

Χαραλαμπάκης Α., Διάγραμμα ποινικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Χλούπης Γ., Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Χωραφάς Ν., Ελληνικόν Ποινικόν Δίκαιον, Τόμ. Α, (επιμ: Σταμάτη Κ.), Αφοί Σάκκουλα, 1978.

2. Αρθρογραφία

Ciminal Policy Initiative, Κείμενο Αρχών για μία Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική (μτφρ. *Πεσπερίδης Χ.*), ΠοινΔικ, 2010, σελ. 69 επ.

Ανδρουλάκης Ν., Η έννοια της βίας εν τω Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΜελ, 1972, σελ. 183 επ. (= *ο ίδιος*, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 593 επ.).

Ο ίδιος, Άσεμνο και Ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μία συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών), ΠοινΧρ, 1983, σελ. 209 επ.

Βαθιώτης Κ., Η προστασία των μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του νόμου 2928/2001, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1045 επ.

Ο ίδιος, Η ολιγοχρόνια κατακράτηση του θύματος ως μέσο για την ανάκτηση της ελευθερίας του δράστη, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 584 επ.

Βαλανδρέα Γ., Το σύνδρομο της Στοκχόλμης, ΠοινΔικ, 2001, σελ. 67 επ.

Βάρκα – Αδάμη Α., Οι καινοτομίες του ν. 3984/2011 για τη δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων, ΕλλΔικ, 2011, σελ. 964 επ.,

Γαρδίκας Κ., Εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρ, 1952.

Δημητράτος Ν., Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 299 επ.

Διαλυνάκης Ε, Σταματάκη Μ., Παπαδοπούλου Α., Φιλίππου Α., Τζαμαλούκα Γ., Η προβολή του φαινομένου της Διεθνικής Σωματεμπορίας – Trafficking – από τον έντυπο τύπο στην Ελλάδα, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 102 επ.

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 663 επ.

Έμκε – Παπαδοπούλου Η., Παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών και παιδιών στις χώρες της ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας, Επιστημονική Επετηρίδα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2002.

Ζαχαρής Ε., Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, ΠοινΧρ, 2005, 481 επ.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συνοπτικά σχόλια στο νομοσχέδιο για τις μεταμοσχεύσεις, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 187 επ.,

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Οι ποινικές διατάξεις του ν. 3305/2005: Συμβολικό ποινικό δίκαιο για τις καταχρήσεις της βιοϊατρικής στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1186 επ.

Η ίδια, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ.

Καρανικόλας Γ., Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: Προβληματισμοί γύρω από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348Α ΠΚ, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 965 επ.

Κιούπης Δ., Εμπόριο ανθρώπινων οργάνων. Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο και ο ρόλος του διαδικτύου, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 1629 επ.

Κοσμάτος Κ., Οι «ευπαθείς» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» ομάδες του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 348 επ.

Κουράκης Ν., Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

Ο ίδιος, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1017 επ.

Ο ίδιος, Η πορνογραφία ανηλίκων στο διαδίκτυο (άρθρο 348Α ΠΚ). Τα όρια μιας δικαιοκρατικής και εφικτής ποινικής καταστολής της, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 14 επ.

Κριθαράς Θ., Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 898 επ.

Κυριαζή Τ., Εμπορία Ανθρώπων. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου & Ρωσίας, ΠοινΔικ, 2010 σελ. 568 επ.

Κυρτάτας Δ., Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις, Μνήμων[1], 1989, σελ. 183 επ.

Κωνσταντινίδης Α., Η ποινική αντιμετώπιση των μεταμοσχεύσεων, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 481 επ.

Λιούρδη Α., Ποινική ευθύνη των γιατρών στις βιοϊατρικές επεμβάσεις, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1421 επ.

Μαγγανάς Α., Γαβαλάκης Ν., Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς του πελάτη εκδιδομένου ατόμου, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 427 επ.

Μαγκάκης Γ. – Α., Σκέψεις πάνω στην έννοια του εγκλήματος της αρπαγής, ΝοΒ, 1981, σελ. 244 επ.

Μανωλεδάκης Ι., Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο ποινικό δίκαιο, ΝοΒ, 1984, σελ. 1105 επ.

Μαργαρίτης Λ., Η συρροή ανάμεσα στα εγκλήματα του βιασμού και της αποπλανήσεως παιδιών είναι φαινομενική ή αληθής;, Αρμεν, 1981, σελ. 75 επ.

[1] Επιστημονικό περιοδικό που εκδίδεται από την Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

Ο ίδιος, Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 181 επ.

Μηλαπίδου Μ., Παρατηρήσεις επί του νέου νόμου για την εφαρμογή της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 137 επ.

Μπεχλιβάνη Ν., Σκέψεις για το φαινόμενο trafficking με αφορμή τη δικανική κρίση του ΜΟΔ Σερρών 37 – 46/2005, Αρμεν, 2007, σελ. 1629 επ.

Μπουρμάς Γ., Προσπάθειες εννοιολογικού προσδιορισμού της κατοχής ηλεκτρονικών δεδομένων με χαρακτήρα παιδικής πορνογραφίας, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 322 επ.

Νούσκαλης Γ., Το σχέδιο της απόφασης – πλαισίου για την καταστολή πράξεων σχετικά με την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 485 επ.,

Πανάγος Κ., Εμπορία ανθρώπων: Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερη αναφορά στα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους, ΝομΕπ, 2008, σελ. 101 επ.

Ο ίδιος, Οι «πρωταγωνιστές» του εγκλήματος της πορνογραφίας ανηλίκων: οι περιπτώσεις του ανήλικου δράστη και του εικονικού θύματος, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 43 επ.

Πανούσης Γ., Διαφθορά - Διαπλοκή και πολιτική μηχανή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1015 επ.

Παπαγεωργίου Γ., Επτά δεδομένα για την παράνομη μετανάστευση, ΕΜΕΔ, σελ. 20 επ. (= σε: *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ,* 07.08.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr).

Παπαθανασόπουλος Ε., Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ.

Παπαθεοδώρου Θ., Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τους μετανάστες: μεταξύ νομιμότητας, αυστηρότητας και ελέγχου, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 115 επ.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Προβληματισμού στην προστασία και αρωγή προς τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Ειδικό Τεύχος: Αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες, 2008, σελ. 1 επ.

Παπαχαραλάμπους Χ., Η ποινική αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης και το ζήτημα της κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των οικονομικών μεταναστών, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1434 επ.

Πατσουράκου Ν., Το πρόβλημα της χρησιμοποίησης μελών του σώματος του κληρονομούμενου για μεταμόσχευση κατά τη νέα ισχύουσα νομοθεσία, ΕλλΔικ, 1987, σελ. 549 επ.

Παύλου Σ., Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του, ΠοινΧρ, 2002, 776 επ.

Ο ίδιος, Το Ποινικό Δίκαιο και οι «Αποφάσεις – πλαίσιο» της ΕΕ, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 961 επ.

Πολυζωΐδου Β., Το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλίκων: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο της νέας Οδηγίας 2011/93/ΕΕ και η εθνική έννομη τάξη, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1014 επ.

Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ., Ο νέος νόμος για τη δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων (ν. 3984/2011) συγκριτικά με τον προηγούμενο (ν. 2737/1999), Αρμεν, 2012, σελ. 864 επ.

Οι ίδιοι, Η συναίνεση από πλευράς ενήλικα δότη στην post mortem μεταμόσχευση από τον ν. 2737/1999 μέχρι και τον ν. 4075/2012, ΠοινΔικ, 2014, σελ. 975 επ.

Σπινέλλης Δ., Το έννομον αγαθόν και η σημασία του εις την σύγχρονον διδασκαλίαν του ποινικού δικαίου, ΠοινΧρ, 1971, σελ. 721 επ.

Συκιώτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 684 επ. (= *της ιδίας,* σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, σελ. 1176 επ.)

Η ίδια, Ευρωπαϊκή Ένωση – Οργανωμένο Έγκλημα – Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων: Μία ιδιόρρυθμη δυναμική – διαλεκτική σχέση, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 200 επ.

Η ίδια, Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 25 επ.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Το έγκλημα της παράνομης βίας κατά το άρθρο 330 ΠΚ, Αρμεν, 1982, σελ. 972 επ. (= *της ιδίας*, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, σελ. 747 επ.).

Η ίδια, Εμπορία ανθρώπων. Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 427 επ.

Η ίδια, Γενετική τεχνολογία και ποινικό δίκαιο (με αναφορά στο Σχέδιο Νόμου για την «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή), ΠοινΔικ, 2002, σελ. 1052 επ.

Η ίδια, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ.

Η ίδια, Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 234 επ.

Σπινέλλη Κ., Παιδική πορνογραφία – Εισαγωγικό σημείωμα, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 11 επ.

Ταμιχτσής Ι., Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία σύντομη παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1236 επ.

Τζανετής Α., Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρ. 187 παρ. 1, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1016 επ.

Χαραλαμπάκης Α., Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 97 επ.

Ο ίδιος, Ο νέος ν. 3625/2007 για την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 825 επ.

Χαρίση Α., Εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων: Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο, ΕΕυρΔ, 2014, σελ. 307 επ.

Χατζηκώστας Κ., Ο νόμος 2737/1999 και οι "post mortem" μεταμοσχεύσεις – Μία κριτική προσέγγιση, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 388 επ.,

Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ.

Ο ίδιος, Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος στο έγκλημα της σωματεμπορίας – Διάλογος με τη νομολογία, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 492 επ.

Χλούπης Γ., Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 922 επ.

Ψαρούδα – Μπενάκη Α., Το έγκλημα της «επικινδύνου» σωματική βλάβης (άρ. 309 ΠΚ), ΠοινΧρ, 1976, σελ. 433 επ. (= *η ίδια,* Θεωρία και Πράξη του Ποινικού Δικαίου, 2004, σελ. 179 επ.).

3. Συμβολές σε συλλογικά έργα

Αναγνωστόπουλος Α., σε: Χαραλαμπάκη Α., Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, Π. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Βασιλακόπουλος Π., Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (Εθνικές και Διεθνείς διαστάσεις), Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συνεδρίου της ΕΕΠ, Το ποινικό δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, σελ. 117 επ.

Γώγος Κ., Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, σε: Νάσκου, Περράκη Π., Χρυσόγονου Κ., Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού», σελ. 362 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Δημήτραινας Γ., Άρθρο 323Α ΠΚ: Το ελληνικό κυρωτικό εγχείρημα στην «καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση ή την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους» (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 143 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ο ίδιος, Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν. 3064/2002 (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Κοσμίδη Χ., Δημήτραινα Γ., Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Σάκκουλας, 2003.

Ζαχαριάδης Α., Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187Β ΠΚ), σε Τιμ. Τόμ. Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. ΙΙ, σελ. 775 επ.

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου – Αναζητώντας τη χρυσή τομή, σε: Μεταμοσχεύσεις, σελ. 25 επ., Σάκκουλας, 2008.

Κούρτης Β., Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, σε: Ζ. Παπασιώπη – Πασιά. Σκέψεις και προβληματισμοί, σελ. 95 επ.

Ο ίδιος, Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2005 για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, Βιβλίο ΙΙΙ: Διεθνείς και Ευρωπαϊκές προσπάθειες, σε: σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008, σελ. 75 επ.

Ο ίδιος, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008, σελ. 300 επ.

Κωστάρας Α., Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της

Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 69 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Ο ίδιος, Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, σελ. 415 επ., 2007.

Λάζος Γ., Παγκοσμιοποίηση, δικαιώματα του ανθρώπου, εμπόριο ανθρώπων. Εξαναγκαστική πορνεία και διεθνική σωματεμπορία: Συνέπειες στην κοινωνία, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, σελ. 761 επ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Λίβος Ν., Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 17 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Μπέκας Γ., Τα εγκλήματα μεταφοράς λαθρομεταναστών, σε: Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, Προσφορά τιμής στην Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, σελ. 333 – 346, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008.

Μυλωνόπουλος Χ., Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 101 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Ο ίδιος, σε: Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, (Άρθρα 1 – 133), (επιμ: Σπινέλλη Δ.), ερμηνεία άρθρου 8 ΠΚ, σελ. 87 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Νούσκαλης Γ., Ορισμένες σκέψεις σχετικά με το έγκλημα του «σεξουαλικού τουρισμού», σε: Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Δικαίου του Τουρισμού για τη Διεθνή και Ευρωπαϊκή νομική διάσταση του τουρισμού, σελ. 187 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπαδοπούλου Ε., Εμπορία οργάνων σώματος στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 233 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 778 επ., Σάκκουλας, 2010.

Πιτσελά Α., Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1139 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Πλιώτας Β., Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 200 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Στοΐλα Αγ., σε: Χαραλαμπάκη Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμ. ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Συκιώτου Α., Έμφυλη εγκληματικότητα: μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης, σε: Κουράκη Ν., Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ. 83 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Η ίδια, Οργανωμένο έγκλημα και παράνομη διακίνηση ανθρώπων: παρουσίαση του φαινομένου και αντιμετώπισή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε: Περάκη Σ. (επιμ.), Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ: Από το Τάμπερε στη Χάγη και επέκεινα, 2007, σελ. 323 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον και η ποινική της αντιμετώπιση στο ελληνικό δίκαιο, σε: Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Κοσμίδη Χ., Δημήτραινα Γ., Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Σάκκουλας, 2003.

Η ίδια, Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Τσαλαπόρτας Α., Εμπορία ανθρώπων: Η γενετήσια εκμετάλλευση παιδιών, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα, Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 181 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Χαραλαμπάκης Α., Ιατρική ευθύνη και δεοντολογία, σε: τον ίδιο, Μελέτες Ποινικού Δικαίου, σελ. 169 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999.

4. Αλλοδαπές πηγές

Adepoju A., Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 75 επ.

Agbonkpolor K., Starting out young in the world's oldest profession: children prostitutes in L.A., Patt Morrison, Southern California Public Radio, 2010, στο διαδικτυακό τόπο www.scpr.org.

Aghatise E., Trafficking for prostitution in Italy, Concept paper for the Expert Group Meeting on "Trafficking in women and girls", 18 – 22 Νοεμβρίου 2002, Glen Cove, New York, USA, EGM/TRAF/2002/ ep. 4, σελ. 15 επ.

Andenaes J., Droit Pénal, Crominologie et Politique Criminelle, Revue Dr. Pén. Crimin., 1962 – 1963, σελ. 3 επ.

Anderson B., O' Connell Davidson J., Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multy – Country Pilot Study, 15, IOM, 2003.

Οι ίδιοι, Demand for Trafficked Persons Labour/Services, Draft Final Report.

Andrees B., N. J. van der Linden M., Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 55.

Argus J., Stockholm Syndrome, Pudding House Publications, 2009

Aronowitz A., Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it, European Journal on Criminal Policy and Research, 9, σελ. 163 – 195, 2001.

Australian Institute of Criminology, People smuggling versus trafficking in persons: what is the difference?, Transnational Crime Brief, n. 2, 2008, στο διαδικτυακό τόπο www.aic.gov.au.

Bagley B., Globalization and Transnational Organized Crime: The Russian Mafia in Latin America and the Caribbean, Mama Coca, στο διαδικτυακό τόπο: www.mamacoca.org.

Brennan D., Methological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 35 επ.

Bruckert C., Parent C., La «traite» des êtres humains et le crime organisé. Examen de la littérature, στο διαδικτυακό σύνδεσμο της Royal Canadian Mounted Police, www.rcmp–grc.gc.ca.

Cassese A., Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, σελ. 441 επ., GUTENBERG, 2005.

Calandruccio G., A review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 267 επ.

Carrbine E., Iganski P, Lee M., Plummer K., South N., Criminology: A Social Introduction, Routledge, 2004.

Celizic M., Former Teen Sex Slave Says Trafficking Common, TODAY-show.com, 13, 2009, στο διαδικτυακό τόπο www.webcitation.org.

Chammartin G., Women Migrant Workers' Protection in Arab League States, ILO, 2003.

Chassagne P., Gjeloshaj K., La corruption, condition essentielle du trafic des êtres humains, Confluences Méditerranée, 42, Eté 2002, σελ. 133 επ.

Council of Europe, Group of Specialists on the Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation, Φεβρουάριος, 17, 2003,

Cullen H., Siliadin v. France: Positive obligations under article 4 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2006, 6, σελ. 585 επ.

Datta M. N., Bales K., Slavery in Europe: Part 1, Estimating the Dark Figure, Human Rights Quarterly, 35, 2013, σελ. 817 επ.

De Witte J. (ed.), Rapport du Centre pour l' égalité des chances de la lute contre le racisme "Les victims sous les protecteurs", Ιούλιος, 2006.

Department of State USA, Trafficking in Persons Report, 2016.

Ehrenreich B., Hoschchild A., Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy, Granta, 2003.

Europol, Knowledge Product, Trafficking in Human Beings in the European Union, 2011.

Hall Williams J. E., Criminology and Criminal Justice, Paperback, 1982.

Heckathorn D. D., Respondent-driven sampling: a new approach to the study oh hidden populations, σε: Social Problems, 44 (2), σελ. 174 επ.

Hughes D., Desinova T., The transnational political criminal nexus of trafficking in women from Ukraine, Trends in Organized Crime, 6 (3 – 4), σελ. 2 – 21.

Iselin B., Adams M., Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling, UN Office on Drugs and Crime, Regional Centre for East Asia and the Pacific, Bangkok, 2003.

Gallagher A., Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties, FRM (Forced Migration Review), 12, σελ. 25 επ.

Ο ίδιος, The International Law of Human Trafficking, 1η έκδ., Cambridge University Press, 2010.

Garland D., Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies, Gower Publ., Aldershot, 1987.

Giammarino M. G., Keynote Speech in "Ensuring Human Rights Protection in countries of destination: breaking the Cycle of Trafficking", Conference Report, Helsinki , 23 – 24 Σεπτεμβρίου 2005, OSCE/ODIHR, 2005, σελ. 30 επ.

Goodwin M., Black Markets. The Supply and Demand of Body Parts, Cambridge University Press, 2006.

Gozdziak E., Collett E., Research on Human Trafficking in North America: A Review of Literature, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 99 επ. και ιδίως σελ. 99 επ.

Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th., The FD on combating trafficking in human beings – Evaluating its fundamental attributes as well as its transposition in Greek criminal law, in A. Weyembergh and V. *Santamaria, The evaluation of European criminal law, 2009.*

Kav La 'Oved, UN Commission on Human Rights, 59th Session 17 March – 24 April, National. NGOs Report to the Annual UN Commission on Human Rights: Evaluation of National Authorities Activities and Actual Facts on the Trafficking in Persons for the Purpose of Prostitution in Isreal, Kav La 'Oved, 6 April, στο διαδικτυακό τόπο: www.kavlaoved.org.il.

Kelly L., "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research in Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 235 επ.

Η ιδία, Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, 2002.

Kleveman L., The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia, Altantic Books, London.

Konkol M., Cook County Sheriff Sues Craigslist for Sex Ads, CHICAGO SUN-TIMES, 6, 2009

Kunze E., Sex Trafficking Via The Internet: How International Agreements Address The Problem And Fail To Go Far Enough, στο διαδικτυακό τόπο www.suffolk.edu.

Laczko F., Introduction. Data and research on human trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 5 επ.

Latonero M., Human Trafficking Online. The Role of Social Networking Sites and Online Classfields, σελ. IV, στο διαδικτυακό τόπο www.techlologyandtraffick ing.usc.edu.

Lo Iacono E., Victims, Sex Workers and Perpetrators: Grey Areas in the Trafficking of Nigerian Women, Trends in Organized Crime, 17, 2014.

Loeber R., Welsh C. B., The Future of Criminology, Oxford University Press, 2012.

López – Fraga M., and others, A needed Convention against trafficking in human organs, The Lancet, 383, June 28, 2014, σελ. 2187 επ.

Maggy L., Introduction: Understanding Human Trafficking, σε: Human Trafficking, σελ. 10 επ., Willan Publishing, 2007.

Η ίδια, Human Trafficking, Routledge, 2011.

Magliveras K., Combating Trafficking in Persons: the Role and Action of International Organisations, Ant. N. Sakkoulas, 2007.

Manolov M., The International trafficking of human organs, Police Practice and Research: An International Journal, 14:3, σελ. 270 επ.

Martin O' B.,Yar M., Criminology: The Key Concepts, Routledge, 2008.

Mattar M., Monitoring the status of severe forms of trafficking in foreign countries: sanctions mandated under the US Trafficking Victims Protection Act, Brown Journal of World Affairs, X (1), σελ. 159 – 178).

Moriarty M., Children under the Trafficking Directive, The AIRE Centre, στο διαδικτυακό τόπο www.airecentre.org.

Munksgaard B., Organ Trafficking and Transplant Tourism: A commentary on the Global Realities, American Journal of Transplantation, 2008, σελ. 925 επ.

Nuyts G., Country Report: Belgium "Awareness – raising of judicial authorities concerning trafficking in human beings", IOM, 2005.

OHCHR, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, στο διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org.

Papantoniou A., Papantoniou – Frangouli M., Researching the demand side of trafficking, σε: Τιμητικό Τόμο Κ. Σπινέλλη, Σάκκουλας, 2010, σελ. 293 επ.

Poppy Project, When women are trafficked: Quantifying the Gendered Experience of Trafficking in the UK, 2004, στο διαδικτυακό τόπο: www.poppy.ik.com.

Presidenza del Consiglio dei Ministri, Dipartimento per le Pari Oppurtunità, Trafficking in human beings, σελ. 2, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Rousseaux F., The psychological impact of sexual slavery of trafficked women: parallels with torture, sexual abuse and domestic violence, Violence Against Women: An Australian Feminist Journal, July: 4 - 13, 2003.

Ruffert M., Walter C., § 12 The Institutional Organisation of International Human Rights Protection, σε: Institutionalised International Law, Gemeinschaft mit Verlag C.H. Beck und Hart Publishing, 2015.

Salt J., Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective, Blackwell Publishers Ltd., 2000 (= στο διαδικτυακό τόπο www.lastradainternational.org, European Network against Trafficking in Human Beings).

Sampani C., Human Trafficking (Sexual Slavery). Does the international legislation give a sufficient response to a globally committed crime?, σε: Τιμητικό Τόμο Κ. Σπινέλλη: εγκληματολογικές διεπιστημονικές προσεγγίσεις, σελ. 343 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010.

Scarpa S., Trafficking in human beings: Modern Slavery, Oxford University Press, 2008.

Sykiotou Ath., Trafficking in Human Beings: Internet Recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, 2007.

Tarde G., La criminalité compare, F. Alcan (éd.), Paris, 1886.

Territo L., Matteson R., The International Trafficking of Human Organs: A Multidisciplinary Perspective, CRC Press, 2012.

Tierney J., Criminology: Theory and Context, Paperback, 2009.

Tyldum G., Brunovskis A., Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 17 επ.

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, New York and Geneva, 2010.

Το ίδιο, Human Rights and Human Trafficking Fact Sheet No. 36, New York and Geneva, UN, 2014.

UNODC, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2012, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2014, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Van Liempt I., Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas, σε: C. L. Van den Anker, Doomernik J. (επιμ.), Trafficking and Human Rights, 2006

Vaz Cabral G., La traite des êtres humains. Réalités de l 'esclavage contemporain, La Découverte, Paris, 2006, σελ. 197 επ.

Vouyoucas C., Le crime organisé à l' étranger, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 787 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Walklate S., Criminology: The Basics, Routledge, 2011.

Winterdyk J., Perrin B., Reichel Ph., Human Trafficking: Exploring the International Nature, Concerns, and Complexities, CRC Press, 2012.

Zimmerman, C., Yun, K., Watts, C., Shvab, I., Trappolin, L., Treppete, M., et al., The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study. London: London School of Hygiene & Tropical Medicine and the Daphne Programme of the European Commission, 2003.

Zimmerman C., Hossain M., Watts C., Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, / Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 επ.

[*] Τα έργα ιδίων εμφανίζονται κατά χρονολογική σειρά.

Οι τίτλοι των έργων παραπέμπονται αυτολεξεί, με τον συγγραφέα, τον τίτλο του έργου, τον τόμο (ή το νομικό περιοδικό) και την σελίδα, εκτός από τους εκτενείς και συχνώς εμφανιζόμενους που παραπέμπονται με τις υπογραμμισμένες στο βιβλιογραφικό πίνακα λέξεις και την αντίστοιχη σελίδα.

5. Οι κύριες διαδικτυακές πηγές[**]

www.1109.gr
www.a21.gr
www.agelioforos.gr
www.amnesty.org.gr
www.areiospagos.gr
www.athina984.gr
www.astynomia.gr
www.coe.int
www.dsanet.gr (ΤΝΠ)
www.eglimatologia.gr
www.eom.gr
www.ert.gr
www.eur–lex.europa.eu
www.europarl.europa.eu
www.fra.europa.eu
www.freedomunited.org
www.gemalto.com
www.greekhelsinki.gr
www.humantrafficking.org
www.ilo.org
www.in2life.gr
www.internetlivestatistics.com
www.internetworldstats.com.
www.kathimerini.gr (εφημερίδα)
www.kethi.gr
www.kevinbales.net
www.lawdb.intrasoftnet.com (ΤΝΠ)
www.nchr.gr
www.nomoi.info
www.ohchr.org
www.osce.org.
www.poreiagynaikon.gr
www.protothema.gr (εφημερίδα)
www.state.gov
www.stopthetraffik.org
www.suffolk.edu
www.techlologyandtrafficking.usc.edu.
www.tanea.gr (εφημερίδα)
www.tovima.gr (εφημερίδα)
www.un.org
www.unicef.org
www.unric.org
www.unodc.org
www.webcitation.org.
www.wikipedia.org

[**] Οι διαδικτυακές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν δεν αποτέλεσαν νομικές αυθεντίες για το παρόν έργο (με εξαίρεση τις επίσημες ιστοσελίδες στις οποίες βρίσκεται το πλήρες περιεχόμενο νομοθετικών κειμένων και αποφάσεων) και αναφέρονται ενδεικτικά και με πάσα επιφύλαξη. Τυχόν μη εύρεση διαδικτυακού τόπου οφείλεται σε διαγραφή (ή σε κατάσταση πλέον μη διαθέσιμης δημοσίας πρόσβασης) του από το διαχειριστή και διά του λόγου τούτου αναφέρεται ως τελευταία είσοδο από τον γράφοντα οι 31.07.2017.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ[***]

ΣυμβΠλημΚαβ 13/1954, ΠοινΧρ, 1954, σελ. 152 επ., με εισ. πρότ. *Παναγιωτοπούλου Π.*

ΑΠ 382/1954, ΠοινΧρ, 1955, σελ. 81 επ.

ΑΠ 29/1959, ΠοινΧρ, 1959, σελ. 208 επ.

ΑΠ 264/1959, ΠοινΧρ, 1930, σελ. 30 επ.

ΑΠ 31/1960, ΠοινΧρ, 1960, σελ. 202 επ.

ΑΠ 369/1962, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 90 επ., με σύμφωνη εισ. αγόρ. *Σακελλαρίου Β.*

ΑΠ 312/1963, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 625 επ.

ΑΠ 239/1964, ΠοινΧρ, 1964, σελ. 513 επ.

ΑΠ 737/1976, ΠοινΧρ, 1977, σελ. 165 επ.

ΑΠ 104/1979, ΠοινΧρ, 1979, σελ. 382 επ.

ΤριμΠλημΒερ 680/1982, ΠοινΧρ, 1982, σελ. 687 επ.

ΑΠ 56/1983, ΠοινΧρ, 1983, σελ. 699 επ.

ΑΠ 227/1983, ΠοινΧρ, 1983, σελ. 734 επ.

ΑΠ 439/1984, ΠοινΧρ, 1984, σελ. 855 επ.

ΣυμβΑΠ 727/1988, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 852 επ.

ΑΠ 967/1988, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 968 επ.

ΑΠ 606/1989, ΠοινΧρ, 1990, σελ. 64 επ.

ΑΠ 1079/1989, ΠοινΧρ, 1990, σελ. 395.

ΣυμβΠλημΛαρ 100/1993, Υπερ, σελ. 961, με εισ. πρότ. *Κωστάκη Σ.*

ΣτρΘεσσ 408/1987, Ποινικά Ανάλεκτα, 1994, σελ. 228 επ., με δεκτή πρόταση *Παπαδαμάκη Α.*

ΑΠ 50/1990, NoB, 1990, σελ. 320 επ.

ΣυμβΑΠ 112/1992, ΠοινΧρ, 1998, σελ. 763 επ.

ΑΠ 1276/1993, Υπερ, 1994, σελ. 296 επ.

ΣυμβΕφΙω 41/1994, Υπερ, 1995, σελ. 335 επ. με παρατ. *Μαργαρίτη Λ.*

ΣυμβΠλημΚαστ 77/1998, Υπερ, 1998, σελ. 1279 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* και παρατ. *Παύλου Σ.* (= ΠοινΧρ, 1998, σελ. 927 επ. = ΠοινΔικ, 1998, σελ. 34 επ. = Αρμεν, 1998, σελ. 988 επ.)

ΑΠ 1577/1995, ΠοινΧρ, 1996, σελ. 919 επ.

ΑΠ 883/1997, Υπερ, 1998, σελ. 59 επ., με παρατ. *Παπαδαμάκη Αδ.*

ΑΠ 1073/1997, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 383 επ.

ΑΠ 112/1998, ΠοινΧρ, 1998, σελ. 763 επ.

ΠεντΝαυτΠειρ 671/1998, ΠοινΔικ, 1998, σελ. 787 επ.

ΑΠ 1452/1998, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 754 επ.

ΜΟΕΠειρ 49-53/1999, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 956 επ.

ΤριμΠλημΞανθ 72/1999, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΞαν 72/1999, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 847 επ., με αντ. εισ. πρότ. *Παλτζόγλου Δ. – Α.*

ΑΠ 405/1999, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΑΠ 638/1999, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 229 επ.

ΣυμβΕφΠειρ 224/2000, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 750 επ., με εισ. πρότ. *Ζύγουρα Α.*

ΑΠ 680/2000, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 44 επ.

ΑΠ 707/2000, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 936 επ.

ΑΠ 984/2000, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΑθ 221/2001, ΠοινΛογ, 2001, σελ. 227 επ.

ΑΠ 992/2001, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 1613/2001, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 626 επ.

ΑΠ 1918/2001, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 714 επ

ΑΠ 208/2002, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177 επ.

ΑΠ 346/2002, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 280 επ.

ΣυμβΑΠ 372/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 208 επ.

ΑΠ 526/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ.

ΣυμβΠλημΘεσ 724/1992, Αρμεν, 1993, σελ. 78, με εισ. πρότ. *Μετσοβίτου – Φλουρή Ε.*

ΑΠ 1083/2002, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 2036/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 746 επ.

ΣυμβΠλημΑμαλ 90/2003, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2031 επ., με εισ. πρότ. *Τριανταφύλλου Π. – Δ.*

ΣυμβΕφΘεσ 93/2003, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 412 επ., με εισ. πρότ. *Ραπτόπουλου Π.* και παρατηρήσεις *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*

ΣυμβΠλημΘεσ 185/2003, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 504 επ., με εισ. πρότ. *Τσορμπατζόγλου Ο.* και παρατ. *Χαρίση Κ.*

ΑΠ 1207/2003, ΠοινΛογ, 2003, σελ. 1375 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1754/2003, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΣυμβΕφΑθ 2584/2003, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 362 επ., με εισ. πρότ. *Αθανασόπουλου Ν.*

ΕφΑθ 699, 780, 809, 3244/2003, ΠοινΧρ, 2004, 933 επ.

ΤρΕφΚακΑθ 3304/2003, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 948 επ.

ΜΟΕΘρακ 45/2004, αδημοσίευτη.

ΔιατΕισΠλημΓυθ 45/2004, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2429 επ.

ΣυμβΑΠ 402/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 136 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1192/2004, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 316 επ.

ΣυμβΕφΑθ 2993/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 931 επ., με αντίθετη εισ. πρότ. *Τσάγγα Ν.*

ΣυμβΠλημΑθ 5141/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 945 επ., με εισ. πρότ. *Παναγιωτόπουλου Π.*

ΣυμβΠλημΔωδ 24/2005, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμΕφΑιγ 35/2005, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 672 επ., με εισ. πρότ. *Παπαδάκη Ρ. – Ε.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Μπρακουμάτσου Π.*

ΜΟΔΣερρών 37 – 46/2005, Αρμεν, 2007, σελ. 1569 επ.

ΣυμβΠλημΛαρ 101/2005, αδημοσίευτο.

ΣυμβΑΠ 111/2005, ΠοινΛογ, 2005, σελ. 192 επ.

ΣυμβΠλημΙωαν 247/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 169 επ. με εισ. πρότ. *Λιούτα Θ.*

ΣυμβΕφΘεσ 289/2005, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 952 επ., με εισ. πρότ. *Μιχαηλίδη Ε.*

ΣυμβΕφΑθ 349/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 730 επ.

ΑΠ 942/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 52 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1152/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 551 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1579/2005, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 165 επ., με εισ. πρότ. *Δεληγιάννη Μ.*

ΑΠ 1999/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 534 επ.

ΑΠ 2195/2005, ΠοινΛογ, 2005, σελ. 2003 επ.

ΣυμβΑΠ 2466/2005, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΣυμβΠλημΡοδ 60/2006, Αρμεν, 2006, 1992 επ., με εισ. πρότ. *Λιάσου Ε.*

ΣυμβΑΠ 93/2006, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 793 επ.

ΣυμβΑερΑθ 137/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 461 επ., με εισ. πρότ. *Κύρκου Σ.*

ΠλημΗρακ 199/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 566 επ.

ΑΠ 607/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 504 επ.

Παραγγελία ΕισΕφΘεσ 670/2006 *[Ραπτόπουλου Π.]*, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 82 επ.

ΣυμβΕφΑθ 854/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 818 επ.

ΑΠ 856/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 789 επ.

ΑΠ 951/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 833 επ.

ΑΠ 974/2006, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 335 επ.

ΑΠ 1244/2006, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ.

ΣυμβΕφΘεσ 1598/2006, ΠοινΧρ, 2008, 563 επ., με παρατ. *Βαθιώτη Κ.*

ΣυμβφΘεσ 1622/2006, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 351 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Ηλ.*

ΣυμβΑΠ 1649/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 1800 επ.

ΣυμβΑΠ 1856/2006, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 503 επ.

ΑΠ 1/2007, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 911 επ.

ΣυμΕφΚερκ 29/2007, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΧαν 139/2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 539 επ.

ΑΠ 326/2007, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 46 επ.

ΣυμβΕφΘεσσ 491/2007, Αρμεν, 2007, σελ. 1760 επ. με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* (= ΠραξΛογΠΔ, 2007, σελ. 532 επ.).

ΑΠ 918/2007, ΠοινΛογ, 2008, σελ. 582 επ.

ΣυμβΕφΑθ 969/2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ.

ΑΠ 1221/2007, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΑΠ 1478/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΑΠ 1722/2007, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 532 επ. (περίλ.) (= ΤΝΠ ΔΣΑ).

ΠλημΑθ 1592/2007, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 260 επ.

ΑΠ 1787/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΠλημΑθ 2020/2007, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 1010 επ.

ΣυμβΠλημΞαν 29/2008, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1207 επ., με εισ. πρότ. *Λαμπρίδη Δ.*

ΣυμβΠλημΧαν 48/2008, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 415 επ., με εισ. πρότ. *Πενταγιώτη Ι.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Πατεράκη Γ.*

ΑΠ 230/2008, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 1999/2008, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 396/2008, ΤΝΠ ΔΣΑ [= ΠραξΛογΠΔ, 2008, σελ. 183 (περίλ.)].

ΑΠ 917/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 20 επ. (= ΠοινΔικ, 2008, σελ. 1449 επ.).

ΣυμβΑΠ 2003/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 803 επ., με εισ. πρότ. *Κουτζαμάνη Ευτ.*

ΠλημΑθ 2648/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 59 επ.

ΣυμβΠλημΗρακλ 324/2009, ΠοινΧρ, 2011, σελ. 632 επ., με εισ. πρότ. *Μαρκάκη Ν.*

ΑΠ 1568/2009, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 772/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 466/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 854/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΑΠ 1663/2010, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 1078, με εισ. πρότ. *Κουτζαμάνη Ε.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Μακρή Φ.*

ΣυμβΠλημΑθ 43/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 209 επ., με παρατ. *Καραφλού Α.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 490 επ., με εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 68/2011, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 1081 επ., με εισ. πρότ. *Αναγνωστοπούλου Ο.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 92/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 309 επ. με εισ. πρότ. *Πετειναρέλη Γ.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΕφΠατρ 110/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 57 επ., με εισ. πρότ. *Μπισμπίκη Γ.*

ΑΠ 673/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 348 επ.

ΑΠ 1136/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 278 (περίλ.)

ΣυμβΑΠ 1499/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 193 επ., με εισ. πρότ. *Κονταξή Α.*

ΣυμβΠλημΡεθυμ 104/2012, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΔραμ 14/2013, ΝΟΜΟΣ.

ΕΔΔΑ

Silver v. United Kingdom (1983).

Young, James and Webster v. United Kingdom (1984).

X and Y v. The Netherlands (1985).

Groppera Radio AD and others v. Switzerland (1990).

Siliadin v. France (2006).

Petrova v. Latvia (2014).

Rantsev v. Cyprus and Russia (2010).

[***] Η ως άνω εκτεθείσα κατά χρονολογική σειρά νομολογία είναι ενδεικτική και περαιτέρω στοιχεία μπορούν να αναζητηθούν στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και στην ΝΟΜΟΣ (συνδρομητική).

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
(ΠΑΛΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

Η ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΘΥΜΑΤΟΣ, ΩΣ ΘΥΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΔΑΒΙΟΣ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: **881** – email: **kdavios@yahoo.gr**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΛΕΚΤΩΡ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Χ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Αθήνα, Αύγουστος 2017,

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά τον ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Το βλέμμα της βαδίζει στη βροχή,
βαριές πατημασιές καημού
τον βρόχινό του δρόμο
γεμίζοντας. Κοιτάζει…
Κι όλο αλλάζει στάση,
σαν κάτι πιο μεγάλο της,
ένα ανυπέρβλητο,
να ‘χει σταθεί
μπροστά σ’ εκείνο που κοιτάζει. […]
Και ξαφνικά,
σαν κάποιος να της έγνεψε «όχι»,
κάνει να πάει μέσα.

Κική Δημουλά, Μια Μετέωρη Κυρία

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Κάθε μέρα μετά το σχολείο, η Maria πουλούσε ψωμί στο δρόμο για να συμπληρώσει το περιορισμένο εισόδημα της οικογενείας της. Όταν αντιλήφθηκε ότι ούτε το δικό της εισόδημα αυτό ήταν ικανοποιητικό, η 15 ετών κοπέλα ήρθε σε επαφή με τη Sofia, μια 35 ετών γυναίκα, που κατοικούσε στο ίδιο χωριό στη Λατινική Αμερική, όπου το νεαρό κορίτσι σταματούσε συχνά για να την επισκεφθεί. Οι δύο γυναίκες ανέπτυξαν μία φιλία και το έτος 2004, η Sofia έκανε στην ανήλικη κοπέλα μία πρόταση: της υποσχέθηκε μία επικερδή εργασία στην πρωτεύουσα, που θα της επέτρεπε να ζει αξιοπρεπώς και επιπλέον να στέλνει χρήματα στη φτωχή της οικογένεια. Η Maria δέχθηκε την πρόταση και, μετά από παρότρυνση της Sofia, δεν είπε τίποτα στους γονείς της, ότι θα έφευγε.

Όταν ήρθε η μέρα τού ταξιδίου, η Sofia έδωσε στη Maria να πιει ένα ποτό, το οποίο της προκάλεσε ζαλάδα και έπειτα την αναισθητοποίησε εντελώς. Όταν ξύπνησε, βρισκόταν μαζί με τη Sofia σε ένα ταξί, που τις οδηγούσε σε ένα άγνωστο εστιατόριο στην περιοχή τής πρωτευούσης. Αφού έφθασαν εκεί, η Sofia είπε στη Maria να μπει μέσα στο εστιατόριο και να καθαρίσει και έπειτα, ο ταξιτζής την οδήγησε, μαζί με άλλα τρία κορίτσια, σε έναν ξενώνα. Ο οδηγός ταξί αυτός καλούσε μέσα στον ξενώνα τα κορίτσια ένα ένα με τη σειρά. Η Maria ήταν η τελευταία και όταν μπήκε εκεί, ο ταξιτζής τη βίασε.

Απελπισμένη, πληγωμένη και αδύναμη να σταματήσει αυτό που συνέβαινε, η Maria οδηγήθηκε πίσω στο εστιατόριο, όπου εξαναγκαζόταν να δουλεύει για ένα μήνα, μέχρι την επιστροφή τής Sofia, η οποία ισχυριζόταν ότι ήταν η μητέρα της και συγκέντρωνε στα χέρια της όλους τους μισθούς τής νεαρής κοπέλας. Ακολούθως, τη μετέφερε σε ένα άλλο εστιατόριο στην πόλη. Εκεί, η Maria για ακόμη μία φορά, αναγκαζόταν να εξυπηρετεί πελάτες, αλλά σύντομα ο εξαναγκασμός σε εργασία έλαβε διαστάσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης, και η κοπέλα αναγκαζόταν να παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, σε ένα κρυφό δωμάτιο στο βάθος τού εστιατορίου. Ο κύκλος δεν έκλεισε, αλλά επαναλήφθηκε μερικές εβδομάδες αργότερα: η Sofia επέστρεψε, κατακρατούσε τους μισθούς τής Maria και τη μετέφερε σε άλλο μαγαζί, όπου αυτή τη φορά αναγκαζόταν να χορεύει στους πελάτες, δίχως να έχει μαζί τους, όμως, σεξουαλικές επαφές. Ο υπεύθυνος του μαγαζιού, που υποπτεύθηκε την

πραγματική σχέση των δύο γυναικών, ειδοποίησε άμεσα τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες, όμως, δεν προέβησαν σε ουδεμία ενέργεια.

Όταν, μία νύχτα, ο θείος τής Maria έτυχε να επισκεφθεί το μαγαζί αυτό, όπου εκείνη χόρευε, μαζί του έφθασε και η ελπίδα σωτηρίας της. Αναγνωρίζοντας την κοπέλα, ειδοποίησε τους γονείς της, οι οποίοι απευθύνθηκαν για βοήθεια σε μία ένωση προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η οργάνωση απελευθέρωσε τη Maria, και υπέβαλε μήνυση εναντίον των δραστών. Έτσι, το Δεκέμβριο του 2005, η έμπορος της Maria, η Sofia, καταδικάσθηκε σε 10 έτη κάθειρξης και κατέβαλε 250 $ (sic!), τα οποία έλαβε η Maria ως αποζημίωση. Ο οδηγός ταξί δεν καταδικάσθηκε και ο δικαστής τον απήλλαξε από τις κατηγορίες, επειδή οι καταθέσεις τής Maria και της Sofia ήταν αντιφατικές και, επιπλέον, η Maria αδυνατούσε να εντοπίσει τον ξενώνα όπου βιάσθηκε. Ο δικαστής δεν προσπάθησε, πάντως, να καλέσει μάρτυρες από τα μαγαζιά στα οποία δούλεψε η κοπέλα ή τον ξενώνα.

Αυτό το κείμενο αποτελεί τη μαρτυρία μίας κοπέλας[1], η οποία κατέστη θύμα σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και ασφαλώς είναι μόνο ένα από τα εκατομμύρια θύματα εμπορίας ανθρώπων που διακινούνται σε όλο τον κόσμο, αλλά την ίδια στιγμή, είναι και ένα από τα ελάχιστα θύματα που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές και οργανισμούς. Αποτυπώνει δε μόνο έναν από τους πολλούς τρόπους με τους οποίους λειτουργεί το έγκλημα αυτό, ακολουθώντας πάντα τον περίφημο νόμο τής οικονομίας και της αγοράς: *προσφορά και ζήτηση*.

Ορισμένοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι η δουλεία αποτελεί ένα θεσμό που γεννήθηκε, αναπτύχθηκε και ανήκει πλέον στο παρελθόν. Όμως, η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Αλήθεια είναι ότι, αν και η δουλεία ανεφάνη στο μακρινό παρελθόν, εξακολουθεί να υπάρχει, μόνο που πλέον ονομάζεται εμπορία ανθρώπων, ή όπως διεθνώς λέγεται, *trafficking in human beings* ή *human trafficking*. Αυτό το διαχρονικό φαινόμενο, με την εκδοχή και τη διαδικασία διακίνησης εμπορεύματος, έχει αρχαίες ρίζες στην ιστορία. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που εντυπωσιάζει η επιβίωση του φαινομένου χιλιάδες χρόνια μετά. Αποτελούσε και αποτελεί μία αδιάπτωτη δραστηριότητα για τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους. Αν και αντιφατικό με τις ανθρωπιστικές θεωρίες και αντιλήψεις, η εμπορία

[1] Βλ. *UNODC*, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009, σελ. 1.

ανθρώπων πηγάζει κατ' αρχάς από την εννοιολογική σύλληψη της ανταλλακτικής αξιοποίησης οιουδήποτε πράγματος και όντος, που ευρίσκεται αυτοφυές ή αναπαράγεται στον κόσμο.

Ασφαλώς, με το πέρασμα των χρόνων, εμφανίζει διαφορετικές πτυχές, εξελίσσεται και μεταμορφώνεται άνευ, όμως, της αλλοίωσης του πυρήνα του: η προσβολή τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η απομείωση του ανθρώπου σε αντικείμενο προς πώληση. Οι επίκαιρες δε διαστάσεις τού trafficking το καθιστούν το τρίτο μεγαλύτερο οργανωμένο έγκλημα, μετά την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών και την εμπορία όπλων, και την ίδια στιγμή το ταχύτερα αναπτυσσόμενο έγκλημα στον κόσμο. Αποτελεί ένα πολύπτυχο φαινόμενο, που διεκδικεί περήφανα για τον εαυτό του τον τίτλο τής *σύγχρονης μορφής δουλείας*[2], με δικαιικές (και ουχί μόνο) προεκτάσεις, που εξελίσσεται ιδίως ως μορφή διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και βάλλει κατά εκατομμυρίων ανθρώπινων υπάρξεων.

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις κατέστησαν αδήριτη την ανάγκη αντιμετώπισης και την προσπάθεια καταστολής τής εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζεται, από το έτος 1900, στο επίκεντρο του νομοθετικού ενδιαφέροντος. Οι κατασταλτικές πολιτικές άρχισαν δειλά να δίνουν τη θέση τους σε μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση του trafficking. Αυτό το νέο κεφάλαιο που άνοιξε, δεν παραγκώνισε τα εργαλεία καταστολής τής δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος. Αλλά προσέθεσε νέους μηχανισμούς στο οπλοστάσιο της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και ανάδειξε τον άνθρωπο (το θύμα), ο σεβασμός των δικαιωμάτων του οποίου υπερέχει της διαφύλαξης της δημόσιας τάξεως.

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας, που διαρθρώνεται σε δύο κύρια μέρη, αποτελεί η παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου τής εμπορίας ανθρώπων και της

[2] Βλ. ομοίως αντί πολλών *Συκιώτου Αθ.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 17, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 157 επ., *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία ανθρώπων*, Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ., *Ταμιχτσής Ι.*, Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία συνοπτική παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 1236 επ., *ΣυμβΠλημΧαν 48/2002*, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 415 επ., *ΤριμΠλημΑθ 2648/2008*, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 59 επ.

προστασίας των θυμάτων, αλλά και η ανάδειξη των σύγχρονων διαστάσεων του trafficking, διαμέσου της έρευνας των επίσημων εγκληματολογικών στατιστικών.

Αναλυτικά, το ***πρώτο*** κύριο μέρος περιλαμβάνει τρία ειδικότερα κεφάλαια. Αρχικά, στο *πρώτο* κεφάλαιο, λαμβάνει χώρα μία προσπάθεια εννοιολογικής οριοθέτησης της εμπορίας ανθρώπων και αναφέρονται όλως εν συντομία τα κριτήρια διάκρισης αυτής από το έγκλημα της παρανόμου μετανάστευσης. Αναλύεται, επίσης, η άρρηκτη σύνδεση του διασυνοριακού χαρακτήρα τής εμπορίας ανθρώπων με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα. Ακόμη, επιχειρείται μία παρουσίαση του διαχρονικού χαρακτήρα τού φαινομένου και, διαμέσου μίας ευσύνοπτης ιστορικής εξέλιξης, αναδεικνύονται και αναλύονται οι σύγχρονες κυρίως μορφές τής εμπορίας ανθρώπων και έπειτα, αναφέρονται οι ουσιωδέστεροι παράγοντες και οι γενεσιουργοί αιτίες, που οδηγούν στην αδιάκοπη εξέλιξη και ανάπτυξη του φαινομένου.

Ακολούθως στο *δεύτερο* κεφάλαιο, επιχειρείται μία παρουσίαση και ανάλυση των διεθνών και ενωσιακών κινήσεων και τάσεων, που περιλαμβάνουν τη θέσπιση νομοθετικών κειμένων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, μία εντατική προσπάθεια που εντοπίζεται ήδη στις αρχές τού 1900. Ακόμη δε, γίνεται μία σύντομη αναφορά στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο καλούνταν σε εφαρμογή για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, πριν από την τυποποίηση του αυτοτελούς ποινικού αδικήματος του άρ. 323Α, αλλά και την ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος μετά τον ν. 3064/2002 και τις τροποποιήσεις που επήλθαν στην εθνική έννομη τάξη, με την εισαγωγή μεταγενέστερων νόμων.

Αργότερα, το *τρίτο* και τελευταίο κεφάλαιο, αφιερώνεται στην προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, και συγκεκριμένα στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο της προστασίας και της αρωγής των θυμάτων αυτών. Αναλυτικά, ο γράφων επικεντρώνεται στον ορισμό τής έννοιας του θύματος, που συναντάται στα διεθνή και εθνικά νομοθετικά κείμενα και ύστερα γίνεται λόγος για τη σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων. Οι διεθνείς και εθνικές προβλέψεις για την αρωγή και την προστασία των θυμάτων αυτών αναφέρονται και αναλύονται στο παρόν μέρος και αναδεικνύονται τα πιο ουσιώδη ερμηνευτικά και νομικά προβλήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή τους.

Αμέσως το επόμενο ***δεύτερο*** μέρος, περιλαμβάνει την εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων και την εγκληματολογική έρευνα. Αφού

αναφερθεί η μεθοδολογία και οι προκλήσεις, με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος κανείς στην προσπάθεια καθορισμού του προφίλ τού σύγχρονου trafficking, λαμβάνει χώρα η έρευνα, οι στόχοι της οποίας διορθώνονται σε δύο επίπεδα: από τη μία πλευρά, λαμβάνει χώρα μία ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων, με σκοπό να παρουσιασθεί μία (όσο κατά το δυνατόν) ολοκληρωμένη εικόνα τού trafficking και του προφίλ των δραστών και των θυμάτων, και από την άλλη, εκτίθενται ορισμένα στατιστικά δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας, επί τη βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας. Ασφαλώς, δεν παραβλέπεται να αναλυθούν τα αποτελέσματα της έρευνας και να αναδειχθούν τα προβλήματα και οι προκλήσεις που ανακύπτουν στη μελέτη τού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων.

Κωνσταντίνος Γ. Δάβιος Φιλάρετος, Αύγουστος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ **I**

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ **XIII**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εννοιολογική οριοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και το νομικό πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων και της προνοιακής μεταχείρισης των θυμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ **3**

1. Αρχικές επισημάνσεις 3

I. Η εννοιολογική οριοθέτηση και οι μορφές του φαινομένου 3

II. Διάκριση από την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών 8

III. Η εμπορία ανθρώπων ως οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα 14

2. Οι διαστάσεις του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων 26

I. Σύντομη ιστορική εξέλιξη 26

II. Σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου 29

III. Οι γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ **50**

1. Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο 52

I. Τα πρώτα διεθνή νομοθετικά κείμενα 52

II. Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών 54

III. Συμβούλιο της Ευρώπης 61

2. Ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο 66

I. Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Σύμβαση Europol) 66

II. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 67

III. Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ 70

IV. Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε και η Δήλωση των Βρυξελλών 71

V. Νομικά δεσμευτικά κείμενα 72

VI. Συμπέρασμα 80

3. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί 83

4. Άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα ευρύτερου ενδιαφέροντος 87

5. Καταληκτικές παρατηρήσεις 92

6. Εθνικό νομοθετικό πλαίσιο 94

I. Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων προ του ν. 3064 του 2002 94

II. Η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με την εισαγωγή του ν. 3064 του 2002 (καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών) και με τις τροποποιήσεις που επέφεραν οι μεταγενέστεροι νόμοι 100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ 103

1. Αρχικές επισημάνσεις 103

I. Η προστασία τού θύματος εμπορίας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων 103

II. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος 107

III. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος της εμπορίας ανθρώπων 108

IV. Διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων 111

2. Η σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η αρωγή των θυμάτων αυτών 112

I. Η σημασία αναγνώρισης 112

II. Η αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων 113

A. Οι διεθνείς προβλέψεις 113

Β. Η μεταχείριση των θυμάτων από την ελληνική έννομη τάξη προ της ενσωμάτωσης των διεθνών ρυθμίσεων 114

Γ. Η πρώτη εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για την προστασία των θυμάτων 113

Δ. Οι διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003 115

Ε. Το καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων 118

1. Η προθεσμία περίσκεψης και η άδεια διαμονής 118

2. Η αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων 122

3. Άλλες διατάξεις σχετικές με την προστασία των θυμάτων 125

I. Προστασία των θυμάτων μαρτύρων 125

II. Η αποζημίωση των θυμάτων από το ελληνικό δημόσιο 126

III. Αναστολή της προθεσμίας παραγραφής 129

4. Συμπέρασμα 130

5. Συγκριτικό δίκαιο 132

I. Το δίκαιο της Ιταλίας 133

Α. Το νομικό καθεστώς 133

Β. Συμπέρασμα 135

II. Το δίκαιο του Βελγίου 137

Α. Το νομικό καθεστώς 137

Β. Συμπέρασμα 140

III. Το δίκαιο της Ολλανδίας 141

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ **146**

1. Οι προκλήσεις στην έρευνα της εμπορίας ανθρώπων 146

2. Η παρούσα μελέτη 153

I. Η μεθοδολογία της έρευνας 153

II. Ποσοτική προσέγγιση του φαινομένου 159

Α. Γενικά 159

Β. Οι δράστες, τα θύματα και οι μορφές εκμετάλλευσης 161

1. Το προφίλ των δραστών 161

2. Το προφίλ των θυμάτων 167

3. Οι μορφές εκμετάλλευσης 173

III. Η εμπορία ανθρώπων και η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας 180

Α. Το προφίλ των δραστών 181

Β. Το προφίλ των θυμάτων 193

Γ. Οι μορφές εκμετάλλευσης 207

Δ. Η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων 211

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων τής έρευνας 219

I. Η έρευνα στα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία 219

II. Η έρευνα στη στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας 227

III. Το πρόβλημα του σκοτεινού αριθμού και η προσπάθεια προσδιορισμού του 233

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 238

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 245

1. Βιβλιογραφία 245

2. Αρθρογραφία 249

3. Συμβολές σε συλλογικά έργα 254

4. Αλλοδαπές πηγές 257

5. Διαδικτυακές πηγές 263

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ 264

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Οι κύριες περιοχές προορισμού των διαπεριφερειακών ροών εμπορίας ανθρώπων (με μπλε χρώμα) και από πού κυρίως προέρχονται, χρονική περίοδος 2010 έως 2012 160

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Οι διωχθέντες δράστες κατά φύλο και περιοχή, το έτος 2014 ή πιο πρόσφατα 162

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Οι καταδικασθέντες στη χώρα τής υπηκοότητάς τους δράστες, ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2014, ή πιο πρόσφατα 166

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014 168

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2011 169

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Οι άνδρες θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα. 170

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014 171

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα 172

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2010 έως 2012 172

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων, χρονική περίοδος 2007 έως 2014 174

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2010 έως 2012 174

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2012 έως 2014 175

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι δράστες ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 182

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι δράστες ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 183

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Τα ποσοστά των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών ανά έτος, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 187

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Οι δράστες ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2011 έως 2015 189

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι δράστες ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2013 έως 2015 191

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Οι δράστες ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης), χρονική περίοδος 2013 έως 2015 193

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 195

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τα θύματα ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 197

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τα θύματα ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015 200

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τα θύματα ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015 202

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Τα ανήλικα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007, 2011 και 2013 έως 2015 206

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Τα θύματα ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης) ανά έτος, χρονική περίοδο, 2013 έως 2015 207

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Τα θύματα ανά υπηκοότητα και ανά μορφή εκμετάλλευσης, ανά έτος, χρονική περίοδος 2013 έως 2015 209

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
α.ν.	αναγκαστικός νόμος
αντιπρβλ	αντιπαράβαλε
ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	άρθρο
αριθ.	αριθμός
Αρμεν	Αρμενόπουλος
βλ.	βλέπε
ΔΑερ	Διαρκές Αεροδικείο
Διάτ.	Διάταξη
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ΔΟΜ	Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση, Επίσημη Εφημερίδα[i]
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
εισ. πρότ.	εισαγγελική πρόταση
εκδ.	έκδοση, εκδόσεις
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΜΕΔ	Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου
επ.	επόμενα
επιμ.	Επιμέλεια
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ετυμ.	ετυμολογία
Εφ	Εφετείο
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΚΙΔ	Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας
κ.λπ.	και λοιπά
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΜΚΟ	Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση

ΜΟΔ	Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο
μτφρ.	μετάφραση
ν.	νόμος
ν.δ.	νομοθετικό διάταγμα
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ολ.	Ολομέλεια
παρ.	παράγραφος
παρατ.	παρατηρήσεις
π.δ.	προεδρικό διάταγμα
ΠειρΝ	Πειραϊκή Νομολογία
περ.	περίπτωση
περίλ.	περίληψη
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλημ	Πλημμελειοδικείο
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
ΠραξΛογΠΔ	Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου
πρβλ.	παράβαλε
Σ.	Σύνταγμα
σημ.	σημείωση
σελ.	σελίδα
στ.	στοιχείο
σχ., σχολ.	σχόλιο, σχόλια
Τιμ. (Τόμ.)	Τιμητικός (Τόμος)
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
τόμ.	τόμος
Συμβ	Συμβούλιο
Υπερ	Υπεράσπιση
υποσημ.	Υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ed., éd.	editor(s), éditeur(s)
et. al. (:alii)	and others
EU	European Union
FD	Framework Decision
ibid.	ibidem
ILO	International Labour Organization
n.c.n.p.s.l.	nullum crimen nulla poena sine lege
N/A	Not Available
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
PTSD	Post - Traumatic Stress Disorder
R	Recommendation
UN	United Nations
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
USA	United States (of) America
v.	versus

[i] Σε υποσημειώσεις νομοθετικών κειμένων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εννοιολογική οριοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και το νομικό πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων και της προνοιακής μεταχείρισης των θυμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Αρχικές επισημάνσεις

Ι. Η εννοιολογική οριοθέτηση και οι μορφές του φαινομένου

Ο μέσος καθημερινός άνθρωπος τείνει να ταυτίζει και να συνδέει στο μυαλό του το θύμα εμπορίας ανθρώπων με το θύμα τής σωματεμπορίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, θεωρώντας εσφαλμένως, ότι το θύμα εμπορίας είναι το άτομο που προάγεται εξαναγκαστικά στην πορνεία. Άλλαις λέξεσι, στο μυαλό του υπάρχει το στερεότυπο μίας ψηλής ξανθιάς, νέας και όμορφης γυναίκας, συνήθως ρωσικής ή ουκρανικής καταγωγής, που προσφέρει σε *πελάτες* τις σεξουαλικές της υπηρεσίες, και εάν δεν εκδίδεται οικειοθελώς (οπότε γίνεται λόγος για πορνεία), τότε εξαναγκάζεται από τον προαγωγό της (όπως λέγεται) με βίαια μέσα.

Αλήθεια είναι όμως, ότι πρέπει να αποστασιοποιηθεί κανείς από την ανωτέρω περιγραφόμενη γενίκευση, όταν ακούει για την εμπορία ανθρώπων. Η σωματεμπορία δε δημιουργήθηκε ως έγκλημα με την επιστημονική συζήτηση για το trafficking, απλώς θεωρείται μία μόνο από τις πολλαπλές μορφές που δύναται να λάβει η εμπορία ανθρώπων, και πράγματι υπήρχε ήδη πολύ πριν από την υιοθέτηση του Ποινικού Κώδικα[1]. Άρα, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί μία ευρύτερη έννοια, που περιλαμβάνει τις πράξεις που έχουν σκοπό την εν γένει εκμετάλλευση του ανθρώπου (και όχι μόνο τη σεξουαλική του εκμετάλλευση) και την υποβίβαση αυτού σε εμπορεύσιμο είδος.

Ο επιστημονικός διάλογος εμβαθύνει ολοένα και περισσότερο στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων. Ο όρος *εμπορία* ανθρώπων, να σημειωθεί κατ' αρχάς ότι, θεωρείται στην επιστήμη πιο δόκιμος από τον όρο *διακίνηση*[2] και ο λόγος έγκειται

[1] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 685 επ.

[2] Ομοίως, διχογνωμία επικρατεί και σχετικά με τους αγγλικούς όρους *trafficking* και *smuggling*, για μία ανάλυση της οποίας βλ. αντί πολλών *Salt J.,* Trafficking and Human Smuggling: A European

στο γεγονός ότι η διακίνηση αφορά αποκλειστικά και μόνο στη μεταφορά (νόμιμη ή παράνομη) του θύματος, ενώ η εμπορία, αντιθέτως, περιγράφει την ακριβή φύση τού εγκλήματος αυτού, που δεν είναι άλλη από την υποβίβαση του ατόμου σε εμπορεύσιμο είδος[3] και την παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων του.

Αν και οι νομοθετικές προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο σχετικά με την καταπολέμηση του φαινομένου τού trafficking θεωρούνται αξιότιμες και εντατικές, δεν έχει πάντως υιοθετηθεί ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός για την έννοια της εμπορίας ανθρώπων. Ο κύριος ανασταλτικός παράγοντας στην ομοιόμορφη αυτή εννοιολογική προσέγγιση, εντοπίζεται στις παγκόσμιες διαστάσεις και τις διαφορετικές, συνεχώς εξελισσόμενες μορφές που αυτό δύναται να προσλαμβάνει. Αυτή εξάλλου η αδυναμία τής νομοθετικής σύγκλισης οφείλεται μεταξύ άλλων και στην απροθυμία πλείστων χωρών να συμμετέχουν σε συντονισμένες και επίσημες δράσεις για την καταπολέμηση του trafficking.

Έτσι, παρατηρείται στην πραγματικότητα μία εννοιολογική και σημασιολογική απόκλιση μεταξύ του ορισμού που υιοθετούν οι εθνικές έννομες τάξεις και αυτού που συναντάται στα παγκόσμια διεθνή νομοθετικά κείμενα. Από τα διεθνή κείμενα, ο ορισμός που δίδεται στο Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[4] χαρακτηρίζεται αρκετά γενικός και πλήρης, καλύπτοντας ολόκληρο το φάσμα των μορφών εκμετάλλευσης του ανθρώπου και είναι αυτός που κατ' εξοχήν χρησιμοποιείται[5] για την οριοθέτηση και την νομική περιγραφή τής πράξης τής εμπορίας ανθρώπων.

Perspective, σελ. 33 επ., *Maggy L.*, Introduction: Understanding Human Trafficking, σε: Human Trafficking, σελ. 10 επ.

[3] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Έμφυλη εγκληματικότητα: μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης, σε: Κουράκη Ν., Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ. 83 επ.
Άποψη με την οποία συντάσσεται και ο γράφων.

[4] Αναλυτικά περί αυτού, βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 1. ΙΙ.** του παρόντος.

[5] Βλ. αντί πολλών *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 17, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 17, *Iselin B., Adams M.*, Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling, σελ. 1, *Gallagher A.*, Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties, FRM (Foreced Migration Review), 12, σελ. 25 επ., *Aronowitz A.*, Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it, European Journal on Criminal Policy and

Ούτως, σχετικά ορίζεται[6] ότι ως *«διακίνηση προσώπων νοείται η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος»*.

Ο ορισμός αυτός εμπεριέχει τα κύρια στοιχεία, που απαιτούνται για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος και ειδικότερα:

- την ενέργεια, που συνίσταται στη *στρατολόγηση, μεταφορά, απόκρυψη ή αποδοχή προσώπων,*
- το μέσο, που μπορεί να περιλαμβάνει τη *χρήση απειλής, βίας ή άλλων μέσων εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, κατάχρησης εξουσίας, εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης τού θύματος*, αλλά και την *παροχή ή λήψη αμοιβής* και
- το σκοπό τού δράστη, δηλαδή την αποκόμιση οικονομικού οφέλους (: κέρδους) από την εκμετάλλευση. Αυτά τα μέσα (κατά την ερμηνεία τού εν λόγω άρθρου) θεμελιώνουν πραγματικά ελαττώματα που ακυρώνουν την (ενδεχομένως παρεχόμενη) συναίνεση του θύματος.

Ακριβώς σε αυτήν την εκμετάλλευση εντάσσονται κατά κύριο λόγο[7] οι εξής **μορφές** εγκληματικής συμπεριφοράς[8]: η σεξουαλική εκμετάλλευση (άλλως σωματεμπορία), η εργασιακή εκμετάλλευση υπό την έννοια της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας[9], η αφαίρεση οργάνων και ιστών και άλλων στοιχείων τού

Research, 9, σελ. 163 – 195, *Winterdyk J., Perrin B., Reichel Ph.*, Human Trafficking: Exploring the International Nature, Concerns, and Complexities, σελ. 5.

[6] Βλ. άρ. 3 του Πρωτοκόλλου.

[7] Ενόψει βέβαια της δυναμικής εξέλιξης και της ποικιλομορφίας της εν λόγω εγκληματικής συμπεριφοράς, δε δύνανται a priori να αποκλεισθούν άλλες μορφές εκμετάλλευσης του ανθρώπου που ίσως συνιστούν εμπορία ανθρώπων.

[8] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 18 επ., *Πανάγος Κ.,* Εμπορία ανθρώπων: Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερη αναφορά στα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους, Νομική Επιθεώρηση 35, 2008, σελ. 101 επ.

[9] *«Καταναγκαστική εργασία είναι κάθε εργασία ή υπηρεσία που απαιτείται από ένα άτομο με την απειλή οποιασδήποτε ποινής και για την οποία το άτομο δεν προσφέρεται οικειοθελώς»* (άρ. 2 της Σύμβασης 29 ΔΟΕ).

ανθρωπίνου σώματος, επαιτεία[10], η εμπορία βρεφών για παράνομες υιοθεσίες[11] και το εμπόριο μητέρων που εξαναγκάζονται να μένουν έγκυες για να προωθούνται τα βρέφη σε παράνομες υιοθεσίες[12], η παιδική πορνογραφία[13], η στρατολόγηση ανηλίκων για τέλεση τρομοκρατικών ενεργειών και εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους.

Οι ανωτέρω μορφές συμπεριφοράς έχουν κοινό το στοιχείο τής εκμετάλλευσης του ανθρώπινου σώματος και των ιδιοτήτων του, με τρόπο που το θύμα δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως ανθρώπινη ύπαρξη, αλλά αποστερείται της προσωπικής του ελευθερίας και της αξιοπρέπειας. Ουσιαστικά, καθίσταται αντικείμενο που λειτουργεί ως μέσο παραγωγής, αλλά ακόμα δε και ως *προϊόν συναλλαγής*. Αυτή η εννοιολόγηση της εμπορίας ανθρώπων στον ως άνω ορισμό που δίδεται, αναδεικνύει τα βασικά εννοιολογικά γνωρίσματα της εγκληματικής τούτης πράξης, και συγκεκριμένα:

- **Εκμετάλλευση:** Αυτό το στοιχείο τής εκμετάλλευσης του θύματος αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της εμπορίας ανθρώπων[14]. Άρα, η εκμετάλλευση λαμβάνει το χαρακτήρα τής διαρκούς και συστηματικής χρήσης των ανθρώπων ως πράγματα, με δεδομένο ότι αποτελούν ένα *μη αναλώσιμο προϊόν*, το οποίο μπορεί να προσφέρει συνεχές και αδιάκοπο κέρδος στον εκμεταλλευτή έμπορο (δράστη). Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα προσπορισμού διαρκούς οικονομικού οφέλους από τη συνεχή χρήση των υπηρεσιών τού ανθρώπου και από τη μεταπώληση αυτού[15]. Άλλαις λέξεσι και επιστρατεύοντας την ορολογία των οικονομικών επιστημών, μπορεί να ειπωθεί ότι, οι έμποροι από την αδιάκοπη πολυχρησία και εκμετάλλευση των θυμάτων τους, αντλούν

[10] Το αδίκημα της επαιτείας αυξήθηκε σημαντικά με τη μαζική είσοδο και ανηλίκων στην Ελλάδα, βλ. *Χλούπης Γ.*, Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 922 επ. και ιδίως 925, *Κουράκης Ν.*, Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

[11] Βλ. την τηλεοπτική εκπομπή *Σε Πρώτο Πλάνο*, παράνομες υιοθεσίες παιδιών που άλλαξαν χέρια, ονόματα και ζωές σε μία στιγμή, 27.05.2015, που μεταδόθηκε από το ελληνικό τηλεοπτικό κανάλι ΑΝΤ1.

[12] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 19.

[13] Πρόκειται για μία μορφή οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής τού ανηλίκου, που θίγει την ατομική του αξιοπρέπεια και θέτει σε κίνδυνο την μετέπειτα εξέλιξή του, βλ. *Σπινέλλη Κ., Τρωϊάνου Α.*, Δίκαιο Ανηλίκων. Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, σελ. 197.

[14] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[15] Το μεγαλύτερο κέρδος των εμπόρων δεν αντλείται από τη διακίνηση των ανθρώπων, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

ένα *καθαρό κέρδος*[16] και δε αντικείμενο της εκμετάλλευσης αυτής αποτελεί ακριβώς το ίδιο το ανθρώπινο σώμα και το σύνολο των οργάνων του.

- **Έλλειψη συναίνεσης και εξαναγκασμός:** Ακολούθως, επιπλέον γνώρισμα της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί και η έλλειψη της συναίνεσης από πλευράς τού θύματος, η οποία ακόμα και αν έχει δοθεί, δεν είναι έγκυρη. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων της Επιτροπής Κατάρτισης της Σύμβασης κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος σχετικά με το ζήτημα της συναίνεσης, επικράτησε[17] η (ενδιάμεση) άποψη, ότι σε κάθε περίπτωση η συναίνεση του θύματος είναι αδιάφορη, όταν αποσπάστηκε με παράνομα μέσα. Αντιθέτως, εξαίρεση σε αυτό αποτελούν οι περιπτώσεις των ανηλίκων θυμάτων, κατά τις οποίες η χρήση παράνομων μέσων για την απόσπαση της συναίνεσης δεν απαιτείται και η τελευταία θεωρείται ούτως ή άλλως και εξ υπαρχής αδιάφορη για το χαρακτηρισμό τής εγκληματικής συμπεριφοράς, που στρέφεται κατά τούτων, ως εμπορίας.

Ορίζεται συγκεκριμένα στο άρ. 3 του Πρωτοκόλλου ότι:

«(β) Η συναίνεση του θύματος της εμπορίας ανθρώπων προς το σκοπό εκμετάλλευσης που ορίζεται στην υποπαράγραφο (α) του παρόντος άρθρου, είναι αδιάφορη στην περίπτωση που έχει χρησιμοποιηθεί οιοδήποτε από τα μέσα που αναφέρονται στην υποπαράγραφο (α)[18] .

(γ) Η στρατολόγηση, μετακίνηση, μεταφορά, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή ενός ***ανηλίκου*** *με σκοπό την εκμετάλλευση, θεωρείται εμπορία ανθρώπων, ακόμη και αν αυτό δεν περιλαμβάνει κάποιο από τα μέσα που αναφέρονται στην υποπαράγραφο (α)»*[19].

---

[16] Η εκμετάλλευση αυτή μπορεί να λαμβάνει διάφορες μορφές οι οποίες ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία του θύματος, τη ζήτηση των υπηρεσιών τους στη χώρα προορισμού και τον τομέα τής δραστηριότητας του εκμεταλλευτή. Οιουδήποτε είδους εκμετάλλευση πάντως, σεξουαλική, εργασιακή ή σωματική, αποσκοπεί στον παράνομο προσπορισμό οικονομικού κέρδους, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

[17] Ειδικότερο αντικείμενο διαβούλευσης αποτέλεσε το εάν η εμπορία ανθρώπων έπρεπε να τιμωρείται ανεξάρτητα από την συναίνεση του θύματος. Οι δύο (ακραίες απόψεις) που υποστηρίχθηκαν ήταν οι εξής: από τη μία πλευρά, υποστηρίχθηκε ότι η εμπορία ανθρώπων πρέπει να τιμωρείται στην περίπτωση που παράνομα μέσα χρησιμοποιήθηκαν για την απόσπαση της συναίνεσης του θύματος. Από την άλλη πλευρά, ζητήθηκε να ορισθεί ρητώς ότι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την πορνεία ή άλλου είδους σεξουαλική εκμετάλλευση πρέπει να τιμωρείται σε κάθε περίπτωση και ανεξάρτητα με το αν το θύμα είχε συναινέσει στην εκμετάλλευσή του, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 19 – 20.

[18] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«(b) The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;».*

[19] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«(c) the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation, shall be considered trafficking in*

Ο εξαναγκασμός αποτελεί τον παράγοντα, που καθιστά τη συναίνεση άκυρη (δηλαδή, η τελευταία θεωρείται ως μη δοθείσα). Αποτελεσματικά, στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, ο εξαναγκασμός δεν περιορίζεται απλώς και μόνο στη χρήση σωματικής βίας (ή έστω στην ψυχολογική υποταγή), αλλά περιλαμβάνει και την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης τού θύματος. Αυτό το στοιχείο τής συγκεκριμένης μη έγκυρης συναίνεσης δύναται να ελεγχθεί διαμέσου της αξιολόγησης των εναλλακτικών επιλογών τού θύματος στον τόπο προέλευσης: κατά πόσον δηλαδή το εν λόγω πρόσωπο διέθετε ηθικά και κοινωνικά εναλλακτικές επιλογές[20].

ΙΙ. Διάκριση της εμπορίας ανθρώπων από την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών

Ουσιώδες χαρακτηριστικό τής εμπορίας ανθρώπων αποτελεί το στοιχείο τής μετακίνησης των θυμάτων από μία χώρα σε ορισμένη άλλη (χώρα προέλευσης, origin, source country και χώρα προορισμού, destination country)[21]. Ο χαρακτήρας αυτός του εγκλήματος καθιστά τη σχέση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων και της παράνομης διακίνησης μεταναστών (διεθνώς *migrants smuggling*, ή απλώς *smuggling*) ιδιαιτέρως στενή[22], με αποτέλεσμα, οι πράξεις αυτές να συγχέονται εννοιολογικά και η νομική τους διάκριση να καθίσταται πολλάκις άκρως δυσχερής. Ο επιστημονικός κόσμος, πάντως, δέχεται παγίως ότι δεν πρόκειται περί ταυτοσήμων

---

persons even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article», ο τονισμός τού γράφοντος.

[20] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 22, άρ. 1 της Απόφασης – Πλαισίου 2002/629/ΔΕΥ στο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 2. V.** του παρόντος.

[21] Άλλωστε, και ο διεθνώς αποδεκτός όρος *trafficking* (που αποδίδει την εμπορία ανθρώπων) εμπεριέχει ακριβώς την έννοια της μετακίνησης *(traffic = μετακινώ, διακινώ).*

[22] Πρβλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ., και ιδίως 219 – 220. Ο συγγραφέας, με αφορμή το άρ. 53 παρ. 5 ν. 2910/2001 (βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 6. Ι. Α.** του παρόντος), επισημαίνει ότι η πρώτη προσπάθεια (έμμεσης) ποινικής τυποποίησης της εμπορίας ανθρώπων εντοπίζεται στο σώμα τού βασικού νόμου για τη μετανάστευση, γεγονός που δεν είναι καθόλου τυχαίο, αφού *παρόλες τις συναφείς προσπάθειες δογματικής αλλά και εγκληματολογικής οριοθέτησης μεταξύ των δύο φαινομένων smuggling και trafficking και οι δύο συμπεριφορές συνδέονται άρρηκτα με το μεταναστευτικό φαινόμενο.*

όρων[23], αλλά για δύο ξεχωριστά αδικήματα που διαφέρουν[24] τόσο ως προς την νομική φύση τους, όσο και ως προς το κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισής τους.

Οπότε, για την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών, χρησιμοποιείται[25] το πλείστον ο ορισμός που υιοθετείται[26] από το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας μεταφοράς μεταναστών διά ξηράς, αέρος και θαλάσσης[27] που ορίζει τη διακίνηση λαθρομεταναστών ως την *«εξασφάλιση, προκειμένου να αποκομισθεί, άμεσα ή έμμεσα χρηματικό ή άλλο υλικό όφελος, της παρανόμου εισόδου ενός προσώπου στο έδαφος ενός συμβαλλομένου κράτους, του οποίου το πρόσωπο δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος»*[28].

Άρα σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό για την στοιχειοθέτηση του αδικήματος της παράνομης διακίνησης μεταναστών απαιτούνται τα εξής στοιχεία[29]:

- η ενέργεια, που συνίσταται στην *εξασφάλιση της παράνομης εισόδου ενός προσώπου σε ένα κράτος*. Αυτή περιλαμβάνει όλες τις αναγκαίες πράξεις που λαμβάνουν χώρα, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της εισόδου στη χώρα προορισμού. Οι πράξεις αυτές συνίστανται περεταίρω στις προπαρασκευαστικές και διαδικαστικές ενέργειες της παράνομης εισόδου στη χώρα (π.χ. οργάνωση σχεδίου, προμήθεια ή κατάρτιση πλαστών εγγράφων, μεταφορά αλλοδαπών, κ.λπ.),
- ο σκοπός, που αφορά στην (άπαξ) *αποκόμιση άμεσου ή έμμεσου χρηματικού ή άλλου υλικού οφέλους*.

Μέσα τέλεσης: Από τη συγκριτική ερμηνεία των ως άνω προαναφερομένων ορισμών[30], διαφαίνεται η σημαντικότερη εκ των διαφορών των εν λόγω αδικημάτων, η οποία εντοπίζεται στο στοιχείο τού *μέσου*. Αφενός στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, τα θύματα έχουν υποστεί ένα από τα μέσα που τυποποιούνται στον νόμο

[23] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, 200 επ.

[24] Εμφανίζουν πάντως και κοινά στοιχεία: αυτό της εισόδου, προώθησης και εξόδου προσώπων προς, εντός και από την επικράτεια ενός κράτους κατά παράβαση των κανόνων που έχουν τεθεί σχετικά. Επίσης, σε αμφότερα εντοπίζονται κοινά γενεσιουργά αίτια στις χώρες προέλευσης και στη ζήτηση των υπηρεσιών των υποκειμένων τους στις χώρες προορισμού, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 14.

[25] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 16, *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 2., *Gallagher A.*, ό.π., σελ. 27.

[26] Βλ. Άρ. 3 του Πρωτοκόλλου.

[27] Συμπληρώνει τη Σύμβαση του ΟΗΕ, βλ. αναλυτικά στο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 1. Ι. ΙΙ.** του παρόντος.

[28] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«The procurement, in order to obtain, directly or indirectly a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a state Party of which the person is not a national or a permanent resident».*

[29] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 16.

[30] Βλ. ανωτέρω και τον ορισμό που δίδεται για την εμπορία ανθρώπων στο Πρωτόκολλο *για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών.*

ρητώς, δηλ. *απειλή, βία, εξαναγκασμό, κ.λπ.* Αντίθετα, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών δεν προβλέπεται από τον νόμο το στοιχείο τού *μέσου*, και έτσι το συγκεκριμένο έγκλημα δύναται να τελεσθεί με τη χρησιμοποίηση οιουδήποτε μέσου από το δράστη. Αξίζει να σημειωθεί πάντως, ότι και ο ορισμός της εμπορίας ανθρώπων καλύπτει ένα αρκετά ευρύ φάσμα μέσων, τα οποία μπορεί να μετέρχεται ο δράστης για να τελέσει το συγκεκριμένο έγκλημα και συνδυαστικά με τις *άλλες μορφές εξαναγκασμού* (ως μέσα τέλεσης του εγκλήματος), καλύπτεται a priori σχεδόν οιαδήποτε πράξη τού δράστη, η οποία είναι δυνατόν να έχει ως συνέπεια την περαιτέρω περιγραφόμενη εκμετάλλευση του θύματος, και άνευ πρακτικής δυνατότητας να εκφεύγουν του ρυθμιστικού πεδίου τής διάταξης συμπεριφορές που δεν περιγράφονται ρητώς (καθώς θα μπορούν να χαρακτηριστούν, είτε ως ένα από τα περιγραφόμενα μέσα, είτε έστω ως ένα *άλλο εξαναγκαστικό μέσο*).

Έννομο αγαθό: Ακολούθως, επιπρόσθετη διαφορά εντοπίζεται στο προσβληθέν από την πράξη διακίνησης *έννομο αγαθό*. Άρα, και συγκεκριμένα στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, η πράξη στρέφεται κατά προσώπου[31] και άρα προσβάλλεται ατομικό έννομο αγαθό (συγκεκριμένα αυτό της προσωπικής ελευθερίας). Αντίθετα, η δε περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών στρέφεται κατά της δημοσίας τάξεως και όχι κατά του διακινούμενου προσώπου (μετανάστη) και προσβάλλει υπερατομικό έννομο αγαθό (και συγκεκριμένα αυτό της πολιτειακής εξουσίας)[32].

Συναίνεση του προσώπου: Αναφορικά με τούτη, στις περιπτώσεις τής παρανόμου διακίνησης μεταναστών, η *συναίνεση* του διακινουμένου προσώπου συνάγεται και επιπλέον είναι ελεύθερη. Άλλως, ο παρανόμως διακινηθείς μετανάστης έχει συναινέσει απολύτως και από την αρχή στην διακίνησή του[33] και ακριβώς σύμφωνα με αυτή (του τη συναίνεση) αναπτύσσεται μία συμβατική (δηλαδή *πελατειακή*) σχέση ανάμεσα στο διακινητή και το διακινούμενο. Άρα, στο πλαίσιο της συναίνεσης αυτής, ο παρανόμως διακινηθείς μετανάστης διατηρεί τόσο τη γνώση,

[31] Βλ. ομοίως *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[32] Για το έννομο αγαθό στην παράνομη διακίνηση μεταναστών και τις υποστηριζόμενες απόψεις βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, σελ. 14 επ, *Μπέκας Γ.*, Τα εγκλήματα μεταφοράς λαθρομεταναστών, σε: Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, Προσφορά τιμής στην Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, σελ. 334 επ., ομοίως *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[33] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 91 – 92, *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 19.

όσο και τον έλεγχο της διακίνησής του. Αντιθέτως, στην εμπορία ανθρώπων η συναίνεση του θύματος, που τυχόν έχει δοθεί, προκειμένου να εισέλθει ή να εξέλθει ή να κινηθεί στις επικράτειες των χωρών από τις οποίες προέρχεται ή διαμέσου των οποίων μετακινείται ή προς τις οποίες τελικά καταλήγει, ελλείπει (και εάν δεν ελλείπει είναι ούτως ή άλλως, όπως αναφέρθηκε, μη έγκυρη)[34].

Ας μη λησμονεί κανείς, ότι στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων τα θύματα εξάλλου (μπορεί να)[35] εξαναγκάζονται για τις παραπάνω πράξεις μεταφοράς τους (εισαγωγή στη χώρα προορισμού, κ.λπ.) και ο έμπορος έχει απόλυτη κυριαρχία πάνω στο θύμα και ως εκ τούτου, ελλείπει το βουλητικό (ή το γνωστικό σε περίπτωση μη έγκυρης συναίνεσης) στοιχείο των θυμάτων για τη διακίνησή τους. Όπως περιγράφεται γλαφυρά, *κανείς δεν μπορεί να συναινέσει στον εξαναγκασμό ή την αξιοποίησή του σε συνθήκες δουλείας*[36]. Αντιθέτως, οι παρανόμως διακινούντες μετανάστες επιδιώκουν ακριβώς να προβούν στις ενέργειες αυτές, ευρισκόμενοι σε πλήρη γνώση και βούληση για τις εν λόγω πράξεις. Ο προορισμός, συνεπώς, των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αποτελεί οιοσδήποτε τόπος, στον οποίο το διακινούμενο πρόσωπο καθίσταται θύμα εκμετάλλευσης, ενώ στην περίπτωση των λαθρομεταναστών ο προορισμός τού παρανόμως διακινούμενου προσώπου δεν είναι άλλος από τον επιδιωκόμενο από το διακινούμενο πρόσωπο τόπο προορισμού[37]. Ο *τόπος προορισμού* περεταίρω και σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, μπορεί να είναι διεθνής (όταν εμπλέκονται περισσότερες από μία χώρες) ή και εντός των συνόρων μίας και μόνο χώρας (σε τοπικό επίπεδο, εσωτερικό, internal trafficking). Αντίθετα στην παράνομη διακίνηση μεταναστών, εμπλέκονται οπωσδήποτε και σε κάθε περίπτωση παραπάνω της μίας χώρες [αφού γίνεται λόγος για (παράνομη) μετανάστευση]. Ο σκοπός είναι η παράνομη μετακίνηση των προσώπων από ένα κράτος σε ένα άλλο, στο οποίο το πρόσωπο αυτό δεν έχει νόμιμο δικαίωμα διαμονής[38].

Ταυτότητα του θύματος: Ουσιώδη διαφορά εντοπίζεται και στο ενδιαφέρον τού διακινητή για την *ταυτότητα* και τα *χαρακτηριστικά* τού θύματος. Ούτως, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών, ο λαθρέμπορος δεν ενδιαφέρεται ούτε για την

[34] Βλ. ανωτέρω.
[35] Άλλως παρέχουν την προαναφερόμενη μη έγκυρη συναίνεση.
[36] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.
[37] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 18 επ.
[38] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 4.

ταυτότητα, ούτε για τα χαρακτηριστικά τού ατόμου που διακινεί, αλλά παρέχει απλώς και μόνο μία επί πληρωμή υπηρεσία. Αυτή η ταυτότητα του θύματος δε συνδέεται ούτως ή άλλως με το σκοπό τής εν λόγω εγκληματικής πράξης (που είναι μόνο η αποκόμιση άμεσου ή έμμεσου χρηματικού ή άλλου υλικού οφέλους από τη διακίνηση του προσώπου). Όμως, στην εμπορία ανθρώπων τα πράγματα αλλάζουν και τα χαρακτηριστικά του θύματος είναι ακριβώς α υ τ ά που το καθιστούν ελκυστικό στο διακινητή (έμπορο) και σχετίζονται με την *αγορά* στην οποία θα απευθυνθεί (άρα γίνεται λόγος για ένα εύκολο θύμα): εντεύθεν, η ταυτότητα του διακινουμένου προσώπου σχετίζεται άμεσα με το σκοπό τής εκμετάλλευσης αυτού[39], αποτελώντας μάλιστα ένα από τα κύρια στοιχεία που διαμορφώνουν τη βούληση του δράστη για τη διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος κατά συγκεκριμένων (υποψήφιων) θυμάτων.

Προσπορισθέν κέρδος: Ουσιώδης είναι και η διαφορά, η οποία συσχετίζεται με το χαρακτήρα τού προσπορισθέντος *κέρδους*. Αν και στην εμπορία ανθρώπων, το χρηματικό όφελος μπορεί πράγματι να απορρέει άπαξ από την απευθείας πώλησή τους σε κάποιον άλλον, ασφαλώς το μέγιστο κέρδος παράγεται από την αδιάκοπη και συστηματική εκμετάλλευση, την οποία υφίσταται το θύμα, αμέσως μετά την άφιξή του στον τόπο προορισμού[40]. Ακριβώς τούτου επωφελούνται οι δράστες, και τα ίδια τα θύματα αποτελούν αντικείμενα της ποικιλόμορφης και συνεχούς εκμετάλλευσης και υποβιβάζονται σε εμπορεύσιμο είδος. Αντιθέτως, στην περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών, το προσπορισθέν όφελος αρκείται στο (άπαξ) αντίτιμο της μετακίνησης του διακινούντος, διαμέσου των συνόρων των χωρών, διασφαλίζοντας μία σχέση *παροχής και αντιπαροχής*.

Εκμετάλλευση του θύματος: Αναφέρθηκε ανωτέρω, ότι το στοιχείο τής *εκμετάλλευσης* του θύματος[41] αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της εμπορίας ανθρώπων με το χαρακτήρα τής διαρκούς χρησιμοποίησης του θύματος ως πράγμα *(προϊόν).* Η ab initio πρόθεση του εμπόρου ανθρώπων είναι να αξιοποιήσει το

[39] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 6, όπου οι συγγραφείς αναφέρουν ως παραδείγματα την ελκυστική εξωτερική εμφάνιση των κοριτσιών και τη σωματική δύναμη των ανδρών, παράγοντες που καθιστούν το θύμα στόχο των εμπόρων ανθρώπων.

[40] Βλ. *Sampani C.*, Human Trafficking (Sexual Slavery). Does the international legislation give a sufficient response to a globally committed crime?, σελ. 353.

[41] Προτείνεται ως ασφαλέστερο κριτήριο διάκρισης των δύο εγκλημάτων σε σχέση με αυτό της συναίνεσης του θύματος ή της νομικής φύσης αυτών των αδικημάτων, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 26 in fine.

πρόσωπο και το κέρδος ή το όφελος από την εκμετάλλευσή του, η οποία αποτελεί μέρος τής όλης διαδικασίας τής πράξης εμπορίας ανθρώπων. Η δε *πελατειακή σχέση* που δημιουργείται, εντοπίζεται μεταξύ του εμπόρου και των ενδεχόμενων εκμεταλλευτών των θυμάτων, δίχως τα τελευταία να αποτελούν με οιονδήποτε τρόπο συμβαλλόμενα *μέρη* στη *σχέση* αυτή.

Όμως, στη διαφορετική περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών, δεν απαιτείται η συνδρομή τής εν λόγω εκμετάλλευσης του διακινουμένου προσώπου[42], αλλά αντίθετα η σχέση τού διακινητή και του διακινουμένου παύει μετά τη διέλευση των συνόρων τής χώρας προορισμού[43]. Οι διακινητές παρανόμων μεταναστών μεταφέρουν απλώς και μόνο τα διακινούμενα πρόσωπα, με σκοπό την προώθηση αυτών στο κράτος προορισμού και πέραν των εθνικών συνόρων, στα πλαίσια εκπλήρωσης της *σύμβασης*, σηματοδοτώντας την ολοκλήρωση της μεταξύ τους σχέσης. Ασφαλώς συναντάται πλήθος περιπτώσεων, κατά τις οποίες ο διακινητής φαίνεται να «εκμεταλλεύεται» μεν τους διακινούμενους παρανόμως μετανάστες απαιτώντας περισσότερα χρήματα, ή δε διεκπεραιώνει τη μετακίνησή τους κατά τρόπο ασφαλή, κ.λπ. Αυτό, όμως, δε συσχετίζεται με την *εκμετάλλευση* του προσώπου, υπό την έννοια που τούτη περιγράφεται στην πράξη τής εμπορίας ανθρώπων: *στο τέλος της ημέρας θα υπάρχει μία παράνομη, αλλά ουσιαστικά εμπορική σχέση, μεταξύ του διακινητή και του λαθρομετανάστη*[44]. Άρα, στην παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών, και σε αντίθεση με την εμπορία ανθρώπων, η *πελατειακή σχέση* εντοπίζεται ανάμεσα στο διακινητή και το διακινούμενο, ο οποίος αποτελεί *συμβαλλόμενο μέρος* τής σχέσης αυτής.

Αιτιώδης συνάφεια: Ακόμη, υποστηρίζεται ότι απαραίτητος όρος τής αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εκμετάλλευσης του θύματος και της διακίνησης αυτού. Ειδάλλως, δε διαπράττεται το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Άλλαις λέξεσι, *η εκμετάλλευση πρέπει να αποτελεί το σκοπό τής διακίνησης και ταυτόχρονα την συνέπειά της*[45]. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι περιπτώσεις προσώπων που έχουν

---

[42] Βλ. ομοίως *Χλούπης Γ.*, Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, σελ. 152. Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι η περίπτωση των παράνομων μεταναστών και η συναλλαγή τους με τρίτους (χωρίς να υφίσταται κάποιο είδος εκμετάλλευσης η εξαναγκασμού), οι οποίοι διευκολύνουν την μετάβασή τους σε ένα κράτος προορισμού, αποτελεί παράνομη διακίνηση μεταναστών, αν και χαρακτηρίζεται (κυρίως από τον τύπο) εσφαλμένα ως *«δουλεμπόριο»* (: εμπορία ανθρώπων).

[43] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

[44] Όπως περιγράφεται από τους *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[45] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24, παράδειγμα από την εν λόγω συγγραφέα: η περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο που διακινείται παρανόμως, εισέλθει σε μία χώρα και σε μεταγενέστερο χρόνο καταστεί

διακινηθεί παρανόμως και εν συνεχεία καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης στη χώρα προορισμού, να στοιχειοθετούν το έγκλημα της παράνομης διακίνησης μεταναστών και όχι αυτό της εμπορίας ανθρώπων, εάν δεν αποδειχθεί η προαναφερομένη αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του εκμεταλλευτή και του διακινουμένου θύματος.

Συμπέρασμα: Οι διαφορές ανάμεσα στις ως άνω εγκληματικές συμπεριφορές φαίνονται εκ πρώτης όψεως εμφανείς, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο. Όμως, επί του πρακτέου, τα όρια είναι αρκετά ρευστά και δυσδιάκριτα, καθιστώντας πλειστάκις δυσχερή το διαχωρισμό των πράξεων αυτών και κατ' επέκταση τη διάκριση των εκάστοτε θυμάτων (εμπορίας ανθρώπων και παρανόμου διακίνησης μεταναστών). Ασφαλώς, η σημασία τής (ορθής) διάκρισης των ανωτέρω πράξεων έγκειται κυρίως στην ενεργοποίηση των αντίστοιχων προστατευτικών διατάξεων για τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και αντιστοίχως για εκείνα της παρανόμου διακίνησης μεταναστών, οι οποίες προβλέπονται από τις εθνικές νομοθεσίες (της πλειοψηφίας) των κρατών προορισμού, και παρέχουν στα πρώτα κατά πολύ μεγαλύτερη προστασία. Αλήθεια είναι ότι τα υποκείμενα των ανωτέρω πράξεων αντιμετωπίζονται από το νόμο με εκ διαμέτρου αντίθετες προσεγγίσεις: οι παράνομοι μετανάστες μεν υφίστανται άκρως αυστηρά διωκτικά μέτρα (λ.χ. απέλαση) και δε τα αναγνωρισμένα θύματα εμπορίας ανθρώπων απολαμβάνουν τα μέτρα στήριξης και αρωγής που προβλέπονται στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία[46] (μεταξύ άλλων και τη χορήγηση άδειας διαμονής).

III. Η εμπορία ανθρώπων ως οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα

Αναμφισβήτητα τα τελευταία χρόνια, έχουν πραγματοποιηθεί ραγδαίες ανακατατάξεις στο διεθνές κοινωνικό και πολιτικό σκηνικό, με κύριους άξονες την κατάρρευση καθεστώτων, τη διάλυση κρατών και τη δημιουργία νέων, την τάση τού παγκοσμίου πληθυσμού να μετακινείται, την εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων, τη διευκόλυνση των επικοινωνιών, αλλά και την έντονη οικονομική άνοδο που παρουσίασε ο Δυτικός Κόσμος.

Οι βιομηχανικές κοινωνίες ακολούθησαν μία συνεχόμενη αναπτυξιακή πορεία και άνοδο του βιοτικού επιπέδου, σε τόσο σημαντικό βαθμό, ώστε να εμφανιστούν τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, αντιθέσεις και συγκρούσεις με τις αναπτυσσόμενες και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Αναπόφευκτο επακόλουθο αυτών των συνθηκών ήταν η εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς, η

θύμα εκμετάλλευσης της πορνείας, δε στοιχειοθετείται η εμπορία ανθρώπων, εκ του λόγου ότι η παράνομη διακίνηση δεν έγινε με σκοπό την εκμετάλλευση της πορνείας. Αντίθετα, έχει τελεστεί το έγκλημα της παράνομης διακίνησης μεταναστών, της παράνομης εισόδου και παραμονής στη χώρα, όπως και το αδίκημα της μαστροπείας.

[46] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 25 – 26, *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 8.

μεταλλαγή των μορφών που προϋπήρχαν και, κυρίως, η ανάδειξη του εγκλήματος σε φαινόμενο με διεθνή χαρακτήρα.

Έτσι, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα απειλεί ολοένα και περισσότερο το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό υπόβαθρο όλων των κρατών, ασκώντας επικίνδυνη διαβρωτική επίδραση σε κάθε τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας και υπονομεύοντας τα θεμέλια των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων. Η διείσδυση του οργανωμένου εγκλήματος στην οικονομική και κοινωνική ζωή ενός κράτους, σε συνδυασμό με την πρακτική τού ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, δηλαδή των εσόδων από τις παράνομες δραστηριότητες, προκαλεί εξαιρετικά ζημιογόνες επιδράσεις σε ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο.

Αν και τα εγκλήματα τρομοκρατίας και παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών και όπλων αποτελούσαν τις παραδοσιακές μορφές τού οργανωμένου εγκλήματος, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται εντόνως η συνεχής αύξηση των φαινομένων εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια δράσης και υπό τον έλεγχο των οργανωμένων ομάδων εγκληματιών[47] και, σε συνδυασμό με την παράνομη μετανάστευση, το trafficking αποτελεί μία κυρίαρχη μορφή εγκληματικής συμπεριφοράς, που βρίσκεται σχεδόν ολοκληρωτικά υπό τον έλεγχο του οργανωμένου εγκλήματος. Αλήθεια αποτελεί ότι η ροή των παράνομων μεταναστών στο σύνολο των κρατών τής ευρωπαϊκής ηπείρου, δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες εκμετάλλευσης, ευνοώντας την έκδοσή τους σε διάφορες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης και τον εγκλωβισμό τους σε εξαναγκαστικές εργασίες. Ούτως, η εμπορία ανθρώπων (ως έγκλημα αλλά και) ως φαινόμενο της κοινωνικής πραγματικότητας, συνδέεται άρρηκτα πλέον με τη δράση τού οργανωμένου εγκλήματος[48] (άλλως με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα)[49].

Ασφαλώς, για την κατανόηση της ιδιαίτερης αυτής σχέσης ανάμεσα στις ως άνω εγκληματικές συμπεριφορές, απαιτείται, σε πρώτο στάδιο, να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις, αναφορικά με το οργανωμένο έγκλημα ως σύγχρονη μορφή

[47] Βλ. *Salt J.*, ό.π., σελ. 41.

[48] Βλ. *Adepoju A.*, Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 84.

[49] Κατά μία άποψη, ο όρος *«οργανωμένο έγκλημα»* δεν είναι ορθός, διότι ενδέχεται να παραπέμψει στην οργάνωση της τέλεσης μίας και μόνο αξιόποινης πράξης, γι' αυτό κρίνεται σκόπιμο να χρησιμοποιείται αντ' αυτού ο όρος *«οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα»*, βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, Εγκληματολογία, σελ. 215 επ.

εγκληματικότητας[50]. Αρχικά, η διατύπωση ενός ακριβούς και κοινής αποδοχής ορισμού τής έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος[51] αποτελεί ουσιώδες ζήτημα του σύγχρονου ποινικού δικαίου: η διαφορετικότητα με την οποία εκδηλώνεται το εν λόγω φαινόμενο ανά τις επικράτειες των χωρών αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη διαμόρφωση μίας ενιαίας εννοιολογικής οριοθέτησης αυτού[52].

Όμως, η Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Οργανωμένου Διακρατικού Εγκλήματος[53] είναι ικανή να θεωρηθεί η πιο συστηματική προσπάθεια για την εξεύρεση ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα. Αναλυτικά, η εν λόγω Σύμβαση χρησιμοποιεί την έννοια *«οργανωμένη εγκληματική ένωση» (organized criminal group)* και στο άρ. 2, ως τέτοια ορίζεται «*η δομημένη ομάδα τριών ή περισσοτέρων ατόμων με διαρκή δομή και η οποία ενεργεί με σκοπό την τέλεση ενός ή περισσοτέρων εγκλημάτων με σκοπό να αποκτήσει άμεσα ή έμμεσα οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος».* Ακολούθως, με τον όρο *«διαρθρωμένη ένωση»* εννοείται η ένωση που δε συγκροτείται τυχαία, για την άμεση τέλεση μίας αξιόποινης πράξης και η οποία δε χρειάζεται να έχει τυπικά καθορισμένους ρόλους για τα μέλη της, ούτε συνέχεια στη συμμετοχή των μελών αυτών ή ιεραρχημένη διάρθρωση.

Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη δε, το άρ. 187 ΠΚ[54] (Εγκληματική οργάνωση) ορίζει την εγκληματική οργάνωση ως ομάδα με δομημένη και διαρκή δράση, αποτελούμενη από τρία ή περισσότερα άτομα, η οποία επιδιώκει τη διάπραξη περισσοτέρων (και συγκεκριμένων) κακουργημάτων, που απαριθμούνται στην παρ. 1 του άρθρου, μεταξύ των οποίων προβλέπεται και η εμπορία ανθρώπων (αρ. 323Α ΠΚ).

Οι δυσχέρειες που ανακύπτουν ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό τού οργανωμένου εγκλήματος αντιμετωπίζονται με τρόπο εμπειρικό και περιγραφικό.

[50] Βλ. αναλυτικά *Δημητράτος Ν.*, Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 299 επ.

[51] Για την προσπάθεια διατύπωσης ενός ευρωπαϊκού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα, βλ. *Συκιώτου Α.*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 202.

[52] Βλ. *Κριθαράς Θ.*, Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 892 επ., *Vouyoucas C.*, Le crime organisé à l' étranger, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 787 επ.

[53] Τέθηκε σε ισχύ το Σεπτέμβριο του 2003.

[54] Όπου στο παρόν αναφέρεται το άρθρο άνευ μνείας νομοθετήματος, νοείται ο ισχύον ελληνικός Ποινικός Κώδικας.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται, η έννοια της οργανωμένης εγκληματικότητας προσεγγίζεται συνήθως ως έννοια «τύπου»[55], με απαρίθμηση διαφόρων κατά το μάλλον ή ήττον αόριστων στοιχείων. Όμως, ο τύπος αυτός δε δύναται να ορισθεί, υπό την έννοια ότι δεν είναι δεκτικός ενός πλήρους ορισμού, αλλά μόνο να περιγραφεί, λόγον δι' ον δεν περιέχει λογικώς απαραίτητα στοιχεία, αλλά μπορεί να απαρτίζεται από στοιχεία διαβαθμίσιμα[56].

Ουσιώδη στοιχεία, που συναπαρτίζουν την υπό ανάλυση έννοια να αναφερθούν τα εξής[57]:

- Οργάνωση με διαρθρωμένη ιεραρχία, αυστηρή κατανομή καθηκόντων και εσωτερικό κανονισμό επιβολής εξοντωτικών κυρώσεων για τα μέλη που αθετούν ή και παραβιάζουν τους βασικούς (άγραφους ως επί το πλείστον) κανόνες τής οργάνωσης. Αρχικά, κατά κανόνα, υπάρχει ένας ολιγάριθμος σκληρός πυρήνας μελών τής οργάνωσης και περαιτέρω ένα τεράστιο δίκτυο *συνεργατών*[58] από διάφορες κοινωνικές διαστρωματώσεις[59]. Ακολούθως, το κέντρο βάρους εντοπίζεται στη διάρθρωση ενός συστήματος λειτουργίας τής οργάνωσης, με τη θέσπιση ιεραρχικών δομών, στην κατανομή αρμοδιοτήτων και καθηκόντων μεταξύ των μελών[60] και στη συντονισμένη δράση τους, που κατευθύνεται από τη βούληση του συνόλου αυτών, για την πραγμάτωση των στόχων και των σκοπών τής οργάνωσης. Αυτή η βούληση είναι εν τοις πράγμασι δεσμευτική για καθένα από τα μέλη, δίχως να απαιτείται για τη διαμόρφωσή της η συμμετοχή όλων στο σχεδιασμό των εγκλημάτων, αρκεί όμως, κάθε μέλος να γνωρίζει ότι συνεισφέρει, διά της ασκήσεως των ανατεθειμένων σε αυτό καθηκόντων, στην πραγμάτωση των στόχων της[61].

---

[55] Για την οποία βλ. *Μυλωνόπουλος Χ.*, Γενικό, Τόμ. Ι, σελ. 85 και 86, και ιδίως την υποσημ. [97] σχετικά τη γερμανική βιβλιογραφία.

[56] Βλ. *Μυλωνόπουλος Χ.*, Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 101 επ. και ιδίως 106.

[57] Βλ. *Κουράκης Ν.*, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1017 επ.

[58] Βλ. *Bagley B.*, Globalization and Transnational Organized Crime: The Russian Mafia in Latin America and the Caribbean, Mama Coca, στο διαδικτυακό τόπο: www.mamacoca.org.

[59] Δεσμεύονται με τον «νόμο της σιωπής».

[60] Οι ρόλοι είναι διακριτοί: κάποιος είναι ο αρχηγός (που έχει τον ηγετικό ρόλο), άλλος ή άλλοι εκτελούν, άλλος ή άλλοι υποστηρίζουν, βλ. *ΣυμβΕφΘεσ 289/2005*, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 952 επ., με εισ. πρότ. *Μιχαηλίδη Ε.*

[61] Βλ. *ΣυμβΕφΑθ 969/2007*, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ.

Αυτή η ιεραρχία δικαιολογείται και από τη διαπίστωση ότι καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερές για τις διωκτικές αρχές, να ανακαλύψουν την ηγετική ομάδα αυτών των οργανώσεων[62].

- Ορθολογικός σχεδιασμός και σταθερή επιδίωξη μίας αθέμιτης δραστηριότητας, που έχει στόχο τη μαζική διάπραξη εγκλημάτων και μεγάλα οικονομικά ή άλλα οφέλη[63]. Άρα, η εγκληματική οργάνωση δε σχηματίζεται περιστασιακά, ούτε συγκροτείται ad hoc για την άμεση διάπραξη ενός εγκλήματος[64], αλλά προέχει ο τρόπος λειτουργίας της, που διέπει σε τόσο έντονο βαθμό την εγκληματική δράση, ώστε τα πρόσωπα που τη διεκπεραιώνουν να είναι δευτερευούσης σημασίας, υπό την έννοια ότι μπορούν να αντικατασταθούν ή να εναλλαχθούν (πραγματοπαγής χαρακτήρας)[65]. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, το ενδιαφέρον τής εγκληματικής οργάνωσης να εντοπίζεται εν προκειμένω στον τρόπο οργάνωσης της δραστηριότητας των δραστών και στην αντικειμενική ορθολογικότητα, που επιβάλλει η κάλυψη των αναγκών τής παράνομης αγοράς[66].

- Απειλές, χρησιμοποίηση βίας, απειλής βίας ή άλλων μέσων εκφοβισμού προς επίτευξη των σκοπών της εγκληματικής οργάνωσης. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι τα μέσα αυτά συνήθως λαμβάνουν χώρα, μόνο εάν άλλα λιγότερο βίαια μέσα (λ.χ. δωροδοκίες) δε μπορούν να οδηγήσουν την οργάνωση στο επιθυμητό (εγκληματικό) αποτέλεσμα.

- Άφθονοι οικονομικοί πόροι και μέσα, που προέρχονται συνήθως από παράνομες δραστηριότητες (όπως ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, κ.λπ.), ύπαρξη εξελιγμένης τεχνολογίας και τεχνικών γνώσεων και εμπειρίας, πολιτικής επιρροής, αλλά και νομικού επιτελείου, διαμέσου των οποίων επιδιώκεται η

[62] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία), σελ. 168.

[63] Ενδεικτικά, στις δυτικές χώρες, το διάστημα 1997 έως 2000, το κέρδος από την εμπορία ανθρώπων ανήλθε στα 118.000.000 ευρώ, όταν το 65% των θυμάτων εκμετάλλευσης δεν πληρώνονταν καθόλου, βλ. *Hughes D., Desinova T.*, The transnational political criminal nexus of trafficking in women from Ukraine, Trends in Organized Crime, 6 (3 – 4), σελ. 2 – 21.

[64] Βλ. *ΕφΑθ 699, 780, 809, 3244/2003*, ΠοινΧρ, 2004, 933 επ., *ΣυμβΕφΘεσ 93/2003*, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 412 επ., με εισ. πρότ. *Ραπτόπουλου Π.* και παρατηρήσεις *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*

[65] Βλ. *ΣυμβΕφΑθ 969/2007*, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ., αντιπρβλ. τις συμμορίες οι οποίες συγκροτούνται σε προσωποπαγή κυρίως βάση, βλ. ομοίως αντί πολλών *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 23.

[66] Βλ. ομοίως *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 35.

επίτευξη των αθέμιτων σκοπών τής οργάνωσης και η τέλεση αξιοποίνων πράξεων. Οι εγκληματικές οργανώσεις συνδέονται συχνά με φορείς δημόσιας εξουσίας σε επίπεδο συνδιαλλαγής και χρησιμοποιούν τη διαφθορά[67] αυτών ως ένα σημαντικό όπλο για τη δράση, αλλά και την ασφάλειά τους[68].

Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες διακρίνονται από τα προαναφερόμενα ουσιώδη στοιχεία και σε συνδυασμό με την ιδιαιτέρως περίπλοκη φύση τής εμπορίας ανθρώπων (στην οποία εμπλέκονται ισχυρά δίκτυα δραστών) καθιστούν πλέον την τέλεση του εν λόγω εγκλήματος δυνατή μόνο στα πλαίσια της οργανωμένης αυτής δράσης[69]. Από τη στρατολόγηση του θύματος, την προώθηση και μεταφορά τους, έως τελικά την με οιονδήποτε τρόπο εκμετάλλευση τούτου υπό καθεστώς εξαναγκασμού και εν γένει ελέγχου, όλη η αλυσίδα τής εν λόγω εγκληματικής πράξης χαρακτηρίζεται από μία αυστηρή οργάνωση με τέλεια δομή, που καθιστά δυσχερέστερο τον εντοπισμό των διακινητών δραστών και τους αποφέρει τεράστια *έσοδα* ετησίως.

Ο κατεξοχήν τέλειος χαρακτήρας τού οργανωμένου εγκλήματος καθιστά, εν τούτοις, την παράνομη διακίνηση ανθρώπων (είτε με τη μορφή τής παράνομης μετανάστευσης είτε της εμπορίας ανθρώπων) ένα από τα πλέον σημαντικά διασυνοριακά εγκλήματα και ιδίως όσον αφορά στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών[70] και την καταναγκαστική εργασία, συνιστώντας ταυτόχρονα μία από τις πιο *κερδοφόρες διεθνείς επιχειρήσεις.* Ο όρος διασυνοριακό[71] έγκλημα περιγράφει το τελούμενο έγκλημα κατά μήκος των συνόρων των κρατών[72]. Αποτελεί, ως επί το

---

[67] Βλ. *Kleveman L.*, The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia, Altantic Books, London.

[68] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 167.

[69] Σημειωτέον, (μεταξύ άλλων και) η σωματεμπορία και το παράνομο εμπόριο ανθρωπίνων ιστών και οργάνων περιλαμβάνονται στον κατάλογο των εγκλημάτων, που εντάσσονται, κατά το άρ. 2 της Σύμβασης Europol, στις μορφές τής βαριάς διεθνούς οργανωμένης εγκληματικότητας.

[70] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 149.

[71] *Διακρατικό* είναι το έγκλημα στην τέλεση του οποίου εμπλέκονται δύο ή περισσότερες χώρες, ενώ όταν οι χώρες είναι όμορες, γίνεται λόγος για *διασυνοριακό* έγκλημα, βλ., *ΣυκιώτουΑθ.*, ό.π., σελ. 206 και υποσημ. [51].

[72] Σύμφωνα με τον ορισμό που δίδεται στο άρ. 1 περ. β' του ν. 2865/2000 (με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Συμφωνία συνεργασίας για την πρόληψη και καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος, καθώς και τον καταστατικό χάρτη οργάνωσης και λειτουργίας του Περιφερειακού Κέντρου της πρωτοβουλίας Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης για την καταπολέμησή του, που υπεγράφη στο Βουκουρέστι, το έτος 1999), ως διασυνοριακό έγκλημα νοείται αυτό που *«αφορά όλες τις παραβάσεις ή τις απόπειρες παράβασης των εθνικών νόμων και κανονισμών που έχουν ως σκοπό την οργάνωση, διεύθυνση, βοήθεια ή διευκόλυνση διεθνών εγκληματικών δραστηριοτήτων».*

πλείστον, η εμπορία ανθρώπων μία εγκληματική δραστηριότητα από εκείνες[73] που διαθέτουν διασυνοριακό χαρακτήρα, ακριβώς λόγω της φύσης τού ίδιου τού αδικήματος, που απαιτεί την πραγματική – ή κατά μεταφορική έννοια – *διάσπαση* των συνοριακών γραμμών[74].

Αναλυτικά, το έγκλημα της εμπορίας εξαρτάται (ως επί το πλείστον) από τρεις κατηγορίες χωρών: τις χώρες προέλευσης των θυμάτων (source, origin country, κυρίως οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Ασίας), τις χώρες διαμετακόμισης ή διόδου (transit country) και τις χώρες προορισμού των θυμάτων (destination country, κυρίως οι χώρες τής Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής). Ασφαλώς, κάποιες χώρες ενδέχεται να πληρούν τους όρους για παραπάνω από μία ή ακόμη και για όλες τις τρεις κατηγορίες (και ενδέχεται να γίνεται λόγος για εσωτερικό, internal trafficking). Οι επιμέρους, πάντως, πράξεις τής εμπορίας τελούνται κατά κανόνα στις επικράτειες περισσοτέρων από μίας χωρών[75].

Ο βασικός λόγος που δικαιολογεί συνήθως τον ανωτέρω διαχωρισμό, εντοπίζεται στο ιδιαίτερο status, το οποίο χαρακτηρίζει την εκάστοτε κατηγορία κρατών, και αυτό αποτελεί ακριβώς το κίνητρο των εμπόρων για τις ενέργειες και τις πράξεις τους, που συνίστανται στη διακίνηση και την εκμετάλλευση των θυμάτων. Ούτως, το κοινωνικό και οικονομικό κατά κύριο λόγο καθεστώς (η φτώχια, η ανεργία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, έλλειψη πληροφόρησης κ.λπ. που καθιστούν τα θύματα ευάλωτα) αποτελούν για τις χώρες προέλευσης παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την προσφορά και προκαλούν τον εντοπισμό των θυμάτων από τους δράστες και τη μετέπειτα στρατολόγηση των πρώτων (δηλαδή, λαμβάνει χώρα μία αμιγής παραγωγή θυμάτων) και συγχρόνως αποτελούν στοιχεία που ευνοούν τη μετακίνηση αυτών στις χώρες προορισμού (η αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών του θύματος, η αναπτυγμένη βιομηχανία και τεχνολογία, η κοινωνική πίεση, κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, η δε γεωγραφική ευπάθεια ορισμένων χωρών (όπως της Ελλάδος, η οποία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί την κεντρική είσοδο για την Ευρώπη και της Τουρκίας, που αποτελεί τη φυσική γέφυρα μεταξύ Ανατολής και

[73] Έτσι και η εισαγωγή όπλων, η λαθρεμπορία, η διακίνηση παραχαραγμένων νομισμάτων, το ξέπλυμα του βρώμικου χρήματος.

[74] Βλ. *Παύλου Σ.*, Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας στην αντιμετώπισή του, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 776 επ., και ιδίως 777.

[75] Χώρες από τις οποίες προέρχεται ή διαμέσου των οποίων μετακινείται ή προς τις οποίες τελικά καταλήγει το θύμα.

Δύσης[76], κ.ά.) και η ύπαρξη διαφθοράς (συνεργασία των δημοσίων και αστυνομικών αρχών με τους δράστες[77], κ.λπ.) συνιστούν γνωρίσματα των χωρών από τις οποίες διέρχονται τα θύματα.

Συμπέρασμα: Ο διασυνοριακός, ως εκ τούτου, χαρακτήρας τού οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί μία από τις κύριες παραμέτρους, υπό την έννοια ότι ο κύριος όγκος τής οργανωμένης εγκληματικότητας έχει διεθνή χαρακτήρα[78]. Άρα, καθίσταται σαφές, ότι και η εμπορία ανθρώπων ως έγκλημα με κατεξοχήν διασυνοριακό χαρακτήρα, έχει ως κύρια προϋπόθεση την τέλεση από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, που διαθέτουν κατάλληλα μέσα (τόσο οικονομικά, όσο και τεχνικά, κ.λπ.) και τέλειες διασυνδέσεις στις χώρες, από όπου τα θύματα προέρχονται και έπειτα διακινούνται.

Αναμφισβήτητα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες και υπό τις κρατούσες συνθήκες διεθνοποίησης (την ανάπτυξη της τεχνολογίας, την έλλειψη συνόρων και κρατικού ελέγχου, την ανυπαρξία κανόνων διεξαγωγής των συναλλαγών, την έλλειψη σύγχρονης οργανωτικής υποδομής και επαρκούς θεσμικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των σύγχρονων μορφών εγκληματικότητας, την εξέλιξη των οικονομιών των σύγχρονων κρατών σε αυτόνομα οικονομικά συστήματα, κ.λπ.)[79], έχει ενισχυθεί σε ασύλληπτο βαθμό η δράση των οργανωμένων εγκληματικών οργανώσεων και έχουν δημιουργηθεί τεράστιες ευκαιρίες για την άντληση παρανόμου πλουτισμού[80].

Οι σύγχρονες εγκληματικές οργανώσεις, επιπλέον, διαθέτουν ισχυρά δίκτυα με διεθνή συνεργασία που εκφεύγουν της εθνικής δραστηριότητας. Οι οργανωμένες τούτες ομάδες, που επιδίδονται στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, διακρίνονται από έναν πυρήνα δραστών, που εδρεύει σε μία συγκεκριμένη χώρα και συγχρόνως

---

[76] Βλ. *Chassagne P., Gjeloshaj K.,* La corruption, condition essentielle du trafic des êtres humains, Confluences Méditerranée, 42, Eté 2002, σελ. 135.

[77] Καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής η μετακίνηση μεγάλου αριθμού θυμάτων χωρίς να γίνουν αυτά αντιληπτά στη χώρα διαμετακόμισης. Αυτό αποτελεί και το ανυπέρβλητο εμπόδιο των διακινητών (βλ. *Chassagne P. – Gjeloshaj K.*, ό.π., σελ. 137). Έτσι κρίνεται απαραίτητη η παρεμβολή διαφόρων δημοσίων φορέων (λ.χ. των διωκτικών αρχών) για να την ανεμπόδιστη μεταφορά (αλλά πλείστες φορές) και την παραμονή για ένα σύντομο χρονικό διάστημα στη χώρα διαμετακόμισης, των θυμάτων.

[78] Βλ. αναλυτικά *Μυλωνόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 101 επ.

[79] Αναλυτικά για τους λόγους που διευκολύνουν την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 25 – 28.

[80] Βλ. *Ράικος Δ.*, Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: από τη σκοπιά του διοικητικού δικαίου, σελ. 4.

διαθέτουν πλήθος συνεργατών σε άλλα κράτη, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η ασφαλής (για τους σκοπούς της εγκληματικής οργάνωσης) μετακίνηση των προσώπων από τη χώρα προέλευσης, στη χώρα τού τελικού προορισμού[81].

Η παρατηρούμενη, εν τέλει, άμεση συνάφεια της εμπορίας ανθρώπων με το οργανωμένο έγκλημα έχει οδηγήσει επιπλέον σε μία ποιοτική μεταβολή τού φαινομένου: η μεμονωμένη, δηλαδή, εγκληματική δράση (και η δράση στα πλαίσια απλών[82] συμμοριών)[83] στο εσωτερικό των συνόρων ενός μόνο κράτους (εσωτερικό, internal trafficking)[84] έχει πλέον ως ένα βαθμό αντικατασταθεί από διεθνή δίκτυα εμπορίας ανθρώπων με περίπλοκη και τέλεια δομή και οργάνωση, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μία απέραντη *βιομηχανία*, στην οποία εμπλέκονται πλείστες χώρες. Άλλαις λέξεσι, το εθνικό (δηλαδή τοπικό) στοιχείο τής εμπορίας ανθρώπων, τρόπον τινά αποσυνδέεται, ενώ ταυτόχρονα ευνοείται ο διασυνοριακός χαρακτήρας τού εγκλήματος, με αποτέλεσμα η τέλεση της πράξης αποκλειστικά κατά μήκων των συνόρων μίας και μόνο χώρας (αν και ορισμένες φορές συμβαίνει) να αντικαθίσταται από την τέλεση αυτής στο έδαφος παραπάνω του ενός κρατών. Αυτή η σύνδεση αποδεικνύει περαιτέρω την ανάγκη τής νομοθετικής επέκτασης των ποινικών (ουσιαστικών και δικονομικών) ρυθμίσεων που αφορούν το οργανωμένο έγκλημα και στο πεδίο δράσης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων[85].

---

[81] Βλ. *Chassagne P., Gjeloshaj K.,* ό.π., σελ. 136.

[82] Οι οποίες (συμμορίες) συνιστούσαν κατά περίπτωσιν «ήπιες» μορφές οργανωμένου εγκλήματος προσωποπαγούς χαρακτήρα, βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 23.

[83] Για τη διαφορά συμμορίας και εγκληματικής οργάνωσης, βλ. αντί πολλών *ΣυμβΕφΑθ 2584/2003*, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 362 επ., με εισ. πρότ. *Αθανασόπουλου Ν.*, *Αναγνωστόπουλος Α.*, σε: Χαραλαμπάκη Α. – Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, σελ. 646 – 648., *Βαρθακοκύλης Α.*, Το οργανωμένο έγκλημα και οι τρόποι αντιμετώπισής του, σελ. 48 επ., *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 34 επ., *Μαγκλιβέρας Κ.*, Εμπορία ανθρώπων: ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων: (συγχρόνως ανάλυση του νόμου – προτύπου του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων), σελ. 65 επ., *Κωστάρας Α.*, Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 79.

[84] Δεν πρέπει πάντως να παραβλέπεται η ύπαρξη του εσωτερικού trafficking, λόγω αφενός της αυξημένης εσωτερικής ζήτησης που παρατηρείται σε χώρες με έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και αφετέρου διότι αποτελεί το λιγότερο δαπανηρό τρόπο χρήσης των θυμάτων (δεν απαιτούνται υψηλά κόστη μετακίνησης), βλ. *Τσιλιάκου Μ. – Γιωτάκος Ορ.*, Trafficking: Το φαινόμενο της εμπορίας και εκμετάλλευσης ανθρώπων, σε: Βιασμός, σελ. 109.

[85] Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη, να αναφερθεί ενδεικτικά το άρ. 187 παρ. 1, στο οποίο συμπεριελήφθη με τον ν. 3064/2002 η πράξη της εμπορίας ανθρώπων.
Για τη διεθνή και ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική κατά του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, Τόμ. Ι, Τεύχος Α, σελ. 30 – 46.

Ελλάδα: Αναφορικά με την ελληνική επικράτεια, η εμπορία ανθρώπων τελείται σε ένα αξιόλογο ποσοστό (τής τάξεως του 35%) από εγκληματικές οργανώσεις[86]. Αυτές οι εγκληματικές οργανώσεις αποσκοπούν κατ' αρχήν στη σεξουαλική και την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και διακρίνονται σε: αυτές που εμπλέκονται αποκλειστικά στη στρατολόγηση των θυμάτων στο κράτος προέλευσης και την έπειτα πώληση αυτών σε εγχώριες οργανώσεις, σε αυτές που εμπλέκονται στη στρατολόγηση, αλλά και στην εκμετάλλευση των θυμάτων στην Ελλάδα ή (και) στη μεταπώληση αυτών σε άλλες εγχώριες οργανώσεις και τέλος, στις εγχώριες οργανώσεις, οι οποίες εκμεταλλεύονται τα θύματα και τα διακινούν εντός της ελληνικής επικράτειας. Οι εγκληματικές οργανώσεις ενεργούν κατά κύριο λόγο στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, κ.ά.), αλλά και σε συνοριακές περιοχές (στα νησιά Κέρκυρα, Ρόδο, Κω, κ.ά.), όταν το απαιτούν οι δραστηριότητές τους.

Από τις ετήσιες εκθέσεις του Αρχηγείου τής ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα (κυρίως των ετών 2004, 2005[87], 2011. 2012, 2013, 2014 και 2015), οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι οι εγκληματικές οργανώσεις εμπορίας ανθρώπων εμφανίζουν, με το πέρας του καιρού, όλο και πιο ανομοιογενή σύνθεση, αναφορικά με την καταγωγή των μελών τους, αποκτώντας έναν πολυεθνικό χαρακτήρα: από τη μία πλευρά, αυξάνεται η εγκληματική συνεργασία προσώπων, τα οποία κατάγονται από διαφορετικά κράτη και από την άλλη, συρρικνώνονται οι εγχώριες εγκληματικές οργανώσεις.

Οι κυριότερες εγκληματικές οργανώσεις εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζονται κατά τα τελευταία έτη, είναι αυτές που ενεργούν συγχρόνως στα κράτη προέλευσης, διέλευσης, αλλά και προορισμού των θυμάτων και αυτές που, την ίδια στιγμή, έχουν τη δυνατότητα ελέγχου όλων των σταδίων τής διαδικασίας: από τη στρατολόγηση δηλαδή των θυμάτων, την προμήθεια πλαστών ταξιδιωτικών εγγράφων και τη διαμετακόμιση των πρώτων, μέχρι την υποδοχή και την εκμετάλλευση των θυμάτων αυτών στην ελληνική επικράτεια. Οι υπερεθνικές αυτές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν μεγάλο αριθμό θυμάτων και κατανέμουν στα μέλη τους συγκεκριμένους και ευθείς ρόλους: έτσι, ορισμένα μέλη ασχολούνται με την προσέλκυση και στρατολόγηση των θυμάτων (ιδίως οι γυναίκες, μέλη των οργανώσεων) και άλλα αναλαμβάνουν τη μεταφορά και την υποδοχή τους στην ελληνική επικράτεια και την έπειτα εκμετάλλευση των θυμάτων.

Αυτά τα θύματα τις περισσότερες φορές εξαπατώνται στο κράτος προέλευσης από τους επιφορτισμένους με αυτό το ρόλο δράστες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται την ευάλωτη (συνήθως

[86] Αναλυτικά, την περίοδο των ετών 2004 έως 2008 εξαρθρώθηκαν από τις αστυνομικές αρχές 97 εγκληματικές οργανώσεις και κυκλώματα, εμπλεκόμενες στην εμπορία ανθρώπων και στη σωματεμπορία, όταν το σύνολο των υποθέσεων που επελήφθησαν ήταν 276. Αυτό σημαίνει ότι 35% του συνολικού αριθμού των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων τελέσθηκαν στα πλαίσια δράσης και υπό τον έλεγχο των εγκληματικών οργανώσεων, βλ. Στατιστικά Στοιχεία Εμπορίας Ανθρώπων Ετών 2004 έως 2008, στο διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr.

[87] Μέσα στο έτος 2005 πραγματοποιήθηκαν 139 έρευνες σε υποθέσεις που έφεραν στοιχεία οργανωμένου εγκλήματος. Σε αυτές κατηγορήθηκαν 579 άτομα ως μέλη εγκληματικών οργανώσεων, από τα οποία 116 θεωρήθηκαν ως μέλη - κλειδιά. Από το σύνολο των παραπάνω υποθέσεων, 76 παρουσίαζαν ιεραρχική δομή. Η πλειοψηφία των οργανώσεων αποτελούνταν από 3 έως 8 άτομα. Το 2005 φαίνεται ότι οι ομοιογενείς – εγχώριες οργανώσεις ανήλθαν σε 67, ενώ οι ετερογενείς σε 62. Παράλληλα οι αλλοδαπές ήταν 34, ενώ αυτές που είχαν μεικτό χαρακτήρα (συμμετοχή αλλοδαπών και ημεδαπών) ήταν 33, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 208.

οικονομική ή κοινωνική) κατάσταση των θυμάτων, με το πρόσχημα της ανεύρεσης εργασίας σε θέσεις οικιακών βοηθών ή ως καθαρίστριες στο κράτος προορισμού. Όμως, τα θύματα απατώνται και εξαναγκάζονται τελικά στην πορνεία και οι δράστες μετέρχονται πράξεων βίας και απειλών, βιασμών και άλλων εξαναγκαστών μέσων, που σκοπό έχουν να υποβάλουν τα πρώτα σε πλήρη έλεγχο και να τα καθιστούν αδύναμα να διαφύγουν της επιρροής τους. Αυτή η σεξουαλική τους εκμετάλλευση λαμβάνει χώρα σε οίκους ανοχής, *πεζοδρομιακή* πορνεία, αλλά και με εκτέλεση κατ' οίκον ερωτικών ραντεβού ή σε ξενοδοχεία[88]. Αξίζει δε να αναφερθεί, ότι παρατηρείται μία έντονη αύξηση της συμμετοχής των γυναικών δραστών, εν συγκρίσει με προηγούμενα έτη, οι περισσότερες εκ των οποίων υπήρξαν προηγουμένως θύματα εκμετάλλευσης (happy, smiling trafficking) και πλέον ενεργούν ως μέλη των εγκληματικών οργανώσεων και μάλιστα σε ιδιαίτερα ισχυρές θέσεις (ειδικά στο στάδιο τής προσέλκυσης και στρατολόγησης των θυμάτων). Αυτό υποδεικνύει επιπλέον μία περίπλοκη διανομή ρόλων στις εγκληματικές οργανώσεις.

Αν εστιάσει κανείς στις ενέργειες των εγκληματικών οργανώσεων, οδηγείται επιπλέον στο συμπέρασμα ότι ορισμένες από αυτές, εκτός της σωματεμπορίας, εκμεταλλεύονται οικονομικά την εργασία των θυμάτων (συνήθως στον τομέα της αγροτικής παραγωγής). Οι ομάδες εργασιακής εκμετάλλευσης των θυμάτων αποτελούνται κυρίως από Ρουμάνους, αλλά και ημεδαπούς, οι οποίοι, με το πρόσχημα για επί αμοιβή εργασία και εκμεταλλευόμενοι την οικονομική τους κατάσταση, προσελκύουν τα θύματα για να έρθουν στην Ελλάδα. Ασφαλώς, τα θύματα εν τέλει οδηγούνται σε αγροτικές περιοχές, όπου διαμένουν σε παραπήγματα υπό συνθήκες εξαθλίωσης και εξαναγκάζονται σε αμέτρητες ώρες αγροτικής εργασίας, για την οποία δεν πληρώνονται, ενώ οι δράστες χρεώνουν υπέρογκα ποσά τη διατροφή τους (των θυμάτων), με αποτέλεσμα να τους ελέγχουν ευκολότερα. Άλλες εγκληματικές οργανώσεις ασχολούνται με τον εξαναγκασμό των θυμάτων στην επαιτεία και ιδίως των ανηλίκων και των ατόμων με ορισμένη αναπηρία καταγόμενων από κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Οι δράστες στερούν την τροφή από τα θύματα, προκειμένου τα τελευταία να προκαλούν στους τρίτους τον οίκτο κατά την επαιτεία.

Ακόμη, ορισμένες εγκληματικές οργανώσεις ενεργούν στο εμπόριο βρεφών και αποτελούνται κατά κύριο λόγο από δράστες βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής: οι εγκληματικές ομάδες αυτές εντοπίζουν έγκυες γυναίκες (κυρίως υπηκόους Βουλγαρίας) στους τελευταίους μήνες κύησης, τις διακινούν στην ελληνική επικράτεια, όπου γεννούν τα βρέφη τους και, εκμεταλλευόμενοι την αντίξοη οικονομική τους κατάσταση και την ευάλωτη θέση τους, πείθουν ή εξαναγκάζουν τα θύματα να παραδώσουν τα νεογέννητα τέκνα τους, προβαίνοντας σε παράνομες υιοθεσίες από άτεκνα ζευγάρια ημεδαπών. Άλλα κυκλώματα εμπορίας παιδιών λειτουργούν εν είδει «εταιρείας», τα μέλη της οποίας είναι κρίκοι μιας αλυσίδας, για να σφίξουν τον κλοιό γύρω από το *αντικείμενο* εκμετάλλευσης. Ασφαλώς, η συνεργασία διαφόρων ειδικοτήτων οδηγεί στην τελική φάση, που δεν είναι άλλη από την πώληση του παιδιού. Ορισμένες φορές, ιδιώτες γιατροί είναι στην κορυφή τής ιεραρχίας. Αυτοί μαθαίνουν από πρώτο χέρι αν μια εγκυμοσύνη ανύπανδρης γυναίκας ή με οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα μέλλουσας μητέρας, είναι ανεπιθύμητη. Άρα, στο δίλημμα της τεχνητής διακοπής τής

[88] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2015, σελ. 66 επ., στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

εγκυμοσύνης (άμβλωσης), ο ιατρός προτείνει το δέλεαρ της ανταλλαγής του με αντίτιμο χρηματικό ποσό. Ορισμένο άτομο έχει αναλάβει την *έρευνα αγοράς* για να εντοπίσει ένα ενδιαφερόμενο άτεκνο ζευγάρι και η συμφωνία κλείνεται με ένα αρκετά υψηλό τίμημα. Όταν γεννηθεί το παιδί, η οικογένεια το παίρνει κοντά της και ένας δικηγόρος αναλαμβάνει την νομική κάλυψη. Ακολούθως, το δικαστήριο επικυρώνει την υιοθεσία με τη συναίνεση της μητέρας. Ακολούθως σε άλλες περιπτώσεις, μετά τη γέννηση του παιδιού, η θετή μητέρα είναι παρούσα στο μαιευτήριο και η καταγραφή του παιδιού γίνεται απευθείας στο όνομα της θετής. Αλήθεια είναι ότι η δράση των οργανώσεων αυτών έχει κλιμακωθεί τα τελευταία έτη, με διάρκεια και έκταση στα κράτη προέλευσης των θυμάτων, αλλά και στην Ελλάδα, όπου πραγματοποιούνται οι παράνομες αυτές υιοθεσίες[89].

[89] Μόνο το έτος 2011, έγιναν 27 συλλήψεις δραστών για εμπόριο βρεφών, οι 19 εκ των οποίων ήταν βουλγαρικής καταγωγής, βλ. Ετήσια Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα, 2011, σελ. 32, στο διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr.

2. Οι διαστάσεις τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων

Ι. Σύντομη ιστορική εξέλιξη

> *Και πολλούς άνδρες που η απάτη ή ο νόμος τούς πούλησε μακριά από τη θεόκτιστη γη τους, απόβλητοι σκλάβοι, τούς έφερα πίσω στην Αθήνα, ναι, και κάποιους, εξόριστοι από την πατρίδα τους μέσω του καταπιεστικού δρόμου τού χρέους, μιλώντας, όχι πια την αγαπημένη αθηναϊκή διάλεκτο, μα που περιπλανούνταν πέρα και μακριά, τους έφερα και πάλι, και αυτούς που είχαν πέσει στη δουλεία. Μαζεμένοι κάτω από το αυστηρό βλέμμα του δεσπότη τους, τους απελευθέρωσα.*
>
> *Αριστοτέλης*, Αθηναίων Πολιτεία, 12:4

Αν κάποιος μελετήσει την ιστορία, θα παρατηρήσει ασφαλώς ότι η εμπορία ανθρώπων δεν αποτελεί ένα πρωτότυπο, σύγχρονο φαινόμενο, αλλά συναντάται σε όλες τις ιστορικές περιόδους και κοινωνίες. Ο διαχρονικός τής χαρακτήρας είναι δεδομένος. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας[90], και ο πανάρχαιος και διαπολιτισμικός αυτός θεσμός τής δουλείας εμφανίσθηκε και αναπτύχθηκε[91] σε όλους τους πολιτισμούς[92] και σε όλα τα στάδια της εξέλιξης της ανθρωπότητας[93] με ποικίλες εκφάνσεις[94].

[90] Στην αρχαία ελληνική γλώσσα, συναντώνται πλείστοι όροι με την έννοια του δόλου: ο δούλος αποκαλείται ως «*δμώς*» για τους αιχμαλώτους, που ελήφθησαν ως λάφυρο και αποτελούσαν περιουσιακό είδος (λ.χ. *Όμηρος*, *Οδύσσεια*, α: 408). Επιπλέον, συναντάται ο όρος «*ανδράποδον*» (κατά την κλασσική εποχή), που κυριολεκτικά σημαίνει αυτός που έχει πόδια ανθρώπου ή «*οικέτης*» (για τους κατ' οίκον δούλους).

[91] Όμως, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται συχνά στη δουλεία στην Αρχαία Ελλάδα, όχι επειδή ήταν σκληρότερη, αλλά επειδή η διεθνής κοινότητα θεωρεί αυτονόητο ότι μία χώρα που διέθετε ανεπτυγμένο πολιτισμό και γέννησε τη δημοκρατία, δε θα έπρεπε να ανέχεται τη δουλεία, βλ. κύριο λήμμα: *δουλεία*, στο διαδικτυακό τόπο www.wikipedia.org.

[92] Σε αυτούς που αναπτύχθηκαν στη μεσογειακή λεκάνη κατά την αρχαιότητα, σε αυτούς της Μέσης Ανατολής (Αίγυπτο, Ασσυρία, Βαβυλώνα, κ.λπ.), αλλά και στον ελληνικό και μετέπειτα στο ρωμαϊκό πολιτισμό.

[93] Όχι όμως και στις πρωτόγονες κοινωνίες, γιατί σε αυτές δεν υπήρχαν αρχικά τάξεις ή κοινωνική διαστρωμάτωση.

[94] Αιχμάλωτοι πολέμου, πώληση παιδιών ως δούλοι από ελεύθερους γονείς λόγω ανέχειας, δανεισμός τού σώματος στο δανειστή εξαιτίας οφειλών.

Ο κύριος πυρήνας τού θεσμού αυτού συνίσταται στον υποβιβασμό τού ανθρώπου σε αντικείμενο και στη χρησιμοποίηση αυτού ως παραγωγικό μέσο, ενώ η υποδούλωση των ανθρώπων εθεωρείτο επί δεκάδες αιώνες μία απολύτως νόμιμη κατάσταση. Ανάμεσα στα θύματα αυτά συναντώνται αιχμάλωτοι πολέμου[95] (όχι μόνο άνδρες, αλλά και παιδιά) και μέλη τής ίδιας τής κοινωνίας, προς ικανοποίηση των αναγκών της. Ακόμη δε, η δουλεία προβλεπόταν ως μέσο ποινικής κύρωσης ή και τρόπο ικανοποίησης των αστικών υποχρεώσεων των μελών. Αυτοί, οι οποίοι, εν καιρώ ειρήνης, όφειλαν χρήματα (και δεν εδύναντο να εξοφλήσουν) ή υπέπιπταν σε ορισμένα σοβαρά για την εποχή αδικήματα, υποχρεώνονταν να *πωλήσουν* τον εαυτό τους ή να διαπραγματευθούν την ελευθερία τους, πωλώντας την οικογένειά τους. Οι δούλοι, κατά περιόδους μάλιστα, αντιπροσώπευαν μέχρι και το ήμισυ (!) του πληθυσμού των διαφόρων κοινωνιών τής αρχαιότητας. Αποτελούσαν συχνά ιδιωτική περιουσία, ή και δημόσια, και χρησιμοποιούνταν κατά κόρον για την εκτέλεση ενός μεγάλου φάσματος εργασιών, υπό απάνθρωπες ασφαλώς συνθήκες διαβίωσης.

Οι πρώτες αναφορές σε δούλους συναντώνται στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και συγκεκριμένα στις μυκηναϊκές επιγραφές τού 15ου αιώνα, κατά τον οποίον στα ελληνόφωνα βασίλεια της εποχής, ορισμένοι άνθρωποι αποτελούσαν ιδιοκτησία άλλων ανθρώπων ή των ιερέων. Ο όρος *δόερος*[96] (ετυμ. *do-e-ro*) δήλωνε κατ' εξοχήν τους υποβιβασμένους σε αντικείμενα ανθρώπους[97].

Ακολούθως, στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία η εισροή των δούλων ήταν τεράστια. Ο δούλος για τους Ρωμαίους, αποτελούσε αντικείμενο, πράγμα *(res)*, η δε παρουσία τους ήταν ποιοτικά έντονη, αφού ανευρίσκονταν δούλοι με εξαιρετικά προσόντα και γνώσεις. Όμως σταδιακά, η επικράτηση της χριστιανικής θρησκείας[98], ως επίσημης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οδήγησε στη βελτίωση της θέσης των δούλων και στην

[95] Η προδιαγεγραμμένη μοίρα των ηττημένων έκανε πολλούς πολεμιστές και αμάχους να αυτοκτονούν προτού συλληφθούν αιχμάλωτοι. Αν ζούσαν, στο εξής δε θα είχαν το δικαίωμα να φύγουν από το σπίτι ή το αγρόκτημα του αφέντη τους, βλ. ό.π., www.wikipedia.org.

[96] Η λέξη δουλεία προέρχεται από το επίθετο δούλος, που προήλθε από την αρχαιότερη λέξη *δόελος* ή αλλού *δόερος* (οι οποίες προφέρονταν ασυναίρετες) και που πιθανόν με τη σειρά τους προήλθαν από το ρήμα *δέω* (δένω), βλ. λήμμα: δουλεία, σε: *Συμεωνίδης Χ., Ξενής Γ., Φλιάτουρας Α.*, Λεξικό αρχαίας ελληνικής γλώσσας, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 2007.

[97] Βλ. *Κυρτάτας Δ.*, Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις, Μνήμων, 1989, σελ. 183 – 184.

[98] Ο χριστιανισμός δεν καταδίκασε την άσκηση της δουλείας. Ο δούλος κατά το χριστιανισμό βρίσκεται στην κατάσταση αυτή από θέλημα του Θεού, βλ. λήμμα: δουλεία, *Εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ*, εκδ. Γ. Αξιωτέλλης, Τόμ. 4, σελ. 1131 επ..

ανθρώπινη αντιμετώπισή τους (δίχως εν τούτους να λάβει χώρα η οριστική κατάργηση του θεσμού τής δουλείας).

Όμως, κομβική χρονική περίοδος για την ανάπτυξη του δουλεμπορίου αποτελεί η εποχή τής αποικιοκρατίας. Αναλυτικά, η ανακάλυψη της Αμερικής αποτέλεσε χρυσοφόρα πηγή πλουτισμού για πολλούς λαούς τής ευρωπαϊκής ηπείρου[99], με τη διά της βίας μεταφορά εκατοντάδων χιλιάδων Αφρικανών στη Νέα Ήπειρο: η μεταφορά τού φθηνού εργατικού δυναμικού (δηλαδή το δουλεμπόριο, που βασίσθηκε κατ' εξοχήν στην εκμετάλλευση ανθρώπων, τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την εξαναγκαστική εργασία) αποτελεί κυρίαρχο παράγοντα, που επηρέασε την παγκόσμια μεταναστευτική κίνηση, προς όφελος του δουλεμπορίου[100]. Ομοίως, την ίδια εποχή, στη Βόρεια Αμερική, εμφανίσθηκε το φαινόμενο της υποχρεωτικής εργασίας υπό τη μορφή τής αναγκαστικής σύμβασης εργασίας σε αποικίες. Άτομα καταγόμενα από τη Δυτική Ευρώπη (και κυρίως από τη Μεγάλη Βρετανία) υποχρεώνονταν σε εξαναγκαστική εργασία κάθε μορφής[101]. Ακολούθως, περί τον 18ο και 19ο αιώνα, οι νότιες Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εφήρμοσαν την πρακτική τού δουλεμπορίου στο πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης, το οποίο διαδέχεται αργότερα η βίαιη ή εξαναγκαστική μετανάστευση εργατικού δυναμικού[102].

Αυτή η αδιάκοπη στρατολόγηση ομάδων εργατών, για να χρησιμοποιηθούν σε οιασδήποτε μορφής σκληρή εργασία και σε συνδυασμό με τις εξευτελιστικές και απάνθρωπες συνθήκες κάτω από τις οποίες η τελευταία ελάμβανε χώρα, συνετέλεσαν, όπως είναι λογικό, στην ανάπτυξη μίας φυσιολογικά έντονης αντίδρασης κατά του θεσμού τής δουλείας, η οποία είχε ως συνέπεια (περί το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα) την υιοθέτηση της καθολικής απαγόρευσης της δουλείας στις εθνικές νομοθεσίες των νοτίων Πολιτειών τής Αμερικής, και σταδιακά σε ορισμένες χώρες τής Δυτικής Ευρώπης. Ουσιώδη παράγοντα στην κατάργηση αυτή αποτέλεσε η επικράτηση των φιλελεύθερων ιδεών τού Διαφωτισμού[103] και της Γαλλικής Επανάστασης.

---

[99] Πορτογάλους, Ολλανδούς, Γάλλους, Εγγλέζους, Ισπανούς.

[100] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία σύντομη παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1236 επ.

[101] Σε ορυχεία, φυτείες και κάθε είδους βαριά εργασία, βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

[102] Για την οποία βλ. αναλυτικά *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

[103] Η στάση των Διαφωτιστών απέναντι στο ζήτημα της δουλείας ήταν αρκετά αντιφατική: Ο *Montesqieu* (Γαλλία) θεωρούσε ότι η δουλεία μπορεί να είναι δικαιολογημένη σε κάποιες κλιματικές

Όμως, λόγω της έκρηξης της παραγωγής αγαθών, που επέφερε η Βιομηχανική Επανάσταση από τα μέσα τού 19ου αιώνα, επήλθε η γιγάντωση της εργασιακής εκμετάλλευσης υπό καθεστώς ανελευθερίας και καταπίεσης. Αλλά και η οικονομική ανάπτυξη που παρατηρήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο περί τις αρχές τού 20ου αιώνα, συνδυαστικά με την πολιτική σταθερότητα και την παρατεταμένη περίοδο ειρήνης, οδήγησαν στην περαιτέρω ανάπτυξη του φαινομένου τής εμπορίας λευκής σαρκός. Όπως είναι γνωστό, η εμπορία ανθρώπων υπό τη μορφή τής εργασιακής, αλλά και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συνεχίστηκε και μετά τη λήξη τού Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Εν τέλει, το καθεστώς τής δουλείας απαγορεύθηκε με διεθνείς συμβάσεις στο πλαίσιο της κοινωνίας των Εθνών (το έτος 1926, με τη Σύμβαση της Γενεύης) και έπειτα η εξάλειψή της αποτέλεσε προτεραιότητα και θεμελιακό σκοπό τού ΟΗΕ. Όμως, παρά τις αξιότιμες προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμια κλίμακα για την καταπολέμηση της δουλείας, η εμπορία ανθρώπων (ως σύγχρονης μορφής δουλεία) ευρίσκεται σε ραγδαία ανάπτυξη την τελευταία εικοσαετία[104].

ΙΙ. Σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου

Όσον αφορά στη σημερινή της, σύγχρονη εκδοχή, η εμπορία ανθρώπων άρχισε να εμφανίζεται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και πλέον έχει καταφέρει να προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις, διεκδικώντας τον τίτλο ενός από τα πιο κερδοφόρα εγκλήματα στον κόσμο (μαζί με την εμπορία ναρκωτικών και τη διακίνηση όπλων). Ο αριθμός των θυμάτων που πωλούνται και αγοράζονται με σκοπό το κέρδος από την οιασδήποτε μορφής εκμετάλλευσης, αυξάνεται πλέον ακατάπαυστα.

Ασφαλώς, στις χώρες τής Βαλκανικής χερσονήσου, η ραγδαία αύξηση του αριθμού των θυμάτων σημειώθηκε στη δεκαετία τού 1990 και ουσιαστικά μετά την κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Ακολούθησε η εξαθλίωση της οικονομίας των

ζώνες (όταν το κλίμα διαφοροποιεί σε κάποιο βαθμό την ανθρώπινη φύση). Ο *Locke J.* (Αγγλία) υποστήριζε ότι αν η βαθύτερη ανθρώπινη φύση είναι κοινή και συνδεδεμένη με ορισμένα αναπαλλοτρίωτα φυσικά δικαιώματα, τότε η δουλεία πρέπει να καταγγέλλεται ως ανήθικη και αντίθετη στο λόγο.

[104] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

χωρών τού ανατολικού μπλοκ, με συνέπεια τη διόγκωση της μετανάστευσης και την ενίσχυση του οργανωμένου εγκλήματος, του οποίου τα κέρδη άρχισαν να αυξάνονται από *οτιδήποτε μπορούσε να πωληθεί.*

Ανέκαθεν, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διακινούνταν ως επί το πλείστον με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, ενώ ήδη από τα τέλη τού προηγούμενου αιώνα, λόγω των παγκόσμιων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, πλήθος γυναικών άρχισαν να ακολουθούν οικειοθελώς το μονοπάτι τής πορνείας, με την ελπίδα να κερδίσουν χρήματα και να επιστρέψουν αργότερα στις χώρες καταγωγής τους. Όπως είναι φυσικό, οι περισσότερες από αυτές έφτασαν στο σημείο να πέσουν θύματα εξευτελιστικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης από τους εμπόρους τους[105].

Αν και το εμπόριο με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση[106] (λ.χ. προμήθεια φθηνού οικιακού προσωπικού, κ.λπ.) βρίσκεται σε ιδιαίτερη άνθηση, δε συγκρίνεται με την ανάπτυξη που χαρακτηρίζει την εμπορία, που σκοπό έχει την σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων[107], η οποία αποτελεί πλέον την πιο συνήθη μορφή εμπορίας ανθρώπων με ποσοστό 79%[108], αποφέροντας 22.600.000.000 ευρώ ετησίως στους εκμεταλλευτές. Αλήθεια είναι, ότι το *κέρδος* από την άπαξ μόνο πώληση ενός εργάτη είναι κατά πολύ μικρότερο, σε αντιδιαστολή με αυτό που αποφέρει ένα θύμα στο διακινητή του, μέσω της συνεχούς σεξουαλικής του εκμετάλλευσης. Αυτό που προκαλεί έκπληξη πάντως, είναι το γεγονός ότι ένας αξιόλογος αριθμός δραστών εμπορίας ανθρώπων είναι γυναίκες: τα πρώην θύματα γίνονται θύτες και το γυναίκειο φύλο διαδραματίζει τόσο κυρίαρχο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων, παρά σε οιοδήποτε άλλο έγκλημα, ενώ σε ορισμένες χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας, η εμπορία γυναικών από γυναίκες αποτελεί τον κανόνα[109].

---

[105] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 27.

[106] Σε τουλάχιστον 13.000.000 ανέρχονται τα θύματα της καταναγκαστικής εργασίας (αριθμός στον οποίο συμπεριλαμβάνεται η εμπορία ανθρώπων και η πώληση παιδιών) παγκοσμίως, αποφέροντας στους εκμεταλλευτές τους περίπου 30.000.000.000 ευρώ το χρόνο. Το 56% των θυμάτων είναι γυναίκες και νεαρά κορίτσια και το 40% παιδιά κάτω των 18 ετών, βλ. *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

[107] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research in Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 246.

[108] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

[109] Βλ. την παρουσίαση της Παγκόσμιας Έκθεσης του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων, ό.π.

Έτσι, τα τεράστια κέρδη που αποκομίζουν οι έμποροι από την παράνομη αυτή δραστηριότητα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι πελάτες ανταποκρίνονται άμεσα στις νέες μορφές των παρεχόμενων από τα θύματα σεξουαλικών υπηρεσιών, οδηγούν στην αδιάκοπη εκμετάλλευση των τελευταίων, υπό καθεστώς απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης. Οι δράστες εκμεταλλεύονται τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων στις χώρες προέλευσης, υποσχόμενοι ένα ευοίωνο μέλλον, το οποίο, όμως, δεν είναι άλλο από την εξώθηση αυτών στην εξαναγκαστική πορνεία. Ο πιο συνήθης τρόπος εξώθησης των θυμάτων αποτελεί η διαφήμιση των υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου και σχετικών περιοδικών και η χρήση κινητής τηλεφωνίας, το απόρρητο των οποίων διευκολύνει το έργο τους. Ασφαλώς, τα θύματα βρίσκονται υπό τη διαρκή επιρροή και τον έλεγχο των δραστών, που, με τη χρήση σωματικής βίας, απειλών και κατακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων τους, προσπαθούν να κάμψουν την οιαδήποτε αντίσταση των θυμάτων και να εξασφαλίσουν τη σιωπή τους.

Οι συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων είναι αναμφισβήτητα άθλιες, πολλάκις κάτω από τα όρια επιβίωσης, καταρρακώνοντας στο μέγιστο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα ατομικά τους δικαιώματα: επιτηρούνται αδιάκοπα από τους δράστες, βρίσκονται έγκλειστα σε διαμερίσματα, ακόμη δε εξαναγκάζονται σε κατάχρηση αλκοόλ και χρήση ναρκωτικών ουσιών, ενώ υπόκεινται σε σωματική και ψυχολογική βία[110] και βασανισμούς νουθεσίας (που μπορεί να περιλαμβάνουν από βιασμούς και σωματικές βλάβες, μέχρι θανατώσεις). Οι πλέον τολμηρές και τυχερές γυναίκες, εάν καταφέρουν να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών και να προσφύγουν στις αρμόδιες αρχές, στην καλύτερη περίπτωση θα αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της (συνήθως) παράνομης διαμονής τους στη χώρα. Οι δε περισσότερο ευάλωτες και τρομαγμένες, δεν καταφέρνουν να αποδράσουν, με αποτέλεσμα να

Με βάση στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από 155 χώρες, η έκθεση κάνει την πρώτη παγκόσμια αποτίμηση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων και των μεθόδων καταπολέμησής του. Αναφέρεται, επίσης, στους διαφορετικούς τύπους εμπορίας ανθρώπων, στα νομικά μέτρα που έχουν ληφθεί, ενώ περιέχει πληροφορίες για συγκεκριμένες χώρες όσον αφορά τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις εμπορίας προσώπων, τον αριθμό των θυμάτων αλλά και των ποινικών διώξεων.

[110] Βλ. *Calandruccio G.*, A review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 279.

μεταπωλούνται ξανά και ξανά, από έμπορο σε έμπορο[111], εάν στο μεταξύ δεν έχουν αυτοκτονήσει.

Από τις σύγχρονες μορφές της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ξεχωρίζει πλέον το φαινόμενο του *happy trafficking*, το οποίο άρχισε σχετικά προσφάτως να παρατηρείται, δηλαδή η λεγόμενη *χαμογελαστή εμπορία ανθρώπων*, κατά την οποία το θύμα δεν εξαναγκάζεται (από ένα ορισμένο χρονικό σημείο και έπειτα) να εκπορνευθεί, αλλά καθίσταται *συνεταίρος* του δράστη. Ούτως, φαίνεται τη βαρβαρότητα και τις μεθόδους άσκησης βίας και συστηματικής κακοποίησης, να έχουν διαδεχθεί περισσότερο εκλεπτυσμένες και διακριτικές τεχνικές ελέγχου των θυμάτων: η ελάχιστη οικονομική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους, συνδυαστικά με έναν υποτυπώδη (και πλαστό τις περισσότερες φορές) βαθμό ελευθερίας, φαίνεται να διανοίγουν το δρόμο για μία προοπτική απελευθέρωσης, στην περίπτωση στρατολόγησης καινούριων θυμάτων. Αφενός λίγα χρήματα (5 έως 7 ευρώ ημερησίως)[112] και αφετέρου ένα ρεπό είναι συχνά αρκετά, για να παύσει το θύμα να διεκδικεί την απελευθέρωσή του και τη συνεργασία του με τις διωκτικές αρχές[113].

Ακόμα, τις τελευταίες δεκαετίες (κυρίως από το 1990 και έπειτα) παρατηρείται εντόνως η ιδιαίτερη αυξητική τάση τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης με θύματα νεαρούς άνδρες και ανήλικα αγόρια, που προορίζονται στις χώρες τής Δυτικής Ευρώπης (όπως τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία). Αυτό το φαινόμενο παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθιση, προφανώς εξαιτίας της ζήτησης των συγκεκριμένων *υπηρεσιών* των θυμάτων, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα είναι ελλιπώς ενημερωμένη σχετικά, αποτελώντας ευκολότερο στόχο. *Έπειτα, η ψυχολογική κατάσταση που ο ομοφυλοφιλικός σεξουαλικός βιασμός στο θύμα και ο φόβος τής κοινωνικής προκατάληψης που τον περιβάλει, αποτελούν μηχανισμούς χειραγώγησης του θύματος από τους εκμεταλλευτές του*[114].

---

[111] Βλ. *Kav La 'Oved,* UN Commission on Human Rights, 59th Session 17 March – 24 April, National. NGOs Report to the Annual UN Commission on Human Rights: Evaluation of National Authorities Activities and Actual Facts on the Trafficking in Persons for the Purpose of Prostitution in Isreal, Kav La 'Oved, 6 April, στο διαδικτυακό τόπο: www.kavlaoved.org.il.

[112] Ποσό το οποίο σε καμία περίπτωση δεν αντιστοιχεί στο ποσό που εισπράττει ο εκμεταλλευτής τους, βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, ό.π., σελ. 110.

[113] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ.

[114] Βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, ό.π., σελ. 109.

Ακολούθως, αναφορικά με την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, σε ιδιαίτερη έξαρση τις δύο τελευταίες κυρίως δεκαετίες, ευρίσκεται το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την παροχή οικιακών υπηρεσιών[115]. Αυτά τα θύματα είναι στην πλειοψηφία τους ανήλικα κορίτσια και γυναίκες, γεγονός που την ίδια στιγμή αντικατοπτρίζει την παγκόσμια αντίληψη περί κατανομής τής οικιακής εργασίας και της φροντίδας προσώπων στο γυναικείο φύλο. Αυτά τα θύματα, κατά κανόνα, διακινούνται μεταξύ της ιδίας ηπείρου, λόγου χάρη μεταξύ των χωρών τής Αφρικής[116] ή της Ασίας (από την Ινδονησία στη Μαλαισία), ενώ μετακινήσεις θυμάτων για τον ίδιο σκοπό παρατηρούνται και στις χώρες τής Ευρώπης, αν και τα σχετικά δεδομένα είναι αρκετά περιορισμένα. Ακολούθως, στις αναπτυγμένες χώρες, παρατηρείται η εκμετάλλευση των θυμάτων με σκοπό την φροντίδα ατόμων με ειδικές ανάγκες και την περίθαλψη ηλικιωμένων προσώπων[117].

Ασφαλώς, το γεγονός ότι η φύση τής οικιακής εργασίας είναι άκρως ιδιωτική, παρέχει γόνιμο έδαφος στην εξάπλωση αυτού του είδους trafficking από οργανωμένα πρακτορεία προσλήψεων, αλλά και από μεμονωμένους εργοδότες. Αυτά τα πρακτορεία προσλήψεων χρεώνουν υπέρογκες αμοιβές για τα θύματα εκμετάλλευσης και δεν εκπληρώνουν συμβάσεις που αναφέρουν ότι θα βρουν άλλον εργοδότη, σε περίπτωση που ανακύψουν οιασδήποτε φύσεως προβλήματα[118].

Αυτά τα θύματα εργάζονται υπό καθεστώς δουλείας, άνευ αποδοχών, με την αιτιολογία ότι δουλεύουν για να πληρώσουν τα έξοδα μετακίνησης στην εκάστοτε χώρα, ενώ υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εργοδότες απολύουν τα θύματα, όταν έρθει η στιγμή να πληρώσουν τους μισθούς τους, αποφεύγοντας με τον τρόπο

---

[115] Τα δίκτυα που επιδίδονται στο εμπόριο με σκοπό την προμήθεια οικιακού προσωπικού και εργατών θεωρούνται οι «φτωχοί συγγενείς» των δικτύων τού οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 30.

Το κύριο πρόβλημα σχετικά με την μορφή εκμετάλλευσης αυτή είναι ότι σπανίως αναγνωρίζεται ως μία μορφή καταναγκαστικής εργασίας. Λόγου χάρη, στις περισσότερες χώρες τού περσικού κόλπου, ένας τέτοιος νόμος θα χαρακτηρίζονταν ως παραβίαση της ιδιωτικής ζωής τού ατόμου, και σε αυτές τις χώρες οι οικιακοί βοηθοί θεωρούνται μέλη τής οικογένειας (βλ. *Mattar M.*, Monitoring the status of severe forms of trafficking in foreign countries: sanctions mandated under the US Trafficking Victims Protection Act, Brown Journal of World Affairs, X (1), σελ. 159 – 178).

[116] Βλ. *Mattar A.*, Trafficking in persons, especially women and children in countries ok Middle East: the scope of the problems and the appropriate legislative responses, Fordham International Law Jouranl, 26, 2003, σελ. 721.

[117] Βλ. *Ehrenreich B., Hoschchild A.*, Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy, Granta, 2003.

[118] Βλ. *Anderson B., O' Connell Davidson J.*, Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multy – Country Pilot Study, 15, IOM, 2003, σελ. 14 – 15.

αυτό τις οικονομικές τους ευθύνες[119]. Οι εργοδότες έχουν τον πλήρη έλεγχο των θυμάτων, που περιλαμβάνει από την καταστροφή και κατακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων (όποτε υπάρχουν) και τον εξαναγκασμό σε αμέτρητες ώρες εργασίας, μέχρι τη σεξουαλική τους κακοποίηση από τα αρσενικά μέλη του σπιτιού[120].

Αξίζει δε αναφοράς η θλιβερή διαπίστωση ότι η περισσότερο απάνθρωπη εκδοχή τής εμπορίας ανθρώπων αντικατοπτρίζεται στην πλευρά των ανήλικων θυμάτων, τα οποία υφίστανται στο μέγιστο ολόκληρη τη βαρβαρότητα του trafficking. Από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την παιδική πορνογραφία[121], μέχρι τις παράνομες υιοθεσίες, την εμπορία βρεφών[122] και την εμπορία παιδιών που

[119] Βλ. *Kelly L.*, Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, 2002, *Chammartin G.*, Women Migrant Workers' Protection in Arab League States, ILO, 2003.

[120] Βλ. *Anderson B., O' Connell Davidson J.*, Demand for Trafficked Persons Labour/Services, Draft Final Report.

[121] Στο 20% του γενικού πορνογραφικού υλικού πρωταγωνιστούν ανήλικα παιδιά (βλ. *Κόκουβας Γ.*, Παιδική Πορνογραφία: Τι να προσέχουμε, πώς να προστατευτούμε;, 01.11.2010, στο διαδικτυακό τοπο www.in2life.gr). Υπολογίζεται ότι περισσότερο από 1.000.000 πορνογραφικές εικόνες ανηλίκων διακινούνται στο διαδίκτυο κα 200 νέες εικόνες ταχυδρομούνται ηλεκτρονικά σε ημερήσια βάση (βλ. *Δημόπουλος Χ.*, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, σελ. 13 επ). Εκτιμάται, σύμφωνα με το Γραφείο του ΟΗΕ για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC), ότι 50.000 νέες εικόνες κακοποίησης παιδιών αναρτώνται ετησίως στο διαδίκτυο. Το κέρδος δε που αποφέρει η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, υπολογίζεται ότι κυμαίνεται από περίπου 180.000.000 μέχρι 900.000.000 ευρώ το χρόνο, ενώ σύμφωνα με άλλες πηγές αγγίζει τα 2.700.000.000 ευρώ ετησίως (βλ. *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου,* Σειρά Ομάδας Νέων, Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Επιστημονική Εποπτεία: Κιούπης Δ., Επιμέλεια: Ιωαννίδου Α., σελ. 6). Η τιμή ενός πορνογραφικού βίντεο κυμαίνεται από 46 έως 60 ευρώ, εάν είναι αντιγραφή και 763 ευρώ εάν είναι πρωτότυπο. Στην περίπτωση που η ταινία περιλαμβάνει τη δολοφονία παιδιού (snuff films), τότε η τιμή μπορεί να φτάσει και τα 3.500 ευρώ, ενώ στην Ελλάδα τα 5.000 ευρώ (βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, Πορνογραφία και Διαδίκτυο, σε: Βιασμός, σελ. 102 – 103). Από 500 ευρώ ξεκινά η ζωντανή μετάδοση (live streaming) σε βάρος παιδιών ηλικίας από 5 έως και 11 ετών αυστηρά και ο βιασμός και ο βασανισμός αποτιμώνται από τους δράστες στα 2.000 ευρώ και πάνω, ενώ αν ο *πελάτης* επιθυμεί ιδιαίτερα βίαια ξεσπάσματα σε βάρος παιδιών, η τιμή είναι δυνατόν να φτάσει ακόμη και τα 10.000 ευρώ (βλ. *Εφημερίδα* ESPRESSO, Ζουν ανάμεσά μας…, 06.07.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.espressonews.gr).

[122] Σε 5.500.000 ανέρχονται τα παιδιά που έχουν πουληθεί παγκοσμίως μέσα στο διάστημα ενός έτους. Σε αρκετές περιπτώσεις βρέφη πωλούνται προς περίπου 18.000 ευρώ από την Νότια και Κεντρική Αμερική. Στη Γουατεμάλα, περίπου 30 υποθέσεις το χρόνο αφορούν παράνομες υιοθεσίες από ψεύτικες μητέρες. 70 παιδιά χάθηκαν τα τελευταία 2 χρόνια στην Ελλάδα και βρέθηκαν μόνο τα 48. Κάθε 2 λεπτά αναφέρεται μία εξαφάνιση παιδιού στην Ευρώπη. 250.000 παιδιά εξαφανίζονται ετησίως στην ΕΕ, με το εμπόδιο παιδιών να σημειώνει άνοδο 27% (βλ. την τηλεοπτική εκπομπή *Σε Πρώτο Πλάνο*, ό.π.). Η δεδομένη συνδρομή διαφθαρμένων δημοσίων υπαλλήλων και υψηλών κρατικών λειτουργών κρίνεται σημαντική και απαραίτητη. Το έτος 2000, εξαρθρώθηκε κύκλωμα από την Αλβανία το οποίο έστελνε εγκύους ιερόδουλες στη Γερμανία προκειμένου να γεννήσουν εκεί τα παιδιά τους και να τα πουλήσουν σε εύπορα ζευγάρια Δυτικοευρωπαίων έναντι σχεδόν 33.000 ευρώ το ένα.

υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία από μέλη των οικογενειών τους υπό τη μορφή τής πώλησης αγαθών στους δρόμους, της επαιτείας[123] ή ακόμα και της διάπραξης μικροκλοπών[124], όλες αυτές οι μορφές trafficking εναντίον ανήλικων θυμάτων ευρίσκονται σε έντονη έξαρση τα τελευταία χρόνια.

Οι ανήλικοι χρησιμοποιούνται είτε απευθείας με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, είτε για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, δηλαδή καθίστανται αντικείμενα εκμετάλλευσης με έμμεσο τρόπο, το οποίο διανέμεται μέσω του διαδικτύου με προφανείς τρόπους. Από τα 14 του ήδη χρόνια, ένα κορίτσι αντιμετωπίζεται ως ενήλικο, τόσο από τους σωματέμπορους όσο και από τους πελάτες, βιώνοντας την πλήρη καταπάτηση των δικαιωμάτων του και την διάπραξη άλλων βάναυσων εγκληματικών εναντίον του πράξεων (βιασμούς, ξυλοδαρμούς, κ.λπ.).

Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί ότι η εισβολή τού διαδικτύου στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων έχει ευνοήσει με το δικό της τρόπο σε ασύλληπτο βαθμό την εξάπλωση του εσωτερικού και του διεθνούς trafficking. Από το 2000 έως σήμερα, ο αριθμός των χρηστών τού διαδικτύου έχει εμφανίσει εκπληκτική άνοδο της τάξεως του 936% (!)[125]. Ακόμη, εκτιμάται δε ότι, τη στιγμή που γράφονται τούτες οι γραμμές, οι χρήστες τού διαδικτύου ανέρχονται σε περισσότερους από 3.500.000.000

Οι εισαγγελικές αρχές εκτιμούσαν ότι στην υπόθεση εμπλέκονταν αρκετές κλινικές και τουλάχιστον ένα νοσοκομείο. Στην Ελλάδα έρχονται συνήθως οι έγκυες γυναίκες από τα Βαλκάνια που έχουν συμφωνήσει να δώσουν τα παιδιά τους για υιοθεσία (βλ. Σύμφωνα με έρευνα του ιταλικού παραρτήματος της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Σώστε τα Παιδιά», που δημοσιεύτηκε στον τύπο, βλ. *Πανάγος Κ.*, ό.π., σελ. 102). Οι τιμές των εμβρύων κυμαίνονται από 6.500 ευρώ για το κορίτσι και μέχρι 13.500 ευρώ για το αγόρι (βλ. Βλ. *Χλούπης Γ.*, Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006).

[123] Σύμφωνα με εκτιμήσεις των αρμοδίων επιχειρησιακών υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας, κάθε ανήλικος, ο οποίος επαιτεί στους φωτεινούς σηματοδότες θα πρέπει να συγκεντρώνει το ποσό των 900 περίπου ευρώ μηνιαίως. Έχει διαπιστωθεί, ότι οργανωμένες ομάδες στην Αλβανία στρατολογούν ή σε ορισμένες περιπτώσεις μισθώνουν από τους γονείς τους ανήλικους ομοεθνείς τους, τους μεταφέρουν λαθραία στην Ελλάδα, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου άλλα μέλη της ομάδας φροντίζουν για τη συντήρηση και τη μεταφορά τους σε διάφορα σημεία και τους υποχρεώνουν να επαιτούν, ενώ άλλα άτομα της ομάδας παραλαμβάνουν τις εισπράξεις τους. Στις περιπτώσεις τις επαιτείας, εκτιμάται ότι αρκετά άτομα έχουν υποστεί εσκεμμένα ακρωτηριασμό για να αυξήσουν το αίσθημα οίκτου και κατά συνέπεια τα κέρδη τους, βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ. και ιδίως 925, *Κουράκης Ν.*, Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

[124] Βλ. Το άρθρο *Ζει και ... βασιλεύει το εμπόριο ανθρώπων στην Ελλάδα*, στον διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr.

[125] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.internetworldstats.com.

παγκοσμίως[126], ενώ υπολογίζεται ότι το έτος 2020, ο αριθμός αυτός θα ξεπερνάει τα 4.100.000.000[127].

Αν και οι παραδοσιακοί τρόποι εμπορίας ανθρώπων αδιαμφισβήτητα παραμένουν εν ισχύ, οι διαδικτυακές τεχνολογίες προσφέρουν στους εμπόρους τη δυνατότητα να προσεγγίσουν έναν τεράστιο (υποψήφιο) αριθμό θυμάτων και να απευθυνθούν σε πλήθος πελατών πέραν των γεωγραφικών τους ορίων[128]. Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνεται[129], *πολλά από όσα συνέβαιναν κάποτε στους δρόμους, πραγματοποιούνται τώρα πίσω από κλειστές πόρτες, και το διαδίκτυο χρησιμοποιείται ως τρόπος πρόσληψης και διαφήμισης της πορνείας νεαρών κοριτσιών*. Ασφαλώς να σημειωθεί ότι η χρήση τού διαδικτύου για την προσέλκυση των θυμάτων, δεν αποτελεί μία νέα μορφή εμπορίας ανθρώπων, αλλά προσθέτει απλώς μία σύγχρονη δυνατότητα, έναν νέο τρόπο στρατολόγησης θυμάτων, στο ήδη υπάρχον οπλοστάσιο των διακινητών[130].

Οι δράστες, επωφελούμενοι ακριβώς των πλεονεκτημάτων (δηλαδή του χαμηλού κόστους, της ταχύτητας, της δυσκολίας εντοπισμού, κ.λπ.) και ασφαλώς της ανωνυμίας που προσφέρει το διαδίκτυο[131], έχουν στη διάθεσή τους ένα αποτελεσματικό και απεριόριστο μέσο, με πλήθος δυνατοτήτων και αναρίθμητων επιλογών, για τη στρατολόγηση των θυμάτων τους. Από online γραφεία εύρεσης εργασίας (τα οποία φαινομενικά αναζητούν μοντέλα[132] και κινούνται γύρω από το χώρο τού θεάματος) και τουριστικά πρακτορεία μέχρι αγγελίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Twitter, Facebook, MySpace, Instagram, κ.λπ.), όλα τα ανωτέρω

[126] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.internetlivestatistics.com.

[127] Βλ. Review, Infographic: The number of internet users by 2020, στο διαδικτυακό τόπο www.gemalto.com.

[128] Βλ. *Latonero M.*, Human Trafficking Online. The Role of Social Networking Sites and Online Classfields, σελ. IV, στο διαδικτυακό τόπο www.techlologyandtrafficking.usc.edu.

[129] Βλ. *Agbonkpolor K.*, Starting out young in the world's oldest profession: children prostitutes in L.A., Patt Morrison, Southern California Public Radio, 2010, στο διαδικτυακό τόπο www.scpr.org.

[130] Βλ. *Sykiotou Ath.*, Trafficking in Human Beings: Internet Recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, 2007, σελ. 13.

[131] Βλ. *Kunze E.*, Sex Trafficking Via The Internet: How International Agreements Address The Problem And Fail To Go Far Enough, στο διαδικτυακό τόπο www.suffolk.edu, σελ. 241 επ. και ιδίως 242.

[132] Βλ. σχετικές ιστορίες θυμάτων σε *Konkol M.*, Cook County Sheriff Sues Craigslist for Sex Ads, CHICAGO SUN-TIMES, 6, 2009, *Celizic M.*, Former Teen Sex Slave Says Trafficking Common, TODAY-show.com, 13, 2009, στο διαδικτυακό τόπο www.webcitation.org.

αξιοποιούνται από τους εμπόρους για να προσελκύσουν τα ανυποψίαστα θύματα και τελικά να τα εκμεταλλευτούν.

Οι έμποροι κάνουν χρήση διαφόρων εξελιγμένων διαδικτυακών τεχνολογιών και μέσων [όπως το deep Web, τα communication-Usenet newsgroups, το World Wide Web, την ηλεκτρονική αλληλογραφία (e-mail), τη ζωντανή επικοινωνία εικόνας και ήχου (live chat), τα ενημερωτικά δελτία (bulletin), τους πίνακες μηνυμάτων (message boards), τις κάμερες για ζωντανή μετάδοση εικόνας και βίντεο (live video chat), τη ζωντανή μετάδοση (live streaming), τους peer-to-peer διακομιστές, τα προγράμματα κοινής χρήσης αρχείων (file sharing), τις εφαρμογές κινητών τηλεφώνων (mobile apps), κ.ά.] και προσελκύουν τα θύματα αποκτώντας την εμπιστοσύνη τους, με σκοπό αρχικά να τα στρατολογήσουν και έπειτα να τα εκμεταλλευθούν ευθέως για τον εαυτό τους (όπως λ.χ. πορνογραφία), οπότε είναι ταυτόχρονα έμποροι και πελάτες, ή να τα προωθήσουν σε τρίτους (πελάτες), μέσω της διαφήμισης, με σκοπό την εκμετάλλευση των σεξουαλικών τους (κυρίως) υπηρεσιών. Ασφαλώς, ουδεμία από αυτές τις νέες τεχνολογίες είναι από μόνη της επιβλαβής και ούτε πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοια, αλλά για τους εγκληματίες που αναζητούν εύκολους τρόπους εκμετάλλευσης των θυμάτων τους, παρέχουν ασφαλώς αποτελεσματικές, αλλά και ανώνυμες μεθόδους[133].

Όμως, η εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος δε σταματάει εδώ. Από τα πρώτα ήδη χρόνια, κατά τα οποία άρχισε να γίνεται πραγματικότητα το όνειρο των μεταμοσχεύσεων, το κύριο πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπισθεί ήταν η έλλειψη διαθέσιμων οργάνων τού σώματος[134]. Ειδικά δε τον τελευταίο καιρό, παρατηρείται

---

[133] Βλ. *Council of Europe*, Group of Specialists on the Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation, Φεβρουάριος, 17, 2003, σελ. 107.

[134] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία: βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ.*, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ., *Κοσμάτος Κ.*, Οι «ευπαθείς» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» ομάδες του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 348 επ., *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ., *η ίδια,* Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου – Αναζητώντας τη χρυσή τομή, σε: Μεταμοσχεύσεις, σελ. 25 επ., *Κωνσταντινίδης Α.*, Η ποινική αντιμετώπιση των μεταμοσχεύσεων, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 481 επ., *Βάρκα – Αδάμη Α.,* Το δίκαιο των μεταμοσχεύσεων, *Πατσουράκου Ν.*, Το πρόβλημα της χρησιμοποίησης μελών του σώματος του κληρονομούμενου για μεταμόσχευση κατά τη νέα ισχύουσα νομοθεσία, ΕλλΔνη, 1987, σελ. 549 επ., *Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ.*, Η συναίνεση από πλευράς ενήλικα δότη στην post mortem μεταμόσχευση από τον ν. 2737/1999 μέχρι και τον ν. 4075/2012, ΠοινΔικ, 2014, σελ. 975

μία έντονη ζήτηση των ανθρωπίνων οργάνων για την πραγματοποίηση μεταμοσχεύσεων και μάλιστα ιδιαιτέρως μεγαλύτερη από την υπάρχουσα προσφορά τους[135]. Αυτή η ολοένα και εντονότερη δυσαναλογία μεταξύ της απαντώμενης μικρής προσφοράς και της αυξανόμενης ζήτησης[136] προσφέρει γόνιμο έδαφος για την εξάπλωση της παράνομης εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων[137] και των παρανόμων μεταμοσχεύσεων[138], ενώ η κατάσταση αυτή συνεχώς επιδεινώνεται με την ίδια ταχύτητα που εμφανίζει η βελτίωση των τεχνικών δυνατοτήτων για την αντιμετώπιση σοβαρών ασθενειών.

επ., *Χατζηκώστας Κ.*, Ο νόμος 2737/1999 και οι "post mortem" μεταμοσχεύσεις – Μία κριτική προσέγγιση, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 388 επ., *Νούσκαλης Γ.*, Το σχέδιο της απόφασης – πλαισίου για την καταστολή πράξεων σχετικά με την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 485 επ., *Πλιώτας Β.*, Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 200 επ., *Κιούπης Δ.*, Εμπόριο ανθρώπινων οργάνων. Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο και ο ρόλος του διαδικτύου, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 1629 επ., *Goodwin M.,* Black Markets. The Supply and Demand of Body Parts, Cambridge University Press, *Territo L., Matteson R.,* The International Trafficking of Human Organs: A Multidisciplinary Perspective*, López – Fraga M., et. al.,* A needed Convention against trafficking in human organs, The Lancet, 383, June 28, 2014, σελ. 2187 επ.

Για το ελληνικό νομικό πλαίσιο που ισχύει για τις μεταμοσχεύσεις βλ. **Τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και Βιοϊατρική** που υπεγράφη στο Οβιέδο στις 04.04.1997 (κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2619/1998) και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής που ψηφίσθηκε στις 24.01.2002 και προσαρτήθηκε σε αυτήν και ιδίως τα άρ. 21 και 25, τον **ν. 3984/2011** (δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων και άλλες διατάξεις) και ιδίως τα άρ. 5, 32 παρ. 2 έως 5 και 36 παρ. 1, τον **ν. 3305/2005** (εφαρμογή της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής) και ιδίως το άρ. 26 παρ. 2, τον **ν. 3418/2005** (Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας) και ιδίως το άρ. 32, που αφορά στις μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων.

[135] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, ό.π., σελ. 304 επ., *Πλιώτας Β.*, ό.π., σελ. 200 επ.

[136] Οι ανάγκες της Ελλάδας ανέρχονται σε 1.000 μοσχεύματα το χρόνο. 20.000 Αμερικανοί ασθενείς και 9.000 Γάλλοι τυφλοί περιμένουν μοσχεύματα. Στη δυτική Ευρώπη βρίσκονται σε λίστα αναμονής για μεταμοσχεύσεις νεφρού ή άλλων οργάνων 40.000 άνθρωποι, βλ. *Παπαδοπούλου Ε.*, Εμπορία οργάνων σώματος στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 233. Για περαιτέρω στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις μεταμοσχεύσεις βλ. το διαδικτυακό τόπο www.eom.gr.

[137] Βλ. *Κιούπης Δ.*, ό.π., σελ. 1629.

[138] Φαίνεται πως περίπου 10.000 μεταμοσχεύσεις στη μαύρη αγορά γίνονται κάθε χρόνο εντός της ΕΕ (βλ. *Λινάρδου Γ.*, Στοιχεία – σοκ για το εμπόριο οργάνων: μέχρι 1,2 δισ. δολάρια τα κέρδη ετησίως, 21.05.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr). Τα κέρδη δε από το παράνομο εμπόριο οργάνων έχουν εκτοξευθεί λίγο παραπάνω από 1.000.000.000 ευρώ το χρόνο. Υπολογίζεται ότι 15.000 με 20.000 νεφρά πωλούνται παράνομα σε όλο τον κόσμο κάθε χρόνο ενώ περίπου 7.000 νεφρά αποκτώνται παράνομα από συμμορίες ετησίως (βλ. *Εφημερίδα ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*, Βρετανία: Οι αρχές ανακάλυψαν δύο άτομα, λίγο πριν τους πάρουν τα όργανα, 09.03.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.prototothema.gr). Ο ΟΗΕ εκτιμά ότι το 5% έως 10% των μεταμοσχεύσεων νεφρών που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο είναι αποτέλεσμα του εμπορίου οργάνων (βλ. *Εφημερίδα ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*, New York Times: Εμπόριο οργάνων στην Ελλάδα της κρίσης, 02.07.2012, στο διαδικτυακό τόπο www.prototothema.gr).

Όπως είναι αναμενόμενο, η δωρεά οργάνων χάριν αλτρουισμού και άνευ ανταλλάγματος αντικαθίσταται από τη διεξαγωγή παρανόμων εμπορικών συναλλαγών με αντικείμενο το πολυπόθητο όργανο, κύτταρο ή ιστό και συγχρόνως εκδηλώνονται τάσσεις εκμετάλλευσης που στρέφονται αφενός προς τους πιθανούς δότες των οργάνων, στους οποίους συγκαταλέγονται εν δυνάμει όλοι οι υγιείς άνθρωποι και αφετέρου προς τους λήπτες που διατίθενται να πληρώσουν υπέρογκα χρηματικά ποσά για να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για τη ζωή τους όργανα[139].

Όπως εύστοχα επισημαίνεται, *καθώς η αγορά και τα κέρδη διευρύνονται, η εμπορία των ανθρώπινων οργάνων έχει αρχίσει να αποτελεί πλέον δραστηριότητα και του οργανωμένου εγκλήματος, παίρνοντας έτσι την πιο αποκρουστική μορφή της: την εμπορία των ίδιων των ανθρώπων για την εξασφάλιση των οργάνων τους*[140], ούτως ώστε θυσιάζονται στο βωμό τής ζωής και της επιβίωσης αδίστακτες πρακτικές απαγωγής, εκμετάλλευσης, ακόμα δε και θανάτωσης ανθρώπων από εγκληματικές οργανώσεις με διεθνείς διασυνδέσεις και επιχειρηματική δομή για την εξασφάλιση τεράστιων εσόδων.

Από τις αρχές δε της δεκαετίας τού 1980, άρχισε ήδη να παρατηρείται μία περίεργη μετακίνηση ανθρώπων, που έγινε γνωστή ως *μεταμοσχευτικός τουρισμός*[141] *(transplant tourism).* Αιτία δεν αποτελεί μόνο η ραγδαία εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης στον τομέα τής βιοϊατρικής, αλλά και το επιεικές, έως ανύπαρκτο πολλές φορές, νομοθετικό πλαίσιο ορισμένων κρατών, αναφορικά με το ζήτημα των μεταμοσχεύσεων. Άνθρωποι ταξιδεύουν από τις πλούσιες χώρες του δυτικού κόσμου και της Ασίας προς την Ινδία, το Ισραήλ, την Αίγυπτο, τις Φιλιππίνες και τα Βαλκάνια, προκειμένου να αγοράσουν και να δεχτούν μοσχεύματα από φτωχούς δότες, οι οποίοι είναι διατεθειμένοι και έτοιμοι να πωλήσουν ένα τους όργανο για μερικές χιλιάδες δολάρια και να λύσουν το πρόβλημα της επιβίωσής τους[142]. Οι

---

[139] Το στοιχείο τής συναίνεσης είναι αυτό που διακρίνει τη δωρεά οργάνων από την εξαναγκαστική ή λόγω παραπλανήσεως αφαίρεσή τους από το σώμα, βλ. αναλυτικά *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ. και ιδίως σελ. 582, *Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ.*, ό.π., και για ειδικότερα ζητήματα συναίνεσης βλ. απόφαση ΕΔΔΑ υπόθεση *Petrova v. Latvia* (2014), *Goodwin M.*, ό.π., σελ. 63 επ.

[140] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, ό.π., σελ. 304.

[141] Βλ. *Πλιώτας Β.*, Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 201.

[142] Βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στην Ισπανία, τον Μάιο του 2013, κατά την οποία μία απελπισμένη γυναίκα 34 ετών συνελήφθη κατά την προσπάθειά της να πωλήσει το ένα νεφρό της 19

περισσότεροι λήπτες επιστρέφουν σπίτι τους άνευ επαρκούς ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ασφαλώς μη ανταποκρινόμενοι στη συμβατότητα του οργάνου τού δότη. Αντίστοιχους κινδύνους και προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι δότες που, εκλιπαρώντας κυριολεκτικά για το χρηματικό αντάλλαγμα, παραμερίζουν την υγεία τους και ο θάνατος πλείστες φορές αποτελεί μονόδρομο[143].

Αναφορικά με τον ελληνικό χώρο, γνωστότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων αποτελεί αυτή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης[144], η οποία λαμβάνει χώρα από τη Βαλκανική χερσόνησο και αφορά ιδίως γυναίκες και ανήλικα κορίτσια. Αναλυτικά, η εξαναγκαστική πορνεία μεγιστοποιήθηκε με ταχύτατους ρυθμούς στην Ελλάδα, γεγονός στο οποίο συνέβαλαν οι διεθνείς συγκυρίες και οι παγκόσμιες κοινωνικές αλλαγές, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πληθυσμών, κυρίως γυναικών και παιδιών, ευάλωτων προς κάθε είδους εκμετάλλευση. Αίσθημα έκπληξης προκαλεί το γεγονός ότι, κατά την χρονική περίοδο του 1990 έως το 2000, εκτιμάται ότι η εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα έφτασε σε τόσο τεράστια μεγέθη, που κατάφερε στην κυριολεξία να εκτοπίσει την παραδοσιακή μορφή πορνείας, που προϋπήρχε για δεκαετίες, ενώ σήμερα υπολογίζεται ότι περίπου 20.000 γυναίκες (συμπεριλαμβανομένων και 1.000 κοριτσιών ηλικίας 13 έως 15 ετών) παραμένουν στην ελληνική επικράτεια και είναι θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης[145].

Όπως οι έρευνες μαρτυρούν, η πλειοψηφία των θυμάτων, σε ποσοστό 95%, προέρχονται από χώρες τής Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και της Βαλκανικής χερσονήσου: συγκεκριμένα η Ρουμανία, Ουκρανία, Μολδαβία, Βουλγαρία, Ρωσία, Αλβανία, Πολωνία, Λευκορωσία, Λιθουανία και το Καζακστάν αποτελούν τις συνήθεις χώρες προέλευσης των θυμάτων αυτών[146], λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν στα κράτη αυτά. Οι δράστες που εμπλέκονται στην εν λόγω εγκληματική δραστηριότητα είναι τόσο ημεδαποί, όσο και αλλοδαποί (κυρίως Ρουμάνοι, Αλβανοί, Βούλγαροι και

ετών αδελφή της προς 400.000 ευρώ. Οι αστυνομικές αρχές εντόπισαν τα ίχνη της μετά από δημόσια ανακοίνωση (!) της ιδίας σε κολόνες κεντρικών δρόμων της Μαδρίτης, ΣΟΚ: Πωλούσε μέσω αγγελίας το νεφρό της αδελφής της προς 400.000 ευρώ!, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr.

[143] Βλ. *Munksgaard B.*, Organ Trafficking and Transplant Tourism: A commentary on the Global Realities, American Journal of Transplantation, 2008, σελ. 925 επ.

[144] Για μία αναλυτική επισκόπηση της πορνείας και την εξελικτική της πορεία στην Ελλάδα βλ. *Λάζος Γ.*, Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, σελ. 205 επ.

[145] Βλ. A21 Campaign, στο διαδικτυακό τόπο www.a21.gr.

[146] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 37.

Μολδαβοί[147]) και δρουν κυρίως μετά από σύσταση ομάδων 5 με 6 περίπου ατόμων, των οποίων η διάλυση είναι εύκολη, σε περίπτωση που τούτο κριθεί αναγκαίο, λόγω συνδρομής υπονοιών στο πρόσωπό τους από τις αρμόδιες αρχές. Οι Έλληνες δράστες μεν, αναλαμβάνουν τη μεταφορά και φύλαξη των θυμάτων και την ανεύρεση πελατών, οι δε αλλοδαποί δρουν κυρίως στις χώρες προέλευσης. Ασφαλώς, η επιλογή των θυμάτων δεν είναι τυχαία: στόχος τους αποτελούν οι ευπαθείς ομάδες τού πληθυσμού (δηλαδή οι γυναίκες και τα παιδιά), που αντιμετωπίζουν στη χώρα προέλευσης μία σειρά κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και έτσι, καθίστανται πιο ευάλωτες στη στρατολόγησή τους.

Ακολούθως, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι μεγάλο μέρος τής εμπορίας ανθρώπων σχετίζεται με την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, γεγονός που με τη σειρά του συνδέεται άρρηκτα με την αθρόα λαθρομετανάστευση. Όπως είναι γνωστό, η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά χώρα προέλευσης των μεταναστών, ενώ στις αρχές τής δεκαετίας τού ενενήντα, μετατράπηκε σε χώρο προορισμού (νόμιμων ή μη) μεταναστών, κυρίως λόγω των γενικών πολιτικών ανακατατάξεων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων[148]. Οι περισσότεροι αλλοδαποί που εισέρχονται παρανόμως στην Ελλάδα, δεν εισέρχονται κατά κανόνα μόνοι τους, προς ανεύρεση μίας καλύτερης ζωής με μεμονωμένες *συμβάσεις μεταφοράς*, αλλά εξωθούνται προς τη μετανάστευση από τους διακινητές, με τελικό σκοπό να χρησιμοποιηθούν από αυτούς για να τροφοδοτήσουν τις μεγάλες δυτικές αγορές με φθηνά εργατικά χέρια[149]. Αυτά τα θύματα προέρχονται κυρίως από χώρες όπως το Αφγανιστάν, Μπαγκλαντές, Πακιστάν, τη Ρουμανία, Πολωνία, Αλβανία και την Ινδία.

Ομοίως, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έξαρση των παρανόμων υιοθεσιών και της εμπορίας ανηλίκων παιδιών που υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία, ενώ η μαζική είσοδος και ανηλίκων στην ελληνική επικράτεια, οδήγησε σε θεαματική αύξηση του αδικήματος της επαιτείας[150]. Οι ασυνόδευτοι *ανήλικοι*, προερχόμενοι κυρίως από το Αφγανιστάν, *έχουν πλημμυρίσει τους δρόμους τής Πάτρας, παιδιά από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Πολωνία έχουν γεμίσει τις ελληνικές πόλεις. Πουλάνε*

[147] Βλ. επίσης Εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Μολδαβία, παράδεισος σωματεμπόρων, του Τζίμα Σ., 08.01.2006, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr.

[148] Βλ. *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

[149] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 37.

[150] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ. και ιδίως 925.

χαρτομάντιλα, πλένουν τζάμια αυτοκινήτων στα φανάρια. Όλες αυτές οι περιπτώσεις είναι κομμάτια του παζλ του trafficking[151].

Όμως, παρά τις αξιοσημείωτες προσπάθειες των διωκτικών αρχών, αλλά και τις εκάστοτε νομοθετικές παρεμβάσεις, η ελληνική επικράτεια παραμένει γνωστή ως το *κέντρο τής εμπορίας ανθρώπων στην Ευρώπη*[152] και εξακολουθεί να αποτελεί χώρα προέλευσης, διέλευσης και προορισμού θυμάτων παράνομης διακίνησης, λόγω της γεωγραφικής τής θέσης, που την καθιστά την κύρια είσοδο στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Δύσης και Ανατολής, γεγονός που επηρεάζει ασφαλώς τη ραγδαία εξάπλωση και ανάπτυξη του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων.

III. Οι γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου

Οιοδήποτε εγκληματικό φαινόμενο δεν εμφανίζεται και ούτε εξαπλώνεται τυχαία, αλλά συνιστά αποτέλεσμα πλήθους παραγόντων. Ομοίως, και η εμπορία ανθρώπων οφείλει την εμφάνιση και τη ραγδαία ανάπτυξη που έχει σημειώσει, σε διάφορες αιτίες και παράγοντες, που εντοπίζονται αφενός στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες των χωρών προέλευσης και προορισμού των θυμάτων και αφετέρου στην αύξηση της ζήτησης των *υπηρεσιών*, που οι δραστηριότητες της πρώτης καλούνται να προσφέρουν.

Ο πολιτικός και κοινωνικός παράγοντας: Αμφότερα το έτος 1986, κατά το οποίο ξεκίνησε η πολιτική τής περεστρόικα στην πρώην Σοβιετική Ένωση και έπειτα το έτος 1989 με την πτώση του τείχους τού Βερολίνου, σηματοδοτούν την αφετηρία πρωτοφανών κοινωνικών επαναστάσεων και πολιτικών μεταβολών στις χώρες τού πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού (Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, κ.λπ.), που διαμόρφωσαν το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Δυτική Ευρώπη. Οι παράγοντες της οικονομικής κρίσης και των πολιτικών καταστάσεων των χωρών τής Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής (η ανεργία, η πτώση βιοτικού επιπέδου, η γενικότερη πολιτική αστάθεια, η υποβίβαση της θέσης τής γυναίκας, κ.λπ.),

[151] Βλ. τη δήλωση του *Εσδρά Δ., επικεφαλούς τού ΔΟΜ*, στην Εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Σε έξαρση το σύγχρονο δουλεμπόριο, 10.04.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr.
[152] Βλ. *Τι είναι η εμπορία ανθρώπων;*, 1109 – Γραμμή Πληροφόρησης για την Εμπορία Ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο www.1109.gr.

τοποθετούν στο κοινωνικό περιθώριο ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού, το οποίο εξωθείται στη μετανάστευση, με σκοπό την αναζήτηση μίας καλύτερης τύχης και την εξασφάλιση των βασικών αναγκών διαβίωσης, σε κράτη με πολιτική σταθερότητα και οικονομία. Ούτως, διαμορφώνεται το κατάλληλο πλαίσιο, που θα αποτελεί την προσφορά από τις χώρες προέλευσης των μελλοντικών θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων από οργανωμένες ομάδες, οι οποίες εκμεταλλεύονται τις εν λόγω καταστάσεις[153].

Οικονομικός παράγοντας: Οι άθλιες οικονομικές συνθήκες, που επικρατούν σε πολλά κράτη τής υφηλίου, θέτουν εν αμφιβόλω ακόμη και την ίδια την επιβίωση του πληθυσμού τους. Οι δε οικονομικές ανισότητες, που παρατηρούνται ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες τής Αφρικής και της Ασίας, το χάσμα δηλαδή μεταξύ πλούσιων και φτωχών λαών, αλλά και πλούσιων και φτωχών πολιτών τής ίδιας χώρας, οδηγεί σε χειροτέρευση των οικονομικών συνθηκών και σε επέκταση των περιφερειακών ανισοτήτων, με αποτέλεσμα την πλήρη υποβάθμιση και παράλληλα την περιθωριοποίηση των ανθρώπων στις φτωχές περιοχές των χωρών αυτών. Ασφαλώς, η εν λόγω ανισότητα δεν περιορίζεται μόνο σε οικονομικό επίπεδο, αλλά αφορά την εν γένει ποιότητα ζωής και το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων: τρία δισεκατομμύρια (3.000.000.000) άνθρωποι στον πλανήτη αγωνίζονται να ζήσουν με λιγότερο από δύο ευρώ την ημέρα[154]. Αυτή η αδιαμφισβήτητη ανάγκη για επιβίωση φαίνεται να συνιστά τον πρωταρχικό παράγοντα που οδηγεί στη θυματοποίηση[155]: οι φτωχοί είναι αναγκασμένοι να καταφύγουν σε πλάγιες μεθόδους και πωλούν τα κορμιά τους ή ακόμη και τα σώματα των παιδιών τους[156].

Αναφορικά με τις χώρες προέλευσης, η φτώχια συνιστά μάλλον τον πιο ουσιώδη παράγοντα που ενισχύει την ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων[157]. Όμως, θεωρείται ότι έχει πάψει πάντως πλέον να αποτελεί την κύρια αιτία που οδηγεί στο trafficking, και αυτό διότι, αν και η απόλυτη ένδεια αρχίζει να υποχωρεί, η εμπορία ανθρώπων, εν αντιθέσει, ενισχύεται σε παγκόσμιο επίπεδο και δε μπορεί να

[153] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1244.
[154] Η χαρακτηριζόμενη "απόλυτη φτώχια".
[155] Δεν είναι τυχαίο ότι τέσσερις από τις πλέον σημαντικές πηγές θυμάτων εμπορίας (Αλβανία, Μολδαβία, Ρουμανία και Ουκρανία) αποτελούν ταυτόχρονα τις φτωχότερες χώρες στην Ευρώπη, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 103.
[156] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 102.
[157] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 87.

καταπολεμηθεί αποκλειστικά με μέτρα κατά της φτώχειας, παρά το γεγονός ότι αυτά παραμένουν *τα βασικά συστατικά μίας ολιστικής πολυεπίπεδης απάντησης κατά του φαινομένου τής εμπορίας*[158].

Εύκολο και γρήγορο κέρδος: Αποτελεί πραγματικότητα ότι τα εισοδήματα από την εμπορία ανθρώπων είναι σταθερά και πλέον υψηλότερα από τη διακίνηση ναρκωτικών ή από κάποιο άλλο συναφές παράνομο εμπόριο. Όντως, το κέρδος από την πώληση ενός παράνομου *προϊόντος* (π.χ. όπλα ή ναρκωτικά) είναι τεράστιο. Αλλά γίνεται άπαξ. Όμως, το εμπόριο ανθρώπων, που συνίσταται στη συνεχή και αδιάκοπη (εργασιακή ή σεξουαλική) εκμετάλλευση του θύματος, δύναται να αποφέρει στο δράστη υπέρογκα ποσά *κέρδους* ετησίως, με κατά πολύ χαμηλότερο ρίσκο και ελάχιστο *κόστος* και *έξοδα*. Ο συγκεκριμένος παράγοντας, και δη και όταν εξετάζεται από την πλευρά τού δράστη, μπορεί να παρέχει την ενδεχόμενη αιτιολογία τής δημιουργίας τού εγκλήματος της εμπορίας[159].

Εμπόλεμες συρράξεις και συγκρούσεις (πολιτικές, εθνικές, θρησκευτικές): Οι ιδιαιτέρως επαχθείς εσωτερικές αναταραχές, σε συνδυασμό με τους εμφύλιους πολέμους, που λαμβάνουν χώρα ήδη από το έτος 1990 σε παγκόσμιο επίπεδο, διαμορφώνουν ένα τεράστιο πληθυσμιακό προσφυγικό ρεύμα από ανθρώπους, οι όποιοι αναγκάζονται να εκπατρισθούν. Άνθρωποι εγκαταλείπουν τη χώρα τους εξαιτίας εσωτερικών και διεθνών ενόπλων συρράξεων, ή ακόμη εκ του λόγου ότι διώκονται από το κράτος προέλευσής τους λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, ή των πολιτικών πεποιθήσεων ή κοινωνικών φρονημάτων τους. Ούτως, σε κράτη, όπου επικρατούν περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων, παραβιάζονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και είναι φυσικό και αναπόφευκτο, οι άνθρωποι που διαβιούν υπό αυτές τις συνθήκες, να προσπαθούν να μετακινηθούν, με σκοπό να ζήσουν τουλάχιστον αξιοπρεπώς. Οι δε περιοχές, στις οποίες το εμπόλεμο στοιχείο (ή αυτές που διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, ευρισκόμενες σε μία φάση αναδιοργάνωσης και ανοικοδόμησης) είναι έντονο, χαρακτηρίζονται από πλήρη κατάλυση του κράτους δικαίου και της νομιμότητας, με αποτέλεσμα να καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής η εφαρμογή των νόμων και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[160]. Οι εξόριστοι αυτοί άνθρωποι αποτελούν τα εξιλαστήρια θύματα στο

[158] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 104.
[159] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 104.
[160] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 95.

οργανωμένο έγκλημα για την παράνομη εμπορία τους, με οιονδήποτε σκοπό εκμετάλλευσης.

Μεταναστευτική πολιτική των κρατών: Η έλλειψη επαρκών μεταναστευτικών οδών δυσχεραίνει την ήδη ευάλωτη κατάσταση των ανθρώπων, που αποφασίζουν (ή εξαναγκάζονται) να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να μετακινηθούν σε άλλη. Αποτέλεσμα τούτου, αποτελεί το γεγονός να καθίσταται οι άνθρωποι αυτοί εύκολη λεία για τα οργανωμένα κυκλώματα εμπορίας. Οι σύγχρονες μεταναστευτικές πολιτικές χαρακτηρίζονται κατά το μάλλον ή ήττον περιοριστικές, αναφορικά με τα ζητήματα και το εύρος μετακίνησης πληθυσμών που επιτρέπουν: η σχετική έλλειψη επαρκών και νόμιμων μεταναστευτικών πολιτικών, που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, οδηγεί στην ανάπτυξη των οργανωμένων κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα οποία είναι πρόθυμα να προσφέρουν τις *υπηρεσίες* τους σε όποιους επιθυμούν να μετακινηθούν σε άλλη χώρα. Οι χώρες προορισμού, ως εκ τούτου, ενέχουν ιδιαιτέρας ευθύνης για την ενίσχυση του trafficking, από τη στιγμή που δε φαίνεται να αντιμετωπίζουν θετικά την προοπτική υιοθέτησης λιγότερο αυστηρών και περισσότερο ευέλικτων μεταναστευτικών πολιτικών ως μέτρο καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων[161]. Αυτό το ίδιο νομοθετικό πλαίσιο του κράτους υποδοχής καθιστά δυσχερή την νόμιμη μετακίνηση και εργασία, ενόψει της υιοθέτησης αυστηρών μεταναστευτικών πολιτικών και εργατικών κανόνων.

Έτσι, ίσως μία περισσότερο ορθολογική πολιτική μετανάστευσης των χωρών προορισμού με την προοπτική τής εισόδου και νόμιμης (και μόνιμης) παραμονής, που θα έδινε το δικαίωμα στους ανθρώπους που μετακινούνται σε αυτές τις χώρες να προσφέρουν την εργατική τους δύναμη στην αγορά εργασίας, θα επέτρεπε σε μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων να αποφύγουν τις επιπτώσεις τής εμπορίας, εμπλεκόμενοι στα παράνομα οργανωμένα διεθνή δίκτυα διακίνησης. Ασφαλώς, η ιδέα για τη δημιουργία μία ενιαίας Ευρώπης σε *απόρθητο φρούριο για τους μετανάστες και λαθρομετανάστες στα πλαίσια τής πολιτικής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φαίνεται να διαμορφώνει ένα απαγορευτικό κλίμα μεταναστευτικής εισόδου για την πλειονότητα (αν όχι πλειοψηφία) των εθνικών μεταναστευτικών πολιτικών*[162].

[161] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 101.
[162] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1244.

Αναρίθμητα κενά στη νομοθεσία ή μη εφαρμογή της: Οι αξιόλογες νομοθετικές προσπάθειες που καταβάλλονται σε παγκόσμιο επίπεδο για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, προτείνουν πράγματι σημαντικά μέτρα πρόληψης και καταστολής[163]. Όμως, αυτό δεν είναι αρκετό, καθότι η εφαρμογή τους εξαρτάται πλήρως από τη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας του προβλήματος από τις εθνικές κυβερνήσεις. Αλήθεια είναι ότι τα κράτη τα οποία αποτελούν χώρες προέλευσης των θυμάτων εμπορίας, είτε αρνούνται την πραγματικότητα και παραμελούν την υποχρέωσή τους να αναφέρουν και να διώξουν ποινικά την εμπορία ανθρώπων, είτε δεν έχουν συνείδηση του προβλήματος, ενώ τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης πολλών χωρών υποτιμούν τη σοβαρότητα αυτού του εγκλήματος[164]. Οι δε χώρες που αποτελούν προορισμό των θυμάτων αυτών, δε φαίνονται πάντα πρόθυμες να θέσουν σε εφαρμογή στο εθνικό τους δίκαιο τις συμβάσεις που έχουν υπογράψει ή – στην καλύτερη των περιπτώσεων – ολιγωρούν να εκσυγχρονίσουν τις νομοθεσίες τους, αναφορικά με το φαινόμενο αυτό[165]. Οι περισσότερες χώρες, επιπλέον, χαρακτηρίζονται από χαλαρή και ήπια νομοθεσία και οι ποινές είναι κατά πολύ χαμηλότερες για την εμπορία ανθρώπων, παρά λόγου χάρη για το εμπόριο ναρκωτικών[166]. Οι δράστες, συνεπώς, προτιμούν να επιδίδονται στο εμπόριο ανθρώπων, παρά στο εμπόριο όπλων ή ναρκωτικών, καθότι η ενδεχόμενη καταδίκη τους θα επισύρει αρκετά χαμηλότερη ποινή[167].

---

[163] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.** του παρόντος.

[164] Κατά το διάστημα 2007 – 2008 **δύο στις πέντε** χώρες που καλύπτει η Παγκόσμια Έκθεσης του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων (ό.π.) δεν κατέγραψαν ούτε μία καταδικαστική απόφαση για το εν λόγω έγκλημα. Οι χώρες αυτές είτε εθελοτυφλούν, είτε δε διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα είτε και τα δύο.

[165] Βλ. *Έμκε – Παπαδοπούλου Η.*, Παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών και παιδιών στις χώρες της ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας, σελ. 370.

[166] Ομοίως και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο: οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων *(άρ. 323Α και 351 ΠΚ)* στη βασική τους μορφή απειλούν ποινή **καθείρξεως** μέχρι δέκα (10) έτη (δηλ. **από 5 έως 10 έτη**) και **χρηματική** ποινή δέκα έως πενήντα χιλιάδων ευρώ **(10.000 – 50.000 €)**. Η δε διακίνηση ναρκωτικών στη βασική της μορφή, τόσο κατά τον (προϊσχύοντα) νόμο 3459/2006 όσο και κατά τον πλέον ισχύοντα ν. 4139/2013, απειλεί κατά πολύ α υ σ τ η ρ ό τ ε ρ η ποινή **καθείρξεως** τουλάχιστον δέκα ετών (δηλ. **από 10 έως 20 έτη**) και χρηματική ποινή δύο χιλιάδων εννιακοσίων έως διακοσίων ενενήντα χιλιάδων ευρώ **(2.900 – 290.000 €)** και ποινή **καθείρξεως** τουλάχιστον οκτώ ετών (δηλ. **από 8 έως 20 έτη**) και **χρηματική** ποινή έως τριακόσιων χιλιάδων ευρώ **(έως 300.000 €)** αντίστοιχα.

[167] Βλ. *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Σε έξαρση το σύγχρονο δουλεμπόριο, 10.04.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr, την καταγεγραμμένη στα στοιχεία τού ΔΟΜ ομολογία ενός εμπόρου ανθρώπων, όταν ερωτήθηκε γιατί δεν εμπορεύεται όπλα ή ναρκωτικά, ο οποίος δήλωσε: *«Εμπορεύομαι ανθρώπους για τον απλούστατο λόγο ότι το εμπόρευμα είναι πολύ φθηνότερο από ένα καλάσνικοφ ή ένα κιλό ηρωίνης, κινδυνεύω λιγότερο αν πουλήσω άνθρωπο παρά αν πουλήσω ναρκωτικά ή όπλα, και επιπλέον το εμπόρευμα είναι αυτοκινούμενο, το κλωτσάς και προχωράει»*.

Ακολούθως, και η δικαστηριακή πρακτική αποτελεί παράγοντα για την ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων, διότι καλούνται πολλές φορές τα δικαστήρια να εφαρμόσουν μία παρωχημένη νομοθεσία και με όλα τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν. Οι μάρτυρες είναι αμφισβητήσιμοι και ο *πελάτης* αόρατος, τα δε θύματα (κυρίως οι γυναίκες και τα ανήλικα παιδιά) κυριεύονται από το φόβο απειλών και εκφοβισμού, καθιστώντας τη διερεύνηση των σχετικών εγκλημάτων δυσχερέστερη για τις διωκτικές αρχές. Αυτά έχουν ως άμεση συνέπεια οι καταδίκες να είναι ελάχιστες έως μηδαμινές ή – σε καλύτερη περίπτωση – οι ποινές απέναντι στους κατηγορουμένους να χαρακτηρίζονται από επιείκεια και εν τέλει να ενθαρρύνεται και να ισχυροποιείται ακόμα παραπάνω η δράση των εμπόρων[168].

Παγκοσμιοποίηση: Όπως ακριβώς στην νόμιμη παγκόσμια αγορά η παγκοσμιοποίηση προωθεί το ελεύθερο εμπόριο και την ομογενοποίηση, έτσι και στην παράνομη αγορά αξιοποιείται η παγκοσμιοποίηση για την προώθηση του παρανόμου εμπορίου και τη στρατηγική συμμαχία και συνεργασία των εγκληματικών οργανώσεων[169]. Οι σύγχρονες οικονομικές δομές βασίζονται πλέον στην ολοένα αυξανόμενη διεθνοποίηση των οικονομιών και την άρση των πάσης φύσεως προληπτικών ελέγχων των κεφαλαίων, ενώ η ελεύθερη διακίνηση των τελευταίων, παράλληλα με την απρόσκοπτη μεταφορά και κυκλοφορία εμπορευμάτων και προσώπων, διευκολύνουν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων και γενικώς τη συγκάλυψη της δραστηριότητας των δραστών. Οι συνθήκες και οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης σε τοπικό επίπεδο (οι κοινωνικοί αποκλεισμοί, η αποδιοργάνωση, η ανομία, κ.λπ.) έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του φαινομένου τού trafficking από εγκληματικές οργανώσεις διασυνοριακού χαρακτήρα, των οποίων μοναδικό κίνητρο αποτελεί η μεγιστοποίηση του *κέρδους*.

Κρίση αξιών και υλιστικό πνεύμα της σύγχρονης εποχής: Αναμφισβήτητα, η παρατεταμένη πλέον κρίση αξιών σε επίπεδο θεσμών και κοινωνικής λειτουργίας συντείνει στην κατάρρευση παραδοσιακών αρχών και προτύπων ηθικής συμπεριφοράς[170]. Ο κοινωνικός ιστός αποδιοργανώνεται, με συνέπεια την αλλοίωση σε κοινώς αποδεκτές και δοκιμασμένες μακροχρόνια μορφές θεσμικής λειτουργίας. Αυτή η αποσύνθεση συμπαρασύρει, επιπλέον, την ίδια την κοινωνική και ηθική

[168] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1245.
[169] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 241.
[170] Βλ. *Ζαχαρής Ε.*, Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, ΠοινΧρ, 2005, 481 επ.

ιδεολογία τού κράτους δικαίου και δημιουργεί μία γκρίζα περιοχή νομιμότητας όπου κυριαρχεί το ηθικό ημίφως[171]. Ακόμη, η επιδίωξη υλικού κέρδους αντί παντός ανταλλάγματος (ακόμη και του εγκλήματος) και η επικράτηση της ιδεολογίας κατανάλωσης των πάντων, που εκτρέφει άνευ αντίρρησης τις αναπτυγμένες κοινωνίες, με την κυριαρχούσα άποψη ότι *όλα αγοράζονται και έχουν μία τιμή*, αποτελεί το κοινωνικό υπέδαφος, επάνω στο οποίο ανθεί και διευρύνεται το σύγχρονο έγκλημα. Ακολούθως, η κυρίαρχη ιδεολογία ότι ακόμα και το σώμα τού ανθρώπου μπορεί να αποτελέσει εμπόρευμα με συγκεκριμένη *τιμή*, οδηγεί αφενός στην εξυπηρέτηση των διακινητών και αφετέρου στην ενίσχυση της εκμετάλλευσης της ανθρώπινης ύπαρξης, μέσω της ίδιας της διακίνησης.

Άλλοι παράγοντες: Άλλοι καθόλου ευκαταφρόνητοι επιμέρους παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην εμφάνιση και ενισχύουν την εξάπλωση του υπό ανάλυση φαινομένου θεωρούνται και οι εξής: η ανισομερής σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης των υπηρεσιών που προσφέρουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (η ανάγκη μεν υπάκουου φθηνού εργατικού δυναμικού και η φιλοδοξία για εύκολο και γρήγορο κέρδος και δε η εμπορευματοποίηση του γυναικείου σώματος και η εν γένει οικονομική κατάσταση των θυμάτων)[172] , η διαφθορά[173], που εκδηλώνεται είτε με την ενεργητική της μορφή (συμμετοχή και κάλυψη), είτε με παθητικό τρόπο (πλημμελή εκτέλεση καθηκόντων και κάλυψη των δραστών) των πολιτικών και διωκτικών αρχών που εμπλέκονται σε θέματα έκδοσης και θεώρησης αδειών και εν γένει συνοριακού ελέγχου[174], η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η διευκόλυνση στις μεταφορές και τις επικοινωνίες που στοχεύουν στην προσέλκυση των θυμάτων (αγγελίες στον ηλεκτρονικό τύπο, εξέλιξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) και ευνοούν την παιδική πορνογραφία, ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που μέσω εικόνων (διαδίκτυο και τηλεόραση) υποβιβάζουν τη θέση της γυναίκας, παρουσιάζοντας μία σχεδόν πορνογραφική εικόνα της και μέσω του τύπου (και κυρίως πλέον του ηλεκτρονικού) διαφημίζεται ουσιαστικά η σεξουαλική

[171] Βλ. *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 28.

[172] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 105.

[173] Για τη διαφθορά γενικά, βλ. άρ. 2 Ευρωπαϊκής Αστικής Σύμβασης κατά της Διαφθοράς (Στρασβούργο 1999) για τον ορισμό, περαιτέρω αναλυτικά βλ. αντί πολλών *Λάζος Γ.*, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, σελ. 17 επ., *Πανούσης Γ.*, Διαφθορά - Διαπλοκή και πολιτική μηχανή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1015 επ.

[174] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1245.

τής εκμετάλλευση (ροζ αγγελίες), η δημιουργία διασποράς, καθώς πλήθος κρατών συνορεύουν με εστίες εθνικών κρίσεων και πολιτικών και κοινωνικών εντάσεων με αποτέλεσμα να δέχονται ανομοιογενείς πολιτισμικά εθνότητες στις απρόθυμες να τις εντάξουν κοινωνίες τους[175].

[175] Βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Αναφέρθηκε ανωτέρω ότι, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο και ένα οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα, που λαμβάνει ολοένα και περισσότερο ανησυχητικές διαστάσεις. Αυτή η περίπλοκη φύση τού φαινομένου απαιτεί την ανάγκη τής καταπολέμησης και αντιμετώπισης του trafficking, αντιμετώπιση που καθίσταται δυνατή κυρίως με τη διαμόρφωση, αλλά και τη συνεπή εφαρμογή ενός ομοιόμορφου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο αποτελεί δημιούργημα της διακρατικής συνεργασίας, και δη και με γνώμονα τις συνεχώς εξελισσόμενες πολιτικές, οικονομικές, αλλά και κοινωνικές συνθήκες.

Οι ανωτέρω ανάγκες φαίνεται να ικανοποιούνται σε πρώτο επίπεδο, από τους επίσημους διεθνείς και οργανισμούς, με την κατάρτιση σχετικών κειμένων και συμβάσεων και τη θέσπιση ρυθμίσεων για την καταστολή τού φαινομένου. Από το 1900, αρχίζουν ήδη να λαμβάνουν χώρα από το διεθνή νομικό κόσμο γενναίες και αξιόλογες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, στα πλαίσια, όμως, της πορνείας και της προστασίας των γυναικών και των παιδιών, ως ευάλωτα και εύκολα θύματα των εμπόρων. Οι τάσεις αυτές σταδιακά εξελίσσονται και εμπλουτίζονται, καλύπτοντας τις όποιες ελλείψεις, και έχουν κύριο σκοπό τους να εντοπίσουν εν συνόλω τον υπερεθνικό χαρακτήρα τού trafficking και να καταφέρουν να ανταποκριθούν στη ραγδαία ανάπτυξη και στις συνεχώς εξελισσόμενες μορφές που το φαινόμενο αυτό λαμβάνει.

Ο εθνικός νομοθέτης σε δεύτερο επίπεδο, και εμφανώς επηρεασμένος από το διεθνές νομοθετικό πλαίσιο, εναρμονίζεται (κατά το μάλλον η ήττον) με τις παραπάνω παγκόσμιες κινήσεις και μεταφέρει στην εσωτερική έννομη τάξη, τους σχετικούς διεθνείς κανόνες και τις κατευθύνσεις με τη δέσμευση εφαρμογής τους. Ομοίως, παρατηρείται και σε εθνικό επίπεδο η προοδευτική μετατόπιση του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις προσπάθειες αντιμετώπισης των διαχρονικών φαινομένων πορνείας, στις προσπάθειες καταπολέμησης όλων των σύγχρονων μορφών εμπορίας ανθρώπων.

Αξίζει να πραγματοποιηθεί, στις σελίδες που ακολουθούν, μία ευσύνοπτη παρουσίαση του θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου τής εμπορίας ανθρώπων, επί τη βάσει των προβληματισμών και των θέσεων που διατυπώθηκαν αναφορικά με το φαινόμενο αυτό και, διαμέσου μίας διαχρονικής επισκόπησης των κανόνων, αναφορικά με την εννοιολογική προσέγγιση μεν και την πρόληψη και καταπολέμηση δε της εμπορίας ανθρώπων, που έχουν αποτυπωθεί σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, αναζητούνται οι κύριοι πυλώνες των νομοθετικών αυτών κινήσεων.

1. Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο

Ι. Τα πρώτα διεθνή νομοθετικά κείμενα

Ο διασυνοριακός αυτός χαρακτήρας και η πολυπλοκότητα του φαινομένου τού trafficking, σε συνδυασμό με τη διαχρονική του παρουσία, είχαν ήδη γίνει αντιληπτοί από τη διεθνή κοινότητα, από τις απαρχές τού προηγούμενου αιώνα. Αδήριτη κατέστη, ως εκ τούτου, η ανάγκη θέσπισης των πρώτων διεθνών κανόνων για την πρόληψη, αλλά και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, κανόνες οι οποίοι αποτέλεσαν την εναρκτήρια προσπάθεια για την ανάπτυξη μίας πλούσιας διεθνούς νομοθετικής δραστηριότητας.

Αρχικά, το εμπόριο δούλων και η λήψη μέτρων με σκοπό την καταπολέμηση και πάταξη αυτού, αποτέλεσαν το αντικείμενο των πρώτων διεθνών νομοθετικών κειμένων, τα οποία ξεκίνησαν να εκδίδονται ήδη από το 1807 έως το 1890[1]. Ακολούθως, άρχισε να διαπιστώνεται η τάση σταδιακής μετακύλισης του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις προσπάθειες παρεμπόδισης του εμπορίου δούλων, στις προσπάθειες αντιμετώπισης της διεθνούς σωματεμπορίας και εν συνεχεία όλων των σύγχρονων μορφών εμπορίας ανθρώπων.

Έτσι, η **Διεθνής Συμφωνία για την Καταστολή της Εμπορίας Λευκής Σαρκός (International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic)**[2] κατέχει τα πρωτεία τής θεσμικής αυτής προσπάθειας αντιμετώπισης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, η οποία υιοθετήθηκε το έτος 1904, στο Παρίσι της Γαλλίας, και είχε ως βασικό σκοπό[3] της την προστασία των ευρωπαίων (λευκών) γυναικών και των ανηλίκων θηλυκού γένους από τα κυκλώματα σωματεμπόρων, η ύπαρξη των οποίων κατέκλυζε την τότε ευρωπαϊκή πραγματικότητα[4]. Όμως, η εν

[1] Βλ. αναλυτικά *Magliveras K.*, Combating Trafficking in Persons: the Role and Action of International Organisations, σελ. 11 – 13.

[2] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 7.

[3] Συγκεκριμένα, η εν λόγω Σύμβαση στόχευε στην αντιμετώπιση της διακίνησης των γυναικών τής Βρετανίας σε οίκους ανοχής στην Ευρώπη και τη διακίνηση των Ευρωπαίων γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 1 επ.

[4] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 1 επ.

λόγω Συμφωνία δεν περιείχε ουδεμία πρόβλεψη για την τιμώρηση των εν λόγω δραστών τής διακίνησης γυναικών, παρά μόνο περιοριζόταν αποκλειστικά στη λήψη αστυνομικών και διοικητικών μέτρων, ούτως ώστε να καθίσταται ευχερής ο εντοπισμός, η εξακρίβωση των στοιχείων και ο επαναπατρισμών των θυμάτων και, για το λόγο αυτό, κρίθηκε άκρως ανεπαρκής και αναποτελεσματική.

Απόρροια αυτού, αποτέλεσε η υπογραφή τής **Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Εμπορίας Λευκής Σαρκός**[5], στην ίδια πόλη και έξι έτη αργότερα (το 1910), την οποία 13 κράτη επικύρωσαν και δεσμεύθηκαν να εφαρμόσουν[6]. Αυτή η Σύμβαση επιχείρησε πρωτίστως να καλύψει το προαναφερθέν κενό, το σχετικό με την ατιμωρησία των δραστών, και, εν συνεχεία, προέβλεψε υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών για την τυποποίηση της εμπορίας λευκής σαρκός ως αυτοτελές έγκλημα, οι δράστες (αυτουργοί) του οποίου έπρεπε να τιμωρούνται ανεξαρτήτως της ποινικής ευθύνης τους κατά τα εθνικά δίκαια[7].

Ακολούθως, στη Γενεύη το έτος 1921 υιοθετήθηκε, υπό την αιγίδα τής Κοινωνίας των Εθνών, η **Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Γυναικών και Παιδιών**[8], η οποία καλούσε τα κράτη - μέλη στη δίωξη ατόμων που διακινούσαν παιδιά, στη θέσπιση νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για χορήγηση αδειών σε γραφεία εξεύρεσης εργασίας, και στην προστασία γυναικών και παιδιών (και αρρένων ανηλίκων) που μετακινούνταν ως μετανάστες.

Αργότερα, το έτος 1933, υπεγράφη η **Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Ενήλικων Γυναικών**[9], με την οποία επαναλήφθηκαν οι προβλέψεις

---

[5] International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic.

[6] Βέβαια, ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός» (δηλ. λευκών γυναικών), τον οποίο επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τα παραπάνω νομοθετικά κείμενα και συνεπώς να απαγορεύσουν, είχε ως συνέπεια, οι ίδιες αυτές Συμβάσεις, λόγω της συγκεκριμένης λεκτικής διατύπωσης, να αποτελέσουν το επιχείρημα των πλούσιων ρατσιστών δουλεμπόρων, ότι η εμπορία γυναικών από *άλλες* φυλές (των οποίων οι γυναίκες δεν ήταν *λευκές*) για σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση ήταν καθόλα νόμιμη (αφού δεν ενέπιπταν στο προστατευτικό πεδίο των εν λόγω κειμένων, το οποίο απαγόρευε μόνο το «εμπόριο *λευκής* σαρκός»), βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, Ιδρυτική Συνάντηση του Ελληνικού Δικτύου της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, Θεσμική Αντιμετώπιση του Trafficking σε Διεθνές Επίπεδο, στο διαδικτυακό τόπο www.poreiagynaikon.gr.

[7] Όμως, δεν προβλεπόταν συγκεκριμένο πλαίσιο ποινής.

[8] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children.
Σημ.: Η εν λόγω σύμβαση κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν.δ. της 20.10.1992 (ΦΕΚ Α, 220/03.11.1922).

[9] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age.
Σημ.: Κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον α.ν. 360/1936 (ΦΕΚ Α, 233/18.06.1937).

των προηγουμένων συμβάσεων και υποχρέωνε τα κράτη - μέλη να διώκουν και να τιμωρούν άτομα που διακινούσαν γυναίκες, ανεξαρτήτως του εάν η γυναίκα είχε εκφράσει τη συγκατάθεσή της ή όχι[10].

Ασφαλώς, τα ανωτέρω πρώτα νομοθετικά κείμενα είχαν ως κύριο μειονέκτημα ότι συνέδεαν εννοιολογικά την εμπορία ανθρώπων αποκλειστικά και μόνο με την πορνεία και την εν γένει γενετήσια εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, αποτυγχάνοντας να ανταποκριθούν στην ταχεία εξάπλωση του φαινομένου και στις συνεχώς εξελισσόμενες μορφές του[11]. Από την άλλη πλευρά, πρέπει ασφαλώς να επισημανθεί ότι καταφέρνουν να εντοπίσουν, κατά τρόπο συνολικό, το διασυνοριακό χαρακτήρα τού φαινομένου και να διαμορφώσουν ένα νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με την ποινική αντιμετώπιση των πράξεων της εμπορίας ανθρώπων, υπό τη μορφή τής διεθνικής σωματεμπορίας, ενώ συγχρόνως ενδιαφέρονται για τη λήψη μέτρων προστασίας και στήριξης των θυμάτων αυτών και κυρίως εκείνων, που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού (δηλ. τις γυναίκες και τα παιδιά).

ΙΙ. Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

Αξιοσημείωτη είναι και η δράση τού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, στα πλαίσια της οποίας ενσωματώθηκαν οι κεντρικοί άξονες των παραπάνω Συμβάσεων. Ούτως, το έτος 1949, εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση **η Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Εμπορίας Προσώπων και της Εκμετάλλευσης της Πορνείας των Άλλων**[12], η οποία υπεγράφη το ίδιο έτος, και αποτελεί την πρώτη νομοθετική προσπάθεια αντιμετώπισης του

[10] Ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός», αντικατεστάθη με τον όρο «διακίνηση γυναικών», γεγονός το οποίο, όμως, απλώς λειτούργησε στο διαχωρισμό τής διεθνικής σωματεμπορίας από την εγχώρια πορνεία, και στο να εστιασθεί το ενδιαφέρον στα διεθνή δίκτυα. Συνεπώς, η διεθνική διακίνηση γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση, θεωρήθηκε άνευ ετέρου παράνομη, χωρίς όμως να λάβουν χώρα συζητήσεις για τις συνθήκες δουλείας και τη συνεχόμενη εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών στα εγχώρια δίκτυα σωματεμπορίας και πορνείας, βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, ό.π.
Πάντως στο άρ. 1 της Σύμβασης συναντάται ο ορισμός της σωματεμπορίας των ενηλίκων γυναικών: *«είναι τιμωρητέος ποινικώς πας όστις προς ικανοποίησιν αλλοτρίων παθών προήγαγε, παρέσυρεν, ή παρεπλάνησε και την εικεία έτι συγκαταθέσει, γυναίκα ή νεανίδα ενήλικον επί σκοπώ ανηθίκου εκμεταλλεύσεως αυτήν εν άλλη χώρα και εάν ακόμη αι διάφοροι πράξεις, αι συνιστώσαι την παράβασιν, ετελέσθησαν εις διαφόρους χώρας».*
[11] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 2.
[12] Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, αναλυτικότερα βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 28 επ.

φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια του ΟΗΕ, με σκοπό αφενός την ποινικοποίηση των αδικημάτων που αυτή προβλέπει και αφετέρου την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για την δίωξη αυτών. Ουσιώδες να αναφερθεί είναι ότι, στο εν λόγω νομοθετικό κείμενο, παρατηρείται μία ουσιώδη διεύρυνση: ως θύμα τής σχετικής συμπεριφοράς ορίζεται κάθε πρόσωπο (και όχι μόνο η γυναίκα[13] ή οι ανήλικοι).

Όμως, κύρια μειονεκτήματα[14] της Σύμβασης αυτής. αποτελούν, κατά πρώτον, η παράλειψη εννοιολογικής οριοθέτησης της εμπορίας ανθρώπων, και κατά δεύτερον, τα αδικήματα τα οποία τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται να ποινικοποιήσουν, σχετίζονται κυρίως με τη διακίνηση προσώπων για σεξουαλική (και μόνο) εκμετάλλευση[15] και τη μαστροπεία, δίχως να εμπίπτουν στο προστατευτικό τής πεδίο οι υπόλοιπες μορφές εμπορίας ανθρώπων[16], αν και οι τελευταίες είχαν ήδη αρχίσει (και όχι δειλά) να κάνουν παγκοσμίως την εμφάνισή τους.

Άρα, το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής τής Σύμβασης του 1949, σε συνδυασμό με τη μονοδιάστατη προσέγγιση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων και την απουσία ενός κοινού και σαφούς ορισμού τού εγκλήματος, είχαν ως αποτέλεσμα την επικύρωση αυτής από ένα ελάχιστο μόνο αριθμό κρατών (74), καθιστώντας την άκρως αναποτελεσματική για την προστασία των θυμάτων και την εν γένει καταστολή τής διεθνικής σωματεμπορίας. Αναγκαία, έτσι, κρίθηκε η άμεση επέμβαση και η υιοθέτηση ενός επίσημου διεθνούς νομικού πλαισίου, ανταποκρινόμενο στην πολύπλευρη φύση του εν λόγω φαινομένου και στην ταχεία εξάπλωση αυτού.

Η Σύμβαση του Παλέρμο[17]**:** Ακριβώς στην ως άνω αδήριτη ανάγκη ανταποκρίνεται πλέον η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά του

[13] Οι γυναίκες πάντως δεν αντιμετωπίζονται ως *ανεξάρτητες οντότητες με ελεύθερη βούληση και δικαιώματα, αλλά ως αντικείμενα που χρειάζονται προστασία από «τα κακά της πορνείας»*, βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, Η διεθνική σωματεμπορία – Trafficking, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στον διαδικτυακό τόπο www.kethi.gr, σελ. 21 επ.

[14] Για τα οποία βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 29 – 30.

[15] Η Σύμβαση φαίνεται να εκλαμβάνει την πορνεία ως τη μοναδική έκφανση της εμπορίας ανθρώπων, αντιμετωπίζοντας τους δύο όρους τρόπον τινά ως συνώνυμους.

[16] Όπως η εμπορία για καταναγκαστική εργασία, το εμπόριο οργάνων, κ.λπ.

[17] United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος[18], η οποία υπεγράφη το Δεκέμβριο του έτους 2000, στο Παλέρμο της Ιταλίας, έπειτα από διετείς διαβουλεύσεις των κρατών, και συνοδεύθηκε από τρία Πρόσθετα Πρωτόκολλα: το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από την ξηρά, τη θάλασσα και τον αέρα, το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, και το Πρωτόκολλο κατά της παρανόμου κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, τμημάτων και συστατικών τους, και πυρομαχικών.

Το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[19] αποτελεί την ουσιωδέστερη διεθνή νομοθετική κίνηση του ΟΗΕ, προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων. Οι κύριοι σκοποί αυτού του διεθνούς νομοθετικού κειμένου, όπως αποτυπώνονται στο άρ. 2, αποτελούν η πρόληψη και η καταστολή τής εμπορίας ανθρώπων (και ιδίως των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων), η προώθηση της διακρατικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και η αρωγή και προστασία των θυμάτων[20], εντός ενός πλαισίου σεβόμενου πλήρως τα δικαιώματα αυτών.

Αυτό το Πρωτόκολλο, προς επίτευξη των παραπάνω στόχων, κινείται με γνώμονα τρεις κύριους άξονες[21]: τη λήψη μέτρων καθολικού πλέον χαρακτήρα από τις χώρες προέλευσης, αλλά και διέλευσης και προορισμού των θυμάτων, την τυποποίηση στις εγχώριες έννομες τάξεις μίας σειράς εγκληματικών πράξεων που αφορούν την εμπορία ανθρώπων και την υιοθέτηση της αρχής τής προστασίας των θυμάτων των πράξεων αυτών, με παράλληλο σεβασμό των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Αυτό το υπό ανάλυση κείμενο αποτελεί την πρώτη επίσημη διεθνής νομοθετική κίνηση, η οποία προσπαθεί να προσδιορίσει εννοιολογικά το έγκλημα της εμπορίας

[18] Σημειωτέον, στη Σύμβαση δεν πραγματοποιείται ρητή αναφορά των αδικημάτων που μπορεί να συνιστούν οργανωμένες εγκληματικές πράξεις, αλλά επελέγη ο προσδιορισμός των παραγόντων, οι οποίοι *καθορίζουν* το οργανωμένο έγκλημα, βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 31 επ.

[19] Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

[20] Η προαναφερόμενη Σύμβαση του 1949 δε μεριμνούσε για την αρωγή και προστασία των θυμάτων, παρόλο που στο προστατευτικό πεδίο της εμπεριέχονταν απολύτως οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, παιδιά).

[21] Βλ. *Magliveras K.*, ό.π., σελ. 63 επ.

ανθρώπων. Αρχικά, το άρ. 3 ορίζει ότι, ως *«διακίνηση προσώπων νοείται η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον*[22]*, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος»*[23].

Αυτή η ευρύτητα στη διατύπωση του ορισμού, με την τυποποίηση κάθε πιθανής εκδοχής διακίνησης ανθρώπων[24], σε συνδυασμό με την ενδεικτική απαρίθμηση των μορφών εκμετάλλευσης (οι οποίες δεν απαιτείται να διαπιστώνονται ως αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά αρκεί η συνδρομή τους ως υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή ως σκοπός τού δράστη), επιτρέπει αβίαστα την υπαγωγή κάθε μορφής συμπεριφοράς, που τείνει προς την εμπορευματοποίηση του ανθρώπινου σώματος[25]. Άρα, φαίνεται να παρέχει μία άκρως ουσιαστική βάση τουλάχιστον για την αναμόρφωση της νομοθεσίας σε κάθε κράτος.

---

[22] Η αρχική σκέψη τής ρητής απαρίθμησης στο κείμενο των συγκεκριμένων μορφών εκμετάλλευσης που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, τελικά αντικατεστάθη με την άποψη να περιληφθεί μόνο γενική αναφορά στις μορφές εκμετάλλευσης. Διά του λόγου τούτου, προσετέθη η λέξη *«τουλάχιστον»* (στο πρωτότυπο κείμενο: *«at a minimum»*) προκειμένου να μην περιορισθεί το πεδίο εφαρμογής τού Πρωτοκόλλου και να διασφαλισθεί ότι οι μορφές εκμετάλλευσης που δεν αναφέρονται ρητώς στο κείμενο, δε βρίσκονται εκτός του πεδίου εφαρμογής του, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 36.

[23] Αν και στον ορισμό τής εκμετάλλευσης αναφέρεται μόνο η αφαίρεση οργάνων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνεται κάθε παράνομη αφαίρεση όχι μόνο οργάνων, αλλά και ιστών, κυττάρων και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος, βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 124, άποψη η οποία (μετά από τροποποιήσεις) υιοθετείται και στον ελληνικό ποινικό κώδικα (βλ. κατωτέρω το άρ. 323Α).
Σημειωτέον, η εν λόγω αφαίρεση αποτελεί εκμετάλλευση μόνο όταν δε γίνεται για θεραπευτικούς λόγους. Οι προπαρασκευαστικές εργασίες αναφέρουν ότι η αφαίρεση οργάνων από παιδιά με τη συναίνεση των γονέων τους ή κηδεμόνων τους, η οποία γίνεται αποκλειστικά για ιατρικούς και θεραπευτικούς λόγους, δεν πρέπει να συντελεί εκμετάλλευση, βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ.

[24] Σε αρχικό στάδιο, το πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, όπως προκύπτει από την μελέτη των πρώτων Σχεδίων του, περιοριζόταν στην εμπορία γυναικών και παιδιών. Τα κράτη, όμως, (όλως ορθώς) συναίνεσαν στην επέκταση του πεδίου εφαρμογής σε όλα τα ανθρώπινα όντα, για την αποφυγή εύλογων συνεπειών, με έμφαση πάντως στην προστασία γυναικών και παιδιών, ομάδες οι οποίες αποτελούν ασφαλώς ευκολότερο στόχο εμπορευματοποίησης, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 35.

[25] Βλ. *Andrees B., N. J. van der Linden M.,* Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 58.

Ακολούθως, προβλέπεται η δέσμευση των κρατών να ποινικοποιήσουν τις συμπεριφορές (σε επίπεδο αντικειμενικής και υποκειμενικής υποστάσεως), οι οποίες ανάγονται στην έννοια της εμπορίας ανθρώπων, της απόπειρας και της συμμετοχικής δράσεως σε αυτές, καθώς και της τέλεσης αυτών στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος (άρ. 5).

Όμως, εκτός από την ποινικοποίηση των συμπεριφορών, οι οποίες μπορεί να αποτελέσουν εμπορία ανθρώπων, στον πυρήνα των κατασταλτικών πολιτικών τού υπό ανάλυση νομοθετικού κειμένου, εντοπίζεται ο ρόλος των διωκτικών αρχών, για την αποτελεσματικότητα των οποίων απαιτείται η διακρατική συνεργασία και η πρακτική εκπαίδευση και κατάρτιση του προσωπικού τους (άρ. 10). Ούτε οι προσπάθειες για την πρόληψη του φαινομένου ελλείπουν, από τη στιγμή που με γνώμονα την κατασταλτική προσέγγιση, το Πρωτόκολλο αυτό εστιάζει ειδικώς στην πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων, εισάγοντας με το άρ. 9 ένα σύνολο μέτρων, η ενσωμάτωση των οποίων στην εκάστοτε εγχώρια νομοθεσία καθίσταται άκρως αναγκαία και αυστηρώς υποχρεωτική για τα συμβαλλόμενα κράτη. Ουσιώδεις είναι και οι ρυθμίσεις, οι οποίες αφορούν στην παροχή προστασίας, αρωγής και κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 6 έως 8). Απαιτείται ιδιαίτερη αναφορά και στο άρ. 14 παρ. 2, στο οποίο καθιερώνεται η απαγόρευση διακριτικής μεταχείρισης των θυμάτων, με την πρόβλεψη ότι τα μέτρα που έχουν θεσπισθεί, οφείλουν να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο που να μη συνιστά δυσμενή διάκριση των ατόμων, λόγον δι' ον αυτά αποτελούν θύματα εμπορίας[26].

[*] Το Πρωτόκολλο του Παλέρμο τέθηκε σε ισχύ στης 21.12.2003. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και τα τρία προσαρτημένα σε αυτήν Πρωτόκολλα, με τον ν. 3875/2010[27].

Συμπέρασμα: Αν ήθελε κανείς να προβεί σε μία σύντομη κριτική επισκόπηση του ως άνω Πρωτοκόλλου, αξίζει να αναφερθεί ότι το υπό κρίση νομοθετικό κείμενο δεν αρκείται απλώς σε διατάξεις για την ποινική καταστολή της εμπορίας ανθρώπων, αλλά παράλληλα προνοεί για την παροχή στήριξης και μέριμνας στα θύματα[28]. Ασφαλώς όμως, πρέπει να επισημανθεί η στενότητα του πεδίου εφαρμογής του, λόγω της θέσης του ως συμπληρωματικού νομοθετικού κειμένου προς τη

[26] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.** του παρόντος.
[27] ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010.
[28] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, σελ. 35.

Σύμβαση κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Εξάλλου, το εν λόγω Πρωτόκολλο εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εγκλημάτων με διακρατικό - διασυνοριακό χαρακτήρα[29] που έχουν τελεσθεί στα πλαίσια οργανωμένης[30] εγκληματικής ομάδος[31], και, κατά συνέπεια, δεν καθίσταται σαφές, εάν μπορεί να εφαρμοσθεί σε όλες τις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων (διακρατικής και εθνικής, οργανωμένης και μη). Έτσι, η εμπορία ανθρώπων, η οποία τελείται από ένα ή δύο άτομα, πράγματι δεν περιλαμβάνεται, όπως το ίδιο ισχύει και για την εμπορία που τελείται εντός των συνόρων ενός κράτους (και άρα δεν έχει διεθνικό χαρακτήρα)[32]. Άλλη αδυναμία τού Πρωτοκόλλου θεωρείται η υιοθέτηση μίας έντονης κατασταλτικής προσέγγισης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, εις βάρος της ανθρωποκεντρικής πτυχής του, καθώς η πλειοψηφία των ρυθμίσεων, οι οποίες συνθέτουν το προστατευτικό πλαίσιο των θυμάτων, παράγουν χαλαρές υποχρεώσεις προς τα κράτη και έτσι φαίνεται να εξουδετερώνεται η αποτελεσματικότητα αυτών[33].

Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού[34]: Η εν λόγω Σύμβαση[35] υπογράφηκε στις 20.11.1989 και τέθηκε σε ισχύ ένα έτος αργότερα (02.09.1990)[36]. Αναγνωρίζει για πρώτη φορά τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των παιδιών και εμπεριέχει διατάξεις ως προς την υποχρέωση των κρατών - μελών να προστατεύσουν τους ανηλίκους και να προασπίσουν τα δικαιώματά τους[37]. Ακόμη, στη Σύμβαση προσαρτήθηκε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία (2000) και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο σε σχέση με την ανάμιξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη. Οι διατάξεις τους περιλαμβάνουν προβλέψεις για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών εστιάζοντας στην αποφυγή και καταστολή τής κακοποίησης, της εκμετάλλευσης και της σεξουαλικής ή

[29] Ως **έγκλημα διακρατικού χαρακτήρα** ορίζεται το έγκλημα το οποίο τελείται σε περισσότερα του ενός κράτη, αυτό που τελείται σε ένα κράτος αλλά σημαντικό τμήμα της προπαρασκευής, του σχεδιασμού, της καθοδήγησης ή του ελέγχου του λαμβάνει χώρα σε άλλο κράτος, αυτό που τελείται σε ένα κράτος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα που συμμετέχει σε εγκληματικές δραστηριότητες σε περισσότερα του ενός κράτη, και αυτό που τελείται σε ένα κράτος αλλά έχει σημαντικές επιπτώσεις σε άλλο, βλ. άρ. 3 παρ. 2 της Σύμβασης.

[30] Ως **οργανωμένη εγκληματική ομάδα (συμμορία)** νοείται η δομημένη ομάδα τριών ή περισσοτέρων προσώπων που υπάρχει για κάποια χρονική περίοδο και ενεργεί με κοινό σκοπό τέλεσης ενός ή περισσοτέρων σοβαρών εγκλημάτων ή εγκλημάτων που θεσπίζονται σύμφωνα με τη Σύμβαση, προκειμένου να πορισθεί αμέσως ή εμμέσως οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, βλ. άρ. 2 στ. α) της Σύμβασης.

[31] Βλ. άρ. 4.

[32] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 123.

[33] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 132.

[34] Convention on the Rights of the Child, βλ. το κείμενο σε *Πιτσελά Α.*, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, (Διεθνή και Ευρωπαϊκά), Δίκαιο Ανηλίκων, σελ. 174 επ.

[35] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2100/1992.

[36] Βλ. αναλυτικά *Πιτσελά Α.*, ό.π., σελ. 89 επ.

[37] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 192., *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 68 επ., άρ. 35 της Σύμβασης.

άλλης βίας[38], καλώντας τα κράτη - μέλη να εξασφαλίσουν ότι οι ως άνω αξιόποινες πράξεις και δραστηριότητες θα καλύπτονται πλήρως στο ποινικό τους δίκαιο[39].

Το Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία έχει ιδιαίτερη συνάφεια με την εμπορία ανθρώπων, καθότι προβλέπει την απόλυτη απαγόρευση[40] της πώλησης παιδιών[41], της παιδικής πορνογραφίας[42] και πορνείας[43] και περιέχει ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των παραπάνω πράξεων και για τις σχετικές υποχρεώσεις των συμβαλλομένων κρατών ως προς την πρόληψη και δίωξη των εν λόγω αδικημάτων[44], την τιμωρία των δραστών και την προστασία και στήριξη των ανηλίκων θυμάτων. Ακόμη δε, επιβάλλεται στα συμβαλλόμενα κράτη να ποινικοποιήσουν την πώληση παιδιών με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, την εμπορία οργάνων, την καταναγκαστική εργασία και το σεξουαλικό τουρισμό με θύματα ανηλίκους.

Αξίζει ιδιαιτέρας αναφοράς η διάταξη από την οποία πηγάζει υποχρέωση των κρατών προς θέσπιση ευθύνης[45] νομικών προσώπων σε περίπτωση που τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία αποτελούν όργανα των πρώτων, τελούν για λογαριασμό τους μία ή περισσότερες από τις παραπάνω πράξεις (άρ. 3 παρ. 4). Ακολούθως, το φάσμα τής ποινικής προστασίας των ανηλίκων εκτείνεται και στο ποινικό δικονομικό δίκαιο: τα

---

[38] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ibid., σελ. 17., *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 192 επ., *Scarpa S.*, Trafficking in human beings: Modern Slavery, σελ. 106 επ., *Πιτσελά Α,* Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1150 επ.

[39] Βλ. αναλυτικά *Γώγος Κ.*, Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, σε: Νάσκου, Περράκη Π., Χρυσόγονου Κ., Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού», σελ. 362 επ.

[40] Βλ. άρ. 1.

[41] Ως τέτοια ορίζεται κάθε πράξη ή συναλλαγή, με την οποία ένα παιδί μεταβιβάζεται από ένα πρόσωπο ή ομάδα προσώπων σε άλλο πρόσωπο έναντι αμοιβής ή άλλου τιμήματος.

[42] Περιλαμβάνει κάθε αναπαράσταση με οποιοδήποτε μέσο ενός παιδιού που εμπλέκεται σε πραγματικές ή προσομοιωμένες γενετήσιες δραστηριότητες ή οποιαδήποτε αναπαράσταση των γενετικών οργάνων ενός παιδιού πρωταρχικά για γενετήσιους σκοπούς.

Το βασικό εννοιολογικό στοιχείο της έγκειται στη χρήση τής εικόνας ενός παιδιού προς πρόκληση γενετήσιας διέγερσης, δίχως να έχει σημασία η πραγματική συμμετοχή του στις σκηνές που αποτυπώνονται στο πορνογραφικό υλικό.

[43] Στην έννοια αυτής εντάσσεται η χρησιμοποίηση ενός παιδιού σε γενετήσιες δραστηριότητες[*] έναντι αμοιβής ή άλλου τιμήματος.

[*] Άρα όχι μόνο στη συνουσία καθεαυτή, αλλά και σε οιαδήποτε επιχείρηση ασελγών πράξεων ή και άσεμνων χειρονομιών, οι οποίες κατατείνουν στη γενετήσια διέγερση των προσώπων που συμμετέχουν σε αυτές ή τις επιχειρούν.

[44] Βλ. άρ. 3 παρ. 1.

[45] Δεν αναφέρεται αποκλειστικά σε ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, αλλά αρκείται στην αναγνώριση αστικής ή διοικητικής ευθύνης των τελευταίων.

κράτη υποχρεούνται να θεσπίσουν τις απαραίτητες διατάξεις προς θεμελίωση της δικαιοδοσίας των δικαστικών αρχών, για τη δίωξη και εκδίκαση των αξιοποίνων αυτών πράξεων (άρ. 4 παρ. 1 και 2).

Ακόμη, εμπεριέχονται διατάξεις σχετικά με την έκδοση των προσώπων που φέρονται ως δράστες των εγκλημάτων αυτών και λειτουργούν, είτε συμπληρωματικά προς τις υφιστάμενες μεταξύ των κρατών διακρατικές συνθήκες έκδοσης, είτε ως νομιμοποιητική βάση για την έκδοση, σε περίπτωση έλλειψης σχετικών νομικών κειμένων (άρ. 5 παρ. 1 και 2). Όμως, η έκδοση των παραπάνω προσώπων τελεί σε κάθε περίπτωση υπό τις προϋποθέσεις και λαμβάνει χώρα με τη διαδικασία που ορίζονται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους (άρ. 5 παρ. 3).

Αξιοσημείωτες είναι οι διατάξεις που αναφέρονται στην υποχρέωση των κρατών προς λήψη μέτρων που αφορούν στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών (άρ. 8).

Συμπέρασμα: Από τα ανωτέρω συνεπάγεται ότι στο πεδίο εφαρμογής τού εν λόγω Πρωτοκόλλου εμπίπτει η εμπορία ανθρώπων στο μέτρο που αφορά σε ανήλικα θύματα. Αξίζει δε να παρατηρηθεί ότι σύμφωνα με τη διατύπωση του άρ. 3 για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της πώλησης παιδιών, δεν απαιτείται το στοιχείο τής διακρατικής μετακίνησης (εν αντιθέσει με το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών)[46]. Άρα, το νομοθετικό αυτό κείμενο δημιουργεί ευρύτερο πεδίο εφαρμογής και, συμπεριλαμβάνοντας την εμπορία παιδιών που πραγματοποιείται εντός των εθνικών συνόρων, καλύπτει μεγαλύτερο φάσμα αδίκων πράξεων[47].

ΙΙΙ. Συμβούλιο της Ευρώπης

Από τη δεκαετία ήδη του 1980, το Συμβούλιο της Ευρώπης επικέντρωσε το ενδιαφέρον των πρωτοβουλιών του στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, με γνώμονα το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αρχικά, για την υλοποίηση του παραπάνω σκοπού, τα δύο βασικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, υιοθέτησαν πλήθος Συστάσεων (Recommendations) με ρυθμιστικό πεδίο την εμπορία ανθρώπων και σκοπό την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης αυτών. Οι

[46] Πρβλ. άρ. 4 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και βλ. αμέσως παραπάνω το **Συμπέρασμα**.
[47] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, σελ. 193.

επόμενες συστάσεις βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για την αντιμετώπιση του φαινομένου[48]:

R (1991) 11 σχετικά με την σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία, την πορνεία και την εμπορία παιδιών και νεαρών ενηλίκων (concerning sexual exploitation pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults),

R (1996) 1099 για τη σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών (on sexual exploitation of children),

R (1996) 1286 για την ανάπτυξη ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα παιδιά (on a European strategy for children),

R (1997) 1325 για τη διακίνηση και εμπορία γυναικών και την καταναγκαστική πορνεία (on traffic in women and forced prostitution),

R (2000) 11 για την ανάληψη δράσεως ενάντια στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική τους εκμετάλλευση (on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation),

R (2000) 1450 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη βία κατά των γυναικών στην Ευρώπη (on violence against women in Europe),

R (2001) 16 για την προστασία των παιδιών ενάντια στη γενετήσια εκμετάλλευση (on the protection of children against sexual exploitation),

R (2001) 1523 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή βία (on domestic slavery),

R (2002) 5 της Επιτροπής Υπουργούν σχετικά με την προστασία των γυναικών κατά της βίας (on the protection of women against violence),

R (2002) 1545 για την εκστρατεία ενάντια στην παράνομη διακίνηση γυναικών (campaign against trafficking in women),

---

[48] Παρουσιάζονται με αύξουσα χρονική προτεραιότητα.
Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 128, διαδικτυακός τόπος www.coe.int, Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, KNoB, 2002, σελ. 2154.

R (2003) 1610 για την μετανάστευση συνοδευόμενη με την εμπορία γυναικών και την πορνεία (on migration connected with trafficking in women and prostitution),

R (2003) 1611 για την εμπορία οργάνων στην Ευρώπη (on trafficking in organs in Europe).

R (2004) 1663 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή δουλεία: οικιακή υποτέλεια και «νύφες κατά παραγγελία» (on domestic slavery: servitude, au pairs and "mail – order brides") και

R (2006) 8 για την παροχή συνδρομής στα θύματα εγκλημάτων (on assistance to crime victims).

Αυτά τα κείμενα, τα οποία εμπεριέχουν νομοθετικά και εκτελεστικά μέτρα που είναι αναγκαία να ληφθούν από τα κράτη - μέλη στα πλαίσια της αποτελεσματικής αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, αναδεικνύουν μεν το ανθρωποκεντρικό πνεύμα με το οποίο προσεγγίζεται το φαινόμενο της εμπορία ανθρώπων, στερούνται όμως νομικής δεσμευτικότητας[49].

Σύμβαση για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων[50] **(Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings)**[51]: αυτή η Σύμβαση, η οποία υπεγράφη το έτος 2005 στη Βαρσοβία, αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη συμβατική προσπάθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, στο κείμενο της οποίας αποτυπώνεται μία εξαιρετική απόπειρα ανάδειξης της ανθρωποκεντρικής[52], αλλά και της κατασταλτικής διάστασης του φαινομένου. Αν και η Σύμβαση δανείζεται τον ορισμό τής εμπορίας ανθρώπων από το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, έχει ευρύτερο πεδίο εφαρμογής από το τελευταίο, φιλοδοξώντας να ρυθμίσει το φαινόμενο με τρόπο σφαιρικό και όσο το δυνατόν πληρέστερο. Αναλυτικότερα, περιλαμβάνει περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων τελούμενες εντός των συνόρων ενός κράτους (internal trafficking) και άνευ της

[49] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 126.

[50] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α, 266/10.12.2013).

[51] Το κείμενο αυτής στο διαδικτυακό τόπο www.coe.int.

[52] Η ανθρωποκεντρική αυτή θεώρηση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων απορρέει από την αναγνώριση ότι η εμπορία ανθρώπων συνιστά καθόλα παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προσβολή τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Βλ. Αιτιολογική Έκθεση της Σύμβασης, και αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 248 επ.

απαιτούμενης προϋπόθεσης της τέλεσης του εγκλήματος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα[53], επιλύοντας τρόπον τινά τα προαναφερόμενα ζητήματα που ανέκυπταν κατά την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου[54].

Οι κύριοι στόχοι τής Σύμβασης (άρ. 1) είναι η πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με ταυτόχρονη κατοχύρωση της ισότητας των φύλων, η διασφάλιση των προϋποθέσεων αποτελεσματικής έρευνας και δίωξης, αλλά και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για τη δράση ενάντια στην εμπορία ανθρώπων, ενώ ενσωματώνεται και η πρόβλεψη της αρχής τής μη διάκρισης των θυμάτων (άρ. 3).

Αναφορικά με τα ζητήματα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, αξίζουν μνείας τα άρ. 18 έως 26, στα οποία προβλέπεται η ποινικοποίηση των πράξεων, που συνιστούν το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 18), της εν γνώσει χρήσης των υπηρεσιών του θύματος αυτής (άρ. 19), των πράξεων οι οποίες έχουν άμεση σύνδεση με ταξιδιωτικά ή αποδεικτικά τής ταυτότητας ενός προσώπου έγγραφα, κατά τρόπο που διευκολύνεται η τέλεση πράξεων εμπορίας ανθρώπων (άρ. 20), της συμμετοχικής δράσης και της απόπειρας στις παραπάνω πράξεις (άρ. 21), ενώ επιπροσθέτως προβλέπεται η αναγνώριση αστικής, διοικητικής και ποινικής ευθύνη των νομικών προσώπων (άρ. 22 και 23). Ακόμη, διαμορφώνονται επιβαρυντικές περιστάσεις (άρ. 24) και προβλέπεται η συνεκτίμηση τυχόν προηγουμένων καταδικών για συναφή εγκλήματα (άρ. 25).

Αξίζει αναφοράς ότι, στη Σύμβαση φαίνεται να δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διαμόρφωση ενός πλέγματος προστασίας και αρωγής[55] για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, εισάγοντας ευρύτερες ρυθμίσεις προς όφελος αυτών, εν συγκρίσει με το Πρωτόκολλο του Παλέρμο[56]: έτσι, υπό το ανθρωποκεντρικό αυτό πρίσμα, περιλήφθησαν διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, θέτοντας αυστηρές υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα κράτη να παράσχουν σε αυτά (τα θύματα) αυξημένη προστασία. Αναλυτικά, σε πρώτο στάδιο, προβλέπεται

[53] Βλ. άρ. 2 και 4.

[54] Βλ. ανωτέρω.
«This Convention shall apply to all forms of trafficking in human beings, whether national or transnational, whether or not connected with organized crime». Ο τονισμός του γράφοντος.

[55] Βλ. αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π. σελ. 94 επ.

[56] Βλ. ομοίως *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

η διαδικασία αναγνώρισης[57] των θυμάτων ως τέτοιων (άρ. 10), γεγονός που αποτελεί την προϋπόθεση για την ενεργοποίηση του προστατευτικού πλαισίου. Ακολούθως, προβλέπεται η αρωγή αυτών, η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την εξασφάλιση διαμονής και την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, την υπό προϋποθέσεις χορήγηση άδεια διαμονής, καθώς επίσης προβλέπεται η χορήγηση προθεσμίας περίσκεψης διάρκειας τουλάχιστον τριάντα (30) ημερών[58] για τα θύματα, για τα οποία οι αρμόδιες αρχές πιθανολογούν βασίμως ότι αποτελούν θύματα εμπορίας ανθρώπων (άρ. 13)[59], με σκοπό να ξεφύγουν από την σφαίρα επιρροής των δραστών (εκμεταλλευτών εμπόρων τους) και να μπορέσουν να ανακάμψουν σωματικώς και ψυχολογικώς άνευ του φόβου τής άμεσης απέλασης.

Ακόμη, μία σημαντική πτυχή της προστασίας των θυμάτων αποτελεί η ρήτρα[60] της μη επιβολής ποινικών κυρώσεων σε θύματα, για τις παράνομες δραστηριότητες στις οποίες προέβησαν, δυνάμει ασφαλώς εξαναγκασμού, και συνεπεία ακριβώς του γεγονότος ότι αποτέλεσαν θύματα εμπορίας ανθρώπων (άρ. 26)[61].

[*] Η εν λόγω Σύμβαση κυρώθηκε και ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013[62].

[57] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 260.

[58] Χρονικό διάστημα το οποίο (επι)κρίθηκε ως υπερβολικά σύντομο, αλλά υιοθετήθηκε εν τέλει στο κείμενο της Σύμβασης, παρά την ευρέως εκφρασθείσα σύσταση για παράταση της προθεσμίας στους τρεις (3) μήνες, προκειμένου να ικανοποιείται η ratio της ρύθμισης, η οποία δεν είναι άλλη από την ανάκαμψη του θύματος, βλ. περεταίρω *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 267.

[59] Αναλυτικά για την προθεσμία περίσκεψης, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 265 επ.

[60] Η ratio της ρήτρας τούτης, εντοπίζεται στην ανάγκη διασφάλισης των δικαιωμάτων τού θύματος και στην αποφυγή περαιτέρω θυματοποίησης αυτού, ενώ παράλληλα ενθαρρύνεται η συμμετοχή τού θύματος στην ποινική διαδικασία, με σκοπό τη δίωξη και τιμωρία των δραστών.

[61] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 256.

[62] ΦΕΚ Α, 266/10.12.2013.

2. Ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο

Όπως είναι αναμενόμενο, η αδιάλειπτα αυξανόμενη εμφάνιση των φαινομένων ανθρώπινης εκμετάλλευσης δε θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορη και ανεπηρέαστη την ΕΕ, που άρχισε να καταβάλει έντονες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του trafficking, υιοθετώντας, και μάλιστα ήδη από τις αρχές τής δεκαετίας τού 1990, ένα σαφές και πλήρες ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο, ανοικτό σε παρεμβατισμούς και προσαρμογές, με γνώμονα τις διεθνείς νομοθετικές προσπάθειες καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και συνειδητοποιώντας την ουσία και τις δυσμενείς επιπτώσεις που επιφέρει στα θύματα.

Ασφαλώς, η άρρηκτη διασύνδεση της εμπορίας ανθρώπων με τη δράση τού οργανωμένου εγκλήματος και την κατάφωρη προσβολή των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενέτεινε τις προσπάθειες της από κοινού αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, με την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών - μελών και την υιοθέτηση πλήθους (δεσμευτικών και μη) νομοθετικών κειμένων.

I. Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Σύμβαση Europol)[63]

Αρχικά, η πρώτη προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού τής εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια της ΕΕ, εντοπίζεται στην υπό ανάλυση Σύμβαση, η οποία υπογράφηκε στις 26.07.1995 στις Βρυξέλλες[64]. Ο ορισμός που εμπεριέχεται στο εν λόγω κείμενο, όπως αυτός συμπληρώθηκε αργότερα με την απόφαση του Συμβουλίου της 03.12.1998, έχει ως εξής: *«εμπορία ανθρώπων είναι η υπαγωγή προσώπου στην πραγματική και παράνομη εξουσία άλλων προσώπων, με χρήση βίας, απειλής, με κατάχρηση σχέσης εξάρτησης ή με δόλο, με σκοπό ιδίως την εκμετάλλευση της πορνείας, άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης και βίας κατά ανηλίκων ή την εμπορία έκθετων παιδιών. Στις εν λόγω μορφές εκμετάλλευσης συγκαταλέγεται και η παραγωγή, πώληση ή κατ' άλλο τρόπο διανομή πορνογραφικού υλικού στο οποίο εμφανίζονται παιδιά».*

[63] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 133 επ., *η ιδία*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 210, Κυριαζή *Τ.*, ό.π., σελ. 55, *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 164.
[64] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2605/1998.

Ο ορισμός αυτός, πράγματι, είναι ευρύτερος εν συγκρίσει με τους ορισμούς που περιέχονται στα αντίστοιχα διεθνή, αλλά και ευρωπαϊκά κείμενα: η ευρύτητα αυτή εντοπίζεται ιδίως στο γεγονός ότι δεν απαιτείται η μεταφορά ή διευκόλυνση εισόδου από τρίτη χώρα, ενώ επιπλέον δεν προϋποθέτεται η πράξη να λαμβάνει χώρα με σκοπό την προσπόριση οικονομικού οφέλους, αλλά ούτε τυποποιούνται συγκεκριμένες πράξεις διακίνησης. Εν ολίγοις, η νομοθετική επιλογή αυτή αποτυπώνει τελικά τόσο το αποτέλεσμα, όσο και την απαξία τής συμπεριφοράς τού δράστη, συστεγάζοντας έτσι οιαδήποτε πρακτική εμπορίας ανθρώπων.

ΙΙ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Ακολούθως, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στα πλαίσια της εντατικής και αδιάλειπτης δραστηριοποίησής του αναφορικά με την αντιμετώπιση του trafficking, έχει προχωρήσει στην έκδοση μεγάλου αριθμού Ψηφισμάτων, καλώντας τα όργανα της ΕΕ και τα κράτη - μέλη να προβούν σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις και ενέργειες για την καταπολέμηση του φαινομένου. Αξίζει ενδεικτικά[65] να αναφερθούν τα ακόλουθα Ψηφίσματα (Resolutions)[66], σχετικά με:

- την εμπορία ανθρώπων (on trafficking in human beings), 1996[67],
- τους ανηλίκους θύματα βίας (on minors who are victims of violence), 1996[68],
- τα μέτρα προστασίας των ανηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (on measures to protect minors in the European Union), 1997[69],
- την ανακοίνωση της Επιτροπής για το παράνομο και βλαβερό περιεχόμενο στο Internet (on the Commission communication on illegal and harmful content on the Internet), 1997[70],
- την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών (on the protection of children and their rights), 1997[71],

[65] Βλ. και *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 235, υποσημ. 5
[66] Παρουσιάζονται κατά αύξουσα χρονική προτεραιότητα.
[67] ΕΕ C 032 της 05.11.1996, σελ. 88 επ.
[68] ΕΕ C 320 της 28.10.1996, σελ. 190 επ.
[69] ΕΕ C 020 της 20.01.1997, σελ. 170 επ.
[70] ΕΕ C 150 της 19.05.1997, σελ. 170 επ.

- την ανακοίνωση της Επιτροπής για την καταπολέμηση του παιδεραστικού τουρισμού και το Μνημόνιο για τη συμβολή της ΕΕ στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της παιδεραστίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών (on the Commission communication on combating child sex tourism (COM(96)0547 C4-0012/97) and the aide- memoire on the European Union's contribution to reinforcing the prevention of the sexual abuse and exploitation of children), 1997[72],

- τη βία κατά γυναικών και το πρόγραμμα Daphne[73] (on violence against women and the Daphne programme), 1999[74],

- τον αγώνα κατά του οργανωμένου εγκλήματος που σχετίζεται με το παράνομο εμπόριο (on the fight against organised crime linked to illegal trafficking), 2000[75],

- τις πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδίως γυναικών (on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women), 2003[76],

- την εμπορία παιδιών και τα παιδιά στρατιώτες (on trafficking in children and child soldiers), 2004[77],

- την πρωτοβουλία τής Ελληνικής Δημοκρατίας για την έκδοση της απόφασης – πλαισίου του Συμβουλίου όσον αφορά την πρόληψη και καταστολή της εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων και ιστών (on the initiative of the Hellenic

---

[71] ΕΕ C 371 της 08.11.1997, σελ. 210 επ.
[72] ΕΕ C 358 της 24.11.1997, σελ. 37 επ.
[73] Το πρόγραμμα *Daphne*, όπως και τα προγράμματα *Stop, Phare, Tacis, Equal* και *Agis*, αποτελούν τις σημαντικότερες εκ των χρηματοδοτουμένων από την ΕΕ δράσεις, οι οποίες επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το οργανωμένο έγκλημα και την εμπορία ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα: σε επίπεδο πρόληψης, δίωξης των δραστών, προστασίας των θυμάτων. Στηρίζονται κυρίως στη συνεργασία μεταξύ των διεθνών οργανισμών, των κρατικών φορέων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, τόσο εντός των συνόρων των κρατών - μελών, όσο και μεταξύ γειτονικών κρατών που δεν αποτελούν απαραιτήτως κράτη - μέλη της ΕΕ, βλ. αναλυτικά *Δίκτυο Αριάδνη κατά της Εμπορίας Ανθρώπων*, Καταπολεμώντας την Εμπορία Ανθρώπων, Προβλήματα και Προοπτικές, σελ. 72 επ., *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 163.
[74] ΕΕ C 175 της 21.06.1999, σελ. 233 επ.
[75] ΕΕ C 377 της 29.12.2000, σελ. 363 επ.
[76] ΕΕ C 260 της 29.10.2003, σελ. 4 επ.
[77] ΕΕ C 074 E της 24.03.2004, σελ. 854 επ.

Republic with a view to adopting a Council framework decision concerning the prevention and control of trafficking in human organs and tissues), 2004[78],

- την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Θεσσαλονίκης σχετικά με την ανάπτυξη μίας κοινής πολιτικής για την παράνομη μετανάστευση, την παράνομη διακίνηση και την εμπορία ανθρώπων, τα εξωτερικά σύνορα και την επαναπροώθηση των παρανόμως διαμενόντων (on the communication from the Commission to the European Parliament and the Council in view of the European Council of Thessaloniki on the development of a common policy on illegal immigration, smuggling and trafficking of human being, external borders and the return of illegal residents), 2004[79],

- τις στρατηγικές για την πρόληψη της εμπορίας γυναικών και παιδιών, ευάλωτων στη σεξουαλική εκμετάλλευση (on strategies to prevent the trafficking of women and children who are vulnerable to sexual exploitation), 2006[80],

- την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων (on preventing trafficking in human being), 2010[81],

- τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία καθώς και τον αντίκτυπό τους στην ισότητα των φύλων (on sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality), 26.02.2014[82] και

- τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στο διαδίκτυο (on child sexual abuse online), 11.03.2015[83].

[78] ΕΕ C 082 E της 01.04.2004, σελ. 580 επ.
[79] ΕΕ C 092 E της 16.04.2004, σελ. 400 επ.
[80] ΕΕ C 287 E της 24.11.2006, σελ. 75 επ.
[81] ΕΕ C 341 E της 16.12.2010, σελ. 18 επ.
[82] Βλ. διαδικτυακός τόπος www.europarl.europa.eu.
[83] Βλ. ibid.

ΙΙΙ. Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ

Ακολούθως, επί τη βάσει των Ψηφισμάτων τού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την εμπορία ανθρώπων και σχετικά με τους ανηλίκους θύματα βίας[84] (18.01.1996 και 19.09.1996 αντίστοιχα), το Συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε την Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ[85] τον Φεβρουάριο του 1997, που σχετίζεται με την αντιμετώπιση και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, δυνάμει της οποίας τα κράτη - μέλη διατύπωσαν συμφωνία να προβούν σε αναθεώρηση των σχετικών ποινικών τους νομοθεσιών, με σκοπό να διασφαλίσουν την ποινικοποίηση ορισμένων τύπων συμπεριφοράς και να ενθαρρυνθεί παράλληλα η διακρατική συνεργασία[86].

Αναλυτικά, το εν λόγω νομοθετικό κείμενο ορίζει την εμπορία ανθρώπων ως οιαδήποτε συμπεριφορά διευκολύνει την είσοδο, διέλευση, διαμονή ή έξοδο από το έδαφος κράτους - μέλους, για κερδοσκοπικούς σκοπούς και με την προοπτική τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κακοποίησής τους. Όσον αφορά ειδικότερα στα παιδιά, η έννοια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης εμπεριέχει την παρότρυνση ή τον εξαναγκασμό παιδιού να συμμετάσχει σε οιαδήποτε αθέμιτη σεξουαλική δραστηριότητα, την εκμετάλλευση παιδιού με σκοπό την πορνεία ή τη συμμετοχή του σε άλλες αθέμιτες σεξουαλικές πρακτικές, την εκμετάλλευση παιδιού με τη συμμετοχή του σε πορνογραφικές παραστάσεις και υλικό, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής, πώλησης και διανομής ή άλλων μορφών εμπορίας παρόμοιου υλικού, καθώς και της κατοχής τέτοιου υλικού. Από την άλλη πλευρά, η σεξουαλική εκμετάλλευση ενηλίκου, νοείται τουλάχιστον η εκμετάλλευση ενηλίκου για σκοπούς πορνείας (Τίτλος Ι).

Αν και η υπό ανάλυση Κοινή Δράση αποτέλεσε ένα αξιόλογο νομοθετικό κείμενο εκείνης της περιόδου, επικρίθηκε έντονα λόγω του στενού προστατευτικού πεδίου της και της περιορισμένης εννοιολογικής προσέγγισης της εμπορίας ανθρώπων, καθότι εστίαζε αποκλειστικά σε πράξεις διευκόλυνσης της εισόδου, της διέλευσης, της διαμονής και της εξόδου των θυμάτων μόνο από το έδαφος κράτους - μέλους, ενώ ο σκοπός τέλεσης του εν λόγω εγκλήματος περιορίζεται στην από

[84] Βλ. αμέσως παραπάνω.
[85] ΕΕ L 063 της 04.03.1997, σελ. 2 επ.
[86] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 169 – 170.

κερδοσκοπία σεξουαλική μόνο εκμετάλλευση ή την κακοποίηση[87]. Από τον ανωτέρω ορισμό, διαπιστώνεται με ευχέρεια ότι αυτός δε φαίνεται να καλύπτει την από κερδοσκοπία εκμετάλλευση ανθρώπων σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, σε δουλεία ή παρόμοιες πρακτικές με τη δουλεία, ούτε την αφαίρεση οργάνων του σώματος.

IV. Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε και η Δήλωση των Βρυξελλών

Ακολούθησε, έπειτα, η Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο Ταμπέρε της Φιλανδίας, το έτος 1999[88], με κύριο άξονα συζήτησης την αντιμετώπιση των ζητημάτων δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων. Αυτή η Σύνοδος ανήγαγε την εμπορία ανθρώπων σε ζήτημα ουσιώδους προτεραιότητας και έθεσε τις κύριες κατευθύνσεις για την καταπολέμηση του φαινομένου, υιοθετώντας τα λεγόμενα **Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε**. Αυτό το νομοθετικό κείμενο αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το μετέπειτα δικαιοπαραγωγικό έργο τής ΕΕ, μολονότι στερείται νομικής δεσμευτικότητας[89].

Δήλωση των Βρυξελλών[90]**:** Ακόμη μία ουσιώδης κίνηση της ΕΕ ενάντια στο φαινόμενο της εμπορία ανθρώπων, αποτελεί η Διάσκεψη που έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες, το έτος 2002[91], στα πλαίσια της οποίας έγινε δεκτή ως τελικό πόρισμα, η Δήλωση των Βρυξελλών για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Ασφαλώς, η αξία τού εν λόγω κειμένου έγκειται στη διακήρυξη της ανάγκης για μία συνεκτική και περισσότερο συντονισμένη προσέγγιση του φαινομένου τού trafficking, δίδοντας έμφαση στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των θυμάτων, όπως αυτά προστατεύονται τόσο από το διεθνές δίκαιο, όσο και από το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων τής ΕΕ και τα οποία παραβιάζονται άνευ ετέρου με τις αδίστακτες πρακτικές εμπορίας ανθρώπων.

---

[87] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 132 – 133, *Δημήτραινας Γ.,* Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, σελ. 102 επ.

[88] 16.10.1999.

[89] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 40 και ιδίως την υποσημ. [81]: τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε, στα οποία τίθενται οι βασικές κατευθύνσεις που οφείλει να ακολουθήσει η νομοθεσία τής ΕΕ αναφορικά με την ποινική δικαιοσύνη, είναι αυτά τα οποία προέκυψαν από την παραπάνω Σύνοδο.

[90] Βλ. εκτενώς *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*. ό.π., σελ. 173.

[91] 18.09.2002.

V. Νομικά δεσμευτικά κείμενα

Ακολούθως, στα πλαίσια της δράσης τής ΕΕ ενάντια στο trafficking, υιοθετήθηκε πλήθος νομικών δεσμευτικών κειμένων[92], τα οποία είχαν ως κύριο στόχο τους την άμεση ή έμμεση αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, είτε κατά τρόπο συνολικό, είτε απλώς εστιάζοντας σε ορισμένες ειδικές πτυχές του. Αξίζουν ιδιαιτέρας μνείας τα ακόλουθα[93]:

Απόφαση 2001/87/ΕΚ[94] της 08.12.2000, αναφορικά με την υπογραφή τής Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά με την καταπολέμηση του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Πρόσθετων Πρωτοκόλλων, που αφορούν στην καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων και ειδικότερα γυναικών και παιδιών και της μεταφοράς μεταναστών διά ξηράς, αέρος και θαλάσσης εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας[95] (Council Decision 2001/87/EC on the signing, on behalf of the European Community, of the United Nations Convention against transnational organised crime and its Protocols on combating trafficking in persons, especially women and children, and the smuggling of migrants by land, air and sea).

Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ[96] της 19.07.2002, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων[97] (Council framework Decision 2002/629/JHA on combatting trafficking in human beings): αναλυτικά, η σπουδαιότητα της αποφάσεως – πλαισίου αυτής εντοπίζεται στη λειτουργία της ως εργαλείο για την υιοθέτηση ενός κοινού τρόπου προσέγγισης της εμπορίας ανθρώπων από τις νομοθεσίες των κρατών - μελών. Ο στόχος τής εν λόγω αποτελεί η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών - μελών, ιδίως όσον αφορά στην αστυνομική και δικαστική συνεργασία για ποινικά θέματα, σχετικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

---

[92] Βλ. όμως *Μυλωνόπουλος Χ.*, Γενικό, Τόμ. Ι, σελ. 18 επ. αναφορικά με το *δημοκρατικό έλλειμμα* και τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων – πλαισίων, με τις εκεί παραπομπές στη βιβλιογραφία.

[93] Βλ. αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 171, *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 42.

[94] ΕΕ L 030 της 01.02.2001, σελ. 44.

[95] Υπεγράφη από τον Ευρωπαίο Επίτροπο *Antonio Vittorino*.

[96] ΕΕ L 203 της 01.08.2002, σελ. 1 επ., βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 42 επ. και 104.

[97] Η έκδοση αυτής αντικατέστησε την **Κοινή Δράση 97/154/ΔΕΥ**, η οποία αποτελούσε το κύριο μέχρι τότε νομοθετικό εργαλείο για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 10.

Αναλυτικότερα, στην Απόφαση – Πλαίσιο συναντάται η πρόβλεψη για τη λήψη των κατάλληλων και αναγκαίων μέτρων για την ποινικοποίηση των πράξεων που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, καθώς και για την ποινικοποίηση της ηθικής αυτουργίας, της συνέργειας ή της απόπειρας διάπραξης των πράξεων αυτών (άρ. 1 και 2), ενώ επιπλέον προβλέπονται και επιβαρυντικές περιστάσεις τού εγκλήματος[98].

Ορίζεται συγχρόνως ένα πλαίσιο απειλούμενων ποινών[99] (άρ. 3), προβλέπεται η θέσπιση ποινικής ή αστικής ευθύνης για τα νομικά πρόσωπα, συμπληρωματικής αυτής του φυσικού προσώπου[100] (άρ. 4 και 5), τίθενται οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια της δίωξης και τα κριτήρια αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας[101] (άρ. 6), αλλά και οι όροι παροχής προστασίας και συνδρομής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων προβλέποντας τη διευκόλυνση της πρόσβασης αυτών στη δικαιοσύνη (άρ. 7).

Συμπέρασμα: Έτσι, παρατηρείται γενικά μία σημαντική διεύρυνση στην τυποποίηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, εν συγκρίσει με το Πρωτόκολλο του ΟΗΕ, από τη στιγμή που ο ορισμός που εμπεριέχεται στην Απόφαση – Πλαίσιο αυτή δεν περιορίζεται μόνο στο επίπεδο του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά καλύπτει οιονδήποτε τρόπο τέλεσης, οργανωμένο ή μη. Από την άλλη πλευρά, είναι στενότερος ως προς το αντικείμενο που ρυθμίζει, για το λόγο ότι δεν περιλαμβάνει κάθε μορφής εκμετάλλευση στον ορισμό τής εμπορίας (συγκεκριμένα δεν περιλαμβάνεται η αφαίρεση οργάνων ή η εμπορία βρεφών και έκθετων παιδιών), παρά μόνο την εργασιακή και τη σεξουαλική[102]. Όμως, η υπό ανάλυση Απόφαση – Πλαίσιο επικρίθηκε έντονα ιδίως επειδή δεν έκανε ουσιώδεις προόδους σε σχέση με τις υφιστάμενες ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου του ΟΗΕ, παρόλο που είναι μεταγενέστερη, ενώ αφήνει ευρύ περιθώριο διαφοροποίησης στα κράτη - μέλη να προσδιορίσουν τα επί μέρους ζητήματα, βάσει των εσωτερικών θεσμών και των παραδόσεών τους, ως προς την πορνεία, κ.λπ.

Ο εγχώριος νομοθέτης πάντως, κατά τη μεταφορά τής Αποφάσεως – Πλαισίου στην εσωτερική ελληνική έννομη τάξη με τους ν. 3064/2002 και ν. 3625/2007, αποδείχθηκε αρκετά συνεπής ως προς την ενσωμάτωση ορισμένων προβλέψεων, εισήγαγε, εν τούτοις, μερικές γλωσσολογικές αποκλίσεις

[98] Το ενδεχόμενο με το έγκλημα να έχει τεθεί σε κίνδυνο η ζωή τού θύματος, η τέλεση του εγκλήματος εναντίον θύματος ιδιαιτέρως ευάλωτου, η χρήση σοβαράς μορφής βίας, η πρόκληση ιδιαιτέρως σοβαράς σωματικής βλάβης στο θύμα, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 135.

[99] Οι κυρώσεις που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες πρέπει να είναι *«αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές»*.

[100] Το νομικό πρόσωπο φέρει ευθύνη, εφόσον το αδίκημα διαπράττεται προς όφελός του από άλλο πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου ή ασκεί εξουσία λήψης αποφάσεων.

[101] Σκοπός αποτελεί η αποφυγή του ενδεχομένου να μην τιμωρηθεί το αδίκημα, λόγω σύγκρουσης αρμοδιοτήτων. Έτσι προβλέπεται, μεταξύ άλλων, η αρχή τής εδαφικότητας και η αρχή τής προσωπικότητας του δράστη. Η τελευταία είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα κράτη που αρνούνται την έκδοση των υπηκόων τους διότι, στην περίπτωση αυτή, πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διώκουν τους υπηκόους τους για αδικήματα που διαπράχθηκαν στην αλλοδαπή.

[102] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 134 – 135.

αναφορικά με τους χρησιμοποιούμενους για την περιγραφή των τρόπων και των μέσων τέλεσης της εμπορίας ανθρώπων όρους και υπερέβη τα ελάχιστα προβλεπόμενα όρια στους τομείς τής δικαιοδοσίας και των επαπειλούμενων ποινών, ενώ ακόμη, υπήρξαν και ρυθμίσεις οι οποίες δεν ενσωματώθηκαν ουδόλως στην ελληνική έννομη τάξη[103].

Απόφαση – Πλαίσιο 2002/946/ΔΕΥ[104] της 28.11.2002 για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου για την πρόληψη υποβοήθησης παράνομης εισόδου (Council framework Decision 2002/946/JHA on the strengthening of the penal framework to prevent the facilitation of unauthorised entry, transit and residence).

Οδηγία 2002/90/ΕΚ[105] της 28.11.2002 για τον ορισμό τής υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (Council Directive 2002/90/EC defining the facilitation of unauthorised entry, transit and residence).

Απόφαση – Πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ[106] της 22.12.2003, για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (Council framework Decision 2004/68/JHA on combatting the sexual exploitation of children and child pornography).

Οδηγία 2004/81/ΕΚ[107] της 29.04.2004, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές[108] (Council Directive 2004/81/EC on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities): η εν λόγω Οδηγία ήρθε να καλύψει τα κενά τής ανωτέρω απόφασης – πλαισίου[109], συνιστώντας ουσιαστικά το πρώτο κείμενο στα πλαίσια της ΕΕ, από το οποίο

[103] Βλ. αναλυτικά και *Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th.,* The FD on combating trafficking in human beings – Evaluating its fundamental attributes as well as its transposition in Greek criminal law, in: A. Weyembergh and V. Santamaria, The evaluation of European criminal law, 2009, σελ. 145 επ.
[104] ΕΕ L της 05.12.2002, σελ. 328 επ.
[105] ΕΕ L της 05.12.2002, σελ. 328 επ.
[106] ΕΕ L 13 της 20.01.2004, σελ. 44 επ.
[107] ΕΕ L 261 της 06.08.2004, σελ. 19 επ.
[108] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 44 και 105 επ.
[109] Βλ. παραπάνω την **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**.

απορρέουν σαφείς νομικές υποχρεώσεις προς τα κράτη - μέλη[110], ως προς τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την π ρ ο σ τ α σ ί α των θυμάτων.

Ανάμεσα στα ουσιωδέστερα ζητήματα που αυτή ρυθμίζει, εντοπίζεται η επιβολή στα κράτη - μέλη τής υποχρέωσης να θεσπίσουν συγκεκριμένο και ειδικό νομικό καθεστώς για τη χορήγηση τίτλων διαμονής περιορισμένης διαρκείας σε υπηκόους τρίτων χωρών, που υπήρξαν θύματα εμπορίας ανθρώπων, ακόμη και αν αυτά εισήλθαν παρανόμως στην ενωσιακή επικράτεια (άρ. 3 παρ. 1), υπό την προϋπόθεση πάντως να συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές για τη δίωξη και τιμώρηση των δραστών. Ακολούθως, εφαρμόζεται ένα πλέγμα προστατευτικών ρυθμίσεων για το θύμα (άρ. 9 έως 12). Αυτή η προαναφερόμενη συνεργασία τού θύματος με τις διωκτικές αρχές αποτελεί την έννοια - κλειδί τής ρύθμισης[111] για τη χορήγηση της άδειας παραμονής (άρ. 8), η οποία (συνεργασία) θα πρέπει να αποτελεί προϊόν ελεύθερης βουλήσεως και ώριμης αποφάσεως του θύματος. Ακριβώς διά του λόγου τούτου, προβλέπεται ενημέρωση του θύματος για την σχετική ευχέρεια που από τον νόμο παρέχεται (άρ. 5), όπως επίσης και η δυνατότητα χορήγησης προθεσμίας περίσκεψης, η οποία θα επιτρέψει στο θύμα να συνέλθει και να ξεφύγει από την επιρροή των δραστών του αδικήματος, ούτως ώστε να αποφασίσει σχετικά με τη συνεργασία του ή μη με τις αρμόδιες αρχές (άρ. 6 παρ. 1)[112].

Συμπέρασμα: Αν ήθελε πάντως να προβεί κανείς σε μία σύντομη εξέταση των υπό κρίση διατάξεων, συνάγεται ευχερώς το συμπέρασμα ότι η Οδηγία αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προόδου σε ενωσιακό επίπεδο, και κυρίως ως προς την προσέγγιση της ανθρώπινης διάστασης του φαινομένου, δημιουργώντας το ελάχιστο αναγκαίο υπόβαθρο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων. Όμως, εγείρεται ένας ουσιώδης προβληματισμός: η τιθέμενη προϋπόθεση της συνεργασίας των θυμάτων με τις διωκτικές αρχές στη δίωξη, έχει ως αναγκαία συνέπεια να αφεθούν απροστάτευτα τα θύματα, τα οποία δεν επιθυμούν ή από φόβο αρνούνται τη συνδρομή με τις αρχές της δίωξης, απροστάτευτα. Άρα, υπό το πρίσμα αυτό, η Οδηγία παρελκύει από την αρχή τής μη διάκρισης των

---

[110] Ο έλληνας νομοθέτης συμπεριέλαβε προστατευτικές για τα θύματα διατάξεις σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της εν λόγω Οδηγίας στον (προϊσχύοντα) ν. 3386/2005 *περί «χορήγησης και ανανέωσης άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών»* (βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ του νόμου, άρ. 46 έως 52).

[111] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 219.

[112] Πράγματι το θύμα της εμπορίας ανθρώπων έχει ανάγκη από ένα εύλογο χρονικό διάστημα ώστε να ανακάμψει σωματικώς και ψυχολογικώς, ανακτώντας τον έλεγχο του εαυτού του, χωρίς το φόβο και την ανησυχία της άμεσης απέλασης, ενώ παράλληλα αναμένεται να αποκτήσει ψυχολογική σταθερότητα, η οποία θα οδηγήσει και στην ενίσχυση της αξιοπιστίας του κατά την κατάθεση αυτού. Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1430.

θυμάτων και δε φαίνεται εν τέλει να επιτυγχάνει τον κύριο σκοπό της, την παροχή δηλαδή αναγκαίας προστασίας σε όλα ανεξαιρέτως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων[113].

Απόφαση 2008/604/ΕΚ[114] της 22.07.2008 της Επιτροπής, για το διορισμό των μελών της ομάδας εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων (Commision Decision 2008/604/EC on the appointment of members of the group of experts on trafficking in human beings).

Οδηγία 2011/36/ΕΕ[115] της 05.04.2011, για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της (Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims): η υπό αναφορά Οδηγία αντικαθιστά την Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ και αποτελεί την κορωνίδα των πολυετών προσπαθειών τής ΕΕ για την καταστολή τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων. Από το Προοίμιο ήδη της Οδηγίας, διαφαίνονται οι βασικοί στόχοι της, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την υιοθέτηση μίας ολοκληρωμένης πλέον, *ολιστικής και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσέγγισης*[116] για την αντιμετώπιση του φαινομένου τού trafficking, υιοθετώντας μία ευρύτερη αντίληψη ως προς τις συμπεριφορές και πράξεις, οι οποίες πρέπει να θεωρούνται εμπορία ανθρώπων, περιλαμβάνοντας ορισμένες *πρόσθετες μορφές εκμετάλλευσης*[117].

Αν ήθελε κανείς να επιχειρήσει τη συστηματοποίηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας, διακρίνονται διατάξεις που άπτονται του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (αντικειμενική υπόσταση, ποινικοποίηση συμμετοχικής δράσεως, προβλεπόμενες κυρώσεις, ευθύνη νομικών προσώπων, κ.ά.)[118], ενώ εντάσσονται και διατάξεις ποινικού δικονομικού δικαίου (μη άσκηση δίωξης στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, ρυθμίσεις δικαιοδοσίας, κ.ά.)[119]. Αυτή η Οδηγία επίσης, και με γνώμονα την ευαίσθητη και ευάλωτη θέση των θυμάτων, εισάγει διατάξεις αναφορικά με την προστασία τους (παροχή συνδρομής και στήριξης, προστασία των θυμάτων στο

[113] Έτσι υποστηρίχθηκε ότι με τον τρόπο αυτό φαίνεται να αντιμετωπίζεται το θύμα απλώς ως ένα εργαλείο εξυπηρέτησης της ποινικής διαδικασίας, βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1428, **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.** του παρόντος.
[114] ΕΕ L 194 της 23.07.2008, σελ. 12 επ.
[115] ΕΕ L 101 της 15.04.2011, σελ. 1 επ.
[116] Βλ. Σκέψη (7).
[117] Βλ. Σκέψη (11).
[118] Βλ. Άρ. 2 έως 7.
[119] Βλ. Άρ. 8 έως 10.

πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, στήριξη και προστασία των παιδιών θυμάτων, αποζημίωση αυτών, κ.ά.)[120] και τέλος, ενσωματώνει ρυθμίσεις που αφορούν στην εφαρμογή προληπτικών μέτρων[121] και στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τής δράσης των κρατών - μελών[122].

Όσον αφορά στο επίπεδο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, επήλθαν αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο[123]. Στο άρ. 2 της Οδηγίας, βάσει του οποίου τίθεται η υποχρέωση στα κράτη - μέλη να τυποποιήσουν ως ποινικό αδίκημα την εμπορία ανθρώπων, συναντάται ο ορισμός αυτής: *«η πρόληψη, μεταφορά, διακίνηση, στέγαση ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης εξουσίας επί των προσώπων αυτών,* ***με*** *την απειλή της χρήσης βίας ή τη χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας, ή ευάλωτης θέσης ή με πληρωμή ή αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης του προσώπου κατέχοντας εξουσία επί ενός άλλου,* ***με σκοπό*** *εκμετάλλευσης»*[124] (παρ. 1).

Ακολούθως, προσεγγίζεται επιπλέον το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου τής *καταχρήσεως της ευάλωτης θέσης* του θύματος, ως *«η κατάσταση στην οποία το σχετικό πρόσωπο δεν έχει άλλη πραγματική ή παραδεκτή επιλογή από το να υποστεί την συγκεκριμένη κατάχρηση»*, αλλά και της έννοιας τής *εκμετάλλευσης* ως «*τουλάχιστον*[125]*, την εκμετάλλευση της εκπόρνευσης άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την καταναγκαστική παροχή εργασίας ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της επαιτείας, τη δουλεία ή άλλες πρακτικές παρεμφερείς προς τη δουλεία, την οικιακή δουλεία, την εκμετάλλευση εγκληματικών δραστηριοτήτων ή την αφαίρεση οργάνων»*[126] (παρ. 3).

Αντιπαραβάλλοντας την Οδηγία με την προαναφερόμενη απόφαση – πλαίσιο, εντοπίζεται μία σημαντική διεύρυνση του εννοιολογικού ορίζοντα της εμπορίας ανθρώπων, σε πλήρη ασφαλώς αντιστοιχία με τις επιταγές των ευρωπαϊκών και

[120] Βλ. Άρ. 11 έως 17.
[121] Βλ. Άρ. 18.
[122] Βλ. Άρ. 19 έως 20.
[123] Βλ. αμέσως ανωτέρω την **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**.
[124] Ο τονισμός του γράφοντος.
[125] Άρα, αναφέρονται ενδεικτικά και όχι περιοριστικά.
[126] Θα πρέπει να περιλαμβάνεται κάθε παράνομη αφαίρεση όχι μόνο οργάνων, αλλά και ιστών, κυττάρων και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος.

διεθνών προτύπων. Ουσιώδες είναι ότι εισάγονται πρόσθετες μορφές εκμετάλλευσης του ανθρώπου, πέραν της εργασιακής και της σεξουαλικής, και συγκεκριμένα η εκμετάλλευση εγκληματικής δραστηριότητας, η αφαίρεση οργάνων τού σώματος, κ.λπ. Όσον αφορά δε στην καταναγκαστική επαιτεία, η ίδια η Οδηγία τονίζει ότι αυτή οφείλει να εκλαμβάνεται από τα κράτη - μέλη ως μορφή καταναγκαστικής εργασίας ή υπηρεσιών[127] και να συμπεριλαμβάνεται στη μορφή εμπορίας αυτή.

Ακόμη δε, ορίζεται και διευκρινίζεται η έννοια της εκμετάλλευσης εγκληματικών δραστηριοτήτων, ως εκμετάλλευση του προσώπου για τη διάπραξη (τουλάχιστον) μικροκλοπών, κλοπών σε καταστήματα, λαθρεμπορίου ναρκωτικών και άλλων δραστηριοτήτων που *«υπόκεινται σε κυρώσεις και ενέχουν οικονομικά οφέλη»*[128]. Ακολούθως, προβλέπονται και διακεκριμένες παραλλαγές τού εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 4 παρ. 2), όταν αυτό στρέφεται εις βάρος ενός *«ιδιαίτερα ευάλωτου θύματος»*[129] ή τελείται στα πλαίσια εγκληματικής οργανώσεως, κ.ά. Ιδιαίτερα για τις ποινικές κυρώσεις τίθεται υποχρέωση στα κράτη - μέλη να τιμωρούν τη βασική μορφή τού εγκλήματος με στερητική τής ελευθερίας ποινής τουλάχιστον 5 ετών (άρ. 4 παρ. 1) και τις διακεκριμένες περιπτώσεις αυτού, με ανώτατο όριο της ποινής τουλάχιστον 10 ετών (άρ. 4 παρ. 2). Άρα, παρατηρείται μία επαύξηση και αυστηροποίηση των ποινών, εν συγκρίσει με το προηγούμενο νομικό καθεστώς, εξαιτίας της προφανούς ανησυχίας των κρατών - μελών, σχετικά με την ανάπτυξη και την ταχεία εξέλιξη του trafficking[130].

Ακολούθως, στα πλαίσια του δικονομικού ποινικού δικαίου, η έναρξη και η έκβαση της ποινικής διαδικασίας δεν εξαρτώνται από τη βούληση[131] του θύματος (άρα, τα εγκλήματα να διώκονται αυτεπαγγέλτως), προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιτυχής διερεύνηση και εξιχνίαση του εγκλήματος και η δίωξη των υπευθύνων (άρ. 9 παρ. 1). Αμέσως στην επόμενη διάταξη (άρ. 10), εισάγονται καινοτόμοι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας: συγκεκριμένα, θεμελιώνεται προαιρετική δικαιοδοσία ενός

[127] Όπως ορίζονται στη Σύμβαση 29 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, 1930 για την καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 11.
[128] Βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 11.
[129] Ως *«ευάλωτο θύμα»* ορίζεται τουλάχιστον το παιδί, ενώ αυτό δύναται να προσδιορίζεται και από παράγοντες όπως το φύλο, η εγκυμοσύνη, η αναπηρία, κ.ά., βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 12.
[130] Βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 12.
[131] Μήνυση, έγκληση, κατάθεση.

κράτους, σε περίπτωση τέλεσης του αδικήματος από πρόσωπο ή εις βάρος προσώπου που έχει τη συνήθη διαμονή του στο έδαφος του κράτους (άρ. 10 παρ. 2).

Άξιες μνείας είναι και οι διατάξεις που αναφέρονται στο προστατευτικό πλέγμα για την αρωγή των θυμάτων και την εν γένει στήριξη αυτών. Αναλυτικά, παρέχεται συνεχής συνδρομή σε όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και **δίχως** πλέον η συνεργασία τους με τις αρχές να αποτελεί από τον νόμο προϋπόθεση για την ενεργοποίηση των σχετικών διατάξεων. Αυτή η πρωτότυπη ρύθμιση έρχεται σε συμφωνία με τις εύλογες αντιρρήσεις και τους προβληματισμούς, που είχαν διατυπωθεί εντόνως, όσον αφορά στην εξάρτηση της προστασίας τού θύματος από τη συνεργασία του με τις αρχές της δίωξης[132] (άρ. 11 παρ. 1 έως 3)[133].

Επιπροσθέτως και σε επίπεδο πρόληψης, η Οδηγία καλεί τα κράτη - μέλη να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη μείωση της ζήτησης που ευνοεί τις μορφές εκμετάλλευσης οι οποίες συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων, όπως και να προβαίνουν σε ενημερωτικές εκστρατείες και γενικώς σε ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης μέσω του διαδικτύου (άρ. 18). Εν κατακλείδι, τα κράτη - μέλη οφείλουν να διαμορφώσουν συστήματα παρακολούθησης και εν γένει ελέγχου τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων, διεξάγοντας εκτιμήσεις σχετικά με τις τάσεις αυτού (άρ. 19).

Απόφαση 2011/502/ΕΕ[134] της 10.08.2011 της Επιτροπής[135], για τη Σύσταση Ομάδας Εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων[136] (Commission Decision 2011/502/EU on setting up the group of experts on trafficking in human beings): η Ομάδα Εμπειρογνωμόνων συστάθηκε αρχικά το 2003, με σκοπό την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και απαρτίζεται από 21 μέλη[137]. Αφενός, έχει καθήκον να επικουρεί την Επιτροπή κατά την εφαρμογή και ανάπτυξη των δράσεως αυτής και κατά τον προσδιορισμό και καθορισμό των

[132] Όπως λ.χ. στην **Οδηγία 2004/81/ΕΚ**, βλ. παραπάνω.
[133] Προβλέπεται και νομική στήριξη στα θύματα (άρ. 12).
[134] ΕΕ L 207 της 12.08.2011, σελ. 14 επ.
[135] Βλ. το πλήρες κείμενο στον διαδικτυακό τόπο eur-lex.europa.eu.
[136] Η εν λόγω καταργεί (άρ. 7) την **Απόφαση 2007/675/ΕΚ** της 17.10.2007 (ΕΕ L 277 της 20.10.2007, σελ. 29 επ.) της Επιτροπής, για τη Σύσταση Ομάδας Εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, η οποία κατήργησε (άρ. 7) την **Απόφαση 2003/209/ΕΚ** της 25.03.2003 (ΕΕ L 79 της 26.03.2003, σελ. 25 επ.) της Επιτροπής, για τη σύσταση συμβουλευτικής ομάδας υπό την επωνυμία «ομάδα εμπειρογνωμόνων για την εμπορία ανθρώπων».
[137] Αντιπρόσωποι των δημοσίων φορέων των κρατών μελών τής ΕΕ και Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων της ΕΕ, προερχόμενα από την Europol, καθώς και Εμπειρογνώμονες του ακαδημαϊκού τομέα εξειδικευμένοι στο μη κερδοσκοπικό τομέα.

ενδεχόμενων σχετικών μέτρων και δράσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο σε όλη την κλίμακα της πολιτικής τής καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, και αφετέρου, να εξασφαλίζει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών - μελών, για θέματα που αναφέρονται στην εμπορία ανθρώπων, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάπτυξη της πρόληψης και της καταπολέμησης του φαινομένου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα τής εκμετάλλευσης της εργασίας.

Οδηγία 2012/29/ΕΕ[138] της 25.10.2012, σχετικά με τη θέσπιση ελαχίστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας (Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime): η εν λόγω Οδηγία αντικαθιστά αφενός την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ[139] της 15.03.2001[140], σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, και στοχεύει μεν να εξασφαλίσει στα θύματα καλύτερη νομική προστασία και να βελτιώσει την υποστήριξη των συμφερόντων τους, ανεξαρτήτως από το κράτος - μέλος στο οποίο τυγχάνει να βρίσκονται, και εισάγει δε ρυθμίσεις κυρίως στο χώρο τού ποινικού δικονομικού δικαίου, οι οποίες διασφαλίζουν την υποστήριξη και την αρωγή των θυμάτων, δίχως να θίγονται στο ελάχιστο οι διατάξεις τής προαναφερόμενης Οδηγίας 2011/36/ΕΕ.

VI. Συμπέρασμα

Αρχικά, στο πλαίσιο δράσης τής ΕΕ καταβάλλονται αξιότιμες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του trafficking, με την έκδοση πλήθους νομοθετικών κειμένων, τα οποία δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εννοιολογική οριοθέτηση των πράξεων, που συνιστούν εμπορία ανθρώπων και συγχρόνως επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στις υποχρεώσεις των κρατών - μελών ως προς τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την στήριξη και προστασία των θυμάτων εμπορίας.

[138] ΕΕ L 315 της 14.11.2012, σελ. 57 επ.
[139] ΕΕ L 082 της 22.03.2001, σελ. 1 επ.
[140] Βλ. αναλυτικά *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 137 και ιδίως σελ. 138.

Οι κύριες κατευθύνσεις των παραπάνω νομοθετικών κειμένων, σε γενικές γραμμές είναι οι εξής[141]: αρχικά, η τυποποίηση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων με αυστηρές ποινικές κυρώσεις, οι οποίες να συνοδεύονται από άλλες παρεπόμενες ποινές (λόγου χάρη τη δήμευση των πραγμάτων που αποκτήθηκαν από το έγκλημα, κυρώσεις για τους *πελάτες* των θυμάτων εμπορίας, κ.λπ.). Ακολούθως, η ποινική αντιμετώπιση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των ανηλίκων, της υποχρεωτικής στράτευσης με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, της παιδικής πορνογραφίας και της εν γένει χρησιμοποίησης ανηλίκων σε δημόσια ή ιδιωτικά θεάματα με επιδειξιακό χαρακτήρα. Ακόμη, ενοποιείται το όριο ηλικίας των ανηλίκων που θα προστατεύονται από πράξεις εμπορίας και σεξουαλικής εκμετάλλευσης, στα δεκαοκτώ (18) έτη και θεσπίζονται διοικητικές κυρώσεις για τα εμπλεκόμενα νομικά πρόσωπα, ανεξάρτητα της ποινικής ευθύνης που ενέχουν τα φυσικά πρόσωπα (οι αυτουργοί των εγκλημάτων). Και τέλος δε, η θέσπιση κανόνων που θα καθιστούν εφικτή την προστασία των θυμάτων καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, αλλά και μετά από αυτήν, όπως και η ρύθμιση των ζητημάτων που σχετίζομαι με τον επαναπατρισμό των θυμάτων πράξεων εμπορίας.

Οι ελλείψεις των πρώτων νομοθετικών κειμένων (κυρίως σε επίπεδο εννοιολογικής προσέγγισης των συμπεριφορών που συνιστούν εμπορία ανθρώπων, αλλά και σε επίπεδο αρωγής των θυμάτων αυτής) αρχίζουν σταδιακά να καλύπτονται από μεταγενέστερα κείμενα, τα οποία διευρύνουν ανελλιπώς το υφιστάμενο νομικό καθεστώς, με κύριο στόχο τους την υιοθέτηση μίας πληρέστερης και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσέγγισης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, διαμέσου ενός συνόλου ρυθμίσεων ενισχυτικών τής πρόληψης, της καταστολής και της παροχής προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Ακόμη δε, παρατηρείται το γεγονός ότι στον ευρωπαϊκό χώρο, και εν αντιθέσει με το διεθνές νομοθετικό τοπίο, δεν υιοθετείται ένα γενικό συμβατικό κείμενο που να αφορά στην αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και να εσωκλείει και την εμπορία ανθρώπων. Αντιθέτως, εξεδόθησαν ορισμένα ειδικά νομοθετήματα ανά κατηγορία αδικημάτων (για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της εμπορίας

[141] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 158 επ.

ανθρώπων, κ.λπ.), γεγονός το οποίο μεθοδολογικά φαίνεται να είναι προσφορότερο, αλλά και πιο αποτελεσματικό. Αυτά τα εφαρμοστέα κείμενα αποτελούν δέσμευση για τα κράτη - μέλη, με πιο συγκεκριμένες, ειδικές και λεπτομερείς διατάξεις, εν συγκρίσει με αυτές που περιέχονται στα αντίστοιχα διεθνή[142].

[142] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 41.

3. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί

Ασφαλώς, η εμπορία ανθρώπων προσέλκυσε το ενδιαφέρον και άλλων διεθνών οργανισμών, εκτός των οργάνων του ΟΗΕ και της ΕΕ, που συνεισέφεραν πολύτιμα στην αντιμετώπιση του trafficking, αλλά και στην προστασία των θυμάτων, σε επίπεδο νομοθετικής ρυθμίσεως και υλοποίησης πλήθους αναπτυξιακών δράσεων, οι πιο αξιομνημόνευτοι εκ των οποίων (οργανισμών) είναι οι εξής:

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας[143] **(ΔΟΕ)**[144]**:** η ΔΟΕ ιδρύθηκε το έτος 1919, με σκοπό τη ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, ενώ αργότερα, το έτος 1946, αποτέλεσε τον πρώτο εξειδικευμένο φορέα τού ΟΗΕ. Ασφαλώς, η ΔΟΕ υπήρξε πρωτοπόρος στη διεκδίκηση της αξίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που περιλαμβάνουν τα αστικά, τα πολιτικά, τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά δικαιώματα, όπως αυτά αντανακλώνται στο Προοίμιο του Καταστατικού της.

Αυτή η διεθνής οργάνωση έχει συνάψει πλήθος συμβάσεων στα πλαίσια του νομοθετικού της έργου, και αναφορικά με την εμπορία ανθρώπων οι κυριότερες είναι οι εξής: η Σύμβαση 29 (1930) περί αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας[145], η Σύμβαση 105 (1957) αφορώσα την κατάργηση της καταναγκαστικής εργασίας[146], η Σύμβαση 143 (1975) για τους εργαζόμενους μετανάστες[147] και ιδιαιτέρως η Σύμβαση 182 (1999) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους[148].

Αξίζει αναφοράς ο ορισμός για την αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, που δίνεται από τη Σύμβαση 29, στο άρ. 2 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο, ο όρος τής αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας δηλώνει οιαδήποτε εργασία ή υπηρεσία

---

[143] International Labour Organization (ILO).

[144] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 109 επ., για την απαρχή και την εξέλιξη της ΔΟΕ, βλ. το διαδικτυακό τόπο www.ilo.org.

[145] Κυρώθηκε με το ν. 2079/1952, (ΦΕΚ Α, 108/25.04.1952).

[146] Κυρώθηκε με το ν.δ. 4221/1961, (ΦΕΚ Α, 173/19.09.1961).

[147] Αποτελεί την πρώτη Σύμβαση της ΔΟΕ που χρησιμοποίησε τον όρο *εμπορία ανθρώπων (trafficking).*
Η Ελλάδα δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση αυτή.

[148] Κυρώθηκε με το ν. 2918/2001, (ΦΕΚ Α, 119/15.06.2001).

απαιτείται από κάποιο άτομο, με απειλή οιασδήποτε ποινής και για την οποία, το εν λόγω άτομο δεν προσεφέρθη οικεία βουλήσει[149].

Οι Συμβάσεις τής ΔΟΕ έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ανθρωποκεντρική προσέγγιση και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων υπό το πρίσμα τής εκμετάλλευσης της εργασίας. Ασφαλώς, η νομοθετική τους αξία έγκειται ιδίως στη θεώρηση του trafficking ως μορφή παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελώντας πολύτιμες πηγές δικαίου για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και δεσμεύοντας επίσης τα κράτη να ποινικοποιήσουν συμπεριφορές, που άπτονται της καταναγκαστικής εργασίας, και να προβλέψουν συγκεκριμένες και ειδικές διατάξεις για τα πρόσωπα (θύματα) που εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής τους.

Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης[150] (ΔΟΜ)[151]: ο εν λόγω Οργανισμός ιδρύθηκε το έτος 1951, με αποκλειστικό στόχο του τη διαχείριση της μετακίνησης μεταναστών στην Ευρώπη, αποτελώντας τον κορυφαίο πλέον διακυβερνητικό οργανισμό στον τομέα τής μετανάστευσης, συνεργαζόμενος με κυβερνητικούς, διακυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς εταίρους. Από το έτος 1994 ήδη, ανέλαβε ενεργό δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, την οποία αναγνώρισε ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ περιέλαβε την οργάνωση προγραμμάτων πρόληψης του trafficking και παροχής στήριξης και προστασίας στα πρόσωπα που αποτελούσαν θύματα, κυρίως σε αυτά που συνιστούν τις ευάλωτες ομάδες που προορίζονται σε σεξουαλική εκμετάλλευση (γυναίκες και παιδιά)[152].

Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη[153] (ΟΑΣΕ)[154]: ιδρύθηκε το έτος 1975[155] και αντιμετώπισε κατ' αρχάς την εμπορία

[149] Μετάφραση του γράφοντος από το πρωτότυπο: *«forced or compulsory labour shall mean all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily»*.

[150] Η αρχική ονομασία του Οργανισμού ήταν Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe. Το 1980 μετονομάστηκε σε Intergovernmental Committee for Migration, και το έτος 1989 απέκτησε το σημερινό του όνομα, International Organization for Migration (IOM).

[151] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 113, 114., για την Ελλάδα βλ. το διαδικτυακό τόπο greece.iom.int.

[152] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 161.

[153] Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

[154] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 114, και το διαδικτυακό τόπο www.osce.org.

ανθρώπων ως μορφή τού οργανωμένου εγκλήματος, που πλήττει τα κράτη - μέλη τού οργανισμού. Όμως έπειτα, προσέγγισε το φαινόμενο από την ανθρωποκεντρική του διάσταση, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στην αρωγή των θυμάτων. Αν και ο εν λόγω Οργανισμός έχει συμβουλευτικό και συντονιστικό ρόλο, και δεν νομιμοποιείται να επιβάλει στα κράτη - μέλη του την υιοθέτηση συγκεκριμένων κανονιστικών πλαισίων, επιδεικνύει ουσιώδες έργο αναφορικά με την έρευνα και την αναπτυξιακή βοήθεια, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Το Κέντρο για την Πρόληψη του Διεθνούς Εγκλήματος[156] **(CICP) και το Ερευνητικό Ινστιτούτο για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη**[157] **(UNICRI):** οι δύο αυτοί Οργανισμοί έχουν σχεδιάσει ένα πρόγραμμα συνδρομής των κρατών - μελών τού ΟΗΕ για την αντιμετώπιση της διακίνησης ανθρωπίνων όντων. Από τα πιο ουσιώδη σημεία τού προγράμματος ξεχωρίζουν η συλλογή πληροφοριών, οι οποίες σχετίζονται με τις μεθόδους διακίνησης και οι πιο αποτελεσματικοί τρόποι καταπολέμησης του φαινομένου[158].

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ): η γνωμοδότηση αυτής της Επιτροπής (1998) σχετικά με την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης των παιδιών και του σεξουαλικού τουρισμού[159], αμφισβητεί τη δυνατότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων μέσω ποινικών διατάξεων, η οποία αποτελεί τη βασική κατευθυντήρια γραμμή των διεθνών κειμένων και του εν γένει νομοθετικού πλαισίου. Αναλυτικά, στην εν λόγω γνωμοδότηση τονίζεται ότι *η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή εκτιμά ότι το ευρέως διαδεδομένο και ανησυχητικό φαινόμενο της κακοποίησης, εκμετάλλευσης και κακομεταχείρισης παιδιών απαιτεί την εκ βάθρων επανατοποθέτηση και κινητοποίηση της κοινωνίας. Ο στόχος συνίσταται στο να αναληφθεί δράση πέραν της δημόσιας κατακραυγής και της αντίδρασης διά νόμου ή των αποσπασματικών πολιτικών που βασίζονται στη μείωση τον συνεπειών.* Αναφέρει περαιτέρω δε ότι *η πολιτική της δημόσιας κατακραυγής και η ηθικολογική, νομικίστικη και αστυνομική αντιμετώπιση του προβλήματος, δεν είχαν ως αποτέλεσμα μεγαλύτερο σεβασμό των μηχανισμών του νόμου και της τάξης ή*

[155] Το αρχικό του όνομα ήταν Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Το 1995 πήρε την σημερινή του ονομασία.
[156] Centre for International Crime Prevention.
[157] United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.
[158] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 161, το διαδικτυακό τόπο www.unric.org.
[159] ΕΕ C 284 της 14.09.1998, σελ. 92 επ.

αποτελεσματικούς μηχανισμούς δράσης και λειτουργίες πρόληψης. ***Αποδεικνύονται ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές, με συνέπεια το πρόβλημα να εντείνεται, καταλαμβάνοντας απειλητικές διαστάσεις***[160]*. Οι συνεχιζόμενες σε διεθνές επίπεδο διακηρύξεις, συνέδρια, κινητοποιήσεις, που αποκαλύπτουν την έκταση και την τραγικότητα του προβλήματος, χωρίς όμως να συνοδεύονται από χειροπιαστά μέτρα και αποτέλεσμα στην καταστολή και την πρόληψη, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην κοινή γνώμη, η οποία διατρέχει τον κίνδυνο είτε να εθιστεί στην ύπαρξη του προβλήματος και να αποδεχθεί να ζει με αυτό είτε να αποδεχθεί ότι η κοινωνία αδυνατεί να το αντιμετωπίσει.*

Αυτό που, σύμφωνα με την ΟΚΕ, οφείλει να αποτελεί το κέντρο ενδιαφέροντος όλης τής διεθνούς προσπάθειας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων[161], είναι η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών τού trafficking με ένα ευρύ πρόγραμμα πρόληψης, που προϋποθέτει άκρως ουσιαστικές παρεμβάσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, συνδυαστικά την ίδια στιγμή με ένα πλήρες πρόγραμμα αντιμετώπισης της φτώχειας, της ανεργίας και της ανισότητας ανάμεσα στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.

[160] Ο τονισμός του γράφοντος.

[161] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 220.

4. Άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα ευρύτερου ενδιαφέροντος

Όπως τονίσθηκε, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί αναμφισβήτητα ένα φαινόμενο άμεσα συνυφασμένο με την έκδηλη παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η κατάφωρη παραβίαση ανεδείχθη ανωτέρω διάμεσου των διατάξεων των ειδικών νομοθετικών κειμένων (και ιδίως εκείνων που συνθέτουν το προστατευτικό πλαίσιο για τα θύματα), κύριος στόχος των οποίων αποτελεί η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Οπωσδήποτε, το νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του trafficking συμπληρώνεται και από διεθνείς συμβάσεις ευρύτερου περιεχομένου, στον πυρήνα των οποίων εμπίπτει η εν γένει προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναμφισβήτητα, η αξία των νομοθετικών αυτών κειμένων στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων είναι απολύτως δεδομένη: και μόνο η ύπαρξη του trafficking, αποτελεί κατάφωρη παραβίαση των διεθνώς κατοχυρωμένων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων[162].

Αναλυτικά, πρόκειται για διεθνείς συμβάσεις τις οποίες η Ελλάδα έχει υπογράψει και κυρώσει με νόμο, καθιστώντας τες, ως εκ τούτου, εσωτερικό της δίκαιο και προσδίδοντας στις διατάξεις τους την αυξημένη τυπική ισχύ που απορρέει από το άρ. 28 παρ. 1 εδ. πρώτο τού Συντάγματος. Από τις πλέον σημαντικές, ιδιαιτέρας μνείας αξίζουν οι ακόλουθες:

Αρχικά, στα πλαίσια της δραστηριότητας των Ηνωμένων Εθνών υπεγράφη:

Η Διεθνής Σύμβαση της Γενεύης περί εμπορίας των δούλων (Slavery Convention) (1926)[163]: σε αυτή, ορίζεται μεν η δουλεία και το εμπόριο σκλάβων και δίδονται δε κατευθυντήριες γραμμές για την κατάργηση αυτών.

Η Συμπληρωματική Σύμβαση για την κατάργηση της δουλείας, του δουλεμπορίου και των παρεμφερών με τη δουλεία πρακτικών (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Istitutions and

[162] Τα δικαιώματα αυτά τυγχάνουν συνταγματικής προστασίας και στην ελληνική έννομη τάξη (άρ. 2 παρ. 1, άρ. 5 παρ. 1 και 2, άρ. 7 παρ. 2, άρ. 21 παρ. 1 και 3, άρ. 22 παρ. 4 Σ.), βλ. *Αμπατζή Λ.*, Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 56 επ.
[163] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4473/1930 και ενσωμάτωσε το άρ. 323 παρ. 2 ΠΚ.

Practices Similar to Slavery) (1957)[164]: συμπληρώνει την ανωτέρω Σύμβαση, διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής της και συμπεριλαμβάνοντας πλέον πρακτικές, εξομοιούμενες με τη σκλαβιά και την καταναγκαστική εργασία[165].

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Universal Declaration of Human Rights) (1948): αναγνωρίζεται κυρίως η πανανθρώπινη αξία ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως και αδιακρίτως είναι ελεύθεροι και ίσοι, αποτελώντας σε βάθος χρόνου τη βάση για την υπογραφή Συμβάσεων περί των δυσμενών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και της παράνομης εμπορίας ανθρώπων[166].

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (International Covenant on Civil and Political Rights) (1966)[167]: ανακηρύσσει το σεβασμό στην αξία του ανθρώπου και αναγνωρίζει την αδιακρίτως ισότητα αυτών.

Η Διεθνής Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW) (1979)[168]: απαγορεύει όλες τις μορφές διακρίσεων κατά των γυναικών και επιβάλει στα συμβαλλόμενα κράτη να λάβουν μέτρα για την εξάλειψη αυτών[169].

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Εργαζομένων Μεταναστών και των Μελών των Οικογενειών τους (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families) (1990).

Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών (Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) (1999)[170].

---

[164] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1145/1972.
[165] Βλ το άρ. 1 της Συμπληρωματικής Σύμβασης.
[166] Βλ. τον διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org, και αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.,* Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, σελ. 10.
[167] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2462/1997.
[168] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1342/1983.
[169] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 186 επ.
[170] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2952/2001.

Ακολούθως, στον ευρωπαϊκό χώρο θεμελιώδη κείμενα αποτελούν:

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Charter of Fundamental Right of EU) (2000)**:** ο σκοπός τού νομοθετικού αυτού κειμένου ήταν να καταστούν περισσότερο αντιληπτά τα θεμελιώδη δικαιώματα και πιο αποτελεσματική η προστασία τους σε ενωσιακό επίπεδο[171]. Ακολούθως, προβλέπεται ρητώς η απαγόρευση της δουλείας και της ειλωτείας, της καταναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας και η απαγόρευση της εμπορίας ανθρωπίνων όντων (άρ. 5 παρ. 3).

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθερίων (ΕΣΔΑ) (The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms) (1950)[172]: ακριβέστερα, στο άρ. 4 ΕΣΔΑ προβλέπεται η απαγόρευση οιασδήποτε μορφής δουλείας και καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας.

Αναλυτικότερα, το ΕΔΔΑ εξέτασε για πρώτη φορά το ζήτημα των παραγόντων που πρέπει να συντρέχουν για τη θεμελίωση της δουλείας και την εννοιολογική διάκριση μεταξύ δουλείας, ειλωτείας και καταναγκαστικής εργασίας στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων, στην υπόθεση *Siliadin v. France* (2006)[173]. Αρχικά, το Δικαστήριο, εξετάζοντας την αντικειμενική υπόσταση του άρ. 4 ΕΣΔΑ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, από τα πραγματικά περιστατικά, δεν προκύπτει ότι η αιτούσα τελούσε σε συνθήκες δουλείας, διότι οι δράστες δεν εξασκούσαν πάνω της δικαιώματα ιδιοκτησίας[174]. Όμως, κατά το ΕΔΔΑ, η αιτούσα τελούσε σε καθεστώς ειλωτείας, καθώς της είχαν αποστερήσει την αυτονομία της και επιπλέον την είχαν υποβάλει σε εξαναγκασμό. Αναγνωρίστηκε ακόμα, ότι η αιτούσα είχε καταστεί θύμα καταναγκαστικής εργασίας, από τη στιγμή που εξαναγκαζόταν να παρέχει την εργασία της παρά τη βούλησή της, λόγω φόβου σύλληψης εξαιτίας της παράνομης παραμονής της στη χώρα και του νεαρού τής ηλικίας της[175]. Έτσι, το Δικαιοδοτικό Όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης φαίνεται να εφήρμοσε *stricto sensu* τον ορισμό τής δουλείας που περιέχει η Σύμβαση κατά της Δουλείας (1926) και χρησιμοποίησε το στοιχείο τής ιδιοκτησίας ως τη μοναδική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας. Ωσαύτως υποστήριξε, βάσει του συλλογισμού αυτού, ότι η στέρηση της προσωπικής αυτονομίας δεν επαρκεί για τη στοιχειοθέτηση της δουλείας, διότι δε συνεπάγεται άνευ ετέρου την άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας[176].

---

[171] Βλ. αντί πολλών *Παπαδημητρίου Γ.*, Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ibid., σελ. 212.

[172] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2329/1953 και μετά τη μεταπολίτευση με το ν.δ. 53/1974.

[173] Βλ. αναλυτικά για το σχολιασμό της υπόθεσης *Cullen H.*, Siliadin v. France: Positive obligations under article 4 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2006, 6, σελ. 585 επ.

[174] Βλ. παρ. 122.

[175] Βλ. παρ. 109 – 129.

[176] Βλ. παρ. 122.

Όμως, η υπόθεση που ουσιαστικά δοκίμασε τις αντοχές τού Δικαστηρίου τού Στρασβούργου αναφορικά με την εμπορία ανθρώπων, ήταν αυτή τής *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010), απόφαση η οποία αποτελεί σταθμό στη νομολογία του, ως προς το άρ. 4 ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ στην απόφαση αυτή, για πρώτη φορά ερμηνεύει τον εννοιολογικό πυρήνα τής δουλείας κατά τρόπο διασταλτικό, ακολουθώντας το σκεπτικό τής απόφασης *Prosecutor v. Kunarac* του Εφετείου του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας δε συνιστά αποκλειστική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας, και εντάσσει ασφαλώς την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής του άρ. 4, προσδιορίζοντας τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από την απαγόρευση της δουλείας σε περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων.

Άξια μνείας είναι η άποψη του Δικαστηρίου ότι, δεδομένων των διαστάσεων που έχει προσλάβει το φαινόμενο του trafficking και του ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί ζωντανό κείμενο που πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών, η εμπορία ανθρώπων οφείλει να εξετάζεται στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής τού άρ. 4 και όχι της κάθε μίας ξεχωριστά από τις πρακτικές που περιγράφονται σε αυτό. Ούτως, στο σκεπτικό τής απόφασης αναφέρεται ρητώς: *η εμπορία ανθρώπων, λόγω της φύσης της και του σκοπού εκμετάλλευσης, βασίζεται στην άσκηση εξουσιών που συνδέονται με την ιδιοκτησία. Πρόσωπα γίνονται αντικείμενο μεταχείρισης, ως εμπορεύματα, αγοράζονται και πωλούνται και εξαναγκάζονται να παρέχουν υπηρεσίες έναντι μικρής ή καθόλου αμοιβής, συνήθως στη βιομηχανία του σεξ αλλά και αλλού. Η εμπορία ανθρώπων ενέχει στενή επιτήρηση της δράσης των θυμάτων, των οποίων οι κινήσεις συχνά περιορίζονται. Επίσης, περιέχει τη χρήση βίας και απειλών κατά των θυμάτων που ζουν υπό άσχημες συνθήκες. […] Η ίδια η εμπορία ανθρώπων, σύμφωνα με τον ορισμό των άρθρων 3 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης,* ***εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της Σύμβασης***[177].

Από τις δύο ως άνω αποφάσεις του Δικαστηρίου, διαπιστώνεται ευχερώς η προοδευτική συνειδητοποίηση της ανάγκης υιοθέτησης μίας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στην αντιμετώπιση του trafficking[178]. Η απόφαση *Rantsev* έχει καθοριστική σημασία για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, ως παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τού ανθρώπου και ειδικότερα ως σύγχρονης μορφής δουλεία. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας διασταλτικά την έννοια της δουλείας και υπό το πρίσμα μίας τελολογικής ερμηνείας τού συνόλου των διατάξεων της ΕΣΔΑ, εντάσσει την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής τής εν γένει απαγόρευσης της δουλείας, θεωρώντας δε περιττή τη διάκριση μεταξύ των τριών επί μέρους πρακτικών του άρ. 4.

Εν κατακλείδι, ως προς το ζήτημα των υποχρεώσεων των κρατών σύμφωνα με το άρ. 4 ΕΣΔΑ και την προστασία των θυμάτων εμπορίας, έκρινε ότι πέραν της υποχρέωσης να ποινικοποιήσουν τις άδικες πράξεις που συνιστούν ειδικά παράβαση του αδικήματος αυτού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου γενικά, τα συμβαλλόμενα κράτη ενέχουν ευρύτερες θετικές υποχρεώσεις δικονομικής φύσεως. Σε αυτές περιλαμβάνεται η υποχρέωση να διερευνούν αποτελεσματικά υποθέσεις

[177] Ο τονισμός του γράφοντος, βλ. παρ. 281 και 282.

[178] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου & Ρωσίας, ΠοινΔικ, 2010 σελ. 568 επ. και ιδίως σελ. 579.

εμπορίας, να υιοθετούν μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία των προσώπων από τους κινδύνους εμπορίας και εκμετάλλευσης, η υποχρέωση να παρέχουν ασφάλεια στα θύματα που βρίσκονται στο έδαφός τους, να υλοποιούν προγράμματα πρόληψης και καταπολέμησης του trafficking και να εκπαιδεύουν το προσωπικό των αρμοδίων αρχών. Ακόμη, το ΕΔΔΑ ακολουθεί (και στις δύο ως άνω αποφάσεις) ως προς το άρ. 4, την πάγια θέση του περί εμμέσης και όχι ευθείας τριτενέργειας των δικαιωμάτων, αναγνωρίζοντας δηλαδή την υποχρέωση του κράτους να επέμβει σε σχέσεις ιδιωτών, ούτως ώστε να προστατεύσει τα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο αυτό[179].

Αναφορικά με τους ανηλίκους, το νομοθετικό πλαίσιο περιλαμβάνει ενδεικτικά:

Την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Declaration of the Rights of the Child) (1959)[180]: αναγνωρίζει σε όλα τα παιδιά ανεξαιρέτως και αδιακρίτως τα δικαιώματα που περιέχονται στην Διακήρυξη, καλώντας τις εθνικές κυβερνήσεις να επιδιώκουν την τήρηση αυτών με νομοθετικά μέτρα σύμφωνα με τις αρχές τις Διακήρυξης[181].

Την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών (European Convention of the Exercise of Children's Rights) (1996)[182]: η εν λόγω έχει ως στόχο την προστασία των ύψιστων συμφερόντων των παιδιών, παρέχοντας μια σειρά από διαδικαστικά μέτρα για να επιτρέψει στα παιδιά να ασκήσουν και να προωθήσουν τα δικαιώματα που τους ανήκουν[183].

[179] Βλ. αντί πολλών απόφαση *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1984), *X and Y v. The Netherlands* (1985), *Groppera Radio AD and others v. Switzerland* (1990).
[180] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2101/2001.
[181] Βλ. Προοίμιο.
[182] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2502/1997.
[183] Βλ. Περίληψη (Summary).

5. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Από την ενδελεχή εξέταση των ανωτέρω κειμένων, που συνθέτουν το διεθνές και ευρωπαϊκό θεσμικό νομοθετικό πλαίσιο ενάντια στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, όπως αυτά παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν, είναι δυνατόν να καταλήξει κανείς σε ορισμένα ωφέλημα συμπεράσματα, αναφορικά με την σε παγκόσμιο επίπεδο προσέγγιση του trafficking και την προσπάθεια αντιμετώπισης και καταστολής του.

Αρχικά, διαπιστώνεται η σταδιακή μετακύλιση του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις δράσεις παρεμπόδισης του εμπορίου δούλων προς τις προσπάθειες καταπολέμησης το πρώτον της διεθνικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανθρώπων (σωματεμπορίας), και εν συνεχεία όλων των σύγχρονων μορφών διακίνησης και εμπορίας τού ανθρωπίνου σώματος (εκμετάλλευση της εργασίας, αφαίρεση οργάνων τού σώματος, κ.λπ.). Ούτως, επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων (εκτιμώντας τα μέσα με τα οποία τελείται και τον τρόπο οργάνωσης των εμπόρων), συνιστά αναμφισβήτητα μία μορφή οργανωμένου εγκλήματος, που λαμβάνει επί μάλλον και μάλλον απειλητικές διαστάσεις. Αυτά τα νομοθετικά κείμενα καταβάλλουν έντονες προσπάθειες να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις τής παγκόσμιας κοινότητας για τη συστολή τού φαινομένου. Αποτέλεσμα τούτου, αποτελεί το γεγονός να διαφαίνεται στο θεσμικό πλαίσιο των ανωτέρω κειμένων, η επικράτηση της κατασταλτικής προσέγγισης, ως προς την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και να προσεγγίζεται το φαινόμενο κυρίως υπό το πρίσμα τής δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος[184].

Όμως, οι αδυναμίες τής κατασταλτικής αυτής προσέγγισης και η ανεπάρκεια της αποτελεσματικής αντιμετώπισης του trafficking δεν άργησαν να αναγνωρισθούν. Απόρροια αυτού αποτέλεσε η ανελικτική αναπροσαρμογή τού θεσμικού πλαισίου και με σκοπό την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με την προσπάθεια υιοθέτησης ανθρωποκεντρικών στοιχείων, προσέγγιση η οποία κατέστη καθόλα αναγκαία. Όλα τα διεθνή και ευρωπαϊκά όργανα, αν και προσέγγιζαν τα ζητήματα της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων με διαφορετικές μεθόδους εργασίας[185] και

[184] Έτσι, συστήνονται όργανα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, π.χ. η *Europol*.

[185] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 303, η οποία κάνει λόγο για μία *πολυδιάσπαση στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων*.

ανάλογα με τα όρια τής αρμοδιότητας που είχαν, επιβεβαιώνουν την ανάγκη λήψης ειδικών μέτρων για την αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών του φαινομένου, συμβάλλοντας ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό στην προώθηση της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης.

Αυτή η προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων άρχισε με τον τρόπο αυτό να κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος (αρχικά σε επίπεδο διακηρύξεων και κειμένων χωρίς νομική δεσμευτικότητα), καθιστώντας σαφές ότι αποτελούσε μονόδρομο για τη δραστική και αποτελεσματική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων: εντοπίζεται σταδιακά (και ειδικότερα στα πρόσφατα νομοθετικά κείμενα[186]) ένα προστατευτικό ρυθμιστικό πλέγμα διατάξεων, που πρωτεύοντα και κύριο στόχο τους έχουν την προστασία των δικαιωμάτων τού ανθρώπου και την στήριξη των θυμάτων, με τη σκέψη ότι αυτά αποτελούν άτομα των οποίων τα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί. Άλλαις λέξεσι, η κινητοποίηση του ποινικού οπλοστασίου και η προσφυγή στο δραστικό μέσο της ποινής επιτελούν επικουρικό ρόλο στην ολιστική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων.

[186] Η πρώτη συμβατική προσπάθεια στην οποία ορίζεται ρητώς ότι η εμπορία ανθρώπων συνιστά παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων, αποτελεί η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων του έτους 2005, βλ. ανωτέρω.

6. Εθνικό νομοθετικό πλαίσιο

Αν και το διεθνές και το ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο κατά της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί, όπως αναλύθηκε, ένα όντως εξαιρετικό και αρκετά πλήρες θεσμικό δημιούργημα για την αντιμετώπιση του φαινομένου, τούτο ασφαλώς θα πρέπει να συνεπικουρείται από τις προσπάθειες του εκάστοτε εθνικού νομοθέτη[187]. Όπως είναι αναμενόμενο, η ραγδαία εξάπλωση του trafficking με σκοπό την οιαδήποτε εκμετάλλευση του ανθρώπου, δεν άργησε να αγγίξει και τα σύνορα της ελληνικής επικράτειας. Άρχισε, λοιπόν, πολύ σύντομα και η Ελλάδα να αποτελεί χώρα διέλευσης και προορισμού για θύματα που διακινούνται, ιδίως με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση και τον εξαναγκασμό τους σε εργασία.

Ο εγχώριος νομοθέτης λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαστάσεις του φαινομένου που αναπτύσσονται διαρκώς, αλλά και τις επιταγές των διεθνών και ευρωπαϊκών νομοθετικών διατάξεων και κειμένων, ενσωματώνει στην ελληνική έννομη τάξη τον ν. 3064/2002 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών[188], ο οποίος συνιστά την πρώτη ουσιαστική και σε εθνικό επίπεδο προσπάθεια για την αντιμετώπιση του trafficking, αλλά και την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

I. Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων προ του ν. 3064 του 2002

Αναφορικά με το νομικό καθεστώς που καλούνταν σε εφαρμογή προ της εισαγωγής τού ν. 3064, τούτο περιείχε διατάξεις, οι οποίες μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τις κυριότερες μορφές τής εμπορίας ανθρώπων, αν και αυτή δεν τυποποιούνταν ρητώς ως αυτοτελές έγκλημα. Οι ρυθμίσεις αυτές που εφαρμόζονταν, ανιχνεύονται σε πλήθος διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων. Αναλυτικά, το **άρ. 322 ΠΚ (Αρπαγή)**[189], το άρ. **323 ΠΚ (Εμπόριο δούλων)**

[187] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 142.
[188] ΦΕΚ Α, 248/15.10.2002.
[189] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Βαθιώτης Κ.*, Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΘεσ 1598/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 563 – 564, *ο ίδιος*, Η ολιγοχρόνια κατακράτηση του θύματος ως μέσο για την

[190], το **άρ. 17 ν. 2639/1998 περί ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, κ.λπ.**[191], το **άρ. 385 ΠΚ (Εκβίαση)**, το **άρ. 409 ΠΚ (Παραμέληση αποτροπής από επαιτεία ή αλητεία)**[192], τα οποία επιστρατεύονταν στις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση του θύματος, ενώ πληρέστερη αντιμετώπιση διαπιστώνεται σχετικά με την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, η οποία αντιμετωπιζόταν με τα **άρ. 327 ΠΚ (Απαγωγή με σκοπό ακολασίας), 336 ΠΚ (Βιασμός)**[193]**, 349 παρ. 3 ΠΚ (Μαστροπεία)**[194] και **351 παρ. 1**

ανάκτηση της ελευθερίας του δράστη, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 584 επ., *Μαγκάκης Γ. – Α.*, Σκέψεις πάνω στην έννοια του εγκλήματος της «αρπαγής», ΝοΒ, 1981, σελ. 244 επ., *Μαργαρίτης Λ.*, Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΙωαν 41/1994, Υπερ 1995, σελ. 337 επ., *Στοΐλα Α.*, σε: Χαραλαμπάκη Αρ., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος ΙΙ, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ. 2549, *ΣυμβΠλημΚαλαμ 92/2011*, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 309 επ. με εισ. πρότ. *Πετειναρέλη Γ.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*, *ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011*, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 490 επ., με εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*, *ΣυμβΠλημΞαν 29/2008*, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1207 επ., με εισ. πρότ. *Λαμπρίδη Δ.*, *ΣυμβΠλημΚαστ 77/1998*, Υπερ, 1998, σελ. 1279 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* και παρατ. *Παύλου Σ.* (= ΠοινΧρ, 1998, σελ. 927 επ. = ΠοινΔικ, 1998, σελ. 34 επ. = Αρμεν, 1998, σελ. 988 επ.).

[190] Για τα προβλήματα της διάταξης βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 227, *Δημήτραινας Γ.*, ό.π., σελ. 132 και 137, *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ, οι οποίοι σημειώνουν ότι τα ελληνικά δικαστήρια ουδέποτε εφήρμοσαν το άρθρο αυτό, *Μανωλεδάκης Ι.*, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, υπό το άρ. 323, *Αναγνωστόπουλος Α.,* σε: Χαραλαμπάκη Αρ., Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, σελ. 1334, *ΣυμβΠλημΘεσ 185/2003*, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 504 επ., με εισ. πρότ. *Τσορμπατζόγλου Ο.* και παρατηρήσεις *Χαρίση Κ.*.

[191] Άρ. 17 ν. 2639/1998 περί ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, σύσταση σώματος επιθεώρησης εργασίας και άλλες διατάξεις, όπως αντικατεστάθη με το άρ. 3 του ν. 3385/2005, και πριν καταργηθεί [το άρθρο καταργήθηκε με το άρ. 33 παρ. 14 ν. 3996/2011 (ΦΕΚ Α, 170/05.08.2011), και πλέον ισχύει το άρ. 28 ν. 3996/2011 για κάθε παραβίαση των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας]: *«Ποινικές κυρώσεις: 1. Κάθε εργοδότης, που παραβαίνει τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας, που αφορούν στους όρους και τις συνθήκες εργασίας και συγκεκριμένα τα χρονικά όρια εργασίας ή την αμοιβή ή την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών ή με χρηματική ποινή τουλάχιστον εννιακοσίων (900) ευρώ ή και με τις δύο αυτές ποινές. 2. Ειδικές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας που προβλέπουν βαρύτερη ποινική μεταχείριση εξακολουθούν να ισχύουν».*
Για διοικητικές κυρώσεις, βλ. *άρ. 16* του νόμου.

[192] Προ της τροποποίησης αυτού με το άρ. 2 παρ. 7 ν. 3189/2003., βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 29 επ.

[193] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. την αναφερόμενη βιβλιογραφία σε *Στοΐλα Α.*, ό.π., σελ. 2687 – 2688.

[194] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Γαρδίκας Κ.*, Εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρ, 1952, *Γάφος Η.*, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τόμ. Ε, passim, *Παρασκευόπουλος Ν.*, Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών – Ιστορική, συγκριτική, νομολογιακή και δογματική έρευνα, passim, επίσης βλ. *ΑΠ 1918/2001*, ΝΟΜΟΣ, η οποία επικυρώνει την παραπομπή των κατηγορουμένων για μαστροπεία, παράνομη κατακράτηση, βιασμό, παράνομη προώθηση στο εσωτερικό της χώρας λαθρομεταναστών με σκοπό το παράνομο κέρδος, δέχεται ότι *«οι δράστες υποχρέωσαν **με βία** αλλοδαπές, τις οποίες **διεκπεραίωναν λαθραία** στο ελληνικό έδαφος σε συνεργασία*

περ. β) και γ) ΠΚ (Σωματεμπορία)[195], **άρ. 353 ΠΚ (Πρόκληση σκανδάλου με ακόλαστες πράξεις)**[196], και όταν οι πράξεις αυτές είχαν θύμα αλλοδαπό, μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με τις διατάξεις του **ν. 2910/2001**[197].

Όταν δε η πράξη τής εμπορίας ανθρώπων είχε θύμα ανήλικο πρόσωπο, εφαρμόζονταν, επιπροσθέτως, τα **άρ. 324 ΠΚ (Αρπαγή ανηλίκων), άρ. 328 ΠΚ (Εκούσια απαγωγή), άρ. 339 ΠΚ (Αποπλάνηση παιδιών), άρ. 342 ΠΚ**

με λαθρεμπόρους, να συνευρίσκονται με πελάτες, ***καρπώνοντας*** *οι ίδιοι την αμοιβή. Τις* ***κατακρατούσαν*** *σε ξενοδοχεία και διαμερίσματα, ενώ τις* ***εξανάγκαζαν*** *με* ***σωματική βία σε συνουσία*** *και με τους ίδιους»*[*].

[*] Οι τονισμοί του γράφοντος.

Βλ. σχετικά *ΑΠ 992/2001*, ΝΟΜΟΣ, *ΑΠ 1083/2002*, ΝΟΜΟΣ.

[195] Υπό τη μορφή που ίσχυε – προ της τροποποίησης με το άρ. 8 ν. 3064/2002: *«1. Όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: ... β) με τη βία, με απατηλά μέσα, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία, γ) με τα προαναφερόμενα μέσα κατακρατεί παρά τη θέλησή της σε οίκο ανοχής μια γυναίκα ή την εξαναγκάζει να παραδοθεί σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση ενός έτους μέχρι τριών μηνών και με χρηματική ποινή, αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης».*

Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 34 επ., *η ίδια*, Εμπορία ανθρώπων. Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 430 – 431, *η ίδια*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, passim, *Μαγκάκης Γ. – Α.*, Τα εγκλήματα περί την γενετήσιαν και την οικογενειακήν ζωήν, σελ. 27, *ΑΠ 239/1964*, ΠοινΧρ, 1964, σελ. 513 επ., *ΑΠ 526/2002*, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ., *ΑΠ 208/2002*, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177, *ΑΠ 1244/2006*, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ., *ΑΠ 526/2002*, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ., *ΑΠ 208/2002*, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177, *ΑΠ 1999/2005*, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 534, *ΑΠ 942/2005*, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 52, *ΑΠ 1244/2006*, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ., *ΑΠ 1/2007*, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 911, *ΑΠ 638/1999*, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 229.

[196] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, σελ. 283 επ. και τις εκεί υποσημ., *η ίδια,* Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 30, *η ίδια,* Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 224, *Ανδρουλάκης Ν.*, Άσεμνο και Ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μία συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών), ΠοινΧρ, 1983, σελ. 209 επ., *Κωστάρας Α.*, Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, 2007, σελ. 415 επ., *ΑΠ 707/2000*, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 936, *ΑΠ 984/2000*, ΝΟΜΟΣ.

[197] Άρ. 53 παρ. 5 ν. 2910/2001, προ της κατάργησής του με το άρ. 11 παρ. 7 ν. 3064/2002: *«Όταν η παραβίαση των διατάξεων του παρόντος νόμου γίνεται με σκοπό την προαγωγή αλλοδαπών σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον δύο εκατομμυρίων δραχμών. Σε περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικος ή ανήλικο, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή τουλάχιστον πέντε εκατομμυρίων δραχμών. Το παραπάνω αδίκημα θεωρείται σε κάθε περίπτωση αυτόφωρο και εκδικάζεται με τη σχετική διαδικασία ... Οι προβλεπόμενες στην παρούσα παράγραφο ποινές δεν αποκλείουν τη σωρευτική επιβολή άλλων ποινών σε περίπτωση συνδρομής άλλων διατάξεων της ποινικής νομοθεσίας».*

Ο εκ μέρους του εργοδότη σκοπός προαγωγής των παράνομα (χωρίς άδεια εργασίας) απασχολούμενων αλλοδαπών στην πορνεία θεμελίωνε διακεκριμένη περίπτωση (άρ. 53 παρ. 5 του νόμου) του εγκλήματος της απασχόλησης αλλοδαπού, που στερείτο άδεια παραμονής. Αυτή η διάταξη εισάγει ουσιαστικά για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη την έννοια της εμπορίας ανθρώπων, αναλυτικά και κριτική για τον νόμο αυτό, βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 216 και 217.

(Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια)[198]**, άρ. 347 παρ. 1 περ. β) ΠΚ (Ασέλγεια παρά φύση), άρ. 349 παρ. 1 και 2 περ. α) ΠΚ (Μαστροπεία)** καθώς και **το άρ. 10 ν. 2447/1996**[199].

Οι εν λόγω διατάξεις προστατεύουν την παιδική ηλικία που περιλαμβάνει την ιδιαίτερη ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανηλίκου. Οι δε πράξεις παραγωγής και διακίνησης πορνογραφικού υλικού με ανηλίκους μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με επάρκεια, σύμφωνα με τον **ν. 5060/1931** περί ασέμνων δημοσιευμάτων[200], ενώ οι πράξεις τής σεξουαλικής χρησιμοποίησης και της εκμετάλλευσης των ανηλίκων, αντιμετωπίζονταν με το νομοθετικό πλαίσιο αυτό, επικουρικά με τα προαναφερθέντα άρ. του ΠΚ.

Αν και όντως υπήρχαν ποινικές διατάξεις, στο ρυθμιστικό πεδίο των οποίων μπορούσε να υπαχθεί εννοιολογικά η εμπορία ανθρώπων, τουλάχιστον ως προς τις βασικότερες μορφές της, τούτες κρίθηκαν ανεπαρκείς και ιδιαιτέρως επιεικείς[201] για την πλήρη αντιμετώπιση και καταστολή του, εγείροντας ουσιώδη ζητήματα. Από τα προβλήματα που ανέκυπταν, το κυριότερο όλων συνδέεται με τη δυσχέρεια υπαγωγής των σύγχρονων, πολύπλοκων και ραγδαίως εξελισσόμενων μορφών συμπεριφοράς που συνθέτουν την εν λόγω πράξη, στις συναφείς ποινικές διατάξεις που καλούνταν σε εφαρμογή[202]. Οι ρυθμίσεις αυτές παρουσίαζαν περιορισμένη, θα έλεγε κανείς,

---

[198] Όπως αυτά ίσχυαν πριν το έτος 2002.
Αναλυτικά για τις εν λόγω διατάξεις βλ. αντί πολλών *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, σελ. 195 επ., 207 επ., *Μαργαρίτης Λ.*, Η συρροή ανάμεσα στα εγκλήματα του βιασμού και της αποπλανήσεως παιδιών είναι φαινομενική ή αληθής;, Αρμεν, 1981, σελ. 75 επ.

[199] *«1. Εκείνος που, έχοντας υιοθετήσει ανήλικο, τον μεταχειρίζεται σε ασχολίες ανήθικες ή επικίνδυνες για τη σωματική ή την πνευματική του υγεία, τιμωρείται, εφόσον δεν συντρέχει αξιόποινη πράξη, που τιμωρείται βαρύτερα, με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και με χρηματική ποινή μέχρις ενός (1) εκατομμυρίου δραχμών. 2. Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με χρηματική ποινή μέχρι πεντακοσίων χιλιάδων μεταλλικών δραχμών τιμωρούνται: εκείνος που δίδει σε υιοθεσία το παιδί του, καθώς και εκείνος που μεσολαβεί στην υιοθεσία, αποκομίζοντας οι ίδιοι ή προσπορίζοντας σε άλλους αθέμιτο όφελος. 3. Εκείνος που τελεί κατ' επάγγελμα ή με πρόθεση κερδοσκοπίας τις αξιόποινες πράξεις, που προβλέπονται από τις δύο προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρ., τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή μέχρι πέντε (5) εκατομμυρίων δραχμών».*

[200] Προβλεπόμενη ποινή φυλάκισης ένα μήνα έως πέντε έτη και χρηματική ποινή για κάθε παραγωγή ή διάθεση πορνογραφικού υλικού, ενώ προβλέπεται και η δήμευση όλων των αντικειμένων που έχουν χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή, όπως και των ίδιων δημοσιευμάτων.

[201] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 166, *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

[202] Βλ. *Χαραλαμπάκης Α.*, Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 97 επ., *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 228, *Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα

εφαρμογή στην πράξη και ελάχιστα (έως καθόλου) είναι πλέον σε θέση να αντιμετωπίζουν τα αυξανόμενα κοινωνικά φαινόμενα, που συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων, αλλά και με την αντιμετώπιση των θυμάτων των πράξεων αυτών. Ασφαλώς, υπήρχαν προβλήματα, τα οποία έπρεπε να αντιμετωπισθούν σε νομοθετικό επίπεδο με κατάλληλη (ανα)προσαρμογή των διατάξεων στα νέα δεδομένα, και με σεβασμό στο δογματικό σύστημα του ελληνικού ποινικού δίκαιου[203].

Από την άλλη πλευρά, η διαπίστωση της ύπαρξης του νομοθετικού αυτού πλαισίου έδωσε το έναυσμα να υποστηριχθεί και η (σχεδόν) αντίθετη άποψη στη θεωρία, και να τεθεί με τον τρόπο αυτό υπό αμφισβήτηση η αναγκαιότητα της θέσπισης του νέου νόμου (και ειδικώς της εισαγωγής τού άρ. 323Α ΠΚ), με το συνακόλουθο επιχείρημα ότι τα οιαδήποτε κενά προέκυπταν, μπορούσαν να αντιμετωπισθούν (επαρκώς;) με διορθωτικές επεμβάσεις στις ισχύουσες διατάξεις τού ποινικού δικαίου[204].

Όμως, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων υπήρξαν και επιπλέον παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στην ανάγκη θέσπισης ενός ολοκληρωμένου και πιο αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου στην εθνική έννομη τάξη. Οι διατάξεις που αναφέρθηκαν ανωτέρω προέβλεπαν σχετικά ελαφριά ποινική μεταχείριση των δραστών (σε πλημμεληματική μορφή), και σε συνδυασμό με τους θεσμούς τής μετατροπής τής στερητικής τής ελευθερίας ποινής σε χρηματική και της υφ' όρων

εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 664, *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 35 και 142, η οποία υπογραμμίζει ότι μέχρι το 2002 εξεδόθησαν ελάχιστες δικαστικές αποφάσεις σχετικές με το έγκλημα της εμπορία ανθρώπων.

[203] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

[204] Βλ. αντί πολλών *Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th.*, ό.π., σελ. 186, *Δημήτραινας Γ.*, ό.π., σελ. 128 επ., *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 29 επ.

Η *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.* (ibid., σελ. 225 και 226) υπογραμμίζει ότι, ίσως η αναγκαιότητα ενός εκσυγχρονισμού της ποινικής νομοθεσίας με σκοπό της αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων να είναι αναμφίβολη, *αλλά η εμπειρία έχει καταδείξει ότι το πρόβλημα δεν οφείλεται κατά κύριο λόγο σε έλλειψη ή ανεπάρκεια του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, αλλά στην πρωτοφανή ολιγωρία κατά την εφαρμογή των σχετικών νόμων. Για το λόγο αυτό δεν μπορεί κανείς να ελπίζει ότι με μόνη τη θέσπιση νέων ή αυστηρότερων ακόμα ποινικών διατάξεων θα μπορέσει πράγματι να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπισή του (φαινομένου)*, αναφέροντας μία έρευνα που έλαβε χώρα στα δικαστήρια των Αθηνών, κατά την 5ετία 1991 – 1995, όπου εκδικάστηκαν κατά μέσο όρο 6 υποθέσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης το χρόνο, όταν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, καταμετρήθηκαν 214 διαφορετικοί τίτλοι πορνογραφικών εντύπων αναρτημένοι σε περίπτερα της Αθήνας και του Πειραιά, πρβλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

απόλυσης του δράστη[205], δε φαίνεται να συμφωνούν με την αυξημένη ποινική απαξία της πράξεως[206]. Αναμφίβολο είναι, εξάλλου, ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα πολύπλοκο φαινόμενο το οποίο, πέραν της εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής των θυμάτων, υποθάλπει στους κόλπους του ένα ολόκληρο συνονθύλευμα από άλλα επαχθή εγκλήματα, όπως *τη διαφθορά, την πλαστογραφία, την εκβίαση, την πορνογραφία ανηλίκων*[207], συνιστώντας ένα από τα σημαντικότερα υπερεθνικά εγκλήματα με πλήρως οργανωμένο χαρακτήρα[208], του οποίου η αντιμετώπιση δεν ήταν ικανή να εξαντλείται στις υπάρχουσες διατάξεις του ποινικού νόμου.

Ουσιωδέστερο όλων είναι το γεγονός ότι η εμπορία ανθρώπων, ανεξάρτητα από τον απεχθή της χαρακτήρα, επιφέρει εξαιρετικές συνέπειες στα θύματα. Οι παραπάνω διατάξεις αντιμετώπιζαν (επαρκώς ή μη) σε κατασταλτικό και μόνο επίπεδο το φαινόμενο. Όμως, το νομοθετικό έλλειμμα εντοπίζεται ιδίως όσον αφορά στην ανθρωποκεντρική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων: έτσι, η πλήρης ανυπαρξία προστατευτικών για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διατάξεων οδήγησε στην αδήριτη ανάγκη διαμόρφωσης ενός ορισμένου και αποτελεσματικού ρυθμιστικού πεδίου για τα θύματα αυτά, με σκοπό την παροχή προστασίας και αρωγής και την εν γένει στήριξη αυτών.

Από τα ανωτέρω, και δεδομένων των αντίστοιχων διεθνών και ευρωπαϊκών κινήσεων ενάντια στο φαινόμενο του trafficking, με πλήθος νομοθετικών κειμένων (δεσμευτικών ή μη) και σε συνδυασμό με τη *διεθνή κατακραυγή τής χώρας μας για την ελλιπή αντιμετώπιση του προβλήματος*[209], ανεδείχθη αναπόφευκτη η ανάγκη αναμόρφωσης και ενίσχυσης του εθνικού ποινικού οπλοστασίου, επί τη βάσει της διεθνούς δικαιοπαραγωγικής δραστηριότητας.

---

[205] Βλ. *Μωραΐτης Χ.*, Ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, σελ. 135.

[206] Βλ. *Μαργαρίτης Λ.*, Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 181 επ.

[207] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, ό.π.

[208] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ 149.

[209] Βλ. Σκεπτικό τής *ΣυμβΠλημΑμαλ 90/2003*, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2031 επ., με εισ. πρότ. *Τριανταφύλλου Π. – Δ.,* της πρώτης δικαιοδοτικής κρίσης που εφήρμοσε τον νέο νόμο.

ΙΙ. Η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με την εισαγωγή του ν. 3064 του 2002 (καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών) και με τις τροποποιήσεις που επέφεραν οι μεταγενέστεροι νόμοι

Ο ν. 3064 του 2002, εναρμονιζόμενος κατά βάση με την Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων[210], ουσιαστικά μεταφέρει σε επίπεδο εσωτερικής νομοθεσίας, τις τάσεις που καταγράφονται και τις κατευθύνσεις που επικρατούν στον παγκόσμιο νομικό κόσμο, αναφορικά με την αντιμετώπιση – μεταξύ άλλων και – της εμπορίας ανθρώπων. Αυτών των κειμένων κοινή συνισταμένη αποτελεί η βούληση για την αυστηρή καταστολή των πράξεων της εμπορίας ανθρώπων, ενόψει της *σοβαρής καταπάτησης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επιφέρουν σε βάρος των θυμάτων*[211].

Ο εν λόγω νόμος επιφέρει ουσιώδεις και ριζικές αλλαγές, σε σχέση με την αντιμετώπιση του trafficking και, αποτελούμενος από δύο μέρη, εστιάζει μεν στην κατασταλτική του πλευρά και δε στην παροχή αρωγής και προστασίας στα θύματα των εν λόγω εγκληματικών πράξεων: στο πρώτο μέρος, τυποποιούνται οι νομοτυπικές μορφές των αδικημάτων που συνιστούν εμπορία ανθρώπων (είτε με την προσθήκη νέων διατάξεων στον ΠΚ είτε με την τροποποίηση την ήδη υπαρχουσών) και παράλληλα στο δεύτερο μέρος, προβλέπονται τα μέτρα στήριξης και αρωγής των θυμάτων των πράξεων αυτών[212].

Ανάμεσα στις αξιοσημείωτες μεταβολές στις οποίες προέβη ο νόμος (κυρίως στα άρθρα του Δεκάτου Ενάτου Κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα) [213], εισάγεται στην

[210] Βλ. 2002/629/ΔΕΥ, όπως αναλύθηκε ανωτέρω στον οικείο τόπο.

[211] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 221.

[212] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 954 επ. Εκτενώς για την προστασία των θυμάτων βλ. αμέσως επόμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

[213] Αξιοσημείωτες αλλαγές λαμβάνουν χώρα και στις διατάξεις που προστατεύουν τα ανήλικα θύματα: ο νόμος προβλέπει ευρύτερη προστασία και προβαίνει σε σημαντική διεύρυνση του αξιοποίνου των σχετικών διατάξεων (άρ. 348 παρ. 3, άρ. 349 παρ. 1 ΠΚ), ενώ ταυτόχρονα τυποποιείται ρητώς η ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής (άρ. 351Α ΠΚ) και η πορνογραφία ανηλίκων (άρ. 348Α ΠΚ), για την οποία εκτενώς βλ. αντί πολλών *Δημόπουλος Χ.*, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, σελ. 13 επ., *Πολυζωΐδου Β.*, Το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλίκων: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο της νέας Οδηγίας 2011/93/ΕΕ και η εθνική έννομη τάξη, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1014 επ., *Μπουρμάς Γ.*, Προσπάθειες εννοιολογικού προσδιορισμού της κατοχής ηλεκτρονικών δεδομένων με

ελληνική έννομη τάξη το άρ. **323Α** με τον τίτλο **Εμπορία Ανθρώπων**, και έτσι αντιμετωπίζονται πλέον και οι πιο σύγχρονες μορφές τού trafficking, ιδίως μάλιστα εκείνες που λαμβάνουν χώρα με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος και την εξαναγκαστική ή απατηλή εκμετάλλευση της εργασίας των προσώπων. Αυτή η νομοθετική παρέμβαση αντανακλά τις τάσεις των διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων, σχετικά με την αντιμετώπιση των φαινομενολογικών εξελίξεων της εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, ο **ν. 3625 του 2007 (κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις)**[214], έπειτα ο **ν. 3875 του 2010 (κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις)**[215], και τέλος ο **ν. 4198 του 2013 (πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και προστασία των θυμάτων αυτής και άλλες διατάξεις)**[216], παρεμβαίνουν και τροποποιούν με τη σειρά τους στο άρ. 323Α, το οποίο στην ισχύουσα μορφή του έχει ως εξής:

Άρθρο 323Α Ποινικού Κώδικα (Εμπορία ανθρώπων)[217]

1. Όποιος, με τη χρήση βίας, απειλής βίας ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με απαγωγή, προσλαμβάνει, μεταφέρει, προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον

χαρακτήρα παιδικής πορνογραφίας, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 322 επ., *Κουράκης Ν.*, Η πορνογραφία ανηλίκων στο διαδίκτυο (άρθρο 348Α ΠΚ). Τα όρια μιας δικαιοκρατικής και εφικτής ποινικής καταστολής της, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 14 επ., *ο ίδιος,*, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 349, *Καρανικόλας Γ.*, Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: Προβληματισμοί γύρω από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348Α ΠΚ, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 965 επ., *Πανάγος Κ.*, Οι «πρωταγωνιστές» του εγκλήματος της πορνογραφίας ανηλίκων: οι περιπτώσεις του ανήλικου δράστη και του εικονικού θύματος, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 43 επ., Απόφαση του Συμβουλίου για την καταπολέμηση της παιδικής πορνογραφίας στο Ίντερνετ (ΕΕ L 138/09.06.2000), *ΑερΑθ 137/2006*, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 461 επ., *ΣυμβΠλημΔραμ 14/2013*, ΝΟΜΟΣ, *ΣυμβΠλημΡεθυμ 104/2012*, (ΝΟΜΟΣ), *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ορ.*, Πορνογραφία και Διαδίκτυο, σε: Βιασμός, σελ. 97 επ. με αναφορές σε στατιστικά στοιχεία και έρευνες που αποδεικνύουν την εξάπλωση του φαινομένου της παιδικής πορνογραφίας, *των ιδίων*, Παιδική πορνογραφία στα διαδίκτυο, σε: Ο κύκλος της κακοποίησης, σελ. 127 επ.

[214] ΦΕΚ Α, 209/24.12.2007.

[215] ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010.

[216] ΦΕΚ Α, 215/11.10.2013.

[217] Με αναλυτικά όλες τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί έως σήμερα. Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. την αναφερόμενη βιβλιογραφία σε *Στοΐλα Α.*, ό.π., σελ. 2565 – 2566.

πρόσωπο, με σκοπό την αφαίρεση κυττάρων, ιστών ή οργάνων του σώματός του ή για να εκμεταλλευτεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

(Όπως αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η λέξη «ιστών» και η φράση «για να εκμεταλλευθεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του» και έπειτα τροποποιήθηκε με το άρ. 40 του ν. 3984/2011 με το οποίο προσετέθη η λέξη «κυττάρων», και όπως εν συνεχεία αντικαταστάθηκε εκ νέου από το άρ. 2 παρ. 3 του ν. 4198/2013, με το οποίο προσετέθη ουσιαστικά η λέξη «απαγωγή» και η «απειλή» αντικατεστάθη με την «απειλή βίας»).

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου, το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2, ή τα έσοδα από την επαιτεία του προσώπου αυτού, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

(Όπως αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η φράση «ή τα έσοδα ... αυτού»).

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου,

(Όπως η περ. α) αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 5 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η φράση «ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου»).

β) τελείται κατ' επάγγελμα,

γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη, ή

δ) είχε ως αποτέλεσμα την ιδιαίτερα σοβαρή βλάβη της υγείας του παθόντος ή εξέθεσε τη ζωή αυτού σε σοβαρό κίνδυνο.

(Όπως η περ. δ) αντικατεστάθη από το άρ. 2 παρ. 4 του ν. 4198/2013 με το οποίο αντικατεστάθη η φράση «τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος» με τη φράση «την ιδιαίτερα σοβαρή ... σοβαρό κίνδυνο»).

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ.

6. Με ισόβια κάθειρξη τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο.

(Όπως η παρ. 6 του παρόντος προσετέθη με το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3625/2007)

(Όπως το άρθρο προσετέθη με το άρ. 1 του ν. 3064/2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

1. Αρχικές επισημάνσεις

Δεν μπορούμε να στηριχθούμε στους σιωπηλούς,

για να μας πουν ότι υποφέρουν.

Hanan Ashrawi

Ι. Η προστασία τού θύματος εμπορίας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Όπως υπογραμμίσθηκε, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, για όποιο σκοπό και να τελείται, θίγει τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[1] των θυμάτων. Από τη στιγμή τής δημιουργίας του, το Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διακηρύττει τη θεμελιώδη ανηθικότητα και παρανομία ενός ατόμου να οικειοποιηθεί την νομική προσωπικότητα, την εργασία, την ίδια την υπόσταση ενός άλλου προσώπου. Είναι το Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αυτό που πολεμά τις διακρίσεις με βάση το φύλο ή τη φυλή, τις οιασδήποτε φύσεως πεποιθήσεις, που έχει επικηρύξει την αναγκαστική εργασία, τη δουλεία, την παράνομη κράτηση των ατόμων. Ασφαλώς, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν κεντρικό – αν όχι τον κεντρικότερο – ρόλο στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

[1] Βλ. αναλυτικά αντί πολλών *Cassese A.*, Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, σελ. 441 επ., GUTENBERG, 2005, *Ruffert M., Walter C.*, § 12 The Institutional Organisation of International Human Rights Protection, σε: Institutionalised International Law, Gemeinschaft mit Verlag C.H. Beck und Hart Publishing, 2015, *UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)*, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, New York and Geneva, 2010, *Gallagher A.*, The International Law of Human Trafficking, 1η έκδ., Cambridge University Press, 2010, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Από το Προοίμιο ήδη του Πρωτοκόλλου για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία τής εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, επιβεβαιώνεται η ανωτέρω διαπίστωση περί κατάφωρης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων trafficking και αναφέρεται σχετικά ότι η αποτελεσματική δράση για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδίως των γυναικών και των παιδιών, απαιτεί μία διεξοδική διεθνή προσέγγιση στις χώρες προέλευσης, διαμετακόμισης και προορισμού, η οποία περιλαμβάνει μέτρα για την πρόληψη του εγκλήματος, την τιμώρηση των δραστών και την προστασία των θυμάτων εμπορίας, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ακόμη, ένας από τους σκοπούς τού ως άνω Πρωτοκόλλου αποτελεί η προστασία και η παροχή συνδρομής στα θύματα εμπορίας, με απόλυτο σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του trafficking είναι ακριβώς εκείνη που αναγνωρίζει ότι το πρόσωπο που έχει υποστεί πράξεις εμπορίας, αποτελεί θύμα με ανθρώπινα δικαιώματα.

Ακολούθως, η Ύπατη Αρμοστεία των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR) τονίζει ότι η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί τόσο αιτία, όσο και συνέπεια της εμπορίας ανθρώπων. Άρα, είναι σημαντικό να τεθεί η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο επίκεντρο των μέτρων που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταπολέμηση του trafficking. Αυτά τα μέτρα δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ή να θίγουν την αξιοπρέπεια των θυμάτων.

Αρχικά, το πρώτο βήμα προς την αναγνώριση των διακινουμένων προσώπων ως θύματα, των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να προστατευθούν, είναι η επίσημη αναγνώρισή τους ως θύματα εμπορίας ανθρώπων. Αν και το προαναφερόμενο Πρωτόκολλο δεν κάνει ρητώς λόγο για την προστασία των θυμάτων, υπογραμμίζεται από την OHCHR[2] ότι η αδυναμία αναγνώρισης ενός θύματος εμπορίας ανθρώπων ως τέτοιο, ενδέχεται να οδηγήσει σε περεταίρω άρνηση των δικαιωμάτων του. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίσουν πως η εν λόγω αναγνώριση θα πραγματοποιηθεί και για το λόγο τούτο καλούνται τα κράτη, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί και οι ΜΚΟ να αναπτύξουν κατευθυντήριες γραμμές

[2] Βλ. *OHCHR*, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Guideline 2, παρ. 1, στο διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org.

και διαδικασίες για τις αρμόδιες κρατικές αρχές, όπως την αστυνομία, και για όσους εμπλέκονται στη διερεύνηση, κράτηση, σύλληψη και μεταχείριση των παρανόμων μεταναστών, ούτως ώστε να επιτρέπεται η ταχεία και ακριβής αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας[3].

Αν και η εμπορία ανθρώπων συνδέεται άρρηκτα με τα δικαιώματα του ανθρώπου, η αντιμετώπιση της εγκληματικής αυτής ενέργειας δε γίνεται πάντα υπό αυτό το πρίσμα: λόγου χάρη, η διασυνοριακή διακίνηση προσώπων μπορεί ενίοτε να αντιμετωπιστεί σύμφωνα με τους κανόνες κάθε κράτους σχετικά με την μετανάστευση. Ακόμα, δεν είναι λίγες οι φορές, όπου περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της ποινικής καταστολής και διαφύλαξης της δημόσιας τάξης (π.χ. ως παράνομοι μετανάστες).

Όμως, την τελευταία δεκαετία έχει διαμορφωθεί συναινετικά ανάμεσα στα κράτη και τα υπόλοιπα υποκείμενα της διεθνούς κοινότητας, η πεποίθηση ότι η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων οφείλει να γίνει μέσα από το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αρκετές αποφάσεις τής Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ και η δράση του Συμβουλίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κυμαίνονται προς τούτη την κατεύθυνση. Αυτή η προσέγγιση, με άξονα τα ανθρώπινα δικαιώματα, έχει πρακτικές συνέπειες, από τη στιγμή που θέτει την προβληματική γύρω από την αντιμετώπιση του trafficking στο εννοιολογικό και κανονιστικό πλαίσιο του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων[4]. Ασφαλώς, μία τέτοια ανάλυση προϋποθέτει τον εντοπισμό των επιμέρους παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες προκύπτουν σε κάθε στάδιο τής διακίνησης ενός προσώπου, αλλά και τον προσδιορισμό τής ευθύνης των κρατών και των υποχρεώσεων που απορρέουν από το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων έναντι αυτών.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται[5], σε μία μεθοδολογία δικαιωμάτων εισάγεται η έννοια του στοιχείου τού συγκεκριμένου στα ανθρώπινα δικαιώματα: έτσι, η (αναμφισβήτητη) αντίληψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να είναι καθολικά

[3] Βλ. UNODC, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009, σελ. 40 επ.

[4] Βλ. UN Human Rights, Office of the High Commissioner, Human Rights and Human Trafficking Fact Sheet No. 36, New York and Geneva, UN, 2014, σελ. 7 – 9.

[5] Βλ. *Tulkens F.*, Droits de l' homme et droits des femmes. De ressources à mobiliser, σε: Τιμητικό Τόμο, Β, για την Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, σελ. 1423 επ.

για όλους, δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι πρέπει να είναι συγχρόνως αφηρημένα, διότι στην περίπτωση αυτή θα υπάρχει σαφής δυσκολία, όταν πρόκειται να συναντήσουν συγκεκριμένα πρόσωπα. Άρα, πρέπει να αποκωδικοποιεί κανείς τις ανάγκες των θυμάτων (in concreto κάθε περίπτωση), δηλαδή οι ανάγκες που προκύπτουν από το πεδίο να μετουσιώνονται σε δικαιώματα. Έτσι, για τη ριζοσπαστική θυματολογία, τη φεμινιστική προσέγγιση και τον αριστερό ρεαλισμό η έννοια των δικαιωμάτων των θυμάτων είναι ευρεία, από τη στιγμή που δεν αφορά μόνο τη ζωή, την ασφάλεια, την ακρόαση, την νόμιμη εκπροσώπηση από συνήγορο, αλλά και δικαιώματα οικονομικά, κοινωνικά και λοιπά, συμπεριλαμβανομένων δικαιωμάτων στέγασης, υγιεινής μέριμνας, παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, επαγγελματικής κατάρτισης, αποκατάστασης της ζημίας από το έγκλημα, επιστροφής στη χώρα προέλευσης, δηλαδή μέτρα καθοριστικά για την μετέπειτα πορεία ένταξης του θύματος. Όλα τα δικαιώματα είναι αδιαίρετα και πρέπει να δίνεται έμφαση και προτεραιότητα σε αυτά[6].

Ασφαλώς, η σημασία τού να αναγνωρισθεί ο κλάδος των δικαιωμάτων τού ανθρώπου ως ο κεντρικός άξονα ανάπτυξης της πολιτικής που σχετίζεται με την εμπορία ανθρώπων είναι συγχρόνως απαραίτητο και απαιτητικό. Απαραίτητο διότι το να κατασταθεί το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων κινητήρια δύναμη της πολιτικής για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, συνεπάγεται ότι επιχειρήματα, που τοποθετούν ανεπιτήδευτα το φαινόμενο του trafficking στα στενά πλαίσια της μεταναστευτικής πολιτικής ή της προστασίας τής δημόσιας τάξης, δεν είναι αποδεκτά. Απαιτητικό, όμως, λόγον δι' ον ένα παραδοσιακό σύστημα προστασίας με βάση τα δικαιώματα, δε μπορεί να ξεφύγει από τις πολιτικές, νομικές, διαρθρωτικές αδυναμίες τού διεθνούς συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων[7].

Οι ανωτέρω επισημάνσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, ειδικά εάν αναλογισθεί κανείς ότι σε πλήθος περιπτώσεων τα θύματα δεν αντιλαμβάνον, αλλά ούτε χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως τέτοια[8].

---

[6] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ. και ιδίως σελ. 1429.

[7] Βλ. *Gallagher A.*, ό.π., σελ. 4.

[8] Βλ. *Brennan D.*, Methological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 41, *τα θύματα δε δηλώνουν ότι*

ΙΙ. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος

Όπως τονίσθηκε ανωτέρω, σκοπός του νόμου του 2002 δεν αποτέλεσε μόνο η τυποποίηση ως αυτοτελούς εγκλήματος των νομοτυπικών μορφών των εγκληματικών πράξεων που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, αλλά επιπλέον η προστασία των θυμάτων των εγκλημάτων αυτών. Ο ίδιος ο νόμος εισάγει, έτσι, ένα προστατευτικό πλέγμα διατάξεων, προβλέποντας μέτρα στήριξης και αρωγής των θυμάτων των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων. Όμως, προ της ανάλυσης των επιμέρους διατάξεων αυτών, ας απαντηθεί το ερώτημα *ποιο είναι τελικά το θύμα εμπορίας ανθρώπων;*

Ο προσδιορισμός τού θύματος εγείρει ουσιώδη ζητήματα, λόγον δι' ον η έννοια του θύματος ενδιαφέρει το ποινικό δίκαιο πολύ λιγότερο από ό,τι εκείνη τού εγκληματία: το μεν ουσιαστικό ποινικό δίκαιο ενδιαφέρεται για το *φορέα τού εννόμου αγαθού* που προσεβλήθη από το έγκλημα[9] (και συνήθως το ποινικό δίκαιο δεν ασχολείται με το να δίνει τον ορισμό τού θύματος, διότι θεωρείται αυτονόητο ότι από την περιγραφή τού εγκλήματος, προκύπτει με σαφήνεια κατά ποίου στρέφεται αυτό, σύμφωνα με την αρχή της *lex certa*), το δε ποινικό δικονομικό δίκαιο αναγνωρίζει μόνο το θύμα ως *παθόντα*, δηλαδή ως άτομο που υπέστη συγκεκριμένη και ορισμένη βλάβη από το έγκλημα και δικαιούται να παραστεί στην ποινική δίκη με την ιδιότητα του πολιτικώς ενάγοντος[10]. Από αυτό το πνεύμα, επηρεασμένη είναι η έννοια του θύματος, η οποία καθορίστηκε στην Προπαρασκευαστική Συνάντηση του 7ου Συνεδρίου του ΟΗΕ[11], κατά την οποία *«θύμα είναι το πρόσωπο το οποίο υπέστη φυσική ή ψυχική βλάβη ή κάκωση, υλική απώλεια ή ζημία ή άλλη κοινωνική μείωση»*[12], ως αποτέλεσμα μίας εγκληματικής συμπεριφοράς.

είναι θύματα εμπορίας, πολλές φορές δε μιλούν καν για αυτό, και χαρακτηρίζουν τον διακινητή τους ως "το αγόρι τους" ("boyfriend").

[9] Βλ. *Μανωλεδάκης Ι.*, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου.

[10] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, Εγκληματολογία, σελ. 250.

[11] Με ειδικό θέμα: *«Τα θύματα του εγκλήματος»*, Ottawa, 1984.

[12] Απλώς κατά ελάχιστα διευρυμένος, αλλά στην ουσία ο ίδιος ορισμός υιοθετήθηκε εν τέλει από το 7ο Συνέδριο του ΟΗΕ, το οποίο μάλιστα προχώρησε στη διατύπωση «Διακήρυξης Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης για τα θύματα του Εγκλήματος και της Κατάχρησης Εξουσίας».
Παρόμοιο ορισμό δίνει και η Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, στο άρ. 1 στ. α), σύμφωνα με το οποίο *«θύμα είναι το φυσικό πρόσωπο το οποίο υπέστη ζημία, συμπεριλαμβανομένης σωματικής ή ψυχικής βλάβης, συγκινησιακής δοκιμασίας ή οικονομικής απώλειας, που προκαλείται απευθείας από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν την ποινική νομοθεσία ενός κράτους μέλους*.

Αντίθετα, ο σκοπός τής επιστήμης τής Εγκληματολογίας προσδίδει στην έννοια του θύματος ένα κατά το μάλλον ή ήττον ευρύτερο περιεχόμενο, ορίζοντας ότι *κάθε πρόσωπο κατά του οποίου άμεσα ή έμμεσα στρέφεται (γενικά ή συγκεκριμένα) το έγκλημα, εφόσον η τροποποίηση της δικής του συμπεριφοράς θα μπορούσε να το αποτρέψει, ανήκει στην κατηγορία των θυμάτων και συνεπώς αποτελεί αντικείμενο έρευνας και μελέτης από την Εγκληματολογία*[13].

ΙΙΙ. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος της εμπορίας ανθρώπων

Από τα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι μέχρι και πριν 15 περίπου έτη, αν και είχαν αρχίσει, όπως αναλύθηκε στον οικείο τόπο, αξιόλογες νομοθετικές προσπάθειες καταπολέμησης του trafficking, δε δινόταν κανένας ορισμός για το θύμα τής εμπορίας ανθρώπων, ούτε σε υπερεθνικό, αλλά ούτε σε εθνικό επίπεδο. Όμως, όταν η εμπορία ανθρώπων άρχισε να λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις, και για το λόγο αυτό να γίνεται αντικείμενο έντονου νομοθετικού ενδιαφέροντος και να αντιμετωπίζεται συστηματικά με διεθνείς συμβάσεις και κείμενα, τα πράγματα άλλαξαν: έτσι, συναντά κανείς πλέον ειδικό ορισμό τού θύματος εμπορίας ανθρώπων σε πλήθος νομοθετικών κειμένων.

Αρχικά, για το θύμα εμπορίας ανθρώπων γίνεται λόγος στη **Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων** (2005)[14] και συγκεκριμένα στο άρ. 4 στ. ε), το οποίο ορίζει ότι *«ως θύμα ορίζεται οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο υπόκειται σε εμπορία ανθρώπων, όπως αυτή ορίζεται στη Σύμβαση»*, δηλαδή στο στ. α) του ιδίου άρθρου, σύμφωνα με το οποίο *«εμπορία ανθρώπων ορίζεται η στρατολόγηση, μεταφορά, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, που γίνεται με απειλή ή άσκηση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη ή κατάχρηση εξουσίας ή εκμετάλλευση ιδιαίτερα ευάλωτης θέσης ή με προσφορά ή πρόσληψη χρημάτων ή προνομίων, με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης αυτών των προσώπων στον έλεγχό τους από άλλο πρόσωπο για λόγους εκμετάλλευσης. Στον όρο εκμετάλλευση περιλαμβάνεται τουλάχιστον η εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, η αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, η δουλεία και οι παρεμφερείς πρακτικές καθώς και η αφαίρεση οργάνων»*.

[13] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 251.
[14] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013.

Ο ίδιος ορισμός συναντάται και στο άρ. 3 του **Πρωτόκολλου για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών** του ΟΗΕ του 2000.

Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι θύμα εμπορίας μπορεί να είναι οιοδήποτε φυσικό πρόσωπο (ενήλικο ή ανήλικο, ανήρ ή θήλυ) υφίσταται οιασδήποτε φύσεως εκμετάλλευση, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένα μέσα, μέσω των οποίων το θύμα έχει στρατολογηθεί, κ.λπ. (σημειωτέον, τα μέσα ισχύουν μόνο για τα ενήλικα θύματα, διότι για τους ανήλικους το έγκλημα στοιχειοθετείται, σε διεθνές τουλάχιστον επίπεδο[15], ανεξαρτήτως των μέσων που έχουν χρησιμοποιηθεί).

Ακολούθως, η **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**[16], παρόλο που δε δίνει τον ορισμό γενικά του θύματος, προσδιορίζει ποιο είναι το *ιδιαίτερα ευάλωτο θύμα* στο άρ. 3 παρ. 1 εδ. β), γ) και δ) ορίζοντας ότι *«β) ένα θύμα θα θεωρείται ιδιαίτερα ευάλωτο όταν αυτό είναι κάτω από την ηλικία της σεξουαλικής ενηλικίωσης σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και το έγκλημα έχει τελεστεί με σκοπό την εκμετάλλευση της πορνείας ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας, γ) αν το έγκλημα έχει τελεστεί με χρήση σοβαρής βίας ή έχει προκαλέσει ιδιαίτερη βλάβη στο θύμα ή δ) αν το έγκλημα έχει τελεστεί στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, όπως ορίζεται στην Κοινή Δράση της ΕΕ 98/733/ΔΗΑ, ανεξάρτητα από το επίπεδο των αναφερόμενων εκεί σχετικών κυρώσεων»*.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η εν λόγω Απόφαση – Πλαίσιο, δεν εξηγεί το λόγο για τον οποίο ένα θύμα είναι ιδιαίτερα ευάλωτο εάν γίνει χρήση βίας εναντίον του, υποστεί σοβαρή βλάβη ή τελεστεί το έγκλημα στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, γεγονός που εγείρει εύλογες απορίες. Ο χαρακτηρισμός τού θύματος ως ευάλωτου αναφέρεται (υποτίθεται) σε ένα στοιχείο (βιολογικό, ψυχολογικό, κοινωνικό) που έχει το θύμα, και είναι αυτό ακριβώς που εκμεταλλεύεται ο δράστης. Όμως, στις εν λόγω περιπτώσεις, η χρήση βίας, η σοβαρή βλάβη και η τέλεση της πράξης στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, θα μπορούσαν

[15] Πρβλ. άρ. 323Α παρ. 4 περ. α) ΠΚ, όπου ο Έλληνας νομοθέτης απαιτεί τη συνδρομή ενός εκ των ρητώς τυποποιούμενων στον νόμο μέσων και στην περίπτωση κατά την οποία η πράξη εμπορίας στρέφεται κατά ανηλίκου, διάταξη που διαφοροποιείται από τις αντίστοιχες προβλέψεις του διεθνούς και ενωσιακού νομοθετικού πλαισίου.

[16] Βλ. και το προηγούμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

ίσως να αποτελέσουν επιβαρυντικές περιστάσεις, αλλά δεν είναι στοιχεία τού *ευάλωτου*, ούτως ώστε το θύμα να παρασυρθεί για το λόγο αυτό (η βία αποτελεί το μέσο που χρησιμοποίησε ο δράστης, η ιδιαίτερη βλάβη το αποτέλεσμα της εγκληματικής πράξης και η εγκληματική οργάνωση αναφέρεται στον τρόπο δράσης των δραστών)[17]. Ακολούθως, στην Απόφαση – Πλαίσιο γίνεται χρήση αόριστων εννοιών, όπως αυτής της *«σοβαρής βίας»* και της *«ιδιαίτερης βλάβης»* που έχει υποστεί το θύμα, δίχως τούτες να προσδιορίζονται περαιτέρω[18].

Αυτά τα ζητήματα έρχεται να επιλύσει, μία δεκαετία σχεδόν αργότερα, η **Οδηγία 2011/36/ΕΕ** (που αντικαθιστά την ανωτέρω Απόφαση - Πλαίσιο), η οποία, όσον αφορά στα ευάλωτα θύματα, ορίζει ότι «*μεταξύ των ιδιαίτερα ευάλωτων προσώπων θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται τουλάχιστον όλα τα παιδιά, ενώ άλλοι παράγοντες που μπορούν να ληφθούν υπόψη κατά την αξιολόγηση του ευάλωτου χαρακτήρα των θυμάτων είναι, παραδείγματος χάριν, το φύλο, η εγκυμοσύνη, η κατάσταση της υγείας και η αναπηρία»* [Προοίμιο σκ. υπ' αριθ. 12 και άρ. 4 παρ. 2 στ. α)].

Αναφορικά δε με την εθνική έννομη τάξη, ο ορισμός τού θύματος εμπορίας ανθρώπων εντοπίζεται στο **π.δ.**[19] **233/2003**[20] (το οποίο εξεδόθη κατ' εξουσιοδότηση του ν. 3064/2002) στο άρ. 1 παρ. 2, κατά το οποίο *«ως θύματα των […] εγκλημάτων [(μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α] χαρακτηρίζονται όσα πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους»*.

Ακολούθως, περαιτέρω ρητώς ορισμός του θύματος εμπορίας ανθρώπων συναντάται στον **ν. 4251/2014**[21] στο άρ. 1 παρ. 1 στ. ια)[22], σύμφωνα με το οποίο *«θύμα εμπορίας ανθρώπων είναι τόσο το φυσικό πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, ώστε να θεωρηθεί θύμα οποιουδήποτε από τα εγκλήματα που*

[17] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 684 επ. και ιδίως σελ. 688.
[18] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 688.
[19] Εφεξής «π.δ.».
[20] *«Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 324Α 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα»*.
[21] *«Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*.
[22] Βλ. και τον προϊσχύοντα νόμο 3386/2005, ιδίως άρ. 1 παρ. 1 στ. ι).

προβλέπονται στα άρθρα […] 323Α […], πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη για αυτό[,] όσο και εκείνο σε βάρος του οποίου τελέστηκε κάποιο από τα παραπάνω εγκλήματα για τα οποία κινήθηκε η ποινική δίωξη, ανεξάρτητα από το εάν αυτό έχει εισέλθει στη χώρα νόμιμα ή παράνομα».

Αυτό, λοιπόν, είναι το θύμα εμπορίας ανθρώπων. *Με ποιον τρόπο, όμως, ένα θύμα χαρακτηρίζεται επισήμως ως τέτοιο;*

IV. Διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων

Αρχικά, να τονισθεί ότι κατά τη Θυματολογία, για να χαρακτηρισθεί ένα πρόσωπο ως *θύμα*, θα πρέπει εκτός από τη βλάβη που έχει υποστεί, αυτή να δύναται να πιστοποιηθεί, δηλαδή να μπορεί να εντοπισθεί από τρίτο άτομο και να μην αφήνεται μόνο στον ισχυρισμό τού θύματος, όπου η βλάβη ενδέχεται να βρίσκεται στη σφαίρα τής φαντασίας, για την οποία (βλάβη), όμως, το άτομο δεν απαιτείται να έχει πάντα συνείδηση.

Αναφορικά με το ισχύον νομικό πλαίσιο[23], ο χαρακτηρισμός ενός προσώπου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων υπό την ανωτέρω έννοια του άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) ν. 4251/2014, αποδίδεται με πράξη τού αρμοδίου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, τόσο αμέσως μετά την κίνηση της ποινικής δίωξης για έγκλημα που προβλέπεται (μεταξύ άλλων και) στο άρ. 323Α, όσο και πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη για το αδίκημα. Σε αυτή την τελευταία περίπτωση, για την έκδοση της εν λόγω πράξης απαιτείται έγγραφη γνωμοδότηση, που συντάσσεται από δύο επιστήμονες με ειδικότητα ψυχιάτρου, ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού, που υπηρετούν σε συγκεκριμένες στο π.δ. αναφερόμενες δημόσιες υπηρεσίες, σε άλλες υπηρεσίες ή διεθνείς οργανώσεις ή σε άλλους εξειδικευμένους και αναγνωρισμένους από το κράτους φορείς προστασίας και αρωγής [άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) εδ. δεύτερο και τρίτο ν. 4251/2014].

[23] Βλ. και το άρ. 10 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων.

2. Η σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η αρωγή των θυμάτων αυτών

Ι. Η σημασία αναγνώρισης

Αρχικά, η σημασία τής αναγνώρισης ενός προσώπου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων έγκειται στην αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών τής πρωτογενούς θυματοποίησης, που αναφέρεται στην άμεση ή έμμεση σωματική, ψυχολογική, υλική ή κοινωνικής φύσεως βλάβη ή ζημία, την οποία υπέστη το θύμα από την αξιόποινη πράξη[24], στην προστασία των θυμάτων από μελλοντική θυματοποίηση και στην αποτροπή τού κινδύνου τής δευτερογενούς[25] και ακόμη της επαναλαμβανομένης[26] θυματοποίησης.

Οι επιπτώσεις της θυματοποίησης είναι πολλαπλές[27]: συνέπειες σωματικές, ψυχολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, δικαστικές, θύματα που έχουν υποστεί ψυχικό τραυματισμό, τόσο από τις εις βάρος τους βίαιες πράξεις και εγκληματικές ενέργειες των δραστών, όσο και από την πολιτισμική διαφορά με τη χώρα προορισμού. Όταν καταθέτουν, θυμούνται ξανά τις τραυματικές αυτές εμπειρίες, ενώ η στάση των αρχών και των εν γένει κοινωνικών φορέων οδηγεί σε περαιτέρω επαχθείς συνέπειες. Ακριβώς όπως στην εγκληματολογία υπάρχει η θεωρία της ετικέτας (labeling theory), έτσι και για τα θύματα υπάρχει μία αντίστοιχη θεωρία ετικέτας, μία παράλληλη διαδικασία που εν προκειμένω αφορά θύματα που έχουν ήδη απολέσει την αυτοεκτίμησή τους, η δε αντιμετώπιση από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (συμπεριφορά που τείνει σε καχυποψία, ως αναξιόπιστα, κ.λπ.), οδηγεί σε μία περαιτέρω απομόνωση, απόρριψη και κοινωνική ετικέτα. Ούτως, η επίσημη

[24] Βλ. *Πιτσελά Α.,* Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1158.

[25] Η *δευτερογενής (ή δεύτερη) θυματοποίηση* σχετίζεται με την περιγραφή τής θυματοποίησης που προκαλείται εκ των υστέρων από τον τρόπο αντιμετώπισης του θύματος από τις αρμόδιες (συνήθως αστυνομικές) αρχές και τους φορείς κοινωνικού ελέγχου, βλ. *Συκιώτου Α.*, Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 31.

[26] Η *επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση* έχει την έννοια ορισμένης κατάστασης κατά την οποία το αυτό πρόσωπο υποφέρει από περισσότερα του ενός εγκληματικά συμβάντα σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1429.

[27] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π.

αναγνώριση ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων υποδηλώνει ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή αποτελεί έκφραση εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου στο πρόσωπο αυτού, ενδυναμώνοντας τις σχέσεις εμπιστοσύνης με αυτούς που θα το προσεγγίσουν (αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές), γεγονός που συνεπάγεται την αξιοποίηση του θύματος στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας η συμβολή του οποίου είναι κατά το μάλλον ή ήττον καθοριστική στο στάδιο τής προδικασίας, αλλά και αργότερα στα πλαίσια της ποινικής δίκης, όπου δύναται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να παρασταθεί ως πολιτική αγωγή.

Ασφαλώς, η περαιτέρω πρακτική σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων έγκειται στην επερχόμενη ενεργοποίηση των νομοθετικά προβλεπομένων ρυθμίσεων που συνδέονται με την προστασία και την αρωγή του.

ΙΙ. Η αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Α. Οι διεθνείς προβλέψεις

Αρχικά, ένα αξιοσημείωτο πλέγμα διατάξεων αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας, συναντάται σε πλήθος διεθνών νομοθετικών κειμένων. Αναλυτικά, στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο, στα άρ. 6 (Αρωγή και προστασία των θυμάτων διακίνησης προσώπων) και άρ. 7 (Καθεστώς των θυμάτων διακίνησης προσώπων στα κράτη υποδοχής), αναφέρεται ότι τα κράτη - μέλη οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για να προστατεύσουν την ιδιωτική ζωή των θυμάτων διακίνησης, να παρέχεται στα θύματα αυτά αρωγή, η οποία περιλαμβάνει κατάλληλη στέγαση, εκπαίδευση, ψυχολογική και υλική υποστήριξη, αλλά και αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν, και γενικά να υιοθετούνται νομοθετικά μέτρα που επιτρέπουν στα θύματα να παραμείνουν στην επικράτεια του κράτους, προσωρινά ή μόνιμα, λαμβάνοντας υπόψη, στο μέτρο που αρμόζει, παράγοντες ανθρωπισμού και ευσπλαχνίας.

Όμοιες περίπου νομοθετικές προβλέψεις προστασίας των θυμάτων αυτών εμπεριέχονται και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, στο άρ. 12, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων πρόσβαση σε ιατρική θεραπεία, υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, ενημέρωση των θυμάτων για τα δικαιώματα που έχουν, καθώς και πρόσβαση στην εκπαίδευση, ενώ δεν εξαρτά

την οιαδήποτε βοήθεια προς το θύμα από την προθυμία του να ενεργήσει ως μάρτυρας. Άλλες, παρομοίου περιεχομένου προστατευτικές διατάξεις, για την αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων εισάγει και η Οδηγία 2011/36/ΕΕ (συνδυαστικά με την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ), στα άρ. 11 έως 17.

Β. Η μεταχείριση των θυμάτων από την ελληνική έννομη τάξη προ της ενσωμάτωσης των διεθνών ρυθμίσεων

Ακόμη και πριν ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη οι διεθνείς ρυθμίσεις για την προστασία των θυμάτων, τα πρόσωπα εις βάρος των οποίων είχαν τελεσθεί πράξεις εμπορίας, είχαν δυνητικά τα δικαιώματα που παρέχονται σε όλους τους αμέσως παθόντες από μία αξιόποινη πράξη. Ανάλογα με το έγκλημα, για το οποίο επρόκειτο, το θύμα μπορούσε να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον στην ποινική διαδικασία, ασκώντας έτσι όλα τα δικαιώματα που από τον νόμο παρέχονταν (ακρόασης, πληροφόρησης, άσκησης ενδίκων μέσων, κ.λπ.). Όμως, τα συγκεκριμένα δικαιώματα σπανίως ασκούνταν, κυρίως λόγον δι' ον τις περισσότερες φορές τα θύματα αντιμετώπιζαν, αμέσως μετά τη με οιονδήποτε τρόπο σύλληψη των υπευθύνων, το άμεσο ενδεχόμενο να απελαθούν διοικητικά, ενόψει της συνηθέστατα παράνομης διαμονής (ή και εισόδου) τους στην ελληνική επικράτεια. Αντιμετώπιζαν αρκετές φορές μάλιστα (και αντιμετωπίζουν και σήμερα) ποινική ευθύνη για το έγκλημα της παράνομης εισόδου ή και της άσκησης της πορνείας χωρίς τις απαιτούμενες διοικητικές διατυπώσεις, με τις πιθανές καταδίκες να συνεπάγονται δυνητικά και τη δικαστική τους απέλαση, σύμφωνα με το άρ. 74 ΠΚ[28].

Γ. Η πρώτη εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για την προστασία των θυμάτων

Οι πρώτες σχετικές ρυθμίσεις τού εθνικού νομοθέτη εντάχθηκαν στον ν. 2910/2001[29] και στο άρ. 187Β ΠΚ. Οι προβλέψεις δεν αφορούσαν ασφαλώς ευθέως τα εγκλήματα που σχετίζονται με την εμπορία ανθρώπων (αφού η τελευταία τυποποιήθηκε στην ελληνική έννομη τάξη ως αυτοτελές έγκλημα ένα χρόνο αργότερα). Αναφορικά με το άρ. 187Β ΠΚ, οι διατάξεις εντάσσονταν σε ένα ευρύτερο πλέγμα μέτρων που αποσκοπούσαν στην καταστολή τού οργανωμένου εγκλήματος και η παρεχόμενη προστασία αφορούσε αδιακρίτως στα θύματα εγκληματικής οργάνωσης. Από την άλλη

[28] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ. και ιδίως σελ. 224.

[29] Βλ. άρ. 44 παρ. 7, όπως ίσχυε προ της τροποποίησης: *«Η απέλαση αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία μπορεί με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών και έγκριση του εισαγγελέα εφετών να αναστέλλεται μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέλθηκαν. Αν η καταμήνυση αποδειχθεί ψευδής, απέλαση εκτελείται. Για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή της απέλασης χορηγείται, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, άδεια παραμονής στους αλλοδαπούς, κατά παρέκκλιση των διατάξεων του παρόντος».*

πλευρά, στο άρ. 44 παρ. 7 του ν. 2910/2001, η παρεχόμενη προστασία αφορούσε στα θύματα *«πράξεων προαγωγής σε πορνεία»*.

Δ. Οι διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003

Η γενική διαμόρφωση ενός προστατευτικού πλέγματος για τα θύματα εμπορίας συναντάται στο άρ. 12 του ν. 3064/2002 (όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 3 του ν. 3875/2010[30] και έπειτα με το άρ. 16 παρ. 1 του ν. 4267/2014[31]), σύμφωνα με το οποίο στα θύματα των εγκλημάτων (μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α παρέχεται προστασία, η οποία αφορά ιδίως στην προστασία τής ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας του, αν υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για τα αγαθά αυτά. Ακολούθως, παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο, αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη και την ψυχολογική στήριξή τους, καθώς και για την εξασφάλιση νομικού συμπαραστάτη και διερμηνέα. Αναφορικά με τους ανήλικους, λαμβάνεται μέριμνα για την ένταξή τους σε προγράμματα σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική τους κατάρτιση (παρ. 1). Ακόμη, στην ίδια παράγραφο, προβλέπεται η έκδοση σχετικού προεδρικού διατάγματος[32], εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος τού εν λόγω νόμου, στο οποίο καθορίζονται αναλυτικά οι φορείς, τα μέσα και ο τρόπος παροχής τής άνω προστασίας, αρωγής και μέριμνας, καθώς και κάθε σχετικό θέμα (παρ. 1 in fine).

Αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα δε με την παρ. 2 του ιδίου άρθρου, κατά τη διάρκεια της προστασίας ή αρωγής, οι αλλοδαποί θύματα, κατά την έννοια του παρόντος νόμου, δεν απελαύνονται. Απόφαση απέλασης που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται.

Ορίζεται δε, στο άρ. 13 του ιδίου νόμου (όπως αντικαταστάθηκε με το άρ. 16 παρ. 2 του ν. 4267/2014), ότι οι αλλοδαποί που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και είναι θύματα των εγκλημάτων (μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α, επαναπατρίζονται

---

[30] *«Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010).

[31] *«Καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και άλλες διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 137/12.06.2014).

[32] Με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης.

χωρίς να θίγεται η αξιοπρέπειά τους με ασφαλή τρόπο, με την επιφύλαξη των διατάξεων του προηγούμενου άρθρου, ενώ για τον επαναπατρισμό συγκεκριμένα των ανηλίκων θυμάτων, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη τού αρμόδιου Εισαγγελέα Ανηλίκων, ύστερα από έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων. Ασφαλής τρόπος επαναπατρισμού, μπορεί να νοηθεί η με συνοδεία εκπροσώπων των αρμόδιων φορέων και αρχών μεταφορά μέχρι τη χώρα προορισμού και παραπομπής των θυμάτων στους εκεί ειδικούς οργανισμούς[33].

Ο νόμος αυτός θέτει στο επίκεντρο την προστασία των θυμάτων και ειδικότερα της ζωής, της φυσικής ακεραιτότητας και της ατομικής και γενετήσιας ελευθερίας τους, προβλέποντας τη στέγαση, τη σίτιση, την οικονομική αρωγή, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την ψυχολογική στήριξη, καθώς και την νομική συνδρομή και παροχή διερμηνέα. Ουσιώδους σημασίας για την αποτελεσματική προστασία τους αποτελεί η ύπαρξη πρόβλεψης για την κατάλληλη στέγαση και μάλιστα ανεξαρτήτως της βούλησης των θυμάτων συνεργασίας με τις αρχές, τέτοιας που να προσφέρει ασφάλεια στα θύματα και θα εξασφαλίζει τη διαμονή τους, σε ειδικά κέντρα με προδιαγραφές ασφαλείας, και όχι σε χώρους κράτησης, ώστε να μην λαμβάνουν χώρα φαινόμενα εισόδου και απαγωγής των θυμάτων από δράστες[34].

Όμως, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί η προφανώς αόριστη αναφορά τής διάταξης σε *«σοβαρό κίνδυνο»* για τα αγαθά των θυμάτων, που τίθεται ως εκ του νόμου προϋπόθεση[35] για την παροχή προστασίας σε αυτά, διατύπωση που γεννά εύλογα ερμηνευτικούς προβληματισμούς: *πόσο σοβαρός πρέπει να είναι ο κίνδυνος αυτός, με τι κριτήρια θα προσδιορισθεί και από ποιον, και εν τέλει, πώς θα αντιμετωπισθούν τα θύματα που βρίσκονται αναπόφευκτα σε μία κατάσταση μεταξύ σοβαρού και μη σοβαρού κινδύνου;*

Ακολούθως, δυνάμει του άρ. 1 του π.δ. 233/2003 (όπως η παρ. 1 αυτού αντικατεστάθη με το άρ. 16 παρ. 3 του ν. 4267/2014), το οποίο εξεδόθη σε εκτέλεση του άρ. 12 ν. 3064/2002, προκειμένου να ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία η

[33] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 152, *Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 665.

[34] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 150.

[35] Όμοια αναφορά συναντάται και στην Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ 2001/220/ΔΕΥ για το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες.

Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου 2001/220/ΔΕΥ της 15.03.2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, στο ανήλικο θύμα τού εγκλήματος (μεταξύ άλλων και) του άρθρου 323Α, παρέχεται προστασία και αρωγή, κατά το άρθρο 12 του ν. 3064/2002, καθώς και κατά τα οριζόμενα στο παρόν διάταγμα.

Εντεύθεν, ως μέτρα προστασίας και αρωγής στο θύμα προβλέπονται η παροχή στέγης μετά κατάλληλων μέτρων για την ασφάλεια των θυμάτων (άρ. 4 π.δ.), η πρόσβαση σε δημόσια σχολεία στα οποία λειτουργούν τάξεις υποδοχής ή φροντιστηριακά τμήματα, κ.λπ. (άρ. 5 π.δ.), η επαγγελματική τους κατάρτιση μέσω εγγραφής τους στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και σε εκπαιδευτικά προγράμματα (άρ. 6 π.δ), άμεση ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη από τις δημόσιες υπηρεσίες υγείας (άρ. 7 π.δ.), και τέλος, εξασφαλίζεται από ειδικές δημόσιες υπηρεσίες νομική υποστήριξη και διερμηνέας στα θύματα που αγνοούν την ελληνική γλώσσα (άρ. 8 π.δ.).

Ακόμη, στην ευρύτερη νομοθετική μέριμνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι προβλέψεις του ν. 3226/2004[36], με τον οποίο αναμορφώθηκε ο θεσμός τής νομική βοήθειας και στο πλαίσιο της ποινικής δίκης. Αναλυτικά, σύμφωνα με τις εν λόγω ρυθμίσεις, το σύνολο των θυμάτων εγκλημάτων κατά της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας εμπίπτει στον κύκλο των προσώπων, στα οποία παρέχεται δωρεάν νομική βοήθεια, εφόσον συντρέχουν οι θεσπιζόμενες προϋποθέσεις, που συνίστανται κατά κύριο λόγο στην πιθανολόγηση της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης του αιτούντος.

Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα παροχής νομικής βοήθειας για τη σύνταξη και υποβολή έγκλησης, όπως και για την παράσταση πολιτικής αγωγής, και γενικά εξασφαλίζεται στο θύμα συνήγορος εωσότου περατωθεί η σχετική διαδικασία. Οι ρυθμίσεις αυτές συγκεκριμενοποιούν τη σχετική πρόβλεψη του άρ. 12 του ν. 3064/2002 για την εξασφάλιση νομικού συμπαραστάτη, αφού οι διατάξεις τού ανωτέρω π.δ. (που εξεδόθη ένα έτος αργότερα) δεν είχαν συμβάλει στην υλοποίηση της ουσιώδους αυτής όψης τής παρεχόμενης προστασίας.

[36] *«Παροχή Νομικής Βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις»,* (ΦΕΚ Α, 24/04.02.2004).

Ε. Το καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων

1. Η προθεσμία περίσκεψης και η άδεια διαμονής

Ουσιώδες κρίνεται να αναφερθεί το καθεστώς των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, υπηκόων τρίτων χωρών, στο οποίο αναφέρονται οι διατάξεις των άρ. 49 έως 56 του ν. 4251/2014[37], σχετικά με τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής, δεδομένου ότι τα άτομα αυτά ευρίσκονται κατά κανόνα παρανόμως στην ελληνική επικράτεια.

Αυτά τα άτομα, που έχουν καταστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων, έχουν ανάγκη από μία χρονική περίοδο, ώστε να καταφέρουν να συνέλθουν και έτσι να αποφασίσουν συνειδητά εάν θα συνεργαστούν με τις αρμόδιες αρχές. Αν δεν συνεργαστούν με τις αρχές, έχοντας τυπικά τελέσει αξιόποινες πράξεις, κινδυνεύουν να απελαθούν. Αυτό το παρεχόμενο εκ του νόμου χρονικό διάστημα, η προθεσμία περίσκεψης, είναι εκείνο που θα τακτοποιήσει και θα ρυθμίσει το καθεστώς τους προσωρινά και αποτελεί παράλληλα την περίοδο που θα θεωρήσουν και τη θέση τους σε σχέση με το ρίσκο που παίρνουν για τη ζωή τους, αλλά και τη ζωή των οικογενειών τους στη χώρα προέλευσης[38].

Άρα, σκοποί τής προθεσμίας περίσκεψης είναι, κατ' αρχάς, να αποκτήσει το θύμα μία ψυχολογική σταθερότητα, η οποία θα συνεπάγεται και την περαιτέρω ενίσχυση της αξιοπιστίας του ως μάρτυρας (reliable witness). Οι μηχανισμοί τού τραύματος επηρεάζουν αδιαμφισβήτητα τη μαρτυρία τού θύματος, την αναγνώρισή του ως θύμα, αλλά και την ικανότητα να πάρει αποφάσεις, υφίσταται μία ψυχική ανισορροπία και σύγχυση, που δυσκολεύει το θύμα να παρέχει σαφή και σταθερή κατάθεση στις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, ενώ ακόμα εμποδίζεται πολλές φορές να θυμηθεί με ακρίβεια τα γεγονότα, κατασκευάζοντας ασυνείδητα στοιχεία που συμπληρώνουν τα κενά μνήμης του, κάτι που οδηγεί σε αντιφάσεις και ασάφειες. Ασφαλώς, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση συμπτωμάτων PTSD (μετατραυματική εμπειρία του στρες), λόγον δι' ον έχουν υποστεί άπειρες βίαιες πράξεις (βιασμούς, έντονες απειλές κατά της ζωής και της σωματικής τους ακεραιότητας, απομόνωση, επαναλαμβανόμενες σωματικές βλάβες), που οδηγούν σε μία ψυχολογική κατάρρευση, που εμπεριέχει τουλάχιστον

[37] *«Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 80/01.04.2014).
[38] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1430.

έντονο φόβο και απώλεια της βούλησης[39]. Ακολούθως, η προθεσμία περίσκεψης στοχεύει στην ενδυνάμωση των σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των θυμάτων και αυτών που θα τα προσεγγίσουν, αφού τα θύματα δεν εμπιστεύονται στις αστυνομικές αρχές, μεταφέροντας εμπειρίες από τις χώρες προέλευσης σχετικά με την αστυνομική διαφθορά.

Έτσι, σε πολίτες τρίτων χωρών που έχουν χαρακτηρισθεί θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά δεν υπάγονται στην περίπτωση του άρ. 1 παρ. 2 π.δ. (δηλαδή, δεν έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική τους ακεραιότητα ή δεν υφίσταται κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους), παρέχεται με πράξη τής αρμόδιας εισαγγελικής αρχής προθεσμία περίσκεψης τριών (3) μηνών[40], ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των εις βάρος τους εγκλημάτων και να αποκατασταθούν ψυχικά, με σκοπό να μπορέσουν να λάβουν συνειδητά ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις διωκτικές αρχές (άρ. 49 παρ. 1 ν. 4251/2014). Ειδικά για τους ανήλικους θύματα εμπορίας ανθρώπων, είναι δυνατή η παράταση της ως άνω προθεσμίας για δύο (2) ακόμη μήνες, με απόφαση της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής και με κριτήριο την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ανηλίκου (άρ. 49 παρ. 2 ν. 4251/2014).

Αυτή η νομοθετική πρόβλεψη περί προθεσμίας περίσκεψης στα ανωτέρω θύματα, αποτυπώνει με σαφήνεια το συγκερασμό των δύο προσεγγίσεων του φαινομένου, της καταστολής μεν, την οποία εξυπηρετεί η αποτελεσματική λειτουργία του ποινικού συστήματος, και δε της θυματολογίας, την οποία αναδεικνύει ο

[39] Βλ. αναλυτικά για τις ψυχολογικές επιπτώσεις των θυμάτων αντί πολλών *Poppy Project*, When women are trafficked: Quantifying the Gendered Experience of Trafficking in the UK, 2004, στο διαδικτυακό τόπο: www.poppy.ik.com, *Rousseaux F.*, The psychological impact of sexual slavery of trafficked women: parallels with torture, sexual abuse and domestic violence, Violence Against Women: An Australian Feminist Journal, July: 4 - 13, 2003.
Σε ακραίες μάλιστα καταστάσεις, η βία που ασκείται στα θύματα και τα ψυχολογικά συμπτώματα μετά το trafficking μπορούν να συγκριθούν με τη βία και τις ψυχολογικές αντιδράσεις που έχουν περιγραφεί στα θύματα βασανιστηρίων, βλ. *Zimmerman, C., Yun, K., Watts, C., Shvab, I., Trappolin, L., Treppete, M., et al.*, The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study. London: London School of Hygiene & Tropical Medicine and the Daphne Programme of the European Commission, 2003, *Zimmerman C., Hossain M., Watts C.*, Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, / Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 – 335 και ιδίως σελ. 331.

[40] Η προθεσμία περίσκεψης διεθνώς ρυθμίζεται στο άρ. 13 της **Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης** για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, όπου ορίζεται ότι πρέπει να είναι τουλάχιστον 30 ημερών, και στο άρ. 6 παρ. ιβα) της **Οδηγίας 2004/81/ΕΚ**, όπου αναφέρεται ότι η διάρκεια και ο χρόνος έναρξης της προθεσμίας περίσκεψης καθορίζονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[41]. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι, προ των τροποποιήσεων που επέφερε ο ν. 3875/2010 στον ν. 3386/2005 (ο οποίος και ίσχυε προ της κατάργησης της πλειοψηφίας των άρθρων αυτού από το μεταγενέστερο ν. 4251/2014), η προθεσμία περίσκεψης είχε χρονική διάρκεια ενός (1) μηνός, και διά του λόγου τούτου είχε επικριθεί ως εξαιρετικά βραχεία για την εξασφάλιση της διαφυγής τού θύματος από τη σφαίρα επιρροής του δράστη[42] και τη λήψη ανεπηρέαστης απόφασης για τη συνεργασία τού πρώτου με τις αρμόδιες αρχές. Αυτή η αύξηση της χρονικής διάρκειας της χορηγούμενης για τη συνεργασία με τις αρχές προθεσμίας σε τρεις (3) μήνες, κρίνεται αναμφίβολα θετική και καθόλα απαραίτητη για την αποτελεσματική ψυχολογική ανάκαμψη του θύματος.

Ακολούθως, κατά τη διάρκεια δε της προθεσμίας περίσκεψης αυτής, τα ως άνω θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενήλικα ή ανήλικα, απολαμβάνουν εκ του νόμου ένα καθεστώς προστασίας, από τη στιγμή που δεν απομακρύνονται από την επικράτεια, ενώ τυχόν απόφαση επιστροφής, που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται (άρ. 49 παρ. 3 ν. 4251/2014). Αναγνωρίζεται, επιπλέον, το δικαίωμα των θυμάτων αυτών για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης και σε άλλους συνεργαζόμενους φορείς και υπηρεσίες, και στα ίδια πρόσωπα διασφαλίζονται ικανές συνθήκες διαβίωσης, εφόσον αυτά δε διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς πόρους (άρ. 51 παρ. 1 και 2 ν. 4251/2014). Οι δε αρμόδιες εισαγγελικές, δικαστικές και αστυνομικές αρχές μεριμνούν για την προστασία και ασφάλεια των προαναφερόμενων θυμάτων, για την παροχή σε αυτά υπηρεσιών μετάφρασης και διερμηνείας όταν αγνοούν την ελληνική γλώσσα, για την ενημέρωση αυτών σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους και με τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, καθώς και για την παροχή κάθε αναγκαίας νομικής βοήθειας (άρ. 51 παρ. 3 ν. 4251/2014).

Οι αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές ή άλλοι αρμόδιοι φορείς κοινωνικής στήριξης, γνωστοποιούν στον υπήκοο τρίτης χώρας και θύμα εμπορίας ανθρώπων ότι δικαιούται εκ του νόμου να υποβάλλει αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής, παρέχοντας σε αυτόν την αναγκαία προς τούτο ενημέρωση (άρ. 50 παρ. 1

[41] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1428 και 1429.

[42] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 305, *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1212.

ν. 4251/2014), ενώ όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανήλικους, προβλέπεται η λήψη πρόσθετων μέσων προστασίας, όπως διορισμός επιτρόπου, κ.λπ. (άρ. 50 παρ. 2 ν. 4251/2014).

Αφού παρέλθει η προθεσμία περίσκεψης ή ακόμη και πριν την πάροδο αυτής, σε περίπτωση που το πρόσωπο έχει επιδείξει σαφή βούληση συνεργασίας με τις αστυνομικές αρχές, οι αρμόδιες εισαγγελικές αρχές, κατόπιν εξέτασης των προβλεπομένων εκ του νόμου προϋποθέσεων, δηλαδή της σκοπιμότητας της παράτασης διαμονής του εν λόγω προσώπου στην ελληνική επικράτεια προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας, της επιθυμίας του για συνεργασία και της διακοπής των σχέσεών του με τους φερόμενους ως δράστες, συντάσσουν σχετική έκθεση υπό την επιφύλαξη λόγων δημοσίας τάξης και ασφάλειας. Ακολούθως, εξετάζεται η αίτηση για χορήγηση άδειας διαμονής και η τελευταία εκδίδεται με διάρκεια δώδεκα (12) μηνών με δυνατότητα ανανέωσης για ισόχρονο διάστημα με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών (άρ. 53 ν. 4251/2014). Αυτή η άδεια διαμονής διασφαλίζει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην ιατροφαρμακευτική και ψυχολογική περίθαλψη, αλλά και στις προϋποθέσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης (άρ. 54 ν. 4251/2014).

Ουσιώδης ρύθμιση αποτελεί και το νεοεισαχθέν άρ. 19Α παρ. 1 περ. α) ν. 4251/2014, (όπως αυτό προσετέθη με το άρ. 8 παρ. 25 ν. 4332/2015[43], ο οποίος ενσωμάτωσε στην εθνική έννομη τάξη την Οδηγία 2011/36/ΕΕ). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, χορηγείται, με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, άδεια διαμονής για λόγους ανθρωπιστικής φύσεως σε πολίτες τρίτων χωρών που βρίσκονται στην Ελλάδα και είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά δεν υπάγονται στις διατάξεις των άρθρων 49 – 53 του ν. 4251/2014, εφόσον υφίσταται σχετική πράξη χαρακτηρισμού από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πρωτοδικών. Η διάρκεια ισχύος της αρχικής άδειας διαμονής είναι ετήσια, παρέχει δικαίωμα εξαρτημένης εργασίας – παροχής υπηρεσιών ή έργου και μπορεί να ανανεώνεται κάθε φορά για δύο έτη μόνο με την προϋπόθεση ότι συνεχίζεται η σχετική ποινική διαδικασία, ενώ εάν δεν εκκρεμεί ποινική διαδικασία η άδεια διαμονής ανανεώνεται μόνο για ένα έτος.

[43] *«Τροποποίηση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας…»*, (ΦΕΚ Α, 76/09.07.2015).

Όπως είναι σαφές, η σημασία τής εν λόγω διάταξης έγκειται στην αντιμετώπιση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα οποία έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους, δηλαδή αυτά που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις των άρ. 49 – 53 του ν. 4251 (άρ. 49 παρ. 1 ν. 4251/2014 συνδυαστικά με το άρ. 1 παρ. 2 π.δ. 233/2003). Αρχικά, για τα εν λόγω θύματα, εκδίδεται η πράξη χαρακτηρισμού από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Εισαγγελέα Εφετών, ανεξαρτήτως της συνεργασίας τους με τις διωκτικές αρχές [άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) ν. 4251/2014] και έπειτα χορηγείται σε αυτά άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (άρ. 19Α ν. 4251/2014).

2. Η αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων

Αν και οι ανωτέρω νομοθετικές προβλέψεις φαίνεται εκ πρώτης όψεως να μη δημιουργούν προβλήματα και να ρυθμίζουν πλήρως το σχετικό καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, εκείνο που διαπιστώνεται αναφορικά με το κρίσιμο ζήτημα της αναστολής τής διοικητικής απέλασης και της κατ' εξαίρεση άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας, είναι πως ο εθνικός νομοθέτης ακολουθεί τη λογική τής εξάρτησης της προστασίας τού θύματος από τη βασιμότητα και τον ουσιαστικό χαρακτήρα τής συνεργασίας του με τις αρμόδιες αρχές[44].

Ο αντίλογος που υποστηρίζεται κατά της ανωτέρω διαπίστωσης είναι ότι, δεν εξαρτάται τελικά η προστασία τού θύματος από τη συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, από τη στιγμή που, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003, η κίνηση της ποινικής δίωξης εις βάρος των φερόμενων δραστών δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων για την αρωγή των θυμάτων που προβλέπονται στις διατάξεις των νόμων αυτών, και τα θύματα (πρέπει να) απολαμβάνουν ούτως ή άλλως της προστασίας που παρέχεται, παρά μόνο λόγω της νομικής τους φύσης ως θύματα εμπορίας ανθρώπων και ανεξάρτητα με το αν συνεργαστούν και συμβάλουν στην κίνηση της ποινικής δίωξης. Αλήθεια είναι πως, ούτε ο ν. 3064/2002 ούτε το π.δ. 233/2003 θέτουν τέτοια προϋπόθεση, διαπίστωση που εντούτοις δεν αλλάζει σημαντικά το τοπίο, από τη

[44] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

στιγμή που για την πλειοψηφία των θυμάτων υπηκόων τρίτων χωρών, στοιχειώδη και πρακτική εν τέλει προϋπόθεση για την εξασφάλιση της πραγματικής προστασίας τους είναι ασφαλώς η αναστολή τής επαπειλούμενης απέλασης και η διασφάλιση άδειας διαμονής, για τη συνέχιση της παραμονής τους στη χώρα. Άρα, η ουσιαστική προστασία τού θύματος, η οποία έγκειται στην αναστολή τής επαπειλούμενης απέλασης και στη διασφάλιση άδειας διαμονής, φαίνεται εν τέλει να εξαρτάται πλήρως από την ενδεχόμενη συνεργασία τού θύματος με τις αρμόδιες αρχές για τη δίωξη των δραστών του.

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί αναφορικά με την νομοθετική αυτή επιλογή, είναι πως τούτο ουδόλως δεν επιβαλλόταν από τις διεθνείς ρυθμίσεις που επιχειρήθηκε να ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη με τις ως άνω διατάξεις. Αναλυτικά, κατά τα οριοθετούμενα στο Πρωτόκολλο της Σύμβασης του Παλέρμο, στο κάθε κράτος πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να επιτρέπει στα θύματα διακίνησης να παραμένουν στην επικράτειά του προσωρινά ή μόνιμα σε ορισμένες περιπτώσεις (άρ. 7 παρ. 1), λαμβανομένων υπόψη ανθρωπιστικών παραγόντων (άρ. 7 παρ. 2), όπως επιβάλλει το άρ. 14, που καθιερώνει την αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων[45].

Όμοια κατεύθυνση δίνεται και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2005, στην οποία συναντάται ρητός αποκλεισμός τής εξάρτησης της προστασίας από τη βούληση του θύματος να καταθέσει (άρ. 12 παρ. 6), αλλά και από την Οδηγία 2011/36/ΕΕ, η οποία αναφέρει ότι τα κράτη - μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι η παροχή συνδρομής και στήριξης σε θύμα δεν εξαρτάται από την προθυμία του θύματος να συνεργαστεί σε ποινική έρευνα, δίωξη ή δίκη (άρ. 11 παρ. 3).

Αλλά και η Οδηγία 2004/81/ΕΚ προέβλεπε μεν ως κανόνα την ως άνω εξάρτηση, ρυθμίζοντας τις προϋποθέσεις για την έκταση της χορηγούμενης άδειας διαμονής ανάλογα με τη συμβολή τού θύματος στη διευκόλυνση της έρευνας και της δικαστικής δοκιμασίας, δεν απέκλειε εντούτοις τη θέσπιση ευνοϊκότερων διατάξεων,

[45] Βλ. άρ. 14 παρ. 2: *«Τα μέτρα που αναφέρονται στο Πρωτόκολλο τούτο ερμηνεύονται και εφαρμόζονται κατά τρόπον, ώστε να μη γίνονται διακρίσεις σε πρόσωπα, για το λόγο ότι αποτελούν θύματα διακίνησης προσώπων. Η ερμηνεία και εφαρμογή των μέτρων αυτών πρέπει να είναι σύμφωνη με τις διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές της μη διάκρισης».*

παρόλο που το μοντέλο που εισήγαγε ήταν πράγματι δύσκολο να αγνοηθεί παντελώς από τα κράτη - μέλη[46].

Ο ν. 4332/2015, που προσέθεσε το άρ. 19Α στον ν. 4251/2014, σχετικά με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, φαίνεται (ευτυχώς) πάντως να βελτιώνει κατά το μάλλον ή ήττον το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, παρέχοντας σε ορισμένα θύματα εμπορίας ανθρώπων και συγκεκριμένα σε αυτά, τα οποία έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής, ανεξάρτητα της συνεργασίας τους με τις αρμόδιες αρχές, τοποθετώντας με σεβασμό στο επίκεντρο την προαναφερόμενη αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων.

[46] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

3. Άλλες διατάξεις σχετικές με την προστασία των θυμάτων

Ι. Προστασία των θυμάτων μαρτύρων

Ακόμη ένα σημαντικό μνείας ζήτημα αφορά στην προστασία των θυμάτων μαρτύρων: προς αποφυγή τής περαιτέρω βλάβης τού θύματος, λόγω της ανάμειξής του στην ποινική διαδικασία, από ενδεχόμενη εκδίκηση ή εκφοβισμό του δράστη[47], ο νομοθέτης έλαβε πρόνοια και έθεσε ειδικά μέτρα προστασίας τού θύματος, όπως προβλέπεται στη νομοθεσία των περισσότερων χωρών τής Ευρώπης, κενό το οποίο υφίστατο και είχε κατ' επανάληψη επισημανθεί[48].

Αναλυτικά, κατά το άρ. 9 παρ. 6 ν. 2928/2001[49] (όπως η παρ. 6 προσετέθη με το άρ. 8 παρ. 4 ν. 3875/2010), *«κατά την ποινική διαδικασία για τις αξιόποινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων κατά τα άρθρα […] 323Α […] μπορεί να λαμβάνονται μέτρα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις παραγράφους 2 έως 4, για την αποτελεσματική προστασία από πιθανή εκδίκηση ή εκφοβισμό του θύματος αυτών των πράξεων, όπως αυτό χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις των περιπτώσεων ι) και ια) της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του ν. 3386/2005, των οικείων του θύματος ή των ουσιωδών μαρτύρων, ακόμη και όταν οποιαδήποτε από τις προαναφερόμενες αξιόποινες πράξεις δεν έχει τελεσθεί στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 187 παρ. 1 του ΠΚ»*[50].

Όπως ο νόμος ορίζει, τέτοια μέτρα (κλιμακούμενα ανάλογα με την εκτίμηση του κινδύνου που αντιμετωπίζουν) αποτελούν η φύλαξη με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό τής αστυνομίας, η κατάθεση με χρήση ηλεκτρονικών μέσων ηχητικής και

---

[47] Κατά το παρελθόν, εγκληματικές οργανώσεις έχουν στραφεί εναντίον μαρτύρων με πράξεις εκφοβισμού ή εκδίκησης.

[48] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, ΤΝΠ ΔΣΑ.

[49] *«Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων»*, (ΦΕΚ Α, 141/27.06/2001).

[50] Αναλυτικά για την προστασία των μαρτύρων κατά το άρ. 9 ν. 2928/2001 βλ. αντί πολλών *Βαθιώτης Κ.*, Η προστασία των μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του νόμου 2928/2001, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1045 επ., *Δαλακούρας Θ.*, Προστασία μαρτύρων: Ένα δικαιοκρατικό στοίχημα, ΠοινΔικ, 2004, σελ. 1166 επ. (= σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, σελ. 365 επ., 2005), τη Σύσταση R 97/2013 του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορά τον εκφοβισμό τού μάρτυρα και τα δικαιώματα της υπεράσπισης, το Ψήφισμα του Συμβουλίου της ΕΕ της 23.11.1995 σχετικά με την προστασία των μαρτύρων στο πλαίσιο της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος.

οπτικής ή μόνο ηχητικής μετάδοσής της, η μη αναγραφή στην έκθεση εξέτασης του ονόματος[51], του τόπου γέννησης, κατοικίας και εργασίας, του επαγγέλματος και της ηλικίας, η μεταβολή των στοιχείων της ταυτότητας, κ.λπ., τα οποία (μέτρα) διατάσσονται με αιτιολογημένη διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα πλημμελειοδικών (άρ. 9 παρ. 2).

Αυτά τα μέτρα προστασίας, να επισημανθεί ότι, διέπονται από τις αρχές τής αναγκαιότητας, της αναλογικότητας και της εκούσιας συμμετοχής, δηλαδή λαμβάνονται με τη σύμφωνη γνώμη τού μάρτυρα, δεν περιορίζουν την ατομική του ελευθερία πέρα από το αναγκαίο για την ασφάλεια αυτού μέτρο και πάντως διακόπτονται εάν ο μάρτυρας το ζητήσει εγγράφως ή δε συνεργάζεται για την επιτυχία τους.

ΙΙ. Η αποζημίωση των θυμάτων από το ελληνικό δημόσιο

Ουσιώδης σημασίας ζήτημα αποτελεί και η αποζημίωση του θύματος για την υλική ζημία ή την ηθική βλάβη που υπέστη από το έγκλημα. Οι δυνατότητες που προσφέρονται για αυτή του την αντιμετώπιση είναι δύο: είτε η αποζημίωση του θύματος από τον ίδιο τον εγκληματία[52], είτε η αποζημίωση τούτου από το κράτος.

Όσον αφορά στη δεύτερη, η οποία απασχολεί το παρόν κεφάλαιο, η αποζημίωση από το κράτος προετάθη για πρώτη φορά από την ιταλική Θετική Σχολή (*Ferri*, 1882), υλοποιήθηκε δε σε αρκετές νομοθεσίες, μετά το 1963, κυρίως για τα θύματα των εγκλημάτων βίας[53], στα πλαίσια της αντεγκληματικής πολιτικής. Ακολούθως, καταρτίστηκε διεθνής Σύμβαση για την αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας το έτος 1983, μετά το έντονο ενδιαφέρον τού Συμβουλίου της Ευρώπης[54].

---

[51] Η προβλεπόμενη υποχρέωση αποκάλυψης του πραγματικού ονόματος του μάρτυρα, αν το ζητήσει διάδικος ή ο εισαγγελέας, είναι επαρκής εγγύηση για την προστασία των δικαιωμάτων τού κατηγορούμενου. Άλλωστε, ως πρόσθετη εγγύηση ορίζεται ότι αν δεν αποκαλυφθούν τα στοιχεία ταυτότητας του μάρτυρα, μόνη η κατάθεσή του δεν είναι αρκετή για να θεμελιώσει καταδίκη του κατηγορουμένου, βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, ό.π.

[52] Η οποία ρυθμίζεται με τις ουσιαστικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, άρ. 914 επ. ΑΚ, και με τις δικονομικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, περί πολιτικής αγωγής, άρ. 67 επ. ΚΠΔ.

[53] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 264.

[54] Βλ. Απόφαση (77) 27 για την αποζημίωση των θυμάτων τού εγκλήματος.

Αλήθεια είναι ότι τα θύματα εγκληματικών πράξεων συχνά δε μπορούν να λάβουν αποζημίωση από τον δράστη τής αξιόποινης πράξης, για το λόγο ότι είτε αυτός ενδέχεται να μην διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να ικανοποιήσει το θύμα, είτε επειδή δε μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, ή διότι δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά και να του επιβληθεί ποινή. Άρα, σε αυτές τις περιπτώσεις, λόγοι αναγόμενοι στις αρχές τής κοινωνικής δικαιοσύνης, συνοχής και αλληλεγγύης επιβάλλουν την επέμβαση του κράτους και την πρόβλεψη υποχρέωσης κρατικής αποζημίωσης στα θύματα εγκληματικών πράξεων.

Η εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης πρέπει να λαμβάνει δεόντως υπ' όψιν και τις ανάγκες των θυμάτων αξιόποινων πράξεων στην ΕΕ. Αυτή η ανάγκη, δηλαδή το να θεσπιστούν στοιχειώδεις ρυθμίσεις για την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, ιδίως όσον αφορά στην πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και στο δικαίωμα αποζημίωσής τους, τονίσθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στο Τάμπερε της Φινλανδίας στις 15 και 16 Οκτωβρίου 1999.

Έτσι, προς το σκοπό αυτό, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθέτησε, στις 15 Μαρτίου 2001, την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ (σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες), με την οποία παρέχεται, μεταξύ άλλων, η δυνατότητα στα θύματα εγκληματικών πράξεων να αξιώσουν αποζημίωση από το δράστη, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Ακολούθως, η εν λόγω Απόφαση – Πλαίσιο αντικατεστάθη τον Οκτώβριο του 2012 με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, σχετικά με τη θέσπιση ελαχίστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας, η οποία βελτιώνει την υποστήριξη των συμφερόντων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και εισάγει ρυθμίσεις, οι οποίες διασφαλίζουν την παροχή προστασίας και την αρωγή τους.

Ακόμη, το Συμβούλιο υιοθέτησε στις 29 Απριλίου 2004 την Οδηγία 2004/80/ΕΚ[55] (για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, Council Directive 2004/80/EC, relating to compensation to crime victims), με την οποία θεσπίστηκε ένα σύστημα συνεργασίας για τη διευκόλυνση της αποζημίωσης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων από πρόθεση σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα από το κράτος - μέλος, στο έδαφος του οποίου έχει τελεστεί το εν λόγω αδίκημα, σε περιπτώσεις που ο δράστης είτε δε διαθέτει τους απαιτούμενους προς

[55] ΕΕ L 264 της 06.08.2004, σελ. 15 επ.

τούτο πόρους, είτε δε μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, είτε δε μπορεί να διωχθεί ποινικά[56].

Ο εθνικός νομοθέτης, εναρμονίζεται με τις ρυθμίσεις τής προαναφερθείσας Οδηγίας, και εισάγει στην ελληνική έννομη τάξη τον νόμο 3811/2009[57], κατά το άρ. 3 παρ. 1 (όπως η παρ. 1 αντικατεστάθη με το άρ. 17 παρ. 1 του ν. 4267/2014) του οποίου, *«θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση ή των άρθρων […] 323Α […] που έχουν τελεστεί στην ημεδαπή, τα οποία έχουν την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα ή στο έδαφος άλλου κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δικαιούνται, κατόπιν αιτήσεώς τους, εύλογης και προσήκουσας*[58] *αποζημίωσης από το Ελληνικό Δημόσιο»*. Έγκλημα βίας θεωρείται κάθε αξιόποινη από πρόθεση πράξη, που τελείται με χρήση σωματικής βίας ή απειλής σωματικής βίας και είχε ως επακόλουθο το θάνατο ή τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος και κάθε αξιόποινη από πρόθεση πράξη που τελείται με χρήση σωματικής βίας ή απειλής σωματικής βίας και τιμωρείται με κάθειρξη (άρ. 3 παρ. 4)[59].

Οι αρμόδιες ανακριτικές, προανακριτικές και εισαγγελικές αρχές είναι υποχρεωμένες να ενημερώνουν ρητώς και με σαφήνεια τα θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση, σχετικά με το ενδεχόμενο δικαίωμα τους για υποβολή αίτησης αποζημίωσης, όπως επιπλέον και για τις ειδικότερες διατυπώσεις άσκησής του (άρ. 4 παρ. 3), τα οποία (θύματα) υποχρεούνται να υποβάλουν, εντός εύλογου χρόνου, όλα τα κατά την κρίση τής αρμόδιας Αρχής Αποζημίωσης συμπληρωματικά στοιχεία και δικαιολογητικά έγγραφα (άρ. 5).

Αυτή η (εύλογη) αποζημίωση αναφέρεται μόνο στην αμέσως προκληθείσα από το έγκλημα βίας περιουσιακή ζημία, εξαιρουμένης της ηθικής βλάβης[60], δηλαδή μπορεί να καλύπτει τα ενδεχόμενα ιατρικά έξοδα και νοσήλια, την απώλεια εισοδήματος, για εύλογο χρονικό διάστημα και τα έξοδα κηδείας, ενώ λαμβάνεται υπ' όψιν και συνεκτιμάται η τυχόν συνυπαιτιότητα του θύματος, το εάν δηλαδή το θύμα

[56] Βλ. Προοίμιο της Οδηγίας, σκ. 10.

[57] *«Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση (Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004) και άλλες διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α 231/17.12.2009).

[58] Άρα, όχι πλήρους.

[59] Στην έννοια του εγκλήματος βίας περιλαμβάνεται και η απόπειρα αυτού.

[60] Ρύθμιση η οποία βρίσκεται σε συμφωνία και με το άρθρο 4 της μη κυρωθείσας ακόμα από τη χώρα μας Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων παραβάσεων βίας του Νοεμβρίου του 1983.

τής εγκληματικής πράξης συνετέλεσε από δικό του πταίσμα στην πρόκληση της βλάβης ή στην έκτασή της. Ακόμη, η αποζημίωση δεν καλύπτει την εκ μέρους του θύματος, συγγενούς του ή τρίτου καταβολή λύτρων στους δράστες[61] (αρ. 8 παρ. 2).

ΙΙΙ. Αναστολή της προθεσμίας παραγραφής

Ουσιώδης διάταξη για τη γενικότερη προστασία των θυμάτων αποτελεί και το άρ. 113 παρ. 6 ΠΚ (όπως τούτη προσετέθη με το άρ. 2 παρ. 2 του ν. 3625/2007), κατά το οποίο η προθεσμία παραγραφής μίας σειράς εγκλημάτων (μεταξύ αυτών και του άρ. 323Α) όταν στρέφονται κατά ανηλίκων προσώπων, αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του θύματος και για ένα έτος (1) μετά, εάν πρόκειται για πλημμέλημα και για τρία (3) έτη μετά, εάν πρόκειται για κακούργημα (δηλαδή μέχρι τα 19 ή τα 21 του έτη αντίστοιχα).

Αυτή η διάταξη παρέχει την ευχέρεια καταγγελίας εκ μέρους του θύματος εγκλημάτων που τελέσθηκαν εις βάρος του όταν αυτό ήταν ανήλικο, ακόμα και μετά την ενηλικίωσή του. Αποφεύγονται, με τον τρόπο αυτό, περιπτώσεις παραγραφής για το χρόνο κατά τον οποίο το θύμα, όντας ανήλικο, ήταν πιθανό να αποτραπεί από την καταγγελία τού εις βάρος του εγκλήματος, για διάφορους (κυρίως ψυχολογικούς) λόγους: εξαιτίας της εξάρτησής του από το δράστη, της ανωριμότητάς του για την ορθή αξιολόγηση της αξιόποινης πράξης, αλλά ακόμη και λόγω δισταγμού, φόβου, και μετατραυματικών εμπειριών (PTSD)[62].

[61] Στην περίπτωση που λ.χ. πρόκειται για εμπορία ανθρώπων που έχει τελεσθεί και συρρέει με την αρπαγή (άρθρο 322 ΠΚ) ή την αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324 ΠΚ), κ.λπ.

[62] Όπως συμβαίνει λ.χ. στις περιπτώσεις θυμάτων με το *σύνδρομο της Στοκχόλμης (Stockholm Syndrome)*, για το οποίο βλ. αντί πολλών *Argus J.*, Stockholm Syndrome, *Βαλανδρέα Γ.*, Το σύνδρομο της Στοκχόλμης, ΠοινΔικ, 2001, σελ. 67 επ.

4. Συμπέρασμα

Αν και η εθνική έννομη τάξη έχει κατά το μάλλον ή ήττον εναρμονισθεί με τις διεθνείς προβλέψεις των εκάστοτε νομοθετικών κειμένων και συμβάσεων, τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με την εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων, θέτουν σε έντονη αμφισβήτηση την ολοκληρωτική και ικανοποιητική προστασία τού θύματος εμπορίας ανθρώπων.

Ειδικά το ζήτημα της εξάρτησης της προστασίας τού θύματος από την σαφή βούληση συνεργασίας του με τις αρμόδιες διωκτικές αρχές, προξενεί προφανή προβλήματα σε θεωρητικό, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο. Εύλογα, λοιπόν, έχει επισημανθεί ότι η ωφελιμιστική αυτή μεταχείριση του θύματος, κάθε άλλο παρά τιμά τον νομοθέτη, αφού δύσκολα θα γίνει κατανοητό, για ποιο λόγο ένα θύμα που δε γνωρίζει, λόγου χάρη, τους θύτες του ή φοβάται απλώς να τους καταγγείλει, δεν είναι άξιο της προστασίας τής πολιτείας[63]. Ακόμη, ευλόγως εκφράζονται φόβοι για τον κίνδυνο ψευδών καταγγελιών, προκειμένου να επιτευχθεί το καθεστώς νόμιμης διαμονής στην ελληνική επικράτεια[64].

Ακολούθως δε, η δυσκολία εναρμόνισης των ανωτέρω νομοθετικών επιλογών με τις θεμελιώδεις αρχές τού ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού αναδεικνύει τον προβληματικό χαρακτήρα τους. Όπως έχει επισημανθεί πολλάκις από τη θεωρία[65], ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τής ποινικής δίκης είναι ο *υποθετικός* χαρακτήρας τού αντικειμένου της, δηλαδή ότι μπορεί εν τέλει να καταλήξει στη μη ύπαρξη δικανικής πεποίθησης ως προς την ενοχή τού δράστη, ή ακόμη περισσότερο στη βεβαιότητα ότι η προς κρίση πράξη ουδέποτε έλαβε χώρα. Αυτός ο χαρακτήρας τής ποινικής δίκης συνδέεται άρρηκτα με το τεκμήριο αθωότητας και διατρέχει το μηχανισμό της σε όλη του την πορεία, διασύνδεση που εκφράζεται κανονιστικά ακόμη και όταν έχει διαγνωσθεί αυθεντικά μία πρώτη βεβαιότητα για την αναγκαιότητα επιβολής της ποινής.

Όμως, οι ανωτέρω νομοθετικές προβλέψεις καθιστούν αμφίβολο το σεβασμό στις παραδεδομένες αυτές αρχές. Η ανάθεση της σχετικής με την προστασία τού

[63] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

[64] Βλ. *Ζαχαριάδης Α.*, Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187Β ΠΚ), σε Τιμ. Τόμ. Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. ΙΙ, σελ. 775.

[65] Βλ. αντί πολλών *Ανδρουλάκης Ν.*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, σελ. 44 – 45.

θύματος από την απέλαση αρμοδιότητας στην εισαγγελική αρχή, συνεπάγεται την παρεμβολή, σε μία πρώιμη χρονική στιγμή τής ποινικής διαδικασίας, μίας κρίσης που συνδέεται αναπόφευκτα και ευθέως με την ενοχή ή την αθωότητα του υποτιθέμενου δράστη, και μάλιστα δε σε ένα στάδιο, κατά το οποίο τούτος δεν έχει καν κληθεί να ασκήσει το στοιχειώδες δικαίωμα ακρόασης.

Αυτή η διάταξη, περί συνεργασίας του θύματος, προφανώς ετέθη για λόγους διευκόλυνσης της αποδείξεως του εγκλήματος, το οποίο πράγματι είναι δυσαπόδεικτο τις περισσότερες φορές και τα θύματα εμπορίας είναι ο κύριος μάρτυς κατηγορίας. Όμως, αν και αναμφισβήτητα υπάρχουν και άλλα εγκλήματα, των οποίων η απόδειξη είναι εξίσου δυσχερής, δεν έχει υιοθετηθεί παρόμοια, εκβιαστική θα έλεγε κανείς, διάταξη για τα θύματα. Η δυσκολία τής απόδειξης ενός εγκλήματος, δεν είναι σε καμία περίπτωση λόγος, ο οποίος νομιμοποιεί τη διακριτική μεταχείριση των θυμάτων[66].

[66] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ.684 επ. και ιδίως σελ. 693.

5. Συγκριτικό Δίκαιο

Ο εντοπισμός τού θύματος εμπορίας ανθρώπων, η ενημέρωση αυτού για την νομική τού κατάσταση, για τυχόν συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, για την αρωγή και την προστασία που δικαιούται, όπως και τις συνέπειες μιας τέτοιας συνεργασίας, ειδικά όσον αφορά στο θέμα τής χορήγησης σε αυτό άδεια διαμονής και εργασίας, αλλά και άλλων τινών παροχών, αποτελούν ζητήματα που έχουν κατά καιρούς απασχολήσει το διεθνή νομοθέτη, αλλά και τους εθνικούς νομοθέτες πλήθους χωρών[67].

Οι νομικές ατέλειες του ελληνικού θεσμικού πλαισίου, που ανωτέρω επισημανθήκαν, ειδικά αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και δη και με το ζήτημα της εξάρτησης της προστασίας αυτής από την ενδεχόμενη συνεργασία τους (των θυμάτων) με τις αρμόδιες αρχές, δεν έχουν ουσιαστικά οδηγήσει σε μία ριζική αλλαγή τού υπάρχοντος νομικού συστήματος (αν και η εισαγωγή νεότερων νόμων το έχει κατά το μάλλον ή ήττον βελτιώσει), παρά το γεγονός ότι τούτες έχουν απασχολήσει ήδη από την αρχή τής εισαγωγής τους στην ελληνική έννομη τάξη και επικριθεί εντόνως από τη θεωρία[68].

Ακριβώς εξαιτίας της ανωτέρω διαπίστωσης, συνδυαστικά με το ότι πολλές εκθέσεις[69] που συντάσσονται από διεθνείς και ελληνικές οργανώσεις αναφορικά με

[67] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 778 επ.

[68] Βλ. αντί πολλών *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 693, *Κούρτης Β.*, Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, σε: Ζ. Παπασιώπη – Πασιά. Σκέψεις και προβληματισμοί, σελ. 95 επ., *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 213 επ.

[69] Βλ. αντί πολλών η Έκθεση της *Διεθνούς Αμνηστίας* του έτους 2007, «Ελλάδα: προάσπιση των δικαιωμάτων γυναικών και κοριτσιών θυμάτων εμπορίας με σκοπό της σεξουαλική εκμετάλλευση», στο διαδικτυακό τόπο: www.amnesty.org.gr, η Έκθεση της *Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* του έτους 2007, «Θέσεις και Προτάσεις της ΕΕΔΑ στο θέμα εμπορίας ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα», στο διαδικτυακό τόπο www.nchr.gr, το Υπόμνημα Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) της *Ομάδας Γαλατσίου*, «για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα της 26.03.2005», στο διαδικτυακό τόπο www.greekhelsinki.gr, τις ετήσιες Εκθέσεις του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ για την εμπορία ανθρώπων (Trafficking in Persons Report), στο διαδικτυακό τόπο www.state.gov, στο Σύστημα διαβάθμισης που διατηρεί το Γραφείο παρακολούθησης και καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων των ΗΠΑ, η Ελλάδα κατατάσσεται στη δεύτερη βαθμίδα από το έτος 2004 – 2009, ενώ βρισκόταν στην Τρίτη κατά τη χρονική περίοδο 2001 – 2003, αναλυτικά για το σύστημα διαβάθμισης και για τα στοιχεία που παρατίθεται για κάθε κράτος

την κατάσταση των θυμάτων εμπορίας σε διάφορες χώρες του κόσμου, κατατάσσουν την Ελλάδα χαμηλότερα, εν συγκρίσει με άλλες χώρες τής ΕΕ (και όχι μόνο), κρίνεται σκόπιμο να λάβει χώρα μία συνοπτική παράθεση ορισμένων αλλοδαπών ουσιαστικών νομοθεσιών, οι οποίες φαίνεται να προσεγγίζουν το ζήτημα αυτό, της προστασίας των θυμάτων trafficking με περισσότερη, θα έλεγε κανείς, ευαισθησία.

Ι. Το δίκαιο της Ιταλίας

Α. Το νομικό καθεστώς

Όπως η Ελλάδα, έτσι και η Ιταλία, λόγω της ευπαθούς γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί μία από τις κύριες εισόδους στην Ευρώπη για πλήθος (κυρίως παρανόμων) μεταναστών, ανάμεσα στους οποίους υπάρχουν πολλά θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί χώρα προορισμού, αλλά και διέλευσης των θυμάτων εμπορίας με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική (γυναίκες και παιδιά θύματα, καταγόμενες από τη Νιγηρία, το Μαρόκο, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, κ.λπ., αλλά και από την Ανατολική Αφρική και την Κίνα), όπως και την εργασιακή τους εκμετάλλευση (άνδρες θύματα, οι οποίοι χρησιμοποιούνται κατά κανόνα στον αγροτικό τομέα στην Νότια Ιταλία, καταγόμενοι από την Ινδία, το Πακιστάν, αλλά και την Νότια και Ανατολική Ευρώπη)[70].

Από το έτος 1998 ήδη, η Ιταλία[71] επικεντρώθηκε στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων, δημιουργώντας ένα μοντέλο, το οποίο χτίσθηκε πάνω στα θεμέλια της διαπίστωσης, ότι οιαδήποτε αποτελεσματική στρατηγική κατά του trafficking είναι απαιτητό και απαραίτητο να βασίζεται αφενός σε μία πολυεπίπεδη και ολοκληρωμένη προσέγγιση, με επίκεντρο την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τού θύματος (ανθρωποκεντρική προσέγγιση).

που λαμβάνει από τις ΗΠΑ οικονομική βοήθεια ή βοήθεια ασφαλείας και που τυγχάνει να είναι χώρα προέλευσης, διέλευσης ή/και προορισμού για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, βλ. *Αλεξίου Ν.*, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σελ. 351 επ.

[70] Βλ. *Presidenza del Consiglio dei Ministri*, Dipartimento per le Pari Oppurtunità, Trafficking in human beings, σελ. 2, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu, *Department of State USA*, Trafficking in Persons Report, 2016, σελ. 215.

[71] Συγκεντρωτικά για το ιταλικό δίκαιο, βλ. *Πασιά Ε*, σε: ό.π., Βιβλίο ΙΙ, ό.π., σελ. 255 επ. και ιδίως σελ. 283 επ.

Έτσι, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, και μάλιστα αδιάφορα εάν συνεργάζονται ή όχι με τις αρμόδιες αρχές, υιοθετεί το ιταλικό δίκαιο. Αναλυτικότερα, στο άρ. 18[72] του ν.δ. 286/1998, για τα μέτρα αναφορικά με τη μετανάστευση και την κατάσταση των αλλοδαπών[73], όπως ισχύει[74], προβλέπεται η χορήγηση ειδικής άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων για λόγους κοινωνικής προστασίας (ανθρωπιστικούς λόγους). Ο κύριος στόχος τού νόμου είναι να επιτρέψει στα θύματα εμπορίας ανθρώπων να ξεφύγουν από την επιρροή των δραστών και να τους προσφέρει τη δυνατότητα να ξεκινήσουν μια νέα ζωή στην Ιταλία ή στη χώρα προέλευσης. Η χορήγηση της ειδικής αυτής άδειας διαμονής είναι ανεξάρτητη από την καταγγελία των δραστών στις αρμόδιες αρχές, ενώ η μόνη απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της άδειας, είναι να πληρούνται οι προϋποθέσεις τού νόμου, δηλαδή η συμμετοχή στο πρόγραμμα αρωγής του άρθρου 18 και η ολοκλήρωσή του.

Η άδεια διαμονής μπορεί να εκδοθεί βάσει δύο διαδικασιών: αρχικά, μέσω της δικαστικής οδού, δηλαδή όταν το θύμα έχει αναφερθεί στην αστυνομία ή όταν έχει ξεκινήσει η ποινική διαδικασία, οπότε σε αύτη την περίπτωση θα του παράσχει εκείνη βοήθεια, παραπέμποντάς το, εν συνεχεία, σε μία συνεργαζόμενη με αυτήν ΜΚΟ (άρα από τη στιγμή αυτή αρχίζει άμεσα η δικαστική διερεύνηση και ο αρμόδιος εισαγγελέας θα ζητήσει να του χορηγηθεί άδεια διαμονής). Ακόμη, το θύμα έχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει την κοινωνική οδό, ήτοι να απευθυνθεί απευθείας σε μία ΜΚΟ, η οποία εξ' ονόματος αυτού θα φροντίσει να του χορηγηθεί αυτή ή άδεια.

[72] Βλ. άρ. 18: *«Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που είναι αλλοδαποί λαμβάνουν ειδική άδεια παραμονής για περίοδο έξι μηνών, ανεξάρτητα από το αν καταθέσουν»*.

[73] *«Testo unico delle disposizioni concerneti la disciplina dell' immigrazione e norme sulla condizione dello straniero».*

[74] Μολονότι αρχικά εφαρμόσθηκε για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευσης, πλέον εφαρμόζεται και στα θύματα όλων των μορφών εκμετάλλευσης. Μάλιστα, από το έτος 2007 και έπειτα, το άρ. 18 εφαρμόζεται, σε περίπτωση ομοιότητας, ακόμη και στους πολίτες κρατών - μελών τής ΕΕ, οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση σοβαρού και επικείμενου κινδύνου. Άρα, σήμερα και οι ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να συμμετάσχουν σε προγράμματα αρωγής και κοινωνικής ενσωμάτωσης που προβλέπονται στο άρθρο αυτό για τη μετανάστευση και που μέχρι το έτος 2007 προβλεπόταν μόνο για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Αυτή η τροποποίηση έλαβε χώρα προκειμένου να μη στερηθούν των προγραμμάτων αυτών θύματα βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής, που απολάμβαναν τέτοιας προστασίας, εξαιτίας του ότι η χώρα τους εντάχθηκε στην ΕΕ, βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 789, υποσημ. [35].

Αμφότερα τα παραπάνω είδη αδειών διαμονής χορηγούνται από την τοπική Questura (Αστυνομική Διεύθυνση)[75].

Οι προϋποθέσεις για την έκδοση άδειας διαμονής συνοψίζονται ως εξής: πρώτον, το θύμα να έχει υποστεί βία ή σοβαρή εκμετάλλευση και να υφίσταται κίνδυνος για την προσωπική του ασφάλεια, λόγω της προσπάθειας να απαγκιστρωθεί από τους θύτες του. Ακολούθως, η προαναφερθείσα κατάσταση να μπορεί να εντοπιστεί κατά τη διάρκεια αστυνομικών ερευνών ή διαδικασιών ή κατά τη διάρκεια παροχής βοήθειας από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες ή ΜΚΟ. Και τέλος, η αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής μπορεί να γίνει τόσο από τον Εισαγγελέα (εάν έχει ήδη ξεκινήσει δίωξη), όσο και από τις κοινωνικές υπηρεσίες ή από τις ΜΚΟ.

Αυτή η άδεια διαμονής εκδίδεται για έξι (6) μήνες και μπορεί να ανανεωθεί για ένα (1) επιπλέον έτος, δίχως να υποχρεώνει το θύμα να επιστρέψει στην πατρίδα του, ενώ τούτη μπορεί έπειτα να μετατραπεί σε άδεια διαμονής για εκπαίδευση ή εργασία, επιτρέποντας στον αλλοδαπό να παραμείνει στην Ιταλία, σύμφωνα με τον νόμο που διέπει την παραμονή των αλλοδαπών στην ιταλική επικράτεια. Οι ανήλικοι θύματα λαμβάνουν αυτόματα άδεια παραμονής μέχρι τη συμπλήρωση της ηλικίας των 18 ετών και φιλοξενούνται σε ειδικά κέντρα ανηλίκων ή στα κέντρα που έχουν ιδρυθεί για την παραμονή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Β. Συμπέρασμα

Ο Ιταλός νομοθέτης, πράγματι από νωρίς αντιλήφθηκε ότι στα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων προέχει η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του θύματος από τη δίωξη των εμπόρων, αντιμετωπίζοντας το θύμα πραγματικά ως "θύμα" και όχι ως παράνομο μετανάστη, πετυχαίνει να το προστατεύσει ως ένα άτομο που χρήζει αρωγής και βοηθείας. Αυτή η προστασία που χορηγείται εν τέλει στο θύμα με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, προσφέρεται ανεξάρτητα από το εάν το θύμα θα μηνύσει (άλλως, καταγγείλει) τους δράστες του. Έτσι, το ιταλικό δίκαιο επιτυγχάνει δύο πράγματα: αφενός να κερδίσει την

[75] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 790.

εμπιστοσύνη τού θύματος και αφετέρου να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις εκείνες για την μετέπειτα συνεργασία του στο δικαστικό αγώνα που θα ακολουθήσει[76].

Έτσι, στην Ιταλία φαίνεται πάντως να λειτούργησε από την αρχή ορθά η όλη διαδικασία και προσπάθεια για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά και για την προστασία των θυμάτων, λόγον δι' ον η χώρα αυτή είναι αρκετά έμπειρη όσον αφορά στην καταστολή τέτοιου είδους εγκληματικών πρακτικών, όπως ακριβώς είχε καταβάλει προσπάθειες να καταπολεμήσει την ιταλική μαφία[77].

Αν και άλλες ευρωπαϊκές νομοθεσίες είχαν και εκείνες εισάγει στην εθνική έννομη τάξη τους νόμους που προσφέρουν αρωγή στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, η ιταλική νομοθεσία υπέχει λόγω της ελαστικότητας που τη διέπει: το κυριότερο plus είναι ακριβώς ότι δίνει έμφαση στο θύμα και στις ανάγκες του, του οποίου τα ανθρώπινα δικαιώματα και η αξιοπρέπεια θεωρεί ότι καταπατώνται στο έπακρο και του ζητά να συνεργασθεί μαζί του, ούτως ώστε να διωχθούν οι δράστες του, μόνο όμως, εφόσον το θύμα το αποφασίσει, δίχως να του το επιβάλει (ευθέως ή εμμέσως). Αυτός, ίσως, να είναι και ο λόγος που η ιταλική νομοθεσία αποτελεί αναμφισβήτητα υπόδειγμα για τις υπόλοιπες νομοθεσίες. Ακριβώς επειδή παρέχει στο θύμα τη δυνατότητα να αναλάβει σωματικά και ψυχικά, χωρίς να κριθεί για τις πράξεις του[78].

Επιπλέον, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στο ιταλικό δίκαιο ο νομοθέτης από την αρχή επέλεξε να εμπλέξει τις ΜΚΟ στην προστασία τού θύματος, δίνοντας τους πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια αντιμετώπισης του trafficking, με το να έχουν δικαίωμα ακόμη και να συμμετέχουν στη δικαστική διαδικασία. Αυτό το γεγονός είναι και ένα από τα *δυναμικά στοιχεία* που χαρακτηρίζουν το άρ. 18.

Ακόμη, θα πρέπει να τονισθεί ότι σύμφωνα με το ιταλικό δίκαιο, παρέχεται η δυνατότητα στο θύμα να νομιμοποιήσει το καθεστώς τους αργότερα, σε περίπτωση που αρχίσει να εργάζεται ή να σπουδάζει, οπότε και μπορεί να λάβει άλλου είδους άδεια διαμονής, ιδίως στην περίπτωση που εντάχθηκε στο ιταλικό περιβάλλον. Αυτό

[76] Βλ. *Aghatise E.,* Trafficking for prostitution in Italy, Concept paper for the Expert Group Meeting on "Trafficking in women and girls", 18 – 22 Νοεμβρίου 2002, Glen Cove, New York, USA, EGM/TRAF/2002/ ep. 4, σελ. 15 επ., *Vaz Cabral G.,* La traite des êtres humains. Réalités de l' esclavage contemporain, La Découverte, Paris, 2006, σελ. 197 επ.

[77] Βλ. *Giammarino M. G.*, Keynote Speech in "Ensuring Human Rights Protection in countries of destination: breaking the Cycle of Trafficking", Conference Report, Helsinki , 23 – 24 Σεπτεμβρίου 2005, OSCE/ODIHR, 2005, σελ. 30 επ.

[78] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 789.

σημαίνει ότι τα θύματα μπορούν να παραμείνουν στην ιταλική επικράτεια, όπως ακριβώς κάθε αλλοδαπός που εγκαταστάθηκε νόμιμα στη χώρα. Αυτή η ανανέωση της άδειας διαμονής (: μετατροπή) είναι ανεξάρτητη από το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας, κάτι που ενέχει ιδιαιτέρας σημασίας στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος αθωώθηκε ή έπαυσε η δίωξη για οιονδήποτε λόγο.

Αξίζει, εντούτοις, να σημειωθεί ότι στην πράξη, η ιταλική κυβέρνηση επιχειρεί σε ένα μέτριο επίπεδο την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων[79]. Αν και, όπως ανωτέρω μνημονεύθηκε, τα θύματα δεν είναι υποχρεωμένα να συνεργασθούν με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή η παρεχόμενη στα θύματα προστασία με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, δεν εξαρτάται από το εάν το θύμα καταγγείλει τους δράστες του, ορισμένες ιταλικές ΜΚΟ και διεθνείς οργανισμοί αναφέρουν ότι οι επιληφθείσες αρχές δίνουν ιδιαίτερη προτίμηση σε εκείνα τα θύματα, τα οποία συνεργάζονται με αυτές για τη δίωξη των δραστών. Ακόμη, αναφέρεται ότι ένας μεγάλος αριθμός θυμάτων δεν αναγνωρίζονται λόγω της ασυνεπούς εφαρμογής εκ μέρους των αρμοδίων υπαλλήλων των κριτηρίων αναγνώρισης και αντιμετωπίζονται ως παράνομοι μετανάστες.

ΙΙ. Το δίκαιο του Βελγίου

Α. Το νομικό καθεστώς

Ομοίως και το Βέλγιο, είναι μία από τις χώρες προορισμού, αλλά και διέλευσης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, με σκοπό την εργασιακή και τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Ανήλικα κορίτσια και γυναίκες, κατά κανόνα από την Νιγηρία, τη Ρωσία, την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία καθίστανται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και οι άνδρες καθίστανται θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης στον αγροτικό τομέα, κ.ά.

Ο Βέλγος νομοθέτης, αλλά και σύσσωμη η βελγική κοινότητα αντέδρασαν γρήγορα και άμεσα στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων και στην προστασία των θυμάτων. Αναλυτικά, τα πορίσματα μίας κοινοβουλευτικής εξεταστικής επιτροπής που είχε αναλάβει τη διερεύνηση της εμπορίας ανθρώπων, ως αποτέλεσμα ορισμένων

[79] Βλ. *Department of State USA*, ό.π., σελ. 215 – 216.

τραγικών γεγονότων, οδήγησαν στη θέσπιση του νόμου τής 13ης Απριλίου 1995, που περιέχει διατάξεις για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της παιδικής πορνογραφίας. Ο ίδιος νόμος παρείχε επίσης ένα νομικό υπόβαθρο για τη δίωξη της παρανόμου διακίνησης λαθρομεταναστών. Ακολούθως, στις 10 Αυγούστου 2005, τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για την εμπορία ανθρώπων (νόμος της 10ης Αυγούστου 2005 για την τροποποίηση διάφορων διατάξεων με σκοπό την ενίσχυση της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και κατά των πρακτικών των δραστών).

Έτσι, το Βέλγιο προσήρμοσε την εθνική τού νομοθεσία στις νέες διεθνείς και ευρωπαϊκές πράξεις που εγκρίθηκαν τα τελευταία χρόνια. Ο νέος νόμος κάνει σαφή διάκριση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων, αφενός, και του λαθρεμπορίου ανθρώπων, αφετέρου, και ορίζει τα εγκλήματα αντίστοιχα στον Ποινικό Κώδικα (νέο άρθρο 433 επ.) και στον νόμο της 15ης Δεκεμβρίου 1980, σχετικά με την είσοδο στην επικράτεια, τη διαμονή, τη διαμονή και την απομάκρυνση αλλοδαπών (άρθρο 77Α επ.)[80].

Αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, ήδη από το έτος 1993, είχε εισαχθεί στο βελγικό δίκαιο ειδικό καθεστώς για την παροχή συνδρομής και προστασίας στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αν και το ολοκληρωμένο σύστημα ενσωματώθηκε σε υπουργική εγκύκλιο το έτος 1994 και σε δύο επόμενες υπουργικές οδηγίες, των ετών 1997 και 2003.

Ο νόμος της 15ης Σεπτεμβρίου 2006 σχετικά με την τροποποίηση του νόμου περί αλλοδαπών τής 15ης Δεκεμβρίου του 1980, αποτελεί συνέπεια της εναρμόνισης της Οδηγίας 2004/81/ΕΚ στο βελγικό δίκαιο και παρέχει την νομική βάση τού καθεστώτος για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, και στα τέλη του έτους 2008, το ολοκληρωμένο σύστημα προστασίας των θυμάτων ενσωματώθηκε σε νέα υπουργική εγκύκλιο της 26ης Σεπτεμβρίου 2008, σχετικά με την καθιέρωση διεπιστημονικής συνεργασίας όσον αφορά στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και ορισμένων σοβαρών μορφών διακίνησης λαθρομεταναστών. Ο κύριος στόχος τής τελευταίας εγκυκλίου αποτελεί ο προσδιορισμός των διαδικασιών όσον αφορά στον εντοπισμό, την παραπομπή, την υποδοχή και τη συνδρομή θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

[80] Βλ. Βέλγιο, 2. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Ακολούθως, όπως και στην Ιταλία ομοίως και στο Βέλγιο, ο ρόλος των ΜΚΟ είναι κυρίαρχος και άκρως σημαντικός. Οι εξειδικευμένες ΜΚΟ συνεργάζονται με τις υπόλοιπους εμπλεκόμενους φορείς και τις αρμόδιες αρχές και όλοι τους βρίσκονται υπό τον έλεγχο της διυπουργικής ομάδας, που συντονίζει την όλη προσπάθεια στην πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και στην προστασία των θυμάτων αυτής, ενώ συμβουλευτικό ρόλο έχει το Κέντρο για την Ισότητα Ευκαιριών και τον Αγώνα ενάντια στο Ρατσισμό.

Αυτό το Κέντρο έχει ρόλο διαμεσολαβητή μεταξύ των εκπροσώπων των διαφόρων Υπουργείων που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση του trafficking, των αρμόδιων εισαγγελικών και αστυνομικών αρχών και της υπηρεσίας μετανάστευσης. Ακόμη, θέτει κοινές προδιαγραφές στα τρία Ειδικά Κέντρα που υπάρχουν στο Βέλγιο και εξειδικεύονται σε θέματα εμπορίας ανθρώπων και τα οποία επιχορηγούνται από το κράτος (Payoke στην Αμβέρσα, Pag-Asa στις Βρυξέλλες και Sürya στη Λιέγη). Τα εν λόγω Κέντρα, πέραν της παροχής καταλύματος, ψυχοσωματικής προστασίας και κάθε άλλου είδους αρωγής και προστασίας προς τα θύματα, έχουν δικαίωμα μέχρι και να ενεργήσουν εξ ονόματος των ιδίων των θυμάτων και για λογαριασμό τους, είτε σχετικά με την υποβολή αιτημάτων αδειών διαμονής, είτε επικουρώντας τα στην όλη διαδικασία που λαμβάνει χώρα, είτε συνδράμοντας στην παράσταση πολιτικής αγωγής στην επακολουθήσασα δίκη[81].

Όσον αφορά στην άδεια διαμονής, αφού τα θύματα εμπορίας ανθρώπων αναγνωρισθούν ως τέτοια, μέσα σε 24 ώρες η Υπηρεσία Αλλοδαπών (Office des Entrangers) τους παρέχει με πράξη (ordre de sortie) περίοδος περίσκεψης 45 ημερών, κατά την οποία θα αποφασίσουν εάν θα συνεργασθούν με τις αρχές, δηλαδή να προβούν σε καταγγελία των δραστών στις αρμόδιες αρχές, ή εάν δηλώσουν την επιστροφή τους στη χώρα προέλευσης[82]. Ασφαλώς, κατά τη διάρκεια της χρονικής αυτής περιόδου, το θύμα έχει πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες προς παροχή αρωγής.

[81] Βλ. *Nuyts G.*, Country Report: Belgium "Awareness – raising of judicial authorities concerning trafficking in human beings", IOM, 2005.

[82] Εάν το θύμα δε συνεργασθεί με τις αρχές, είτε απέχει από τη μήνυση είτε την αποσύρει, τότε διατάσσεται η απέλαση αυτού από τη χώρα, εκτός εάν το θύμα καταθέσει αίτηση για άδεια διαμονής σύμφωνα με τη διαδικασία STOP, που αφορά τις «εξαιρετικές περιστάσεις» του άρ. 9 παρ. 3 του νόμου περί αλλοδαπών, βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 793, υποσημ. [51].

Όταν η περίοδος αυτή παρέλθει, το θύμα υποβάλλεται στο ειδικό καθεστώς θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και απολαμβάνει την προστασία που εκ του νόμου προβλέπεται στο πλαίσιο αυτό, προστασία που περιλαμβάνει τη στέγαση, την ψυχολογική υποστήριξη, την νομική βοήθεια, κ.λπ.

Αφού οι δράστες καταδικασθούν, το θύμα μπορεί να αποκτήσει μόνιμη άδεια διαμονής στη βελγική επικράτεια, για τη χορήγηση της οποία συνεκτιμάται η συνεισφορά τού θύματος στην αποδεικτική διαδικασία και η ενσωμάτωση αυτού στη βελγική κοινότητα, ενώ μπορεί επίσης να λάβει άδεια απεριόριστης διαμονής, ανεξάρτητα της καταδίκης των δραστών, υπό την προϋπόθεση να διαπιστωθεί (από τον Εισαγγελέα ή έναν Ειδικό Ελεγκτή) ότι το θύμα είναι πράγματι θύμα εμπορίας ανθρώπων. Όταν δε η καταδικαστική απόφαση για το δράστη καθυστερήσει πάνω από δύο (2) έτη, τότε η άδεια διαμονής στο θύμα μπορεί να μετατραπεί σε άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους[83].

Β. Συμπέρασμα

Αξίζει να τονισθεί ότι, όπως και στο ελληνικό δίκαιο (μετά βέβαια από την εισαγωγή του ν. 4052/2014), οι σχετικές ρυθμίσεις με την άδεια διαμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών, που είναι θύματα εμπορίας ή παράνομης διακίνησης λαθρομεταναστών, που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές, καλύπτον αμφότερα τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (traites des êtres humains) και τα θύματα παράνομης διακίνησης λαθρομεταναστών (traffic des êtres humains), κάτι που, όμως, το βελγικό δίκαιο αναγνώριζε πολύ πριν την ενσωμάτωση της ανωτέρω Οδηγίας στην έννομη τάξη του.

Ο Βέλγος νομοθέτης κάλυπτε μάλιστα περισσότερα πρόσωπα από ό,τι η Οδηγία, ως επωφελούμενα της προστασίας του, από τη στιγμή που περιελάμβανε και τα θύματα σοβαρών μορφών διακίνησης μετά από αποκομιδή κέρδους[84]. Άλλαις λέξεσι, στην έννοια του θύματος ο Βέλγος νομοθέτης εντάσσει και τα πρόσωπα που υποβοηθήθηκαν να εισέλθουν παρανόμως στη βελγική επικράτεια, εφόσον η είσοδος αυτή έλαβε χώρα με αποκομιδή κέρδους των διακινητών από την εξευτελιστική

[83] Βλ. *De Witte J.* (ed.), Rapport du Centre pour l' égalité des chances de la lute contre le racisme "Les victims sous les protecteurs", Ιούλιος, 2006.
[84] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 792.

εκμετάλλευση των θυμάτων, όταν δηλαδή αυτά ωθήθηκαν σε παροχή εξαναγκαστικής εργασίας υπό συνθήκες αντιτιθέμενες προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δίνοντας μεγάλη σημασία στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τού θύματος και ειδικά σε αυτό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Όπως και στο ελληνικό δίκαιο και σε αντίθεση με το ιταλικό, το βελγικό δίκαιο ζητά πάντα τη συνεργασία τού θύματος και η άδεια διαμονής χορηγείται στο θύμα εφόσον τούτο συμφωνήσει να συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές, μετά από αίτημα που υποβάλλει εξ ονόματος αυτού το Κέντρο υποδοχής, στο οποίο το θύμα υποχρεωτικά οδηγείται. Όμως, ο εν λόγω μηχανισμός προστασίας τού θύματος είναι δομημένος τόσο σωστά, παρέχοντας ένα πλέγμα δικαιωμάτων και παροχών που μπορεί να βοηθήσει το θύμα να σταθεί γρήγορα στα πόδια του, ώστε και το δίκαιο του Βελγίου, υπό άλλη οπτική γωνία από ό,τι εκείνο της Ιταλίας, να θεωρείται μία εξαιρετική νομοθεσία για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά ασφαλώς και την προστασία των θυμάτων.

ΙΙΙ. Το δίκαιο της Ολλανδίας

Η Ολλανδία αποτελεί χώρα προέλευσης, διέλευσης, αλλά και προορισμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ο ολλανδός νομοθέτης είναι από τους πρώτους που εισήγαγε στην εθνική έννομη τάξη του την απαγόρευση της εμπορίας ανθρώπων, το έτος 1911. Όμως, το προϋφιστάμενο άρ. 250Α του ολλανδικού Ποινικού Κώδικα αντικατεστάθη από το εκτενέστερο άρ. 273ΣΤ (F), το έτος 2005, ούτως ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι μορφές εμπορίας ανθρώπων. Αρχικά, η ολλανδική νομοθεσία για την εμπορία ανθρώπων ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την πορνεία, εντούτοις έπειτα διευρύνθηκε η έννοια της εμπορίας ανθρώπων, ούτως ώστε να περιλαμβάνει όλες τις μορφές εκμετάλλευσης (εργασιακή εκμετάλλευση, εμπόριο οργάνων, κ.λπ.).

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρχές, στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στο ολλανδικό μοντέλο, το οποίο είχε εισάγει ήδη από το έτος 1988 τη χορήγηση άδειας διαμονής βραχείας διαρκείας για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, η ίδια ρύθμιση επεκτάθηκε και για τους μάρτυρες, οι οποίοι είναι πρόθυμοι να παράσχουν πληροφορίες σχετικές με υποθέσεις εμπορίας.

Από το έτος 2005[85], χορηγείται άδεια προσωρινής διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων που αναγνωρίσθηκαν ως τέτοια, αλλά και σε πρόσωπα που πιθανολογείται ότι είναι θύματα trafficking, προκειμένου έπειτα να καταγγείλουν τους εμπόρους τους[86], ενώ ακόμη χορηγείται το δικαίωμα για εργασία, όπως επίσης και η δυνατότητα για οικογενειακή συνένωση με τα ανήλικα τέκνα τους, για όσο χρονικό διάστημα θα ισχύει η άδεια διαμονής τους.

Η άδεια διαμονής χορηγείται από τη στιγμή που το θύμα αποφασίσει να συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή μετά την πάροδο της χορηγουμένης προθεσμίας περίσκεψης των τριών (3) μηνών, και έχει διάρκεια ενός (1) έτους, με δικαίωμα ανανέωσης έως τρία (3) έτη[87], ενώ το θύμα μπορεί να υποβάλει αίτηση για συνέχιση της παραμονής του στην ολλανδική επικράτεια, ακόμη και μετά το πέρας των τριών ετών και ακόμη και εάν η ποινική υπόθεση εκκρεμεί ή εάν απαλλάσσεται ο δράστης από τις κατηγορίες. Ακολούθως, κατά τη διάρκεια της προθεσμίας περίσκεψης, αλλά και της παραμονής τού θύματος στην ολλανδική επικράτεια μετά τη χορήγηση άδειας διαμονής, η κυβέρνηση παρέχει στα θύματα την απαραίτητη νομική, οικονομική και ψυχολογική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης, της ιατρικής περίθαλψης, των παροχών κοινωνικής ασφάλισης και της εκπαίδευσης.

Άδεια διαμονής μπορεί να χορηγηθεί επίσης για ανθρωπιστικούς λόγους, όταν η συνεργασία τού θύματος με τις αρχές δεν οδήγησε σε ποινική δίωξη ή σε καταδίκη, εάν ασφαλώς μεμονωμένα γεγονότα και περιστάσεις το καθορίζουν. Από τη στιγμή δε που θα υπάρξει αμετάκλητη δικαστική απόφαση για το δράστη, το θύμα έχει δικαίωμα να αιτηθεί άδεια μόνιμης διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους.

Η σχετική με τη χορήγηση άδειας διαμονής απόφαση εκδίδεται από την Υπηρεσία Μετανάστευσης και Πολιτογράφησης για λογαριασμό τού Υπουργού

[85] Βλ. την Υπουργική Απόφαση της 09.03.2005 επί θεμάτων αλλοδαπών και ένταξης, για την τροποποίηση της απόφασης του 2000, Εφημερίδα της Ολλανδικής Κυβέρνησης, 16.03.2005, αριθ. 53, σελ. 15.

[86] Βλ. *Κούρτης Β.*, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), σελ. 300 επ.

[87] Βλ. Ολλανδία, 2. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Δικαιοσύνης, μέσα σε 24 ώρες, γεγονός που σημαίνει ότι η χορήγηση της άδειας δεν εξαρτάται από την απόφαση των αρμοδίων αρχών για την έναρξη της σχετικής έρευνας[88].

Αυτό το σημείο τής ολλανδικής νομοθεσίας είναι άκρως σημαντικό (ιδίως εάν συγκριθεί με την ελληνική πρακτική), λόγον δι' ον στηρίζεται από τη μία πλευρά στη μείωση του χρόνου και των όποιων εμποδίων για την προστασία τού θύματος και από την άλλη, στη δημιουργία αισθήματος ασφάλειας προς το θύμα, ούτως ώστε το τελευταίο να παρέχει στη συνέχεια πληροφορίες για τη δίωξη που θα ακολουθήσει. Ο Ολλανδός νομοθέτης με τον τρόπο αυτό (σχεδόν ομοίως με τον Ιταλό) φροντίζει να αποκτήσει την εμπιστοσύνη τού θύματος, με σκοπό τούτο να συνεργασθεί μαζί του, γνωρίζοντας πως εάν προχωρήσει σε καταγγελία του δράστη που το εκμεταλλεύθηκε, δε θα έχει πλέον το φόβο τής άμεσης απέλασης από τη χώρα[89].

Ουσιώδης είναι και ο ρόλος τού Κέντρου Συντονισμού για την Εμπορία Ανθρώπων (Coordination Centre for Human Trafficking, CoMensha[90]), το οποίο αποτελεί μία ΜΚΟ, που λαμβάνει κρατική χρηματοδότηση, συνεργάζεται στενά με τις αρμόδιες αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές, με σκοπό την παροχή προστασίας και συνδρομής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και την καταγραφή πιθανών θυμάτων και τη συλλογή σχετικών πληροφοριών γύρω από το φαινόμενο του trafficking. Όταν οι αρμόδιες αρχές υποψιασθούν ότι ένα πρόσωπο αποτελεί θύμα εμπορίας, οφείλουν να ειδοποιήσουν την CoMensha, όπως επίσης τα θύματα μπορούν να την προσεγγίσουν ευθέως.

Από το έτος δε 2008, η ολλανδική κυβέρνηση ίδρυσε καταφύγια για τα θύματα βίας, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και τον Ιούνιο του 2010, άρχισε ένα πιλοτικό πρόγραμμα τριών νέων καταφυγίων, ειδικά εξοπλισμένων για να παρέχουν αρωγή και προστασία στα θύματα εμπορίας ανθρώπων[91].

[88] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 794.
[89] Βλ. *Van Liempt I.*, Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas, σε: C. L. Van den Anker, Doomernik J. (επιμ.), Trafficking and Human Rights, 2006.
[90] Βλ. και το διαδικτυακό τόπο mensenhandel.nl.
[91] Βλ. Ολλανδία 3. Εφαρμογή της Πολιτικής κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

1. Οι προκλήσεις στην έρευνα της εμπορίας ανθρώπων

Η κοινωνική επαγρύπνηση και το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών για την εμπορία ανθρώπων, δεν υπήρξαν ποτέ εντονότερα[1]. Ιδίως δε την τελευταία δεκαετία, κύρια προτεραιότητα πλήθους ερευνητών έχει καταστεί η μελέτη και η ανάλυση του trafficking σε παγκόσμιο, αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Ασφαλώς, σε μία προσπάθεια καθορισμού τού προφίλ τού σύγχρονου trafficking, έρχεται κανείς αντιμέτωπος με μία σειρά προκλήσεων, λόγον γι' ον η εμπορία ανθρώπων δεν αποτελεί ένα φαινόμενο που περιορίζεται σε μία μόνο μορφή, ούτε παραμένει στάσιμο, αλλά μεταλλάσσεται και εξελίσσεται ραγδαίως. Αυτή η πολυπλοκότητα του trafficking δεν εξαντλείται στο γεγονός τής εναλλαγής των τρόπων εκδήλωσης (σεξουαλικής, εργασιακής εκμετάλλευσης, εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων), αλλά εντοπίζεται εξίσου στην ανάλυση αυτού. Έτσι, η σύγχρονη εμπορία ανθρώπων εμφανίζεται να υπόκειται σε διαφορετικές αναλύσεις, ανάλογα με το πλαίσιο της έρευνας: το trafficking εξετάζεται στα πλαίσια ανάλυσης της έμφυλης διάστασης, στα πλαίσια της κοινωνικής ανισότητας και της επικράτησης συνθηκών ακραίας φτώχειας, αλλά και ως ηθικό πρόβλημα.

Οιουδήποτε είδους ανάλυση και να αποφασίσει να ακολουθήσει κανείς, ένα είναι σίγουρο: οι παγκόσμιες διαστάσεις τού φαινομένου, συνδυαστικά με τη δυσχέρεια συλλογής στοιχείων και δεδομένων, καθιστούν ιδιαιτέρως περίπλοκο το σχηματισμό συνολικής εικόνας για τις ακριβείς διαστάσεις και την εξέλιξη της εμπορίας ανθρώπων[2]. Ακριβείς πληροφορίες ως προς την έκταση και τα χαρακτηριστικά τής εμπορίας ανθρώπων δε μπορούν να προκύψουν, κυρίως εξαιτίας

[1] Βλ. *Laczko F.*, Introduction. Data and research on human trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 6.

[2] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 82.

της ανυπαρξίας εκτενών και αξιόπιστων συστημάτων συλλογής συγκριτικών δεδομένων[3].

Αλήθεια είναι ότι τα εμπόδια που ανακύπτουν και οι προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι ερευνητές είναι διττής φύσεως και εντοπίζονται στον εν γένει χαρακτήρα τού υπό έρευνα φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων (γεγονός που καθιστά πράγματι άκρως δυσχερή τη διερεύνηση), αλλά και στους τρόπους που τα συναφή δεδομένα συλλέγονται[4] και τη μεθοδολογία που ακολουθείται[5].

Αναλυτικά, ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές στη μελέτη της εμπορίας ανθρώπων, είναι ότι δεν υπάρχει κοινή συμφωνία αναφορικά με το τι πρέπει να μελετηθεί. Αν και ο ορισμός στο Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[6] παρέχει μία κύρια κατεύθυνση (τουλάχιστον ως προς την νομική έννοια της εμπορίας ανθρώπων), οι ερευνητές αποκλίνουν για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να ορισθεί και να μελετηθεί η εμπορία ανθρώπων[7]. Οι συζητήσεις εντοπίζονται σε ζητήματα παράνομης μετανάστευσης και πορνείας, και τη σχέση τους με την εμπορία ανθρώπων. Αυτή η σύγχυση – και ορισμένες φορές εξομοίωση – των ανωτέρω εννοιών, συνεπάγεται την ποιοτική διαφορά των εκάστοτε ερευνών που διεξάγονται, και την ίδια στιγμή απομακρύνει το ερευνητικό ενδιαφέρον από μία σειρά άλλων ερωτημάτων (όπως λ.χ. γιατί έχει δοθεί ελάχιστη προσοχή στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος;, ή πώς τα μέλη τής κοινωνίας ορίζουν την εμπορία ανθρώπων και την εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος;), ερωτήματα που έχουν άμεσες επιπτώσεις στο εάν τα θύματα αναζητούν εν τέλει βοήθεια και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα απαντήσουν σε ερωτήσεις των αρμοδίων υπηρεσιών και αρχών, που έχουν στόχο να διακρίνουν εάν τα πρόσωπα

[3] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 31.

[4] Η έρευνα για την εμπορία ανθρώπων έχει επικριθεί εντόνως στο παρελθόν για το λόγο ότι δεν περιέγραφε τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 6.

[5] Βλ. *Calandruccio G.*, A Review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 288.

[6] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.** του παρόντος.

[7] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 11, *Anderson, B., O'Connell Davidson J.*, Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multi-Country Pilot Study, IOM, Geneva.

αυτά έχουν καταστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων ή «απλώς» παράνομης μετανάστευσης[8].

Άλλο επιπλέον ιδιαίτερο πρόβλημα είναι ότι τα θύματα trafficking αποτελούν, όπως ορίζεται εγκληματολογικά, μέρος ενός «κρυμμένου πληθυσμού» (hidden population). Ο κρυμμένος πληθυσμός ορίζεται από τους ερευνητές ως μία ομάδα προσώπων, το μέγεθος και τα όρια των οποίων είναι άγνωστα και για τα οποία δεν υπάρχει πλαίσιο δειγματοληψίας[9]. Αυτό έχει ως συνέπεια να καθίσταται σχεδόν αδύνατο να αντληθεί από τα πρόσωπα αυτά ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τού πληθυσμού[10] και έτσι, για τις εμπειρικές μελέτες, εμφανίζει άλλες προκλήσεις και απαιτεί διαφορετικές προσεγγίσεις από εκείνες που χρησιμοποιούνται συνήθως για τους μάλλον ευκόλως παρατηρούμενους πληθυσμούς.

Ακολούθως, ένα σημαντικό μέρος των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων πλειστάκις παραμένουν ανεξιχνίαστα ή καν δεν αναφέρονται στις αστυνομικές αρχές, εκ του λόγου ότι τα θύματα διστάζουν ή δεν είναι σε θέση να το πράξουν, εξαιτίας του φόβου για την ασφάλεια και τη ζωή τους ή των οικείων τους[11]. Ακόμη δε και όταν τα θύματα πλησιάσουν τις αστυνομικές αρχές ή μετακινηθούν στις ασφαλείς αρμόδιες υπηρεσίες παροχής προστασίας και αρωγής (ΜΚΟ, κ.λπ.), δε μιλούν για τις εμπειρίες που βίωσαν από το έγκλημα. Αντίθετα, αναζητούν βοήθεια για έτερα ζητήματα, όπως για θέματα μετανάστευσης ή ενδοοικογενειακής βίας[12]. Ο λόγος, πέραν του φόβου αντιποίνων, εντοπίζεται και στο γεγονός ότι τις περισσότερες φορές τα θύματα δεν εμπιστεύονται την αστυνομία και πιστεύουν, αντίστροφα, ότι η αστυνομία δεν τους εμπιστεύεται, ούτε πιστεύει τις ιστορίες τους, μεταφέροντας εμπειρίες από τις χώρες από όπου προέρχονται, σχετικά με την αστυνομική

[8] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 238.

[9] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 18.

[10] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 5.

[11] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 12.

[12] Βλ. *Brennan D.*, Methodological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the Field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 41, *«Καμία από τις γυναίκες δεν μου λέει "είμαι θύμα εμπορίας ανθρώπων", αλλά αντί αυτού λένε "χρειάζομαι βοήθεια για να μην απελαθώ"»*, ή ακόμα τα θύματα *«μιλούν για κακοποίηση, πράγματα όπως "ο φίλος μου με χτύπησε", αλλά δε μιλούν ποτέ για εμπορία ανθρώπων»*.

διαφθορά[13]. Ουσιώδη ρόλο διαδραματίζουν και οι εκάστοτε πολιτικές των χωρών, οι οποίες οδηγούν σε ποινικοποίηση των θυμάτων (για πράξεις όπως την παράνομη είσοδο στην επικράτεια ή την παράνομη πορνεία), αντί σε προστασία τους, συγχρόνως με το ενδεχόμενο της δεύτερης θυματοποίησης, που θα προκύψει ακριβώς από αυτή την αντιμετώπιση του θύματος από τους αρμόδιους φορείς, και τον μετέπειτα στιγματισμό τους, δηλαδή το κοινωνικό στίγμα (όπως ακριβώς λειτουργεί και η θεωρία τής ετικέτας για τον εγκληματία)[14]. Όλα αυτά καθιστούν τα θύματα απρόθυμα να απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές και να καταγγείλουν τους δράστες τους, ή και να αρνηθούν να συνεργαστούν ή ακόμη να δώσουν αναξιόπιστες απαντήσεις που θα διευκολύνουν τη δίωξη των τελευταίων, με σκοπό να προστατέψουν την ιδιωτική ζωή τους[15].

Ακόμη, υπογραμμίζεται η έλλειψη συγκρίσιμων περιφερειακών δεδομένων και η έλλειψη ανταλλαγής δεδομένων μεταξύ των κρατών, εκ του λόγου ότι, από τη μία πλευρά, τα κράτη δεν είναι διατεθειμένα να μοιραστούν εμπιστευτικές πληροφορίες και, από την άλλη, ελλείπουν τυποποιημένες κατευθυντήριες γραμμές για τη συλλογή των δεδομένων αυτών (τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο). Αυτή η τρέχουσα ad hoc και κατακερματισμένη προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων από τα κράτη, επιτρέπει ουσιώδη κενά πληροφοριών, με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις τού φαινομένου να βασίζονται σε αναξιόπιστα δεδομένα και – στην καλύτερη των περιπτώσεων – σε μερικώς ενημερωμένες εκτιμήσεις[16].

Άλλη δυσχέρεια στη συλλογή αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για την εμπορία ανθρώπων αποτελεί η χαμηλή προτεραιότητα που πλήθος κρατών δίνουν στο φαινόμενο αυτό, παραλείποντας να θεσπίσουν συγκεκριμένους νόμους για την αντιμετώπιση του trafficking και την προστασία των θυμάτων. Αν οι χώρες δεν έχουν προβλέψει διατάξεις αποκλειστικά για την εμπορία ανθρώπων, η τελευταία

[13] Βλ. *Brennan D.*, ό.π., σελ. 42, *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ. και ιδίως σελ. 1430.

[14] Βλ. *Calandruccio G.*, ό.π., σελ. 288 – 289, *Langberg L.*, A Review of Recent OAS Research on Human Trafficking in Latin American and Caribbean Region, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 132, όπου η συγγραφέας τονίζει ότι οι ερευνητές τής εμπορίας ανθρώπων στις χώρες αυτές αντιμετωπίζουν ακριβώς τις ανωτέρω δυσκολίες στη συλλογή αξιόπιστων δεδομένων για τα εγκλήματα αυτά.

[15] Βλ. *Heckathorn D. D.*, Respondent-driven sampling: a new approach to the study oh hidden populations, σε: Social Problems, 44 (2), σελ. 174 επ.

[16] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 11, *Europol*, Knowledge Product, Trafficking in Human Beings in the European Union, 2011, σελ. 3.

συγκαταλέγεται (και κατά την έρευνα) αναγκαστικά σε άλλες εγκληματικές πράξεις (πορνεία, παράνομη μετανάστευση, κ.λπ.). Ειδικά δε στις αναπτυσσόμενες χώρες, η ικανότητα συλλογής τέτοιων δεδομένων μπορεί να είναι άκρως δυσχερής έως αδύνατη. Ακόμη, όμως, και στις χώρες τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, η κλίμακα και η φύση τής εμπορίας ανθρώπων δεν είναι εύκολο να καθοριστεί, από τη στιγμή που τούτη η εγκληματική δραστηριότητα κρύβεται πίσω από και μέσα σε άλλα εγκλήματα, όπως την παράνομη μετανάστευση, την πορνεία ή τις εργασιακές διαφορές[17]. Αυτό οδηγεί στο ανεπιθύμητο αποτέλεσμα πλείστες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων να μη διερευνώνται ή να καταγράφονται ως τέτοιες, και επομένως τα στοιχεία που προκύπτουν από τις σχετικές έρευνες για το trafficking να είναι ελλιπή και αναξιόπιστα[18].

Αξίζει δε να τονισθεί, ότι η έρευνα για την εμπορία ανθρώπων τείνει να επικεντρώνεται (και ίσως όχι αδικαιολόγητα) σε μεγάλο βαθμό σε συγκεκριμένες μορφές εκμετάλλευσης (κυρίως στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών[19]), αγνοώντας – ή στην καλύτερη των περιπτώσεων παραμελώντας – άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, εξίσου ουσιώδεις[20], όπως την εργασιακή εκμετάλλευση και το εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων τού σώματος. Αλήθεια είναι ότι ο κύριος όγκος τής υπάρχουσας βιβλιογραφίας επικεντρώνεται στην εμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, γεγονός που αν και συνέβαλε στην ανάπτυξη σαφέστερων ορισμών και στην αποκάλυψη των μηχανισμών εμπορίας ανθρώπων, παρουσιάζει μόνο μία μερική και μη αντιπροσωπευτική εικόνα[21].

Ασφαλώς, η έμφαση στην εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους λόγους. Ο βαθμός δυσκολίας τής έρευνας της εκάστοτε μορφής εκμετάλλευσης πράγματι είναι ποιοτικά διαφορετικός: η έρευνα

[17] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 12.
[18] Βλ. *Europol*, ό.π., σελ. 3.
[19] Λόγου χάρη, οι ερευνητικές προσπάθειες στη Δυτική Αφρική επικεντρώνονται στη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα μικρά παιδιά, τα οποία προσλαμβάνονται και μεταφέρονται πέρα από τα σύνορα και αργότερα καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης για να εργαστούν στη γεωργία και τις οικιακές υπηρεσίες, αλλά και για τις γυναίκες που διακινούνται στη βιομηχανία τού σεξ, βλ. *Adepoju A.*, Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 84.
[20] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 9.
[21] Βλ. *Andrees B., N. J. van der Linden M.*, Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 55.

στο πεδίο τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι ευκολότερη από εκείνη του εμπορίου ανθρωπίνων οργάνων, καθώς οι γυναίκες που ασκούν πορνεία βρίσκονται σε γνωστές περιοχές και έτσι μπορούν σχετικά εύκολα να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Ακόμα και οι γυναίκες σε καταστάσεις σοβαρής εκμετάλλευσης δε μπορούν ποτέ να είναι εντελώς αόρατες στην αρένα τής πορνείας, από τη στιγμή που οι διακινητές τους πρέπει να πουλήσουν τις γυναίκες σε τρίτους (πελάτες)[22]. Επιπλέον, πολλές κυβερνήσεις[23] είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες και υποστηρίζουν (τεχνικά και οικονομικά) κατά το πρώτον τις έρευνες σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, εις βάρος της διερεύνησης άλλων μορφών εκμετάλλευσης, για το λόγο ότι οι γυναίκες και τα παιδιά αποτελούν τις πιο ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού.

Αναμενόμενο είναι δε ότι η πλειοψηφία των δημοσιευμένων μελετών λέγουν ελάχιστα, αν μη τι άλλο, αναφορικά με τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων που παρουσιάζουν, περιορίζοντας αυτό το μέρος σε μια σελίδα ή σε ένα σύντομο προσάρτημα[24], ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις είναι προφανές ότι οι ερευνητές έχουν περιορισμένη κατάρτιση στον τομέα τής έρευνας, που αποδεικνύεται από μια σειρά παραλείψεων, μεταξύ των οποίων η έλλειψη κριτικής αξιολόγησης των επίσημων στατιστικών, η μη αξιοποίηση ποιοτικού υλικού με άλλο τρόπο εκτός από επεξηγηματικό τρόπο και καμία ανάλυση γύρω από τους περιορισμούς τής μεθόδου και των δεδομένων[25]. Αυτή η προσέγγιση δε μπορεί να οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα για τις πραγματικές διαστάσεις τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων.

Από τα ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι τελικά πολλές έρευνες σχετικά με το trafficking κινούνται κυρίως στα πλαίσια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των γυναικών και βασίζονται σε σχετικά μικρά δείγματα θυμάτων, τα οποία συνήθως εντοπίζονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, τις ΜΚΟ ή τους διεθνούς

[22] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 26.

[23] Για την έμφαση των αμερικανικών ερευνών στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, βλ. *Gozdziak E., Collett E.*, Research on Human Trafficking in North America: A Review of Literature, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 99 επ. και ιδίως σελ. 117.

[24] Βλ. *Kelly L.*, Journeys of Jeopardy: A review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, Geneva.

[25] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 236 – 237.

οργανισμούς. Ασφαλώς, η πραγματική αναλογία των υποβοηθούμενων θυμάτων προς το συνολικό αριθμό των θυμάτων trafficking είναι μάλλον άγνωστη, πράγμα που σημαίνει ότι οι έρευνες που βασίζονται μόνο σε υποθέσεις, ίσως να μην είναι αντιπροσωπευτικές του συνολικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Οι προαναφερόμενες δυσχέρειες στη συλλογική αξιόπιστων δεδομένων, προκαλούν ζητήματα κατά την προσπάθεια των ερευνητών να περιγράψουν μία πλήρη και εναργή εικόνα για το trafficking.

2. Η παρούσα μελέτη

Ι. Η μεθοδολογία της έρευνας

Όπως πολλάκις έχει διατυπωθεί, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας, ένα παγκόσμιο φαινόμενο που εξυπηρετεί τους απεχθείς σκοπούς των δραστών και που έχει πλέον προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Αποτελεί την ίδια στιγμή ένα ειδεχθές έγκλημα, που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και συνεπάγεται την κατάφορη και διαρκή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανάγοντας τον άνθρωπο σε αντικείμενο εκμετάλλευσης και εμπορεύσιμο είδος. Από την άλλη πλευρά, επιφέρει πλήθος επαχθών συνεπειών (σωματικών και ψυχικών) στα θύματα αυτής της εκμετάλλευσης, των οποίων η εμφάνιση αρχίζει από τη στιγμή που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης και που παραμένουν μάλιστα ακόμη και όταν τούτα διαφύγουν της επιρροής των διακινητών τους[26].

Από τα τις ανωτέρω διαπιστώσεις, φαίνεται να προκύπτει επιτακτική η ανάγκη μελέτης και προσδιορισμού τής έκτασης της εμπορίας ανθρώπων και επιπλέον του τρόπου μεταχείρισης των θυμάτων εμπορίας από τους αρμόδιους φορείς. Οι στόχοι τής παρούσας έρευνας διαρθρώνονται σε δύο επίπεδα: σε πρώτο επίπεδο, λαμβάνει χώρα μία ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων, ούτως ώστε να παρουσιασθεί μία (όσο κατά το δυνατόν) ολοκληρωμένη εικόνα των καταγεγραμμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων. Ακολούθως, σε δεύτερο επίπεδο, εκτίθενται και αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων, αλλά και την προστασία των θυμάτων στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας.

Όσον αφορά στη μεθοδολογία, τούτη αποτελεί καθοριστικό κεφάλαιο για την έρευνα, λόγον δι' ον σε αυτό αναλύεται λεπτομερώς η διαδικασία που ακολουθήθηκε από τον ερευνητή για την περάτωση αυτής, στην παρούσα εργασία για το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων. Αναλυτικά, επί του παρόντος, επιλέχθηκε να αναπτυχθεί η έρευνα αποκλειστικά με βάση τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές, οι οποίες

[26] Βλ. *Zimmerman C., Hossain M., Watts C.*, Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 – 335 και ιδίως σελ. 327 και 331, βλ. και αμέσως προηγούμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

χαρακτηρίζονται ως εμφανής εγκληματικότητα[27]. Ο όρος τής εγκληματολογικής στατιστικής αναφέρεται συνήθως σε στοιχεία σχετικά με τις χρονικές, τοπικές, ποσοτικές και ποιοτικές καταγραφές τής εγκληματικότητας, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών (λ.χ. ηλικία, φύλο, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, εθνικότητα, θρήσκευμα κ.λπ.), στην καταμέτρηση των εγκληματιών από την αστυνομία, την εισαγγελία, τα ποινικά δικαστήρια και τους φορείς εκτέλεσης των ποινών και των μέτρων έξω από τα ιδρύματα (π.χ. υπό όρων αναστολή, χρηματική ποινή, κ.ά.), αλλά και μέσα σε αυτά (π.χ. θεραπευτικά ιδρύματα, σωφρονιστικά ιδρύματα ανηλίκων, φυλακές, απολύσεις, κ.λπ.).

Η συλλογή των δεδομένων αυτών έχει κύριο στόχο τη δημιουργία γνώσεως προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για τη σχεδίαση στρατηγικών, ελέγχου τής εγκληματικότητας[28]. Ασφαλώς, η γενικότητα αυτή του όρου απαιτεί διευκρινίσεις για να γίνεται κατανοητό σε τι είδους στοιχεία λαμβάνει χώρα η εκάστοτε αναφορά: έτσι, η εγκληματολογική στατιστική διακρίνεται συνήθως σε στατιστική τής αστυνομίας, στατιστική συλλήψεων, στατιστική των ποινικών δικαστηρίων ή καταδίκων, στατιστική των φυλακών ή σωφρονιστική στατιστική, στατιστική τής εισαγγελίας και στατιστική των μη στερητικών της ελευθερίας ποινών και μέτρων.

Όμως, πρέπει να αναφερθεί ότι για όλα τα είδη τής εγκληματολογικής στατιστικής έχουν διατυπωθεί επικρίσεις και επιφυλάξεις, με κύριο όλων την αδυναμία τους να παρέχουν αξιόπιστες πληροφορίες και να περιγράψουν την εγκληματικότητα που πραγματικά εκδηλώνεται σε μία χώρα ή σε έναν τόπο σε ένα συγκεκριμένο χρόνο[29], και εξαιτίας τούτου έχει υποστηριχθεί ότι οι εγκληματολογικές στατιστικές μπορούν να χρησιμεύσουν μόνο ως «ενδείκτες»[30]. Αυτό το τμήμα τής εγκληματικότητας που ερευνούν οι εγκληματολογικές στατιστικές (την εμφανή εγκληματικότητα, που διακρίνεται περαιτέρω σε δικαστικά διαπιστούμενη και δήλη εγκληματικότητα[31]), δεν αποτελεί παρά ένα μόνο μέρος τής πραγματικής έκτασης της εγκληματικότητας, του συνόλου δηλαδή των εγκλημάτων

[27] Βλ. αντί πολλών *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 96 επ., *Σπινέλλη Κ.*, Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, σελ. 135, η εγκληματολογική στατιστική αποτελεί την παλαιότερη θετικιστική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου και η γαλλική εγκληματολογική στατιστική την παλαιότερη στατιστική αυτού του είδους, βλ. ό.π. και ιδίως υποσημ. [136].
[28] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π. σελ. 136 και ιδίως υποσημ. [140].
[29] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π. σελ. 137, πρβλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 27.
[30] Βλ. *Sutherland E. G., Cressey D. R.,* Criminology, σελ. 15 επ.
[31] Βλ. αναλυτικά *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 97 επ.

που διαπράττονται σε δεδομένη τοπικά και χρονικά κοινωνία[32]. Ουδεμία στατιστική παρέχει τον πραγματικό όγκο τής εγκληματικότητας, το σύνολο του οποίου μεταφράζεται από τους εγκληματολόγους ως ένα «παγόβουνο»[33]: συγκεκριμένα, η κορυφή τού παγόβουνου αποτελεί την εγκληματολογική στατιστική, δηλαδή τα διαπραχθέντα εγκλήματα που έχουν περιέλθει στη γνώση των αρμόδιων φορέων και αρχών (στην αστυνομία, κ.λπ.), ενώ η πλατιά βάση τού παγόβουνου αποτελεί τα εγκλήματα που διαπράττονται και δεν περιέρχονται στη γνώση των επισήμων φορέων με οιονδήποτε τρόπο, και άρα δεν έχουν καταγραφεί, όπως ακριβώς συμβαίνει και με το παγόβουνο, η πλατιά βάση του οποίου βρίσκεται κάτω από τη στάθμη τής θάλασσας και δεν είναι ορατή[34].

Αυτή η σκοτεινή περιοχή τής εγκληματικότητας (αφανής εγκληματικότητα, κρυμμένη, hidden, undetected, cachée, Unbekannte εγκληματικότητα, σκοτεινός αριθμός) έχει εντελώς άγνωστη έκταση και αποτελεί ένα από τα παλαιά και πάντα επίκαιρα προβλήματα της εγκληματολογίας και έχει πολλές διαστάσεις. Αναφέρεται η αβεβαιότητα που δημιουργείται από την άγνοια του πραγματικού όγκου τής εγκληματικότητας[35]. Ο σκοτεινός αριθμός αβάσιμα υπολογίζεται συνήθως στο 80% (ή και παραπάνω, αναλόγως με το έγκλημα, κ.λπ.) του συνολικού όγκου τής εγκληματικότητας[36].

Αναφορικά με την παρούσα έρευνα, και τα δύο προαναφερόμενα επίπεδα διαρθρώνονται με βάση τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές. Αναλυτικά, η ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων (πρώτο επίπεδο) πραγματοποιείται διαμέσου της αναφοράς και ανάλυσης των στατιστικών στοιχείων που παρατίθενται και εξετάζονται από τις παγκόσμιες εκθέσεις για την εμπορία ανθρώπων τού Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime)[37] των ετών 2012, 2014 και 2016, με έμφαση στην πρόσφατη έκθεση του 2016, και καλύπτουν δεδομένα για το

[32] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π. σελ. 104.
[33] Βλ. *Hall Williams J. E.*, Criminology and Criminal Justice, σελ. 156, *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138, *Tierney J.*, Criminology: Theory and Context, σελ. 19 επ.
[34] Ο *Radzinowitz* είχε υπολογίσει για την Αγγλία ότι η κορυφή του παγόβουνου (τα περιερχόμενα στη γνώση της αστυνομίας εγκλήματα) αποτελεί μόνο το 15% των τελούμενων εγκλημάτων, βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138.
[35] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 139.
[36] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 104.
[37] Στο εξής UNODC.

trafficking από το έτος 2003 έως το έτος 2014, ενώ μερικά στοιχεία αναφέρονται και στο έτος 2015. Οι εκθέσεις βασίζονται σε μια αναλυτική ερμηνεία ενός μεγάλου αριθμού ανιχνευμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων σε όλο τον κόσμο.

Οι στατιστικές πληροφορίες συλλέχθηκαν από το UNODC από 137 χώρες, με δύο τρόπους: αφενός μέσω ενός σύντομου, αποκλειστικού ερωτηματολογίου[38] το οποίο διανεμήθηκε στις κυβερνήσεις των κρατών και αφετέρου μέσω της συλλογής επίσημων πληροφοριών από τα κράτη αυτά (εθνικές αστυνομικές εκθέσεις, εκθέσεις των αρμόδιων Υπουργείων Δικαιοσύνης, εθνικές εκθέσεις για την εμπορία ανθρώπων κ.λπ.). Οι επίσημες στατιστικές από τις εθνικές αρχές αντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο από το 90% των πληροφοριών που συλλέγονται για τις παγκόσμιες εκθέσεις του UNODC.

Οι αριθμοί που αναφέρονται στις εκθέσεις από την εκάστοτε χώρα αντιπροσωπεύουν τους επίσημα εντοπισμένους δράστες (από τις αστυνομικές αρχές, κ.λπ., δηλαδή τους υπόπτους, τα πρόσωπα κατά των οποίων έχουν κινηθεί ποινικές διώξεις και τους καταδικασθέντες) και τα θύματα, τα οποία έχουν έρθει σε επαφή με τους αρμόδιους φορείς (εισαγγελικές αρχές, κοινωνικές υπηρεσίες, ΜΚΟ, διεθνείς οργανισμούς, κ.λπ.). Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από διεθνείς οργανισμούς ή ΜΚΟ που εντοπίζουν, προστατεύουν ή συνδράμουν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων στον επαναπατρισμό τους ήταν καθοριστικής σημασίας σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ειδικά οι εθνικές αρχές δεν ανέφεραν σχετικά δεδομένα ή στις χώρες, όπου αποτελούν τους μοναδικούς φορείς που αναφέρουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Όλες οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν, ανεξάρτητα από την πηγή ή τη μέθοδο, διασκεδάστηκαν στις εκάστοτε εθνικές αρχές για επαλήθευση προ της δημοσίευσης των εκθέσεων. Ορισμένες χώρες δεν καλύπτονταν από τη συλλογή δεδομένων: αυτές οι χώρες είτε δεν απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, είτε οι ερευνητικές προσπάθειες του UNODC για τον εντοπισμό επίσημων εθνικών δεδομένων στις χώρες αυτές, σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, δεν απέδωσαν κανένα αποτέλεσμα.

[38] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016 (εφεξής UNODC, 2016), Annex III, κατηγορία Annexes (Παραρτήματα), στο διαδικτυακό τόπο www.unodc.org/glotip.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το UNODC[39], η υποβολή των σχετικών δεδομένων από τα κράτη δεν είναι ομοιόμορφη. Αν και το ερωτηματολόγιο παρείχε ένα πρότυπο σύνολο δεικτών, πολλές χώρες αναφέρονται μόνο σε εν μέρει δείκτες: έτσι λόγου χάρη, ορισμένες χώρες ενδέχεται να παρέχουν ιθαγένεια για αμφότερα τους δράστες και τα θύματα, άλλες χώρες μόνο για τα θύματα και άλλες αναφέρουν μόνο το φύλο ή την ηλικία των θυμάτων ή δεν αναφέρονται ειδικότερα στις μορφές εκμετάλλευσης. Αποτελεσματικά, οι αριθμοί των στατιστικών δεδομένων που αποτελούν τη βάση για τις διάφορες αναλύσεις ποικίλλουν.

Ακολούθως, για την εγκυρότητα και την ασφάλεια των στατιστικών δεδομένων, οι αρμόδιοι ερευνητές τού UNODC μελετούν την εκάστοτε σχετική εθνική νομοθεσία, με σκοπό να καθορίσουν το κατά πόσον οι αρχές των κρατών δίνουν προτεραιότητα σε ορισμένες μόνο μορφές εμπορίας ανθρώπων: επί παραδείγματι, ορισμένες χώρες μπορούν μόνο να ποινικοποιήσουν την εμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση, τη διακρατική διακίνηση ή την εμπορία παιδιών. Οι χώρες αυτές θα ανιχνεύσουν μόνο ορισμένα θύματα. Αυτά τα δεδομένα δεν είναι συμβατά με δεδομένα από κράτη που ποινικοποιούν όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως ορίζονται στο Πρωτόκολλο του ΟΗΕ για την εμπορία ανθρώπων και επομένως, παραλείπονται από τις εθνικές και τις παγκόσμιες αναλύσεις τα δεδομένα που προέρχονται από χώρες, οι οποίες ποινικοποιούν μόνο ορισμένες μορφές εμπορίας ανθρώπων[40].

Αναφορικά με τα στοιχεία για την εμπορία ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων στην Ελλάδα (δεύτερο επίπεδο), η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας. Η εν λόγω επιλογή εδράζεται στο γεγονός ότι οι πληροφορίες για τα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και τα θύματα είναι άκρως περιορισμένες και παρέχονται κυρίως από τις στατιστικές έρευνες της αστυνομίας[41]. Αποτελεσματικά, η προσέγγιση των εθνικών διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων εκπληρώνεται με την επισκόπηση και ανάλυση των στατιστικών δεδομένων που παρέχονται από τις αρμόδιες αστυνομικές υπηρεσίες για τους δράστες, αλλά και τα θύματα εμπορίας, για την περίοδο που καλύπτει τα έτη 2003 έως 2015, με ιδιαίτερη έμφαση στη δεκαετία τού 2010.

[39] Βλ. UNODC, 2016, Annex I, Methodology and Coverage, ibid.
[40] Βλ. επίσης τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο προφίλ των κρατών, ibid.
[41] Βλ. το διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr για τα στατιστικά δεδομένα για την Ελλάδα.

Αν και, όπως αμέσως παραπάνω τονίσθηκε, ουδεμία στατιστική παρέχει τον πραγματικό όγκο τής εγκληματικότητας, η στατιστική τής αστυνομίας ορισμένης χώρας θεωρείται ότι αποτελεί μία κατά το μάλλον ή ήττον καλύτερη ένδειξη για το μέγεθος της εγκληματικότητας της χώρας αυτής, εκ του λόγου ότι βρίσκεται εγγύτερα στο χρόνο τέλεσης του εγκλήματος[42]. Άλλαις λέξεσι, η στατιστικής τής αστυνομίας είναι εγγύτερα στον πραγματικό αριθμό των εγκλημάτων, από τη στιγμή που περιέχει όλα τα εγκλήματα, τα οποία περιέρχονται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε γνώση των αρμοδίων αστυνομικών αρχών.

Ασφαλώς, όμως, η στατιστική αυτή δεν (πρέπει να) θεωρείται εντελώς αξιόπιστη, κυρίως λόγον δι' ον ο πραγματικός αριθμός των τελούμενων εγκλημάτων είναι πολύ μεγαλύτερος (σκοτεινός αριθμός). Από τη μία πλευρά, θύματα δεν προχωρούν σε καταγγελίες και μηνύσεις, για διάφορες αιτίες και από την άλλη, ορισμένοι αστυνομικοί δεν καταγγέλλουν όλους τους υπόπτους και ειδικά εκείνους οι οποίοι έχουν κάποια οικονομική κάλυψη[43].

Ακολούθως, η αστυνομία δεν ενδιαφέρεται πάντα στον ίδιο βαθμό για να καταγράφει όσα εγκλήματα περιέρχονται εις γνώση της. Έτσι, ενδέχεται κάποιο χρόνο να επιτευχθεί μεγαλύτερος ζήλος, με σκοπό να αυξηθεί ο αριθμός των δηλουμένων εγκλημάτων και έτσι να αυξηθούν οι παρεχόμενες πιστώσεις, ή αντίστροφα, να έχουν αυξηθεί οι πιστώσεις, να υπάρχει περισσότερο αρμόδιο προσωπικό ή τεχνικά μέσα και έτσι να αυξάνονται τα καταγραφόμενα εγκλήματα[44]. Επίσης, ενδέχεται η αστυνομία να συρρικνώνει τεχνητά τον αριθμό των εγκλημάτων ή ορισμένων εγκλημάτων για να καθησυχαστεί η κοινή γνώμη ή για να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητα της αστυνομίας στην πρόληψη του εγκλήματος, κ.λπ.

[42] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 137.
[43] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138.
[44] Βλ. το παράδειγμα της Νορβηγίας, *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 23 και 24.

ΙΙ. Ποσοτική προσέγγιση του φαινομένου

Α. Γενικά

Αυτό που πρέπει να αναφερθεί εκ προοιμίου, είναι ότι η εμπορία ανθρώπων λαμβάνει χώρα σε ολόκληρη την υφήλιο[45] και δεν αφήνει κανένα κράτος ανεπηρέαστο. Αναλυτικά, την περίοδο 2012 έως 2014, ανιχνεύθηκαν ανά τον κόσμο περισσότερες από πεντακόσιες (500) διαφορετικές ροές εμπορίας ανθρώπων (trafficking flows)[46] και το χρονικό διάστημα 2010 έως 2012 είχαν εντοπισθεί πεντακόσιες δέκα (510)[47].

Αν και πολλές περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων δε συνεπάγονται τη διέλευση διεθνών συνόρων (το 42% των θυμάτων που εντοπίζονται διακινούνται εγχώρια), το εσωτερικό (internal) trafficking έχει κατά το μάλλον ή ήττον εκτοπιστεί από την τέλεση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων κατά μήκων δύο ή περισσοτέρων χωρών, γειτονικών, ή ακόμη και διαφορετικών ηπείρων (περισσότερα από 6 στα 10 θύματα έχουν διακινηθεί σε τουλάχιστον μία διαφορετική χώρα από εκείνη που προέρχονται)[48], όπως υπογραμμίσθηκε και στον οικείο τόπο[49].

[45] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2014 (εφεξής UNODC, 2014), σελ. 7.
[46] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 5.
[47] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 7.
[48] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 8.
[49] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 1. ΙΙΙ.** του παρόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Οι κύριες περιοχές προορισμού των διαπεριφερειακών ροών εμπορίας ανθρώπων (με μπλε χρώμα) και από πού κυρίως προέρχονται, χρονική περίοδος 2010 έως 2012

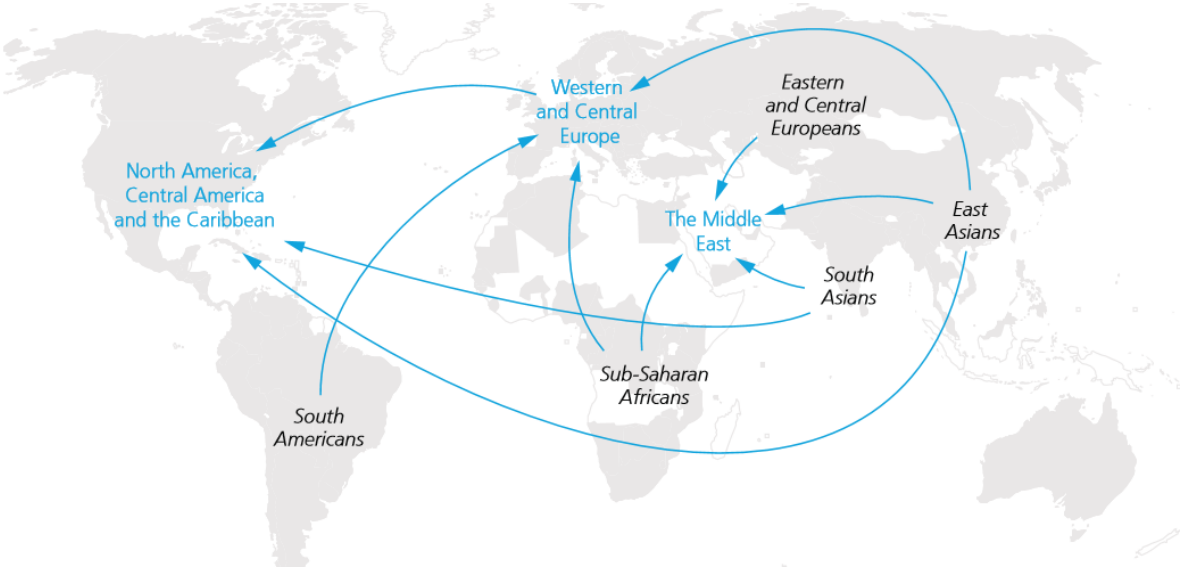

Source: UNODC

Σημ. Τα βέλη δείχνουν τις ροές που αντιπροσωπεύουν ποσοστό του 5% και άνω των συνολικών θυμάτων που εντοπίστηκαν στις περιοχές προορισμού.

Από το ανωτέρω διάγραμμα, φαίνεται ότι η Νότια και Κεντρική Αμερική, η Δυτική και Κεντρική Ευρώπη και η Μέση Ανατολή, αποτελούν τις κυριότερες περιοχές[50] προορισμού των θυμάτων εμπορίας, τα οποία προέρχονται από την Νότια Αμερική, την Υποσαχάρια Αφρική, την Νότια και την Ανατολική Ασία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη: τα θύματα διακινούνται στην Νότια και Κεντρική Αμερική από την Νότια και την Ανατολική Ασία και από τη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη, στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη από τις χώρες τής Νότιας Αμερικής, της Υποσαχάριας Αφρικής και της Ανατολικής Ασίας, και τέλος στη Μέση Ανατολή από την Υποσαχάρια Αφρική, την Νότια και Ανατολική Ασία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη.

Αναλυτικά, τα θύματα τείνουν να διακινούνται από τις φτωχές χώρες στις πιο εύπορες (σε σχέση με τη χώρα προέλευσης). Οι εύπορες περιοχές, όπως η Δυτική και Νότια Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική και η Μέση Ανατολή, ανιχνεύουν θύματα από ένα

[50] Με την όρο *περιοχή* (μτφρ. του αγγλικού όρου *region*) νοείται στο παρόν το σύνολο των χωρών, στο οποίο διαιρούνται όλες οι χώρες που καλύπτονται από την έρευνα, συνθέτοντας μία ευρύτερη περιοχή, και οι οποίες ομαδοποιούνται με κριτήριο τη γεωγραφική τους εγγύτητα (πρβλ. ≈ *ήπειρος*).

μεγάλο αριθμό χωρών από όλο τον κόσμο. Από την άλλη πλευρά, τα θύματα εμπορίας από χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής και της Ανατολικής και Νότιας Ασίας διακινούνται σε ένα ευρύ φάσμα προορισμών: 69 χώρες συνολικά αναφέρουν ότι έχουν εντοπίσει θύματα από την Υποσαχάρια Αφρική, μεταξύ 2012 και 2014, τα οποία εντοπίστηκαν κυρίως στην Αφρική, τη Μέση Ανατολή και τη Δυτική και Νότια Ευρώπη.

Β. Οι δράστες, τα θύματα και οι μορφές εκμετάλλευσης

1. Το προφίλ των δραστών

Ασφαλώς, προκειμένου να κατανοηθεί το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, είναι απαραίτητο να γνωρίζει κανείς ποιοι είναι οι δράστες. Η ανάλυση των χαρακτηριστικών, της υπηκοότητας και του φύλου, των εμπόρων μπορεί να συμβάλει στην ευρύτερη κατανόηση του προφίλ των διακινητών και των δικτύων τους, αλλά και του τρόπου λειτουργίας τους.

Όπως συμβαίνει και με κάθε άλλο έγκλημα, έτσι και στην εμπορία ανθρώπων η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες (περίπου 6 στους 10 δράστες είναι αρσενικού γένους), πρότυπο που επικρατεί διεθνώς σε όλα τα κράτη. Όμως, δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι ο αριθμός των γυναικών δραστών αποτελεί επίσης ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, ειδικά εάν αναλογισθεί κανείς ότι υπάρχουν ελάχιστα εγκλήματα (ειδικότερα μεταξύ των εγκλημάτων βίας) με τόσο υψηλό ποσοστό γυναικείας συμμετοχής. Αν και τα ακριβή δεδομένα ενδέχεται να διαφέρουν, παρατηρείται ότι σχεδόν όλες οι περιοχές αναφέρουν ως επί το πλείστον άνδρες δράστες. Οι χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας και της Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής αποτελούν εξαίρεση, όπου η πλειοψηφία των (διωχθέντων) δραστών είναι γυναίκες (βλ. το κατωτέρω διάγραμμα).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Οι διωχθέντες δράστες κατά φύλο και περιοχή, το έτος 2014 ή πιο πρόσφατα

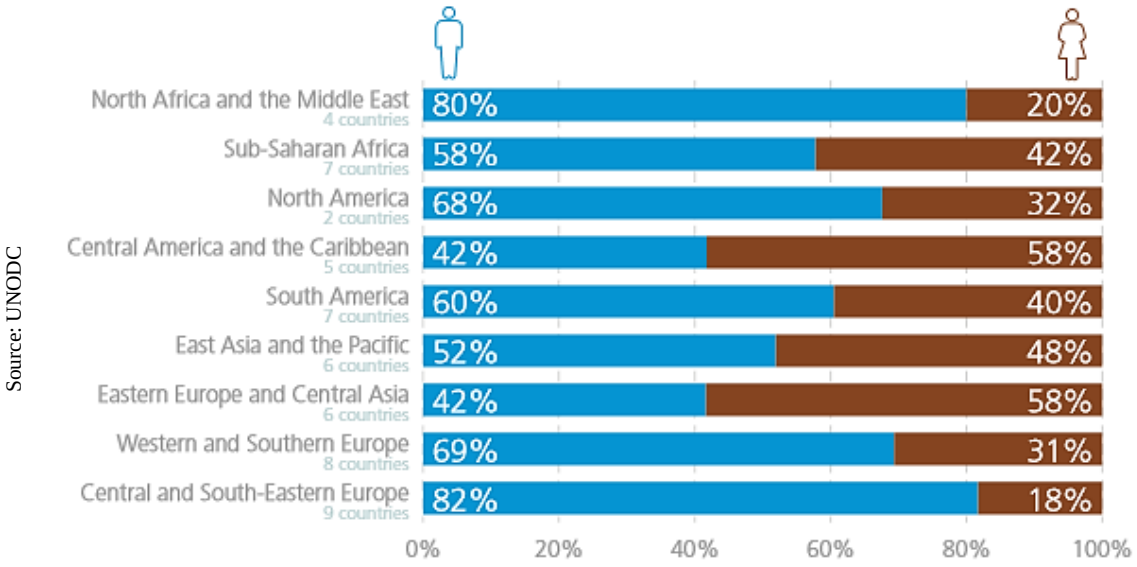

Source: UNODC

Αυτό που συνάγει κανείς ως πρώτη παρατήρηση είναι ότι σχεδόν σε όλες τις περιοχές οι άνδρες δράστες αντιπροσωπεύουν κατά τι υψηλότερο εκ του ήμισυ ποσοστό τού συνόλου των δραστών (που κυμαίνεται από 52% έως 69%), με δύο ακραίες εξαιρέσεις: την Νότια Αφρική και τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική και την Νοτιοανατολική Ευρώπη, όπου οι άνδρες δράστες αντιπροσωπεύουν το 80% έως 82% και την Ανατολική Ευρώπη, την Κεντρική Ασία και την Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική, όπου οι άνδρες σημειώνουν ποσοστά μικρότερα από αυτά των γυναικών, της τάξεως του 42%.

Από τα περίπου 6.800 άτομα που καταδικάσθηκαν για εμπορία ανθρώπων κατά την περίοδο 2012 έως 2014 (σύμφωνα με τα διαθέσιμα αρχεία), το 63% ήταν άνδρες και η κατανομή ανά φύλο ανά γεωγραφική περιοχή είναι παρόμοια με αυτή που παρατηρείται για τις διώξεις. Οι χώρες τής Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, της Ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού, της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής καταδικάζουν περισσότερους από 70% άνδρες εμπορίας ανθρώπων, ενώ στις χώρες της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης το ποσοστό ξεπερνά το 80%. Αναφορικά με τα έτη 2012 έως 2014, συναντά κανείς παρόμοιες αναλογίες μεταξύ των ανδρών και γυναικών υπόπτων και δραστών, και οι γυναίκες κυμαίνονται από 28% έως 38% στα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας: 38% των υπόπτων, 32% των διωχθέντων και 28% των καταδικασθέντων δραστών ήταν γυναίκες (σύνολο δραστών περίπου 5.750).

Όμως, παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες, η συμμετοχή των γυναικών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων είναι εκπληκτικά υψηλή, εν συγκρίσει με άλλα εγκλήματα. Αυτή η διαπίστωση ισχύει για όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, στην έρευνα, την δίωξη και τις καταδίκες, στα οποία το ποσοστό των γυναικών υπόπτων και δραστών παρέμεινε υψηλό τα τελευταία χρόνια. Αναφορικά με τα αναλυτικά ανά φύλο στοιχεία για την έρευνα των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων, τούτα χρονολογούνται μόλις από το 2011 και φαίνεται ότι από τότε έχει αρχίσει να παρατηρείται μία ελαφρά μείωση του ποσοστού των γυναικών υπόπτων για το έγκλημα αυτό. Αντιθέτως, τα στοιχεία για τις διώξεις, η χρονολόγηση των οποίων εντοπίζεται από το έτος 2007, παρουσιάζουν σταθερή αύξηση των γυναικών δραστών, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα στοιχεία τα σχετικά με τις καταδίκες των δραστών. Το 2014, οι γυναίκες περιελάμβαναν περισσότερο του ενός τρίτου (1/3) του συνόλου των δραστών και στα τρία στάδια της ποινικής δικαιοσύνης.

Όσον αφορά ειδικότερα το ρόλο των γυναικών σε εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων, η στατιστική έρευνα που δημοσιεύθηκε από το UNODC στην Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων τού έτους 2012, συμπεραίνει ότι οι ενήλικες γυναίκες εμπλέκονται συχνότερα στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών[51]. Οι ποιοτικές δε μελέτες δείχνουν ότι τα ανήλικα θύματα κυρίως στρατολογούνται ή φυλάσσονται από γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας. Η ανάλυση που παρουσίασε το UNODC το έτος 2014, έδειξε ότι οι γυναίκες που εμπλέκονται σε οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις, συμμετείχαν κυρίως στις χαμηλότερες ιεραρχικά βαθμίδες τής οργάνωσης, όπως στην πρόσληψη και στρατολόγηση των θυμάτων, ενώ οι άνδρες κατέχουν εξέχοντες και ηγετικούς ρόλους, εμπλεκόμενοι στην οργάνωση των εγκλημάτων και στην όλη διαδικασία τής εκμετάλλευσης των θυμάτων[52]. Ακόμη, η έρευνα που διεξήχθη για την εμπορία ανθρώπων σύμφωνα με τα αρχεία των δικαστηρίων, αναφέρει ότι οι γυναίκες δράστες συμμετείχαν στο 54% των 155 υποθέσεων που εξετάστηκαν για τους σκοπούς τής μελέτης. Οι γυναίκες ενεργούσαν είτε μόνες, είτε μαζί με άλλες γυναίκες στο 21% των περιπτώσεων, διαδραματίζοντας κύριο ρόλο στη διακίνηση θυμάτων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι

[51] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2012 (εφεξής UNODC, 2012), σελ. 30.
[52] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 27 επ.

υπόλοιπες περιπτώσεις (33%) αφορούν στη συνεργασία των γυναικών με άνδρες δράστες[53].

Οι γυναίκες διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων που τελείται εκτός της εγκληματικής οργάνωσης, αλλά στα πλαίσια μεμονωμένης δράσης, δύο προσώπων, συχνά ζευγαριού, που στρατολογούν και εκμεταλλεύονται από κοινού τα θύματα[54]. Οι γυναίκες δράστες, κυρίως στις περιπτώσεις αυτές, είναι εκείνες που προσελκύουν ευκολότερα τα θύματα, εκ του λόγου ότι η εικόνα ενός ζευγαριού είναι περισσότερο πειστική και την ίδια στιγμή πιο καθησυχαστική για τα υποψήφια θύματα, από ό,τι η εικόνα ενός μόνου άνδρα διακινητή.

Άλλο ένα επαναλαμβανόμενο στοιχείο που παρατηρείται στις περιπτώσεις γυναικών δραστών είναι η επικράτηση των πρώην θυμάτων να γίνονται δράστες (happy trafficking)[55]. Έτσι, τα θύματα τής εμπορίας ανθρώπων αναγκάζονται, εκτός από το να διαπράττουν εγκληματικές πράξεις, όπως η εμπορία ναρκωτικών, επιπλέον να στρατολογούν έτερα θύματα, κυρίως για σεξουαλική εκμετάλλευση[56]. Από τη μία πλευρά, τα κίνητρα των θυμάτων για να προβούν στις πράξεις προσέλκυσης άλλων θυμάτων ενδέχεται να είναι η μείωση του χρέους τους προς τους εμπόρους, ακόμα δε και η λήξη τής δικής τους εκμετάλλευσης. Από την άλλη, και δη και οι δράστες ασφαλώς επωφελούνται, από τη στιγμή που μπορούν να στρατολογήσουν επιπλέον θύματα και επίσης να διασφαλίσουν τη μυστικότητα και την ανωνυμία τους, λόγον δι' ον τα θύματα που καθίστανται δράστες, είναι λιγότερο πιθανόν να απευθυνθούν στις αρμόδιες διωκτικές αρχές και να αποκαλύψουν την ταυτότητα και τις ενέργειες των δραστών (καθώς με τον τρόπο αυτό θα ομολογούσαν και τη δική τους παράνομη συμμετοχική δραστηριότητα).

---

[53] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 35.

[54] Όπως συνέβη στην Αρμενία, όπου ένα ζευγάρι έπεισε δύο κορίτσια να μετακομίσουν στη Ρωσική Ομοσπονδία, με σκοπό την σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι διακινητές και τα θύματα ζούσαν σε μία αρμενική πόλη κοντά στα ρωσικά σύνορα. Ένα από τα δύο θύματα αρνήθηκε να φύγει, ενώ το άλλο κατέστη θύμα εκμετάλλευσης για δύο εβδομάδες σε ένα ρωσικό χωριό, βλ. UNODC, 2016, σελ. 36 και ιδίως υποσημ. [24].

Ομοίως, μία κοπέλα από τη Ρουμανία κατέστη θύμα σεξουαλικής εκμετάλλευσης στη Δανία, για περίπου 6 μήνες, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [25].

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, οι γυναίκες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη στρατολόγηση των θυμάτων.

[55] Βλ. ανωτέρω **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 2. ΙΙ.**

[56] Βλ. *Lo Iacono E.*, Victims, Sex Workers and Perpetrators: Grey Areas in the Trafficking of Nigerian Women, Trends in Organized Crime, 17, 2014, σελ. 110.

Αυτό ασφαλώς δε μεταφράζεται ότι οι γυναίκες που καταδικάσθηκαν για εμπορία ανθρώπων υπήρξαν όλες ορισμένη στιγμή θύματα ή ότι οι γυναίκες δράστες εκπροσωπούν χαμηλού επιπέδου θέσεις στην αλυσίδα τής όλης εκμετάλλευσης. Οι δικαστικές υποθέσεις έχουν δείξει στην πραγματικότητα ότι ορισμένες εγκληματικές οργανώσεις αποτελούνται μάλιστα μόνο από γυναίκες δράστες[57].

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών εμπορίας, την περίοδο 2012 έως 2014, κατά μέσο όρο 75% των καταδικασθέντων δραστών ήταν υπηκοότητας. Οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να προέρχονται από κράτη που συνορεύουν με το κράτος όπου διακινούν τα θύματα, ή να είναι τουλάχιστον σχετικά κοντά γεωγραφικά, δίχως όμως τούτο να αποτελεί κανόνα. Έτσι, την ίδια χρονική περίοδο, οι αλλοδαποί δράστες κατάγονταν είτε (σε ποσοστό 14%) από κράτος της ίδιας περιοχής τής χώρας καταδίκης, είτε (σε ποσοστό 11%) από κράτος διαφορετικής περιοχής. Ομοίως και την περίοδο 2010 έως 2012, λίγο περισσότεροι από 6 στους 10 δράστες που καταδικάσθηκαν παγκοσμίως είναι πολίτες τού κράτους που επέβαλε την καταδίκη, ενώ το 35% είναι αλλοδαποί, οι οποίοι σε ποσοστό 22% κατάγονταν από χώρα τής ίδιας περιοχής τής χώρας καταδίκης και σε ποσοστό 14% κατάγονταν από άλλες χώρες. Αυτό σημαίνει, ότι σε μία συγκεκριμένη χώρα στην Ευρώπη φερ' ειπείν, είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι οι πλειοψηφία των εμπόρων ανθρώπων θα είναι πολίτες τής χώρας αυτής, η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα θα αποτελείται από άλλους Ευρωπαίους και τέλος, ένα μικρό ποσοστό θα είναι μη Ευρωπαίοι αλλοδαποί δράστες.

Όπως υπογραμμίζει το UNODC, το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών είναι υψηλό, εν συγκρίσει με αυτό που συνήθως παρατηρείται για άλλα εγκλήματα, για τα οποία οι αλλοδαποί δράστες γενικά αποτελούν το 10% των καταδικασθέντων[58]. Ασφαλώς δε, το υψηλό ποσοστό αυτό συμμετοχής των αλλοδαπών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη, δεδομένου ότι το trafficking αποτελεί ένα από τα εγκλήματα που έχουν κατ' εξοχήν διασυνοριακό χαρακτήρα.

[57] Όπως συχνά συμβαίνει λ.χ. στη Ρωσία, βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στη Ρωσία, όπου 3 γυναίκες στρατολογούσαν ανήλικα κορίτσια με σκοπό τα τελευταία να καθιστούν θύματα εμπορίας ανθρώπων στη Μέση Ανατολή, βλ. UNODC, 2016, σελ. 36 και ιδίως υποσημ. [30].
[58] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 24 και ιδίως υποσημ. [4].

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Οι καταδικασθέντες στη χώρα τής υπηκοότητάς τους δράστες, ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2014, ή πιο πρόσφατα

Source: UNODC

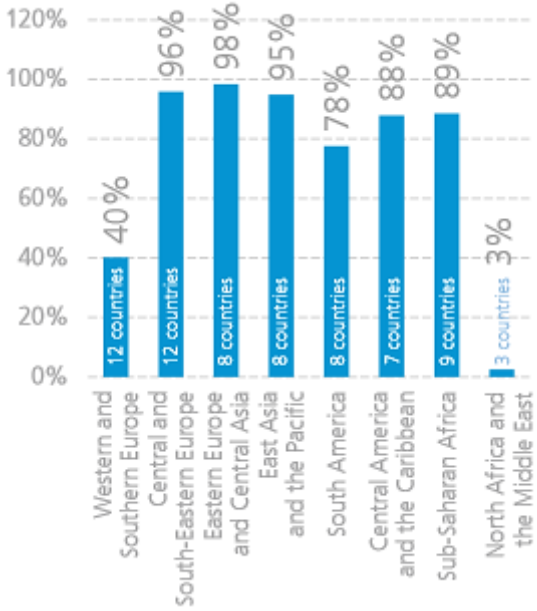

Από το ανωτέρω διάγραμμα, συνάγεται ότι σε όλες σχεδόν τις περιοχές, με δύο εξαιρέσεις, οι δράστες που έχουν την ίδια υπηκοότητα με το κράτος καταδίκης, αποτελούν την πλειοψηφία των καταδικασθέντων δραστών στις περιοχές αυτές. Αντιθέτως, στη Δυτική και Νότια Ευρώπη, οι αλλοδαποί δράστες αντιπροσωπεύουν το 60% των καταδικασθέντων παραβατών, και στη Μέση Ανατολή σχεδόν όλοι οι καταδικασθέντες δράστες (97%) είναι διαφορετικής υπηκοότητας από το κράτος στο οποίο καταδικάσθηκαν.

Ακόμη, εάν εστιάσει κανείς στην υπηκοότητα των αλλοδαπών δραστών καταδικασθέντων για εμπορία ανθρώπων στις χώρες προορισμού των θυμάτων, συμπεραίνει ένα γενικό κανόνα: ότι οι υπηκοότητες των δραστών αντικατοπτρίζουν σε γενικές γραμμές την εκάστοτε υπηκοότητα των θυμάτων που εντοπίστηκαν στις χώρες αυτές[59]. Άλλαις λέξεσι, η υπηκοότητα των δραστών συνδέεται άρρηκτα με την υπηκοότητα των θυμάτων τους. Αλήθεια είναι ότι ο κοινός πολιτισμός και η ίδια γλώσσα, η ίδια εν γένει εθνικότητα, ενδέχεται να αποτελεί παράγοντα εμπιστοσύνης από την πλευρά των θυμάτων στους δράστες, ειδικά σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα πρώτα αναζητούν ευκαιρίες εργασίας σε άλλη χώρα. Από τη μία πλευρά, λοιπόν, οι δράστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να προσελκύσουν και μετέπειτα να

[59] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 46, UNODC, 2016, σελ. 37.

στρατολογήσουν ένα υποψήφιο θύμα που μοιράζεται την ίδια γλώσσα και πολιτισμό με αυτόν και από την άλλη, το θύμα θα εμπιστευτεί ευκολότερα έναν ομοεθνή του, όταν αναζητήσει ένα καλύτερο μέλλον στο εξωτερικό. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο σε περιπτώσεις γυναικών που στρατολογούν άλλες γυναίκες. Εκείνο, μάλιστα, που προκαλεί έκπληξη είναι το γεγονός ότι σε πλήθος τέτοιων περιπτώσεων τα θύματα δεν είναι πρόθυμα να συνεργασθούν με τις αρμόδιες αρχές, εκ του λόγου ότι συνεχίζουν να εμπιστεύονται τους ομοεθνείς εμπόρους τους.

Αποτελεσματικά, παρατηρείται πολλές φορές η ύπαρξη ενός εθνικού ή γλωσσικού συνδέσμου ανάμεσα στους διακινητές και στα θύματα. Αυτός ο σύνδεσμος μπορεί να αναφέρεται στους οικογενειακούς ή συναισθηματικούς δεσμούς, στο κοινό φύλο, στην κοινή εθνικότητα, στην ίδια πατρίδα ή στην κοινή γλώσσα ή εν γένει στον ίδιο πολιτισμό.

2. Το προφίλ των θυμάτων

Όσον αφορά στα θύματα, την περίοδο των ετών 2010 έως 2014 εντοπίστηκαν παγκοσμίως 95.017 θύματα σε 106 κράτη (τα έτη 2010 έως 2012, εντοπίστηκαν 31.766 θύματα σε 80 κράτη και τα έτη 2012 έως 2014, 63.251 σε 106 κράτη)[60]. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με αβίαστη σιγουριά είναι ότι μία γρήγορη ματιά στους αριθμούς των θυμάτων που καταγράφονται στις εκθέσεις τού UNODC για την εμπορία ανθρώπων, επιβεβαιώνει τον κανόνα πως η συντριπτική πλειοψηφία των διακινουμένων θυμάτων που εντοπίζονται παγκοσμίως είναι γένους θηλυκού (είτε ενήλικες γυναίκες, είτε ανήλικα κορίτσια) σε ποσοστό 71%[61], από τότε που το UNODC άρχισε να συλλέγει δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων (από το έτος 2003). Οι ενήλικες γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος τού συνόλου των θυμάτων με ποσοστό 50%.

[60] Να σημειωθεί ότι, περίπου για το 1% των θυμάτων που εντοπίστηκαν και αναφέρθηκαν στο UNODC κατά την περίοδο 2012 έως 2014, δεν ήταν δυνατό να διαπιστωθεί η μορφή εκμετάλλευσης που είχαν υποστεί, είτε επειδή το θύμα εντοπίστηκε πριν από την εκμετάλλευση, είτε επειδή δεν καταγράφηκε στο έντυπο. Αυτά τα θύματα δεν εξετάζονται στην κατωτέρω έρευνα, βλ. UNODC, 2016, σελ. 33.

[61] Το έτος 2014, από τα 17.752 θύματα που εντοπίσθηκαν σε 85 διαφορετικές χώρες και για τα οποία αναφέρθηκαν το φύλο και η ηλικία, το 70% ήταν γυναίκες και κορίτσια.

Αναφορικά με την αναλογία των ενηλίκων και των ανηλίκων θηλυκών θυμάτων, τούτη ενδέχεται να μην παραμένει ορισμένες φορές ίδια και έτσι να εντοπίζονται λιγότερες ενήλικες γυναίκες, αλλά περισσότερα ανήλικα κορίτσια. Ο αριθμός των ενηλίκων γυναικών θυμάτων έχει μειωθεί ουσιωδώς, κυρίως εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία, όπου οι ενήλικες γυναίκες αποτελούσαν έως και το 74% του συνολικού αριθμού των θυμάτων και από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των ανηλίκων κοριτσιών έχει αυξηθεί. Αυτή η τάση δε μεταβάλλει αξιόλογα το γενικό τοπίο για τα θηλυκού γένους θύματα, ο συνολικός αριθμός των οποίων παραμένει στα υψηλότερα ποσοστά, λόγον δι' ον η μείωση των ενηλίκων θυμάτων αντισταθμίζεται από τον αυξανόμενο εντοπισμό ανηλίκων κοριτσιών (που αποτελούν πλέον το 20% του συνολικού αριθμού των θυμάτων).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014

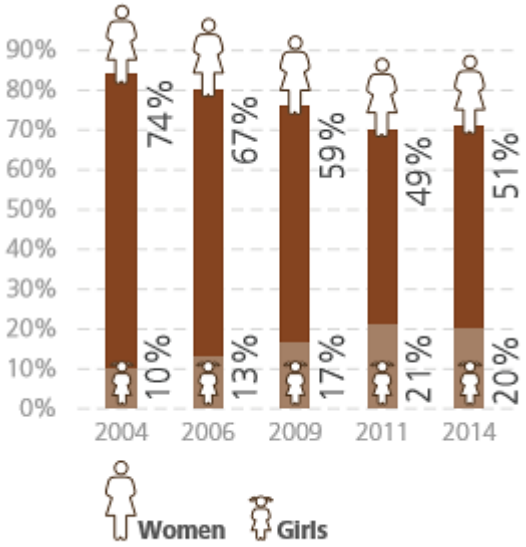

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2011

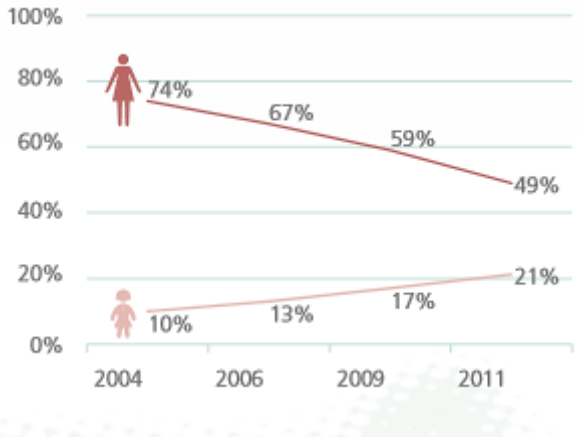

Source: UNODC

Αναφορικά δε με τον ανδρικό πληθυσμό των θυμάτων, κατά την περίοδο 2010 έως 2012, το ποσοστό των ανδρών μεταξύ του συνολικού αριθμού των θυμάτων που εντοπίστηκαν κυμάνθηκε μεταξύ 25% και 30%, γεγονός που αποδεικνύει μία αύξηση εν συγκρίσει με τα έτη 2006 και 2009. Ομοίως, κατά την περίοδο 2012 έως 2014, 1 στα 5 θύματα που εντοπίσθηκαν διεθνώς ήταν άνδρες. Ο κύριος λόγος συνδέεται μάλλον με την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των ανιχνευόμενων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων σε πλήθος κρατών, στις οποίες πρωταγωνιστούν οι άντρες θύματα.

Οι άνδρες θύματα εμπορίας διακινούνται κυρίως για τον ανωτέρω σκοπό (την εργασιακή εκμετάλλευση και την καταναγκαστική εργασία), αλλά εντοπίζονται, σε περιορισμένο βαθμό, περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με θύματα άνδρες με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας τους ή και για διάπραξη εγκλημάτων[62].

[62] Το έτος 2014, το 85,7% των ανδρών θυμάτων διακινήθηκαν με σκοπό την εκμετάλλευσης της εργασίας τους, το 6,8% για σεξουαλική εκμετάλλευση, το 1% για αφαίρεση των οργάνων τους και το 6,5% για άλλες μορφές εκμετάλλευσης (διάπραξη εγκλημάτων, εκμετάλλευση της επαιτείας, κ.λπ.), βλ. UNODC, 2014, FIG. 6, σελ. 25.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Οι άνδρες θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα

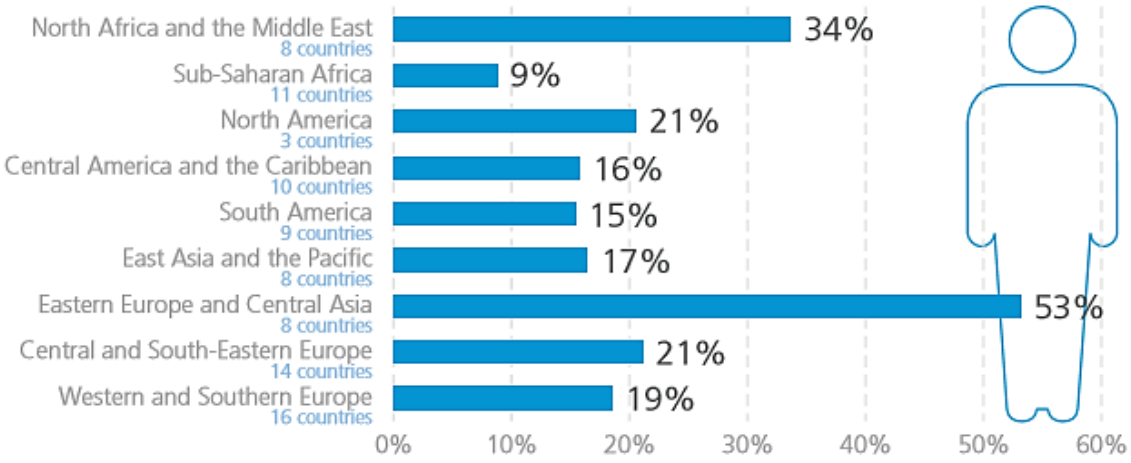

Source: UNODC

Έτσι, σε ορισμένες περιοχές, οι άνδρες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως λόγου χάρη στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, όπου το ποσοστό των ανδρών υπερβαίνει το 50%, όπως και στις χώρες τής Μέσης Ανατολής και της Νότιας Αφρικής, όπου οι άνδρες αποτελούν ποσοστό μεγαλύτερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο (περίπου το 1/3 του συνόλου των θυμάτων που εντοπίσθηκαν στις χώρες αυτές). Αντίθετα, σε άλλες περιοχές, όπως τη Δυτική, την Νότια και την Κεντρική Ευρώπη, την Αμερική και την Ανατολική Ασία, τα ποσοστά των ανδρών θυμάτων εμπορίας είναι σχετικά σταθερά και κυμαίνονται από 15% έως 20% του συνόλου των θυμάτων, ενώ στην Υποσαχάρια Αφρική, όπου η εμπορία ανηλίκων παιδιών εντοπίζεται σε υψηλά επίπεδα, οι ενήλικοι άνδρες αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 9%.

Ο αριθμός, επιπλέον, των ανηλίκων θυμάτων έχει και αυτός αυξηθεί σημαντικά εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) αποτελούν πλέον τη δεύτερη (μετά τις γυναίκες) μεγαλύτερη ομάδα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: η εμπορία παιδιών (θύματα κάτω των 18 ετών), κυμαίνεται από 28% έως 34% του συνολικού αριθμού των θυμάτων, για την περίοδο 2010 έως 2014, όταν το 2004 αποτελούσε το 13% των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014

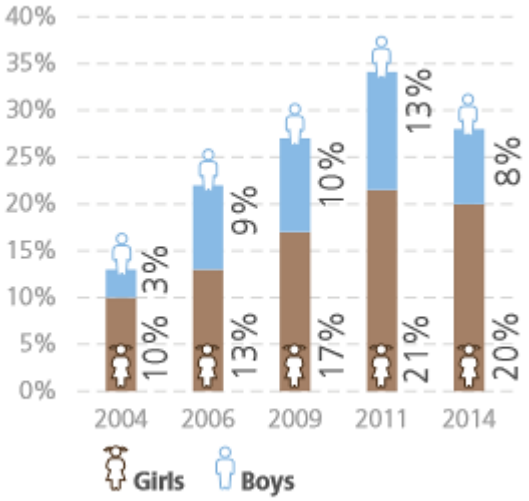

Source: UNODC

Αξίζει, όμως, να αναφερθεί, ότι σε ορισμένες περιοχές παρατηρείται μία αυξομειωτική τάση τού ποσοστού των ανηλίκων θυμάτων: λόγου χάρη, στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή παρατηρήθηκαν αυξητικές τάσεις των ανηλίκων θυμάτων κατά την περίοδο 2010 έως 2012, οι οποίες δεν παρέμειναν σταθερές, και τα επόμενα δύο έτη, το ποσοστό των ανηλίκων θυμάτων μειώθηκε σημαντικά (από 62% σε 44,5% στις περιοχές αυτές). Ομοίως, στην Αμερική, παρατηρείται αύξηση της εμπορίας ανθρώπων με θύματα ανηλίκους: κατά την περίοδο 2010 έως 2012, οι ανήλικοι αποτελούσαν το 31% του συνολικού αριθμού των θυμάτων, το οποίο αυξήθηκε κατά 9% μέσα σε δύο μόνο έτη. Όμως, σε άλλες περιοχές, τα ποσοστά των ανηλίκων θυμάτων παραμένουν κατά το μάλλον ή ήττον σταθερά: στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες τού Ειρηνικού, το ποσοστό των ανηλίκων θυμάτων κυμαίνεται από 32% έως 36% και στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία από 18% έως 19,5%.

Ασφαλώς, το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και η αναλογία ενηλίκων και ανηλίκων θυμάτων εξακολουθούν να παρουσιάζουν έντονες διαφορές στις εκάστοτε περιοχές: στις χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής εντοπίζονται, από το 2003[63] ακόμα, κατά πολύ περισσότερα ανήλικα θύματα (64%) εν συγκρίσει με τα ενήλικα θύματα. Οι χώρες τής Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής εντοπίζουν κατά το πλείστον ανήλικα θύματα σε ποσοστό 62% του συνόλου των θυμάτων. Από

[63] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 25.

την άλλη πλευρά, στα πιο εύπορα κράτη τής Βόρειας Αμερικής, της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής η εμπορία ανθρώπων τελείται κατά το πλείστον εις βάρος ενήλικων θυμάτων και αναφέρονται σχετικά μικρά ποσοστά ανηλίκων θυμάτων, της τάξεως του 20% έως 25%. Ομοίως, στην Νότια Αμερική και στην Ανατολική Ασία, τα ποσοστά των ανηλίκων θυμάτων κυμαίνονται από 32% έως 39%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα

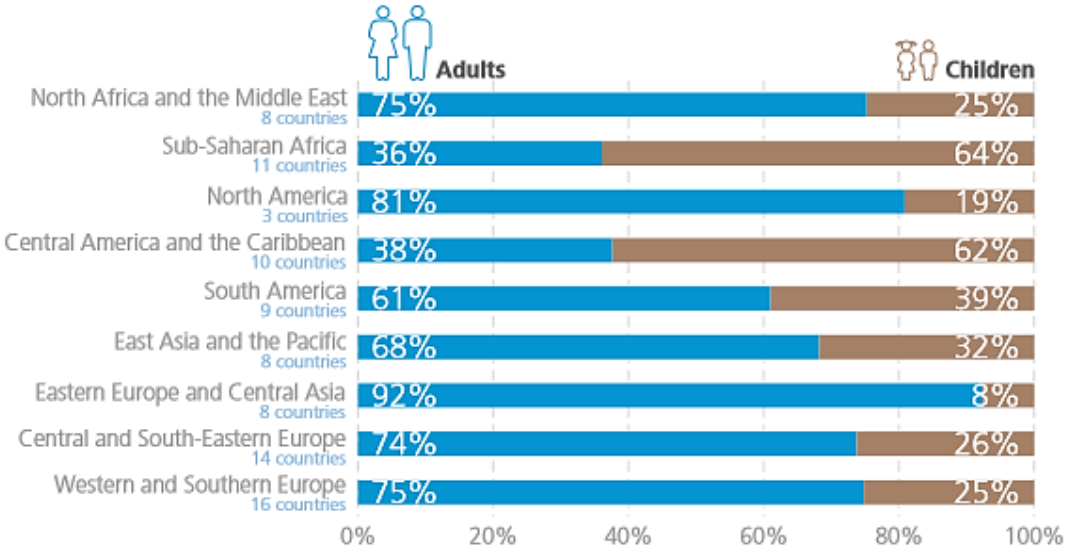

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2010 έως 2012

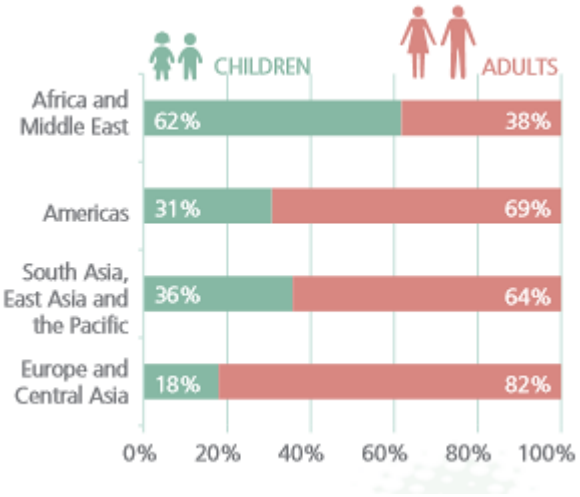

Source: UNODC

3. Οι μορφές εκμετάλλευσης

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω[64], η εκμετάλλευση του ανθρώπου ενδέχεται να λαμβάνει πολλές μορφές στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και οι δράστες προσπαθούν να εξάγουν από τα θύματα όσο το δυνατόν υψηλότερο κέρδος. Αν και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων ανέκαθεν αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί την κυριότερη μορφή trafficking, η εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και την καταναγκαστική εργασία έχει αυξηθεί ουσιωδώς τα τελευταία χρόνια (40% περίπου των θυμάτων που εντοπίστηκαν μεταξύ του 2010 και του 2012 διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία), όπως ομοίως αυξάνεται και η εμπορία ανθρώπων για άλλους σκοπούς, δηλαδή την εκμετάλλευση της επαιτείας, την εμπορία βρεφών, τη στρατολόγηση ανηλίκων για ένοπλες συρράξεις, την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, κ.λπ. Οι τελευταίες μορφές, αν και μπορεί να αποτελούν ουσιώδη προβλήματα σε ορισμένα κράτη, εξακολουθούν από διεθνή άποψη να παραμένουν σχετικά περιορισμένες.

Από το έτος 2007 έως το 2010, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διακινούνταν με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση σε ποσοστό 59%, για εργασιακή εκμετάλλευση 32% και για άλλες μορφές εκμετάλλευσης σε ποσοστό 9%. Αναφορικά με την περίοδο 2011 έως 2014, η σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 54%, η εργασιακή εκμετάλλευση 39% και οι άλλες μορφές εκμετάλλευσης 7%.

[64] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 2. ΙΙ.** του παρόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων, χρονική περίοδος 2007 έως 2014

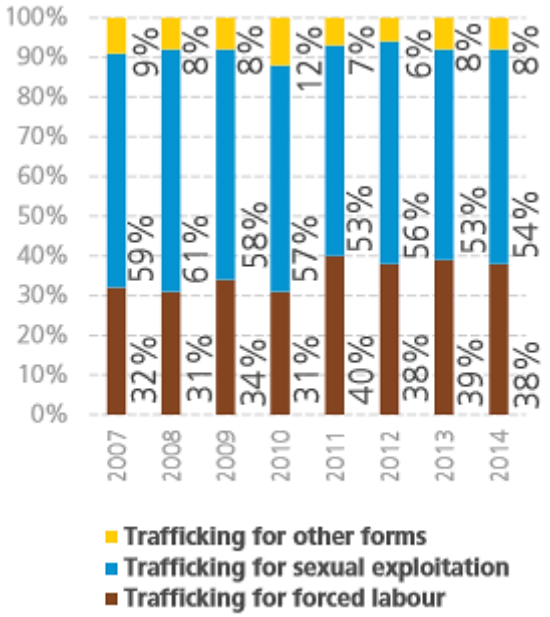

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2010 έως 2012

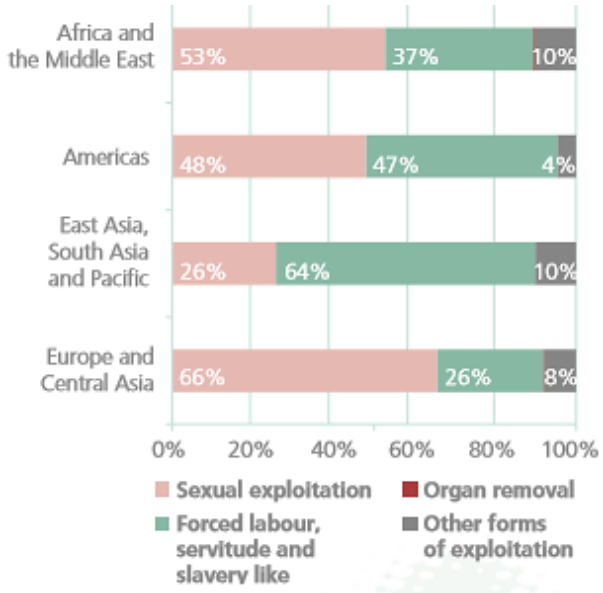

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2012 έως 2014

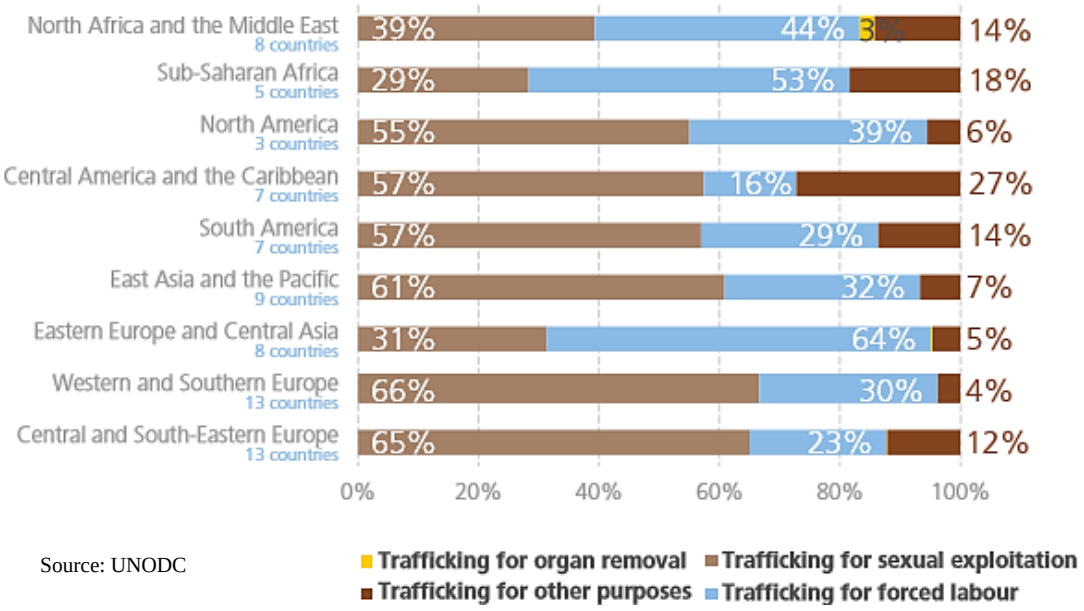

Source: UNODC

Από τα ανωτέρω διαγράμματα (υπ' αριθ. 9 και 10), για τη χρονική περίοδο 2010 έως 2014, συμπεραίνεται ότι τα θύματα, με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, ανέρχονται ανά περιοχή εντοπισμού σε ποσοστό 43,5% του συνόλου των θυμάτων στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή, 52,5% στην Αμερική, 43,5% στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες τού Ειρηνικού και σε ποσοστό 60% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Όσον αφορά στην εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, τούτα ανέρχονται σε ποσοστό που πλησιάζει το 43% στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή, 37,5% στην Αμερική, 48% στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες του Ειρηνικού και 32,5% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, ενώ τα εναπομείναντα σε κάθε περιοχή ποσοστά καλύπτουν τις υπόλοιπες μορφές εκμετάλλευσης (συμπεριλαμβανομένης της αφαίρεσης οργάνων τού σώματος).

Αρχικά, επιβεβαιώνεται ότι τα θύματα διακινούνται παγκοσμίως κυρίως με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, σε ποσοστό που αγγίζει το 51%[65] και για την εργασιακή εκμετάλλευση το ποσοστό πλησιάζει το 39%. Από τη μία πλευρά, η σεξουαλική εκμετάλλευση παραμένει σχεδόν σταθερή σε υψηλά ποσοστά τής τάξεως του 51% (2010 έως 2012) και περίπου του 48,5% (2012 έως 2014). Όμως,

[65] Μόνο την περίοδο 2012 έως 2014, ανιχνεύθηκαν σχεδόν 23.000 θύματα που διακινήθηκαν για σεξουαλική εκμετάλλευση, βλ. UNODC, 2016, σελ. 26.

παρατηρείται ότι μέσα σε τέσσερα (4) μόνο έτη, η εργασιακή εκμετάλλευση έχει αυξηθεί και αντιπροσωπεύει πλέον ένα αξιόλογο ποσοστό, εν συγκρίσει ιδίως με την προηγούμενη δεκαετία: την περίοδο 2010 έως 2012 άγγιζε το 37% και την περίοδο 2012 έως 2014 έφθασε σχεδόν το 44% του συνόλου των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων.

Αναλυτικά, παρατηρούνται ορισμένες περιφερειακές διαφορές, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των θυμάτων, οι οποίες είναι αρκετά έντονες στην ανάλυση των διαφόρων μορφών εκμετάλλευσης: λόγου χάρη, ο μεγάλος αριθμός των ανδρών που εντοπίστηκαν στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, συνδέεται με το γεγονός ότι τα θύματα στις περιοχές αυτές διακινούνται ως επί το πλείστον για καταναγκαστική εργασία, και οι άνδρες είναι γενικά οι πρώτοι που καθίστανται θύματα τέτοιας εκμετάλλευσης[66]. Ο αριθμός αυτός των θυμάτων, σε ποσοστό 64% του συνολικού αριθμού των θυμάτων που εντοπίστηκαν στις περιοχές αυτές, αποτελεί διεθνώς το υψηλότερο ποσοστό εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων. Άλλες περιοχές που σημείωσαν υψηλά ποσοστά για τα θύματα με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση αποτελούν οι χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής (53%) και αμέσως μετά η Νότια Αφρική και η Μέση Ανατολή (44%).

Οι χώρες τής αμερικανικής ηπείρου κυριαρχούνται από την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, η οποία είναι ελαφρώς πιο έντονη στην Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική, ενώ η Βόρεια Αμερική, λόγω της ανάπτυξης του τομέα τής βιομηχανίας, έχει υψηλό ποσοστό (39%) θυμάτων που διακινούνται για εκμετάλλευση της εργασίας τους. Αναφορικά με την Νότια Αμερική, το 29% των θυμάτων διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία. Όμως, να σημειωθεί ότι για τα κράτη αυτά, εξαιτίας των διαφορών που εντοπίζονται στην νομοθεσία και στα συστήματα καταγραφής των εγκλημάτων, τα στατιστικά δεδομένα που προκύπτουν δεν είναι μάλλον αρκετά ασφαλή[67]. Ομοίως συμβαίνει και στα κράτη τής Ευρώπης, όπου η σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων αγγίζει το 66%.

Η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους αποτελεί μία ευρεία κατηγορία που περιλαμβάνει πλήθος δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης και

[66] Οι λίγοι άνδρες που διακινούνται για σεξουαλική εκμετάλλευση εντοπίζονται στη Δυτική και Νότια Ευρώπη και την Αμερική.
[67] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 29.

εμφανίζεται σε πολλούς τομείς τής οικονομίας και της βιομηχανίας (κλωστοϋφαντουργία, κατασκευές, εστίαση, υπηρεσίες καθαρισμού, κ.λπ.) και περιλαμβάνει κυρίως θύματα άνδρες, αλλά και γυναίκες[68]. Ακόμη, μία μορφή εκμετάλλευσης της εργασίας που εντοπίζεται ευρέως είναι η (εξαναγκαστική) παροχή οικιακών υπηρεσιών, η οποία έχει αναφερθεί από πολλά κράτη ανά τον κόσμο, όπως την Ανατολική Ασία, όπου οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των εντοπισμένων θυμάτων που διακινούνται για καταναγκαστική εργασία (συνήθως υπό τη μορφή τής παροχής οικιακών υπηρεσιών)[69], αλλά και τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Ασφαλώς, η εμπορία για καταναγκαστική εργασία λαμβάνει επίσης χώρα σε εποχιακές γεωργικές εργασίες, όπως η συλλογή μούρων στις σκανδιναβικές χώρες ή η συλλογή οπωροκηπευτικών στις μεσογειακές χώρες. Επιπροσθέτως, τα θύματα εμπορίας για καταναγκαστική εργασία έχουν ανιχνευθεί στον κλάδο τής αλιείας στη Νοτιοανατολική Ασία και την Αφρική, στις υπηρεσίες εστίασης και στα εστιατόρια σε πλήθος κρατών, στον τομέα των κατασκευών και στον καθαρισμό. Επιπλέον, τα θύματα διακινούνται επίσης για καταναγκαστική εργασία στα ορυχεία[70].

Ακόμη, ένας περιορισμένος αριθμός περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση των οργάνων τους διαπιστώθηκε τις χρονικές περιόδους αυτές, κυρίως στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή και την Νότια Αμερική: περίπου 120 θύματα ανιχνεύθηκαν (στην πλειοψηφία τους άνδρες), μεταξύ των ετών 2012 και 2014, σε σχεδόν 10 χώρες σε διάφορες ηπείρους, τα οποία είχαν διακινηθεί με σκοπό αφαίρεσης οργάνων τους, ενώ κατά την περίοδο 2010 έως 2012, αναφέρθηκαν τέτοιες περιπτώσεις από 12 χώρες, τα θύματα των οποίων αποτελούν περίπου το 0,2% του συνολικού αριθμού των θυμάτων.

---

[68] Αν και με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι η καταναγκαστική εργασία περιλαμβάνει άνδρες θύματα, μία προσεκτικότερη ανάλυση των δεδομένων για τα θύματα καταναγκαστικής εργασίας αποκαλύπτει ότι το 1/3 περίπου των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους είναι γυναίκες, βλ. UNODC, 2014, σελ. 35.

[69] Οι δράστες ενδέχεται να αποτελούν μέλη τής οικογένειας που ενεργούν ατομικά ή ως συναυτουργοί, ή να αποτελούν άτομα που προσελκύουν τα θύματα από χώρες τού εξωτερικού με την υπόσχεση ενός καλύτερου και ευοίωνου μέλλοντος: χαρακτηριστική η περίπτωση που έλαβε χώρα στην Αργεντινή, όπου μια κοπέλα εισήχθη στη χώρα από τα αγροτικά μέρη του Πλωματικού κράτους τής Βολιβίας από τη θεία της, η οποία υποσχέθηκε στους γονείς τού θύματος ότι θα παρείχε στην κοπέλα την κατάλληλη εκπαίδευση στην Αργεντινή. Όμως, η κοπέλα κατέστη θύμα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την παροχή οικιακών υπηρεσιών, βλ. UNODC, 2016, σελ. 27.

[70] Λόγου χάρη, για εξόρυξη διαμαντιών στη Δυτική Αφρική, χρυσού και άλλων ορυκτών στην Κεντρική Αφρική, βλ. UNODC, 2016, σελ. 31.

Ακολούθως, εντοπίζονται και άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων (εκτός της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και της αφαίρεσης οργάνων των σώματος). Αυτές σημειώνουν αυξητική τάση και αντιπροσωπεύουν το 8,25% του συνόλου των θυμάτων μεταξύ των ετών 2007 και 2014 (όταν το 2006, αυτό το ποσοστό άγγιζε δειλά το 3%), ενώ το 76% αυτών των θυμάτων που διακινούνται είναι γυναίκες. Οι άλλες μορφές αυτές μπορεί να είναι: εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας των θυμάτων, τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων (κυρίως κλοπών σε καταστήματα - μικροκλοπών), εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, (παιδική) πορνογραφία[71] (συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου), οι παράνομες ανθρώπινες θυσίες (σε τελετουργίες), και η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες.

Ο πιο συχνά αναφερόμενος άλλος σκοπός εκμετάλλευσης είναι η επαιτεία. 1.000 σχεδόν θύματα εμπορίας ανθρώπων για εκμετάλλευση της επαιτείας τους εντοπίσθηκαν σε περίπου 20 χώρες το διάστημα 2012 έως 2014, αντιπροσωπεύοντας το 2% του συνολικού αριθμού θυμάτων. Ορισμένοι δράστες στοχεύουν στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας τού δρόμου, όπως πολλάκις συμβαίνει στην Ευρώπη, αλλά παρατηρούνται και φαινόμενα εκμετάλλευσης της επαιτείας ατόμων με αναπηρία (με ακρωτηριασμένα άκρα, κ.λπ., αλλά και με ψυχικά νοσήματα[72]).

Ακόμη, έχουν αναφερθεί περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την τέλεση παρανόμων δραστηριοτήτων, αν και οι τελευταίες είναι μάλλον δυσχερές να ανιχνευθούν. Αυτές οι περιπτώσεις αφορούν παιδιά, αλλά και ενήλικες, που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης στην καλλιέργεια κάνναβης, ή διακινούνται με σκοπό να τελούν κλοπές σε καταστήματα, ληστείες και άλλες εγκληματικές

[71] Κυρίως με περισσότερα θύματα αγόρια από ό,τι κορίτσια, βλ. UNODC, 2016, σελ. 28.

[72] Βλ. την περίπτωση την περίπτωση της Μολδαβίας, όπου δύο διακινητές διακινούσαν έναν ενήλικα με προβλήματα ψυχικής υγείας από το χωριό τους στη Μόσχα, όπου το θύμα αναγκαζόταν να επαιτεία υπό την απειλή βίας και οι δράστες καταδικάστηκαν σε ποινή κάθειρξης 8 ετών από το Centru District Court του Κισινάου, UNODC, 2016, σελ. 31 και ιδίως υποσημ. [11].
Επίσης, στην Αυστρία, ένα θύμα με σωματική αναπηρία αναγκάσθηκε από τρεις συμπολίτες του να επαιτεί για χρονικό διάστημα τεσσάρων ετών στους δρόμους διαφόρων αυστριακών πόλεων, και οι δράστες το απειλούσαν ότι εάν δε συλλέγει 300 έως 500 ευρώ την ημέρα, θα υφίσταντο πράξεις έντονης βίας, απομόνωσης και στέρησης τροφής, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [12].

ενέργειες, να διακινούν παράνομα ναρκωτικές ουσίες, κ.λπ. και έχουν αναφερθεί στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, την Νότια Αμερική και την Αφρική, αποτελώντας το 1% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων[73]. Ο αριθμός αυτός είναι πιθανόν μεγαλύτερος, αν αναλογισθεί κανείς τη δυσκολία τής ανίχνευσης τέτοιων περιπτώσεων εμπορίας.

Επιπλέον μορφές εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν την υπό έρευνα περίοδο, περιλαμβάνουν τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, η οποία εντοπίζεται κυρίως σε κράτη στα οποία το εμπόλεμο στοιχείο είναι έντονο ή τα οποία διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, ευρισκόμενα σε φάση αναδιοργάνωσης και ανοικοδόμησης, όπως σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής.

Ακόμη, περιπτώσεις εμπορίας παιδιών για παράνομες υιοθεσίες έχουν αναφερθεί από χώρες τής Ευρώπης, της Αφρικής, της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, της Κεντρικής και Ανατολικής Ασίας. Από την άλλη πλευρά, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό ανθρώπινες θυσίες και την αφαίρεση οργάνων τού σώματος εντοπίζεται σε χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής.

Αξίζει να αναφερθεί και η εμπορία ανθρώπων για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, περιπτώσεις της οποίας εντοπίζονται σε ορισμένες χώρες τής Νοτιοανατολικής και Ανατολικής Ευρώπης, της Νότιας Αμερικής και της Μέσης Ανατολής, όπως επίσης ότι πολλά κράτη αναφέρουν και περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που συνδυάζουν δύο μορφές εκμετάλλευσης (trafficking for mixed exploitation, λ.χ. σεξουαλική εκμετάλλευση και εκμετάλλευση της εργασίας των

[73] Βλ. την περίπτωση δύο θυμάτων από την Πολωνία, τα οποία διακινήθηκαν στη Σουηδία, με την ψευδή υπόσχεση για διαμονή τους στη χώρα προορισμού και εργασία σε κατασκευαστική εταιρία. Όταν έφθασαν στον προορισμό τους, τα θύματα αναγκάστηκαν από τους δράστες να τελούν κλοπές σε καταστήματα, υπό την απειλή βίας. Εν τέλει, τα εν λόγω θύματα κατάφεραν να δραπετεύσουν και να επιστρέψουν στην Νορβηγία. Οι δράστες καταδικάσθηκαν από το District Court του Szczecin σε ποινή φυλάκισης 6 μηνών έως 1 έτους.
Επιπλέον στη Νορβηγία, οι αρχές ανέφεραν μία υπόθεση δύο εμπόρων που στρατολόγησαν θύματα στη Ρουμανία με σκοπό να τα εκμεταλλευθούν στη Νορβηγία, αναγκάζοντας αυτά να κλέβουν βενζίνη, υφιστάμενα απειλές κατά της ζωής τους. Ο ένας διακινητής συνελήφθη στην προσπάθεια να φέρει δύο ακόμα θύματα από τη Ρουμανία. Η υπόθεση απασχόλησε το District Court του Όσλο και οι δράστες καταδικάσθηκαν σε ποινή φυλάκισης από 10 έως 30 μήνες, βλ. UNODC, 2016, σελ. 32 και ιδίως υποσημ. [13] και [14].

θυμάτων[74] ή εξαναγκαστική παροχή οικιακών υπηρεσιών και σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων[75]).

ΙΙΙ. Η εμπορία ανθρώπων και η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας

Από τη στιγμή που εισήχθη στην εθνική έννομη τάξη ο ν. 3064/2002 και το άρ. 323Α για την εμπορία ανθρώπων στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα το έτος 2002, η τελευταία άρχισε να εμφανίζεται στα στατιστικά δεδομένα τής αστυνομίας ως αυτοτελή αξιόποινη πράξη. Από το έτος 2003, οι αστυνομικές αρχές παρέχουν στατιστικά στοιχεία όσον αφορά στους δράστες και στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Αναλυτικά, τα στατιστικά στοιχεία που παρέχονται από τις αστυνομικές αρχές, αναφέρουν πληροφορίες για την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, συλλογικά με την εργασιακή εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας και την αφαίρεση οργάνων τού σώματος των θυμάτων, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό το σύνολο των δραστών και των θυμάτων των πράξεων του άρ. 323Α, αλλά και του (τροποποιημένου με τον ν. 3064) άρ. 351 ΠΚ. Από το έτος δε 2013 και έπειτα, άρχισε να γίνεται διάκριση των δραστών ανά κατηγορία αδικήματος και των θυμάτων ανά είδος εκμετάλλευσης και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται από το έτος αυτό και έπειτα, περιέχουν ιδιαίτερες και αξιόλογες πληροφορίες για κάθε κατηγορία. Οι δράστες και τα θύματα διαχωρίζονται ανά υπηκοότητα. Ακόμη, σε ορισμένα έτη, παρέχονται δεδομένα για την προστασία και την αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

---

[74] Λόγου χάρη, όπως συμβαίνει στη Δομινικανή Δημοκρατία, όπου κοπέλες αναγκάζονται να εργάζονται σε μπαρ και ταυτόχρονα να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, βλ. UNODC, 2016, σελ. 33 και ιδίως υποσημ. [15].
Βλ. ομοίως την περίπτωση που έλαβε χώρα στο Μεξικό, κατά την οποία ένα ανήλικο κορίτσι 17 ετών, με οικογενειακά προβλήματα, εγκατέλειψε το σπίτι της και έγινε εύκολος στόχος των διακινητών, οι οποίοι την εκμεταλλεύθηκαν ως σερβιτόρα σε μπαρ και την ανάγκαζαν να παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, ενώ τα κέρδη της παρακρατούνταν (όπως συμβαίνει πάντα) από τους ιδιοκτήτες τού μπαρ. Η υπόθεση κρίθηκε από το Judicial District του Queretaro και οι δράστες καταδικάστηκαν σε ποινή κάθειρξης 15 ετών και 5 μηνών, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [16].

[75] Βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στην Νότια Αφρική, όπου ένας άνδρας ζήτησε από την εργαζόμενη γυναίκα του να στρατολογήσει 3 κορίτσια και να τα προσλάβει να εργασθούν για αυτόν. Η γυναίκα στρατολόγησε 3 ανήλικα κορίτσια και ο άνδρας τις εκμεταλλευόταν μεν για παροχή οικιακών υπηρεσιών και δε σεξουαλικά. Η εν λόγω περίπτωση κρίθηκε από το Δικαστήριο της Mpumalanga και οι δράστες καταδικάσθηκαν σε ισόβια κάθειρξη.

Αν ήθελε κανείς να προβεί σε μία συνολική έρευνα και εκτίμηση της εικόνας των δραστών και των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, για την περίοδο των ετών 2003 έως 2015, από μία γρήγορη ματιά στα στατιστικά δεδομένα τής αστυνομίας συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι δράστες ανήλθαν συνολικά σε 2.464 και τα θύματα σε 1.308. Αμέσως κατωτέρω αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα για τους δράστες, αλλά και τα θύματα, για την ίδια χρονική περίοδο των ετών 2003 έως 2015.

Α. Το προφίλ των δραστών

Όπως αναφέρθηκε αμέσως ανωτέρω, οι δράστες για την περίοδο της έρευνας, ανήλθαν συνολικά σε 2.464. Όσον αφορά στον αριθμό αυτό, τούτος αντιπροσωπεύει τους καταγεγραμμένους από τις αστυνομικές αρχές δράστες, δηλαδή τους υπόπτους. Από τη στατιστική τής αστυνομίας δεν προκύπτουν πληροφορίες για τους δράστες κατά τον οποίων κινήθηκε ποινική δίωξη, ούτε για τους καταδικασθέντες δράστες.

Αναλυτικά, το έτος 2003 η αστυνομία κατέγραψε 284 δράστες, το έτος 2004 288 δράστες, το 2005 204, το 2006 206 δράστες, για το έτος 2007 τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα, το έτος 2008 162 δράστες, το 2009 303 δράστες, το 2010 246 δράστες, το 2011 220, το έτος 2012 171 δράστες, το 2013 142 δράστες, το 2014 125 δράστες και το έτος 2015 ο αριθμός των δραστών ανήλθε σε 115 δράστες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι δράστες ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΔΡΑΣΤΕΣ**
2003	284
2004	288
2005	204
2006	206
2007	-
2008	162
2009	303
2010	246
2011	220
2012	171
2013	142
2014	125
2015	115
ΣΥΝΟΛΟ	**2.464**

Σημ. Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι δράστες ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ**																							
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ	ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	ΒΕΛΓΙΟ	ΒΟΣΝΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΔΟΜΙΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΣΤΟΝΙΑ	ΙΝΔΙΑ	ΙΡΑΚ	ΙΡΑΝ	ΙΤΑΛΙΑ	ΚΑΖΑΝΚΣΤΑΝ	ΚΙΝΑ	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΛΕΤΟΝΙΑ
2003	0	0	0	0	22	3	0	0	0	1	0	0	2	0	0	166	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
2004	0	0	7	0	22	0	0	1	0	15	0	0	0	0	0	207	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0
2005	0	0	0	0	13	1	0	0	0	12	0	0	0	0	0	133	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2006	0	0	0	0	28	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	142	0	0	3	0	0	1	0	0	0	0
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	0	0	0	0	13	0	0	0	0	10	0	0	1	0	0	70	0	2	1	1	0	1	0	1	0	1
2009	0	0	0	0	31	0	5	1	0	43	1	1	4	0	0	129	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	0	22	0	0	0	0	30	0	0	3	0	0	78	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0
2011	2	1	0	0	17	2	0	0	0	30	0	0	0	0	1	83	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
2012	1	0	0	0	33	0	0	0	0	39	0	0	0	1	0	38	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1
2013	3	0	0	0	19	0	0	0	0	34	0	0	0	0	12	44	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0
2014	7	0	0	0	11	0	0	0	1	23	0	0	3	0	0	46	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2015	11	0	0	2	15	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**24**	**1**	**7**	**2**	**246**	**6**	**5**	**2**	**1**	**266**	**1**	**1**	**13**	**1**	**13**	**1.171**	**2**	**5**	**5**	**1**	**1**	**8**	**9**	**1**	**3**	**2**

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ																								ΣΥΝ.
ΛΙΒΑΝΟΣ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΜΑΡΟΚΟ	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΜΟΛΒΑΔΙΑ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	ΠΟΛΩΝΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΩΣΙΑ	ΣΕΡΒΙΑ	ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	ΣΟΜΑΛΙΑ	ΣΥΡΙΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ	ΤΟΥΡΜΕΚΙΣΤΑΝ	ΤΣΕΧΙΑ	ΤΥΝΗΣΙΑ	/
0	5	0	0	8	0	0	0	3	12	0	0	2	20	30	0	0	3	0	0	0	4	0	0	0	**284**
0	0	0	0	4	0	0	0	4	5	0	0	0	5	10	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	**288**
0	0	0	0	3	0	5	0	0	1	1	0	0	28	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	**202**
2	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0	0	0	9	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**206**
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**
0	3	0	1	4	0	6	0	1	1	0	0	1	32	7	1	1	0	0	0	2	0	1	0	0	**162**
0	2	0	0	3	0	2	0	1	4	0	0	2	47	15	1	0	1	5	0	2	1	0	1	0	**303**
0	4	0	0	7	0	7	0	11	2	4	2	0	44	25	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	**246**
0	0	0	0	0	2	0	3	0	3	0	0	0	57	17	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	**220**
0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	10	0	0	32	3	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	**171**
0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	**142**
0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	2	0	0	17	3	0	0	0	0	0	3	3	0	2	0	**125**
0	0	0	0	8	1	0	1	0	1	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	**115**
2	**14**	**1**	**1**	**39**	**3**	**34**	**4**	**20**	**31**	**17**	**2**	**5**	**331**	**117**	**3**	**1**	**4**	**5**	**1**	**9**	**16**	**1**	**3**	**3**	**2.464**

Σημ. **I.** Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A). **II.** ΣΥΝ. = ΣΥΝΟΛΟ

Από τους ανωτέρω (υπ' αριθ. 1 και 2) πίνακες συνάγονται ορισμένα ουσιώδη συμπεράσματα σχετικά με τους δράστες τού εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια. Αρχικά, οι δράστες εμπορίας ανθρώπων κυμαίνονται από 303 (το 2009, έτος κατά το οποίο εντοπίσθηκαν οι περισσότεροι δράστες) έως 115 (το έτος 2015, κατά το οποίο εντοπίσθηκαν οι λιγότεροι). Οι δράστες, αν και το έτος 2003, έφτασαν τους 284, το έτος 2015 μειώθηκαν στους 115. Από το έτος 2003 έως το 2015 παρατηρείται συνολικά μία σταδιακή πτώση τού αριθμού των δραστών αυτών, με εξαίρεση την περίοδο 2009 έως 2011, όπου παρατηρεί κανείς μία έξαρση του αριθμού των εν λόγω δραστών.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών, παρατηρεί κανείς ότι η συμμετοχή των ημεδαπών (Ελλήνων) δραστών είναι αρκετά υψηλή, σε αριθμό 1.171 συνολικά για ολόκληρη την υπό έρευνα περίοδο, αλλά και κατά έτη και ιδίως έως το 2009 (129 ημεδαποί δράστες). Αξιοσημείωτη δε, είναι και η συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών, οι οποίοι κυμαίνονται από 64 (το έτος 2006) έως 168 (το έτος 2010) και σε σύνολο είναι 1.293 για όλα τα έτη της υπό ανάλυσης περιόδου. Οι αλλοδαποί δράστες προέρχονται κυρίως από τα γειτονικά κράτη των Βαλκανίων, ιδίως την Αλβανία και την Βουλγαρία (σε σύνολο για όλα τα έτη 512 δράστες αλβανικής και βουλγαρικής καταγωγής, 246 και 266 δράστες αντίστοιχα), αντιπροσωπεύοντας ποσοστό που πλησιάζει 40% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών και το 20,7% του συνόλου των δραστών για την υπό έρευνα περίοδο.

Ακολούθως, έντονη είναι και η συμμετοχή των Ρουμάνων και των Ρώσων δραστών, οι οποίοι συνολικά για την υπό έρευνα περίοδο αγγίζουν τους 448 δράστες (331 δράστες ρουμανικής και 117 δράστες ρωσικής καταγωγής), αντιπροσωπεύοντας το 34,6% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών και το 18,1% του συνόλου των δραστών. Αποτελεσματικά, οι αλλοδαποί δράστες αλβανικής, βουλγαρικής, ρουμανικής και ρώσικης καταγωγής καλύπτουν την πλειοψηφία των αλλοδαπών δραστών, σε ποσοστό 74,2% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών δραστών και περίπου 40% του συνόλου των δραστών.

Άλλης καταγωγής δράστες που συμμετέχουν εντόνως στην εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, είναι Μολδαβοί (σε σύνολο για όλα τα έτη 39 δράστες), Νιγηριανοί (34 δράστες), Ουκρανοί (31 δράστες), από το Ουζμπεκιστάν (20 δράστες), Τούρκοι (16 δράστες) και Λιθουανοί (14 δράστες). Οι δράστες αυτοί

αποτελούν το 12% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών. Από την άλλη πλευρά, ανάλογα το έτος, συναντάται αμυδρή συμμετοχή δραστών που κατάγονται από άλλα κράτη τής Ευρώπης, όπως τη Γεωργία, τη Βοσνία, την Εσθονία, τη Λευκορωσία, αλλά και της Ασίας, όπως την Αρμενία, το Καζακστάν και την Κίνα.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι παρατηρείται μία αξιοπρόσεκτη συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών (σε ποσοστό 52,5% κατά μέσο όρο για όλα τα υπό έρευνα έτη) εν συγκρίσει με εκείνη των ημεδαπών (47,2%), σε τέτοιο βαθμό που οδηγεί σε διάψευση της ανωτέρω διαπίστωσης του UNODC, δηλαδή ότι οι ημεδαποί δράστες εμπορίας ανθρώπων αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων δραστών[76], όπως εξάλλου θα περίμενε κανείς. Αναλυτικά, από τον κατωτέρω (υπ' αριθ. 3) πίνακα, προκύπτει ότι έως και το έτος 2006, επιβεβαιώνεται τούτη η διαπίστωση του UNODC, και η πλειοψηφία των δραστών που συμμετείχαν στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων ήταν ημεδαποί, σε ποσοστό που κυμαινόταν από 58,5% (το έτος 2003) έως και 72% (το αμέσως επόμενο έτος). Αντίθετα όμως, από το έτος 2008 και έπειτα, οι ημεδαποί δράστες αντιπροσωπεύουν κατά τι χαμηλότερο εκ του ήμισυ ποσοστό τού συνόλου των δραστών.

Από την άλλη πλευρά, τα ποσοστά της συμμετοχής των αλλοδαπών δραστών αποτελούσαν το 33,7% του συνολικού αριθμού των δραστών για την περίοδο 2003 έως 2006. Ακόμα δε, και αυτό το ποσοστό των αλλοδαπών είναι κατά τι υψηλό εν συγκρίσει με αυτό που παρατηρείται παγκοσμίως για το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων (οι αλλοδαποί δράστες εμπορίας ανθρώπων, όπως αναφέρθηκε, αποτελούν παγκοσμίως το 25% με το πολύ 35% στα κράτη όπου εντοπίζονται), αλλά και εν συγκρίσει με αυτό που εκτιμάται για άλλα εγκλήματα, για τα οποία οι αλλοδαποί δράστες γενικά αποτελούν λίγο περισσότερο του 10% του συνόλου των δραστών.

Ο ανωτέρω κανόνας διαψεύδεται για δεύτερη φορά, εάν παρατηρήσει κανείς τα αμέσως επόμενα έτη, 2008 έως 2015: την περίοδο αυτή, τα ποσοστά των αλλοδαπών δραστών έναντι του συνόλου των δραστών, όχι μόνο αυξάνονται σταδιακά ανά έτος, αλλά οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να αποτελούν την πλειοψηφία των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, αγγίζοντας το 69,6% το έτος 2015, ακόμη δε ξεπερνώντας το 77,8% το έτος 2012 (βλ. τον πίνακα αμέσως κατωτέρω). Αλλά και εάν εστιάσει κανείς σε ολόκληρη την εικόνα της υπό έρευνα χρονικής

[76] Βλ. στο αυτό **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**, υπό **2. ΙΙ. Β. Ι.**

περιόδου, διακρίνει ότι οι αλλοδαποί δράστες αποτελούν κατά μέσο όρο πάνω από τους μισούς συνολικά δράστες εμπορίας ανθρώπων (52,5%), ξεπερνώντας τους ημεδαπούς, σε αριθμό κατά 122 δράστες και σε ποσοστό κατά 5%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Τα ποσοστά των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών ανά έτος, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ (%)
2003	284	166	118	58,5	41,5
2004	288	207	81	71,9	28,1
2005	202	133	69	65,8	34,2
2006	206	142	64	68,9	31,1
2007	-	-	-	-	-
2008	162	70	92	43,2	56,8
2009	303	129	174	42,6	57,4
2010	246	78	168	31,7	68,3
2011	220	83	137	37,7	62,3
2012	171	38	133	22,2	77,8
2013	142	44	98	31,0	69,0
2014	125	46	79	36,8	63,2
2015	115	35	80	30,4	69,6
ΣΥΝΟΛΟ	**2464**	**1171**	**1293**	**47,5**	**52,5**

Σημ. Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A).

Αναφορικά με το φύλο των δραστών, τα σχετικά στοιχεία που παρέχονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, χρονολογούνται μόλις από το έτος 2013, έτος κατά το οποίο οι δράστες άρχισαν να διαχωρίζονται στη στατιστική τής αστυνομίας (εκτός της υπηκοότητας και) βάσει του φύλου. Από τους κατωτέρω (υπ' αριθ. 4 και 5) πίνακες, επιβεβαιώνεται το παγκόσμιο πρότυπο ότι, όπως και σε οιοδήποτε έγκλημα σε οιαδήποτε χώρα, έτσι και στην εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, η

πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες, σε ποσοστό που υπερβαίνει αρκετά το ήμισυ και κυμαίνεται από 63,7 έως 83,2 %, ανάλογα το υπό έρευνα έτος.

Ασφαλώς, οφείλει κανείς να επισημάνει την έντονη συμμετοχή των γυναικών δραστών στην εμπορία ανθρώπων. Αν και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται δεν καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό διάστημα (παρά μόνο 3 έτη), φαίνεται ότι ο αριθμός των γυναικών που συμμετέχουν στο εν λόγω έγκλημα, ειδικά εάν συγκριθεί με τον αριθμό αυτών που συμμετέχουν σε άλλες παράνομες πράξεις, είναι αρκετά υψηλός, με το ποσοστό τής συμμετοχής τους να φθάνει μέχρι και το 36,3 % (το έτος 2014) του συνόλου των δραστών. Οι αυξομειώσεις που παρατηρούνται στα ποσοστά της θηλυκής συμμετοχής είναι λογικές, αλλά δεν είναι ευχερές να συναχθούν περαιτέρω συμπεράσματα αναφορικά με την αναλογία των ανδρών και των γυναικών δραστών, λόγον δι’ ον οι σχετικές πληροφορίες είναι δυστυχώς ελλιπείς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Οι δράστες ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ**																					
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΦΥΛΟΥ	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑΣ		ΑΙΘΙΟΠΙΑ		ΑΛΒΑΝΙΑ		ΒΟΣΝΙΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΓΕΩΡΓΙΑ		ΔΟΜΗΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΚΙΝΑ		ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ		ΜΑΡΟΚΟ	
ΦΥΛΟ	/	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
2013	0	3	0	0	0	17	2	0	0	26	8	0	0	12	0	41	3	5	4	0	0	0	1
2014	0	3	4	0	0	6	5	1	0	11	12	0	3	0	0	37	9	0	0	0	1	0	0
2015	11	0	0	1	1	15	0	0	0	13	4	0	0	0	0	24	11	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**11**	**6**	**4**	**1**	**1**	**38**	**7**	**1**	**0**	**50**	**24**	**0**	**3**	**12**	**0**	**102**	**23**	**5**	**4**	**0**	**1**	**0**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ	**11**	**10**		**2**		**45**		**1**		**74**		**3**		**12**		**125**		**9**		**1**		**1**	

ΤΣΕΧΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	2	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΤΟΥΡΚΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**4**
	ΑΝΔΡΕΣ	1	3	0	**4**	
ΣΥΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**4**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	3	1	**4**	
ΡΩΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	3	0	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	9	10	**22**	**57**
	ΑΝΔΡΕΣ	14	8	13	**35**	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	2	0	**2**	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	1	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	1	**1**	
ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	0	**1**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	1	0	**1**	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	2	0	3	**5**	**10**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	5	**5**	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι δράστες ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ (ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (%)
2013	119	23	142	83,2	16,8
2014	75	50	125	63,7	36,3
2015	73	31	104*	70,2	29,8
ΣΥΝΟΛΟ	**257**	**92**	**349**	**73,6**	**26,4**

* από το ανωτέρω σύνολο έχουν εξαιρεθεί 11 δράστες αγνώστου φύλου.

Ουσιώδες να αναφερθεί καταληκτικά είναι και το μέρος τής συμμετοχής των δραστών στην εμπορία ανθρώπων, αναλογικά με τις μορφές εκμετάλλευσης. Άλλαις λέξεσι, *σε ποιες μορφές εκμετάλλευσης δραστηριοποιούνται οι έμποροι ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια;* Αναφορικά με το εν λόγω ερώτημα, απάντηση μπορεί να δοθεί μόνο από την έρευνα των ετών 2013 έως 2015, όταν δηλαδή η στατιστική τής αστυνομίας άρχισε να διακρίνει τους δράστες (και) ανά κατηγορία αδικήματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Οι δράστες ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης), χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**			
/	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΉ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ
2013	79	26	14	23
2014	108	10	4	0
2015	97	11	9	0
ΣΥΝΟΛΟ	**284**	**47**	**27**	**23**

Αυτό που παρατηρεί κανείς εστιάζοντας στον ανωτέρω πίνακα είναι ότι περισσότεροι από 2 στους 3 δράστες εμπορίας ανθρώπων επιδίδονται στην σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων. Αμέσως μετά, η επόμενη μορφή εκμετάλλευσης που απαντάται στους εμπόρους ανθρώπων είναι η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και τέλος η εκμετάλλευση της επαιτείας και ο συνδυασμός σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης των θυμάτων.

Β. Το προφίλ των θυμάτων

Αναφορικά με τα θύματα, η στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας, ομοίως όπως και για τους δράστες, αρχίζει να καταγράφει στατιστικά στοιχεία από το έτος 2003.

Αναλυτικά, έως και το έτος 2010, τα σχετικά δεδομένα για τα θύματα κατηγοριοποιούνται βάσει μόνο της υπηκοότητας των θυμάτων, δίχως να λαμβάνουν χώρα περαιτέρω διακρίσεις στο φύλο ή την ηλικία των θυμάτων, (με εξαίρεση το έτος 2007, κατά το οποίο παρέχονται πληροφορίες και για το φύλο, αλλά και την ηλικία των θυμάτων). Από το έτος δε 2011, τα στοιχεία για τα θύματα είναι πληρέστερα και παρέχουν πληροφορίες (εκτός της υπηκοότητας) για το φύλο και την ηλικία (ενήλικα και ανήλικα θύματα) των θυμάτων που κατέστησαν θύματα εμπορίας ανθρώπων. Έτσι, τα περισσότερο πρόσφατα δεδομένα ενδέχεται να περιγράψουν με μεγαλύτερη ευκρίνεια και λεπτομέρεια το προφίλ των θυμάτων.

Αρχίζοντας την έρευνα, αυτό που εκ πρώτης όψεως παρατηρεί κανείς σχετικά με τα θύματα για όλη την υπό ανάλυση χρονική περίοδος είναι το εξής (βλ. υπ' αριθ. 7 πίνακα): τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που υπέστησαν οιασδήποτε μορφής εκμετάλλευσης, ανέρχονται συνολικά σε 1.292. Όλη την υπό μελέτη χρονική περίοδο, παρατηρούνται ορισμένες αυξομειώσεις στον αριθμό των θυμάτων ανά τα έτη, αλλά την τελευταία κυρίως περίοδο εκτιμάται ότι ο αριθμός των θυμάτων μειώθηκε σταδιακά και μάλιστα κατά το ήμισυ το έτος 2015 εν συγκρίσει με το πρώτο έτος της έρευνας, 2003. Από την άλλη πλευρά, τα έτη 2004, 2005 και 2009, ο αριθμός των θυμάτων ξεπέρασε τα 120, όταν τα υπόλοιπα έτη τα θύματα δεν ξεπερνούσαν τα 100.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ**
2003	93
2004	181
2005	137
2006	83
2007	99
2008	78
2009	125
2010	92
2011	97
2012	94
2013	99
2014	64
2015	50
ΣΥΝΟΛΟ	**1.292**

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των θυμάτων (βλ. υπ' αριθ. πίνακα 8), να τονισθεί εκ προοιμίου ότι σε ορισμένα στοιχεία (κυρίως έως το 2008) τα οποία παρέχονται από την στατιστική τής αστυνομίας γίνεται αναφορά σε "χώρα προέλευσης" των θυμάτων. Αυτό μεταφράζεται είτε ως ότι τα (αλλοδαπά ανάλογα με τη "χώρα προέλευσης") θύματα ευρίσκονταν ήδη στην Ελλάδα και κατέστησαν από τους δράστες θύματα εκμετάλλευσης, είτε ως ότι τα θύματα διαμετακομίσθηκαν (: μεταφέρθηκαν) από το (σύμφωνα με τον πίνακα) κράτος προέλευσής τους στην ελληνική επικράτεια και κατέστησαν θύματα εκμετάλλευσης. Αναμφισβήτητο είναι ότι τα θύματα κατέστησαν θύματα εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια. Όμως, εκ του λόγου ακριβώς ότι στα παρεχόμενα στοιχεία δεν έχει διευκρινισθεί σε τι αφορά η "χώρα προέλευσης" των θυμάτων, για την παρούσα έρευνα λαμβάνονται υπ' όψιν αμφότερες οι ως άνω ερμηνείες τού όρου "χώρα προέλευσης", ούτως ώστε να εξετάζονται τα αλλοδαπά θύματα που βρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια προ της εκμετάλλευσης αυτών από τους δράστες, αλλά και τα θύματα τα οποία

μεταφέρθηκαν από τη "χώρα προέλευσής" τους στην ελληνική επικράτεια και κατέστησαν έπειτα θύματα εμπορίας ανθρώπων (και στους σχετικούς πίνακες γίνεται λόγος για "χώρα καταγωγής"). Εξάλλου, τα δεδομένα δεν είναι δυνατόν να αναφέρονται αποκλειστικά στη δεύτερη κατηγορία θυμάτων, λόγον δι' ον περιέχουν και ημεδαπά θύματα ελληνικής καταγωγής, τα οποία ούτως ή άλλως ευρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια και δε μπορεί να γίνει λόγος για μεταφορά τους και επιπλέον, από το έτος 2009 γίνεται λόγος για "υπηκοότητα" των θυμάτων (και όχι "χώρα προέλευσης").

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τα θύματα ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																						
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ	ΑΥΣΤΡΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΓΑΛΛΙΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΔΑΝΙΑ	ΔΟΜΙΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΡΥΘΡΑΙΑ	ΕΣΤΟΝΙΑ	ΙΡΑΚ	ΚΑΖΑΝΚΣΤΑΝ	ΚΙΝΑ	ΚΑΜΕΡΟΥΝ	ΚΙΡΓΙΖΙΑ	ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	ΛΕΤΟΝΙΑ
2003	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
2004	0	0	0	9	1	1	10	0	0	0	2	0	1	0	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2005	0	0	0	2	2	0	9	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2	1	0	1	0	0	0	1	0
2006	0	0	0	4	0	0	6	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
2007	0	0	0	1	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2008	0	0	0	5	0	0	23	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2009	0	0	0	5	0	0	28	1	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	6	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	2	1	0	17	2	0	30	0	0	0	0	0	0	0	1	83	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2012	0	0	0	8	0	0	21	0	0	0	2	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2
2013	0	0	1	1	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	7	2	0	0	0	0	4	1	0	0	0
2014	0	0	0	4	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	1	0	0	0
2015	0	0	0	2	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**2**	**1**	**1**	**65**	**5**	**1**	**228**	**1**	**1**	**1**	**6**	**1**	**1**	**1**	**9**	**104**	**4**	**1**	**1**	**3**	**4**	**2**	**1**	**1**	**4**

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ																								**ΣΥΝ.**
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΜΑΡΟΚΟ	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΜΟΛΒΑΔΙΑ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	ΠΟΛΩΝΙΑ	ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΩΣΙΑ	ΣΕΡΒΙΑ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΣΟΜΑΛΙΑ	ΣΟΥΔΑΝ	ΣΥΡΙΑ	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	ΤΣΕΧΙΑ	ΦΥΡΟΜ	/
7	4	0	2	10	0	2	0	0	4	14	0	0	0	1	10	31	0	0	0	0	0	0	3	0	**93**
8	4	1	3	10	0	3	2	0	5	21	0	0	1	0	41	50	0	0	0	0	0	1	3	0	**181**
3	3	0	1	7	0	8	1	0	1	12	0	0	0	0	53	28	0	0	0	0	0	0	0	0	**137**
1	2	0	0	5	0	3	0	0	0	5	0	0	1	0	20	25	1	0	0	0	1	0	0	0	**83**
0	1	0	0	2	0	5	0	0	0	3	0	0	0	0	43	18	0	0	0	1	0	0	0	0	**99**
0	1	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	25	19	0	0	0	0	0	0	0	0	**78**
0	3	0	0	2	0	10	0	3	2	1	0	0	0	0	21	12	1	3	0	0	0	0	0	0	**125**
0	3	0	0	1	0	10	0	0	2	0	1	1	0	0	29	13	1	0	0	0	0	0	0	0	**92**
0	0	0	0	0	2	0	0	3	0	3	0	0	0	0	57	17	0	0	1	0	0	0	0	0	**97**
0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	44	8	0	0	0	0	0	0	0	1	**94**
0	0	1	0	3	35	1	0	0	0	0	0	0	2	0	20	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**99**
0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	2	0	0	0	22	3	0	0	0	0	0	0	2	0	**64**
0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	4	0	0	1	0	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**50**
19	**21**	**2**	**6**	**44**	**38**	**51**	**3**	**7**	**14**	**65**	**3**	**1**	**5**	**1**	**407**	**226**	**3**	**3**	**1**	**1**	**1**	**1**	**8**	**1**	**1.292**

Από τον ανωτέρω πίνακα, παρατηρεί κανείς ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων είναι αλλοδαποί, σε ποσοστό 92% και οι Έλληνες θύματα αποτελούν το υπόλοιπο 8% του συνόλου των θυμάτων. Αυτό το υψηλό ποσοστό των αλλοδαπών θυμάτων οφείλεται κυρίως στην κατάσταση στην οποία ευρίσκονται τα εν λόγω θύματα: οι αλλοδαποί, ειδικά όταν είναι και παράνομοι μετανάστες, αποτελούν μία ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα, από τη στιγμή που έχουν περιορισμένη ή καθόλου πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά και δυσκολεύονται ή αδυνατούν σε πολλά επίπεδα και σε διάφορους τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (π.χ. στέγη, εργασία, ικανοποιητικό εισόδημα, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση, κ.ά.). Έτσι, είναι πολύ πιο εύκολο, λόγω των αναγκών τους, να καταστούν θύματα των εμπόρων, οι οποίοι τους παρέχουν (ψευδείς) υποσχέσεις ευκαιριών εργασίας και ένα ευοίωνο μέλλον.

Ακολούθως, τα περισσότερα θύματα προέρχονται (κυρίως) από τις γειτονικές με την Ελλάδα χώρες τής Ευρώπης και συγκεκριμένα τη Βουλγαρία (228 θύματα συνολικά όλη την υπό έρευνα χρονική περίοδο), τη Ρουμανία (407 θύματα συνολικά), την Αλβανία (65 θύματα), την Ουκρανία (65 θύματα), τη Μολδαβία (44 θύματα) και τη Λιθουανία (21 θύματα), αλλά και τη Ρωσία (226 θύματα). Αυτά τα θύματα αποτελούν σχεδόν το 82% του συνόλου των θυμάτων και το 89% του συνόλου των αλλοδαπών θυμάτων.

Άλλα θύματα προέρχονται από τη Λευκορωσία (19 θύματα), το Μπαγκλαντές (38 θύματα), τη Νιγηρία (51 θύματα) και το Ουζμπεκιστάν (14 θύματα) και τέλος, ένας ελάχιστος αριθμός θυμάτων προέρχονται από έτερα κράτη τής Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής ή της Νότιας Αμερικής, όπως το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία, την Ερυθραία, τη Λετονία, την Ουγγαρία, την Τσεχία, την Κίνα, την Ταϊλάνδη, το Καμερούν, τη Βραζιλία, κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τα θύματα ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ																											
/	ΑΛΒΑΝΙΑ		ΑΡΜΕΝΙΑ		ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΓΕΡΜΑΝΙΑ		ΓΕΩΡΓΙΑ		ΔΑΝΙΑ		ΔΟΜΗΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΕΡΥΘΡΑΙΑ		ΕΣΤΟΝΙΑ		ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ		ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ		ΚΑΜΕΡΟΥΝ		ΚΙΝΑ		ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
2005	0	2	0	2	0	0	0	9	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1
2007	0	1	0	0	0	0	10	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	0	2	0	0	0	0	7	22	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	0	8	0	0	0	0	3	18	0	0	0	2	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2013	0	1	0	0	0	1	5	15	0	0	0	0	0	0	0	7	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	4	0	0
2014	0	4	0	0	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
2015	0	2	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**0**	**20**	**0**	**2**	**0**	**1**	**25**	**109**	**0**	**1**	**0**	**2**	**0**	**1**	**0**	**8**	**5**	**13**	**0**	**2**	**0**	**1**	**0**	**1**	**0**	**1**	**0**	**2**	**0**	**4**	**0**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ	**20**		**2**		**1**		**134**		**1**		**2**		**1**		**8**		**18**		**2**		**1**		**1**		**1**		**2**		**4**		**1**	

ΦΥΡΟΜ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	1	0	0	0	**1**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΤΣΕΧΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	0	2	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΣΟΥΔΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΡΩΣΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	28	18	7	8	1	3	1	**66**	**66**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	24	22	32	29	8	18	7	**140**	**257**
	ΑΝΔΡΕΣ	29	21	21	15	12	4	15	**117**	
ΠΟΛΩΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	2	0	1	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	2	0	**2**	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	12	3	2	0	0	1	0	**18**	**18**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	0	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	0	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	8	5	0	5	1	2	0	**21**	**21**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	0	0	0	0	**1**	**36**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	35	0	0	**35**	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	7	2	0	0	3	0	4	**16**	**16**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΜΑΡΟΚΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	1	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	1	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	0	0	0	0	0	0	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΕΤΟΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	2	0	0	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τα θύματα ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ (ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (%)
2005	29	108	137	21,2	78,8
2007	31	68	99	31,3	68,7
2011	28	69	97	28,9	71,1
2012	18	76	94	19,1	80,9
2013	52	47	99	52,5	47,5
2014	10	54	64	15,6	84,4
2015	17	33	50	34,0	66,0
ΣΥΝΟΛΟ	**185**	**455**	**640**	**28,9**	**71,1**

Όσον αφορά στο φύλο των θυμάτων, εστιάζοντας στους ανωτέρω (υπ' αριθ. 9 και 10) πίνακες, καταλήγει κανείς στο αναμενόμενο συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των θυμάτων που διακινούνται στην ελληνική επικράτεια είναι γένους θηλυκού, σε ποσοστό 71,1% σε όλη την υπό μελέτη χρονική περίοδος (σε όσα έτη τα δεδομένα είναι διαθέσιμα), επαληθεύοντας τις αντίστοιχους αριθμούς που παγκοσμίως καταγράφονται. Οι γυναίκες, ανάλογα το έτος, αποτελούν το 70% με 80% του συνόλου των θυμάτων, αλλά εντοπίζονται και δύο ακραίες εξαιρέσεις: το έτος 2014, το ποσοστό των γυναικών θυμάτων εκτοξεύθηκε στο 84,4%, ενώ το αμέσως προηγούμενο έτος το ποσοστό αυτών αποτελούσε μόλις στο 47,5% του συνόλου των θυμάτων, διαπίστωση που διέψευσε για πρώτη φορά για τα ελληνικά δεδομένα τον παγκόσμιο κανόνα περί αναλογίας ανδρών και γυναικών θυμάτων στην εμπορία ανθρώπων. Οι γυναίκες από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αντιπροσωπεύουν το 54,7% του συνολικού αριθμού των θηλυκών θυμάτων.

Αναφορικά δε με τον ανδρικό πληθυσμό των θυμάτων, αποδεικνύεται ότι και το ποσοστό αυτών εντοπίζεται σε υψηλά ποσοστά που όμως δεν υπερβαίνουν το 30%. Ανάλογα το υπό έρευνα έτος, 1 στα 4 θύματα είναι άνδρες, με εξαίρεση το έτος 2013, κατά το οποίο ο αριθμός των ανδρών θυμάτων υπερέβη αυτόν των γυναικών και κατά τι περισσότερα από τα μισά θύματα ήταν αρσενικού γένους. Οι άνδρες από το Μπαγκλαντές και τη Ρουμανία αποτελούν περισσότερο του 82% του συνολικού αριθμού των ανδρών θυμάτων.

Ακολούθως, σε όσες υπηκοότητες θυμάτων εντοπίζονται θύματα και από τα δύο φύλα, η αναλογία ανδρών και γυναικών θυμάτων είναι κατά μέσο όρο 2 στα 5 συνολικά θύματα: λόγου χάρη, οι άνδρες θύματα από τη Βουλγαρία αποτελούν το 1 από τα 5 συνολικά θύματα, από την Ελλάδα το 2 από τα 5 και από τη Ρουμανία το 4 από τα 5 συνολικά θύματα. Ασφαλώς, στην υπό έρευνα περίοδο, συναντώνται και υπηκοότητες θυμάτων στις οποίες πρωταγωνιστεί το ένα μόνο φύλο, όπως τα 18 θύματα γυναίκες από την Αλβανία, οι 9 γυναίκες θύματα από τη Μολδαβία, οι 38 γυναίκες θύματα ρωσικής καταγωγής και οι 35 άνδρες θύματα από το Μπαγκλαντές που εντοπίσθηκαν το έτος 2013.

Όσον αφορά στην ηλικία των θυμάτων εμπορίας, τα διαθέσιμα στοιχεία αφορούν τα έτη 2005, 2007, 2011, 2013 έως 2015 και παρέχουν πληροφορίες ως προς την ανηλικότητα και την ενηλικότητα των θυμάτων, άνευ περαιτέρω ηλικιακών

διακρίσεων. Όπως φαίνεται στον κατωτέρω (υπ' αριθ. 11) πίνακα, για τα έτη 2005, 2011 και 2013, τα διαθέσιμα στοιχεία εμπεριέχουν πληροφορίες μόνο για την ανηλικότητα των θυμάτων, δίχως να αναφέρεται το φύλο τους και τα στοιχεία των υπολοίπων ετών καλύπτουν την ανηλικότητα, αλλά και το φύλο των θυμάτων. Αναλυτικά, στα υπό έρευνα έτη, ο αριθμός των ανηλίκων θυμάτων ανήλθε σε 49 συνολικά ανήλικα θύματα. Όπως και παγκοσμίως, έτσι και στην ελληνική επικράτεια, η πλειοψηφία των εντοπισμένων ανηλίκων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι κορίτσια. Ο αριθμός των αγοριών θυμάτων είναι αρκετά μικρός. Οι ανήλικες κοπέλες κατάγονται στην πλειοψηφία τους από τη Ρουμανία.

Αντιθέτως με τα δεδομένα που επικρατούν παγκοσμίως, σύμφωνα με τα οποία οι ανήλικοι αποτελούν, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το 28% με 34% του συνολικού αριθμού των θυμάτων και εν συγκρίσει με την υπόλοιπη Ευρώπη, όπου ο αριθμός των ανηλίκων θυμάτων εμπορίας υπερβαίνει το 25% του συνόλου αυτών, στην ελληνική επικράτεια ο αριθμός αυτός εντοπίζεται (ευτυχώς) σε σχετικά περιορισμένο επίπεδο και κυμαίνεται κατά μέσο όρο σε ποσοστό τής τάξεως του 9% του συνόλου των θυμάτων (στα υπό έρευνα έτη).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Τα ανήλικα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007, 2011 και 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																				**ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ**
/	ΑΛΒΑΝΙΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ		ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ		ΝΙΓΗΡΙΑ		ΟΥΓΓΑΡΙΑ		ΡΟΥΜΑΝΙΑ			
ΦΥΛΟ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	/
2005	0		1		0		0		0		0		0		3		**4**
2007	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	**4**
2011*	0		1		1		0		0		0		1		10		**13**
2013*	0		0		1		0		1		0		0		5		**7**
2014	0	1	0	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	**14**
2015	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	**7**
ΣΥΝΟΛΟ**	**0**	**2**	**0**	**2**	**1**	**4**	**0**	**1**	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**0**	**2**	**12**	**25**
ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ	**2**		**4**		**7**		**1**		**1**		**1**		**1**		**32**		**49**

* Δεν αναφέρεται το φύλο των ανηλίκων θυμάτων.

** Έχουν αφαιρεθεί τα θύματα των ετών 2011 και 2013 για τα οποία δεν αναφέρονται πληροφορίες για το φύλο τους.

Γ. Οι μορφές εκμετάλλευσης

Ακριβώς όπως παγκοσμίως, ομοίως και στην Ελλάδα, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων αποτελεί την κυριότερη μορφή trafficking και αμέσως έπειτα ακολουθεί η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Τα θύματα ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης) ανά έτος, χρονική περίοδο, 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**				
/	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΉ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	**ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ**
2013	30	55	6	8	99
2014	48	5	11	0	64
2015	30	11	9	0	50
ΣΥΝΟΛΟ	**108**	**71**	**26**	**8**	**213**

Όπως αποδεικνύει ο ανωτέρω πίνακας, για τα υπό έρευνα έτη, τα θύματα που διακινήθηκαν με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση ήταν 108, έναντι των 71 που κατέστησαν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης και καταναγκαστικής εργασίας. Αναλυτικά, τα θύματα που διακινήθηκαν στην ελληνική επικράτεια με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση καλύπτουν λίγο περισσότερο εκ του ήμισυ (50,7%) του συνολικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ακολούθως, η εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων κατέχει τη δεύτερη θέση στην κατάταξη των μορφών εμπορίας ανθρώπων, με ποσοστό θυμάτων 38% του συνολικού αριθμού των θυμάτων. Ακολουθεί η εκμετάλλευση της επαιτείας, που καλύπτει ένα σχετικά μικρό ποσοστό τής τάξεως του 12,2% και εντοπίζεται και ένας ελάχιστος αριθμός θυμάτων, τα οποία διακινήθηκαν με σκοπό την σεξουαλική και συγχρόνως την εργασιακή τους εκμετάλλευση (σε ποσοστό 3,8%).

Αξίζει δε να αναφερθεί, ότι η στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας κατηγοριοποιεί τα θύματα ανά υπηκοότητα και φύλο ή ανά υπηκοότητα και μορφή εκμετάλλευσης, άνευ παράστασης ταυτόχρονα της υπηκοότητας και της μορφής εκμετάλλευσης ανά φύλο, δηλαδή δεν προκύπτει από τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται, εάν τα θύματα που διακινήθηκαν με σκοπό τη σεξουαλική ή την εργασιακή τους εκμετάλλευση, κ.λπ., ήταν άνδρες ή γυναίκες, παρά μόνο διακρίνεται η υπηκοότητα σε σχέση με το φύλο ή η υπηκοότητα αναλογικά με τη μορφή εκμετάλλευσης. Αυτό το κενό εμποδίζει τη συναγωγή ορισμένων και αξιόπιστων συμπερασμάτων σχετικών με το φύλο των θυμάτων στην εκάστοτε μορφή εκμετάλλευσης.

Από τα στατιστικά αυτά δεδομένα παρά ταύτα, μπορεί να αντιληφθεί κανείς ότι το σύνολο των θυμάτων (με ολιγάριθμες εξαιρέσεις) που διακινούνται με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση, κατάγονται από τη Ρουμανία και το Μπαγκλαντές. Από την άλλη πλευρά, στη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων εντοπίζονται διακινούμενα θύματα από πλήθος κρατών, μεταξύ άλλων την Αλβανία, την Ελλάδα, τη Μολδαβία, την Νιγηρία, την Ουκρανία, την Πολωνία, την Τσεχία, κ.λπ., αν και ο κυριότερος όγκος των θυμάτων κατάγονται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (βλ. πίνακα υπ’ αριθ. 13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Τα θύματα ανά υπηκοότητα και ανά μορφή εκμετάλλευσης, ανά έτος, χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	**ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																																
	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ			ΑΛΒΑΝΙΑ			ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ			ΔΟΜΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ			ΕΛΛΑΔΑ			ΚΑΜΕΡΟΥΝ			ΚΙΝΑ			ΜΑΡΟΚΟ			ΜΟΛΔΑΒΙΑ			ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ			ΝΙΓΗΡΙΑ		
ΕΤΟΣ	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	1	0	0	1	4	2	9	18	11	0	0	0	2	4	3	1	1	0	3	0	0	1	0	0	3	0	4	0	0	0	1	2	0
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	6	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0	1	0	0	0
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	**1**			**7**			**50**			**7**			**14**			**2**			**4**			**1**			**7**			**36**			**3**		

ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	**ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																		
/	ΟΥΚΡΑΝΙΑ			ΠΑΚΙΣΤΑΝ			ΠΟΛΩΝΙΑ			ΡΟΥΜΑΝΙΑ			ΡΩΣΙΑ			ΤΣΕΧΙΑ			**ΣΥΝΟΛΟ**
ΕΤΟΣ	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	/
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	1	4	0	2	0	1	0	1	6	11	4	1	3	1	0	2	0	**108**
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	1	0	0	13	3	10	0	0	0	0	0	0	**72**
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	8	0	0	0	0	0	0	**25**
ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**8**
ΣΥΝΟΛΟ	**5**			**2**			**3**			**64**			**5**			**2**			**213**

Από τα προς έρευνα στοιχεία, δε φαίνεται να έχουν εντοπισθεί θύματα εμπορίας ανθρώπων προς άλλους σκοπούς, όπως την αφαίρεση οργάνων του σώματος, ή τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων, την εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, ή την (παιδική) πορνογραφία, τις παράνομες ανθρώπινες θυσίες, ούτε η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες, μορφές που διεθνώς συναντώνται σε ορισμένο βαθμό.

Οι αυξομειώσεις δε που παρατηρούνται στα υπό μελέτη έτη, δεν είναι ικανές να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα όσον αφορά στην αύξηση ή μείωση της εκάστοτε μορφής εκμετάλλευσης, λόγον δι' ον τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα καλύπτουν μία βραχεία περίοδο τριών (3) μόνο ετών.

Δ. Η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Όπως αναφέρθηκε στον οικείο τόπο, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων θίγει τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων και επιφέρει στα τελευταία πλήθος άμεσων και έμμεσων συνεπειών. Η παροχή προστασίας και αρωγής στο θύμα trafficking και η εφαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών ρυθμίσεων και προβλέψεων αποτελούν επιτακτική ανάγκη και ταυτόχρονα σκοπός ενός κράτους δικαίου, που υπηρετεί την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, με τη συνεργασία των ΜΚΟ και άλλων φορέων προστασίας των θυμάτων και των δικαιωμάτων τους, επιχειρούν την υλοποίηση του ως άνω σκοπού και της ανάγκης προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Αναφορικά με την προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων, την υπό έρευνα περίοδο των ετών 2003 έως 2014 (εξαιρείται το έτος 2015 για το οποίο δεν παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας σχετικές πληροφορίες), από τα 1.242 θύματα που εντοπίσθηκαν, τα 540 αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, η οποία τους παρασχέθηκε από την πολιτεία (43,5% του συνόλου των θυμάτων που εντοπίσθηκαν) και 228 εξ αυτών χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων με πράξη τού πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των προστατευτικών διατάξεων του ν. 3064/2002 (18,4% του συνολικού αριθμού των θυμάτων).

Ακολούθως, για 275 θύματα (22,1%) έδρασαν οι αρμόδιες υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και οι ΜΚΟ, με τη συνεργασία των επιληφθέντων υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας, αλλά και προς όφελος 263 θυμάτων ενήργησαν οι αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (πρεσβείες και προξενεία), οι οποίες, με τη συνεργασία τού ΔΟΜ Ελλάδος και των αρμόδιων αστυνομικών αρχών, επιβοήθησαν στον ασφαλή επαναπατρισμό τους (21,1%). Ο ΔΟΜ, σε συνεργασία με τις αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας, έδρασε για 175 περιπτώσεις θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (14,1% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων).

Αξίζει δε να υπογραμμισθεί στο σημείο αυτό, ότι πλειονότητα των θυμάτων ευρισκόταν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια και για το λόγο αυτό δήλωσαν στις επιληφθείσες αστυνομικές υπηρεσίες ότι δεν επιθυμούν να τεθούν υπό την προστασία τής πολιτείας και ορισμένα εξ αυτών ανεχώρησαν για τις πατρίδες τους, ενώ ένας μικρός αριθμός παρέμεινε στην Ελλάδα.

Αναλυτικά, κατά το έτος 2003, από τα 93 θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν, τα 28 (6 θύματα κατάγονταν από τη Μολδαβία, 3 από το Ουζμπεκιστάν, 10 από τη Ρωσία, 7 από την Ουκρανία και 2 από τη Ρουμανία) τέθηκαν υπό την προστασία τής πολιτείας και τους παρασχέθηκε αρωγή και προστασία με ειδικές διατάξεις των αρμόδιων εισαγγελέων, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002 και για 1 θύμα εξεδόθη διάταξη από τον αρμόδιο εισαγγελέα, για αναστολή τής απέλασης του θύματος, σύμφωνα με τον τότε ισχύοντα νόμο για την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια (άρ. 44 παρ. 7 ν. 2910/2001). Ακολούθως, με τη συνεργασία τής Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας και της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, φιλοξενήθηκαν στο Κέντρο Στήριξης Οικογένειας (ΚΕΣΟ) 8 θύματα και 6 θύματα στους Γιατρούς τού Κόσμου. Τα υπόλοιπα θύματα δήλωσαν εγγράφως ότι δεν επιθυμούν την παροχή προστασίας και αρωγής εκ μέρους της πολιτείας και έτσι άλλα αναχώρησαν για τις πατρίδες τους, με τη συνδρομή του ΔΟΜ Αθηνών, και άλλα φιλοξενήθηκαν σε φιλικά τους σπίτια.

Ακολούθως, το έτος 2004, εντοπίσθηκαν 181 θύματα εμπορίας ανθρώπων, στα 46 εκ των οποίων παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από τους αρμόδιους φορείς τής πολιτείας και από ΜΚΟ. Ακόμη, για 25 θύματα αλλοδαπούς (7 υπηκόους Αλβανίας, 3 υπηκόους Βουλγαρίας, 1 υπήκοο Λιθουανίας, 2 υπηκόους Μολδαβίας, 3 υπηκόους

Ουζμπεκιστάν, 6 υπηκόους Ουκρανίας, 2 υπηκόους Ρουμανίας, 1 υπήκοο Ρωσίας) εξεδόθη διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλαση, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας, για την παροχή τής σχετικής προστασίας και αρωγής στα θύματα, συνεργάσθηκαν με τις αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (πρεσβείες και προξενεία) σε 12 περιπτώσεις θυμάτων από τη Ρουμανία, τα οποία μεταφέρθηκαν στις προαναφερόμενες αρχές και, μετά από συνεργασία με τον ΔΟΜ Ελλάδος, έλαβε χώρα ο ασφαλής επαναπατρισμός τους, ομοίως όπως συνέβη και για 5 επιπλέον θύματα (καταγόμενα 2 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία και 1 από το Ουζμπεκιστάν), τις περιπτώσεις των οποίων επιλήφθηκε εξολοκλήρου ο ΔΟΜ. Οι υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν ακολούθως με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας και με τη Γενική Γραμματεία Υγείας – Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την παροχή προστασίας και αρωγής σε 31 θύματα (7 υπηκόους Αλβανίας, 4 υπηκόους Βουλγαρίας, 2 υπηκόους Λιθουανίας, 2 υπηκόους Μολδαβίας, 6 υπηκόους Ουκρανίας, 8 υπηκόους Ρουμανίας, 2 υπηκόους Ρωσίας) από ΚΟ (όπως το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας, ΕΚΑΚΒ) και ΜΚΟ (Γιατροί του Κόσμου, ΚΕΣΟ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΚΑΘΒ, ΑΡΣΙΣ).

Αναφορικά με το έτος 2005, από τα 137 θύματα που εντοπίσθηκαν από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, παρασχέθηκε αρωγή και προστασία σε 57, από τις μονάδες αρωγής και προστασίας τής πολιτείας και από ΜΚΟ και για 20 θύματα εξεδόθη διάταξη του αρμόδιου εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλαση αυτών, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με τις αντίστοιχες της καταγωγής των θυμάτων αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα, σε 33 περιπτώσεις θυμάτων, για την παροχή προστασίας στα θύματα (32 θύματα από τη Ρουμανία και 1 θύμα από τη Βουλγαρία) και έλαβε χώρα συνεργασία με τον ΔΟΜ, σε 12 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύμα από τη Βουλγαρία, 2 θύματα από τη Λιθουανία, 2 θύματα από τη Μολδαβία, 1 θύμα από την Ουκρανία, 4 θύματα από τη Ρουμανία και 2 θύματα από τη Ρωσία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους. Οι αρμόδιες υπηρεσίες τής αστυνομίας συνεργάσθηκαν, επιπροσθέτως, με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής (ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ), αλλά και με ΜΚΟ (ΕΚΚΥΘΚΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ) με τη συνδρομή τής Γενικής Γραμματείας Ισότητας και της Γενικής Γραμματείας Υγείας – Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), σε 19 περιπτώσεις θυμάτων.

Ακολούθως, το έτος 2006, εντοπίσθηκαν 83 θύματα εμπορίας ανθρώπων, από τα οποία 39 αιτήθηκαν αρωγή και προστασία, η οποία τους παρασχέθηκε από την πολιτεία. Από το σύνολο αυτό, 34 χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων (όλα δηλαδή τα χαρακτηρισθέντα ως θύματα εμπορίας ανθρώπων άτομα, εκτός από 1 θύμα βουλγαρικής καταγωγής και 4 θύματα ρωσικής καταγωγής), με πράξη τού αρμόδιου εισαγγελέα και έτυχαν των ευεργετικών διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάστηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής, αλλά και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΚΑΘΒ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΙΡΑ) υπό το συντονισμό τού Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε 37 περιπτώσεις (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από την Κιργιζία, 5 θυμάτων από τη Μολδαβία, 2 θυμάτων από την Νιγηρία, 3 θυμάτων από την Ουκρανία, 7 θυμάτων από τη Ρουμανία, 13 θυμάτων από τη Ρωσία και 1 θύματος από τη Σερβία). Επιπλέον, συνεργάσθηκαν με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 22 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 2 θυμάτων από την Ουκρανία, 13 θυμάτων από τη Ρουμανία και 3 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τον ΔΟΜ, σε 20 περιπτώσεις για τον ασφαλή επαναπατρισμό των θυμάτων (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 4 θυμάτων από τη Μολδαβία, 2 θυμάτων από την Ουκρανία, 2 θυμάτων από τη Ρουμανία, 6 θυμάτων από τη Ρωσία και 1 θύματος από τη Σερβία).

Έπειτα, το έτος 2007, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας ανήλθαν 100 σε αριθμό, 35 εκ των οποίων (7 θύματα από τη Βουλγαρία, 3 θύματα από τη Νιγηρία, 3 θύματα από την Ουκρανία, 12 από τη Ρουμανία και 10 θύματα από τη Ρωσία) αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, που τους παρασχέθηκε από την πολιτεία. Από τα 35 αυτά θύματα, τα 17 αναγνωρίσθηκαν με πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας που επελήφθησαν των θυμάτων συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής, αλλά και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΚΑΘΒ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΙΡΑ, ΝΕΑ ΖΩΗ), υπό το συντονισμό τού Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε 29 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 3 από την Νιγηρία, 3 από την Ουκρανία, 14 από τη Ρουμανία και 5 θυμάτων από τη Ρωσία). Οι ως άνω υπηρεσίες συνεργάσθηκαν επίσης με τις διπλωματικές αρχές των χωρών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 28 περιπτώσεις θυμάτων (13 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 3 θυμάτων από την Νιγηρία, 11 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία), αλλά και με ΔΟΜ, σε 15 περιπτώσεις θυμάτων (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 9 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία) για τον ασφαλή επαναπατρισμό των τελευταίων.

Αμέσως το επόμενο έτος, 2008, υπήρξαν 78 θύματα εμπορίας ανθρώπων, από τα οποία 36 (2 από την Αλβανία, 9 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία, 1 από την Ουκρανία, 11 από τη Ρουμανία, 12 θύματα από τη Ρωσία) ζήτησαν και τους παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία. Από αυτά, τα 16 (1 από την Αλβανία, 1 θύμα από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία, 1 από την Ουκρανία, 3 θύματα από τη Ρουμανία και 9 θύματα από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως τέτοια με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ), υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 26 περιπτώσεις θυμάτων (3 θυμάτων από την Αλβανία, 2 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 2 από τη Λιθουανία, 1 θύματος από την Ουκρανία, 11 θυμάτων από τη Ρουμανία και 7 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 32 περιπτώσεις θυμάτων (2 θυμάτων από την Αλβανία, 6 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Γαλλία, 1 θύματος από τη Λιθουανία, 2 θυμάτων από την Νιγηρία, 1 θύματος από την Ουγγαρία και 1 από την Ουκρανία, 12 θυμάτων από τη Ρουμανία και 6 από τη Ρωσία) και με τον ΔΟΜ, σε 4 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύματος από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία και 2 θυμάτων από τη Ρωσία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους.

Ακόμη, το έτος 2009, εντοπίσθηκαν 125 θύματα εμπορίας ανθρώπων, στα 121 των οποίων παρασχέθηκε η αιτούμενη αρωγή και προστασία από την πολιτεία (5 θύματα από την Αλβανία, 27 από τη Βουλγαρία, 1 από τη Βραζιλία και 1 από τη Γεωργία, 2 θύματα από την Ελλάδα, 3 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 8 θύματα από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 50 από τη Ρουμανία, 12 θύματα από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 από τη Σλοβακία). Από τα ως άνω θύματα, 69 (5 θύματα από την Αλβανία, 11 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 θύμα από τη Βραζιλία και 1 από τη Γεωργία, 2 θύματα από την Ελλάδα, 3 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 7 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 16 θύματα από τη Ρουμανία, 12 από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 θύματα από τη Σλοβακία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 81 περιπτώσεις θυμάτων (5 θυμάτων από την Αλβανία, 22 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Βραζιλία, 1 από τη Γεωργία και 1 από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 8 από την Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 18 θυμάτων από τη Ρουμανία, 11 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 θυμάτων από τη Σλοβακία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 116 περιπτώσεις θυμάτων (των 5 θυμάτων από την Αλβανία, 26 θυμάτων από τη Βουλγαρία, του 1 θύματος από τη Βραζιλία και τη Γεωργία, 2 θυμάτων από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 θυμάτων από τη Μολδαβία, 10 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 θύματος από το Ουζμπεκιστάν, 1 θύματος από την Ουκρανία, 46 θυμάτων από τη Ρουμανία, 11 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 θύματος από τη Σερβία και 3 θυμάτων από τη Σλοβακία) και με τον ΔΟΜ, σε 107 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από την Αλβανία, 22 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Βραζιλία, 1 από τη Γεωργία και 2 από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 2 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 50 θυμάτων από τη Ρουμανία, 10 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 από

τη Σερβία και των 3 θυμάτων από τη Σλοβακία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους.

Ακολούθως, έντονη είναι η δράση των αρμόδιων υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας και την επόμενη δεκαετία και συγκεκριμένα το έτος 2010, εντοπίσθηκαν 92 θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα 64 των οποίων αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, που τους παρασχέθηκε από την πολιτεία (4 θύματα από την Αλβανία, 17 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 θύμα από τη Μολδαβία, 5 από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από το Πακιστάν, 20 από τη Ρουμανία, 13 από τη Ρωσία και 1 από τη Σερβία). Από τα ανωτέρω θύματα, 30 (2 από την Αλβανία, 4 από τη Βουλγαρία, 1 από τη Μολδαβία, 4 θύματα από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 5 από τη Ρουμανία και 12 θύματα από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 33 περιπτώσεις θυμάτων (3 θυμάτων από την Αλβανία, 9 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Μολδαβία, 4 από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από το Πακιστάν, 4 από τη Ρουμανία, και 9 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 4 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύματος από τη Βουλγαρία και 3 θυμάτων από τη Ρουμανία) και με τον ΔΟΜ, σε 11 περιπτώσεις θυμάτων (8 θυμάτων από τη Βουλγαρία και 3 θυμάτων από τη Ρουμανία).

Επιπλέον, το έτος 2011 εντοπίσθηκαν 97 θύματα εμπορίας και στα 51 εξ αυτών (σε 12 θύματα από τη Βουλγαρία, σε 1 από την Ουκρανία και σε 38 θύματα από τη Ρουμανία) παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία. Από τα ανωτέρω θύματα, 9 (1 από τη Βουλγαρία και 1 από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 4 από τη Ρουμανία και 3 από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 19 περιπτώσεις θυμάτων (8 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Δομινικανή

Δημοκρατία, 1 από το Μπαγκλαντές, 4 από τη Ρουμανία και 5 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 16 περιπτώσεις θυμάτων (6 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 1 από την Ουγγαρία, 7 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία) και με τον ΔΟΜ, σε 1 περίπτωση θύματος από τη Ρουμανία.

Ακολούθως, για τα έτη 2012 και 2013, τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία των αστυνομικών αρχών παρέχουν σχετικές πληροφορίες μόνο για τα θύματα στα οποία παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία, άνευ περεταίρω λεπτομερειών για την αναγνώριση των θυμάτων ή τη συνεργασία των αρμοδίων αστυνομικών υπηρεσιών με ΜΚΟ, κ.λπ. Έτσι, το έτος 2013, από τα 99 θύματα που εντοπίστηκαν, 39 από αυτά απήλαυσαν την προστασία και την αρωγή τής πολιτείας και κατάγονταν από την Αλβανία (1 θύμα), από την Νιγηρία (2 θύματα), τη Λεττονία (2), τη Βουλγαρία (4), τη Ρωσία (5) και τη Ρουμανία (25 θύματα).

Αναφορικά με το έτος 2013, παρασχέθηκε αρωγή και προστασία σε 24 θύματα (14 θύματα από τη Ρουμανία, 4 θύματα από τη Βουλγαρία, 3 θύματα από την Κίνα, 2 από τη Μολδαβία και 1 θύμα από την Πολωνία).

Ακόμη, για το έτος 2014, οι πληροφορίες τής στατιστικής τής αστυνομίας αναφέρονται μόνο στα θύματα τα οποία αναγνωρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων με διάταξη του αρμόδιου εισαγγελέα και ήταν 7 σε αριθμό (1 από τη Βουλγαρία, 1 από την Ελλάδα, 1 θύμα από την Νιγηρία, 3 θύματα από τη Ρουμανία και 1 θύμα από τη Ρωσία) από τα 64 θύματα που εντοπίσθηκαν συνολικά το έτος αυτό.

Όσον αφορά, εν τέλει, στο έτος 2015, η στατιστική τής αστυνομίας δεν παρέχει ουδεμία πληροφορία για τα 50 θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν, σχετική με την αναγνώριση των θυμάτων, την παροχή προστασίας και αρωγής σε αυτά ή τη συνεργασία των αρμόδιων αστυνομικών υπηρεσιών με ΜΚΟ, κ.λπ. για την προστασία τους ή τον επαναπατρισμό τους.

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων τής έρευνας

Ι. Η έρευνα στα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία

Από τα στατιστικά στοιχεία και τους αριθμούς που εκτέθηκαν ανωτέρω, συνάγεται το αρχικό συμπέρασμα ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα έγκλημα που έχει προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις και ο αριθμός των θυμάτων που πωλούνται και αγοράζονται με σκοπό την εκμετάλλευση οιασδήποτε μορφής, αυξάνεται αδιάπαυστα (31.766 θύματα που εντοπίσθηκαν παγκοσμίως το έτος 2012, έναντι 95.017 το έτος 2014). Ασφαλώς, το trafficking αποτελεί ένα έγκλημα με διεθνείς προεκτάσεις, που τελείται από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες και δεν αφήνει ανεπηρέαστο κανένα κράτος τού κόσμου.

Αν και οι έμποροι δράστες ενεργούν μεμονωμένα, ιδιαίτερα όταν το έγκλημα αφορά έναν ελάχιστο αριθμό θυμάτων, που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης σε ένα μόνο κράτος, οι πράξεις διακίνησης έχουν τις περισσότερες φορές πολύπλοκο και σύνθετο χαρακτήρα και εμπλέκεται πλήθος δραστών από διαφορετικές χώρες, οι οποίοι δρουν στα πλαίσια οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, επιτρέποντας τη διαμετακόμιση των θυμάτων από τα ενδεή στα εύπορα κράτη τού κόσμου. Ο τρόπος δράσης αυτός, παρόλο που οδηγεί σε αύξηση των κερδών των δραστών, την ίδια στιγμή συνεπάγεται και αύξηση του κόστους, αλλά και των κινδύνων ανίχνευσης από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές. Απαιτεί, επίσης, περισσότερη και καλύτερη οργάνωση, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου εξαιρετικός αριθμός θυμάτων καθίστανται θύματα εμπορίας.

Αρχικά, αναφορικά με τις παγκόσμιες διαστάσεις τής εμπορίας ανθρώπων, από τα στοιχεία που παρουσιάσθηκαν καθίσταται αναμφισβήτητο ότι ο αριθμός των (υπόπτων και καταδικασθέντων) δραστών, αλλά και τον θυμάτων trafficking έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη. Οι δράστες είναι στην πλειοψηφία τους άνδρες, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 65%. Οι άνδρες εμπλέκονται κατά κύριο λόγο στην οργάνωση των εγκλημάτων και στην επερχόμενη εκμετάλλευση των θυμάτων. Όμως, παρατηρείται ότι αυξημένη είναι και η συμμετοχή των γυναικών δραστών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα σε εκπληκτικό βαθμό, εν συγκρίσει με άλλες παράνομες πράξεις. Οι γυναίκες, εν αντιθέσει με τους άνδρες δράστες, εμπλέκονται ιδίως σε εγκληματικές οργανώσεις για την εμπορία ανηλίκων κοριτσιών

και αναλαμβάνουν ρόλους σχετικά με την προσέλκυση και στρατολόγηση των θυμάτων.

Αν εξετάσει μάλιστα κανείς το φύλο και την ηλικία των δραστών και τα συγκρίνει με το φύλο και την ηλικία των θυμάτων, οδηγείται στην παρατήρηση ότι τα κράτη με υψηλά ποσοστά δραστών θηλυκού γένους, αποτελούν χώρες στις οποίες εντοπίσθηκε ένας μεγάλος αριθμών ανηλίκων κοριτσιών θυμάτων. Αυτό ενδέχεται να επιδεικνύει ότι οι γυναίκες έμποροι εμπλέκονται συχνότερα στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών.

Αναφορικά με την ανωτέρω διαπίστωση (για την υψηλή συμμετοχή των γυναικών στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών), μία πιθανή εξήγηση είναι ότι γυναίκες ενδέχεται να διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους στην όλη διαδικασία εμπορίας ανθρώπων · ρόλους, οι οποίοι μπορεί ίσως να είναι περισσότερο ορατοί και επομένως να εντοπίζονται πιο εύκολα από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές. Οι γυναίκες δράστες μάλλον χρησιμοποιούνται κυρίως ως υπεύθυνες για την προσέλκυση και τη στρατολόγηση των θυμάτων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, για τον προφανή λόγο ότι οι άλλες γυναίκες (υποψήφια θύματα) τις εμπιστεύονται ευκολότερα από ό,τι θα εμπιστεύονταν έναν άνδρα (δράστη).

Οι γυναίκες, επίσης, μάλλον είναι πιο πιθανόν να αναλαμβάνουν ρόλους φυλάκων, συλλεκτών εσόδων (ταμιών) ή υποδοχέων σε μέρη όπου λαμβάνει χώρα η εκμετάλλευση (σε οίκους ανοχής, κ.λπ.). Αυτοί οι δευτερεύοντες, μη ηγετικοί ρόλοι που αναλαμβάνουν οι γυναίκες δράστες στην όλη διαδικασία της εμπορίας και της έπειτα εκμετάλλευσης των θυμάτων, φαίνεται να είναι εκείνοι που απαιτούν την πιο συχνή επαφή και αλληλεπίδραση με τα θύματα. Αυτό με τη σειρά του είναι ικανό να αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο σύνδεσης των θυμάτων με τους δράστες τους και επομένως της ανίχνευσης των γυναικών παραβατών, από τη στιγμή που η διερεύνηση των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις μαρτυρίες των θυμάτων.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι πολίτες τού κράτους στο οποίο εντοπίζονται ή καταδικάζονται (σε ποσοστό 75%). Αυτό υποδηλώνει ότι σε ένα συγκεκριμένο κράτος τής Ευρώπης λόγου χάρη, είναι αναμενόμενο οι περισσότεροι δράστες να

κατάγονται από το κράτος αυτό. Όμως, στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών στο εκάστοτε κράτος είναι αρκετά υψηλό εν συγκρίσει με το αντίστοιχο ποσοστό τής τάξεως του 10% που παρατηρείται στη συμμετοχή τους σε άλλα εγκλήματα

Ουσιώδες να αναφερθεί είναι και ο ομοιόμορφος κανόνας που εντοπίζεται σε όλα τα κράτη, δηλαδή ότι οι υπηκοότητες των εμπόρων αντικατοπτρίζουν την εκάστοτε υπηκοότητα των θυμάτων trafficking. Άλλαις λέξεσι, οι υπηκοότητες των δραστών που εντοπίζονται σε κάθε κράτος είναι όμοιες με αυτές των θυμάτων. Αυτό οφείλεται ιδίως στον κοινό πολιτισμό, την κοινή γλώσσα και την ίδια πατρίδα, παράγοντες οι οποίοι είναι ικανοί να ευνοήσουν την ανάπτυξη μίας σχέσης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, που εν τέλει θα οδηγήσει στην εκπλήρωση του σκοπού τού πρώτου, δηλαδή τη στρατολόγηση και την έπειτα εκμετάλλευση του υποψηφίου θύματος.

Ακολούθως, αναφορικά με τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, διαπιστώνεται ότι η εμπορία ανθρώπων απειλεί κατ' αρχήν τις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, τις γυναίκες και τους ανηλίκους. Οι γυναίκες και οι ανήλικοι αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων διακινούμενων θυμάτων, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 70% του συνόλου των θυμάτων trafficking. Όμως, και ο αριθμός των αρρένων θυμάτων έχει αυξηθεί τον τελευταίο καιρό, ιδίως σε κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης, κυρίως εξαιτίας της αντίστοιχης αύξησης του αριθμού των ανιχνευόμενων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

Οι ανήλικοι αποτελούν την επόμενη (μετά τις γυναίκες) μεγαλύτερη ομάδα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, το ποσοστό των οποίων έχει αυξηθεί κατά 20% μέσα σε μία δεκαετία. Αυτό που πρέπει να τονισθεί είναι το προφίλ των ανηλίκων θυμάτων παρουσιάζει έντονες διαφορές στις εκάστοτε περιοχές: οι ανήλικοι, δηλαδή, σε ορισμένα (εύπορα κατά κύριο λόγο) κράτη αποτελούν το 20% έως 30% του συνόλου των θυμάτων και σε άλλα, το ποσοστό αυτών αγγίζει γενναίως το 65%.

Όπως επισημαίνει το UNODC[77], με τις υπάρχουσες γνώσεις, είναι μάλλον άκρως δυσχερές να δοθεί μία λεπτομερής και ακριβής εξήγηση για τα διαφορετικά περιφερειακά στοιχεία που προκύπτουν, αναφορικά με τον εντοπισμό των ανηλίκων

[77] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 25 επ.

θυμάτων. Αν ήθελε κάποιος να προβεί σε μία εις βάθος ανάλυση, θα όφειλε να εξετάσει πλήθος παραγόντων και να ερευνήσει ταυτόχρονα τον αντίκτυπο και τις συνέπειες που αυτοί επιφέρουν στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα θυμάτων.

Ασφαλώς, μία αρχική σκέψη συναρτάται αφενός από το γεγονός ότι οι ανήλικοι αποτελούν μία ευπαθή και ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα, που καθίσταται ευκολότερος στόχος των δραστών και αφετέρου από την αυξημένη ζήτηση παιδιών για τη σεξουαλική και την εργασιακή τους εκμετάλλευση, που αποφέρουν κατά πολύ υψηλότερο κέρδος στους εμπόρους, εξαιτίας των ιδιαίτερων *υπηρεσιών* που προσφέρουν. Ούτως, οι έμποροι εκμεταλλεύονται με ευκολότερο τρόπο τα ανήλικα θύματα, λόγον δι' ον είναι περισσότερο ευάλωτα, ελέγχονται και κυριαρχούνται άνευ ιδιαιτέρας προσπάθειας και είναι λιγότερο πιθανόν να απαιτήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας ή να επιχειρήσουν να διαφύγουν της επιρροής των διακινητών τους. Οι δε πελάτες είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερα χρηματικά ποσά για την εκμετάλλευση ενός ανηλίκου (ιδίως στον τομέα τού σεξ και της πορνογραφίας).

Αλήθεια είναι ότι οι αυξημένες περιπτώσεις εμπορίας παιδιών συνδέονται και με τη διαθεσιμότητα (availability) των ανηλίκων θυμάτων στις εκάστοτε περιοχές. Οι χώρες με λιγότερο πληθυσμό παρατηρείται ότι τείνουν να έχουν υψηλότερα ποσοστά εμπορίας ανηλίκων παιδιών, γεγονός που ενδέχεται να υποδηλώνει με τη σειρά του, ότι σε κράτη, στα οποία ο πληθυσμός των παιδιών είναι μεγάλος, οι διακινητές αποκτούν τη δυνατότητα να στοχεύσουν ευκολότερα τους ανήλικους και να τους καταστήσουν θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Αναμφισβήτητα όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η δυσχέρεια (ακόμα και απουσία) πρόσβασης στην εκπαίδευση, οι φυλετικές διακρίσεις, η έλλειψη εθνικών πολιτικών προστασίας των ανηλίκων, η σχετική (ανεπαρκής) νομοθεσία (όποτε υπάρχει) και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των κρατών, τα μεταναστευτικά ρεύματα ανήλικων αποτελούν επιπλέον παράγοντες που πρέπει να συνεκτιμώνται για την εξήγηση εκάστοτε περιφερειακών διαφορών στην εμπορία παιδιών. Οι δράστες

θα αντιμετωπίσουν λιγότερα εμπόδια σε κράτη, όπου το έννομο αγαθό της παιδικής ηλικίας και της ανηλικότητας δεν προστατεύεται επαρκώς[78].

Όσον αφορά στις μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων, η σεξουαλική εκμετάλλευση αποτελεί την κυριότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων, που παρόλα αυτά παραμένει σε σταθερά, αλλά υψηλά ποσοστά. Όμως, σε ιδιαίτερη έξαρση εντοπίζεται η εργασιακή εκμετάλλευση και η καταναγκαστική εργασία των θυμάτων, ομοίως όπως αυξάνεται και η εμπορία ανθρώπων για άλλους σκοπούς, δηλαδή την εκμετάλλευση της επαιτείας, την εμπορία βρεφών, τη στρατολόγηση ανηλίκων για ένοπλες συρράξεις, την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, τις παράνομες υιοθεσίες, κ.λπ.

Οι μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων, που εντοπίζονται διεθνώς, δεν είναι ομοιόμορφες σε όλα τα κράτη και τις περιοχές, αλλά παρουσιάζονται αρκετά έντονες περιφερειακές διαφορές: έτσι, τα κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά καταναγκαστικής εργασίας των θυμάτων. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται σε οικονομικούς παράγοντες. Από τη μία πλευρά, στις χώρες προέλευσης των θυμάτων επικρατεί ένα υψηλό επίπεδο φτώχιας, οικονομική κρίση και όξυνση της ανεργίας, που ευνοούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανάδειξη του καπιταλιστικού συστήματος. Από την άλλη πλευρά, στα κράτη προορισμού των θυμάτων, όπως συμβαίνει φερ' ειπείν στη Ρωσία, ένα κράτος που αποδέχεται πλήθος μεταναστευτικών κυμάτων, υπάρχει μία μεγάλη αγορά εργασίας, διαφοροποιημένη οικονομία, ασήμαντο ποσοστό ανεργίας και μία εν γένει ανάγκη για εργαζομένους σε πλήθος τομέων της οικονομίας. Όλα τα ανωτέρω ευνοούν τις μετακινήσεις πληθυσμών από τα κράτη που επικρατούν δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, στη Ρωσία και άλλα εγγύς κράτη τής Κεντρικής Ασίας.

Από την άλλο πλευρά, στα εύπορα αυτά κράτη, η έλλειψη επαρκούς και εναργούς νομοθετικού πλαισίου για την εμπορία ανθρώπων και τη μετανάστευση, παραλλήλως με την επίσημη διαφθορά και την έκταση της γκρίζας αγοράς, τούτα αποτελούν παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα κλίμα

[78] Βλ. UNICEF (2009). Reversing the trend: Child trafficking in East and Southeast Asia, UNICEF (2009). Risks and Realities of Child Trafficking and Exploitation in Central Asia, στο διαδικτυακό τόπο www.unicef.org.

εκμετάλλευσης και ανάπτυξης της καταναγκαστικής εργασίας[79]. Αν και η Ρωσία, λόγου χάρη, έχει υπογράψει και επικυρώσει το Πρωτόκολλο του Παλέρμο και έχει θεσπίσει νόμους που απαγορεύουν όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, οι νόμοι αυτοί έχουν νομοθετικά κενά, τα οποία εύκολα αξιοποιούνται από τους εμπόρους, καθιστώντας άνιση την εφαρμογή τους. Αποτελεί η ελλιπής σύνταξη του νόμου, με τον τρόπο αυτό, μία πρόκληση για τους αδίστακτους εργοδότες και εμπόρους, ούτως ώστε να γίνονται περισσότερο δημιουργικοί όσον αφορά στις μεθόδους εκμετάλλευσης των θυμάτων. Ακόμη, οι αρχές επιβολής τού νόμου τείνουν να εστιάζουν ιδίως στις περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης των θυμάτων, παραβλέποντας τις άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, αν και η Ρωσία αποδέχεται πλήθος αλλοδαπών εργαζομένων και έχει διενεργήσει διμερείς συμβάσεις για τη μετανάστευση εργατικού δυναμικού με πολλές κυβερνήσεις των εγγύς γειτονικών κρατών, δεν έχει δημιουργήσει μία αντίστοιχη υποδομή στις αρμόδιες κυβερνητικές υπηρεσίες για να επεξεργαστεί, να καταχωρίσει και να τοποθετήσει τους νεοεισερχόμενους. Αυτό οδήγησε φυσικά σε άνοδο της παράνομης μετανάστευσης, με τους μετανάστες να καταφθάνουν και να εργάζονται άνευ κατάλληλης νομιμοποίησης.

Από την άλλη πλευρά, τα κράτη τής αμερικανικής ηπείρου, της Ανατολικής Ασίας και της Ευρώπης κυριαρχούνται από την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων. Αυτό οφείλεται στην αυξημένη ζήτηση σεξουαλικών υπηρεσιών στα κράτη αυτά, στις φυλετικές διακρίσεις, αλλά και στην ανοχή στην πορνεία. Αλήθεια είναι ότι κυριαρχεί μία τάση ομαλοποίησης της πορνείας, καθιστώντας την περισσότερο μία επιχείρηση παρά ένα έγκλημα, και οι γυναίκες να ονομάζονται "*εργαζόμενες*" και οι χρήστες "*πελάτες*". Όπου υπάρχει ανοχή στην πορνεία, αυξάνεται η ζήτηση για θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση[80].

Οι κυριότερες χώρες προέλευσης των θυμάτων εμπορίας ήταν παραδοσιακά η Ταϊλάνδη και οι Φιλιππίνες, αλλά οι πιο πολύτιμες και περιζήτητες πλέον γυναίκες στη διεθνή σωματεμπορία κατάγονται από την Ουκρανία, τη Ρωσία και άλλες χώρες

[79] Βλ. *Rocco P.*, Central Asian Migrant Workers and Forced Labor in the Russian Federation, στο διαδικτυακό τόπο humantraffickingcenter.org, σελ. 4 επ.

[80] Βλ. *Bullard H. E.*, Human Sex Trade in Eastern Europe: Causes, Perpetrators, and Solutions, University of Tennessee – Knoxville, στο διαδικτυακό τόπο trace.tennessee.edu, σελ. 7 επ.

της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, όπως τη Λετονία και τη Λευκορωσία. Η Ουκρανία είναι σήμερα το δεύτερο μεγαλύτερο κράτος στην Ευρώπη και την ίδια στιγμή ένας από τους μεγαλύτερους *προμηθευτές* γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση και πορνεία στον κόσμο. Οι Ουκρανές γυναίκες διακινούνται προς τη Ρωσία, την Πολωνία, την Τουρκία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Λίβανο, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Γερμανία, την Αυστρία, την Κύπρο, την Ελλάδα, τη Σερβία, το Μαυροβούνιο, την Ισπανία, την Ουγγαρία και το Ισραήλ με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση.

Άλλη μορφή trafficking που εντοπίζεται είναι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων τού σώματος. Αν και η εμπορία ανθρώπων με το σκοπό αυτό έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη, δεν ευρίσκεται σε κρίσιμο επίπεδο, όπως συνάγεται από τα σχετικά δεδομένα. Ο περιορισμένος αριθμός των εντοπισμένων περιπτώσεων αφαίρεσης οργάνων διαπιστώθηκε κυρίως στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, τη Βόρεια Αφρική και την Νότια Αμερική. Ορισμένα κράτη σε αυτές τις περιοχές έχουν – στην καλύτερη των περιπτώσεων – ένα επιεικές νομοθετικό καθεστώς επί των μεταμοσχεύσεων, έως και ανύπαρκτο. Άλλαις λέξεσι, ενδέχεται να μην απαγορεύεται η προσφορά οργάνων έναντι οικονομικού ανταλλάγματος και να επιτρέπεται από τρίτους. Αυτό ευνοεί τους εύπορους ασθενείς, οι οποίοι ταξιδεύουν ανά τον κόσμο με σκοπό την αγορά και έπειτα μεταμόσχευση του πολυπόθητου αναγκαίου οργάνου (μεταμοσχευτικός τουρισμός). Ας επισημανθεί για παράδειγμα το Ιράν, όπου η αγορά και η πώληση των νεφρών είναι νόμιμη[81]. Ασφαλώς, εννοείται ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων η αφαίρεση οργάνων και η επερχόμενη μεταμόσχευση γίνονται παρανόμως και συνδυαστικά με άλλες παράνομες πράξεις (αρπαγή, κ.λπ.).

Αυξητικές τάσεις σημειώνουν και οι υπόλοιπες μορφές εμπορίας ανθρώπων (εκτός της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και της αφαίρεσης οργάνων των σώματος), δηλαδή η εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας των

[8181] Αν και το Ιράν είναι το μόνο έθνος που επιτρέπει την νόμιμη αγορά και πώληση οργάνων, θέτει περιορισμούς στο εμπόριο οργάνων αυτό, σε μια προσπάθεια περιορισμού τού μεταμοσχευτικού τουρισμού. Οι αγοραπωλησίες αφορούν το Ιράν και δεν επιτρέπεται στους αλλοδαπούς να αγοράζουν τα όργανα ιρανών πολιτών. Ακόμη, τα όργανα μπορούν να μεταμοσχευθούν μόνο μεταξύ ατόμων της ίδιας εθνικότητας: ο Ιρανός, για παράδειγμα, δε μπορεί να αγοράσει νεφρό από πρόσφυγα από άλλη χώρα. Έτσι, το σύστημα είναι κατά κάποιο τρόπο φιλανθρωπικό και εθελοντικό και εκείνοι που επιφορτίζονται με την αντιστοίχιση δωρητών και ασθενών δεν πληρώνονται για το έργο τους, βλ. *Griffin A,.* Iranian Organ Donation: Kidneys on Demand, British Medical Journal, 334 (7592), 2007, σελ. 502 επ., *Hippen B. E.*, Organ Sales and Moral Travails: Lessons from the Living Kidney Vendor Program in Iran, Cato Institute: Policy Analysis, 614, 2008.

θυμάτων, τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων (κυρίως κλοπών σε καταστήματα), η εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, η εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, την (παιδική) πορνογραφία (συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου), τις παράνομες ανθρώπινες θυσίες (σε τελετουργίες), και η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες. Από αυτές, οι πιο συχνά εμφανιζόμενες μορφές εκμετάλλευσης είναι η επαιτεία, αντιπροσωπεύοντας ένα ποσοστό τής τάξεως του 2% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων, και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την τέλεση παρανόμων δραστηριοτήτων. Αναλυτικές πληροφορίες ως προς αυτές δεν παρέχονται από τα υπό έρευνα διεθνή στατιστικά στοιχεία.

Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι η στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις. Όπως είναι αναμενόμενο, η εν λόγω μορφή εμπορίας εντοπίζεται σε αναπτυσσόμενα κράτη, στα οποία είναι έντονο το εμπόλεμο στοιχείο ή τα οποία διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, όπως σε χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Οι στρατιωτικές δυνάμεις και οι εθνικοί στρατοί στρατολογούν παρανόμως ανήλικα παιδιά και τα τοποθετούν σε θέσεις πραγματικών στρατιωτών έως και κατασκόπων. Ασφαλώς, εξαιτίας των αναταράξεων και του χάους που επικρατεί σε ένα κράτος που δημιουργεί τέτοιους στρατούς, πολλά από τα εγκλήματα διαπράττονται εκτός νομικού και κυβερνητικού ελέγχου.

Οι ανήλικοι θύματα της στρατολόγησης, είτε απήχθησαν, είτε αναγκάστηκαν να στρατολογηθούν με απειλές κατά των οικείων τους και υποχρεούνται να διαπράττουν πλήθος εγκλημάτων, πολλές φορές και κατά των οικογενειών τους. Όταν ένας τέτοιος στρατιώτης, μετά τη λήξη του πολέμου, καταφέρνει, έχοντας επιβιώσει, να επιστρέψει στην πατρίδα του, απορρίπτεται από την κοινωνία εξαιτίας αυτού που αναγκάσθηκε να πράξει. Αν και υπάρχουν περιπτώσεις με καταδίκες δραστών που στρατολογούν ανηλίκους με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συγκρούσεις, έχει σημειωθεί αύξηση της μορφής εμπορίας αυτής σε πλήθος αφρικανικών κρατών.

Όπως συνέβη το έτος 2006, όταν ο Kanyanga Biyoyo, διοικητής τού στρατού των επαναστατών *Mundudu-40*, καταδικάσθηκε από το δικαστήριο του Κονγκό, σε πέντε (5) έτη κάθειρξης για εγκλήματα πολέμου, συμπεριλαμβανομένης της παρανόμου στρατολόγησης ανηλίκων. Ακολούθως, το ίδιο έτος, η κυβέρνηση του Κονγκό συνέλαβε και παρέπεμψε στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο τον ηγέτη ενός επαναστατικού κινήματος, Thomas Lubanga, ο οποίος κατηγορήθηκε για στρατολόγηση ανηλίκων (κάτω των 15 ετών) και τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συγκρούσεις. Αν και έχουν καταγραφεί παρόμοιες καταδίκες, πλήθος δραστών παραμένουν ατιμώρητοι, ιδίως όσοι θεωρούνται λιγότερο γνωστοί από τη διεθνή κοινότητα. Όλως ενδεικτικά να αναφερθεί ότι η UNICEF εκτιμά ότι περισσότερα από 300.000 παιδιά ηλικίας κάτω των 18 ετών (ορισμένες μάλιστα φορές και ηλικίας 7 έως 8 ετών) καθίστανται θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη στρατολόγηση και τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, σε πάνω από 30 χώρες παγκοσμίως[82].

ΙΙ. Η έρευνα στη στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας

Αναλύοντας, σε επόμενο επίπεδο, την εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, εάν εστιάσει κανείς στο προφίλ των δραστών, συναντά ορισμένες αυξομειώσεις αναφορικά με τον αριθμό τους, ιδίως τα έτη 2008 και 2009 (162 έναντι 303 δραστών) και μία εν γένει πτωτική τάση τού αριθμού δραστών εμπορίας, έως το έτος 2015. Αυτές οι αυξομειωτικές διαφορές που παρατηρούνται ενδέχεται να οφείλονται είτε στο γεγονός ότι οι δράστες ενεργούν με καλύτερη οργάνωση (σε όλους τους τομείς) και δίκτυα, οπότε δεν εντοπίζονται εύκολα από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, είτε στο ότι η αστυνομία δεν ενδιαφέρεται στον ίδιο βαθμό για να καταγράφει όσα εγκλήματα περιέρχονται εις γνώση της, είτε στο ότι τα θύματα δύσκολα προβαίνουν σε καταγγελίες και έτσι να μην ερευνώνται από τις αρμόδιες αρχές τα σχετικά εγκλήματα[83], είτε στο γεγονός ότι μειώνονται στην πραγματικότητα τα φαινόμενα εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια.

[82] Βλ. *Bullard H. E.*, ό.π., σελ. 4 επ.

[83] Βλ. *Ροτζιώκου Ι.* (εκπρόσωπος τύπου τής ΕΛ.ΑΣ.), δήλωση σε εκπομπή τού ραδιοφωνικού σταθμού Αθήνα 9.84, Οι σκοτεινοί δρόμοι του trafficking και τα κενά στην εφαρμογή της νομοθεσίας, 19.10.2016, στο διαδικτυακό τόπο www.athina984.gr.

Όπως, αναφέρει δε η αστυνομία[84], αυτή η γενική φθίνουσα πορεία τού αριθμού των υποθέσεων και των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, ενδέχεται να οφείλεται στους εξής παράγοντες: στη μείωση της ζήτησης, η οποία ενδέχεται με τη σειρά της να οφείλεται από τη μία πλευρά, σε ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για μη αποδοχή των υπηρεσιών των θυμάτων trafficking και από την άλλη, σε καθαρά οικονομικά αίτια (μείωση, εξαιτίας οικονομικών συγκυριών τής αγοραστικής δύναμης των κατοίκων στην Ελλάδα), στην αποδόμηση εγκληματικών οργανώσεων, αλλά και στις συλλήψεις μεμονωμένων δραστών από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές, στην εκπαίδευση του αστυνομικού προσωπικού σχετικά με τη διερεύνηση υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων, για άμεση και στοχευόμενη εκδήλωση δράσεων, όσον αφορά μεμονωμένες περιπτώσεις δραστών και εις βάθος συστηματική έρευνα για αποδόμηση εγκληματικών οργανώσεων, και τέλος στην αλλαγή τού τρόπου δράστης των δραστών.

Αν ήθελε, πάντως, να καταλήξει κανείς σε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με την ως άνω διαπίστωση, θα όφειλε να αναλύσει την εμπορία ανθρώπων επιπλέον υπό το πρίσμα τής μετανάστευσης (νόμιμης και παράνομης) στην ελληνική επικράτεια και να ερευνήσει τον αντίκτυπο των μεταναστευτικών ρευμάτων στην ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων, ανάλυση που δεν είναι δυνατόν να λάβει χώρα στα πλαίσια της παρούσης έρευνας. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με ασφάλεια είναι ότι η έκρηξη της εμπορίας ανθρώπων (όπως τα έτη 2008 και 2009) συνδέεται άρρηκτα (αλλά και έως ένα βαθμό) με την παράνομη μετανάστευση και τη μαζική είσοδο πλήθους μεταναστών στην ελληνική επικράτεια.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών εμπορίας ανθρώπων, όπως και σε κάθε έγκλημα έτσι και εδώ η συμμετοχή των ημεδαπών δραστών είναι αρκετά υψηλή, της τάξης του 47,5% του συνόλου των δραστών της υπό έρευνα περιόδου. Όμως, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, το ποσοστό αυτό δεν είναι όσο μεγάλο θα ανέμενε κανείς, με τη λογική ότι κατά κανόνα οι ημεδαποί δράστες αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων δραστών στα περισσότερα κράτη διεθνώς. Αντιθέτως στην Ελλάδα, οι αλλοδαποί δράστες είναι αυτοί που στην πλειοψηφία τους επιδίδονται στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα από το έτος 2008 έως το 2015, οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να αντιπροσωπεύουν τους δράστες εμπορίας

[84] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2014, σελ. 43 επ., στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, με ποσοστά που υπερβαίνουν το 60% ή και το 75% του συνολικού αριθμού των δραστών, ανάλογα με το υπό έρευνα έτος.

Οι αλλοδαποί δράστες προέρχονται κυρίως από τα εγγύς κράτη των Βαλκανίων, την Αλβανία και τη Βουλγαρία (σε ποσοστό 40% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών δραστών) και άλλοι είναι ρουμανικής και ρωσικής καταγωγής (σε ποσοστό 34,6%), αντιπροσωπεύοντας συνολικά σχεδόν το 75% του όλου αριθμού των αλλοδαπών δραστών. Αυτές οι υπηκοότητες πρωταγωνιστούν στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων (όπως και σε έτερα εγκλήματα), λόγον δι' ον το μεγαλύτερο ποσοστό (65,7%) των αλλοδαπών που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, προέρχονται από τα ανωτέρω κράτη[85]. Άρα, είναι αναμενόμενο σε ένα κράτος όπου παρατηρούνται σε αρκετά μεγάλα ποσοστά αλλοδαποί ορισμένων υπηκοοτήτων (όπως συμβαίνει με τους Αλβανούς, Ρουμάνους, κ.λπ. στην Ελλάδα), αντίστοιχα το μεγαλύτερο μέρος από τους αλλοδαπούς δράστες που γενικά εντοπίζονται, να προέρχεται από ακριβώς αυτά τα κράτη. Αντίστροφα, οι υπηκοότητες των δραστών που συναντώνται περισσότερο στην αλλοδαπή εγκληματικότητα, εμπίπτουν με τις υπηκοότητες των αλλοδαπών που γενικά εντοπίζονται συχνότερα σε ένα ορισμένο κράτος.

Όσον αφορά στο φύλο των δραστών, από τα ελάχιστα δεδομένα των δύο ετών που παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, όπως συμβαίνει και διεθνώς, είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αρσενικού φύλου. Από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των γυναικών δραστών είναι και αυτός εκπληκτικός, ιδίως εάν συγκριθεί με τον αριθμό αυτών σε άλλα εγκλήματα, όπως στα εγκλήματα κατά της ζωής ή σε εγκλήματα βίας[86].

Αναλύοντας την υπηκοότητα των θυμάτων, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι ένας εκπληκτικός αριθμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, σε ποσοστό 92%, είναι αλλοδαποί. Αυτός ο αριθμός αποτελείται από ένα «μωσαϊκό» αλλοδαπών, οι οποίοι κατάγονται από κράτη διαφορετικού ιστορικού, πολιτικού και κοινωνικού επιπέδου. Από θύματα καταγόμενα από τα γειτονικά Βαλκανικά κράτη (Αλβανία,

[85] Βλ. Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Απογραφή πληθυσμού, 2011.

[86] Για μία συνολική διερεύνηση της γυναικείας εγκληματικότητας, βλ. *Θεοδωροπούλου Μ.*, Η γυναίκα ως δράστης και η αντιμετώπισή της από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 129, Β, 2009, σελ. 125 επ.

Βουλγαρία, κ.λπ.) μέχρι και θύματα από τη Βόρεια Αμερική (Δομινικανή Δημοκρατία) και την Ασία (Πακιστάν, Ταϊλάνδη, κ.λπ.), θύματα που προέρχονται από αναπτυγμένες χώρες, αλλά και αναπτυσσόμενες, από εύπορα, αλλά και διεφθαρμένα κράτη, όλα εντοπίζονται στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Ασφαλώς, η Ελλάδα εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, που την καθιστά την κύρια είσοδο στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Δύσης και Ανατολής, γεγονός που επηρεάζει την κατάσταση αυτή. Όμως, η συντριπτική πλειοψηφία των εντοπισμένων θυμάτων προέρχονται από κράτη με μικρότερο βιοτικό επίπεδο από αυτό της Ελλάδος, τα οποία χαρακτηρίζονται από μία οικονομική και κοινωνική αστάθεια.

Ο αυξημένος αριθμός αλλοδαπών θυμάτων trafficking, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο οικονομικό και κοινωνικό καθεστώς στο οποίο ευρίσκεται αυτή η ομάδα τού πληθυσμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η δυσκολία τής κοινωνικής ένταξης, η καθόλου – ή στην καλύτερη των περιπτώσεων περιορισμένη – πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά, η αδυναμία σε πολλούς τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (εργασία, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση, κ.λπ.). Όλα τα ανωτέρω τους περιάγουν σε ευάλωτη θέση και αρκετά ευκολότερα (σε σχέση με τους ημεδαπούς) καθίστανται θύματα των εμπόρων, οι οποίοι δεν εμποδίζονται να τους εκμεταλλευθούν.

Όπως αναφέρθηκε, τα περισσότερα θύματα προέρχονται κυρίως από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Αλβανία, την Ουκρανία, τη Μολδαβία, τη Λιθουανία και τη Ρωσία και αποτελούν σχεδόν το 90% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών θυμάτων. Από τη σύγκριση της υπηκοότητας των θυμάτων και της υπηκοότητας των δραστών, αυτό που παρατηρείται είναι ότι θύματα και δράστες προέρχονται σε ως έγγιστα ίσο ποσοστό από τα ίδια κράτη: έτσι, εντοπίζεται ένας μεγάλος αριθμός δραστών από τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, την Νιγηρία, και τη Ρουμανία, κ.ά. που σχεδόν εμπίπτει με τον αριθμό των θυμάτων που προέρχονται αντίστοιχα από τα κράτη αυτά (266 δράστες Βούλγαροι και 228 θύματα βουλγαρικής καταγωγής, 39 Μολδαβοί δράστες και 44 θύματα καταγόμενα από τη Μολδαβία, 331 Ρουμάνοι δράστες και 407 θύματα ρουμανικής καταγωγής, κ.λπ.).

Αυτή η διαπίστωση συνδέεται κατά κύριο λόγο με την ύπαρξη ενός εθνικού ή πολιτισμικού συνδέσμου ανάμεσα στους δράστες και στα θύματα που συνίσταται στην κοινή εθνικότητα, την κοινή γλώσσα, τον ίδιο πολιτισμό. Ο εθνικός αυτός

δεσμός ευνοεί τους δράστες, με αποτέλεσμα να τους είναι ιδιαιτέρως πιο εύκολο να προσελκύσουν και να στρατολογήσουν ομοεθνή τους θύματα, τα οποία θα τους εμπιστευθούν, παρά θύματα με τα οποία δεν έχουν ορισμένα κοινά πολιτισμικά στοιχεία. Ασφαλέστερα συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν από μία έρευνα μεμονωμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, δηλαδή περιπτώσεων με δράστες ρουμανικής, κ.λπ. καταγωγής και τη σύγκριση αυτών με την υπηκοότητα των θυμάτων των ιδίων περιπτώσεων.

Ασφαλώς παρατηρούνται και ορισμένες έντονες δυσαναλογίες ανάμεσα στον αριθμό των δραστών και των θυμάτων όμοιας εθνικότητας: ορισμένες από αυτές αφορούν στους ημεδαπούς δράστες και θύματα (1.171 δράστες έναντι 104 θυμάτων) και στους δράστες και θύματα αλβανικής καταγωγής (246 δράστες έναντι 65 θυμάτων).

Αξίζει εν συντομία να αναφερθεί ότι η πλειοψηφία των θυμάτων και των δραστών εμπορίας ανθρώπων προέρχεται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, γεγονός το οποίο συνδέεται ουσιωδώς με τη γεωγραφική εγγύτητα που έχουν με την Ελλάδα, με την ένταξη των κρατών αυτών στην ΕΕ, κάτι που επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και την ύπαρξη ομοεθνών τους σε πολλές περιοχές τής Ελλάδας.

Αναφορικά με το φύλο των θυμάτων, όπως και διεθνώς παρατηρείται, ο μεγαλύτερος αριθμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, σε ποσοστό 71,1%, είναι γένους θηλυκού. Οι άνδρες θύματα κατέχουν ένα αξιόλογο ποσοστό, που δεν υπερβαίνει το 29%. Οι ανήλικοι αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό τής τάξεως του 9% του συνόλου των θυμάτων για τα υπό έρευνα έτη, για τα οποία παρέχονται σχετικά στατιστικά δεδομένα, διαπίστωση που δεν ακολουθεί (ευτυχώς) τον παγκόσμιο, ούτε τον ευρωπαϊκό κανόνα για τα ανήλικα θύματα εμπορίας, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 28% με 34% και το 25% του συνόλου των θυμάτων, αντίστοιχα.

Οι μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων στην ελληνική επικράτεια καλύπτουν τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την εργασιακή εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας και τη συγχρόνως σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευσης. Ο αριθμός των θυμάτων που διακινούνται με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση είναι ο μεγαλύτερος και αμέσως μετά εντοπίζεται η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

Αυτό ενδέχεται να οφείλεται στο γεγονός ότι τα θύματα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι ευκολότερο να εντοπισθούν από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές.

Όσον αφορά στην εκμετάλλευση της εργασίας των θυμάτων, μέχρι και το έτος 2012, οι υποθέσεις εργασιακής εκμετάλλευσης αφορούσαν την εργασία των θυμάτων στον αγροτικό τομέα. Από το έτος 2013, άρχισαν να εντοπίζονται περιπτώσεις εμπορίας γυναικών, με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση στην παροχή οικιακών υπηρεσιών[87].

Ο πιο ουσιώδης παράγοντας που ευνοεί την εργασιακή των θυμάτων εξακολουθεί να αποτελεί η ζήτηση των αντίστοιχων υπηρεσιών, ιδίως στις γεωργικές περιοχές της Ελλάδος, όπου (για την εργασιακή εκμετάλλευση) οι ανάγκες για εργατικό δυναμικό δεν καλύπτονται από τον ημεδαπό πληθυσμό. Αλλά και η σεξουαλική εκμετάλλευση ευνοείται από τη ζήτηση των σεξουαλικών υπηρεσιών των θυμάτων, όμως στα μεγάλα (κυρίως) αστικά κέντρα, όπου εντοπίζεται και η εκτενέστερη «δεξαμενή» υποψηφίων πελατών. Αλήθεια είναι ότι η ζήτηση για τις ανωτέρω υπηρεσίες, αν και ελαττωμένη τα τελευταία χρόνια, δεν παύει να υπάρχει, υποβοηθούμενη την ίδια στιγμή από την ανοχή τής κοινωνίας σε αυτές τις συμπεριφορές, που εκφράζεται αναμφισβήτητα με τη μορφή τού περιορισμένου ενδιαφέροντος από πλευράς των πολιτών για τα εν λόγω ζητήματα.

Άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως με σκοπό την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τις παράνομες υιοθεσίες, ψεύτικους γάμους, κ.λπ. δεν παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας. Όμως, μία ματιά σε δημοσιεύματα και άρθρα εφημερίδων[88], σε δελτία τύπου τής αστυνομίας[89] και στις εκθέσεις τής αστυνομίας για

[87] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2013, σελ. 30, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

[88] Βλ. λ.χ. ΕΡΤ, 474 ελληνοποιήσεις με «λευκούς» γάμους – παράνομες υιοθεσίες εξετάζει η ΕΛ.ΑΣ., 21.07.2017, στο διαδικτυακό τόπο www.ert.gr, *Εφημερίδα* ΤΑ ΝΕΑ, Εξαρθρώθηκε κύκλωμα υιοθεσιών βρεφών που δρούσε πανελλαδικά, 24.09.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.tanea.gr, *Εφημερίδα* ΤΟ ΒΗΜΑ, ΕΛ.ΑΣ.: Συλλήψεις για παράνομες υιοθεσίες βρεφών, 17.10.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.tovima.gr.

[89] Βλ. λ.χ. Δελτίο τύπου τής ΕΛ.ΑΣ., Εξακριβώθηκε η δράση 6μελους κυκλώματος που δραστηριοποιούνταν σε παράνομες υιοθεσίες σε Βόρεια Ελλάδα και Αττική, 22.12.2016, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr, ό.π., Εξαρθρώθηκε εγκληματική ομάδα, τα μέλη της οποίας προέβαιναν σε παράνομες υιοθεσίες βρεφών, 17.10.2014, ό.π., ό.π., Εξακριβώθηκε η δράση συμμορίας τα μέλη της οποίας ενέχονται σε παράνομη υιοθεσία βρέφους, 02.12.2016, ό.π., ό.π., Συνελήφθησαν 4 άτομα στην Κατερίνη για παράνομη υιοθεσία βρέφους, 24.10.2016, ό.π.

το οργανωμένο έγκλημα[90], ανατρέπει αυτή την πραγματικότητα: έτσι, έχουν κατά καιρούς εντοπισθεί περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό παράνομες υιοθεσίες και αφαίρεση οργάνων τού σώματος[91], που έχουν απασχολήσει τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, αλλά δεν έχουν συμπεριληφθεί στην υπό έρευνα στατιστική τής αστυνομίας ετών 2003 έως 2015.

Όσον αφορά στην προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας, οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, με τη συνεργασία τού ΔΟΜ, των ΜΚΟ και άλλων φορέων προστασίας των δικαιωμάτων των θυμάτων, μεριμνούν για την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων και εφαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών προβλέψεων και ρυθμίσεων. Όπως συνάγεται από τις πληροφορίες που παρέχει η στατιστική τής αστυνομίας, το 43,5% του συνόλου των εντοπισμένων θυμάτων αιτήθηκαν προστασία από την πολιτεία, η οποία τους παρασχέθηκε. Ουσιώδη ρόλο στην παροχή τής προστασίας αυτής στα θύματα trafficking συντέλεσαν οι αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (οι πρεσβείας και τα προξενεία), ο ΔΟΜ Ελλάδος και πολλές ΜΚΟ.

Ο υπόλοιπος αριθμός των θυμάτων, που δεν απήλαυσαν την προστασία τής πολιτείας, δήλωσαν, σύμφωνα με τις αστυνομικές αρχές, ότι δεν επιθυμούσαν να τεθούν υπό την προστασία τού κράτος. Άλλα αναχώρησαν για τις πατρίδες τους και άλλα παρέμειναν στην ελληνική επικράτεια (το καθεστώς διαμονής τους ήταν νόμιμο). Αν και το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο είναι αρκετά ικανοποιητικό για την προστασία των θυμάτων, η τελευταία δύσκολα θα παρεχόταν, άνευ της κινητοποίησης και της συνεργασίας των ανωτέρω οργανισμών.

ΙΙΙ. Το πρόβλημα του σκοτεινού αριθμού και η προσπάθεια προσδιορισμού του

Ο αριθμός των περιπτώσεων που καταγράφηκαν από τις αρμόδιες αρχές τού εκάστοτε κράτους, μπορεί να αποτελεί δείκτη τής λειτουργικότητας του μηχανισμού

[90] Βλ. λ.χ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2014, σελ. 41, ό.π., ό.π., 2012, σελ. 30, ό.π., Έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2011, σελ. 31, ό.π.

[91] Βλ. λ.χ. *Εφημερίδα* NewsBomb, Αποκάλυψη – σοκ για τη δολοφονία της Άννυ, Η σεξουαλική κακοποίηση και το εμπόριο οργάνων, 13.05.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr, ό.π., Αρπάζουν παιδιά και πουλάνε τα όργανά τους, 20.12.2013, ό.π.

επιβολής τού νόμου σε μία ορισμένη χώρα, αλλά είναι απίθανο να είναι μία αντιπροσωπευτική εκτίμηση του πραγματικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων[92].

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, για κάθε έγκλημα, υπάρχει μια μεγάλη και άγνωστη «σκοτεινή φιγούρα» εγκληματικής δραστηριότητας, που ποτέ δεν ανιχνεύεται επισήμως. Αυτό οδηγεί στο αναμενόμενο αποτέλεσμα, οι αριθμοί που αναφέρθηκαν στην παρούσα έρευνα και ανάλυση της εμπορίας ανθρώπων, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, να μην αντικατοπτρίζουν σε ουδεμία περίπτωση την πραγματική έκταση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά να αποτελούν ένα μόνο δείγμα τού πληθυσμού δραστών και θυμάτων, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως για την ανάλυση των αντίστοιχων μοντέλων εμπορίας ανθρώπων (των δραστών, των θυμάτων, των μορφών εκμετάλλευσης, των ροών, κ.λπ.) και για τη σχεδίαση στρατηγικών, ελέγχου τής εγκληματικότητας.

Ουσιώδη ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας τής έκτασης της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί ο σκοτεινός αριθμός τού εγκλήματος αυτού, του οποίου η σημασία τονίσθηκε και ανωτέρω. Αν και υπάρχουν, όπως αναφέρθηκε, ουσιώδη μεθοδολογικά προβλήματα που συνδέονται με την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των εγκληματολογικών στατιστικών εν γένει, όπως ότι ορισμένα αδικήματα καταγράφονται με ακρίβεια, άλλα υπερεκτιμώνται, άλλα υποτιμώνται, ενώ άλλα απουσιάζουν, με αποτέλεσμα η εικόνα που παρουσιάζεται να είναι παραπλανητική και να μην είναι αντιπροσωπευτική τού συνόλου, ωστόσο οι εγκληματολογικές στατιστικές είναι σημαντικές προκειμένου να μελετηθεί η τάση ενός φαινομένου (εν προκειμένω του trafficking) μέσα στο χρόνο.

Η εκτίμηση του «σκοτεινού αριθμού» οιουδήποτε εγκλήματος στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην ικανότητα διεξαγωγής δειγματοληπτικών ερευνών σχετικά με το έγκλημα. Οι έρευνες αυτές έχουν ως βάση την υπόθεση, ότι τα θύματα υφίστανται εγκλήματα που είναι διακριτά και χρονικά προσδιορίσιμα και σύντομης διαρκείας. Αντιθέτως, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων παρουσιάζει, εξαιτίας της ίδιας της φύσης του, μία ιδιαίτερη πρόκληση στην εκτίμηση, λόγον δι' ον είναι ένα έγκλημα αορίστου διαρκείας. Ακριβώς το ζήτημα της διαρκείας τού εγκλήματος περιπλέκει

[92] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 24, *Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Α.*, Confront, Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά, Εθνική Έκθεση: Ελλάδα, σελ. 25.

ακόμη περισσότερο την εκτίμηση και επομένως τον υπολογισμό τού «σκοτεινού αριθμού» τού trafficking. Αυτή η πρόκληση εντείνεται από το γεγονός ότι τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων απομονώνονται ορισμένες φορές εξαιτίας του στίγματος, που συνδέεται με τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση ή της ντροπής που νιώθουν εξαιτίας του γεγονότος ότι έχουν καταστεί θύματα εκμετάλλευσης.

Η μελέτη των *Datta* και *Bales*[93], κάνοντας χρήση ενός συνόλου δεδομένων, βασισμένων σε μέρος τυχαίων δειγματοληπτικών ερευνών των *Pennington J. et al. (2009)*[94], προβαίνει σε μία προσπάθεια υπολογισμού τού (εκτιμώμενου πραγματικού) αριθμού των θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων σε 37 κράτη τής ευρωπαϊκής ηπείρου, με την ταυτόχρονη σύγκριση αυτού με τις αναφερόμενες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων για τις ίδιες χώρες. Αναλυτικά, με γνώμονα τα ευρήματα της ανωτέρω έρευνας, δύο ακόμη ερευνών που έλαβαν χώρα η μία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η άλλη στο Λονδίνο και τα επίσημα αναφερόμενα από τα κράτη τής ΕΕ και από άλλες επίσημες πηγές δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων, και με συγκεκριμένη μεθοδολογία[95], που εκτενώς περιγράφουν στη μελέτη τους, δημιουργούν πέντε βασικές υποθέσεις (key assumptions). Οι υποθέσεις αυτές αποτελούν τα θεμέλια πάνω στα οποία οικοδομούν ένα σύνολο δεδομένων σχετικών με την αναλογία των (εκτιμώμενων) θυμάτων εμπορίας ανθρώπων σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού σε κάθε μία από τις 37 υπό έρευνα ευρωπαϊκές χώρες και έπειτα, υπολογίζουν το σκοτεινό αριθμό των θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων σε ποσοστό %.

Έτσι, υπολογίζουν ότι, για την Ελλάδα το έτος 2012, για το οποίο αναφέρθηκαν επισήμως 97 θύματα εμπορίας, εκτιμώνται 1.400 θύματα και ο σκοτεινός αριθμός των θυμάτων ανέρχεται σε 93,4% (!). Ομοίως, υπολογίζουν το σκοτεινό αριθμό θυμάτων και για τα υπόλοιπα 36 ευρωπαϊκά κράτη. Αξίζει δε να αναφερθεί στο σημείο αυτό,

---

[93] Βλ. *Datta M. N., Bales K.*, Slavery in Europe: Part 1, Estimating the Dark Figure, Human Rights Quarterly, 35, 2013, σελ. 817 επ. = στο διαδικτυακό τόπο www.kevinbales.net.

[94] Αυτή η έρευνα πραγματοποιήθηκε το έτος 2006 σε 5 κράτη, τη Λευκορωσία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, τη Ρουμανία και την Ουκρανία: οι ερευνητές απηύθυναν ερωτήσεις σχετικές με την εμπορία ανθρώπων (λ.χ. «πόσα μέλη τής στενής οικογενείας σας ταξίδεψαν στο εξωτερικό, επειδή τους προσφέρθηκε εργασία, αλλά κατά την άφιξη κατακρατήθηκαν και αναγκάστηκαν να εργαστούν σε μια επιχείρηση για ουδεμία ή ελάχιστη αμοιβή;», κ.ά.) σε ένα ευρύ δείγμα πληθυσμού και βάσει μεταβλητών (όπως τον εθνικό πληθυσμό τής εκάστοτε χώρας, τον εκτιμώμενο αριθμό των οικογενειών σε κάθε κράτος, κ.ά.) υπολόγισαν το (εκτιμώμενο πραγματικό) ποσοστό των θυμάτων εμπορίας στην εκάστοτε χώρα.

[95] Βλ. αναλυτικά *Datta M. N., Bales K.*, ό.π., σελ. 825 επ.

ότι για όλες τις χώρες για τις οποίες υπολογίσθηκε ο σκοτεινός αριθμός, ο τελευταίος υπερβαίνει το 90% (σχεδόν για όλες τις χώρες, με ελάχιστες εξαιρέσεις) ή ακόμα πλησιάζει και το 100% των θυμάτων εμπορίας, κάτι το οποίο συνεπάγεται τη διαπίστωση ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων δεν έχουν αναφερθεί ή εντοπισθεί από τις αρμόδιες αρχές[96].

Ακολούθως, οι αριθμοί που αναφέρουν επίσημοι διεθνείς και εθνικοί οργανισμοί (ILO, UNICEF, κ.ά.) για την εμπορία ανθρώπων είναι εκπληκτικοί, ειδικά αν συγκριθούν με τους αριθμούς των δραστών και των θυμάτων, που εντοπίζονται και αναφέρονται από τις αρμόδιες αρχές και τους επίσημους φορείς: όλως ενδεικτικά, να αναφερθεί ότι 45.800.000 άτομα ευρίσκονται διεθνώς υπό καθεστώς δουλείας, τη στιγμή που γράφονται τούτες οι γραμμές[97]. 4.000.000 άτομα περίπου καθίστανται αντικείμενο εμπορίας κάθε χρόνο[98]. Από αυτά, το 1.000.000 περίπου είναι παιδιά[99]. 1% με 2% μόνο των θυμάτων διασώζονται και μόνο 1 στους 100.000 δράστες που εμπορεύονται ανθρώπους, καταδικάζεται[100]. Οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων υπολογίζεται ότι αποφέρουν 25.700.000.000 ευρώ[101] κέρδος ετησίως στους διακινητές: ένας διακινητής κερδίζει περίπου 30.000 ευρώ για κάθε θύμα και ετησίως 100.000 ευρώ[102]. 21.000.000 άνθρωποι είναι θύματα καταναγκαστικής εργασίας. Από αυτούς, τα 11.500.000 είναι γυναίκες και ανήλικα κορίτσια και 9.500.000 εκατομμύρια άνδρες και αγόρια[103]. 500.000 θύματα (συνεπεία βίας, απειλής, απάτης ή εξαγοράς από την οικογένεια) εισέρχονται μόνο στη Δυτική Ευρώπη ετησίως[104].

Άλλη μία σκέψη που αξίζει να αναφερθεί συνδέεται με την ποιότητα – και όχι την ποσότητα – των θυμάτων που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές. Αναλυτικά και δεδομένου πως είναι άγνωστος ο λόγος, για τον οποίο εντοπίζονται οι

[96] Βλ. ibid., Table: 3, σελ. 828.
[97] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.freedomunited.org.
[98] Βλ. Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης [R (2002) 1545 της 21.01.2002], όπου σημειώνεται ότι μόνον κατά το έτος 2001 είχαν μετακινηθεί μόνον από χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης 500.000 γυναίκες με σκοπό την έκδοσή τους.
[99] Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ (διαδικτυακός τόπος www.un.org), της UNICEF (διαδικτυακός τόπος www.unicef.org) και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.
[100] Βλ. A21 Campaign, για την εμπορία ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο www.a21.gr.
[101] Βλ. A21 Campaign, ό.π., *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 28.
[102] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π.
[103] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.ilo.org.
[104] Σύμφωνα με Εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

συγκεκριμένες (και όχι άλλες) περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές και τις ΜΚΟ σε ένα σύνολο περιπτώσεων trafficking, είναι άκρως δυσχερές να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό οι εντοπισμένες αυτές περιπτώσεις είναι αντιπροσωπευτικές τού συνόλου των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, και τι παραμέτρους εισάγουν κατά την εκτίμηση των δεδομένων. Αν επικεντρώσει κανείς την έρευνα που επιθυμεί να διεξάγει μόνο στα συγκεκριμένα θύματα, τούτη δε θα είναι προβληματική μόνο όσον αφορά στην εκτίμηση και ανάλυση της τάσης των θυμάτων, αλλά ίσως ακόμη περισσότερο στη συναγωγή συμπερασμάτων για τα κύρια χαρακτηριστικά των θυμάτων εμπορίας.

Οι περιπτώσεις που καταγράφονται από τις αρμόδιες αρχές είναι ορισμένες – αν όχι τις περισσότερες – φορές αρκετά διαφορετικές από όλες τις άλλες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που λαμβάνουν χώρα, αλλά δεν εντοπίζονται, εκ του λόγου ότι διερευνήθηκαν, ανακαλύφθηκαν και αντιμετωπίστηκαν σοβαρά από την αστυνομία.

Οι περιπτώσεις που εντοπίζονται ενδέχεται να επηρεαστούν αρκετά από την ικανότητα των αστυνομικών και των διωκτικών αρχών να αναγνωρίζουν τις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, όταν τις αντιμετωπίζουν: λόγου χάρη, ορισμένες ομάδες τού πληθυσμού (φερ' ειπείν γυναίκες ηλικίας 18 έως 20) ενδέχεται να θεωρούνται ότι βρίσκονται σε σοβαρότερο κίνδυνο να καταστούν θύματα εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, κάνοντας με τον τρόπο αυτό τις αρμόδιες διωκτικές αρχές να εστιάζουν την προσοχή τους στις περιοχές, όπου παρατηρούνται οι ορισμένες αυτές ομάδες. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται ένα υψηλότερο ποσοστό ανίχνευσης των ομάδων αυτών. Οι προκαταλήψεις αυτές, σπανίως καθίστανται αντικείμενο ενδελεχούς έρευνας και οιαδήποτε αναφορά σε χαρακτηριστικά των θυμάτων, όπως η ηλικία ή η εθνικότητα, που προσδιορίζονται από τις εκάστοτε διωκτικές αρχές, ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτική γενικά για θύματα, που διακινούνται σε ορισμένο κράτος[105].

[105] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 25.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εμπορία ανθρώπων είναι μία σύγχρονη μορφή δουλείας, που τις περισσότερες των περιπτώσεων υποθάλπει στους κόλπους της ένα συνονθύλευμα άλλων ειδεχθών εγκληματικών πράξεων. Αποτελεί ένα πολύπτυχο φαινόμενο με πολιτικές, δικαιικές, κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις. από εκείνα που εξελίσσονται ταχέως και λαμβάνουν συνεχώς νέες και διαφορετικές μορφές. Αποτελεί την ίδια στιγμή ένα από τα πλέον σημαντικά διασυνοριακά εγκλήματα και ιδίως όσον αφορά τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και την καταναγκαστική εργασία, από τη στιγμή που σπανίως εξαντλείται εντός των συνόρων μίας χώρας, αλλά πλήττει τα περισσότερα κράτη τού κόσμου, συνιστώντας μία από τις πιο *κερδοφόρες παράνομες διεθνείς επιχειρήσεις*.

Ο πολύπλοκος χαρακτήρας τού φαινομένου και η διαχρονική του παρουσία είχαν γίνει αντιληπτοί από τη διεθνή κοινότητα από τις απαρχές ήδη του προηγούμενου αιώνια. Αυτή η διαπίστωση έκρινε απολύτως αναγκαία την πρόληψη και αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων και οδήγησε σε πλήθος διεθνών νομοθετικών κειμένων, που κύριο σκοπό τους ανεδείκνυαν την ποινική αντιμετώπιση των πράξεων του εγκλήματος αυτού. Έτσι, φαίνεται ότι με τον καιρό, διαμορφώθηκε μία κοινή συναίνεση των κρατών σχετικά με τους καταλληλότερους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου. Αποτελεί κοινώς αποδεκτή θέση των κρατών ότι η εμπορία ανθρώπων οφείλει να ενσωματωθεί στις ποινικές νομοθεσίες των χωρών, όπως επίσης και ότι οι διακινητές και οι άλλοι εμπλεκόμενοι σε εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων δράστες θα πρέπει να διώκονται ποινικά και να τιμωρούνται. Ακόμα, ενόψει της καταστολής τού φαινομένου, οι συνοριακοί έλεγχοι οφείλουν να ενισχυθούν, ενώ για τις περιπτώσεις όπου η εμπορία ανθρώπων ενέχει και το διασυνοριακό στοιχείο, είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία των κρατών και των αρμοδίων αρχών για την αποτελεσματική δίωξη των δραστών.

Ασφαλώς όμως, οι αδυναμίες τής κατασταλτικής αυτής προσέγγισης του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων, οι οποίες άρχισαν να εντοπίζονται ιδίως στον τομέα τής πρόληψης και της προστασίας των θυμάτων, δεν άργησαν να εμφανισθούν. Οι διατάξεις πλήθους νομοθετικών κειμένων αντιμετώπιζαν σε κατασταλτικό και

μόνο επίπεδο το trafficking. Αλήθεια είναι, εντούτοις, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην καταπολέμηση του trafficking και το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων είναι ένα από τα εγκλήματα που θίγουν τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ανωτέρω πρωταρχία τής ποινικής καταστολής και της ασφάλειας των συνόρων έφερε στην επιφάνεια αρνητικά σχόλια σχετικά με τον παραγκωνισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην προσπάθεια των κρατών να καταπολεμήσουν και να πατάξουν το trafficking. Οι κυβερνήσεις συχνότερα στις προσπάθειες που κατέβαλλαν να συλλάβουν τους εμπόρους και να κινήσουν τις ποινικές διαδικασίες εις βάρος τους, έθεταν σε δεύτερη (ακόμη δε και σε τρίτη) μοίρα την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Όμως, η ορθή και αποτελεσματική αντιμετώπιση ενός φαινομένου όπως της εμπορίας ανθρώπων δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο μέσω της θεώρησης αυτής ως ενός αποκλειστικώς ποινικού μεγέθους, που προσεγγίζεται με αμιγώς κατασταλτικές στρατηγικές. Από πολύ νωρίς σημειώθηκε η ανάγκη να ενισχυθεί η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του φαινομένου τού trafficking, δίχως ασφαλώς αυτό να μεταφράζεται ως ολιστική απαξίωση των κατασταλτικών μεθόδων, που προτείνονται από το σύστημα αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος. Οι αμυδρές (ακόμη και ανύπαρκτες) προστατευτικές για τα θύματα διατάξεις και η ανάγκη τής ανθρωποκεντρικής αντιμετώπισης του trafficking οδήγησαν στην εισαγωγή ενός ορισμένου και αποτελεσματικού προστατευτικού πεδίου διατάξεων για τα θύματα εμπορίας με σκοπό την παροχή στήριξης, προστασίας και την αρωγή τους, υπό τη σκέψη ότι η εμπορία ανθρώπων, ανεξάρτητα από τον απεχθή της χαρακτήρα, επιφέρει στα τελευταία επαχθείς και βαρύτατες σωματικές και ψυχικές επιπτώσεις.

Ουδεμία αμφιβολία υπάρχει ότι το trafficking θα παραμείνει για πολλά χρόνια ακόμα στην ατζέντα των διεθνών οργανισμών, ως ένα φαινόμενο η αντιμετώπιση του οποίου όχι μόνο επείγει, αλλά επιπλέον είναι αναπόφευκτη. Ακόμη, δεν υπάρχει, δυστυχώς, αμφιβολία ότι οι αριθμοί γύρω από το trafficking θα συνεχίσουν να αποτελούν μία ψυχρή και σκληρή υπενθύμιση της ευθύνης όλων των κρατών απέναντι στα θύματα.

Η μέχρι σήμερα πορεία τής αντιμετώπισης του φαινομένου συνεπάγεται αναπόδραστα τη διαπίστωση μίας σειράς δεδομένων: ότι η εμπορία ανθρώπων είναι

μία περίπλοκη εξίσωση, η λύση της οποίας δεν μπορεί να δοθεί, παρά λαμβάνοντας υπ' όψιν όλους τους παράγοντες που την συναποτελούν. Οι μονοδιάστατες πολιτικές δε χωρούν. Άρα, είναι ιδιαιτέρως ευτυχές το γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα έφτασε σε αυτό το συμπέρασμα (σχετικά) γρήγορα, ενισχύοντας το ρόλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και διαμέσου της συντονισμένης δράσης διεθνών οργανισμών και των οργάνων τής ΕΕ, ανέπτυξε μία ρηξικέλευθη δυναμική γύρω από το φαινόμενο. Αν και η ποινική καταστολή των εγκληματιών εμπόρων ευρίσκεται πάντα στο επίκεντρο οιασδήποτε πολιτικής και σχεδίου δράσης, εξίσου δε ουσιώδη λόγο, έχει η προστασία και αρωγή των θυμάτων, η κατανόηση των αναγκών τους, η αναγνώριση ότι τα δικαιώματα τους έχουν παραβιαστεί και η επανόρθωση της βλάβης που υπέστησαν από το έγκλημα.

Έτσι, σε αυτό το σύστημα, προκρίνεται ιδιαίτερα ο ρόλος τού κράτους, τόσο στο βαθμό τής καταστολής τού trafficking, όσο και στο μέτρο επανόρθωσης των θυμάτων. Ομοίως, η υπόθεση του ΕΔΔΑ *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010), αν και προκάλεσε αρκετές αρνητικές κριτικές, αποτελεί μια απόφαση - σταθμό, από τη στιγμή που τονίζει τον νέο ρόλο τού κράτους, αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας προσώπων. Η ευθύνη τού κράτους να αναγνωρίσει και να προστατεύσει τα θύματα εμπορίας ανθρώπων έρχεται να προστεθεί στον πίνακα, που συνθέτει την πλήρη εικόνα τής αντιμετώπισης του trafficking και συγχρόνως εκθρονίζει ρητορικές, που στηρίζονται αποκλειστικά στην απόδοση ευθύνης σε αόρατα εγκληματικά κυκλώματα.

Ο ρόλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διαδικασία αντιμετώπισης του φαινομένου τού trafficking είναι πρωταγωνιστικός για πολλούς λόγους, οι οποίοι δε θα επαναληφθούν εδώ. Όμως, παρά τα πλεονεκτήματα και τη θετική πρακτική των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι σε διάστημα μικρότερο της εικοσαετίας, έχουν να επιδείξουν αξιοσημείωτο έργο, ο ρόλος τής ποινικής καταστολής παραμένει ουσιώδης. Όπως δυστυχώς μαρτυρούν οι στατιστικές, ο αριθμός των υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων που φτάνουν να δικαστούν από εθνικά δικαστήρια είναι πολύ μικρός, όπως επίσης και ο αριθμός των προσώπων που τελικά καταδικάζονται για το έγκλημα της διακίνησης προσώπων. Από την άλλη δε πλευρά, ο αριθμός των δραστών και των θυμάτων αυξάνεται κατακόρυφα σε διεθνές επίπεδο.

Η σύνθετη φύση τού φαινομένου τού trafficking μοιάζει να δημιουργεί προβλήματα, σχετικά με την αντιμετώπιση των επιμέρους περιπτώσεων. Οι καταστάσεις, όπως παρουσιάζονται στην πρακτική και εκτός των βιβλίων θεωρίας, σπανίως έως καθόλου διακρίνονται ξεκάθαρα, από τη στιγμή που πλείστες φορές τα όρια είναι τόσο λεπτά και ρευστά, που δυσχερώς διακρίνονται «με γυμνό μάτι». Η σύγχυση που επικρατεί γύρω από τους όρους τής εμπορίας ανθρώπων, της παρανόμου μετανάστευσης και της (παράνομη ή νόμιμης) πορνείας μπορεί εύκολα να δημιουργήσει αμφιβολίες, ως προς το σε ποια κατηγορία εμπίπτει ένα ορισμένο περιστατικό, και άρα σε ποιο προστατευτικό σύστημα. Ακολούθως, την ίδια στιγμή, είναι η σύνθετη φύση τής εμπορίας ανθρώπων αυτή που έχει οδηγήσει τη διεθνή κοινότητα να χρησιμοποιήσει όλα τα εργαλεία που της παρέχονται, δημιουργώντας ένα πλέγμα μηχανισμών προστασίας ισχυρό και ικανό να ανταπεξέλθει στις όποιες προκλήσεις.

Όπως φαίνεται, το ενδιαφέρον τής διεθνούς κοινότητας στο φαινόμενο της διακίνησης προσώπων παραμένει, ευτυχώς, σταθερό. Όμως, το αυτό συμβαίνει και με τους αριθμούς των θυμάτων. Ασφαλώς, το νομικό πλαίσιο που έχει δημιουργηθεί κυρίως τα τελευταία χρόνια είναι επαρκές για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του trafficking. Αυτό που λείπει είναι η τεχνογνωσία γύρω από την εφαρμογή του, η εκπαίδευση των αρμόδιων φορέων, η ενεργός συμμετοχή των κρατών μέσω της καταγραφής στοιχείων και παροχής στατιστικών δεδομένων σχετικά με τα περιστατικά που συμβαίνουν στην εκάστοτε επικράτεια, ούτως ώστε να μπορέσει η διεθνής κοινότητα να αξιολογήσει εις βάθος χρόνου τις πολιτικές δράσης που εφαρμόζονται, τα οφέλη και τα μειονεκτήματα αυτών.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος που έχει να αντιμετωπίσει η διεθνής κοινότητα, αλλά και η ΕΕ, είναι ο αποσυντονισμός των δράσεων μέσω σπασμωδικών κινήσεων, ενόψει της μεταναστευτικής κρίσης, της οποίας κομμάτι αποτελεί και η εμπορία ανθρώπων. Οι διαρκώς αυξανόμενες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, δοκιμάζουν σκληρά τις αντοχές τού συστήματος, την ευελιξία των διεθνών οργάνων, αλλά και τα ίδια τα κράτη, τα οποία ευρίσκονται αντιμέτωπα με έκτακτες καταστάσεις. Ουσιώδες είναι να αποφευχθεί σε αυτό το πνεύμα η υιοθέτηση αυστηρών πολιτικών μετανάστευσης, οι οποίες συχνά θυσιάζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου, στο βωμό τής δημοσίας τάξεως.

Η έως σήμερα πορεία τής διεθνούς κοινότητας αποδεικνύει ότι υφίσταται πολιτική βούληση για την αντιμετώπιση του φαινομένου τού trafficking. Όμως, η δυσκολία εφαρμογής είναι άθροισμα πλήθους παραγόντων και απαιτεί συντονισμένη δράση τόσο από τους διεθνείς οργανισμούς, όσο και από τους φορείς τής κοινωνίας των πολιτών. Οι δράσεις, σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να διατηρήσουν μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο ότι η διεθνής έννομη τάξη υπάρχει για να εξυπηρετεί πρωτίστως τον Άνθρωπο.

Όσον αφορά στην ερευνητική προσέγγιση, αν και εκατοντάδες, χιλιάδες άνθρωποι γίνονται θύματα trafficking κάθε χρόνο, παρόλα αυτά είναι εκπληκτικά δύσκολο να ανακαλύψει κανείς καταγεγραμμένες εμπειρίες θυμάτων. Ακριβείς πληροφορίες ως προς την έκταση και τα χαρακτηριστικά τής εμπορίας δε μπορούν να προκύψουν, κατ' αρχήν εξαιτίας της ανυπαρξίας εκτενών και αξιόπιστων συστημάτων συλλογής συγκριτικών δεδομένων. Ασφαλώς, δεν είναι περίεργο που ευρήματα ερευνών που έχουν διενεργηθεί, δημοσιοποιούνται άμεσα, ακόμη και με μικρό αριθμό περιστατικών. Η ανάγκη στοιχείων είναι εμφανής και η ανάγκη παρεμβάσεων εμφανέστερη.

Όλοι δε οι μελετητές συμφωνούν ότι η ακριβής έκταση της εμπορίας ανθρώπων παραμένει άγνωστη. Ο «σκοτεινός αριθμός» τού trafficking, σύμφωνα με υποθετικές έρευνες, για τα περισσότερα κράτη είναι τόσο μεγάλος, που ενδέχεται να υποδηλώνει μία κρίση δημοσίας τάξεως, αλλά και επιβολής τού νόμου. Αυτό σημαίνει ότι είναι αδιανόητο να σημειώνονται ποσοστά θυμάτων που υφίστανται ορισμένης μορφής εκμετάλλευσης, αλλά δεν εντοπίζονται, της τάξεως άνω του 90%, σε πλήθος κρατών τής Ευρώπης. Αν όντως συμβαίνει αυτό, θα αποτελούσε πολιτικό σκάνδαλο, μία πλήρης αποτυχία τού συστήματος δικαιοσύνης, και κατ' επέκταση θα προκαλούσε δημόσια ανησυχία. Αναμφισβήτητα δε, προσφέρεται γόνιμο έδαφος και ουσιώδες υλικό για μικροκοινωνιολογικές έρευνες πεδίου, τα αποτελέσματα των οποίων θα τροφοδοτήσουν τον επιστημονικό διάλογο και εν συνεχεία θα βελτιώσουν ακόμη περισσότερο την αντεγκληματική πολιτική σε επίπεδο πρόληψης, αλλά και καταστολής.

Αυτό που εν κατακλείδι αξίζει να επισημανθεί είναι ότι ασφαλώς η (έστω) νομική αρτιότητα ενός συνόλου ποινικών διατάξεων που καλούνται να

αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του trafficking σε επίπεδο καταστολής, το συνονθύλευμα των νομοθετικών προβλέψεων με τις συνεχείς και δαιδαλώδεις τροποποιήσεις και αντικαταστάσεις για την προστασία και αρωγή των θυμάτων, η κύρωση διεθνών συμβάσεων και δεσμευτικών νομοθετικών κειμένων που επιχειρεί να καταδείξει τη φιλοδοξία των κρατών (και της Ελλάδος) ότι πρόκειται για νομοθετικά πολιτισμένα κράτη, όλα τα παραπάνω δεν είναι ικανά από μόνα τους να οδηγήσουν στην καταστολή τής εμπορίας ανθρώπων, εάν δεν αναλαμβάνεται ορισμένη συντονισμένη δράση εκ μέρους της πολιτείας σε επίπεδο πρόληψης, εάν δεν αντιμετωπίζονται οι γενεσιουργές αιτίες που οδηγούν πραγματικά στην εξάπλωση του trafficking και εάν τα θύματα δεν αντιμετωπίζονται ως άτομα των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν καταπατηθεί και που έχουν ορισμένες ανάγκες, οι οποίες δεν είναι άλλες από την προστασία και στήριξη της πολιτείας και όχι ασφαλώς να αντιμετωπίζονται ως δράστες και παράνομοι μετανάστες, που τέλεσαν ορισμένο έγκλημα.

Ο πολιτισμός των ανθρώπων είναι υπόθεση κάθε κράτους ξεχωριστά. Όπως οιοδήποτε παράνομο εμπόριο, έτσι και η εμπορία ανθρώπων δεν ευδοκιμεί, εάν δεν υπάρχουν άνθρωποι έτοιμοι να υποβιβάσουν τον άλλον σε εμπορεύσιμο είδος, και πελάτες ευμενώς διακείμενοι να αγοράσουν το *προϊόν* της. Αλήθεια είναι ότι στην εμπορία ανθρώπων, θύμα δεν καθίσταται μόνον ο άνθρωπος που γίνεται εμπόρευμα στα χέρια των διακινητών του, που λησμονούν, για χάρη μερικών χιλιάδων ευρώ, το σεβασμό τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος, οι αξίες και τα ιδανικά του οποίου τίθενται σε πλήρη αμφισβήτηση.

Ο επίλογος του παρόντος θα μπορούσε να ανήκει σε μία γυναίκα, θύμα trafficking που, αποκαλύπτοντας την ιστορία της, είπε: *«μου έκλεψαν τη ζωή… και δε θα την πάρω ποτέ πίσω»*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ*

1. Βιβλιογραφία

Αλεξιάδης Σ., Το φαινόμενο της εγκληματικότητος. Προβλήματα και προοπτικαί, Θεσσαλοννίκη, 1973.

Ο ίδιος, Εγκληματολογία, Σάκκουλας, 2004.

Αμπατζή Λ., Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2008.

Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Ά., Confront, Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά, Εθνική Έκθεση: Ελλάδα, στο διαδικτυακό τόπο www.eliamep.gr.

Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, Π. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Βαρθακοκύλης Α., Το οργανωμένο έγκλημα και οι τρόποι αντιμετώπισής του, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001.

Γάφος Η., Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Δ, Σάκκουλας, 1963.

Ο ίδιος, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Ε, Σάκκουλας, 1965.

Δημόπουλος Χ., Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία), Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ο ίδιος, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Δίκτυο Αριάδνη κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, Καταπολεμώντας την Εμπορία Ανθρώπων, Προβλήματα και Προοπτικές, Σάκκουλας, 2007.

ΕΛ.ΑΣ., Αρχηγείο, Εκθέσεις για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, των ετών 2004, 2005, 2011. 2012, 2013, 2014 και 2015, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σειρά Ομάδας Νέων, Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Επιστημονική Εποπτεία: Κιούπης Δ., (επιμ. Ιωαννίδου Α.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2007.

Κουράκης Ν., Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Τόμ. ΙΙ, Πραγματολογική προσέγγιση και επιμέρους ζητήματα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Ο ίδιος, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2012.

Κυριαζή Τ., Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Κωστάρας Α., Έννοιες και θεσμοί του Ποινικού Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008.

Λάζος Γ., Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, Καστανιώτη, 2002.

Ο ίδιος, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Ληξουριώτης Ι., Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Λίβος Ν., Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, Τόμ. Ι, Τεύχος Α, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Λυντέρης Χ., Το ποινικό δίκαιο των μεταμοσχεύσεων, Σάκκουλας, 2004.

Μαγκάκης Γ. – Α., Τα εγκλήματα περί την γενετήσιαν και την οικογενειακήν ζωήν, Αφοί Σάκκουλα, 1967.

Μαγκλιβέρας Κ., Εμπορία ανθρώπων: ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων: (συγχρόνως ανάλυση του νόμου – προτύπου του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων), Ακαδημία Αθηνών, 2014.

Μανωλεδάκης Ι., Η διαλεκτική έννοια των εννόμων αγαθών, Σάκκουλας, 1973.

Ο ίδιος, Ερμηνεία κατ' άρ. των όρων του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, Σάκκουλας, 1996.

Ο ίδιος, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Σάκκουλας, 1998.

Ο ίδιος, Η προστασία των αδυνάτων στο Ποινικό Δίκαιο, Μελέτες για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, 1978 – 2005, Σάκκουλας, 2005.

Μπέκας Γ., Όπλα – Πυροχομαχικά – Εκρηκτικά, Ο νόμος 2168/1993 και η Υπ. Απόφ. αρ. 3009/2/23α/1994, Π.Ν. Σάκκουλας, 2000.

Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Τόμ. Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Μωραΐτης Χ., Ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Ντζιώρας Δ., Εγχειρίδιον Ειδικού Ποινικού Δικαίου – Εγκλήματα κατά του Ατόμου, 1972.

Παπαδημητρίου Γ., Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Παπαζήση, 2001.

Παπανδρέου Π., Παπαθανασίου Κ., Διαγράμματα Ποινικού Κώδικα (επιμ. Χαραλαμπάκης Α.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία – δράστη;, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπανικολάου Α. – Ε., Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση: μια προσέγγιση του ζητήματος ιδίως σε αξιόποινες πράξεις του νόμου περί ναρκωτικών, Αντ. Σάκκουλας, 2012.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, (Βιβλίο Ι: Νομοθεσία, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, Βιβλίο ΙΙΙ: Διεθνείς και ευρωπαϊκές προσπάθειες, Βιβλίο IV: Νομολογία, Βιβλίο V: Ελληνικό Δίκαιο), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008.

Παρασκευόπουλος Ν., Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών – Ιστορική, συγκριτική, νομολογιακή και δογματική έρευνα, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1979.

Ο ίδιος, Φρόνημα και καταλογισμός στο ποινικό δίκαιο, Σάκκουλας, 1987.

Παρασκευόπουλος Ν., Κοσμάτος Κ., Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Κώδικα νόμων για τα Ναρκωτικά (ν. 3459/2006), Σάκκουλας, 2006.

Παρασκευόπουλος Ν., Φυτράκης Ε., Αξιόποινες σεξουαλικές πράξεις, Σάκκουλας, 2011.

Πιτσελά Α., Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, (Διεθνή και Ευρωπαϊκά), Δίκαιο Ανηλίκων, Σάκκουλας, 2006.

Η ίδια, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Σάκκουλας, 2004.

Ράικος Δ., Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, Σάκκουλας, 2006.

Σακελλαροπούλου Β., Η ποινική αντιμετώπιση του ιατρικού σφάλματος, Σάκκουλας, 2011.

Σπινέλλη Κ., Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Σπινέλλη Κ., Τρωϊάνου Α., Δίκαιο Ανηλίκων. Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1992.

Συκιώτου Α., Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, Σάκκουλας, 2005.

Η ίδια, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Η ίδια, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

Τσακλάγκανου Γ., Ιδρυτική Συνάντηση του Ελληνικού Δικτύου της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, Θεσμική Αντιμετώπιση του Trafficking σε Διεθνές Επίπεδο, στο διαδικτυακό τόπο www.poreiagynaikon.gr.

Η ίδια, Η διεθνική σωματεμπορία – Trafficking, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στον διαδικτυακό τόπο www.kethi.gr.

Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο., Βιασμός, Αρχιπέλαγος, 2008.

Των ιδίων, Ο κύκλος της κακοποίησης, Αρχιπέλαγος, 2008.

Τσόλκα Ο., Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, Π. Ν. Σάκκουλας, 2012.

Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

Χαραλαμπάκης Α., Διάγραμμα ποινικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Χλούπης Γ., Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Χωραφάς Ν., Ελληνικόν Ποινικόν Δίκαιον, Τόμ. Α, (επιμ: Σταμάτη Κ.), Αφοί Σάκκουλα, 1978.

2. Αρθρογραφία

Ciminal Policy Initiative, Κείμενο Αρχών για μία Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική (μτφρ. *Πεσπερίδης Χ.*), ΠοινΔικ, 2010, σελ. 69 επ.

Ανδρουλάκης Ν., Η έννοια της βίας εν τω Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΜελ, 1972, σελ. 183 επ. (= *ο ίδιος*, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 593 επ.).

Ο ίδιος, Άσεμνο και Ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μία συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών), ΠοινΧρ, 1983, σελ. 209 επ.

Βαθιώτης Κ., Η προστασία των μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του νόμου 2928/2001, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1045 επ.

Ο ίδιος, Η ολιγοχρόνια κατακράτηση του θύματος ως μέσο για την ανάκτηση της ελευθερίας του δράστη, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 584 επ.

Βαλανδρέα Γ., Το σύνδρομο της Στοκχόλμης, ΠοινΔικ, 2001, σελ. 67 επ.

Βάρκα – Αδάμη Α., Οι καινοτομίες του ν. 3984/2011 για τη δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων, ΕλλΔικ, 2011, σελ. 964 επ.,

Γαρδίκας Κ., Εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρ, 1952.

Δημητράτος Ν., Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 299 επ.

Διαλυνάκης Ε, Σταματάκη Μ., Παπαδοπούλου Α., Φιλίππου Α., Τζαμαλούκα Γ., Η προβολή του φαινομένου της Διεθνικής Σωματεμπορίας – Trafficking – από τον έντυπο τύπο στην Ελλάδα, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 102 επ.

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 663 επ.

Έμκε – Παπαδοπούλου Η., Παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών και παιδιών στις χώρες της ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας, Επιστημονική Επετηρίδα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2002.

Ζαχαρής Ε., Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, ΠοινΧρ, 2005, 481 επ.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συνοπτικά σχόλια στο νομοσχέδιο για τις μεταμοσχεύσεις, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 187 επ.,

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Οι ποινικές διατάξεις του ν. 3305/2005: Συμβολικό ποινικό δίκαιο για τις καταχρήσεις της βιοϊατρικής στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1186 επ.

Η ίδια, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ.

Καρανικόλας Γ., Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: Προβληματισμοί γύρω από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348Α ΠΚ, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 965 επ.

Κιούπης Δ., Εμπόριο ανθρώπινων οργάνων. Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο και ο ρόλος του διαδικτύου, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 1629 επ.

Κοσμάτος Κ., Οι «ευπαθείς» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» ομάδες του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 348 επ.

Κουράκης Ν., Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

Ο ίδιος, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1017 επ.

Ο ίδιος, Η πορνογραφία ανηλίκων στο διαδίκτυο (άρθρο 348Α ΠΚ). Τα όρια μιας δικαιοκρατικής και εφικτής ποινικής καταστολής της, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 14 επ.

Κριθαράς Θ., Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 898 επ.

Κυριαζή Τ., Εμπορία Ανθρώπων. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου & Ρωσίας, ΠοινΔικ, 2010 σελ. 568 επ.

Κυρτάτας Δ., Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις, Μνήμων[1], 1989, σελ. 183 επ.

Κωνσταντινίδης Α., Η ποινική αντιμετώπιση των μεταμοσχεύσεων, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 481 επ.

Λιούρδη Α., Ποινική ευθύνη των γιατρών στις βιοϊατρικές επεμβάσεις, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1421 επ.

Μαγγανάς Α., Γαβαλάκης Ν., Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς του πελάτη εκδιδομένου ατόμου, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 427 επ.

Μαγκάκης Γ. – Α., Σκέψεις πάνω στην έννοια του εγκλήματος της αρπαγής, ΝοΒ, 1981, σελ. 244 επ.

Μανωλεδάκης Ι., Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο ποινικό δίκαιο, ΝοΒ, 1984, σελ. 1105 επ.

Μαργαρίτης Λ., Η συρροή ανάμεσα στα εγκλήματα του βιασμού και της αποπλανήσεως παιδιών είναι φαινομενική ή αληθής;, Αρμεν, 1981, σελ. 75 επ.

[1] Επιστημονικό περιοδικό που εκδίδεται από την Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

Ο ίδιος, Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 181 επ.

Μηλαπίδου Μ., Παρατηρήσεις επί του νέου νόμου για την εφαρμογή της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 137 επ.

Μπεχλιβάνη Ν., Σκέψεις για το φαινόμενο trafficking με αφορμή τη δικανική κρίση του ΜΟΔ Σερρών 37 – 46/2005, Αρμεν, 2007, σελ. 1629 επ.

Μπουρμάς Γ., Προσπάθειες εννοιολογικού προσδιορισμού της κατοχής ηλεκτρονικών δεδομένων με χαρακτήρα παιδικής πορνογραφίας, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 322 επ.

Νούσκαλης Γ., Το σχέδιο της απόφασης – πλαισίου για την καταστολή πράξεων σχετικά με την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 485 επ.,

Πανάγος Κ., Εμπορία ανθρώπων: Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερη αναφορά στα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους, ΝομΕπ, 2008, σελ. 101 επ.

Ο ίδιος, Οι «πρωταγωνιστές» του εγκλήματος της πορνογραφίας ανηλίκων: οι περιπτώσεις του ανήλικου δράστη και του εικονικού θύματος, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 43 επ.

Πανούσης Γ., Διαφθορά - Διαπλοκή και πολιτική μηχανή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1015 επ.

Παπαγεωργίου Γ., Επτά δεδομένα για την παράνομη μετανάστευση, ΕΜΕΔ, σελ. 20 επ. (= σε: *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ,* 07.08.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr).

Παπαθανασόπουλος Ε., Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ.

Παπαθεοδώρου Θ., Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τους μετανάστες: μεταξύ νομιμότητας, αυστηρότητας και ελέγχου, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 115 επ.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Προβληματισμού στην προστασία και αρωγή προς τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Ειδικό Τεύχος: Αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες, 2008, σελ. 1 επ.

Παπαχαραλάμπους Χ., Η ποινική αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης και το ζήτημα της κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των οικονομικών μεταναστών, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1434 επ.

Πατσουράκου Ν., Το πρόβλημα της χρησιμοποίησης μελών του σώματος του κληρονομούμενου για μεταμόσχευση κατά τη νέα ισχύουσα νομοθεσία, ΕλλΔικ, 1987, σελ. 549 επ.

Παύλου Σ., Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του, ΠοινΧρ, 2002, 776 επ.

Ο ίδιος, Το Ποινικό Δίκαιο και οι «Αποφάσεις – πλαίσιο» της ΕΕ, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 961 επ.

Πολυζωΐδου Β., Το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλίκων: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο της νέας Οδηγίας 2011/93/ΕΕ και η εθνική έννομη τάξη, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1014 επ.

Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ., Ο νέος νόμος για τη δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων (ν. 3984/2011) συγκριτικά με τον προηγούμενο (ν. 2737/1999), Αρμεν, 2012, σελ. 864 επ.

Οι ίδιοι, Η συναίνεση από πλευράς ενήλικα δότη στην post mortem μεταμόσχευση από τον ν. 2737/1999 μέχρι και τον ν. 4075/2012, ΠοινΔικ, 2014, σελ. 975 επ.

Σπινέλλης Δ., Το έννομον αγαθόν και η σημασία του εις την σύγχρονον διδασκαλίαν του ποινικού δικαίου, ΠοινΧρ, 1971, σελ. 721 επ.

Συκιώτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 684 επ. (= *της ιδίας,* σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, σελ. 1176 επ.)

Η ίδια, Ευρωπαϊκή Ένωση – Οργανωμένο Έγκλημα – Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων: Μία ιδιόρρυθμη δυναμική – διαλεκτική σχέση, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 200 επ.

Η ίδια, Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 25 επ.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Το έγκλημα της παράνομης βίας κατά το άρθρο 330 ΠΚ, Αρμεν, 1982, σελ. 972 επ. (= *της ιδίας*, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, σελ. 747 επ.).

Η ίδια, Εμπορία ανθρώπων. Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 427 επ.

Η ίδια, Γενετική τεχνολογία και ποινικό δίκαιο (με αναφορά στο Σχέδιο Νόμου για την «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή), ΠοινΔικ, 2002, σελ. 1052 επ.

Η ίδια, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ.

Η ίδια, Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 234 επ.

Σπινέλλη Κ., Παιδική πορνογραφία – Εισαγωγικό σημείωμα, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 11 επ.

Ταμιχτσής Ι., Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία σύντομη παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1236 επ.

Τζανετής Α., Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρ. 187 παρ. 1, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1016 επ.

Χαραλαμπάκης Α., Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 97 επ.

Ο ίδιος, Ο νέος ν. 3625/2007 για την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 825 επ.

Χαρίση Α., Εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων: Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο, ΕΕυρΔ, 2014, σελ. 307 επ.

Χατζηκώστας Κ., Ο νόμος 2737/1999 και οι "post mortem" μεταμοσχεύσεις – Μία κριτική προσέγγιση, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 388 επ.,

Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ.

Ο ίδιος, Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος στο έγκλημα της σωματεμπορίας – Διάλογος με τη νομολογία, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 492 επ.

Χλούπης Γ., Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 922 επ.

Ψαρούδα – Μπενάκη Α., Το έγκλημα της «επικινδύνου» σωματική βλάβης (άρ. 309 ΠΚ), ΠοινΧρ, 1976, σελ. 433 επ. (= *η ίδια,* Θεωρία και Πράξη του Ποινικού Δικαίου, 2004, σελ. 179 επ.).

3. Συμβολές σε συλλογικά έργα

Αναγνωστόπουλος Α., σε: Χαραλαμπάκη Α., Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, Π. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Βασιλακόπουλος Π., Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (Εθνικές και Διεθνείς διαστάσεις), Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συνεδρίου της ΕΕΠ, Το ποινικό δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, σελ. 117 επ.

Γώγος Κ., Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, σε: Νάσκου, Περράκη Π., Χρυσόγονου Κ., Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού», σελ. 362 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Δημήτραινας Γ., Άρθρο 323Α ΠΚ: Το ελληνικό κυρωτικό εγχείρημα στην «καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση ή την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους» (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 143 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ο ίδιος, Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν. 3064/2002 (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Κοσμίδη Χ., Δημήτραινα Γ., Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Σάκκουλας, 2003.

Ζαχαριάδης Α., Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187Β ΠΚ), σε Τιμ. Τόμ. Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. ΙΙ, σελ. 775 επ.

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου – Αναζητώντας τη χρυσή τομή, σε: Μεταμοσχεύσεις, σελ. 25 επ., Σάκκουλας, 2008.

Κούρτης Β., Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, σε: Ζ. Παπασιώπη – Πασιά. Σκέψεις και προβληματισμοί, σελ. 95 επ.

Ο ίδιος, Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2005 για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, Βιβλίο ΙΙΙ: Διεθνείς και Ευρωπαϊκές προσπάθειες, σε: σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008, σελ. 75 επ.

Ο ίδιος, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008, σελ. 300 επ.

Κωστάρας Α., Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της

Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 69 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Ο ίδιος, Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, σελ. 415 επ., 2007.

Λάζος Γ., Παγκοσμιοποίηση, δικαιώματα του ανθρώπου, εμπόριο ανθρώπων. Εξαναγκαστική πορνεία και διεθνική σωματεμπορία: Συνέπειες στην κοινωνία, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, σελ. 761 επ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Λίβος Ν., Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 17 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Μπέκας Γ., Τα εγκλήματα μεταφοράς λαθρομεταναστών, σε: Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, Προσφορά τιμής στην Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, σελ. 333 – 346, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008.

Μυλωνόπουλος Χ., Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 101 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Ο ίδιος, σε: Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, (Άρθρα 1 – 133), (επιμ: Σπινέλλη Δ.), ερμηνεία άρθρου 8 ΠΚ, σελ. 87 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Νούσκαλης Γ., Ορισμένες σκέψεις σχετικά με το έγκλημα του «σεξουαλικού τουρισμού», σε: Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Δικαίου του Τουρισμού για τη Διεθνή και Ευρωπαϊκή νομική διάσταση του τουρισμού, σελ. 187 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπαδοπούλου Ε., Εμπορία οργάνων σώματος στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 233 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 778 επ., Σάκκουλας, 2010.

Πιτσελά Α., Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1139 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Πλιώτας Β., Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 200 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Στοΐλα Αγ., σε: Χαραλαμπάκη Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμ. ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Συκιώτου Α., Έμφυλη εγκληματικότητα: μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης, σε: Κουράκη Ν., Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ. 83 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Η ίδια, Οργανωμένο έγκλημα και παράνομη διακίνηση ανθρώπων: παρουσίαση του φαινομένου και αντιμετώπισή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε: Περάκη Σ. (επιμ.), Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ: Από το Τάμπερε στη Χάγη και επέκεινα, 2007, σελ. 323 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον και η ποινική της αντιμετώπιση στο ελληνικό δίκαιο, σε: Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Κοσμίδη Χ., Δημήτραινα Γ., Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Σάκκουλας, 2003.

Η ίδια, Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Τσαλαπόρτας Α., Εμπορία ανθρώπων: Η γενετήσια εκμετάλλευση παιδιών, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα, Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 181 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Χαραλαμπάκης Α., Ιατρική ευθύνη και δεοντολογία, σε: τον ίδιο, Μελέτες Ποινικού Δικαίου, σελ. 169 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999.

4. Αλλοδαπές πηγές

Adepoju A., Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 75 επ.

Agbonkpolor K., Starting out young in the world's oldest profession: children prostitutes in L.A., Patt Morrison, Southern California Public Radio, 2010, στο διαδικτυακό τόπο www.scpr.org.

Aghatise E., Trafficking for prostitution in Italy, Concept paper for the Expert Group Meeting on "Trafficking in women and girls", 18 – 22 Νοεμβρίου 2002, Glen Cove, New York, USA, EGM/TRAF/2002/ ep. 4, σελ. 15 επ.

Andenaes J., Droit Pénal, Crominologie et Politique Criminelle, Revue Dr. Pén. Crimin., 1962 – 1963, σελ. 3 επ.

Anderson B., O' Connell Davidson J., Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multy – Country Pilot Study, 15, IOM, 2003.

Οι ίδιοι, Demand for Trafficked Persons Labour/Services, Draft Final Report.

Andrees B., N. J. van der Linden M., Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 55.

Argus J., Stockholm Syndrome, Pudding House Publications, 2009

Aronowitz A., Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it, European Journal on Criminal Policy and Research, 9, σελ. 163 – 195, 2001.

Australian Institute of Criminology, People smuggling versus trafficking in persons: what is the difference?, Transnational Crime Brief, n. 2, 2008, στο διαδικτυακό τόπο www.aic.gov.au.

Bagley B., Globalization and Transnational Organized Crime: The Russian Mafia in Latin America and the Caribbean, Mama Coca, στο διαδικτυακό τόπο: www.mamacoca.org.

Brennan D., Methological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 35 επ.

Bruckert C., Parent C., La «traite» des êtres humains et le crime organisé. Examen de la littérature, στο διαδικτυακό σύνδεσμο της Royal Canadian Mounted Police, www.rcmp–grc.gc.ca.

Cassese A., Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, σελ. 441 επ., GUTENBERG, 2005.

Calandruccio G., A review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 267 επ.

Carrbine E., Iganski P, Lee M., Plummer K., South N., Criminology: A Social Introduction, Routledge, 2004.

Celizic M., Former Teen Sex Slave Says Trafficking Common, TODAY-show.com, 13, 2009, στο διαδικτυακό τόπο www.webcitation.org.

Chammartin G., Women Migrant Workers' Protection in Arab League States, ILO, 2003.

Chassagne P., Gjeloshaj K., La corruption, condition essentielle du trafic des êtres humains, Confluences Méditerranée, 42, Eté 2002, σελ. 133 επ.

Council of Europe, Group of Specialists on the Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation, Φεβρουάριος, 17, 2003,

Cullen H., Siliadin v. France: Positive obligations under article 4 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2006, 6, σελ. 585 επ.

Datta M. N., Bales K., Slavery in Europe: Part 1, Estimating the Dark Figure, Human Rights Quarterly, 35, 2013, σελ. 817 επ.

De Witte J. (ed.), Rapport du Centre pour l' égalité des chances de la lute contre le racisme "Les victims sous les protecteurs", Ιούλιος, 2006.

Department of State USA, Trafficking in Persons Report, 2016.

Ehrenreich B., Hoschchild A., Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy, Granta, 2003.

Europol, Knowledge Product, Trafficking in Human Beings in the European Union, 2011.

Hall Williams J. E., Criminology and Criminal Justice, Paperback, 1982.

Heckathorn D. D., Respondent-driven sampling: a new approach to the study oh hidden populations, σε: Social Problems, 44 (2), σελ. 174 επ.

Hughes D., Desinova T., The transnational political criminal nexus of trafficking in women from Ukraine, Trends in Organized Crime, 6 (3 – 4), σελ. 2 – 21.

Iselin B., Adams M., Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling, UN Office on Drugs and Crime, Regional Centre for East Asia and the Pacific, Bangkok, 2003.

Gallagher A., Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties, FRM (Forced Migration Review), 12, σελ. 25 επ.

Ο ίδιος, The International Law of Human Trafficking, 1η έκδ., Cambridge University Press, 2010.

Garland D., Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies, Gower Publ., Aldershot, 1987.

Giammarino M. G., Keynote Speech in "Ensuring Human Rights Protection in countries of destination: breaking the Cycle of Trafficking", Conference Report, Helsinki , 23 – 24 Σεπτεμβρίου 2005, OSCE/ODIHR, 2005, σελ. 30 επ.

Goodwin M., Black Markets. The Supply and Demand of Body Parts, Cambridge University Press, 2006.

Gozdziak E., Collett E., Research on Human Trafficking in North America: A Review of Literature, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 99 επ. και ιδίως σελ. 99 επ.

Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th., The FD on combating trafficking in human beings – Evaluating its fundamental attributes as well as its transposition in Greek criminal law, in A. Weyembergh and V. *Santamaria, The evaluation of European criminal law, 2009.*

Kav La 'Oved, UN Commission on Human Rights, 59th Session 17 March – 24 April, National. NGOs Report to the Annual UN Commission on Human Rights: Evaluation of National Authorities Activities and Actual Facts on the Trafficking in Persons for the Purpose of Prostitution in Isreal, Kav La 'Oved, 6 April, στο διαδικτυακό τόπο: www.kavlaoved.org.il.

Kelly L., "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research in Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 235 επ.

Η ιδία, Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, 2002.

Kleveman L., The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia, Altantic Books, London.

Konkol M., Cook County Sheriff Sues Craigslist for Sex Ads, CHICAGO SUN-TIMES, 6, 2009

Kunze E., Sex Trafficking Via The Internet: How International Agreements Address The Problem And Fail To Go Far Enough, στο διαδικτυακό τόπο www.suffolk.edu.

Laczko F., Introduction. Data and research on human trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 5 επ.

Latonero M., Human Trafficking Online. The Role of Social Networking Sites and Online Classfields, σελ. IV, στο διαδικτυακό τόπο www.techlologyandtraffick ing.usc.edu.

Lo Iacono E., Victims, Sex Workers and Perpetrators: Grey Areas in the Trafficking of Nigerian Women, Trends in Organized Crime, 17, 2014.

Loeber R., Welsh C. B., The Future of Criminology, Oxford University Press, 2012.

López – Fraga M., and others, A needed Convention against trafficking in human organs, The Lancet, 383, June 28, 2014, σελ. 2187 επ.

Maggy L., Introduction: Understanding Human Trafficking, σε: Human Trafficking, σελ. 10 επ., Willan Publishing, 2007.

Η ίδια, Human Trafficking, Routledge, 2011.

Magliveras K., Combating Trafficking in Persons: the Role and Action of International Organisations, Ant. N. Sakkoulas, 2007.

Manolov M., The International trafficking of human organs, Police Practice and Research: An International Journal, 14:3, σελ. 270 επ.

Martin O' B.,Yar M., Criminology: The Key Concepts, Routledge, 2008.

Mattar M., Monitoring the status of severe forms of trafficking in foreign countries: sanctions mandated under the US Trafficking Victims Protection Act, Brown Journal of World Affairs, X (1), σελ. 159 – 178).

Moriarty M., Children under the Trafficking Directive, The AIRE Centre, στο διαδικτυακό τόπο www.airecentre.org.

Munksgaard B., Organ Trafficking and Transplant Tourism: A commentary on the Global Realities, American Journal of Transplantation, 2008, σελ. 925 επ.

Nuyts G., Country Report: Belgium "Awareness – raising of judicial authorities concerning trafficking in human beings", IOM, 2005.

OHCHR, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, στο διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org.

Papantoniou A., Papantoniou – Frangouli M., Researching the demand side of trafficking, σε: Τιμητικό Τόμο Κ. Σπινέλλη, Σάκκουλας, 2010, σελ. 293 επ.

Poppy Project, When women are trafficked: Quantifying the Gendered Experience of Trafficking in the UK, 2004, στο διαδικτυακό τόπο: www.poppy.ik.com.

Presidenza del Consiglio dei Ministri, Dipartimento per le Pari Oppurtunità, Trafficking in human beings, σελ. 2, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Rousseaux F., The psychological impact of sexual slavery of trafficked women: parallels with torture, sexual abuse and domestic violence, Violence Against Women: An Australian Feminist Journal, July: 4 - 13, 2003.

Ruffert M., Walter C., § 12 The Institutional Organisation of International Human Rights Protection, σε: Institutionalised International Law, Gemeinschaft mit Verlag C.H. Beck und Hart Publishing, 2015.

Salt J., Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective, Blackwell Publishers Ltd., 2000 (= στο διαδικτυακό τόπο www.lastradainternational.org, European Network against Trafficking in Human Beings).

Sampani C., Human Trafficking (Sexual Slavery). Does the international legislation give a sufficient response to a globally committed crime?, σε: Τιμητικό Τόμο Κ. Σπινέλλη: εγκληματολογικές διεπιστημονικές προσεγγίσεις, σελ. 343 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010.

Scarpa S., Trafficking in human beings: Modern Slavery, Oxford University Press, 2008.

Sykiotou Ath., Trafficking in Human Beings: Internet Recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, 2007.

Tarde G., La criminalité compare, F. Alcan (éd.), Paris, 1886.

Territo L., Matteson R., The International Trafficking of Human Organs: A Multidisciplinary Perspective, CRC Press, 2012.

Tierney J., Criminology: Theory and Context, Paperback, 2009.

Tyldum G., Brunovskis A., Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 17 επ.

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, New York and Geneva, 2010.

Το ίδιο, Human Rights and Human Trafficking Fact Sheet No. 36, New York and Geneva, UN, 2014.

UNODC, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2012, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2014, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Van Liempt I., Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas, σε: C. L. Van den Anker, Doomernik J. (επιμ.), Trafficking and Human Rights, 2006

Vaz Cabral G., La traite des êtres humains. Réalités de l 'esclavage contemporain, La Découverte, Paris, 2006, σελ. 197 επ.

Vouyoucas C., Le crime organisé à l' étranger, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 787 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Walklate S., Criminology: The Basics, Routledge, 2011.

Winterdyk J., Perrin B., Reichel Ph., Human Trafficking: Exploring the International Nature, Concerns, and Complexities, CRC Press, 2012.

Zimmerman, C., Yun, K., Watts, C., Shvab, I., Trappolin, L., Treppete, M., et al., The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study. London: London School of Hygiene & Tropical Medicine and the Daphne Programme of the European Commission, 2003.

Zimmerman C., Hossain M., Watts C., Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, / Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 επ.

[*] Τα έργα ιδίων εμφανίζονται κατά χρονολογική σειρά.

Οι τίτλοι των έργων παραπέμπονται αυτολεξεί, με τον συγγραφέα, τον τίτλο του έργου, τον τόμο (ή το νομικό περιοδικό) και την σελίδα, εκτός από τους εκτενείς και συχνώς εμφανιζόμενους που παραπέμπονται με τις υπογραμμισμένες στο βιβλιογραφικό πίνακα λέξεις και την αντίστοιχη σελίδα.

5. Οι κύριες διαδικτυακές πηγές[**]

www.1109.gr
www.a21.gr
www.agelioforos.gr
www.amnesty.org.gr
www.areiospagos.gr
www.athina984.gr
www.astynomia.gr
www.coe.int
www.dsanet.gr (ΤΝΠ)
www.eglimatologia.gr
www.eom.gr
www.ert.gr
www.eur–lex.europa.eu
www.europarl.europa.eu
www.fra.europa.eu
www.freedomunited.org
www.gemalto.com
www.greekhelsinki.gr
www.humantrafficking.org
www.ilo.org
www.in2life.gr
www.internetlivestatistics.com
www.internetworldstats.com.
www.kathimerini.gr (εφημερίδα)
www.kethi.gr
www.kevinbales.net
www.lawdb.intrasoftnet.com (ΤΝΠ)
www.nchr.gr
www.nomoi.info
www.ohchr.org
www.osce.org.
www.poreiagynaikon.gr
www.protothema.gr (εφημερίδα)
www.state.gov
www.stopthetraffik.org
www.suffolk.edu
www.techlologyandtrafficking.usc.edu.
www.tanea.gr (εφημερίδα)
www.tovima.gr (εφημερίδα)
www.un.org
www.unicef.org
www.unric.org
www.unodc.org
www.webcitation.org.
www.wikipedia.org

[**] Οι διαδικτυακές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν δεν αποτέλεσαν νομικές αυθεντίες για το παρόν έργο (με εξαίρεση τις επίσημες ιστοσελίδες στις οποίες βρίσκεται το πλήρες περιεχόμενο νομοθετικών κειμένων και αποφάσεων) και αναφέρονται ενδεικτικά και με πάσα επιφύλαξη. Τυχόν μη εύρεση διαδικτυακού τόπου οφείλεται σε διαγραφή (ή σε κατάσταση πλέον μη διαθέσιμης δημοσίας πρόσβασης) του από το διαχειριστή και διά του λόγου τούτου αναφέρεται ως τελευταία είσοδο από τον γράφοντα οι 31.07.2017.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ[***]

ΣυμβΠλημΚαβ 13/1954, ΠοινΧρ, 1954, σελ. 152 επ., με εισ. πρότ. *Παναγιωτοπούλου Π.*

ΑΠ 382/1954, ΠοινΧρ, 1955, σελ. 81 επ.

ΑΠ 29/1959, ΠοινΧρ, 1959, σελ. 208 επ.

ΑΠ 264/1959, ΠοινΧρ, 1930, σελ. 30 επ.

ΑΠ 31/1960, ΠοινΧρ, 1960, σελ. 202 επ.

ΑΠ 369/1962, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 90 επ., με σύμφωνη εισ. αγόρ. *Σακελλαρίου Β.*

ΑΠ 312/1963, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 625 επ.

ΑΠ 239/1964, ΠοινΧρ, 1964, σελ. 513 επ.

ΑΠ 737/1976, ΠοινΧρ, 1977, σελ. 165 επ.

ΑΠ 104/1979, ΠοινΧρ, 1979, σελ. 382 επ.

ΤριμΠλημΒερ 680/1982, ΠοινΧρ, 1982, σελ. 687 επ.

ΑΠ 56/1983, ΠοινΧρ, 1983, σελ. 699 επ.

ΑΠ 227/1983, ΠοινΧρ, 1983, σελ. 734 επ.

ΑΠ 439/1984, ΠοινΧρ, 1984, σελ. 855 επ.

ΣυμβΑΠ 727/1988, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 852 επ.

ΑΠ 967/1988, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 968 επ.

ΑΠ 606/1989, ΠοινΧρ, 1990, σελ. 64 επ.

ΑΠ 1079/1989, ΠοινΧρ, 1990, σελ. 395.

ΣυμβΠλημΛαρ 100/1993, Υπερ, σελ. 961, με εισ. πρότ. *Κωστάκη Σ.*

ΣτρΘεσσ 408/1987, Ποινικά Ανάλεκτα, 1994, σελ. 228 επ., με δεκτή πρόταση *Παπαδαμάκη Α.*

ΑΠ 50/1990, NoB, 1990, σελ. 320 επ.

ΣυμβΑΠ 112/1992, ΠοινΧρ, 1998, σελ. 763 επ.

ΑΠ 1276/1993, Υπερ, 1994, σελ. 296 επ.

ΣυμβΕφΙω 41/1994, Υπερ, 1995, σελ. 335 επ. με παρατ. *Μαργαρίτη Λ.*

ΣυμβΠλημΚαστ 77/1998, Υπερ, 1998, σελ. 1279 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* και παρατ. *Παύλου Σ.* (= ΠοινΧρ, 1998, σελ. 927 επ. = ΠοινΔικ, 1998, σελ. 34 επ. = Αρμεν, 1998, σελ. 988 επ.)

ΑΠ 1577/1995, ΠοινΧρ, 1996, σελ. 919 επ.

ΑΠ 883/1997, Υπερ, 1998, σελ. 59 επ., με παρατ. *Παπαδαμάκη Αδ.*

ΑΠ 1073/1997, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 383 επ.

ΑΠ 112/1998, ΠοινΧρ, 1998, σελ. 763 επ.

ΠεντΝαυτΠειρ 671/1998, ΠοινΔικ, 1998, σελ. 787 επ.

ΑΠ 1452/1998, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 754 επ.

ΜΟΕΠειρ 49-53/1999, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 956 επ.

ΤριμΠλημΞανθ 72/1999, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΞαν 72/1999, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 847 επ., με αντ. εισ. πρότ. *Παλτζόγλου Δ. – Α.*

ΑΠ 405/1999, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΑΠ 638/1999, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 229 επ.

ΣυμβΕφΠειρ 224/2000, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 750 επ., με εισ. πρότ. *Ζύγουρα Α.*

ΑΠ 680/2000, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 44 επ.

ΑΠ 707/2000, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 936 επ.

ΑΠ 984/2000, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΑθ 221/2001, ΠοινΛογ, 2001, σελ. 227 επ.

ΑΠ 992/2001, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 1613/2001, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 626 επ.

ΑΠ 1918/2001, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 714 επ

ΑΠ 208/2002, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177 επ.

ΑΠ 346/2002, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 280 επ.

ΣυμβΑΠ 372/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 208 επ.

ΑΠ 526/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ.

ΣυμβΠλημΘεσ 724/1992, Αρμεν, 1993, σελ. 78, με εισ. πρότ. *Μετσοβίτου – Φλουρή Ε.*

ΑΠ 1083/2002, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 2036/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 746 επ.

ΣυμβΠλημΑμαλ 90/2003, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2031 επ., με εισ. πρότ. *Τριανταφύλλου Π. – Δ.*

ΣυμβΕφΘεσ 93/2003, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 412 επ., με εισ. πρότ. *Ραπτόπουλου Π.* και παρατηρήσεις *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*

ΣυμβΠλημΘεσ 185/2003, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 504 επ., με εισ. πρότ. *Τσορμπατζόγλου Ο.* και παρατ. *Χαρίση Κ.*

ΑΠ 1207/2003, ΠοινΛογ, 2003, σελ. 1375 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1754/2003, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΣυμβΕφΑθ 2584/2003, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 362 επ., με εισ. πρότ. *Αθανασόπουλου Ν.*

ΕφΑθ 699, 780, 809, 3244/2003, ΠοινΧρ, 2004, 933 επ.

ΤρΕφΚακΑθ 3304/2003, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 948 επ.

ΜΟΕΘρακ 45/2004, αδημοσίευτη.

ΔιατΕισΠλημΓυθ 45/2004, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2429 επ.

ΣυμβΑΠ 402/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 136 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1192/2004, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 316 επ.

ΣυμβΕφΑθ 2993/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 931 επ., με αντίθετη εισ. πρότ. *Τσάγγα Ν.*

ΣυμβΠλημΑθ 5141/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 945 επ., με εισ. πρότ. *Παναγιωτόπουλου Π.*

ΣυμβΠλημΔωδ 24/2005, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμΕφΑιγ 35/2005, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 672 επ., με εισ. πρότ. *Παπαδάκη Ρ. – Ε.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Μπρακουμάτσου Π.*

ΜΟΔΣερρών 37 – 46/2005, Αρμεν, 2007, σελ. 1569 επ.

ΣυμβΠλημΛαρ 101/2005, αδημοσίευτο.

ΣυμβΑΠ 111/2005, ΠοινΛογ, 2005, σελ. 192 επ.

ΣυμβΠλημΙωαν 247/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 169 επ. με εισ. πρότ. *Λιούτα Θ.*

ΣυμβΕφΘεσ 289/2005, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 952 επ., με εισ. πρότ. *Μιχαηλίδη Ε.*

ΣυμβΕφΑθ 349/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 730 επ.

ΑΠ 942/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 52 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1152/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 551 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1579/2005, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 165 επ., με εισ. πρότ. *Δεληγιάννη Μ.*

ΑΠ 1999/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 534 επ.

ΑΠ 2195/2005, ΠοινΛογ, 2005, σελ. 2003 επ.

ΣυμβΑΠ 2466/2005, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΣυμβΠλημΡοδ 60/2006, Αρμεν, 2006, 1992 επ., με εισ. πρότ. *Λιάσου Ε.*

ΣυμβΑΠ 93/2006, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 793 επ.

ΣυμβΑερΑθ 137/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 461 επ., με εισ. πρότ. *Κύρκου Σ.*

ΠλημΗρακ 199/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 566 επ.

ΑΠ 607/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 504 επ.

Παραγγελία ΕισΕφΘεσ 670/2006 *[Ραπτόπουλου Π.]*, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 82 επ.

ΣυμβΕφΑθ 854/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 818 επ.

ΑΠ 856/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 789 επ.

ΑΠ 951/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 833 επ.

ΑΠ 974/2006, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 335 επ.

ΑΠ 1244/2006, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ.

ΣυμβΕφΘεσ 1598/2006, ΠοινΧρ, 2008, 563 επ., με παρατ. *Βαθιώτη Κ.*

ΣυμβφΘεσ 1622/2006, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 351 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Ηλ.*

ΣυμβΑΠ 1649/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 1800 επ.

ΣυμβΑΠ 1856/2006, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 503 επ.

ΑΠ 1/2007, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 911 επ.

ΣυμΕφΚερκ 29/2007, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΧαν 139/2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 539 επ.

ΑΠ 326/2007, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 46 επ.

ΣυμβΕφΘεσσ 491/2007, Αρμεν, 2007, σελ. 1760 επ. με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* (= ΠραξΛογΠΔ, 2007, σελ. 532 επ.).

ΑΠ 918/2007, ΠοινΛογ, 2008, σελ. 582 επ.

ΣυμβΕφΑθ 969/2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ.

ΑΠ 1221/2007, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΑΠ 1478/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΑΠ 1722/2007, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 532 επ. (περίλ.) (= ΤΝΠ ΔΣΑ).

ΠλημΑθ 1592/2007, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 260 επ.

ΑΠ 1787/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΠλημΑθ 2020/2007, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 1010 επ.

ΣυμβΠλημΞαν 29/2008, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1207 επ., με εισ. πρότ. *Λαμπρίδη Δ.*

ΣυμβΠλημΧαν 48/2008, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 415 επ., με εισ. πρότ. *Πενταγιώτη Ι.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Πατεράκη Γ.*

ΑΠ 230/2008, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 1999/2008, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 396/2008, ΤΝΠ ΔΣΑ [= ΠραξΛογΠΔ, 2008, σελ. 183 (περίλ.)].

ΑΠ 917/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 20 επ. (= ΠοινΔικ, 2008, σελ. 1449 επ.).

ΣυμβΑΠ 2003/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 803 επ., με εισ. πρότ. *Κουτζαμάνη Ευτ.*

ΠλημΑθ 2648/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 59 επ.

ΣυμβΠλημΗρακλ 324/2009, ΠοινΧρ, 2011, σελ. 632 επ., με εισ. πρότ. *Μαρκάκη Ν.*

ΑΠ 1568/2009, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 772/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 466/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 854/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΑΠ 1663/2010, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 1078, με εισ. πρότ. *Κουτζαμάνη Ε.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Μακρή Φ.*

ΣυμβΠλημΑθ 43/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 209 επ., με παρατ. *Καραφλού Α.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 490 επ., με εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 68/2011, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 1081 επ., με εισ. πρότ. *Αναγνωστοπούλου Ο.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 92/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 309 επ. με εισ. πρότ. *Πετειναρέλη Γ.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΕφΠατρ 110/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 57 επ., με εισ. πρότ. *Μπισμπίκη Γ.*

ΑΠ 673/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 348 επ.

ΑΠ 1136/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 278 (περίλ.)

ΣυμβΑΠ 1499/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 193 επ., με εισ. πρότ. *Κονταξή Α.*

ΣυμβΠλημΡεθυμ 104/2012, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΔραμ 14/2013, ΝΟΜΟΣ.

ΕΔΔΑ

Silver v. United Kingdom (1983).

Young, James and Webster v. United Kingdom (1984).

X and Y v. The Netherlands (1985).

Groppera Radio AD and others v. Switzerland (1990).

Siliadin v. France (2006).

Petrova v. Latvia (2014).

Rantsev v. Cyprus and Russia (2010).

[***] Η ως άνω εκτεθείσα κατά χρονολογική σειρά νομολογία είναι ενδεικτική και περαιτέρω στοιχεία μπορούν να αναζητηθούν στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και στην ΝΟΜΟΣ (συνδρομητική).

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΟΙΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ
(ΠΑΛΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΣΤΗΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

ΜΕ ΘΕΜΑ:

Η ΕΜΠΟΡΙΑ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΘΥΜΑΤΟΣ, ΩΣ ΘΥΜΑ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΚΑΙ Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΑΥΤΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗΝ ΕΠΙΣΗΜΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΔΑΒΙΟΣ ΦΙΛΑΡΕΤΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: **881** – email: **kdavios@yahoo.gr**

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:

ΛΕΚΤΩΡ ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΣ Χ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Αθήνα, Αύγουστος 2017,

Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται πάντως ότι κατά τον ν. 2121/1993 και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (που έχει κυρωθεί με τον ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Το βλέμμα της βαδίζει στη βροχή,
βαριές πατημασιές καημού
τον βρόχινό του δρόμο
γεμίζοντας. Κοιτάζει…
Κι όλο αλλάζει στάση,
σαν κάτι πιο μεγάλο της,
ένα ανυπέρβλητο,
να ‘χει σταθεί
μπροστά σ’ εκείνο που κοιτάζει. […]
Και ξαφνικά,
σαν κάποιος να της έγνεψε «όχι»,
κάνει να πάει μέσα.

Κική Δημουλά, Μια Μετέωρη Κυρία

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Κάθε μέρα μετά το σχολείο, η Maria πουλούσε ψωμί στο δρόμο για να συμπληρώσει το περιορισμένο εισόδημα της οικογενείας της. Όταν αντιλήφθηκε ότι ούτε το δικό της εισόδημα αυτό ήταν ικανοποιητικό, η 15 ετών κοπέλα ήρθε σε επαφή με τη Sofia, μια 35 ετών γυναίκα, που κατοικούσε στο ίδιο χωριό στη Λατινική Αμερική, όπου το νεαρό κορίτσι σταματούσε συχνά για να την επισκεφθεί. Οι δύο γυναίκες ανέπτυξαν μία φιλία και το έτος 2004, η Sofia έκανε στην ανήλικη κοπέλα μία πρόταση: της υποσχέθηκε μία επικερδή εργασία στην πρωτεύουσα, που θα της επέτρεπε να ζει αξιοπρεπώς και επιπλέον να στέλνει χρήματα στη φτωχή της οικογένεια. Η Maria δέχθηκε την πρόταση και, μετά από παρότρυνση της Sofia, δεν είπε τίποτα στους γονείς της, ότι θα έφευγε.

Όταν ήρθε η μέρα τού ταξιδίου, η Sofia έδωσε στη Maria να πιει ένα ποτό, το οποίο της προκάλεσε ζαλάδα και έπειτα την αναισθητοποίησε εντελώς. Όταν ξύπνησε, βρισκόταν μαζί με τη Sofia σε ένα ταξί, που τις οδηγούσε σε ένα άγνωστο εστιατόριο στην περιοχή τής πρωτευούσης. Αφού έφθασαν εκεί, η Sofia είπε στη Maria να μπει μέσα στο εστιατόριο και να καθαρίσει και έπειτα, ο ταξιτζής την οδήγησε, μαζί με άλλα τρία κορίτσια, σε έναν ξενώνα. Ο οδηγός ταξί αυτός καλούσε μέσα στον ξενώνα τα κορίτσια ένα ένα με τη σειρά. Η Maria ήταν η τελευταία και όταν μπήκε εκεί, ο ταξιτζής τη βίασε.

Απελπισμένη, πληγωμένη και αδύναμη να σταματήσει αυτό που συνέβαινε, η Maria οδηγήθηκε πίσω στο εστιατόριο, όπου εξαναγκαζόταν να δουλεύει για ένα μήνα, μέχρι την επιστροφή τής Sofia, η οποία ισχυριζόταν ότι ήταν η μητέρα της και συγκέντρωνε στα χέρια της όλους τους μισθούς τής νεαρής κοπέλας. Ακολούθως, τη μετέφερε σε ένα άλλο εστιατόριο στην πόλη. Εκεί, η Maria για ακόμη μία φορά, αναγκαζόταν να εξυπηρετεί πελάτες, αλλά σύντομα ο εξαναγκασμός σε εργασία έλαβε διαστάσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης, και η κοπέλα αναγκαζόταν να παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, σε ένα κρυφό δωμάτιο στο βάθος τού εστιατορίου. Ο κύκλος δεν έκλεισε, αλλά επαναλήφθηκε μερικές εβδομάδες αργότερα: η Sofia επέστρεψε, κατακρατούσε τους μισθούς τής Maria και τη μετέφερε σε άλλο μαγαζί, όπου αυτή τη φορά αναγκαζόταν να χορεύει στους πελάτες, δίχως να έχει μαζί τους, όμως, σεξουαλικές επαφές. Ο υπεύθυνος του μαγαζιού, που υποπτεύθηκε την

πραγματική σχέση των δύο γυναικών, ειδοποίησε άμεσα τις αρμόδιες αρχές, οι οποίες, όμως, δεν προέβησαν σε ουδεμία ενέργεια.

Όταν, μία νύχτα, ο θείος τής Maria έτυχε να επισκεφθεί το μαγαζί αυτό, όπου εκείνη χόρευε, μαζί του έφθασε και η ελπίδα σωτηρίας της. Αναγνωρίζοντας την κοπέλα, ειδοποίησε τους γονείς της, οι οποίοι απευθύνθηκαν για βοήθεια σε μία ένωση προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η οργάνωση απελευθέρωσε τη Maria, και υπέβαλε μήνυση εναντίον των δραστών. Έτσι, το Δεκέμβριο του 2005, η έμπορος της Maria, η Sofia, καταδικάσθηκε σε 10 έτη κάθειρξης και κατέβαλε 250 $ (sic!), τα οποία έλαβε η Maria ως αποζημίωση. Ο οδηγός ταξί δεν καταδικάσθηκε και ο δικαστής τον απήλλαξε από τις κατηγορίες, επειδή οι καταθέσεις τής Maria και της Sofia ήταν αντιφατικές και, επιπλέον, η Maria αδυνατούσε να εντοπίσει τον ξενώνα όπου βιάσθηκε. Ο δικαστής δεν προσπάθησε, πάντως, να καλέσει μάρτυρες από τα μαγαζιά στα οποία δούλεψε η κοπέλα ή τον ξενώνα.

Αυτό το κείμενο αποτελεί τη μαρτυρία μίας κοπέλας[1], η οποία κατέστη θύμα σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και ασφαλώς είναι μόνο ένα από τα εκατομμύρια θύματα εμπορίας ανθρώπων που διακινούνται σε όλο τον κόσμο, αλλά την ίδια στιγμή, είναι και ένα από τα ελάχιστα θύματα που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές και οργανισμούς. Αποτυπώνει δε μόνο έναν από τους πολλούς τρόπους με τους οποίους λειτουργεί το έγκλημα αυτό, ακολουθώντας πάντα τον περίφημο νόμο τής οικονομίας και της αγοράς: *προσφορά και ζήτηση*.

Ορισμένοι έχουν την ψευδαίσθηση ότι η δουλεία αποτελεί ένα θεσμό που γεννήθηκε, αναπτύχθηκε και ανήκει πλέον στο παρελθόν. Όμως, η πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική. Αλήθεια είναι ότι, αν και η δουλεία ανεφάνη στο μακρινό παρελθόν, εξακολουθεί να υπάρχει, μόνο που πλέον ονομάζεται εμπορία ανθρώπων, ή όπως διεθνώς λέγεται, *trafficking in human beings* ή *human trafficking*. Αυτό το διαχρονικό φαινόμενο, με την εκδοχή και τη διαδικασία διακίνησης εμπορεύματος, έχει αρχαίες ρίζες στην ιστορία. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που εντυπωσιάζει η επιβίωση του φαινομένου χιλιάδες χρόνια μετά. Αποτελούσε και αποτελεί μία αδιάπτωτη δραστηριότητα για τον προσπορισμό οικονομικού οφέλους. Αν και αντιφατικό με τις ανθρωπιστικές θεωρίες και αντιλήψεις, η εμπορία

[1] Βλ. *UNODC*, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009, σελ. 1.

ανθρώπων πηγάζει κατ' αρχάς από την εννοιολογική σύλληψη της ανταλλακτικής αξιοποίησης οιουδήποτε πράγματος και όντος, που ευρίσκεται αυτοφυές ή αναπαράγεται στον κόσμο.

Ασφαλώς, με το πέρασμα των χρόνων, εμφανίζει διαφορετικές πτυχές, εξελίσσεται και μεταμορφώνεται άνευ, όμως, της αλλοίωσης του πυρήνα του: η προσβολή τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας, η καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η απομείωση του ανθρώπου σε αντικείμενο προς πώληση. Οι επίκαιρες δε διαστάσεις τού trafficking το καθιστούν το τρίτο μεγαλύτερο οργανωμένο έγκλημα, μετά την παράνομη διακίνηση ναρκωτικών και την εμπορία όπλων, και την ίδια στιγμή το ταχύτερα αναπτυσσόμενο έγκλημα στον κόσμο. Αποτελεί ένα πολύπτυχο φαινόμενο, που διεκδικεί περήφανα για τον εαυτό του τον τίτλο τής *σύγχρονης μορφής δουλείας*[2], με δικαιικές (και ουχί μόνο) προεκτάσεις, που εξελίσσεται ιδίως ως μορφή διεθνικού οργανωμένου εγκλήματος και βάλλει κατά εκατομμυρίων ανθρώπινων υπάρξεων.

Οι ανωτέρω διαπιστώσεις κατέστησαν αδήριτη την ανάγκη αντιμετώπισης και την προσπάθεια καταστολής τής εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζεται, από το έτος 1900, στο επίκεντρο του νομοθετικού ενδιαφέροντος. Οι κατασταλτικές πολιτικές άρχισαν δειλά να δίνουν τη θέση τους σε μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση του trafficking. Αυτό το νέο κεφάλαιο που άνοιξε, δεν παραγκώνισε τα εργαλεία καταστολής τής δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος. Αλλά προσέθεσε νέους μηχανισμούς στο οπλοστάσιο της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και ανάδειξε τον άνθρωπο (το θύμα), ο σεβασμός των δικαιωμάτων του οποίου υπερέχει της διαφύλαξης της δημόσιας τάξεως.

Αντικείμενο της παρούσης εργασίας, που διαρθρώνεται σε δύο κύρια μέρη, αποτελεί η παρουσίαση του νομοθετικού πλαισίου τής εμπορίας ανθρώπων και της

[2] Βλ. ομοίως αντί πολλών *Συκιώτου Αθ.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 17, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 157 επ., *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία ανθρώπων*, Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ., *Ταμιχτσής Ι.*, Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία συνοπτική παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 1236 επ., *ΣυμβΠλημΧαν 48/2002*, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 415 επ., *ΤριμΠλημΑθ 2648/2008*, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 59 επ.

προστασίας των θυμάτων, αλλά και η ανάδειξη των σύγχρονων διαστάσεων του trafficking, διαμέσου της έρευνας των επίσημων εγκληματολογικών στατιστικών.

Αναλυτικά, το ***πρώτο*** κύριο μέρος περιλαμβάνει τρία ειδικότερα κεφάλαια. Αρχικά, στο *πρώτο* κεφάλαιο, λαμβάνει χώρα μία προσπάθεια εννοιολογικής οριοθέτησης της εμπορίας ανθρώπων και αναφέρονται όλως εν συντομία τα κριτήρια διάκρισης αυτής από το έγκλημα της παρανόμου μετανάστευσης. Αναλύεται, επίσης, η άρρηκτη σύνδεση του διασυνοριακού χαρακτήρα τής εμπορίας ανθρώπων με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα. Ακόμη, επιχειρείται μία παρουσίαση του διαχρονικού χαρακτήρα τού φαινομένου και, διαμέσου μίας ευσύνοπτης ιστορικής εξέλιξης, αναδεικνύονται και αναλύονται οι σύγχρονες κυρίως μορφές τής εμπορίας ανθρώπων και έπειτα, αναφέρονται οι ουσιωδέστεροι παράγοντες και οι γενεσιουργοί αιτίες, που οδηγούν στην αδιάκοπη εξέλιξη και ανάπτυξη του φαινομένου.

Ακολούθως στο *δεύτερο* κεφάλαιο, επιχειρείται μία παρουσίαση και ανάλυση των διεθνών και ενωσιακών κινήσεων και τάσεων, που περιλαμβάνουν τη θέσπιση νομοθετικών κειμένων για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, μία εντατική προσπάθεια που εντοπίζεται ήδη στις αρχές τού 1900. Ακόμη δε, γίνεται μία σύντομη αναφορά στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, το οποίο καλούνταν σε εφαρμογή για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, πριν από την τυποποίηση του αυτοτελούς ποινικού αδικήματος του άρ. 323Α, αλλά και την ποινική αντιμετώπιση του εγκλήματος μετά τον ν. 3064/2002 και τις τροποποιήσεις που επήλθαν στην εθνική έννομη τάξη, με την εισαγωγή μεταγενέστερων νόμων.

Αργότερα, το *τρίτο* και τελευταίο κεφάλαιο, αφιερώνεται στην προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, και συγκεκριμένα στο ισχύον νομοθετικό πλαίσιο της προστασίας και της αρωγής των θυμάτων αυτών. Αναλυτικά, ο γράφων επικεντρώνεται στον ορισμό τής έννοιας του θύματος, που συναντάται στα διεθνή και εθνικά νομοθετικά κείμενα και ύστερα γίνεται λόγος για τη σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων. Οι διεθνείς και εθνικές προβλέψεις για την αρωγή και την προστασία των θυμάτων αυτών αναφέρονται και αναλύονται στο παρόν μέρος και αναδεικνύονται τα πιο ουσιώδη ερμηνευτικά και νομικά προβλήματα που ανακύπτουν κατά την εφαρμογή τους.

Αμέσως το επόμενο ***δεύτερο*** μέρος, περιλαμβάνει την εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων και την εγκληματολογική έρευνα. Αφού

αναφερθεί η μεθοδολογία και οι προκλήσεις, με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπος κανείς στην προσπάθεια καθορισμού του προφίλ τού σύγχρονου trafficking, λαμβάνει χώρα η έρευνα, οι στόχοι της οποίας διορθώνονται σε δύο επίπεδα: από τη μία πλευρά, λαμβάνει χώρα μία ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων, με σκοπό να παρουσιασθεί μία (όσο κατά το δυνατόν) ολοκληρωμένη εικόνα τού trafficking και του προφίλ των δραστών και των θυμάτων, και από την άλλη, εκτίθενται ορισμένα στατιστικά δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας, επί τη βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας. Ασφαλώς, δεν παραβλέπεται να αναλυθούν τα αποτελέσματα της έρευνας και να αναδειχθούν τα προβλήματα και οι προκλήσεις που ανακύπτουν στη μελέτη τού φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων.

Κωνσταντίνος Γ. Δάβιος Φιλάρετος, Αύγουστος 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ **I**

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ **XIII**

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εννοιολογική οριοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και το νομικό πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων και της προνοιακής μεταχείρισης των θυμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ **3**

1. Αρχικές επισημάνσεις 3

I. Η εννοιολογική οριοθέτηση και οι μορφές του φαινομένου 3

II. Διάκριση από την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών 8

III. Η εμπορία ανθρώπων ως οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα 14

2. Οι διαστάσεις του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων 26

I. Σύντομη ιστορική εξέλιξη 26

II. Σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου 29

III. Οι γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ **50**

1. Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο 52

I. Τα πρώτα διεθνή νομοθετικά κείμενα 52

II. Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών 54

III. Συμβούλιο της Ευρώπης 61

2. Ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο 66

I. Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Σύμβαση Europol) 66

II. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 67

III. Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ 70

IV. Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε και η Δήλωση των Βρυξελλών 71

V. Νομικά δεσμευτικά κείμενα 72

VI. Συμπέρασμα 80

3. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί 83

4. Άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα ευρύτερου ενδιαφέροντος 87

5. Καταληκτικές παρατηρήσεις 92

6. Εθνικό νομοθετικό πλαίσιο 94

I. Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων προ του ν. 3064 του 2002 94

II. Η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με την εισαγωγή του ν. 3064 του 2002 (καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών) και με τις τροποποιήσεις που επέφεραν οι μεταγενέστεροι νόμοι 100

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ 103

1. Αρχικές επισημάνσεις 103

I. Η προστασία τού θύματος εμπορίας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων 103

II. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος 107

III. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος της εμπορίας ανθρώπων 108

IV. Διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων 111

2. Η σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η αρωγή των θυμάτων αυτών 112

I. Η σημασία αναγνώρισης 112

II. Η αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων 113

A. Οι διεθνείς προβλέψεις 113

Β. Η μεταχείριση των θυμάτων από την ελληνική έννομη τάξη προ της ενσωμάτωσης των διεθνών ρυθμίσεων 114

Γ. Η πρώτη εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για την προστασία των θυμάτων 113

Δ. Οι διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003 115

Ε. Το καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων 118

1. Η προθεσμία περίσκεψης και η άδεια διαμονής 118

2. Η αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων 122

3. Άλλες διατάξεις σχετικές με την προστασία των θυμάτων 125

I. Προστασία των θυμάτων μαρτύρων 125

II. Η αποζημίωση των θυμάτων από το ελληνικό δημόσιο 126

III. Αναστολή της προθεσμίας παραγραφής 129

4. Συμπέρασμα 130

5. Συγκριτικό δίκαιο 132

I. Το δίκαιο της Ιταλίας 133

Α. Το νομικό καθεστώς 133

Β. Συμπέρασμα 135

II. Το δίκαιο του Βελγίου 137

Α. Το νομικό καθεστώς 137

Β. Συμπέρασμα 140

III. Το δίκαιο της Ολλανδίας 141

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ **146**

1. Οι προκλήσεις στην έρευνα της εμπορίας ανθρώπων 146

2. Η παρούσα μελέτη 153

I. Η μεθοδολογία της έρευνας 153

II. Ποσοτική προσέγγιση του φαινομένου 159

Α. Γενικά 159

Β. Οι δράστες, τα θύματα και οι μορφές εκμετάλλευσης 161

1. Το προφίλ των δραστών 161

2. Το προφίλ των θυμάτων 167

3. Οι μορφές εκμετάλλευσης 173

III. Η εμπορία ανθρώπων και η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας 180

Α. Το προφίλ των δραστών 181

Β. Το προφίλ των θυμάτων 193

Γ. Οι μορφές εκμετάλλευσης 207

Δ. Η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων 211

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων τής έρευνας 219

I. Η έρευνα στα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία 219

II. Η έρευνα στη στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας 227

III. Το πρόβλημα του σκοτεινού αριθμού και η προσπάθεια προσδιορισμού του 233

ΕΠΙΛΟΓΟΣ 238

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ 245

1. Βιβλιογραφία 245

2. Αρθρογραφία 249

3. Συμβολές σε συλλογικά έργα 254

4. Αλλοδαπές πηγές 257

5. Διαδικτυακές πηγές 263

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ 264

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Οι κύριες περιοχές προορισμού των διαπεριφερειακών ροών εμπορίας ανθρώπων (με μπλε χρώμα) και από πού κυρίως προέρχονται, χρονική περίοδος 2010 έως 2012 160

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Οι διωχθέντες δράστες κατά φύλο και περιοχή, το έτος 2014 ή πιο πρόσφατα 162

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Οι καταδικασθέντες στη χώρα τής υπηκοότητάς τους δράστες, ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2014, ή πιο πρόσφατα 166

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014 168

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2011 169

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Οι άνδρες θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα. 170

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014 171

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα 172

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2010 έως 2012 172

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων, χρονική περίοδος 2007 έως 2014 174

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2010 έως 2012 174

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2012 έως 2014 175

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι δράστες ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 182

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι δράστες ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 183

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Τα ποσοστά των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών ανά έτος, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 187

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Οι δράστες ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2011 έως 2015 189

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι δράστες ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2013 έως 2015 191

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Οι δράστες ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης), χρονική περίοδος 2013 έως 2015 193

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 195

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τα θύματα ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015 197

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τα θύματα ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015 200

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τα θύματα ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015 202

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Τα ανήλικα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007, 2011 και 2013 έως 2015 206

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Τα θύματα ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης) ανά έτος, χρονική περίοδο, 2013 έως 2015 207

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Τα θύματα ανά υπηκοότητα και ανά μορφή εκμετάλλευσης, ανά έτος, χρονική περίοδος 2013 έως 2015 209

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΚ	Αστικός Κώδικας
α.ν.	αναγκαστικός νόμος
αντιπρβλ	αντιπαράβαλε
ΑΠ	Άρειος Πάγος
άρ.	άρθρο
αριθ.	αριθμός
Αρμεν	Αρμενόπουλος
βλ.	βλέπε
ΔΑερ	Διαρκές Αεροδικείο
Διάτ.	Διάταξη
ΔΟΕ	Διεθνής Οργάνωση Εργασίας
ΔΟΜ	Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
εδ.	εδάφιο
ΕΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση, Επίσημη Εφημερίδα[i]
ΕΕΕυρΔ	Ελληνική Επιθεώρηση Ευρωπαϊκού Δικαίου
εισ. πρότ.	εισαγγελική πρόταση
εκδ.	έκδοση, εκδόσεις
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
ΕΜΕΔ	Επιθεώρηση Μεταναστευτικού Δικαίου
επ.	επόμενα
επιμ.	Επιμέλεια
ΕΣΔΑ	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ετυμ.	ετυμολογία
Εφ	Εφετείο
ΗΕ	Ηνωμένα Έθνη
ΚΙΔ	Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας
κ.λπ.	και λοιπά
ΚΝοΒ	Κώδικας Νομικού Βήματος
ΚΠΔ	Κώδικας Ποινικής Δικονομίας
ΜΚΟ	Μη Κερδοσκοπική Οργάνωση

ΜΟΔ	Μικτό Ορκωτό Δικαστήριο
μτφρ.	μετάφραση
ν.	νόμος
ν.δ.	νομοθετικό διάταγμα
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
Ολ.	Ολομέλεια
παρ.	παράγραφος
παρατ.	παρατηρήσεις
π.δ.	προεδρικό διάταγμα
ΠειρΝ	Πειραϊκή Νομολογία
περ.	περίπτωση
περίλ.	περίληψη
ΠΚ	Ποινικός Κώδικας
Πλημ	Πλημμελειοδικείο
ΠοινΔικ	Ποινική Δικαιοσύνη
ΠοινΛογ	Ποινικός Λόγος
ΠοινΧρ	Ποινικά Χρονικά
ΠραξΛογΠΔ	Πράξη και Λόγος του Ποινικού Δικαίου
πρβλ.	παράβαλε
Σ.	Σύνταγμα
σημ.	σημείωση
σελ.	σελίδα
στ.	στοιχείο
σχ., σχολ.	σχόλιο, σχόλια
Τιμ. (Τόμ.)	Τιμητικός (Τόμος)
ΤΝΠ	Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών
τόμ.	τόμος
Συμβ	Συμβούλιο
Υπερ	Υπεράσπιση
υποσημ.	Υποσημείωση
ΦΕΚ	Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως

ed., éd.	editor(s), éditeur(s)
et. al. (:alii)	and others
EU	European Union
FD	Framework Decision
ibid.	ibidem
ILO	International Labour Organization
n.c.n.p.s.l.	nullum crimen nulla poena sine lege
N/A	Not Available
OHCHR	Office of the High Commissioner for Human Rights
PTSD	Post - Traumatic Stress Disorder
R	Recommendation
UN	United Nations
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
USA	United States (of) America
v.	versus

[i] Σε υποσημειώσεις νομοθετικών κειμένων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η εννοιολογική οριοθέτηση της εμπορίας ανθρώπων και το νομικό πλαίσιο της εμπορίας ανθρώπων και της προνοιακής μεταχείρισης των θυμάτων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Αρχικές επισημάνσεις

Ι. Η εννοιολογική οριοθέτηση και οι μορφές του φαινομένου

Ο μέσος καθημερινός άνθρωπος τείνει να ταυτίζει και να συνδέει στο μυαλό του το θύμα εμπορίας ανθρώπων με το θύμα τής σωματεμπορίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, θεωρώντας εσφαλμένως, ότι το θύμα εμπορίας είναι το άτομο που προάγεται εξαναγκαστικά στην πορνεία. Άλλαις λέξεσι, στο μυαλό του υπάρχει το στερεότυπο μίας ψηλής ξανθιάς, νέας και όμορφης γυναίκας, συνήθως ρωσικής ή ουκρανικής καταγωγής, που προσφέρει σε *πελάτες* τις σεξουαλικές της υπηρεσίες, και εάν δεν εκδίδεται οικειοθελώς (οπότε γίνεται λόγος για πορνεία), τότε εξαναγκάζεται από τον προαγωγό της (όπως λέγεται) με βίαια μέσα.

Αλήθεια είναι όμως, ότι πρέπει να αποστασιοποιηθεί κανείς από την ανωτέρω περιγραφόμενη γενίκευση, όταν ακούει για την εμπορία ανθρώπων. Η σωματεμπορία δε δημιουργήθηκε ως έγκλημα με την επιστημονική συζήτηση για το trafficking, απλώς θεωρείται μία μόνο από τις πολλαπλές μορφές που δύναται να λάβει η εμπορία ανθρώπων, και πράγματι υπήρχε ήδη πολύ πριν από την υιοθέτηση του Ποινικού Κώδικα[1]. Άρα, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί μία ευρύτερη έννοια, που περιλαμβάνει τις πράξεις που έχουν σκοπό την εν γένει εκμετάλλευση του ανθρώπου (και όχι μόνο τη σεξουαλική του εκμετάλλευση) και την υποβίβαση αυτού σε εμπορεύσιμο είδος.

Ο επιστημονικός διάλογος εμβαθύνει ολοένα και περισσότερο στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων. Ο όρος *εμπορία* ανθρώπων, να σημειωθεί κατ' αρχάς ότι, θεωρείται στην επιστήμη πιο δόκιμος από τον όρο *διακίνηση*[2] και ο λόγος έγκειται

[1] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 685 επ.

[2] Ομοίως, διχογνωμία επικρατεί και σχετικά με τους αγγλικούς όρους *trafficking* και *smuggling*, για μία ανάλυση της οποίας βλ. αντί πολλών *Salt J.,* Trafficking and Human Smuggling: A European

στο γεγονός ότι η διακίνηση αφορά αποκλειστικά και μόνο στη μεταφορά (νόμιμη ή παράνομη) του θύματος, ενώ η εμπορία, αντιθέτως, περιγράφει την ακριβή φύση τού εγκλήματος αυτού, που δεν είναι άλλη από την υποβίβαση του ατόμου σε εμπορεύσιμο είδος[3] και την παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων του.

Αν και οι νομοθετικές προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο σχετικά με την καταπολέμηση του φαινομένου τού trafficking θεωρούνται αξιότιμες και εντατικές, δεν έχει πάντως υιοθετηθεί ένας κοινώς αποδεκτός ορισμός για την έννοια της εμπορίας ανθρώπων. Ο κύριος ανασταλτικός παράγοντας στην ομοιόμορφη αυτή εννοιολογική προσέγγιση, εντοπίζεται στις παγκόσμιες διαστάσεις και τις διαφορετικές, συνεχώς εξελισσόμενες μορφές που αυτό δύναται να προσλαμβάνει. Αυτή εξάλλου η αδυναμία τής νομοθετικής σύγκλισης οφείλεται μεταξύ άλλων και στην απροθυμία πλείστων χωρών να συμμετέχουν σε συντονισμένες και επίσημες δράσεις για την καταπολέμηση του trafficking.

Έτσι, παρατηρείται στην πραγματικότητα μία εννοιολογική και σημασιολογική απόκλιση μεταξύ του ορισμού που υιοθετούν οι εθνικές έννομες τάξεις και αυτού που συναντάται στα παγκόσμια διεθνή νομοθετικά κείμενα. Από τα διεθνή κείμενα, ο ορισμός που δίδεται στο Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[4] χαρακτηρίζεται αρκετά γενικός και πλήρης, καλύπτοντας ολόκληρο το φάσμα των μορφών εκμετάλλευσης του ανθρώπου και είναι αυτός που κατ' εξοχήν χρησιμοποιείται[5] για την οριοθέτηση και την νομική περιγραφή τής πράξης τής εμπορίας ανθρώπων.

Perspective, σελ. 33 επ., *Maggy L.*, Introduction: Understanding Human Trafficking, σε: Human Trafficking, σελ. 10 επ.

[3] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Έμφυλη εγκληματικότητα: μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης, σε: Κουράκη Ν., Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ. 83 επ.
Άποψη με την οποία συντάσσεται και ο γράφων.

[4] Αναλυτικά περί αυτού, βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 1. ΙΙ.** του παρόντος.

[5] Βλ. αντί πολλών *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 17, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 17, *Iselin B., Adams M.*, Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling, σελ. 1, *Gallagher A.*, Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties, FRM (Foreced Migration Review), 12, σελ. 25 επ., *Aronowitz A.*, Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it, European Journal on Criminal Policy and

Ούτως, σχετικά ορίζεται[6] ότι ως *«διακίνηση προσώπων νοείται η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος»*.

Ο ορισμός αυτός εμπεριέχει τα κύρια στοιχεία, που απαιτούνται για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος και ειδικότερα:

- την ενέργεια, που συνίσταται στη *στρατολόγηση, μεταφορά, απόκρυψη ή αποδοχή προσώπων,*
- το μέσο, που μπορεί να περιλαμβάνει τη *χρήση απειλής, βίας ή άλλων μέσων εξαναγκασμού, απαγωγής, απάτης, κατάχρησης εξουσίας, εκμετάλλευσης της ευάλωτης θέσης τού θύματος*, αλλά και την *παροχή ή λήψη αμοιβής* και
- το σκοπό τού δράστη, δηλαδή την αποκόμιση οικονομικού οφέλους (: κέρδους) από την εκμετάλλευση. Αυτά τα μέσα (κατά την ερμηνεία τού εν λόγω άρθρου) θεμελιώνουν πραγματικά ελαττώματα που ακυρώνουν την (ενδεχομένως παρεχόμενη) συναίνεση του θύματος.

Ακριβώς σε αυτήν την εκμετάλλευση εντάσσονται κατά κύριο λόγο[7] οι εξής **μορφές** εγκληματικής συμπεριφοράς[8]: η σεξουαλική εκμετάλλευση (άλλως σωματεμπορία), η εργασιακή εκμετάλλευση υπό την έννοια της καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας[9], η αφαίρεση οργάνων και ιστών και άλλων στοιχείων τού

Research, 9, σελ. 163 – 195, *Winterdyk J., Perrin B., Reichel Ph.*, Human Trafficking: Exploring the International Nature, Concerns, and Complexities, σελ. 5.

[6] Βλ. άρ. 3 του Πρωτοκόλλου.

[7] Ενόψει βέβαια της δυναμικής εξέλιξης και της ποικιλομορφίας της εν λόγω εγκληματικής συμπεριφοράς, δε δύνανται a priori να αποκλεισθούν άλλες μορφές εκμετάλλευσης του ανθρώπου που ίσως συνιστούν εμπορία ανθρώπων.

[8] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 18 επ., *Πανάγος Κ.,* Εμπορία ανθρώπων: Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερη αναφορά στα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους, Νομική Επιθεώρηση 35, 2008, σελ. 101 επ.

[9] *«Καταναγκαστική εργασία είναι κάθε εργασία ή υπηρεσία που απαιτείται από ένα άτομο με την απειλή οποιασδήποτε ποινής και για την οποία το άτομο δεν προσφέρεται οικειοθελώς»* (άρ. 2 της Σύμβασης 29 ΔΟΕ).

ανθρωπίνου σώματος, επαιτεία[10], η εμπορία βρεφών για παράνομες υιοθεσίες[11] και το εμπόριο μητέρων που εξαναγκάζονται να μένουν έγκυες για να προωθούνται τα βρέφη σε παράνομες υιοθεσίες[12], η παιδική πορνογραφία[13], η στρατολόγηση ανηλίκων για τέλεση τρομοκρατικών ενεργειών και εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους.

Οι ανωτέρω μορφές συμπεριφοράς έχουν κοινό το στοιχείο τής εκμετάλλευσης του ανθρώπινου σώματος και των ιδιοτήτων του, με τρόπο που το θύμα δεν αντιμετωπίζεται πλέον ως ανθρώπινη ύπαρξη, αλλά αποστερείται της προσωπικής του ελευθερίας και της αξιοπρέπειας. Ουσιαστικά, καθίσταται αντικείμενο που λειτουργεί ως μέσο παραγωγής, αλλά ακόμα δε και ως *προϊόν συναλλαγής*. Αυτή η εννοιολόγηση της εμπορίας ανθρώπων στον ως άνω ορισμό που δίδεται, αναδεικνύει τα βασικά εννοιολογικά γνωρίσματα της εγκληματικής τούτης πράξης, και συγκεκριμένα:

- **Εκμετάλλευση:** Αυτό το στοιχείο τής εκμετάλλευσης του θύματος αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της εμπορίας ανθρώπων[14]. Άρα, η εκμετάλλευση λαμβάνει το χαρακτήρα τής διαρκούς και συστηματικής χρήσης των ανθρώπων ως πράγματα, με δεδομένο ότι αποτελούν ένα *μη αναλώσιμο προϊόν*, το οποίο μπορεί να προσφέρει συνεχές και αδιάκοπο κέρδος στον εκμεταλλευτή έμπορο (δράστη). Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα προσπορισμού διαρκούς οικονομικού οφέλους από τη συνεχή χρήση των υπηρεσιών τού ανθρώπου και από τη μεταπώληση αυτού[15]. Άλλαις λέξεσι και επιστρατεύοντας την ορολογία των οικονομικών επιστημών, μπορεί να ειπωθεί ότι, οι έμποροι από την αδιάκοπη πολυχρησία και εκμετάλλευση των θυμάτων τους, αντλούν

[10] Το αδίκημα της επαιτείας αυξήθηκε σημαντικά με τη μαζική είσοδο και ανηλίκων στην Ελλάδα, βλ. *Χλούπης Γ.*, Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 922 επ. και ιδίως 925, *Κουράκης Ν.*, Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

[11] Βλ. την τηλεοπτική εκπομπή *Σε Πρώτο Πλάνο*, παράνομες υιοθεσίες παιδιών που άλλαξαν χέρια, ονόματα και ζωές σε μία στιγμή, 27.05.2015, που μεταδόθηκε από το ελληνικό τηλεοπτικό κανάλι ΑΝΤ1.

[12] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 19.

[13] Πρόκειται για μία μορφή οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής τού ανηλίκου, που θίγει την ατομική του αξιοπρέπεια και θέτει σε κίνδυνο την μετέπειτα εξέλιξή του, βλ. *Σπινέλλη Κ., Τρωϊάνου Α.*, Δίκαιο Ανηλίκων. Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, σελ. 197.

[14] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[15] Το μεγαλύτερο κέρδος των εμπόρων δεν αντλείται από τη διακίνηση των ανθρώπων, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

ένα *καθαρό κέρδος*[16] και δε αντικείμενο της εκμετάλλευσης αυτής αποτελεί ακριβώς το ίδιο το ανθρώπινο σώμα και το σύνολο των οργάνων του.

- **Έλλειψη συναίνεσης και εξαναγκασμός:** Ακολούθως, επιπλέον γνώρισμα της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί και η έλλειψη της συναίνεσης από πλευράς τού θύματος, η οποία ακόμα και αν έχει δοθεί, δεν είναι έγκυρη. Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά τη διάρκεια των διαβουλεύσεων της Επιτροπής Κατάρτισης της Σύμβασης κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος σχετικά με το ζήτημα της συναίνεσης, επικράτησε[17] η (ενδιάμεση) άποψη, ότι σε κάθε περίπτωση η συναίνεση του θύματος είναι αδιάφορη, όταν αποσπάστηκε με παράνομα μέσα. Αντιθέτως, εξαίρεση σε αυτό αποτελούν οι περιπτώσεις των ανηλίκων θυμάτων, κατά τις οποίες η χρήση παράνομων μέσων για την απόσπαση της συναίνεσης δεν απαιτείται και η τελευταία θεωρείται ούτως ή άλλως και εξ υπαρχής αδιάφορη για το χαρακτηρισμό τής εγκληματικής συμπεριφοράς, που στρέφεται κατά τούτων, ως εμπορίας.

Ορίζεται συγκεκριμένα στο άρ. 3 του Πρωτοκόλλου ότι:

«(β) Η συναίνεση του θύματος της εμπορίας ανθρώπων προς το σκοπό εκμετάλλευσης που ορίζεται στην υποπαράγραφο (α) του παρόντος άρθρου, είναι αδιάφορη στην περίπτωση που έχει χρησιμοποιηθεί οιοδήποτε από τα μέσα που αναφέρονται στην υποπαράγραφο (α)[18] .

(γ) Η στρατολόγηση, μετακίνηση, μεταφορά, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή ενός ***ανηλίκου*** *με σκοπό την εκμετάλλευση, θεωρείται εμπορία ανθρώπων, ακόμη και αν αυτό δεν περιλαμβάνει κάποιο από τα μέσα που αναφέρονται στην υποπαράγραφο (α)»*[19].

---

[16] Η εκμετάλλευση αυτή μπορεί να λαμβάνει διάφορες μορφές οι οποίες ποικίλλουν ανάλογα με την κατηγορία του θύματος, τη ζήτηση των υπηρεσιών τους στη χώρα προορισμού και τον τομέα τής δραστηριότητας του εκμεταλλευτή. Οιουδήποτε είδους εκμετάλλευση πάντως, σεξουαλική, εργασιακή ή σωματική, αποσκοπεί στον παράνομο προσπορισμό οικονομικού κέρδους, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

[17] Ειδικότερο αντικείμενο διαβούλευσης αποτέλεσε το εάν η εμπορία ανθρώπων έπρεπε να τιμωρείται ανεξάρτητα από την συναίνεση του θύματος. Οι δύο (ακραίες απόψεις) που υποστηρίχθηκαν ήταν οι εξής: από τη μία πλευρά, υποστηρίχθηκε ότι η εμπορία ανθρώπων πρέπει να τιμωρείται στην περίπτωση που παράνομα μέσα χρησιμοποιήθηκαν για την απόσπαση της συναίνεσης του θύματος. Από την άλλη πλευρά, ζητήθηκε να ορισθεί ρητώς ότι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την πορνεία ή άλλου είδους σεξουαλική εκμετάλλευση πρέπει να τιμωρείται σε κάθε περίπτωση και ανεξάρτητα με το αν το θύμα είχε συναινέσει στην εκμετάλλευσή του, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 19 – 20.

[18] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«(b) The consent of a victim of trafficking in persons to the intended exploitation set forth in subparagraph (a) of this article shall be irrelevant where any of the means set forth in subparagraph (a) have been used;».*

[19] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«(c) the recruitment, transportation, transfer, harbouring or receipt of a child for the purpose of exploitation, shall be considered trafficking in*

Ο εξαναγκασμός αποτελεί τον παράγοντα, που καθιστά τη συναίνεση άκυρη (δηλαδή, η τελευταία θεωρείται ως μη δοθείσα). Αποτελεσματικά, στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, ο εξαναγκασμός δεν περιορίζεται απλώς και μόνο στη χρήση σωματικής βίας (ή έστω στην ψυχολογική υποταγή), αλλά περιλαμβάνει και την εκμετάλλευση της ευάλωτης θέσης τού θύματος. Αυτό το στοιχείο τής συγκεκριμένης μη έγκυρης συναίνεσης δύναται να ελεγχθεί διαμέσου της αξιολόγησης των εναλλακτικών επιλογών τού θύματος στον τόπο προέλευσης: κατά πόσον δηλαδή το εν λόγω πρόσωπο διέθετε ηθικά και κοινωνικά εναλλακτικές επιλογές[20].

ΙΙ. Διάκριση της εμπορίας ανθρώπων από την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών

Ουσιώδες χαρακτηριστικό τής εμπορίας ανθρώπων αποτελεί το στοιχείο τής μετακίνησης των θυμάτων από μία χώρα σε ορισμένη άλλη (χώρα προέλευσης, origin, source country και χώρα προορισμού, destination country)[21]. Ο χαρακτήρας αυτός του εγκλήματος καθιστά τη σχέση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων και της παράνομης διακίνησης μεταναστών (διεθνώς *migrants smuggling*, ή απλώς *smuggling*) ιδιαιτέρως στενή[22], με αποτέλεσμα, οι πράξεις αυτές να συγχέονται εννοιολογικά και η νομική τους διάκριση να καθίσταται πολλάκις άκρως δυσχερής. Ο επιστημονικός κόσμος, πάντως, δέχεται παγίως ότι δεν πρόκειται περί ταυτοσήμων

---

persons even if this does not involve any of the means set forth in subparagraph (a) of this article», ο τονισμός τού γράφοντος.

[20] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 22, άρ. 1 της Απόφασης – Πλαισίου 2002/629/ΔΕΥ στο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 2. V.** του παρόντος.

[21] Άλλωστε, και ο διεθνώς αποδεκτός όρος *trafficking* (που αποδίδει την εμπορία ανθρώπων) εμπεριέχει ακριβώς την έννοια της μετακίνησης *(traffic = μετακινώ, διακινώ).*

[22] Πρβλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ., και ιδίως 219 – 220. Ο συγγραφέας, με αφορμή το άρ. 53 παρ. 5 ν. 2910/2001 (βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 6. Ι. Α.** του παρόντος), επισημαίνει ότι η πρώτη προσπάθεια (έμμεσης) ποινικής τυποποίησης της εμπορίας ανθρώπων εντοπίζεται στο σώμα τού βασικού νόμου για τη μετανάστευση, γεγονός που δεν είναι καθόλου τυχαίο, αφού *παρόλες τις συναφείς προσπάθειες δογματικής αλλά και εγκληματολογικής οριοθέτησης μεταξύ των δύο φαινομένων smuggling και trafficking και οι δύο συμπεριφορές συνδέονται άρρηκτα με το μεταναστευτικό φαινόμενο.*

όρων[23], αλλά για δύο ξεχωριστά αδικήματα που διαφέρουν[24] τόσο ως προς την νομική φύση τους, όσο και ως προς το κανονιστικό πλαίσιο αντιμετώπισής τους.

Οπότε, για την παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών, χρησιμοποιείται[25] το πλείστον ο ορισμός που υιοθετείται[26] από το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας μεταφοράς μεταναστών διά ξηράς, αέρος και θαλάσσης[27] που ορίζει τη διακίνηση λαθρομεταναστών ως την *«εξασφάλιση, προκειμένου να αποκομισθεί, άμεσα ή έμμεσα χρηματικό ή άλλο υλικό όφελος, της παρανόμου εισόδου ενός προσώπου στο έδαφος ενός συμβαλλομένου κράτους, του οποίου το πρόσωπο δεν είναι υπήκοος ή μόνιμος κάτοικος»*[28].

Άρα σύμφωνα με τον παραπάνω ορισμό για την στοιχειοθέτηση του αδικήματος της παράνομης διακίνησης μεταναστών απαιτούνται τα εξής στοιχεία[29]:

- η ενέργεια, που συνίσταται στην *εξασφάλιση της παράνομης εισόδου ενός προσώπου σε ένα κράτος*. Αυτή περιλαμβάνει όλες τις αναγκαίες πράξεις που λαμβάνουν χώρα, ώστε να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της εισόδου στη χώρα προορισμού. Οι πράξεις αυτές συνίστανται περεταίρω στις προπαρασκευαστικές και διαδικαστικές ενέργειες της παράνομης εισόδου στη χώρα (π.χ. οργάνωση σχεδίου, προμήθεια ή κατάρτιση πλαστών εγγράφων, μεταφορά αλλοδαπών, κ.λπ.),
- ο σκοπός, που αφορά στην (άπαξ) *αποκόμιση άμεσου ή έμμεσου χρηματικού ή άλλου υλικού οφέλους*.

Μέσα τέλεσης: Από τη συγκριτική ερμηνεία των ως άνω προαναφερομένων ορισμών[30], διαφαίνεται η σημαντικότερη εκ των διαφορών των εν λόγω αδικημάτων, η οποία εντοπίζεται στο στοιχείο τού *μέσου*. Αφενός στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων, τα θύματα έχουν υποστεί ένα από τα μέσα που τυποποιούνται στον νόμο

[23] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, 200 επ.

[24] Εμφανίζουν πάντως και κοινά στοιχεία: αυτό της εισόδου, προώθησης και εξόδου προσώπων προς, εντός και από την επικράτεια ενός κράτους κατά παράβαση των κανόνων που έχουν τεθεί σχετικά. Επίσης, σε αμφότερα εντοπίζονται κοινά γενεσιουργά αίτια στις χώρες προέλευσης και στη ζήτηση των υπηρεσιών των υποκειμένων τους στις χώρες προορισμού, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 14.

[25] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 16, *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 2., *Gallagher A.*, ό.π., σελ. 27.

[26] Βλ. Άρ. 3 του Πρωτοκόλλου.

[27] Συμπληρώνει τη Σύμβαση του ΟΗΕ, βλ. αναλυτικά στο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β. 1. Ι. ΙΙ.** του παρόντος.

[28] Μετάφραση του γράφοντος, από το πρωτότυπο: *«The procurement, in order to obtain, directly or indirectly a financial or other material benefit, of the illegal entry of a person into a state Party of which the person is not a national or a permanent resident».*

[29] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 16.

[30] Βλ. ανωτέρω και τον ορισμό που δίδεται για την εμπορία ανθρώπων στο Πρωτόκολλο *για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών.*

ρητώς, δηλ. *απειλή, βία, εξαναγκασμό, κ.λπ.* Αντίθετα, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών δεν προβλέπεται από τον νόμο το στοιχείο τού *μέσου*, και έτσι το συγκεκριμένο έγκλημα δύναται να τελεσθεί με τη χρησιμοποίηση οιουδήποτε μέσου από το δράστη. Αξίζει να σημειωθεί πάντως, ότι και ο ορισμός της εμπορίας ανθρώπων καλύπτει ένα αρκετά ευρύ φάσμα μέσων, τα οποία μπορεί να μετέρχεται ο δράστης για να τελέσει το συγκεκριμένο έγκλημα και συνδυαστικά με τις *άλλες μορφές εξαναγκασμού* (ως μέσα τέλεσης του εγκλήματος), καλύπτεται a priori σχεδόν οιαδήποτε πράξη τού δράστη, η οποία είναι δυνατόν να έχει ως συνέπεια την περαιτέρω περιγραφόμενη εκμετάλλευση του θύματος, και άνευ πρακτικής δυνατότητας να εκφεύγουν του ρυθμιστικού πεδίου τής διάταξης συμπεριφορές που δεν περιγράφονται ρητώς (καθώς θα μπορούν να χαρακτηριστούν, είτε ως ένα από τα περιγραφόμενα μέσα, είτε έστω ως ένα *άλλο εξαναγκαστικό μέσο*).

Έννομο αγαθό: Ακολούθως, επιπρόσθετη διαφορά εντοπίζεται στο προσβληθέν από την πράξη διακίνησης *έννομο αγαθό*. Άρα, και συγκεκριμένα στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, η πράξη στρέφεται κατά προσώπου[31] και άρα προσβάλλεται ατομικό έννομο αγαθό (συγκεκριμένα αυτό της προσωπικής ελευθερίας). Αντίθετα, η δε περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών στρέφεται κατά της δημοσίας τάξεως και όχι κατά του διακινούμενου προσώπου (μετανάστη) και προσβάλλει υπερατομικό έννομο αγαθό (και συγκεκριμένα αυτό της πολιτειακής εξουσίας)[32].

Συναίνεση του προσώπου: Αναφορικά με τούτη, στις περιπτώσεις τής παρανόμου διακίνησης μεταναστών, η *συναίνεση* του διακινουμένου προσώπου συνάγεται και επιπλέον είναι ελεύθερη. Άλλως, ο παρανόμως διακινηθείς μετανάστης έχει συναινέσει απολύτως και από την αρχή στην διακίνησή του[33] και ακριβώς σύμφωνα με αυτή (του τη συναίνεση) αναπτύσσεται μία συμβατική (δηλαδή *πελατειακή*) σχέση ανάμεσα στο διακινητή και το διακινούμενο. Άρα, στο πλαίσιο της συναίνεσης αυτής, ο παρανόμως διακινηθείς μετανάστης διατηρεί τόσο τη γνώση,

[31] Βλ. ομοίως *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[32] Για το έννομο αγαθό στην παράνομη διακίνηση μεταναστών και τις υποστηριζόμενες απόψεις βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, σελ. 14 επ, *Μπέκας Γ.*, Τα εγκλήματα μεταφοράς λαθρομεταναστών, σε: Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, Προσφορά τιμής στην Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, σελ. 334 επ., ομοίως *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[33] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 91 – 92, *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 19.

όσο και τον έλεγχο της διακίνησής του. Αντιθέτως, στην εμπορία ανθρώπων η συναίνεση του θύματος, που τυχόν έχει δοθεί, προκειμένου να εισέλθει ή να εξέλθει ή να κινηθεί στις επικράτειες των χωρών από τις οποίες προέρχεται ή διαμέσου των οποίων μετακινείται ή προς τις οποίες τελικά καταλήγει, ελλείπει (και εάν δεν ελλείπει είναι ούτως ή άλλως, όπως αναφέρθηκε, μη έγκυρη)[34].

Ας μη λησμονεί κανείς, ότι στην περίπτωση της εμπορίας ανθρώπων τα θύματα εξάλλου (μπορεί να)[35] εξαναγκάζονται για τις παραπάνω πράξεις μεταφοράς τους (εισαγωγή στη χώρα προορισμού, κ.λπ.) και ο έμπορος έχει απόλυτη κυριαρχία πάνω στο θύμα και ως εκ τούτου, ελλείπει το βουλητικό (ή το γνωστικό σε περίπτωση μη έγκυρης συναίνεσης) στοιχείο των θυμάτων για τη διακίνησή τους. Όπως περιγράφεται γλαφυρά, *κανείς δεν μπορεί να συναινέσει στον εξαναγκασμό ή την αξιοποίησή του σε συνθήκες δουλείας*[36]. Αντιθέτως, οι παρανόμως διακινούντες μετανάστες επιδιώκουν ακριβώς να προβούν στις ενέργειες αυτές, ευρισκόμενοι σε πλήρη γνώση και βούληση για τις εν λόγω πράξεις. Ο προορισμός, συνεπώς, των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων αποτελεί οιοσδήποτε τόπος, στον οποίο το διακινούμενο πρόσωπο καθίσταται θύμα εκμετάλλευσης, ενώ στην περίπτωση των λαθρομεταναστών ο προορισμός τού παρανόμως διακινούμενου προσώπου δεν είναι άλλος από τον επιδιωκόμενο από το διακινούμενο πρόσωπο τόπο προορισμού[37]. Ο *τόπος προορισμού* περεταίρω και σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, μπορεί να είναι διεθνής (όταν εμπλέκονται περισσότερες από μία χώρες) ή και εντός των συνόρων μίας και μόνο χώρας (σε τοπικό επίπεδο, εσωτερικό, internal trafficking). Αντίθετα στην παράνομη διακίνηση μεταναστών, εμπλέκονται οπωσδήποτε και σε κάθε περίπτωση παραπάνω της μίας χώρες [αφού γίνεται λόγος για (παράνομη) μετανάστευση]. Ο σκοπός είναι η παράνομη μετακίνηση των προσώπων από ένα κράτος σε ένα άλλο, στο οποίο το πρόσωπο αυτό δεν έχει νόμιμο δικαίωμα διαμονής[38].

Ταυτότητα του θύματος: Ουσιώδη διαφορά εντοπίζεται και στο ενδιαφέρον τού διακινητή για την *ταυτότητα* και τα *χαρακτηριστικά* τού θύματος. Ούτως, στην παράνομη διακίνηση μεταναστών, ο λαθρέμπορος δεν ενδιαφέρεται ούτε για την

[34] Βλ. ανωτέρω.
[35] Άλλως παρέχουν την προαναφερόμενη μη έγκυρη συναίνεση.
[36] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.
[37] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 18 επ.
[38] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 4.

ταυτότητα, ούτε για τα χαρακτηριστικά τού ατόμου που διακινεί, αλλά παρέχει απλώς και μόνο μία επί πληρωμή υπηρεσία. Αυτή η ταυτότητα του θύματος δε συνδέεται ούτως ή άλλως με το σκοπό τής εν λόγω εγκληματικής πράξης (που είναι μόνο η αποκόμιση άμεσου ή έμμεσου χρηματικού ή άλλου υλικού οφέλους από τη διακίνηση του προσώπου). Όμως, στην εμπορία ανθρώπων τα πράγματα αλλάζουν και τα χαρακτηριστικά του θύματος είναι ακριβώς α υ τ ά που το καθιστούν ελκυστικό στο διακινητή (έμπορο) και σχετίζονται με την *αγορά* στην οποία θα απευθυνθεί (άρα γίνεται λόγος για ένα εύκολο θύμα): εντεύθεν, η ταυτότητα του διακινουμένου προσώπου σχετίζεται άμεσα με το σκοπό τής εκμετάλλευσης αυτού[39], αποτελώντας μάλιστα ένα από τα κύρια στοιχεία που διαμορφώνουν τη βούληση του δράστη για τη διάπραξη του συγκεκριμένου εγκλήματος κατά συγκεκριμένων (υποψήφιων) θυμάτων.

Προσπορισθέν κέρδος: Ουσιώδης είναι και η διαφορά, η οποία συσχετίζεται με το χαρακτήρα τού προσπορισθέντος *κέρδους*. Αν και στην εμπορία ανθρώπων, το χρηματικό όφελος μπορεί πράγματι να απορρέει άπαξ από την απευθείας πώλησή τους σε κάποιον άλλον, ασφαλώς το μέγιστο κέρδος παράγεται από την αδιάκοπη και συστηματική εκμετάλλευση, την οποία υφίσταται το θύμα, αμέσως μετά την άφιξή του στον τόπο προορισμού[40]. Ακριβώς τούτου επωφελούνται οι δράστες, και τα ίδια τα θύματα αποτελούν αντικείμενα της ποικιλόμορφης και συνεχούς εκμετάλλευσης και υποβιβάζονται σε εμπορεύσιμο είδος. Αντιθέτως, στην περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών, το προσπορισθέν όφελος αρκείται στο (άπαξ) αντίτιμο της μετακίνησης του διακινούντος, διαμέσου των συνόρων των χωρών, διασφαλίζοντας μία σχέση *παροχής και αντιπαροχής*.

Εκμετάλλευση του θύματος: Αναφέρθηκε ανωτέρω, ότι το στοιχείο τής *εκμετάλλευσης* του θύματος[41] αποτελεί τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα της εμπορίας ανθρώπων με το χαρακτήρα τής διαρκούς χρησιμοποίησης του θύματος ως πράγμα *(προϊόν).* Η ab initio πρόθεση του εμπόρου ανθρώπων είναι να αξιοποιήσει το

[39] Βλ. *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 6, όπου οι συγγραφείς αναφέρουν ως παραδείγματα την ελκυστική εξωτερική εμφάνιση των κοριτσιών και τη σωματική δύναμη των ανδρών, παράγοντες που καθιστούν το θύμα στόχο των εμπόρων ανθρώπων.

[40] Βλ. *Sampani C.*, Human Trafficking (Sexual Slavery). Does the international legislation give a sufficient response to a globally committed crime?, σελ. 353.

[41] Προτείνεται ως ασφαλέστερο κριτήριο διάκρισης των δύο εγκλημάτων σε σχέση με αυτό της συναίνεσης του θύματος ή της νομικής φύσης αυτών των αδικημάτων, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 26 in fine.

πρόσωπο και το κέρδος ή το όφελος από την εκμετάλλευσή του, η οποία αποτελεί μέρος τής όλης διαδικασίας τής πράξης εμπορίας ανθρώπων. Η δε *πελατειακή σχέση* που δημιουργείται, εντοπίζεται μεταξύ του εμπόρου και των ενδεχόμενων εκμεταλλευτών των θυμάτων, δίχως τα τελευταία να αποτελούν με οιονδήποτε τρόπο συμβαλλόμενα *μέρη* στη *σχέση* αυτή.

Όμως, στη διαφορετική περίπτωση της παράνομης διακίνησης μεταναστών, δεν απαιτείται η συνδρομή τής εν λόγω εκμετάλλευσης του διακινουμένου προσώπου[42], αλλά αντίθετα η σχέση τού διακινητή και του διακινουμένου παύει μετά τη διέλευση των συνόρων τής χώρας προορισμού[43]. Οι διακινητές παρανόμων μεταναστών μεταφέρουν απλώς και μόνο τα διακινούμενα πρόσωπα, με σκοπό την προώθηση αυτών στο κράτος προορισμού και πέραν των εθνικών συνόρων, στα πλαίσια εκπλήρωσης της *σύμβασης*, σηματοδοτώντας την ολοκλήρωση της μεταξύ τους σχέσης. Ασφαλώς συναντάται πλήθος περιπτώσεων, κατά τις οποίες ο διακινητής φαίνεται να «εκμεταλλεύεται» μεν τους διακινούμενους παρανόμως μετανάστες απαιτώντας περισσότερα χρήματα, ή δε διεκπεραιώνει τη μετακίνησή τους κατά τρόπο ασφαλή, κ.λπ. Αυτό, όμως, δε συσχετίζεται με την *εκμετάλλευση* του προσώπου, υπό την έννοια που τούτη περιγράφεται στην πράξη τής εμπορίας ανθρώπων: *στο τέλος της ημέρας θα υπάρχει μία παράνομη, αλλά ουσιαστικά εμπορική σχέση, μεταξύ του διακινητή και του λαθρομετανάστη*[44]. Άρα, στην παράνομη διακίνηση λαθρομεταναστών, και σε αντίθεση με την εμπορία ανθρώπων, η *πελατειακή σχέση* εντοπίζεται ανάμεσα στο διακινητή και το διακινούμενο, ο οποίος αποτελεί *συμβαλλόμενο μέρος* τής σχέσης αυτής.

Αιτιώδης συνάφεια: Ακόμη, υποστηρίζεται ότι απαραίτητος όρος τής αντικειμενικής υπόστασης του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί η ύπαρξη αιτιώδους συνάφειας μεταξύ της εκμετάλλευσης του θύματος και της διακίνησης αυτού. Ειδάλλως, δε διαπράττεται το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Άλλαις λέξεσι, *η εκμετάλλευση πρέπει να αποτελεί το σκοπό τής διακίνησης και ταυτόχρονα την συνέπειά της*[45]. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι περιπτώσεις προσώπων που έχουν

---

[42] Βλ. ομοίως *Χλούπης Γ.*, Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, σελ. 152. Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι η περίπτωση των παράνομων μεταναστών και η συναλλαγή τους με τρίτους (χωρίς να υφίσταται κάποιο είδος εκμετάλλευσης η εξαναγκασμού), οι οποίοι διευκολύνουν την μετάβασή τους σε ένα κράτος προορισμού, αποτελεί παράνομη διακίνηση μεταναστών, αν και χαρακτηρίζεται (κυρίως από τον τύπο) εσφαλμένα ως *«δουλεμπόριο»* (: εμπορία ανθρώπων).

[43] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24.

[44] Όπως περιγράφεται από τους *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 3.

[45] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 24, παράδειγμα από την εν λόγω συγγραφέα: η περίπτωση κατά την οποία ένα πρόσωπο που διακινείται παρανόμως, εισέλθει σε μία χώρα και σε μεταγενέστερο χρόνο καταστεί

διακινηθεί παρανόμως και εν συνεχεία καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης στη χώρα προορισμού, να στοιχειοθετούν το έγκλημα της παράνομης διακίνησης μεταναστών και όχι αυτό της εμπορίας ανθρώπων, εάν δεν αποδειχθεί η προαναφερομένη αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του εκμεταλλευτή και του διακινουμένου θύματος.

Συμπέρασμα: Οι διαφορές ανάμεσα στις ως άνω εγκληματικές συμπεριφορές φαίνονται εκ πρώτης όψεως εμφανείς, σε θεωρητικό τουλάχιστον επίπεδο. Όμως, επί του πρακτέου, τα όρια είναι αρκετά ρευστά και δυσδιάκριτα, καθιστώντας πλειστάκις δυσχερή το διαχωρισμό των πράξεων αυτών και κατ' επέκταση τη διάκριση των εκάστοτε θυμάτων (εμπορίας ανθρώπων και παρανόμου διακίνησης μεταναστών). Ασφαλώς, η σημασία τής (ορθής) διάκρισης των ανωτέρω πράξεων έγκειται κυρίως στην ενεργοποίηση των αντίστοιχων προστατευτικών διατάξεων για τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και αντιστοίχως για εκείνα της παρανόμου διακίνησης μεταναστών, οι οποίες προβλέπονται από τις εθνικές νομοθεσίες (της πλειοψηφίας) των κρατών προορισμού, και παρέχουν στα πρώτα κατά πολύ μεγαλύτερη προστασία. Αλήθεια είναι ότι τα υποκείμενα των ανωτέρω πράξεων αντιμετωπίζονται από το νόμο με εκ διαμέτρου αντίθετες προσεγγίσεις: οι παράνομοι μετανάστες μεν υφίστανται άκρως αυστηρά διωκτικά μέτρα (λ.χ. απέλαση) και δε τα αναγνωρισμένα θύματα εμπορίας ανθρώπων απολαμβάνουν τα μέτρα στήριξης και αρωγής που προβλέπονται στην εκάστοτε εθνική νομοθεσία[46] (μεταξύ άλλων και τη χορήγηση άδειας διαμονής).

III. Η εμπορία ανθρώπων ως οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα

Αναμφισβήτητα τα τελευταία χρόνια, έχουν πραγματοποιηθεί ραγδαίες ανακατατάξεις στο διεθνές κοινωνικό και πολιτικό σκηνικό, με κύριους άξονες την κατάρρευση καθεστώτων, τη διάλυση κρατών και τη δημιουργία νέων, την τάση τού παγκοσμίου πληθυσμού να μετακινείται, την εξέλιξη των τεχνολογικών μέσων, τη διευκόλυνση των επικοινωνιών, αλλά και την έντονη οικονομική άνοδο που παρουσίασε ο Δυτικός Κόσμος.

Οι βιομηχανικές κοινωνίες ακολούθησαν μία συνεχόμενη αναπτυξιακή πορεία και άνοδο του βιοτικού επιπέδου, σε τόσο σημαντικό βαθμό, ώστε να εμφανιστούν τεράστιες κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, αντιθέσεις και συγκρούσεις με τις αναπτυσσόμενες και τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες. Αναπόφευκτο επακόλουθο αυτών των συνθηκών ήταν η εμφάνιση νέων μορφών εγκληματικής συμπεριφοράς, η

θύμα εκμετάλλευσης της πορνείας, δε στοιχειοθετείται η εμπορία ανθρώπων, εκ του λόγου ότι η παράνομη διακίνηση δεν έγινε με σκοπό την εκμετάλλευση της πορνείας. Αντίθετα, έχει τελεστεί το έγκλημα της παράνομης διακίνησης μεταναστών, της παράνομης εισόδου και παραμονής στη χώρα, όπως και το αδίκημα της μαστροπείας.

[46] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 25 – 26, *Iselin B., Adams M.*, ό.π., σελ. 8.

μεταλλαγή των μορφών που προϋπήρχαν και, κυρίως, η ανάδειξη του εγκλήματος σε φαινόμενο με διεθνή χαρακτήρα.

Έτσι, το διεθνές οργανωμένο έγκλημα απειλεί ολοένα και περισσότερο το κοινωνικό, πολιτικό και οικονομικό υπόβαθρο όλων των κρατών, ασκώντας επικίνδυνη διαβρωτική επίδραση σε κάθε τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας και υπονομεύοντας τα θεμέλια των κοινωνικών και οικονομικών συστημάτων. Η διείσδυση του οργανωμένου εγκλήματος στην οικονομική και κοινωνική ζωή ενός κράτους, σε συνδυασμό με την πρακτική τού ξεπλύματος βρώμικου χρήματος, δηλαδή των εσόδων από τις παράνομες δραστηριότητες, προκαλεί εξαιρετικά ζημιογόνες επιδράσεις σε ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο.

Αν και τα εγκλήματα τρομοκρατίας και παράνομης διακίνησης ναρκωτικών ουσιών και όπλων αποτελούσαν τις παραδοσιακές μορφές τού οργανωμένου εγκλήματος, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, παρατηρείται εντόνως η συνεχής αύξηση των φαινομένων εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια δράσης και υπό τον έλεγχο των οργανωμένων ομάδων εγκληματιών[47] και, σε συνδυασμό με την παράνομη μετανάστευση, το trafficking αποτελεί μία κυρίαρχη μορφή εγκληματικής συμπεριφοράς, που βρίσκεται σχεδόν ολοκληρωτικά υπό τον έλεγχο του οργανωμένου εγκλήματος. Αλήθεια αποτελεί ότι η ροή των παράνομων μεταναστών στο σύνολο των κρατών τής ευρωπαϊκής ηπείρου, δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες εκμετάλλευσης, ευνοώντας την έκδοσή τους σε διάφορες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης και τον εγκλωβισμό τους σε εξαναγκαστικές εργασίες. Ούτως, η εμπορία ανθρώπων (ως έγκλημα αλλά και) ως φαινόμενο της κοινωνικής πραγματικότητας, συνδέεται άρρηκτα πλέον με τη δράση τού οργανωμένου εγκλήματος[48] (άλλως με την οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα)[49].

Ασφαλώς, για την κατανόηση της ιδιαίτερης αυτής σχέσης ανάμεσα στις ως άνω εγκληματικές συμπεριφορές, απαιτείται, σε πρώτο στάδιο, να γίνουν ορισμένες επισημάνσεις, αναφορικά με το οργανωμένο έγκλημα ως σύγχρονη μορφή

[47] Βλ. *Salt J.*, ό.π., σελ. 41.

[48] Βλ. *Adepoju A.*, Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 84.

[49] Κατά μία άποψη, ο όρος *«οργανωμένο έγκλημα»* δεν είναι ορθός, διότι ενδέχεται να παραπέμψει στην οργάνωση της τέλεσης μίας και μόνο αξιόποινης πράξης, γι' αυτό κρίνεται σκόπιμο να χρησιμοποιείται αντ' αυτού ο όρος *«οργανωμένη εγκληματική δραστηριότητα»*, βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, Εγκληματολογία, σελ. 215 επ.

εγκληματικότητας[50]. Αρχικά, η διατύπωση ενός ακριβούς και κοινής αποδοχής ορισμού τής έννοιας του οργανωμένου εγκλήματος[51] αποτελεί ουσιώδες ζήτημα του σύγχρονου ποινικού δικαίου: η διαφορετικότητα με την οποία εκδηλώνεται το εν λόγω φαινόμενο ανά τις επικράτειες των χωρών αποτελεί ανυπέρβλητο εμπόδιο για τη διαμόρφωση μίας ενιαίας εννοιολογικής οριοθέτησης αυτού[52].

Όμως, η Σύμβαση του ΟΗΕ κατά του Οργανωμένου Διακρατικού Εγκλήματος[53] είναι ικανή να θεωρηθεί η πιο συστηματική προσπάθεια για την εξεύρεση ενός κοινώς αποδεκτού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα. Αναλυτικά, η εν λόγω Σύμβαση χρησιμοποιεί την έννοια *«οργανωμένη εγκληματική ένωση» (organized criminal group)* και στο άρ. 2, ως τέτοια ορίζεται «*η δομημένη ομάδα τριών ή περισσοτέρων ατόμων με διαρκή δομή και η οποία ενεργεί με σκοπό την τέλεση ενός ή περισσοτέρων εγκλημάτων με σκοπό να αποκτήσει άμεσα ή έμμεσα οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος».* Ακολούθως, με τον όρο *«διαρθρωμένη ένωση»* εννοείται η ένωση που δε συγκροτείται τυχαία, για την άμεση τέλεση μίας αξιόποινης πράξης και η οποία δε χρειάζεται να έχει τυπικά καθορισμένους ρόλους για τα μέλη της, ούτε συνέχεια στη συμμετοχή των μελών αυτών ή ιεραρχημένη διάρθρωση.

Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη δε, το άρ. 187 ΠΚ[54] (Εγκληματική οργάνωση) ορίζει την εγκληματική οργάνωση ως ομάδα με δομημένη και διαρκή δράση, αποτελούμενη από τρία ή περισσότερα άτομα, η οποία επιδιώκει τη διάπραξη περισσοτέρων (και συγκεκριμένων) κακουργημάτων, που απαριθμούνται στην παρ. 1 του άρθρου, μεταξύ των οποίων προβλέπεται και η εμπορία ανθρώπων (αρ. 323Α ΠΚ).

Οι δυσχέρειες που ανακύπτουν ως προς τον εννοιολογικό προσδιορισμό τού οργανωμένου εγκλήματος αντιμετωπίζονται με τρόπο εμπειρικό και περιγραφικό.

[50] Βλ. αναλυτικά *Δημητράτος Ν.*, Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 299 επ.

[51] Για την προσπάθεια διατύπωσης ενός ευρωπαϊκού ορισμού για το οργανωμένο έγκλημα, βλ. *Συκιώτου Α.*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 202.

[52] Βλ. *Κριθαράς Θ.*, Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 892 επ., *Vouyoucas C.*, Le crime organisé à l' étranger, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 787 επ.

[53] Τέθηκε σε ισχύ το Σεπτέμβριο του 2003.

[54] Όπου στο παρόν αναφέρεται το άρθρο άνευ μνείας νομοθετήματος, νοείται ο ισχύον ελληνικός Ποινικός Κώδικας.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται, η έννοια της οργανωμένης εγκληματικότητας προσεγγίζεται συνήθως ως έννοια «τύπου»[55], με απαρίθμηση διαφόρων κατά το μάλλον ή ήττον αόριστων στοιχείων. Όμως, ο τύπος αυτός δε δύναται να ορισθεί, υπό την έννοια ότι δεν είναι δεκτικός ενός πλήρους ορισμού, αλλά μόνο να περιγραφεί, λόγον δι' ον δεν περιέχει λογικώς απαραίτητα στοιχεία, αλλά μπορεί να απαρτίζεται από στοιχεία διαβαθμίσιμα[56].

Ουσιώδη στοιχεία, που συναπαρτίζουν την υπό ανάλυση έννοια να αναφερθούν τα εξής[57]:

- Οργάνωση με διαρθρωμένη ιεραρχία, αυστηρή κατανομή καθηκόντων και εσωτερικό κανονισμό επιβολής εξοντωτικών κυρώσεων για τα μέλη που αθετούν ή και παραβιάζουν τους βασικούς (άγραφους ως επί το πλείστον) κανόνες τής οργάνωσης. Αρχικά, κατά κανόνα, υπάρχει ένας ολιγάριθμος σκληρός πυρήνας μελών τής οργάνωσης και περαιτέρω ένα τεράστιο δίκτυο *συνεργατών*[58] από διάφορες κοινωνικές διαστρωματώσεις[59]. Ακολούθως, το κέντρο βάρους εντοπίζεται στη διάρθρωση ενός συστήματος λειτουργίας τής οργάνωσης, με τη θέσπιση ιεραρχικών δομών, στην κατανομή αρμοδιοτήτων και καθηκόντων μεταξύ των μελών[60] και στη συντονισμένη δράση τους, που κατευθύνεται από τη βούληση του συνόλου αυτών, για την πραγμάτωση των στόχων και των σκοπών τής οργάνωσης. Αυτή η βούληση είναι εν τοις πράγμασι δεσμευτική για καθένα από τα μέλη, δίχως να απαιτείται για τη διαμόρφωσή της η συμμετοχή όλων στο σχεδιασμό των εγκλημάτων, αρκεί όμως, κάθε μέλος να γνωρίζει ότι συνεισφέρει, διά της ασκήσεως των ανατεθειμένων σε αυτό καθηκόντων, στην πραγμάτωση των στόχων της[61].

---

[55] Για την οποία βλ. *Μυλωνόπουλος Χ.*, Γενικό, Τόμ. Ι, σελ. 85 και 86, και ιδίως την υποσημ. [97] σχετικά τη γερμανική βιβλιογραφία.

[56] Βλ. *Μυλωνόπουλος Χ.*, Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 101 επ. και ιδίως 106.

[57] Βλ. *Κουράκης Ν.*, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1017 επ.

[58] Βλ. *Bagley B.*, Globalization and Transnational Organized Crime: The Russian Mafia in Latin America and the Caribbean, Mama Coca, στο διαδικτυακό τόπο: www.mamacoca.org.

[59] Δεσμεύονται με τον «νόμο της σιωπής».

[60] Οι ρόλοι είναι διακριτοί: κάποιος είναι ο αρχηγός (που έχει τον ηγετικό ρόλο), άλλος ή άλλοι εκτελούν, άλλος ή άλλοι υποστηρίζουν, βλ. *ΣυμβΕφΘεσ 289/2005*, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 952 επ., με εισ. πρότ. *Μιχαηλίδη Ε.*

[61] Βλ. *ΣυμβΕφΑθ 969/2007*, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ.

Αυτή η ιεραρχία δικαιολογείται και από τη διαπίστωση ότι καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερές για τις διωκτικές αρχές, να ανακαλύψουν την ηγετική ομάδα αυτών των οργανώσεων[62].

- Ορθολογικός σχεδιασμός και σταθερή επιδίωξη μίας αθέμιτης δραστηριότητας, που έχει στόχο τη μαζική διάπραξη εγκλημάτων και μεγάλα οικονομικά ή άλλα οφέλη[63]. Άρα, η εγκληματική οργάνωση δε σχηματίζεται περιστασιακά, ούτε συγκροτείται ad hoc για την άμεση διάπραξη ενός εγκλήματος[64], αλλά προέχει ο τρόπος λειτουργίας της, που διέπει σε τόσο έντονο βαθμό την εγκληματική δράση, ώστε τα πρόσωπα που τη διεκπεραιώνουν να είναι δευτερευούσης σημασίας, υπό την έννοια ότι μπορούν να αντικατασταθούν ή να εναλλαχθούν (πραγματοπαγής χαρακτήρας)[65]. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, το ενδιαφέρον τής εγκληματικής οργάνωσης να εντοπίζεται εν προκειμένω στον τρόπο οργάνωσης της δραστηριότητας των δραστών και στην αντικειμενική ορθολογικότητα, που επιβάλλει η κάλυψη των αναγκών τής παράνομης αγοράς[66].

- Απειλές, χρησιμοποίηση βίας, απειλής βίας ή άλλων μέσων εκφοβισμού προς επίτευξη των σκοπών της εγκληματικής οργάνωσης. Αξίζει εδώ να σημειωθεί, ότι τα μέσα αυτά συνήθως λαμβάνουν χώρα, μόνο εάν άλλα λιγότερο βίαια μέσα (λ.χ. δωροδοκίες) δε μπορούν να οδηγήσουν την οργάνωση στο επιθυμητό (εγκληματικό) αποτέλεσμα.

- Άφθονοι οικονομικοί πόροι και μέσα, που προέρχονται συνήθως από παράνομες δραστηριότητες (όπως ξέπλυμα βρώμικου χρήματος, κ.λπ.), ύπαρξη εξελιγμένης τεχνολογίας και τεχνικών γνώσεων και εμπειρίας, πολιτικής επιρροής, αλλά και νομικού επιτελείου, διαμέσου των οποίων επιδιώκεται η

[62] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία), σελ. 168.

[63] Ενδεικτικά, στις δυτικές χώρες, το διάστημα 1997 έως 2000, το κέρδος από την εμπορία ανθρώπων ανήλθε στα 118.000.000 ευρώ, όταν το 65% των θυμάτων εκμετάλλευσης δεν πληρώνονταν καθόλου, βλ. *Hughes D., Desinova T.*, The transnational political criminal nexus of trafficking in women from Ukraine, Trends in Organized Crime, 6 (3 – 4), σελ. 2 – 21.

[64] Βλ. *ΕφΑθ 699, 780, 809, 3244/2003*, ΠοινΧρ, 2004, 933 επ., *ΣυμβΕφΘεσ 93/2003*, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 412 επ., με εισ. πρότ. *Ραπτόπουλου Π.* και παρατηρήσεις *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*

[65] Βλ. *ΣυμβΕφΑθ 969/2007*, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ., αντιπρβλ. τις συμμορίες οι οποίες συγκροτούνται σε προσωποπαγή κυρίως βάση, βλ. ομοίως αντί πολλών *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 23.

[66] Βλ. ομοίως *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 35.

επίτευξη των αθέμιτων σκοπών τής οργάνωσης και η τέλεση αξιοποίνων πράξεων. Οι εγκληματικές οργανώσεις συνδέονται συχνά με φορείς δημόσιας εξουσίας σε επίπεδο συνδιαλλαγής και χρησιμοποιούν τη διαφθορά[67] αυτών ως ένα σημαντικό όπλο για τη δράση, αλλά και την ασφάλειά τους[68].

Οι οργανωμένες εγκληματικές ομάδες διακρίνονται από τα προαναφερόμενα ουσιώδη στοιχεία και σε συνδυασμό με την ιδιαιτέρως περίπλοκη φύση τής εμπορίας ανθρώπων (στην οποία εμπλέκονται ισχυρά δίκτυα δραστών) καθιστούν πλέον την τέλεση του εν λόγω εγκλήματος δυνατή μόνο στα πλαίσια της οργανωμένης αυτής δράσης[69]. Από τη στρατολόγηση του θύματος, την προώθηση και μεταφορά τους, έως τελικά την με οιονδήποτε τρόπο εκμετάλλευση τούτου υπό καθεστώς εξαναγκασμού και εν γένει ελέγχου, όλη η αλυσίδα τής εν λόγω εγκληματικής πράξης χαρακτηρίζεται από μία αυστηρή οργάνωση με τέλεια δομή, που καθιστά δυσχερέστερο τον εντοπισμό των διακινητών δραστών και τους αποφέρει τεράστια *έσοδα* ετησίως.

Ο κατεξοχήν τέλειος χαρακτήρας τού οργανωμένου εγκλήματος καθιστά, εν τούτοις, την παράνομη διακίνηση ανθρώπων (είτε με τη μορφή τής παράνομης μετανάστευσης είτε της εμπορίας ανθρώπων) ένα από τα πλέον σημαντικά διασυνοριακά εγκλήματα και ιδίως όσον αφορά στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών[70] και την καταναγκαστική εργασία, συνιστώντας ταυτόχρονα μία από τις πιο *κερδοφόρες διεθνείς επιχειρήσεις.* Ο όρος διασυνοριακό[71] έγκλημα περιγράφει το τελούμενο έγκλημα κατά μήκος των συνόρων των κρατών[72]. Αποτελεί, ως επί το

---

[67] Βλ. *Kleveman L.*, The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia, Altantic Books, London.

[68] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 167.

[69] Σημειωτέον, (μεταξύ άλλων και) η σωματεμπορία και το παράνομο εμπόριο ανθρωπίνων ιστών και οργάνων περιλαμβάνονται στον κατάλογο των εγκλημάτων, που εντάσσονται, κατά το άρ. 2 της Σύμβασης Europol, στις μορφές τής βαριάς διεθνούς οργανωμένης εγκληματικότητας.

[70] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 149.

[71] *Διακρατικό* είναι το έγκλημα στην τέλεση του οποίου εμπλέκονται δύο ή περισσότερες χώρες, ενώ όταν οι χώρες είναι όμορες, γίνεται λόγος για *διασυνοριακό* έγκλημα, βλ., *ΣυκιώτουΑθ.*, ό.π., σελ. 206 και υποσημ. [51].

[72] Σύμφωνα με τον ορισμό που δίδεται στο άρ. 1 περ. β' του ν. 2865/2000 (με τον οποίο η Ελλάδα κύρωσε τη Συμφωνία συνεργασίας για την πρόληψη και καταπολέμηση του διασυνοριακού εγκλήματος, καθώς και τον καταστατικό χάρτη οργάνωσης και λειτουργίας του Περιφερειακού Κέντρου της πρωτοβουλίας Συνεργασίας Νοτιοανατολικής Ευρώπης για την καταπολέμησή του, που υπεγράφη στο Βουκουρέστι, το έτος 1999), ως διασυνοριακό έγκλημα νοείται αυτό που *«αφορά όλες τις παραβάσεις ή τις απόπειρες παράβασης των εθνικών νόμων και κανονισμών που έχουν ως σκοπό την οργάνωση, διεύθυνση, βοήθεια ή διευκόλυνση διεθνών εγκληματικών δραστηριοτήτων».*

πλείστον, η εμπορία ανθρώπων μία εγκληματική δραστηριότητα από εκείνες[73] που διαθέτουν διασυνοριακό χαρακτήρα, ακριβώς λόγω της φύσης τού ίδιου τού αδικήματος, που απαιτεί την πραγματική – ή κατά μεταφορική έννοια – *διάσπαση* των συνοριακών γραμμών[74].

Αναλυτικά, το έγκλημα της εμπορίας εξαρτάται (ως επί το πλείστον) από τρεις κατηγορίες χωρών: τις χώρες προέλευσης των θυμάτων (source, origin country, κυρίως οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης και της Ασίας), τις χώρες διαμετακόμισης ή διόδου (transit country) και τις χώρες προορισμού των θυμάτων (destination country, κυρίως οι χώρες τής Δυτικής Ευρώπης και της Αμερικής). Ασφαλώς, κάποιες χώρες ενδέχεται να πληρούν τους όρους για παραπάνω από μία ή ακόμη και για όλες τις τρεις κατηγορίες (και ενδέχεται να γίνεται λόγος για εσωτερικό, internal trafficking). Οι επιμέρους, πάντως, πράξεις τής εμπορίας τελούνται κατά κανόνα στις επικράτειες περισσοτέρων από μίας χωρών[75].

Ο βασικός λόγος που δικαιολογεί συνήθως τον ανωτέρω διαχωρισμό, εντοπίζεται στο ιδιαίτερο status, το οποίο χαρακτηρίζει την εκάστοτε κατηγορία κρατών, και αυτό αποτελεί ακριβώς το κίνητρο των εμπόρων για τις ενέργειες και τις πράξεις τους, που συνίστανται στη διακίνηση και την εκμετάλλευση των θυμάτων. Ούτως, το κοινωνικό και οικονομικό κατά κύριο λόγο καθεστώς (η φτώχια, η ανεργία, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, έλλειψη πληροφόρησης κ.λπ. που καθιστούν τα θύματα ευάλωτα) αποτελούν για τις χώρες προέλευσης παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν την προσφορά και προκαλούν τον εντοπισμό των θυμάτων από τους δράστες και τη μετέπειτα στρατολόγηση των πρώτων (δηλαδή, λαμβάνει χώρα μία αμιγής παραγωγή θυμάτων) και συγχρόνως αποτελούν στοιχεία που ευνοούν τη μετακίνηση αυτών στις χώρες προορισμού (η αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών του θύματος, η αναπτυγμένη βιομηχανία και τεχνολογία, η κοινωνική πίεση, κ.λπ.). Από την άλλη πλευρά, η δε γεωγραφική ευπάθεια ορισμένων χωρών (όπως της Ελλάδος, η οποία λόγω της γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί την κεντρική είσοδο για την Ευρώπη και της Τουρκίας, που αποτελεί τη φυσική γέφυρα μεταξύ Ανατολής και

[73] Έτσι και η εισαγωγή όπλων, η λαθρεμπορία, η διακίνηση παραχαραγμένων νομισμάτων, το ξέπλυμα του βρώμικου χρήματος.

[74] Βλ. *Παύλου Σ.*, Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας στην αντιμετώπισή του, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 776 επ., και ιδίως 777.

[75] Χώρες από τις οποίες προέρχεται ή διαμέσου των οποίων μετακινείται ή προς τις οποίες τελικά καταλήγει το θύμα.

Δύσης[76], κ.ά.) και η ύπαρξη διαφθοράς (συνεργασία των δημοσίων και αστυνομικών αρχών με τους δράστες[77], κ.λπ.) συνιστούν γνωρίσματα των χωρών από τις οποίες διέρχονται τα θύματα.

Συμπέρασμα: Ο διασυνοριακός, ως εκ τούτου, χαρακτήρας τού οργανωμένου εγκλήματος αποτελεί μία από τις κύριες παραμέτρους, υπό την έννοια ότι ο κύριος όγκος τής οργανωμένης εγκληματικότητας έχει διεθνή χαρακτήρα[78]. Άρα, καθίσταται σαφές, ότι και η εμπορία ανθρώπων ως έγκλημα με κατεξοχήν διασυνοριακό χαρακτήρα, έχει ως κύρια προϋπόθεση την τέλεση από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες, που διαθέτουν κατάλληλα μέσα (τόσο οικονομικά, όσο και τεχνικά, κ.λπ.) και τέλειες διασυνδέσεις στις χώρες, από όπου τα θύματα προέρχονται και έπειτα διακινούνται.

Αναμφισβήτητα, κατά τις τελευταίες δεκαετίες και υπό τις κρατούσες συνθήκες διεθνοποίησης (την ανάπτυξη της τεχνολογίας, την έλλειψη συνόρων και κρατικού ελέγχου, την ανυπαρξία κανόνων διεξαγωγής των συναλλαγών, την έλλειψη σύγχρονης οργανωτικής υποδομής και επαρκούς θεσμικού πλαισίου για την αντιμετώπιση των σύγχρονων μορφών εγκληματικότητας, την εξέλιξη των οικονομιών των σύγχρονων κρατών σε αυτόνομα οικονομικά συστήματα, κ.λπ.)[79], έχει ενισχυθεί σε ασύλληπτο βαθμό η δράση των οργανωμένων εγκληματικών οργανώσεων και έχουν δημιουργηθεί τεράστιες ευκαιρίες για την άντληση παρανόμου πλουτισμού[80].

Οι σύγχρονες εγκληματικές οργανώσεις, επιπλέον, διαθέτουν ισχυρά δίκτυα με διεθνή συνεργασία που εκφεύγουν της εθνικής δραστηριότητας. Οι οργανωμένες τούτες ομάδες, που επιδίδονται στην παράνομη διακίνηση ανθρώπων, διακρίνονται από έναν πυρήνα δραστών, που εδρεύει σε μία συγκεκριμένη χώρα και συγχρόνως

---

[76] Βλ. *Chassagne P., Gjeloshaj K.,* La corruption, condition essentielle du trafic des êtres humains, Confluences Méditerranée, 42, Eté 2002, σελ. 135.

[77] Καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής η μετακίνηση μεγάλου αριθμού θυμάτων χωρίς να γίνουν αυτά αντιληπτά στη χώρα διαμετακόμισης. Αυτό αποτελεί και το ανυπέρβλητο εμπόδιο των διακινητών (βλ. *Chassagne P. – Gjeloshaj K.*, ό.π., σελ. 137). Έτσι κρίνεται απαραίτητη η παρεμβολή διαφόρων δημοσίων φορέων (λ.χ. των διωκτικών αρχών) για να την ανεμπόδιστη μεταφορά (αλλά πλείστες φορές) και την παραμονή για ένα σύντομο χρονικό διάστημα στη χώρα διαμετακόμισης, των θυμάτων.

[78] Βλ. αναλυτικά *Μυλωνόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 101 επ.

[79] Αναλυτικά για τους λόγους που διευκολύνουν την ανάπτυξη του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 25 – 28.

[80] Βλ. *Ράικος Δ.*, Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: από τη σκοπιά του διοικητικού δικαίου, σελ. 4.

διαθέτουν πλήθος συνεργατών σε άλλα κράτη, ούτως ώστε να εξασφαλίζεται η ασφαλής (για τους σκοπούς της εγκληματικής οργάνωσης) μετακίνηση των προσώπων από τη χώρα προέλευσης, στη χώρα τού τελικού προορισμού[81].

Η παρατηρούμενη, εν τέλει, άμεση συνάφεια της εμπορίας ανθρώπων με το οργανωμένο έγκλημα έχει οδηγήσει επιπλέον σε μία ποιοτική μεταβολή τού φαινομένου: η μεμονωμένη, δηλαδή, εγκληματική δράση (και η δράση στα πλαίσια απλών[82] συμμοριών)[83] στο εσωτερικό των συνόρων ενός μόνο κράτους (εσωτερικό, internal trafficking)[84] έχει πλέον ως ένα βαθμό αντικατασταθεί από διεθνή δίκτυα εμπορίας ανθρώπων με περίπλοκη και τέλεια δομή και οργάνωση, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο μία απέραντη *βιομηχανία*, στην οποία εμπλέκονται πλείστες χώρες. Άλλαις λέξεσι, το εθνικό (δηλαδή τοπικό) στοιχείο τής εμπορίας ανθρώπων, τρόπον τινά αποσυνδέεται, ενώ ταυτόχρονα ευνοείται ο διασυνοριακός χαρακτήρας τού εγκλήματος, με αποτέλεσμα η τέλεση της πράξης αποκλειστικά κατά μήκων των συνόρων μίας και μόνο χώρας (αν και ορισμένες φορές συμβαίνει) να αντικαθίσταται από την τέλεση αυτής στο έδαφος παραπάνω του ενός κρατών. Αυτή η σύνδεση αποδεικνύει περαιτέρω την ανάγκη τής νομοθετικής επέκτασης των ποινικών (ουσιαστικών και δικονομικών) ρυθμίσεων που αφορούν το οργανωμένο έγκλημα και στο πεδίο δράσης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων[85].

---

[81] Βλ. *Chassagne P., Gjeloshaj K.,* ό.π., σελ. 136.

[82] Οι οποίες (συμμορίες) συνιστούσαν κατά περίπτωσιν «ήπιες» μορφές οργανωμένου εγκλήματος προσωποπαγούς χαρακτήρα, βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 23.

[83] Για τη διαφορά συμμορίας και εγκληματικής οργάνωσης, βλ. αντί πολλών *ΣυμβΕφΑθ 2584/2003*, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 362 επ., με εισ. πρότ. *Αθανασόπουλου Ν.*, *Αναγνωστόπουλος Α.*, σε: Χαραλαμπάκη Α. – Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, σελ. 646 – 648., *Βαρθακοκύλης Α.*, Το οργανωμένο έγκλημα και οι τρόποι αντιμετώπισής του, σελ. 48 επ., *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 34 επ., *Μαγκλιβέρας Κ.*, Εμπορία ανθρώπων: ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων: (συγχρόνως ανάλυση του νόμου – προτύπου του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων), σελ. 65 επ., *Κωστάρας Α.*, Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 79.

[84] Δεν πρέπει πάντως να παραβλέπεται η ύπαρξη του εσωτερικού trafficking, λόγω αφενός της αυξημένης εσωτερικής ζήτησης που παρατηρείται σε χώρες με έντονη κοινωνική διαστρωμάτωση και αφετέρου διότι αποτελεί το λιγότερο δαπανηρό τρόπο χρήσης των θυμάτων (δεν απαιτούνται υψηλά κόστη μετακίνησης), βλ. *Τσιλιάκου Μ. – Γιωτάκος Ορ.*, Trafficking: Το φαινόμενο της εμπορίας και εκμετάλλευσης ανθρώπων, σε: Βιασμός, σελ. 109.

[85] Αναφορικά με την ελληνική έννομη τάξη, να αναφερθεί ενδεικτικά το άρ. 187 παρ. 1, στο οποίο συμπεριελήφθη με τον ν. 3064/2002 η πράξη της εμπορίας ανθρώπων.
Για τη διεθνή και ευρωπαϊκή αντεγκληματική πολιτική κατά του οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, Τόμ. Ι, Τεύχος Α, σελ. 30 – 46.

Ελλάδα: Αναφορικά με την ελληνική επικράτεια, η εμπορία ανθρώπων τελείται σε ένα αξιόλογο ποσοστό (τής τάξεως του 35%) από εγκληματικές οργανώσεις[86]. Αυτές οι εγκληματικές οργανώσεις αποσκοπούν κατ' αρχήν στη σεξουαλική και την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και διακρίνονται σε: αυτές που εμπλέκονται αποκλειστικά στη στρατολόγηση των θυμάτων στο κράτος προέλευσης και την έπειτα πώληση αυτών σε εγχώριες οργανώσεις, σε αυτές που εμπλέκονται στη στρατολόγηση, αλλά και στην εκμετάλλευση των θυμάτων στην Ελλάδα ή (και) στη μεταπώληση αυτών σε άλλες εγχώριες οργανώσεις και τέλος, στις εγχώριες οργανώσεις, οι οποίες εκμεταλλεύονται τα θύματα και τα διακινούν εντός της ελληνικής επικράτειας. Οι εγκληματικές οργανώσεις ενεργούν κατά κύριο λόγο στα μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα, Θεσσαλονίκη, κ.ά.), αλλά και σε συνοριακές περιοχές (στα νησιά Κέρκυρα, Ρόδο, Κω, κ.ά.), όταν το απαιτούν οι δραστηριότητές τους.

Από τις ετήσιες εκθέσεις του Αρχηγείου τής ΕΛ.ΑΣ. για το οργανωμένο έγκλημα (κυρίως των ετών 2004, 2005[87], 2011. 2012, 2013, 2014 και 2015), οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι οι εγκληματικές οργανώσεις εμπορίας ανθρώπων εμφανίζουν, με το πέρας του καιρού, όλο και πιο ανομοιογενή σύνθεση, αναφορικά με την καταγωγή των μελών τους, αποκτώντας έναν πολυεθνικό χαρακτήρα: από τη μία πλευρά, αυξάνεται η εγκληματική συνεργασία προσώπων, τα οποία κατάγονται από διαφορετικά κράτη και από την άλλη, συρρικνώνονται οι εγχώριες εγκληματικές οργανώσεις.

Οι κυριότερες εγκληματικές οργανώσεις εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζονται κατά τα τελευταία έτη, είναι αυτές που ενεργούν συγχρόνως στα κράτη προέλευσης, διέλευσης, αλλά και προορισμού των θυμάτων και αυτές που, την ίδια στιγμή, έχουν τη δυνατότητα ελέγχου όλων των σταδίων τής διαδικασίας: από τη στρατολόγηση δηλαδή των θυμάτων, την προμήθεια πλαστών ταξιδιωτικών εγγράφων και τη διαμετακόμιση των πρώτων, μέχρι την υποδοχή και την εκμετάλλευση των θυμάτων αυτών στην ελληνική επικράτεια. Οι υπερεθνικές αυτές οργανώσεις έχουν τη δυνατότητα να ελέγχουν μεγάλο αριθμό θυμάτων και κατανέμουν στα μέλη τους συγκεκριμένους και ευθείς ρόλους: έτσι, ορισμένα μέλη ασχολούνται με την προσέλκυση και στρατολόγηση των θυμάτων (ιδίως οι γυναίκες, μέλη των οργανώσεων) και άλλα αναλαμβάνουν τη μεταφορά και την υποδοχή τους στην ελληνική επικράτεια και την έπειτα εκμετάλλευση των θυμάτων.

Αυτά τα θύματα τις περισσότερες φορές εξαπατώνται στο κράτος προέλευσης από τους επιφορτισμένους με αυτό το ρόλο δράστες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται την ευάλωτη (συνήθως

[86] Αναλυτικά, την περίοδο των ετών 2004 έως 2008 εξαρθρώθηκαν από τις αστυνομικές αρχές 97 εγκληματικές οργανώσεις και κυκλώματα, εμπλεκόμενες στην εμπορία ανθρώπων και στη σωματεμπορία, όταν το σύνολο των υποθέσεων που επελήφθησαν ήταν 276. Αυτό σημαίνει ότι 35% του συνολικού αριθμού των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων τελέσθηκαν στα πλαίσια δράσης και υπό τον έλεγχο των εγκληματικών οργανώσεων, βλ. Στατιστικά Στοιχεία Εμπορίας Ανθρώπων Ετών 2004 έως 2008, στο διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr.

[87] Μέσα στο έτος 2005 πραγματοποιήθηκαν 139 έρευνες σε υποθέσεις που έφεραν στοιχεία οργανωμένου εγκλήματος. Σε αυτές κατηγορήθηκαν 579 άτομα ως μέλη εγκληματικών οργανώσεων, από τα οποία 116 θεωρήθηκαν ως μέλη - κλειδιά. Από το σύνολο των παραπάνω υποθέσεων, 76 παρουσίαζαν ιεραρχική δομή. Η πλειοψηφία των οργανώσεων αποτελούνταν από 3 έως 8 άτομα. Το 2005 φαίνεται ότι οι ομοιογενείς – εγχώριες οργανώσεις ανήλθαν σε 67, ενώ οι ετερογενείς σε 62. Παράλληλα οι αλλοδαπές ήταν 34, ενώ αυτές που είχαν μεικτό χαρακτήρα (συμμετοχή αλλοδαπών και ημεδαπών) ήταν 33, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 208.

οικονομική ή κοινωνική) κατάσταση των θυμάτων, με το πρόσχημα της ανεύρεσης εργασίας σε θέσεις οικιακών βοηθών ή ως καθαρίστριες στο κράτος προορισμού. Όμως, τα θύματα απατώνται και εξαναγκάζονται τελικά στην πορνεία και οι δράστες μετέρχονται πράξεων βίας και απειλών, βιασμών και άλλων εξαναγκαστών μέσων, που σκοπό έχουν να υποβάλουν τα πρώτα σε πλήρη έλεγχο και να τα καθιστούν αδύναμα να διαφύγουν της επιρροής τους. Αυτή η σεξουαλική τους εκμετάλλευση λαμβάνει χώρα σε οίκους ανοχής, *πεζοδρομιακή* πορνεία, αλλά και με εκτέλεση κατ' οίκον ερωτικών ραντεβού ή σε ξενοδοχεία[88]. Αξίζει δε να αναφερθεί, ότι παρατηρείται μία έντονη αύξηση της συμμετοχής των γυναικών δραστών, εν συγκρίσει με προηγούμενα έτη, οι περισσότερες εκ των οποίων υπήρξαν προηγουμένως θύματα εκμετάλλευσης (happy, smiling trafficking) και πλέον ενεργούν ως μέλη των εγκληματικών οργανώσεων και μάλιστα σε ιδιαίτερα ισχυρές θέσεις (ειδικά στο στάδιο τής προσέλκυσης και στρατολόγησης των θυμάτων). Αυτό υποδεικνύει επιπλέον μία περίπλοκη διανομή ρόλων στις εγκληματικές οργανώσεις.

Αν εστιάσει κανείς στις ενέργειες των εγκληματικών οργανώσεων, οδηγείται επιπλέον στο συμπέρασμα ότι ορισμένες από αυτές, εκτός της σωματεμπορίας, εκμεταλλεύονται οικονομικά την εργασία των θυμάτων (συνήθως στον τομέα της αγροτικής παραγωγής). Οι ομάδες εργασιακής εκμετάλλευσης των θυμάτων αποτελούνται κυρίως από Ρουμάνους, αλλά και ημεδαπούς, οι οποίοι, με το πρόσχημα για επί αμοιβή εργασία και εκμεταλλευόμενοι την οικονομική τους κατάσταση, προσελκύουν τα θύματα για να έρθουν στην Ελλάδα. Ασφαλώς, τα θύματα εν τέλει οδηγούνται σε αγροτικές περιοχές, όπου διαμένουν σε παραπήγματα υπό συνθήκες εξαθλίωσης και εξαναγκάζονται σε αμέτρητες ώρες αγροτικής εργασίας, για την οποία δεν πληρώνονται, ενώ οι δράστες χρεώνουν υπέρογκα ποσά τη διατροφή τους (των θυμάτων), με αποτέλεσμα να τους ελέγχουν ευκολότερα. Άλλες εγκληματικές οργανώσεις ασχολούνται με τον εξαναγκασμό των θυμάτων στην επαιτεία και ιδίως των ανηλίκων και των ατόμων με ορισμένη αναπηρία καταγόμενων από κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων. Οι δράστες στερούν την τροφή από τα θύματα, προκειμένου τα τελευταία να προκαλούν στους τρίτους τον οίκτο κατά την επαιτεία.

Ακόμη, ορισμένες εγκληματικές οργανώσεις ενεργούν στο εμπόριο βρεφών και αποτελούνται κατά κύριο λόγο από δράστες βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής: οι εγκληματικές ομάδες αυτές εντοπίζουν έγκυες γυναίκες (κυρίως υπηκόους Βουλγαρίας) στους τελευταίους μήνες κύησης, τις διακινούν στην ελληνική επικράτεια, όπου γεννούν τα βρέφη τους και, εκμεταλλευόμενοι την αντίξοη οικονομική τους κατάσταση και την ευάλωτη θέση τους, πείθουν ή εξαναγκάζουν τα θύματα να παραδώσουν τα νεογέννητα τέκνα τους, προβαίνοντας σε παράνομες υιοθεσίες από άτεκνα ζευγάρια ημεδαπών. Άλλα κυκλώματα εμπορίας παιδιών λειτουργούν εν είδει «εταιρείας», τα μέλη της οποίας είναι κρίκοι μιας αλυσίδας, για να σφίξουν τον κλοιό γύρω από το *αντικείμενο* εκμετάλλευσης. Ασφαλώς, η συνεργασία διαφόρων ειδικοτήτων οδηγεί στην τελική φάση, που δεν είναι άλλη από την πώληση του παιδιού. Ορισμένες φορές, ιδιώτες γιατροί είναι στην κορυφή τής ιεραρχίας. Αυτοί μαθαίνουν από πρώτο χέρι αν μια εγκυμοσύνη ανύπανδρης γυναίκας ή με οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα μέλλουσας μητέρας, είναι ανεπιθύμητη. Άρα, στο δίλημμα της τεχνητής διακοπής τής

[88] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2015, σελ. 66 επ., στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

εγκυμοσύνης (άμβλωσης), ο ιατρός προτείνει το δέλεαρ της ανταλλαγής του με αντίτιμο χρηματικό ποσό. Ορισμένο άτομο έχει αναλάβει την *έρευνα αγοράς* για να εντοπίσει ένα ενδιαφερόμενο άτεκνο ζευγάρι και η συμφωνία κλείνεται με ένα αρκετά υψηλό τίμημα. Όταν γεννηθεί το παιδί, η οικογένεια το παίρνει κοντά της και ένας δικηγόρος αναλαμβάνει την νομική κάλυψη. Ακολούθως, το δικαστήριο επικυρώνει την υιοθεσία με τη συναίνεση της μητέρας. Ακολούθως σε άλλες περιπτώσεις, μετά τη γέννηση του παιδιού, η θετή μητέρα είναι παρούσα στο μαιευτήριο και η καταγραφή του παιδιού γίνεται απευθείας στο όνομα της θετής. Αλήθεια είναι ότι η δράση των οργανώσεων αυτών έχει κλιμακωθεί τα τελευταία έτη, με διάρκεια και έκταση στα κράτη προέλευσης των θυμάτων, αλλά και στην Ελλάδα, όπου πραγματοποιούνται οι παράνομες αυτές υιοθεσίες[89].

[89] Μόνο το έτος 2011, έγιναν 27 συλλήψεις δραστών για εμπόριο βρεφών, οι 19 εκ των οποίων ήταν βουλγαρικής καταγωγής, βλ. Ετήσια Έκθεση της ΕΛ.ΑΣ. για το Οργανωμένο Έγκλημα στην Ελλάδα, 2011, σελ. 32, στο διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr.

2. Οι διαστάσεις τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων

Ι. Σύντομη ιστορική εξέλιξη

> *Και πολλούς άνδρες που η απάτη ή ο νόμος τούς πούλησε μακριά από τη θεόκτιστη γη τους, απόβλητοι σκλάβοι, τούς έφερα πίσω στην Αθήνα, ναι, και κάποιους, εξόριστοι από την πατρίδα τους μέσω του καταπιεστικού δρόμου τού χρέους, μιλώντας, όχι πια την αγαπημένη αθηναϊκή διάλεκτο, μα που περιπλανούνταν πέρα και μακριά, τους έφερα και πάλι, και αυτούς που είχαν πέσει στη δουλεία. Μαζεμένοι κάτω από το αυστηρό βλέμμα του δεσπότη τους, τους απελευθέρωσα.*
>
> *Αριστοτέλης*, Αθηναίων Πολιτεία, 12:4

Αν κάποιος μελετήσει την ιστορία, θα παρατηρήσει ασφαλώς ότι η εμπορία ανθρώπων δεν αποτελεί ένα πρωτότυπο, σύγχρονο φαινόμενο, αλλά συναντάται σε όλες τις ιστορικές περιόδους και κοινωνίες. Ο διαχρονικός τής χαρακτήρας είναι δεδομένος. Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας[90], και ο πανάρχαιος και διαπολιτισμικός αυτός θεσμός τής δουλείας εμφανίσθηκε και αναπτύχθηκε[91] σε όλους τους πολιτισμούς[92] και σε όλα τα στάδια της εξέλιξης της ανθρωπότητας[93] με ποικίλες εκφάνσεις[94].

[90] Στην αρχαία ελληνική γλώσσα, συναντώνται πλείστοι όροι με την έννοια του δόλου: ο δούλος αποκαλείται ως «*δμώς*» για τους αιχμαλώτους, που ελήφθησαν ως λάφυρο και αποτελούσαν περιουσιακό είδος (λ.χ. *Όμηρος*, *Οδύσσεια*, α: 408). Επιπλέον, συναντάται ο όρος «*ανδράποδον*» (κατά την κλασσική εποχή), που κυριολεκτικά σημαίνει αυτός που έχει πόδια ανθρώπου ή «*οικέτης*» (για τους κατ' οίκον δούλους).

[91] Όμως, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται συχνά στη δουλεία στην Αρχαία Ελλάδα, όχι επειδή ήταν σκληρότερη, αλλά επειδή η διεθνής κοινότητα θεωρεί αυτονόητο ότι μία χώρα που διέθετε ανεπτυγμένο πολιτισμό και γέννησε τη δημοκρατία, δε θα έπρεπε να ανέχεται τη δουλεία, βλ. κύριο λήμμα: *δουλεία*, στο διαδικτυακό τόπο www.wikipedia.org.

[92] Σε αυτούς που αναπτύχθηκαν στη μεσογειακή λεκάνη κατά την αρχαιότητα, σε αυτούς της Μέσης Ανατολής (Αίγυπτο, Ασσυρία, Βαβυλώνα, κ.λπ.), αλλά και στον ελληνικό και μετέπειτα στο ρωμαϊκό πολιτισμό.

[93] Όχι όμως και στις πρωτόγονες κοινωνίες, γιατί σε αυτές δεν υπήρχαν αρχικά τάξεις ή κοινωνική διαστρωμάτωση.

[94] Αιχμάλωτοι πολέμου, πώληση παιδιών ως δούλοι από ελεύθερους γονείς λόγω ανέχειας, δανεισμός τού σώματος στο δανειστή εξαιτίας οφειλών.

Ο κύριος πυρήνας τού θεσμού αυτού συνίσταται στον υποβιβασμό τού ανθρώπου σε αντικείμενο και στη χρησιμοποίηση αυτού ως παραγωγικό μέσο, ενώ η υποδούλωση των ανθρώπων εθεωρείτο επί δεκάδες αιώνες μία απολύτως νόμιμη κατάσταση. Ανάμεσα στα θύματα αυτά συναντώνται αιχμάλωτοι πολέμου[95] (όχι μόνο άνδρες, αλλά και παιδιά) και μέλη τής ίδιας τής κοινωνίας, προς ικανοποίηση των αναγκών της. Ακόμη δε, η δουλεία προβλεπόταν ως μέσο ποινικής κύρωσης ή και τρόπο ικανοποίησης των αστικών υποχρεώσεων των μελών. Αυτοί, οι οποίοι, εν καιρώ ειρήνης, όφειλαν χρήματα (και δεν εδύναντο να εξοφλήσουν) ή υπέπιπταν σε ορισμένα σοβαρά για την εποχή αδικήματα, υποχρεώνονταν να *πωλήσουν* τον εαυτό τους ή να διαπραγματευθούν την ελευθερία τους, πωλώντας την οικογένειά τους. Οι δούλοι, κατά περιόδους μάλιστα, αντιπροσώπευαν μέχρι και το ήμισυ (!) του πληθυσμού των διαφόρων κοινωνιών τής αρχαιότητας. Αποτελούσαν συχνά ιδιωτική περιουσία, ή και δημόσια, και χρησιμοποιούνταν κατά κόρον για την εκτέλεση ενός μεγάλου φάσματος εργασιών, υπό απάνθρωπες ασφαλώς συνθήκες διαβίωσης.

Οι πρώτες αναφορές σε δούλους συναντώνται στον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και συγκεκριμένα στις μυκηναϊκές επιγραφές τού 15ου αιώνα, κατά τον οποίον στα ελληνόφωνα βασίλεια της εποχής, ορισμένοι άνθρωποι αποτελούσαν ιδιοκτησία άλλων ανθρώπων ή των ιερέων. Ο όρος *δόερος*[96] (ετυμ. *do-e-ro*) δήλωνε κατ' εξοχήν τους υποβιβασμένους σε αντικείμενα ανθρώπους[97].

Ακολούθως, στη ρωμαϊκή αυτοκρατορία η εισροή των δούλων ήταν τεράστια. Ο δούλος για τους Ρωμαίους, αποτελούσε αντικείμενο, πράγμα *(res)*, η δε παρουσία τους ήταν ποιοτικά έντονη, αφού ανευρίσκονταν δούλοι με εξαιρετικά προσόντα και γνώσεις. Όμως σταδιακά, η επικράτηση της χριστιανικής θρησκείας[98], ως επίσημης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, οδήγησε στη βελτίωση της θέσης των δούλων και στην

[95] Η προδιαγεγραμμένη μοίρα των ηττημένων έκανε πολλούς πολεμιστές και αμάχους να αυτοκτονούν προτού συλληφθούν αιχμάλωτοι. Αν ζούσαν, στο εξής δε θα είχαν το δικαίωμα να φύγουν από το σπίτι ή το αγρόκτημα του αφέντη τους, βλ. ό.π., www.wikipedia.org.

[96] Η λέξη δουλεία προέρχεται από το επίθετο δούλος, που προήλθε από την αρχαιότερη λέξη *δόελος* ή αλλού *δόερος* (οι οποίες προφέρονταν ασυναίρετες) και που πιθανόν με τη σειρά τους προήλθαν από το ρήμα *δέω* (δένω), βλ. λήμμα: δουλεία, σε: *Συμεωνίδης Χ., Ξενής Γ., Φλιάτουρας Α.*, Λεξικό αρχαίας ελληνικής γλώσσας, Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, 2007.

[97] Βλ. *Κυρτάτας Δ.*, Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις, Μνήμων, 1989, σελ. 183 – 184.

[98] Ο χριστιανισμός δεν καταδίκασε την άσκηση της δουλείας. Ο δούλος κατά το χριστιανισμό βρίσκεται στην κατάσταση αυτή από θέλημα του Θεού, βλ. λήμμα: δουλεία, *Εγκυκλοπαίδεια ΥΔΡΙΑ*, εκδ. Γ. Αξιωτέλλης, Τόμ. 4, σελ. 1131 επ..

ανθρώπινη αντιμετώπισή τους (δίχως εν τούτους να λάβει χώρα η οριστική κατάργηση του θεσμού τής δουλείας).

Όμως, κομβική χρονική περίοδος για την ανάπτυξη του δουλεμπορίου αποτελεί η εποχή τής αποικιοκρατίας. Αναλυτικά, η ανακάλυψη της Αμερικής αποτέλεσε χρυσοφόρα πηγή πλουτισμού για πολλούς λαούς τής ευρωπαϊκής ηπείρου[99], με τη διά της βίας μεταφορά εκατοντάδων χιλιάδων Αφρικανών στη Νέα Ήπειρο: η μεταφορά τού φθηνού εργατικού δυναμικού (δηλαδή το δουλεμπόριο, που βασίσθηκε κατ' εξοχήν στην εκμετάλλευση ανθρώπων, τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την εξαναγκαστική εργασία) αποτελεί κυρίαρχο παράγοντα, που επηρέασε την παγκόσμια μεταναστευτική κίνηση, προς όφελος του δουλεμπορίου[100]. Ομοίως, την ίδια εποχή, στη Βόρεια Αμερική, εμφανίσθηκε το φαινόμενο της υποχρεωτικής εργασίας υπό τη μορφή τής αναγκαστικής σύμβασης εργασίας σε αποικίες. Άτομα καταγόμενα από τη Δυτική Ευρώπη (και κυρίως από τη Μεγάλη Βρετανία) υποχρεώνονταν σε εξαναγκαστική εργασία κάθε μορφής[101]. Ακολούθως, περί τον 18ο και 19ο αιώνα, οι νότιες Πολιτείες των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εφήρμοσαν την πρακτική τού δουλεμπορίου στο πλαίσιο της κοινωνικής οργάνωσης, το οποίο διαδέχεται αργότερα η βίαιη ή εξαναγκαστική μετανάστευση εργατικού δυναμικού[102].

Αυτή η αδιάκοπη στρατολόγηση ομάδων εργατών, για να χρησιμοποιηθούν σε οιασδήποτε μορφής σκληρή εργασία και σε συνδυασμό με τις εξευτελιστικές και απάνθρωπες συνθήκες κάτω από τις οποίες η τελευταία ελάμβανε χώρα, συνετέλεσαν, όπως είναι λογικό, στην ανάπτυξη μίας φυσιολογικά έντονης αντίδρασης κατά του θεσμού τής δουλείας, η οποία είχε ως συνέπεια (περί το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα) την υιοθέτηση της καθολικής απαγόρευσης της δουλείας στις εθνικές νομοθεσίες των νοτίων Πολιτειών τής Αμερικής, και σταδιακά σε ορισμένες χώρες τής Δυτικής Ευρώπης. Ουσιώδη παράγοντα στην κατάργηση αυτή αποτέλεσε η επικράτηση των φιλελεύθερων ιδεών τού Διαφωτισμού[103] και της Γαλλικής Επανάστασης.

---

[99] Πορτογάλους, Ολλανδούς, Γάλλους, Εγγλέζους, Ισπανούς.

[100] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία σύντομη παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1236 επ.

[101] Σε ορυχεία, φυτείες και κάθε είδους βαριά εργασία, βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

[102] Για την οποία βλ. αναλυτικά *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

[103] Η στάση των Διαφωτιστών απέναντι στο ζήτημα της δουλείας ήταν αρκετά αντιφατική: Ο *Montesqieu* (Γαλλία) θεωρούσε ότι η δουλεία μπορεί να είναι δικαιολογημένη σε κάποιες κλιματικές

Όμως, λόγω της έκρηξης της παραγωγής αγαθών, που επέφερε η Βιομηχανική Επανάσταση από τα μέσα τού 19ου αιώνα, επήλθε η γιγάντωση της εργασιακής εκμετάλλευσης υπό καθεστώς ανελευθερίας και καταπίεσης. Αλλά και η οικονομική ανάπτυξη που παρατηρήθηκε σε παγκόσμιο επίπεδο περί τις αρχές τού 20ου αιώνα, συνδυαστικά με την πολιτική σταθερότητα και την παρατεταμένη περίοδο ειρήνης, οδήγησαν στην περαιτέρω ανάπτυξη του φαινομένου τής εμπορίας λευκής σαρκός. Όπως είναι γνωστό, η εμπορία ανθρώπων υπό τη μορφή τής εργασιακής, αλλά και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συνεχίστηκε και μετά τη λήξη τού Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και κυρίως στις αναπτυσσόμενες χώρες.

Εν τέλει, το καθεστώς τής δουλείας απαγορεύθηκε με διεθνείς συμβάσεις στο πλαίσιο της κοινωνίας των Εθνών (το έτος 1926, με τη Σύμβαση της Γενεύης) και έπειτα η εξάλειψή της αποτέλεσε προτεραιότητα και θεμελιακό σκοπό τού ΟΗΕ. Όμως, παρά τις αξιότιμες προσπάθειες που λαμβάνουν χώρα σε παγκόσμια κλίμακα για την καταπολέμηση της δουλείας, η εμπορία ανθρώπων (ως σύγχρονης μορφής δουλεία) ευρίσκεται σε ραγδαία ανάπτυξη την τελευταία εικοσαετία[104].

ΙΙ. Σύγχρονες διαστάσεις του φαινομένου

Όσον αφορά στη σημερινή της, σύγχρονη εκδοχή, η εμπορία ανθρώπων άρχισε να εμφανίζεται ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και πλέον έχει καταφέρει να προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις, διεκδικώντας τον τίτλο ενός από τα πιο κερδοφόρα εγκλήματα στον κόσμο (μαζί με την εμπορία ναρκωτικών και τη διακίνηση όπλων). Ο αριθμός των θυμάτων που πωλούνται και αγοράζονται με σκοπό το κέρδος από την οιασδήποτε μορφής εκμετάλλευσης, αυξάνεται πλέον ακατάπαυστα.

Ασφαλώς, στις χώρες τής Βαλκανικής χερσονήσου, η ραγδαία αύξηση του αριθμού των θυμάτων σημειώθηκε στη δεκαετία τού 1990 και ουσιαστικά μετά την κρίση στην πρώην Γιουγκοσλαβία. Ακολούθησε η εξαθλίωση της οικονομίας των

ζώνες (όταν το κλίμα διαφοροποιεί σε κάποιο βαθμό την ανθρώπινη φύση). Ο *Locke J.* (Αγγλία) υποστήριζε ότι αν η βαθύτερη ανθρώπινη φύση είναι κοινή και συνδεδεμένη με ορισμένα αναπαλλοτρίωτα φυσικά δικαιώματα, τότε η δουλεία πρέπει να καταγγέλλεται ως ανήθικη και αντίθετη στο λόγο.

[104] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1237.

χωρών τού ανατολικού μπλοκ, με συνέπεια τη διόγκωση της μετανάστευσης και την ενίσχυση του οργανωμένου εγκλήματος, του οποίου τα κέρδη άρχισαν να αυξάνονται από *οτιδήποτε μπορούσε να πωληθεί.*

Ανέκαθεν, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διακινούνταν ως επί το πλείστον με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, ενώ ήδη από τα τέλη τού προηγούμενου αιώνα, λόγω των παγκόσμιων οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών, πλήθος γυναικών άρχισαν να ακολουθούν οικειοθελώς το μονοπάτι τής πορνείας, με την ελπίδα να κερδίσουν χρήματα και να επιστρέψουν αργότερα στις χώρες καταγωγής τους. Όπως είναι φυσικό, οι περισσότερες από αυτές έφτασαν στο σημείο να πέσουν θύματα εξευτελιστικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης από τους εμπόρους τους[105].

Αν και το εμπόριο με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση[106] (λ.χ. προμήθεια φθηνού οικιακού προσωπικού, κ.λπ.) βρίσκεται σε ιδιαίτερη άνθηση, δε συγκρίνεται με την ανάπτυξη που χαρακτηρίζει την εμπορία, που σκοπό έχει την σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων[107], η οποία αποτελεί πλέον την πιο συνήθη μορφή εμπορίας ανθρώπων με ποσοστό 79%[108], αποφέροντας 22.600.000.000 ευρώ ετησίως στους εκμεταλλευτές. Αλήθεια είναι, ότι το *κέρδος* από την άπαξ μόνο πώληση ενός εργάτη είναι κατά πολύ μικρότερο, σε αντιδιαστολή με αυτό που αποφέρει ένα θύμα στο διακινητή του, μέσω της συνεχούς σεξουαλικής του εκμετάλλευσης. Αυτό που προκαλεί έκπληξη πάντως, είναι το γεγονός ότι ένας αξιόλογος αριθμός δραστών εμπορίας ανθρώπων είναι γυναίκες: τα πρώην θύματα γίνονται θύτες και το γυναίκειο φύλο διαδραματίζει τόσο κυρίαρχο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων, παρά σε οιοδήποτε άλλο έγκλημα, ενώ σε ορισμένες χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας, η εμπορία γυναικών από γυναίκες αποτελεί τον κανόνα[109].

---

[105] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 27.

[106] Σε τουλάχιστον 13.000.000 ανέρχονται τα θύματα της καταναγκαστικής εργασίας (αριθμός στον οποίο συμπεριλαμβάνεται η εμπορία ανθρώπων και η πώληση παιδιών) παγκοσμίως, αποφέροντας στους εκμεταλλευτές τους περίπου 30.000.000.000 ευρώ το χρόνο. Το 56% των θυμάτων είναι γυναίκες και νεαρά κορίτσια και το 40% παιδιά κάτω των 18 ετών, βλ. *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

[107] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research in Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 246.

[108] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

[109] Βλ. την παρουσίαση της Παγκόσμιας Έκθεσης του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων, ό.π.

Έτσι, τα τεράστια κέρδη που αποκομίζουν οι έμποροι από την παράνομη αυτή δραστηριότητα, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι οι πελάτες ανταποκρίνονται άμεσα στις νέες μορφές των παρεχόμενων από τα θύματα σεξουαλικών υπηρεσιών, οδηγούν στην αδιάκοπη εκμετάλλευση των τελευταίων, υπό καθεστώς απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης. Οι δράστες εκμεταλλεύονται τις δυσμενείς συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων στις χώρες προέλευσης, υποσχόμενοι ένα ευοίωνο μέλλον, το οποίο, όμως, δεν είναι άλλο από την εξώθηση αυτών στην εξαναγκαστική πορνεία. Ο πιο συνήθης τρόπος εξώθησης των θυμάτων αποτελεί η διαφήμιση των υπηρεσιών μέσω του διαδικτύου και σχετικών περιοδικών και η χρήση κινητής τηλεφωνίας, το απόρρητο των οποίων διευκολύνει το έργο τους. Ασφαλώς, τα θύματα βρίσκονται υπό τη διαρκή επιρροή και τον έλεγχο των δραστών, που, με τη χρήση σωματικής βίας, απειλών και κατακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων τους, προσπαθούν να κάμψουν την οιαδήποτε αντίσταση των θυμάτων και να εξασφαλίσουν τη σιωπή τους.

Οι συνθήκες διαβίωσης των θυμάτων είναι αναμφισβήτητα άθλιες, πολλάκις κάτω από τα όρια επιβίωσης, καταρρακώνοντας στο μέγιστο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και τα ατομικά τους δικαιώματα: επιτηρούνται αδιάκοπα από τους δράστες, βρίσκονται έγκλειστα σε διαμερίσματα, ακόμη δε εξαναγκάζονται σε κατάχρηση αλκοόλ και χρήση ναρκωτικών ουσιών, ενώ υπόκεινται σε σωματική και ψυχολογική βία[110] και βασανισμούς νουθεσίας (που μπορεί να περιλαμβάνουν από βιασμούς και σωματικές βλάβες, μέχρι θανατώσεις). Οι πλέον τολμηρές και τυχερές γυναίκες, εάν καταφέρουν να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών και να προσφύγουν στις αρμόδιες αρχές, στην καλύτερη περίπτωση θα αντιμετωπίσουν το πρόβλημα της (συνήθως) παράνομης διαμονής τους στη χώρα. Οι δε περισσότερο ευάλωτες και τρομαγμένες, δεν καταφέρνουν να αποδράσουν, με αποτέλεσμα να

Με βάση στοιχεία που συγκεντρώθηκαν από 155 χώρες, η έκθεση κάνει την πρώτη παγκόσμια αποτίμηση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων και των μεθόδων καταπολέμησής του. Αναφέρεται, επίσης, στους διαφορετικούς τύπους εμπορίας ανθρώπων, στα νομικά μέτρα που έχουν ληφθεί, ενώ περιέχει πληροφορίες για συγκεκριμένες χώρες όσον αφορά τις καταγεγραμμένες περιπτώσεις εμπορίας προσώπων, τον αριθμό των θυμάτων αλλά και των ποινικών διώξεων.

[110] Βλ. *Calandruccio G.*, A review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 279.

μεταπωλούνται ξανά και ξανά, από έμπορο σε έμπορο[111], εάν στο μεταξύ δεν έχουν αυτοκτονήσει.

Από τις σύγχρονες μορφές της σεξουαλικής εκμετάλλευσης ξεχωρίζει πλέον το φαινόμενο του *happy trafficking*, το οποίο άρχισε σχετικά προσφάτως να παρατηρείται, δηλαδή η λεγόμενη *χαμογελαστή εμπορία ανθρώπων*, κατά την οποία το θύμα δεν εξαναγκάζεται (από ένα ορισμένο χρονικό σημείο και έπειτα) να εκπορνευθεί, αλλά καθίσταται *συνεταίρος* του δράστη. Ούτως, φαίνεται τη βαρβαρότητα και τις μεθόδους άσκησης βίας και συστηματικής κακοποίησης, να έχουν διαδεχθεί περισσότερο εκλεπτυσμένες και διακριτικές τεχνικές ελέγχου των θυμάτων: η ελάχιστη οικονομική ανταμοιβή για τις υπηρεσίες τους, συνδυαστικά με έναν υποτυπώδη (και πλαστό τις περισσότερες φορές) βαθμό ελευθερίας, φαίνεται να διανοίγουν το δρόμο για μία προοπτική απελευθέρωσης, στην περίπτωση στρατολόγησης καινούριων θυμάτων. Αφενός λίγα χρήματα (5 έως 7 ευρώ ημερησίως)[112] και αφετέρου ένα ρεπό είναι συχνά αρκετά, για να παύσει το θύμα να διεκδικεί την απελευθέρωσή του και τη συνεργασία του με τις διωκτικές αρχές[113].

Ακόμα, τις τελευταίες δεκαετίες (κυρίως από το 1990 και έπειτα) παρατηρείται εντόνως η ιδιαίτερη αυξητική τάση τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης με θύματα νεαρούς άνδρες και ανήλικα αγόρια, που προορίζονται στις χώρες τής Δυτικής Ευρώπης (όπως τη Γερμανία, τη Γαλλία, την Ισπανία και την Ιταλία). Αυτό το φαινόμενο παρουσιάζει ιδιαίτερη άνθιση, προφανώς εξαιτίας της ζήτησης των συγκεκριμένων *υπηρεσιών* των θυμάτων, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι η εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα είναι ελλιπώς ενημερωμένη σχετικά, αποτελώντας ευκολότερο στόχο. *Έπειτα, η ψυχολογική κατάσταση που ο ομοφυλοφιλικός σεξουαλικός βιασμός στο θύμα και ο φόβος τής κοινωνικής προκατάληψης που τον περιβάλει, αποτελούν μηχανισμούς χειραγώγησης του θύματος από τους εκμεταλλευτές του*[114].

---

[111] Βλ. *Kav La 'Oved,* UN Commission on Human Rights, 59th Session 17 March – 24 April, National. NGOs Report to the Annual UN Commission on Human Rights: Evaluation of National Authorities Activities and Actual Facts on the Trafficking in Persons for the Purpose of Prostitution in Isreal, Kav La 'Oved, 6 April, στο διαδικτυακό τόπο: www.kavlaoved.org.il.

[112] Ποσό το οποίο σε καμία περίπτωση δεν αντιστοιχεί στο ποσό που εισπράττει ο εκμεταλλευτής τους, βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, ό.π., σελ. 110.

[113] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ.

[114] Βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, ό.π., σελ. 109.

Ακολούθως, αναφορικά με την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, σε ιδιαίτερη έξαρση τις δύο τελευταίες κυρίως δεκαετίες, ευρίσκεται το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την παροχή οικιακών υπηρεσιών[115]. Αυτά τα θύματα είναι στην πλειοψηφία τους ανήλικα κορίτσια και γυναίκες, γεγονός που την ίδια στιγμή αντικατοπτρίζει την παγκόσμια αντίληψη περί κατανομής τής οικιακής εργασίας και της φροντίδας προσώπων στο γυναικείο φύλο. Αυτά τα θύματα, κατά κανόνα, διακινούνται μεταξύ της ιδίας ηπείρου, λόγου χάρη μεταξύ των χωρών τής Αφρικής[116] ή της Ασίας (από την Ινδονησία στη Μαλαισία), ενώ μετακινήσεις θυμάτων για τον ίδιο σκοπό παρατηρούνται και στις χώρες τής Ευρώπης, αν και τα σχετικά δεδομένα είναι αρκετά περιορισμένα. Ακολούθως, στις αναπτυγμένες χώρες, παρατηρείται η εκμετάλλευση των θυμάτων με σκοπό την φροντίδα ατόμων με ειδικές ανάγκες και την περίθαλψη ηλικιωμένων προσώπων[117].

Ασφαλώς, το γεγονός ότι η φύση τής οικιακής εργασίας είναι άκρως ιδιωτική, παρέχει γόνιμο έδαφος στην εξάπλωση αυτού του είδους trafficking από οργανωμένα πρακτορεία προσλήψεων, αλλά και από μεμονωμένους εργοδότες. Αυτά τα πρακτορεία προσλήψεων χρεώνουν υπέρογκες αμοιβές για τα θύματα εκμετάλλευσης και δεν εκπληρώνουν συμβάσεις που αναφέρουν ότι θα βρουν άλλον εργοδότη, σε περίπτωση που ανακύψουν οιασδήποτε φύσεως προβλήματα[118].

Αυτά τα θύματα εργάζονται υπό καθεστώς δουλείας, άνευ αποδοχών, με την αιτιολογία ότι δουλεύουν για να πληρώσουν τα έξοδα μετακίνησης στην εκάστοτε χώρα, ενώ υπάρχουν περιπτώσεις κατά τις οποίες οι εργοδότες απολύουν τα θύματα, όταν έρθει η στιγμή να πληρώσουν τους μισθούς τους, αποφεύγοντας με τον τρόπο

---

[115] Τα δίκτυα που επιδίδονται στο εμπόριο με σκοπό την προμήθεια οικιακού προσωπικού και εργατών θεωρούνται οι «φτωχοί συγγενείς» των δικτύων τού οργανωμένου εγκλήματος, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 30.

Το κύριο πρόβλημα σχετικά με την μορφή εκμετάλλευσης αυτή είναι ότι σπανίως αναγνωρίζεται ως μία μορφή καταναγκαστικής εργασίας. Λόγου χάρη, στις περισσότερες χώρες τού περσικού κόλπου, ένας τέτοιος νόμος θα χαρακτηρίζονταν ως παραβίαση της ιδιωτικής ζωής τού ατόμου, και σε αυτές τις χώρες οι οικιακοί βοηθοί θεωρούνται μέλη τής οικογένειας (βλ. *Mattar M.*, Monitoring the status of severe forms of trafficking in foreign countries: sanctions mandated under the US Trafficking Victims Protection Act, Brown Journal of World Affairs, X (1), σελ. 159 – 178).

[116] Βλ. *Mattar A.*, Trafficking in persons, especially women and children in countries ok Middle East: the scope of the problems and the appropriate legislative responses, Fordham International Law Jouranl, 26, 2003, σελ. 721.

[117] Βλ. *Ehrenreich B., Hoschchild A.*, Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy, Granta, 2003.

[118] Βλ. *Anderson B., O' Connell Davidson J.*, Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multy – Country Pilot Study, 15, IOM, 2003, σελ. 14 – 15.

αυτό τις οικονομικές τους ευθύνες[119]. Οι εργοδότες έχουν τον πλήρη έλεγχο των θυμάτων, που περιλαμβάνει από την καταστροφή και κατακράτηση των νομιμοποιητικών εγγράφων (όποτε υπάρχουν) και τον εξαναγκασμό σε αμέτρητες ώρες εργασίας, μέχρι τη σεξουαλική τους κακοποίηση από τα αρσενικά μέλη του σπιτιού[120].

Αξίζει δε αναφοράς η θλιβερή διαπίστωση ότι η περισσότερο απάνθρωπη εκδοχή τής εμπορίας ανθρώπων αντικατοπτρίζεται στην πλευρά των ανήλικων θυμάτων, τα οποία υφίστανται στο μέγιστο ολόκληρη τη βαρβαρότητα του trafficking. Από τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την παιδική πορνογραφία[121], μέχρι τις παράνομες υιοθεσίες, την εμπορία βρεφών[122] και την εμπορία παιδιών που

[119] Βλ. *Kelly L.*, Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, 2002, *Chammartin G.*, Women Migrant Workers' Protection in Arab League States, ILO, 2003.

[120] Βλ. *Anderson B., O' Connell Davidson J.*, Demand for Trafficked Persons Labour/Services, Draft Final Report.

[121] Στο 20% του γενικού πορνογραφικού υλικού πρωταγωνιστούν ανήλικα παιδιά (βλ. *Κόκουβας Γ.*, Παιδική Πορνογραφία: Τι να προσέχουμε, πώς να προστατευτούμε;, 01.11.2010, στο διαδικτυακό τοπο www.in2life.gr). Υπολογίζεται ότι περισσότερο από 1.000.000 πορνογραφικές εικόνες ανηλίκων διακινούνται στο διαδίκτυο κα 200 νέες εικόνες ταχυδρομούνται ηλεκτρονικά σε ημερήσια βάση (βλ. *Δημόπουλος Χ.*, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, σελ. 13 επ). Εκτιμάται, σύμφωνα με το Γραφείο του ΟΗΕ για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (UNODC), ότι 50.000 νέες εικόνες κακοποίησης παιδιών αναρτώνται ετησίως στο διαδίκτυο. Το κέρδος δε που αποφέρει η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, υπολογίζεται ότι κυμαίνεται από περίπου 180.000.000 μέχρι 900.000.000 ευρώ το χρόνο, ενώ σύμφωνα με άλλες πηγές αγγίζει τα 2.700.000.000 ευρώ ετησίως (βλ. *Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου,* Σειρά Ομάδας Νέων, Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Επιστημονική Εποπτεία: Κιούπης Δ., Επιμέλεια: Ιωαννίδου Α., σελ. 6). Η τιμή ενός πορνογραφικού βίντεο κυμαίνεται από 46 έως 60 ευρώ, εάν είναι αντιγραφή και 763 ευρώ εάν είναι πρωτότυπο. Στην περίπτωση που η ταινία περιλαμβάνει τη δολοφονία παιδιού (snuff films), τότε η τιμή μπορεί να φτάσει και τα 3.500 ευρώ, ενώ στην Ελλάδα τα 5.000 ευρώ (βλ. *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο.*, Πορνογραφία και Διαδίκτυο, σε: Βιασμός, σελ. 102 – 103). Από 500 ευρώ ξεκινά η ζωντανή μετάδοση (live streaming) σε βάρος παιδιών ηλικίας από 5 έως και 11 ετών αυστηρά και ο βιασμός και ο βασανισμός αποτιμώνται από τους δράστες στα 2.000 ευρώ και πάνω, ενώ αν ο *πελάτης* επιθυμεί ιδιαίτερα βίαια ξεσπάσματα σε βάρος παιδιών, η τιμή είναι δυνατόν να φτάσει ακόμη και τα 10.000 ευρώ (βλ. *Εφημερίδα* ESPRESSO, Ζουν ανάμεσά μας…, 06.07.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.espressonews.gr).

[122] Σε 5.500.000 ανέρχονται τα παιδιά που έχουν πουληθεί παγκοσμίως μέσα στο διάστημα ενός έτους. Σε αρκετές περιπτώσεις βρέφη πωλούνται προς περίπου 18.000 ευρώ από την Νότια και Κεντρική Αμερική. Στη Γουατεμάλα, περίπου 30 υποθέσεις το χρόνο αφορούν παράνομες υιοθεσίες από ψεύτικες μητέρες. 70 παιδιά χάθηκαν τα τελευταία 2 χρόνια στην Ελλάδα και βρέθηκαν μόνο τα 48. Κάθε 2 λεπτά αναφέρεται μία εξαφάνιση παιδιού στην Ευρώπη. 250.000 παιδιά εξαφανίζονται ετησίως στην ΕΕ, με το εμπόδιο παιδιών να σημειώνει άνοδο 27% (βλ. την τηλεοπτική εκπομπή *Σε Πρώτο Πλάνο*, ό.π.). Η δεδομένη συνδρομή διαφθαρμένων δημοσίων υπαλλήλων και υψηλών κρατικών λειτουργών κρίνεται σημαντική και απαραίτητη. Το έτος 2000, εξαρθρώθηκε κύκλωμα από την Αλβανία το οποίο έστελνε εγκύους ιερόδουλες στη Γερμανία προκειμένου να γεννήσουν εκεί τα παιδιά τους και να τα πουλήσουν σε εύπορα ζευγάρια Δυτικοευρωπαίων έναντι σχεδόν 33.000 ευρώ το ένα.

υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία από μέλη των οικογενειών τους υπό τη μορφή τής πώλησης αγαθών στους δρόμους, της επαιτείας[123] ή ακόμα και της διάπραξης μικροκλοπών[124], όλες αυτές οι μορφές trafficking εναντίον ανήλικων θυμάτων ευρίσκονται σε έντονη έξαρση τα τελευταία χρόνια.

Οι ανήλικοι χρησιμοποιούνται είτε απευθείας με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, είτε για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, δηλαδή καθίστανται αντικείμενα εκμετάλλευσης με έμμεσο τρόπο, το οποίο διανέμεται μέσω του διαδικτύου με προφανείς τρόπους. Από τα 14 του ήδη χρόνια, ένα κορίτσι αντιμετωπίζεται ως ενήλικο, τόσο από τους σωματέμπορους όσο και από τους πελάτες, βιώνοντας την πλήρη καταπάτηση των δικαιωμάτων του και την διάπραξη άλλων βάναυσων εγκληματικών εναντίον του πράξεων (βιασμούς, ξυλοδαρμούς, κ.λπ.).

Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί ότι η εισβολή τού διαδικτύου στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων έχει ευνοήσει με το δικό της τρόπο σε ασύλληπτο βαθμό την εξάπλωση του εσωτερικού και του διεθνούς trafficking. Από το 2000 έως σήμερα, ο αριθμός των χρηστών τού διαδικτύου έχει εμφανίσει εκπληκτική άνοδο της τάξεως του 936% (!)[125]. Ακόμη, εκτιμάται δε ότι, τη στιγμή που γράφονται τούτες οι γραμμές, οι χρήστες τού διαδικτύου ανέρχονται σε περισσότερους από 3.500.000.000

Οι εισαγγελικές αρχές εκτιμούσαν ότι στην υπόθεση εμπλέκονταν αρκετές κλινικές και τουλάχιστον ένα νοσοκομείο. Στην Ελλάδα έρχονται συνήθως οι έγκυες γυναίκες από τα Βαλκάνια που έχουν συμφωνήσει να δώσουν τα παιδιά τους για υιοθεσία (βλ. Σύμφωνα με έρευνα του ιταλικού παραρτήματος της Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης «Σώστε τα Παιδιά», που δημοσιεύτηκε στον τύπο, βλ. *Πανάγος Κ.*, ό.π., σελ. 102). Οι τιμές των εμβρύων κυμαίνονται από 6.500 ευρώ για το κορίτσι και μέχρι 13.500 ευρώ για το αγόρι (βλ. Βλ. *Χλούπης Γ.*, Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006).

[123] Σύμφωνα με εκτιμήσεις των αρμοδίων επιχειρησιακών υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας, κάθε ανήλικος, ο οποίος επαιτεί στους φωτεινούς σηματοδότες θα πρέπει να συγκεντρώνει το ποσό των 900 περίπου ευρώ μηνιαίως. Έχει διαπιστωθεί, ότι οργανωμένες ομάδες στην Αλβανία στρατολογούν ή σε ορισμένες περιπτώσεις μισθώνουν από τους γονείς τους ανήλικους ομοεθνείς τους, τους μεταφέρουν λαθραία στην Ελλάδα, κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα, όπου άλλα μέλη της ομάδας φροντίζουν για τη συντήρηση και τη μεταφορά τους σε διάφορα σημεία και τους υποχρεώνουν να επαιτούν, ενώ άλλα άτομα της ομάδας παραλαμβάνουν τις εισπράξεις τους. Στις περιπτώσεις τις επαιτείας, εκτιμάται ότι αρκετά άτομα έχουν υποστεί εσκεμμένα ακρωτηριασμό για να αυξήσουν το αίσθημα οίκτου και κατά συνέπεια τα κέρδη τους, βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ. και ιδίως 925, *Κουράκης Ν.*, Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

[124] Βλ. Το άρθρο *Ζει και ... βασιλεύει το εμπόριο ανθρώπων στην Ελλάδα*, στον διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr.

[125] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.internetworldstats.com.

παγκοσμίως[126], ενώ υπολογίζεται ότι το έτος 2020, ο αριθμός αυτός θα ξεπερνάει τα 4.100.000.000[127].

Αν και οι παραδοσιακοί τρόποι εμπορίας ανθρώπων αδιαμφισβήτητα παραμένουν εν ισχύ, οι διαδικτυακές τεχνολογίες προσφέρουν στους εμπόρους τη δυνατότητα να προσεγγίσουν έναν τεράστιο (υποψήφιο) αριθμό θυμάτων και να απευθυνθούν σε πλήθος πελατών πέραν των γεωγραφικών τους ορίων[128]. Όπως πολύ εύστοχα επισημαίνεται[129], *πολλά από όσα συνέβαιναν κάποτε στους δρόμους, πραγματοποιούνται τώρα πίσω από κλειστές πόρτες, και το διαδίκτυο χρησιμοποιείται ως τρόπος πρόσληψης και διαφήμισης της πορνείας νεαρών κοριτσιών*. Ασφαλώς να σημειωθεί ότι η χρήση τού διαδικτύου για την προσέλκυση των θυμάτων, δεν αποτελεί μία νέα μορφή εμπορίας ανθρώπων, αλλά προσθέτει απλώς μία σύγχρονη δυνατότητα, έναν νέο τρόπο στρατολόγησης θυμάτων, στο ήδη υπάρχον οπλοστάσιο των διακινητών[130].

Οι δράστες, επωφελούμενοι ακριβώς των πλεονεκτημάτων (δηλαδή του χαμηλού κόστους, της ταχύτητας, της δυσκολίας εντοπισμού, κ.λπ.) και ασφαλώς της ανωνυμίας που προσφέρει το διαδίκτυο[131], έχουν στη διάθεσή τους ένα αποτελεσματικό και απεριόριστο μέσο, με πλήθος δυνατοτήτων και αναρίθμητων επιλογών, για τη στρατολόγηση των θυμάτων τους. Από online γραφεία εύρεσης εργασίας (τα οποία φαινομενικά αναζητούν μοντέλα[132] και κινούνται γύρω από το χώρο τού θεάματος) και τουριστικά πρακτορεία μέχρι αγγελίες στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Twitter, Facebook, MySpace, Instagram, κ.λπ.), όλα τα ανωτέρω

[126] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.internetlivestatistics.com.

[127] Βλ. Review, Infographic: The number of internet users by 2020, στο διαδικτυακό τόπο www.gemalto.com.

[128] Βλ. *Latonero M.*, Human Trafficking Online. The Role of Social Networking Sites and Online Classfields, σελ. IV, στο διαδικτυακό τόπο www.techlologyandtrafficking.usc.edu.

[129] Βλ. *Agbonkpolor K.*, Starting out young in the world's oldest profession: children prostitutes in L.A., Patt Morrison, Southern California Public Radio, 2010, στο διαδικτυακό τόπο www.scpr.org.

[130] Βλ. *Sykiotou Ath.*, Trafficking in Human Beings: Internet Recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, 2007, σελ. 13.

[131] Βλ. *Kunze E.*, Sex Trafficking Via The Internet: How International Agreements Address The Problem And Fail To Go Far Enough, στο διαδικτυακό τόπο www.suffolk.edu, σελ. 241 επ. και ιδίως 242.

[132] Βλ. σχετικές ιστορίες θυμάτων σε *Konkol M.*, Cook County Sheriff Sues Craigslist for Sex Ads, CHICAGO SUN-TIMES, 6, 2009, *Celizic M.*, Former Teen Sex Slave Says Trafficking Common, TODAY-show.com, 13, 2009, στο διαδικτυακό τόπο www.webcitation.org.

αξιοποιούνται από τους εμπόρους για να προσελκύσουν τα ανυποψίαστα θύματα και τελικά να τα εκμεταλλευτούν.

Οι έμποροι κάνουν χρήση διαφόρων εξελιγμένων διαδικτυακών τεχνολογιών και μέσων [όπως το deep Web, τα communication-Usenet newsgroups, το World Wide Web, την ηλεκτρονική αλληλογραφία (e-mail), τη ζωντανή επικοινωνία εικόνας και ήχου (live chat), τα ενημερωτικά δελτία (bulletin), τους πίνακες μηνυμάτων (message boards), τις κάμερες για ζωντανή μετάδοση εικόνας και βίντεο (live video chat), τη ζωντανή μετάδοση (live streaming), τους peer-to-peer διακομιστές, τα προγράμματα κοινής χρήσης αρχείων (file sharing), τις εφαρμογές κινητών τηλεφώνων (mobile apps), κ.ά.] και προσελκύουν τα θύματα αποκτώντας την εμπιστοσύνη τους, με σκοπό αρχικά να τα στρατολογήσουν και έπειτα να τα εκμεταλλευθούν ευθέως για τον εαυτό τους (όπως λ.χ. πορνογραφία), οπότε είναι ταυτόχρονα έμποροι και πελάτες, ή να τα προωθήσουν σε τρίτους (πελάτες), μέσω της διαφήμισης, με σκοπό την εκμετάλλευση των σεξουαλικών τους (κυρίως) υπηρεσιών. Ασφαλώς, ουδεμία από αυτές τις νέες τεχνολογίες είναι από μόνη της επιβλαβής και ούτε πρέπει να αντιμετωπίζεται ως τέτοια, αλλά για τους εγκληματίες που αναζητούν εύκολους τρόπους εκμετάλλευσης των θυμάτων τους, παρέχουν ασφαλώς αποτελεσματικές, αλλά και ανώνυμες μεθόδους[133].

Όμως, η εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος δε σταματάει εδώ. Από τα πρώτα ήδη χρόνια, κατά τα οποία άρχισε να γίνεται πραγματικότητα το όνειρο των μεταμοσχεύσεων, το κύριο πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπισθεί ήταν η έλλειψη διαθέσιμων οργάνων τού σώματος[134]. Ειδικά δε τον τελευταίο καιρό, παρατηρείται

---

[133] Βλ. *Council of Europe*, Group of Specialists on the Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation, Φεβρουάριος, 17, 2003, σελ. 107.

[134] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία: βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ελ.*, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ., *Κοσμάτος Κ.*, Οι «ευπαθείς» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» ομάδες του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 348 επ., *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ., *η ίδια,* Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου – Αναζητώντας τη χρυσή τομή, σε: Μεταμοσχεύσεις, σελ. 25 επ., *Κωνσταντινίδης Α.*, Η ποινική αντιμετώπιση των μεταμοσχεύσεων, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 481 επ., *Βάρκα – Αδάμη Α.,* Το δίκαιο των μεταμοσχεύσεων, *Πατσουράκου Ν.*, Το πρόβλημα της χρησιμοποίησης μελών του σώματος του κληρονομούμενου για μεταμόσχευση κατά τη νέα ισχύουσα νομοθεσία, ΕλλΔνη, 1987, σελ. 549 επ., *Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ.*, Η συναίνεση από πλευράς ενήλικα δότη στην post mortem μεταμόσχευση από τον ν. 2737/1999 μέχρι και τον ν. 4075/2012, ΠοινΔικ, 2014, σελ. 975

μία έντονη ζήτηση των ανθρωπίνων οργάνων για την πραγματοποίηση μεταμοσχεύσεων και μάλιστα ιδιαιτέρως μεγαλύτερη από την υπάρχουσα προσφορά τους[135]. Αυτή η ολοένα και εντονότερη δυσαναλογία μεταξύ της απαντώμενης μικρής προσφοράς και της αυξανόμενης ζήτησης[136] προσφέρει γόνιμο έδαφος για την εξάπλωση της παράνομης εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων[137] και των παρανόμων μεταμοσχεύσεων[138], ενώ η κατάσταση αυτή συνεχώς επιδεινώνεται με την ίδια ταχύτητα που εμφανίζει η βελτίωση των τεχνικών δυνατοτήτων για την αντιμετώπιση σοβαρών ασθενειών.

επ., *Χατζηκώστας Κ.*, Ο νόμος 2737/1999 και οι "post mortem" μεταμοσχεύσεις – Μία κριτική προσέγγιση, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 388 επ., *Νούσκαλης Γ.*, Το σχέδιο της απόφασης – πλαισίου για την καταστολή πράξεων σχετικά με την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 485 επ., *Πλιώτας Β.*, Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 200 επ., *Κιούπης Δ.*, Εμπόριο ανθρώπινων οργάνων. Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο και ο ρόλος του διαδικτύου, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 1629 επ., *Goodwin M.,* Black Markets. The Supply and Demand of Body Parts, Cambridge University Press, *Territo L., Matteson R.,* The International Trafficking of Human Organs: A Multidisciplinary Perspective*, López – Fraga M., et. al.,* A needed Convention against trafficking in human organs, The Lancet, 383, June 28, 2014, σελ. 2187 επ.

Για το ελληνικό νομικό πλαίσιο που ισχύει για τις μεταμοσχεύσεις βλ. **Τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τα ανθρώπινα δικαιώματα και Βιοϊατρική** που υπεγράφη στο Οβιέδο στις 04.04.1997 (κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2619/1998) και το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής που ψηφίσθηκε στις 24.01.2002 και προσαρτήθηκε σε αυτήν και ιδίως τα άρ. 21 και 25, τον **ν. 3984/2011** (δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων και άλλες διατάξεις) και ιδίως τα άρ. 5, 32 παρ. 2 έως 5 και 36 παρ. 1, τον **ν. 3305/2005** (εφαρμογή της ιατρικώς υποβοηθούμενης αναπαραγωγής) και ιδίως το άρ. 26 παρ. 2, τον **ν. 3418/2005** (Κώδικας Ιατρικής Δεοντολογίας) και ιδίως το άρ. 32, που αφορά στις μεταμοσχεύσεις ιστών και οργάνων.

[135] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, ό.π., σελ. 304 επ., *Πλιώτας Β.*, ό.π., σελ. 200 επ.

[136] Οι ανάγκες της Ελλάδας ανέρχονται σε 1.000 μοσχεύματα το χρόνο. 20.000 Αμερικανοί ασθενείς και 9.000 Γάλλοι τυφλοί περιμένουν μοσχεύματα. Στη δυτική Ευρώπη βρίσκονται σε λίστα αναμονής για μεταμοσχεύσεις νεφρού ή άλλων οργάνων 40.000 άνθρωποι, βλ. *Παπαδοπούλου Ε.*, Εμπορία οργάνων σώματος στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 233. Για περαιτέρω στατιστικά στοιχεία σχετικά με τις μεταμοσχεύσεις βλ. το διαδικτυακό τόπο www.eom.gr.

[137] Βλ. *Κιούπης Δ.*, ό.π., σελ. 1629.

[138] Φαίνεται πως περίπου 10.000 μεταμοσχεύσεις στη μαύρη αγορά γίνονται κάθε χρόνο εντός της ΕΕ (βλ. *Λινάρδου Γ.*, Στοιχεία – σοκ για το εμπόριο οργάνων: μέχρι 1,2 δισ. δολάρια τα κέρδη ετησίως, 21.05.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr). Τα κέρδη δε από το παράνομο εμπόριο οργάνων έχουν εκτοξευθεί λίγο παραπάνω από 1.000.000.000 ευρώ το χρόνο. Υπολογίζεται ότι 15.000 με 20.000 νεφρά πωλούνται παράνομα σε όλο τον κόσμο κάθε χρόνο ενώ περίπου 7.000 νεφρά αποκτώνται παράνομα από συμμορίες ετησίως (βλ. *Εφημερίδα ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*, Βρετανία: Οι αρχές ανακάλυψαν δύο άτομα, λίγο πριν τους πάρουν τα όργανα, 09.03.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.prototothema.gr). Ο ΟΗΕ εκτιμά ότι το 5% έως 10% των μεταμοσχεύσεων νεφρών που πραγματοποιούνται κάθε χρόνο είναι αποτέλεσμα του εμπορίου οργάνων (βλ. *Εφημερίδα ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ*, New York Times: Εμπόριο οργάνων στην Ελλάδα της κρίσης, 02.07.2012, στο διαδικτυακό τόπο www.prototothema.gr).

Όπως είναι αναμενόμενο, η δωρεά οργάνων χάριν αλτρουισμού και άνευ ανταλλάγματος αντικαθίσταται από τη διεξαγωγή παρανόμων εμπορικών συναλλαγών με αντικείμενο το πολυπόθητο όργανο, κύτταρο ή ιστό και συγχρόνως εκδηλώνονται τάσσεις εκμετάλλευσης που στρέφονται αφενός προς τους πιθανούς δότες των οργάνων, στους οποίους συγκαταλέγονται εν δυνάμει όλοι οι υγιείς άνθρωποι και αφετέρου προς τους λήπτες που διατίθενται να πληρώσουν υπέρογκα χρηματικά ποσά για να εξασφαλίσουν τα απαραίτητα για τη ζωή τους όργανα[139].

Όπως εύστοχα επισημαίνεται, *καθώς η αγορά και τα κέρδη διευρύνονται, η εμπορία των ανθρώπινων οργάνων έχει αρχίσει να αποτελεί πλέον δραστηριότητα και του οργανωμένου εγκλήματος, παίρνοντας έτσι την πιο αποκρουστική μορφή της: την εμπορία των ίδιων των ανθρώπων για την εξασφάλιση των οργάνων τους*[140], ούτως ώστε θυσιάζονται στο βωμό τής ζωής και της επιβίωσης αδίστακτες πρακτικές απαγωγής, εκμετάλλευσης, ακόμα δε και θανάτωσης ανθρώπων από εγκληματικές οργανώσεις με διεθνείς διασυνδέσεις και επιχειρηματική δομή για την εξασφάλιση τεράστιων εσόδων.

Από τις αρχές δε της δεκαετίας τού 1980, άρχισε ήδη να παρατηρείται μία περίεργη μετακίνηση ανθρώπων, που έγινε γνωστή ως *μεταμοσχευτικός τουρισμός*[141] *(transplant tourism).* Αιτία δεν αποτελεί μόνο η ραγδαία εξέλιξη της ιατρικής επιστήμης στον τομέα τής βιοϊατρικής, αλλά και το επιεικές, έως ανύπαρκτο πολλές φορές, νομοθετικό πλαίσιο ορισμένων κρατών, αναφορικά με το ζήτημα των μεταμοσχεύσεων. Άνθρωποι ταξιδεύουν από τις πλούσιες χώρες του δυτικού κόσμου και της Ασίας προς την Ινδία, το Ισραήλ, την Αίγυπτο, τις Φιλιππίνες και τα Βαλκάνια, προκειμένου να αγοράσουν και να δεχτούν μοσχεύματα από φτωχούς δότες, οι οποίοι είναι διατεθειμένοι και έτοιμοι να πωλήσουν ένα τους όργανο για μερικές χιλιάδες δολάρια και να λύσουν το πρόβλημα της επιβίωσής τους[142]. Οι

---

[139] Το στοιχείο τής συναίνεσης είναι αυτό που διακρίνει τη δωρεά οργάνων από την εξαναγκαστική ή λόγω παραπλανήσεως αφαίρεσή τους από το σώμα, βλ. αναλυτικά *Καϊάφα – Γκμπάντι Μ.*, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ. και ιδίως σελ. 582, *Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ.*, ό.π., και για ειδικότερα ζητήματα συναίνεσης βλ. απόφαση ΕΔΔΑ υπόθεση *Petrova v. Latvia* (2014), *Goodwin M.*, ό.π., σελ. 63 επ.

[140] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, ό.π., σελ. 304.

[141] Βλ. *Πλιώτας Β.*, Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 201.

[142] Βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στην Ισπανία, τον Μάιο του 2013, κατά την οποία μία απελπισμένη γυναίκα 34 ετών συνελήφθη κατά την προσπάθειά της να πωλήσει το ένα νεφρό της 19

περισσότεροι λήπτες επιστρέφουν σπίτι τους άνευ επαρκούς ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και ασφαλώς μη ανταποκρινόμενοι στη συμβατότητα του οργάνου τού δότη. Αντίστοιχους κινδύνους και προβλήματα αντιμετωπίζουν και οι δότες που, εκλιπαρώντας κυριολεκτικά για το χρηματικό αντάλλαγμα, παραμερίζουν την υγεία τους και ο θάνατος πλείστες φορές αποτελεί μονόδρομο[143].

Αναφορικά με τον ελληνικό χώρο, γνωστότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων αποτελεί αυτή της σεξουαλικής εκμετάλλευσης[144], η οποία λαμβάνει χώρα από τη Βαλκανική χερσόνησο και αφορά ιδίως γυναίκες και ανήλικα κορίτσια. Αναλυτικά, η εξαναγκαστική πορνεία μεγιστοποιήθηκε με ταχύτατους ρυθμούς στην Ελλάδα, γεγονός στο οποίο συνέβαλαν οι διεθνείς συγκυρίες και οι παγκόσμιες κοινωνικές αλλαγές, που είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία πληθυσμών, κυρίως γυναικών και παιδιών, ευάλωτων προς κάθε είδους εκμετάλλευση. Αίσθημα έκπληξης προκαλεί το γεγονός ότι, κατά την χρονική περίοδο του 1990 έως το 2000, εκτιμάται ότι η εξαναγκαστική πορνεία στην Ελλάδα έφτασε σε τόσο τεράστια μεγέθη, που κατάφερε στην κυριολεξία να εκτοπίσει την παραδοσιακή μορφή πορνείας, που προϋπήρχε για δεκαετίες, ενώ σήμερα υπολογίζεται ότι περίπου 20.000 γυναίκες (συμπεριλαμβανομένων και 1.000 κοριτσιών ηλικίας 13 έως 15 ετών) παραμένουν στην ελληνική επικράτεια και είναι θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης[145].

Όπως οι έρευνες μαρτυρούν, η πλειοψηφία των θυμάτων, σε ποσοστό 95%, προέρχονται από χώρες τής Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και της Βαλκανικής χερσονήσου: συγκεκριμένα η Ρουμανία, Ουκρανία, Μολδαβία, Βουλγαρία, Ρωσία, Αλβανία, Πολωνία, Λευκορωσία, Λιθουανία και το Καζακστάν αποτελούν τις συνήθεις χώρες προέλευσης των θυμάτων αυτών[146], λόγω των ιδιαίτερων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών που επικρατούν στα κράτη αυτά. Οι δράστες που εμπλέκονται στην εν λόγω εγκληματική δραστηριότητα είναι τόσο ημεδαποί, όσο και αλλοδαποί (κυρίως Ρουμάνοι, Αλβανοί, Βούλγαροι και

ετών αδελφή της προς 400.000 ευρώ. Οι αστυνομικές αρχές εντόπισαν τα ίχνη της μετά από δημόσια ανακοίνωση (!) της ιδίας σε κολόνες κεντρικών δρόμων της Μαδρίτης, ΣΟΚ: Πωλούσε μέσω αγγελίας το νεφρό της αδελφής της προς 400.000 ευρώ!, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr.

[143] Βλ. *Munksgaard B.*, Organ Trafficking and Transplant Tourism: A commentary on the Global Realities, American Journal of Transplantation, 2008, σελ. 925 επ.

[144] Για μία αναλυτική επισκόπηση της πορνείας και την εξελικτική της πορεία στην Ελλάδα βλ. *Λάζος Γ.*, Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, σελ. 205 επ.

[145] Βλ. A21 Campaign, στο διαδικτυακό τόπο www.a21.gr.

[146] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 37.

Μολδαβοί[147]) και δρουν κυρίως μετά από σύσταση ομάδων 5 με 6 περίπου ατόμων, των οποίων η διάλυση είναι εύκολη, σε περίπτωση που τούτο κριθεί αναγκαίο, λόγω συνδρομής υπονοιών στο πρόσωπό τους από τις αρμόδιες αρχές. Οι Έλληνες δράστες μεν, αναλαμβάνουν τη μεταφορά και φύλαξη των θυμάτων και την ανεύρεση πελατών, οι δε αλλοδαποί δρουν κυρίως στις χώρες προέλευσης. Ασφαλώς, η επιλογή των θυμάτων δεν είναι τυχαία: στόχος τους αποτελούν οι ευπαθείς ομάδες τού πληθυσμού (δηλαδή οι γυναίκες και τα παιδιά), που αντιμετωπίζουν στη χώρα προέλευσης μία σειρά κοινωνικοοικονομικών προβλημάτων και έτσι, καθίστανται πιο ευάλωτες στη στρατολόγησή τους.

Ακολούθως, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται ότι μεγάλο μέρος τής εμπορίας ανθρώπων σχετίζεται με την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, γεγονός που με τη σειρά του συνδέεται άρρηκτα με την αθρόα λαθρομετανάστευση. Όπως είναι γνωστό, η Ελλάδα ήταν παραδοσιακά χώρα προέλευσης των μεταναστών, ενώ στις αρχές τής δεκαετίας τού ενενήντα, μετατράπηκε σε χώρο προορισμού (νόμιμων ή μη) μεταναστών, κυρίως λόγω των γενικών πολιτικών ανακατατάξεων στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων[148]. Οι περισσότεροι αλλοδαποί που εισέρχονται παρανόμως στην Ελλάδα, δεν εισέρχονται κατά κανόνα μόνοι τους, προς ανεύρεση μίας καλύτερης ζωής με μεμονωμένες *συμβάσεις μεταφοράς*, αλλά εξωθούνται προς τη μετανάστευση από τους διακινητές, με τελικό σκοπό να χρησιμοποιηθούν από αυτούς για να τροφοδοτήσουν τις μεγάλες δυτικές αγορές με φθηνά εργατικά χέρια[149]. Αυτά τα θύματα προέρχονται κυρίως από χώρες όπως το Αφγανιστάν, Μπαγκλαντές, Πακιστάν, τη Ρουμανία, Πολωνία, Αλβανία και την Ινδία.

Ομοίως, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται έξαρση των παρανόμων υιοθεσιών και της εμπορίας ανηλίκων παιδιών που υποβάλλονται σε καταναγκαστική εργασία, ενώ η μαζική είσοδος και ανηλίκων στην ελληνική επικράτεια, οδήγησε σε θεαματική αύξηση του αδικήματος της επαιτείας[150]. Οι ασυνόδευτοι *ανήλικοι*, προερχόμενοι κυρίως από το Αφγανιστάν, *έχουν πλημμυρίσει τους δρόμους τής Πάτρας, παιδιά από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Πολωνία έχουν γεμίσει τις ελληνικές πόλεις. Πουλάνε*

[147] Βλ. επίσης Εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Μολδαβία, παράδεισος σωματεμπόρων, του Τζίμα Σ., 08.01.2006, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr.

[148] Βλ. *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

[149] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 37.

[150] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 922 επ. και ιδίως 925.

χαρτομάντιλα, πλένουν τζάμια αυτοκινήτων στα φανάρια. Όλες αυτές οι περιπτώσεις είναι κομμάτια του παζλ του trafficking[151].

Όμως, παρά τις αξιοσημείωτες προσπάθειες των διωκτικών αρχών, αλλά και τις εκάστοτε νομοθετικές παρεμβάσεις, η ελληνική επικράτεια παραμένει γνωστή ως το *κέντρο τής εμπορίας ανθρώπων στην Ευρώπη*[152] και εξακολουθεί να αποτελεί χώρα προέλευσης, διέλευσης και προορισμού θυμάτων παράνομης διακίνησης, λόγω της γεωγραφικής τής θέσης, που την καθιστά την κύρια είσοδο στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Δύσης και Ανατολής, γεγονός που επηρεάζει ασφαλώς τη ραγδαία εξάπλωση και ανάπτυξη του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων.

III. Οι γενεσιουργές αιτίες του φαινομένου

Οιοδήποτε εγκληματικό φαινόμενο δεν εμφανίζεται και ούτε εξαπλώνεται τυχαία, αλλά συνιστά αποτέλεσμα πλήθους παραγόντων. Ομοίως, και η εμπορία ανθρώπων οφείλει την εμφάνιση και τη ραγδαία ανάπτυξη που έχει σημειώσει, σε διάφορες αιτίες και παράγοντες, που εντοπίζονται αφενός στις κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες των χωρών προέλευσης και προορισμού των θυμάτων και αφετέρου στην αύξηση της ζήτησης των *υπηρεσιών*, που οι δραστηριότητες της πρώτης καλούνται να προσφέρουν.

Ο πολιτικός και κοινωνικός παράγοντας: Αμφότερα το έτος 1986, κατά το οποίο ξεκίνησε η πολιτική τής περεστρόικα στην πρώην Σοβιετική Ένωση και έπειτα το έτος 1989 με την πτώση του τείχους τού Βερολίνου, σηματοδοτούν την αφετηρία πρωτοφανών κοινωνικών επαναστάσεων και πολιτικών μεταβολών στις χώρες τού πρώην υπαρκτού σοσιαλισμού (Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, κ.λπ.), που διαμόρφωσαν το πρώτο μεταναστευτικό ρεύμα προς τη Δυτική Ευρώπη. Οι παράγοντες της οικονομικής κρίσης και των πολιτικών καταστάσεων των χωρών τής Ανατολικής Ευρώπης και της Βαλκανικής (η ανεργία, η πτώση βιοτικού επιπέδου, η γενικότερη πολιτική αστάθεια, η υποβίβαση της θέσης τής γυναίκας, κ.λπ.),

[151] Βλ. τη δήλωση του *Εσδρά Δ., επικεφαλούς τού ΔΟΜ*, στην Εφημερίδα *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Σε έξαρση το σύγχρονο δουλεμπόριο, 10.04.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr.
[152] Βλ. *Τι είναι η εμπορία ανθρώπων;*, 1109 – Γραμμή Πληροφόρησης για την Εμπορία Ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο www.1109.gr.

τοποθετούν στο κοινωνικό περιθώριο ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού, το οποίο εξωθείται στη μετανάστευση, με σκοπό την αναζήτηση μίας καλύτερης τύχης και την εξασφάλιση των βασικών αναγκών διαβίωσης, σε κράτη με πολιτική σταθερότητα και οικονομία. Ούτως, διαμορφώνεται το κατάλληλο πλαίσιο, που θα αποτελεί την προσφορά από τις χώρες προέλευσης των μελλοντικών θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων από οργανωμένες ομάδες, οι οποίες εκμεταλλεύονται τις εν λόγω καταστάσεις[153].

Οικονομικός παράγοντας: Οι άθλιες οικονομικές συνθήκες, που επικρατούν σε πολλά κράτη τής υφηλίου, θέτουν εν αμφιβόλω ακόμη και την ίδια την επιβίωση του πληθυσμού τους. Οι δε οικονομικές ανισότητες, που παρατηρούνται ανάμεσα στις αναπτυγμένες και τις αναπτυσσόμενες χώρες τής Αφρικής και της Ασίας, το χάσμα δηλαδή μεταξύ πλούσιων και φτωχών λαών, αλλά και πλούσιων και φτωχών πολιτών τής ίδιας χώρας, οδηγεί σε χειροτέρευση των οικονομικών συνθηκών και σε επέκταση των περιφερειακών ανισοτήτων, με αποτέλεσμα την πλήρη υποβάθμιση και παράλληλα την περιθωριοποίηση των ανθρώπων στις φτωχές περιοχές των χωρών αυτών. Ασφαλώς, η εν λόγω ανισότητα δεν περιορίζεται μόνο σε οικονομικό επίπεδο, αλλά αφορά την εν γένει ποιότητα ζωής και το μορφωτικό επίπεδο των ανθρώπων: τρία δισεκατομμύρια (3.000.000.000) άνθρωποι στον πλανήτη αγωνίζονται να ζήσουν με λιγότερο από δύο ευρώ την ημέρα[154]. Αυτή η αδιαμφισβήτητη ανάγκη για επιβίωση φαίνεται να συνιστά τον πρωταρχικό παράγοντα που οδηγεί στη θυματοποίηση[155]: οι φτωχοί είναι αναγκασμένοι να καταφύγουν σε πλάγιες μεθόδους και πωλούν τα κορμιά τους ή ακόμη και τα σώματα των παιδιών τους[156].

Αναφορικά με τις χώρες προέλευσης, η φτώχια συνιστά μάλλον τον πιο ουσιώδη παράγοντα που ενισχύει την ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων[157]. Όμως, θεωρείται ότι έχει πάψει πάντως πλέον να αποτελεί την κύρια αιτία που οδηγεί στο trafficking, και αυτό διότι, αν και η απόλυτη ένδεια αρχίζει να υποχωρεί, η εμπορία ανθρώπων, εν αντιθέσει, ενισχύεται σε παγκόσμιο επίπεδο και δε μπορεί να

[153] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1244.
[154] Η χαρακτηριζόμενη "απόλυτη φτώχια".
[155] Δεν είναι τυχαίο ότι τέσσερις από τις πλέον σημαντικές πηγές θυμάτων εμπορίας (Αλβανία, Μολδαβία, Ρουμανία και Ουκρανία) αποτελούν ταυτόχρονα τις φτωχότερες χώρες στην Ευρώπη, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 103.
[156] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 102.
[157] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 87.

καταπολεμηθεί αποκλειστικά με μέτρα κατά της φτώχειας, παρά το γεγονός ότι αυτά παραμένουν *τα βασικά συστατικά μίας ολιστικής πολυεπίπεδης απάντησης κατά του φαινομένου τής εμπορίας*[158].

Εύκολο και γρήγορο κέρδος: Αποτελεί πραγματικότητα ότι τα εισοδήματα από την εμπορία ανθρώπων είναι σταθερά και πλέον υψηλότερα από τη διακίνηση ναρκωτικών ή από κάποιο άλλο συναφές παράνομο εμπόριο. Όντως, το κέρδος από την πώληση ενός παράνομου *προϊόντος* (π.χ. όπλα ή ναρκωτικά) είναι τεράστιο. Αλλά γίνεται άπαξ. Όμως, το εμπόριο ανθρώπων, που συνίσταται στη συνεχή και αδιάκοπη (εργασιακή ή σεξουαλική) εκμετάλλευση του θύματος, δύναται να αποφέρει στο δράστη υπέρογκα ποσά *κέρδους* ετησίως, με κατά πολύ χαμηλότερο ρίσκο και ελάχιστο *κόστος* και *έξοδα*. Ο συγκεκριμένος παράγοντας, και δη και όταν εξετάζεται από την πλευρά τού δράστη, μπορεί να παρέχει την ενδεχόμενη αιτιολογία τής δημιουργίας τού εγκλήματος της εμπορίας[159].

Εμπόλεμες συρράξεις και συγκρούσεις (πολιτικές, εθνικές, θρησκευτικές): Οι ιδιαιτέρως επαχθείς εσωτερικές αναταραχές, σε συνδυασμό με τους εμφύλιους πολέμους, που λαμβάνουν χώρα ήδη από το έτος 1990 σε παγκόσμιο επίπεδο, διαμορφώνουν ένα τεράστιο πληθυσμιακό προσφυγικό ρεύμα από ανθρώπους, οι όποιοι αναγκάζονται να εκπατρισθούν. Άνθρωποι εγκαταλείπουν τη χώρα τους εξαιτίας εσωτερικών και διεθνών ενόπλων συρράξεων, ή ακόμη εκ του λόγου ότι διώκονται από το κράτος προέλευσής τους λόγω της φυλής, της θρησκείας, της εθνικότητας, ή των πολιτικών πεποιθήσεων ή κοινωνικών φρονημάτων τους. Ούτως, σε κράτη, όπου επικρατούν περιπτώσεις ανθρωπιστικών κρίσεων, παραβιάζονται τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα και είναι φυσικό και αναπόφευκτο, οι άνθρωποι που διαβιούν υπό αυτές τις συνθήκες, να προσπαθούν να μετακινηθούν, με σκοπό να ζήσουν τουλάχιστον αξιοπρεπώς. Οι δε περιοχές, στις οποίες το εμπόλεμο στοιχείο (ή αυτές που διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, ευρισκόμενες σε μία φάση αναδιοργάνωσης και ανοικοδόμησης) είναι έντονο, χαρακτηρίζονται από πλήρη κατάλυση του κράτους δικαίου και της νομιμότητας, με αποτέλεσμα να καθίσταται ιδιαιτέρως δυσχερής η εφαρμογή των νόμων και η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[160]. Οι εξόριστοι αυτοί άνθρωποι αποτελούν τα εξιλαστήρια θύματα στο

[158] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 104.
[159] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 104.
[160] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 95.

οργανωμένο έγκλημα για την παράνομη εμπορία τους, με οιονδήποτε σκοπό εκμετάλλευσης.

Μεταναστευτική πολιτική των κρατών: Η έλλειψη επαρκών μεταναστευτικών οδών δυσχεραίνει την ήδη ευάλωτη κατάσταση των ανθρώπων, που αποφασίζουν (ή εξαναγκάζονται) να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και να μετακινηθούν σε άλλη. Αποτέλεσμα τούτου, αποτελεί το γεγονός να καθίσταται οι άνθρωποι αυτοί εύκολη λεία για τα οργανωμένα κυκλώματα εμπορίας. Οι σύγχρονες μεταναστευτικές πολιτικές χαρακτηρίζονται κατά το μάλλον ή ήττον περιοριστικές, αναφορικά με τα ζητήματα και το εύρος μετακίνησης πληθυσμών που επιτρέπουν: η σχετική έλλειψη επαρκών και νόμιμων μεταναστευτικών πολιτικών, που ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, οδηγεί στην ανάπτυξη των οργανωμένων κυκλωμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα οποία είναι πρόθυμα να προσφέρουν τις *υπηρεσίες* τους σε όποιους επιθυμούν να μετακινηθούν σε άλλη χώρα. Οι χώρες προορισμού, ως εκ τούτου, ενέχουν ιδιαιτέρας ευθύνης για την ενίσχυση του trafficking, από τη στιγμή που δε φαίνεται να αντιμετωπίζουν θετικά την προοπτική υιοθέτησης λιγότερο αυστηρών και περισσότερο ευέλικτων μεταναστευτικών πολιτικών ως μέτρο καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων[161]. Αυτό το ίδιο νομοθετικό πλαίσιο του κράτους υποδοχής καθιστά δυσχερή την νόμιμη μετακίνηση και εργασία, ενόψει της υιοθέτησης αυστηρών μεταναστευτικών πολιτικών και εργατικών κανόνων.

Έτσι, ίσως μία περισσότερο ορθολογική πολιτική μετανάστευσης των χωρών προορισμού με την προοπτική τής εισόδου και νόμιμης (και μόνιμης) παραμονής, που θα έδινε το δικαίωμα στους ανθρώπους που μετακινούνται σε αυτές τις χώρες να προσφέρουν την εργατική τους δύναμη στην αγορά εργασίας, θα επέτρεπε σε μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων να αποφύγουν τις επιπτώσεις τής εμπορίας, εμπλεκόμενοι στα παράνομα οργανωμένα διεθνή δίκτυα διακίνησης. Ασφαλώς, η ιδέα για τη δημιουργία μία ενιαίας Ευρώπης σε *απόρθητο φρούριο για τους μετανάστες και λαθρομετανάστες στα πλαίσια τής πολιτικής ασφάλειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, φαίνεται να διαμορφώνει ένα απαγορευτικό κλίμα μεταναστευτικής εισόδου για την πλειονότητα (αν όχι πλειοψηφία) των εθνικών μεταναστευτικών πολιτικών*[162].

[161] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 101.
[162] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1244.

Αναρίθμητα κενά στη νομοθεσία ή μη εφαρμογή της: Οι αξιόλογες νομοθετικές προσπάθειες που καταβάλλονται σε παγκόσμιο επίπεδο για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, προτείνουν πράγματι σημαντικά μέτρα πρόληψης και καταστολής[163]. Όμως, αυτό δεν είναι αρκετό, καθότι η εφαρμογή τους εξαρτάται πλήρως από τη συνειδητοποίηση της σοβαρότητας του προβλήματος από τις εθνικές κυβερνήσεις. Αλήθεια είναι ότι τα κράτη τα οποία αποτελούν χώρες προέλευσης των θυμάτων εμπορίας, είτε αρνούνται την πραγματικότητα και παραμελούν την υποχρέωσή τους να αναφέρουν και να διώξουν ποινικά την εμπορία ανθρώπων, είτε δεν έχουν συνείδηση του προβλήματος, ενώ τα συστήματα ποινικής δικαιοσύνης πολλών χωρών υποτιμούν τη σοβαρότητα αυτού του εγκλήματος[164]. Οι δε χώρες που αποτελούν προορισμό των θυμάτων αυτών, δε φαίνονται πάντα πρόθυμες να θέσουν σε εφαρμογή στο εθνικό τους δίκαιο τις συμβάσεις που έχουν υπογράψει ή – στην καλύτερη των περιπτώσεων – ολιγωρούν να εκσυγχρονίσουν τις νομοθεσίες τους, αναφορικά με το φαινόμενο αυτό[165]. Οι περισσότερες χώρες, επιπλέον, χαρακτηρίζονται από χαλαρή και ήπια νομοθεσία και οι ποινές είναι κατά πολύ χαμηλότερες για την εμπορία ανθρώπων, παρά λόγου χάρη για το εμπόριο ναρκωτικών[166]. Οι δράστες, συνεπώς, προτιμούν να επιδίδονται στο εμπόριο ανθρώπων, παρά στο εμπόριο όπλων ή ναρκωτικών, καθότι η ενδεχόμενη καταδίκη τους θα επισύρει αρκετά χαμηλότερη ποινή[167].

---

[163] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.** του παρόντος.

[164] Κατά το διάστημα 2007 – 2008 **δύο στις πέντε** χώρες που καλύπτει η Παγκόσμια Έκθεσης του ΟΗΕ για την Εμπορία Ανθρώπων (ό.π.) δεν κατέγραψαν ούτε μία καταδικαστική απόφαση για το εν λόγω έγκλημα. Οι χώρες αυτές είτε εθελοτυφλούν, είτε δε διαθέτουν τα κατάλληλα μέσα για να αντιμετωπίσουν το πρόβλημα είτε και τα δύο.

[165] Βλ. *Έμκε – Παπαδοπούλου Η.*, Παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών και παιδιών στις χώρες της ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας, σελ. 370.

[166] Ομοίως και στο ελληνικό ποινικό δίκαιο: οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων *(άρ. 323Α και 351 ΠΚ)* στη βασική τους μορφή απειλούν ποινή **καθείρξεως** μέχρι δέκα (10) έτη (δηλ. **από 5 έως 10 έτη**) και **χρηματική** ποινή δέκα έως πενήντα χιλιάδων ευρώ **(10.000 – 50.000 €)**. Η δε διακίνηση ναρκωτικών στη βασική της μορφή, τόσο κατά τον (προϊσχύοντα) νόμο 3459/2006 όσο και κατά τον πλέον ισχύοντα ν. 4139/2013, απειλεί κατά πολύ α υ σ τ η ρ ό τ ε ρ η ποινή **καθείρξεως** τουλάχιστον δέκα ετών (δηλ. **από 10 έως 20 έτη**) και χρηματική ποινή δύο χιλιάδων εννιακοσίων έως διακοσίων ενενήντα χιλιάδων ευρώ **(2.900 – 290.000 €)** και ποινή **καθείρξεως** τουλάχιστον οκτώ ετών (δηλ. **από 8 έως 20 έτη**) και **χρηματική** ποινή έως τριακόσιων χιλιάδων ευρώ **(έως 300.000 €)** αντίστοιχα.

[167] Βλ. *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, Σε έξαρση το σύγχρονο δουλεμπόριο, 10.04.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr, την καταγεγραμμένη στα στοιχεία τού ΔΟΜ ομολογία ενός εμπόρου ανθρώπων, όταν ερωτήθηκε γιατί δεν εμπορεύεται όπλα ή ναρκωτικά, ο οποίος δήλωσε: *«Εμπορεύομαι ανθρώπους για τον απλούστατο λόγο ότι το εμπόρευμα είναι πολύ φθηνότερο από ένα καλάσνικοφ ή ένα κιλό ηρωίνης, κινδυνεύω λιγότερο αν πουλήσω άνθρωπο παρά αν πουλήσω ναρκωτικά ή όπλα, και επιπλέον το εμπόρευμα είναι αυτοκινούμενο, το κλωτσάς και προχωράει»*.

Ακολούθως, και η δικαστηριακή πρακτική αποτελεί παράγοντα για την ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων, διότι καλούνται πολλές φορές τα δικαστήρια να εφαρμόσουν μία παρωχημένη νομοθεσία και με όλα τα νομικά προβλήματα που ανακύπτουν. Οι μάρτυρες είναι αμφισβητήσιμοι και ο *πελάτης* αόρατος, τα δε θύματα (κυρίως οι γυναίκες και τα ανήλικα παιδιά) κυριεύονται από το φόβο απειλών και εκφοβισμού, καθιστώντας τη διερεύνηση των σχετικών εγκλημάτων δυσχερέστερη για τις διωκτικές αρχές. Αυτά έχουν ως άμεση συνέπεια οι καταδίκες να είναι ελάχιστες έως μηδαμινές ή – σε καλύτερη περίπτωση – οι ποινές απέναντι στους κατηγορουμένους να χαρακτηρίζονται από επιείκεια και εν τέλει να ενθαρρύνεται και να ισχυροποιείται ακόμα παραπάνω η δράση των εμπόρων[168].

Παγκοσμιοποίηση: Όπως ακριβώς στην νόμιμη παγκόσμια αγορά η παγκοσμιοποίηση προωθεί το ελεύθερο εμπόριο και την ομογενοποίηση, έτσι και στην παράνομη αγορά αξιοποιείται η παγκοσμιοποίηση για την προώθηση του παρανόμου εμπορίου και τη στρατηγική συμμαχία και συνεργασία των εγκληματικών οργανώσεων[169]. Οι σύγχρονες οικονομικές δομές βασίζονται πλέον στην ολοένα αυξανόμενη διεθνοποίηση των οικονομιών και την άρση των πάσης φύσεως προληπτικών ελέγχων των κεφαλαίων, ενώ η ελεύθερη διακίνηση των τελευταίων, παράλληλα με την απρόσκοπτη μεταφορά και κυκλοφορία εμπορευμάτων και προσώπων, διευκολύνουν την παράνομη διακίνηση ανθρώπων και γενικώς τη συγκάλυψη της δραστηριότητας των δραστών. Οι συνθήκες και οι συνέπειες της παγκοσμιοποίησης σε τοπικό επίπεδο (οι κοινωνικοί αποκλεισμοί, η αποδιοργάνωση, η ανομία, κ.λπ.) έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη του φαινομένου τού trafficking από εγκληματικές οργανώσεις διασυνοριακού χαρακτήρα, των οποίων μοναδικό κίνητρο αποτελεί η μεγιστοποίηση του *κέρδους*.

Κρίση αξιών και υλιστικό πνεύμα της σύγχρονης εποχής: Αναμφισβήτητα, η παρατεταμένη πλέον κρίση αξιών σε επίπεδο θεσμών και κοινωνικής λειτουργίας συντείνει στην κατάρρευση παραδοσιακών αρχών και προτύπων ηθικής συμπεριφοράς[170]. Ο κοινωνικός ιστός αποδιοργανώνεται, με συνέπεια την αλλοίωση σε κοινώς αποδεκτές και δοκιμασμένες μακροχρόνια μορφές θεσμικής λειτουργίας. Αυτή η αποσύνθεση συμπαρασύρει, επιπλέον, την ίδια την κοινωνική και ηθική

[168] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1245.
[169] Βλ. *Δημόπουλος Χ.*, ό.π., σελ. 241.
[170] Βλ. *Ζαχαρής Ε.*, Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, ΠοινΧρ, 2005, 481 επ.

ιδεολογία τού κράτους δικαίου και δημιουργεί μία γκρίζα περιοχή νομιμότητας όπου κυριαρχεί το ηθικό ημίφως[171]. Ακόμη, η επιδίωξη υλικού κέρδους αντί παντός ανταλλάγματος (ακόμη και του εγκλήματος) και η επικράτηση της ιδεολογίας κατανάλωσης των πάντων, που εκτρέφει άνευ αντίρρησης τις αναπτυγμένες κοινωνίες, με την κυριαρχούσα άποψη ότι *όλα αγοράζονται και έχουν μία τιμή*, αποτελεί το κοινωνικό υπέδαφος, επάνω στο οποίο ανθεί και διευρύνεται το σύγχρονο έγκλημα. Ακολούθως, η κυρίαρχη ιδεολογία ότι ακόμα και το σώμα τού ανθρώπου μπορεί να αποτελέσει εμπόρευμα με συγκεκριμένη *τιμή*, οδηγεί αφενός στην εξυπηρέτηση των διακινητών και αφετέρου στην ενίσχυση της εκμετάλλευσης της ανθρώπινης ύπαρξης, μέσω της ίδιας της διακίνησης.

Άλλοι παράγοντες: Άλλοι καθόλου ευκαταφρόνητοι επιμέρους παράγοντες, οι οποίοι συμβάλλουν στην εμφάνιση και ενισχύουν την εξάπλωση του υπό ανάλυση φαινομένου θεωρούνται και οι εξής: η ανισομερής σχέση μεταξύ προσφοράς και ζήτησης των υπηρεσιών που προσφέρουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (η ανάγκη μεν υπάκουου φθηνού εργατικού δυναμικού και η φιλοδοξία για εύκολο και γρήγορο κέρδος και δε η εμπορευματοποίηση του γυναικείου σώματος και η εν γένει οικονομική κατάσταση των θυμάτων)[172] , η διαφθορά[173], που εκδηλώνεται είτε με την ενεργητική της μορφή (συμμετοχή και κάλυψη), είτε με παθητικό τρόπο (πλημμελή εκτέλεση καθηκόντων και κάλυψη των δραστών) των πολιτικών και διωκτικών αρχών που εμπλέκονται σε θέματα έκδοσης και θεώρησης αδειών και εν γένει συνοριακού ελέγχου[174], η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η διευκόλυνση στις μεταφορές και τις επικοινωνίες που στοχεύουν στην προσέλκυση των θυμάτων (αγγελίες στον ηλεκτρονικό τύπο, εξέλιξη των μέσων κοινωνικής δικτύωσης) και ευνοούν την παιδική πορνογραφία, ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης, που μέσω εικόνων (διαδίκτυο και τηλεόραση) υποβιβάζουν τη θέση της γυναίκας, παρουσιάζοντας μία σχεδόν πορνογραφική εικόνα της και μέσω του τύπου (και κυρίως πλέον του ηλεκτρονικού) διαφημίζεται ουσιαστικά η σεξουαλική

[171] Βλ. *Λίβος Ν.*, Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 28.

[172] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 105.

[173] Για τη διαφθορά γενικά, βλ. άρ. 2 Ευρωπαϊκής Αστικής Σύμβασης κατά της Διαφθοράς (Στρασβούργο 1999) για τον ορισμό, περαιτέρω αναλυτικά βλ. αντί πολλών *Λάζος Γ.*, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, σελ. 17 επ., *Πανούσης Γ.*, Διαφθορά - Διαπλοκή και πολιτική μηχανή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1015 επ.

[174] Βλ. *Ταμιχτσής Ι.*, ό.π., σελ. 1245.

τής εκμετάλλευση (ροζ αγγελίες), η δημιουργία διασποράς, καθώς πλήθος κρατών συνορεύουν με εστίες εθνικών κρίσεων και πολιτικών και κοινωνικών εντάσεων με αποτέλεσμα να δέχονται ανομοιογενείς πολιτισμικά εθνότητες στις απρόθυμες να τις εντάξουν κοινωνίες τους[175].

[175] Βλ. *Λίβος Ν.*, ό.π., σελ. 26.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β.

ΤΟ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Αναφέρθηκε ανωτέρω ότι, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο και ένα οργανωμένο και διασυνοριακό έγκλημα, που λαμβάνει ολοένα και περισσότερο ανησυχητικές διαστάσεις. Αυτή η περίπλοκη φύση τού φαινομένου απαιτεί την ανάγκη τής καταπολέμησης και αντιμετώπισης του trafficking, αντιμετώπιση που καθίσταται δυνατή κυρίως με τη διαμόρφωση, αλλά και τη συνεπή εφαρμογή ενός ομοιόμορφου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο αποτελεί δημιούργημα της διακρατικής συνεργασίας, και δη και με γνώμονα τις συνεχώς εξελισσόμενες πολιτικές, οικονομικές, αλλά και κοινωνικές συνθήκες.

Οι ανωτέρω ανάγκες φαίνεται να ικανοποιούνται σε πρώτο επίπεδο, από τους επίσημους διεθνείς και οργανισμούς, με την κατάρτιση σχετικών κειμένων και συμβάσεων και τη θέσπιση ρυθμίσεων για την καταστολή τού φαινομένου. Από το 1900, αρχίζουν ήδη να λαμβάνουν χώρα από το διεθνή νομικό κόσμο γενναίες και αξιόλογες προσπάθειες για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, στα πλαίσια, όμως, της πορνείας και της προστασίας των γυναικών και των παιδιών, ως ευάλωτα και εύκολα θύματα των εμπόρων. Οι τάσεις αυτές σταδιακά εξελίσσονται και εμπλουτίζονται, καλύπτοντας τις όποιες ελλείψεις, και έχουν κύριο σκοπό τους να εντοπίσουν εν συνόλω τον υπερεθνικό χαρακτήρα τού trafficking και να καταφέρουν να ανταποκριθούν στη ραγδαία ανάπτυξη και στις συνεχώς εξελισσόμενες μορφές που το φαινόμενο αυτό λαμβάνει.

Ο εθνικός νομοθέτης σε δεύτερο επίπεδο, και εμφανώς επηρεασμένος από το διεθνές νομοθετικό πλαίσιο, εναρμονίζεται (κατά το μάλλον η ήττον) με τις παραπάνω παγκόσμιες κινήσεις και μεταφέρει στην εσωτερική έννομη τάξη, τους σχετικούς διεθνείς κανόνες και τις κατευθύνσεις με τη δέσμευση εφαρμογής τους. Ομοίως, παρατηρείται και σε εθνικό επίπεδο η προοδευτική μετατόπιση του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις προσπάθειες αντιμετώπισης των διαχρονικών φαινομένων πορνείας, στις προσπάθειες καταπολέμησης όλων των σύγχρονων μορφών εμπορίας ανθρώπων.

Αξίζει να πραγματοποιηθεί, στις σελίδες που ακολουθούν, μία ευσύνοπτη παρουσίαση του θεσμικού και νομοθετικού πλαισίου τής εμπορίας ανθρώπων, επί τη βάσει των προβληματισμών και των θέσεων που διατυπώθηκαν αναφορικά με το φαινόμενο αυτό και, διαμέσου μίας διαχρονικής επισκόπησης των κανόνων, αναφορικά με την εννοιολογική προσέγγιση μεν και την πρόληψη και καταπολέμηση δε της εμπορίας ανθρώπων, που έχουν αποτυπωθεί σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, αναζητούνται οι κύριοι πυλώνες των νομοθετικών αυτών κινήσεων.

1. Διεθνές νομοθετικό πλαίσιο

Ι. Τα πρώτα διεθνή νομοθετικά κείμενα

Ο διασυνοριακός αυτός χαρακτήρας και η πολυπλοκότητα του φαινομένου τού trafficking, σε συνδυασμό με τη διαχρονική του παρουσία, είχαν ήδη γίνει αντιληπτοί από τη διεθνή κοινότητα, από τις απαρχές τού προηγούμενου αιώνα. Αδήριτη κατέστη, ως εκ τούτου, η ανάγκη θέσπισης των πρώτων διεθνών κανόνων για την πρόληψη, αλλά και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, κανόνες οι οποίοι αποτέλεσαν την εναρκτήρια προσπάθεια για την ανάπτυξη μίας πλούσιας διεθνούς νομοθετικής δραστηριότητας.

Αρχικά, το εμπόριο δούλων και η λήψη μέτρων με σκοπό την καταπολέμηση και πάταξη αυτού, αποτέλεσαν το αντικείμενο των πρώτων διεθνών νομοθετικών κειμένων, τα οποία ξεκίνησαν να εκδίδονται ήδη από το 1807 έως το 1890[1]. Ακολούθως, άρχισε να διαπιστώνεται η τάση σταδιακής μετακύλισης του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις προσπάθειες παρεμπόδισης του εμπορίου δούλων, στις προσπάθειες αντιμετώπισης της διεθνούς σωματεμπορίας και εν συνεχεία όλων των σύγχρονων μορφών εμπορίας ανθρώπων.

Έτσι, η **Διεθνής Συμφωνία για την Καταστολή της Εμπορίας Λευκής Σαρκός (International Agreement for the Suppression of the White Slave Traffic)**[2] κατέχει τα πρωτεία τής θεσμικής αυτής προσπάθειας αντιμετώπισης του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, η οποία υιοθετήθηκε το έτος 1904, στο Παρίσι της Γαλλίας, και είχε ως βασικό σκοπό[3] της την προστασία των ευρωπαίων (λευκών) γυναικών και των ανηλίκων θηλυκού γένους από τα κυκλώματα σωματεμπόρων, η ύπαρξη των οποίων κατέκλυζε την τότε ευρωπαϊκή πραγματικότητα[4]. Όμως, η εν

[1] Βλ. αναλυτικά *Magliveras K.*, Combating Trafficking in Persons: the Role and Action of International Organisations, σελ. 11 – 13.

[2] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 7.

[3] Συγκεκριμένα, η εν λόγω Σύμβαση στόχευε στην αντιμετώπιση της διακίνησης των γυναικών τής Βρετανίας σε οίκους ανοχής στην Ευρώπη και τη διακίνηση των Ευρωπαίων γυναικών στις Ηνωμένες Πολιτείες, βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 1 επ.

[4] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 1 επ.

λόγω Συμφωνία δεν περιείχε ουδεμία πρόβλεψη για την τιμώρηση των εν λόγω δραστών τής διακίνησης γυναικών, παρά μόνο περιοριζόταν αποκλειστικά στη λήψη αστυνομικών και διοικητικών μέτρων, ούτως ώστε να καθίσταται ευχερής ο εντοπισμός, η εξακρίβωση των στοιχείων και ο επαναπατρισμών των θυμάτων και, για το λόγο αυτό, κρίθηκε άκρως ανεπαρκής και αναποτελεσματική.

Απόρροια αυτού, αποτέλεσε η υπογραφή τής **Διεθνούς Σύμβασης για την Καταστολή της Εμπορίας Λευκής Σαρκός**[5], στην ίδια πόλη και έξι έτη αργότερα (το 1910), την οποία 13 κράτη επικύρωσαν και δεσμεύθηκαν να εφαρμόσουν[6]. Αυτή η Σύμβαση επιχείρησε πρωτίστως να καλύψει το προαναφερθέν κενό, το σχετικό με την ατιμωρησία των δραστών, και, εν συνεχεία, προέβλεψε υποχρέωση των συμβαλλομένων κρατών για την τυποποίηση της εμπορίας λευκής σαρκός ως αυτοτελές έγκλημα, οι δράστες (αυτουργοί) του οποίου έπρεπε να τιμωρούνται ανεξαρτήτως της ποινικής ευθύνης τους κατά τα εθνικά δίκαια[7].

Ακολούθως, στη Γενεύη το έτος 1921 υιοθετήθηκε, υπό την αιγίδα τής Κοινωνίας των Εθνών, η **Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Γυναικών και Παιδιών**[8], η οποία καλούσε τα κράτη - μέλη στη δίωξη ατόμων που διακινούσαν παιδιά, στη θέσπιση νομοθετικών και διοικητικών μέτρων για χορήγηση αδειών σε γραφεία εξεύρεσης εργασίας, και στην προστασία γυναικών και παιδιών (και αρρένων ανηλίκων) που μετακινούνταν ως μετανάστες.

Αργότερα, το έτος 1933, υπεγράφη η **Σύμβαση περί Καταστολής της Σωματεμπορίας Ενήλικων Γυναικών**[9], με την οποία επαναλήφθηκαν οι προβλέψεις

---

[5] International Convention for the Suppression of the White Slave Traffic.

[6] Βέβαια, ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός» (δηλ. λευκών γυναικών), τον οποίο επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν τα παραπάνω νομοθετικά κείμενα και συνεπώς να απαγορεύσουν, είχε ως συνέπεια, οι ίδιες αυτές Συμβάσεις, λόγω της συγκεκριμένης λεκτικής διατύπωσης, να αποτελέσουν το επιχείρημα των πλούσιων ρατσιστών δουλεμπόρων, ότι η εμπορία γυναικών από *άλλες* φυλές (των οποίων οι γυναίκες δεν ήταν *λευκές*) για σεξουαλική και οικονομική εκμετάλλευση ήταν καθόλα νόμιμη (αφού δεν ενέπιπταν στο προστατευτικό πεδίο των εν λόγω κειμένων, το οποίο απαγόρευε μόνο το «εμπόριο *λευκής* σαρκός»), βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, Ιδρυτική Συνάντηση του Ελληνικού Δικτύου της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, Θεσμική Αντιμετώπιση του Trafficking σε Διεθνές Επίπεδο, στο διαδικτυακό τόπο www.poreiagynaikon.gr.

[7] Όμως, δεν προβλεπόταν συγκεκριμένο πλαίσιο ποινής.

[8] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children.
Σημ.: Η εν λόγω σύμβαση κυρώθηκε στην Ελλάδα με το ν.δ. της 20.10.1992 (ΦΕΚ Α, 220/03.11.1922).

[9] International Convention for the Suppression of the Traffic in Women of Full Age.
Σημ.: Κυρώθηκε από την Ελλάδα με τον α.ν. 360/1936 (ΦΕΚ Α, 233/18.06.1937).

των προηγουμένων συμβάσεων και υποχρέωνε τα κράτη - μέλη να διώκουν και να τιμωρούν άτομα που διακινούσαν γυναίκες, ανεξαρτήτως του εάν η γυναίκα είχε εκφράσει τη συγκατάθεσή της ή όχι[10].

Ασφαλώς, τα ανωτέρω πρώτα νομοθετικά κείμενα είχαν ως κύριο μειονέκτημα ότι συνέδεαν εννοιολογικά την εμπορία ανθρώπων αποκλειστικά και μόνο με την πορνεία και την εν γένει γενετήσια εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, αποτυγχάνοντας να ανταποκριθούν στην ταχεία εξάπλωση του φαινομένου και στις συνεχώς εξελισσόμενες μορφές του[11]. Από την άλλη πλευρά, πρέπει ασφαλώς να επισημανθεί ότι καταφέρνουν να εντοπίσουν, κατά τρόπο συνολικό, το διασυνοριακό χαρακτήρα τού φαινομένου και να διαμορφώσουν ένα νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με την ποινική αντιμετώπιση των πράξεων της εμπορίας ανθρώπων, υπό τη μορφή τής διεθνικής σωματεμπορίας, ενώ συγχρόνως ενδιαφέρονται για τη λήψη μέτρων προστασίας και στήριξης των θυμάτων αυτών και κυρίως εκείνων, που ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού (δηλ. τις γυναίκες και τα παιδιά).

ΙΙ. Στο πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών

Αξιοσημείωτη είναι και η δράση τού Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, στα πλαίσια της οποίας ενσωματώθηκαν οι κεντρικοί άξονες των παραπάνω Συμβάσεων. Ούτως, το έτος 1949, εγκρίθηκε από τη Γενική Συνέλευση **η Διεθνής Σύμβαση περί Καταστολής της Εμπορίας Προσώπων και της Εκμετάλλευσης της Πορνείας των Άλλων**[12], η οποία υπεγράφη το ίδιο έτος, και αποτελεί την πρώτη νομοθετική προσπάθεια αντιμετώπισης του

[10] Ο όρος «εμπόριο λευκής σαρκός», αντικατεστάθη με τον όρο «διακίνηση γυναικών», γεγονός το οποίο, όμως, απλώς λειτούργησε στο διαχωρισμό τής διεθνικής σωματεμπορίας από την εγχώρια πορνεία, και στο να εστιασθεί το ενδιαφέρον στα διεθνή δίκτυα. Συνεπώς, η διεθνική διακίνηση γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση, θεωρήθηκε άνευ ετέρου παράνομη, χωρίς όμως να λάβουν χώρα συζητήσεις για τις συνθήκες δουλείας και τη συνεχόμενη εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών στα εγχώρια δίκτυα σωματεμπορίας και πορνείας, βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, ό.π.
Πάντως στο άρ. 1 της Σύμβασης συναντάται ο ορισμός της σωματεμπορίας των ενηλίκων γυναικών: *«είναι τιμωρητέος ποινικώς πας όστις προς ικανοποίησιν αλλοτρίων παθών προήγαγε, παρέσυρεν, ή παρεπλάνησε και την εικεία έτι συγκαταθέσει, γυναίκα ή νεανίδα ενήλικον επί σκοπώ ανηθίκου εκμεταλλεύσεως αυτήν εν άλλη χώρα και εάν ακόμη αι διάφοροι πράξεις, αι συνιστώσαι την παράβασιν, ετελέσθησαν εις διαφόρους χώρας».*
[11] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 2.
[12] Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others, αναλυτικότερα βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 28 επ.

φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια του ΟΗΕ, με σκοπό αφενός την ποινικοποίηση των αδικημάτων που αυτή προβλέπει και αφετέρου την προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για την δίωξη αυτών. Ουσιώδες να αναφερθεί είναι ότι, στο εν λόγω νομοθετικό κείμενο, παρατηρείται μία ουσιώδη διεύρυνση: ως θύμα τής σχετικής συμπεριφοράς ορίζεται κάθε πρόσωπο (και όχι μόνο η γυναίκα[13] ή οι ανήλικοι).

Όμως, κύρια μειονεκτήματα[14] της Σύμβασης αυτής. αποτελούν, κατά πρώτον, η παράλειψη εννοιολογικής οριοθέτησης της εμπορίας ανθρώπων, και κατά δεύτερον, τα αδικήματα τα οποία τα συμβαλλόμενα κράτη δεσμεύονται να ποινικοποιήσουν, σχετίζονται κυρίως με τη διακίνηση προσώπων για σεξουαλική (και μόνο) εκμετάλλευση[15] και τη μαστροπεία, δίχως να εμπίπτουν στο προστατευτικό τής πεδίο οι υπόλοιπες μορφές εμπορίας ανθρώπων[16], αν και οι τελευταίες είχαν ήδη αρχίσει (και όχι δειλά) να κάνουν παγκοσμίως την εμφάνισή τους.

Άρα, το περιορισμένο πεδίο εφαρμογής τής Σύμβασης του 1949, σε συνδυασμό με τη μονοδιάστατη προσέγγιση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων και την απουσία ενός κοινού και σαφούς ορισμού τού εγκλήματος, είχαν ως αποτέλεσμα την επικύρωση αυτής από ένα ελάχιστο μόνο αριθμό κρατών (74), καθιστώντας την άκρως αναποτελεσματική για την προστασία των θυμάτων και την εν γένει καταστολή τής διεθνικής σωματεμπορίας. Αναγκαία, έτσι, κρίθηκε η άμεση επέμβαση και η υιοθέτηση ενός επίσημου διεθνούς νομικού πλαισίου, ανταποκρινόμενο στην πολύπλευρη φύση του εν λόγω φαινομένου και στην ταχεία εξάπλωση αυτού.

Η Σύμβαση του Παλέρμο[17]**:** Ακριβώς στην ως άνω αδήριτη ανάγκη ανταποκρίνεται πλέον η Σύμβαση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών κατά του

[13] Οι γυναίκες πάντως δεν αντιμετωπίζονται ως *ανεξάρτητες οντότητες με ελεύθερη βούληση και δικαιώματα, αλλά ως αντικείμενα που χρειάζονται προστασία από «τα κακά της πορνείας»*, βλ. *Τσακλάγκανου Γ.*, Η διεθνική σωματεμπορία – Trafficking, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στον διαδικτυακό τόπο www.kethi.gr, σελ. 21 επ.

[14] Για τα οποία βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 29 – 30.

[15] Η Σύμβαση φαίνεται να εκλαμβάνει την πορνεία ως τη μοναδική έκφανση της εμπορίας ανθρώπων, αντιμετωπίζοντας τους δύο όρους τρόπον τινά ως συνώνυμους.

[16] Όπως η εμπορία για καταναγκαστική εργασία, το εμπόριο οργάνων, κ.λπ.

[17] United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος[18], η οποία υπεγράφη το Δεκέμβριο του έτους 2000, στο Παλέρμο της Ιταλίας, έπειτα από διετείς διαβουλεύσεις των κρατών, και συνοδεύθηκε από τρία Πρόσθετα Πρωτόκολλα: το Πρωτόκολλο κατά της λαθραίας διακίνησης μεταναστών από την ξηρά, τη θάλασσα και τον αέρα, το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, και το Πρωτόκολλο κατά της παρανόμου κατασκευής και διακίνησης πυροβόλων όπλων, τμημάτων και συστατικών τους, και πυρομαχικών.

Το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[19] αποτελεί την ουσιωδέστερη διεθνή νομοθετική κίνηση του ΟΗΕ, προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων. Οι κύριοι σκοποί αυτού του διεθνούς νομοθετικού κειμένου, όπως αποτυπώνονται στο άρ. 2, αποτελούν η πρόληψη και η καταστολή τής εμπορίας ανθρώπων (και ιδίως των πιο ευάλωτων κοινωνικών ομάδων), η προώθηση της διακρατικής συνεργασίας για την αντιμετώπιση του φαινομένου και η αρωγή και προστασία των θυμάτων[20], εντός ενός πλαισίου σεβόμενου πλήρως τα δικαιώματα αυτών.

Αυτό το Πρωτόκολλο, προς επίτευξη των παραπάνω στόχων, κινείται με γνώμονα τρεις κύριους άξονες[21]: τη λήψη μέτρων καθολικού πλέον χαρακτήρα από τις χώρες προέλευσης, αλλά και διέλευσης και προορισμού των θυμάτων, την τυποποίηση στις εγχώριες έννομες τάξεις μίας σειράς εγκληματικών πράξεων που αφορούν την εμπορία ανθρώπων και την υιοθέτηση της αρχής τής προστασίας των θυμάτων των πράξεων αυτών, με παράλληλο σεβασμό των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους.

Αυτό το υπό ανάλυση κείμενο αποτελεί την πρώτη επίσημη διεθνής νομοθετική κίνηση, η οποία προσπαθεί να προσδιορίσει εννοιολογικά το έγκλημα της εμπορίας

[18] Σημειωτέον, στη Σύμβαση δεν πραγματοποιείται ρητή αναφορά των αδικημάτων που μπορεί να συνιστούν οργανωμένες εγκληματικές πράξεις, αλλά επελέγη ο προσδιορισμός των παραγόντων, οι οποίοι *καθορίζουν* το οργανωμένο έγκλημα, βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 31 επ.

[19] Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.

[20] Η προαναφερόμενη Σύμβαση του 1949 δε μεριμνούσε για την αρωγή και προστασία των θυμάτων, παρόλο που στο προστατευτικό πεδίο της εμπεριέχονταν απολύτως οι ευάλωτες κοινωνικές ομάδες (γυναίκες, παιδιά).

[21] Βλ. *Magliveras K.*, ό.π., σελ. 63 επ.

ανθρώπων. Αρχικά, το άρ. 3 ορίζει ότι, ως *«διακίνηση προσώπων νοείται η στρατολόγηση, μεταφορά, μετακίνηση, παροχή καταλύματος ή η υποδοχή προσώπων, με την απειλή ή χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, εξαπάτηση, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας ή ευάλωτης θέσης ή με παροχή ή αποδοχή χρημάτων ή ωφελημάτων για να επιτευχθεί η συγκατάθεση προσώπου που έχει τον έλεγχο άλλου προσώπου, με σκοπό την εκμετάλλευση. Η εκμετάλλευση περιλαμβάνει, τουλάχιστον*[22]*, την εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης, την αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, τη δουλεία ή πρακτικές παρόμοιες με τη δουλεία, την υποτέλεια ή την αφαίρεση οργάνων του σώματος»*[23].

Αυτή η ευρύτητα στη διατύπωση του ορισμού, με την τυποποίηση κάθε πιθανής εκδοχής διακίνησης ανθρώπων[24], σε συνδυασμό με την ενδεικτική απαρίθμηση των μορφών εκμετάλλευσης (οι οποίες δεν απαιτείται να διαπιστώνονται ως αντικειμενική πραγματικότητα, αλλά αρκεί η συνδρομή τους ως υποκειμενικό στοιχείο, δηλαδή ως σκοπός τού δράστη), επιτρέπει αβίαστα την υπαγωγή κάθε μορφής συμπεριφοράς, που τείνει προς την εμπορευματοποίηση του ανθρώπινου σώματος[25]. Άρα, φαίνεται να παρέχει μία άκρως ουσιαστική βάση τουλάχιστον για την αναμόρφωση της νομοθεσίας σε κάθε κράτος.

---

[22] Η αρχική σκέψη τής ρητής απαρίθμησης στο κείμενο των συγκεκριμένων μορφών εκμετάλλευσης που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, τελικά αντικατεστάθη με την άποψη να περιληφθεί μόνο γενική αναφορά στις μορφές εκμετάλλευσης. Διά του λόγου τούτου, προσετέθη η λέξη *«τουλάχιστον»* (στο πρωτότυπο κείμενο: *«at a minimum»*) προκειμένου να μην περιορισθεί το πεδίο εφαρμογής τού Πρωτοκόλλου και να διασφαλισθεί ότι οι μορφές εκμετάλλευσης που δεν αναφέρονται ρητώς στο κείμενο, δε βρίσκονται εκτός του πεδίου εφαρμογής του, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 36.

[23] Αν και στον ορισμό τής εκμετάλλευσης αναφέρεται μόνο η αφαίρεση οργάνων, πρέπει να γίνει δεκτό ότι περιλαμβάνεται κάθε παράνομη αφαίρεση όχι μόνο οργάνων, αλλά και ιστών, κυττάρων και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος, βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 124, άποψη η οποία (μετά από τροποποιήσεις) υιοθετείται και στον ελληνικό ποινικό κώδικα (βλ. κατωτέρω το άρ. 323Α).
Σημειωτέον, η εν λόγω αφαίρεση αποτελεί εκμετάλλευση μόνο όταν δε γίνεται για θεραπευτικούς λόγους. Οι προπαρασκευαστικές εργασίες αναφέρουν ότι η αφαίρεση οργάνων από παιδιά με τη συναίνεση των γονέων τους ή κηδεμόνων τους, η οποία γίνεται αποκλειστικά για ιατρικούς και θεραπευτικούς λόγους, δεν πρέπει να συντελεί εκμετάλλευση, βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ.

[24] Σε αρχικό στάδιο, το πεδίο εφαρμογής του Πρωτοκόλλου, όπως προκύπτει από την μελέτη των πρώτων Σχεδίων του, περιοριζόταν στην εμπορία γυναικών και παιδιών. Τα κράτη, όμως, (όλως ορθώς) συναίνεσαν στην επέκταση του πεδίου εφαρμογής σε όλα τα ανθρώπινα όντα, για την αποφυγή εύλογων συνεπειών, με έμφαση πάντως στην προστασία γυναικών και παιδιών, ομάδες οι οποίες αποτελούν ασφαλώς ευκολότερο στόχο εμπορευματοποίησης, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 35.

[25] Βλ. *Andrees B., N. J. van der Linden M.,* Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 58.

Ακολούθως, προβλέπεται η δέσμευση των κρατών να ποινικοποιήσουν τις συμπεριφορές (σε επίπεδο αντικειμενικής και υποκειμενικής υποστάσεως), οι οποίες ανάγονται στην έννοια της εμπορίας ανθρώπων, της απόπειρας και της συμμετοχικής δράσεως σε αυτές, καθώς και της τέλεσης αυτών στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος (άρ. 5).

Όμως, εκτός από την ποινικοποίηση των συμπεριφορών, οι οποίες μπορεί να αποτελέσουν εμπορία ανθρώπων, στον πυρήνα των κατασταλτικών πολιτικών τού υπό ανάλυση νομοθετικού κειμένου, εντοπίζεται ο ρόλος των διωκτικών αρχών, για την αποτελεσματικότητα των οποίων απαιτείται η διακρατική συνεργασία και η πρακτική εκπαίδευση και κατάρτιση του προσωπικού τους (άρ. 10). Ούτε οι προσπάθειες για την πρόληψη του φαινομένου ελλείπουν, από τη στιγμή που με γνώμονα την κατασταλτική προσέγγιση, το Πρωτόκολλο αυτό εστιάζει ειδικώς στην πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων, εισάγοντας με το άρ. 9 ένα σύνολο μέτρων, η ενσωμάτωση των οποίων στην εκάστοτε εγχώρια νομοθεσία καθίσταται άκρως αναγκαία και αυστηρώς υποχρεωτική για τα συμβαλλόμενα κράτη. Ουσιώδεις είναι και οι ρυθμίσεις, οι οποίες αφορούν στην παροχή προστασίας, αρωγής και κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 6 έως 8). Απαιτείται ιδιαίτερη αναφορά και στο άρ. 14 παρ. 2, στο οποίο καθιερώνεται η απαγόρευση διακριτικής μεταχείρισης των θυμάτων, με την πρόβλεψη ότι τα μέτρα που έχουν θεσπισθεί, οφείλουν να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο που να μη συνιστά δυσμενή διάκριση των ατόμων, λόγον δι' ον αυτά αποτελούν θύματα εμπορίας[26].

[*] Το Πρωτόκολλο του Παλέρμο τέθηκε σε ισχύ στης 21.12.2003. Η Ελλάδα κύρωσε τη Σύμβαση κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και τα τρία προσαρτημένα σε αυτήν Πρωτόκολλα, με τον ν. 3875/2010[27].

Συμπέρασμα: Αν ήθελε κανείς να προβεί σε μία σύντομη κριτική επισκόπηση του ως άνω Πρωτοκόλλου, αξίζει να αναφερθεί ότι το υπό κρίση νομοθετικό κείμενο δεν αρκείται απλώς σε διατάξεις για την ποινική καταστολή της εμπορίας ανθρώπων, αλλά παράλληλα προνοεί για την παροχή στήριξης και μέριμνας στα θύματα[28]. Ασφαλώς όμως, πρέπει να επισημανθεί η στενότητα του πεδίου εφαρμογής του, λόγω της θέσης του ως συμπληρωματικού νομοθετικού κειμένου προς τη

[26] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.** του παρόντος.
[27] ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010.
[28] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, σελ. 35.

Σύμβαση κατά του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος. Εξάλλου, το εν λόγω Πρωτόκολλο εφαρμόζεται σε περιπτώσεις εγκλημάτων με διακρατικό - διασυνοριακό χαρακτήρα[29] που έχουν τελεσθεί στα πλαίσια οργανωμένης[30] εγκληματικής ομάδος[31], και, κατά συνέπεια, δεν καθίσταται σαφές, εάν μπορεί να εφαρμοσθεί σε όλες τις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων (διακρατικής και εθνικής, οργανωμένης και μη). Έτσι, η εμπορία ανθρώπων, η οποία τελείται από ένα ή δύο άτομα, πράγματι δεν περιλαμβάνεται, όπως το ίδιο ισχύει και για την εμπορία που τελείται εντός των συνόρων ενός κράτους (και άρα δεν έχει διεθνικό χαρακτήρα)[32]. Άλλη αδυναμία τού Πρωτοκόλλου θεωρείται η υιοθέτηση μίας έντονης κατασταλτικής προσέγγισης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, εις βάρος της ανθρωποκεντρικής πτυχής του, καθώς η πλειοψηφία των ρυθμίσεων, οι οποίες συνθέτουν το προστατευτικό πλαίσιο των θυμάτων, παράγουν χαλαρές υποχρεώσεις προς τα κράτη και έτσι φαίνεται να εξουδετερώνεται η αποτελεσματικότητα αυτών[33].

Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού[34]: Η εν λόγω Σύμβαση[35] υπογράφηκε στις 20.11.1989 και τέθηκε σε ισχύ ένα έτος αργότερα (02.09.1990)[36]. Αναγνωρίζει για πρώτη φορά τα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των παιδιών και εμπεριέχει διατάξεις ως προς την υποχρέωση των κρατών - μελών να προστατεύσουν τους ανηλίκους και να προασπίσουν τα δικαιώματά τους[37]. Ακόμη, στη Σύμβαση προσαρτήθηκε το Πρόσθετο Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία (2000) και το Προαιρετικό Πρωτόκολλο σε σχέση με την ανάμιξη των παιδιών σε ένοπλη σύρραξη. Οι διατάξεις τους περιλαμβάνουν προβλέψεις για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών εστιάζοντας στην αποφυγή και καταστολή τής κακοποίησης, της εκμετάλλευσης και της σεξουαλικής ή

[29] Ως **έγκλημα διακρατικού χαρακτήρα** ορίζεται το έγκλημα το οποίο τελείται σε περισσότερα του ενός κράτη, αυτό που τελείται σε ένα κράτος αλλά σημαντικό τμήμα της προπαρασκευής, του σχεδιασμού, της καθοδήγησης ή του ελέγχου του λαμβάνει χώρα σε άλλο κράτος, αυτό που τελείται σε ένα κράτος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα που συμμετέχει σε εγκληματικές δραστηριότητες σε περισσότερα του ενός κράτη, και αυτό που τελείται σε ένα κράτος αλλά έχει σημαντικές επιπτώσεις σε άλλο, βλ. άρ. 3 παρ. 2 της Σύμβασης.

[30] Ως **οργανωμένη εγκληματική ομάδα (συμμορία)** νοείται η δομημένη ομάδα τριών ή περισσοτέρων προσώπων που υπάρχει για κάποια χρονική περίοδο και ενεργεί με κοινό σκοπό τέλεσης ενός ή περισσοτέρων σοβαρών εγκλημάτων ή εγκλημάτων που θεσπίζονται σύμφωνα με τη Σύμβαση, προκειμένου να πορισθεί αμέσως ή εμμέσως οικονομικό ή άλλο υλικό όφελος, βλ. άρ. 2 στ. α) της Σύμβασης.

[31] Βλ. άρ. 4.

[32] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 123.

[33] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 132.

[34] Convention on the Rights of the Child, βλ. το κείμενο σε *Πιτσελά Α.*, Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, (Διεθνή και Ευρωπαϊκά), Δίκαιο Ανηλίκων, σελ. 174 επ.

[35] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2100/1992.

[36] Βλ. αναλυτικά *Πιτσελά Α.*, ό.π., σελ. 89 επ.

[37] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 192., *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 68 επ., άρ. 35 της Σύμβασης.

άλλης βίας[38], καλώντας τα κράτη - μέλη να εξασφαλίσουν ότι οι ως άνω αξιόποινες πράξεις και δραστηριότητες θα καλύπτονται πλήρως στο ποινικό τους δίκαιο[39].

Το Πρωτόκολλο αναφορικά με την πώληση παιδιών, την παιδική πορνεία και πορνογραφία έχει ιδιαίτερη συνάφεια με την εμπορία ανθρώπων, καθότι προβλέπει την απόλυτη απαγόρευση[40] της πώλησης παιδιών[41], της παιδικής πορνογραφίας[42] και πορνείας[43] και περιέχει ρυθμίσεις για την αντιμετώπιση των παραπάνω πράξεων και για τις σχετικές υποχρεώσεις των συμβαλλομένων κρατών ως προς την πρόληψη και δίωξη των εν λόγω αδικημάτων[44], την τιμωρία των δραστών και την προστασία και στήριξη των ανηλίκων θυμάτων. Ακόμη δε, επιβάλλεται στα συμβαλλόμενα κράτη να ποινικοποιήσουν την πώληση παιδιών με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, την εμπορία οργάνων, την καταναγκαστική εργασία και το σεξουαλικό τουρισμό με θύματα ανηλίκους.

Αξίζει ιδιαιτέρας αναφοράς η διάταξη από την οποία πηγάζει υποχρέωση των κρατών προς θέσπιση ευθύνης[45] νομικών προσώπων σε περίπτωση που τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία αποτελούν όργανα των πρώτων, τελούν για λογαριασμό τους μία ή περισσότερες από τις παραπάνω πράξεις (άρ. 3 παρ. 4). Ακολούθως, το φάσμα τής ποινικής προστασίας των ανηλίκων εκτείνεται και στο ποινικό δικονομικό δίκαιο: τα

---

[38] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ibid., σελ. 17., *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 192 επ., *Scarpa S.*, Trafficking in human beings: Modern Slavery, σελ. 106 επ., *Πιτσελά Α,* Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1150 επ.

[39] Βλ. αναλυτικά *Γώγος Κ.*, Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, σε: Νάσκου, Περράκη Π., Χρυσόγονου Κ., Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού», σελ. 362 επ.

[40] Βλ. άρ. 1.

[41] Ως τέτοια ορίζεται κάθε πράξη ή συναλλαγή, με την οποία ένα παιδί μεταβιβάζεται από ένα πρόσωπο ή ομάδα προσώπων σε άλλο πρόσωπο έναντι αμοιβής ή άλλου τιμήματος.

[42] Περιλαμβάνει κάθε αναπαράσταση με οποιοδήποτε μέσο ενός παιδιού που εμπλέκεται σε πραγματικές ή προσομοιωμένες γενετήσιες δραστηριότητες ή οποιαδήποτε αναπαράσταση των γενετικών οργάνων ενός παιδιού πρωταρχικά για γενετήσιους σκοπούς.

Το βασικό εννοιολογικό στοιχείο της έγκειται στη χρήση τής εικόνας ενός παιδιού προς πρόκληση γενετήσιας διέγερσης, δίχως να έχει σημασία η πραγματική συμμετοχή του στις σκηνές που αποτυπώνονται στο πορνογραφικό υλικό.

[43] Στην έννοια αυτής εντάσσεται η χρησιμοποίηση ενός παιδιού σε γενετήσιες δραστηριότητες[*] έναντι αμοιβής ή άλλου τιμήματος.

[*] Άρα όχι μόνο στη συνουσία καθεαυτή, αλλά και σε οιαδήποτε επιχείρηση ασελγών πράξεων ή και άσεμνων χειρονομιών, οι οποίες κατατείνουν στη γενετήσια διέγερση των προσώπων που συμμετέχουν σε αυτές ή τις επιχειρούν.

[44] Βλ. άρ. 3 παρ. 1.

[45] Δεν αναφέρεται αποκλειστικά σε ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων, αλλά αρκείται στην αναγνώριση αστικής ή διοικητικής ευθύνης των τελευταίων.

κράτη υποχρεούνται να θεσπίσουν τις απαραίτητες διατάξεις προς θεμελίωση της δικαιοδοσίας των δικαστικών αρχών, για τη δίωξη και εκδίκαση των αξιοποίνων αυτών πράξεων (άρ. 4 παρ. 1 και 2).

Ακόμη, εμπεριέχονται διατάξεις σχετικά με την έκδοση των προσώπων που φέρονται ως δράστες των εγκλημάτων αυτών και λειτουργούν, είτε συμπληρωματικά προς τις υφιστάμενες μεταξύ των κρατών διακρατικές συνθήκες έκδοσης, είτε ως νομιμοποιητική βάση για την έκδοση, σε περίπτωση έλλειψης σχετικών νομικών κειμένων (άρ. 5 παρ. 1 και 2). Όμως, η έκδοση των παραπάνω προσώπων τελεί σε κάθε περίπτωση υπό τις προϋποθέσεις και λαμβάνει χώρα με τη διαδικασία που ορίζονται από το εσωτερικό δίκαιο κάθε κράτους (άρ. 5 παρ. 3).

Αξιοσημείωτες είναι οι διατάξεις που αναφέρονται στην υποχρέωση των κρατών προς λήψη μέτρων που αφορούν στην προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών (άρ. 8).

Συμπέρασμα: Από τα ανωτέρω συνεπάγεται ότι στο πεδίο εφαρμογής τού εν λόγω Πρωτοκόλλου εμπίπτει η εμπορία ανθρώπων στο μέτρο που αφορά σε ανήλικα θύματα. Αξίζει δε να παρατηρηθεί ότι σύμφωνα με τη διατύπωση του άρ. 3 για τη στοιχειοθέτηση του αδικήματος της πώλησης παιδιών, δεν απαιτείται το στοιχείο τής διακρατικής μετακίνησης (εν αντιθέσει με το Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών)[46]. Άρα, το νομοθετικό αυτό κείμενο δημιουργεί ευρύτερο πεδίο εφαρμογής και, συμπεριλαμβάνοντας την εμπορία παιδιών που πραγματοποιείται εντός των εθνικών συνόρων, καλύπτει μεγαλύτερο φάσμα αδίκων πράξεων[47].

ΙΙΙ. Συμβούλιο της Ευρώπης

Από τη δεκαετία ήδη του 1980, το Συμβούλιο της Ευρώπης επικέντρωσε το ενδιαφέρον των πρωτοβουλιών του στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, με γνώμονα το σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Αρχικά, για την υλοποίηση του παραπάνω σκοπού, τα δύο βασικά όργανα του Συμβουλίου της Ευρώπης, η Επιτροπή Υπουργών και η Κοινοβουλευτική Συνέλευση, υιοθέτησαν πλήθος Συστάσεων (Recommendations) με ρυθμιστικό πεδίο την εμπορία ανθρώπων και σκοπό την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης αυτών. Οι

[46] Πρβλ. άρ. 4 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και βλ. αμέσως παραπάνω το **Συμπέρασμα**.
[47] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, σελ. 193.

επόμενες συστάσεις βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για την αντιμετώπιση του φαινομένου[48]:

R (1991) 11 σχετικά με την σεξουαλική εκμετάλλευση, την πορνογραφία, την πορνεία και την εμπορία παιδιών και νεαρών ενηλίκων (concerning sexual exploitation pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults),

R (1996) 1099 για τη σεξουαλική εκμετάλλευση των παιδιών (on sexual exploitation of children),

R (1996) 1286 για την ανάπτυξη ευρωπαϊκής στρατηγικής για τα παιδιά (on a European strategy for children),

R (1997) 1325 για τη διακίνηση και εμπορία γυναικών και την καταναγκαστική πορνεία (on traffic in women and forced prostitution),

R (2000) 11 για την ανάληψη δράσεως ενάντια στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την σεξουαλική τους εκμετάλλευση (on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation),

R (2000) 1450 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με τη βία κατά των γυναικών στην Ευρώπη (on violence against women in Europe),

R (2001) 16 για την προστασία των παιδιών ενάντια στη γενετήσια εκμετάλλευση (on the protection of children against sexual exploitation),

R (2001) 1523 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή βία (on domestic slavery),

R (2002) 5 της Επιτροπής Υπουργούν σχετικά με την προστασία των γυναικών κατά της βίας (on the protection of women against violence),

R (2002) 1545 για την εκστρατεία ενάντια στην παράνομη διακίνηση γυναικών (campaign against trafficking in women),

---

[48] Παρουσιάζονται με αύξουσα χρονική προτεραιότητα.
Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 128, διαδικτυακός τόπος www.coe.int, Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, KNoB, 2002, σελ. 2154.

R (2003) 1610 για την μετανάστευση συνοδευόμενη με την εμπορία γυναικών και την πορνεία (on migration connected with trafficking in women and prostitution),

R (2003) 1611 για την εμπορία οργάνων στην Ευρώπη (on trafficking in organs in Europe).

R (2004) 1663 της Ολομέλειας της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης σχετικά με την οικιακή δουλεία: οικιακή υποτέλεια και «νύφες κατά παραγγελία» (on domestic slavery: servitude, au pairs and "mail – order brides") και

R (2006) 8 για την παροχή συνδρομής στα θύματα εγκλημάτων (on assistance to crime victims).

Αυτά τα κείμενα, τα οποία εμπεριέχουν νομοθετικά και εκτελεστικά μέτρα που είναι αναγκαία να ληφθούν από τα κράτη - μέλη στα πλαίσια της αποτελεσματικής αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, αναδεικνύουν μεν το ανθρωποκεντρικό πνεύμα με το οποίο προσεγγίζεται το φαινόμενο της εμπορία ανθρώπων, στερούνται όμως νομικής δεσμευτικότητας[49].

Σύμβαση για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων[50] **(Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings)**[51]: αυτή η Σύμβαση, η οποία υπεγράφη το έτος 2005 στη Βαρσοβία, αποτελεί ουσιαστικά την πρώτη συμβατική προσπάθεια του Συμβουλίου της Ευρώπης για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, στο κείμενο της οποίας αποτυπώνεται μία εξαιρετική απόπειρα ανάδειξης της ανθρωποκεντρικής[52], αλλά και της κατασταλτικής διάστασης του φαινομένου. Αν και η Σύμβαση δανείζεται τον ορισμό τής εμπορίας ανθρώπων από το Πρωτόκολλο του Παλέρμο, έχει ευρύτερο πεδίο εφαρμογής από το τελευταίο, φιλοδοξώντας να ρυθμίσει το φαινόμενο με τρόπο σφαιρικό και όσο το δυνατόν πληρέστερο. Αναλυτικότερα, περιλαμβάνει περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων τελούμενες εντός των συνόρων ενός κράτους (internal trafficking) και άνευ της

[49] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 126.

[50] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013 (ΦΕΚ Α, 266/10.12.2013).

[51] Το κείμενο αυτής στο διαδικτυακό τόπο www.coe.int.

[52] Η ανθρωποκεντρική αυτή θεώρηση του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων απορρέει από την αναγνώριση ότι η εμπορία ανθρώπων συνιστά καθόλα παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προσβολή τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Βλ. Αιτιολογική Έκθεση της Σύμβασης, και αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 248 επ.

απαιτούμενης προϋπόθεσης της τέλεσης του εγκλήματος από οργανωμένη εγκληματική ομάδα[53], επιλύοντας τρόπον τινά τα προαναφερόμενα ζητήματα που ανέκυπταν κατά την εφαρμογή του Πρωτοκόλλου[54].

Οι κύριοι στόχοι τής Σύμβασης (άρ. 1) είναι η πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με ταυτόχρονη κατοχύρωση της ισότητας των φύλων, η διασφάλιση των προϋποθέσεων αποτελεσματικής έρευνας και δίωξης, αλλά και η προώθηση της διεθνούς συνεργασίας για τη δράση ενάντια στην εμπορία ανθρώπων, ενώ ενσωματώνεται και η πρόβλεψη της αρχής τής μη διάκρισης των θυμάτων (άρ. 3).

Αναφορικά με τα ζητήματα του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, αξίζουν μνείας τα άρ. 18 έως 26, στα οποία προβλέπεται η ποινικοποίηση των πράξεων, που συνιστούν το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 18), της εν γνώσει χρήσης των υπηρεσιών του θύματος αυτής (άρ. 19), των πράξεων οι οποίες έχουν άμεση σύνδεση με ταξιδιωτικά ή αποδεικτικά τής ταυτότητας ενός προσώπου έγγραφα, κατά τρόπο που διευκολύνεται η τέλεση πράξεων εμπορίας ανθρώπων (άρ. 20), της συμμετοχικής δράσης και της απόπειρας στις παραπάνω πράξεις (άρ. 21), ενώ επιπροσθέτως προβλέπεται η αναγνώριση αστικής, διοικητικής και ποινικής ευθύνη των νομικών προσώπων (άρ. 22 και 23). Ακόμη, διαμορφώνονται επιβαρυντικές περιστάσεις (άρ. 24) και προβλέπεται η συνεκτίμηση τυχόν προηγουμένων καταδικών για συναφή εγκλήματα (άρ. 25).

Αξίζει αναφοράς ότι, στη Σύμβαση φαίνεται να δίδεται ιδιαίτερη έμφαση στη διαμόρφωση ενός πλέγματος προστασίας και αρωγής[55] για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, εισάγοντας ευρύτερες ρυθμίσεις προς όφελος αυτών, εν συγκρίσει με το Πρωτόκολλο του Παλέρμο[56]: έτσι, υπό το ανθρωποκεντρικό αυτό πρίσμα, περιλήφθησαν διατάξεις οι οποίες ρυθμίζουν την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων, θέτοντας αυστηρές υποχρεώσεις στα συμβαλλόμενα κράτη να παράσχουν σε αυτά (τα θύματα) αυξημένη προστασία. Αναλυτικά, σε πρώτο στάδιο, προβλέπεται

[53] Βλ. άρ. 2 και 4.

[54] Βλ. ανωτέρω.
«This Convention shall apply to all forms of trafficking in human beings, whether national or transnational, whether or not connected with organized crime». Ο τονισμός του γράφοντος.

[55] Βλ. αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π. σελ. 94 επ.

[56] Βλ. ομοίως *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

η διαδικασία αναγνώρισης[57] των θυμάτων ως τέτοιων (άρ. 10), γεγονός που αποτελεί την προϋπόθεση για την ενεργοποίηση του προστατευτικού πλαισίου. Ακολούθως, προβλέπεται η αρωγή αυτών, η οποία περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την εξασφάλιση διαμονής και την παροχή ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, την υπό προϋποθέσεις χορήγηση άδεια διαμονής, καθώς επίσης προβλέπεται η χορήγηση προθεσμίας περίσκεψης διάρκειας τουλάχιστον τριάντα (30) ημερών[58] για τα θύματα, για τα οποία οι αρμόδιες αρχές πιθανολογούν βασίμως ότι αποτελούν θύματα εμπορίας ανθρώπων (άρ. 13)[59], με σκοπό να ξεφύγουν από την σφαίρα επιρροής των δραστών (εκμεταλλευτών εμπόρων τους) και να μπορέσουν να ανακάμψουν σωματικώς και ψυχολογικώς άνευ του φόβου τής άμεσης απέλασης.

Ακόμη, μία σημαντική πτυχή της προστασίας των θυμάτων αποτελεί η ρήτρα[60] της μη επιβολής ποινικών κυρώσεων σε θύματα, για τις παράνομες δραστηριότητες στις οποίες προέβησαν, δυνάμει ασφαλώς εξαναγκασμού, και συνεπεία ακριβώς του γεγονότος ότι αποτέλεσαν θύματα εμπορίας ανθρώπων (άρ. 26)[61].

[*] Η εν λόγω Σύμβαση κυρώθηκε και ετέθη σε ισχύ στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013[62].

[57] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 260.

[58] Χρονικό διάστημα το οποίο (επι)κρίθηκε ως υπερβολικά σύντομο, αλλά υιοθετήθηκε εν τέλει στο κείμενο της Σύμβασης, παρά την ευρέως εκφρασθείσα σύσταση για παράταση της προθεσμίας στους τρεις (3) μήνες, προκειμένου να ικανοποιείται η ratio της ρύθμισης, η οποία δεν είναι άλλη από την ανάκαμψη του θύματος, βλ. περεταίρω *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 267.

[59] Αναλυτικά για την προθεσμία περίσκεψης, βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 265 επ.

[60] Η ratio της ρήτρας τούτης, εντοπίζεται στην ανάγκη διασφάλισης των δικαιωμάτων τού θύματος και στην αποφυγή περαιτέρω θυματοποίησης αυτού, ενώ παράλληλα ενθαρρύνεται η συμμετοχή τού θύματος στην ποινική διαδικασία, με σκοπό τη δίωξη και τιμωρία των δραστών.

[61] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 256.

[62] ΦΕΚ Α, 266/10.12.2013.

2. Ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο

Όπως είναι αναμενόμενο, η αδιάλειπτα αυξανόμενη εμφάνιση των φαινομένων ανθρώπινης εκμετάλλευσης δε θα μπορούσε να αφήσει αδιάφορη και ανεπηρέαστη την ΕΕ, που άρχισε να καταβάλει έντονες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του trafficking, υιοθετώντας, και μάλιστα ήδη από τις αρχές τής δεκαετίας τού 1990, ένα σαφές και πλήρες ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο, ανοικτό σε παρεμβατισμούς και προσαρμογές, με γνώμονα τις διεθνείς νομοθετικές προσπάθειες καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και συνειδητοποιώντας την ουσία και τις δυσμενείς επιπτώσεις που επιφέρει στα θύματα.

Ασφαλώς, η άρρηκτη διασύνδεση της εμπορίας ανθρώπων με τη δράση τού οργανωμένου εγκλήματος και την κατάφωρη προσβολή των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενέτεινε τις προσπάθειες της από κοινού αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων, με την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ των κρατών - μελών και την υιοθέτηση πλήθους (δεσμευτικών και μη) νομοθετικών κειμένων.

I. Σύμβαση της Ευρωπαϊκής Αστυνομικής Υπηρεσίας (Σύμβαση Europol)[63]

Αρχικά, η πρώτη προσπάθεια εννοιολογικού προσδιορισμού τής εμπορίας ανθρώπων στα πλαίσια της ΕΕ, εντοπίζεται στην υπό ανάλυση Σύμβαση, η οποία υπογράφηκε στις 26.07.1995 στις Βρυξέλλες[64]. Ο ορισμός που εμπεριέχεται στο εν λόγω κείμενο, όπως αυτός συμπληρώθηκε αργότερα με την απόφαση του Συμβουλίου της 03.12.1998, έχει ως εξής: *«εμπορία ανθρώπων είναι η υπαγωγή προσώπου στην πραγματική και παράνομη εξουσία άλλων προσώπων, με χρήση βίας, απειλής, με κατάχρηση σχέσης εξάρτησης ή με δόλο, με σκοπό ιδίως την εκμετάλλευση της πορνείας, άλλες μορφές γενετήσιας εκμετάλλευσης και βίας κατά ανηλίκων ή την εμπορία έκθετων παιδιών. Στις εν λόγω μορφές εκμετάλλευσης συγκαταλέγεται και η παραγωγή, πώληση ή κατ' άλλο τρόπο διανομή πορνογραφικού υλικού στο οποίο εμφανίζονται παιδιά».*

[63] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 133 επ., *η ιδία*, Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 210, Κυριαζή *Τ.*, ό.π., σελ. 55, *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 164.
[64] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2605/1998.

Ο ορισμός αυτός, πράγματι, είναι ευρύτερος εν συγκρίσει με τους ορισμούς που περιέχονται στα αντίστοιχα διεθνή, αλλά και ευρωπαϊκά κείμενα: η ευρύτητα αυτή εντοπίζεται ιδίως στο γεγονός ότι δεν απαιτείται η μεταφορά ή διευκόλυνση εισόδου από τρίτη χώρα, ενώ επιπλέον δεν προϋποθέτεται η πράξη να λαμβάνει χώρα με σκοπό την προσπόριση οικονομικού οφέλους, αλλά ούτε τυποποιούνται συγκεκριμένες πράξεις διακίνησης. Εν ολίγοις, η νομοθετική επιλογή αυτή αποτυπώνει τελικά τόσο το αποτέλεσμα, όσο και την απαξία τής συμπεριφοράς τού δράστη, συστεγάζοντας έτσι οιαδήποτε πρακτική εμπορίας ανθρώπων.

ΙΙ. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Ακολούθως, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, στα πλαίσια της εντατικής και αδιάλειπτης δραστηριοποίησής του αναφορικά με την αντιμετώπιση του trafficking, έχει προχωρήσει στην έκδοση μεγάλου αριθμού Ψηφισμάτων, καλώντας τα όργανα της ΕΕ και τα κράτη - μέλη να προβούν σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις και ενέργειες για την καταπολέμηση του φαινομένου. Αξίζει ενδεικτικά[65] να αναφερθούν τα ακόλουθα Ψηφίσματα (Resolutions)[66], σχετικά με:

- την εμπορία ανθρώπων (on trafficking in human beings), 1996[67],
- τους ανηλίκους θύματα βίας (on minors who are victims of violence), 1996[68],
- τα μέτρα προστασίας των ανηλίκων στην Ευρωπαϊκή Ένωση (on measures to protect minors in the European Union), 1997[69],
- την ανακοίνωση της Επιτροπής για το παράνομο και βλαβερό περιεχόμενο στο Internet (on the Commission communication on illegal and harmful content on the Internet), 1997[70],
- την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών (on the protection of children and their rights), 1997[71],

[65] Βλ. και *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 235, υποσημ. 5
[66] Παρουσιάζονται κατά αύξουσα χρονική προτεραιότητα.
[67] ΕΕ C 032 της 05.11.1996, σελ. 88 επ.
[68] ΕΕ C 320 της 28.10.1996, σελ. 190 επ.
[69] ΕΕ C 020 της 20.01.1997, σελ. 170 επ.
[70] ΕΕ C 150 της 19.05.1997, σελ. 170 επ.

- την ανακοίνωση της Επιτροπής για την καταπολέμηση του παιδεραστικού τουρισμού και το Μνημόνιο για τη συμβολή της ΕΕ στην αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της παιδεραστίας και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των παιδιών (on the Commission communication on combating child sex tourism (COM(96)0547 C4-0012/97) and the aide- memoire on the European Union's contribution to reinforcing the prevention of the sexual abuse and exploitation of children), 1997[72],

- τη βία κατά γυναικών και το πρόγραμμα Daphne[73] (on violence against women and the Daphne programme), 1999[74],

- τον αγώνα κατά του οργανωμένου εγκλήματος που σχετίζεται με το παράνομο εμπόριο (on the fight against organised crime linked to illegal trafficking), 2000[75],

- τις πρωτοβουλίες για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδίως γυναικών (on initiatives to combat trafficking in human beings, in particular women), 2003[76],

- την εμπορία παιδιών και τα παιδιά στρατιώτες (on trafficking in children and child soldiers), 2004[77],

- την πρωτοβουλία τής Ελληνικής Δημοκρατίας για την έκδοση της απόφασης – πλαισίου του Συμβουλίου όσον αφορά την πρόληψη και καταστολή της εμπορίας ανθρωπίνων οργάνων και ιστών (on the initiative of the Hellenic

---

[71] ΕΕ C 371 της 08.11.1997, σελ. 210 επ.
[72] ΕΕ C 358 της 24.11.1997, σελ. 37 επ.
[73] Το πρόγραμμα *Daphne*, όπως και τα προγράμματα *Stop, Phare, Tacis, Equal* και *Agis*, αποτελούν τις σημαντικότερες εκ των χρηματοδοτουμένων από την ΕΕ δράσεις, οι οποίες επιχειρούν να αντιμετωπίσουν το οργανωμένο έγκλημα και την εμπορία ανθρώπων σε όλα τα επίπεδα: σε επίπεδο πρόληψης, δίωξης των δραστών, προστασίας των θυμάτων. Στηρίζονται κυρίως στη συνεργασία μεταξύ των διεθνών οργανισμών, των κρατικών φορέων και των μη κυβερνητικών οργανώσεων, τόσο εντός των συνόρων των κρατών - μελών, όσο και μεταξύ γειτονικών κρατών που δεν αποτελούν απαραιτήτως κράτη - μέλη της ΕΕ, βλ. αναλυτικά *Δίκτυο Αριάδνη κατά της Εμπορίας Ανθρώπων*, Καταπολεμώντας την Εμπορία Ανθρώπων, Προβλήματα και Προοπτικές, σελ. 72 επ., *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 163.
[74] ΕΕ C 175 της 21.06.1999, σελ. 233 επ.
[75] ΕΕ C 377 της 29.12.2000, σελ. 363 επ.
[76] ΕΕ C 260 της 29.10.2003, σελ. 4 επ.
[77] ΕΕ C 074 E της 24.03.2004, σελ. 854 επ.

Republic with a view to adopting a Council framework decision concerning the prevention and control of trafficking in human organs and tissues), 2004[78],

- την ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο εν όψει του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Θεσσαλονίκης σχετικά με την ανάπτυξη μίας κοινής πολιτικής για την παράνομη μετανάστευση, την παράνομη διακίνηση και την εμπορία ανθρώπων, τα εξωτερικά σύνορα και την επαναπροώθηση των παρανόμως διαμενόντων (on the communication from the Commission to the European Parliament and the Council in view of the European Council of Thessaloniki on the development of a common policy on illegal immigration, smuggling and trafficking of human being, external borders and the return of illegal residents), 2004[79],

- τις στρατηγικές για την πρόληψη της εμπορίας γυναικών και παιδιών, ευάλωτων στη σεξουαλική εκμετάλλευση (on strategies to prevent the trafficking of women and children who are vulnerable to sexual exploitation), 2006[80],

- την πρόληψη της εμπορίας ανθρώπων (on preventing trafficking in human being), 2010[81],

- τη σεξουαλική εκμετάλλευση και την πορνεία καθώς και τον αντίκτυπό τους στην ισότητα των φύλων (on sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality), 26.02.2014[82] και

- τη σεξουαλική κακοποίηση παιδιών στο διαδίκτυο (on child sexual abuse online), 11.03.2015[83].

[78] ΕΕ C 082 E της 01.04.2004, σελ. 580 επ.
[79] ΕΕ C 092 E της 16.04.2004, σελ. 400 επ.
[80] ΕΕ C 287 E της 24.11.2006, σελ. 75 επ.
[81] ΕΕ C 341 E της 16.12.2010, σελ. 18 επ.
[82] Βλ. διαδικτυακός τόπος www.europarl.europa.eu.
[83] Βλ. ibid.

ΙΙΙ. Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ

Ακολούθως, επί τη βάσει των Ψηφισμάτων τού Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου σχετικά με την εμπορία ανθρώπων και σχετικά με τους ανηλίκους θύματα βίας[84] (18.01.1996 και 19.09.1996 αντίστοιχα), το Συμβούλιο της ΕΕ ενέκρινε την Κοινή Δράση της 97/154/ΔΕΥ[85] τον Φεβρουάριο του 1997, που σχετίζεται με την αντιμετώπιση και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών, δυνάμει της οποίας τα κράτη - μέλη διατύπωσαν συμφωνία να προβούν σε αναθεώρηση των σχετικών ποινικών τους νομοθεσιών, με σκοπό να διασφαλίσουν την ποινικοποίηση ορισμένων τύπων συμπεριφοράς και να ενθαρρυνθεί παράλληλα η διακρατική συνεργασία[86].

Αναλυτικά, το εν λόγω νομοθετικό κείμενο ορίζει την εμπορία ανθρώπων ως οιαδήποτε συμπεριφορά διευκολύνει την είσοδο, διέλευση, διαμονή ή έξοδο από το έδαφος κράτους - μέλους, για κερδοσκοπικούς σκοπούς και με την προοπτική τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης ή κακοποίησής τους. Όσον αφορά ειδικότερα στα παιδιά, η έννοια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης εμπεριέχει την παρότρυνση ή τον εξαναγκασμό παιδιού να συμμετάσχει σε οιαδήποτε αθέμιτη σεξουαλική δραστηριότητα, την εκμετάλλευση παιδιού με σκοπό την πορνεία ή τη συμμετοχή του σε άλλες αθέμιτες σεξουαλικές πρακτικές, την εκμετάλλευση παιδιού με τη συμμετοχή του σε πορνογραφικές παραστάσεις και υλικό, συμπεριλαμβανομένης της παραγωγής, πώλησης και διανομής ή άλλων μορφών εμπορίας παρόμοιου υλικού, καθώς και της κατοχής τέτοιου υλικού. Από την άλλη πλευρά, η σεξουαλική εκμετάλλευση ενηλίκου, νοείται τουλάχιστον η εκμετάλλευση ενηλίκου για σκοπούς πορνείας (Τίτλος Ι).

Αν και η υπό ανάλυση Κοινή Δράση αποτέλεσε ένα αξιόλογο νομοθετικό κείμενο εκείνης της περιόδου, επικρίθηκε έντονα λόγω του στενού προστατευτικού πεδίου της και της περιορισμένης εννοιολογικής προσέγγισης της εμπορίας ανθρώπων, καθότι εστίαζε αποκλειστικά σε πράξεις διευκόλυνσης της εισόδου, της διέλευσης, της διαμονής και της εξόδου των θυμάτων μόνο από το έδαφος κράτους - μέλους, ενώ ο σκοπός τέλεσης του εν λόγω εγκλήματος περιορίζεται στην από

[84] Βλ. αμέσως παραπάνω.
[85] ΕΕ L 063 της 04.03.1997, σελ. 2 επ.
[86] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 169 – 170.

κερδοσκοπία σεξουαλική μόνο εκμετάλλευση ή την κακοποίηση[87]. Από τον ανωτέρω ορισμό, διαπιστώνεται με ευχέρεια ότι αυτός δε φαίνεται να καλύπτει την από κερδοσκοπία εκμετάλλευση ανθρώπων σε αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, σε δουλεία ή παρόμοιες πρακτικές με τη δουλεία, ούτε την αφαίρεση οργάνων του σώματος.

IV. Τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε και η Δήλωση των Βρυξελλών

Ακολούθησε, έπειτα, η Ειδική Σύνοδος του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στο Ταμπέρε της Φιλανδίας, το έτος 1999[88], με κύριο άξονα συζήτησης την αντιμετώπιση των ζητημάτων δικαιοσύνης και εσωτερικών υποθέσεων. Αυτή η Σύνοδος ανήγαγε την εμπορία ανθρώπων σε ζήτημα ουσιώδους προτεραιότητας και έθεσε τις κύριες κατευθύνσεις για την καταπολέμηση του φαινομένου, υιοθετώντας τα λεγόμενα **Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε**. Αυτό το νομοθετικό κείμενο αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το μετέπειτα δικαιοπαραγωγικό έργο τής ΕΕ, μολονότι στερείται νομικής δεσμευτικότητας[89].

Δήλωση των Βρυξελλών[90]**:** Ακόμη μία ουσιώδης κίνηση της ΕΕ ενάντια στο φαινόμενο της εμπορία ανθρώπων, αποτελεί η Διάσκεψη που έλαβε χώρα στις Βρυξέλλες, το έτος 2002[91], στα πλαίσια της οποίας έγινε δεκτή ως τελικό πόρισμα, η Δήλωση των Βρυξελλών για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων. Ασφαλώς, η αξία τού εν λόγω κειμένου έγκειται στη διακήρυξη της ανάγκης για μία συνεκτική και περισσότερο συντονισμένη προσέγγιση του φαινομένου τού trafficking, δίδοντας έμφαση στα θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα των θυμάτων, όπως αυτά προστατεύονται τόσο από το διεθνές δίκαιο, όσο και από το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων τής ΕΕ και τα οποία παραβιάζονται άνευ ετέρου με τις αδίστακτες πρακτικές εμπορίας ανθρώπων.

---

[87] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 132 – 133, *Δημήτραινας Γ.,* Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, σελ. 102 επ.

[88] 16.10.1999.

[89] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 40 και ιδίως την υποσημ. [81]: τα Συμπεράσματα της Προεδρίας του Ταμπέρε, στα οποία τίθενται οι βασικές κατευθύνσεις που οφείλει να ακολουθήσει η νομοθεσία τής ΕΕ αναφορικά με την ποινική δικαιοσύνη, είναι αυτά τα οποία προέκυψαν από την παραπάνω Σύνοδο.

[90] Βλ. εκτενώς *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*. ό.π., σελ. 173.

[91] 18.09.2002.

V. Νομικά δεσμευτικά κείμενα

Ακολούθως, στα πλαίσια της δράσης τής ΕΕ ενάντια στο trafficking, υιοθετήθηκε πλήθος νομικών δεσμευτικών κειμένων[92], τα οποία είχαν ως κύριο στόχο τους την άμεση ή έμμεση αντιμετώπιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων, είτε κατά τρόπο συνολικό, είτε απλώς εστιάζοντας σε ορισμένες ειδικές πτυχές του. Αξίζουν ιδιαιτέρας μνείας τα ακόλουθα[93]:

Απόφαση 2001/87/ΕΚ[94] της 08.12.2000, αναφορικά με την υπογραφή τής Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών, σχετικά με την καταπολέμηση του Υπερεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των Πρόσθετων Πρωτοκόλλων, που αφορούν στην καταπολέμηση της εμπορίας προσώπων και ειδικότερα γυναικών και παιδιών και της μεταφοράς μεταναστών διά ξηράς, αέρος και θαλάσσης εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας[95] (Council Decision 2001/87/EC on the signing, on behalf of the European Community, of the United Nations Convention against transnational organised crime and its Protocols on combating trafficking in persons, especially women and children, and the smuggling of migrants by land, air and sea).

Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ[96] της 19.07.2002, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων[97] (Council framework Decision 2002/629/JHA on combatting trafficking in human beings): αναλυτικά, η σπουδαιότητα της αποφάσεως – πλαισίου αυτής εντοπίζεται στη λειτουργία της ως εργαλείο για την υιοθέτηση ενός κοινού τρόπου προσέγγισης της εμπορίας ανθρώπων από τις νομοθεσίες των κρατών - μελών. Ο στόχος τής εν λόγω αποτελεί η προσέγγιση των νομοθετικών και κανονιστικών διατάξεων των κρατών - μελών, ιδίως όσον αφορά στην αστυνομική και δικαστική συνεργασία για ποινικά θέματα, σχετικά με την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

---

[92] Βλ. όμως *Μυλωνόπουλος Χ.*, Γενικό, Τόμ. Ι, σελ. 18 επ. αναφορικά με το *δημοκρατικό έλλειμμα* και τη δεσμευτικότητα των αποφάσεων – πλαισίων, με τις εκεί παραπομπές στη βιβλιογραφία.

[93] Βλ. αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 171, *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 42.

[94] ΕΕ L 030 της 01.02.2001, σελ. 44.

[95] Υπεγράφη από τον Ευρωπαίο Επίτροπο *Antonio Vittorino*.

[96] ΕΕ L 203 της 01.08.2002, σελ. 1 επ., βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 42 επ. και 104.

[97] Η έκδοση αυτής αντικατέστησε την **Κοινή Δράση 97/154/ΔΕΥ**, η οποία αποτελούσε το κύριο μέχρι τότε νομοθετικό εργαλείο για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 10.

Αναλυτικότερα, στην Απόφαση – Πλαίσιο συναντάται η πρόβλεψη για τη λήψη των κατάλληλων και αναγκαίων μέτρων για την ποινικοποίηση των πράξεων που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, καθώς και για την ποινικοποίηση της ηθικής αυτουργίας, της συνέργειας ή της απόπειρας διάπραξης των πράξεων αυτών (άρ. 1 και 2), ενώ επιπλέον προβλέπονται και επιβαρυντικές περιστάσεις τού εγκλήματος[98].

Ορίζεται συγχρόνως ένα πλαίσιο απειλούμενων ποινών[99] (άρ. 3), προβλέπεται η θέσπιση ποινικής ή αστικής ευθύνης για τα νομικά πρόσωπα, συμπληρωματικής αυτής του φυσικού προσώπου[100] (άρ. 4 και 5), τίθενται οι προϋποθέσεις και τα κριτήρια της δίωξης και τα κριτήρια αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας[101] (άρ. 6), αλλά και οι όροι παροχής προστασίας και συνδρομής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων προβλέποντας τη διευκόλυνση της πρόσβασης αυτών στη δικαιοσύνη (άρ. 7).

Συμπέρασμα: Έτσι, παρατηρείται γενικά μία σημαντική διεύρυνση στην τυποποίηση της εγκληματικής συμπεριφοράς, εν συγκρίσει με το Πρωτόκολλο του ΟΗΕ, από τη στιγμή που ο ορισμός που εμπεριέχεται στην Απόφαση – Πλαίσιο αυτή δεν περιορίζεται μόνο στο επίπεδο του οργανωμένου εγκλήματος, αλλά καλύπτει οιονδήποτε τρόπο τέλεσης, οργανωμένο ή μη. Από την άλλη πλευρά, είναι στενότερος ως προς το αντικείμενο που ρυθμίζει, για το λόγο ότι δεν περιλαμβάνει κάθε μορφής εκμετάλλευση στον ορισμό τής εμπορίας (συγκεκριμένα δεν περιλαμβάνεται η αφαίρεση οργάνων ή η εμπορία βρεφών και έκθετων παιδιών), παρά μόνο την εργασιακή και τη σεξουαλική[102]. Όμως, η υπό ανάλυση Απόφαση – Πλαίσιο επικρίθηκε έντονα ιδίως επειδή δεν έκανε ουσιώδεις προόδους σε σχέση με τις υφιστάμενες ρυθμίσεις του Πρωτοκόλλου του ΟΗΕ, παρόλο που είναι μεταγενέστερη, ενώ αφήνει ευρύ περιθώριο διαφοροποίησης στα κράτη - μέλη να προσδιορίσουν τα επί μέρους ζητήματα, βάσει των εσωτερικών θεσμών και των παραδόσεών τους, ως προς την πορνεία, κ.λπ.

Ο εγχώριος νομοθέτης πάντως, κατά τη μεταφορά τής Αποφάσεως – Πλαισίου στην εσωτερική ελληνική έννομη τάξη με τους ν. 3064/2002 και ν. 3625/2007, αποδείχθηκε αρκετά συνεπής ως προς την ενσωμάτωση ορισμένων προβλέψεων, εισήγαγε, εν τούτοις, μερικές γλωσσολογικές αποκλίσεις

[98] Το ενδεχόμενο με το έγκλημα να έχει τεθεί σε κίνδυνο η ζωή τού θύματος, η τέλεση του εγκλήματος εναντίον θύματος ιδιαιτέρως ευάλωτου, η χρήση σοβαράς μορφής βίας, η πρόκληση ιδιαιτέρως σοβαράς σωματικής βλάβης στο θύμα, βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 135.

[99] Οι κυρώσεις που προβλέπουν οι εθνικές νομοθεσίες πρέπει να είναι *«αποτελεσματικές, ανάλογες και αποτρεπτικές»*.

[100] Το νομικό πρόσωπο φέρει ευθύνη, εφόσον το αδίκημα διαπράττεται προς όφελός του από άλλο πρόσωπο που ενεργεί είτε ατομικά είτε ως μέλος οργάνου του νομικού προσώπου ή ασκεί εξουσία λήψης αποφάσεων.

[101] Σκοπός αποτελεί η αποφυγή του ενδεχομένου να μην τιμωρηθεί το αδίκημα, λόγω σύγκρουσης αρμοδιοτήτων. Έτσι προβλέπεται, μεταξύ άλλων, η αρχή τής εδαφικότητας και η αρχή τής προσωπικότητας του δράστη. Η τελευταία είναι ιδιαίτερα σημαντική για τα κράτη που αρνούνται την έκδοση των υπηκόων τους διότι, στην περίπτωση αυτή, πρέπει να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να διώκουν τους υπηκόους τους για αδικήματα που διαπράχθηκαν στην αλλοδαπή.

[102] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 134 – 135.

αναφορικά με τους χρησιμοποιούμενους για την περιγραφή των τρόπων και των μέσων τέλεσης της εμπορίας ανθρώπων όρους και υπερέβη τα ελάχιστα προβλεπόμενα όρια στους τομείς τής δικαιοδοσίας και των επαπειλούμενων ποινών, ενώ ακόμη, υπήρξαν και ρυθμίσεις οι οποίες δεν ενσωματώθηκαν ουδόλως στην ελληνική έννομη τάξη[103].

Απόφαση – Πλαίσιο 2002/946/ΔΕΥ[104] της 28.11.2002 για την ενίσχυση του ποινικού πλαισίου για την πρόληψη υποβοήθησης παράνομης εισόδου (Council framework Decision 2002/946/JHA on the strengthening of the penal framework to prevent the facilitation of unauthorised entry, transit and residence).

Οδηγία 2002/90/ΕΚ[105] της 28.11.2002 για τον ορισμό τής υποβοήθησης της παράνομης εισόδου, διέλευσης και διαμονής (Council Directive 2002/90/EC defining the facilitation of unauthorised entry, transit and residence).

Απόφαση – Πλαίσιο 2004/68/ΔΕΥ[106] της 22.12.2003, για την καταπολέμηση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας (Council framework Decision 2004/68/JHA on combatting the sexual exploitation of children and child pornography).

Οδηγία 2004/81/ΕΚ[107] της 29.04.2004, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα εμπορίας ανθρώπων ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές[108] (Council Directive 2004/81/EC on the residence permit issued to third-country nationals who are victims of trafficking in human beings or who have been the subject of an action to facilitate illegal immigration, who cooperate with the competent authorities): η εν λόγω Οδηγία ήρθε να καλύψει τα κενά τής ανωτέρω απόφασης – πλαισίου[109], συνιστώντας ουσιαστικά το πρώτο κείμενο στα πλαίσια της ΕΕ, από το οποίο

[103] Βλ. αναλυτικά και *Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th.,* The FD on combating trafficking in human beings – Evaluating its fundamental attributes as well as its transposition in Greek criminal law, in: A. Weyembergh and V. Santamaria, The evaluation of European criminal law, 2009, σελ. 145 επ.
[104] ΕΕ L της 05.12.2002, σελ. 328 επ.
[105] ΕΕ L της 05.12.2002, σελ. 328 επ.
[106] ΕΕ L 13 της 20.01.2004, σελ. 44 επ.
[107] ΕΕ L 261 της 06.08.2004, σελ. 19 επ.
[108] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 44 και 105 επ.
[109] Βλ. παραπάνω την **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**.

απορρέουν σαφείς νομικές υποχρεώσεις προς τα κράτη - μέλη[110], ως προς τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την π ρ ο σ τ α σ ί α των θυμάτων.

Ανάμεσα στα ουσιωδέστερα ζητήματα που αυτή ρυθμίζει, εντοπίζεται η επιβολή στα κράτη - μέλη τής υποχρέωσης να θεσπίσουν συγκεκριμένο και ειδικό νομικό καθεστώς για τη χορήγηση τίτλων διαμονής περιορισμένης διαρκείας σε υπηκόους τρίτων χωρών, που υπήρξαν θύματα εμπορίας ανθρώπων, ακόμη και αν αυτά εισήλθαν παρανόμως στην ενωσιακή επικράτεια (άρ. 3 παρ. 1), υπό την προϋπόθεση πάντως να συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές για τη δίωξη και τιμώρηση των δραστών. Ακολούθως, εφαρμόζεται ένα πλέγμα προστατευτικών ρυθμίσεων για το θύμα (άρ. 9 έως 12). Αυτή η προαναφερόμενη συνεργασία τού θύματος με τις διωκτικές αρχές αποτελεί την έννοια - κλειδί τής ρύθμισης[111] για τη χορήγηση της άδειας παραμονής (άρ. 8), η οποία (συνεργασία) θα πρέπει να αποτελεί προϊόν ελεύθερης βουλήσεως και ώριμης αποφάσεως του θύματος. Ακριβώς διά του λόγου τούτου, προβλέπεται ενημέρωση του θύματος για την σχετική ευχέρεια που από τον νόμο παρέχεται (άρ. 5), όπως επίσης και η δυνατότητα χορήγησης προθεσμίας περίσκεψης, η οποία θα επιτρέψει στο θύμα να συνέλθει και να ξεφύγει από την επιρροή των δραστών του αδικήματος, ούτως ώστε να αποφασίσει σχετικά με τη συνεργασία του ή μη με τις αρμόδιες αρχές (άρ. 6 παρ. 1)[112].

Συμπέρασμα: Αν ήθελε πάντως να προβεί κανείς σε μία σύντομη εξέταση των υπό κρίση διατάξεων, συνάγεται ευχερώς το συμπέρασμα ότι η Οδηγία αποτελεί ένα σημαντικό βήμα προόδου σε ενωσιακό επίπεδο, και κυρίως ως προς την προσέγγιση της ανθρώπινης διάστασης του φαινομένου, δημιουργώντας το ελάχιστο αναγκαίο υπόβαθρο για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων. Όμως, εγείρεται ένας ουσιώδης προβληματισμός: η τιθέμενη προϋπόθεση της συνεργασίας των θυμάτων με τις διωκτικές αρχές στη δίωξη, έχει ως αναγκαία συνέπεια να αφεθούν απροστάτευτα τα θύματα, τα οποία δεν επιθυμούν ή από φόβο αρνούνται τη συνδρομή με τις αρχές της δίωξης, απροστάτευτα. Άρα, υπό το πρίσμα αυτό, η Οδηγία παρελκύει από την αρχή τής μη διάκρισης των

---

[110] Ο έλληνας νομοθέτης συμπεριέλαβε προστατευτικές για τα θύματα διατάξεις σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της εν λόγω Οδηγίας στον (προϊσχύοντα) ν. 3386/2005 *περί «χορήγησης και ανανέωσης άδειας διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων ή παράνομης διακίνησης μεταναστών»* (βλ. ΚΕΦΑΛΑΙΟ Θ του νόμου, άρ. 46 έως 52).

[111] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 219.

[112] Πράγματι το θύμα της εμπορίας ανθρώπων έχει ανάγκη από ένα εύλογο χρονικό διάστημα ώστε να ανακάμψει σωματικώς και ψυχολογικώς, ανακτώντας τον έλεγχο του εαυτού του, χωρίς το φόβο και την ανησυχία της άμεσης απέλασης, ενώ παράλληλα αναμένεται να αποκτήσει ψυχολογική σταθερότητα, η οποία θα οδηγήσει και στην ενίσχυση της αξιοπιστίας του κατά την κατάθεση αυτού. Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1430.

θυμάτων και δε φαίνεται εν τέλει να επιτυγχάνει τον κύριο σκοπό της, την παροχή δηλαδή αναγκαίας προστασίας σε όλα ανεξαιρέτως τα θύματα εμπορίας ανθρώπων[113].

Απόφαση 2008/604/ΕΚ[114] της 22.07.2008 της Επιτροπής, για το διορισμό των μελών της ομάδας εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων (Commision Decision 2008/604/EC on the appointment of members of the group of experts on trafficking in human beings).

Οδηγία 2011/36/ΕΕ[115] της 05.04.2011, για την πρόληψη και την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και για την προστασία των θυμάτων της (Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims): η υπό αναφορά Οδηγία αντικαθιστά την Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ και αποτελεί την κορωνίδα των πολυετών προσπαθειών τής ΕΕ για την καταστολή τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων. Από το Προοίμιο ήδη της Οδηγίας, διαφαίνονται οι βασικοί στόχοι της, οι οποίοι δεν είναι άλλοι από την υιοθέτηση μίας ολοκληρωμένης πλέον, *ολιστικής και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσέγγισης*[116] για την αντιμετώπιση του φαινομένου τού trafficking, υιοθετώντας μία ευρύτερη αντίληψη ως προς τις συμπεριφορές και πράξεις, οι οποίες πρέπει να θεωρούνται εμπορία ανθρώπων, περιλαμβάνοντας ορισμένες *πρόσθετες μορφές εκμετάλλευσης*[117].

Αν ήθελε κανείς να επιχειρήσει τη συστηματοποίηση των ρυθμίσεων της Οδηγίας, διακρίνονται διατάξεις που άπτονται του ουσιαστικού ποινικού δικαίου (αντικειμενική υπόσταση, ποινικοποίηση συμμετοχικής δράσεως, προβλεπόμενες κυρώσεις, ευθύνη νομικών προσώπων, κ.ά.)[118], ενώ εντάσσονται και διατάξεις ποινικού δικονομικού δικαίου (μη άσκηση δίωξης στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, ρυθμίσεις δικαιοδοσίας, κ.ά.)[119]. Αυτή η Οδηγία επίσης, και με γνώμονα την ευαίσθητη και ευάλωτη θέση των θυμάτων, εισάγει διατάξεις αναφορικά με την προστασία τους (παροχή συνδρομής και στήριξης, προστασία των θυμάτων στο

[113] Έτσι υποστηρίχθηκε ότι με τον τρόπο αυτό φαίνεται να αντιμετωπίζεται το θύμα απλώς ως ένα εργαλείο εξυπηρέτησης της ποινικής διαδικασίας, βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1428, **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.** του παρόντος.
[114] ΕΕ L 194 της 23.07.2008, σελ. 12 επ.
[115] ΕΕ L 101 της 15.04.2011, σελ. 1 επ.
[116] Βλ. Σκέψη (7).
[117] Βλ. Σκέψη (11).
[118] Βλ. Άρ. 2 έως 7.
[119] Βλ. Άρ. 8 έως 10.

πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας, στήριξη και προστασία των παιδιών θυμάτων, αποζημίωση αυτών, κ.ά.)[120] και τέλος, ενσωματώνει ρυθμίσεις που αφορούν στην εφαρμογή προληπτικών μέτρων[121] και στην αξιολόγηση των αποτελεσμάτων τής δράσης των κρατών - μελών[122].

Όσον αφορά στο επίπεδο του ουσιαστικού ποινικού δικαίου, επήλθαν αλλαγές σε σχέση με το προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο[123]. Στο άρ. 2 της Οδηγίας, βάσει του οποίου τίθεται η υποχρέωση στα κράτη - μέλη να τυποποιήσουν ως ποινικό αδίκημα την εμπορία ανθρώπων, συναντάται ο ορισμός αυτής: *«η πρόληψη, μεταφορά, διακίνηση, στέγαση ή υποδοχή προσώπων, συμπεριλαμβανομένης και της ανταλλαγής ή της μεταβίβασης εξουσίας επί των προσώπων αυτών,* ***με*** *την απειλή της χρήσης βίας ή τη χρήση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη, παραπλάνηση, κατάχρηση εξουσίας, ή ευάλωτης θέσης ή με πληρωμή ή αποδοχή χρημάτων ή άλλων απολαβών για την εξασφάλιση της συναίνεσης του προσώπου κατέχοντας εξουσία επί ενός άλλου,* ***με σκοπό*** *εκμετάλλευσης»*[124] (παρ. 1).

Ακολούθως, προσεγγίζεται επιπλέον το εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου τής *καταχρήσεως της ευάλωτης θέσης* του θύματος, ως *«η κατάσταση στην οποία το σχετικό πρόσωπο δεν έχει άλλη πραγματική ή παραδεκτή επιλογή από το να υποστεί την συγκεκριμένη κατάχρηση»*, αλλά και της έννοιας τής *εκμετάλλευσης* ως «*τουλάχιστον*[125]*, την εκμετάλλευση της εκπόρνευσης άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, την καταναγκαστική παροχή εργασίας ή υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της επαιτείας, τη δουλεία ή άλλες πρακτικές παρεμφερείς προς τη δουλεία, την οικιακή δουλεία, την εκμετάλλευση εγκληματικών δραστηριοτήτων ή την αφαίρεση οργάνων»*[126] (παρ. 3).

Αντιπαραβάλλοντας την Οδηγία με την προαναφερόμενη απόφαση – πλαίσιο, εντοπίζεται μία σημαντική διεύρυνση του εννοιολογικού ορίζοντα της εμπορίας ανθρώπων, σε πλήρη ασφαλώς αντιστοιχία με τις επιταγές των ευρωπαϊκών και

[120] Βλ. Άρ. 11 έως 17.
[121] Βλ. Άρ. 18.
[122] Βλ. Άρ. 19 έως 20.
[123] Βλ. αμέσως ανωτέρω την **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**.
[124] Ο τονισμός του γράφοντος.
[125] Άρα, αναφέρονται ενδεικτικά και όχι περιοριστικά.
[126] Θα πρέπει να περιλαμβάνεται κάθε παράνομη αφαίρεση όχι μόνο οργάνων, αλλά και ιστών, κυττάρων και άλλων στοιχείων του ανθρώπινου σώματος.

διεθνών προτύπων. Ουσιώδες είναι ότι εισάγονται πρόσθετες μορφές εκμετάλλευσης του ανθρώπου, πέραν της εργασιακής και της σεξουαλικής, και συγκεκριμένα η εκμετάλλευση εγκληματικής δραστηριότητας, η αφαίρεση οργάνων τού σώματος, κ.λπ. Όσον αφορά δε στην καταναγκαστική επαιτεία, η ίδια η Οδηγία τονίζει ότι αυτή οφείλει να εκλαμβάνεται από τα κράτη - μέλη ως μορφή καταναγκαστικής εργασίας ή υπηρεσιών[127] και να συμπεριλαμβάνεται στη μορφή εμπορίας αυτή.

Ακόμη δε, ορίζεται και διευκρινίζεται η έννοια της εκμετάλλευσης εγκληματικών δραστηριοτήτων, ως εκμετάλλευση του προσώπου για τη διάπραξη (τουλάχιστον) μικροκλοπών, κλοπών σε καταστήματα, λαθρεμπορίου ναρκωτικών και άλλων δραστηριοτήτων που *«υπόκεινται σε κυρώσεις και ενέχουν οικονομικά οφέλη»*[128]. Ακολούθως, προβλέπονται και διακεκριμένες παραλλαγές τού εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων (άρ. 4 παρ. 2), όταν αυτό στρέφεται εις βάρος ενός *«ιδιαίτερα ευάλωτου θύματος»*[129] ή τελείται στα πλαίσια εγκληματικής οργανώσεως, κ.ά. Ιδιαίτερα για τις ποινικές κυρώσεις τίθεται υποχρέωση στα κράτη - μέλη να τιμωρούν τη βασική μορφή τού εγκλήματος με στερητική τής ελευθερίας ποινής τουλάχιστον 5 ετών (άρ. 4 παρ. 1) και τις διακεκριμένες περιπτώσεις αυτού, με ανώτατο όριο της ποινής τουλάχιστον 10 ετών (άρ. 4 παρ. 2). Άρα, παρατηρείται μία επαύξηση και αυστηροποίηση των ποινών, εν συγκρίσει με το προηγούμενο νομικό καθεστώς, εξαιτίας της προφανούς ανησυχίας των κρατών - μελών, σχετικά με την ανάπτυξη και την ταχεία εξέλιξη του trafficking[130].

Ακολούθως, στα πλαίσια του δικονομικού ποινικού δικαίου, η έναρξη και η έκβαση της ποινικής διαδικασίας δεν εξαρτώνται από τη βούληση[131] του θύματος (άρα, τα εγκλήματα να διώκονται αυτεπαγγέλτως), προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιτυχής διερεύνηση και εξιχνίαση του εγκλήματος και η δίωξη των υπευθύνων (άρ. 9 παρ. 1). Αμέσως στην επόμενη διάταξη (άρ. 10), εισάγονται καινοτόμοι κανόνες διεθνούς δικαιοδοσίας: συγκεκριμένα, θεμελιώνεται προαιρετική δικαιοδοσία ενός

[127] Όπως ορίζονται στη Σύμβαση 29 της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας, 1930 για την καταναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 11.
[128] Βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 11.
[129] Ως *«ευάλωτο θύμα»* ορίζεται τουλάχιστον το παιδί, ενώ αυτό δύναται να προσδιορίζεται και από παράγοντες όπως το φύλο, η εγκυμοσύνη, η αναπηρία, κ.ά., βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 12.
[130] Βλ. Προοίμιο, σκέψη υπ' αριθ. 12.
[131] Μήνυση, έγκληση, κατάθεση.

κράτους, σε περίπτωση τέλεσης του αδικήματος από πρόσωπο ή εις βάρος προσώπου που έχει τη συνήθη διαμονή του στο έδαφος του κράτους (άρ. 10 παρ. 2).

Άξιες μνείας είναι και οι διατάξεις που αναφέρονται στο προστατευτικό πλέγμα για την αρωγή των θυμάτων και την εν γένει στήριξη αυτών. Αναλυτικά, παρέχεται συνεχής συνδρομή σε όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας και **δίχως** πλέον η συνεργασία τους με τις αρχές να αποτελεί από τον νόμο προϋπόθεση για την ενεργοποίηση των σχετικών διατάξεων. Αυτή η πρωτότυπη ρύθμιση έρχεται σε συμφωνία με τις εύλογες αντιρρήσεις και τους προβληματισμούς, που είχαν διατυπωθεί εντόνως, όσον αφορά στην εξάρτηση της προστασίας τού θύματος από τη συνεργασία του με τις αρχές της δίωξης[132] (άρ. 11 παρ. 1 έως 3)[133].

Επιπροσθέτως και σε επίπεδο πρόληψης, η Οδηγία καλεί τα κράτη - μέλη να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για τη μείωση της ζήτησης που ευνοεί τις μορφές εκμετάλλευσης οι οποίες συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων, όπως και να προβαίνουν σε ενημερωτικές εκστρατείες και γενικώς σε ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης μέσω του διαδικτύου (άρ. 18). Εν κατακλείδι, τα κράτη - μέλη οφείλουν να διαμορφώσουν συστήματα παρακολούθησης και εν γένει ελέγχου τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων, διεξάγοντας εκτιμήσεις σχετικά με τις τάσεις αυτού (άρ. 19).

Απόφαση 2011/502/ΕΕ[134] της 10.08.2011 της Επιτροπής[135], για τη Σύσταση Ομάδας Εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων[136] (Commission Decision 2011/502/EU on setting up the group of experts on trafficking in human beings): η Ομάδα Εμπειρογνωμόνων συστάθηκε αρχικά το 2003, με σκοπό την αποτελεσματικότερη καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και απαρτίζεται από 21 μέλη[137]. Αφενός, έχει καθήκον να επικουρεί την Επιτροπή κατά την εφαρμογή και ανάπτυξη των δράσεως αυτής και κατά τον προσδιορισμό και καθορισμό των

[132] Όπως λ.χ. στην **Οδηγία 2004/81/ΕΚ**, βλ. παραπάνω.
[133] Προβλέπεται και νομική στήριξη στα θύματα (άρ. 12).
[134] ΕΕ L 207 της 12.08.2011, σελ. 14 επ.
[135] Βλ. το πλήρες κείμενο στον διαδικτυακό τόπο eur-lex.europa.eu.
[136] Η εν λόγω καταργεί (άρ. 7) την **Απόφαση 2007/675/ΕΚ** της 17.10.2007 (ΕΕ L 277 της 20.10.2007, σελ. 29 επ.) της Επιτροπής, για τη Σύσταση Ομάδας Εμπειρογνωμόνων σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, η οποία κατήργησε (άρ. 7) την **Απόφαση 2003/209/ΕΚ** της 25.03.2003 (ΕΕ L 79 της 26.03.2003, σελ. 25 επ.) της Επιτροπής, για τη σύσταση συμβουλευτικής ομάδας υπό την επωνυμία «ομάδα εμπειρογνωμόνων για την εμπορία ανθρώπων».
[137] Αντιπρόσωποι των δημοσίων φορέων των κρατών μελών τής ΕΕ και Μη Κερδοσκοπικών Οργανώσεων της ΕΕ, προερχόμενα από την Europol, καθώς και Εμπειρογνώμονες του ακαδημαϊκού τομέα εξειδικευμένοι στο μη κερδοσκοπικό τομέα.

ενδεχόμενων σχετικών μέτρων και δράσεων σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο σε όλη την κλίμακα της πολιτικής τής καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων, και αφετέρου, να εξασφαλίζει τη συνεργασία μεταξύ των κρατών - μελών, για θέματα που αναφέρονται στην εμπορία ανθρώπων, συμβάλλοντας στην περαιτέρω ανάπτυξη της πρόληψης και της καταπολέμησης του φαινομένου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα τής εκμετάλλευσης της εργασίας.

Οδηγία 2012/29/ΕΕ[138] της 25.10.2012, σχετικά με τη θέσπιση ελαχίστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας (Directive 2012/29/EU establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime): η εν λόγω Οδηγία αντικαθιστά αφενός την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ[139] της 15.03.2001[140], σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, και στοχεύει μεν να εξασφαλίσει στα θύματα καλύτερη νομική προστασία και να βελτιώσει την υποστήριξη των συμφερόντων τους, ανεξαρτήτως από το κράτος - μέλος στο οποίο τυγχάνει να βρίσκονται, και εισάγει δε ρυθμίσεις κυρίως στο χώρο τού ποινικού δικονομικού δικαίου, οι οποίες διασφαλίζουν την υποστήριξη και την αρωγή των θυμάτων, δίχως να θίγονται στο ελάχιστο οι διατάξεις τής προαναφερόμενης Οδηγίας 2011/36/ΕΕ.

VI. Συμπέρασμα

Αρχικά, στο πλαίσιο δράσης τής ΕΕ καταβάλλονται αξιότιμες προσπάθειες για την αντιμετώπιση του trafficking, με την έκδοση πλήθους νομοθετικών κειμένων, τα οποία δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην εννοιολογική οριοθέτηση των πράξεων, που συνιστούν εμπορία ανθρώπων και συγχρόνως επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στις υποχρεώσεις των κρατών - μελών ως προς τη λήψη συγκεκριμένων μέτρων για την στήριξη και προστασία των θυμάτων εμπορίας.

[138] ΕΕ L 315 της 14.11.2012, σελ. 57 επ.
[139] ΕΕ L 082 της 22.03.2001, σελ. 1 επ.
[140] Βλ. αναλυτικά *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 137 και ιδίως σελ. 138.

Οι κύριες κατευθύνσεις των παραπάνω νομοθετικών κειμένων, σε γενικές γραμμές είναι οι εξής[141]: αρχικά, η τυποποίηση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων με αυστηρές ποινικές κυρώσεις, οι οποίες να συνοδεύονται από άλλες παρεπόμενες ποινές (λόγου χάρη τη δήμευση των πραγμάτων που αποκτήθηκαν από το έγκλημα, κυρώσεις για τους *πελάτες* των θυμάτων εμπορίας, κ.λπ.). Ακολούθως, η ποινική αντιμετώπιση της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των ανηλίκων, της υποχρεωτικής στράτευσης με σκοπό τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, της παιδικής πορνογραφίας και της εν γένει χρησιμοποίησης ανηλίκων σε δημόσια ή ιδιωτικά θεάματα με επιδειξιακό χαρακτήρα. Ακόμη, ενοποιείται το όριο ηλικίας των ανηλίκων που θα προστατεύονται από πράξεις εμπορίας και σεξουαλικής εκμετάλλευσης, στα δεκαοκτώ (18) έτη και θεσπίζονται διοικητικές κυρώσεις για τα εμπλεκόμενα νομικά πρόσωπα, ανεξάρτητα της ποινικής ευθύνης που ενέχουν τα φυσικά πρόσωπα (οι αυτουργοί των εγκλημάτων). Και τέλος δε, η θέσπιση κανόνων που θα καθιστούν εφικτή την προστασία των θυμάτων καθ' όλη τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, αλλά και μετά από αυτήν, όπως και η ρύθμιση των ζητημάτων που σχετίζομαι με τον επαναπατρισμό των θυμάτων πράξεων εμπορίας.

Οι ελλείψεις των πρώτων νομοθετικών κειμένων (κυρίως σε επίπεδο εννοιολογικής προσέγγισης των συμπεριφορών που συνιστούν εμπορία ανθρώπων, αλλά και σε επίπεδο αρωγής των θυμάτων αυτής) αρχίζουν σταδιακά να καλύπτονται από μεταγενέστερα κείμενα, τα οποία διευρύνουν ανελλιπώς το υφιστάμενο νομικό καθεστώς, με κύριο στόχο τους την υιοθέτηση μίας πληρέστερης και υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προσέγγισης για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, διαμέσου ενός συνόλου ρυθμίσεων ενισχυτικών τής πρόληψης, της καταστολής και της παροχής προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Ακόμη δε, παρατηρείται το γεγονός ότι στον ευρωπαϊκό χώρο, και εν αντιθέσει με το διεθνές νομοθετικό τοπίο, δεν υιοθετείται ένα γενικό συμβατικό κείμενο που να αφορά στην αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος και να εσωκλείει και την εμπορία ανθρώπων. Αντιθέτως, εξεδόθησαν ορισμένα ειδικά νομοθετήματα ανά κατηγορία αδικημάτων (για την καταπολέμηση της τρομοκρατίας, της εμπορίας

[141] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 158 επ.

ανθρώπων, κ.λπ.), γεγονός το οποίο μεθοδολογικά φαίνεται να είναι προσφορότερο, αλλά και πιο αποτελεσματικό. Αυτά τα εφαρμοστέα κείμενα αποτελούν δέσμευση για τα κράτη - μέλη, με πιο συγκεκριμένες, ειδικές και λεπτομερείς διατάξεις, εν συγκρίσει με αυτές που περιέχονται στα αντίστοιχα διεθνή[142].

[142] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 41.

3. Άλλοι διεθνείς οργανισμοί

Ασφαλώς, η εμπορία ανθρώπων προσέλκυσε το ενδιαφέρον και άλλων διεθνών οργανισμών, εκτός των οργάνων του ΟΗΕ και της ΕΕ, που συνεισέφεραν πολύτιμα στην αντιμετώπιση του trafficking, αλλά και στην προστασία των θυμάτων, σε επίπεδο νομοθετικής ρυθμίσεως και υλοποίησης πλήθους αναπτυξιακών δράσεων, οι πιο αξιομνημόνευτοι εκ των οποίων (οργανισμών) είναι οι εξής:

Η Διεθνής Οργάνωση Εργασίας[143] **(ΔΟΕ)**[144]**:** η ΔΟΕ ιδρύθηκε το έτος 1919, με σκοπό τη ρύθμιση των εργασιακών σχέσεων και την προστασία των δικαιωμάτων των εργαζομένων, ενώ αργότερα, το έτος 1946, αποτέλεσε τον πρώτο εξειδικευμένο φορέα τού ΟΗΕ. Ασφαλώς, η ΔΟΕ υπήρξε πρωτοπόρος στη διεκδίκηση της αξίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που περιλαμβάνουν τα αστικά, τα πολιτικά, τα οικονομικά, τα κοινωνικά και τα πολιτισμικά δικαιώματα, όπως αυτά αντανακλώνται στο Προοίμιο του Καταστατικού της.

Αυτή η διεθνής οργάνωση έχει συνάψει πλήθος συμβάσεων στα πλαίσια του νομοθετικού της έργου, και αναφορικά με την εμπορία ανθρώπων οι κυριότερες είναι οι εξής: η Σύμβαση 29 (1930) περί αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας[145], η Σύμβαση 105 (1957) αφορώσα την κατάργηση της καταναγκαστικής εργασίας[146], η Σύμβαση 143 (1975) για τους εργαζόμενους μετανάστες[147] και ιδιαιτέρως η Σύμβαση 182 (1999) για την απαγόρευση των χειρότερων μορφών εργασίας των παιδιών και την άμεση δράση με σκοπό την εξάλειψή τους[148].

Αξίζει αναφοράς ο ορισμός για την αναγκαστική ή υποχρεωτική εργασία, που δίνεται από τη Σύμβαση 29, στο άρ. 2 παρ. 1, σύμφωνα με το οποίο, ο όρος τής αναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας δηλώνει οιαδήποτε εργασία ή υπηρεσία

---

[143] International Labour Organization (ILO).

[144] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 109 επ., για την απαρχή και την εξέλιξη της ΔΟΕ, βλ. το διαδικτυακό τόπο www.ilo.org.

[145] Κυρώθηκε με το ν. 2079/1952, (ΦΕΚ Α, 108/25.04.1952).

[146] Κυρώθηκε με το ν.δ. 4221/1961, (ΦΕΚ Α, 173/19.09.1961).

[147] Αποτελεί την πρώτη Σύμβαση της ΔΟΕ που χρησιμοποίησε τον όρο *εμπορία ανθρώπων (trafficking).*
Η Ελλάδα δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος στη Σύμβαση αυτή.

[148] Κυρώθηκε με το ν. 2918/2001, (ΦΕΚ Α, 119/15.06.2001).

απαιτείται από κάποιο άτομο, με απειλή οιασδήποτε ποινής και για την οποία, το εν λόγω άτομο δεν προσεφέρθη οικεία βουλήσει[149].

Οι Συμβάσεις τής ΔΟΕ έχουν ιδιαίτερη σημασία για την ανθρωποκεντρική προσέγγιση και την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων υπό το πρίσμα τής εκμετάλλευσης της εργασίας. Ασφαλώς, η νομοθετική τους αξία έγκειται ιδίως στη θεώρηση του trafficking ως μορφή παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αποτελώντας πολύτιμες πηγές δικαίου για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και δεσμεύοντας επίσης τα κράτη να ποινικοποιήσουν συμπεριφορές, που άπτονται της καταναγκαστικής εργασίας, και να προβλέψουν συγκεκριμένες και ειδικές διατάξεις για τα πρόσωπα (θύματα) που εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο εφαρμογής τους.

Ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης[150] (ΔΟΜ)[151]: ο εν λόγω Οργανισμός ιδρύθηκε το έτος 1951, με αποκλειστικό στόχο του τη διαχείριση της μετακίνησης μεταναστών στην Ευρώπη, αποτελώντας τον κορυφαίο πλέον διακυβερνητικό οργανισμό στον τομέα τής μετανάστευσης, συνεργαζόμενος με κυβερνητικούς, διακυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς εταίρους. Από το έτος 1994 ήδη, ανέλαβε ενεργό δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, την οποία αναγνώρισε ως παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ενώ περιέλαβε την οργάνωση προγραμμάτων πρόληψης του trafficking και παροχής στήριξης και προστασίας στα πρόσωπα που αποτελούσαν θύματα, κυρίως σε αυτά που συνιστούν τις ευάλωτες ομάδες που προορίζονται σε σεξουαλική εκμετάλλευση (γυναίκες και παιδιά)[152].

Ο Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη[153] (ΟΑΣΕ)[154]: ιδρύθηκε το έτος 1975[155] και αντιμετώπισε κατ' αρχάς την εμπορία

[149] Μετάφραση του γράφοντος από το πρωτότυπο: *«forced or compulsory labour shall mean all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily»*.

[150] Η αρχική ονομασία του Οργανισμού ήταν Provisional Intergovernmental Committee for the Movement of Migrants from Europe. Το 1980 μετονομάστηκε σε Intergovernmental Committee for Migration, και το έτος 1989 απέκτησε το σημερινό του όνομα, International Organization for Migration (IOM).

[151] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 113, 114., για την Ελλάδα βλ. το διαδικτυακό τόπο greece.iom.int.

[152] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 161.

[153] Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE).

[154] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 114, και το διαδικτυακό τόπο www.osce.org.

ανθρώπων ως μορφή τού οργανωμένου εγκλήματος, που πλήττει τα κράτη - μέλη τού οργανισμού. Όμως έπειτα, προσέγγισε το φαινόμενο από την ανθρωποκεντρική του διάσταση, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στην αρωγή των θυμάτων. Αν και ο εν λόγω Οργανισμός έχει συμβουλευτικό και συντονιστικό ρόλο, και δεν νομιμοποιείται να επιβάλει στα κράτη - μέλη του την υιοθέτηση συγκεκριμένων κανονιστικών πλαισίων, επιδεικνύει ουσιώδες έργο αναφορικά με την έρευνα και την αναπτυξιακή βοήθεια, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Το Κέντρο για την Πρόληψη του Διεθνούς Εγκλήματος[156] **(CICP) και το Ερευνητικό Ινστιτούτο για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη**[157] **(UNICRI):** οι δύο αυτοί Οργανισμοί έχουν σχεδιάσει ένα πρόγραμμα συνδρομής των κρατών - μελών τού ΟΗΕ για την αντιμετώπιση της διακίνησης ανθρωπίνων όντων. Από τα πιο ουσιώδη σημεία τού προγράμματος ξεχωρίζουν η συλλογή πληροφοριών, οι οποίες σχετίζονται με τις μεθόδους διακίνησης και οι πιο αποτελεσματικοί τρόποι καταπολέμησης του φαινομένου[158].

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή (ΟΚΕ): η γνωμοδότηση αυτής της Επιτροπής (1998) σχετικά με την καταπολέμηση της εκμετάλλευσης των παιδιών και του σεξουαλικού τουρισμού[159], αμφισβητεί τη δυνατότητα αποτελεσματικής αντιμετώπισης του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων μέσω ποινικών διατάξεων, η οποία αποτελεί τη βασική κατευθυντήρια γραμμή των διεθνών κειμένων και του εν γένει νομοθετικού πλαισίου. Αναλυτικά, στην εν λόγω γνωμοδότηση τονίζεται ότι *η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή εκτιμά ότι το ευρέως διαδεδομένο και ανησυχητικό φαινόμενο της κακοποίησης, εκμετάλλευσης και κακομεταχείρισης παιδιών απαιτεί την εκ βάθρων επανατοποθέτηση και κινητοποίηση της κοινωνίας. Ο στόχος συνίσταται στο να αναληφθεί δράση πέραν της δημόσιας κατακραυγής και της αντίδρασης διά νόμου ή των αποσπασματικών πολιτικών που βασίζονται στη μείωση τον συνεπειών.* Αναφέρει περαιτέρω δε ότι *η πολιτική της δημόσιας κατακραυγής και η ηθικολογική, νομικίστικη και αστυνομική αντιμετώπιση του προβλήματος, δεν είχαν ως αποτέλεσμα μεγαλύτερο σεβασμό των μηχανισμών του νόμου και της τάξης ή*

[155] Το αρχικό του όνομα ήταν Συνδιάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη. Το 1995 πήρε την σημερινή του ονομασία.
[156] Centre for International Crime Prevention.
[157] United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute.
[158] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 161, το διαδικτυακό τόπο www.unric.org.
[159] ΕΕ C 284 της 14.09.1998, σελ. 92 επ.

αποτελεσματικούς μηχανισμούς δράσης και λειτουργίες πρόληψης. ***Αποδεικνύονται ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές, με συνέπεια το πρόβλημα να εντείνεται, καταλαμβάνοντας απειλητικές διαστάσεις***[160]*. Οι συνεχιζόμενες σε διεθνές επίπεδο διακηρύξεις, συνέδρια, κινητοποιήσεις, που αποκαλύπτουν την έκταση και την τραγικότητα του προβλήματος, χωρίς όμως να συνοδεύονται από χειροπιαστά μέτρα και αποτέλεσμα στην καταστολή και την πρόληψη, έχουν αρνητικές επιπτώσεις στην κοινή γνώμη, η οποία διατρέχει τον κίνδυνο είτε να εθιστεί στην ύπαρξη του προβλήματος και να αποδεχθεί να ζει με αυτό είτε να αποδεχθεί ότι η κοινωνία αδυνατεί να το αντιμετωπίσει.*

Αυτό που, σύμφωνα με την ΟΚΕ, οφείλει να αποτελεί το κέντρο ενδιαφέροντος όλης τής διεθνούς προσπάθειας για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων[161], είναι η αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών τού trafficking με ένα ευρύ πρόγραμμα πρόληψης, που προϋποθέτει άκρως ουσιαστικές παρεμβάσεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, συνδυαστικά την ίδια στιγμή με ένα πλήρες πρόγραμμα αντιμετώπισης της φτώχειας, της ανεργίας και της ανισότητας ανάμεσα στις αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες.

[160] Ο τονισμός του γράφοντος.

[161] Βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 220.

4. Άλλα διεθνή και ευρωπαϊκά κείμενα ευρύτερου ενδιαφέροντος

Όπως τονίσθηκε, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί αναμφισβήτητα ένα φαινόμενο άμεσα συνυφασμένο με την έκδηλη παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή η κατάφωρη παραβίαση ανεδείχθη ανωτέρω διάμεσου των διατάξεων των ειδικών νομοθετικών κειμένων (και ιδίως εκείνων που συνθέτουν το προστατευτικό πλαίσιο για τα θύματα), κύριος στόχος των οποίων αποτελεί η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

Οπωσδήποτε, το νομοθετικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση του trafficking συμπληρώνεται και από διεθνείς συμβάσεις ευρύτερου περιεχομένου, στον πυρήνα των οποίων εμπίπτει η εν γένει προστασία των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αναμφισβήτητα, η αξία των νομοθετικών αυτών κειμένων στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων είναι απολύτως δεδομένη: και μόνο η ύπαρξη του trafficking, αποτελεί κατάφωρη παραβίαση των διεθνώς κατοχυρωμένων θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων[162].

Αναλυτικά, πρόκειται για διεθνείς συμβάσεις τις οποίες η Ελλάδα έχει υπογράψει και κυρώσει με νόμο, καθιστώντας τες, ως εκ τούτου, εσωτερικό της δίκαιο και προσδίδοντας στις διατάξεις τους την αυξημένη τυπική ισχύ που απορρέει από το άρ. 28 παρ. 1 εδ. πρώτο τού Συντάγματος. Από τις πλέον σημαντικές, ιδιαιτέρας μνείας αξίζουν οι ακόλουθες:

Αρχικά, στα πλαίσια της δραστηριότητας των Ηνωμένων Εθνών υπεγράφη:

Η Διεθνής Σύμβαση της Γενεύης περί εμπορίας των δούλων (Slavery Convention) (1926)[163]: σε αυτή, ορίζεται μεν η δουλεία και το εμπόριο σκλάβων και δίδονται δε κατευθυντήριες γραμμές για την κατάργηση αυτών.

Η Συμπληρωματική Σύμβαση για την κατάργηση της δουλείας, του δουλεμπορίου και των παρεμφερών με τη δουλεία πρακτικών (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Istitutions and

[162] Τα δικαιώματα αυτά τυγχάνουν συνταγματικής προστασίας και στην ελληνική έννομη τάξη (άρ. 2 παρ. 1, άρ. 5 παρ. 1 και 2, άρ. 7 παρ. 2, άρ. 21 παρ. 1 και 3, άρ. 22 παρ. 4 Σ.), βλ. *Αμπατζή Λ.*, Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 56 επ.
[163] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4473/1930 και ενσωμάτωσε το άρ. 323 παρ. 2 ΠΚ.

Practices Similar to Slavery) (1957)[164]: συμπληρώνει την ανωτέρω Σύμβαση, διευρύνοντας το πεδίο εφαρμογής της και συμπεριλαμβάνοντας πλέον πρακτικές, εξομοιούμενες με τη σκλαβιά και την καταναγκαστική εργασία[165].

Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Universal Declaration of Human Rights) (1948): αναγνωρίζεται κυρίως η πανανθρώπινη αξία ότι όλοι οι άνθρωποι ανεξαιρέτως και αδιακρίτως είναι ελεύθεροι και ίσοι, αποτελώντας σε βάθος χρόνου τη βάση για την υπογραφή Συμβάσεων περί των δυσμενών διακρίσεων σε βάρος των γυναικών και της παράνομης εμπορίας ανθρώπων[166].

Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα (International Covenant on Civil and Political Rights) (1966)[167]: ανακηρύσσει το σεβασμό στην αξία του ανθρώπου και αναγνωρίζει την αδιακρίτως ισότητα αυτών.

Η Διεθνής Σύμβασης για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεως κατά των γυναικών (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW) (1979)[168]: απαγορεύει όλες τις μορφές διακρίσεων κατά των γυναικών και επιβάλει στα συμβαλλόμενα κράτη να λάβουν μέτρα για την εξάλειψη αυτών[169].

Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Εργαζομένων Μεταναστών και των Μελών των Οικογενειών τους (International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families) (1990).

Το Προαιρετικό Πρωτόκολλο της Σύμβασης για την Εξάλειψη Όλων των Μορφών Διακρίσεως κατά των Γυναικών (Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women) (1999)[170].

---

[164] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1145/1972.
[165] Βλ το άρ. 1 της Συμπληρωματικής Σύμβασης.
[166] Βλ. τον διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org, και αναλυτικά *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.,* Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, σελ. 10.
[167] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2462/1997.
[168] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 1342/1983.
[169] Βλ. αναλυτικά *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 186 επ.
[170] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2952/2001.

Ακολούθως, στον ευρωπαϊκό χώρο θεμελιώδη κείμενα αποτελούν:

Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ (Charter of Fundamental Right of EU) (2000)**:** ο σκοπός τού νομοθετικού αυτού κειμένου ήταν να καταστούν περισσότερο αντιληπτά τα θεμελιώδη δικαιώματα και πιο αποτελεσματική η προστασία τους σε ενωσιακό επίπεδο[171]. Ακολούθως, προβλέπεται ρητώς η απαγόρευση της δουλείας και της ειλωτείας, της καταναγκαστικής και υποχρεωτικής εργασίας και η απαγόρευση της εμπορίας ανθρωπίνων όντων (άρ. 5 παρ. 3).

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθερίων (ΕΣΔΑ) (The European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms) (1950)[172]: ακριβέστερα, στο άρ. 4 ΕΣΔΑ προβλέπεται η απαγόρευση οιασδήποτε μορφής δουλείας και καταναγκαστικής ή υποχρεωτικής εργασίας.

Αναλυτικότερα, το ΕΔΔΑ εξέτασε για πρώτη φορά το ζήτημα των παραγόντων που πρέπει να συντρέχουν για τη θεμελίωση της δουλείας και την εννοιολογική διάκριση μεταξύ δουλείας, ειλωτείας και καταναγκαστικής εργασίας στα πλαίσια της εμπορίας ανθρώπων, στην υπόθεση *Siliadin v. France* (2006)[173]. Αρχικά, το Δικαστήριο, εξετάζοντας την αντικειμενική υπόσταση του άρ. 4 ΕΣΔΑ, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι, από τα πραγματικά περιστατικά, δεν προκύπτει ότι η αιτούσα τελούσε σε συνθήκες δουλείας, διότι οι δράστες δεν εξασκούσαν πάνω της δικαιώματα ιδιοκτησίας[174]. Όμως, κατά το ΕΔΔΑ, η αιτούσα τελούσε σε καθεστώς ειλωτείας, καθώς της είχαν αποστερήσει την αυτονομία της και επιπλέον την είχαν υποβάλει σε εξαναγκασμό. Αναγνωρίστηκε ακόμα, ότι η αιτούσα είχε καταστεί θύμα καταναγκαστικής εργασίας, από τη στιγμή που εξαναγκαζόταν να παρέχει την εργασία της παρά τη βούλησή της, λόγω φόβου σύλληψης εξαιτίας της παράνομης παραμονής της στη χώρα και του νεαρού τής ηλικίας της[175]. Έτσι, το Δικαιοδοτικό Όργανο του Συμβουλίου της Ευρώπης φαίνεται να εφήρμοσε *stricto sensu* τον ορισμό τής δουλείας που περιέχει η Σύμβαση κατά της Δουλείας (1926) και χρησιμοποίησε το στοιχείο τής ιδιοκτησίας ως τη μοναδική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας. Ωσαύτως υποστήριξε, βάσει του συλλογισμού αυτού, ότι η στέρηση της προσωπικής αυτονομίας δεν επαρκεί για τη στοιχειοθέτηση της δουλείας, διότι δε συνεπάγεται άνευ ετέρου την άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας[176].

---

[171] Βλ. αντί πολλών *Παπαδημητρίου Γ.*, Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ibid., σελ. 212.

[172] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2329/1953 και μετά τη μεταπολίτευση με το ν.δ. 53/1974.

[173] Βλ. αναλυτικά για το σχολιασμό της υπόθεσης *Cullen H.*, Siliadin v. France: Positive obligations under article 4 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2006, 6, σελ. 585 επ.

[174] Βλ. παρ. 122.

[175] Βλ. παρ. 109 – 129.

[176] Βλ. παρ. 122.

Όμως, η υπόθεση που ουσιαστικά δοκίμασε τις αντοχές τού Δικαστηρίου τού Στρασβούργου αναφορικά με την εμπορία ανθρώπων, ήταν αυτή τής *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010), απόφαση η οποία αποτελεί σταθμό στη νομολογία του, ως προς το άρ. 4 ΕΣΔΑ. Το ΕΔΔΑ στην απόφαση αυτή, για πρώτη φορά ερμηνεύει τον εννοιολογικό πυρήνα τής δουλείας κατά τρόπο διασταλτικό, ακολουθώντας το σκεπτικό τής απόφασης *Prosecutor v. Kunarac* του Εφετείου του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου για την πρώην Γιουγκοσλαβία, σύμφωνα με το οποίο η άσκηση εξουσίας ιδιοκτησίας δε συνιστά αποκλειστική προϋπόθεση για τη θεμελίωση της δουλείας, και εντάσσει ασφαλώς την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής του άρ. 4, προσδιορίζοντας τις υποχρεώσεις των κρατών που απορρέουν από την απαγόρευση της δουλείας σε περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων.

Άξια μνείας είναι η άποψη του Δικαστηρίου ότι, δεδομένων των διαστάσεων που έχει προσλάβει το φαινόμενο του trafficking και του ότι η ΕΣΔΑ αποτελεί ζωντανό κείμενο που πρέπει να ερμηνεύεται υπό το φως των σύγχρονων συνθηκών, η εμπορία ανθρώπων οφείλει να εξετάζεται στο πλαίσιο του πεδίου εφαρμογής τού άρ. 4 και όχι της κάθε μίας ξεχωριστά από τις πρακτικές που περιγράφονται σε αυτό. Ούτως, στο σκεπτικό τής απόφασης αναφέρεται ρητώς: *η εμπορία ανθρώπων, λόγω της φύσης της και του σκοπού εκμετάλλευσης, βασίζεται στην άσκηση εξουσιών που συνδέονται με την ιδιοκτησία. Πρόσωπα γίνονται αντικείμενο μεταχείρισης, ως εμπορεύματα, αγοράζονται και πωλούνται και εξαναγκάζονται να παρέχουν υπηρεσίες έναντι μικρής ή καθόλου αμοιβής, συνήθως στη βιομηχανία του σεξ αλλά και αλλού. Η εμπορία ανθρώπων ενέχει στενή επιτήρηση της δράσης των θυμάτων, των οποίων οι κινήσεις συχνά περιορίζονται. Επίσης, περιέχει τη χρήση βίας και απειλών κατά των θυμάτων που ζουν υπό άσχημες συνθήκες. […] Η ίδια η εμπορία ανθρώπων, σύμφωνα με τον ορισμό των άρθρων 3 του Πρωτοκόλλου του Παλέρμο και 4 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης,* ***εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 4 της Σύμβασης***[177].

Από τις δύο ως άνω αποφάσεις του Δικαστηρίου, διαπιστώνεται ευχερώς η προοδευτική συνειδητοποίηση της ανάγκης υιοθέτησης μίας ανθρωποκεντρικής προσέγγισης στην αντιμετώπιση του trafficking[178]. Η απόφαση *Rantsev* έχει καθοριστική σημασία για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, ως παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τού ανθρώπου και ειδικότερα ως σύγχρονης μορφής δουλεία. Το Δικαστήριο, ερμηνεύοντας διασταλτικά την έννοια της δουλείας και υπό το πρίσμα μίας τελολογικής ερμηνείας τού συνόλου των διατάξεων της ΕΣΔΑ, εντάσσει την εμπορία ανθρώπων στο πεδίο εφαρμογής τής εν γένει απαγόρευσης της δουλείας, θεωρώντας δε περιττή τη διάκριση μεταξύ των τριών επί μέρους πρακτικών του άρ. 4.

Εν κατακλείδι, ως προς το ζήτημα των υποχρεώσεων των κρατών σύμφωνα με το άρ. 4 ΕΣΔΑ και την προστασία των θυμάτων εμπορίας, έκρινε ότι πέραν της υποχρέωσης να ποινικοποιήσουν τις άδικες πράξεις που συνιστούν ειδικά παράβαση του αδικήματος αυτού και των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου γενικά, τα συμβαλλόμενα κράτη ενέχουν ευρύτερες θετικές υποχρεώσεις δικονομικής φύσεως. Σε αυτές περιλαμβάνεται η υποχρέωση να διερευνούν αποτελεσματικά υποθέσεις

[177] Ο τονισμός του γράφοντος, βλ. παρ. 281 και 282.

[178] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου & Ρωσίας, ΠοινΔικ, 2010 σελ. 568 επ. και ιδίως σελ. 579.

εμπορίας, να υιοθετούν μέτρα που αποσκοπούν στην προστασία των προσώπων από τους κινδύνους εμπορίας και εκμετάλλευσης, η υποχρέωση να παρέχουν ασφάλεια στα θύματα που βρίσκονται στο έδαφός τους, να υλοποιούν προγράμματα πρόληψης και καταπολέμησης του trafficking και να εκπαιδεύουν το προσωπικό των αρμοδίων αρχών. Ακόμη, το ΕΔΔΑ ακολουθεί (και στις δύο ως άνω αποφάσεις) ως προς το άρ. 4, την πάγια θέση του περί εμμέσης και όχι ευθείας τριτενέργειας των δικαιωμάτων, αναγνωρίζοντας δηλαδή την υποχρέωση του κράτους να επέμβει σε σχέσεις ιδιωτών, ούτως ώστε να προστατεύσει τα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο αυτό[179].

Αναφορικά με τους ανηλίκους, το νομοθετικό πλαίσιο περιλαμβάνει ενδεικτικά:

Την Οικουμενική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Declaration of the Rights of the Child) (1959)[180]: αναγνωρίζει σε όλα τα παιδιά ανεξαιρέτως και αδιακρίτως τα δικαιώματα που περιέχονται στην Διακήρυξη, καλώντας τις εθνικές κυβερνήσεις να επιδιώκουν την τήρηση αυτών με νομοθετικά μέτρα σύμφωνα με τις αρχές τις Διακήρυξης[181].

Την Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την Άσκηση των Δικαιωμάτων των Παιδιών (European Convention of the Exercise of Children's Rights) (1996)[182]: η εν λόγω έχει ως στόχο την προστασία των ύψιστων συμφερόντων των παιδιών, παρέχοντας μια σειρά από διαδικαστικά μέτρα για να επιτρέψει στα παιδιά να ασκήσουν και να προωθήσουν τα δικαιώματα που τους ανήκουν[183].

[179] Βλ. αντί πολλών απόφαση *Young, James and Webster v. United Kingdom* (1984), *X and Y v. The Netherlands* (1985), *Groppera Radio AD and others v. Switzerland* (1990).
[180] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2101/2001.
[181] Βλ. Προοίμιο.
[182] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 2502/1997.
[183] Βλ. Περίληψη (Summary).

5. Καταληκτικές παρατηρήσεις

Από την ενδελεχή εξέταση των ανωτέρω κειμένων, που συνθέτουν το διεθνές και ευρωπαϊκό θεσμικό νομοθετικό πλαίσιο ενάντια στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων, όπως αυτά παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν, είναι δυνατόν να καταλήξει κανείς σε ορισμένα ωφέλημα συμπεράσματα, αναφορικά με την σε παγκόσμιο επίπεδο προσέγγιση του trafficking και την προσπάθεια αντιμετώπισης και καταστολής του.

Αρχικά, διαπιστώνεται η σταδιακή μετακύλιση του νομοθετικού ενδιαφέροντος από τις δράσεις παρεμπόδισης του εμπορίου δούλων προς τις προσπάθειες καταπολέμησης το πρώτον της διεθνικής σεξουαλικής εκμετάλλευσης ανθρώπων (σωματεμπορίας), και εν συνεχεία όλων των σύγχρονων μορφών διακίνησης και εμπορίας τού ανθρωπίνου σώματος (εκμετάλλευση της εργασίας, αφαίρεση οργάνων τού σώματος, κ.λπ.). Ούτως, επιβεβαιώνεται το γεγονός ότι το αδίκημα της εμπορίας ανθρώπων (εκτιμώντας τα μέσα με τα οποία τελείται και τον τρόπο οργάνωσης των εμπόρων), συνιστά αναμφισβήτητα μία μορφή οργανωμένου εγκλήματος, που λαμβάνει επί μάλλον και μάλλον απειλητικές διαστάσεις. Αυτά τα νομοθετικά κείμενα καταβάλλουν έντονες προσπάθειες να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις τής παγκόσμιας κοινότητας για τη συστολή τού φαινομένου. Αποτέλεσμα τούτου, αποτελεί το γεγονός να διαφαίνεται στο θεσμικό πλαίσιο των ανωτέρω κειμένων, η επικράτηση της κατασταλτικής προσέγγισης, ως προς την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και να προσεγγίζεται το φαινόμενο κυρίως υπό το πρίσμα τής δίωξης του οργανωμένου εγκλήματος[184].

Όμως, οι αδυναμίες τής κατασταλτικής αυτής προσέγγισης και η ανεπάρκεια της αποτελεσματικής αντιμετώπισης του trafficking δεν άργησαν να αναγνωρισθούν. Απόρροια αυτού αποτέλεσε η ανελικτική αναπροσαρμογή τού θεσμικού πλαισίου και με σκοπό την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με την προσπάθεια υιοθέτησης ανθρωποκεντρικών στοιχείων, προσέγγιση η οποία κατέστη καθόλα αναγκαία. Όλα τα διεθνή και ευρωπαϊκά όργανα, αν και προσέγγιζαν τα ζητήματα της αντιμετώπισης της εμπορίας ανθρώπων με διαφορετικές μεθόδους εργασίας[185] και

[184] Έτσι, συστήνονται όργανα αστυνομικής και δικαστικής συνεργασίας, π.χ. η *Europol*.

[185] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, ό.π., σελ. 303, η οποία κάνει λόγο για μία *πολυδιάσπαση στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων*.

ανάλογα με τα όρια τής αρμοδιότητας που είχαν, επιβεβαιώνουν την ανάγκη λήψης ειδικών μέτρων για την αντιμετώπιση των γενεσιουργών αιτιών του φαινομένου, συμβάλλοντας ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό στην προώθηση της ανθρωποκεντρικής προσέγγισης.

Αυτή η προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων άρχισε με τον τρόπο αυτό να κερδίζει ολοένα και περισσότερο έδαφος (αρχικά σε επίπεδο διακηρύξεων και κειμένων χωρίς νομική δεσμευτικότητα), καθιστώντας σαφές ότι αποτελούσε μονόδρομο για τη δραστική και αποτελεσματική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων: εντοπίζεται σταδιακά (και ειδικότερα στα πρόσφατα νομοθετικά κείμενα[186]) ένα προστατευτικό ρυθμιστικό πλέγμα διατάξεων, που πρωτεύοντα και κύριο στόχο τους έχουν την προστασία των δικαιωμάτων τού ανθρώπου και την στήριξη των θυμάτων, με τη σκέψη ότι αυτά αποτελούν άτομα των οποίων τα δικαιώματα έχουν παραβιαστεί. Άλλαις λέξεσι, η κινητοποίηση του ποινικού οπλοστασίου και η προσφυγή στο δραστικό μέσο της ποινής επιτελούν επικουρικό ρόλο στην ολιστική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων.

[186] Η πρώτη συμβατική προσπάθεια στην οποία ορίζεται ρητώς ότι η εμπορία ανθρώπων συνιστά παραβίαση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των θυμάτων, αποτελεί η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη Δράση κατά της Εμπορίας Ανθρώπων του έτους 2005, βλ. ανωτέρω.

6. Εθνικό νομοθετικό πλαίσιο

Αν και το διεθνές και το ευρωπαϊκό νομοθετικό πλαίσιο κατά της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί, όπως αναλύθηκε, ένα όντως εξαιρετικό και αρκετά πλήρες θεσμικό δημιούργημα για την αντιμετώπιση του φαινομένου, τούτο ασφαλώς θα πρέπει να συνεπικουρείται από τις προσπάθειες του εκάστοτε εθνικού νομοθέτη[187]. Όπως είναι αναμενόμενο, η ραγδαία εξάπλωση του trafficking με σκοπό την οιαδήποτε εκμετάλλευση του ανθρώπου, δεν άργησε να αγγίξει και τα σύνορα της ελληνικής επικράτειας. Άρχισε, λοιπόν, πολύ σύντομα και η Ελλάδα να αποτελεί χώρα διέλευσης και προορισμού για θύματα που διακινούνται, ιδίως με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση και τον εξαναγκασμό τους σε εργασία.

Ο εγχώριος νομοθέτης λαμβάνοντας υπ' όψιν τις διαστάσεις του φαινομένου που αναπτύσσονται διαρκώς, αλλά και τις επιταγές των διεθνών και ευρωπαϊκών νομοθετικών διατάξεων και κειμένων, ενσωματώνει στην ελληνική έννομη τάξη τον ν. 3064/2002 για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών[188], ο οποίος συνιστά την πρώτη ουσιαστική και σε εθνικό επίπεδο προσπάθεια για την αντιμετώπιση του trafficking, αλλά και την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

I. Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων προ του ν. 3064 του 2002

Αναφορικά με το νομικό καθεστώς που καλούνταν σε εφαρμογή προ της εισαγωγής τού ν. 3064, τούτο περιείχε διατάξεις, οι οποίες μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τις κυριότερες μορφές τής εμπορίας ανθρώπων, αν και αυτή δεν τυποποιούνταν ρητώς ως αυτοτελές έγκλημα. Οι ρυθμίσεις αυτές που εφαρμόζονταν, ανιχνεύονται σε πλήθος διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και των ειδικών ποινικών νόμων. Αναλυτικά, το **άρ. 322 ΠΚ (Αρπαγή)**[189], το άρ. **323 ΠΚ (Εμπόριο δούλων)**

[187] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 142.
[188] ΦΕΚ Α, 248/15.10.2002.
[189] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Βαθιώτης Κ.*, Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΘεσ 1598/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 563 – 564, *ο ίδιος*, Η ολιγοχρόνια κατακράτηση του θύματος ως μέσο για την

[190], το **άρ. 17 ν. 2639/1998 περί ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, κ.λπ.**[191], το **άρ. 385 ΠΚ (Εκβίαση)**, το **άρ. 409 ΠΚ (Παραμέληση αποτροπής από επαιτεία ή αλητεία)**[192], τα οποία επιστρατεύονταν στις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση του θύματος, ενώ πληρέστερη αντιμετώπιση διαπιστώνεται σχετικά με την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, η οποία αντιμετωπιζόταν με τα **άρ. 327 ΠΚ (Απαγωγή με σκοπό ακολασίας), 336 ΠΚ (Βιασμός)**[193]**, 349 παρ. 3 ΠΚ (Μαστροπεία)**[194] και **351 παρ. 1**

ανάκτηση της ελευθερίας του δράστη, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 584 επ., *Μαγκάκης Γ. – Α.*, Σκέψεις πάνω στην έννοια του εγκλήματος της «αρπαγής», ΝοΒ, 1981, σελ. 244 επ., *Μαργαρίτης Λ.*, Παρατηρήσεις στο ΣυμβΕφΙωαν 41/1994, Υπερ 1995, σελ. 337 επ., *Στοΐλα Α.*, σε: Χαραλαμπάκη Αρ., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμος ΙΙ, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ. 2549, *ΣυμβΠλημΚαλαμ 92/2011*, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 309 επ. με εισ. πρότ. *Πετειναρέλη Γ.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*, *ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011*, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 490 επ., με εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*, *ΣυμβΠλημΞαν 29/2008*, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1207 επ., με εισ. πρότ. *Λαμπρίδη Δ.*, *ΣυμβΠλημΚαστ 77/1998*, Υπερ, 1998, σελ. 1279 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* και παρατ. *Παύλου Σ.* (= ΠοινΧρ, 1998, σελ. 927 επ. = ΠοινΔικ, 1998, σελ. 34 επ. = Αρμεν, 1998, σελ. 988 επ.).

[190] Για τα προβλήματα της διάταξης βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 227, *Δημήτραινας Γ.*, ό.π., σελ. 132 και 137, *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ, οι οποίοι σημειώνουν ότι τα ελληνικά δικαστήρια ουδέποτε εφήρμοσαν το άρθρο αυτό, *Μανωλεδάκης Ι.*, Ερμηνεία κατ' άρθρο των όρων του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, υπό το άρ. 323, *Αναγνωστόπουλος Α.,* σε: Χαραλαμπάκη Αρ., Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, σελ. 1334, *ΣυμβΠλημΘεσ 185/2003*, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 504 επ., με εισ. πρότ. *Τσορμπατζόγλου Ο.* και παρατηρήσεις *Χαρίση Κ.*.

[191] Άρ. 17 ν. 2639/1998 περί ρύθμισης των εργασιακών σχέσεων, σύσταση σώματος επιθεώρησης εργασίας και άλλες διατάξεις, όπως αντικατεστάθη με το άρ. 3 του ν. 3385/2005, και πριν καταργηθεί [το άρθρο καταργήθηκε με το άρ. 33 παρ. 14 ν. 3996/2011 (ΦΕΚ Α, 170/05.08.2011), και πλέον ισχύει το άρ. 28 ν. 3996/2011 για κάθε παραβίαση των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας]: *«Ποινικές κυρώσεις: 1. Κάθε εργοδότης, που παραβαίνει τις διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας, που αφορούν στους όρους και τις συνθήκες εργασίας και συγκεκριμένα τα χρονικά όρια εργασίας ή την αμοιβή ή την ασφάλεια και την υγεία των εργαζομένων, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον έξι (6) μηνών ή με χρηματική ποινή τουλάχιστον εννιακοσίων (900) ευρώ ή και με τις δύο αυτές ποινές. 2. Ειδικές διατάξεις της εργατικής νομοθεσίας που προβλέπουν βαρύτερη ποινική μεταχείριση εξακολουθούν να ισχύουν».*
Για διοικητικές κυρώσεις, βλ. *άρ. 16* του νόμου.

[192] Προ της τροποποίησης αυτού με το άρ. 2 παρ. 7 ν. 3189/2003., βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 29 επ.

[193] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. την αναφερόμενη βιβλιογραφία σε *Στοΐλα Α.*, ό.π., σελ. 2687 – 2688.

[194] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Γαρδίκας Κ.*, Εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρ, 1952, *Γάφος Η.*, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, τόμ. Ε, passim, *Παρασκευόπουλος Ν.*, Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών – Ιστορική, συγκριτική, νομολογιακή και δογματική έρευνα, passim, επίσης βλ. *ΑΠ 1918/2001*, ΝΟΜΟΣ, η οποία επικυρώνει την παραπομπή των κατηγορουμένων για μαστροπεία, παράνομη κατακράτηση, βιασμό, παράνομη προώθηση στο εσωτερικό της χώρας λαθρομεταναστών με σκοπό το παράνομο κέρδος, δέχεται ότι *«οι δράστες υποχρέωσαν **με βία** αλλοδαπές, τις οποίες **διεκπεραίωναν λαθραία** στο ελληνικό έδαφος σε συνεργασία*

περ. β) και γ) ΠΚ (Σωματεμπορία)[195], **άρ. 353 ΠΚ (Πρόκληση σκανδάλου με ακόλαστες πράξεις)**[196], και όταν οι πράξεις αυτές είχαν θύμα αλλοδαπό, μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με τις διατάξεις του **ν. 2910/2001**[197].

Όταν δε η πράξη τής εμπορίας ανθρώπων είχε θύμα ανήλικο πρόσωπο, εφαρμόζονταν, επιπροσθέτως, τα **άρ. 324 ΠΚ (Αρπαγή ανηλίκων), άρ. 328 ΠΚ (Εκούσια απαγωγή), άρ. 339 ΠΚ (Αποπλάνηση παιδιών), άρ. 342 ΠΚ**

με λαθρεμπόρους, να συνευρίσκονται με πελάτες, ***καρπώνοντας*** *οι ίδιοι την αμοιβή. Τις* ***κατακρατούσαν*** *σε ξενοδοχεία και διαμερίσματα, ενώ τις* ***εξανάγκαζαν*** *με* ***σωματική βία σε συνουσία*** *και με τους ίδιους»*[*].

[*] Οι τονισμοί του γράφοντος.

Βλ. σχετικά *ΑΠ 992/2001*, ΝΟΜΟΣ, *ΑΠ 1083/2002*, ΝΟΜΟΣ.

[195] Υπό τη μορφή που ίσχυε – προ της τροποποίησης με το άρ. 8 ν. 3064/2002: *«1. Όποιος για να εξυπηρετήσει την ακολασία άλλων: ... β) με τη βία, με απατηλά μέσα, με απειλές, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με κάθε άλλο εξαναγκαστικό μέσο προσλαμβάνει ή παρασύρει ενήλικη γυναίκα με σκοπό την πορνεία, γ) με τα προαναφερόμενα μέσα κατακρατεί παρά τη θέλησή της σε οίκο ανοχής μια γυναίκα ή την εξαναγκάζει να παραδοθεί σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση ενός έτους μέχρι τριών μηνών και με χρηματική ποινή, αν δεν συντρέχει περίπτωση βαρύτερης αξιόποινης πράξης».*

Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 34 επ., *η ίδια*, Εμπορία ανθρώπων. Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 430 – 431, *η ίδια*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, passim, *Μαγκάκης Γ. – Α.*, Τα εγκλήματα περί την γενετήσιαν και την οικογενειακήν ζωήν, σελ. 27, *ΑΠ 239/1964*, ΠοινΧρ, 1964, σελ. 513 επ., *ΑΠ 526/2002*, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ., *ΑΠ 208/2002*, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177, *ΑΠ 1244/2006*, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ., *ΑΠ 526/2002*, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ., *ΑΠ 208/2002*, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177, *ΑΠ 1999/2005*, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 534, *ΑΠ 942/2005*, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 52, *ΑΠ 1244/2006*, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ., *ΑΠ 1/2007*, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 911, *ΑΠ 638/1999*, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 229.

[196] Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, σελ. 283 επ. και τις εκεί υποσημ., *η ίδια,* Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 30, *η ίδια,* Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 224, *Ανδρουλάκης Ν.*, Άσεμνο και Ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μία συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών), ΠοινΧρ, 1983, σελ. 209 επ., *Κωστάρας Α.*, Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, 2007, σελ. 415 επ., *ΑΠ 707/2000*, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 936, *ΑΠ 984/2000*, ΝΟΜΟΣ.

[197] Άρ. 53 παρ. 5 ν. 2910/2001, προ της κατάργησής του με το άρ. 11 παρ. 7 ν. 3064/2002: *«Όταν η παραβίαση των διατάξεων του παρόντος νόμου γίνεται με σκοπό την προαγωγή αλλοδαπών σε πορνεία τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και χρηματική ποινή τουλάχιστον δύο εκατομμυρίων δραχμών. Σε περίπτωση που το θύμα είναι ανήλικος ή ανήλικο, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και χρηματική ποινή τουλάχιστον πέντε εκατομμυρίων δραχμών. Το παραπάνω αδίκημα θεωρείται σε κάθε περίπτωση αυτόφωρο και εκδικάζεται με τη σχετική διαδικασία ... Οι προβλεπόμενες στην παρούσα παράγραφο ποινές δεν αποκλείουν τη σωρευτική επιβολή άλλων ποινών σε περίπτωση συνδρομής άλλων διατάξεων της ποινικής νομοθεσίας».*

Ο εκ μέρους του εργοδότη σκοπός προαγωγής των παράνομα (χωρίς άδεια εργασίας) απασχολούμενων αλλοδαπών στην πορνεία θεμελίωνε διακεκριμένη περίπτωση (άρ. 53 παρ. 5 του νόμου) του εγκλήματος της απασχόλησης αλλοδαπού, που στερείτο άδεια παραμονής. Αυτή η διάταξη εισάγει ουσιαστικά για πρώτη φορά στην ελληνική έννομη τάξη την έννοια της εμπορίας ανθρώπων, αναλυτικά και κριτική για τον νόμο αυτό, βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 216 και 217.

(Κατάχρηση ανηλίκων σε ασέλγεια)[198]**, άρ. 347 παρ. 1 περ. β) ΠΚ (Ασέλγεια παρά φύση), άρ. 349 παρ. 1 και 2 περ. α) ΠΚ (Μαστροπεία)** καθώς και **το άρ. 10 ν. 2447/1996**[199].

Οι εν λόγω διατάξεις προστατεύουν την παιδική ηλικία που περιλαμβάνει την ιδιαίτερη ψυχοσωματική ανάπτυξη του ανηλίκου. Οι δε πράξεις παραγωγής και διακίνησης πορνογραφικού υλικού με ανηλίκους μπορούσαν να αντιμετωπισθούν με επάρκεια, σύμφωνα με τον **ν. 5060/1931** περί ασέμνων δημοσιευμάτων[200], ενώ οι πράξεις τής σεξουαλικής χρησιμοποίησης και της εκμετάλλευσης των ανηλίκων, αντιμετωπίζονταν με το νομοθετικό πλαίσιο αυτό, επικουρικά με τα προαναφερθέντα άρ. του ΠΚ.

Αν και όντως υπήρχαν ποινικές διατάξεις, στο ρυθμιστικό πεδίο των οποίων μπορούσε να υπαχθεί εννοιολογικά η εμπορία ανθρώπων, τουλάχιστον ως προς τις βασικότερες μορφές της, τούτες κρίθηκαν ανεπαρκείς και ιδιαιτέρως επιεικείς[201] για την πλήρη αντιμετώπιση και καταστολή του, εγείροντας ουσιώδη ζητήματα. Από τα προβλήματα που ανέκυπταν, το κυριότερο όλων συνδέεται με τη δυσχέρεια υπαγωγής των σύγχρονων, πολύπλοκων και ραγδαίως εξελισσόμενων μορφών συμπεριφοράς που συνθέτουν την εν λόγω πράξη, στις συναφείς ποινικές διατάξεις που καλούνταν σε εφαρμογή[202]. Οι ρυθμίσεις αυτές παρουσίαζαν περιορισμένη, θα έλεγε κανείς,

---

[198] Όπως αυτά ίσχυαν πριν το έτος 2002.
Αναλυτικά για τις εν λόγω διατάξεις βλ. αντί πολλών *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, σελ. 195 επ., 207 επ., *Μαργαρίτης Λ.*, Η συρροή ανάμεσα στα εγκλήματα του βιασμού και της αποπλανήσεως παιδιών είναι φαινομενική ή αληθής;, Αρμεν, 1981, σελ. 75 επ.

[199] *«1. Εκείνος που, έχοντας υιοθετήσει ανήλικο, τον μεταχειρίζεται σε ασχολίες ανήθικες ή επικίνδυνες για τη σωματική ή την πνευματική του υγεία, τιμωρείται, εφόσον δεν συντρέχει αξιόποινη πράξη, που τιμωρείται βαρύτερα, με φυλάκιση τουλάχιστον δύο ετών και με χρηματική ποινή μέχρις ενός (1) εκατομμυρίου δραχμών. 2. Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους και με χρηματική ποινή μέχρι πεντακοσίων χιλιάδων μεταλλικών δραχμών τιμωρούνται: εκείνος που δίδει σε υιοθεσία το παιδί του, καθώς και εκείνος που μεσολαβεί στην υιοθεσία, αποκομίζοντας οι ίδιοι ή προσπορίζοντας σε άλλους αθέμιτο όφελος. 3. Εκείνος που τελεί κατ' επάγγελμα ή με πρόθεση κερδοσκοπίας τις αξιόποινες πράξεις, που προβλέπονται από τις δύο προηγούμενες παραγράφους του παρόντος άρ., τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή μέχρι πέντε (5) εκατομμυρίων δραχμών».*

[200] Προβλεπόμενη ποινή φυλάκισης ένα μήνα έως πέντε έτη και χρηματική ποινή για κάθε παραγωγή ή διάθεση πορνογραφικού υλικού, ενώ προβλέπεται και η δήμευση όλων των αντικειμένων που έχουν χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή, όπως και των ίδιων δημοσιευμάτων.

[201] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ. 166, *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

[202] Βλ. *Χαραλαμπάκης Α.*, Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 97 επ., *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, σελ. 228, *Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα

εφαρμογή στην πράξη και ελάχιστα (έως καθόλου) είναι πλέον σε θέση να αντιμετωπίζουν τα αυξανόμενα κοινωνικά φαινόμενα, που συνδέονται με την εμπορία ανθρώπων, αλλά και με την αντιμετώπιση των θυμάτων των πράξεων αυτών. Ασφαλώς, υπήρχαν προβλήματα, τα οποία έπρεπε να αντιμετωπισθούν σε νομοθετικό επίπεδο με κατάλληλη (ανα)προσαρμογή των διατάξεων στα νέα δεδομένα, και με σεβασμό στο δογματικό σύστημα του ελληνικού ποινικού δίκαιου[203].

Από την άλλη πλευρά, η διαπίστωση της ύπαρξης του νομοθετικού αυτού πλαισίου έδωσε το έναυσμα να υποστηριχθεί και η (σχεδόν) αντίθετη άποψη στη θεωρία, και να τεθεί με τον τρόπο αυτό υπό αμφισβήτηση η αναγκαιότητα της θέσπισης του νέου νόμου (και ειδικώς της εισαγωγής τού άρ. 323Α ΠΚ), με το συνακόλουθο επιχείρημα ότι τα οιαδήποτε κενά προέκυπταν, μπορούσαν να αντιμετωπισθούν (επαρκώς;) με διορθωτικές επεμβάσεις στις ισχύουσες διατάξεις τού ποινικού δικαίου[204].

Όμως, για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων υπήρξαν και επιπλέον παράγοντες, οι οποίοι οδήγησαν στην ανάγκη θέσπισης ενός ολοκληρωμένου και πιο αποτελεσματικού νομοθετικού πλαισίου στην εθνική έννομη τάξη. Οι διατάξεις που αναφέρθηκαν ανωτέρω προέβλεπαν σχετικά ελαφριά ποινική μεταχείριση των δραστών (σε πλημμεληματική μορφή), και σε συνδυασμό με τους θεσμούς τής μετατροπής τής στερητικής τής ελευθερίας ποινής σε χρηματική και της υφ' όρων

εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 664, *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 35 και 142, η οποία υπογραμμίζει ότι μέχρι το 2002 εξεδόθησαν ελάχιστες δικαστικές αποφάσεις σχετικές με το έγκλημα της εμπορία ανθρώπων.

[203] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

[204] Βλ. αντί πολλών *Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th.*, ό.π., σελ. 186, *Δημήτραινας Γ.*, ό.π., σελ. 128 επ., *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*, Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον, σελ. 29 επ.

Η *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.* (ibid., σελ. 225 και 226) υπογραμμίζει ότι, ίσως η αναγκαιότητα ενός εκσυγχρονισμού της ποινικής νομοθεσίας με σκοπό της αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων να είναι αναμφίβολη, *αλλά η εμπειρία έχει καταδείξει ότι το πρόβλημα δεν οφείλεται κατά κύριο λόγο σε έλλειψη ή ανεπάρκεια του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, αλλά στην πρωτοφανή ολιγωρία κατά την εφαρμογή των σχετικών νόμων. Για το λόγο αυτό δεν μπορεί κανείς να ελπίζει ότι με μόνη τη θέσπιση νέων ή αυστηρότερων ακόμα ποινικών διατάξεων θα μπορέσει πράγματι να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπισή του (φαινομένου)*, αναφέροντας μία έρευνα που έλαβε χώρα στα δικαστήρια των Αθηνών, κατά την 5ετία 1991 – 1995, όπου εκδικάστηκαν κατά μέσο όρο 6 υποθέσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης το χρόνο, όταν κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, καταμετρήθηκαν 214 διαφορετικοί τίτλοι πορνογραφικών εντύπων αναρτημένοι σε περίπτερα της Αθήνας και του Πειραιά, πρβλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 220.

απόλυσης του δράστη[205], δε φαίνεται να συμφωνούν με την αυξημένη ποινική απαξία της πράξεως[206]. Αναμφίβολο είναι, εξάλλου, ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα πολύπλοκο φαινόμενο το οποίο, πέραν της εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής των θυμάτων, υποθάλπει στους κόλπους του ένα ολόκληρο συνονθύλευμα από άλλα επαχθή εγκλήματα, όπως *τη διαφθορά, την πλαστογραφία, την εκβίαση, την πορνογραφία ανηλίκων*[207], συνιστώντας ένα από τα σημαντικότερα υπερεθνικά εγκλήματα με πλήρως οργανωμένο χαρακτήρα[208], του οποίου η αντιμετώπιση δεν ήταν ικανή να εξαντλείται στις υπάρχουσες διατάξεις του ποινικού νόμου.

Ουσιωδέστερο όλων είναι το γεγονός ότι η εμπορία ανθρώπων, ανεξάρτητα από τον απεχθή της χαρακτήρα, επιφέρει εξαιρετικές συνέπειες στα θύματα. Οι παραπάνω διατάξεις αντιμετώπιζαν (επαρκώς ή μη) σε κατασταλτικό και μόνο επίπεδο το φαινόμενο. Όμως, το νομοθετικό έλλειμμα εντοπίζεται ιδίως όσον αφορά στην ανθρωποκεντρική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων: έτσι, η πλήρης ανυπαρξία προστατευτικών για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διατάξεων οδήγησε στην αδήριτη ανάγκη διαμόρφωσης ενός ορισμένου και αποτελεσματικού ρυθμιστικού πεδίου για τα θύματα αυτά, με σκοπό την παροχή προστασίας και αρωγής και την εν γένει στήριξη αυτών.

Από τα ανωτέρω, και δεδομένων των αντίστοιχων διεθνών και ευρωπαϊκών κινήσεων ενάντια στο φαινόμενο του trafficking, με πλήθος νομοθετικών κειμένων (δεσμευτικών ή μη) και σε συνδυασμό με τη *διεθνή κατακραυγή τής χώρας μας για την ελλιπή αντιμετώπιση του προβλήματος*[209], ανεδείχθη αναπόφευκτη η ανάγκη αναμόρφωσης και ενίσχυσης του εθνικού ποινικού οπλοστασίου, επί τη βάσει της διεθνούς δικαιοπαραγωγικής δραστηριότητας.

---

[205] Βλ. *Μωραΐτης Χ.*, Ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, σελ. 135.

[206] Βλ. *Μαργαρίτης Λ.*, Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 181 επ.

[207] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, ό.π.

[208] Βλ. *Χλούπης Γ.*, ό.π., σελ 149.

[209] Βλ. Σκεπτικό τής *ΣυμβΠλημΑμαλ 90/2003*, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2031 επ., με εισ. πρότ. *Τριανταφύλλου Π. – Δ.,* της πρώτης δικαιοδοτικής κρίσης που εφήρμοσε τον νέο νόμο.

ΙΙ. Η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων με την εισαγωγή του ν. 3064 του 2002 (καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών) και με τις τροποποιήσεις που επέφεραν οι μεταγενέστεροι νόμοι

Ο ν. 3064 του 2002, εναρμονιζόμενος κατά βάση με την Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων[210], ουσιαστικά μεταφέρει σε επίπεδο εσωτερικής νομοθεσίας, τις τάσεις που καταγράφονται και τις κατευθύνσεις που επικρατούν στον παγκόσμιο νομικό κόσμο, αναφορικά με την αντιμετώπιση – μεταξύ άλλων και – της εμπορίας ανθρώπων. Αυτών των κειμένων κοινή συνισταμένη αποτελεί η βούληση για την αυστηρή καταστολή των πράξεων της εμπορίας ανθρώπων, ενόψει της *σοβαρής καταπάτησης των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων που επιφέρουν σε βάρος των θυμάτων*[211].

Ο εν λόγω νόμος επιφέρει ουσιώδεις και ριζικές αλλαγές, σε σχέση με την αντιμετώπιση του trafficking και, αποτελούμενος από δύο μέρη, εστιάζει μεν στην κατασταλτική του πλευρά και δε στην παροχή αρωγής και προστασίας στα θύματα των εν λόγω εγκληματικών πράξεων: στο πρώτο μέρος, τυποποιούνται οι νομοτυπικές μορφές των αδικημάτων που συνιστούν εμπορία ανθρώπων (είτε με την προσθήκη νέων διατάξεων στον ΠΚ είτε με την τροποποίηση την ήδη υπαρχουσών) και παράλληλα στο δεύτερο μέρος, προβλέπονται τα μέτρα στήριξης και αρωγής των θυμάτων των πράξεων αυτών[212].

Ανάμεσα στις αξιοσημείωτες μεταβολές στις οποίες προέβη ο νόμος (κυρίως στα άρθρα του Δεκάτου Ενάτου Κεφαλαίου του Ποινικού Κώδικα) [213], εισάγεται στην

[210] Βλ. 2002/629/ΔΕΥ, όπως αναλύθηκε ανωτέρω στον οικείο τόπο.

[211] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 221.

[212] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του ν. 3064/2002, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 954 επ. Εκτενώς για την προστασία των θυμάτων βλ. αμέσως επόμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

[213] Αξιοσημείωτες αλλαγές λαμβάνουν χώρα και στις διατάξεις που προστατεύουν τα ανήλικα θύματα: ο νόμος προβλέπει ευρύτερη προστασία και προβαίνει σε σημαντική διεύρυνση του αξιοποίνου των σχετικών διατάξεων (άρ. 348 παρ. 3, άρ. 349 παρ. 1 ΠΚ), ενώ ταυτόχρονα τυποποιείται ρητώς η ασέλγεια με ανήλικο έναντι αμοιβής (άρ. 351Α ΠΚ) και η πορνογραφία ανηλίκων (άρ. 348Α ΠΚ), για την οποία εκτενώς βλ. αντί πολλών *Δημόπουλος Χ.*, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, σελ. 13 επ., *Πολυζωΐδου Β.*, Το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλίκων: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο της νέας Οδηγίας 2011/93/ΕΕ και η εθνική έννομη τάξη, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1014 επ., *Μπουρμάς Γ.*, Προσπάθειες εννοιολογικού προσδιορισμού της κατοχής ηλεκτρονικών δεδομένων με

ελληνική έννομη τάξη το άρ. **323Α** με τον τίτλο **Εμπορία Ανθρώπων**, και έτσι αντιμετωπίζονται πλέον και οι πιο σύγχρονες μορφές τού trafficking, ιδίως μάλιστα εκείνες που λαμβάνουν χώρα με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος και την εξαναγκαστική ή απατηλή εκμετάλλευση της εργασίας των προσώπων. Αυτή η νομοθετική παρέμβαση αντανακλά τις τάσεις των διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων, σχετικά με την αντιμετώπιση των φαινομενολογικών εξελίξεων της εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, ο **ν. 3625 του 2007 (κύρωση, εφαρμογή του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού σχετικά με την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνογραφία και άλλες διατάξεις)**[214], έπειτα ο **ν. 3875 του 2010 (κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις)**[215], και τέλος ο **ν. 4198 του 2013 (πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και προστασία των θυμάτων αυτής και άλλες διατάξεις)**[216], παρεμβαίνουν και τροποποιούν με τη σειρά τους στο άρ. 323Α, το οποίο στην ισχύουσα μορφή του έχει ως εξής:

Άρθρο 323Α Ποινικού Κώδικα (Εμπορία ανθρώπων)[217]

1. Όποιος, με τη χρήση βίας, απειλής βίας ή άλλων εξαναγκαστικών μέσων, με επιβολή ή κατάχρηση εξουσίας ή με απαγωγή, προσλαμβάνει, μεταφέρει, προωθεί εντός ή εκτός της επικράτειας, κατακρατεί, υποθάλπει, παραδίδει με ή χωρίς αντάλλαγμα σε άλλον ή παραλαμβάνει από άλλον

χαρακτήρα παιδικής πορνογραφίας, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 322 επ., *Κουράκης Ν.*, Η πορνογραφία ανηλίκων στο διαδίκτυο (άρθρο 348Α ΠΚ). Τα όρια μιας δικαιοκρατικής και εφικτής ποινικής καταστολής της, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 14 επ., *ο ίδιος,*, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, σελ. 349, *Καρανικόλας Γ.*, Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: Προβληματισμοί γύρω από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348Α ΠΚ, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 965 επ., *Πανάγος Κ.*, Οι «πρωταγωνιστές» του εγκλήματος της πορνογραφίας ανηλίκων: οι περιπτώσεις του ανήλικου δράστη και του εικονικού θύματος, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 43 επ., Απόφαση του Συμβουλίου για την καταπολέμηση της παιδικής πορνογραφίας στο Ίντερνετ (ΕΕ L 138/09.06.2000), *ΑερΑθ 137/2006*, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 461 επ., *ΣυμβΠλημΔραμ 14/2013*, ΝΟΜΟΣ, *ΣυμβΠλημΡεθυμ 104/2012*, (ΝΟΜΟΣ), *Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ορ.*, Πορνογραφία και Διαδίκτυο, σε: Βιασμός, σελ. 97 επ. με αναφορές σε στατιστικά στοιχεία και έρευνες που αποδεικνύουν την εξάπλωση του φαινομένου της παιδικής πορνογραφίας, *των ιδίων*, Παιδική πορνογραφία στα διαδίκτυο, σε: Ο κύκλος της κακοποίησης, σελ. 127 επ.

[214] ΦΕΚ Α, 209/24.12.2007.

[215] ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010.

[216] ΦΕΚ Α, 215/11.10.2013.

[217] Με αναλυτικά όλες τις τροποποιήσεις που έχει υποστεί έως σήμερα. Ειδική ενδεικτική βιβλιογραφία βλ. την αναφερόμενη βιβλιογραφία σε *Στοΐλα Α.*, ό.π., σελ. 2565 – 2566.

πρόσωπο, με σκοπό την αφαίρεση κυττάρων, ιστών ή οργάνων του σώματός του ή για να εκμεταλλευτεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι δέκα ετών και με χρηματική ποινή δέκα χιλιάδων έως πενήντα χιλιάδων ευρώ.

(Όπως αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η λέξη «ιστών» και η φράση «για να εκμεταλλευθεί ο ίδιος ή άλλος την εργασία ή την επαιτεία του» και έπειτα τροποποιήθηκε με το άρ. 40 του ν. 3984/2011 με το οποίο προσετέθη η λέξη «κυττάρων», και όπως εν συνεχεία αντικαταστάθηκε εκ νέου από το άρ. 2 παρ. 3 του ν. 4198/2013, με το οποίο προσετέθη ουσιαστικά η λέξη «απαγωγή» και η «απειλή» αντικατεστάθη με την «απειλή βίας»).

2. Με την ποινή της προηγούμενης παραγράφου τιμωρείται ο υπαίτιος αν, για να επιτύχει τον ίδιο σκοπό, αποσπά τη συναίνεση προσώπου με τη χρήση απατηλών μέσων ή το παρασύρει, εκμεταλλευόμενος την ευάλωτη θέση του, με υποσχέσεις, δώρα, πληρωμές ή παροχή άλλων ωφελημάτων.

3. Όποιος εν γνώσει δέχεται την εργασία προσώπου, το οποίο τελεί υπό τις συνθήκες που περιγράφονται στις παραγράφους 1 και 2, ή τα έσοδα από την επαιτεία του προσώπου αυτού, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον έξι μηνών.

(Όπως αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η φράση «ή τα έσοδα ... αυτού»).

4. Με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη:

α) στρέφεται κατά ανηλίκου ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου,

(Όπως η περ. α) αντικατεστάθη από το άρ. δεύτερο παρ. 5 του ν. 3875/2010 με το οποίο προσετέθη η φράση «ή ατόμου σωματικώς ή διανοητικώς ανάπηρου»).

β) τελείται κατ' επάγγελμα,

γ) τελείται από υπάλληλο ο οποίος κατά την άσκηση της υπηρεσίας του ή επωφελούμενος από την ιδιότητά του αυτή διαπράττει ή συμμετέχει με οποιονδήποτε τρόπο στην πράξη, ή

δ) είχε ως αποτέλεσμα την ιδιαίτερα σοβαρή βλάβη της υγείας του παθόντος ή εξέθεσε τη ζωή αυτού σε σοβαρό κίνδυνο.

(Όπως η περ. δ) αντικατεστάθη από το άρ. 2 παρ. 4 του ν. 4198/2013 με το οποίο αντικατεστάθη η φράση «τη βαριά σωματική βλάβη του παθόντος» με τη φράση «την ιδιαίτερα σοβαρή ... σοβαρό κίνδυνο»).

5. Όποιος χρησιμοποιεί τα μέσα των παραγράφων 1 και 2 για να στρατολογήσει ανήλικο με σκοπό τη χρησιμοποίησή του σε ένοπλες συγκρούσεις τιμωρείται με κάθειρξη τουλάχιστον δέκα ετών και χρηματική ποινή πενήντα χιλιάδων έως εκατό χιλιάδων ευρώ.

6. Με ισόβια κάθειρξη τιμωρείται ο υπαίτιος σύμφωνα με τις προηγούμενες παραγράφους, αν η πράξη είχε ως αποτέλεσμα το θάνατο.

(Όπως η παρ. 6 του παρόντος προσετέθη με το άρ. δεύτερο παρ. 4 του ν. 3625/2007)

(Όπως το άρθρο προσετέθη με το άρ. 1 του ν. 3064/2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ.

Η ΠΡΟΝΟΙΑΚΗ ΜΕΤΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΟΥ ΘΥΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΜΠΟΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

1. Αρχικές επισημάνσεις

Δεν μπορούμε να στηριχθούμε στους σιωπηλούς,

για να μας πουν ότι υποφέρουν.

Hanan Ashrawi

Ι. Η προστασία τού θύματος εμπορίας υπό το πρίσμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Όπως υπογραμμίσθηκε, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, για όποιο σκοπό και να τελείται, θίγει τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[1] των θυμάτων. Από τη στιγμή τής δημιουργίας του, το Δίκαιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου διακηρύττει τη θεμελιώδη ανηθικότητα και παρανομία ενός ατόμου να οικειοποιηθεί την νομική προσωπικότητα, την εργασία, την ίδια την υπόσταση ενός άλλου προσώπου. Είναι το Δίκαιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αυτό που πολεμά τις διακρίσεις με βάση το φύλο ή τη φυλή, τις οιασδήποτε φύσεως πεποιθήσεις, που έχει επικηρύξει την αναγκαστική εργασία, τη δουλεία, την παράνομη κράτηση των ατόμων. Ασφαλώς, δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν κεντρικό – αν όχι τον κεντρικότερο – ρόλο στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων.

[1] Βλ. αναλυτικά αντί πολλών *Cassese A.*, Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, σελ. 441 επ., GUTENBERG, 2005, *Ruffert M., Walter C.*, § 12 The Institutional Organisation of International Human Rights Protection, σε: Institutionalised International Law, Gemeinschaft mit Verlag C.H. Beck und Hart Publishing, 2015, *UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR)*, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, New York and Geneva, 2010, *Gallagher A.*, The International Law of Human Trafficking, 1η έκδ., Cambridge University Press, 2010, *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Από το Προοίμιο ήδη του Πρωτοκόλλου για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία τής εμπορίας ανθρώπων, ιδιαίτερα των γυναικών και των παιδιών, επιβεβαιώνεται η ανωτέρω διαπίστωση περί κατάφωρης παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων trafficking και αναφέρεται σχετικά ότι η αποτελεσματική δράση για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, ιδίως των γυναικών και των παιδιών, απαιτεί μία διεξοδική διεθνή προσέγγιση στις χώρες προέλευσης, διαμετακόμισης και προορισμού, η οποία περιλαμβάνει μέτρα για την πρόληψη του εγκλήματος, την τιμώρηση των δραστών και την προστασία των θυμάτων εμπορίας, συμπεριλαμβανομένης της προστασίας των διεθνώς αναγνωρισμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους. Ακόμη, ένας από τους σκοπούς τού ως άνω Πρωτοκόλλου αποτελεί η προστασία και η παροχή συνδρομής στα θύματα εμπορίας, με απόλυτο σεβασμό στα ανθρώπινα δικαιώματά τους. Αυτή η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του trafficking είναι ακριβώς εκείνη που αναγνωρίζει ότι το πρόσωπο που έχει υποστεί πράξεις εμπορίας, αποτελεί θύμα με ανθρώπινα δικαιώματα.

Ακολούθως, η Ύπατη Αρμοστεία των ΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (OHCHR) τονίζει ότι η παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί τόσο αιτία, όσο και συνέπεια της εμπορίας ανθρώπων. Άρα, είναι σημαντικό να τεθεί η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο επίκεντρο των μέτρων που λαμβάνονται για την πρόληψη και την καταπολέμηση του trafficking. Αυτά τα μέτρα δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να παραβιάζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ή να θίγουν την αξιοπρέπεια των θυμάτων.

Αρχικά, το πρώτο βήμα προς την αναγνώριση των διακινουμένων προσώπων ως θύματα, των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να προστατευθούν, είναι η επίσημη αναγνώρισή τους ως θύματα εμπορίας ανθρώπων. Αν και το προαναφερόμενο Πρωτόκολλο δεν κάνει ρητώς λόγο για την προστασία των θυμάτων, υπογραμμίζεται από την OHCHR[2] ότι η αδυναμία αναγνώρισης ενός θύματος εμπορίας ανθρώπων ως τέτοιο, ενδέχεται να οδηγήσει σε περεταίρω άρνηση των δικαιωμάτων του. Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη οφείλουν να εξασφαλίσουν πως η εν λόγω αναγνώριση θα πραγματοποιηθεί και για το λόγο τούτο καλούνται τα κράτη, οι διακυβερνητικοί οργανισμοί και οι ΜΚΟ να αναπτύξουν κατευθυντήριες γραμμές

[2] Βλ. *OHCHR*, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Guideline 2, παρ. 1, στο διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org.

και διαδικασίες για τις αρμόδιες κρατικές αρχές, όπως την αστυνομία, και για όσους εμπλέκονται στη διερεύνηση, κράτηση, σύλληψη και μεταχείριση των παρανόμων μεταναστών, ούτως ώστε να επιτρέπεται η ταχεία και ακριβής αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας[3].

Αν και η εμπορία ανθρώπων συνδέεται άρρηκτα με τα δικαιώματα του ανθρώπου, η αντιμετώπιση της εγκληματικής αυτής ενέργειας δε γίνεται πάντα υπό αυτό το πρίσμα: λόγου χάρη, η διασυνοριακή διακίνηση προσώπων μπορεί ενίοτε να αντιμετωπιστεί σύμφωνα με τους κανόνες κάθε κράτους σχετικά με την μετανάστευση. Ακόμα, δεν είναι λίγες οι φορές, όπου περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων αντιμετωπίζονται στο πλαίσιο της ποινικής καταστολής και διαφύλαξης της δημόσιας τάξης (π.χ. ως παράνομοι μετανάστες).

Όμως, την τελευταία δεκαετία έχει διαμορφωθεί συναινετικά ανάμεσα στα κράτη και τα υπόλοιπα υποκείμενα της διεθνούς κοινότητας, η πεποίθηση ότι η αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων οφείλει να γίνει μέσα από το σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αρκετές αποφάσεις τής Γενικής Συνέλευσης των ΗΕ και η δράση του Συμβουλίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κυμαίνονται προς τούτη την κατεύθυνση. Αυτή η προσέγγιση, με άξονα τα ανθρώπινα δικαιώματα, έχει πρακτικές συνέπειες, από τη στιγμή που θέτει την προβληματική γύρω από την αντιμετώπιση του trafficking στο εννοιολογικό και κανονιστικό πλαίσιο του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων[4]. Ασφαλώς, μία τέτοια ανάλυση προϋποθέτει τον εντοπισμό των επιμέρους παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, οι οποίες προκύπτουν σε κάθε στάδιο τής διακίνησης ενός προσώπου, αλλά και τον προσδιορισμό τής ευθύνης των κρατών και των υποχρεώσεων που απορρέουν από το σύστημα προστασίας των δικαιωμάτων έναντι αυτών.

Όπως εύστοχα επισημαίνεται[5], σε μία μεθοδολογία δικαιωμάτων εισάγεται η έννοια του στοιχείου τού συγκεκριμένου στα ανθρώπινα δικαιώματα: έτσι, η (αναμφισβήτητη) αντίληψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να είναι καθολικά

[3] Βλ. UNODC, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009, σελ. 40 επ.

[4] Βλ. UN Human Rights, Office of the High Commissioner, Human Rights and Human Trafficking Fact Sheet No. 36, New York and Geneva, UN, 2014, σελ. 7 – 9.

[5] Βλ. *Tulkens F.*, Droits de l' homme et droits des femmes. De ressources à mobiliser, σε: Τιμητικό Τόμο, Β, για την Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, σελ. 1423 επ.

για όλους, δεν συνεπάγεται αυτόματα ότι πρέπει να είναι συγχρόνως αφηρημένα, διότι στην περίπτωση αυτή θα υπάρχει σαφής δυσκολία, όταν πρόκειται να συναντήσουν συγκεκριμένα πρόσωπα. Άρα, πρέπει να αποκωδικοποιεί κανείς τις ανάγκες των θυμάτων (in concreto κάθε περίπτωση), δηλαδή οι ανάγκες που προκύπτουν από το πεδίο να μετουσιώνονται σε δικαιώματα. Έτσι, για τη ριζοσπαστική θυματολογία, τη φεμινιστική προσέγγιση και τον αριστερό ρεαλισμό η έννοια των δικαιωμάτων των θυμάτων είναι ευρεία, από τη στιγμή που δεν αφορά μόνο τη ζωή, την ασφάλεια, την ακρόαση, την νόμιμη εκπροσώπηση από συνήγορο, αλλά και δικαιώματα οικονομικά, κοινωνικά και λοιπά, συμπεριλαμβανομένων δικαιωμάτων στέγασης, υγιεινής μέριμνας, παροχής κοινωνικών υπηρεσιών, επαγγελματικής κατάρτισης, αποκατάστασης της ζημίας από το έγκλημα, επιστροφής στη χώρα προέλευσης, δηλαδή μέτρα καθοριστικά για την μετέπειτα πορεία ένταξης του θύματος. Όλα τα δικαιώματα είναι αδιαίρετα και πρέπει να δίνεται έμφαση και προτεραιότητα σε αυτά[6].

Ασφαλώς, η σημασία τού να αναγνωρισθεί ο κλάδος των δικαιωμάτων τού ανθρώπου ως ο κεντρικός άξονα ανάπτυξης της πολιτικής που σχετίζεται με την εμπορία ανθρώπων είναι συγχρόνως απαραίτητο και απαιτητικό. Απαραίτητο διότι το να κατασταθεί το δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων κινητήρια δύναμη της πολιτικής για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, συνεπάγεται ότι επιχειρήματα, που τοποθετούν ανεπιτήδευτα το φαινόμενο του trafficking στα στενά πλαίσια της μεταναστευτικής πολιτικής ή της προστασίας τής δημόσιας τάξης, δεν είναι αποδεκτά. Απαιτητικό, όμως, λόγον δι' ον ένα παραδοσιακό σύστημα προστασίας με βάση τα δικαιώματα, δε μπορεί να ξεφύγει από τις πολιτικές, νομικές, διαρθρωτικές αδυναμίες τού διεθνούς συστήματος ανθρωπίνων δικαιωμάτων[7].

Οι ανωτέρω επισημάνσεις έχουν ιδιαίτερη σημασία για την αναγνώριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, ειδικά εάν αναλογισθεί κανείς ότι σε πλήθος περιπτώσεων τα θύματα δεν αντιλαμβάνον, αλλά ούτε χαρακτηρίζουν τον εαυτό τους ως τέτοια[8].

---

[6] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ. και ιδίως σελ. 1429.

[7] Βλ. *Gallagher A.*, ό.π., σελ. 4.

[8] Βλ. *Brennan D.*, Methological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 41, *τα θύματα δε δηλώνουν ότι*

ΙΙ. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος

Όπως τονίσθηκε ανωτέρω, σκοπός του νόμου του 2002 δεν αποτέλεσε μόνο η τυποποίηση ως αυτοτελούς εγκλήματος των νομοτυπικών μορφών των εγκληματικών πράξεων που συνιστούν την εμπορία ανθρώπων, αλλά επιπλέον η προστασία των θυμάτων των εγκλημάτων αυτών. Ο ίδιος ο νόμος εισάγει, έτσι, ένα προστατευτικό πλέγμα διατάξεων, προβλέποντας μέτρα στήριξης και αρωγής των θυμάτων των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων. Όμως, προ της ανάλυσης των επιμέρους διατάξεων αυτών, ας απαντηθεί το ερώτημα *ποιο είναι τελικά το θύμα εμπορίας ανθρώπων;*

Ο προσδιορισμός τού θύματος εγείρει ουσιώδη ζητήματα, λόγον δι' ον η έννοια του θύματος ενδιαφέρει το ποινικό δίκαιο πολύ λιγότερο από ό,τι εκείνη τού εγκληματία: το μεν ουσιαστικό ποινικό δίκαιο ενδιαφέρεται για το *φορέα τού εννόμου αγαθού* που προσεβλήθη από το έγκλημα[9] (και συνήθως το ποινικό δίκαιο δεν ασχολείται με το να δίνει τον ορισμό τού θύματος, διότι θεωρείται αυτονόητο ότι από την περιγραφή τού εγκλήματος, προκύπτει με σαφήνεια κατά ποίου στρέφεται αυτό, σύμφωνα με την αρχή της *lex certa*), το δε ποινικό δικονομικό δίκαιο αναγνωρίζει μόνο το θύμα ως *παθόντα*, δηλαδή ως άτομο που υπέστη συγκεκριμένη και ορισμένη βλάβη από το έγκλημα και δικαιούται να παραστεί στην ποινική δίκη με την ιδιότητα του πολιτικώς ενάγοντος[10]. Από αυτό το πνεύμα, επηρεασμένη είναι η έννοια του θύματος, η οποία καθορίστηκε στην Προπαρασκευαστική Συνάντηση του 7ου Συνεδρίου του ΟΗΕ[11], κατά την οποία *«θύμα είναι το πρόσωπο το οποίο υπέστη φυσική ή ψυχική βλάβη ή κάκωση, υλική απώλεια ή ζημία ή άλλη κοινωνική μείωση»*[12], ως αποτέλεσμα μίας εγκληματικής συμπεριφοράς.

είναι θύματα εμπορίας, πολλές φορές δε μιλούν καν για αυτό, και χαρακτηρίζουν τον διακινητή τους ως "το αγόρι τους" ("boyfriend").

[9] Βλ. *Μανωλεδάκης Ι.*, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του ποινικού δικαίου.

[10] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, Εγκληματολογία, σελ. 250.

[11] Με ειδικό θέμα: *«Τα θύματα του εγκλήματος»*, Ottawa, 1984.

[12] Απλώς κατά ελάχιστα διευρυμένος, αλλά στην ουσία ο ίδιος ορισμός υιοθετήθηκε εν τέλει από το 7ο Συνέδριο του ΟΗΕ, το οποίο μάλιστα προχώρησε στη διατύπωση «Διακήρυξης Βασικών Αρχών Δικαιοσύνης για τα θύματα του Εγκλήματος και της Κατάχρησης Εξουσίας».
Παρόμοιο ορισμό δίνει και η Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, στο άρ. 1 στ. α), σύμφωνα με το οποίο *«θύμα είναι το φυσικό πρόσωπο το οποίο υπέστη ζημία, συμπεριλαμβανομένης σωματικής ή ψυχικής βλάβης, συγκινησιακής δοκιμασίας ή οικονομικής απώλειας, που προκαλείται απευθείας από πράξεις ή παραλείψεις που παραβιάζουν την ποινική νομοθεσία ενός κράτους μέλους*.

Αντίθετα, ο σκοπός τής επιστήμης τής Εγκληματολογίας προσδίδει στην έννοια του θύματος ένα κατά το μάλλον ή ήττον ευρύτερο περιεχόμενο, ορίζοντας ότι *κάθε πρόσωπο κατά του οποίου άμεσα ή έμμεσα στρέφεται (γενικά ή συγκεκριμένα) το έγκλημα, εφόσον η τροποποίηση της δικής του συμπεριφοράς θα μπορούσε να το αποτρέψει, ανήκει στην κατηγορία των θυμάτων και συνεπώς αποτελεί αντικείμενο έρευνας και μελέτης από την Εγκληματολογία*[13].

ΙΙΙ. Ο ορισμός τής έννοιας του θύματος της εμπορίας ανθρώπων

Από τα ανωτέρω, διαπιστώνεται ότι μέχρι και πριν 15 περίπου έτη, αν και είχαν αρχίσει, όπως αναλύθηκε στον οικείο τόπο, αξιόλογες νομοθετικές προσπάθειες καταπολέμησης του trafficking, δε δινόταν κανένας ορισμός για το θύμα τής εμπορίας ανθρώπων, ούτε σε υπερεθνικό, αλλά ούτε σε εθνικό επίπεδο. Όμως, όταν η εμπορία ανθρώπων άρχισε να λαμβάνει ανησυχητικές διαστάσεις, και για το λόγο αυτό να γίνεται αντικείμενο έντονου νομοθετικού ενδιαφέροντος και να αντιμετωπίζεται συστηματικά με διεθνείς συμβάσεις και κείμενα, τα πράγματα άλλαξαν: έτσι, συναντά κανείς πλέον ειδικό ορισμό τού θύματος εμπορίας ανθρώπων σε πλήθος νομοθετικών κειμένων.

Αρχικά, για το θύμα εμπορίας ανθρώπων γίνεται λόγος στη **Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων** (2005)[14] και συγκεκριμένα στο άρ. 4 στ. ε), το οποίο ορίζει ότι *«ως θύμα ορίζεται οποιοδήποτε φυσικό πρόσωπο υπόκειται σε εμπορία ανθρώπων, όπως αυτή ορίζεται στη Σύμβαση»*, δηλαδή στο στ. α) του ιδίου άρθρου, σύμφωνα με το οποίο *«εμπορία ανθρώπων ορίζεται η στρατολόγηση, μεταφορά, υπόθαλψη ή υποδοχή προσώπων, που γίνεται με απειλή ή άσκηση βίας ή άλλων μορφών εξαναγκασμού, με απαγωγή, απάτη ή κατάχρηση εξουσίας ή εκμετάλλευση ιδιαίτερα ευάλωτης θέσης ή με προσφορά ή πρόσληψη χρημάτων ή προνομίων, με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης αυτών των προσώπων στον έλεγχό τους από άλλο πρόσωπο για λόγους εκμετάλλευσης. Στον όρο εκμετάλλευση περιλαμβάνεται τουλάχιστον η εκμετάλλευση της πορνείας άλλων ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, η αναγκαστική εργασία ή παροχή υπηρεσιών, η δουλεία και οι παρεμφερείς πρακτικές καθώς και η αφαίρεση οργάνων»*.

[13] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 251.
[14] Κυρώθηκε στην Ελλάδα με τον ν. 4216/2013.

Ο ίδιος ορισμός συναντάται και στο άρ. 3 του **Πρωτόκολλου για την πρόληψη, καταστολή και τιμωρία της παράνομης εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών** του ΟΗΕ του 2000.

Από τον ορισμό αυτό προκύπτει ότι θύμα εμπορίας μπορεί να είναι οιοδήποτε φυσικό πρόσωπο (ενήλικο ή ανήλικο, ανήρ ή θήλυ) υφίσταται οιασδήποτε φύσεως εκμετάλλευση, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν χρησιμοποιηθεί συγκεκριμένα μέσα, μέσω των οποίων το θύμα έχει στρατολογηθεί, κ.λπ. (σημειωτέον, τα μέσα ισχύουν μόνο για τα ενήλικα θύματα, διότι για τους ανήλικους το έγκλημα στοιχειοθετείται, σε διεθνές τουλάχιστον επίπεδο[15], ανεξαρτήτως των μέσων που έχουν χρησιμοποιηθεί).

Ακολούθως, η **Απόφαση – Πλαίσιο 2002/629/ΔΕΥ**[16], παρόλο που δε δίνει τον ορισμό γενικά του θύματος, προσδιορίζει ποιο είναι το *ιδιαίτερα ευάλωτο θύμα* στο άρ. 3 παρ. 1 εδ. β), γ) και δ) ορίζοντας ότι *«β) ένα θύμα θα θεωρείται ιδιαίτερα ευάλωτο όταν αυτό είναι κάτω από την ηλικία της σεξουαλικής ενηλικίωσης σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο και το έγκλημα έχει τελεστεί με σκοπό την εκμετάλλευση της πορνείας ή άλλες μορφές σεξουαλικής εκμετάλλευσης, συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας, γ) αν το έγκλημα έχει τελεστεί με χρήση σοβαρής βίας ή έχει προκαλέσει ιδιαίτερη βλάβη στο θύμα ή δ) αν το έγκλημα έχει τελεστεί στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, όπως ορίζεται στην Κοινή Δράση της ΕΕ 98/733/ΔΗΑ, ανεξάρτητα από το επίπεδο των αναφερόμενων εκεί σχετικών κυρώσεων»*.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι η εν λόγω Απόφαση – Πλαίσιο, δεν εξηγεί το λόγο για τον οποίο ένα θύμα είναι ιδιαίτερα ευάλωτο εάν γίνει χρήση βίας εναντίον του, υποστεί σοβαρή βλάβη ή τελεστεί το έγκλημα στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, γεγονός που εγείρει εύλογες απορίες. Ο χαρακτηρισμός τού θύματος ως ευάλωτου αναφέρεται (υποτίθεται) σε ένα στοιχείο (βιολογικό, ψυχολογικό, κοινωνικό) που έχει το θύμα, και είναι αυτό ακριβώς που εκμεταλλεύεται ο δράστης. Όμως, στις εν λόγω περιπτώσεις, η χρήση βίας, η σοβαρή βλάβη και η τέλεση της πράξης στα πλαίσια εγκληματικής οργάνωσης, θα μπορούσαν

[15] Πρβλ. άρ. 323Α παρ. 4 περ. α) ΠΚ, όπου ο Έλληνας νομοθέτης απαιτεί τη συνδρομή ενός εκ των ρητώς τυποποιούμενων στον νόμο μέσων και στην περίπτωση κατά την οποία η πράξη εμπορίας στρέφεται κατά ανηλίκου, διάταξη που διαφοροποιείται από τις αντίστοιχες προβλέψεις του διεθνούς και ενωσιακού νομοθετικού πλαισίου.

[16] Βλ. και το προηγούμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

ίσως να αποτελέσουν επιβαρυντικές περιστάσεις, αλλά δεν είναι στοιχεία τού *ευάλωτου*, ούτως ώστε το θύμα να παρασυρθεί για το λόγο αυτό (η βία αποτελεί το μέσο που χρησιμοποίησε ο δράστης, η ιδιαίτερη βλάβη το αποτέλεσμα της εγκληματικής πράξης και η εγκληματική οργάνωση αναφέρεται στον τρόπο δράσης των δραστών)[17]. Ακολούθως, στην Απόφαση – Πλαίσιο γίνεται χρήση αόριστων εννοιών, όπως αυτής της *«σοβαρής βίας»* και της *«ιδιαίτερης βλάβης»* που έχει υποστεί το θύμα, δίχως τούτες να προσδιορίζονται περαιτέρω[18].

Αυτά τα ζητήματα έρχεται να επιλύσει, μία δεκαετία σχεδόν αργότερα, η **Οδηγία 2011/36/ΕΕ** (που αντικαθιστά την ανωτέρω Απόφαση - Πλαίσιο), η οποία, όσον αφορά στα ευάλωτα θύματα, ορίζει ότι «*μεταξύ των ιδιαίτερα ευάλωτων προσώπων θα πρέπει να συμπεριλαμβάνονται τουλάχιστον όλα τα παιδιά, ενώ άλλοι παράγοντες που μπορούν να ληφθούν υπόψη κατά την αξιολόγηση του ευάλωτου χαρακτήρα των θυμάτων είναι, παραδείγματος χάριν, το φύλο, η εγκυμοσύνη, η κατάσταση της υγείας και η αναπηρία»* [Προοίμιο σκ. υπ' αριθ. 12 και άρ. 4 παρ. 2 στ. α)].

Αναφορικά δε με την εθνική έννομη τάξη, ο ορισμός τού θύματος εμπορίας ανθρώπων εντοπίζεται στο **π.δ.**[19] **233/2003**[20] (το οποίο εξεδόθη κατ' εξουσιοδότηση του ν. 3064/2002) στο άρ. 1 παρ. 2, κατά το οποίο *«ως θύματα των […] εγκλημάτων [(μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α] χαρακτηρίζονται όσα πρόσωπα, ημεδαποί ή αλλοδαποί, έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους»*.

Ακολούθως, περαιτέρω ρητώς ορισμός του θύματος εμπορίας ανθρώπων συναντάται στον **ν. 4251/2014**[21] στο άρ. 1 παρ. 1 στ. ια)[22], σύμφωνα με το οποίο *«θύμα εμπορίας ανθρώπων είναι τόσο το φυσικό πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν βάσιμοι λόγοι, ώστε να θεωρηθεί θύμα οποιουδήποτε από τα εγκλήματα που*

[17] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 684 επ. και ιδίως σελ. 688.
[18] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 688.
[19] Εφεξής «π.δ.».
[20] *«Προστασία και αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων των άρθρων 323, 324Α 349, 351 και 351Α του Ποινικού Κώδικα»*.
[21] *«Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*.
[22] Βλ. και τον προϊσχύοντα νόμο 3386/2005, ιδίως άρ. 1 παρ. 1 στ. ι).

προβλέπονται στα άρθρα […] 323Α […], πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη για αυτό[,] όσο και εκείνο σε βάρος του οποίου τελέστηκε κάποιο από τα παραπάνω εγκλήματα για τα οποία κινήθηκε η ποινική δίωξη, ανεξάρτητα από το εάν αυτό έχει εισέλθει στη χώρα νόμιμα ή παράνομα».

Αυτό, λοιπόν, είναι το θύμα εμπορίας ανθρώπων. *Με ποιον τρόπο, όμως, ένα θύμα χαρακτηρίζεται επισήμως ως τέτοιο;*

IV. Διαδικασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων

Αρχικά, να τονισθεί ότι κατά τη Θυματολογία, για να χαρακτηρισθεί ένα πρόσωπο ως *θύμα*, θα πρέπει εκτός από τη βλάβη που έχει υποστεί, αυτή να δύναται να πιστοποιηθεί, δηλαδή να μπορεί να εντοπισθεί από τρίτο άτομο και να μην αφήνεται μόνο στον ισχυρισμό τού θύματος, όπου η βλάβη ενδέχεται να βρίσκεται στη σφαίρα τής φαντασίας, για την οποία (βλάβη), όμως, το άτομο δεν απαιτείται να έχει πάντα συνείδηση.

Αναφορικά με το ισχύον νομικό πλαίσιο[23], ο χαρακτηρισμός ενός προσώπου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων υπό την ανωτέρω έννοια του άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) ν. 4251/2014, αποδίδεται με πράξη τού αρμοδίου Εισαγγελέα Πρωτοδικών, τόσο αμέσως μετά την κίνηση της ποινικής δίωξης για έγκλημα που προβλέπεται (μεταξύ άλλων και) στο άρ. 323Α, όσο και πριν ασκηθεί η ποινική δίωξη για το αδίκημα. Σε αυτή την τελευταία περίπτωση, για την έκδοση της εν λόγω πράξης απαιτείται έγγραφη γνωμοδότηση, που συντάσσεται από δύο επιστήμονες με ειδικότητα ψυχιάτρου, ψυχολόγου ή κοινωνικού λειτουργού, που υπηρετούν σε συγκεκριμένες στο π.δ. αναφερόμενες δημόσιες υπηρεσίες, σε άλλες υπηρεσίες ή διεθνείς οργανώσεις ή σε άλλους εξειδικευμένους και αναγνωρισμένους από το κράτους φορείς προστασίας και αρωγής [άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) εδ. δεύτερο και τρίτο ν. 4251/2014].

[23] Βλ. και το άρ. 10 της Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων.

2. Η σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων και η αρωγή των θυμάτων αυτών

Ι. Η σημασία αναγνώρισης

Αρχικά, η σημασία τής αναγνώρισης ενός προσώπου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων έγκειται στην αντιμετώπιση των δυσμενών συνεπειών τής πρωτογενούς θυματοποίησης, που αναφέρεται στην άμεση ή έμμεση σωματική, ψυχολογική, υλική ή κοινωνικής φύσεως βλάβη ή ζημία, την οποία υπέστη το θύμα από την αξιόποινη πράξη[24], στην προστασία των θυμάτων από μελλοντική θυματοποίηση και στην αποτροπή τού κινδύνου τής δευτερογενούς[25] και ακόμη της επαναλαμβανομένης[26] θυματοποίησης.

Οι επιπτώσεις της θυματοποίησης είναι πολλαπλές[27]: συνέπειες σωματικές, ψυχολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, δικαστικές, θύματα που έχουν υποστεί ψυχικό τραυματισμό, τόσο από τις εις βάρος τους βίαιες πράξεις και εγκληματικές ενέργειες των δραστών, όσο και από την πολιτισμική διαφορά με τη χώρα προορισμού. Όταν καταθέτουν, θυμούνται ξανά τις τραυματικές αυτές εμπειρίες, ενώ η στάση των αρχών και των εν γένει κοινωνικών φορέων οδηγεί σε περαιτέρω επαχθείς συνέπειες. Ακριβώς όπως στην εγκληματολογία υπάρχει η θεωρία της ετικέτας (labeling theory), έτσι και για τα θύματα υπάρχει μία αντίστοιχη θεωρία ετικέτας, μία παράλληλη διαδικασία που εν προκειμένω αφορά θύματα που έχουν ήδη απολέσει την αυτοεκτίμησή τους, η δε αντιμετώπιση από τους φορείς του επίσημου κοινωνικού ελέγχου (συμπεριφορά που τείνει σε καχυποψία, ως αναξιόπιστα, κ.λπ.), οδηγεί σε μία περαιτέρω απομόνωση, απόρριψη και κοινωνική ετικέτα. Ούτως, η επίσημη

[24] Βλ. *Πιτσελά Α.,* Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1158.

[25] Η *δευτερογενής (ή δεύτερη) θυματοποίηση* σχετίζεται με την περιγραφή τής θυματοποίησης που προκαλείται εκ των υστέρων από τον τρόπο αντιμετώπισης του θύματος από τις αρμόδιες (συνήθως αστυνομικές) αρχές και τους φορείς κοινωνικού ελέγχου, βλ. *Συκιώτου Α.*, Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 31.

[26] Η *επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση* έχει την έννοια ορισμένης κατάστασης κατά την οποία το αυτό πρόσωπο υποφέρει από περισσότερα του ενός εγκληματικά συμβάντα σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο, βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1429.

[27] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π.

αναγνώριση ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων υποδηλώνει ακριβώς το αντίθετο, δηλαδή αποτελεί έκφραση εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας από τους φορείς κοινωνικού ελέγχου στο πρόσωπο αυτού, ενδυναμώνοντας τις σχέσεις εμπιστοσύνης με αυτούς που θα το προσεγγίσουν (αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές), γεγονός που συνεπάγεται την αξιοποίηση του θύματος στα πλαίσια της ποινικής διαδικασίας η συμβολή του οποίου είναι κατά το μάλλον ή ήττον καθοριστική στο στάδιο τής προδικασίας, αλλά και αργότερα στα πλαίσια της ποινικής δίκης, όπου δύναται να καταθέσει ως μάρτυρας ή να παρασταθεί ως πολιτική αγωγή.

Ασφαλώς, η περαιτέρω πρακτική σημασία αναγνώρισης ενός θύματος ως θύμα εμπορίας ανθρώπων έγκειται στην επερχόμενη ενεργοποίηση των νομοθετικά προβλεπομένων ρυθμίσεων που συνδέονται με την προστασία και την αρωγή του.

ΙΙ. Η αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Α. Οι διεθνείς προβλέψεις

Αρχικά, ένα αξιοσημείωτο πλέγμα διατάξεων αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας, συναντάται σε πλήθος διεθνών νομοθετικών κειμένων. Αναλυτικά, στο Πρωτόκολλο του Παλέρμο, στα άρ. 6 (Αρωγή και προστασία των θυμάτων διακίνησης προσώπων) και άρ. 7 (Καθεστώς των θυμάτων διακίνησης προσώπων στα κράτη υποδοχής), αναφέρεται ότι τα κράτη - μέλη οφείλουν να λαμβάνουν μέτρα για να προστατεύσουν την ιδιωτική ζωή των θυμάτων διακίνησης, να παρέχεται στα θύματα αυτά αρωγή, η οποία περιλαμβάνει κατάλληλη στέγαση, εκπαίδευση, ψυχολογική και υλική υποστήριξη, αλλά και αποκατάσταση των ζημιών που υπέστησαν, και γενικά να υιοθετούνται νομοθετικά μέτρα που επιτρέπουν στα θύματα να παραμείνουν στην επικράτεια του κράτους, προσωρινά ή μόνιμα, λαμβάνοντας υπόψη, στο μέτρο που αρμόζει, παράγοντες ανθρωπισμού και ευσπλαχνίας.

Όμοιες περίπου νομοθετικές προβλέψεις προστασίας των θυμάτων αυτών εμπεριέχονται και στη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, στο άρ. 12, που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων πρόσβαση σε ιατρική θεραπεία, υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας, ενημέρωση των θυμάτων για τα δικαιώματα που έχουν, καθώς και πρόσβαση στην εκπαίδευση, ενώ δεν εξαρτά

την οιαδήποτε βοήθεια προς το θύμα από την προθυμία του να ενεργήσει ως μάρτυρας. Άλλες, παρομοίου περιεχομένου προστατευτικές διατάξεις, για την αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων εισάγει και η Οδηγία 2011/36/ΕΕ (συνδυαστικά με την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ), στα άρ. 11 έως 17.

Β. Η μεταχείριση των θυμάτων από την ελληνική έννομη τάξη προ της ενσωμάτωσης των διεθνών ρυθμίσεων

Ακόμη και πριν ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη οι διεθνείς ρυθμίσεις για την προστασία των θυμάτων, τα πρόσωπα εις βάρος των οποίων είχαν τελεσθεί πράξεις εμπορίας, είχαν δυνητικά τα δικαιώματα που παρέχονται σε όλους τους αμέσως παθόντες από μία αξιόποινη πράξη. Ανάλογα με το έγκλημα, για το οποίο επρόκειτο, το θύμα μπορούσε να παρασταθεί ως πολιτικώς ενάγον στην ποινική διαδικασία, ασκώντας έτσι όλα τα δικαιώματα που από τον νόμο παρέχονταν (ακρόασης, πληροφόρησης, άσκησης ενδίκων μέσων, κ.λπ.). Όμως, τα συγκεκριμένα δικαιώματα σπανίως ασκούνταν, κυρίως λόγον δι' ον τις περισσότερες φορές τα θύματα αντιμετώπιζαν, αμέσως μετά τη με οιονδήποτε τρόπο σύλληψη των υπευθύνων, το άμεσο ενδεχόμενο να απελαθούν διοικητικά, ενόψει της συνηθέστατα παράνομης διαμονής (ή και εισόδου) τους στην ελληνική επικράτεια. Αντιμετώπιζαν αρκετές φορές μάλιστα (και αντιμετωπίζουν και σήμερα) ποινική ευθύνη για το έγκλημα της παράνομης εισόδου ή και της άσκησης της πορνείας χωρίς τις απαιτούμενες διοικητικές διατυπώσεις, με τις πιθανές καταδίκες να συνεπάγονται δυνητικά και τη δικαστική τους απέλαση, σύμφωνα με το άρ. 74 ΠΚ[28].

Γ. Η πρώτη εισαγωγή ειδικών ρυθμίσεων για την προστασία των θυμάτων

Οι πρώτες σχετικές ρυθμίσεις τού εθνικού νομοθέτη εντάχθηκαν στον ν. 2910/2001[29] και στο άρ. 187Β ΠΚ. Οι προβλέψεις δεν αφορούσαν ασφαλώς ευθέως τα εγκλήματα που σχετίζονται με την εμπορία ανθρώπων (αφού η τελευταία τυποποιήθηκε στην ελληνική έννομη τάξη ως αυτοτελές έγκλημα ένα χρόνο αργότερα). Αναφορικά με το άρ. 187Β ΠΚ, οι διατάξεις εντάσσονταν σε ένα ευρύτερο πλέγμα μέτρων που αποσκοπούσαν στην καταστολή τού οργανωμένου εγκλήματος και η παρεχόμενη προστασία αφορούσε αδιακρίτως στα θύματα εγκληματικής οργάνωσης. Από την άλλη

[28] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ. και ιδίως σελ. 224.

[29] Βλ. άρ. 44 παρ. 7, όπως ίσχυε προ της τροποποίησης: *«Η απέλαση αλλοδαπών που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και καταγγέλλουν πράξεις προαγωγής σε πορνεία μπορεί με διάταξη του εισαγγελέα πλημμελειοδικών και έγκριση του εισαγγελέα εφετών να αναστέλλεται μέχρι να εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση για τις πράξεις που καταγγέλθηκαν. Αν η καταμήνυση αποδειχθεί ψευδής, απέλαση εκτελείται. Για όσο χρόνο διαρκεί η αναστολή της απέλασης χορηγείται, με απόφαση του Γενικού Γραμματέα Περιφέρειας, άδεια παραμονής στους αλλοδαπούς, κατά παρέκκλιση των διατάξεων του παρόντος».*

πλευρά, στο άρ. 44 παρ. 7 του ν. 2910/2001, η παρεχόμενη προστασία αφορούσε στα θύματα *«πράξεων προαγωγής σε πορνεία»*.

Δ. Οι διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003

Η γενική διαμόρφωση ενός προστατευτικού πλέγματος για τα θύματα εμπορίας συναντάται στο άρ. 12 του ν. 3064/2002 (όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 3 του ν. 3875/2010[30] και έπειτα με το άρ. 16 παρ. 1 του ν. 4267/2014[31]), σύμφωνα με το οποίο στα θύματα των εγκλημάτων (μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α παρέχεται προστασία, η οποία αφορά ιδίως στην προστασία τής ζωής, της σωματικής ακεραιότητας και της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας του, αν υφίσταται σοβαρός κίνδυνος για τα αγαθά αυτά. Ακολούθως, παρέχεται για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται αναγκαίο, αρωγή για τη στέγαση, τη διατροφή, τη διαβίωση, την περίθαλψη και την ψυχολογική στήριξή τους, καθώς και για την εξασφάλιση νομικού συμπαραστάτη και διερμηνέα. Αναφορικά με τους ανήλικους, λαμβάνεται μέριμνα για την ένταξή τους σε προγράμματα σχετικά με την εκπαίδευση και την επαγγελματική τους κατάρτιση (παρ. 1). Ακόμη, στην ίδια παράγραφο, προβλέπεται η έκδοση σχετικού προεδρικού διατάγματος[32], εντός έξι μηνών από την έναρξη ισχύος τού εν λόγω νόμου, στο οποίο καθορίζονται αναλυτικά οι φορείς, τα μέσα και ο τρόπος παροχής τής άνω προστασίας, αρωγής και μέριμνας, καθώς και κάθε σχετικό θέμα (παρ. 1 in fine).

Αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα δε με την παρ. 2 του ιδίου άρθρου, κατά τη διάρκεια της προστασίας ή αρωγής, οι αλλοδαποί θύματα, κατά την έννοια του παρόντος νόμου, δεν απελαύνονται. Απόφαση απέλασης που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται.

Ορίζεται δε, στο άρ. 13 του ιδίου νόμου (όπως αντικαταστάθηκε με το άρ. 16 παρ. 2 του ν. 4267/2014), ότι οι αλλοδαποί που βρίσκονται παράνομα στη χώρα και είναι θύματα των εγκλημάτων (μεταξύ άλλων και) του άρ. 323Α, επαναπατρίζονται

---

[30] *«Κύρωση και εφαρμογή της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών κατά του Διεθνικού Οργανωμένου Εγκλήματος και των τριών Πρωτοκόλλων αυτής και συναφείς διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 158/20.09.2010).

[31] *«Καταπολέμηση της σεξουαλικής κακοποίησης και εκμετάλλευσης παιδιών και της παιδικής πορνογραφίας και άλλες διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 137/12.06.2014).

[32] Με πρόταση των Υπουργών Οικονομίας και Οικονομικών, Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης.

χωρίς να θίγεται η αξιοπρέπειά τους με ασφαλή τρόπο, με την επιφύλαξη των διατάξεων του προηγούμενου άρθρου, ενώ για τον επαναπατρισμό συγκεκριμένα των ανηλίκων θυμάτων, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη τού αρμόδιου Εισαγγελέα Ανηλίκων, ύστερα από έκθεση του Επιμελητή Ανηλίκων. Ασφαλής τρόπος επαναπατρισμού, μπορεί να νοηθεί η με συνοδεία εκπροσώπων των αρμόδιων φορέων και αρχών μεταφορά μέχρι τη χώρα προορισμού και παραπομπής των θυμάτων στους εκεί ειδικούς οργανισμούς[33].

Ο νόμος αυτός θέτει στο επίκεντρο την προστασία των θυμάτων και ειδικότερα της ζωής, της φυσικής ακεραιτότητας και της ατομικής και γενετήσιας ελευθερίας τους, προβλέποντας τη στέγαση, τη σίτιση, την οικονομική αρωγή, την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, την ψυχολογική στήριξη, καθώς και την νομική συνδρομή και παροχή διερμηνέα. Ουσιώδους σημασίας για την αποτελεσματική προστασία τους αποτελεί η ύπαρξη πρόβλεψης για την κατάλληλη στέγαση και μάλιστα ανεξαρτήτως της βούλησης των θυμάτων συνεργασίας με τις αρχές, τέτοιας που να προσφέρει ασφάλεια στα θύματα και θα εξασφαλίζει τη διαμονή τους, σε ειδικά κέντρα με προδιαγραφές ασφαλείας, και όχι σε χώρους κράτησης, ώστε να μην λαμβάνουν χώρα φαινόμενα εισόδου και απαγωγής των θυμάτων από δράστες[34].

Όμως, στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί η προφανώς αόριστη αναφορά τής διάταξης σε *«σοβαρό κίνδυνο»* για τα αγαθά των θυμάτων, που τίθεται ως εκ του νόμου προϋπόθεση[35] για την παροχή προστασίας σε αυτά, διατύπωση που γεννά εύλογα ερμηνευτικούς προβληματισμούς: *πόσο σοβαρός πρέπει να είναι ο κίνδυνος αυτός, με τι κριτήρια θα προσδιορισθεί και από ποιον, και εν τέλει, πώς θα αντιμετωπισθούν τα θύματα που βρίσκονται αναπόφευκτα σε μία κατάσταση μεταξύ σοβαρού και μη σοβαρού κινδύνου;*

Ακολούθως, δυνάμει του άρ. 1 του π.δ. 233/2003 (όπως η παρ. 1 αυτού αντικατεστάθη με το άρ. 16 παρ. 3 του ν. 4267/2014), το οποίο εξεδόθη σε εκτέλεση του άρ. 12 ν. 3064/2002, προκειμένου να ενσωματωθεί στην εθνική νομοθεσία η

[33] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια, σελ. 152, *Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 665.

[34] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 150.

[35] Όμοια αναφορά συναντάται και στην Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου της ΕΕ 2001/220/ΔΕΥ για το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες.

Απόφαση – Πλαίσιο του Συμβουλίου 2001/220/ΔΕΥ της 15.03.2001 σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες, στο ανήλικο θύμα τού εγκλήματος (μεταξύ άλλων και) του άρθρου 323Α, παρέχεται προστασία και αρωγή, κατά το άρθρο 12 του ν. 3064/2002, καθώς και κατά τα οριζόμενα στο παρόν διάταγμα.

Εντεύθεν, ως μέτρα προστασίας και αρωγής στο θύμα προβλέπονται η παροχή στέγης μετά κατάλληλων μέτρων για την ασφάλεια των θυμάτων (άρ. 4 π.δ.), η πρόσβαση σε δημόσια σχολεία στα οποία λειτουργούν τάξεις υποδοχής ή φροντιστηριακά τμήματα, κ.λπ. (άρ. 5 π.δ.), η επαγγελματική τους κατάρτιση μέσω εγγραφής τους στην τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση και σε εκπαιδευτικά προγράμματα (άρ. 6 π.δ), άμεση ιατροφαρμακευτική και νοσοκομειακή περίθαλψη από τις δημόσιες υπηρεσίες υγείας (άρ. 7 π.δ.), και τέλος, εξασφαλίζεται από ειδικές δημόσιες υπηρεσίες νομική υποστήριξη και διερμηνέας στα θύματα που αγνοούν την ελληνική γλώσσα (άρ. 8 π.δ.).

Ακόμη, στην ευρύτερη νομοθετική μέριμνα για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, θα πρέπει να συμπεριληφθούν και οι προβλέψεις του ν. 3226/2004[36], με τον οποίο αναμορφώθηκε ο θεσμός τής νομική βοήθειας και στο πλαίσιο της ποινικής δίκης. Αναλυτικά, σύμφωνα με τις εν λόγω ρυθμίσεις, το σύνολο των θυμάτων εγκλημάτων κατά της προσωπικής και γενετήσιας ελευθερίας εμπίπτει στον κύκλο των προσώπων, στα οποία παρέχεται δωρεάν νομική βοήθεια, εφόσον συντρέχουν οι θεσπιζόμενες προϋποθέσεις, που συνίστανται κατά κύριο λόγο στην πιθανολόγηση της δυσμενούς οικονομικής κατάστασης του αιτούντος.

Έτσι, παρέχεται η δυνατότητα παροχής νομικής βοήθειας για τη σύνταξη και υποβολή έγκλησης, όπως και για την παράσταση πολιτικής αγωγής, και γενικά εξασφαλίζεται στο θύμα συνήγορος εωσότου περατωθεί η σχετική διαδικασία. Οι ρυθμίσεις αυτές συγκεκριμενοποιούν τη σχετική πρόβλεψη του άρ. 12 του ν. 3064/2002 για την εξασφάλιση νομικού συμπαραστάτη, αφού οι διατάξεις τού ανωτέρω π.δ. (που εξεδόθη ένα έτος αργότερα) δεν είχαν συμβάλει στην υλοποίηση της ουσιώδους αυτής όψης τής παρεχόμενης προστασίας.

[36] *«Παροχή Νομικής Βοήθειας σε πολίτες χαμηλού εισοδήματος και άλλες διατάξεις»,* (ΦΕΚ Α, 24/04.02.2004).

Ε. Το καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων

1. Η προθεσμία περίσκεψης και η άδεια διαμονής

Ουσιώδες κρίνεται να αναφερθεί το καθεστώς των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, υπηκόων τρίτων χωρών, στο οποίο αναφέρονται οι διατάξεις των άρ. 49 έως 56 του ν. 4251/2014[37], σχετικά με τη χορήγηση και ανανέωση της άδειας διαμονής, δεδομένου ότι τα άτομα αυτά ευρίσκονται κατά κανόνα παρανόμως στην ελληνική επικράτεια.

Αυτά τα άτομα, που έχουν καταστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων, έχουν ανάγκη από μία χρονική περίοδο, ώστε να καταφέρουν να συνέλθουν και έτσι να αποφασίσουν συνειδητά εάν θα συνεργαστούν με τις αρμόδιες αρχές. Αν δεν συνεργαστούν με τις αρχές, έχοντας τυπικά τελέσει αξιόποινες πράξεις, κινδυνεύουν να απελαθούν. Αυτό το παρεχόμενο εκ του νόμου χρονικό διάστημα, η προθεσμία περίσκεψης, είναι εκείνο που θα τακτοποιήσει και θα ρυθμίσει το καθεστώς τους προσωρινά και αποτελεί παράλληλα την περίοδο που θα θεωρήσουν και τη θέση τους σε σχέση με το ρίσκο που παίρνουν για τη ζωή τους, αλλά και τη ζωή των οικογενειών τους στη χώρα προέλευσης[38].

Άρα, σκοποί τής προθεσμίας περίσκεψης είναι, κατ' αρχάς, να αποκτήσει το θύμα μία ψυχολογική σταθερότητα, η οποία θα συνεπάγεται και την περαιτέρω ενίσχυση της αξιοπιστίας του ως μάρτυρας (reliable witness). Οι μηχανισμοί τού τραύματος επηρεάζουν αδιαμφισβήτητα τη μαρτυρία τού θύματος, την αναγνώρισή του ως θύμα, αλλά και την ικανότητα να πάρει αποφάσεις, υφίσταται μία ψυχική ανισορροπία και σύγχυση, που δυσκολεύει το θύμα να παρέχει σαφή και σταθερή κατάθεση στις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, ενώ ακόμα εμποδίζεται πολλές φορές να θυμηθεί με ακρίβεια τα γεγονότα, κατασκευάζοντας ασυνείδητα στοιχεία που συμπληρώνουν τα κενά μνήμης του, κάτι που οδηγεί σε αντιφάσεις και ασάφειες. Ασφαλώς, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων ανήκουν στις ομάδες υψηλού κινδύνου για την εμφάνιση συμπτωμάτων PTSD (μετατραυματική εμπειρία του στρες), λόγον δι' ον έχουν υποστεί άπειρες βίαιες πράξεις (βιασμούς, έντονες απειλές κατά της ζωής και της σωματικής τους ακεραιότητας, απομόνωση, επαναλαμβανόμενες σωματικές βλάβες), που οδηγούν σε μία ψυχολογική κατάρρευση, που εμπεριέχει τουλάχιστον

[37] *«Κώδικας Μετανάστευσης και Κοινωνικής Ένταξης και λοιπές διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α, 80/01.04.2014).
[38] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1430.

έντονο φόβο και απώλεια της βούλησης[39]. Ακολούθως, η προθεσμία περίσκεψης στοχεύει στην ενδυνάμωση των σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ των θυμάτων και αυτών που θα τα προσεγγίσουν, αφού τα θύματα δεν εμπιστεύονται στις αστυνομικές αρχές, μεταφέροντας εμπειρίες από τις χώρες προέλευσης σχετικά με την αστυνομική διαφθορά.

Έτσι, σε πολίτες τρίτων χωρών που έχουν χαρακτηρισθεί θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά δεν υπάγονται στην περίπτωση του άρ. 1 παρ. 2 π.δ. (δηλαδή, δεν έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική τους ακεραιότητα ή δεν υφίσταται κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους), παρέχεται με πράξη τής αρμόδιας εισαγγελικής αρχής προθεσμία περίσκεψης τριών (3) μηνών[40], ώστε να διαφύγουν από την επιρροή των δραστών των εις βάρος τους εγκλημάτων και να αποκατασταθούν ψυχικά, με σκοπό να μπορέσουν να λάβουν συνειδητά ανεπηρέαστη απόφαση σχετικά με τη συνεργασία τους με τις διωκτικές αρχές (άρ. 49 παρ. 1 ν. 4251/2014). Ειδικά για τους ανήλικους θύματα εμπορίας ανθρώπων, είναι δυνατή η παράταση της ως άνω προθεσμίας για δύο (2) ακόμη μήνες, με απόφαση της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής και με κριτήριο την εξυπηρέτηση του συμφέροντος του ανηλίκου (άρ. 49 παρ. 2 ν. 4251/2014).

Αυτή η νομοθετική πρόβλεψη περί προθεσμίας περίσκεψης στα ανωτέρω θύματα, αποτυπώνει με σαφήνεια το συγκερασμό των δύο προσεγγίσεων του φαινομένου, της καταστολής μεν, την οποία εξυπηρετεί η αποτελεσματική λειτουργία του ποινικού συστήματος, και δε της θυματολογίας, την οποία αναδεικνύει ο

[39] Βλ. αναλυτικά για τις ψυχολογικές επιπτώσεις των θυμάτων αντί πολλών *Poppy Project*, When women are trafficked: Quantifying the Gendered Experience of Trafficking in the UK, 2004, στο διαδικτυακό τόπο: www.poppy.ik.com, *Rousseaux F.*, The psychological impact of sexual slavery of trafficked women: parallels with torture, sexual abuse and domestic violence, Violence Against Women: An Australian Feminist Journal, July: 4 - 13, 2003.
Σε ακραίες μάλιστα καταστάσεις, η βία που ασκείται στα θύματα και τα ψυχολογικά συμπτώματα μετά το trafficking μπορούν να συγκριθούν με τη βία και τις ψυχολογικές αντιδράσεις που έχουν περιγραφεί στα θύματα βασανιστηρίων, βλ. *Zimmerman, C., Yun, K., Watts, C., Shvab, I., Trappolin, L., Treppete, M., et al.*, The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study. London: London School of Hygiene & Tropical Medicine and the Daphne Programme of the European Commission, 2003, *Zimmerman C., Hossain M., Watts C.*, Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, / Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 – 335 και ιδίως σελ. 331.

[40] Η προθεσμία περίσκεψης διεθνώς ρυθμίζεται στο άρ. 13 της **Σύμβασης του Συμβουλίου της Ευρώπης** για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, όπου ορίζεται ότι πρέπει να είναι τουλάχιστον 30 ημερών, και στο άρ. 6 παρ. ιβα) της **Οδηγίας 2004/81/ΕΚ**, όπου αναφέρεται ότι η διάρκεια και ο χρόνος έναρξης της προθεσμίας περίσκεψης καθορίζονται σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων[41]. Ας σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι, προ των τροποποιήσεων που επέφερε ο ν. 3875/2010 στον ν. 3386/2005 (ο οποίος και ίσχυε προ της κατάργησης της πλειοψηφίας των άρθρων αυτού από το μεταγενέστερο ν. 4251/2014), η προθεσμία περίσκεψης είχε χρονική διάρκεια ενός (1) μηνός, και διά του λόγου τούτου είχε επικριθεί ως εξαιρετικά βραχεία για την εξασφάλιση της διαφυγής τού θύματος από τη σφαίρα επιρροής του δράστη[42] και τη λήψη ανεπηρέαστης απόφασης για τη συνεργασία τού πρώτου με τις αρμόδιες αρχές. Αυτή η αύξηση της χρονικής διάρκειας της χορηγούμενης για τη συνεργασία με τις αρχές προθεσμίας σε τρεις (3) μήνες, κρίνεται αναμφίβολα θετική και καθόλα απαραίτητη για την αποτελεσματική ψυχολογική ανάκαμψη του θύματος.

Ακολούθως, κατά τη διάρκεια δε της προθεσμίας περίσκεψης αυτής, τα ως άνω θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενήλικα ή ανήλικα, απολαμβάνουν εκ του νόμου ένα καθεστώς προστασίας, από τη στιγμή που δεν απομακρύνονται από την επικράτεια, ενώ τυχόν απόφαση επιστροφής, που έχει εκδοθεί, αλλά δεν έχει ακόμη εκτελεστεί, αναστέλλεται (άρ. 49 παρ. 3 ν. 4251/2014). Αναγνωρίζεται, επιπλέον, το δικαίωμα των θυμάτων αυτών για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και πρόσβαση στις δημόσιες υπηρεσίες ψυχολογικής υποστήριξης και σε άλλους συνεργαζόμενους φορείς και υπηρεσίες, και στα ίδια πρόσωπα διασφαλίζονται ικανές συνθήκες διαβίωσης, εφόσον αυτά δε διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς πόρους (άρ. 51 παρ. 1 και 2 ν. 4251/2014). Οι δε αρμόδιες εισαγγελικές, δικαστικές και αστυνομικές αρχές μεριμνούν για την προστασία και ασφάλεια των προαναφερόμενων θυμάτων, για την παροχή σε αυτά υπηρεσιών μετάφρασης και διερμηνείας όταν αγνοούν την ελληνική γλώσσα, για την ενημέρωση αυτών σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους και με τις υπηρεσίες που τους παρέχονται, καθώς και για την παροχή κάθε αναγκαίας νομικής βοήθειας (άρ. 51 παρ. 3 ν. 4251/2014).

Οι αρμόδιες εισαγγελικές ή αστυνομικές αρχές ή άλλοι αρμόδιοι φορείς κοινωνικής στήριξης, γνωστοποιούν στον υπήκοο τρίτης χώρας και θύμα εμπορίας ανθρώπων ότι δικαιούται εκ του νόμου να υποβάλλει αίτηση χορήγησης άδειας διαμονής, παρέχοντας σε αυτόν την αναγκαία προς τούτο ενημέρωση (άρ. 50 παρ. 1

[41] Βλ. *Παπαθανασόπουλος Ε.*, ό.π., σελ. 1428 και 1429.

[42] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 305, *Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου*, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1212.

ν. 4251/2014), ενώ όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανήλικους, προβλέπεται η λήψη πρόσθετων μέσων προστασίας, όπως διορισμός επιτρόπου, κ.λπ. (άρ. 50 παρ. 2 ν. 4251/2014).

Αφού παρέλθει η προθεσμία περίσκεψης ή ακόμη και πριν την πάροδο αυτής, σε περίπτωση που το πρόσωπο έχει επιδείξει σαφή βούληση συνεργασίας με τις αστυνομικές αρχές, οι αρμόδιες εισαγγελικές αρχές, κατόπιν εξέτασης των προβλεπομένων εκ του νόμου προϋποθέσεων, δηλαδή της σκοπιμότητας της παράτασης διαμονής του εν λόγω προσώπου στην ελληνική επικράτεια προς διευκόλυνση της διενεργούμενης έρευνας ή της ποινικής διαδικασίας, της επιθυμίας του για συνεργασία και της διακοπής των σχέσεών του με τους φερόμενους ως δράστες, συντάσσουν σχετική έκθεση υπό την επιφύλαξη λόγων δημοσίας τάξης και ασφάλειας. Ακολούθως, εξετάζεται η αίτηση για χορήγηση άδειας διαμονής και η τελευταία εκδίδεται με διάρκεια δώδεκα (12) μηνών με δυνατότητα ανανέωσης για ισόχρονο διάστημα με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών (άρ. 53 ν. 4251/2014). Αυτή η άδεια διαμονής διασφαλίζει δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας, στην ιατροφαρμακευτική και ψυχολογική περίθαλψη, αλλά και στις προϋποθέσεις επαγγελματικής κατάρτισης και εκπαίδευσης (άρ. 54 ν. 4251/2014).

Ουσιώδης ρύθμιση αποτελεί και το νεοεισαχθέν άρ. 19Α παρ. 1 περ. α) ν. 4251/2014, (όπως αυτό προσετέθη με το άρ. 8 παρ. 25 ν. 4332/2015[43], ο οποίος ενσωμάτωσε στην εθνική έννομη τάξη την Οδηγία 2011/36/ΕΕ). Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή, χορηγείται, με απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών και Διοικητικής Ανασυγκρότησης, άδεια διαμονής για λόγους ανθρωπιστικής φύσεως σε πολίτες τρίτων χωρών που βρίσκονται στην Ελλάδα και είναι θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά δεν υπάγονται στις διατάξεις των άρθρων 49 – 53 του ν. 4251/2014, εφόσον υφίσταται σχετική πράξη χαρακτηρισμού από τον αρμόδιο Εισαγγελέα Πρωτοδικών. Η διάρκεια ισχύος της αρχικής άδειας διαμονής είναι ετήσια, παρέχει δικαίωμα εξαρτημένης εργασίας – παροχής υπηρεσιών ή έργου και μπορεί να ανανεώνεται κάθε φορά για δύο έτη μόνο με την προϋπόθεση ότι συνεχίζεται η σχετική ποινική διαδικασία, ενώ εάν δεν εκκρεμεί ποινική διαδικασία η άδεια διαμονής ανανεώνεται μόνο για ένα έτος.

[43] *«Τροποποίηση του Κώδικα Ελληνικής Ιθαγένειας…»*, (ΦΕΚ Α, 76/09.07.2015).

Όπως είναι σαφές, η σημασία τής εν λόγω διάταξης έγκειται στην αντιμετώπιση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, τα οποία έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους, δηλαδή αυτά που δεν εμπίπτουν στις διατάξεις των άρ. 49 – 53 του ν. 4251 (άρ. 49 παρ. 1 ν. 4251/2014 συνδυαστικά με το άρ. 1 παρ. 2 π.δ. 233/2003). Αρχικά, για τα εν λόγω θύματα, εκδίδεται η πράξη χαρακτηρισμού από τον Εισαγγελέα Πρωτοδικών, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Εισαγγελέα Εφετών, ανεξαρτήτως της συνεργασίας τους με τις διωκτικές αρχές [άρ. 1 παρ. 1 στ. ια) ν. 4251/2014] και έπειτα χορηγείται σε αυτά άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους (άρ. 19Α ν. 4251/2014).

2. Η αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων

Αν και οι ανωτέρω νομοθετικές προβλέψεις φαίνεται εκ πρώτης όψεως να μη δημιουργούν προβλήματα και να ρυθμίζουν πλήρως το σχετικό καθεστώς των αλλοδαπών θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, εκείνο που διαπιστώνεται αναφορικά με το κρίσιμο ζήτημα της αναστολής τής διοικητικής απέλασης και της κατ' εξαίρεση άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας, είναι πως ο εθνικός νομοθέτης ακολουθεί τη λογική τής εξάρτησης της προστασίας τού θύματος από τη βασιμότητα και τον ουσιαστικό χαρακτήρα τής συνεργασίας του με τις αρμόδιες αρχές[44].

Ο αντίλογος που υποστηρίζεται κατά της ανωτέρω διαπίστωσης είναι ότι, δεν εξαρτάται τελικά η προστασία τού θύματος από τη συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, από τη στιγμή που, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 3064/2002 και του π.δ. 233/2003, η κίνηση της ποινικής δίωξης εις βάρος των φερόμενων δραστών δεν αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την εφαρμογή των προστατευτικών διατάξεων για την αρωγή των θυμάτων που προβλέπονται στις διατάξεις των νόμων αυτών, και τα θύματα (πρέπει να) απολαμβάνουν ούτως ή άλλως της προστασίας που παρέχεται, παρά μόνο λόγω της νομικής τους φύσης ως θύματα εμπορίας ανθρώπων και ανεξάρτητα με το αν συνεργαστούν και συμβάλουν στην κίνηση της ποινικής δίωξης. Αλήθεια είναι πως, ούτε ο ν. 3064/2002 ούτε το π.δ. 233/2003 θέτουν τέτοια προϋπόθεση, διαπίστωση που εντούτοις δεν αλλάζει σημαντικά το τοπίο, από τη

[44] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

στιγμή που για την πλειοψηφία των θυμάτων υπηκόων τρίτων χωρών, στοιχειώδη και πρακτική εν τέλει προϋπόθεση για την εξασφάλιση της πραγματικής προστασίας τους είναι ασφαλώς η αναστολή τής επαπειλούμενης απέλασης και η διασφάλιση άδειας διαμονής, για τη συνέχιση της παραμονής τους στη χώρα. Άρα, η ουσιαστική προστασία τού θύματος, η οποία έγκειται στην αναστολή τής επαπειλούμενης απέλασης και στη διασφάλιση άδειας διαμονής, φαίνεται εν τέλει να εξαρτάται πλήρως από την ενδεχόμενη συνεργασία τού θύματος με τις αρμόδιες αρχές για τη δίωξη των δραστών του.

Αυτό που πρέπει να σημειωθεί αναφορικά με την νομοθετική αυτή επιλογή, είναι πως τούτο ουδόλως δεν επιβαλλόταν από τις διεθνείς ρυθμίσεις που επιχειρήθηκε να ενσωματωθούν στην ελληνική έννομη τάξη με τις ως άνω διατάξεις. Αναλυτικά, κατά τα οριοθετούμενα στο Πρωτόκολλο της Σύμβασης του Παλέρμο, στο κάθε κράτος πρέπει να παρέχεται η δυνατότητα να επιτρέπει στα θύματα διακίνησης να παραμένουν στην επικράτειά του προσωρινά ή μόνιμα σε ορισμένες περιπτώσεις (άρ. 7 παρ. 1), λαμβανομένων υπόψη ανθρωπιστικών παραγόντων (άρ. 7 παρ. 2), όπως επιβάλλει το άρ. 14, που καθιερώνει την αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων[45].

Όμοια κατεύθυνση δίνεται και από τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2005, στην οποία συναντάται ρητός αποκλεισμός τής εξάρτησης της προστασίας από τη βούληση του θύματος να καταθέσει (άρ. 12 παρ. 6), αλλά και από την Οδηγία 2011/36/ΕΕ, η οποία αναφέρει ότι τα κράτη - μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι η παροχή συνδρομής και στήριξης σε θύμα δεν εξαρτάται από την προθυμία του θύματος να συνεργαστεί σε ποινική έρευνα, δίωξη ή δίκη (άρ. 11 παρ. 3).

Αλλά και η Οδηγία 2004/81/ΕΚ προέβλεπε μεν ως κανόνα την ως άνω εξάρτηση, ρυθμίζοντας τις προϋποθέσεις για την έκταση της χορηγούμενης άδειας διαμονής ανάλογα με τη συμβολή τού θύματος στη διευκόλυνση της έρευνας και της δικαστικής δοκιμασίας, δεν απέκλειε εντούτοις τη θέσπιση ευνοϊκότερων διατάξεων,

[45] Βλ. άρ. 14 παρ. 2: *«Τα μέτρα που αναφέρονται στο Πρωτόκολλο τούτο ερμηνεύονται και εφαρμόζονται κατά τρόπον, ώστε να μη γίνονται διακρίσεις σε πρόσωπα, για το λόγο ότι αποτελούν θύματα διακίνησης προσώπων. Η ερμηνεία και εφαρμογή των μέτρων αυτών πρέπει να είναι σύμφωνη με τις διεθνώς αναγνωρισμένες αρχές της μη διάκρισης».*

παρόλο που το μοντέλο που εισήγαγε ήταν πράγματι δύσκολο να αγνοηθεί παντελώς από τα κράτη - μέλη[46].

Ο ν. 4332/2015, που προσέθεσε το άρ. 19Α στον ν. 4251/2014, σχετικά με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, φαίνεται (ευτυχώς) πάντως να βελτιώνει κατά το μάλλον ή ήττον το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο, παρέχοντας σε ορισμένα θύματα εμπορίας ανθρώπων και συγκεκριμένα σε αυτά, τα οποία έχουν υποστεί άμεση βλάβη στη σωματική ακεραιότητα ή στην προσωπική ή γενετήσια ελευθερία τους ή υφίσταται σοβαρός κίνδυνος ως προς τα αγαθά αυτά ή τη ζωή τους, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής, ανεξάρτητα της συνεργασίας τους με τις αρμόδιες αρχές, τοποθετώντας με σεβασμό στο επίκεντρο την προαναφερόμενη αρχή τής μη διάκρισης των θυμάτων.

[46] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

3. Άλλες διατάξεις σχετικές με την προστασία των θυμάτων

Ι. Προστασία των θυμάτων μαρτύρων

Ακόμη ένα σημαντικό μνείας ζήτημα αφορά στην προστασία των θυμάτων μαρτύρων: προς αποφυγή τής περαιτέρω βλάβης τού θύματος, λόγω της ανάμειξής του στην ποινική διαδικασία, από ενδεχόμενη εκδίκηση ή εκφοβισμό του δράστη[47], ο νομοθέτης έλαβε πρόνοια και έθεσε ειδικά μέτρα προστασίας τού θύματος, όπως προβλέπεται στη νομοθεσία των περισσότερων χωρών τής Ευρώπης, κενό το οποίο υφίστατο και είχε κατ' επανάληψη επισημανθεί[48].

Αναλυτικά, κατά το άρ. 9 παρ. 6 ν. 2928/2001[49] (όπως η παρ. 6 προσετέθη με το άρ. 8 παρ. 4 ν. 3875/2010), *«κατά την ποινική διαδικασία για τις αξιόποινες πράξεις εμπορίας ανθρώπων κατά τα άρθρα […] 323Α […] μπορεί να λαμβάνονται μέτρα, σύμφωνα με τα οριζόμενα στις παραγράφους 2 έως 4, για την αποτελεσματική προστασία από πιθανή εκδίκηση ή εκφοβισμό του θύματος αυτών των πράξεων, όπως αυτό χαρακτηρίζεται σύμφωνα με τις διατάξεις των περιπτώσεων ι) και ια) της παραγράφου 1 του άρθρου 1 του ν. 3386/2005, των οικείων του θύματος ή των ουσιωδών μαρτύρων, ακόμη και όταν οποιαδήποτε από τις προαναφερόμενες αξιόποινες πράξεις δεν έχει τελεσθεί στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 187 παρ. 1 του ΠΚ»*[50].

Όπως ο νόμος ορίζει, τέτοια μέτρα (κλιμακούμενα ανάλογα με την εκτίμηση του κινδύνου που αντιμετωπίζουν) αποτελούν η φύλαξη με κατάλληλα εκπαιδευμένο προσωπικό τής αστυνομίας, η κατάθεση με χρήση ηλεκτρονικών μέσων ηχητικής και

---

[47] Κατά το παρελθόν, εγκληματικές οργανώσεις έχουν στραφεί εναντίον μαρτύρων με πράξεις εκφοβισμού ή εκδίκησης.

[48] Βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, ΤΝΠ ΔΣΑ.

[49] *«Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα και του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας και άλλες διατάξεις για την προστασία του πολίτη από αξιόποινες πράξεις εγκληματικών οργανώσεων»*, (ΦΕΚ Α, 141/27.06/2001).

[50] Αναλυτικά για την προστασία των μαρτύρων κατά το άρ. 9 ν. 2928/2001 βλ. αντί πολλών *Βαθιώτης Κ.*, Η προστασία των μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του νόμου 2928/2001, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1045 επ., *Δαλακούρας Θ.*, Προστασία μαρτύρων: Ένα δικαιοκρατικό στοίχημα, ΠοινΔικ, 2004, σελ. 1166 επ. (= σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, σελ. 365 επ., 2005), τη Σύσταση R 97/2013 του Συμβουλίου της Ευρώπης που αφορά τον εκφοβισμό τού μάρτυρα και τα δικαιώματα της υπεράσπισης, το Ψήφισμα του Συμβουλίου της ΕΕ της 23.11.1995 σχετικά με την προστασία των μαρτύρων στο πλαίσιο της καταπολέμησης του οργανωμένου εγκλήματος.

οπτικής ή μόνο ηχητικής μετάδοσής της, η μη αναγραφή στην έκθεση εξέτασης του ονόματος[51], του τόπου γέννησης, κατοικίας και εργασίας, του επαγγέλματος και της ηλικίας, η μεταβολή των στοιχείων της ταυτότητας, κ.λπ., τα οποία (μέτρα) διατάσσονται με αιτιολογημένη διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα πλημμελειοδικών (άρ. 9 παρ. 2).

Αυτά τα μέτρα προστασίας, να επισημανθεί ότι, διέπονται από τις αρχές τής αναγκαιότητας, της αναλογικότητας και της εκούσιας συμμετοχής, δηλαδή λαμβάνονται με τη σύμφωνη γνώμη τού μάρτυρα, δεν περιορίζουν την ατομική του ελευθερία πέρα από το αναγκαίο για την ασφάλεια αυτού μέτρο και πάντως διακόπτονται εάν ο μάρτυρας το ζητήσει εγγράφως ή δε συνεργάζεται για την επιτυχία τους.

ΙΙ. Η αποζημίωση των θυμάτων από το ελληνικό δημόσιο

Ουσιώδης σημασίας ζήτημα αποτελεί και η αποζημίωση του θύματος για την υλική ζημία ή την ηθική βλάβη που υπέστη από το έγκλημα. Οι δυνατότητες που προσφέρονται για αυτή του την αντιμετώπιση είναι δύο: είτε η αποζημίωση του θύματος από τον ίδιο τον εγκληματία[52], είτε η αποζημίωση τούτου από το κράτος.

Όσον αφορά στη δεύτερη, η οποία απασχολεί το παρόν κεφάλαιο, η αποζημίωση από το κράτος προετάθη για πρώτη φορά από την ιταλική Θετική Σχολή (*Ferri*, 1882), υλοποιήθηκε δε σε αρκετές νομοθεσίες, μετά το 1963, κυρίως για τα θύματα των εγκλημάτων βίας[53], στα πλαίσια της αντεγκληματικής πολιτικής. Ακολούθως, καταρτίστηκε διεθνής Σύμβαση για την αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας το έτος 1983, μετά το έντονο ενδιαφέρον τού Συμβουλίου της Ευρώπης[54].

---

[51] Η προβλεπόμενη υποχρέωση αποκάλυψης του πραγματικού ονόματος του μάρτυρα, αν το ζητήσει διάδικος ή ο εισαγγελέας, είναι επαρκής εγγύηση για την προστασία των δικαιωμάτων τού κατηγορούμενου. Άλλωστε, ως πρόσθετη εγγύηση ορίζεται ότι αν δεν αποκαλυφθούν τα στοιχεία ταυτότητας του μάρτυρα, μόνη η κατάθεσή του δεν είναι αρκετή για να θεμελιώσει καταδίκη του κατηγορουμένου, βλ. Εισηγητική Έκθεση του νόμου, ό.π.

[52] Η οποία ρυθμίζεται με τις ουσιαστικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα, άρ. 914 επ. ΑΚ, και με τις δικονομικές διατάξεις του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, περί πολιτικής αγωγής, άρ. 67 επ. ΚΠΔ.

[53] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 264.

[54] Βλ. Απόφαση (77) 27 για την αποζημίωση των θυμάτων τού εγκλήματος.

Αλήθεια είναι ότι τα θύματα εγκληματικών πράξεων συχνά δε μπορούν να λάβουν αποζημίωση από τον δράστη τής αξιόποινης πράξης, για το λόγο ότι είτε αυτός ενδέχεται να μην διαθέτει τους απαιτούμενους πόρους για να ικανοποιήσει το θύμα, είτε επειδή δε μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, ή διότι δεν μπορεί να διωχθεί ποινικά και να του επιβληθεί ποινή. Άρα, σε αυτές τις περιπτώσεις, λόγοι αναγόμενοι στις αρχές τής κοινωνικής δικαιοσύνης, συνοχής και αλληλεγγύης επιβάλλουν την επέμβαση του κράτους και την πρόβλεψη υποχρέωσης κρατικής αποζημίωσης στα θύματα εγκληματικών πράξεων.

Η εγκαθίδρυση ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης πρέπει να λαμβάνει δεόντως υπ' όψιν και τις ανάγκες των θυμάτων αξιόποινων πράξεων στην ΕΕ. Αυτή η ανάγκη, δηλαδή το να θεσπιστούν στοιχειώδεις ρυθμίσεις για την προστασία των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, ιδίως όσον αφορά στην πρόσβασή τους στη δικαιοσύνη και στο δικαίωμα αποζημίωσής τους, τονίσθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, στο Τάμπερε της Φινλανδίας στις 15 και 16 Οκτωβρίου 1999.

Έτσι, προς το σκοπό αυτό, το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης υιοθέτησε, στις 15 Μαρτίου 2001, την Απόφαση – Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ (σχετικά με το καθεστώς των θυμάτων σε ποινικές διαδικασίες), με την οποία παρέχεται, μεταξύ άλλων, η δυνατότητα στα θύματα εγκληματικών πράξεων να αξιώσουν αποζημίωση από το δράστη, στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Ακολούθως, η εν λόγω Απόφαση – Πλαίσιο αντικατεστάθη τον Οκτώβριο του 2012 με την Οδηγία 2012/29/ΕΕ, σχετικά με τη θέσπιση ελαχίστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία των θυμάτων της εγκληματικότητας, η οποία βελτιώνει την υποστήριξη των συμφερόντων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και εισάγει ρυθμίσεις, οι οποίες διασφαλίζουν την παροχή προστασίας και την αρωγή τους.

Ακόμη, το Συμβούλιο υιοθέτησε στις 29 Απριλίου 2004 την Οδηγία 2004/80/ΕΚ[55] (για την αποζημίωση των θυμάτων εγκληματικών πράξεων, Council Directive 2004/80/EC, relating to compensation to crime victims), με την οποία θεσπίστηκε ένα σύστημα συνεργασίας για τη διευκόλυνση της αποζημίωσης των θυμάτων εγκληματικών πράξεων από πρόθεση σε υποθέσεις με διασυνοριακό χαρακτήρα από το κράτος - μέλος, στο έδαφος του οποίου έχει τελεστεί το εν λόγω αδίκημα, σε περιπτώσεις που ο δράστης είτε δε διαθέτει τους απαιτούμενους προς

[55] ΕΕ L 264 της 06.08.2004, σελ. 15 επ.

τούτο πόρους, είτε δε μπορεί να εξακριβωθεί η ταυτότητά του, είτε δε μπορεί να διωχθεί ποινικά[56].

Ο εθνικός νομοθέτης, εναρμονίζεται με τις ρυθμίσεις τής προαναφερθείσας Οδηγίας, και εισάγει στην ελληνική έννομη τάξη τον νόμο 3811/2009[57], κατά το άρ. 3 παρ. 1 (όπως η παρ. 1 αντικατεστάθη με το άρ. 17 παρ. 1 του ν. 4267/2014) του οποίου, *«θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση ή των άρθρων […] 323Α […] που έχουν τελεστεί στην ημεδαπή, τα οποία έχουν την κατοικία ή τη συνήθη διαμονή τους στην Ελλάδα ή στο έδαφος άλλου κράτους - μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης δικαιούνται, κατόπιν αιτήσεώς τους, εύλογης και προσήκουσας*[58] *αποζημίωσης από το Ελληνικό Δημόσιο»*. Έγκλημα βίας θεωρείται κάθε αξιόποινη από πρόθεση πράξη, που τελείται με χρήση σωματικής βίας ή απειλής σωματικής βίας και είχε ως επακόλουθο το θάνατο ή τη βαριά σωματική ή διανοητική πάθηση του θύματος και κάθε αξιόποινη από πρόθεση πράξη που τελείται με χρήση σωματικής βίας ή απειλής σωματικής βίας και τιμωρείται με κάθειρξη (άρ. 3 παρ. 4)[59].

Οι αρμόδιες ανακριτικές, προανακριτικές και εισαγγελικές αρχές είναι υποχρεωμένες να ενημερώνουν ρητώς και με σαφήνεια τα θύματα εγκλημάτων βίας από πρόθεση, σχετικά με το ενδεχόμενο δικαίωμα τους για υποβολή αίτησης αποζημίωσης, όπως επιπλέον και για τις ειδικότερες διατυπώσεις άσκησής του (άρ. 4 παρ. 3), τα οποία (θύματα) υποχρεούνται να υποβάλουν, εντός εύλογου χρόνου, όλα τα κατά την κρίση τής αρμόδιας Αρχής Αποζημίωσης συμπληρωματικά στοιχεία και δικαιολογητικά έγγραφα (άρ. 5).

Αυτή η (εύλογη) αποζημίωση αναφέρεται μόνο στην αμέσως προκληθείσα από το έγκλημα βίας περιουσιακή ζημία, εξαιρουμένης της ηθικής βλάβης[60], δηλαδή μπορεί να καλύπτει τα ενδεχόμενα ιατρικά έξοδα και νοσήλια, την απώλεια εισοδήματος, για εύλογο χρονικό διάστημα και τα έξοδα κηδείας, ενώ λαμβάνεται υπ' όψιν και συνεκτιμάται η τυχόν συνυπαιτιότητα του θύματος, το εάν δηλαδή το θύμα

[56] Βλ. Προοίμιο της Οδηγίας, σκ. 10.

[57] *«Αποζημίωση των θυμάτων εγκλημάτων βίας από πρόθεση (Εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με την Οδηγία 2004/80/ΕΚ του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης της 29ης Απριλίου 2004) και άλλες διατάξεις»*, (ΦΕΚ Α 231/17.12.2009).

[58] Άρα, όχι πλήρους.

[59] Στην έννοια του εγκλήματος βίας περιλαμβάνεται και η απόπειρα αυτού.

[60] Ρύθμιση η οποία βρίσκεται σε συμφωνία και με το άρθρο 4 της μη κυρωθείσας ακόμα από τη χώρα μας Ευρωπαϊκής Σύμβασης σχετικά με την αποζημίωση των θυμάτων παραβάσεων βίας του Νοεμβρίου του 1983.

τής εγκληματικής πράξης συνετέλεσε από δικό του πταίσμα στην πρόκληση της βλάβης ή στην έκτασή της. Ακόμη, η αποζημίωση δεν καλύπτει την εκ μέρους του θύματος, συγγενούς του ή τρίτου καταβολή λύτρων στους δράστες[61] (αρ. 8 παρ. 2).

ΙΙΙ. Αναστολή της προθεσμίας παραγραφής

Ουσιώδης διάταξη για τη γενικότερη προστασία των θυμάτων αποτελεί και το άρ. 113 παρ. 6 ΠΚ (όπως τούτη προσετέθη με το άρ. 2 παρ. 2 του ν. 3625/2007), κατά το οποίο η προθεσμία παραγραφής μίας σειράς εγκλημάτων (μεταξύ αυτών και του άρ. 323Α) όταν στρέφονται κατά ανηλίκων προσώπων, αναστέλλεται μέχρι την ενηλικίωση του θύματος και για ένα έτος (1) μετά, εάν πρόκειται για πλημμέλημα και για τρία (3) έτη μετά, εάν πρόκειται για κακούργημα (δηλαδή μέχρι τα 19 ή τα 21 του έτη αντίστοιχα).

Αυτή η διάταξη παρέχει την ευχέρεια καταγγελίας εκ μέρους του θύματος εγκλημάτων που τελέσθηκαν εις βάρος του όταν αυτό ήταν ανήλικο, ακόμα και μετά την ενηλικίωσή του. Αποφεύγονται, με τον τρόπο αυτό, περιπτώσεις παραγραφής για το χρόνο κατά τον οποίο το θύμα, όντας ανήλικο, ήταν πιθανό να αποτραπεί από την καταγγελία τού εις βάρος του εγκλήματος, για διάφορους (κυρίως ψυχολογικούς) λόγους: εξαιτίας της εξάρτησής του από το δράστη, της ανωριμότητάς του για την ορθή αξιολόγηση της αξιόποινης πράξης, αλλά ακόμη και λόγω δισταγμού, φόβου, και μετατραυματικών εμπειριών (PTSD)[62].

[61] Στην περίπτωση που λ.χ. πρόκειται για εμπορία ανθρώπων που έχει τελεσθεί και συρρέει με την αρπαγή (άρθρο 322 ΠΚ) ή την αρπαγή ανηλίκων (άρθρο 324 ΠΚ), κ.λπ.

[62] Όπως συμβαίνει λ.χ. στις περιπτώσεις θυμάτων με το *σύνδρομο της Στοκχόλμης (Stockholm Syndrome)*, για το οποίο βλ. αντί πολλών *Argus J.*, Stockholm Syndrome, *Βαλανδρέα Γ.*, Το σύνδρομο της Στοκχόλμης, ΠοινΔικ, 2001, σελ. 67 επ.

4. Συμπέρασμα

Αν και η εθνική έννομη τάξη έχει κατά το μάλλον ή ήττον εναρμονισθεί με τις διεθνείς προβλέψεις των εκάστοτε νομοθετικών κειμένων και συμβάσεων, τα ζητήματα που ανακύπτουν σχετικά με την εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων, θέτουν σε έντονη αμφισβήτηση την ολοκληρωτική και ικανοποιητική προστασία τού θύματος εμπορίας ανθρώπων.

Ειδικά το ζήτημα της εξάρτησης της προστασίας τού θύματος από την σαφή βούληση συνεργασίας του με τις αρμόδιες διωκτικές αρχές, προξενεί προφανή προβλήματα σε θεωρητικό, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο. Εύλογα, λοιπόν, έχει επισημανθεί ότι η ωφελιμιστική αυτή μεταχείριση του θύματος, κάθε άλλο παρά τιμά τον νομοθέτη, αφού δύσκολα θα γίνει κατανοητό, για ποιο λόγο ένα θύμα που δε γνωρίζει, λόγου χάρη, τους θύτες του ή φοβάται απλώς να τους καταγγείλει, δεν είναι άξιο της προστασίας τής πολιτείας[63]. Ακόμη, ευλόγως εκφράζονται φόβοι για τον κίνδυνο ψευδών καταγγελιών, προκειμένου να επιτευχθεί το καθεστώς νόμιμης διαμονής στην ελληνική επικράτεια[64].

Ακολούθως δε, η δυσκολία εναρμόνισης των ανωτέρω νομοθετικών επιλογών με τις θεμελιώδεις αρχές τού ποινικού δικαιοδοτικού μηχανισμού αναδεικνύει τον προβληματικό χαρακτήρα τους. Όπως έχει επισημανθεί πολλάκις από τη θεωρία[65], ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά τής ποινικής δίκης είναι ο *υποθετικός* χαρακτήρας τού αντικειμένου της, δηλαδή ότι μπορεί εν τέλει να καταλήξει στη μη ύπαρξη δικανικής πεποίθησης ως προς την ενοχή τού δράστη, ή ακόμη περισσότερο στη βεβαιότητα ότι η προς κρίση πράξη ουδέποτε έλαβε χώρα. Αυτός ο χαρακτήρας τής ποινικής δίκης συνδέεται άρρηκτα με το τεκμήριο αθωότητας και διατρέχει το μηχανισμό της σε όλη του την πορεία, διασύνδεση που εκφράζεται κανονιστικά ακόμη και όταν έχει διαγνωσθεί αυθεντικά μία πρώτη βεβαιότητα για την αναγκαιότητα επιβολής της ποινής.

Όμως, οι ανωτέρω νομοθετικές προβλέψεις καθιστούν αμφίβολο το σεβασμό στις παραδεδομένες αυτές αρχές. Η ανάθεση της σχετικής με την προστασία τού

[63] Βλ. *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 229.

[64] Βλ. *Ζαχαριάδης Α.*, Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187Β ΠΚ), σε Τιμ. Τόμ. Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. ΙΙ, σελ. 775.

[65] Βλ. αντί πολλών *Ανδρουλάκης Ν.*, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, σελ. 44 – 45.

θύματος από την απέλαση αρμοδιότητας στην εισαγγελική αρχή, συνεπάγεται την παρεμβολή, σε μία πρώιμη χρονική στιγμή τής ποινικής διαδικασίας, μίας κρίσης που συνδέεται αναπόφευκτα και ευθέως με την ενοχή ή την αθωότητα του υποτιθέμενου δράστη, και μάλιστα δε σε ένα στάδιο, κατά το οποίο τούτος δεν έχει καν κληθεί να ασκήσει το στοιχειώδες δικαίωμα ακρόασης.

Αυτή η διάταξη, περί συνεργασίας του θύματος, προφανώς ετέθη για λόγους διευκόλυνσης της αποδείξεως του εγκλήματος, το οποίο πράγματι είναι δυσαπόδεικτο τις περισσότερες φορές και τα θύματα εμπορίας είναι ο κύριος μάρτυς κατηγορίας. Όμως, αν και αναμφισβήτητα υπάρχουν και άλλα εγκλήματα, των οποίων η απόδειξη είναι εξίσου δυσχερής, δεν έχει υιοθετηθεί παρόμοια, εκβιαστική θα έλεγε κανείς, διάταξη για τα θύματα. Η δυσκολία τής απόδειξης ενός εγκλήματος, δεν είναι σε καμία περίπτωση λόγος, ο οποίος νομιμοποιεί τη διακριτική μεταχείριση των θυμάτων[66].

[66] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ.684 επ. και ιδίως σελ. 693.

5. Συγκριτικό Δίκαιο

Ο εντοπισμός τού θύματος εμπορίας ανθρώπων, η ενημέρωση αυτού για την νομική τού κατάσταση, για τυχόν συνεργασία του με τις αρμόδιες αρχές, για την αρωγή και την προστασία που δικαιούται, όπως και τις συνέπειες μιας τέτοιας συνεργασίας, ειδικά όσον αφορά στο θέμα τής χορήγησης σε αυτό άδεια διαμονής και εργασίας, αλλά και άλλων τινών παροχών, αποτελούν ζητήματα που έχουν κατά καιρούς απασχολήσει το διεθνή νομοθέτη, αλλά και τους εθνικούς νομοθέτες πλήθους χωρών[67].

Οι νομικές ατέλειες του ελληνικού θεσμικού πλαισίου, που ανωτέρω επισημανθήκαν, ειδικά αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και δη και με το ζήτημα της εξάρτησης της προστασίας αυτής από την ενδεχόμενη συνεργασία τους (των θυμάτων) με τις αρμόδιες αρχές, δεν έχουν ουσιαστικά οδηγήσει σε μία ριζική αλλαγή τού υπάρχοντος νομικού συστήματος (αν και η εισαγωγή νεότερων νόμων το έχει κατά το μάλλον ή ήττον βελτιώσει), παρά το γεγονός ότι τούτες έχουν απασχολήσει ήδη από την αρχή τής εισαγωγής τους στην ελληνική έννομη τάξη και επικριθεί εντόνως από τη θεωρία[68].

Ακριβώς εξαιτίας της ανωτέρω διαπίστωσης, συνδυαστικά με το ότι πολλές εκθέσεις[69] που συντάσσονται από διεθνείς και ελληνικές οργανώσεις αναφορικά με

[67] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 778 επ.

[68] Βλ. αντί πολλών *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 693, *Κούρτης Β.*, Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, σε: Ζ. Παπασιώπη – Πασιά. Σκέψεις και προβληματισμοί, σελ. 95 επ., *Χατζηνικολάου Ν.*, ό.π., σελ. 213 επ.

[69] Βλ. αντί πολλών η Έκθεση της *Διεθνούς Αμνηστίας* του έτους 2007, «Ελλάδα: προάσπιση των δικαιωμάτων γυναικών και κοριτσιών θυμάτων εμπορίας με σκοπό της σεξουαλική εκμετάλλευση», στο διαδικτυακό τόπο: www.amnesty.org.gr, η Έκθεση της *Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου* του έτους 2007, «Θέσεις και Προτάσεις της ΕΕΔΑ στο θέμα εμπορίας ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα», στο διαδικτυακό τόπο www.nchr.gr, το Υπόμνημα Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) της *Ομάδας Γαλατσίου*, «για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα της 26.03.2005», στο διαδικτυακό τόπο www.greekhelsinki.gr, τις ετήσιες Εκθέσεις του Υπουργείου Εξωτερικών των ΗΠΑ για την εμπορία ανθρώπων (Trafficking in Persons Report), στο διαδικτυακό τόπο www.state.gov, στο Σύστημα διαβάθμισης που διατηρεί το Γραφείο παρακολούθησης και καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων των ΗΠΑ, η Ελλάδα κατατάσσεται στη δεύτερη βαθμίδα από το έτος 2004 – 2009, ενώ βρισκόταν στην Τρίτη κατά τη χρονική περίοδο 2001 – 2003, αναλυτικά για το σύστημα διαβάθμισης και για τα στοιχεία που παρατίθεται για κάθε κράτος

την κατάσταση των θυμάτων εμπορίας σε διάφορες χώρες του κόσμου, κατατάσσουν την Ελλάδα χαμηλότερα, εν συγκρίσει με άλλες χώρες τής ΕΕ (και όχι μόνο), κρίνεται σκόπιμο να λάβει χώρα μία συνοπτική παράθεση ορισμένων αλλοδαπών ουσιαστικών νομοθεσιών, οι οποίες φαίνεται να προσεγγίζουν το ζήτημα αυτό, της προστασίας των θυμάτων trafficking με περισσότερη, θα έλεγε κανείς, ευαισθησία.

Ι. Το δίκαιο της Ιταλίας

Α. Το νομικό καθεστώς

Όπως η Ελλάδα, έτσι και η Ιταλία, λόγω της ευπαθούς γεωγραφικής της θέσης, αποτελεί μία από τις κύριες εισόδους στην Ευρώπη για πλήθος (κυρίως παρανόμων) μεταναστών, ανάμεσα στους οποίους υπάρχουν πολλά θύματα εμπορίας ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί χώρα προορισμού, αλλά και διέλευσης των θυμάτων εμπορίας με σκοπό κυρίως τη σεξουαλική (γυναίκες και παιδιά θύματα, καταγόμενες από τη Νιγηρία, το Μαρόκο, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, κ.λπ., αλλά και από την Ανατολική Αφρική και την Κίνα), όπως και την εργασιακή τους εκμετάλλευση (άνδρες θύματα, οι οποίοι χρησιμοποιούνται κατά κανόνα στον αγροτικό τομέα στην Νότια Ιταλία, καταγόμενοι από την Ινδία, το Πακιστάν, αλλά και την Νότια και Ανατολική Ευρώπη)[70].

Από το έτος 1998 ήδη, η Ιταλία[71] επικεντρώθηκε στην καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων, δημιουργώντας ένα μοντέλο, το οποίο χτίσθηκε πάνω στα θεμέλια της διαπίστωσης, ότι οιαδήποτε αποτελεσματική στρατηγική κατά του trafficking είναι απαιτητό και απαραίτητο να βασίζεται αφενός σε μία πολυεπίπεδη και ολοκληρωμένη προσέγγιση, με επίκεντρο την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τού θύματος (ανθρωποκεντρική προσέγγιση).

που λαμβάνει από τις ΗΠΑ οικονομική βοήθεια ή βοήθεια ασφαλείας και που τυγχάνει να είναι χώρα προέλευσης, διέλευσης ή/και προορισμού για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, βλ. *Αλεξίου Ν.*, Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σελ. 351 επ.

[70] Βλ. *Presidenza del Consiglio dei Ministri*, Dipartimento per le Pari Oppurtunità, Trafficking in human beings, σελ. 2, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu, *Department of State USA*, Trafficking in Persons Report, 2016, σελ. 215.

[71] Συγκεντρωτικά για το ιταλικό δίκαιο, βλ. *Πασιά Ε*, σε: ό.π., Βιβλίο ΙΙ, ό.π., σελ. 255 επ. και ιδίως σελ. 283 επ.

Έτσι, τη δυνατότητα χορήγησης άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, και μάλιστα αδιάφορα εάν συνεργάζονται ή όχι με τις αρμόδιες αρχές, υιοθετεί το ιταλικό δίκαιο. Αναλυτικότερα, στο άρ. 18[72] του ν.δ. 286/1998, για τα μέτρα αναφορικά με τη μετανάστευση και την κατάσταση των αλλοδαπών[73], όπως ισχύει[74], προβλέπεται η χορήγηση ειδικής άδειας διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων για λόγους κοινωνικής προστασίας (ανθρωπιστικούς λόγους). Ο κύριος στόχος τού νόμου είναι να επιτρέψει στα θύματα εμπορίας ανθρώπων να ξεφύγουν από την επιρροή των δραστών και να τους προσφέρει τη δυνατότητα να ξεκινήσουν μια νέα ζωή στην Ιταλία ή στη χώρα προέλευσης. Η χορήγηση της ειδικής αυτής άδειας διαμονής είναι ανεξάρτητη από την καταγγελία των δραστών στις αρμόδιες αρχές, ενώ η μόνη απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση της άδειας, είναι να πληρούνται οι προϋποθέσεις τού νόμου, δηλαδή η συμμετοχή στο πρόγραμμα αρωγής του άρθρου 18 και η ολοκλήρωσή του.

Η άδεια διαμονής μπορεί να εκδοθεί βάσει δύο διαδικασιών: αρχικά, μέσω της δικαστικής οδού, δηλαδή όταν το θύμα έχει αναφερθεί στην αστυνομία ή όταν έχει ξεκινήσει η ποινική διαδικασία, οπότε σε αύτη την περίπτωση θα του παράσχει εκείνη βοήθεια, παραπέμποντάς το, εν συνεχεία, σε μία συνεργαζόμενη με αυτήν ΜΚΟ (άρα από τη στιγμή αυτή αρχίζει άμεσα η δικαστική διερεύνηση και ο αρμόδιος εισαγγελέας θα ζητήσει να του χορηγηθεί άδεια διαμονής). Ακόμη, το θύμα έχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει την κοινωνική οδό, ήτοι να απευθυνθεί απευθείας σε μία ΜΚΟ, η οποία εξ' ονόματος αυτού θα φροντίσει να του χορηγηθεί αυτή ή άδεια.

[72] Βλ. άρ. 18: *«Τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που είναι αλλοδαποί λαμβάνουν ειδική άδεια παραμονής για περίοδο έξι μηνών, ανεξάρτητα από το αν καταθέσουν»*.

[73] *«Testo unico delle disposizioni concerneti la disciplina dell' immigrazione e norme sulla condizione dello straniero».*

[74] Μολονότι αρχικά εφαρμόσθηκε για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευσης, πλέον εφαρμόζεται και στα θύματα όλων των μορφών εκμετάλλευσης. Μάλιστα, από το έτος 2007 και έπειτα, το άρ. 18 εφαρμόζεται, σε περίπτωση ομοιότητας, ακόμη και στους πολίτες κρατών - μελών τής ΕΕ, οι οποίοι βρίσκονται σε κατάσταση σοβαρού και επικείμενου κινδύνου. Άρα, σήμερα και οι ευρωπαίοι πολίτες μπορούν να συμμετάσχουν σε προγράμματα αρωγής και κοινωνικής ενσωμάτωσης που προβλέπονται στο άρθρο αυτό για τη μετανάστευση και που μέχρι το έτος 2007 προβλεπόταν μόνο για τους υπηκόους τρίτων χωρών. Αυτή η τροποποίηση έλαβε χώρα προκειμένου να μη στερηθούν των προγραμμάτων αυτών θύματα βουλγαρικής και ρουμανικής καταγωγής, που απολάμβαναν τέτοιας προστασίας, εξαιτίας του ότι η χώρα τους εντάχθηκε στην ΕΕ, βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 789, υποσημ. [35].

Αμφότερα τα παραπάνω είδη αδειών διαμονής χορηγούνται από την τοπική Questura (Αστυνομική Διεύθυνση)[75].

Οι προϋποθέσεις για την έκδοση άδειας διαμονής συνοψίζονται ως εξής: πρώτον, το θύμα να έχει υποστεί βία ή σοβαρή εκμετάλλευση και να υφίσταται κίνδυνος για την προσωπική του ασφάλεια, λόγω της προσπάθειας να απαγκιστρωθεί από τους θύτες του. Ακολούθως, η προαναφερθείσα κατάσταση να μπορεί να εντοπιστεί κατά τη διάρκεια αστυνομικών ερευνών ή διαδικασιών ή κατά τη διάρκεια παροχής βοήθειας από τις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες ή ΜΚΟ. Και τέλος, η αίτηση για τη χορήγηση άδειας διαμονής μπορεί να γίνει τόσο από τον Εισαγγελέα (εάν έχει ήδη ξεκινήσει δίωξη), όσο και από τις κοινωνικές υπηρεσίες ή από τις ΜΚΟ.

Αυτή η άδεια διαμονής εκδίδεται για έξι (6) μήνες και μπορεί να ανανεωθεί για ένα (1) επιπλέον έτος, δίχως να υποχρεώνει το θύμα να επιστρέψει στην πατρίδα του, ενώ τούτη μπορεί έπειτα να μετατραπεί σε άδεια διαμονής για εκπαίδευση ή εργασία, επιτρέποντας στον αλλοδαπό να παραμείνει στην Ιταλία, σύμφωνα με τον νόμο που διέπει την παραμονή των αλλοδαπών στην ιταλική επικράτεια. Οι ανήλικοι θύματα λαμβάνουν αυτόματα άδεια παραμονής μέχρι τη συμπλήρωση της ηλικίας των 18 ετών και φιλοξενούνται σε ειδικά κέντρα ανηλίκων ή στα κέντρα που έχουν ιδρυθεί για την παραμονή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Β. Συμπέρασμα

Ο Ιταλός νομοθέτης, πράγματι από νωρίς αντιλήφθηκε ότι στα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων προέχει η ανθρώπινη αξιοπρέπεια του θύματος από τη δίωξη των εμπόρων, αντιμετωπίζοντας το θύμα πραγματικά ως "θύμα" και όχι ως παράνομο μετανάστη, πετυχαίνει να το προστατεύσει ως ένα άτομο που χρήζει αρωγής και βοηθείας. Αυτή η προστασία που χορηγείται εν τέλει στο θύμα με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, προσφέρεται ανεξάρτητα από το εάν το θύμα θα μηνύσει (άλλως, καταγγείλει) τους δράστες του. Έτσι, το ιταλικό δίκαιο επιτυγχάνει δύο πράγματα: αφενός να κερδίσει την

[75] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 790.

εμπιστοσύνη τού θύματος και αφετέρου να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις εκείνες για την μετέπειτα συνεργασία του στο δικαστικό αγώνα που θα ακολουθήσει[76].

Έτσι, στην Ιταλία φαίνεται πάντως να λειτούργησε από την αρχή ορθά η όλη διαδικασία και προσπάθεια για την αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά και για την προστασία των θυμάτων, λόγον δι' ον η χώρα αυτή είναι αρκετά έμπειρη όσον αφορά στην καταστολή τέτοιου είδους εγκληματικών πρακτικών, όπως ακριβώς είχε καταβάλει προσπάθειες να καταπολεμήσει την ιταλική μαφία[77].

Αν και άλλες ευρωπαϊκές νομοθεσίες είχαν και εκείνες εισάγει στην εθνική έννομη τάξη τους νόμους που προσφέρουν αρωγή στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, η ιταλική νομοθεσία υπέχει λόγω της ελαστικότητας που τη διέπει: το κυριότερο plus είναι ακριβώς ότι δίνει έμφαση στο θύμα και στις ανάγκες του, του οποίου τα ανθρώπινα δικαιώματα και η αξιοπρέπεια θεωρεί ότι καταπατώνται στο έπακρο και του ζητά να συνεργασθεί μαζί του, ούτως ώστε να διωχθούν οι δράστες του, μόνο όμως, εφόσον το θύμα το αποφασίσει, δίχως να του το επιβάλει (ευθέως ή εμμέσως). Αυτός, ίσως, να είναι και ο λόγος που η ιταλική νομοθεσία αποτελεί αναμφισβήτητα υπόδειγμα για τις υπόλοιπες νομοθεσίες. Ακριβώς επειδή παρέχει στο θύμα τη δυνατότητα να αναλάβει σωματικά και ψυχικά, χωρίς να κριθεί για τις πράξεις του[78].

Επιπλέον, εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι στο ιταλικό δίκαιο ο νομοθέτης από την αρχή επέλεξε να εμπλέξει τις ΜΚΟ στην προστασία τού θύματος, δίνοντας τους πρωταγωνιστικό ρόλο στην προσπάθεια αντιμετώπισης του trafficking, με το να έχουν δικαίωμα ακόμη και να συμμετέχουν στη δικαστική διαδικασία. Αυτό το γεγονός είναι και ένα από τα *δυναμικά στοιχεία* που χαρακτηρίζουν το άρ. 18.

Ακόμη, θα πρέπει να τονισθεί ότι σύμφωνα με το ιταλικό δίκαιο, παρέχεται η δυνατότητα στο θύμα να νομιμοποιήσει το καθεστώς τους αργότερα, σε περίπτωση που αρχίσει να εργάζεται ή να σπουδάζει, οπότε και μπορεί να λάβει άλλου είδους άδεια διαμονής, ιδίως στην περίπτωση που εντάχθηκε στο ιταλικό περιβάλλον. Αυτό

[76] Βλ. *Aghatise E.,* Trafficking for prostitution in Italy, Concept paper for the Expert Group Meeting on "Trafficking in women and girls", 18 – 22 Νοεμβρίου 2002, Glen Cove, New York, USA, EGM/TRAF/2002/ ep. 4, σελ. 15 επ., *Vaz Cabral G.,* La traite des êtres humains. Réalités de l' esclavage contemporain, La Découverte, Paris, 2006, σελ. 197 επ.

[77] Βλ. *Giammarino M. G.*, Keynote Speech in "Ensuring Human Rights Protection in countries of destination: breaking the Cycle of Trafficking", Conference Report, Helsinki , 23 – 24 Σεπτεμβρίου 2005, OSCE/ODIHR, 2005, σελ. 30 επ.

[78] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 789.

σημαίνει ότι τα θύματα μπορούν να παραμείνουν στην ιταλική επικράτεια, όπως ακριβώς κάθε αλλοδαπός που εγκαταστάθηκε νόμιμα στη χώρα. Αυτή η ανανέωση της άδειας διαμονής (: μετατροπή) είναι ανεξάρτητη από το αποτέλεσμα της ποινικής διαδικασίας, κάτι που ενέχει ιδιαιτέρας σημασίας στην περίπτωση που ο κατηγορούμενος αθωώθηκε ή έπαυσε η δίωξη για οιονδήποτε λόγο.

Αξίζει, εντούτοις, να σημειωθεί ότι στην πράξη, η ιταλική κυβέρνηση επιχειρεί σε ένα μέτριο επίπεδο την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων[79]. Αν και, όπως ανωτέρω μνημονεύθηκε, τα θύματα δεν είναι υποχρεωμένα να συνεργασθούν με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή η παρεχόμενη στα θύματα προστασία με την χορήγηση άδειας διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους, δεν εξαρτάται από το εάν το θύμα καταγγείλει τους δράστες του, ορισμένες ιταλικές ΜΚΟ και διεθνείς οργανισμοί αναφέρουν ότι οι επιληφθείσες αρχές δίνουν ιδιαίτερη προτίμηση σε εκείνα τα θύματα, τα οποία συνεργάζονται με αυτές για τη δίωξη των δραστών. Ακόμη, αναφέρεται ότι ένας μεγάλος αριθμός θυμάτων δεν αναγνωρίζονται λόγω της ασυνεπούς εφαρμογής εκ μέρους των αρμοδίων υπαλλήλων των κριτηρίων αναγνώρισης και αντιμετωπίζονται ως παράνομοι μετανάστες.

ΙΙ. Το δίκαιο του Βελγίου

Α. Το νομικό καθεστώς

Ομοίως και το Βέλγιο, είναι μία από τις χώρες προορισμού, αλλά και διέλευσης των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, με σκοπό την εργασιακή και τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Ανήλικα κορίτσια και γυναίκες, κατά κανόνα από την Νιγηρία, τη Ρωσία, την Αλβανία, τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία καθίστανται θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης και οι άνδρες καθίστανται θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης στον αγροτικό τομέα, κ.ά.

Ο Βέλγος νομοθέτης, αλλά και σύσσωμη η βελγική κοινότητα αντέδρασαν γρήγορα και άμεσα στο φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων και στην προστασία των θυμάτων. Αναλυτικά, τα πορίσματα μίας κοινοβουλευτικής εξεταστικής επιτροπής που είχε αναλάβει τη διερεύνηση της εμπορίας ανθρώπων, ως αποτέλεσμα ορισμένων

[79] Βλ. *Department of State USA*, ό.π., σελ. 215 – 216.

τραγικών γεγονότων, οδήγησαν στη θέσπιση του νόμου τής 13ης Απριλίου 1995, που περιέχει διατάξεις για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και της παιδικής πορνογραφίας. Ο ίδιος νόμος παρείχε επίσης ένα νομικό υπόβαθρο για τη δίωξη της παρανόμου διακίνησης λαθρομεταναστών. Ακολούθως, στις 10 Αυγούστου 2005, τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για την εμπορία ανθρώπων (νόμος της 10ης Αυγούστου 2005 για την τροποποίηση διάφορων διατάξεων με σκοπό την ενίσχυση της καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και κατά των πρακτικών των δραστών).

Έτσι, το Βέλγιο προσήρμοσε την εθνική τού νομοθεσία στις νέες διεθνείς και ευρωπαϊκές πράξεις που εγκρίθηκαν τα τελευταία χρόνια. Ο νέος νόμος κάνει σαφή διάκριση μεταξύ της εμπορίας ανθρώπων, αφενός, και του λαθρεμπορίου ανθρώπων, αφετέρου, και ορίζει τα εγκλήματα αντίστοιχα στον Ποινικό Κώδικα (νέο άρθρο 433 επ.) και στον νόμο της 15ης Δεκεμβρίου 1980, σχετικά με την είσοδο στην επικράτεια, τη διαμονή, τη διαμονή και την απομάκρυνση αλλοδαπών (άρθρο 77Α επ.)[80].

Αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, ήδη από το έτος 1993, είχε εισαχθεί στο βελγικό δίκαιο ειδικό καθεστώς για την παροχή συνδρομής και προστασίας στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αν και το ολοκληρωμένο σύστημα ενσωματώθηκε σε υπουργική εγκύκλιο το έτος 1994 και σε δύο επόμενες υπουργικές οδηγίες, των ετών 1997 και 2003.

Ο νόμος της 15ης Σεπτεμβρίου 2006 σχετικά με την τροποποίηση του νόμου περί αλλοδαπών τής 15ης Δεκεμβρίου του 1980, αποτελεί συνέπεια της εναρμόνισης της Οδηγίας 2004/81/ΕΚ στο βελγικό δίκαιο και παρέχει την νομική βάση τού καθεστώτος για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, και στα τέλη του έτους 2008, το ολοκληρωμένο σύστημα προστασίας των θυμάτων ενσωματώθηκε σε νέα υπουργική εγκύκλιο της 26ης Σεπτεμβρίου 2008, σχετικά με την καθιέρωση διεπιστημονικής συνεργασίας όσον αφορά στα θύματα της εμπορίας ανθρώπων και ορισμένων σοβαρών μορφών διακίνησης λαθρομεταναστών. Ο κύριος στόχος τής τελευταίας εγκυκλίου αποτελεί ο προσδιορισμός των διαδικασιών όσον αφορά στον εντοπισμό, την παραπομπή, την υποδοχή και τη συνδρομή θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

[80] Βλ. Βέλγιο, 2. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Ακολούθως, όπως και στην Ιταλία ομοίως και στο Βέλγιο, ο ρόλος των ΜΚΟ είναι κυρίαρχος και άκρως σημαντικός. Οι εξειδικευμένες ΜΚΟ συνεργάζονται με τις υπόλοιπους εμπλεκόμενους φορείς και τις αρμόδιες αρχές και όλοι τους βρίσκονται υπό τον έλεγχο της διυπουργικής ομάδας, που συντονίζει την όλη προσπάθεια στην πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων και στην προστασία των θυμάτων αυτής, ενώ συμβουλευτικό ρόλο έχει το Κέντρο για την Ισότητα Ευκαιριών και τον Αγώνα ενάντια στο Ρατσισμό.

Αυτό το Κέντρο έχει ρόλο διαμεσολαβητή μεταξύ των εκπροσώπων των διαφόρων Υπουργείων που εμπλέκονται στην αντιμετώπιση του trafficking, των αρμόδιων εισαγγελικών και αστυνομικών αρχών και της υπηρεσίας μετανάστευσης. Ακόμη, θέτει κοινές προδιαγραφές στα τρία Ειδικά Κέντρα που υπάρχουν στο Βέλγιο και εξειδικεύονται σε θέματα εμπορίας ανθρώπων και τα οποία επιχορηγούνται από το κράτος (Payoke στην Αμβέρσα, Pag-Asa στις Βρυξέλλες και Sürya στη Λιέγη). Τα εν λόγω Κέντρα, πέραν της παροχής καταλύματος, ψυχοσωματικής προστασίας και κάθε άλλου είδους αρωγής και προστασίας προς τα θύματα, έχουν δικαίωμα μέχρι και να ενεργήσουν εξ ονόματος των ιδίων των θυμάτων και για λογαριασμό τους, είτε σχετικά με την υποβολή αιτημάτων αδειών διαμονής, είτε επικουρώντας τα στην όλη διαδικασία που λαμβάνει χώρα, είτε συνδράμοντας στην παράσταση πολιτικής αγωγής στην επακολουθήσασα δίκη[81].

Όσον αφορά στην άδεια διαμονής, αφού τα θύματα εμπορίας ανθρώπων αναγνωρισθούν ως τέτοια, μέσα σε 24 ώρες η Υπηρεσία Αλλοδαπών (Office des Entrangers) τους παρέχει με πράξη (ordre de sortie) περίοδος περίσκεψης 45 ημερών, κατά την οποία θα αποφασίσουν εάν θα συνεργασθούν με τις αρχές, δηλαδή να προβούν σε καταγγελία των δραστών στις αρμόδιες αρχές, ή εάν δηλώσουν την επιστροφή τους στη χώρα προέλευσης[82]. Ασφαλώς, κατά τη διάρκεια της χρονικής αυτής περιόδου, το θύμα έχει πρόσβαση σε κοινωνικές υπηρεσίες προς παροχή αρωγής.

[81] Βλ. *Nuyts G.*, Country Report: Belgium "Awareness – raising of judicial authorities concerning trafficking in human beings", IOM, 2005.

[82] Εάν το θύμα δε συνεργασθεί με τις αρχές, είτε απέχει από τη μήνυση είτε την αποσύρει, τότε διατάσσεται η απέλαση αυτού από τη χώρα, εκτός εάν το θύμα καταθέσει αίτηση για άδεια διαμονής σύμφωνα με τη διαδικασία STOP, που αφορά τις «εξαιρετικές περιστάσεις» του άρ. 9 παρ. 3 του νόμου περί αλλοδαπών, βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 793, υποσημ. [51].

Όταν η περίοδος αυτή παρέλθει, το θύμα υποβάλλεται στο ειδικό καθεστώς θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και απολαμβάνει την προστασία που εκ του νόμου προβλέπεται στο πλαίσιο αυτό, προστασία που περιλαμβάνει τη στέγαση, την ψυχολογική υποστήριξη, την νομική βοήθεια, κ.λπ.

Αφού οι δράστες καταδικασθούν, το θύμα μπορεί να αποκτήσει μόνιμη άδεια διαμονής στη βελγική επικράτεια, για τη χορήγηση της οποία συνεκτιμάται η συνεισφορά τού θύματος στην αποδεικτική διαδικασία και η ενσωμάτωση αυτού στη βελγική κοινότητα, ενώ μπορεί επίσης να λάβει άδεια απεριόριστης διαμονής, ανεξάρτητα της καταδίκης των δραστών, υπό την προϋπόθεση να διαπιστωθεί (από τον Εισαγγελέα ή έναν Ειδικό Ελεγκτή) ότι το θύμα είναι πράγματι θύμα εμπορίας ανθρώπων. Όταν δε η καταδικαστική απόφαση για το δράστη καθυστερήσει πάνω από δύο (2) έτη, τότε η άδεια διαμονής στο θύμα μπορεί να μετατραπεί σε άδεια διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους[83].

Β. Συμπέρασμα

Αξίζει να τονισθεί ότι, όπως και στο ελληνικό δίκαιο (μετά βέβαια από την εισαγωγή του ν. 4052/2014), οι σχετικές ρυθμίσεις με την άδεια διαμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών, που είναι θύματα εμπορίας ή παράνομης διακίνησης λαθρομεταναστών, που συνεργάζονται με τις αρμόδιες αρχές, καλύπτον αμφότερα τα θύματα εμπορίας ανθρώπων (traites des êtres humains) και τα θύματα παράνομης διακίνησης λαθρομεταναστών (traffic des êtres humains), κάτι που, όμως, το βελγικό δίκαιο αναγνώριζε πολύ πριν την ενσωμάτωση της ανωτέρω Οδηγίας στην έννομη τάξη του.

Ο Βέλγος νομοθέτης κάλυπτε μάλιστα περισσότερα πρόσωπα από ό,τι η Οδηγία, ως επωφελούμενα της προστασίας του, από τη στιγμή που περιελάμβανε και τα θύματα σοβαρών μορφών διακίνησης μετά από αποκομιδή κέρδους[84]. Άλλαις λέξεσι, στην έννοια του θύματος ο Βέλγος νομοθέτης εντάσσει και τα πρόσωπα που υποβοηθήθηκαν να εισέλθουν παρανόμως στη βελγική επικράτεια, εφόσον η είσοδος αυτή έλαβε χώρα με αποκομιδή κέρδους των διακινητών από την εξευτελιστική

[83] Βλ. *De Witte J.* (ed.), Rapport du Centre pour l' égalité des chances de la lute contre le racisme "Les victims sous les protecteurs", Ιούλιος, 2006.
[84] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 792.

εκμετάλλευση των θυμάτων, όταν δηλαδή αυτά ωθήθηκαν σε παροχή εξαναγκαστικής εργασίας υπό συνθήκες αντιτιθέμενες προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δίνοντας μεγάλη σημασία στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τού θύματος και ειδικά σε αυτό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Όπως και στο ελληνικό δίκαιο και σε αντίθεση με το ιταλικό, το βελγικό δίκαιο ζητά πάντα τη συνεργασία τού θύματος και η άδεια διαμονής χορηγείται στο θύμα εφόσον τούτο συμφωνήσει να συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές, μετά από αίτημα που υποβάλλει εξ ονόματος αυτού το Κέντρο υποδοχής, στο οποίο το θύμα υποχρεωτικά οδηγείται. Όμως, ο εν λόγω μηχανισμός προστασίας τού θύματος είναι δομημένος τόσο σωστά, παρέχοντας ένα πλέγμα δικαιωμάτων και παροχών που μπορεί να βοηθήσει το θύμα να σταθεί γρήγορα στα πόδια του, ώστε και το δίκαιο του Βελγίου, υπό άλλη οπτική γωνία από ό,τι εκείνο της Ιταλίας, να θεωρείται μία εξαιρετική νομοθεσία για την πρόληψη και καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά ασφαλώς και την προστασία των θυμάτων.

ΙΙΙ. Το δίκαιο της Ολλανδίας

Η Ολλανδία αποτελεί χώρα προέλευσης, διέλευσης, αλλά και προορισμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ο ολλανδός νομοθέτης είναι από τους πρώτους που εισήγαγε στην εθνική έννομη τάξη του την απαγόρευση της εμπορίας ανθρώπων, το έτος 1911. Όμως, το προϋφιστάμενο άρ. 250Α του ολλανδικού Ποινικού Κώδικα αντικατεστάθη από το εκτενέστερο άρ. 273ΣΤ (F), το έτος 2005, ούτως ώστε να συμπεριληφθούν όλες οι μορφές εμπορίας ανθρώπων. Αρχικά, η ολλανδική νομοθεσία για την εμπορία ανθρώπων ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την πορνεία, εντούτοις έπειτα διευρύνθηκε η έννοια της εμπορίας ανθρώπων, ούτως ώστε να περιλαμβάνει όλες τις μορφές εκμετάλλευσης (εργασιακή εκμετάλλευση, εμπόριο οργάνων, κ.λπ.).

Αξίζει να αναφερθεί ότι η Οδηγία 2004/81/ΕΚ του Συμβουλίου, σχετικά με τον τίτλο παραμονής που χορηγείται στους υπηκόους τρίτων χωρών θύματα ή συνέργειας στη λαθρομετανάστευση, οι οποίοι συνεργάζονται με τις αρχές, στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό στο ολλανδικό μοντέλο, το οποίο είχε εισάγει ήδη από το έτος 1988 τη χορήγηση άδειας διαμονής βραχείας διαρκείας για τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, η ίδια ρύθμιση επεκτάθηκε και για τους μάρτυρες, οι οποίοι είναι πρόθυμοι να παράσχουν πληροφορίες σχετικές με υποθέσεις εμπορίας.

Από το έτος 2005[85], χορηγείται άδεια προσωρινής διαμονής σε θύματα εμπορίας ανθρώπων που αναγνωρίσθηκαν ως τέτοια, αλλά και σε πρόσωπα που πιθανολογείται ότι είναι θύματα trafficking, προκειμένου έπειτα να καταγγείλουν τους εμπόρους τους[86], ενώ ακόμη χορηγείται το δικαίωμα για εργασία, όπως επίσης και η δυνατότητα για οικογενειακή συνένωση με τα ανήλικα τέκνα τους, για όσο χρονικό διάστημα θα ισχύει η άδεια διαμονής τους.

Η άδεια διαμονής χορηγείται από τη στιγμή που το θύμα αποφασίσει να συνεργασθεί με τις αρμόδιες αρχές, δηλαδή μετά την πάροδο της χορηγουμένης προθεσμίας περίσκεψης των τριών (3) μηνών, και έχει διάρκεια ενός (1) έτους, με δικαίωμα ανανέωσης έως τρία (3) έτη[87], ενώ το θύμα μπορεί να υποβάλει αίτηση για συνέχιση της παραμονής του στην ολλανδική επικράτεια, ακόμη και μετά το πέρας των τριών ετών και ακόμη και εάν η ποινική υπόθεση εκκρεμεί ή εάν απαλλάσσεται ο δράστης από τις κατηγορίες. Ακολούθως, κατά τη διάρκεια της προθεσμίας περίσκεψης, αλλά και της παραμονής τού θύματος στην ολλανδική επικράτεια μετά τη χορήγηση άδειας διαμονής, η κυβέρνηση παρέχει στα θύματα την απαραίτητη νομική, οικονομική και ψυχολογική βοήθεια, συμπεριλαμβανομένης της στέγασης, της ιατρικής περίθαλψης, των παροχών κοινωνικής ασφάλισης και της εκπαίδευσης.

Άδεια διαμονής μπορεί να χορηγηθεί επίσης για ανθρωπιστικούς λόγους, όταν η συνεργασία τού θύματος με τις αρχές δεν οδήγησε σε ποινική δίωξη ή σε καταδίκη, εάν ασφαλώς μεμονωμένα γεγονότα και περιστάσεις το καθορίζουν. Από τη στιγμή δε που θα υπάρξει αμετάκλητη δικαστική απόφαση για το δράστη, το θύμα έχει δικαίωμα να αιτηθεί άδεια μόνιμης διαμονής για ανθρωπιστικούς λόγους.

Η σχετική με τη χορήγηση άδειας διαμονής απόφαση εκδίδεται από την Υπηρεσία Μετανάστευσης και Πολιτογράφησης για λογαριασμό τού Υπουργού

[85] Βλ. την Υπουργική Απόφαση της 09.03.2005 επί θεμάτων αλλοδαπών και ένταξης, για την τροποποίηση της απόφασης του 2000, Εφημερίδα της Ολλανδικής Κυβέρνησης, 16.03.2005, αριθ. 53, σελ. 15.

[86] Βλ. *Κούρτης Β.*, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), σελ. 300 επ.

[87] Βλ. Ολλανδία, 2. Θεσμικό και Νομικό Πλαίσιο, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Δικαιοσύνης, μέσα σε 24 ώρες, γεγονός που σημαίνει ότι η χορήγηση της άδειας δεν εξαρτάται από την απόφαση των αρμοδίων αρχών για την έναρξη της σχετικής έρευνας[88].

Αυτό το σημείο τής ολλανδικής νομοθεσίας είναι άκρως σημαντικό (ιδίως εάν συγκριθεί με την ελληνική πρακτική), λόγον δι' ον στηρίζεται από τη μία πλευρά στη μείωση του χρόνου και των όποιων εμποδίων για την προστασία τού θύματος και από την άλλη, στη δημιουργία αισθήματος ασφάλειας προς το θύμα, ούτως ώστε το τελευταίο να παρέχει στη συνέχεια πληροφορίες για τη δίωξη που θα ακολουθήσει. Ο Ολλανδός νομοθέτης με τον τρόπο αυτό (σχεδόν ομοίως με τον Ιταλό) φροντίζει να αποκτήσει την εμπιστοσύνη τού θύματος, με σκοπό τούτο να συνεργασθεί μαζί του, γνωρίζοντας πως εάν προχωρήσει σε καταγγελία του δράστη που το εκμεταλλεύθηκε, δε θα έχει πλέον το φόβο τής άμεσης απέλασης από τη χώρα[89].

Ουσιώδης είναι και ο ρόλος τού Κέντρου Συντονισμού για την Εμπορία Ανθρώπων (Coordination Centre for Human Trafficking, CoMensha[90]), το οποίο αποτελεί μία ΜΚΟ, που λαμβάνει κρατική χρηματοδότηση, συνεργάζεται στενά με τις αρμόδιες αστυνομικές και εισαγγελικές αρχές, με σκοπό την παροχή προστασίας και συνδρομής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και την καταγραφή πιθανών θυμάτων και τη συλλογή σχετικών πληροφοριών γύρω από το φαινόμενο του trafficking. Όταν οι αρμόδιες αρχές υποψιασθούν ότι ένα πρόσωπο αποτελεί θύμα εμπορίας, οφείλουν να ειδοποιήσουν την CoMensha, όπως επίσης τα θύματα μπορούν να την προσεγγίσουν ευθέως.

Από το έτος δε 2008, η ολλανδική κυβέρνηση ίδρυσε καταφύγια για τα θύματα βίας, συμπεριλαμβανομένων των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και τον Ιούνιο του 2010, άρχισε ένα πιλοτικό πρόγραμμα τριών νέων καταφυγίων, ειδικά εξοπλισμένων για να παρέχουν αρωγή και προστασία στα θύματα εμπορίας ανθρώπων[91].

[88] Βλ. *Παπασιώπη – Πασιά Ζ.*, ό.π., σελ. 794.
[89] Βλ. *Van Liempt I.*, Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas, σε: C. L. Van den Anker, Doomernik J. (επιμ.), Trafficking and Human Rights, 2006.
[90] Βλ. και το διαδικτυακό τόπο mensenhandel.nl.
[91] Βλ. Ολλανδία 3. Εφαρμογή της Πολιτικής κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ.

Η ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

1. Οι προκλήσεις στην έρευνα της εμπορίας ανθρώπων

Η κοινωνική επαγρύπνηση και το ενδιαφέρον των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών για την εμπορία ανθρώπων, δεν υπήρξαν ποτέ εντονότερα[1]. Ιδίως δε την τελευταία δεκαετία, κύρια προτεραιότητα πλήθους ερευνητών έχει καταστεί η μελέτη και η ανάλυση του trafficking σε παγκόσμιο, αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Ασφαλώς, σε μία προσπάθεια καθορισμού τού προφίλ τού σύγχρονου trafficking, έρχεται κανείς αντιμέτωπος με μία σειρά προκλήσεων, λόγον γι' ον η εμπορία ανθρώπων δεν αποτελεί ένα φαινόμενο που περιορίζεται σε μία μόνο μορφή, ούτε παραμένει στάσιμο, αλλά μεταλλάσσεται και εξελίσσεται ραγδαίως. Αυτή η πολυπλοκότητα του trafficking δεν εξαντλείται στο γεγονός τής εναλλαγής των τρόπων εκδήλωσης (σεξουαλικής, εργασιακής εκμετάλλευσης, εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων), αλλά εντοπίζεται εξίσου στην ανάλυση αυτού. Έτσι, η σύγχρονη εμπορία ανθρώπων εμφανίζεται να υπόκειται σε διαφορετικές αναλύσεις, ανάλογα με το πλαίσιο της έρευνας: το trafficking εξετάζεται στα πλαίσια ανάλυσης της έμφυλης διάστασης, στα πλαίσια της κοινωνικής ανισότητας και της επικράτησης συνθηκών ακραίας φτώχειας, αλλά και ως ηθικό πρόβλημα.

Οιουδήποτε είδους ανάλυση και να αποφασίσει να ακολουθήσει κανείς, ένα είναι σίγουρο: οι παγκόσμιες διαστάσεις τού φαινομένου, συνδυαστικά με τη δυσχέρεια συλλογής στοιχείων και δεδομένων, καθιστούν ιδιαιτέρως περίπλοκο το σχηματισμό συνολικής εικόνας για τις ακριβείς διαστάσεις και την εξέλιξη της εμπορίας ανθρώπων[2]. Ακριβείς πληροφορίες ως προς την έκταση και τα χαρακτηριστικά τής εμπορίας ανθρώπων δε μπορούν να προκύψουν, κυρίως εξαιτίας

[1] Βλ. *Laczko F.*, Introduction. Data and research on human trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 6.

[2] Βλ. *Κυριαζή Τ.*, Εμπορία Ανθρώπων, Διεθνές & Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, σελ. 82.

της ανυπαρξίας εκτενών και αξιόπιστων συστημάτων συλλογής συγκριτικών δεδομένων[3].

Αλήθεια είναι ότι τα εμπόδια που ανακύπτουν και οι προκλήσεις με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι οι ερευνητές είναι διττής φύσεως και εντοπίζονται στον εν γένει χαρακτήρα τού υπό έρευνα φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων (γεγονός που καθιστά πράγματι άκρως δυσχερή τη διερεύνηση), αλλά και στους τρόπους που τα συναφή δεδομένα συλλέγονται[4] και τη μεθοδολογία που ακολουθείται[5].

Αναλυτικά, ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ερευνητές στη μελέτη της εμπορίας ανθρώπων, είναι ότι δεν υπάρχει κοινή συμφωνία αναφορικά με το τι πρέπει να μελετηθεί. Αν και ο ορισμός στο Πρωτόκολλο για την πρόληψη, καταπολέμηση και τιμωρία της εμπορίας ανθρώπων ιδίως των γυναικών και των παιδιών[6] παρέχει μία κύρια κατεύθυνση (τουλάχιστον ως προς την νομική έννοια της εμπορίας ανθρώπων), οι ερευνητές αποκλίνουν για τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να ορισθεί και να μελετηθεί η εμπορία ανθρώπων[7]. Οι συζητήσεις εντοπίζονται σε ζητήματα παράνομης μετανάστευσης και πορνείας, και τη σχέση τους με την εμπορία ανθρώπων. Αυτή η σύγχυση – και ορισμένες φορές εξομοίωση – των ανωτέρω εννοιών, συνεπάγεται την ποιοτική διαφορά των εκάστοτε ερευνών που διεξάγονται, και την ίδια στιγμή απομακρύνει το ερευνητικό ενδιαφέρον από μία σειρά άλλων ερωτημάτων (όπως λ.χ. γιατί έχει δοθεί ελάχιστη προσοχή στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων του σώματος;, ή πώς τα μέλη τής κοινωνίας ορίζουν την εμπορία ανθρώπων και την εκμετάλλευση του ανθρώπινου σώματος;), ερωτήματα που έχουν άμεσες επιπτώσεις στο εάν τα θύματα αναζητούν εν τέλει βοήθεια και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο θα απαντήσουν σε ερωτήσεις των αρμοδίων υπηρεσιών και αρχών, που έχουν στόχο να διακρίνουν εάν τα πρόσωπα

[3] Βλ. *Συκιώτου Α.*, Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, Δράστης και Κατασταλτικές Στρατηγικές, σελ. 31.

[4] Η έρευνα για την εμπορία ανθρώπων έχει επικριθεί εντόνως στο παρελθόν για το λόγο ότι δεν περιέγραφε τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης δεδομένων, βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 6.

[5] Βλ. *Calandruccio G.*, A Review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 288.

[6] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α.** του παρόντος.

[7] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 11, *Anderson, B., O'Connell Davidson J.*, Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multi-Country Pilot Study, IOM, Geneva.

αυτά έχουν καταστεί θύματα εμπορίας ανθρώπων ή «απλώς» παράνομης μετανάστευσης[8].

Άλλο επιπλέον ιδιαίτερο πρόβλημα είναι ότι τα θύματα trafficking αποτελούν, όπως ορίζεται εγκληματολογικά, μέρος ενός «κρυμμένου πληθυσμού» (hidden population). Ο κρυμμένος πληθυσμός ορίζεται από τους ερευνητές ως μία ομάδα προσώπων, το μέγεθος και τα όρια των οποίων είναι άγνωστα και για τα οποία δεν υπάρχει πλαίσιο δειγματοληψίας[9]. Αυτό έχει ως συνέπεια να καθίσταται σχεδόν αδύνατο να αντληθεί από τα πρόσωπα αυτά ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τού πληθυσμού[10] και έτσι, για τις εμπειρικές μελέτες, εμφανίζει άλλες προκλήσεις και απαιτεί διαφορετικές προσεγγίσεις από εκείνες που χρησιμοποιούνται συνήθως για τους μάλλον ευκόλως παρατηρούμενους πληθυσμούς.

Ακολούθως, ένα σημαντικό μέρος των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων πλειστάκις παραμένουν ανεξιχνίαστα ή καν δεν αναφέρονται στις αστυνομικές αρχές, εκ του λόγου ότι τα θύματα διστάζουν ή δεν είναι σε θέση να το πράξουν, εξαιτίας του φόβου για την ασφάλεια και τη ζωή τους ή των οικείων τους[11]. Ακόμη δε και όταν τα θύματα πλησιάσουν τις αστυνομικές αρχές ή μετακινηθούν στις ασφαλείς αρμόδιες υπηρεσίες παροχής προστασίας και αρωγής (ΜΚΟ, κ.λπ.), δε μιλούν για τις εμπειρίες που βίωσαν από το έγκλημα. Αντίθετα, αναζητούν βοήθεια για έτερα ζητήματα, όπως για θέματα μετανάστευσης ή ενδοοικογενειακής βίας[12]. Ο λόγος, πέραν του φόβου αντιποίνων, εντοπίζεται και στο γεγονός ότι τις περισσότερες φορές τα θύματα δεν εμπιστεύονται την αστυνομία και πιστεύουν, αντίστροφα, ότι η αστυνομία δεν τους εμπιστεύεται, ούτε πιστεύει τις ιστορίες τους, μεταφέροντας εμπειρίες από τις χώρες από όπου προέρχονται, σχετικά με την αστυνομική

[8] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 238.

[9] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 18.

[10] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 5.

[11] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 12.

[12] Βλ. *Brennan D.*, Methodological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the Field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 41, *«Καμία από τις γυναίκες δεν μου λέει "είμαι θύμα εμπορίας ανθρώπων", αλλά αντί αυτού λένε "χρειάζομαι βοήθεια για να μην απελαθώ"»*, ή ακόμα τα θύματα *«μιλούν για κακοποίηση, πράγματα όπως "ο φίλος μου με χτύπησε", αλλά δε μιλούν ποτέ για εμπορία ανθρώπων»*.

διαφθορά[13]. Ουσιώδη ρόλο διαδραματίζουν και οι εκάστοτε πολιτικές των χωρών, οι οποίες οδηγούν σε ποινικοποίηση των θυμάτων (για πράξεις όπως την παράνομη είσοδο στην επικράτεια ή την παράνομη πορνεία), αντί σε προστασία τους, συγχρόνως με το ενδεχόμενο της δεύτερης θυματοποίησης, που θα προκύψει ακριβώς από αυτή την αντιμετώπιση του θύματος από τους αρμόδιους φορείς, και τον μετέπειτα στιγματισμό τους, δηλαδή το κοινωνικό στίγμα (όπως ακριβώς λειτουργεί και η θεωρία τής ετικέτας για τον εγκληματία)[14]. Όλα αυτά καθιστούν τα θύματα απρόθυμα να απευθυνθούν στις αρμόδιες αρχές και να καταγγείλουν τους δράστες τους, ή και να αρνηθούν να συνεργαστούν ή ακόμη να δώσουν αναξιόπιστες απαντήσεις που θα διευκολύνουν τη δίωξη των τελευταίων, με σκοπό να προστατέψουν την ιδιωτική ζωή τους[15].

Ακόμη, υπογραμμίζεται η έλλειψη συγκρίσιμων περιφερειακών δεδομένων και η έλλειψη ανταλλαγής δεδομένων μεταξύ των κρατών, εκ του λόγου ότι, από τη μία πλευρά, τα κράτη δεν είναι διατεθειμένα να μοιραστούν εμπιστευτικές πληροφορίες και, από την άλλη, ελλείπουν τυποποιημένες κατευθυντήριες γραμμές για τη συλλογή των δεδομένων αυτών (τόσο σε ευρωπαϊκό, όσο και σε διεθνές επίπεδο). Αυτή η τρέχουσα ad hoc και κατακερματισμένη προσέγγιση της εμπορίας ανθρώπων από τα κράτη, επιτρέπει ουσιώδη κενά πληροφοριών, με αποτέλεσμα οι εκτιμήσεις τού φαινομένου να βασίζονται σε αναξιόπιστα δεδομένα και – στην καλύτερη των περιπτώσεων – σε μερικώς ενημερωμένες εκτιμήσεις[16].

Άλλη δυσχέρεια στη συλλογή αξιόπιστων στατιστικών στοιχείων για την εμπορία ανθρώπων αποτελεί η χαμηλή προτεραιότητα που πλήθος κρατών δίνουν στο φαινόμενο αυτό, παραλείποντας να θεσπίσουν συγκεκριμένους νόμους για την αντιμετώπιση του trafficking και την προστασία των θυμάτων. Αν οι χώρες δεν έχουν προβλέψει διατάξεις αποκλειστικά για την εμπορία ανθρώπων, η τελευταία

[13] Βλ. *Brennan D.*, ό.π., σελ. 42, *Παπαθανασόπουλος Ε.*, Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ. και ιδίως σελ. 1430.

[14] Βλ. *Calandruccio G.*, ό.π., σελ. 288 – 289, *Langberg L.*, A Review of Recent OAS Research on Human Trafficking in Latin American and Caribbean Region, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 132, όπου η συγγραφέας τονίζει ότι οι ερευνητές τής εμπορίας ανθρώπων στις χώρες αυτές αντιμετωπίζουν ακριβώς τις ανωτέρω δυσκολίες στη συλλογή αξιόπιστων δεδομένων για τα εγκλήματα αυτά.

[15] Βλ. *Heckathorn D. D.*, Respondent-driven sampling: a new approach to the study oh hidden populations, σε: Social Problems, 44 (2), σελ. 174 επ.

[16] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 11, *Europol*, Knowledge Product, Trafficking in Human Beings in the European Union, 2011, σελ. 3.

συγκαταλέγεται (και κατά την έρευνα) αναγκαστικά σε άλλες εγκληματικές πράξεις (πορνεία, παράνομη μετανάστευση, κ.λπ.). Ειδικά δε στις αναπτυσσόμενες χώρες, η ικανότητα συλλογής τέτοιων δεδομένων μπορεί να είναι άκρως δυσχερής έως αδύνατη. Ακόμη, όμως, και στις χώρες τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, η κλίμακα και η φύση τής εμπορίας ανθρώπων δεν είναι εύκολο να καθοριστεί, από τη στιγμή που τούτη η εγκληματική δραστηριότητα κρύβεται πίσω από και μέσα σε άλλα εγκλήματα, όπως την παράνομη μετανάστευση, την πορνεία ή τις εργασιακές διαφορές[17]. Αυτό οδηγεί στο ανεπιθύμητο αποτέλεσμα πλείστες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων να μη διερευνώνται ή να καταγράφονται ως τέτοιες, και επομένως τα στοιχεία που προκύπτουν από τις σχετικές έρευνες για το trafficking να είναι ελλιπή και αναξιόπιστα[18].

Αξίζει δε να τονισθεί, ότι η έρευνα για την εμπορία ανθρώπων τείνει να επικεντρώνεται (και ίσως όχι αδικαιολόγητα) σε μεγάλο βαθμό σε συγκεκριμένες μορφές εκμετάλλευσης (κυρίως στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών[19]), αγνοώντας – ή στην καλύτερη των περιπτώσεων παραμελώντας – άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, εξίσου ουσιώδεις[20], όπως την εργασιακή εκμετάλλευση και το εμπόριο ανθρωπίνων οργάνων τού σώματος. Αλήθεια είναι ότι ο κύριος όγκος τής υπάρχουσας βιβλιογραφίας επικεντρώνεται στην εμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών και παιδιών, γεγονός που αν και συνέβαλε στην ανάπτυξη σαφέστερων ορισμών και στην αποκάλυψη των μηχανισμών εμπορίας ανθρώπων, παρουσιάζει μόνο μία μερική και μη αντιπροσωπευτική εικόνα[21].

Ασφαλώς, η έμφαση στην εμπορία ανθρώπων για σεξουαλική εκμετάλλευση μπορεί να αποδοθεί σε διάφορους λόγους. Ο βαθμός δυσκολίας τής έρευνας της εκάστοτε μορφής εκμετάλλευσης πράγματι είναι ποιοτικά διαφορετικός: η έρευνα

[17] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 12.
[18] Βλ. *Europol*, ό.π., σελ. 3.
[19] Λόγου χάρη, οι ερευνητικές προσπάθειες στη Δυτική Αφρική επικεντρώνονται στη συλλογή δεδομένων σχετικά με τα μικρά παιδιά, τα οποία προσλαμβάνονται και μεταφέρονται πέρα από τα σύνορα και αργότερα καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης για να εργαστούν στη γεωργία και τις οικιακές υπηρεσίες, αλλά και για τις γυναίκες που διακινούνται στη βιομηχανία τού σεξ, βλ. *Adepoju A.*, Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 84.
[20] Βλ. *Laczko F.*, ό.π., σελ. 9.
[21] Βλ. *Andrees B., N. J. van der Linden M.*, Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 55.

στο πεδίο τής σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι ευκολότερη από εκείνη του εμπορίου ανθρωπίνων οργάνων, καθώς οι γυναίκες που ασκούν πορνεία βρίσκονται σε γνωστές περιοχές και έτσι μπορούν σχετικά εύκολα να παρατηρηθούν και να μετρηθούν. Ακόμα και οι γυναίκες σε καταστάσεις σοβαρής εκμετάλλευσης δε μπορούν ποτέ να είναι εντελώς αόρατες στην αρένα τής πορνείας, από τη στιγμή που οι διακινητές τους πρέπει να πουλήσουν τις γυναίκες σε τρίτους (πελάτες)[22]. Επιπλέον, πολλές κυβερνήσεις[23] είναι περισσότερο ευαισθητοποιημένες και υποστηρίζουν (τεχνικά και οικονομικά) κατά το πρώτον τις έρευνες σχετικά με τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, εις βάρος της διερεύνησης άλλων μορφών εκμετάλλευσης, για το λόγο ότι οι γυναίκες και τα παιδιά αποτελούν τις πιο ευπαθείς ομάδες του πληθυσμού.

Αναμενόμενο είναι δε ότι η πλειοψηφία των δημοσιευμένων μελετών λέγουν ελάχιστα, αν μη τι άλλο, αναφορικά με τις μεθόδους συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων που παρουσιάζουν, περιορίζοντας αυτό το μέρος σε μια σελίδα ή σε ένα σύντομο προσάρτημα[24], ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις είναι προφανές ότι οι ερευνητές έχουν περιορισμένη κατάρτιση στον τομέα τής έρευνας, που αποδεικνύεται από μια σειρά παραλείψεων, μεταξύ των οποίων η έλλειψη κριτικής αξιολόγησης των επίσημων στατιστικών, η μη αξιοποίηση ποιοτικού υλικού με άλλο τρόπο εκτός από επεξηγηματικό τρόπο και καμία ανάλυση γύρω από τους περιορισμούς τής μεθόδου και των δεδομένων[25]. Αυτή η προσέγγιση δε μπορεί να οδηγήσει σε ασφαλή συμπεράσματα για τις πραγματικές διαστάσεις τού φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων.

Από τα ανωτέρω, καθίσταται σαφές ότι τελικά πολλές έρευνες σχετικά με το trafficking κινούνται κυρίως στα πλαίσια της σεξουαλικής εκμετάλλευσης των γυναικών και βασίζονται σε σχετικά μικρά δείγματα θυμάτων, τα οποία συνήθως εντοπίζονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, τις ΜΚΟ ή τους διεθνούς

[22] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 26.

[23] Για την έμφαση των αμερικανικών ερευνών στη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και των παιδιών, βλ. *Gozdziak E., Collett E.*, Research on Human Trafficking in North America: A Review of Literature, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 99 επ. και ιδίως σελ. 117.

[24] Βλ. *Kelly L.*, Journeys of Jeopardy: A review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, Geneva.

[25] Βλ. *Kelly L.*, "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research on Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 236 – 237.

οργανισμούς. Ασφαλώς, η πραγματική αναλογία των υποβοηθούμενων θυμάτων προς το συνολικό αριθμό των θυμάτων trafficking είναι μάλλον άγνωστη, πράγμα που σημαίνει ότι οι έρευνες που βασίζονται μόνο σε υποθέσεις, ίσως να μην είναι αντιπροσωπευτικές του συνολικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Οι προαναφερόμενες δυσχέρειες στη συλλογική αξιόπιστων δεδομένων, προκαλούν ζητήματα κατά την προσπάθεια των ερευνητών να περιγράψουν μία πλήρη και εναργή εικόνα για το trafficking.

2. Η παρούσα μελέτη

Ι. Η μεθοδολογία της έρευνας

Όπως πολλάκις έχει διατυπωθεί, η εμπορία ανθρώπων αποτελεί μία σύγχρονη μορφή δουλείας, ένα παγκόσμιο φαινόμενο που εξυπηρετεί τους απεχθείς σκοπούς των δραστών και που έχει πλέον προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις. Αποτελεί την ίδια στιγμή ένα ειδεχθές έγκλημα, που προσβάλλει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και συνεπάγεται την κατάφορη και διαρκή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανάγοντας τον άνθρωπο σε αντικείμενο εκμετάλλευσης και εμπορεύσιμο είδος. Από την άλλη πλευρά, επιφέρει πλήθος επαχθών συνεπειών (σωματικών και ψυχικών) στα θύματα αυτής της εκμετάλλευσης, των οποίων η εμφάνιση αρχίζει από τη στιγμή που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης και που παραμένουν μάλιστα ακόμη και όταν τούτα διαφύγουν της επιρροής των διακινητών τους[26].

Από τα τις ανωτέρω διαπιστώσεις, φαίνεται να προκύπτει επιτακτική η ανάγκη μελέτης και προσδιορισμού τής έκτασης της εμπορίας ανθρώπων και επιπλέον του τρόπου μεταχείρισης των θυμάτων εμπορίας από τους αρμόδιους φορείς. Οι στόχοι τής παρούσας έρευνας διαρθρώνονται σε δύο επίπεδα: σε πρώτο επίπεδο, λαμβάνει χώρα μία ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων, ούτως ώστε να παρουσιασθεί μία (όσο κατά το δυνατόν) ολοκληρωμένη εικόνα των καταγεγραμμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων. Ακολούθως, σε δεύτερο επίπεδο, εκτίθενται και αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων, αλλά και την προστασία των θυμάτων στα πλαίσια της ελληνικής πραγματικότητας.

Όσον αφορά στη μεθοδολογία, τούτη αποτελεί καθοριστικό κεφάλαιο για την έρευνα, λόγον δι' ον σε αυτό αναλύεται λεπτομερώς η διαδικασία που ακολουθήθηκε από τον ερευνητή για την περάτωση αυτής, στην παρούσα εργασία για το φαινόμενο της εμπορίας ανθρώπων. Αναλυτικά, επί του παρόντος, επιλέχθηκε να αναπτυχθεί η έρευνα αποκλειστικά με βάση τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές, οι οποίες

[26] Βλ. *Zimmerman C., Hossain M., Watts C.*, Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 – 335 και ιδίως σελ. 327 και 331, βλ. και αμέσως προηγούμενο **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**.

χαρακτηρίζονται ως εμφανής εγκληματικότητα[27]. Ο όρος τής εγκληματολογικής στατιστικής αναφέρεται συνήθως σε στοιχεία σχετικά με τις χρονικές, τοπικές, ποσοτικές και ποιοτικές καταγραφές τής εγκληματικότητας, στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των εγκληματιών (λ.χ. ηλικία, φύλο, επάγγελμα, οικογενειακή κατάσταση, εθνικότητα, θρήσκευμα κ.λπ.), στην καταμέτρηση των εγκληματιών από την αστυνομία, την εισαγγελία, τα ποινικά δικαστήρια και τους φορείς εκτέλεσης των ποινών και των μέτρων έξω από τα ιδρύματα (π.χ. υπό όρων αναστολή, χρηματική ποινή, κ.ά.), αλλά και μέσα σε αυτά (π.χ. θεραπευτικά ιδρύματα, σωφρονιστικά ιδρύματα ανηλίκων, φυλακές, απολύσεις, κ.λπ.).

Η συλλογή των δεδομένων αυτών έχει κύριο στόχο τη δημιουργία γνώσεως προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για τη σχεδίαση στρατηγικών, ελέγχου τής εγκληματικότητας[28]. Ασφαλώς, η γενικότητα αυτή του όρου απαιτεί διευκρινίσεις για να γίνεται κατανοητό σε τι είδους στοιχεία λαμβάνει χώρα η εκάστοτε αναφορά: έτσι, η εγκληματολογική στατιστική διακρίνεται συνήθως σε στατιστική τής αστυνομίας, στατιστική συλλήψεων, στατιστική των ποινικών δικαστηρίων ή καταδίκων, στατιστική των φυλακών ή σωφρονιστική στατιστική, στατιστική τής εισαγγελίας και στατιστική των μη στερητικών της ελευθερίας ποινών και μέτρων.

Όμως, πρέπει να αναφερθεί ότι για όλα τα είδη τής εγκληματολογικής στατιστικής έχουν διατυπωθεί επικρίσεις και επιφυλάξεις, με κύριο όλων την αδυναμία τους να παρέχουν αξιόπιστες πληροφορίες και να περιγράψουν την εγκληματικότητα που πραγματικά εκδηλώνεται σε μία χώρα ή σε έναν τόπο σε ένα συγκεκριμένο χρόνο[29], και εξαιτίας τούτου έχει υποστηριχθεί ότι οι εγκληματολογικές στατιστικές μπορούν να χρησιμεύσουν μόνο ως «ενδείκτες»[30]. Αυτό το τμήμα τής εγκληματικότητας που ερευνούν οι εγκληματολογικές στατιστικές (την εμφανή εγκληματικότητα, που διακρίνεται περαιτέρω σε δικαστικά διαπιστούμενη και δήλη εγκληματικότητα[31]), δεν αποτελεί παρά ένα μόνο μέρος τής πραγματικής έκτασης της εγκληματικότητας, του συνόλου δηλαδή των εγκλημάτων

[27] Βλ. αντί πολλών *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 96 επ., *Σπινέλλη Κ.*, Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, σελ. 135, η εγκληματολογική στατιστική αποτελεί την παλαιότερη θετικιστική προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου και η γαλλική εγκληματολογική στατιστική την παλαιότερη στατιστική αυτού του είδους, βλ. ό.π. και ιδίως υποσημ. [136].
[28] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π. σελ. 136 και ιδίως υποσημ. [140].
[29] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π. σελ. 137, πρβλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 27.
[30] Βλ. *Sutherland E. G., Cressey D. R.,* Criminology, σελ. 15 επ.
[31] Βλ. αναλυτικά *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 97 επ.

που διαπράττονται σε δεδομένη τοπικά και χρονικά κοινωνία[32]. Ουδεμία στατιστική παρέχει τον πραγματικό όγκο τής εγκληματικότητας, το σύνολο του οποίου μεταφράζεται από τους εγκληματολόγους ως ένα «παγόβουνο»[33]: συγκεκριμένα, η κορυφή τού παγόβουνου αποτελεί την εγκληματολογική στατιστική, δηλαδή τα διαπραχθέντα εγκλήματα που έχουν περιέλθει στη γνώση των αρμόδιων φορέων και αρχών (στην αστυνομία, κ.λπ.), ενώ η πλατιά βάση τού παγόβουνου αποτελεί τα εγκλήματα που διαπράττονται και δεν περιέρχονται στη γνώση των επισήμων φορέων με οιονδήποτε τρόπο, και άρα δεν έχουν καταγραφεί, όπως ακριβώς συμβαίνει και με το παγόβουνο, η πλατιά βάση του οποίου βρίσκεται κάτω από τη στάθμη τής θάλασσας και δεν είναι ορατή[34].

Αυτή η σκοτεινή περιοχή τής εγκληματικότητας (αφανής εγκληματικότητα, κρυμμένη, hidden, undetected, cachée, Unbekannte εγκληματικότητα, σκοτεινός αριθμός) έχει εντελώς άγνωστη έκταση και αποτελεί ένα από τα παλαιά και πάντα επίκαιρα προβλήματα της εγκληματολογίας και έχει πολλές διαστάσεις. Αναφέρεται η αβεβαιότητα που δημιουργείται από την άγνοια του πραγματικού όγκου τής εγκληματικότητας[35]. Ο σκοτεινός αριθμός αβάσιμα υπολογίζεται συνήθως στο 80% (ή και παραπάνω, αναλόγως με το έγκλημα, κ.λπ.) του συνολικού όγκου τής εγκληματικότητας[36].

Αναφορικά με την παρούσα έρευνα, και τα δύο προαναφερόμενα επίπεδα διαρθρώνονται με βάση τις επίσημες εγκληματολογικές στατιστικές. Αναλυτικά, η ποσοτική προσέγγιση των παγκοσμίων διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων (πρώτο επίπεδο) πραγματοποιείται διαμέσου της αναφοράς και ανάλυσης των στατιστικών στοιχείων που παρατίθενται και εξετάζονται από τις παγκόσμιες εκθέσεις για την εμπορία ανθρώπων τού Γραφείου των Ηνωμένων Εθνών για τα Ναρκωτικά και το Έγκλημα (United Nations Office on Drugs and Crime)[37] των ετών 2012, 2014 και 2016, με έμφαση στην πρόσφατη έκθεση του 2016, και καλύπτουν δεδομένα για το

[32] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π. σελ. 104.
[33] Βλ. *Hall Williams J. E.*, Criminology and Criminal Justice, σελ. 156, *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138, *Tierney J.*, Criminology: Theory and Context, σελ. 19 επ.
[34] Ο *Radzinowitz* είχε υπολογίσει για την Αγγλία ότι η κορυφή του παγόβουνου (τα περιερχόμενα στη γνώση της αστυνομίας εγκλήματα) αποτελεί μόνο το 15% των τελούμενων εγκλημάτων, βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138.
[35] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 139.
[36] Βλ. *Αλεξιάδης Σ.*, ό.π., σελ. 104.
[37] Στο εξής UNODC.

trafficking από το έτος 2003 έως το έτος 2014, ενώ μερικά στοιχεία αναφέρονται και στο έτος 2015. Οι εκθέσεις βασίζονται σε μια αναλυτική ερμηνεία ενός μεγάλου αριθμού ανιχνευμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων σε όλο τον κόσμο.

Οι στατιστικές πληροφορίες συλλέχθηκαν από το UNODC από 137 χώρες, με δύο τρόπους: αφενός μέσω ενός σύντομου, αποκλειστικού ερωτηματολογίου[38] το οποίο διανεμήθηκε στις κυβερνήσεις των κρατών και αφετέρου μέσω της συλλογής επίσημων πληροφοριών από τα κράτη αυτά (εθνικές αστυνομικές εκθέσεις, εκθέσεις των αρμόδιων Υπουργείων Δικαιοσύνης, εθνικές εκθέσεις για την εμπορία ανθρώπων κ.λπ.). Οι επίσημες στατιστικές από τις εθνικές αρχές αντιπροσωπεύουν λίγο περισσότερο από το 90% των πληροφοριών που συλλέγονται για τις παγκόσμιες εκθέσεις του UNODC.

Οι αριθμοί που αναφέρονται στις εκθέσεις από την εκάστοτε χώρα αντιπροσωπεύουν τους επίσημα εντοπισμένους δράστες (από τις αστυνομικές αρχές, κ.λπ., δηλαδή τους υπόπτους, τα πρόσωπα κατά των οποίων έχουν κινηθεί ποινικές διώξεις και τους καταδικασθέντες) και τα θύματα, τα οποία έχουν έρθει σε επαφή με τους αρμόδιους φορείς (εισαγγελικές αρχές, κοινωνικές υπηρεσίες, ΜΚΟ, διεθνείς οργανισμούς, κ.λπ.). Οι πληροφορίες που αντλήθηκαν από διεθνείς οργανισμούς ή ΜΚΟ που εντοπίζουν, προστατεύουν ή συνδράμουν τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων στον επαναπατρισμό τους ήταν καθοριστικής σημασίας σε ορισμένες περιπτώσεις, όταν ειδικά οι εθνικές αρχές δεν ανέφεραν σχετικά δεδομένα ή στις χώρες, όπου αποτελούν τους μοναδικούς φορείς που αναφέρουν τα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Όλες οι πληροφορίες που συλλέχθηκαν, ανεξάρτητα από την πηγή ή τη μέθοδο, διασκεδάστηκαν στις εκάστοτε εθνικές αρχές για επαλήθευση προ της δημοσίευσης των εκθέσεων. Ορισμένες χώρες δεν καλύπτονταν από τη συλλογή δεδομένων: αυτές οι χώρες είτε δεν απάντησαν στο ερωτηματολόγιο, είτε οι ερευνητικές προσπάθειες του UNODC για τον εντοπισμό επίσημων εθνικών δεδομένων στις χώρες αυτές, σχετικά με την εμπορία ανθρώπων, δεν απέδωσαν κανένα αποτέλεσμα.

[38] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016 (εφεξής UNODC, 2016), Annex III, κατηγορία Annexes (Παραρτήματα), στο διαδικτυακό τόπο www.unodc.org/glotip.

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το UNODC[39], η υποβολή των σχετικών δεδομένων από τα κράτη δεν είναι ομοιόμορφη. Αν και το ερωτηματολόγιο παρείχε ένα πρότυπο σύνολο δεικτών, πολλές χώρες αναφέρονται μόνο σε εν μέρει δείκτες: έτσι λόγου χάρη, ορισμένες χώρες ενδέχεται να παρέχουν ιθαγένεια για αμφότερα τους δράστες και τα θύματα, άλλες χώρες μόνο για τα θύματα και άλλες αναφέρουν μόνο το φύλο ή την ηλικία των θυμάτων ή δεν αναφέρονται ειδικότερα στις μορφές εκμετάλλευσης. Αποτελεσματικά, οι αριθμοί των στατιστικών δεδομένων που αποτελούν τη βάση για τις διάφορες αναλύσεις ποικίλλουν.

Ακολούθως, για την εγκυρότητα και την ασφάλεια των στατιστικών δεδομένων, οι αρμόδιοι ερευνητές τού UNODC μελετούν την εκάστοτε σχετική εθνική νομοθεσία, με σκοπό να καθορίσουν το κατά πόσον οι αρχές των κρατών δίνουν προτεραιότητα σε ορισμένες μόνο μορφές εμπορίας ανθρώπων: επί παραδείγματι, ορισμένες χώρες μπορούν μόνο να ποινικοποιήσουν την εμπορία για σεξουαλική εκμετάλλευση, τη διακρατική διακίνηση ή την εμπορία παιδιών. Οι χώρες αυτές θα ανιχνεύσουν μόνο ορισμένα θύματα. Αυτά τα δεδομένα δεν είναι συμβατά με δεδομένα από κράτη που ποινικοποιούν όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως ορίζονται στο Πρωτόκολλο του ΟΗΕ για την εμπορία ανθρώπων και επομένως, παραλείπονται από τις εθνικές και τις παγκόσμιες αναλύσεις τα δεδομένα που προέρχονται από χώρες, οι οποίες ποινικοποιούν μόνο ορισμένες μορφές εμπορίας ανθρώπων[40].

Αναφορικά με τα στοιχεία για την εμπορία ανθρώπων και την προστασία των θυμάτων στην Ελλάδα (δεύτερο επίπεδο), η παρούσα έρευνα πραγματοποιείται βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας. Η εν λόγω επιλογή εδράζεται στο γεγονός ότι οι πληροφορίες για τα εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων, αλλά και τα θύματα είναι άκρως περιορισμένες και παρέχονται κυρίως από τις στατιστικές έρευνες της αστυνομίας[41]. Αποτελεσματικά, η προσέγγιση των εθνικών διαστάσεων της εμπορίας ανθρώπων εκπληρώνεται με την επισκόπηση και ανάλυση των στατιστικών δεδομένων που παρέχονται από τις αρμόδιες αστυνομικές υπηρεσίες για τους δράστες, αλλά και τα θύματα εμπορίας, για την περίοδο που καλύπτει τα έτη 2003 έως 2015, με ιδιαίτερη έμφαση στη δεκαετία τού 2010.

[39] Βλ. UNODC, 2016, Annex I, Methodology and Coverage, ibid.
[40] Βλ. επίσης τις πληροφορίες που περιλαμβάνονται στο προφίλ των κρατών, ibid.
[41] Βλ. το διαδικτυακό τόπο: www.astynomia.gr για τα στατιστικά δεδομένα για την Ελλάδα.

Αν και, όπως αμέσως παραπάνω τονίσθηκε, ουδεμία στατιστική παρέχει τον πραγματικό όγκο τής εγκληματικότητας, η στατιστική τής αστυνομίας ορισμένης χώρας θεωρείται ότι αποτελεί μία κατά το μάλλον ή ήττον καλύτερη ένδειξη για το μέγεθος της εγκληματικότητας της χώρας αυτής, εκ του λόγου ότι βρίσκεται εγγύτερα στο χρόνο τέλεσης του εγκλήματος[42]. Άλλαις λέξεσι, η στατιστικής τής αστυνομίας είναι εγγύτερα στον πραγματικό αριθμό των εγκλημάτων, από τη στιγμή που περιέχει όλα τα εγκλήματα, τα οποία περιέρχονται καθ' οιονδήποτε τρόπο σε γνώση των αρμοδίων αστυνομικών αρχών.

Ασφαλώς, όμως, η στατιστική αυτή δεν (πρέπει να) θεωρείται εντελώς αξιόπιστη, κυρίως λόγον δι' ον ο πραγματικός αριθμός των τελούμενων εγκλημάτων είναι πολύ μεγαλύτερος (σκοτεινός αριθμός). Από τη μία πλευρά, θύματα δεν προχωρούν σε καταγγελίες και μηνύσεις, για διάφορες αιτίες και από την άλλη, ορισμένοι αστυνομικοί δεν καταγγέλλουν όλους τους υπόπτους και ειδικά εκείνους οι οποίοι έχουν κάποια οικονομική κάλυψη[43].

Ακολούθως, η αστυνομία δεν ενδιαφέρεται πάντα στον ίδιο βαθμό για να καταγράφει όσα εγκλήματα περιέρχονται εις γνώση της. Έτσι, ενδέχεται κάποιο χρόνο να επιτευχθεί μεγαλύτερος ζήλος, με σκοπό να αυξηθεί ο αριθμός των δηλουμένων εγκλημάτων και έτσι να αυξηθούν οι παρεχόμενες πιστώσεις, ή αντίστροφα, να έχουν αυξηθεί οι πιστώσεις, να υπάρχει περισσότερο αρμόδιο προσωπικό ή τεχνικά μέσα και έτσι να αυξάνονται τα καταγραφόμενα εγκλήματα[44]. Επίσης, ενδέχεται η αστυνομία να συρρικνώνει τεχνητά τον αριθμό των εγκλημάτων ή ορισμένων εγκλημάτων για να καθησυχαστεί η κοινή γνώμη ή για να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητα της αστυνομίας στην πρόληψη του εγκλήματος, κ.λπ.

[42] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 137.
[43] Βλ. *Σπινέλλη Κ.*, ό.π., σελ. 138.
[44] Βλ. το παράδειγμα της Νορβηγίας, *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 23 και 24.

ΙΙ. Ποσοτική προσέγγιση του φαινομένου

Α. Γενικά

Αυτό που πρέπει να αναφερθεί εκ προοιμίου, είναι ότι η εμπορία ανθρώπων λαμβάνει χώρα σε ολόκληρη την υφήλιο[45] και δεν αφήνει κανένα κράτος ανεπηρέαστο. Αναλυτικά, την περίοδο 2012 έως 2014, ανιχνεύθηκαν ανά τον κόσμο περισσότερες από πεντακόσιες (500) διαφορετικές ροές εμπορίας ανθρώπων (trafficking flows)[46] και το χρονικό διάστημα 2010 έως 2012 είχαν εντοπισθεί πεντακόσιες δέκα (510)[47].

Αν και πολλές περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων δε συνεπάγονται τη διέλευση διεθνών συνόρων (το 42% των θυμάτων που εντοπίζονται διακινούνται εγχώρια), το εσωτερικό (internal) trafficking έχει κατά το μάλλον ή ήττον εκτοπιστεί από την τέλεση του εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων κατά μήκων δύο ή περισσοτέρων χωρών, γειτονικών, ή ακόμη και διαφορετικών ηπείρων (περισσότερα από 6 στα 10 θύματα έχουν διακινηθεί σε τουλάχιστον μία διαφορετική χώρα από εκείνη που προέρχονται)[48], όπως υπογραμμίσθηκε και στον οικείο τόπο[49].

[45] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2014 (εφεξής UNODC, 2014), σελ. 7.
[46] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 5.
[47] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 7.
[48] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 8.
[49] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 1. ΙΙΙ.** του παρόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1. Οι κύριες περιοχές προορισμού των διαπεριφερειακών ροών εμπορίας ανθρώπων (με μπλε χρώμα) και από πού κυρίως προέρχονται, χρονική περίοδος 2010 έως 2012

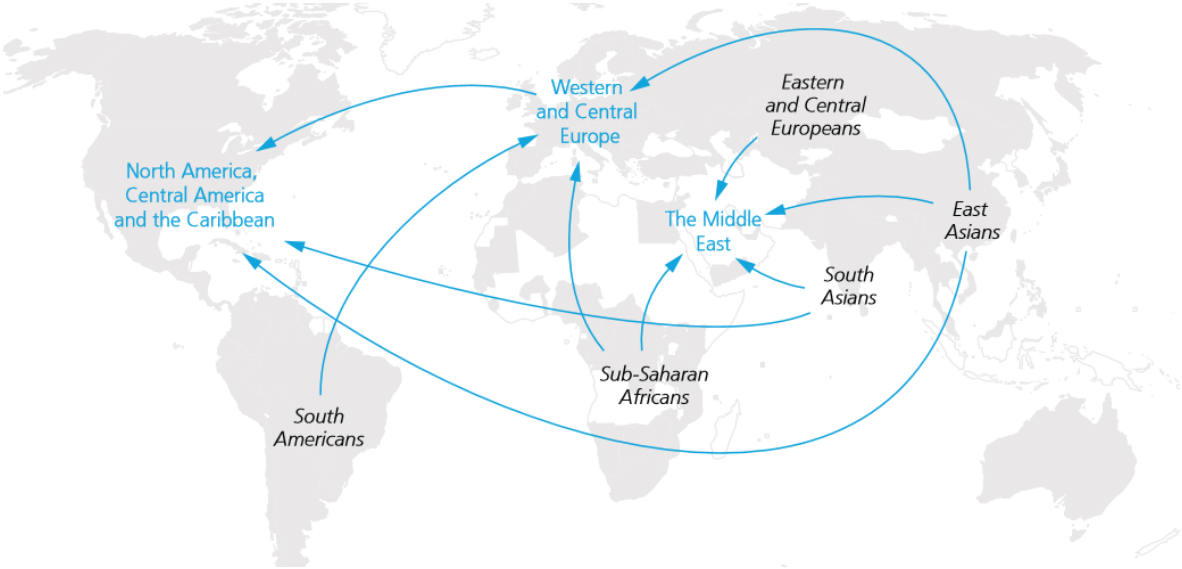

Source: UNODC

Σημ. Τα βέλη δείχνουν τις ροές που αντιπροσωπεύουν ποσοστό του 5% και άνω των συνολικών θυμάτων που εντοπίστηκαν στις περιοχές προορισμού.

Από το ανωτέρω διάγραμμα, φαίνεται ότι η Νότια και Κεντρική Αμερική, η Δυτική και Κεντρική Ευρώπη και η Μέση Ανατολή, αποτελούν τις κυριότερες περιοχές[50] προορισμού των θυμάτων εμπορίας, τα οποία προέρχονται από την Νότια Αμερική, την Υποσαχάρια Αφρική, την Νότια και την Ανατολική Ασία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη: τα θύματα διακινούνται στην Νότια και Κεντρική Αμερική από την Νότια και την Ανατολική Ασία και από τη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη, στη Δυτική και Κεντρική Ευρώπη από τις χώρες τής Νότιας Αμερικής, της Υποσαχάριας Αφρικής και της Ανατολικής Ασίας, και τέλος στη Μέση Ανατολή από την Υποσαχάρια Αφρική, την Νότια και Ανατολική Ασία και την Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη.

Αναλυτικά, τα θύματα τείνουν να διακινούνται από τις φτωχές χώρες στις πιο εύπορες (σε σχέση με τη χώρα προέλευσης). Οι εύπορες περιοχές, όπως η Δυτική και Νότια Ευρώπη, η Βόρεια Αμερική και η Μέση Ανατολή, ανιχνεύουν θύματα από ένα

[50] Με την όρο *περιοχή* (μτφρ. του αγγλικού όρου *region*) νοείται στο παρόν το σύνολο των χωρών, στο οποίο διαιρούνται όλες οι χώρες που καλύπτονται από την έρευνα, συνθέτοντας μία ευρύτερη περιοχή, και οι οποίες ομαδοποιούνται με κριτήριο τη γεωγραφική τους εγγύτητα (πρβλ. ≈ *ήπειρος*).

μεγάλο αριθμό χωρών από όλο τον κόσμο. Από την άλλη πλευρά, τα θύματα εμπορίας από χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής και της Ανατολικής και Νότιας Ασίας διακινούνται σε ένα ευρύ φάσμα προορισμών: 69 χώρες συνολικά αναφέρουν ότι έχουν εντοπίσει θύματα από την Υποσαχάρια Αφρική, μεταξύ 2012 και 2014, τα οποία εντοπίστηκαν κυρίως στην Αφρική, τη Μέση Ανατολή και τη Δυτική και Νότια Ευρώπη.

Β. Οι δράστες, τα θύματα και οι μορφές εκμετάλλευσης

1. Το προφίλ των δραστών

Ασφαλώς, προκειμένου να κατανοηθεί το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων, είναι απαραίτητο να γνωρίζει κανείς ποιοι είναι οι δράστες. Η ανάλυση των χαρακτηριστικών, της υπηκοότητας και του φύλου, των εμπόρων μπορεί να συμβάλει στην ευρύτερη κατανόηση του προφίλ των διακινητών και των δικτύων τους, αλλά και του τρόπου λειτουργίας τους.

Όπως συμβαίνει και με κάθε άλλο έγκλημα, έτσι και στην εμπορία ανθρώπων η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες (περίπου 6 στους 10 δράστες είναι αρσενικού γένους), πρότυπο που επικρατεί διεθνώς σε όλα τα κράτη. Όμως, δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι ο αριθμός των γυναικών δραστών αποτελεί επίσης ένα αξιοσημείωτο ποσοστό, ειδικά εάν αναλογισθεί κανείς ότι υπάρχουν ελάχιστα εγκλήματα (ειδικότερα μεταξύ των εγκλημάτων βίας) με τόσο υψηλό ποσοστό γυναικείας συμμετοχής. Αν και τα ακριβή δεδομένα ενδέχεται να διαφέρουν, παρατηρείται ότι σχεδόν όλες οι περιοχές αναφέρουν ως επί το πλείστον άνδρες δράστες. Οι χώρες τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας και της Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής αποτελούν εξαίρεση, όπου η πλειοψηφία των (διωχθέντων) δραστών είναι γυναίκες (βλ. το κατωτέρω διάγραμμα).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2. Οι διωχθέντες δράστες κατά φύλο και περιοχή, το έτος 2014 ή πιο πρόσφατα

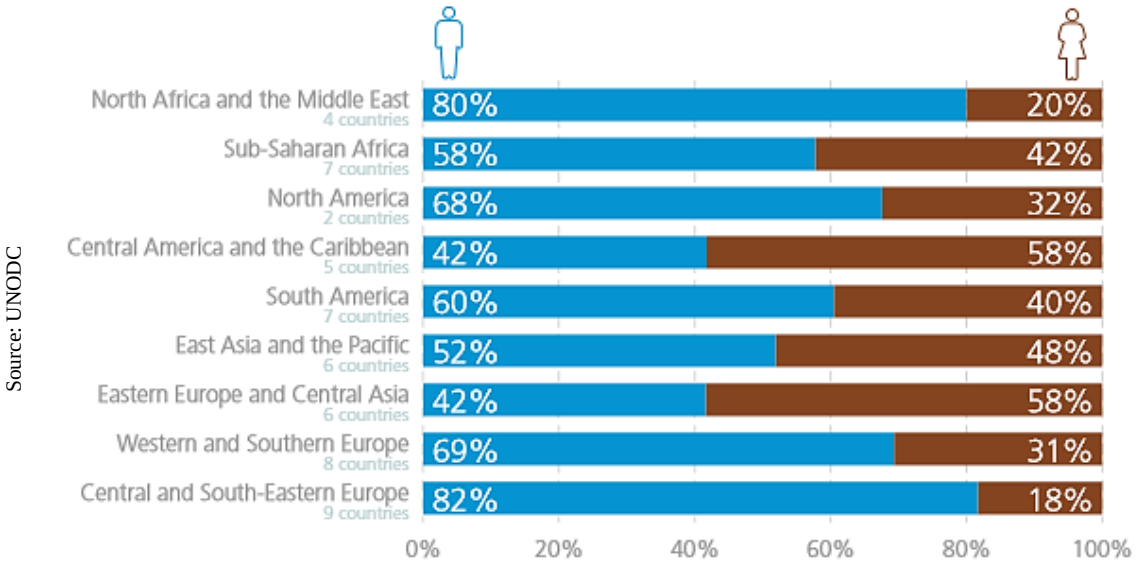

Source: UNODC

Αυτό που συνάγει κανείς ως πρώτη παρατήρηση είναι ότι σχεδόν σε όλες τις περιοχές οι άνδρες δράστες αντιπροσωπεύουν κατά τι υψηλότερο εκ του ήμισυ ποσοστό τού συνόλου των δραστών (που κυμαίνεται από 52% έως 69%), με δύο ακραίες εξαιρέσεις: την Νότια Αφρική και τη Μέση Ανατολή και την Κεντρική και την Νοτιοανατολική Ευρώπη, όπου οι άνδρες δράστες αντιπροσωπεύουν το 80% έως 82% και την Ανατολική Ευρώπη, την Κεντρική Ασία και την Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική, όπου οι άνδρες σημειώνουν ποσοστά μικρότερα από αυτά των γυναικών, της τάξεως του 42%.

Από τα περίπου 6.800 άτομα που καταδικάσθηκαν για εμπορία ανθρώπων κατά την περίοδο 2012 έως 2014 (σύμφωνα με τα διαθέσιμα αρχεία), το 63% ήταν άνδρες και η κατανομή ανά φύλο ανά γεωγραφική περιοχή είναι παρόμοια με αυτή που παρατηρείται για τις διώξεις. Οι χώρες τής Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Δυτικής και Νότιας Ευρώπης, της Ανατολικής Ασίας και του Ειρηνικού, της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής καταδικάζουν περισσότερους από 70% άνδρες εμπορίας ανθρώπων, ενώ στις χώρες της Κεντρικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης το ποσοστό ξεπερνά το 80%. Αναφορικά με τα έτη 2012 έως 2014, συναντά κανείς παρόμοιες αναλογίες μεταξύ των ανδρών και γυναικών υπόπτων και δραστών, και οι γυναίκες κυμαίνονται από 28% έως 38% στα διάφορα στάδια της ποινικής διαδικασίας: 38% των υπόπτων, 32% των διωχθέντων και 28% των καταδικασθέντων δραστών ήταν γυναίκες (σύνολο δραστών περίπου 5.750).

Όμως, παρά το γεγονός ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες, η συμμετοχή των γυναικών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων είναι εκπληκτικά υψηλή, εν συγκρίσει με άλλα εγκλήματα. Αυτή η διαπίστωση ισχύει για όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, στην έρευνα, την δίωξη και τις καταδίκες, στα οποία το ποσοστό των γυναικών υπόπτων και δραστών παρέμεινε υψηλό τα τελευταία χρόνια. Αναφορικά με τα αναλυτικά ανά φύλο στοιχεία για την έρευνα των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων, τούτα χρονολογούνται μόλις από το 2011 και φαίνεται ότι από τότε έχει αρχίσει να παρατηρείται μία ελαφρά μείωση του ποσοστού των γυναικών υπόπτων για το έγκλημα αυτό. Αντιθέτως, τα στοιχεία για τις διώξεις, η χρονολόγηση των οποίων εντοπίζεται από το έτος 2007, παρουσιάζουν σταθερή αύξηση των γυναικών δραστών, όπως ακριβώς συμβαίνει και με τα στοιχεία τα σχετικά με τις καταδίκες των δραστών. Το 2014, οι γυναίκες περιελάμβαναν περισσότερο του ενός τρίτου (1/3) του συνόλου των δραστών και στα τρία στάδια της ποινικής δικαιοσύνης.

Όσον αφορά ειδικότερα το ρόλο των γυναικών σε εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων, η στατιστική έρευνα που δημοσιεύθηκε από το UNODC στην Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων τού έτους 2012, συμπεραίνει ότι οι ενήλικες γυναίκες εμπλέκονται συχνότερα στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών[51]. Οι ποιοτικές δε μελέτες δείχνουν ότι τα ανήλικα θύματα κυρίως στρατολογούνται ή φυλάσσονται από γυναίκες μεγαλύτερης ηλικίας. Η ανάλυση που παρουσίασε το UNODC το έτος 2014, έδειξε ότι οι γυναίκες που εμπλέκονται σε οργανωμένες εγκληματικές οργανώσεις, συμμετείχαν κυρίως στις χαμηλότερες ιεραρχικά βαθμίδες τής οργάνωσης, όπως στην πρόσληψη και στρατολόγηση των θυμάτων, ενώ οι άνδρες κατέχουν εξέχοντες και ηγετικούς ρόλους, εμπλεκόμενοι στην οργάνωση των εγκλημάτων και στην όλη διαδικασία τής εκμετάλλευσης των θυμάτων[52]. Ακόμη, η έρευνα που διεξήχθη για την εμπορία ανθρώπων σύμφωνα με τα αρχεία των δικαστηρίων, αναφέρει ότι οι γυναίκες δράστες συμμετείχαν στο 54% των 155 υποθέσεων που εξετάστηκαν για τους σκοπούς τής μελέτης. Οι γυναίκες ενεργούσαν είτε μόνες, είτε μαζί με άλλες γυναίκες στο 21% των περιπτώσεων, διαδραματίζοντας κύριο ρόλο στη διακίνηση θυμάτων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι

[51] Βλ. UNODC, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2012 (εφεξής UNODC, 2012), σελ. 30.
[52] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 27 επ.

υπόλοιπες περιπτώσεις (33%) αφορούν στη συνεργασία των γυναικών με άνδρες δράστες[53].

Οι γυναίκες διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στην εμπορία ανθρώπων που τελείται εκτός της εγκληματικής οργάνωσης, αλλά στα πλαίσια μεμονωμένης δράσης, δύο προσώπων, συχνά ζευγαριού, που στρατολογούν και εκμεταλλεύονται από κοινού τα θύματα[54]. Οι γυναίκες δράστες, κυρίως στις περιπτώσεις αυτές, είναι εκείνες που προσελκύουν ευκολότερα τα θύματα, εκ του λόγου ότι η εικόνα ενός ζευγαριού είναι περισσότερο πειστική και την ίδια στιγμή πιο καθησυχαστική για τα υποψήφια θύματα, από ό,τι η εικόνα ενός μόνου άνδρα διακινητή.

Άλλο ένα επαναλαμβανόμενο στοιχείο που παρατηρείται στις περιπτώσεις γυναικών δραστών είναι η επικράτηση των πρώην θυμάτων να γίνονται δράστες (happy trafficking)[55]. Έτσι, τα θύματα τής εμπορίας ανθρώπων αναγκάζονται, εκτός από το να διαπράττουν εγκληματικές πράξεις, όπως η εμπορία ναρκωτικών, επιπλέον να στρατολογούν έτερα θύματα, κυρίως για σεξουαλική εκμετάλλευση[56]. Από τη μία πλευρά, τα κίνητρα των θυμάτων για να προβούν στις πράξεις προσέλκυσης άλλων θυμάτων ενδέχεται να είναι η μείωση του χρέους τους προς τους εμπόρους, ακόμα δε και η λήξη τής δικής τους εκμετάλλευσης. Από την άλλη, και δη και οι δράστες ασφαλώς επωφελούνται, από τη στιγμή που μπορούν να στρατολογήσουν επιπλέον θύματα και επίσης να διασφαλίσουν τη μυστικότητα και την ανωνυμία τους, λόγον δι' ον τα θύματα που καθίστανται δράστες, είναι λιγότερο πιθανόν να απευθυνθούν στις αρμόδιες διωκτικές αρχές και να αποκαλύψουν την ταυτότητα και τις ενέργειες των δραστών (καθώς με τον τρόπο αυτό θα ομολογούσαν και τη δική τους παράνομη συμμετοχική δραστηριότητα).

---

[53] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 35.

[54] Όπως συνέβη στην Αρμενία, όπου ένα ζευγάρι έπεισε δύο κορίτσια να μετακομίσουν στη Ρωσική Ομοσπονδία, με σκοπό την σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι διακινητές και τα θύματα ζούσαν σε μία αρμενική πόλη κοντά στα ρωσικά σύνορα. Ένα από τα δύο θύματα αρνήθηκε να φύγει, ενώ το άλλο κατέστη θύμα εκμετάλλευσης για δύο εβδομάδες σε ένα ρωσικό χωριό, βλ. UNODC, 2016, σελ. 36 και ιδίως υποσημ. [24].

Ομοίως, μία κοπέλα από τη Ρουμανία κατέστη θύμα σεξουαλικής εκμετάλλευσης στη Δανία, για περίπου 6 μήνες, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [25].

Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, οι γυναίκες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στη στρατολόγηση των θυμάτων.

[55] Βλ. ανωτέρω **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 2. ΙΙ.**

[56] Βλ. *Lo Iacono E.*, Victims, Sex Workers and Perpetrators: Grey Areas in the Trafficking of Nigerian Women, Trends in Organized Crime, 17, 2014, σελ. 110.

Αυτό ασφαλώς δε μεταφράζεται ότι οι γυναίκες που καταδικάσθηκαν για εμπορία ανθρώπων υπήρξαν όλες ορισμένη στιγμή θύματα ή ότι οι γυναίκες δράστες εκπροσωπούν χαμηλού επιπέδου θέσεις στην αλυσίδα τής όλης εκμετάλλευσης. Οι δικαστικές υποθέσεις έχουν δείξει στην πραγματικότητα ότι ορισμένες εγκληματικές οργανώσεις αποτελούνται μάλιστα μόνο από γυναίκες δράστες[57].

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών εμπορίας, την περίοδο 2012 έως 2014, κατά μέσο όρο 75% των καταδικασθέντων δραστών ήταν υπηκοότητας. Οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να προέρχονται από κράτη που συνορεύουν με το κράτος όπου διακινούν τα θύματα, ή να είναι τουλάχιστον σχετικά κοντά γεωγραφικά, δίχως όμως τούτο να αποτελεί κανόνα. Έτσι, την ίδια χρονική περίοδο, οι αλλοδαποί δράστες κατάγονταν είτε (σε ποσοστό 14%) από κράτος της ίδιας περιοχής τής χώρας καταδίκης, είτε (σε ποσοστό 11%) από κράτος διαφορετικής περιοχής. Ομοίως και την περίοδο 2010 έως 2012, λίγο περισσότεροι από 6 στους 10 δράστες που καταδικάσθηκαν παγκοσμίως είναι πολίτες τού κράτους που επέβαλε την καταδίκη, ενώ το 35% είναι αλλοδαποί, οι οποίοι σε ποσοστό 22% κατάγονταν από χώρα τής ίδιας περιοχής τής χώρας καταδίκης και σε ποσοστό 14% κατάγονταν από άλλες χώρες. Αυτό σημαίνει, ότι σε μία συγκεκριμένη χώρα στην Ευρώπη φερ' ειπείν, είναι λογικό να αναμένει κανείς ότι οι πλειοψηφία των εμπόρων ανθρώπων θα είναι πολίτες τής χώρας αυτής, η δεύτερη μεγαλύτερη ομάδα θα αποτελείται από άλλους Ευρωπαίους και τέλος, ένα μικρό ποσοστό θα είναι μη Ευρωπαίοι αλλοδαποί δράστες.

Όπως υπογραμμίζει το UNODC, το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών είναι υψηλό, εν συγκρίσει με αυτό που συνήθως παρατηρείται για άλλα εγκλήματα, για τα οποία οι αλλοδαποί δράστες γενικά αποτελούν το 10% των καταδικασθέντων[58]. Ασφαλώς δε, το υψηλό ποσοστό αυτό συμμετοχής των αλλοδαπών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη, δεδομένου ότι το trafficking αποτελεί ένα από τα εγκλήματα που έχουν κατ' εξοχήν διασυνοριακό χαρακτήρα.

[57] Όπως συχνά συμβαίνει λ.χ. στη Ρωσία, βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στη Ρωσία, όπου 3 γυναίκες στρατολογούσαν ανήλικα κορίτσια με σκοπό τα τελευταία να καθιστούν θύματα εμπορίας ανθρώπων στη Μέση Ανατολή, βλ. UNODC, 2016, σελ. 36 και ιδίως υποσημ. [30].
[58] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 24 και ιδίως υποσημ. [4].

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3. Οι καταδικασθέντες στη χώρα τής υπηκοότητάς τους δράστες, ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2014, ή πιο πρόσφατα

Source: UNODC

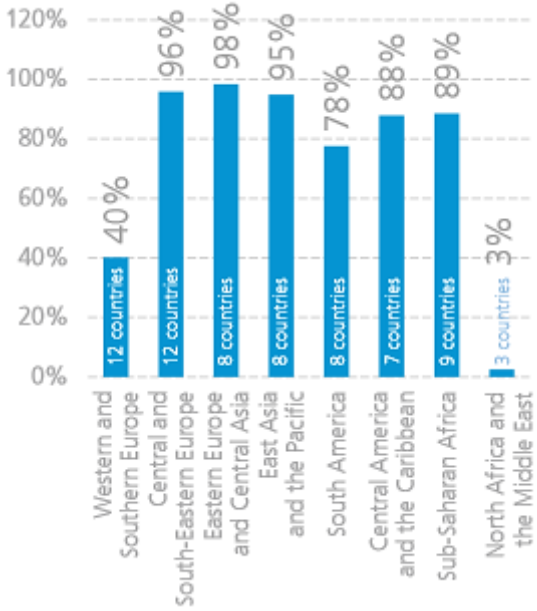

Από το ανωτέρω διάγραμμα, συνάγεται ότι σε όλες σχεδόν τις περιοχές, με δύο εξαιρέσεις, οι δράστες που έχουν την ίδια υπηκοότητα με το κράτος καταδίκης, αποτελούν την πλειοψηφία των καταδικασθέντων δραστών στις περιοχές αυτές. Αντιθέτως, στη Δυτική και Νότια Ευρώπη, οι αλλοδαποί δράστες αντιπροσωπεύουν το 60% των καταδικασθέντων παραβατών, και στη Μέση Ανατολή σχεδόν όλοι οι καταδικασθέντες δράστες (97%) είναι διαφορετικής υπηκοότητας από το κράτος στο οποίο καταδικάσθηκαν.

Ακόμη, εάν εστιάσει κανείς στην υπηκοότητα των αλλοδαπών δραστών καταδικασθέντων για εμπορία ανθρώπων στις χώρες προορισμού των θυμάτων, συμπεραίνει ένα γενικό κανόνα: ότι οι υπηκοότητες των δραστών αντικατοπτρίζουν σε γενικές γραμμές την εκάστοτε υπηκοότητα των θυμάτων που εντοπίστηκαν στις χώρες αυτές[59]. Άλλαις λέξεσι, η υπηκοότητα των δραστών συνδέεται άρρηκτα με την υπηκοότητα των θυμάτων τους. Αλήθεια είναι ότι ο κοινός πολιτισμός και η ίδια γλώσσα, η ίδια εν γένει εθνικότητα, ενδέχεται να αποτελεί παράγοντα εμπιστοσύνης από την πλευρά των θυμάτων στους δράστες, ειδικά σε περιπτώσεις κατά τις οποίες τα πρώτα αναζητούν ευκαιρίες εργασίας σε άλλη χώρα. Από τη μία πλευρά, λοιπόν, οι δράστες έχουν περισσότερες πιθανότητες να προσελκύσουν και μετέπειτα να

[59] Βλ. UNODC, 2014, σελ. 46, UNODC, 2016, σελ. 37.

στρατολογήσουν ένα υποψήφιο θύμα που μοιράζεται την ίδια γλώσσα και πολιτισμό με αυτόν και από την άλλη, το θύμα θα εμπιστευτεί ευκολότερα έναν ομοεθνή του, όταν αναζητήσει ένα καλύτερο μέλλον στο εξωτερικό. Αυτό είναι ιδιαίτερα έντονο σε περιπτώσεις γυναικών που στρατολογούν άλλες γυναίκες. Εκείνο, μάλιστα, που προκαλεί έκπληξη είναι το γεγονός ότι σε πλήθος τέτοιων περιπτώσεων τα θύματα δεν είναι πρόθυμα να συνεργασθούν με τις αρμόδιες αρχές, εκ του λόγου ότι συνεχίζουν να εμπιστεύονται τους ομοεθνείς εμπόρους τους.

Αποτελεσματικά, παρατηρείται πολλές φορές η ύπαρξη ενός εθνικού ή γλωσσικού συνδέσμου ανάμεσα στους διακινητές και στα θύματα. Αυτός ο σύνδεσμος μπορεί να αναφέρεται στους οικογενειακούς ή συναισθηματικούς δεσμούς, στο κοινό φύλο, στην κοινή εθνικότητα, στην ίδια πατρίδα ή στην κοινή γλώσσα ή εν γένει στον ίδιο πολιτισμό.

2. Το προφίλ των θυμάτων

Όσον αφορά στα θύματα, την περίοδο των ετών 2010 έως 2014 εντοπίστηκαν παγκοσμίως 95.017 θύματα σε 106 κράτη (τα έτη 2010 έως 2012, εντοπίστηκαν 31.766 θύματα σε 80 κράτη και τα έτη 2012 έως 2014, 63.251 σε 106 κράτη)[60]. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με αβίαστη σιγουριά είναι ότι μία γρήγορη ματιά στους αριθμούς των θυμάτων που καταγράφονται στις εκθέσεις τού UNODC για την εμπορία ανθρώπων, επιβεβαιώνει τον κανόνα πως η συντριπτική πλειοψηφία των διακινουμένων θυμάτων που εντοπίζονται παγκοσμίως είναι γένους θηλυκού (είτε ενήλικες γυναίκες, είτε ανήλικα κορίτσια) σε ποσοστό 71%[61], από τότε που το UNODC άρχισε να συλλέγει δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων (από το έτος 2003). Οι ενήλικες γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος τού συνόλου των θυμάτων με ποσοστό 50%.

[60] Να σημειωθεί ότι, περίπου για το 1% των θυμάτων που εντοπίστηκαν και αναφέρθηκαν στο UNODC κατά την περίοδο 2012 έως 2014, δεν ήταν δυνατό να διαπιστωθεί η μορφή εκμετάλλευσης που είχαν υποστεί, είτε επειδή το θύμα εντοπίστηκε πριν από την εκμετάλλευση, είτε επειδή δεν καταγράφηκε στο έντυπο. Αυτά τα θύματα δεν εξετάζονται στην κατωτέρω έρευνα, βλ. UNODC, 2016, σελ. 33.

[61] Το έτος 2014, από τα 17.752 θύματα που εντοπίσθηκαν σε 85 διαφορετικές χώρες και για τα οποία αναφέρθηκαν το φύλο και η ηλικία, το 70% ήταν γυναίκες και κορίτσια.

Αναφορικά με την αναλογία των ενηλίκων και των ανηλίκων θηλυκών θυμάτων, τούτη ενδέχεται να μην παραμένει ορισμένες φορές ίδια και έτσι να εντοπίζονται λιγότερες ενήλικες γυναίκες, αλλά περισσότερα ανήλικα κορίτσια. Ο αριθμός των ενηλίκων γυναικών θυμάτων έχει μειωθεί ουσιωδώς, κυρίως εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία, όπου οι ενήλικες γυναίκες αποτελούσαν έως και το 74% του συνολικού αριθμού των θυμάτων και από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των ανηλίκων κοριτσιών έχει αυξηθεί. Αυτή η τάση δε μεταβάλλει αξιόλογα το γενικό τοπίο για τα θηλυκού γένους θύματα, ο συνολικός αριθμός των οποίων παραμένει στα υψηλότερα ποσοστά, λόγον δι' ον η μείωση των ενηλίκων θυμάτων αντισταθμίζεται από τον αυξανόμενο εντοπισμό ανηλίκων κοριτσιών (που αποτελούν πλέον το 20% του συνολικού αριθμού των θυμάτων).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014

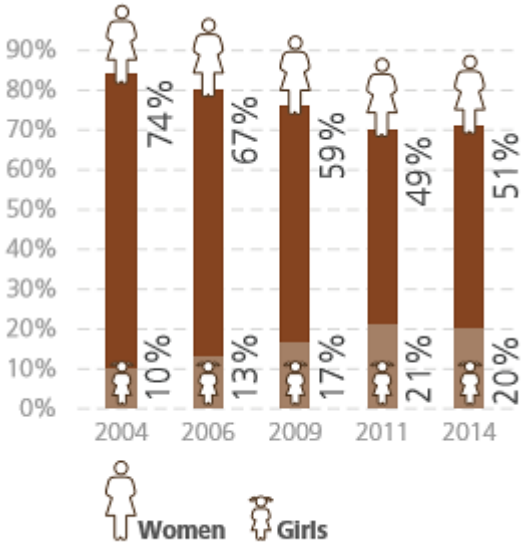

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5. Οι γυναίκες (ενήλικες και ανήλικες) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2011

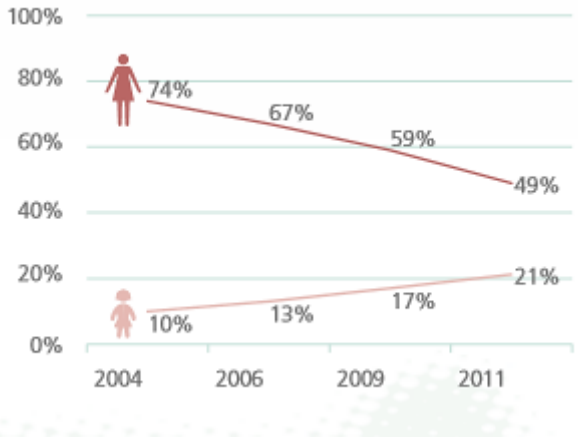

Source: UNODC

Αναφορικά δε με τον ανδρικό πληθυσμό των θυμάτων, κατά την περίοδο 2010 έως 2012, το ποσοστό των ανδρών μεταξύ του συνολικού αριθμού των θυμάτων που εντοπίστηκαν κυμάνθηκε μεταξύ 25% και 30%, γεγονός που αποδεικνύει μία αύξηση εν συγκρίσει με τα έτη 2006 και 2009. Ομοίως, κατά την περίοδο 2012 έως 2014, 1 στα 5 θύματα που εντοπίσθηκαν διεθνώς ήταν άνδρες. Ο κύριος λόγος συνδέεται μάλλον με την αντίστοιχη αύξηση του αριθμού των ανιχνευόμενων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων σε πλήθος κρατών, στις οποίες πρωταγωνιστούν οι άντρες θύματα.

Οι άνδρες θύματα εμπορίας διακινούνται κυρίως για τον ανωτέρω σκοπό (την εργασιακή εκμετάλλευση και την καταναγκαστική εργασία), αλλά εντοπίζονται, σε περιορισμένο βαθμό, περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με θύματα άνδρες με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας τους ή και για διάπραξη εγκλημάτων[62].

[62] Το έτος 2014, το 85,7% των ανδρών θυμάτων διακινήθηκαν με σκοπό την εκμετάλλευσης της εργασίας τους, το 6,8% για σεξουαλική εκμετάλλευση, το 1% για αφαίρεση των οργάνων τους και το 6,5% για άλλες μορφές εκμετάλλευσης (διάπραξη εγκλημάτων, εκμετάλλευση της επαιτείας, κ.λπ.), βλ. UNODC, 2014, FIG. 6, σελ. 25.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6. Οι άνδρες θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα

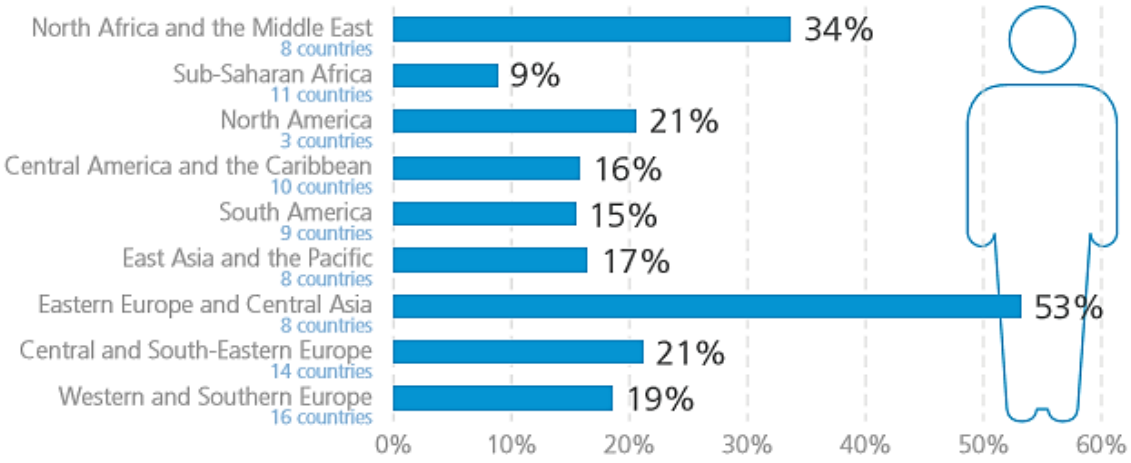

Source: UNODC

Έτσι, σε ορισμένες περιοχές, οι άνδρες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, όπως λόγου χάρη στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, όπου το ποσοστό των ανδρών υπερβαίνει το 50%, όπως και στις χώρες τής Μέσης Ανατολής και της Νότιας Αφρικής, όπου οι άνδρες αποτελούν ποσοστό μεγαλύτερο από τον παγκόσμιο μέσο όρο (περίπου το 1/3 του συνόλου των θυμάτων που εντοπίσθηκαν στις χώρες αυτές). Αντίθετα, σε άλλες περιοχές, όπως τη Δυτική, την Νότια και την Κεντρική Ευρώπη, την Αμερική και την Ανατολική Ασία, τα ποσοστά των ανδρών θυμάτων εμπορίας είναι σχετικά σταθερά και κυμαίνονται από 15% έως 20% του συνόλου των θυμάτων, ενώ στην Υποσαχάρια Αφρική, όπου η εμπορία ανηλίκων παιδιών εντοπίζεται σε υψηλά επίπεδα, οι ενήλικοι άνδρες αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό που δεν υπερβαίνει το 9%.

Ο αριθμός, επιπλέον, των ανηλίκων θυμάτων έχει και αυτός αυξηθεί σημαντικά εν συγκρίσει με την προηγούμενη δεκαετία. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) αποτελούν πλέον τη δεύτερη (μετά τις γυναίκες) μεγαλύτερη ομάδα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων: η εμπορία παιδιών (θύματα κάτω των 18 ετών), κυμαίνεται από 28% έως 34% του συνολικού αριθμού των θυμάτων, για την περίοδο 2010 έως 2014, όταν το 2004 αποτελούσε το 13% των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7. Οι ανήλικοι (αγόρια και κορίτσια) θύματα μεταξύ του συνόλου των θυμάτων, χρονική περίοδος 2004 έως 2014

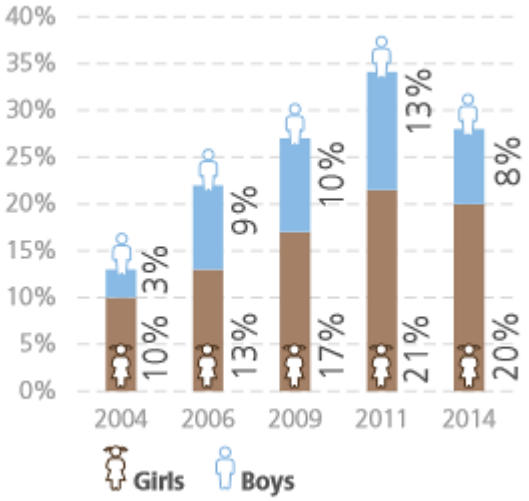

Source: UNODC

Αξίζει, όμως, να αναφερθεί, ότι σε ορισμένες περιοχές παρατηρείται μία αυξομειωτική τάση τού ποσοστού των ανηλίκων θυμάτων: λόγου χάρη, στην Αφρική και τη Μέση Ανατολή παρατηρήθηκαν αυξητικές τάσεις των ανηλίκων θυμάτων κατά την περίοδο 2010 έως 2012, οι οποίες δεν παρέμειναν σταθερές, και τα επόμενα δύο έτη, το ποσοστό των ανηλίκων θυμάτων μειώθηκε σημαντικά (από 62% σε 44,5% στις περιοχές αυτές). Ομοίως, στην Αμερική, παρατηρείται αύξηση της εμπορίας ανθρώπων με θύματα ανηλίκους: κατά την περίοδο 2010 έως 2012, οι ανήλικοι αποτελούσαν το 31% του συνολικού αριθμού των θυμάτων, το οποίο αυξήθηκε κατά 9% μέσα σε δύο μόνο έτη. Όμως, σε άλλες περιοχές, τα ποσοστά των ανηλίκων θυμάτων παραμένουν κατά το μάλλον ή ήττον σταθερά: στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες τού Ειρηνικού, το ποσοστό των ανηλίκων θυμάτων κυμαίνεται από 32% έως 36% και στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία από 18% έως 19,5%.

Ασφαλώς, το προφίλ των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων και η αναλογία ενηλίκων και ανηλίκων θυμάτων εξακολουθούν να παρουσιάζουν έντονες διαφορές στις εκάστοτε περιοχές: στις χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής εντοπίζονται, από το 2003[63] ακόμα, κατά πολύ περισσότερα ανήλικα θύματα (64%) εν συγκρίσει με τα ενήλικα θύματα. Οι χώρες τής Κεντρικής Αμερικής και της Καραϊβικής εντοπίζουν κατά το πλείστον ανήλικα θύματα σε ποσοστό 62% του συνόλου των θυμάτων. Από

[63] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 25.

την άλλη πλευρά, στα πιο εύπορα κράτη τής Βόρειας Αμερικής, της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής η εμπορία ανθρώπων τελείται κατά το πλείστον εις βάρος ενήλικων θυμάτων και αναφέρονται σχετικά μικρά ποσοστά ανηλίκων θυμάτων, της τάξεως του 20% έως 25%. Ομοίως, στην Νότια Αμερική και στην Ανατολική Ασία, τα ποσοστά των ανηλίκων θυμάτων κυμαίνονται από 32% έως 39%.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 8. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, 2014 ή πιο πρόσφατα

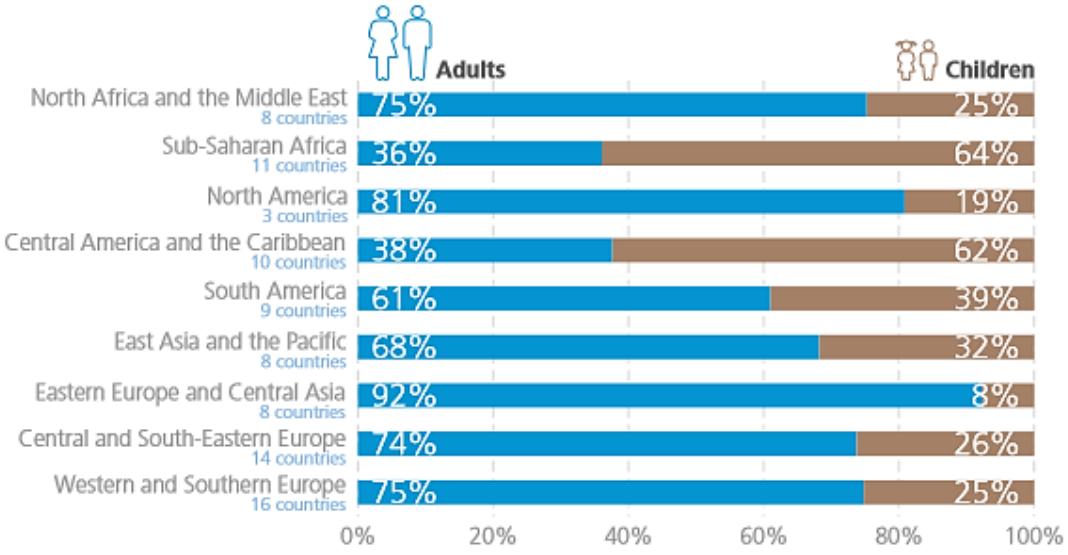

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 9. Οι ενήλικοι και οι ανήλικοι θύματα ανά περιοχή, χρονική περίοδος 2010 έως 2012

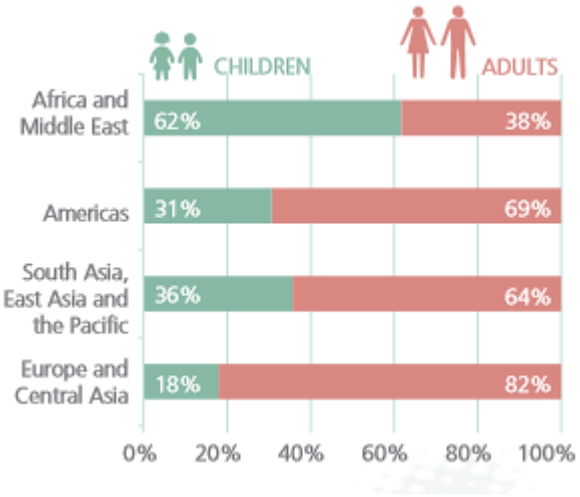

Source: UNODC

3. Οι μορφές εκμετάλλευσης

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω[64], η εκμετάλλευση του ανθρώπου ενδέχεται να λαμβάνει πολλές μορφές στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και οι δράστες προσπαθούν να εξάγουν από τα θύματα όσο το δυνατόν υψηλότερο κέρδος. Αν και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων ανέκαθεν αποτελούσε και εξακολουθεί να αποτελεί την κυριότερη μορφή trafficking, η εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και την καταναγκαστική εργασία έχει αυξηθεί ουσιωδώς τα τελευταία χρόνια (40% περίπου των θυμάτων που εντοπίστηκαν μεταξύ του 2010 και του 2012 διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία), όπως ομοίως αυξάνεται και η εμπορία ανθρώπων για άλλους σκοπούς, δηλαδή την εκμετάλλευση της επαιτείας, την εμπορία βρεφών, τη στρατολόγηση ανηλίκων για ένοπλες συρράξεις, την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, κ.λπ. Οι τελευταίες μορφές, αν και μπορεί να αποτελούν ουσιώδη προβλήματα σε ορισμένα κράτη, εξακολουθούν από διεθνή άποψη να παραμένουν σχετικά περιορισμένες.

Από το έτος 2007 έως το 2010, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων διακινούνταν με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση σε ποσοστό 59%, για εργασιακή εκμετάλλευση 32% και για άλλες μορφές εκμετάλλευσης σε ποσοστό 9%. Αναφορικά με την περίοδο 2011 έως 2014, η σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων ανήλθε σε ποσοστό της τάξεως του 54%, η εργασιακή εκμετάλλευση 39% και οι άλλες μορφές εκμετάλλευσης 7%.

[64] Βλ. **ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α. 2. ΙΙ.** του παρόντος.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 10. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων, χρονική περίοδος 2007 έως 2014

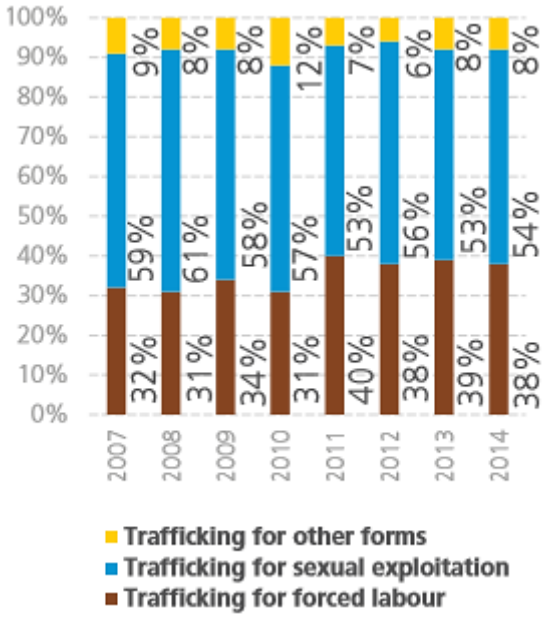

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 11. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2010 έως 2012

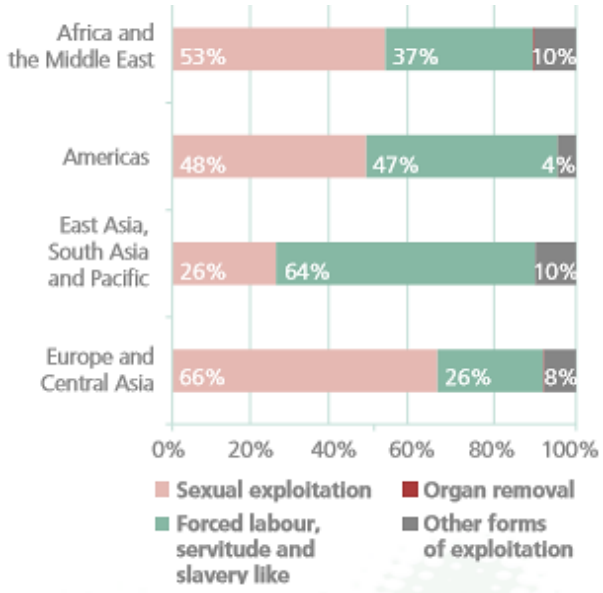

Source: UNODC

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 12. Οι μορφές εκμετάλλευσης των εντοπισμένων θυμάτων ανά περιοχή εντοπισμού, χρονική περίοδο 2012 έως 2014

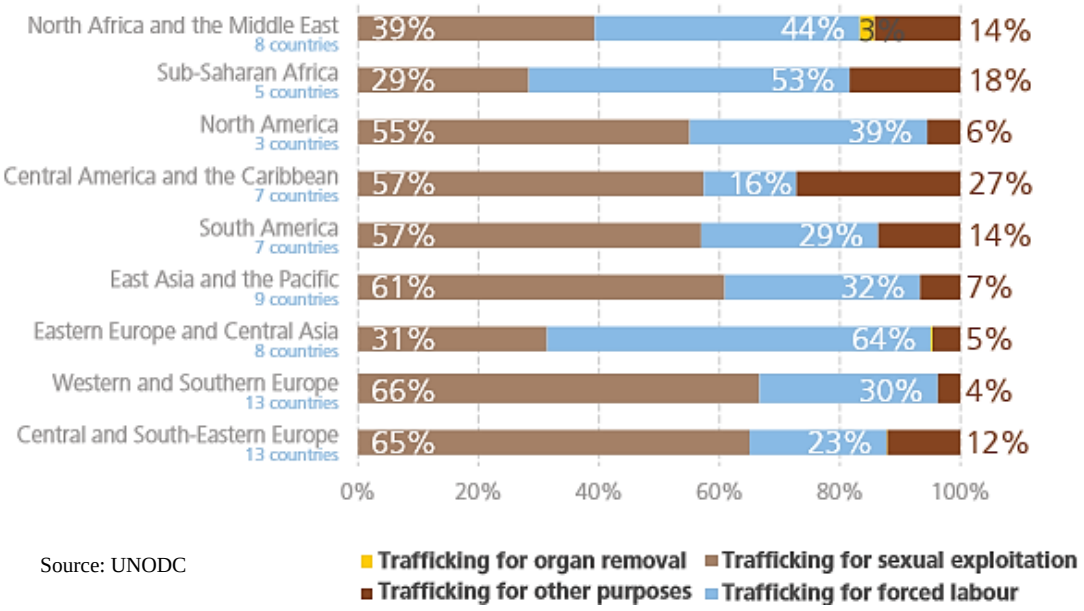

Source: UNODC

Από τα ανωτέρω διαγράμματα (υπ' αριθ. 9 και 10), για τη χρονική περίοδο 2010 έως 2014, συμπεραίνεται ότι τα θύματα, με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, ανέρχονται ανά περιοχή εντοπισμού σε ποσοστό 43,5% του συνόλου των θυμάτων στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή, 52,5% στην Αμερική, 43,5% στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες τού Ειρηνικού και σε ποσοστό 60% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία. Όσον αφορά στην εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων, τούτα ανέρχονται σε ποσοστό που πλησιάζει το 43% στην Αφρική και στη Μέση Ανατολή, 37,5% στην Αμερική, 48% στην Ανατολική και Νότια Ασία και στις χώρες του Ειρηνικού και 32,5% στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, ενώ τα εναπομείναντα σε κάθε περιοχή ποσοστά καλύπτουν τις υπόλοιπες μορφές εκμετάλλευσης (συμπεριλαμβανομένης της αφαίρεσης οργάνων τού σώματος).

Αρχικά, επιβεβαιώνεται ότι τα θύματα διακινούνται παγκοσμίως κυρίως με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, σε ποσοστό που αγγίζει το 51%[65] και για την εργασιακή εκμετάλλευση το ποσοστό πλησιάζει το 39%. Από τη μία πλευρά, η σεξουαλική εκμετάλλευση παραμένει σχεδόν σταθερή σε υψηλά ποσοστά τής τάξεως του 51% (2010 έως 2012) και περίπου του 48,5% (2012 έως 2014). Όμως,

[65] Μόνο την περίοδο 2012 έως 2014, ανιχνεύθηκαν σχεδόν 23.000 θύματα που διακινήθηκαν για σεξουαλική εκμετάλλευση, βλ. UNODC, 2016, σελ. 26.

παρατηρείται ότι μέσα σε τέσσερα (4) μόνο έτη, η εργασιακή εκμετάλλευση έχει αυξηθεί και αντιπροσωπεύει πλέον ένα αξιόλογο ποσοστό, εν συγκρίσει ιδίως με την προηγούμενη δεκαετία: την περίοδο 2010 έως 2012 άγγιζε το 37% και την περίοδο 2012 έως 2014 έφθασε σχεδόν το 44% του συνόλου των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων.

Αναλυτικά, παρατηρούνται ορισμένες περιφερειακές διαφορές, όσον αφορά στα χαρακτηριστικά των θυμάτων, οι οποίες είναι αρκετά έντονες στην ανάλυση των διαφόρων μορφών εκμετάλλευσης: λόγου χάρη, ο μεγάλος αριθμός των ανδρών που εντοπίστηκαν στην Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, συνδέεται με το γεγονός ότι τα θύματα στις περιοχές αυτές διακινούνται ως επί το πλείστον για καταναγκαστική εργασία, και οι άνδρες είναι γενικά οι πρώτοι που καθίστανται θύματα τέτοιας εκμετάλλευσης[66]. Ο αριθμός αυτός των θυμάτων, σε ποσοστό 64% του συνολικού αριθμού των θυμάτων που εντοπίστηκαν στις περιοχές αυτές, αποτελεί διεθνώς το υψηλότερο ποσοστό εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων. Άλλες περιοχές που σημείωσαν υψηλά ποσοστά για τα θύματα με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση αποτελούν οι χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής (53%) και αμέσως μετά η Νότια Αφρική και η Μέση Ανατολή (44%).

Οι χώρες τής αμερικανικής ηπείρου κυριαρχούνται από την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, η οποία είναι ελαφρώς πιο έντονη στην Κεντρική Αμερική και την Καραϊβική, ενώ η Βόρεια Αμερική, λόγω της ανάπτυξης του τομέα τής βιομηχανίας, έχει υψηλό ποσοστό (39%) θυμάτων που διακινούνται για εκμετάλλευση της εργασίας τους. Αναφορικά με την Νότια Αμερική, το 29% των θυμάτων διακινήθηκαν για καταναγκαστική εργασία. Όμως, να σημειωθεί ότι για τα κράτη αυτά, εξαιτίας των διαφορών που εντοπίζονται στην νομοθεσία και στα συστήματα καταγραφής των εγκλημάτων, τα στατιστικά δεδομένα που προκύπτουν δεν είναι μάλλον αρκετά ασφαλή[67]. Ομοίως συμβαίνει και στα κράτη τής Ευρώπης, όπου η σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων αγγίζει το 66%.

Η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους αποτελεί μία ευρεία κατηγορία που περιλαμβάνει πλήθος δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης και

[66] Οι λίγοι άνδρες που διακινούνται για σεξουαλική εκμετάλλευση εντοπίζονται στη Δυτική και Νότια Ευρώπη και την Αμερική.
[67] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 29.

εμφανίζεται σε πολλούς τομείς τής οικονομίας και της βιομηχανίας (κλωστοϋφαντουργία, κατασκευές, εστίαση, υπηρεσίες καθαρισμού, κ.λπ.) και περιλαμβάνει κυρίως θύματα άνδρες, αλλά και γυναίκες[68]. Ακόμη, μία μορφή εκμετάλλευσης της εργασίας που εντοπίζεται ευρέως είναι η (εξαναγκαστική) παροχή οικιακών υπηρεσιών, η οποία έχει αναφερθεί από πολλά κράτη ανά τον κόσμο, όπως την Ανατολική Ασία, όπου οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν την πλειοψηφία των εντοπισμένων θυμάτων που διακινούνται για καταναγκαστική εργασία (συνήθως υπό τη μορφή τής παροχής οικιακών υπηρεσιών)[69], αλλά και τη Μέση Ανατολή και την Αφρική. Ασφαλώς, η εμπορία για καταναγκαστική εργασία λαμβάνει επίσης χώρα σε εποχιακές γεωργικές εργασίες, όπως η συλλογή μούρων στις σκανδιναβικές χώρες ή η συλλογή οπωροκηπευτικών στις μεσογειακές χώρες. Επιπροσθέτως, τα θύματα εμπορίας για καταναγκαστική εργασία έχουν ανιχνευθεί στον κλάδο τής αλιείας στη Νοτιοανατολική Ασία και την Αφρική, στις υπηρεσίες εστίασης και στα εστιατόρια σε πλήθος κρατών, στον τομέα των κατασκευών και στον καθαρισμό. Επιπλέον, τα θύματα διακινούνται επίσης για καταναγκαστική εργασία στα ορυχεία[70].

Ακόμη, ένας περιορισμένος αριθμός περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση των οργάνων τους διαπιστώθηκε τις χρονικές περιόδους αυτές, κυρίως στην Κεντρική και Νοτιοανατολική Ευρώπη, την Ανατολική Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, τη Βόρεια Αφρική και τη Μέση Ανατολή και την Νότια Αμερική: περίπου 120 θύματα ανιχνεύθηκαν (στην πλειοψηφία τους άνδρες), μεταξύ των ετών 2012 και 2014, σε σχεδόν 10 χώρες σε διάφορες ηπείρους, τα οποία είχαν διακινηθεί με σκοπό αφαίρεσης οργάνων τους, ενώ κατά την περίοδο 2010 έως 2012, αναφέρθηκαν τέτοιες περιπτώσεις από 12 χώρες, τα θύματα των οποίων αποτελούν περίπου το 0,2% του συνολικού αριθμού των θυμάτων.

---

[68] Αν και με την πρώτη ματιά φαίνεται ότι η καταναγκαστική εργασία περιλαμβάνει άνδρες θύματα, μία προσεκτικότερη ανάλυση των δεδομένων για τα θύματα καταναγκαστικής εργασίας αποκαλύπτει ότι το 1/3 περίπου των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της εργασίας τους είναι γυναίκες, βλ. UNODC, 2014, σελ. 35.

[69] Οι δράστες ενδέχεται να αποτελούν μέλη τής οικογένειας που ενεργούν ατομικά ή ως συναυτουργοί, ή να αποτελούν άτομα που προσελκύουν τα θύματα από χώρες τού εξωτερικού με την υπόσχεση ενός καλύτερου και ευοίωνου μέλλοντος: χαρακτηριστική η περίπτωση που έλαβε χώρα στην Αργεντινή, όπου μια κοπέλα εισήχθη στη χώρα από τα αγροτικά μέρη του Πλωματικού κράτους τής Βολιβίας από τη θεία της, η οποία υποσχέθηκε στους γονείς τού θύματος ότι θα παρείχε στην κοπέλα την κατάλληλη εκπαίδευση στην Αργεντινή. Όμως, η κοπέλα κατέστη θύμα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την παροχή οικιακών υπηρεσιών, βλ. UNODC, 2016, σελ. 27.

[70] Λόγου χάρη, για εξόρυξη διαμαντιών στη Δυτική Αφρική, χρυσού και άλλων ορυκτών στην Κεντρική Αφρική, βλ. UNODC, 2016, σελ. 31.

Ακολούθως, εντοπίζονται και άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων (εκτός της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και της αφαίρεσης οργάνων των σώματος). Αυτές σημειώνουν αυξητική τάση και αντιπροσωπεύουν το 8,25% του συνόλου των θυμάτων μεταξύ των ετών 2007 και 2014 (όταν το 2006, αυτό το ποσοστό άγγιζε δειλά το 3%), ενώ το 76% αυτών των θυμάτων που διακινούνται είναι γυναίκες. Οι άλλες μορφές αυτές μπορεί να είναι: εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας των θυμάτων, τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων (κυρίως κλοπών σε καταστήματα - μικροκλοπών), εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, (παιδική) πορνογραφία[71] (συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου), οι παράνομες ανθρώπινες θυσίες (σε τελετουργίες), και η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες.

Ο πιο συχνά αναφερόμενος άλλος σκοπός εκμετάλλευσης είναι η επαιτεία. 1.000 σχεδόν θύματα εμπορίας ανθρώπων για εκμετάλλευση της επαιτείας τους εντοπίσθηκαν σε περίπου 20 χώρες το διάστημα 2012 έως 2014, αντιπροσωπεύοντας το 2% του συνολικού αριθμού θυμάτων. Ορισμένοι δράστες στοχεύουν στην εμπορία ανθρώπων με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας τού δρόμου, όπως πολλάκις συμβαίνει στην Ευρώπη, αλλά παρατηρούνται και φαινόμενα εκμετάλλευσης της επαιτείας ατόμων με αναπηρία (με ακρωτηριασμένα άκρα, κ.λπ., αλλά και με ψυχικά νοσήματα[72]).

Ακόμη, έχουν αναφερθεί περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την τέλεση παρανόμων δραστηριοτήτων, αν και οι τελευταίες είναι μάλλον δυσχερές να ανιχνευθούν. Αυτές οι περιπτώσεις αφορούν παιδιά, αλλά και ενήλικες, που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης στην καλλιέργεια κάνναβης, ή διακινούνται με σκοπό να τελούν κλοπές σε καταστήματα, ληστείες και άλλες εγκληματικές

[71] Κυρίως με περισσότερα θύματα αγόρια από ό,τι κορίτσια, βλ. UNODC, 2016, σελ. 28.

[72] Βλ. την περίπτωση την περίπτωση της Μολδαβίας, όπου δύο διακινητές διακινούσαν έναν ενήλικα με προβλήματα ψυχικής υγείας από το χωριό τους στη Μόσχα, όπου το θύμα αναγκαζόταν να επαιτεία υπό την απειλή βίας και οι δράστες καταδικάστηκαν σε ποινή κάθειρξης 8 ετών από το Centru District Court του Κισινάου, UNODC, 2016, σελ. 31 και ιδίως υποσημ. [11].
Επίσης, στην Αυστρία, ένα θύμα με σωματική αναπηρία αναγκάσθηκε από τρεις συμπολίτες του να επαιτεί για χρονικό διάστημα τεσσάρων ετών στους δρόμους διαφόρων αυστριακών πόλεων, και οι δράστες το απειλούσαν ότι εάν δε συλλέγει 300 έως 500 ευρώ την ημέρα, θα υφίσταντο πράξεις έντονης βίας, απομόνωσης και στέρησης τροφής, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [12].

ενέργειες, να διακινούν παράνομα ναρκωτικές ουσίες, κ.λπ. και έχουν αναφερθεί στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, την Νότια Αμερική και την Αφρική, αποτελώντας το 1% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων[73]. Ο αριθμός αυτός είναι πιθανόν μεγαλύτερος, αν αναλογισθεί κανείς τη δυσκολία τής ανίχνευσης τέτοιων περιπτώσεων εμπορίας.

Επιπλέον μορφές εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν την υπό έρευνα περίοδο, περιλαμβάνουν τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, η οποία εντοπίζεται κυρίως σε κράτη στα οποία το εμπόλεμο στοιχείο είναι έντονο ή τα οποία διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, ευρισκόμενα σε φάση αναδιοργάνωσης και ανοικοδόμησης, όπως σε χώρες της Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής.

Ακόμη, περιπτώσεις εμπορίας παιδιών για παράνομες υιοθεσίες έχουν αναφερθεί από χώρες τής Ευρώπης, της Αφρικής, της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής, της Κεντρικής και Ανατολικής Ασίας. Από την άλλη πλευρά, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό ανθρώπινες θυσίες και την αφαίρεση οργάνων τού σώματος εντοπίζεται σε χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής.

Αξίζει να αναφερθεί και η εμπορία ανθρώπων για την παραγωγή πορνογραφικού υλικού, περιπτώσεις της οποίας εντοπίζονται σε ορισμένες χώρες τής Νοτιοανατολικής και Ανατολικής Ευρώπης, της Νότιας Αμερικής και της Μέσης Ανατολής, όπως επίσης ότι πολλά κράτη αναφέρουν και περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που συνδυάζουν δύο μορφές εκμετάλλευσης (trafficking for mixed exploitation, λ.χ. σεξουαλική εκμετάλλευση και εκμετάλλευση της εργασίας των

[73] Βλ. την περίπτωση δύο θυμάτων από την Πολωνία, τα οποία διακινήθηκαν στη Σουηδία, με την ψευδή υπόσχεση για διαμονή τους στη χώρα προορισμού και εργασία σε κατασκευαστική εταιρία. Όταν έφθασαν στον προορισμό τους, τα θύματα αναγκάστηκαν από τους δράστες να τελούν κλοπές σε καταστήματα, υπό την απειλή βίας. Εν τέλει, τα εν λόγω θύματα κατάφεραν να δραπετεύσουν και να επιστρέψουν στην Νορβηγία. Οι δράστες καταδικάσθηκαν από το District Court του Szczecin σε ποινή φυλάκισης 6 μηνών έως 1 έτους.
Επιπλέον στη Νορβηγία, οι αρχές ανέφεραν μία υπόθεση δύο εμπόρων που στρατολόγησαν θύματα στη Ρουμανία με σκοπό να τα εκμεταλλευθούν στη Νορβηγία, αναγκάζοντας αυτά να κλέβουν βενζίνη, υφιστάμενα απειλές κατά της ζωής τους. Ο ένας διακινητής συνελήφθη στην προσπάθεια να φέρει δύο ακόμα θύματα από τη Ρουμανία. Η υπόθεση απασχόλησε το District Court του Όσλο και οι δράστες καταδικάσθηκαν σε ποινή φυλάκισης από 10 έως 30 μήνες, βλ. UNODC, 2016, σελ. 32 και ιδίως υποσημ. [13] και [14].

θυμάτων[74] ή εξαναγκαστική παροχή οικιακών υπηρεσιών και σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων[75]).

ΙΙΙ. Η εμπορία ανθρώπων και η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων στην Ελλάδα βάσει της στατιστικής τής αστυνομίας

Από τη στιγμή που εισήχθη στην εθνική έννομη τάξη ο ν. 3064/2002 και το άρ. 323Α για την εμπορία ανθρώπων στον ελληνικό Ποινικό Κώδικα το έτος 2002, η τελευταία άρχισε να εμφανίζεται στα στατιστικά δεδομένα τής αστυνομίας ως αυτοτελή αξιόποινη πράξη. Από το έτος 2003, οι αστυνομικές αρχές παρέχουν στατιστικά στοιχεία όσον αφορά στους δράστες και στα θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Αναλυτικά, τα στατιστικά στοιχεία που παρέχονται από τις αστυνομικές αρχές, αναφέρουν πληροφορίες για την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, συλλογικά με την εργασιακή εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας και την αφαίρεση οργάνων τού σώματος των θυμάτων, καλύπτοντας με τον τρόπο αυτό το σύνολο των δραστών και των θυμάτων των πράξεων του άρ. 323Α, αλλά και του (τροποποιημένου με τον ν. 3064) άρ. 351 ΠΚ. Από το έτος δε 2013 και έπειτα, άρχισε να γίνεται διάκριση των δραστών ανά κατηγορία αδικήματος και των θυμάτων ανά είδος εκμετάλλευσης και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται από το έτος αυτό και έπειτα, περιέχουν ιδιαίτερες και αξιόλογες πληροφορίες για κάθε κατηγορία. Οι δράστες και τα θύματα διαχωρίζονται ανά υπηκοότητα. Ακόμη, σε ορισμένα έτη, παρέχονται δεδομένα για την προστασία και την αρωγή των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

---

[74] Λόγου χάρη, όπως συμβαίνει στη Δομινικανή Δημοκρατία, όπου κοπέλες αναγκάζονται να εργάζονται σε μπαρ και ταυτόχρονα να παρέχουν σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, βλ. UNODC, 2016, σελ. 33 και ιδίως υποσημ. [15].
Βλ. ομοίως την περίπτωση που έλαβε χώρα στο Μεξικό, κατά την οποία ένα ανήλικο κορίτσι 17 ετών, με οικογενειακά προβλήματα, εγκατέλειψε το σπίτι της και έγινε εύκολος στόχος των διακινητών, οι οποίοι την εκμεταλλεύθηκαν ως σερβιτόρα σε μπαρ και την ανάγκαζαν να παρέχει σεξουαλικές υπηρεσίες στους πελάτες, ενώ τα κέρδη της παρακρατούνταν (όπως συμβαίνει πάντα) από τους ιδιοκτήτες τού μπαρ. Η υπόθεση κρίθηκε από το Judicial District του Queretaro και οι δράστες καταδικάστηκαν σε ποινή κάθειρξης 15 ετών και 5 μηνών, βλ. ibid., και ιδίως υποσημ. [16].

[75] Βλ. την περίπτωση που έλαβε χώρα στην Νότια Αφρική, όπου ένας άνδρας ζήτησε από την εργαζόμενη γυναίκα του να στρατολογήσει 3 κορίτσια και να τα προσλάβει να εργασθούν για αυτόν. Η γυναίκα στρατολόγησε 3 ανήλικα κορίτσια και ο άνδρας τις εκμεταλλευόταν μεν για παροχή οικιακών υπηρεσιών και δε σεξουαλικά. Η εν λόγω περίπτωση κρίθηκε από το Δικαστήριο της Mpumalanga και οι δράστες καταδικάσθηκαν σε ισόβια κάθειρξη.

Αν ήθελε κανείς να προβεί σε μία συνολική έρευνα και εκτίμηση της εικόνας των δραστών και των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, για την περίοδο των ετών 2003 έως 2015, από μία γρήγορη ματιά στα στατιστικά δεδομένα τής αστυνομίας συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι δράστες ανήλθαν συνολικά σε 2.464 και τα θύματα σε 1.308. Αμέσως κατωτέρω αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα για τους δράστες, αλλά και τα θύματα, για την ίδια χρονική περίοδο των ετών 2003 έως 2015.

Α. Το προφίλ των δραστών

Όπως αναφέρθηκε αμέσως ανωτέρω, οι δράστες για την περίοδο της έρευνας, ανήλθαν συνολικά σε 2.464. Όσον αφορά στον αριθμό αυτό, τούτος αντιπροσωπεύει τους καταγεγραμμένους από τις αστυνομικές αρχές δράστες, δηλαδή τους υπόπτους. Από τη στατιστική τής αστυνομίας δεν προκύπτουν πληροφορίες για τους δράστες κατά τον οποίων κινήθηκε ποινική δίωξη, ούτε για τους καταδικασθέντες δράστες.

Αναλυτικά, το έτος 2003 η αστυνομία κατέγραψε 284 δράστες, το έτος 2004 288 δράστες, το 2005 204, το 2006 206 δράστες, για το έτος 2007 τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα, το έτος 2008 162 δράστες, το 2009 303 δράστες, το 2010 246 δράστες, το 2011 220, το έτος 2012 171 δράστες, το 2013 142 δράστες, το 2014 125 δράστες και το έτος 2015 ο αριθμός των δραστών ανήλθε σε 115 δράστες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Οι δράστες ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΔΡΑΣΤΕΣ**
2003	284
2004	288
2005	204
2006	206
2007	-
2008	162
2009	303
2010	246
2011	220
2012	171
2013	142
2014	125
2015	115
ΣΥΝΟΛΟ	**2.464**

Σημ. Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. Οι δράστες ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ**																							
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΑΙΓΥΠΤΟΣ	ΑΙΘΙΟΠΙΑ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ	ΑΦΓΑΝΙΣΤΑΝ	ΒΕΛΓΙΟ	ΒΟΣΝΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΔΟΜΙΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΣΤΟΝΙΑ	ΙΝΔΙΑ	ΙΡΑΚ	ΙΡΑΝ	ΙΤΑΛΙΑ	ΚΑΖΑΝΚΣΤΑΝ	ΚΙΝΑ	ΚΟΛΟΜΒΙΑ	ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΛΕΤΟΝΙΑ
2003	0	0	0	0	22	3	0	0	0	1	0	0	2	0	0	166	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0
2004	0	0	7	0	22	0	0	1	0	15	0	0	0	0	0	207	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0
2005	0	0	0	0	13	1	0	0	0	12	0	0	0	0	0	133	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2006	0	0	0	0	28	0	0	0	0	12	0	0	0	0	0	142	0	0	3	0	0	1	0	0	0	0
2007	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2008	0	0	0	0	13	0	0	0	0	10	0	0	1	0	0	70	0	2	1	1	0	1	0	1	0	1
2009	0	0	0	0	31	0	5	1	0	43	1	1	4	0	0	129	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	0	22	0	0	0	0	30	0	0	3	0	0	78	2	0	0	0	0	2	0	0	0	0
2011	2	1	0	0	17	2	0	0	0	30	0	0	0	0	1	83	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
2012	1	0	0	0	33	0	0	0	0	39	0	0	0	1	0	38	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1
2013	3	0	0	0	19	0	0	0	0	34	0	0	0	0	12	44	0	0	0	0	0	0	9	0	0	0
2014	7	0	0	0	11	0	0	0	1	23	0	0	3	0	0	46	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0
2015	11	0	0	2	15	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	35	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**24**	**1**	**7**	**2**	**246**	**6**	**5**	**2**	**1**	**266**	**1**	**1**	**13**	**1**	**13**	**1.171**	**2**	**5**	**5**	**1**	**1**	**8**	**9**	**1**	**3**	**2**

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ																								ΣΥΝ.
ΛΙΒΑΝΟΣ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΜΑΡΟΚΟ	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΜΟΛΒΑΔΙΑ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	ΠΟΛΩΝΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΩΣΙΑ	ΣΕΡΒΙΑ	ΣΙΕΡΑ ΛΕΟΝΕ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΣΛΟΒΕΝΙΑ	ΣΟΜΑΛΙΑ	ΣΥΡΙΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ	ΤΟΥΡΜΕΚΙΣΤΑΝ	ΤΣΕΧΙΑ	ΤΥΝΗΣΙΑ	/
0	5	0	0	8	0	0	0	3	12	0	0	2	20	30	0	0	3	0	0	0	4	0	0	0	**284**
0	0	0	0	4	0	0	0	4	5	0	0	0	5	10	0	0	0	0	0	1	4	0	0	0	**288**
0	0	0	0	3	0	5	0	0	1	1	0	0	28	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	**202**
2	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0	0	0	9	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	**206**
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	**-**
0	3	0	1	4	0	6	0	1	1	0	0	1	32	7	1	1	0	0	0	2	0	1	0	0	**162**
0	2	0	0	3	0	2	0	1	4	0	0	2	47	15	1	0	1	5	0	2	1	0	1	0	**303**
0	4	0	0	7	0	7	0	11	2	4	2	0	44	25	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	**246**
0	0	0	0	0	2	0	3	0	3	0	0	0	57	17	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	**220**
0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	10	0	0	32	3	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	**171**
0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	17	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	**142**
0	0	0	0	0	0	2	0	0	1	2	0	0	17	3	0	0	0	0	0	3	3	0	2	0	**125**
0	0	0	0	8	1	0	1	0	1	0	0	0	23	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	**115**
2	**14**	**1**	**1**	**39**	**3**	**34**	**4**	**20**	**31**	**17**	**2**	**5**	**331**	**117**	**3**	**1**	**4**	**5**	**1**	**9**	**16**	**1**	**3**	**3**	**2.464**

Σημ. **I.** Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A). **II.** ΣΥΝ. = ΣΥΝΟΛΟ

Από τους ανωτέρω (υπ' αριθ. 1 και 2) πίνακες συνάγονται ορισμένα ουσιώδη συμπεράσματα σχετικά με τους δράστες τού εγκλήματος της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια. Αρχικά, οι δράστες εμπορίας ανθρώπων κυμαίνονται από 303 (το 2009, έτος κατά το οποίο εντοπίσθηκαν οι περισσότεροι δράστες) έως 115 (το έτος 2015, κατά το οποίο εντοπίσθηκαν οι λιγότεροι). Οι δράστες, αν και το έτος 2003, έφτασαν τους 284, το έτος 2015 μειώθηκαν στους 115. Από το έτος 2003 έως το 2015 παρατηρείται συνολικά μία σταδιακή πτώση τού αριθμού των δραστών αυτών, με εξαίρεση την περίοδο 2009 έως 2011, όπου παρατηρεί κανείς μία έξαρση του αριθμού των εν λόγω δραστών.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών, παρατηρεί κανείς ότι η συμμετοχή των ημεδαπών (Ελλήνων) δραστών είναι αρκετά υψηλή, σε αριθμό 1.171 συνολικά για ολόκληρη την υπό έρευνα περίοδο, αλλά και κατά έτη και ιδίως έως το 2009 (129 ημεδαποί δράστες). Αξιοσημείωτη δε, είναι και η συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών, οι οποίοι κυμαίνονται από 64 (το έτος 2006) έως 168 (το έτος 2010) και σε σύνολο είναι 1.293 για όλα τα έτη της υπό ανάλυσης περιόδου. Οι αλλοδαποί δράστες προέρχονται κυρίως από τα γειτονικά κράτη των Βαλκανίων, ιδίως την Αλβανία και την Βουλγαρία (σε σύνολο για όλα τα έτη 512 δράστες αλβανικής και βουλγαρικής καταγωγής, 246 και 266 δράστες αντίστοιχα), αντιπροσωπεύοντας ποσοστό που πλησιάζει 40% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών και το 20,7% του συνόλου των δραστών για την υπό έρευνα περίοδο.

Ακολούθως, έντονη είναι και η συμμετοχή των Ρουμάνων και των Ρώσων δραστών, οι οποίοι συνολικά για την υπό έρευνα περίοδο αγγίζουν τους 448 δράστες (331 δράστες ρουμανικής και 117 δράστες ρωσικής καταγωγής), αντιπροσωπεύοντας το 34,6% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών και το 18,1% του συνόλου των δραστών. Αποτελεσματικά, οι αλλοδαποί δράστες αλβανικής, βουλγαρικής, ρουμανικής και ρώσικης καταγωγής καλύπτουν την πλειοψηφία των αλλοδαπών δραστών, σε ποσοστό 74,2% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών δραστών και περίπου 40% του συνόλου των δραστών.

Άλλης καταγωγής δράστες που συμμετέχουν εντόνως στην εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, είναι Μολδαβοί (σε σύνολο για όλα τα έτη 39 δράστες), Νιγηριανοί (34 δράστες), Ουκρανοί (31 δράστες), από το Ουζμπεκιστάν (20 δράστες), Τούρκοι (16 δράστες) και Λιθουανοί (14 δράστες). Οι δράστες αυτοί

αποτελούν το 12% του συνόλου των αλλοδαπών δραστών. Από την άλλη πλευρά, ανάλογα το έτος, συναντάται αμυδρή συμμετοχή δραστών που κατάγονται από άλλα κράτη τής Ευρώπης, όπως τη Γεωργία, τη Βοσνία, την Εσθονία, τη Λευκορωσία, αλλά και της Ασίας, όπως την Αρμενία, το Καζακστάν και την Κίνα.

Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι παρατηρείται μία αξιοπρόσεκτη συμμετοχή των αλλοδαπών δραστών (σε ποσοστό 52,5% κατά μέσο όρο για όλα τα υπό έρευνα έτη) εν συγκρίσει με εκείνη των ημεδαπών (47,2%), σε τέτοιο βαθμό που οδηγεί σε διάψευση της ανωτέρω διαπίστωσης του UNODC, δηλαδή ότι οι ημεδαποί δράστες εμπορίας ανθρώπων αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων δραστών[76], όπως εξάλλου θα περίμενε κανείς. Αναλυτικά, από τον κατωτέρω (υπ' αριθ. 3) πίνακα, προκύπτει ότι έως και το έτος 2006, επιβεβαιώνεται τούτη η διαπίστωση του UNODC, και η πλειοψηφία των δραστών που συμμετείχαν στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων ήταν ημεδαποί, σε ποσοστό που κυμαινόταν από 58,5% (το έτος 2003) έως και 72% (το αμέσως επόμενο έτος). Αντίθετα όμως, από το έτος 2008 και έπειτα, οι ημεδαποί δράστες αντιπροσωπεύουν κατά τι χαμηλότερο εκ του ήμισυ ποσοστό τού συνόλου των δραστών.

Από την άλλη πλευρά, τα ποσοστά της συμμετοχής των αλλοδαπών δραστών αποτελούσαν το 33,7% του συνολικού αριθμού των δραστών για την περίοδο 2003 έως 2006. Ακόμα δε, και αυτό το ποσοστό των αλλοδαπών είναι κατά τι υψηλό εν συγκρίσει με αυτό που παρατηρείται παγκοσμίως για το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων (οι αλλοδαποί δράστες εμπορίας ανθρώπων, όπως αναφέρθηκε, αποτελούν παγκοσμίως το 25% με το πολύ 35% στα κράτη όπου εντοπίζονται), αλλά και εν συγκρίσει με αυτό που εκτιμάται για άλλα εγκλήματα, για τα οποία οι αλλοδαποί δράστες γενικά αποτελούν λίγο περισσότερο του 10% του συνόλου των δραστών.

Ο ανωτέρω κανόνας διαψεύδεται για δεύτερη φορά, εάν παρατηρήσει κανείς τα αμέσως επόμενα έτη, 2008 έως 2015: την περίοδο αυτή, τα ποσοστά των αλλοδαπών δραστών έναντι του συνόλου των δραστών, όχι μόνο αυξάνονται σταδιακά ανά έτος, αλλά οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να αποτελούν την πλειοψηφία των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, αγγίζοντας το 69,6% το έτος 2015, ακόμη δε ξεπερνώντας το 77,8% το έτος 2012 (βλ. τον πίνακα αμέσως κατωτέρω). Αλλά και εάν εστιάσει κανείς σε ολόκληρη την εικόνα της υπό έρευνα χρονικής

[76] Βλ. στο αυτό **ΚΕΦΑΛΑΙΟ**, υπό **2. ΙΙ. Β. Ι.**

περιόδου, διακρίνει ότι οι αλλοδαποί δράστες αποτελούν κατά μέσο όρο πάνω από τους μισούς συνολικά δράστες εμπορίας ανθρώπων (52,5%), ξεπερνώντας τους ημεδαπούς, σε αριθμό κατά 122 δράστες και σε ποσοστό κατά 5%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. Τα ποσοστά των ημεδαπών και αλλοδαπών δραστών ανά έτος, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ	ΕΛΛΗΝΕΣ	ΑΛΛΟΔΑΠΟΙ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΛΛΗΝΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ (%)
2003	284	166	118	58,5	41,5
2004	288	207	81	71,9	28,1
2005	202	133	69	65,8	34,2
2006	206	142	64	68,9	31,1
2007	-	-	-	-	-
2008	162	70	92	43,2	56,8
2009	303	129	174	42,6	57,4
2010	246	78	168	31,7	68,3
2011	220	83	137	37,7	62,3
2012	171	38	133	22,2	77,8
2013	142	44	98	31,0	69,0
2014	125	46	79	36,8	63,2
2015	115	35	80	30,4	69,6
ΣΥΝΟΛΟ	**2464**	**1171**	**1293**	**47,5**	**52,5**

Σημ. Η παύλα (-) σημαίνει ότι τα δεδομένα δεν είναι διαθέσιμα (N/A).

Αναφορικά με το φύλο των δραστών, τα σχετικά στοιχεία που παρέχονται από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, χρονολογούνται μόλις από το έτος 2013, έτος κατά το οποίο οι δράστες άρχισαν να διαχωρίζονται στη στατιστική τής αστυνομίας (εκτός της υπηκοότητας και) βάσει του φύλου. Από τους κατωτέρω (υπ' αριθ. 4 και 5) πίνακες, επιβεβαιώνεται το παγκόσμιο πρότυπο ότι, όπως και σε οιοδήποτε έγκλημα σε οιαδήποτε χώρα, έτσι και στην εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, η

πλειοψηφία των δραστών είναι άνδρες, σε ποσοστό που υπερβαίνει αρκετά το ήμισυ και κυμαίνεται από 63,7 έως 83,2 %, ανάλογα το υπό έρευνα έτος.

Ασφαλώς, οφείλει κανείς να επισημάνει την έντονη συμμετοχή των γυναικών δραστών στην εμπορία ανθρώπων. Αν και τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται δεν καλύπτουν ένα ευρύ χρονικό διάστημα (παρά μόνο 3 έτη), φαίνεται ότι ο αριθμός των γυναικών που συμμετέχουν στο εν λόγω έγκλημα, ειδικά εάν συγκριθεί με τον αριθμό αυτών που συμμετέχουν σε άλλες παράνομες πράξεις, είναι αρκετά υψηλός, με το ποσοστό τής συμμετοχής τους να φθάνει μέχρι και το 36,3 % (το έτος 2014) του συνόλου των δραστών. Οι αυξομειώσεις που παρατηρούνται στα ποσοστά της θηλυκής συμμετοχής είναι λογικές, αλλά δεν είναι ευχερές να συναχθούν περαιτέρω συμπεράσματα αναφορικά με την αναλογία των ανδρών και των γυναικών δραστών, λόγον δι’ ον οι σχετικές πληροφορίες είναι δυστυχώς ελλιπείς.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4. Οι δράστες ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΔΡΑΣΤΩΝ**																					
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΦΥΛΟΥ	ΑΓΝΩΣΤΟΥ ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑΣ		ΑΙΘΙΟΠΙΑ		ΑΛΒΑΝΙΑ		ΒΟΣΝΙΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΓΕΩΡΓΙΑ		ΔΟΜΗΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΚΙΝΑ		ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ		ΜΑΡΟΚΟ	
ΦΥΛΟ	/	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
2013	0	3	0	0	0	17	2	0	0	26	8	0	0	12	0	41	3	5	4	0	0	0	1
2014	0	3	4	0	0	6	5	1	0	11	12	0	3	0	0	37	9	0	0	0	1	0	0
2015	11	0	0	1	1	15	0	0	0	13	4	0	0	0	0	24	11	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**11**	**6**	**4**	**1**	**1**	**38**	**7**	**1**	**0**	**50**	**24**	**0**	**3**	**12**	**0**	**102**	**23**	**5**	**4**	**0**	**1**	**0**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ	**11**	**10**		**2**		**45**		**1**		**74**		**3**		**12**		**125**		**9**		**1**		**1**	

ΤΣΕΧΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	2	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΤΟΥΡΚΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**4**
	ΑΝΔΡΕΣ	1	3	0	**4**	
ΣΥΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**4**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	3	1	**4**	
ΡΩΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	3	0	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	9	10	**22**	**57**
	ΑΝΔΡΕΣ	14	8	13	**35**	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	2	0	**2**	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	1	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	**0**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	1	**1**	
ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	0	**1**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	1	0	**1**	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	**0**	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	2	0	3	**5**	**10**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	5	**5**	

ΠΙΝΑΚΑΣ 5. Οι δράστες ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΔΡΑΣΤΩΝ (ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (%)
2013	119	23	142	83,2	16,8
2014	75	50	125	63,7	36,3
2015	73	31	104*	70,2	29,8
ΣΥΝΟΛΟ	**257**	**92**	**349**	**73,6**	**26,4**

* από το ανωτέρω σύνολο έχουν εξαιρεθεί 11 δράστες αγνώστου φύλου.

Ουσιώδες να αναφερθεί καταληκτικά είναι και το μέρος τής συμμετοχής των δραστών στην εμπορία ανθρώπων, αναλογικά με τις μορφές εκμετάλλευσης. Άλλαις λέξεσι, *σε ποιες μορφές εκμετάλλευσης δραστηριοποιούνται οι έμποροι ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια;* Αναφορικά με το εν λόγω ερώτημα, απάντηση μπορεί να δοθεί μόνο από την έρευνα των ετών 2013 έως 2015, όταν δηλαδή η στατιστική τής αστυνομίας άρχισε να διακρίνει τους δράστες (και) ανά κατηγορία αδικήματος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6. Οι δράστες ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης), χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**			
/	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΉ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ
2013	79	26	14	23
2014	108	10	4	0
2015	97	11	9	0
ΣΥΝΟΛΟ	**284**	**47**	**27**	**23**

Αυτό που παρατηρεί κανείς εστιάζοντας στον ανωτέρω πίνακα είναι ότι περισσότεροι από 2 στους 3 δράστες εμπορίας ανθρώπων επιδίδονται στην σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων. Αμέσως μετά, η επόμενη μορφή εκμετάλλευσης που απαντάται στους εμπόρους ανθρώπων είναι η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων και τέλος η εκμετάλλευση της επαιτείας και ο συνδυασμός σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης των θυμάτων.

Β. Το προφίλ των θυμάτων

Αναφορικά με τα θύματα, η στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας, ομοίως όπως και για τους δράστες, αρχίζει να καταγράφει στατιστικά στοιχεία από το έτος 2003.

Αναλυτικά, έως και το έτος 2010, τα σχετικά δεδομένα για τα θύματα κατηγοριοποιούνται βάσει μόνο της υπηκοότητας των θυμάτων, δίχως να λαμβάνουν χώρα περαιτέρω διακρίσεις στο φύλο ή την ηλικία των θυμάτων, (με εξαίρεση το έτος 2007, κατά το οποίο παρέχονται πληροφορίες και για το φύλο, αλλά και την ηλικία των θυμάτων). Από το έτος δε 2011, τα στοιχεία για τα θύματα είναι πληρέστερα και παρέχουν πληροφορίες (εκτός της υπηκοότητας) για το φύλο και την ηλικία (ενήλικα και ανήλικα θύματα) των θυμάτων που κατέστησαν θύματα εμπορίας ανθρώπων. Έτσι, τα περισσότερο πρόσφατα δεδομένα ενδέχεται να περιγράψουν με μεγαλύτερη ευκρίνεια και λεπτομέρεια το προφίλ των θυμάτων.

Αρχίζοντας την έρευνα, αυτό που εκ πρώτης όψεως παρατηρεί κανείς σχετικά με τα θύματα για όλη την υπό ανάλυση χρονική περίοδος είναι το εξής (βλ. υπ' αριθ. 7 πίνακα): τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που υπέστησαν οιασδήποτε μορφής εκμετάλλευσης, ανέρχονται συνολικά σε 1.292. Όλη την υπό μελέτη χρονική περίοδο, παρατηρούνται ορισμένες αυξομειώσεις στον αριθμό των θυμάτων ανά τα έτη, αλλά την τελευταία κυρίως περίοδο εκτιμάται ότι ο αριθμός των θυμάτων μειώθηκε σταδιακά και μάλιστα κατά το ήμισυ το έτος 2015 εν συγκρίσει με το πρώτο έτος της έρευνας, 2003. Από την άλλη πλευρά, τα έτη 2004, 2005 και 2009, ο αριθμός των θυμάτων ξεπέρασε τα 120, όταν τα υπόλοιπα έτη τα θύματα δεν ξεπερνούσαν τα 100.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7. Τα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ**
2003	93
2004	181
2005	137
2006	83
2007	99
2008	78
2009	125
2010	92
2011	97
2012	94
2013	99
2014	64
2015	50
ΣΥΝΟΛΟ	**1.292**

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των θυμάτων (βλ. υπ' αριθ. πίνακα 8), να τονισθεί εκ προοιμίου ότι σε ορισμένα στοιχεία (κυρίως έως το 2008) τα οποία παρέχονται από την στατιστική τής αστυνομίας γίνεται αναφορά σε "χώρα προέλευσης" των θυμάτων. Αυτό μεταφράζεται είτε ως ότι τα (αλλοδαπά ανάλογα με τη "χώρα προέλευσης") θύματα ευρίσκονταν ήδη στην Ελλάδα και κατέστησαν από τους δράστες θύματα εκμετάλλευσης, είτε ως ότι τα θύματα διαμετακομίσθηκαν (: μεταφέρθηκαν) από το (σύμφωνα με τον πίνακα) κράτος προέλευσής τους στην ελληνική επικράτεια και κατέστησαν θύματα εκμετάλλευσης. Αναμφισβήτητο είναι ότι τα θύματα κατέστησαν θύματα εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια. Όμως, εκ του λόγου ακριβώς ότι στα παρεχόμενα στοιχεία δεν έχει διευκρινισθεί σε τι αφορά η "χώρα προέλευσης" των θυμάτων, για την παρούσα έρευνα λαμβάνονται υπ' όψιν αμφότερες οι ως άνω ερμηνείες τού όρου "χώρα προέλευσης", ούτως ώστε να εξετάζονται τα αλλοδαπά θύματα που βρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια προ της εκμετάλλευσης αυτών από τους δράστες, αλλά και τα θύματα τα οποία

μεταφέρθηκαν από τη "χώρα προέλευσής" τους στην ελληνική επικράτεια και κατέστησαν έπειτα θύματα εμπορίας ανθρώπων (και στους σχετικούς πίνακες γίνεται λόγος για "χώρα καταγωγής"). Εξάλλου, τα δεδομένα δεν είναι δυνατόν να αναφέρονται αποκλειστικά στη δεύτερη κατηγορία θυμάτων, λόγον δι' ον περιέχουν και ημεδαπά θύματα ελληνικής καταγωγής, τα οποία ούτως ή άλλως ευρίσκονταν στην ελληνική επικράτεια και δε μπορεί να γίνει λόγος για μεταφορά τους και επιπλέον, από το έτος 2009 γίνεται λόγος για "υπηκοότητα" των θυμάτων (και όχι "χώρα προέλευσης").

ΠΙΝΑΚΑΣ 8. Τα θύματα ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2003 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																						
/	ΑΓΝΩΣΤΟΥ	ΑΖΕΡΜΠΑΪΤΖΑΝ	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ	ΑΛΒΑΝΙΑ	ΑΡΜΕΝΙΑ	ΑΥΣΤΡΙΑ	ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ	ΒΡΑΖΙΛΙΑ	ΓΑΛΛΙΑ	ΓΕΡΜΑΝΙΑ	ΓΕΩΡΓΙΑ	ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ	ΓΚΑΝΑ	ΔΑΝΙΑ	ΔΟΜΙΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ	ΕΛΛΑΔΑ	ΕΡΥΘΡΑΙΑ	ΕΣΤΟΝΙΑ	ΙΡΑΚ	ΚΑΖΑΝΚΣΤΑΝ	ΚΙΝΑ	ΚΑΜΕΡΟΥΝ	ΚΙΡΓΙΖΙΑ	ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	ΛΕΤΟΝΙΑ
2003	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0
2004	0	0	0	9	1	1	10	0	0	0	2	0	1	0	1	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2005	0	0	0	2	2	0	9	0	0	1	0	0	0	1	0	0	2	1	0	1	0	0	0	1	0
2006	0	0	0	4	0	0	6	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	2
2007	0	0	0	1	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2008	0	0	0	5	0	0	23	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2009	0	0	0	5	0	0	28	1	0	0	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2010	0	0	0	6	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	2	1	0	17	2	0	30	0	0	0	0	0	0	0	1	83	0	0	1	0	0	0	0	0	0
2012	0	0	0	8	0	0	21	0	0	0	2	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2
2013	0	0	1	1	0	0	20	0	0	0	0	0	0	0	7	2	0	0	0	0	4	1	0	0	0
2014	0	0	0	4	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	8	0	0	0	0	0	1	0	0	0
2015	0	0	0	2	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**2**	**1**	**1**	**65**	**5**	**1**	**228**	**1**	**1**	**1**	**6**	**1**	**1**	**1**	**9**	**104**	**4**	**1**	**1**	**3**	**4**	**2**	**1**	**1**	**4**

ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ																								**ΣΥΝ.**
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΜΑΡΟΚΟ	Μ. ΒΡΕΤΑΝΙΑ	ΜΟΛΒΑΔΙΑ	ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΝΙΓΗΡΙΑ	ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗ	ΠΟΛΩΝΙΑ	ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΡΩΣΙΑ	ΣΕΡΒΙΑ	ΣΛΟΒΑΚΙΑ	ΣΟΜΑΛΙΑ	ΣΟΥΔΑΝ	ΣΥΡΙΑ	ΤΑΪΛΑΝΔΗ	ΤΣΕΧΙΑ	ΦΥΡΟΜ	/
7	4	0	2	10	0	2	0	0	4	14	0	0	0	1	10	31	0	0	0	0	0	0	3	0	**93**
8	4	1	3	10	0	3	2	0	5	21	0	0	1	0	41	50	0	0	0	0	0	1	3	0	**181**
3	3	0	1	7	0	8	1	0	1	12	0	0	0	0	53	28	0	0	0	0	0	0	0	0	**137**
1	2	0	0	5	0	3	0	0	0	5	0	0	1	0	20	25	1	0	0	0	1	0	0	0	**83**
0	1	0	0	2	0	5	0	0	0	3	0	0	0	0	43	18	0	0	0	1	0	0	0	0	**99**
0	1	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	0	0	0	25	19	0	0	0	0	0	0	0	0	**78**
0	3	0	0	2	0	10	0	3	2	1	0	0	0	0	21	12	1	3	0	0	0	0	0	0	**125**
0	3	0	0	1	0	10	0	0	2	0	1	1	0	0	29	13	1	0	0	0	0	0	0	0	**92**
0	0	0	0	0	2	0	0	3	0	3	0	0	0	0	57	17	0	0	1	0	0	0	0	0	**97**
0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	44	8	0	0	0	0	0	0	0	1	**94**
0	0	1	0	3	35	1	0	0	0	0	0	0	2	0	20	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**99**
0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	1	2	0	0	0	22	3	0	0	0	0	0	0	2	0	**64**
0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	4	0	0	1	0	22	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**50**
19	**21**	**2**	**6**	**44**	**38**	**51**	**3**	**7**	**14**	**65**	**3**	**1**	**5**	**1**	**407**	**226**	**3**	**3**	**1**	**1**	**1**	**1**	**8**	**1**	**1.292**

Από τον ανωτέρω πίνακα, παρατηρεί κανείς ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων είναι αλλοδαποί, σε ποσοστό 92% και οι Έλληνες θύματα αποτελούν το υπόλοιπο 8% του συνόλου των θυμάτων. Αυτό το υψηλό ποσοστό των αλλοδαπών θυμάτων οφείλεται κυρίως στην κατάσταση στην οποία ευρίσκονται τα εν λόγω θύματα: οι αλλοδαποί, ειδικά όταν είναι και παράνομοι μετανάστες, αποτελούν μία ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα, από τη στιγμή που έχουν περιορισμένη ή καθόλου πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά και δυσκολεύονται ή αδυνατούν σε πολλά επίπεδα και σε διάφορους τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (π.χ. στέγη, εργασία, ικανοποιητικό εισόδημα, εκπαίδευση, ιατρική περίθαλψη, κοινωνική ασφάλιση, κ.ά.). Έτσι, είναι πολύ πιο εύκολο, λόγω των αναγκών τους, να καταστούν θύματα των εμπόρων, οι οποίοι τους παρέχουν (ψευδείς) υποσχέσεις ευκαιριών εργασίας και ένα ευοίωνο μέλλον.

Ακολούθως, τα περισσότερα θύματα προέρχονται (κυρίως) από τις γειτονικές με την Ελλάδα χώρες τής Ευρώπης και συγκεκριμένα τη Βουλγαρία (228 θύματα συνολικά όλη την υπό έρευνα χρονική περίοδο), τη Ρουμανία (407 θύματα συνολικά), την Αλβανία (65 θύματα), την Ουκρανία (65 θύματα), τη Μολδαβία (44 θύματα) και τη Λιθουανία (21 θύματα), αλλά και τη Ρωσία (226 θύματα). Αυτά τα θύματα αποτελούν σχεδόν το 82% του συνόλου των θυμάτων και το 89% του συνόλου των αλλοδαπών θυμάτων.

Άλλα θύματα προέρχονται από τη Λευκορωσία (19 θύματα), το Μπαγκλαντές (38 θύματα), τη Νιγηρία (51 θύματα) και το Ουζμπεκιστάν (14 θύματα) και τέλος, ένας ελάχιστος αριθμός θυμάτων προέρχονται από έτερα κράτη τής Ευρώπης, της Ασίας, της Αφρικής ή της Νότιας Αμερικής, όπως το Αζερμπαϊτζάν, την Αρμενία, την Ερυθραία, τη Λετονία, την Ουγγαρία, την Τσεχία, την Κίνα, την Ταϊλάνδη, το Καμερούν, τη Βραζιλία, κ.ά.

ΠΙΝΑΚΑΣ 9. Τα θύματα ανά φύλο και ανά υπηκοότητα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ																											
/	ΑΛΒΑΝΙΑ		ΑΡΜΕΝΙΑ		ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΓΕΡΜΑΝΙΑ		ΓΕΩΡΓΙΑ		ΔΑΝΙΑ		ΔΟΜΗΝΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΕΡΥΘΡΑΙΑ		ΕΣΤΟΝΙΑ		ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ		ΚΑΖΑΚΣΤΑΝ		ΚΑΜΕΡΟΥΝ		ΚΙΝΑ		ΚΙΡΚΙΣΤΑΝ	
ΦΥΛΟ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ
2005	0	2	0	2	0	0	0	9	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	1
2007	0	1	0	0	0	0	10	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2011	0	2	0	0	0	0	7	22	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2012	0	8	0	0	0	0	3	18	0	0	0	2	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2013	0	1	0	0	0	1	5	15	0	0	0	0	0	0	0	7	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	4	0	0
2014	0	4	0	0	0	0	0	19	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
2015	0	2	0	0	0	0	0	11	0	0	0	0	0	0	0	0	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝ.	**0**	**20**	**0**	**2**	**0**	**1**	**25**	**109**	**0**	**1**	**0**	**2**	**0**	**1**	**0**	**8**	**5**	**13**	**0**	**2**	**0**	**1**	**0**	**1**	**0**	**1**	**0**	**2**	**0**	**4**	**0**	**1**
ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ	**20**		**2**		**1**		**134**		**1**		**2**		**1**		**8**		**18**		**2**		**1**		**1**		**1**		**2**		**4**		**1**	

ΦΥΡΟΜ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	1	0	0	0	**1**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΤΣΕΧΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	0	2	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΣΟΥΔΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	1	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΡΩΣΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	28	18	7	8	1	3	1	**66**	**66**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	24	22	32	29	8	18	7	**140**	**257**
	ΑΝΔΡΕΣ	29	21	21	15	12	4	15	**117**	
ΠΟΛΩΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	2	0	1	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΠΑΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	2	0	**2**	
ΟΥΚΡΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	12	3	2	0	0	1	0	**18**	**18**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΥΖΜΠΕΚΙΣΤΑΝ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	0	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	1	0	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΝΙΓΗΡΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	8	5	0	5	1	2	0	**21**	**21**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	1	0	0	0	0	**1**	**36**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	35	0	0	**35**	
ΜΟΛΔΑΒΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	7	2	0	0	3	0	4	**16**	**16**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΜΑΡΟΚΟ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	0	1	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	1	0	0	0	0	0	**1**	**1**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΕΥΚΟΡΩΣΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	3	0	0	0	0	0	0	**3**	**3**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	
ΛΕΤΟΝΙΑ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	0	0	0	2	0	0	0	**2**	**2**
	ΑΝΔΡΕΣ	0	0	0	0	0	0	0	**0**	

ΠΙΝΑΚΑΣ 10. Τα θύματα ανά φύλο ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007 και 2011 έως 2015

ΕΤΟΣ	ΑΝΔΡΕΣ	ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ (ΑΝΔΡΩΝ ΚΑΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΝΔΡΩΝ (%)	ΠΟΣΟΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ (%)
2005	29	108	137	21,2	78,8
2007	31	68	99	31,3	68,7
2011	28	69	97	28,9	71,1
2012	18	76	94	19,1	80,9
2013	52	47	99	52,5	47,5
2014	10	54	64	15,6	84,4
2015	17	33	50	34,0	66,0
ΣΥΝΟΛΟ	**185**	**455**	**640**	**28,9**	**71,1**

Όσον αφορά στο φύλο των θυμάτων, εστιάζοντας στους ανωτέρω (υπ' αριθ. 9 και 10) πίνακες, καταλήγει κανείς στο αναμενόμενο συμπέρασμα ότι η πλειοψηφία των θυμάτων που διακινούνται στην ελληνική επικράτεια είναι γένους θηλυκού, σε ποσοστό 71,1% σε όλη την υπό μελέτη χρονική περίοδος (σε όσα έτη τα δεδομένα είναι διαθέσιμα), επαληθεύοντας τις αντίστοιχους αριθμούς που παγκοσμίως καταγράφονται. Οι γυναίκες, ανάλογα το έτος, αποτελούν το 70% με 80% του συνόλου των θυμάτων, αλλά εντοπίζονται και δύο ακραίες εξαιρέσεις: το έτος 2014, το ποσοστό των γυναικών θυμάτων εκτοξεύθηκε στο 84,4%, ενώ το αμέσως προηγούμενο έτος το ποσοστό αυτών αποτελούσε μόλις στο 47,5% του συνόλου των θυμάτων, διαπίστωση που διέψευσε για πρώτη φορά για τα ελληνικά δεδομένα τον παγκόσμιο κανόνα περί αναλογίας ανδρών και γυναικών θυμάτων στην εμπορία ανθρώπων. Οι γυναίκες από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία αντιπροσωπεύουν το 54,7% του συνολικού αριθμού των θηλυκών θυμάτων.

Αναφορικά δε με τον ανδρικό πληθυσμό των θυμάτων, αποδεικνύεται ότι και το ποσοστό αυτών εντοπίζεται σε υψηλά ποσοστά που όμως δεν υπερβαίνουν το 30%. Ανάλογα το υπό έρευνα έτος, 1 στα 4 θύματα είναι άνδρες, με εξαίρεση το έτος 2013, κατά το οποίο ο αριθμός των ανδρών θυμάτων υπερέβη αυτόν των γυναικών και κατά τι περισσότερα από τα μισά θύματα ήταν αρσενικού γένους. Οι άνδρες από το Μπαγκλαντές και τη Ρουμανία αποτελούν περισσότερο του 82% του συνολικού αριθμού των ανδρών θυμάτων.

Ακολούθως, σε όσες υπηκοότητες θυμάτων εντοπίζονται θύματα και από τα δύο φύλα, η αναλογία ανδρών και γυναικών θυμάτων είναι κατά μέσο όρο 2 στα 5 συνολικά θύματα: λόγου χάρη, οι άνδρες θύματα από τη Βουλγαρία αποτελούν το 1 από τα 5 συνολικά θύματα, από την Ελλάδα το 2 από τα 5 και από τη Ρουμανία το 4 από τα 5 συνολικά θύματα. Ασφαλώς, στην υπό έρευνα περίοδο, συναντώνται και υπηκοότητες θυμάτων στις οποίες πρωταγωνιστεί το ένα μόνο φύλο, όπως τα 18 θύματα γυναίκες από την Αλβανία, οι 9 γυναίκες θύματα από τη Μολδαβία, οι 38 γυναίκες θύματα ρωσικής καταγωγής και οι 35 άνδρες θύματα από το Μπαγκλαντές που εντοπίσθηκαν το έτος 2013.

Όσον αφορά στην ηλικία των θυμάτων εμπορίας, τα διαθέσιμα στοιχεία αφορούν τα έτη 2005, 2007, 2011, 2013 έως 2015 και παρέχουν πληροφορίες ως προς την ανηλικότητα και την ενηλικότητα των θυμάτων, άνευ περαιτέρω ηλικιακών

διακρίσεων. Όπως φαίνεται στον κατωτέρω (υπ' αριθ. 11) πίνακα, για τα έτη 2005, 2011 και 2013, τα διαθέσιμα στοιχεία εμπεριέχουν πληροφορίες μόνο για την ανηλικότητα των θυμάτων, δίχως να αναφέρεται το φύλο τους και τα στοιχεία των υπολοίπων ετών καλύπτουν την ανηλικότητα, αλλά και το φύλο των θυμάτων. Αναλυτικά, στα υπό έρευνα έτη, ο αριθμός των ανηλίκων θυμάτων ανήλθε σε 49 συνολικά ανήλικα θύματα. Όπως και παγκοσμίως, έτσι και στην ελληνική επικράτεια, η πλειοψηφία των εντοπισμένων ανηλίκων θυμάτων εμπορίας ανθρώπων είναι κορίτσια. Ο αριθμός των αγοριών θυμάτων είναι αρκετά μικρός. Οι ανήλικες κοπέλες κατάγονται στην πλειοψηφία τους από τη Ρουμανία.

Αντιθέτως με τα δεδομένα που επικρατούν παγκοσμίως, σύμφωνα με τα οποία οι ανήλικοι αποτελούν, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, το 28% με 34% του συνολικού αριθμού των θυμάτων και εν συγκρίσει με την υπόλοιπη Ευρώπη, όπου ο αριθμός των ανηλίκων θυμάτων εμπορίας υπερβαίνει το 25% του συνόλου αυτών, στην ελληνική επικράτεια ο αριθμός αυτός εντοπίζεται (ευτυχώς) σε σχετικά περιορισμένο επίπεδο και κυμαίνεται κατά μέσο όρο σε ποσοστό τής τάξεως του 9% του συνόλου των θυμάτων (στα υπό έρευνα έτη).

ΠΙΝΑΚΑΣ 11. Τα ανήλικα θύματα ανά έτος στην Ελλάδα, χρονική περίοδος 2005, 2007, 2011 και 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΥΠΗΚΟΟΤΗΤΑ – ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																				**ΣΥΝΟΛΟ ΑΝΗΛΙΚΩΝ**
/	ΑΛΒΑΝΙΑ		ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ		ΕΛΛΑΔΑ		ΛΙΘΟΥΑΝΙΑ		ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ		ΝΙΓΗΡΙΑ		ΟΥΓΓΑΡΙΑ		ΡΟΥΜΑΝΙΑ			
ΦΥΛΟ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	ΑΓΟΡΙΑ	ΚΟΡΙΤΣΙΑ	/
2005	0		1		0		0		0		0		0		3		**4**
2007	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	2	**4**
2011*	0		1		1		0		0		0		1		10		**13**
2013*	0		0		1		0		1		0		0		5		**7**
2014	0	1	0	1	1	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	**14**
2015	0	1	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	**7**
ΣΥΝΟΛΟ**	**0**	**2**	**0**	**2**	**1**	**4**	**0**	**1**	**0**	**0**	**0**	**1**	**0**	**0**	**2**	**12**	**25**
ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ	**2**		**4**		**7**		**1**		**1**		**1**		**1**		**32**		**49**

* Δεν αναφέρεται το φύλο των ανηλίκων θυμάτων.

** Έχουν αφαιρεθεί τα θύματα των ετών 2011 και 2013 για τα οποία δεν αναφέρονται πληροφορίες για το φύλο τους.

Γ. Οι μορφές εκμετάλλευσης

Ακριβώς όπως παγκοσμίως, ομοίως και στην Ελλάδα, η εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων αποτελεί την κυριότερη μορφή trafficking και αμέσως έπειτα ακολουθεί η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12. Τα θύματα ανά κατηγορία αδικήματος (ανά μορφή εκμετάλλευσης) ανά έτος, χρονική περίοδο, 2013 έως 2015

ΕΤΟΣ	**ΜΟΡΦΕΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ**				
/	ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΉ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	**ΣΥΝΟΛΟ ΘΥΜΑΤΩΝ**
2013	30	55	6	8	99
2014	48	5	11	0	64
2015	30	11	9	0	50
ΣΥΝΟΛΟ	**108**	**71**	**26**	**8**	**213**

Όπως αποδεικνύει ο ανωτέρω πίνακας, για τα υπό έρευνα έτη, τα θύματα που διακινήθηκαν με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση ήταν 108, έναντι των 71 που κατέστησαν θύματα εργασιακής εκμετάλλευσης και καταναγκαστικής εργασίας. Αναλυτικά, τα θύματα που διακινήθηκαν στην ελληνική επικράτεια με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση καλύπτουν λίγο περισσότερο εκ του ήμισυ (50,7%) του συνολικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων. Ακολούθως, η εμπορία με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων κατέχει τη δεύτερη θέση στην κατάταξη των μορφών εμπορίας ανθρώπων, με ποσοστό θυμάτων 38% του συνολικού αριθμού των θυμάτων. Ακολουθεί η εκμετάλλευση της επαιτείας, που καλύπτει ένα σχετικά μικρό ποσοστό τής τάξεως του 12,2% και εντοπίζεται και ένας ελάχιστος αριθμός θυμάτων, τα οποία διακινήθηκαν με σκοπό την σεξουαλική και συγχρόνως την εργασιακή τους εκμετάλλευση (σε ποσοστό 3,8%).

Αξίζει δε να αναφερθεί, ότι η στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας κατηγοριοποιεί τα θύματα ανά υπηκοότητα και φύλο ή ανά υπηκοότητα και μορφή εκμετάλλευσης, άνευ παράστασης ταυτόχρονα της υπηκοότητας και της μορφής εκμετάλλευσης ανά φύλο, δηλαδή δεν προκύπτει από τα στατιστικά δεδομένα που παρέχονται, εάν τα θύματα που διακινήθηκαν με σκοπό τη σεξουαλική ή την εργασιακή τους εκμετάλλευση, κ.λπ., ήταν άνδρες ή γυναίκες, παρά μόνο διακρίνεται η υπηκοότητα σε σχέση με το φύλο ή η υπηκοότητα αναλογικά με τη μορφή εκμετάλλευσης. Αυτό το κενό εμποδίζει τη συναγωγή ορισμένων και αξιόπιστων συμπερασμάτων σχετικών με το φύλο των θυμάτων στην εκάστοτε μορφή εκμετάλλευσης.

Από τα στατιστικά αυτά δεδομένα παρά ταύτα, μπορεί να αντιληφθεί κανείς ότι το σύνολο των θυμάτων (με ολιγάριθμες εξαιρέσεις) που διακινούνται με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση, κατάγονται από τη Ρουμανία και το Μπαγκλαντές. Από την άλλη πλευρά, στη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων εντοπίζονται διακινούμενα θύματα από πλήθος κρατών, μεταξύ άλλων την Αλβανία, την Ελλάδα, τη Μολδαβία, την Νιγηρία, την Ουκρανία, την Πολωνία, την Τσεχία, κ.λπ., αν και ο κυριότερος όγκος των θυμάτων κατάγονται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία (βλ. πίνακα υπ’ αριθ. 13).

ΠΙΝΑΚΑΣ 13. Τα θύματα ανά υπηκοότητα και ανά μορφή εκμετάλλευσης, ανά έτος, χρονική περίοδος 2013 έως 2015

ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	**ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																																
	ΑΚΤΗ ΕΛΕΦΑΝΤΟΣΤΟΥ			ΑΛΒΑΝΙΑ			ΒΟΥΛΓΑΡΙΑ			ΔΟΜΙΚΙΑΝΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ			ΕΛΛΑΔΑ			ΚΑΜΕΡΟΥΝ			ΚΙΝΑ			ΜΑΡΟΚΟ			ΜΟΛΔΑΒΙΑ			ΜΠΑΓΚΛΑΝΤΕΣ			ΝΙΓΗΡΙΑ		
ΕΤΟΣ	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	1	0	0	1	4	2	9	18	11	0	0	0	2	4	3	1	1	0	3	0	0	1	0	0	3	0	4	0	0	0	1	2	0
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	6	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	35	0	1	0	0	0
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	**1**			**7**			**50**			**7**			**14**			**2**			**4**			**1**			**7**			**36**			**3**		

ΜΟΡΦΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ	**ΧΩΡΑ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ ΘΥΜΑΤΩΝ**																		
/	ΟΥΚΡΑΝΙΑ			ΠΑΚΙΣΤΑΝ			ΠΟΛΩΝΙΑ			ΡΟΥΜΑΝΙΑ			ΡΩΣΙΑ			ΤΣΕΧΙΑ			**ΣΥΝΟΛΟ**
ΕΤΟΣ	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	2013	2014	2015	/
ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	1	4	0	2	0	1	0	1	6	11	4	1	3	1	0	2	0	**108**
ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	1	0	0	13	3	10	0	0	0	0	0	0	**72**
ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΙΤΕΙΑΣ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	8	0	0	0	0	0	0	**25**
ΣΥΓΧΡΟΝΩΣ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΗ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΚΗ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	**8**
ΣΥΝΟΛΟ	**5**			**2**			**3**			**64**			**5**			**2**			**213**

Από τα προς έρευνα στοιχεία, δε φαίνεται να έχουν εντοπισθεί θύματα εμπορίας ανθρώπων προς άλλους σκοπούς, όπως την αφαίρεση οργάνων του σώματος, ή τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων, την εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, ή την (παιδική) πορνογραφία, τις παράνομες ανθρώπινες θυσίες, ούτε η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες, μορφές που διεθνώς συναντώνται σε ορισμένο βαθμό.

Οι αυξομειώσεις δε που παρατηρούνται στα υπό μελέτη έτη, δεν είναι ικανές να οδηγήσουν σε ασφαλή συμπεράσματα όσον αφορά στην αύξηση ή μείωση της εκάστοτε μορφής εκμετάλλευσης, λόγον δι' ον τα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα καλύπτουν μία βραχεία περίοδο τριών (3) μόνο ετών.

Δ. Η προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων

Όπως αναφέρθηκε στον οικείο τόπο, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων θίγει τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των θυμάτων και επιφέρει στα τελευταία πλήθος άμεσων και έμμεσων συνεπειών. Η παροχή προστασίας και αρωγής στο θύμα trafficking και η εφαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών ρυθμίσεων και προβλέψεων αποτελούν επιτακτική ανάγκη και ταυτόχρονα σκοπός ενός κράτους δικαίου, που υπηρετεί την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, με τη συνεργασία των ΜΚΟ και άλλων φορέων προστασίας των θυμάτων και των δικαιωμάτων τους, επιχειρούν την υλοποίηση του ως άνω σκοπού και της ανάγκης προστασίας των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων.

Αναφορικά με την προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων, την υπό έρευνα περίοδο των ετών 2003 έως 2014 (εξαιρείται το έτος 2015 για το οποίο δεν παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας σχετικές πληροφορίες), από τα 1.242 θύματα που εντοπίσθηκαν, τα 540 αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, η οποία τους παρασχέθηκε από την πολιτεία (43,5% του συνόλου των θυμάτων που εντοπίσθηκαν) και 228 εξ αυτών χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων με πράξη τού πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των προστατευτικών διατάξεων του ν. 3064/2002 (18,4% του συνολικού αριθμού των θυμάτων).

Ακολούθως, για 275 θύματα (22,1%) έδρασαν οι αρμόδιες υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και οι ΜΚΟ, με τη συνεργασία των επιληφθέντων υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας, αλλά και προς όφελος 263 θυμάτων ενήργησαν οι αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (πρεσβείες και προξενεία), οι οποίες, με τη συνεργασία τού ΔΟΜ Ελλάδος και των αρμόδιων αστυνομικών αρχών, επιβοήθησαν στον ασφαλή επαναπατρισμό τους (21,1%). Ο ΔΟΜ, σε συνεργασία με τις αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας, έδρασε για 175 περιπτώσεις θυμάτων εμπορίας ανθρώπων (14,1% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων).

Αξίζει δε να υπογραμμισθεί στο σημείο αυτό, ότι πλειονότητα των θυμάτων ευρισκόταν νόμιμα στην ελληνική επικράτεια και για το λόγο αυτό δήλωσαν στις επιληφθείσες αστυνομικές υπηρεσίες ότι δεν επιθυμούν να τεθούν υπό την προστασία τής πολιτείας και ορισμένα εξ αυτών ανεχώρησαν για τις πατρίδες τους, ενώ ένας μικρός αριθμός παρέμεινε στην Ελλάδα.

Αναλυτικά, κατά το έτος 2003, από τα 93 θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν, τα 28 (6 θύματα κατάγονταν από τη Μολδαβία, 3 από το Ουζμπεκιστάν, 10 από τη Ρωσία, 7 από την Ουκρανία και 2 από τη Ρουμανία) τέθηκαν υπό την προστασία τής πολιτείας και τους παρασχέθηκε αρωγή και προστασία με ειδικές διατάξεις των αρμόδιων εισαγγελέων, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002 και για 1 θύμα εξεδόθη διάταξη από τον αρμόδιο εισαγγελέα, για αναστολή τής απέλασης του θύματος, σύμφωνα με τον τότε ισχύοντα νόμο για την είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στην ελληνική επικράτεια (άρ. 44 παρ. 7 ν. 2910/2001). Ακολούθως, με τη συνεργασία τής Διεύθυνσης Δημόσιας Ασφάλειας και της Γενικής Γραμματείας Ισότητας, φιλοξενήθηκαν στο Κέντρο Στήριξης Οικογένειας (ΚΕΣΟ) 8 θύματα και 6 θύματα στους Γιατρούς τού Κόσμου. Τα υπόλοιπα θύματα δήλωσαν εγγράφως ότι δεν επιθυμούν την παροχή προστασίας και αρωγής εκ μέρους της πολιτείας και έτσι άλλα αναχώρησαν για τις πατρίδες τους, με τη συνδρομή του ΔΟΜ Αθηνών, και άλλα φιλοξενήθηκαν σε φιλικά τους σπίτια.

Ακολούθως, το έτος 2004, εντοπίσθηκαν 181 θύματα εμπορίας ανθρώπων, στα 46 εκ των οποίων παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από τους αρμόδιους φορείς τής πολιτείας και από ΜΚΟ. Ακόμη, για 25 θύματα αλλοδαπούς (7 υπηκόους Αλβανίας, 3 υπηκόους Βουλγαρίας, 1 υπήκοο Λιθουανίας, 2 υπηκόους Μολδαβίας, 3 υπηκόους

Ουζμπεκιστάν, 6 υπηκόους Ουκρανίας, 2 υπηκόους Ρουμανίας, 1 υπήκοο Ρωσίας) εξεδόθη διάταξη του αρμοδίου εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλαση, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας, για την παροχή τής σχετικής προστασίας και αρωγής στα θύματα, συνεργάσθηκαν με τις αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (πρεσβείες και προξενεία) σε 12 περιπτώσεις θυμάτων από τη Ρουμανία, τα οποία μεταφέρθηκαν στις προαναφερόμενες αρχές και, μετά από συνεργασία με τον ΔΟΜ Ελλάδος, έλαβε χώρα ο ασφαλής επαναπατρισμός τους, ομοίως όπως συνέβη και για 5 επιπλέον θύματα (καταγόμενα 2 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία και 1 από το Ουζμπεκιστάν), τις περιπτώσεις των οποίων επιλήφθηκε εξολοκλήρου ο ΔΟΜ. Οι υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν ακολούθως με τη Γενική Γραμματεία Ισότητας και με τη Γενική Γραμματεία Υγείας – Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την παροχή προστασίας και αρωγής σε 31 θύματα (7 υπηκόους Αλβανίας, 4 υπηκόους Βουλγαρίας, 2 υπηκόους Λιθουανίας, 2 υπηκόους Μολδαβίας, 6 υπηκόους Ουκρανίας, 8 υπηκόους Ρουμανίας, 2 υπηκόους Ρωσίας) από ΚΟ (όπως το Εθνικό Κέντρο Άμεσης Κοινωνικής Βοήθειας, ΕΚΑΚΒ) και ΜΚΟ (Γιατροί του Κόσμου, ΚΕΣΟ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΚΑΘΒ, ΑΡΣΙΣ).

Αναφορικά με το έτος 2005, από τα 137 θύματα που εντοπίσθηκαν από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, παρασχέθηκε αρωγή και προστασία σε 57, από τις μονάδες αρωγής και προστασίας τής πολιτείας και από ΜΚΟ και για 20 θύματα εξεδόθη διάταξη του αρμόδιου εισαγγελέα, με την οποία ανεστάλη η απέλαση αυτών, σύμφωνα με το άρ. 12 του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με τις αντίστοιχες της καταγωγής των θυμάτων αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα, σε 33 περιπτώσεις θυμάτων, για την παροχή προστασίας στα θύματα (32 θύματα από τη Ρουμανία και 1 θύμα από τη Βουλγαρία) και έλαβε χώρα συνεργασία με τον ΔΟΜ, σε 12 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύμα από τη Βουλγαρία, 2 θύματα από τη Λιθουανία, 2 θύματα από τη Μολδαβία, 1 θύμα από την Ουκρανία, 4 θύματα από τη Ρουμανία και 2 θύματα από τη Ρωσία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους. Οι αρμόδιες υπηρεσίες τής αστυνομίας συνεργάσθηκαν, επιπροσθέτως, με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής (ΑΓΙΑ ΒΑΡΒΑΡΑ), αλλά και με ΜΚΟ (ΕΚΚΥΘΚΑ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ) με τη συνδρομή τής Γενικής Γραμματείας Ισότητας και της Γενικής Γραμματείας Υγείας – Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), σε 19 περιπτώσεις θυμάτων.

Ακολούθως, το έτος 2006, εντοπίσθηκαν 83 θύματα εμπορίας ανθρώπων, από τα οποία 39 αιτήθηκαν αρωγή και προστασία, η οποία τους παρασχέθηκε από την πολιτεία. Από το σύνολο αυτό, 34 χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων (όλα δηλαδή τα χαρακτηρισθέντα ως θύματα εμπορίας ανθρώπων άτομα, εκτός από 1 θύμα βουλγαρικής καταγωγής και 4 θύματα ρωσικής καταγωγής), με πράξη τού αρμόδιου εισαγγελέα και έτυχαν των ευεργετικών διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάστηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής, αλλά και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΚΑΘΒ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΙΡΑ) υπό το συντονισμό τού Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε 37 περιπτώσεις (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από την Κιργιζία, 5 θυμάτων από τη Μολδαβία, 2 θυμάτων από την Νιγηρία, 3 θυμάτων από την Ουκρανία, 7 θυμάτων από τη Ρουμανία, 13 θυμάτων από τη Ρωσία και 1 θύματος από τη Σερβία). Επιπλέον, συνεργάσθηκαν με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 22 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 2 θυμάτων από την Ουκρανία, 13 θυμάτων από τη Ρουμανία και 3 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τον ΔΟΜ, σε 20 περιπτώσεις για τον ασφαλή επαναπατρισμό των θυμάτων (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 4 θυμάτων από τη Μολδαβία, 2 θυμάτων από την Ουκρανία, 2 θυμάτων από τη Ρουμανία, 6 θυμάτων από τη Ρωσία και 1 θύματος από τη Σερβία).

Έπειτα, το έτος 2007, τα θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν από τις αρμόδιες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας ανήλθαν 100 σε αριθμό, 35 εκ των οποίων (7 θύματα από τη Βουλγαρία, 3 θύματα από τη Νιγηρία, 3 θύματα από την Ουκρανία, 12 από τη Ρουμανία και 10 θύματα από τη Ρωσία) αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, που τους παρασχέθηκε από την πολιτεία. Από τα 35 αυτά θύματα, τα 17 αναγνωρίσθηκαν με πράξη του αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας που επελήφθησαν των θυμάτων συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής, αλλά και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ, ΚΑΘΒ, ΕΚΚΥΘΚΑ, ΙΡΑ, ΝΕΑ ΖΩΗ), υπό το συντονισμό τού Εθνικού Κέντρου Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ) του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, σε 29 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 3 από την Νιγηρία, 3 από την Ουκρανία, 14 από τη Ρουμανία και 5 θυμάτων από τη Ρωσία). Οι ως άνω υπηρεσίες συνεργάσθηκαν επίσης με τις διπλωματικές αρχές των χωρών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 28 περιπτώσεις θυμάτων (13 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 3 θυμάτων από την Νιγηρία, 11 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία), αλλά και με ΔΟΜ, σε 15 περιπτώσεις θυμάτων (5 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 9 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία) για τον ασφαλή επαναπατρισμό των τελευταίων.

Αμέσως το επόμενο έτος, 2008, υπήρξαν 78 θύματα εμπορίας ανθρώπων, από τα οποία 36 (2 από την Αλβανία, 9 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία, 1 από την Ουκρανία, 11 από τη Ρουμανία, 12 θύματα από τη Ρωσία) ζήτησαν και τους παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία. Από αυτά, τα 16 (1 από την Αλβανία, 1 θύμα από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία, 1 από την Ουκρανία, 3 θύματα από τη Ρουμανία και 9 θύματα από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως τέτοια με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ (ΑΡΣΙΣ, ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ, ΚΛΙΜΑΚΑ, ΔΙΚΤΥΟ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΕΥΡΩΠΗΣ), υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 26 περιπτώσεις θυμάτων (3 θυμάτων από την Αλβανία, 2 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 2 από τη Λιθουανία, 1 θύματος από την Ουκρανία, 11 θυμάτων από τη Ρουμανία και 7 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 32 περιπτώσεις θυμάτων (2 θυμάτων από την Αλβανία, 6 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Γαλλία, 1 θύματος από τη Λιθουανία, 2 θυμάτων από την Νιγηρία, 1 θύματος από την Ουγγαρία και 1 από την Ουκρανία, 12 θυμάτων από τη Ρουμανία και 6 από τη Ρωσία) και με τον ΔΟΜ, σε 4 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύματος από τη Βουλγαρία, 1 από τη Λιθουανία και 2 θυμάτων από τη Ρωσία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους.

Ακόμη, το έτος 2009, εντοπίσθηκαν 125 θύματα εμπορίας ανθρώπων, στα 121 των οποίων παρασχέθηκε η αιτούμενη αρωγή και προστασία από την πολιτεία (5 θύματα από την Αλβανία, 27 από τη Βουλγαρία, 1 από τη Βραζιλία και 1 από τη Γεωργία, 2 θύματα από την Ελλάδα, 3 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 8 θύματα από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 50 από τη Ρουμανία, 12 θύματα από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 από τη Σλοβακία). Από τα ως άνω θύματα, 69 (5 θύματα από την Αλβανία, 11 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 θύμα από τη Βραζιλία και 1 από τη Γεωργία, 2 θύματα από την Ελλάδα, 3 από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 7 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 16 θύματα από τη Ρουμανία, 12 από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 θύματα από τη Σλοβακία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 81 περιπτώσεις θυμάτων (5 θυμάτων από την Αλβανία, 22 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Βραζιλία, 1 από τη Γεωργία και 1 από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 8 από την Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 18 θυμάτων από τη Ρουμανία, 11 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 από τη Σερβία και 3 θυμάτων από τη Σλοβακία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 116 περιπτώσεις θυμάτων (των 5 θυμάτων από την Αλβανία, 26 θυμάτων από τη Βουλγαρία, του 1 θύματος από τη Βραζιλία και τη Γεωργία, 2 θυμάτων από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 θυμάτων από τη Μολδαβία, 10 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 1 θύματος από το Ουζμπεκιστάν, 1 θύματος από την Ουκρανία, 46 θυμάτων από τη Ρουμανία, 11 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 θύματος από τη Σερβία και 3 θυμάτων από τη Σλοβακία) και με τον ΔΟΜ, σε 107 περιπτώσεις θυμάτων (4 θυμάτων από την Αλβανία, 22 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Βραζιλία, 1 από τη Γεωργία και 2 από την Ελλάδα, 3 θυμάτων από τη Λιθουανία, 2 από τη Μολδαβία, 2 από τη Νιγηρία, 3 από την Ουγγαρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από την Ουκρανία, 50 θυμάτων από τη Ρουμανία, 10 θυμάτων από τη Ρωσία, 1 από

τη Σερβία και των 3 θυμάτων από τη Σλοβακία), με σκοπό τον ασφαλή επαναπατρισμό τους.

Ακολούθως, έντονη είναι η δράση των αρμόδιων υπηρεσιών τής ελληνικής αστυνομίας και την επόμενη δεκαετία και συγκεκριμένα το έτος 2010, εντοπίσθηκαν 92 θύματα εμπορίας ανθρώπων, τα 64 των οποίων αιτήθηκαν την παροχή προστασίας και αρωγής, που τους παρασχέθηκε από την πολιτεία (4 θύματα από την Αλβανία, 17 θύματα από τη Βουλγαρία, 1 θύμα από τη Μολδαβία, 5 από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από το Πακιστάν, 20 από τη Ρουμανία, 13 από τη Ρωσία και 1 από τη Σερβία). Από τα ανωτέρω θύματα, 30 (2 από την Αλβανία, 4 από τη Βουλγαρία, 1 από τη Μολδαβία, 4 θύματα από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 5 από τη Ρουμανία και 12 θύματα από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 33 περιπτώσεις θυμάτων (3 θυμάτων από την Αλβανία, 9 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Μολδαβία, 4 από την Νιγηρία, 2 από το Ουζμπεκιστάν, 1 από το Πακιστάν, 4 από τη Ρουμανία, και 9 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 4 περιπτώσεις θυμάτων (1 θύματος από τη Βουλγαρία και 3 θυμάτων από τη Ρουμανία) και με τον ΔΟΜ, σε 11 περιπτώσεις θυμάτων (8 θυμάτων από τη Βουλγαρία και 3 θυμάτων από τη Ρουμανία).

Επιπλέον, το έτος 2011 εντοπίσθηκαν 97 θύματα εμπορίας και στα 51 εξ αυτών (σε 12 θύματα από τη Βουλγαρία, σε 1 από την Ουκρανία και σε 38 θύματα από τη Ρουμανία) παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία. Από τα ανωτέρω θύματα, 9 (1 από τη Βουλγαρία και 1 από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 4 από τη Ρουμανία και 3 από τη Ρωσία) χαρακτηρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας με πράξη τού αρμοδίου εισαγγελέα και έτυχαν των διατάξεων του ν. 3064/2002.

Οι αρμόδιες επιληφθείσες υπηρεσίες τής ελληνικής αστυνομίας συνεργάσθηκαν με υπηρεσίες και μονάδες παροχής προστασίας και αρωγής και με ΜΚΟ, υπό το συντονισμό τού ΕΚΚΑ του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης σε 19 περιπτώσεις θυμάτων (8 από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Δομινικανή

Δημοκρατία, 1 από το Μπαγκλαντές, 4 από τη Ρουμανία και 5 θυμάτων από τη Ρωσία), αλλά και με τις διπλωματικές αρχές των κρατών προέλευσης των θυμάτων στην Ελλάδα, σε 16 περιπτώσεις θυμάτων (6 θυμάτων από τη Βουλγαρία, 1 θύματος από τη Δομινικανή Δημοκρατία, 1 από την Ουγγαρία, 7 θυμάτων από τη Ρουμανία και 1 θύματος από τη Ρωσία) και με τον ΔΟΜ, σε 1 περίπτωση θύματος από τη Ρουμανία.

Ακολούθως, για τα έτη 2012 και 2013, τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία των αστυνομικών αρχών παρέχουν σχετικές πληροφορίες μόνο για τα θύματα στα οποία παρασχέθηκε αρωγή και προστασία από την πολιτεία, άνευ περεταίρω λεπτομερειών για την αναγνώριση των θυμάτων ή τη συνεργασία των αρμοδίων αστυνομικών υπηρεσιών με ΜΚΟ, κ.λπ. Έτσι, το έτος 2013, από τα 99 θύματα που εντοπίστηκαν, 39 από αυτά απήλαυσαν την προστασία και την αρωγή τής πολιτείας και κατάγονταν από την Αλβανία (1 θύμα), από την Νιγηρία (2 θύματα), τη Λεττονία (2), τη Βουλγαρία (4), τη Ρωσία (5) και τη Ρουμανία (25 θύματα).

Αναφορικά με το έτος 2013, παρασχέθηκε αρωγή και προστασία σε 24 θύματα (14 θύματα από τη Ρουμανία, 4 θύματα από τη Βουλγαρία, 3 θύματα από την Κίνα, 2 από τη Μολδαβία και 1 θύμα από την Πολωνία).

Ακόμη, για το έτος 2014, οι πληροφορίες τής στατιστικής τής αστυνομίας αναφέρονται μόνο στα θύματα τα οποία αναγνωρίσθηκαν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων με διάταξη του αρμόδιου εισαγγελέα και ήταν 7 σε αριθμό (1 από τη Βουλγαρία, 1 από την Ελλάδα, 1 θύμα από την Νιγηρία, 3 θύματα από τη Ρουμανία και 1 θύμα από τη Ρωσία) από τα 64 θύματα που εντοπίσθηκαν συνολικά το έτος αυτό.

Όσον αφορά, εν τέλει, στο έτος 2015, η στατιστική τής αστυνομίας δεν παρέχει ουδεμία πληροφορία για τα 50 θύματα εμπορίας ανθρώπων που εντοπίσθηκαν, σχετική με την αναγνώριση των θυμάτων, την παροχή προστασίας και αρωγής σε αυτά ή τη συνεργασία των αρμόδιων αστυνομικών υπηρεσιών με ΜΚΟ, κ.λπ. για την προστασία τους ή τον επαναπατρισμό τους.

3. Ανάλυση αποτελεσμάτων τής έρευνας

Ι. Η έρευνα στα παγκόσμια στατιστικά στοιχεία

Από τα στατιστικά στοιχεία και τους αριθμούς που εκτέθηκαν ανωτέρω, συνάγεται το αρχικό συμπέρασμα ότι η εμπορία ανθρώπων αποτελεί ένα έγκλημα που έχει προσλάβει ανεξέλεγκτες διαστάσεις και ο αριθμός των θυμάτων που πωλούνται και αγοράζονται με σκοπό την εκμετάλλευση οιασδήποτε μορφής, αυξάνεται αδιάπαυστα (31.766 θύματα που εντοπίσθηκαν παγκοσμίως το έτος 2012, έναντι 95.017 το έτος 2014). Ασφαλώς, το trafficking αποτελεί ένα έγκλημα με διεθνείς προεκτάσεις, που τελείται από οργανωμένες εγκληματικές ομάδες και δεν αφήνει ανεπηρέαστο κανένα κράτος τού κόσμου.

Αν και οι έμποροι δράστες ενεργούν μεμονωμένα, ιδιαίτερα όταν το έγκλημα αφορά έναν ελάχιστο αριθμό θυμάτων, που καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης σε ένα μόνο κράτος, οι πράξεις διακίνησης έχουν τις περισσότερες φορές πολύπλοκο και σύνθετο χαρακτήρα και εμπλέκεται πλήθος δραστών από διαφορετικές χώρες, οι οποίοι δρουν στα πλαίσια οργανωμένων εγκληματικών ομάδων, επιτρέποντας τη διαμετακόμιση των θυμάτων από τα ενδεή στα εύπορα κράτη τού κόσμου. Ο τρόπος δράσης αυτός, παρόλο που οδηγεί σε αύξηση των κερδών των δραστών, την ίδια στιγμή συνεπάγεται και αύξηση του κόστους, αλλά και των κινδύνων ανίχνευσης από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές. Απαιτεί, επίσης, περισσότερη και καλύτερη οργάνωση, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις όπου εξαιρετικός αριθμός θυμάτων καθίστανται θύματα εμπορίας.

Αρχικά, αναφορικά με τις παγκόσμιες διαστάσεις τής εμπορίας ανθρώπων, από τα στοιχεία που παρουσιάσθηκαν καθίσταται αναμφισβήτητο ότι ο αριθμός των (υπόπτων και καταδικασθέντων) δραστών, αλλά και τον θυμάτων trafficking έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη. Οι δράστες είναι στην πλειοψηφία τους άνδρες, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 65%. Οι άνδρες εμπλέκονται κατά κύριο λόγο στην οργάνωση των εγκλημάτων και στην επερχόμενη εκμετάλλευση των θυμάτων. Όμως, παρατηρείται ότι αυξημένη είναι και η συμμετοχή των γυναικών δραστών στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα σε εκπληκτικό βαθμό, εν συγκρίσει με άλλες παράνομες πράξεις. Οι γυναίκες, εν αντιθέσει με τους άνδρες δράστες, εμπλέκονται ιδίως σε εγκληματικές οργανώσεις για την εμπορία ανηλίκων κοριτσιών

και αναλαμβάνουν ρόλους σχετικά με την προσέλκυση και στρατολόγηση των θυμάτων.

Αν εξετάσει μάλιστα κανείς το φύλο και την ηλικία των δραστών και τα συγκρίνει με το φύλο και την ηλικία των θυμάτων, οδηγείται στην παρατήρηση ότι τα κράτη με υψηλά ποσοστά δραστών θηλυκού γένους, αποτελούν χώρες στις οποίες εντοπίσθηκε ένας μεγάλος αριθμών ανηλίκων κοριτσιών θυμάτων. Αυτό ενδέχεται να επιδεικνύει ότι οι γυναίκες έμποροι εμπλέκονται συχνότερα στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών.

Αναφορικά με την ανωτέρω διαπίστωση (για την υψηλή συμμετοχή των γυναικών στην εμπορία ανηλίκων κοριτσιών), μία πιθανή εξήγηση είναι ότι γυναίκες ενδέχεται να διαδραματίζουν διαφορετικούς ρόλους στην όλη διαδικασία εμπορίας ανθρώπων · ρόλους, οι οποίοι μπορεί ίσως να είναι περισσότερο ορατοί και επομένως να εντοπίζονται πιο εύκολα από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές. Οι γυναίκες δράστες μάλλον χρησιμοποιούνται κυρίως ως υπεύθυνες για την προσέλκυση και τη στρατολόγηση των θυμάτων, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων, για τον προφανή λόγο ότι οι άλλες γυναίκες (υποψήφια θύματα) τις εμπιστεύονται ευκολότερα από ό,τι θα εμπιστεύονταν έναν άνδρα (δράστη).

Οι γυναίκες, επίσης, μάλλον είναι πιο πιθανόν να αναλαμβάνουν ρόλους φυλάκων, συλλεκτών εσόδων (ταμιών) ή υποδοχέων σε μέρη όπου λαμβάνει χώρα η εκμετάλλευση (σε οίκους ανοχής, κ.λπ.). Αυτοί οι δευτερεύοντες, μη ηγετικοί ρόλοι που αναλαμβάνουν οι γυναίκες δράστες στην όλη διαδικασία της εμπορίας και της έπειτα εκμετάλλευσης των θυμάτων, φαίνεται να είναι εκείνοι που απαιτούν την πιο συχνή επαφή και αλληλεπίδραση με τα θύματα. Αυτό με τη σειρά του είναι ικανό να αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο σύνδεσης των θυμάτων με τους δράστες τους και επομένως της ανίχνευσης των γυναικών παραβατών, από τη στιγμή που η διερεύνηση των εγκλημάτων εμπορίας ανθρώπων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τις μαρτυρίες των θυμάτων.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών, αντιλαμβάνεται κανείς ότι η πλειοψηφία των δραστών είναι πολίτες τού κράτους στο οποίο εντοπίζονται ή καταδικάζονται (σε ποσοστό 75%). Αυτό υποδηλώνει ότι σε ένα συγκεκριμένο κράτος τής Ευρώπης λόγου χάρη, είναι αναμενόμενο οι περισσότεροι δράστες να

κατάγονται από το κράτος αυτό. Όμως, στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων το ποσοστό των αλλοδαπών δραστών στο εκάστοτε κράτος είναι αρκετά υψηλό εν συγκρίσει με το αντίστοιχο ποσοστό τής τάξεως του 10% που παρατηρείται στη συμμετοχή τους σε άλλα εγκλήματα

Ουσιώδες να αναφερθεί είναι και ο ομοιόμορφος κανόνας που εντοπίζεται σε όλα τα κράτη, δηλαδή ότι οι υπηκοότητες των εμπόρων αντικατοπτρίζουν την εκάστοτε υπηκοότητα των θυμάτων trafficking. Άλλαις λέξεσι, οι υπηκοότητες των δραστών που εντοπίζονται σε κάθε κράτος είναι όμοιες με αυτές των θυμάτων. Αυτό οφείλεται ιδίως στον κοινό πολιτισμό, την κοινή γλώσσα και την ίδια πατρίδα, παράγοντες οι οποίοι είναι ικανοί να ευνοήσουν την ανάπτυξη μίας σχέσης ανάμεσα στο δράστη και το θύμα, που εν τέλει θα οδηγήσει στην εκπλήρωση του σκοπού τού πρώτου, δηλαδή τη στρατολόγηση και την έπειτα εκμετάλλευση του υποψηφίου θύματος.

Ακολούθως, αναφορικά με τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, διαπιστώνεται ότι η εμπορία ανθρώπων απειλεί κατ' αρχήν τις ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες, τις γυναίκες και τους ανηλίκους. Οι γυναίκες και οι ανήλικοι αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων διακινούμενων θυμάτων, σε ποσοστό που υπερβαίνει το 70% του συνόλου των θυμάτων trafficking. Όμως, και ο αριθμός των αρρένων θυμάτων έχει αυξηθεί τον τελευταίο καιρό, ιδίως σε κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης, κυρίως εξαιτίας της αντίστοιχης αύξησης του αριθμού των ανιχνευόμενων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

Οι ανήλικοι αποτελούν την επόμενη (μετά τις γυναίκες) μεγαλύτερη ομάδα θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, το ποσοστό των οποίων έχει αυξηθεί κατά 20% μέσα σε μία δεκαετία. Αυτό που πρέπει να τονισθεί είναι το προφίλ των ανηλίκων θυμάτων παρουσιάζει έντονες διαφορές στις εκάστοτε περιοχές: οι ανήλικοι, δηλαδή, σε ορισμένα (εύπορα κατά κύριο λόγο) κράτη αποτελούν το 20% έως 30% του συνόλου των θυμάτων και σε άλλα, το ποσοστό αυτών αγγίζει γενναίως το 65%.

Όπως επισημαίνει το UNODC[77], με τις υπάρχουσες γνώσεις, είναι μάλλον άκρως δυσχερές να δοθεί μία λεπτομερής και ακριβής εξήγηση για τα διαφορετικά περιφερειακά στοιχεία που προκύπτουν, αναφορικά με τον εντοπισμό των ανηλίκων

[77] Βλ. UNODC, 2016, σελ. 25 επ.

θυμάτων. Αν ήθελε κάποιος να προβεί σε μία εις βάθος ανάλυση, θα όφειλε να εξετάσει πλήθος παραγόντων και να ερευνήσει ταυτόχρονα τον αντίκτυπο και τις συνέπειες που αυτοί επιφέρουν στην εν λόγω πληθυσμιακή ομάδα θυμάτων.

Ασφαλώς, μία αρχική σκέψη συναρτάται αφενός από το γεγονός ότι οι ανήλικοι αποτελούν μία ευπαθή και ευάλωτη πληθυσμιακή ομάδα, που καθίσταται ευκολότερος στόχος των δραστών και αφετέρου από την αυξημένη ζήτηση παιδιών για τη σεξουαλική και την εργασιακή τους εκμετάλλευση, που αποφέρουν κατά πολύ υψηλότερο κέρδος στους εμπόρους, εξαιτίας των ιδιαίτερων *υπηρεσιών* που προσφέρουν. Ούτως, οι έμποροι εκμεταλλεύονται με ευκολότερο τρόπο τα ανήλικα θύματα, λόγον δι' ον είναι περισσότερο ευάλωτα, ελέγχονται και κυριαρχούνται άνευ ιδιαιτέρας προσπάθειας και είναι λιγότερο πιθανόν να απαιτήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και εργασίας ή να επιχειρήσουν να διαφύγουν της επιρροής των διακινητών τους. Οι δε πελάτες είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν υψηλότερα χρηματικά ποσά για την εκμετάλλευση ενός ανηλίκου (ιδίως στον τομέα τού σεξ και της πορνογραφίας).

Αλήθεια είναι ότι οι αυξημένες περιπτώσεις εμπορίας παιδιών συνδέονται και με τη διαθεσιμότητα (availability) των ανηλίκων θυμάτων στις εκάστοτε περιοχές. Οι χώρες με λιγότερο πληθυσμό παρατηρείται ότι τείνουν να έχουν υψηλότερα ποσοστά εμπορίας ανηλίκων παιδιών, γεγονός που ενδέχεται να υποδηλώνει με τη σειρά του, ότι σε κράτη, στα οποία ο πληθυσμός των παιδιών είναι μεγάλος, οι διακινητές αποκτούν τη δυνατότητα να στοχεύσουν ευκολότερα τους ανήλικους και να τους καταστήσουν θύματα εμπορίας ανθρώπων.

Αναμφισβήτητα όμως, δεν πρέπει να παραβλέπεται ότι η δυσχέρεια (ακόμα και απουσία) πρόσβασης στην εκπαίδευση, οι φυλετικές διακρίσεις, η έλλειψη εθνικών πολιτικών προστασίας των ανηλίκων, η σχετική (ανεπαρκής) νομοθεσία (όποτε υπάρχει) και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των κρατών, τα μεταναστευτικά ρεύματα ανήλικων αποτελούν επιπλέον παράγοντες που πρέπει να συνεκτιμώνται για την εξήγηση εκάστοτε περιφερειακών διαφορών στην εμπορία παιδιών. Οι δράστες

θα αντιμετωπίσουν λιγότερα εμπόδια σε κράτη, όπου το έννομο αγαθό της παιδικής ηλικίας και της ανηλικότητας δεν προστατεύεται επαρκώς[78].

Όσον αφορά στις μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων, η σεξουαλική εκμετάλλευση αποτελεί την κυριότερη μορφή εμπορίας ανθρώπων, που παρόλα αυτά παραμένει σε σταθερά, αλλά υψηλά ποσοστά. Όμως, σε ιδιαίτερη έξαρση εντοπίζεται η εργασιακή εκμετάλλευση και η καταναγκαστική εργασία των θυμάτων, ομοίως όπως αυξάνεται και η εμπορία ανθρώπων για άλλους σκοπούς, δηλαδή την εκμετάλλευση της επαιτείας, την εμπορία βρεφών, τη στρατολόγηση ανηλίκων για ένοπλες συρράξεις, την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων, τις παράνομες υιοθεσίες, κ.λπ.

Οι μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων, που εντοπίζονται διεθνώς, δεν είναι ομοιόμορφες σε όλα τα κράτη και τις περιοχές, αλλά παρουσιάζονται αρκετά έντονες περιφερειακές διαφορές: έτσι, τα κράτη τής Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας εμφανίζουν αυξημένα ποσοστά καταναγκαστικής εργασίας των θυμάτων. Αυτό ενδέχεται να οφείλεται σε οικονομικούς παράγοντες. Από τη μία πλευρά, στις χώρες προέλευσης των θυμάτων επικρατεί ένα υψηλό επίπεδο φτώχιας, οικονομική κρίση και όξυνση της ανεργίας, που ευνοούν τον κοινωνικό αποκλεισμό και την ανάδειξη του καπιταλιστικού συστήματος. Από την άλλη πλευρά, στα κράτη προορισμού των θυμάτων, όπως συμβαίνει φερ' ειπείν στη Ρωσία, ένα κράτος που αποδέχεται πλήθος μεταναστευτικών κυμάτων, υπάρχει μία μεγάλη αγορά εργασίας, διαφοροποιημένη οικονομία, ασήμαντο ποσοστό ανεργίας και μία εν γένει ανάγκη για εργαζομένους σε πλήθος τομέων της οικονομίας. Όλα τα ανωτέρω ευνοούν τις μετακινήσεις πληθυσμών από τα κράτη που επικρατούν δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, στη Ρωσία και άλλα εγγύς κράτη τής Κεντρικής Ασίας.

Από την άλλο πλευρά, στα εύπορα αυτά κράτη, η έλλειψη επαρκούς και εναργούς νομοθετικού πλαισίου για την εμπορία ανθρώπων και τη μετανάστευση, παραλλήλως με την επίσημη διαφθορά και την έκταση της γκρίζας αγοράς, τούτα αποτελούν παράγοντες που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους, δημιουργώντας ένα κλίμα

[78] Βλ. UNICEF (2009). Reversing the trend: Child trafficking in East and Southeast Asia, UNICEF (2009). Risks and Realities of Child Trafficking and Exploitation in Central Asia, στο διαδικτυακό τόπο www.unicef.org.

εκμετάλλευσης και ανάπτυξης της καταναγκαστικής εργασίας[79]. Αν και η Ρωσία, λόγου χάρη, έχει υπογράψει και επικυρώσει το Πρωτόκολλο του Παλέρμο και έχει θεσπίσει νόμους που απαγορεύουν όλες τις μορφές εμπορίας ανθρώπων, οι νόμοι αυτοί έχουν νομοθετικά κενά, τα οποία εύκολα αξιοποιούνται από τους εμπόρους, καθιστώντας άνιση την εφαρμογή τους. Αποτελεί η ελλιπής σύνταξη του νόμου, με τον τρόπο αυτό, μία πρόκληση για τους αδίστακτους εργοδότες και εμπόρους, ούτως ώστε να γίνονται περισσότερο δημιουργικοί όσον αφορά στις μεθόδους εκμετάλλευσης των θυμάτων. Ακόμη, οι αρχές επιβολής τού νόμου τείνουν να εστιάζουν ιδίως στις περιπτώσεις σεξουαλικής εκμετάλλευσης των θυμάτων, παραβλέποντας τις άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων.

Ακολούθως, αν και η Ρωσία αποδέχεται πλήθος αλλοδαπών εργαζομένων και έχει διενεργήσει διμερείς συμβάσεις για τη μετανάστευση εργατικού δυναμικού με πολλές κυβερνήσεις των εγγύς γειτονικών κρατών, δεν έχει δημιουργήσει μία αντίστοιχη υποδομή στις αρμόδιες κυβερνητικές υπηρεσίες για να επεξεργαστεί, να καταχωρίσει και να τοποθετήσει τους νεοεισερχόμενους. Αυτό οδήγησε φυσικά σε άνοδο της παράνομης μετανάστευσης, με τους μετανάστες να καταφθάνουν και να εργάζονται άνευ κατάλληλης νομιμοποίησης.

Από την άλλη πλευρά, τα κράτη τής αμερικανικής ηπείρου, της Ανατολικής Ασίας και της Ευρώπης κυριαρχούνται από την εμπορία ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική εκμετάλλευση των θυμάτων. Αυτό οφείλεται στην αυξημένη ζήτηση σεξουαλικών υπηρεσιών στα κράτη αυτά, στις φυλετικές διακρίσεις, αλλά και στην ανοχή στην πορνεία. Αλήθεια είναι ότι κυριαρχεί μία τάση ομαλοποίησης της πορνείας, καθιστώντας την περισσότερο μία επιχείρηση παρά ένα έγκλημα, και οι γυναίκες να ονομάζονται "*εργαζόμενες*" και οι χρήστες "*πελάτες*". Όπου υπάρχει ανοχή στην πορνεία, αυξάνεται η ζήτηση για θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση[80].

Οι κυριότερες χώρες προέλευσης των θυμάτων εμπορίας ήταν παραδοσιακά η Ταϊλάνδη και οι Φιλιππίνες, αλλά οι πιο πολύτιμες και περιζήτητες πλέον γυναίκες στη διεθνή σωματεμπορία κατάγονται από την Ουκρανία, τη Ρωσία και άλλες χώρες

[79] Βλ. *Rocco P.*, Central Asian Migrant Workers and Forced Labor in the Russian Federation, στο διαδικτυακό τόπο humantraffickingcenter.org, σελ. 4 επ.

[80] Βλ. *Bullard H. E.*, Human Sex Trade in Eastern Europe: Causes, Perpetrators, and Solutions, University of Tennessee – Knoxville, στο διαδικτυακό τόπο trace.tennessee.edu, σελ. 7 επ.

της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, όπως τη Λετονία και τη Λευκορωσία. Η Ουκρανία είναι σήμερα το δεύτερο μεγαλύτερο κράτος στην Ευρώπη και την ίδια στιγμή ένας από τους μεγαλύτερους *προμηθευτές* γυναικών για σεξουαλική εκμετάλλευση και πορνεία στον κόσμο. Οι Ουκρανές γυναίκες διακινούνται προς τη Ρωσία, την Πολωνία, την Τουρκία, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, το Λίβανο, την Τσεχική Δημοκρατία, την Ιταλία, την Πορτογαλία, τη Γερμανία, την Αυστρία, την Κύπρο, την Ελλάδα, τη Σερβία, το Μαυροβούνιο, την Ισπανία, την Ουγγαρία και το Ισραήλ με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση.

Άλλη μορφή trafficking που εντοπίζεται είναι η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων τού σώματος. Αν και η εμπορία ανθρώπων με το σκοπό αυτό έχει αυξηθεί τα τελευταία έτη, δεν ευρίσκεται σε κρίσιμο επίπεδο, όπως συνάγεται από τα σχετικά δεδομένα. Ο περιορισμένος αριθμός των εντοπισμένων περιπτώσεων αφαίρεσης οργάνων διαπιστώθηκε κυρίως στην Ευρώπη και την Κεντρική Ασία, τη Βόρεια Αφρική και την Νότια Αμερική. Ορισμένα κράτη σε αυτές τις περιοχές έχουν – στην καλύτερη των περιπτώσεων – ένα επιεικές νομοθετικό καθεστώς επί των μεταμοσχεύσεων, έως και ανύπαρκτο. Άλλαις λέξεσι, ενδέχεται να μην απαγορεύεται η προσφορά οργάνων έναντι οικονομικού ανταλλάγματος και να επιτρέπεται από τρίτους. Αυτό ευνοεί τους εύπορους ασθενείς, οι οποίοι ταξιδεύουν ανά τον κόσμο με σκοπό την αγορά και έπειτα μεταμόσχευση του πολυπόθητου αναγκαίου οργάνου (μεταμοσχευτικός τουρισμός). Ας επισημανθεί για παράδειγμα το Ιράν, όπου η αγορά και η πώληση των νεφρών είναι νόμιμη[81]. Ασφαλώς, εννοείται ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων η αφαίρεση οργάνων και η επερχόμενη μεταμόσχευση γίνονται παρανόμως και συνδυαστικά με άλλες παράνομες πράξεις (αρπαγή, κ.λπ.).

Αυξητικές τάσεις σημειώνουν και οι υπόλοιπες μορφές εμπορίας ανθρώπων (εκτός της σεξουαλικής και εργασιακής εκμετάλλευσης και της αφαίρεσης οργάνων των σώματος), δηλαδή η εμπορία με σκοπό την εκμετάλλευση της επαιτείας των

[8181] Αν και το Ιράν είναι το μόνο έθνος που επιτρέπει την νόμιμη αγορά και πώληση οργάνων, θέτει περιορισμούς στο εμπόριο οργάνων αυτό, σε μια προσπάθεια περιορισμού τού μεταμοσχευτικού τουρισμού. Οι αγοραπωλησίες αφορούν το Ιράν και δεν επιτρέπεται στους αλλοδαπούς να αγοράζουν τα όργανα ιρανών πολιτών. Ακόμη, τα όργανα μπορούν να μεταμοσχευθούν μόνο μεταξύ ατόμων της ίδιας εθνικότητας: ο Ιρανός, για παράδειγμα, δε μπορεί να αγοράσει νεφρό από πρόσφυγα από άλλη χώρα. Έτσι, το σύστημα είναι κατά κάποιο τρόπο φιλανθρωπικό και εθελοντικό και εκείνοι που επιφορτίζονται με την αντιστοίχιση δωρητών και ασθενών δεν πληρώνονται για το έργο τους, βλ. *Griffin A,.* Iranian Organ Donation: Kidneys on Demand, British Medical Journal, 334 (7592), 2007, σελ. 502 επ., *Hippen B. E.*, Organ Sales and Moral Travails: Lessons from the Living Kidney Vendor Program in Iran, Cato Institute: Policy Analysis, 614, 2008.

θυμάτων, τη διάπραξη παράνομων δραστηριοτήτων (κυρίως κλοπών σε καταστήματα), η εμπορία γυναικών για ψεύτικους γάμους, τη στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις, η εμπορία παιδιών για παράνομες υιοθεσίες, την (παιδική) πορνογραφία (συμπεριλαμβανομένης της πορνογραφίας μέσω διαδικτύου), τις παράνομες ανθρώπινες θυσίες (σε τελετουργίες), και η εμπορία εγκύων γυναικών με σκοπό την παράνομη υιοθεσία των παιδιών τους από άτεκνες οικογένειες. Από αυτές, οι πιο συχνά εμφανιζόμενες μορφές εκμετάλλευσης είναι η επαιτεία, αντιπροσωπεύοντας ένα ποσοστό τής τάξεως του 2% του συνολικού αριθμού των εντοπισμένων θυμάτων, και η εμπορία ανθρώπων με σκοπό την τέλεση παρανόμων δραστηριοτήτων. Αναλυτικές πληροφορίες ως προς αυτές δεν παρέχονται από τα υπό έρευνα διεθνή στατιστικά στοιχεία.

Αυτό που αξίζει να αναφερθεί είναι η στρατολόγηση ανηλίκων με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συρράξεις. Όπως είναι αναμενόμενο, η εν λόγω μορφή εμπορίας εντοπίζεται σε αναπτυσσόμενα κράτη, στα οποία είναι έντονο το εμπόλεμο στοιχείο ή τα οποία διανύουν μία μετά - εμπόλεμη περίοδο, όπως σε χώρες τής Υποσαχάριας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής. Οι στρατιωτικές δυνάμεις και οι εθνικοί στρατοί στρατολογούν παρανόμως ανήλικα παιδιά και τα τοποθετούν σε θέσεις πραγματικών στρατιωτών έως και κατασκόπων. Ασφαλώς, εξαιτίας των αναταράξεων και του χάους που επικρατεί σε ένα κράτος που δημιουργεί τέτοιους στρατούς, πολλά από τα εγκλήματα διαπράττονται εκτός νομικού και κυβερνητικού ελέγχου.

Οι ανήλικοι θύματα της στρατολόγησης, είτε απήχθησαν, είτε αναγκάστηκαν να στρατολογηθούν με απειλές κατά των οικείων τους και υποχρεούνται να διαπράττουν πλήθος εγκλημάτων, πολλές φορές και κατά των οικογενειών τους. Όταν ένας τέτοιος στρατιώτης, μετά τη λήξη του πολέμου, καταφέρνει, έχοντας επιβιώσει, να επιστρέψει στην πατρίδα του, απορρίπτεται από την κοινωνία εξαιτίας αυτού που αναγκάσθηκε να πράξει. Αν και υπάρχουν περιπτώσεις με καταδίκες δραστών που στρατολογούν ανηλίκους με σκοπό τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συγκρούσεις, έχει σημειωθεί αύξηση της μορφής εμπορίας αυτής σε πλήθος αφρικανικών κρατών.

Όπως συνέβη το έτος 2006, όταν ο Kanyanga Biyoyo, διοικητής τού στρατού των επαναστατών *Mundudu-40*, καταδικάσθηκε από το δικαστήριο του Κονγκό, σε πέντε (5) έτη κάθειρξης για εγκλήματα πολέμου, συμπεριλαμβανομένης της παρανόμου στρατολόγησης ανηλίκων. Ακολούθως, το ίδιο έτος, η κυβέρνηση του Κονγκό συνέλαβε και παρέπεμψε στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο τον ηγέτη ενός επαναστατικού κινήματος, Thomas Lubanga, ο οποίος κατηγορήθηκε για στρατολόγηση ανηλίκων (κάτω των 15 ετών) και τη χρησιμοποίηση αυτών σε ένοπλες συγκρούσεις. Αν και έχουν καταγραφεί παρόμοιες καταδίκες, πλήθος δραστών παραμένουν ατιμώρητοι, ιδίως όσοι θεωρούνται λιγότερο γνωστοί από τη διεθνή κοινότητα. Όλως ενδεικτικά να αναφερθεί ότι η UNICEF εκτιμά ότι περισσότερα από 300.000 παιδιά ηλικίας κάτω των 18 ετών (ορισμένες μάλιστα φορές και ηλικίας 7 έως 8 ετών) καθίστανται θύματα εμπορίας ανθρώπων με σκοπό τη στρατολόγηση και τη χρησιμοποίησή τους σε ένοπλες συγκρούσεις, σε πάνω από 30 χώρες παγκοσμίως[82].

ΙΙ. Η έρευνα στη στατιστική τής ελληνικής αστυνομίας

Αναλύοντας, σε επόμενο επίπεδο, την εμπορία ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, εάν εστιάσει κανείς στο προφίλ των δραστών, συναντά ορισμένες αυξομειώσεις αναφορικά με τον αριθμό τους, ιδίως τα έτη 2008 και 2009 (162 έναντι 303 δραστών) και μία εν γένει πτωτική τάση τού αριθμού δραστών εμπορίας, έως το έτος 2015. Αυτές οι αυξομειωτικές διαφορές που παρατηρούνται ενδέχεται να οφείλονται είτε στο γεγονός ότι οι δράστες ενεργούν με καλύτερη οργάνωση (σε όλους τους τομείς) και δίκτυα, οπότε δεν εντοπίζονται εύκολα από τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, είτε στο ότι η αστυνομία δεν ενδιαφέρεται στον ίδιο βαθμό για να καταγράφει όσα εγκλήματα περιέρχονται εις γνώση της, είτε στο ότι τα θύματα δύσκολα προβαίνουν σε καταγγελίες και έτσι να μην ερευνώνται από τις αρμόδιες αρχές τα σχετικά εγκλήματα[83], είτε στο γεγονός ότι μειώνονται στην πραγματικότητα τα φαινόμενα εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια.

[82] Βλ. *Bullard H. E.*, ό.π., σελ. 4 επ.

[83] Βλ. *Ροτζιώκου Ι.* (εκπρόσωπος τύπου τής ΕΛ.ΑΣ.), δήλωση σε εκπομπή τού ραδιοφωνικού σταθμού Αθήνα 9.84, Οι σκοτεινοί δρόμοι του trafficking και τα κενά στην εφαρμογή της νομοθεσίας, 19.10.2016, στο διαδικτυακό τόπο www.athina984.gr.

Όπως, αναφέρει δε η αστυνομία[84], αυτή η γενική φθίνουσα πορεία τού αριθμού των υποθέσεων και των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, ενδέχεται να οφείλεται στους εξής παράγοντες: στη μείωση της ζήτησης, η οποία ενδέχεται με τη σειρά της να οφείλεται από τη μία πλευρά, σε ενημέρωση και ευαισθητοποίηση για μη αποδοχή των υπηρεσιών των θυμάτων trafficking και από την άλλη, σε καθαρά οικονομικά αίτια (μείωση, εξαιτίας οικονομικών συγκυριών τής αγοραστικής δύναμης των κατοίκων στην Ελλάδα), στην αποδόμηση εγκληματικών οργανώσεων, αλλά και στις συλλήψεις μεμονωμένων δραστών από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές, στην εκπαίδευση του αστυνομικού προσωπικού σχετικά με τη διερεύνηση υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων, για άμεση και στοχευόμενη εκδήλωση δράσεων, όσον αφορά μεμονωμένες περιπτώσεις δραστών και εις βάθος συστηματική έρευνα για αποδόμηση εγκληματικών οργανώσεων, και τέλος στην αλλαγή τού τρόπου δράστης των δραστών.

Αν ήθελε, πάντως, να καταλήξει κανείς σε ασφαλή συμπεράσματα αναφορικά με την ως άνω διαπίστωση, θα όφειλε να αναλύσει την εμπορία ανθρώπων επιπλέον υπό το πρίσμα τής μετανάστευσης (νόμιμης και παράνομης) στην ελληνική επικράτεια και να ερευνήσει τον αντίκτυπο των μεταναστευτικών ρευμάτων στην ανάπτυξη της εμπορίας ανθρώπων, ανάλυση που δεν είναι δυνατόν να λάβει χώρα στα πλαίσια της παρούσης έρευνας. Αυτό που μπορεί να πει κανείς με ασφάλεια είναι ότι η έκρηξη της εμπορίας ανθρώπων (όπως τα έτη 2008 και 2009) συνδέεται άρρηκτα (αλλά και έως ένα βαθμό) με την παράνομη μετανάστευση και τη μαζική είσοδο πλήθους μεταναστών στην ελληνική επικράτεια.

Όσον αφορά στην υπηκοότητα των δραστών εμπορίας ανθρώπων, όπως και σε κάθε έγκλημα έτσι και εδώ η συμμετοχή των ημεδαπών δραστών είναι αρκετά υψηλή, της τάξης του 47,5% του συνόλου των δραστών της υπό έρευνα περιόδου. Όμως, όπως επισημάνθηκε ανωτέρω, το ποσοστό αυτό δεν είναι όσο μεγάλο θα ανέμενε κανείς, με τη λογική ότι κατά κανόνα οι ημεδαποί δράστες αποτελούν την πλειοψηφία των εντοπισμένων δραστών στα περισσότερα κράτη διεθνώς. Αντιθέτως στην Ελλάδα, οι αλλοδαποί δράστες είναι αυτοί που στην πλειοψηφία τους επιδίδονται στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων και μάλιστα από το έτος 2008 έως το 2015, οι αλλοδαποί δράστες τείνουν να αντιπροσωπεύουν τους δράστες εμπορίας

[84] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2014, σελ. 43 επ., στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, με ποσοστά που υπερβαίνουν το 60% ή και το 75% του συνολικού αριθμού των δραστών, ανάλογα με το υπό έρευνα έτος.

Οι αλλοδαποί δράστες προέρχονται κυρίως από τα εγγύς κράτη των Βαλκανίων, την Αλβανία και τη Βουλγαρία (σε ποσοστό 40% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών δραστών) και άλλοι είναι ρουμανικής και ρωσικής καταγωγής (σε ποσοστό 34,6%), αντιπροσωπεύοντας συνολικά σχεδόν το 75% του όλου αριθμού των αλλοδαπών δραστών. Αυτές οι υπηκοότητες πρωταγωνιστούν στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων (όπως και σε έτερα εγκλήματα), λόγον δι' ον το μεγαλύτερο ποσοστό (65,7%) των αλλοδαπών που διαμένουν στην ελληνική επικράτεια, προέρχονται από τα ανωτέρω κράτη[85]. Άρα, είναι αναμενόμενο σε ένα κράτος όπου παρατηρούνται σε αρκετά μεγάλα ποσοστά αλλοδαποί ορισμένων υπηκοοτήτων (όπως συμβαίνει με τους Αλβανούς, Ρουμάνους, κ.λπ. στην Ελλάδα), αντίστοιχα το μεγαλύτερο μέρος από τους αλλοδαπούς δράστες που γενικά εντοπίζονται, να προέρχεται από ακριβώς αυτά τα κράτη. Αντίστροφα, οι υπηκοότητες των δραστών που συναντώνται περισσότερο στην αλλοδαπή εγκληματικότητα, εμπίπτουν με τις υπηκοότητες των αλλοδαπών που γενικά εντοπίζονται συχνότερα σε ένα ορισμένο κράτος.

Όσον αφορά στο φύλο των δραστών, από τα ελάχιστα δεδομένα των δύο ετών που παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας, διαπιστώνεται ότι η πλειοψηφία των δραστών εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική επικράτεια, όπως συμβαίνει και διεθνώς, είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους αρσενικού φύλου. Από την άλλη πλευρά, ο αριθμός των γυναικών δραστών είναι και αυτός εκπληκτικός, ιδίως εάν συγκριθεί με τον αριθμό αυτών σε άλλα εγκλήματα, όπως στα εγκλήματα κατά της ζωής ή σε εγκλήματα βίας[86].

Αναλύοντας την υπηκοότητα των θυμάτων, οδηγείται κανείς στο συμπέρασμα ότι ένας εκπληκτικός αριθμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, σε ποσοστό 92%, είναι αλλοδαποί. Αυτός ο αριθμός αποτελείται από ένα «μωσαϊκό» αλλοδαπών, οι οποίοι κατάγονται από κράτη διαφορετικού ιστορικού, πολιτικού και κοινωνικού επιπέδου. Από θύματα καταγόμενα από τα γειτονικά Βαλκανικά κράτη (Αλβανία,

[85] Βλ. Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), Απογραφή πληθυσμού, 2011.

[86] Για μία συνολική διερεύνηση της γυναικείας εγκληματικότητας, βλ. *Θεοδωροπούλου Μ.*, Η γυναίκα ως δράστης και η αντιμετώπισή της από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 129, Β, 2009, σελ. 125 επ.

Βουλγαρία, κ.λπ.) μέχρι και θύματα από τη Βόρεια Αμερική (Δομινικανή Δημοκρατία) και την Ασία (Πακιστάν, Ταϊλάνδη, κ.λπ.), θύματα που προέρχονται από αναπτυγμένες χώρες, αλλά και αναπτυσσόμενες, από εύπορα, αλλά και διεφθαρμένα κράτη, όλα εντοπίζονται στο έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων. Ασφαλώς, η Ελλάδα εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, που την καθιστά την κύρια είσοδο στην ευρωπαϊκή ήπειρο, αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Δύσης και Ανατολής, γεγονός που επηρεάζει την κατάσταση αυτή. Όμως, η συντριπτική πλειοψηφία των εντοπισμένων θυμάτων προέρχονται από κράτη με μικρότερο βιοτικό επίπεδο από αυτό της Ελλάδος, τα οποία χαρακτηρίζονται από μία οικονομική και κοινωνική αστάθεια.

Ο αυξημένος αριθμός αλλοδαπών θυμάτων trafficking, οφείλεται κατά κύριο λόγο στο οικονομικό και κοινωνικό καθεστώς στο οποίο ευρίσκεται αυτή η ομάδα τού πληθυσμού. Ο κοινωνικός αποκλεισμός και η δυσκολία τής κοινωνικής ένταξης, η καθόλου – ή στην καλύτερη των περιπτώσεων περιορισμένη – πρόσβαση σε κοινωνικά και δημόσια αγαθά, η αδυναμία σε πολλούς τομείς να έχουν ποιότητα ζωής (εργασία, εκπαίδευση, κοινωνική ασφάλιση, κ.λπ.). Όλα τα ανωτέρω τους περιάγουν σε ευάλωτη θέση και αρκετά ευκολότερα (σε σχέση με τους ημεδαπούς) καθίστανται θύματα των εμπόρων, οι οποίοι δεν εμποδίζονται να τους εκμεταλλευθούν.

Όπως αναφέρθηκε, τα περισσότερα θύματα προέρχονται κυρίως από τη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, την Αλβανία, την Ουκρανία, τη Μολδαβία, τη Λιθουανία και τη Ρωσία και αποτελούν σχεδόν το 90% του συνολικού αριθμού των αλλοδαπών θυμάτων. Από τη σύγκριση της υπηκοότητας των θυμάτων και της υπηκοότητας των δραστών, αυτό που παρατηρείται είναι ότι θύματα και δράστες προέρχονται σε ως έγγιστα ίσο ποσοστό από τα ίδια κράτη: έτσι, εντοπίζεται ένας μεγάλος αριθμός δραστών από τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, την Νιγηρία, και τη Ρουμανία, κ.ά. που σχεδόν εμπίπτει με τον αριθμό των θυμάτων που προέρχονται αντίστοιχα από τα κράτη αυτά (266 δράστες Βούλγαροι και 228 θύματα βουλγαρικής καταγωγής, 39 Μολδαβοί δράστες και 44 θύματα καταγόμενα από τη Μολδαβία, 331 Ρουμάνοι δράστες και 407 θύματα ρουμανικής καταγωγής, κ.λπ.).

Αυτή η διαπίστωση συνδέεται κατά κύριο λόγο με την ύπαρξη ενός εθνικού ή πολιτισμικού συνδέσμου ανάμεσα στους δράστες και στα θύματα που συνίσταται στην κοινή εθνικότητα, την κοινή γλώσσα, τον ίδιο πολιτισμό. Ο εθνικός αυτός

δεσμός ευνοεί τους δράστες, με αποτέλεσμα να τους είναι ιδιαιτέρως πιο εύκολο να προσελκύσουν και να στρατολογήσουν ομοεθνή τους θύματα, τα οποία θα τους εμπιστευθούν, παρά θύματα με τα οποία δεν έχουν ορισμένα κοινά πολιτισμικά στοιχεία. Ασφαλέστερα συμπεράσματα μπορούν να συναχθούν από μία έρευνα μεμονωμένων περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, δηλαδή περιπτώσεων με δράστες ρουμανικής, κ.λπ. καταγωγής και τη σύγκριση αυτών με την υπηκοότητα των θυμάτων των ιδίων περιπτώσεων.

Ασφαλώς παρατηρούνται και ορισμένες έντονες δυσαναλογίες ανάμεσα στον αριθμό των δραστών και των θυμάτων όμοιας εθνικότητας: ορισμένες από αυτές αφορούν στους ημεδαπούς δράστες και θύματα (1.171 δράστες έναντι 104 θυμάτων) και στους δράστες και θύματα αλβανικής καταγωγής (246 δράστες έναντι 65 θυμάτων).

Αξίζει εν συντομία να αναφερθεί ότι η πλειοψηφία των θυμάτων και των δραστών εμπορίας ανθρώπων προέρχεται από τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία, γεγονός το οποίο συνδέεται ουσιωδώς με τη γεωγραφική εγγύτητα που έχουν με την Ελλάδα, με την ένταξη των κρατών αυτών στην ΕΕ, κάτι που επιτρέπει την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και την ύπαρξη ομοεθνών τους σε πολλές περιοχές τής Ελλάδας.

Αναφορικά με το φύλο των θυμάτων, όπως και διεθνώς παρατηρείται, ο μεγαλύτερος αριθμός των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων, σε ποσοστό 71,1%, είναι γένους θηλυκού. Οι άνδρες θύματα κατέχουν ένα αξιόλογο ποσοστό, που δεν υπερβαίνει το 29%. Οι ανήλικοι αντιπροσωπεύουν ένα μικρό ποσοστό τής τάξεως του 9% του συνόλου των θυμάτων για τα υπό έρευνα έτη, για τα οποία παρέχονται σχετικά στατιστικά δεδομένα, διαπίστωση που δεν ακολουθεί (ευτυχώς) τον παγκόσμιο, ούτε τον ευρωπαϊκό κανόνα για τα ανήλικα θύματα εμπορίας, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 28% με 34% και το 25% του συνόλου των θυμάτων, αντίστοιχα.

Οι μορφές εκμετάλλευσης των θυμάτων στην ελληνική επικράτεια καλύπτουν τη σεξουαλική εκμετάλλευση, την εργασιακή εκμετάλλευση, την εκμετάλλευση της επαιτείας και τη συγχρόνως σεξουαλική και εργασιακή εκμετάλλευσης. Ο αριθμός των θυμάτων που διακινούνται με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση είναι ο μεγαλύτερος και αμέσως μετά εντοπίζεται η εργασιακή εκμετάλλευση των θυμάτων.

Αυτό ενδέχεται να οφείλεται στο γεγονός ότι τα θύματα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης είναι ευκολότερο να εντοπισθούν από τις αρμόδιες διωκτικές αρχές.

Όσον αφορά στην εκμετάλλευση της εργασίας των θυμάτων, μέχρι και το έτος 2012, οι υποθέσεις εργασιακής εκμετάλλευσης αφορούσαν την εργασία των θυμάτων στον αγροτικό τομέα. Από το έτος 2013, άρχισαν να εντοπίζονται περιπτώσεις εμπορίας γυναικών, με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση στην παροχή οικιακών υπηρεσιών[87].

Ο πιο ουσιώδης παράγοντας που ευνοεί την εργασιακή των θυμάτων εξακολουθεί να αποτελεί η ζήτηση των αντίστοιχων υπηρεσιών, ιδίως στις γεωργικές περιοχές της Ελλάδος, όπου (για την εργασιακή εκμετάλλευση) οι ανάγκες για εργατικό δυναμικό δεν καλύπτονται από τον ημεδαπό πληθυσμό. Αλλά και η σεξουαλική εκμετάλλευση ευνοείται από τη ζήτηση των σεξουαλικών υπηρεσιών των θυμάτων, όμως στα μεγάλα (κυρίως) αστικά κέντρα, όπου εντοπίζεται και η εκτενέστερη «δεξαμενή» υποψηφίων πελατών. Αλήθεια είναι ότι η ζήτηση για τις ανωτέρω υπηρεσίες, αν και ελαττωμένη τα τελευταία χρόνια, δεν παύει να υπάρχει, υποβοηθούμενη την ίδια στιγμή από την ανοχή τής κοινωνίας σε αυτές τις συμπεριφορές, που εκφράζεται αναμφισβήτητα με τη μορφή τού περιορισμένου ενδιαφέροντος από πλευράς των πολιτών για τα εν λόγω ζητήματα.

Άλλες μορφές εμπορίας ανθρώπων, όπως με σκοπό την αφαίρεση οργάνων τού σώματος, τις παράνομες υιοθεσίες, ψεύτικους γάμους, κ.λπ. δεν παρέχονται από τη στατιστική τής αστυνομίας. Όμως, μία ματιά σε δημοσιεύματα και άρθρα εφημερίδων[88], σε δελτία τύπου τής αστυνομίας[89] και στις εκθέσεις τής αστυνομίας για

[87] Βλ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2013, σελ. 30, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

[88] Βλ. λ.χ. ΕΡΤ, 474 ελληνοποιήσεις με «λευκούς» γάμους – παράνομες υιοθεσίες εξετάζει η ΕΛ.ΑΣ., 21.07.2017, στο διαδικτυακό τόπο www.ert.gr, *Εφημερίδα* ΤΑ ΝΕΑ, Εξαρθρώθηκε κύκλωμα υιοθεσιών βρεφών που δρούσε πανελλαδικά, 24.09.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.tanea.gr, *Εφημερίδα* ΤΟ ΒΗΜΑ, ΕΛ.ΑΣ.: Συλλήψεις για παράνομες υιοθεσίες βρεφών, 17.10.2014, στο διαδικτυακό τόπο www.tovima.gr.

[89] Βλ. λ.χ. Δελτίο τύπου τής ΕΛ.ΑΣ., Εξακριβώθηκε η δράση 6μελους κυκλώματος που δραστηριοποιούνταν σε παράνομες υιοθεσίες σε Βόρεια Ελλάδα και Αττική, 22.12.2016, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr, ό.π., Εξαρθρώθηκε εγκληματική ομάδα, τα μέλη της οποίας προέβαιναν σε παράνομες υιοθεσίες βρεφών, 17.10.2014, ό.π., ό.π., Εξακριβώθηκε η δράση συμμορίας τα μέλη της οποίας ενέχονται σε παράνομη υιοθεσία βρέφους, 02.12.2016, ό.π., ό.π., Συνελήφθησαν 4 άτομα στην Κατερίνη για παράνομη υιοθεσία βρέφους, 24.10.2016, ό.π.

το οργανωμένο έγκλημα[90], ανατρέπει αυτή την πραγματικότητα: έτσι, έχουν κατά καιρούς εντοπισθεί περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων με σκοπό παράνομες υιοθεσίες και αφαίρεση οργάνων τού σώματος[91], που έχουν απασχολήσει τις αρμόδιες αστυνομικές αρχές, αλλά δεν έχουν συμπεριληφθεί στην υπό έρευνα στατιστική τής αστυνομίας ετών 2003 έως 2015.

Όσον αφορά στην προνοιακή μεταχείριση των θυμάτων εμπορίας, οι αρμόδιες αστυνομικές αρχές, με τη συνεργασία τού ΔΟΜ, των ΜΚΟ και άλλων φορέων προστασίας των δικαιωμάτων των θυμάτων, μεριμνούν για την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων και εφαρμογή των αντίστοιχων νομοθετικών προβλέψεων και ρυθμίσεων. Όπως συνάγεται από τις πληροφορίες που παρέχει η στατιστική τής αστυνομίας, το 43,5% του συνόλου των εντοπισμένων θυμάτων αιτήθηκαν προστασία από την πολιτεία, η οποία τους παρασχέθηκε. Ουσιώδη ρόλο στην παροχή τής προστασίας αυτής στα θύματα trafficking συντέλεσαν οι αλλοδαπές διπλωματικές αρχές στην Ελλάδα (οι πρεσβείας και τα προξενεία), ο ΔΟΜ Ελλάδος και πολλές ΜΚΟ.

Ο υπόλοιπος αριθμός των θυμάτων, που δεν απήλαυσαν την προστασία τής πολιτείας, δήλωσαν, σύμφωνα με τις αστυνομικές αρχές, ότι δεν επιθυμούσαν να τεθούν υπό την προστασία τού κράτος. Άλλα αναχώρησαν για τις πατρίδες τους και άλλα παρέμειναν στην ελληνική επικράτεια (το καθεστώς διαμονής τους ήταν νόμιμο). Αν και το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο είναι αρκετά ικανοποιητικό για την προστασία των θυμάτων, η τελευταία δύσκολα θα παρεχόταν, άνευ της κινητοποίησης και της συνεργασίας των ανωτέρω οργανισμών.

ΙΙΙ. Το πρόβλημα του σκοτεινού αριθμού και η προσπάθεια προσδιορισμού του

Ο αριθμός των περιπτώσεων που καταγράφηκαν από τις αρμόδιες αρχές τού εκάστοτε κράτους, μπορεί να αποτελεί δείκτη τής λειτουργικότητας του μηχανισμού

[90] Βλ. λ.χ. Έκθεση για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2014, σελ. 41, ό.π., ό.π., 2012, σελ. 30, ό.π., Έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, 2011, σελ. 31, ό.π.

[91] Βλ. λ.χ. *Εφημερίδα* NewsBomb, Αποκάλυψη – σοκ για τη δολοφονία της Άννυ, Η σεξουαλική κακοποίηση και το εμπόριο οργάνων, 13.05.2015, στο διαδικτυακό τόπο www.newsbomb.gr, ό.π., Αρπάζουν παιδιά και πουλάνε τα όργανά τους, 20.12.2013, ό.π.

επιβολής τού νόμου σε μία ορισμένη χώρα, αλλά είναι απίθανο να είναι μία αντιπροσωπευτική εκτίμηση του πραγματικού αριθμού των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων[92].

Όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, για κάθε έγκλημα, υπάρχει μια μεγάλη και άγνωστη «σκοτεινή φιγούρα» εγκληματικής δραστηριότητας, που ποτέ δεν ανιχνεύεται επισήμως. Αυτό οδηγεί στο αναμενόμενο αποτέλεσμα, οι αριθμοί που αναφέρθηκαν στην παρούσα έρευνα και ανάλυση της εμπορίας ανθρώπων, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, να μην αντικατοπτρίζουν σε ουδεμία περίπτωση την πραγματική έκταση της εμπορίας ανθρώπων, αλλά να αποτελούν ένα μόνο δείγμα τού πληθυσμού δραστών και θυμάτων, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως για την ανάλυση των αντίστοιχων μοντέλων εμπορίας ανθρώπων (των δραστών, των θυμάτων, των μορφών εκμετάλλευσης, των ροών, κ.λπ.) και για τη σχεδίαση στρατηγικών, ελέγχου τής εγκληματικότητας.

Ουσιώδη ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής εικόνας τής έκτασης της εμπορίας ανθρώπων αποτελεί ο σκοτεινός αριθμός τού εγκλήματος αυτού, του οποίου η σημασία τονίσθηκε και ανωτέρω. Αν και υπάρχουν, όπως αναφέρθηκε, ουσιώδη μεθοδολογικά προβλήματα που συνδέονται με την αξιοπιστία και την εγκυρότητα των εγκληματολογικών στατιστικών εν γένει, όπως ότι ορισμένα αδικήματα καταγράφονται με ακρίβεια, άλλα υπερεκτιμώνται, άλλα υποτιμώνται, ενώ άλλα απουσιάζουν, με αποτέλεσμα η εικόνα που παρουσιάζεται να είναι παραπλανητική και να μην είναι αντιπροσωπευτική τού συνόλου, ωστόσο οι εγκληματολογικές στατιστικές είναι σημαντικές προκειμένου να μελετηθεί η τάση ενός φαινομένου (εν προκειμένω του trafficking) μέσα στο χρόνο.

Η εκτίμηση του «σκοτεινού αριθμού» οιουδήποτε εγκλήματος στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην ικανότητα διεξαγωγής δειγματοληπτικών ερευνών σχετικά με το έγκλημα. Οι έρευνες αυτές έχουν ως βάση την υπόθεση, ότι τα θύματα υφίστανται εγκλήματα που είναι διακριτά και χρονικά προσδιορίσιμα και σύντομης διαρκείας. Αντιθέτως, το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων παρουσιάζει, εξαιτίας της ίδιας της φύσης του, μία ιδιαίτερη πρόκληση στην εκτίμηση, λόγον δι' ον είναι ένα έγκλημα αορίστου διαρκείας. Ακριβώς το ζήτημα της διαρκείας τού εγκλήματος περιπλέκει

[92] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 24, *Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Α.*, Confront, Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά, Εθνική Έκθεση: Ελλάδα, σελ. 25.

ακόμη περισσότερο την εκτίμηση και επομένως τον υπολογισμό τού «σκοτεινού αριθμού» τού trafficking. Αυτή η πρόκληση εντείνεται από το γεγονός ότι τα θύματα της εμπορίας ανθρώπων απομονώνονται ορισμένες φορές εξαιτίας του στίγματος, που συνδέεται με τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση ή της ντροπής που νιώθουν εξαιτίας του γεγονότος ότι έχουν καταστεί θύματα εκμετάλλευσης.

Η μελέτη των *Datta* και *Bales*[93], κάνοντας χρήση ενός συνόλου δεδομένων, βασισμένων σε μέρος τυχαίων δειγματοληπτικών ερευνών των *Pennington J. et al. (2009)*[94], προβαίνει σε μία προσπάθεια υπολογισμού τού (εκτιμώμενου πραγματικού) αριθμού των θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων σε 37 κράτη τής ευρωπαϊκής ηπείρου, με την ταυτόχρονη σύγκριση αυτού με τις αναφερόμενες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων για τις ίδιες χώρες. Αναλυτικά, με γνώμονα τα ευρήματα της ανωτέρω έρευνας, δύο ακόμη ερευνών που έλαβαν χώρα η μία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και η άλλη στο Λονδίνο και τα επίσημα αναφερόμενα από τα κράτη τής ΕΕ και από άλλες επίσημες πηγές δεδομένα για την εμπορία ανθρώπων, και με συγκεκριμένη μεθοδολογία[95], που εκτενώς περιγράφουν στη μελέτη τους, δημιουργούν πέντε βασικές υποθέσεις (key assumptions). Οι υποθέσεις αυτές αποτελούν τα θεμέλια πάνω στα οποία οικοδομούν ένα σύνολο δεδομένων σχετικών με την αναλογία των (εκτιμώμενων) θυμάτων εμπορίας ανθρώπων σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού σε κάθε μία από τις 37 υπό έρευνα ευρωπαϊκές χώρες και έπειτα, υπολογίζουν το σκοτεινό αριθμό των θυμάτων τής εμπορίας ανθρώπων σε ποσοστό %.

Έτσι, υπολογίζουν ότι, για την Ελλάδα το έτος 2012, για το οποίο αναφέρθηκαν επισήμως 97 θύματα εμπορίας, εκτιμώνται 1.400 θύματα και ο σκοτεινός αριθμός των θυμάτων ανέρχεται σε 93,4% (!). Ομοίως, υπολογίζουν το σκοτεινό αριθμό θυμάτων και για τα υπόλοιπα 36 ευρωπαϊκά κράτη. Αξίζει δε να αναφερθεί στο σημείο αυτό,

---

[93] Βλ. *Datta M. N., Bales K.*, Slavery in Europe: Part 1, Estimating the Dark Figure, Human Rights Quarterly, 35, 2013, σελ. 817 επ. = στο διαδικτυακό τόπο www.kevinbales.net.

[94] Αυτή η έρευνα πραγματοποιήθηκε το έτος 2006 σε 5 κράτη, τη Λευκορωσία, τη Βουλγαρία, τη Μολδαβία, τη Ρουμανία και την Ουκρανία: οι ερευνητές απηύθυναν ερωτήσεις σχετικές με την εμπορία ανθρώπων (λ.χ. «πόσα μέλη τής στενής οικογενείας σας ταξίδεψαν στο εξωτερικό, επειδή τους προσφέρθηκε εργασία, αλλά κατά την άφιξη κατακρατήθηκαν και αναγκάστηκαν να εργαστούν σε μια επιχείρηση για ουδεμία ή ελάχιστη αμοιβή;», κ.ά.) σε ένα ευρύ δείγμα πληθυσμού και βάσει μεταβλητών (όπως τον εθνικό πληθυσμό τής εκάστοτε χώρας, τον εκτιμώμενο αριθμό των οικογενειών σε κάθε κράτος, κ.ά.) υπολόγισαν το (εκτιμώμενο πραγματικό) ποσοστό των θυμάτων εμπορίας στην εκάστοτε χώρα.

[95] Βλ. αναλυτικά *Datta M. N., Bales K.*, ό.π., σελ. 825 επ.

ότι για όλες τις χώρες για τις οποίες υπολογίσθηκε ο σκοτεινός αριθμός, ο τελευταίος υπερβαίνει το 90% (σχεδόν για όλες τις χώρες, με ελάχιστες εξαιρέσεις) ή ακόμα πλησιάζει και το 100% των θυμάτων εμπορίας, κάτι το οποίο συνεπάγεται τη διαπίστωση ότι η συντριπτική πλειοψηφία των θυμάτων εμπορίας ανθρώπων δεν έχουν αναφερθεί ή εντοπισθεί από τις αρμόδιες αρχές[96].

Ακολούθως, οι αριθμοί που αναφέρουν επίσημοι διεθνείς και εθνικοί οργανισμοί (ILO, UNICEF, κ.ά.) για την εμπορία ανθρώπων είναι εκπληκτικοί, ειδικά αν συγκριθούν με τους αριθμούς των δραστών και των θυμάτων, που εντοπίζονται και αναφέρονται από τις αρμόδιες αρχές και τους επίσημους φορείς: όλως ενδεικτικά, να αναφερθεί ότι 45.800.000 άτομα ευρίσκονται διεθνώς υπό καθεστώς δουλείας, τη στιγμή που γράφονται τούτες οι γραμμές[97]. 4.000.000 άτομα περίπου καθίστανται αντικείμενο εμπορίας κάθε χρόνο[98]. Από αυτά, το 1.000.000 περίπου είναι παιδιά[99]. 1% με 2% μόνο των θυμάτων διασώζονται και μόνο 1 στους 100.000 δράστες που εμπορεύονται ανθρώπους, καταδικάζεται[100]. Οι πράξεις εμπορίας ανθρώπων υπολογίζεται ότι αποφέρουν 25.700.000.000 ευρώ[101] κέρδος ετησίως στους διακινητές: ένας διακινητής κερδίζει περίπου 30.000 ευρώ για κάθε θύμα και ετησίως 100.000 ευρώ[102]. 21.000.000 άνθρωποι είναι θύματα καταναγκαστικής εργασίας. Από αυτούς, τα 11.500.000 είναι γυναίκες και ανήλικα κορίτσια και 9.500.000 εκατομμύρια άνδρες και αγόρια[103]. 500.000 θύματα (συνεπεία βίας, απειλής, απάτης ή εξαγοράς από την οικογένεια) εισέρχονται μόνο στη Δυτική Ευρώπη ετησίως[104].

Άλλη μία σκέψη που αξίζει να αναφερθεί συνδέεται με την ποιότητα – και όχι την ποσότητα – των θυμάτων που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές. Αναλυτικά και δεδομένου πως είναι άγνωστος ο λόγος, για τον οποίο εντοπίζονται οι

[96] Βλ. ibid., Table: 3, σελ. 828.
[97] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.freedomunited.org.
[98] Βλ. Σύσταση του Συμβουλίου της Ευρώπης [R (2002) 1545 της 21.01.2002], όπου σημειώνεται ότι μόνον κατά το έτος 2001 είχαν μετακινηθεί μόνον από χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης 500.000 γυναίκες με σκοπό την έκδοσή τους.
[99] Σύμφωνα με εκτιμήσεις του ΟΗΕ (διαδικτυακός τόπος www.un.org), της UNICEF (διαδικτυακός τόπος www.unicef.org) και του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.
[100] Βλ. A21 Campaign, για την εμπορία ανθρώπων, στο διαδικτυακό τόπο www.a21.gr.
[101] Βλ. A21 Campaign, ό.π., *Συκιώτου Α.*, ό.π., σελ. 28.
[102] Βλ. *Συκιώτου Α.*, ό.π.
[103] Βλ. το διαδικτυακό τόπο www.ilo.org.
[104] Σύμφωνα με Εκθέσεις του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

συγκεκριμένες (και όχι άλλες) περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που εντοπίζονται από τις αρμόδιες αρχές και τις ΜΚΟ σε ένα σύνολο περιπτώσεων trafficking, είναι άκρως δυσχερές να προσδιοριστεί σε ποιο βαθμό οι εντοπισμένες αυτές περιπτώσεις είναι αντιπροσωπευτικές τού συνόλου των περιπτώσεων εμπορίας ανθρώπων, και τι παραμέτρους εισάγουν κατά την εκτίμηση των δεδομένων. Αν επικεντρώσει κανείς την έρευνα που επιθυμεί να διεξάγει μόνο στα συγκεκριμένα θύματα, τούτη δε θα είναι προβληματική μόνο όσον αφορά στην εκτίμηση και ανάλυση της τάσης των θυμάτων, αλλά ίσως ακόμη περισσότερο στη συναγωγή συμπερασμάτων για τα κύρια χαρακτηριστικά των θυμάτων εμπορίας.

Οι περιπτώσεις που καταγράφονται από τις αρμόδιες αρχές είναι ορισμένες – αν όχι τις περισσότερες – φορές αρκετά διαφορετικές από όλες τις άλλες περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, που λαμβάνουν χώρα, αλλά δεν εντοπίζονται, εκ του λόγου ότι διερευνήθηκαν, ανακαλύφθηκαν και αντιμετωπίστηκαν σοβαρά από την αστυνομία.

Οι περιπτώσεις που εντοπίζονται ενδέχεται να επηρεαστούν αρκετά από την ικανότητα των αστυνομικών και των διωκτικών αρχών να αναγνωρίζουν τις περιπτώσεις εμπορίας ανθρώπων, όταν τις αντιμετωπίζουν: λόγου χάρη, ορισμένες ομάδες τού πληθυσμού (φερ' ειπείν γυναίκες ηλικίας 18 έως 20) ενδέχεται να θεωρούνται ότι βρίσκονται σε σοβαρότερο κίνδυνο να καταστούν θύματα εμπορίας με σκοπό τη σεξουαλική τους εκμετάλλευση, κάνοντας με τον τρόπο αυτό τις αρμόδιες διωκτικές αρχές να εστιάζουν την προσοχή τους στις περιοχές, όπου παρατηρούνται οι ορισμένες αυτές ομάδες. Αυτό μπορεί να συνεπάγεται ένα υψηλότερο ποσοστό ανίχνευσης των ομάδων αυτών. Οι προκαταλήψεις αυτές, σπανίως καθίστανται αντικείμενο ενδελεχούς έρευνας και οιαδήποτε αναφορά σε χαρακτηριστικά των θυμάτων, όπως η ηλικία ή η εθνικότητα, που προσδιορίζονται από τις εκάστοτε διωκτικές αρχές, ενδέχεται να μην είναι αντιπροσωπευτική γενικά για θύματα, που διακινούνται σε ορισμένο κράτος[105].

[105] Βλ. *Tyldum G., Brunovskis A.*, ό.π., σελ. 25.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η εμπορία ανθρώπων είναι μία σύγχρονη μορφή δουλείας, που τις περισσότερες των περιπτώσεων υποθάλπει στους κόλπους της ένα συνονθύλευμα άλλων ειδεχθών εγκληματικών πράξεων. Αποτελεί ένα πολύπτυχο φαινόμενο με πολιτικές, δικαιικές, κοινωνικές και οικονομικές προεκτάσεις. από εκείνα που εξελίσσονται ταχέως και λαμβάνουν συνεχώς νέες και διαφορετικές μορφές. Αποτελεί την ίδια στιγμή ένα από τα πλέον σημαντικά διασυνοριακά εγκλήματα και ιδίως όσον αφορά τη σεξουαλική εκμετάλλευση των γυναικών και την καταναγκαστική εργασία, από τη στιγμή που σπανίως εξαντλείται εντός των συνόρων μίας χώρας, αλλά πλήττει τα περισσότερα κράτη τού κόσμου, συνιστώντας μία από τις πιο *κερδοφόρες παράνομες διεθνείς επιχειρήσεις*.

Ο πολύπλοκος χαρακτήρας τού φαινομένου και η διαχρονική του παρουσία είχαν γίνει αντιληπτοί από τη διεθνή κοινότητα από τις απαρχές ήδη του προηγούμενου αιώνια. Αυτή η διαπίστωση έκρινε απολύτως αναγκαία την πρόληψη και αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων και οδήγησε σε πλήθος διεθνών νομοθετικών κειμένων, που κύριο σκοπό τους ανεδείκνυαν την ποινική αντιμετώπιση των πράξεων του εγκλήματος αυτού. Έτσι, φαίνεται ότι με τον καιρό, διαμορφώθηκε μία κοινή συναίνεση των κρατών σχετικά με τους καταλληλότερους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου. Αποτελεί κοινώς αποδεκτή θέση των κρατών ότι η εμπορία ανθρώπων οφείλει να ενσωματωθεί στις ποινικές νομοθεσίες των χωρών, όπως επίσης και ότι οι διακινητές και οι άλλοι εμπλεκόμενοι σε εγκλήματα εμπορίας ανθρώπων δράστες θα πρέπει να διώκονται ποινικά και να τιμωρούνται. Ακόμα, ενόψει της καταστολής τού φαινομένου, οι συνοριακοί έλεγχοι οφείλουν να ενισχυθούν, ενώ για τις περιπτώσεις όπου η εμπορία ανθρώπων ενέχει και το διασυνοριακό στοιχείο, είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία των κρατών και των αρμοδίων αρχών για την αποτελεσματική δίωξη των δραστών.

Ασφαλώς όμως, οι αδυναμίες τής κατασταλτικής αυτής προσέγγισης του φαινομένου τής εμπορίας ανθρώπων, οι οποίες άρχισαν να εντοπίζονται ιδίως στον τομέα τής πρόληψης και της προστασίας των θυμάτων, δεν άργησαν να εμφανισθούν. Οι διατάξεις πλήθους νομοθετικών κειμένων αντιμετώπιζαν σε κατασταλτικό και

μόνο επίπεδο το trafficking. Αλήθεια είναι, εντούτοις, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο στην καταπολέμηση του trafficking και το έγκλημα της εμπορίας ανθρώπων είναι ένα από τα εγκλήματα που θίγουν τον ίδιο τον πυρήνα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η ανωτέρω πρωταρχία τής ποινικής καταστολής και της ασφάλειας των συνόρων έφερε στην επιφάνεια αρνητικά σχόλια σχετικά με τον παραγκωνισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στην προσπάθεια των κρατών να καταπολεμήσουν και να πατάξουν το trafficking. Οι κυβερνήσεις συχνότερα στις προσπάθειες που κατέβαλλαν να συλλάβουν τους εμπόρους και να κινήσουν τις ποινικές διαδικασίες εις βάρος τους, έθεταν σε δεύτερη (ακόμη δε και σε τρίτη) μοίρα την προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων.

Όμως, η ορθή και αποτελεσματική αντιμετώπιση ενός φαινομένου όπως της εμπορίας ανθρώπων δεν είναι δυνατόν να επιτευχθεί μόνο μέσω της θεώρησης αυτής ως ενός αποκλειστικώς ποινικού μεγέθους, που προσεγγίζεται με αμιγώς κατασταλτικές στρατηγικές. Από πολύ νωρίς σημειώθηκε η ανάγκη να ενισχυθεί η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του φαινομένου τού trafficking, δίχως ασφαλώς αυτό να μεταφράζεται ως ολιστική απαξίωση των κατασταλτικών μεθόδων, που προτείνονται από το σύστημα αντιμετώπισης του οργανωμένου εγκλήματος. Οι αμυδρές (ακόμη και ανύπαρκτες) προστατευτικές για τα θύματα διατάξεις και η ανάγκη τής ανθρωποκεντρικής αντιμετώπισης του trafficking οδήγησαν στην εισαγωγή ενός ορισμένου και αποτελεσματικού προστατευτικού πεδίου διατάξεων για τα θύματα εμπορίας με σκοπό την παροχή στήριξης, προστασίας και την αρωγή τους, υπό τη σκέψη ότι η εμπορία ανθρώπων, ανεξάρτητα από τον απεχθή της χαρακτήρα, επιφέρει στα τελευταία επαχθείς και βαρύτατες σωματικές και ψυχικές επιπτώσεις.

Ουδεμία αμφιβολία υπάρχει ότι το trafficking θα παραμείνει για πολλά χρόνια ακόμα στην ατζέντα των διεθνών οργανισμών, ως ένα φαινόμενο η αντιμετώπιση του οποίου όχι μόνο επείγει, αλλά επιπλέον είναι αναπόφευκτη. Ακόμη, δεν υπάρχει, δυστυχώς, αμφιβολία ότι οι αριθμοί γύρω από το trafficking θα συνεχίσουν να αποτελούν μία ψυχρή και σκληρή υπενθύμιση της ευθύνης όλων των κρατών απέναντι στα θύματα.

Η μέχρι σήμερα πορεία τής αντιμετώπισης του φαινομένου συνεπάγεται αναπόδραστα τη διαπίστωση μίας σειράς δεδομένων: ότι η εμπορία ανθρώπων είναι

μία περίπλοκη εξίσωση, η λύση της οποίας δεν μπορεί να δοθεί, παρά λαμβάνοντας υπ' όψιν όλους τους παράγοντες που την συναποτελούν. Οι μονοδιάστατες πολιτικές δε χωρούν. Άρα, είναι ιδιαιτέρως ευτυχές το γεγονός ότι η διεθνής κοινότητα έφτασε σε αυτό το συμπέρασμα (σχετικά) γρήγορα, ενισχύοντας το ρόλο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και διαμέσου της συντονισμένης δράσης διεθνών οργανισμών και των οργάνων τής ΕΕ, ανέπτυξε μία ρηξικέλευθη δυναμική γύρω από το φαινόμενο. Αν και η ποινική καταστολή των εγκληματιών εμπόρων ευρίσκεται πάντα στο επίκεντρο οιασδήποτε πολιτικής και σχεδίου δράσης, εξίσου δε ουσιώδη λόγο, έχει η προστασία και αρωγή των θυμάτων, η κατανόηση των αναγκών τους, η αναγνώριση ότι τα δικαιώματα τους έχουν παραβιαστεί και η επανόρθωση της βλάβης που υπέστησαν από το έγκλημα.

Έτσι, σε αυτό το σύστημα, προκρίνεται ιδιαίτερα ο ρόλος τού κράτους, τόσο στο βαθμό τής καταστολής τού trafficking, όσο και στο μέτρο επανόρθωσης των θυμάτων. Ομοίως, η υπόθεση του ΕΔΔΑ *Rantsev v. Cyprus and Russia* (2010), αν και προκάλεσε αρκετές αρνητικές κριτικές, αποτελεί μια απόφαση - σταθμό, από τη στιγμή που τονίζει τον νέο ρόλο τού κράτους, αναφορικά με την προστασία των θυμάτων εμπορίας προσώπων. Η ευθύνη τού κράτους να αναγνωρίσει και να προστατεύσει τα θύματα εμπορίας ανθρώπων έρχεται να προστεθεί στον πίνακα, που συνθέτει την πλήρη εικόνα τής αντιμετώπισης του trafficking και συγχρόνως εκθρονίζει ρητορικές, που στηρίζονται αποκλειστικά στην απόδοση ευθύνης σε αόρατα εγκληματικά κυκλώματα.

Ο ρόλος των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη διαδικασία αντιμετώπισης του φαινομένου τού trafficking είναι πρωταγωνιστικός για πολλούς λόγους, οι οποίοι δε θα επαναληφθούν εδώ. Όμως, παρά τα πλεονεκτήματα και τη θετική πρακτική των διεθνών οργανισμών, οι οποίοι σε διάστημα μικρότερο της εικοσαετίας, έχουν να επιδείξουν αξιοσημείωτο έργο, ο ρόλος τής ποινικής καταστολής παραμένει ουσιώδης. Όπως δυστυχώς μαρτυρούν οι στατιστικές, ο αριθμός των υποθέσεων εμπορίας ανθρώπων που φτάνουν να δικαστούν από εθνικά δικαστήρια είναι πολύ μικρός, όπως επίσης και ο αριθμός των προσώπων που τελικά καταδικάζονται για το έγκλημα της διακίνησης προσώπων. Από την άλλη δε πλευρά, ο αριθμός των δραστών και των θυμάτων αυξάνεται κατακόρυφα σε διεθνές επίπεδο.

Η σύνθετη φύση τού φαινομένου τού trafficking μοιάζει να δημιουργεί προβλήματα, σχετικά με την αντιμετώπιση των επιμέρους περιπτώσεων. Οι καταστάσεις, όπως παρουσιάζονται στην πρακτική και εκτός των βιβλίων θεωρίας, σπανίως έως καθόλου διακρίνονται ξεκάθαρα, από τη στιγμή που πλείστες φορές τα όρια είναι τόσο λεπτά και ρευστά, που δυσχερώς διακρίνονται «με γυμνό μάτι». Η σύγχυση που επικρατεί γύρω από τους όρους τής εμπορίας ανθρώπων, της παρανόμου μετανάστευσης και της (παράνομη ή νόμιμης) πορνείας μπορεί εύκολα να δημιουργήσει αμφιβολίες, ως προς το σε ποια κατηγορία εμπίπτει ένα ορισμένο περιστατικό, και άρα σε ποιο προστατευτικό σύστημα. Ακολούθως, την ίδια στιγμή, είναι η σύνθετη φύση τής εμπορίας ανθρώπων αυτή που έχει οδηγήσει τη διεθνή κοινότητα να χρησιμοποιήσει όλα τα εργαλεία που της παρέχονται, δημιουργώντας ένα πλέγμα μηχανισμών προστασίας ισχυρό και ικανό να ανταπεξέλθει στις όποιες προκλήσεις.

Όπως φαίνεται, το ενδιαφέρον τής διεθνούς κοινότητας στο φαινόμενο της διακίνησης προσώπων παραμένει, ευτυχώς, σταθερό. Όμως, το αυτό συμβαίνει και με τους αριθμούς των θυμάτων. Ασφαλώς, το νομικό πλαίσιο που έχει δημιουργηθεί κυρίως τα τελευταία χρόνια είναι επαρκές για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο του trafficking. Αυτό που λείπει είναι η τεχνογνωσία γύρω από την εφαρμογή του, η εκπαίδευση των αρμόδιων φορέων, η ενεργός συμμετοχή των κρατών μέσω της καταγραφής στοιχείων και παροχής στατιστικών δεδομένων σχετικά με τα περιστατικά που συμβαίνουν στην εκάστοτε επικράτεια, ούτως ώστε να μπορέσει η διεθνής κοινότητα να αξιολογήσει εις βάθος χρόνου τις πολιτικές δράσης που εφαρμόζονται, τα οφέλη και τα μειονεκτήματα αυτών.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος που έχει να αντιμετωπίσει η διεθνής κοινότητα, αλλά και η ΕΕ, είναι ο αποσυντονισμός των δράσεων μέσω σπασμωδικών κινήσεων, ενόψει της μεταναστευτικής κρίσης, της οποίας κομμάτι αποτελεί και η εμπορία ανθρώπων. Οι διαρκώς αυξανόμενες μεταναστευτικές και προσφυγικές ροές, δοκιμάζουν σκληρά τις αντοχές τού συστήματος, την ευελιξία των διεθνών οργάνων, αλλά και τα ίδια τα κράτη, τα οποία ευρίσκονται αντιμέτωπα με έκτακτες καταστάσεις. Ουσιώδες είναι να αποφευχθεί σε αυτό το πνεύμα η υιοθέτηση αυστηρών πολιτικών μετανάστευσης, οι οποίες συχνά θυσιάζουν τα δικαιώματα του ανθρώπου, στο βωμό τής δημοσίας τάξεως.

Η έως σήμερα πορεία τής διεθνούς κοινότητας αποδεικνύει ότι υφίσταται πολιτική βούληση για την αντιμετώπιση του φαινομένου τού trafficking. Όμως, η δυσκολία εφαρμογής είναι άθροισμα πλήθους παραγόντων και απαιτεί συντονισμένη δράση τόσο από τους διεθνείς οργανισμούς, όσο και από τους φορείς τής κοινωνίας των πολιτών. Οι δράσεις, σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει να διατηρήσουν μία ανθρωποκεντρική προσέγγιση στην αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, αποδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο ότι η διεθνής έννομη τάξη υπάρχει για να εξυπηρετεί πρωτίστως τον Άνθρωπο.

Όσον αφορά στην ερευνητική προσέγγιση, αν και εκατοντάδες, χιλιάδες άνθρωποι γίνονται θύματα trafficking κάθε χρόνο, παρόλα αυτά είναι εκπληκτικά δύσκολο να ανακαλύψει κανείς καταγεγραμμένες εμπειρίες θυμάτων. Ακριβείς πληροφορίες ως προς την έκταση και τα χαρακτηριστικά τής εμπορίας δε μπορούν να προκύψουν, κατ' αρχήν εξαιτίας της ανυπαρξίας εκτενών και αξιόπιστων συστημάτων συλλογής συγκριτικών δεδομένων. Ασφαλώς, δεν είναι περίεργο που ευρήματα ερευνών που έχουν διενεργηθεί, δημοσιοποιούνται άμεσα, ακόμη και με μικρό αριθμό περιστατικών. Η ανάγκη στοιχείων είναι εμφανής και η ανάγκη παρεμβάσεων εμφανέστερη.

Όλοι δε οι μελετητές συμφωνούν ότι η ακριβής έκταση της εμπορίας ανθρώπων παραμένει άγνωστη. Ο «σκοτεινός αριθμός» τού trafficking, σύμφωνα με υποθετικές έρευνες, για τα περισσότερα κράτη είναι τόσο μεγάλος, που ενδέχεται να υποδηλώνει μία κρίση δημοσίας τάξεως, αλλά και επιβολής τού νόμου. Αυτό σημαίνει ότι είναι αδιανόητο να σημειώνονται ποσοστά θυμάτων που υφίστανται ορισμένης μορφής εκμετάλλευσης, αλλά δεν εντοπίζονται, της τάξεως άνω του 90%, σε πλήθος κρατών τής Ευρώπης. Αν όντως συμβαίνει αυτό, θα αποτελούσε πολιτικό σκάνδαλο, μία πλήρης αποτυχία τού συστήματος δικαιοσύνης, και κατ' επέκταση θα προκαλούσε δημόσια ανησυχία. Αναμφισβήτητα δε, προσφέρεται γόνιμο έδαφος και ουσιώδες υλικό για μικροκοινωνιολογικές έρευνες πεδίου, τα αποτελέσματα των οποίων θα τροφοδοτήσουν τον επιστημονικό διάλογο και εν συνεχεία θα βελτιώσουν ακόμη περισσότερο την αντεγκληματική πολιτική σε επίπεδο πρόληψης, αλλά και καταστολής.

Αυτό που εν κατακλείδι αξίζει να επισημανθεί είναι ότι ασφαλώς η (έστω) νομική αρτιότητα ενός συνόλου ποινικών διατάξεων που καλούνται να

αντιμετωπίσουν το φαινόμενο του trafficking σε επίπεδο καταστολής, το συνονθύλευμα των νομοθετικών προβλέψεων με τις συνεχείς και δαιδαλώδεις τροποποιήσεις και αντικαταστάσεις για την προστασία και αρωγή των θυμάτων, η κύρωση διεθνών συμβάσεων και δεσμευτικών νομοθετικών κειμένων που επιχειρεί να καταδείξει τη φιλοδοξία των κρατών (και της Ελλάδος) ότι πρόκειται για νομοθετικά πολιτισμένα κράτη, όλα τα παραπάνω δεν είναι ικανά από μόνα τους να οδηγήσουν στην καταστολή τής εμπορίας ανθρώπων, εάν δεν αναλαμβάνεται ορισμένη συντονισμένη δράση εκ μέρους της πολιτείας σε επίπεδο πρόληψης, εάν δεν αντιμετωπίζονται οι γενεσιουργές αιτίες που οδηγούν πραγματικά στην εξάπλωση του trafficking και εάν τα θύματα δεν αντιμετωπίζονται ως άτομα των οποίων τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν καταπατηθεί και που έχουν ορισμένες ανάγκες, οι οποίες δεν είναι άλλες από την προστασία και στήριξη της πολιτείας και όχι ασφαλώς να αντιμετωπίζονται ως δράστες και παράνομοι μετανάστες, που τέλεσαν ορισμένο έγκλημα.

Ο πολιτισμός των ανθρώπων είναι υπόθεση κάθε κράτους ξεχωριστά. Όπως οιοδήποτε παράνομο εμπόριο, έτσι και η εμπορία ανθρώπων δεν ευδοκιμεί, εάν δεν υπάρχουν άνθρωποι έτοιμοι να υποβιβάσουν τον άλλον σε εμπορεύσιμο είδος, και πελάτες ευμενώς διακείμενοι να αγοράσουν το *προϊόν* της. Αλήθεια είναι ότι στην εμπορία ανθρώπων, θύμα δεν καθίσταται μόνον ο άνθρωπος που γίνεται εμπόρευμα στα χέρια των διακινητών του, που λησμονούν, για χάρη μερικών χιλιάδων ευρώ, το σεβασμό τής ανθρώπινης αξιοπρέπειας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αλλά ολόκληρος ο πολιτισμένος κόσμος, οι αξίες και τα ιδανικά του οποίου τίθενται σε πλήρη αμφισβήτηση.

Ο επίλογος του παρόντος θα μπορούσε να ανήκει σε μία γυναίκα, θύμα trafficking που, αποκαλύπτοντας την ιστορία της, είπε: *«μου έκλεψαν τη ζωή… και δε θα την πάρω ποτέ πίσω»*.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ*

1. Βιβλιογραφία

Αλεξιάδης Σ., Το φαινόμενο της εγκληματικότητος. Προβλήματα και προοπτικαί, Θεσσαλοννίκη, 1973.

Ο ίδιος, Εγκληματολογία, Σάκκουλας, 2004.

Αμπατζή Λ., Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, 2008.

Αναγνώστου Ν., Κανδύλα Ά., Confront, Καταπολεμώντας τις νέες μορφές εμπορίας σε παιδιά Ρομά, Εθνική Έκθεση: Ελλάδα, στο διαδικτυακό τόπο www.eliamep.gr.

Ανδρουλάκης Ν., Θεμελιώδεις Έννοιες της Ποινικής Δίκης, Π. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Βαρθακοκύλης Α., Το οργανωμένο έγκλημα και οι τρόποι αντιμετώπισής του, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2001.

Γάφος Η., Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Δ, Σάκκουλας, 1963.

Ο ίδιος, Ποινικόν Δίκαιον, Ειδικόν Μέρος, Τεύχος Ε, Σάκκουλας, 1965.

Δημόπουλος Χ., Η παγκοσμιοποίηση του εγκλήματος (κατά την αγγλοσαξονική βιβλιογραφία), Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ο ίδιος, Εγκλήματα της Γενετήσιας Εκμετάλλευσης Ανηλίκων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Δίκτυο Αριάδνη κατά της Εμπορίας Ανθρώπων, Καταπολεμώντας την Εμπορία Ανθρώπων, Προβλήματα και Προοπτικές, Σάκκουλας, 2007.

ΕΛ.ΑΣ., Αρχηγείο, Εκθέσεις για το σοβαρό και οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα, των ετών 2004, 2005, 2011. 2012, 2013, 2014 και 2015, στο διαδικτυακό τόπο www.astynomia.gr.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Σειρά Ομάδας Νέων, Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Επιστημονική Εποπτεία: Κιούπης Δ., (επιμ. Ιωαννίδου Α.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2007.

Κουράκης Ν., Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Τόμ. ΙΙ, Πραγματολογική προσέγγιση και επιμέρους ζητήματα, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Ο ίδιος, Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2012.

Κυριαζή Τ., Εμπορία Ανθρώπων. Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Κωστάρας Α., Έννοιες και θεσμοί του Ποινικού Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008.

Λάζος Γ., Πορνεία και Διεθνική Σωματεμπορία στη Σύγχρονη Ελλάδα, 1. Η εκδιδόμενη, Καστανιώτη, 2002.

Ο ίδιος, Διαφθορά και Αντιδιαφθορά, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Ληξουριώτης Ι., Εργατικό Δίκαιο, Ατομικές Εργασιακές Σχέσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Λίβος Ν., Οργανωμένο έγκλημα και ειδικές ανακριτικές πράξεις, Τόμ. Ι, Τεύχος Α, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Λυντέρης Χ., Το ποινικό δίκαιο των μεταμοσχεύσεων, Σάκκουλας, 2004.

Μαγκάκης Γ. – Α., Τα εγκλήματα περί την γενετήσιαν και την οικογενειακήν ζωήν, Αφοί Σάκκουλα, 1967.

Μαγκλιβέρας Κ., Εμπορία ανθρώπων: ποινική καταστολή και προστασία των δικαιωμάτων των θυμάτων: (συγχρόνως ανάλυση του νόμου – προτύπου του ΟΗΕ για την καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων), Ακαδημία Αθηνών, 2014.

Μανωλεδάκης Ι., Η διαλεκτική έννοια των εννόμων αγαθών, Σάκκουλας, 1973.

Ο ίδιος, Ερμηνεία κατ' άρ. των όρων του ειδικού μέρους του Ποινικού Κώδικα, Σάκκουλας, 1996.

Ο ίδιος, Το έννομο αγαθό ως βασική έννοια του Ποινικού Δικαίου, Σάκκουλας, 1998.

Ο ίδιος, Η προστασία των αδυνάτων στο Ποινικό Δίκαιο, Μελέτες για εμβάθυνση στο Ποινικό Δίκαιο, 1978 – 2005, Σάκκουλας, 2005.

Μπέκας Γ., Όπλα – Πυροχομαχικά – Εκρηκτικά, Ο νόμος 2168/1993 και η Υπ. Απόφ. αρ. 3009/2/23α/1994, Π.Ν. Σάκκουλας, 2000.

Μυλωνόπουλος Χ., Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Τόμ. Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Μωραΐτης Χ., Ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Ντζιώρας Δ., Εγχειρίδιον Ειδικού Ποινικού Δικαίου – Εγκλήματα κατά του Ατόμου, 1972.

Παπαδημητρίου Γ., Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων. Σταθμός στη θεσμική ωρίμανση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Παπαζήση, 2001.

Παπανδρέου Π., Παπαθανασίου Κ., Διαγράμματα Ποινικού Κώδικα (επιμ. Χαραλαμπάκης Α.), Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπανεοφύτου Α., Ποινική ευθύνη των νομικών προσώπων. Μια κατασκευή ποινικής ασυλίας του επιχειρηματία – δράστη;, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπανικολάου Α. – Ε., Ανακριτική διείσδυση και αστυνομική παγίδευση: μια προσέγγιση του ζητήματος ιδίως σε αξιόποινες πράξεις του νόμου περί ναρκωτικών, Αντ. Σάκκουλας, 2012.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, (Βιβλίο Ι: Νομοθεσία, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, Βιβλίο ΙΙΙ: Διεθνείς και ευρωπαϊκές προσπάθειες, Βιβλίο IV: Νομολογία, Βιβλίο V: Ελληνικό Δίκαιο), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008.

Παρασκευόπουλος Ν., Οι έννοιες των ηθών και της ασέλγειας στα εγκλήματα κατά των ηθών – Ιστορική, συγκριτική, νομολογιακή και δογματική έρευνα, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη, 1979.

Ο ίδιος, Φρόνημα και καταλογισμός στο ποινικό δίκαιο, Σάκκουλας, 1987.

Παρασκευόπουλος Ν., Κοσμάτος Κ., Ναρκωτικά, Κατ' άρθρο ερμηνεία των ποινικών και δικονομικών διατάξεων του Κώδικα νόμων για τα Ναρκωτικά (ν. 3459/2006), Σάκκουλας, 2006.

Παρασκευόπουλος Ν., Φυτράκης Ε., Αξιόποινες σεξουαλικές πράξεις, Σάκκουλας, 2011.

Πιτσελά Α., Κείμενα αντεγκληματικής πολιτικής, (Διεθνή και Ευρωπαϊκά), Δίκαιο Ανηλίκων, Σάκκουλας, 2006.

Η ίδια, Η ποινική αντιμετώπιση της εγκληματικότητας των ανηλίκων, Σάκκουλας, 2004.

Ράικος Δ., Δημόσια διοίκηση και διαφθορά: από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου, Σάκκουλας, 2006.

Σακελλαροπούλου Β., Η ποινική αντιμετώπιση του ιατρικού σφάλματος, Σάκκουλας, 2011.

Σπινέλλη Κ., Εγκληματολογία. Σύγχρονες και παλαιότερες κατευθύνσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Σπινέλλη Κ., Τρωϊάνου Α., Δίκαιο Ανηλίκων. Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1992.

Συκιώτου Α., Η Εμπορία Ανθρώπων στα Βαλκάνια. Θύμα, δράστης και κατασταλτικές στρατηγικές, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Οργανωμένο Έγκλημα και Τρομοκρατία. Σύγχρονες εξελίξεις στην ευρωπαϊκή και ελληνική έννομη τάξη, Σάκκουλας, 2005.

Η ίδια, Εγκλήματα κατά των προσωπικών αγαθών, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006.

Η ίδια, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 2008.

Τσακλάγκανου Γ., Ιδρυτική Συνάντηση του Ελληνικού Δικτύου της Παγκόσμιας Πορείας Γυναικών, Θεσμική Αντιμετώπιση του Trafficking σε Διεθνές Επίπεδο, στο διαδικτυακό τόπο www.poreiagynaikon.gr.

Η ίδια, Η διεθνική σωματεμπορία – Trafficking, Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, στον διαδικτυακό τόπο www.kethi.gr.

Τσιλιάκου Μ., Γιωτάκος Ο., Βιασμός, Αρχιπέλαγος, 2008.

Των ιδίων, Ο κύκλος της κακοποίησης, Αρχιπέλαγος, 2008.

Τσόλκα Ο., Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, Π. Ν. Σάκκουλας, 2012.

Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης. Δογματική προσέγγιση και βασικά ερμηνευτικά προβλήματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2009.

Χαραλαμπάκης Α., Διάγραμμα ποινικού δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Χλούπης Γ., Διασυνοριακό και υπερεθνικό οργανωμένο έγκλημα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2005.

Χωραφάς Ν., Ελληνικόν Ποινικόν Δίκαιον, Τόμ. Α, (επιμ: Σταμάτη Κ.), Αφοί Σάκκουλα, 1978.

2. Αρθρογραφία

Ciminal Policy Initiative, Κείμενο Αρχών για μία Ευρωπαϊκή Αντεγκληματική Πολιτική (μτφρ. *Πεσπερίδης Χ.*), ΠοινΔικ, 2010, σελ. 69 επ.

Ανδρουλάκης Ν., Η έννοια της βίας εν τω Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΜελ, 1972, σελ. 183 επ. (= *ο ίδιος*, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 593 επ.).

Ο ίδιος, Άσεμνο και Ποινή σήμερα (Ταυτόχρονα μία συμβολή στο πρόβλημα της ποινικής κύρωσης ηθικών επιταγών), ΠοινΧρ, 1983, σελ. 209 επ.

Βαθιώτης Κ., Η προστασία των μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του νόμου 2928/2001, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1045 επ.

Ο ίδιος, Η ολιγοχρόνια κατακράτηση του θύματος ως μέσο για την ανάκτηση της ελευθερίας του δράστη, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 584 επ.

Βαλανδρέα Γ., Το σύνδρομο της Στοκχόλμης, ΠοινΔικ, 2001, σελ. 67 επ.

Βάρκα – Αδάμη Α., Οι καινοτομίες του ν. 3984/2011 για τη δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων, ΕλλΔικ, 2011, σελ. 964 επ.,

Γαρδίκας Κ., Εγκλήματα κατά των ηθών, ΠοινΧρ, 1952.

Δημητράτος Ν., Οργανωμένο έγκλημα: θεωρητική προσέγγιση ενός κοινωνικού και ποινικού προβλήματος, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 299 επ.

Διαλυνάκης Ε, Σταματάκη Μ., Παπαδοπούλου Α., Φιλίππου Α., Τζαμαλούκα Γ., Η προβολή του φαινομένου της Διεθνικής Σωματεμπορίας – Trafficking – από τον έντυπο τύπο στην Ελλάδα, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 102 επ.

Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Εμπορία ανθρώπων – Η κατάσταση στην Ελλάδα, Απόφαση της Ολομέλειας της ΕΕΔΑ της 14.06.2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1209 επ.

Εθνική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Το νομοσχέδιο για την εμπορία ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής – Κρίσεις της Εθνικής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 663 επ.

Έμκε – Παπαδοπούλου Η., Παράνομη διακίνηση και εμπορία γυναικών και παιδιών στις χώρες της ΕΕ. Η περίπτωση της Ελλάδας, Επιστημονική Επετηρίδα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, 2002.

Ζαχαρής Ε., Σύγχρονες μορφές εγκληματικότητας, ΠοινΧρ, 2005, 481 επ.

Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Συνοπτικά σχόλια στο νομοσχέδιο για τις μεταμοσχεύσεις, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 187 επ.,

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Οι ποινικές διατάξεις του ν. 3305/2005: Συμβολικό ποινικό δίκαιο για τις καταχρήσεις της βιοϊατρικής στην ανθρώπινη αναπαραγωγή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1186 επ.

Η ίδια, Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου και ποινική προστασία των μοσχευμάτων ως εννόμων αγαθών, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 577 επ.

Καρανικόλας Γ., Παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο: Προβληματισμοί γύρω από τη νέα ρύθμιση του άρθρου 348Α ΠΚ, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 965 επ.

Κιούπης Δ., Εμπόριο ανθρώπινων οργάνων. Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο και ο ρόλος του διαδικτύου, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 1629 επ.

Κοσμάτος Κ., Οι «ευπαθείς» ή «κοινωνικά αποκλεισμένες» ομάδες του πληθυσμού ως θύματα της εμπορευματοποίησης ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 348 επ.

Κουράκης Ν., Ετήσια έκθεση για το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα το 1998, ΠοινΔικ, 1999, σελ. 879 επ.

Ο ίδιος, Το οργανωμένο έγκλημα: Φαινομενολογία του προβλήματος και δυνατότητες αντιμετώπισής του στην Ελλάδα, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1017 επ.

Ο ίδιος, Η πορνογραφία ανηλίκων στο διαδίκτυο (άρθρο 348Α ΠΚ). Τα όρια μιας δικαιοκρατικής και εφικτής ποινικής καταστολής της, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 14 επ.

Κριθαράς Θ., Εννοιολόγηση του οργανωμένου εγκλήματος, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 898 επ.

Κυριαζή Τ., Εμπορία Ανθρώπων. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ). Υπόθεση Rantsev κατά Κύπρου & Ρωσίας, ΠοινΔικ, 2010 σελ. 568 επ.

Κυρτάτας Δ., Η δουλεία στην αρχαιότητα. Ιστορικά δεδομένα και θεωρητικές προσεγγίσεις, Μνήμων[1], 1989, σελ. 183 επ.

Κωνσταντινίδης Α., Η ποινική αντιμετώπιση των μεταμοσχεύσεων, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 481 επ.

Λιούρδη Α., Ποινική ευθύνη των γιατρών στις βιοϊατρικές επεμβάσεις, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1421 επ.

Μαγγανάς Α., Γαβαλάκης Ν., Η ποινικοποίηση της συμπεριφοράς του πελάτη εκδιδομένου ατόμου, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 427 επ.

Μαγκάκης Γ. – Α., Σκέψεις πάνω στην έννοια του εγκλήματος της αρπαγής, ΝοΒ, 1981, σελ. 244 επ.

Μανωλεδάκης Ι., Η παιδική ηλικία ως αυτοτελές έννομο αγαθό στο ποινικό δίκαιο, ΝοΒ, 1984, σελ. 1105 επ.

Μαργαρίτης Λ., Η συρροή ανάμεσα στα εγκλήματα του βιασμού και της αποπλανήσεως παιδιών είναι φαινομενική ή αληθής;, Αρμεν, 1981, σελ. 75 επ.

[1] Επιστημονικό περιοδικό που εκδίδεται από την Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

Ο ίδιος, Σχέδιο νόμου «για την καταπολέμησης της εμπορίας ανθρώπων και την αρωγή στα θύματα των εγκλημάτων οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής». Εύστοχες ρυθμίσεις ή άστοχες παρεμβάσεις;, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 181 επ.

Μηλαπίδου Μ., Παρατηρήσεις επί του νέου νόμου για την εφαρμογή της υποβοηθούμενης αναπαραγωγής, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 137 επ.

Μπεχλιβάνη Ν., Σκέψεις για το φαινόμενο trafficking με αφορμή τη δικανική κρίση του ΜΟΔ Σερρών 37 – 46/2005, Αρμεν, 2007, σελ. 1629 επ.

Μπουρμάς Γ., Προσπάθειες εννοιολογικού προσδιορισμού της κατοχής ηλεκτρονικών δεδομένων με χαρακτήρα παιδικής πορνογραφίας, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 322 επ.

Νούσκαλης Γ., Το σχέδιο της απόφασης – πλαισίου για την καταστολή πράξεων σχετικά με την εμπορία ανθρωπίνων οργάνων και ιστών, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 485 επ.,

Πανάγος Κ., Εμπορία ανθρώπων: Ποινικές ρυθμίσεις και εγκληματολογικές προεκτάσεις. Ιδιαίτερη αναφορά στα εγκλήματα της σωματεμπορίας και της εμπορίας ανθρώπων για την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους, ΝομΕπ, 2008, σελ. 101 επ.

Ο ίδιος, Οι «πρωταγωνιστές» του εγκλήματος της πορνογραφίας ανηλίκων: οι περιπτώσεις του ανήλικου δράστη και του εικονικού θύματος, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 43 επ.

Πανούσης Γ., Διαφθορά - Διαπλοκή και πολιτική μηχανή, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1015 επ.

Παπαγεωργίου Γ., Επτά δεδομένα για την παράνομη μετανάστευση, ΕΜΕΔ, σελ. 20 επ. (= σε: *Εφημερίδα ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ,* 07.08.2009, στο διαδικτυακό τόπο www.kathimerini.gr).

Παπαθανασόπουλος Ε., Εμπορία ανθρώπων, θυματολογικές όψεις και προθεσμία περίσκεψης κατά το ν. 3386/2005, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 1428 επ.

Παπαθεοδώρου Θ., Το νέο θεσμικό πλαίσιο για τους μετανάστες: μεταξύ νομιμότητας, αυστηρότητας και ελέγχου, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 115 επ.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Προβληματισμού στην προστασία και αρωγή προς τα θύματα εμπορίας ανθρώπων, Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Ειδικό Τεύχος: Αφιέρωμα σε μετανάστες και πρόσφυγες, 2008, σελ. 1 επ.

Παπαχαραλάμπους Χ., Η ποινική αντιμετώπιση της λαθρομετανάστευσης και το ζήτημα της κατοχύρωσης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των οικονομικών μεταναστών, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1434 επ.

Πατσουράκου Ν., Το πρόβλημα της χρησιμοποίησης μελών του σώματος του κληρονομούμενου για μεταμόσχευση κατά τη νέα ισχύουσα νομοθεσία, ΕλλΔικ, 1987, σελ. 549 επ.

Παύλου Σ., Το διασυνοριακό έγκλημα και η σταδιακή προσαρμογή της ελληνικής ποινικής νομοθεσίας για την αποτελεσματικότερη αντιμετώπισή του, ΠοινΧρ, 2002, 776 επ.

Ο ίδιος, Το Ποινικό Δίκαιο και οι «Αποφάσεις – πλαίσιο» της ΕΕ, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 961 επ.

Πολυζωΐδου Β., Το έγκλημα της πορνογραφίας ανηλίκων: Το ευρωπαϊκό πλαίσιο της νέας Οδηγίας 2011/93/ΕΕ και η εθνική έννομη τάξη, ΠοινΔικ 2013, σελ. 1014 επ.

Σακελλαροπούλου Β., Σακελλαρόπουλος Θ., Λάλας Δ., Ο νέος νόμος για τη δωρεά και μεταμόσχευση οργάνων (ν. 3984/2011) συγκριτικά με τον προηγούμενο (ν. 2737/1999), Αρμεν, 2012, σελ. 864 επ.

Οι ίδιοι, Η συναίνεση από πλευράς ενήλικα δότη στην post mortem μεταμόσχευση από τον ν. 2737/1999 μέχρι και τον ν. 4075/2012, ΠοινΔικ, 2014, σελ. 975 επ.

Σπινέλλης Δ., Το έννομον αγαθόν και η σημασία του εις την σύγχρονον διδασκαλίαν του ποινικού δικαίου, ΠοινΧρ, 1971, σελ. 721 επ.

Συκιώτου Α., Η έννοια του θύματος στην εμπορία ανθρώπων, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 684 επ. (= *της ιδίας,* σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, σελ. 1176 επ.)

Η ίδια, Ευρωπαϊκή Ένωση – Οργανωμένο Έγκλημα – Παράνομη Διακίνηση Ανθρώπων: Μία ιδιόρρυθμη δυναμική – διαλεκτική σχέση, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 200 επ.

Η ίδια, Οι δυσκολίες και η σημασία της αναγνώρισης ενός ατόμου ως θύματος εμπορίας ανθρώπων, ΠοινΔικ και Εγκληματολογία, 2009, σελ. 25 επ.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Το έγκλημα της παράνομης βίας κατά το άρθρο 330 ΠΚ, Αρμεν, 1982, σελ. 972 επ. (= *της ιδίας*, Εμβάθυνση στο Ουσιαστικό Ποινικό Δίκαιο, σελ. 747 επ.).

Η ίδια, Εμπορία ανθρώπων. Οι διεθνείς κατευθύνσεις, το ισχύον ποινικό δίκαιο και το νομοσχέδιο του Υπουργού Δημοσίας Τάξης, ΠοινΔικ, 2002, σελ. 427 επ.

Η ίδια, Γενετική τεχνολογία και ποινικό δίκαιο (με αναφορά στο Σχέδιο Νόμου για την «Ιατρική υποβοήθηση στην ανθρώπινη αναπαραγωγή), ΠοινΔικ, 2002, σελ. 1052 επ.

Η ίδια, Οι ποινικές διατάξεις για την εμπορευματοποίηση ανθρώπινων οργάνων, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 304 επ.

Η ίδια, Εμπορία ανθρώπων: Ειδικά μέτρα αντιμετώπισης και προβλήματα εφαρμογής τους, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 234 επ.

Σπινέλλη Κ., Παιδική πορνογραφία – Εισαγωγικό σημείωμα, Εγκληματολογία, 2012, σελ. 11 επ.

Ταμιχτσής Ι., Το έγκλημα της παράνομης διακίνησης και εκμετάλλευσης ανθρώπων. Μία σύντομη παρουσίαση του ζητήματος, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 1236 επ.

Τζανετής Α., Η έννοια της εγκληματικής οργάνωσης κατ' άρ. 187 παρ. 1, ΠοινΧρ, 2001, σελ. 1016 επ.

Χαραλαμπάκης Α., Βασικοί προβληματισμοί ως προς την αντιμετώπιση του διασυνοριακού εγκλήματος από το Ποινικό Δίκαιο, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 97 επ.

Ο ίδιος, Ο νέος ν. 3625/2007 για την εμπορία παιδιών, την παιδική πορνεία και την παιδική πορνογραφία, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 825 επ.

Χαρίση Α., Εμπορία ανθρώπων με σκοπό την αφαίρεση οργάνων: Ένα παγκόσμιο εγκληματικό φαινόμενο, ΕΕυρΔ, 2014, σελ. 307 επ.

Χατζηκώστας Κ., Ο νόμος 2737/1999 και οι "post mortem" μεταμοσχεύσεις – Μία κριτική προσέγγιση, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 388 επ.,

Χατζηνικολάου Ν., Η ποινική καταστολή της παράνομης μετανάστευσης και της εμπορίας ανθρώπων στην ελληνική έννομη τάξη: αναζητώντας την αξιολογική συνοχή της μεταξύ τιμωρητικής όξυνσης και θυματολογικής προσέγγισης, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 213 επ.

Ο ίδιος, Η παράσυρση του ευάλωτου θύματος στο έγκλημα της σωματεμπορίας – Διάλογος με τη νομολογία, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 492 επ.

Χλούπης Γ., Γυναίκες και παιδιά θύματα διασυνοριακής και διεθνικής εγκληματικής δράσης, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 922 επ.

Ψαρούδα – Μπενάκη Α., Το έγκλημα της «επικινδύνου» σωματική βλάβης (άρ. 309 ΠΚ), ΠοινΧρ, 1976, σελ. 433 επ. (= *η ίδια,* Θεωρία και Πράξη του Ποινικού Δικαίου, 2004, σελ. 179 επ.).

3. Συμβολές σε συλλογικά έργα

Αναγνωστόπουλος Α., σε: Χαραλαμπάκη Α., Γιαννίδη Ι., Ποινικός Κώδικας και Νομολογία, Π. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Βασιλακόπουλος Π., Ξέπλυμα βρώμικου χρήματος (Εθνικές και Διεθνείς διαστάσεις), Πρακτικά 2ου Διεθνούς Συνεδρίου της ΕΕΠ, Το ποινικό δίκαιο στο νέο διεθνές περιβάλλον, σελ. 117 επ.

Γώγος Κ., Η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και η Εσωτερική Έννομη Τάξη, σε: Νάσκου, Περράκη Π., Χρυσόγονου Κ., Ανθόπουλου Χ. (επιμ.), «Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα του Παιδιού», σελ. 362 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Δημήτραινας Γ., Άρθρο 323Α ΠΚ: Το ελληνικό κυρωτικό εγχείρημα στην «καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων με σκοπό την εργασιακή τους εκμετάλλευση ή την αφαίρεση οργάνων του σώματός τους» (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 143 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Ο ίδιος, Η καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων μετά το ν. 3064/2002 (Δογματικές και ερμηνευτικές επισημάνσεις), σε: Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Κοσμίδη Χ., Δημήτραινα Γ., Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Σάκκουλας, 2003.

Ζαχαριάδης Α., Προστασία μαρτύρων και μέτρα επιείκειας κατά τη διαδικασία διώξεως του οργανωμένου εγκλήματος (Παρατηρήσεις στα άρθρα 9 ν. 2928/2001 και 187Β ΠΚ), σε Τιμ. Τόμ. Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. ΙΙ, σελ. 775 επ.

Καϊάφα – Γκμπάντι Μ., Μεταμοσχεύσεις: Παρόν και μέλλον του νομικού πλαισίου – Αναζητώντας τη χρυσή τομή, σε: Μεταμοσχεύσεις, σελ. 25 επ., Σάκκουλας, 2008.

Κούρτης Β., Άδειες διαμονής στα θύματα εμπορίας ανθρώπων, σε: Ζ. Παπασιώπη – Πασιά. Σκέψεις και προβληματισμοί, σελ. 95 επ.

Ο ίδιος, Η Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης του 2005 για τη δράση κατά της εμπορίας ανθρώπων, Βιβλίο ΙΙΙ: Διεθνείς και Ευρωπαϊκές προσπάθειες, σε: σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008, σελ. 75 επ.

Ο ίδιος, Το νομικό καθεστώς για τις αλλοδαπές γυναίκες – θύματα εκμετάλλευσης και παράνομης διεθνούς διακίνησης, Βιβλίο ΙΙ: Ξένα Δίκαια, σε: Παπασιώπη – Πασιά Ζ. (επιμ.), Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Επιτροπή Ερευνών, 2008, σελ. 300 επ.

Κωστάρας Α., Έννοια, τυποποίηση και προβληματική των κυρώσεων του οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της

Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 69 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Ο ίδιος, Ελευθερία της Τέχνης και Ποινικό Δίκαιο, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Ι. Μανωλεδάκη, Τόμ. Ι, σελ. 415 επ., 2007.

Λάζος Γ., Παγκοσμιοποίηση, δικαιώματα του ανθρώπου, εμπόριο ανθρώπων. Εξαναγκαστική πορνεία και διεθνική σωματεμπορία: Συνέπειες στην κοινωνία, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτοπούλου – Μαραγκοπούλου, σελ. 761 επ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Λίβος Ν., Οργανωμένο Έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 17 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Μπέκας Γ., Τα εγκλήματα μεταφοράς λαθρομεταναστών, σε: Ποινικές Επιστήμες, Θεωρία και Πράξη, Προσφορά τιμής στην Α. Ψαρούδα – Μπενάκη, σελ. 333 – 346, Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2008.

Μυλωνόπουλος Χ., Οργανωμένο έγκλημα και διεθνές ποινικό δίκαιο, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 101 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Ο ίδιος, σε: Συστηματική Ερμηνεία Ποινικού Κώδικα, (Άρθρα 1 – 133), (επιμ: Σπινέλλη Δ.), ερμηνεία άρθρου 8 ΠΚ, σελ. 87 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2005.

Νούσκαλης Γ., Ορισμένες σκέψεις σχετικά με το έγκλημα του «σεξουαλικού τουρισμού», σε: Πρακτικά 2ου Συνεδρίου Δικαίου του Τουρισμού για τη Διεθνή και Ευρωπαϊκή νομική διάσταση του τουρισμού, σελ. 187 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Παπαδοπούλου Ε., Εμπορία οργάνων σώματος στο πλαίσιο οργανωμένου εγκλήματος, σε: Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου (ΕΕΠΔ) για το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, σελ. 233 επ., Π. Ν. Σάκκουλας, 2000.

Παπασιώπη – Πασιά Ζ., Η αντιμετώπιση του «θύματος» εμπορίας ανθρώπων από τον εθνικό νομοθέτη. Σύντομη επισκόπηση του Ελληνικού δικαίου σε σχέση με τα δίκαια της Ιταλίας, του Βελγίου και της Ολλανδίας, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Στέργιο Αλεξιάδη, σελ. 778 επ., Σάκκουλας, 2010.

Πιτσελά Α., Ο ανήλικος ως θύμα του εγκλήματος, σε: Τιμητικό Τόμο Α. Γιωτόπουλου – Μαραγκοπούλου, Δικαιώματα του Ανθρώπου. Έγκλημα – αντεγκληματική πολιτική, Τόμος ΙΙ, σελ. 1139 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Πλιώτας Β., Παράνομη διακίνηση οργάνων σώματος, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 200 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Στοΐλα Αγ., σε: Χαραλαμπάκη Α., Ποινικός Κώδικας, Ερμηνεία κατ' άρθρο, Τόμ. ΙΙ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2014.

Συκιώτου Α., Έμφυλη εγκληματικότητα: μια απόπειρα κριτικής προσέγγισης, σε: Κουράκη Ν., Έμφυλη εγκληματικότητα. Ποινική και εγκληματολογική προσέγγιση του φύλου, σελ. 83 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2009.

Η ίδια, Οργανωμένο έγκλημα και παράνομη διακίνηση ανθρώπων: παρουσίαση του φαινομένου και αντιμετώπισή του στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σε: Περάκη Σ. (επιμ.), Ο χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της ΕΕ: Από το Τάμπερε στη Χάγη και επέκεινα, 2007, σελ. 323 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2007.

Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Η εμπορία ανθρώπων στο διεθνές περιβάλλον και η ποινική της αντιμετώπιση στο ελληνικό δίκαιο, σε: Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε., Κοσμίδη Χ., Δημήτραινα Γ., Ο νέος νόμος 3064/2002 για την εμπορία ανθρώπων, Εταιρία Νομικών Βορείου Ελλάδος, Σάκκουλας, 2003.

Η ίδια, Η ποινική αντιμετώπιση της εμπορίας ανθρώπων, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα. Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Τσαλαπόρτας Α., Εμπορία ανθρώπων: Η γενετήσια εκμετάλλευση παιδιών, σε: Εθνική Σχολή Δικαστών, Ποινικό Δίκαιο Σήμερα, Μέσο προστασίας ή μέτρο ελευθερίας;, σελ. 181 επ., Νομική Βιβλιοθήκη, 2010.

Χαραλαμπάκης Α., Ιατρική ευθύνη και δεοντολογία, σε: τον ίδιο, Μελέτες Ποινικού Δικαίου, σελ. 169 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 1999.

4. Αλλοδαπές πηγές

Adepoju A., Review of Research and Data on Human Trafficking in sub-Saharan Africa, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 75 επ.

Agbonkpolor K., Starting out young in the world's oldest profession: children prostitutes in L.A., Patt Morrison, Southern California Public Radio, 2010, στο διαδικτυακό τόπο www.scpr.org.

Aghatise E., Trafficking for prostitution in Italy, Concept paper for the Expert Group Meeting on "Trafficking in women and girls", 18 – 22 Νοεμβρίου 2002, Glen Cove, New York, USA, EGM/TRAF/2002/ ep. 4, σελ. 15 επ.

Andenaes J., Droit Pénal, Crominologie et Politique Criminelle, Revue Dr. Pén. Crimin., 1962 – 1963, σελ. 3 επ.

Anderson B., O' Connell Davidson J., Is Trafficking in Human Beings Demand Driven?: A Multy – Country Pilot Study, 15, IOM, 2003.

Οι ίδιοι, Demand for Trafficked Persons Labour/Services, Draft Final Report.

Andrees B., N. J. van der Linden M., Designing Trafficking Research from a Labour Market Perpective: The ILO Experience, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 55.

Argus J., Stockholm Syndrome, Pudding House Publications, 2009

Aronowitz A., Smuggling and trafficking in human beings: the phenomenon, the markets that drive it and the organisations that promote it, European Journal on Criminal Policy and Research, 9, σελ. 163 – 195, 2001.

Australian Institute of Criminology, People smuggling versus trafficking in persons: what is the difference?, Transnational Crime Brief, n. 2, 2008, στο διαδικτυακό τόπο www.aic.gov.au.

Bagley B., Globalization and Transnational Organized Crime: The Russian Mafia in Latin America and the Caribbean, Mama Coca, στο διαδικτυακό τόπο: www.mamacoca.org.

Brennan D., Methological Challenges in Research with Trafficked Persons: Tales from the field, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 35 επ.

Bruckert C., Parent C., La «traite» des êtres humains et le crime organisé. Examen de la littérature, στο διαδικτυακό σύνδεσμο της Royal Canadian Mounted Police, www.rcmp–grc.gc.ca.

Cassese A., Προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ, σελ. 441 επ., GUTENBERG, 2005.

Calandruccio G., A review of Recent Research on Human Trafficking in the Middle East, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 267 επ.

Carrbine E., Iganski P, Lee M., Plummer K., South N., Criminology: A Social Introduction, Routledge, 2004.

Celizic M., Former Teen Sex Slave Says Trafficking Common, TODAY-show.com, 13, 2009, στο διαδικτυακό τόπο www.webcitation.org.

Chammartin G., Women Migrant Workers' Protection in Arab League States, ILO, 2003.

Chassagne P., Gjeloshaj K., La corruption, condition essentielle du trafic des êtres humains, Confluences Méditerranée, 42, Eté 2002, σελ. 133 επ.

Council of Europe, Group of Specialists on the Impact of the Use of New Information Technologies on Trafficking in Human Beings for the Purpose of Sexual Exploitation, Φεβρουάριος, 17, 2003,

Cullen H., Siliadin v. France: Positive obligations under article 4 of the European Convention on Human Rights, Human Rights Law Review, 2006, 6, σελ. 585 επ.

Datta M. N., Bales K., Slavery in Europe: Part 1, Estimating the Dark Figure, Human Rights Quarterly, 35, 2013, σελ. 817 επ.

De Witte J. (ed.), Rapport du Centre pour l' égalité des chances de la lute contre le racisme "Les victims sous les protecteurs", Ιούλιος, 2006.

Department of State USA, Trafficking in Persons Report, 2016.

Ehrenreich B., Hoschchild A., Global Woman: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy, Granta, 2003.

Europol, Knowledge Product, Trafficking in Human Beings in the European Union, 2011.

Hall Williams J. E., Criminology and Criminal Justice, Paperback, 1982.

Heckathorn D. D., Respondent-driven sampling: a new approach to the study oh hidden populations, σε: Social Problems, 44 (2), σελ. 174 επ.

Hughes D., Desinova T., The transnational political criminal nexus of trafficking in women from Ukraine, Trends in Organized Crime, 6 (3 – 4), σελ. 2 – 21.

Iselin B., Adams M., Distinguishing between Human Trafficking and People Smuggling, UN Office on Drugs and Crime, Regional Centre for East Asia and the Pacific, Bangkok, 2003.

Gallagher A., Trafficking, smuggling and human rights: tricks and treaties, FRM (Forced Migration Review), 12, σελ. 25 επ.

Ο ίδιος, The International Law of Human Trafficking, 1η έκδ., Cambridge University Press, 2010.

Garland D., Punishment and Welfare. A History of Penal Strategies, Gower Publ., Aldershot, 1987.

Giammarino M. G., Keynote Speech in "Ensuring Human Rights Protection in countries of destination: breaking the Cycle of Trafficking", Conference Report, Helsinki , 23 – 24 Σεπτεμβρίου 2005, OSCE/ODIHR, 2005, σελ. 30 επ.

Goodwin M., Black Markets. The Supply and Demand of Body Parts, Cambridge University Press, 2006.

Gozdziak E., Collett E., Research on Human Trafficking in North America: A Review of Literature, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 99 επ. και ιδίως σελ. 99 επ.

Kaiafa – Gbandi M., Chatzinikolaou N., Giannakoula A., Papakuriakou Th., The FD on combating trafficking in human beings – Evaluating its fundamental attributes as well as its transposition in Greek criminal law, in A. Weyembergh and V. *Santamaria, The evaluation of European criminal law, 2009.*

Kav La 'Oved, UN Commission on Human Rights, 59th Session 17 March – 24 April, National. NGOs Report to the Annual UN Commission on Human Rights: Evaluation of National Authorities Activities and Actual Facts on the Trafficking in Persons for the Purpose of Prostitution in Isreal, Kav La 'Oved, 6 April, στο διαδικτυακό τόπο: www.kavlaoved.org.il.

Kelly L., "You Can Find Anything You Want": A Critical Reflection on Research in Trafficking in Persons within and into Europe, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 235 επ.

Η ιδία, Journeys of Jeopardy: A Review of Research on Trafficking in Women and Children in Europe, IOM, 2002.

Kleveman L., The New Great Game: Blood and Oil in Central Asia, Altantic Books, London.

Konkol M., Cook County Sheriff Sues Craigslist for Sex Ads, CHICAGO SUN-TIMES, 6, 2009

Kunze E., Sex Trafficking Via The Internet: How International Agreements Address The Problem And Fail To Go Far Enough, στο διαδικτυακό τόπο www.suffolk.edu.

Laczko F., Introduction. Data and research on human trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 5 επ.

Latonero M., Human Trafficking Online. The Role of Social Networking Sites and Online Classfields, σελ. IV, στο διαδικτυακό τόπο www.techlologyandtraffick ing.usc.edu.

Lo Iacono E., Victims, Sex Workers and Perpetrators: Grey Areas in the Trafficking of Nigerian Women, Trends in Organized Crime, 17, 2014.

Loeber R., Welsh C. B., The Future of Criminology, Oxford University Press, 2012.

López – Fraga M., and others, A needed Convention against trafficking in human organs, The Lancet, 383, June 28, 2014, σελ. 2187 επ.

Maggy L., Introduction: Understanding Human Trafficking, σε: Human Trafficking, σελ. 10 επ., Willan Publishing, 2007.

Η ίδια, Human Trafficking, Routledge, 2011.

Magliveras K., Combating Trafficking in Persons: the Role and Action of International Organisations, Ant. N. Sakkoulas, 2007.

Manolov M., The International trafficking of human organs, Police Practice and Research: An International Journal, 14:3, σελ. 270 επ.

Martin O' B.,Yar M., Criminology: The Key Concepts, Routledge, 2008.

Mattar M., Monitoring the status of severe forms of trafficking in foreign countries: sanctions mandated under the US Trafficking Victims Protection Act, Brown Journal of World Affairs, X (1), σελ. 159 – 178).

Moriarty M., Children under the Trafficking Directive, The AIRE Centre, στο διαδικτυακό τόπο www.airecentre.org.

Munksgaard B., Organ Trafficking and Transplant Tourism: A commentary on the Global Realities, American Journal of Transplantation, 2008, σελ. 925 επ.

Nuyts G., Country Report: Belgium "Awareness – raising of judicial authorities concerning trafficking in human beings", IOM, 2005.

OHCHR, Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, στο διαδικτυακό τόπο www.ohchr.org.

Papantoniou A., Papantoniou – Frangouli M., Researching the demand side of trafficking, σε: Τιμητικό Τόμο Κ. Σπινέλλη, Σάκκουλας, 2010, σελ. 293 επ.

Poppy Project, When women are trafficked: Quantifying the Gendered Experience of Trafficking in the UK, 2004, στο διαδικτυακό τόπο: www.poppy.ik.com.

Presidenza del Consiglio dei Ministri, Dipartimento per le Pari Oppurtunità, Trafficking in human beings, σελ. 2, στο διαδικτυακό τόπο ec.europa.eu.

Rousseaux F., The psychological impact of sexual slavery of trafficked women: parallels with torture, sexual abuse and domestic violence, Violence Against Women: An Australian Feminist Journal, July: 4 - 13, 2003.

Ruffert M., Walter C., § 12 The Institutional Organisation of International Human Rights Protection, σε: Institutionalised International Law, Gemeinschaft mit Verlag C.H. Beck und Hart Publishing, 2015.

Salt J., Trafficking and Human Smuggling: A European Perspective, Blackwell Publishers Ltd., 2000 (= στο διαδικτυακό τόπο www.lastradainternational.org, European Network against Trafficking in Human Beings).

Sampani C., Human Trafficking (Sexual Slavery). Does the international legislation give a sufficient response to a globally committed crime?, σε: Τιμητικό Τόμο Κ. Σπινέλλη: εγκληματολογικές διεπιστημονικές προσεγγίσεις, σελ. 343 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2010.

Scarpa S., Trafficking in human beings: Modern Slavery, Oxford University Press, 2008.

Sykiotou Ath., Trafficking in Human Beings: Internet Recruitment. Misuse of the Internet for the recruitment of victims of trafficking in human beings, Directorate General of Human Rights and Legal Affairs, Council of Europe, 2007.

Tarde G., La criminalité compare, F. Alcan (éd.), Paris, 1886.

Territo L., Matteson R., The International Trafficking of Human Organs: A Multidisciplinary Perspective, CRC Press, 2012.

Tierney J., Criminology: Theory and Context, Paperback, 2009.

Tyldum G., Brunovskis A., Describing the Unobserved: Methodological Challenges in Empirical Studies on Human Trafficking, σε: Data and research on human trafficking: A global research, σελ. 17 επ.

UN Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR), Recommended Principles and Guidelines on Human Rights and Human Trafficking, Commentary, New York and Geneva, 2010.

Το ίδιο, Human Rights and Human Trafficking Fact Sheet No. 36, New York and Geneva, UN, 2014.

UNODC, Combating Trafficking in Persons, A Handbook for Parliamentarians, No 16, 2009.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2012, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2014, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Το ίδιο, Παγκόσμια Έκθεση για την Εμπορία Ανθρώπων, 2016, στο διαδικτυακό τόπο www.unric.org.

Van Liempt I., Trafficking in Human Beings: Conceptual Dilemmas, σε: C. L. Van den Anker, Doomernik J. (επιμ.), Trafficking and Human Rights, 2006

Vaz Cabral G., La traite des êtres humains. Réalités de l 'esclavage contemporain, La Découverte, Paris, 2006, σελ. 197 επ.

Vouyoucas C., Le crime organisé à l' étranger, σε: Τιμητικό Τόμο για τον Νικόλαο Κ. Ανδρουλάκη (Festschrift für Nikolaos K. Androulakis), σελ. 787 επ., Αντ. Ν. Σάκκουλας, 2003.

Walklate S., Criminology: The Basics, Routledge, 2011.

Winterdyk J., Perrin B., Reichel Ph., Human Trafficking: Exploring the International Nature, Concerns, and Complexities, CRC Press, 2012.

Zimmerman, C., Yun, K., Watts, C., Shvab, I., Trappolin, L., Treppete, M., et al., The health risks and consequences of trafficking in women and adolescents: Findings from a European study. London: London School of Hygiene & Tropical Medicine and the Daphne Programme of the European Commission, 2003.

Zimmerman C., Hossain M., Watts C., Human trafficking and health: A conceptual model to inform policy, intervention and research, / Social Science & Medicine, 73, 2011, σελ. 327 επ.

[*] Τα έργα ιδίων εμφανίζονται κατά χρονολογική σειρά.

Οι τίτλοι των έργων παραπέμπονται αυτολεξεί, με τον συγγραφέα, τον τίτλο του έργου, τον τόμο (ή το νομικό περιοδικό) και την σελίδα, εκτός από τους εκτενείς και συχνώς εμφανιζόμενους που παραπέμπονται με τις υπογραμμισμένες στο βιβλιογραφικό πίνακα λέξεις και την αντίστοιχη σελίδα.

5. Οι κύριες διαδικτυακές πηγές[**]

www.1109.gr
www.a21.gr
www.agelioforos.gr
www.amnesty.org.gr
www.areiospagos.gr
www.athina984.gr
www.astynomia.gr
www.coe.int
www.dsanet.gr (ΤΝΠ)
www.eglimatologia.gr
www.eom.gr
www.ert.gr
www.eur–lex.europa.eu
www.europarl.europa.eu
www.fra.europa.eu
www.freedomunited.org
www.gemalto.com
www.greekhelsinki.gr
www.humantrafficking.org
www.ilo.org
www.in2life.gr
www.internetlivestatistics.com
www.internetworldstats.com.
www.kathimerini.gr (εφημερίδα)
www.kethi.gr
www.kevinbales.net
www.lawdb.intrasoftnet.com (ΤΝΠ)
www.nchr.gr
www.nomoi.info
www.ohchr.org
www.osce.org.
www.poreiagynaikon.gr
www.protothema.gr (εφημερίδα)
www.state.gov
www.stopthetraffik.org
www.suffolk.edu
www.techlologyandtrafficking.usc.edu.
www.tanea.gr (εφημερίδα)
www.tovima.gr (εφημερίδα)
www.un.org
www.unicef.org
www.unric.org
www.unodc.org
www.webcitation.org.
www.wikipedia.org

[**] Οι διαδικτυακές πηγές που χρησιμοποιήθηκαν δεν αποτέλεσαν νομικές αυθεντίες για το παρόν έργο (με εξαίρεση τις επίσημες ιστοσελίδες στις οποίες βρίσκεται το πλήρες περιεχόμενο νομοθετικών κειμένων και αποφάσεων) και αναφέρονται ενδεικτικά και με πάσα επιφύλαξη. Τυχόν μη εύρεση διαδικτυακού τόπου οφείλεται σε διαγραφή (ή σε κατάσταση πλέον μη διαθέσιμης δημοσίας πρόσβασης) του από το διαχειριστή και διά του λόγου τούτου αναφέρεται ως τελευταία είσοδο από τον γράφοντα οι 31.07.2017.

ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ[***]

ΣυμβΠλημΚαβ 13/1954, ΠοινΧρ, 1954, σελ. 152 επ., με εισ. πρότ. *Παναγιωτοπούλου Π.*

ΑΠ 382/1954, ΠοινΧρ, 1955, σελ. 81 επ.

ΑΠ 29/1959, ΠοινΧρ, 1959, σελ. 208 επ.

ΑΠ 264/1959, ΠοινΧρ, 1930, σελ. 30 επ.

ΑΠ 31/1960, ΠοινΧρ, 1960, σελ. 202 επ.

ΑΠ 369/1962, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 90 επ., με σύμφωνη εισ. αγόρ. *Σακελλαρίου Β.*

ΑΠ 312/1963, ΠοινΧρ, 1963, σελ. 625 επ.

ΑΠ 239/1964, ΠοινΧρ, 1964, σελ. 513 επ.

ΑΠ 737/1976, ΠοινΧρ, 1977, σελ. 165 επ.

ΑΠ 104/1979, ΠοινΧρ, 1979, σελ. 382 επ.

ΤριμΠλημΒερ 680/1982, ΠοινΧρ, 1982, σελ. 687 επ.

ΑΠ 56/1983, ΠοινΧρ, 1983, σελ. 699 επ.

ΑΠ 227/1983, ΠοινΧρ, 1983, σελ. 734 επ.

ΑΠ 439/1984, ΠοινΧρ, 1984, σελ. 855 επ.

ΣυμβΑΠ 727/1988, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 852 επ.

ΑΠ 967/1988, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 968 επ.

ΑΠ 606/1989, ΠοινΧρ, 1990, σελ. 64 επ.

ΑΠ 1079/1989, ΠοινΧρ, 1990, σελ. 395.

ΣυμβΠλημΛαρ 100/1993, Υπερ, σελ. 961, με εισ. πρότ. *Κωστάκη Σ.*

ΣτρΘεσσ 408/1987, Ποινικά Ανάλεκτα, 1994, σελ. 228 επ., με δεκτή πρόταση *Παπαδαμάκη Α.*

ΑΠ 50/1990, NoB, 1990, σελ. 320 επ.

ΣυμβΑΠ 112/1992, ΠοινΧρ, 1998, σελ. 763 επ.

ΑΠ 1276/1993, Υπερ, 1994, σελ. 296 επ.

ΣυμβΕφΙω 41/1994, Υπερ, 1995, σελ. 335 επ. με παρατ. *Μαργαρίτη Λ.*

ΣυμβΠλημΚαστ 77/1998, Υπερ, 1998, σελ. 1279 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* και παρατ. *Παύλου Σ.* (= ΠοινΧρ, 1998, σελ. 927 επ. = ΠοινΔικ, 1998, σελ. 34 επ. = Αρμεν, 1998, σελ. 988 επ.)

ΑΠ 1577/1995, ΠοινΧρ, 1996, σελ. 919 επ.

ΑΠ 883/1997, Υπερ, 1998, σελ. 59 επ., με παρατ. *Παπαδαμάκη Αδ.*

ΑΠ 1073/1997, ΠοινΧρ, 1988, σελ. 383 επ.

ΑΠ 112/1998, ΠοινΧρ, 1998, σελ. 763 επ.

ΠεντΝαυτΠειρ 671/1998, ΠοινΔικ, 1998, σελ. 787 επ.

ΑΠ 1452/1998, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 754 επ.

ΜΟΕΠειρ 49-53/1999, ΠοινΧρ, 1999, σελ. 956 επ.

ΤριμΠλημΞανθ 72/1999, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΞαν 72/1999, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 847 επ., με αντ. εισ. πρότ. *Παλτζόγλου Δ. – Α.*

ΑΠ 405/1999, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΑΠ 638/1999, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 229 επ.

ΣυμβΕφΠειρ 224/2000, ΠοινΧρ, 2000, σελ. 750 επ., με εισ. πρότ. *Ζύγουρα Α.*

ΑΠ 680/2000, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 44 επ.

ΑΠ 707/2000, ΠοινΔικ, 2000, σελ. 936 επ.

ΑΠ 984/2000, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΑθ 221/2001, ΠοινΛογ, 2001, σελ. 227 επ.

ΑΠ 992/2001, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 1613/2001, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 626 επ.

ΑΠ 1918/2001, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 714 επ

ΑΠ 208/2002, ΠοινΧρ, 2002, σελ. 177 επ.

ΑΠ 346/2002, ΠοινΛογ, 2002, σελ. 280 επ.

ΣυμβΑΠ 372/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 208 επ.

ΑΠ 526/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 26 επ.

ΣυμβΠλημΘεσ 724/1992, Αρμεν, 1993, σελ. 78, με εισ. πρότ. *Μετσοβίτου – Φλουρή Ε.*

ΑΠ 1083/2002, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 2036/2002, ΠοινΧρ, 2003, σελ. 746 επ.

ΣυμβΠλημΑμαλ 90/2003, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2031 επ., με εισ. πρότ. *Τριανταφύλλου Π. – Δ.*

ΣυμβΕφΘεσ 93/2003, ΠοινΔικ, 2006, σελ. 412 επ., με εισ. πρότ. *Ραπτόπουλου Π.* και παρατηρήσεις *Συμεωνίδου – Καστανίδου Ε.*

ΣυμβΠλημΘεσ 185/2003, ΠοινΔικ, 2003, σελ. 504 επ., με εισ. πρότ. *Τσορμπατζόγλου Ο.* και παρατ. *Χαρίση Κ.*

ΑΠ 1207/2003, ΠοινΛογ, 2003, σελ. 1375 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1754/2003, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΣυμβΕφΑθ 2584/2003, ΠοινΧρ, 2004, σελ. 362 επ., με εισ. πρότ. *Αθανασόπουλου Ν.*

ΕφΑθ 699, 780, 809, 3244/2003, ΠοινΧρ, 2004, 933 επ.

ΤρΕφΚακΑθ 3304/2003, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 948 επ.

ΜΟΕΘρακ 45/2004, αδημοσίευτη.

ΔιατΕισΠλημΓυθ 45/2004, ΠοινΛογ, 2004, σελ. 2429 επ.

ΣυμβΑΠ 402/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 136 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1192/2004, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 316 επ.

ΣυμβΕφΑθ 2993/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 931 επ., με αντίθετη εισ. πρότ. *Τσάγγα Ν.*

ΣυμβΠλημΑθ 5141/2004, ΠοινΧρ, 2005, σελ. 945 επ., με εισ. πρότ. *Παναγιωτόπουλου Π.*

ΣυμβΠλημΔωδ 24/2005, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμΕφΑιγ 35/2005, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 672 επ., με εισ. πρότ. *Παπαδάκη Ρ. – Ε.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Μπρακουμάτσου Π.*

ΜΟΔΣερρών 37 – 46/2005, Αρμεν, 2007, σελ. 1569 επ.

ΣυμβΠλημΛαρ 101/2005, αδημοσίευτο.

ΣυμβΑΠ 111/2005, ΠοινΛογ, 2005, σελ. 192 επ.

ΣυμβΠλημΙωαν 247/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 169 επ. με εισ. πρότ. *Λιούτα Θ.*

ΣυμβΕφΘεσ 289/2005, ΠοινΔικ, 2005, σελ. 952 επ., με εισ. πρότ. *Μιχαηλίδη Ε.*

ΣυμβΕφΑθ 349/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 730 επ.

ΑΠ 942/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 52 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1152/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 551 επ.

ΣυμβΕφΑθ 1579/2005, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 165 επ., με εισ. πρότ. *Δεληγιάννη Μ.*

ΑΠ 1999/2005, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 534 επ.

ΑΠ 2195/2005, ΠοινΛογ, 2005, σελ. 2003 επ.

ΣυμβΑΠ 2466/2005, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΣυμβΠλημΡοδ 60/2006, Αρμεν, 2006, 1992 επ., με εισ. πρότ. *Λιάσου Ε.*

ΣυμβΑΠ 93/2006, ΠοινΧρ, 2006, σελ. 793 επ.

ΣυμβΑερΑθ 137/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 461 επ., με εισ. πρότ. *Κύρκου Σ.*

ΠλημΗρακ 199/2006, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 566 επ.

ΑΠ 607/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 504 επ.

Παραγγελία ΕισΕφΘεσ 670/2006 *[Ραπτόπουλου Π.]*, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 82 επ.

ΣυμβΕφΑθ 854/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 818 επ.

ΑΠ 856/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 789 επ.

ΑΠ 951/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 833 επ.

ΑΠ 974/2006, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 335 επ.

ΑΠ 1244/2006, ΠοινΧρ, 2007, 439 επ.

ΣυμβΕφΘεσ 1598/2006, ΠοινΧρ, 2008, 563 επ., με παρατ. *Βαθιώτη Κ.*

ΣυμβφΘεσ 1622/2006, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 351 επ., με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Ηλ.*

ΣυμβΑΠ 1649/2006, ΠοινΛογ, 2006, σελ. 1800 επ.

ΣυμβΑΠ 1856/2006, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 503 επ.

ΑΠ 1/2007, ΠοινΧρ, 2007, σελ. 911 επ.

ΣυμΕφΚερκ 29/2007, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΧαν 139/2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 539 επ.

ΑΠ 326/2007, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 46 επ.

ΣυμβΕφΘεσσ 491/2007, Αρμεν, 2007, σελ. 1760 επ. με εισ. πρότ. *Σεφερίδη Η.* (= ΠραξΛογΠΔ, 2007, σελ. 532 επ.).

ΑΠ 918/2007, ΠοινΛογ, 2008, σελ. 582 επ.

ΣυμβΕφΑθ 969/2007, ΠοινΔικ, 2007, σελ. 1381 επ.

ΑΠ 1221/2007, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΑΠ 1478/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΑΠ 1722/2007, ΠοινΔικ, 2008, σελ. 532 επ. (περίλ.) (= ΤΝΠ ΔΣΑ).

ΠλημΑθ 1592/2007, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 260 επ.

ΑΠ 1787/2007, ΤΝΠ ΔΣΑ.

ΠλημΑθ 2020/2007, ΠοινΧρ, 2008, σελ. 1010 επ.

ΣυμβΠλημΞαν 29/2008, ΠοινΔικ, 2009, σελ. 1207 επ., με εισ. πρότ. *Λαμπρίδη Δ.*

ΣυμβΠλημΧαν 48/2008, ΠοινΔικ, 2010, σελ. 415 επ., με εισ. πρότ. *Πενταγιώτη Ι.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Πατεράκη Γ.*

ΑΠ 230/2008, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 1999/2008, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 396/2008, ΤΝΠ ΔΣΑ [= ΠραξΛογΠΔ, 2008, σελ. 183 (περίλ.)].

ΑΠ 917/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 20 επ. (= ΠοινΔικ, 2008, σελ. 1449 επ.).

ΣυμβΑΠ 2003/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 803 επ., με εισ. πρότ. *Κουτζαμάνη Ευτ.*

ΠλημΑθ 2648/2008, ΠοινΧρ, 2009, σελ. 59 επ.

ΣυμβΠλημΗρακλ 324/2009, ΠοινΧρ, 2011, σελ. 632 επ., με εισ. πρότ. *Μαρκάκη Ν.*

ΑΠ 1568/2009, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 772/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 466/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΑΠ 854/2010, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΑΠ 1663/2010, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 1078, με εισ. πρότ. *Κουτζαμάνη Ε.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Μακρή Φ.*

ΣυμβΠλημΑθ 43/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 209 επ., με παρατ. *Καραφλού Α.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 56/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 490 επ., με εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 68/2011, ΠοινΔικ, 2011, σελ. 1081 επ., με εισ. πρότ. *Αναγνωστοπούλου Ο.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΠλημΚαλαμ 92/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 309 επ. με εισ. πρότ. *Πετειναρέλη Γ.* που εισήγαγε εισ. πρότ. *Σταύρου Δ.*

ΣυμβΕφΠατρ 110/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 57 επ., με εισ. πρότ. *Μπισμπίκη Γ.*

ΑΠ 673/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 348 επ.

ΑΠ 1136/2011, ΠοινΔικ, 2012, σελ. 278 (περίλ.)

ΣυμβΑΠ 1499/2011, ΠοινΧρ, 2012, σελ. 193 επ., με εισ. πρότ. *Κονταξή Α.*

ΣυμβΠλημΡεθυμ 104/2012, ΝΟΜΟΣ.

ΣυμβΠλημΔραμ 14/2013, ΝΟΜΟΣ.

ΕΔΔΑ

Silver v. United Kingdom (1983).

Young, James and Webster v. United Kingdom (1984).

X and Y v. The Netherlands (1985).

Groppera Radio AD and others v. Switzerland (1990).

Siliadin v. France (2006).

Petrova v. Latvia (2014).

Rantsev v. Cyprus and Russia (2010).

[***] Η ως άνω εκτεθείσα κατά χρονολογική σειρά νομολογία είναι ενδεικτική και περαιτέρω στοιχεία μπορούν να αναζητηθούν στην Τράπεζα Νομικών Πληροφοριών του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών και στην ΝΟΜΟΣ (συνδρομητική).